

OPUS

34

OPUS

International Journal of
Society Researches

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 17 • Sayı Issue 34 • Şubat February 2021 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

SAYI
34

ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 17, Sayı Issue – 34

OPUS

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches
Sayı Issue -34 • Şubat February 2021
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Şti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri Müdürü • General Director Özgür Tülebaĝa

Editörler • Editors

Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)

Yayın Editörü • Publish Editor

Editör Yardımcısı • Assistant Editor

Özgür TÜLEBAĞA (ADAMOR Toplum Araştırmaları Merkezi)

Alan Editörleri • Field Editors

Prof. Dr. Sait AKBAŞLI (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ (Erciyes University)
Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ (Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergun Kara (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç.Dr.Fikret GÜLAÇI (Erzincan Binali Yıldırım University)
Doç. Dr.Jolanta BIELÁUSKAITÉ (European Humanities University)
Doç. Dr.Ayşegül DERMAN (Necmettin Erbakan University)
Doç. Dr. Savaş KARAGÖZ (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden TAŐGIN (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. Müjdat AVCI (Osmaniye Korkut Ata University)
Doç. Dr. Mehmet MURAT (Gaziantep Üniversitesi)
Dr.Iwona FLOREK (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)
Dr. ÖĞr. Üyesi Mustafa PAMUK (Selçuk University)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz), Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Çelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Güçlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance Manegement in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szegad University -Macaristan), Şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye), Verda Canbey Özgüler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljuljana -Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

* Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjenik (Alcide De Gasperi University of Euroregional
Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy
in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özyayın (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue - 34, 2021

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Şubat *February* 2021

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10 D:5

Balgat Çankaya

ANKARA * Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net ve ERIHPLUS tarafından indekslenmektedir.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published four issues a year in March, June, September and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net and ERIHPLUS

İçindekiler / Contents

- 788 *Şenel ELALDI, Taner ÇİFÇİ, Nazlı Sıla YERLİYURT*
An Overview of Reverse Inclusion: A Qualitative Study
Tersine Kaynaştırmaya Genel Bakış: Nitel Bir Çalışma
- 813 *Neşe ACAR, Bülent ÇİZMECİ, Ayşegül TURAN*
A Research on Consumer Perceptions of Food and Beverage Marketing on Social Media
Sosyal Medya Üzerinden Yiyecek ve İçecek Pazarlamasına Yönelik Tüketici Algıları Üzerine Bir Araştırma
- 831 *Mehmet Emrah CANGİ, Cansu ALPAY*
Turkish Individuals' Listener Reactions To The Person Who Stutters: A Cross-Cultural Comparative Study
Türk Bireylerin Kekemeliği Olan Bireylere Yönelik Dinleyici Tepkileri: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma
- 855 *Seray TOKSÖZ*
Effectiveness of Internal Communication in Managing Ethnically Diverse Workforce: Case Study of Nakheel
Etnik Olarak Farklı İş Gücünü Yönetmede İç İletişimin Etkinliği: Nakheel Şirketi Üzerine Bir Çalışma
- 873 *Ahmet Tuncay ERDEM*
The Mediating Role of Work Alienation in the Effect of Democratic and Autocratic Leadership Styles on Counterproductive Behaviors: A Study in Ankara OSTİM Industrial Zone
Demokratik ve Otokratik Liderlik Tarzlarının Üretkenlik Karşılı İş Davranışına Etkisinde İşe Yabancılaşmanın Aracı Rolü: Ankara OSTİM Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma
- 903 *Ezgi DURMUŞÇELEBİ, Mehmet AKMAN*
Obezite ile Depresyon ve Benlik Saygısı Durumunun İlişkisinin Değerlendirilmesi
Assessment of the Relationship of Obesity, Depression and Self-Esteem
- 920 *Hasan Hakan OKAY, Özge GENÇEL, Barış KARDEŞ*
10-13 Yaş Grubu Çocukların Müzik Yaşantısına Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması
Validity and Reliability Study of the Attitude Scale Towards Music Experience of 10-13 Age Group Children
- 940 *Eray EĞMİR, Halit ÇELİK*
Öğretmen Adaylarının Türk Eğitim Sisteminin Sorunlarına Olan Yaklaşımı ve Kültürel Bazda Küresel Problemlere Yakınlık Düzeyleri
Pre-Service Teachers' Approaches to the Problems of the Turkish Education System and Levels of Closeness to Global Problems on a Cultural Basis
- 980 *Ömer Faruk AK, Sevilay ŞAHİN*
Eğitim Kurumlarında Stratejik Risklerin Tespiti
Determination of Strategic Risks in Educational Institutions

- 1023 Ahmet BEDEL, Niğmet YILMAZ
Lise Öğrencilerinin Mesleki Kararsızlıklarını Açıklamada Kariyer Denetim Odağı İle Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançların Rolü
The Role of Career Locus of Control and Irrational Beliefs About Career Choice in Explaining the Career Indecision of High School Students
- 1047 Bahar AYDIN
İlkokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Meslek Analizi
The Occupational Analyses in Turkish Course Books
- 1063 Ümit GÖZEL
Birinci Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Okulumuzda Hayat Ünitesinde Yer Alan Değerlerin İncelenmesi
Investigation of the Values in the Life Unit in Our First Class Life Science Course
- 1095 Niyazi ÖZER, Halil KARADAŞ
Okul Müdürlerinin Yönetim Tarzları İle Müdür Öğretmen İlişkilerinde Güven
The Management Styles of The School Principals And The Trust Levels of The School Principals Based on The Teachers' Opinions
- 1124 Sümeyye AYDIN GÜRLER
İlkokul Öğrencilerinin "Varlıkların Hareket Özellikleri" Konusunda Öğrendikleri Bilgileri Günlük Hayat İle İlişkilendirme Durumları
Primary School Students' Association Levels between Daily Life and the Acquired Knowledge on "Motion of Assets"
- 1148 Rumeysa AKGÜN, Odise VUÇİNAS
Eğitimde Psikodrama Dersinin Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerine ve Mesleki Kazanımlarına Yönelik Etkisi
The Effect of Psychodrama Lessons on The Personal Characteristics and Professional Benefits of Students of Social Work
- 1173 İbrahim Halil YAŞAR
Siyasal İfade Amaçlı Sosyal Medya Kullanım Düzeyinin Siyasal İlgi ve Katılım Üzerinde Rolü: Sosyal Medya Platformları Bağlamında Bir Saha Araştırması
The Role of Social Media Usage Level for Political Expression on Political Interest and Participation: A Field Study in the Context of Social Media Platforms
- 1204 Türkan AŞCIOĞLU, Mehtap KIZILKAYA
Bir Belediyede Görev Yapan Sağlık Çalışanlarının İş Doyumu Algılarının Belirlenmesi: Nitel Bir Araştırma
Determination of Job Satisfaction Perceptions of Healthcare Professionals Working in a Municipality: A Qualitative Research
- 1224 Ramazan ÇOBAN, Mehmet DENİZ
İşyeri Nezaketsizliğinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Örgütsel Sinizmin Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma
A Research on the Mediating Role of Organizational Cynicism in the Effect of Workplace Incivility on the Intention to Leave

- 1260 *Rukiye NUMANOGLU*
Kardiyoloji Polikliniğine Başvuran Hastaların Göstermiş Oldukları Hastalık Davranışlarının Belirlenmesi
Determination Of The Illness Behaviour Of Patients Applied Cardiology Outpatient Clinic
- 1275 *Ayşe SUCU, Özge BARUÖNÜ, Nurcan YÜCEL*
Reklam Çekiciliğinin ve Reklam Stratejilerinin Farklı Cinsiyetlerde Yarattığı Algının Dezenfektan Reklamları Üzerinden Değerlendirilmesi
The Evaluation of the Perception of Advertising Attractiveness and Advertising Strategies in Different Genders over Disinfectant Ads
- 1306 *Burak ÇETİN, Aybüke YALÇIN*
Sağlık Hizmetlerinin Uluslararasılaşması Kapsamında Özel Hastanelerin Erken Ve Hızlı Uluslararasılaşması: Liv Hospital Örneği
Early And Rapid Internationalization Of Private Hospitals Within The Scope Of Internationalization Of Health Services: The Case Of Liv Hospital
- 1338 *Görkem ALTINÖRS*
The Political Sociology of International Organisations (IOs) in the Age of Neoliberal Globalisation
Neoliberal Küreselleşme Çağında Uluslararası Örgütlerin Politik Sosyolojisi
- 1355 *Cemile Burcu KARTAL*
Türkiye’de 1957-1960 Arası Dönemde Demokrat Parti Ve Chp Arasındaki Tartışmalarda Güvenlik Söylemi
Security Discourse in the Discussions Between the Democratic Party and the Republican People’s Party (1957-1960)
- 1383 *Melike ERDOĞAN*
İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation About Effectiveness of England Local Government Ombudsman
- 1408 *Mustafa KALE, Sara HURŞİDİ, Ayşe BALCI KARABOĞA*
Okul Öncesi Dönemde Beden Algısı
Body Image in Preschool Period
- 1436 *Haşim ERDOĞAN*
Pınarbaşı Postası Gazetesine Göre Demokrat Parti Döneminde Pınarbaşı
Pınarbaşı During The Democrat Party Period According to the Pınarbaşı Postası Newspaper
- 1455 *Hayati ÜNLÜ*
Yeni Kurumsalçı Perspektiften Hindistan Siyasetinin Değişimi
The Change of Indian Politics from a New Institutional Perspective
- 1487 *Mustafa Oğuz YEĞİN*
İrkçilik Bağlamında ‘Elite’ Dizi Filminin Eleştirel Söylem Analizi
Critical Discourse Analysis of ‘Elite’ TV Series in the Context of Racism

- 1522 *Özge CAN ARAN*
Öğretmen Adaylarının Yirmibirinci Yüzyıl Öğrenme Yaşantılarına Uygun Olarak Yetiştirilmesine İlişkin Öneriler
Recommendations on Educating Prospective Teachers in accordance with Twenty-first Century Learning Experiences
- 1549 *Ahmet Selim KADIOĞLU*
Türk-İslam Sentezcilerinde Hukuk, Ahlak ve Din İlişkisi
The Relation between Law, Ethics, and Religion According to Turkish-Islamic Synthesizers
- 1549 **Düzeltilmeler**
Revisions

Editörden

2021 yılının ikinci sayısıyla yeniden karşınızdayız. Yıllar önce yayın hayatına başlarken araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2021 yılının ikinci sayısı olan 34. Sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

34. sayımızda yine topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 30 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi yayın periyodunu değiştirerek, aylık periyotta yılda 12 sayı olarak yayınlanacaktır. Tüm yazar, hakem ve okuyucularımızın bilgisine sunarız.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş güne sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yarıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 34. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür eder, tüm yazarlarımıza; huzur, başarı ve sağlık dileriz.

Editörler

An Overview of Reverse Inclusion: A Qualitative Study

DOI: 10.26466/opus.818118

*

Şenel Elaldı* - Taner Çifçi ** - Nazlı Sıla Yerliyurt***

* Doç, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

E-Mail: selaldi@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0780-4207](https://orcid.org/0000-0003-0780-4207)

** Doç., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

E-Mail tanercifci@gmail.com

ORCID: [0000-0002-2057-7136](https://orcid.org/0000-0002-2057-7136)

*** Öğretmen, Baltacı İlkokulu, Cide, Kastamonu

E-Mail nazli_sila@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-6926-8000](https://orcid.org/0000-0002-6926-8000)

Abstract

This study aims to evaluate the effectiveness of reverse inclusion, which is a pilot study in the place where the study was conducted, in line with the views of teachers, school principals and parents of children with special educational needs (SEN) and with typical developmental characteristics (TDC). Data were collected from a total of 46 participants (preschool teachers (N = 19); school principals (N = 3) working in the special education kindergarten included in the study and the parents whose children have attended this institution as students (N = 24; 16 parents of children with TDC; 8 parents of children with SEN through semi-structured interviews using maximum variation sampling and analyzed through Maxqda 11 program. Codes and themes were created by conducting the content analysis. Students with TDC could not progress in line with their speed, their learning was minimized and, they modelled and imitated the negative behaviors of their friends with SEN. Although it has contributed positively to socialization, participation in games and communication skills of the students with SEN, insufficient time and crowded classrooms to take care of their individualized education emerged as main problems. It is recommended that class sizes for reverse inclusive practices should be reduced.

Keywords: *Inclusive practices, Reverse inclusion, Pre-school education, Maxqda program, COREQ*

Tersine Kaynaştırmaya Genel Bakış: Nitel Bir Çalışma

*

Öz

Bu çalışma, özel eğitim gereksinimli (ÖEG) ve tipik gelişim özelliği gösteren (TGÖG) çocukların öğretmenlerinin, okul müdürlerinin ve ebeveynlerinin görüşleri doğrultusunda, çalışmanın yapıldığı yerde pilot bir uygulama olan tersine kaynaştırma uygulamalarının etkililiğini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmaya dâhil edilen toplam 46 katılımcıdan (okul öncesi öğretmenlerinden (N = 19), özel eğitim anaokulunda çalışan okul müdürlerinden (N = 3) ve çocukları bu okula öğrenci olarak devam eden velilerden (N = 24; 16 TGÖG çocukların ebeveynleri; 8 ÖEG çocukların ebeveynleri) maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla veriler toplanmış ve Maxqda 11 programı ile analiz edilmiştir. İçerik analizi yapılarak kodlar ve temalar oluşturulmuştur. TGÖG öğrencilerin hızları doğrultusunda ilerleyemedikleri, öğrenmelerinin en aza indirildiği ve ÖEG arkadaşlarının olumsuz davranışlarını model alıp taklit ettikleri ortaya çıkmıştır. Tersine kaynaştırma uygulamaları ÖEG öğrencilerin sosyalleşmesine, oyunlara katılımına ve iletişim becerilerine olumlu katkı sağlasa da, yetersiz zaman ve kalabalık sınıflar bireyselleştirilmiş eğitimlerine gereken özenin gösterilememesinde temel sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, tersine kaynaştırma uygulamalarında sınıflarda öğrenci sayılarının azaltılması tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kaynaştırma uygulamaları, Tersine kaynaştırma, Okulöncesi eğitim, Maxqda programı, COREQ*

Introduction

Individuals with special educational needs (SEN) differ significantly from their peers in terms of both individual characteristics and educational competences (Buford and Casey, 2012; Kahn and Lewis, 2014; Özgür, 2013). These individuals may be physically, mentally, emotionally or socially inadequate and therefore cannot benefit from general education services or have limited benefit, or maybe mentally advanced (gifted or talented) (Forrester, 2016; McCarty, 2006; Royster, Reglin, and Losike-Sedimo, 2014). Special education services are individually planned educational services for children who do not show typical developmental characteristics to acquire independent life skills to live in harmony with the society (Ataman, 2005; Forlin and Chambers, 2011; Hallahan and Kauffman, 2006; Kahn and Lewis, 2014; Özgür, 2013). Through these educational services, it is aimed to reveal the potential of the child as an individual and a member of the society and to enable him/her to lead an independent life (Farrell, 2009; Hallahan and Kauffman, 2006). On the other hand, countries are obliged to ensure that children with SEN have access to education in order to fulfil the universal principle of "education for all" (World Health Organization [WHO], 2011); the right of these children to participate in the general education system and to receive the individual support they need is defined by international conventions (i.e. The UNESCO Salamanca Statement, 1994; The United Nations Convention on the Rights of the Child [UNCRC], 1989; The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities [CRPD], 2006 as cited in Katıtaş, 2019).

Education of children with SEN and their peers with typical developmental characteristics (TDC) takes place within the scope of inclusion (Batu and Kırcaali-İftar, 2011; Friend and Bursuck, 2006). In this context, inclusion is the practice of integrating children with SEN and their peers with TDC in the general education classes, which contain the least restrictive environments, to continue their education together with their peers (Acarlar, 2013; Batu, Kırcaali-İftar and Uzuner, 2004; Broderick, Mehta-Parekh and Reid, 2005; Farrell, 2009; Forlin and Chambers, 2011; McLeskey, Landers, Hoppey and Williamson, 2011; Özgür, 2013; Rafferty, Boettcher and Griffin, 2001; Sucuoğlu and Özokçu, 2005; Voltz, Brazil and Ford, 2001). Inclusive education requires recognizing and protecting the rights of all children and under-

standing human diversity as a rich resource (Cologon, 2013). In inclusive education, it is possible to talk about the process which aims to increase the participation of students with SEN and to reduce their exclusion from learning environments and from other peers (Booth, 1999; Nilholm, 2020). The greatest expectation during this process is explained as to provide social development of children with SEN and to increase the possibility of communication and interaction with their peers (De Boer, Pijl and Minnaert, 2011; Sloper and Tyler, 1992; Sucuoğlu and Özokçu, 2005). In this vein, Rudd (2002) stressed that the benefits of inclusive education were growth in social cognition, improvements in self-concept, and the opportunity to develop necessary social skills for developing reciprocal friendships as well as academic gains. On the other hand, according to Mesibov and Shea (1996), inclusive practices have the benefits as “increased expectations by teachers of the learning potential of included students, behavioral modelling of normally developing peers, more learning, more self-esteem, more accepting attitudes on the part of peers, and less isolation and stigma for disabled students and their families” (p. 338).

One of the key elements to social success for children with SEN is for them to be educated with their same-age peers (McDonnell, Thorson, Dishar, Mathot-Buckner, Mendel and Ray, 2003; Sucuoğlu and Özokçu, 2005). Today, students with SEN are increasingly being educated in inclusive environments. These environments are places where children with and without identified SEN are educated or jointly participate in educational activities (Farrell, 2009; Özgür, 2013). In reverse inclusion preschool classrooms, both students with TDC and SEN participate as full-time class members in a special education setting (Schoger, 2006). The classroom consists of mostly students with SEN and a few peers with TDC (Alicı, 2018). Many research indicates that preschool integration and inclusive settings positively influence children with SEN, as well as children with TDC, and appears to have a long term effect (Alicı, 2018; Arı, 2015; Guralnick, 2001; Rafferty et al, 2001).

The notion of reverse inclusion was first introduced by Poorman (1980) who taught students with severe disabilities in a segregated classroom because integration was neither a benefit to the children with SEN nor TDC. However, the researcher felt it was important for children with SEN to experience outside interaction with their peers. Therefore, she created a concept called “reverse inclusion.” It involved bringing students with TDC into the

special education classroom who acted as tutors for the students with SEN. The tutors were to encourage and help if needed, children with SEN to complete assigned tasks and to complete them correctly. At the end of the first year, Poorman (1980) declared that “reverse inclusion worked, [and] it was an environment that special children could not help but learn” (p. 141). On the other hand, there were important outcomes that Poorman (1980) noted related to her investigation. First, the work of students with SEN improved. Social relationships between children with SEN and TDC developed outside the classroom. The whole school’s atmosphere appeared to have a more positive attitude toward each other and her students with SEN. Since Poorman’s (1980) investigation, researchers have looked further into a reverse inclusion classroom as an alternative placement for children with SEN.

Utilizing aspects of Poorman’s (1980) program, many researchers (e.g. Alici, 2018; Cormany 1994, Diamond and Carpenter, 2000) investigated reverse inclusion as a strategy providing an opportunity for developing social communication skills among students with SEN and TDC. All have concluded that preschool children with SEN enrolled in inclusive settings make at least as much progress on cognitive, language, motor, and social development as children in self-contained preschool special education classrooms.

Purpose and Importance of Research

Reverse inclusion, which is a pilot study in Turkey and is applied in a limited number of special education kindergartens, mostly appears in the national literature as descriptive knowledge that is “a kind of practice included in the inclusive education” (Alici, 2018, p.14; Aral, Kandır and Can Yaşar, 2011, p.184; Arı, 2015, p.6; Doğru and Saltalı, 2009, p.175). Therefore, based on the fact that reverse inclusive practices are not widespread on a national basis and not knowing how the process works and its effect on students with both SEN and TDC, this study aims to provide in-depth information about reverse inclusive practices through the views of teachers, school principals, and parents from a pilot study school. This school is a public special education kindergarten where reverse inclusion is practiced as a pilot study to integrate children with moderate mental disabilities in the group of 37-66 months old children with TDC in the same environment. This kindergarten is an institu-

tion which operates in a double shift system to provide basic academic education that is suitable for the development of individuals who cannot benefit from normal education environments, equipping them with the knowledge and skills they will use in daily life and ensuring the adaptation of individuals with SEN to school environments with a sense of social responsibility. The school has five classrooms, 23 teachers and 85 students. Mixed classes consist of 15 students. Five of these students have special needs (Down syndrome, autism or moderate mental disability).

For this purpose, the following questions are addressed:

1. What are the views of teachers, school principals, and parents about the effectiveness of reverse inclusive practices?
2. What are the problems experienced by teachers, school principals and parents regarding reverse inclusive practices and what are their solution offers for these problems?
3. What are the suggestions and expectations of teachers, school principals, and parents about reverse inclusive practices?

Method

This study is a qualitative case study used to determine the effectiveness of reverse inclusive practices. Case studies include an in-depth study of one or more situations; investigations of factors (such as environments, individuals, events, processes, etc.) with a holistic approach; and how these factors affect the relevant situation or how they are affected by the situation (Yin, 2003). The study was conducted under the guidelines of Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ) statement developed by Tong, Sainsbury, and Craig (2007) that guides researchers drawing on qualitative methods.

Study Group

After obtaining the necessary legal permission from the National Education Directorate of the province where the research was conducted, 23 teachers 3 principals and 45 parents were invited for the interview. However, 4 teachers and 21 parents refused to participate in the study. The reasons were not sought and the data were collected from the preschool teachers (N=19) and

the school principals (N=3) working in the special education kindergarten included in the study and the parents whose children have attended this institution as students (N=24; 16 parents of children with TDC; 8 parents of children with SEN) through semi-structured interviews using maximum variation sampling which is one of the purposeful sampling methods. Maximum variation sampling is based on the principle of introducing samples that reflect different situations to find and define the basic themes available in the population (Patton, 1987).

Data Collection Tool

As data collection tools, Teacher Interview Form, Interview Form for School Principals and Interview Form for Parents were prepared by the researchers in the light of the literature and expert opinions (2 Associate Professors and 1 assistant professor in the field of Educational Sciences, 1 assistant professor with Ph.D. in special education and lecturing special education courses, 1 assistant professor in the field of preschool education and 1 preschool teacher). Some of the questions asked about the reverse inclusive practices to the teachers, school principals and parents are as follows:

1. How do you evaluate reverse inclusive practices?
  - Do you think that reverse inclusive practices are necessary?
  - Do reverse inclusive practices meet your expectations?
  - How do you evaluate reverse inclusive practices in terms of their purposes and their accessibility?
  - What are the aims of reverse inclusive practices that you find inaccessible?
  - How do you evaluate its contributions to all students in the same class?
2. What do you think about the duties of teachers, students and parents in reverse inclusive practices?
  - What do you think about the qualifications of teachers?
  - What do you think about the effectiveness of the school principals in reverse inclusive practices?
  - Do you think that parents contribute to reverse inclusive practices?
  - What are the most important features that you think are necessary for teachers, school principals and parents in reverse inclusive practices?

- Which characteristics of teachers, school principals and parents cause problems in reverse inclusive practices?

Data were collected in the spring term of 2019-2020 academic year. The participants were asked to choose to meet the researcher either in their school setting or any locations they would prefer and interviews were done in the school setting. Data were collected from teachers and school principals at the appropriate time. To collect data from parents, an appointment was asked for each parent by telephone or face-to-face meetings and interviews were conducted with the parents who want to be involved in the study in the special education kindergarten, where the study was conducted on the day and hour of the appointment. There were no participants who subsequently refused to participate, withdrew consent or dropped out. During the interview, which lasted about twenty minutes or forty-five minutes, manipulation was avoided.

Data Analysis

To obtain a general idea, the data set was read at regular intervals before the analysis. In the coding process, to analyse the interviews, firstly the teachers, school principals, and parents were given a sequence number. Each participant's response was coded as K1-Ö-E / B (K: Participant 1: Participant No: O: Teacher / Y: Director / V: Parent; E: Male / B: Female) and the texts were recorded verbatim and then codes and themes were created by conducting a content analysis. In the analysis, the qualitative analysis program Maxqda 11 was used. Research design, data collection, and data analysis in detail are indicators for external validity. The internal validity of the study is associated with creating the integrity of the consistency and meaningfulness amongst the themes and codes and ensuring the consistency of the findings (Miles and Huberman, 1994). On the other hand, direct quotations from the typical examples of sentences said by the participants were originally given with no comment by the researchers for the internal reliability as well.

Results

The main themes that emerged are handled separately from the viewpoint of teachers, school principals and parents and are shown in Figure 1 and Figure 2 with related codes.

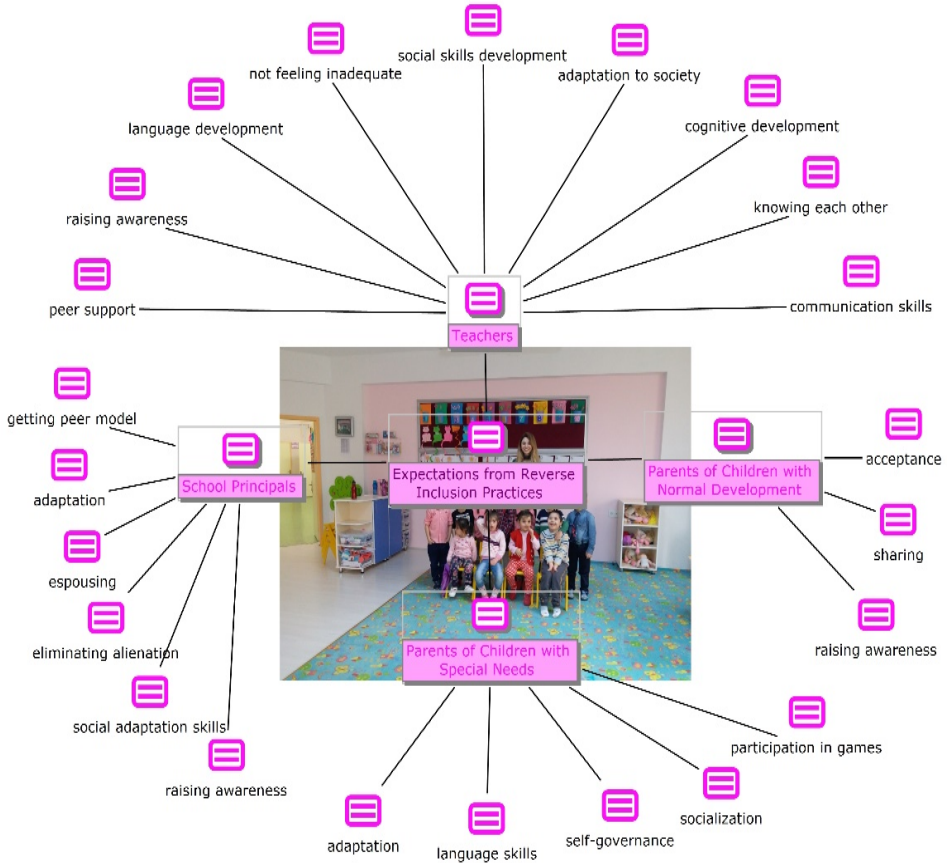
Expectations from Reverse Inclusive Practices

With the analysis of the data obtained from the views of teachers, school principals and parents, the codes related to expectations from inclusive practices were included under this theme and shown in Figure 1.

As given in Figure 1, when the data obtained from the teachers were analyzed, the emerging codes were: *communication skills, adaptation to society, not feeling inadequate, peer support, language development, cognitive development, raising awareness in children with normal development, children's knowing each other, social skills development*. When evaluating reverse inclusive practices, almost all the teachers (N = 17) emphasized the adaptation and the development of communication skills between the students with SEN and other children. Regarding this situation, some expressions of the teachers are as follows:

Contributing to social adaptation by providing the inclusion student's acceptance in the classroom and contributing to peer-assisted skill development. P13-T-F

Providing social and language development of children with SEN, allowing children an opportunity to get to know each other, raising awareness of obstacles in children with TDC at an early age. P2-T-F.

Figure 1. Expectations from Reverse Inclusive Practices

When the data obtained from the school principals were analyzed, the emerging codes were *espousing, facilitating adaptation to normal life, eliminating alienation, social adaptation skills, raising awareness, getting peer model*. Some quotations are as follows:

Facilitating the adaptation of students with SEN to normal life. P20-SP-M.

Ensuring that inclusion students learn their peers with TDC by observing them in the least restricted educational environment. P21-SP-F.

When the data obtained from the parents of children with SEN were analyzed, the codes such as *socialization, adaptation, language skills, self-governance, socializing with games* emerged. From the data collected from the parents of

children with TDC, the codes related to this theme were *raising awareness, seeing other children as oneself, learning to share*. Some quotations are given below:

Ensuring that my child communicates better and manages himself/herself. K32-V-B.

Providing the development of language skills and learning what their peers learned. K40-V-B.

The data obtained from the views of teachers, school principals and parents revealed positive expectations from reverse inclusion for students both with SEN and with TDC.

On the other hand, some expectations from the teachers working in reverse inclusion classrooms, from the school principals working in reverse inclusion schools and from the parents whose children have attended reverse inclusion schools as students emerged as the sub-categories under this theme. Parents' expectations from the teacher in reverse inclusive practices were almost the same. While the parents of children with TDC expected the teacher to allocate more time and more interest for their children, expectations of the parents of children with SEN were related to one-to-one education and giving close and more attention to their children. Some views of the parents are given below:

It is a fact that teachers devote more time to children with SEN in the reverse inclusion class. This leads to the disruption of the curricula to be carried out to the children with TDC. I think teachers should adjust time better K44-V-B.

I was expecting the teachers to take care of my child and to give him individual attention from this practice but not. Due to the lack of one-to-one interest, I have to fasten up the diaper to my child. K32-V-B.

Classes are crowded and the number of teachers is insufficient. I would like to have one-to-one attention. K34-V-B.

Parents' common expectations from the school principals were related to improving classroom conditions and hiring more special education teachers. While the parents of students with SEN expected one-to-one education, the parents of children with TDC expected the school principals to be more selective in enrolling the children with SEN in reverse inclusion classes. Some parents' views are as follows:

Children with TDC can go to other schools they want. But the number of schools we can enroll our children is limited. For this reason, I expect from the school principals to be more sensitive about this issue, and to give priority to the education of our

children and to be able to offer one-to-one education with fewer students in the classes. K34-V-B.

The involvement of the parents of children with SEN in the process of class selection and including the students who should not normally be in the reverse inclusion class led to negativity. Managers need to be more selective in this regard. K50-V-B.

Regarding the expectations of the teachers and the school principals from the parents, the emerging code is tolerance.

While the students with TDC were expected to gain values such as empathy, tolerance, and solidarity, we were disappointed by the intolerance of the parents of those with TDC. In this process, our only expectation from the parents of both groups is tolerance. K22-Y-E.

While some parents approach this practice positively, some parents can be biased. However, the biggest expectation from parents is tolerance. K16-Ö-B.

Functionality of Reverse Inclusive Practices

The codes emerging from the views of the teachers, school principals and parents on the functionality of the currently practiced reverse inclusion are presented in Figure 2.

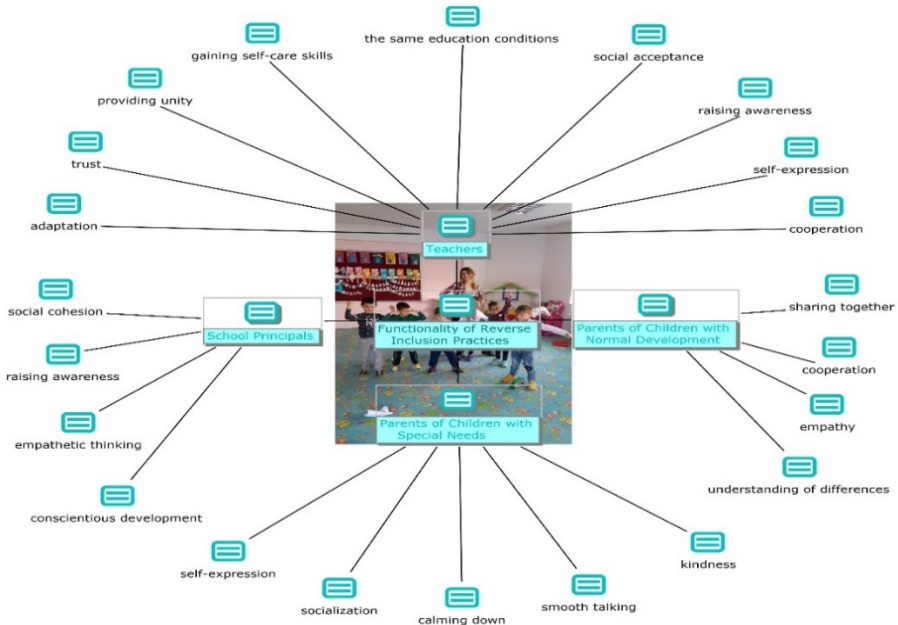

Figure 2. Functionality of Reverse Inclusive Practices

As shown in Figure 2, when the data from the teachers were analyzed, the emerging codes were: *education under the same conditions, raising awareness, providing unity, gaining self-care and daily life skills, social acceptance, trust, adaptation, cooperation, self-expression*. Some views of the teachers are as follows:

This practice enables children with TDC to improve in terms of cooperation and respect for differences. K1-Ö-B.

It allows children to be more independent in terms of self-care and daily life skills. K15-Ö-B.

The codes obtained from the views of the school principals were *empathetic thinking, promoting conscientious development, raising awareness and social cohesion*.

Some views of the school principals on the theme of the functionality of reverse inclusive practices were given below:

This practice allows students with TDC to recognize those with SEN at an early age, to raise awareness about children with SEN and to accept them. K20-Y-B.

It supports empathetic thinking and conscientious development K22-Y-E.

The codes such as *sharing, cooperation, empathy, understanding of differences, self-expression, socialization, calming down, smooth-talking and kindness* were obtained from the views of parents (See Figure 2). Some examples of parents' views are as follows:

The communication of my child with us and his brother at home improved. He started playing with us. He's been making eye contact and he is a little calmer more than ever. K40-V-B.

My child became more social. His speech improved. He has learned to use greetings and politer expressions. K141-V-B.

My child has seen the differences in children with SEN and has begun to wonder, understand and play with them. K46-V-B.

The views of almost all teachers, school principals and parents revealed that the functionality of inclusion practices is positive in children with both TDC and SEN.

Problems Experienced in Reverse Inclusive Practices

Figure 3 shows the codes that emerged from the views of the teachers, school principals and parents regarding problems experienced in reverse inclusive practices.

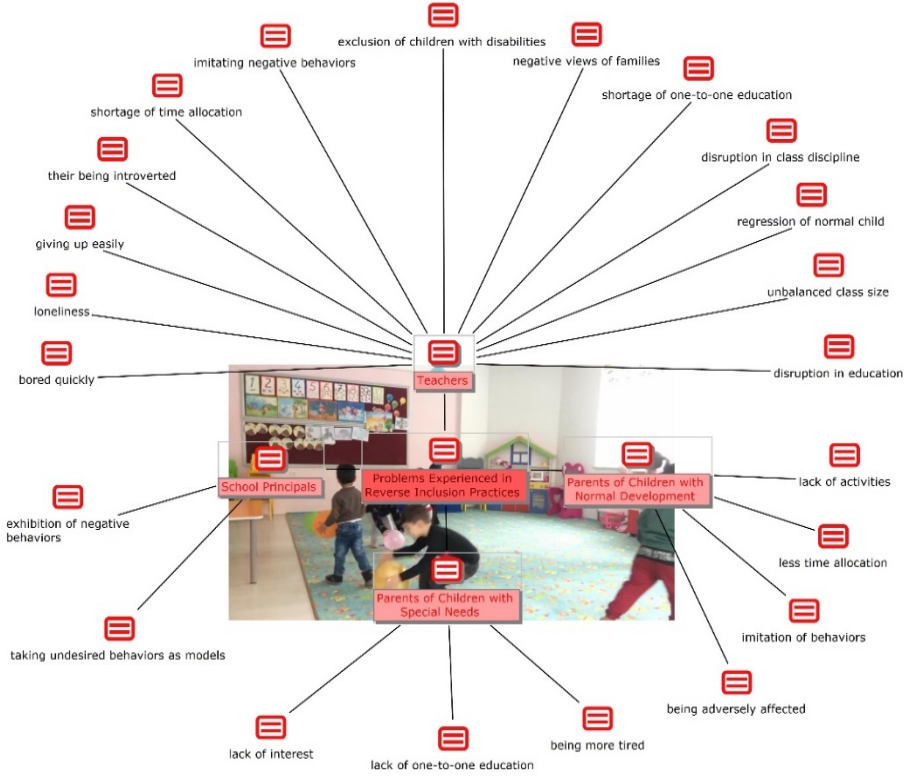

Figure 3. Problems Experienced in Reverse Inclusive Practices

As presented in Figure 3, the codes obtained from the views of teachers under this theme are as follows: *disruption in the education of children with TDC, shortage of time allocated to students with TDC, exclusion of children with SEN by children with TDC, unbalanced class size, when they are mocked they become introverted, negative views of families, loneliness, bored quickly from each other, disruption in class discipline, shortage of time for one-to-one education, regression of normal child, imitating negative behaviors of children with SEN.*

The views of some teachers on the problems experienced in reverse inclusive practices are given below:

Allocation of more and one-to-one time is needed for children with SEN but this is not possible in the reverse inclusion classes. Children with TDC can imitate some negative behaviors of children with SEN such as finger sucking, spitting, screaming. K14-Ö-B.

Activities conducted with children with TDC can sometimes be hampered. Sometimes the children with TDC do not want to spend time with their peers with SEN although they know the state of the children with SEN, they get bored and they may feel uncomfortable. K11-Ö-B. When the data obtained from the school principals were analyzed, some codes such as *exhibiting negative behaviors in both groups, taking undesired behaviors as the model* have emerged for the problems experienced in reverse inclusive practices. Some quotations regarding the codes are as follows:

Students with TDC can take undesirable behaviors of those with SEN as the model. K22-Y-E.

Unfortunately, students with TDC also imitate the negative behaviors of students with SEN. K20-Y-B.

Parents' views on the problems experienced in reverse inclusive practices were given separately. While the codes obtained from the parents of the students with SEN were *lack of one-to-one education, lack of interest, being more tired of the child*, the codes emerging from the data obtained from the parents of the students with TDC were *being adversely affected, teachers' allocating more time to the children with SEN, lack of activities, imitation of behaviors*. Some parents' views are as follows:

To me the special education that my child needs is insufficient. I believe that the teacher should be more interested in the children with SEN and provide them one-to-one education. K34-V-B.

I think that our teachers do not show the same effort and time to the children with TDC as they devote most of their time and interest to the inclusion students. I think that this situation prevents our children from learning extra and different things and completing their activities. K52-V-B.

My child with TDC has begun to imitate the negative behaviors of the children with SEN. K57-V-B.

When the problems experienced in reverse inclusive practices are evaluated overall, the problem that all the participant groups have mentioned is that the students with TDC imitate the negative behaviors of the students with SEN. Also, it has been observed that there is a disruption in the education of the students with TDC. These students with TDC cannot progress at their own pace and continue their education at a lower level than they can accomplish.

Recommendations for Reverse Inclusive Practices

The codes emerging from the views of the teachers, school principals and parents under this theme are given in Figure 4.

As shown in Figure 4, following the data obtained from the views of the teachers, the codes included in this theme are: *in-service training for teachers, inclusion at certain intervals, keeping the number of inclusion students low, raising the awareness of parents, balanced distribution of the classroom size, orientation for normal children, distribution to classes according to report levels.* Some of the teachers' views are as follows:

Class size distribution should be balanced. K16-Ö-B.

If the children with SEN attend school two or three days a week, I think education will be more productive for the children with both TDC and SEN. K2-Ö-B.

The number of inclusion students should be kept low. To me, part-time inclusion is more useful. K17-Ö-B.

I recommend that orientation training should be given prior to inclusion practices for children with TDC. K16-Ö-B.

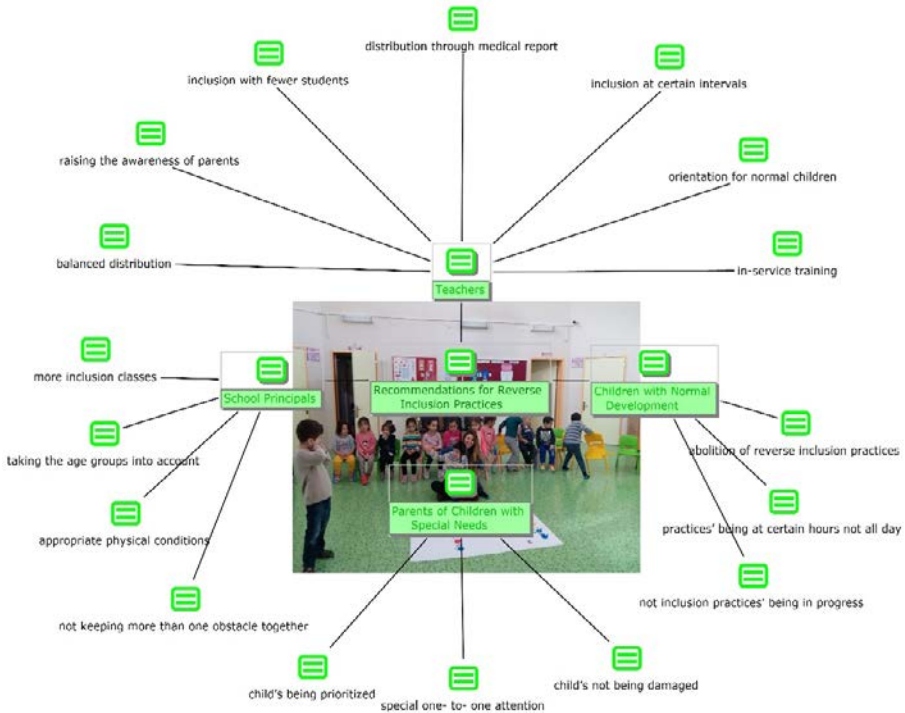

Figure 4. Recommendations for Reverse Inclusive Practices

In the analysis of the data obtained from the school principals, emerging codes are *increasing the number of inclusion classes, not keeping more than one obstacle together in the same class, taking the age groups into account and, ensuring appropriate physical conditions*. Some views of the school principals are as follows:

The number of inclusion classes can be increased and class sizes can be reduced K20-Y-B.

Age groups should be considered. It should also be noted that more than one obstacle does not exist together in the same class. K21-Y-B.

When the data obtained according to the views of the parents were analyzed, while the codes emerging from the views of the parents of children with SEN are: *special one-to-one attention, child's not being damaged, child's being prioritized*, the codes emerging from the views of the parents of children with TDC are *not inclusive practices' being in progress, to be practiced at certain hours not all day, abolition of reverse inclusive practices*. The views of some parents of children with SEN are as follows:

One-to-one education and more importance should be given in all respects. For example, I would like my child to be taken to the toilet more frequently and to be focused on teaching toilet training. K33-V-B.

Students with SEN are very special children. I think that's why one-to-one special attention should be given to these children, the voice should never be raised and they should never be damaged. K41-V-B.

The views of some parents of the children with TDC were as follows:

To me, children cannot perceive what has happened although they spend time together. I do not find this practice useful and therefore, I would like it to be abolished. K48-V-B.

I think it will be more useful if they spend time together on certain days, not every day of the week. K55-V-B.

To me the practice of reverse inclusion is wrong. It will be easier for teachers to teach in separate classes. In this way, teachers will get less tired and both sides will get better education. K57-V-B.

Discussion

This study's aim is to evaluate the effectiveness of reverse inclusive practices, which is a pilot study in Turkey in line with the views of teachers, school principals and parents. The views of the preschool teachers and the school principals working in the special education institution and the parents whose children have attended this institution as students were examined. The overall results showed that reverse inclusive practices do not contribute to the desired level. Still, they are intended to contribute positively to the development of children both with TDC and with SEN. Especially parents of children with SEN see special education institutions as institutions providing services for the education of their children. To them, children with TDC may attend other schools they want, but the number of schools they can enroll their children with SEN is limited. For this reason, they see the educational priority to be given to their children as a right in these institutions. Therefore, they want to give priority to their children's one-to-one education, no matter how practices are applied in these institutions. One of the reasons why parents of children with TDC prefer choosing this school, which is designed for inclusion students, is that this school is close to their houses. According to the views of the parents of children with TDC, most of them became aware of the reverse inclusive practices provided in this school after enrolling their children. According to the views of one or two parents, they consciously enrolled their children with TDC in this school for their social and emotional development and to understand the differences. In this context, different expectations may cause parents to conflict with each other. On the other hand, the parents of the students with SEN have problems with the teachers and school principals due to their attempts to be involved in the education process.

According to the findings obtained from the teachers, school principals and parents regarding their expectations from reverse inclusive practices, it was revealed that they all had positive expectations for students with SEN and with TDC. The expectations from the teachers of reverse inclusion classes included paying more attention and allocating much more time for both the students with SEN and with TDC. Some expectations from the school principals were emphasized as improving classroom conditions and hiring more special education teachers. One of the most important expectations of

the teachers and principals from the parents was that they should not interfere with school management and teaching. Although cooperation, family participation, and continuity are essential in the principles of special education, all individuals involved in the educational processes of individuals must be acting in harmony with each other (MoNE, 2012). In this regard, O'Connor (2008) emphasized that parents want to be involved in the education of their children at an equal rate as an active decision-maker within the school. Similarly, in the study conducted by Yazıcıoğlu (2017), the frequent intervention of the parents of students with SEN in the educational processes of the teachers and the school has been stated as one of the most important problems that disturbs the teachers.

Regarding the functionality of reverse inclusive practices on the development of the children with both SEN and TDC, all the participant groups expressed their positive opinions. The positive functionality of inclusion practices has been disclosed by other researchers as well (i.e. Alici, 2018; Arı, 2015; Avramidis, Bayliss and Burden, 2000; Kanmaz and Duman, 2018; Schoger, 2006). Another finding was related to the problems experienced in reverse inclusive practices. The problem mentioned by all the participant groups was that the students with TDC took the negative behaviors of the students with SEN as models and imitated these behaviors such as finger sucking, spitting, screaming, etc. As Bandura (1977) stated in social learning theory, observation, modeling, and imitation take place in cognitive and behavioral learning. It is more common for pre-school students to imitate each other and to model problem behaviors (Baş and Şimay, 2013). As another problem, this study has revealed that there is a disruption in the education of the students with TDC. These students with TDC cannot progress at their own pace and they continue their education at a lower level than they can accomplish.

Regarding recommendations for reverse inclusive practices, while the codes obtained from the views of the teachers were "in-service training for teachers, inclusion at certain intervals, keeping the number of inclusion students low, raising the awareness of parents, balanced distribution of the classroom size", the codes emerging from the views of the school principals were "increasing the number of inclusion classes, not keeping more than one obstacle together in the same class, taking the age groups into account and, ensuring appropriate physical conditions." In the study conducted by

Yazıcıoğlu (2017), the teachers emphasized that the number of inclusion students in inclusive practices should be reduced and the number of students with SEN should be rearranged considering their inadequacies. While the recommendations of the parents of children with SEN included “special one-to-one attention, child’s not being damaged and, child’s being prioritized”, the recommendations of the parents of children with TDC included “not inclusion practices’ being in progress, giving these practices a place at certain hours not all day and abolition of reverse inclusive practices.” In a study by Rafferty and Griffin (2005), it was revealed that the biggest problem raised by the parents of pre-school students with SEN was that teachers were not sufficiently competent to meet the needs of their children, or that they could not provide enough special help or individual attention.

Conclusion

In line with the findings obtained, it was revealed that reverse inclusive practices have not contributed to the education of students with both SEN and TDC at the desired level. It was found that the students with TDC could not progress in line with their speed, their learning was minimized and, they modeled and imitated the negative behaviors of their friends with SEN. Although it has contributed positively to the socialization, participation in games and communication skills of the students with SEN, insufficient time to take care of the individual education of these children due to the crowded classrooms, getting bored of the children with TDC from their friends with SEN and expelling them although they accept these children’s absence emerged as the main problems.

It was found that these practices were not particularly useful in the parents’ dimension. They stated that the teachers were more tired and the training of the two sides could not be achieved at the desired level. Parents of students with SEN want these institutions to respond primarily to the educational needs of their children, as the number of such institutions to enroll their children is limited. Parents of children with TDC want the removal of reverse inclusive practices or to involve inclusive education at certain hours or in specific courses.

Recommendations

It is hoped that the findings of this study will contribute to the relevant literature to ensure reverse inclusive practices at the desired level. In line with the findings, it is suggested that class sizes for reverse inclusive practices should be reduced and more in-service training programs for the school principals and teachers working in pilot schools should be included. It is also recommended that parents of students with TDC and with SEN should be subjected to an orientation program in the first weeks and interviews should be arranged at regular intervals to prevent them from trying to be involved in the education process in school and to understand each other well.

Acknowledgements

This study was supported by Sivas Cumhuriyet University BAP Project (Scientific Research Project), Turkey (project number: 2018/09/ EĞT-081)

Kaynakça / References

- Acarlar, F. (2013). Kaynaştırma modeli ve özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri. B. Sucuoğlu ve H. Bakkaloğlu (Eds.) In *Okul öncesinde kaynaştırma* (p.21-73). Ankara: Kök.
- Alıcı, C. E. (2018). *Okul öncesi dönemde tersine kaynaştırma gruplarında yer alan Cerebral Palsy'li çocukların ince motor becerilerinin desteklenmesi* (Master's thesis), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Aral, N., Kandır, A. and Can Yaşar, M. (2011). *Okul öncesi eğitim/okul öncesi eğitim programı*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları
- Arı, H. (2015). *Bir okul öncesi özel eğitim kurumunda tersine kaynaştırma uygulamasının ve ilkokula hazırlığa etkilerinin incelenmesi*. Master's thesis, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- Ataman, A. (2005). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. In *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim giriş* (p.11-30). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Avramidis, E., Bayliss, P. and Burden, R. (2000) Student teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school. *Teaching and Teacher Education*, 16, 277-293
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- Baş, Z. and Şimay, H. (2013). Okul öncesi kurumlarında karşılaşılan problem davranışlar ve öğretmenlerin baş etme yolları. *Eğitim Dergisi*, 38(7) <http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv/80-38/752-okul-oncesinde-problem-davranislar.html> accessed on
- Batu, S., Kircaali-İftar, G. and Uzuner, Y. (2004). The views and suggestions of teachers of a girls' vocational school which includes students of inclusive education. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 33-50.
- Batu, S. and Kircaali İftar, G. (2011). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök.
- Booth, A. J. (1999) Viewing inclusion from a distance: gaining perspective from a comparative study. *Support for Learning*, 14(4), 164-168.
- Buford, S., and Casey, L. (2012). Attitudes of teachers regarding their preparedness to teach students with special needs. *Delta Journal of Education*, 2(2), 16-30.
- Broderick, A., Mehta-Parekh, H. and Reid, D. (2005). Differentiating instruction for disabled students in inclusive classrooms. *Theory into Practice*, 44(3), 194-202.
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20, 37-46. <http://dx.doi.org/10.1177/001316446002000104>
- Cologon, K. (2013). Growing up with 'difference': Inclusive education and the portrayal of characters who experience disability in children's literature. *Write 4 Children: The International Journal for the Practice and Theories of Writing for Children and Children's Literature*, 4(2), 100-120.
- Cormany, E. (1994). *Enhancing services for toddlers with disabilities: A reverse mainstreaming inclusion approach*. Practicum Report, Nova South Eastern University. Retrieved from ERIC database. (ED373496).
- De Boer, A., Jan Pijl, S., and Minnaert, A. (2011): Regular primary schoolteachers' attitudes towards inclusive education: a review of the literature. *International Journal of Inclusive Education*, 15(3), 331-353.
- Diamond, K. E., and Carpenter, E.S. (2000). Participation in inclusive preschool programs and sensitivity to the needs of others. *Journal of Early Intervention*, 23(2), 81-91
- Doğru, Y. and Saltalı, N. (2009). *Erken çocukluk döneminde özel eğitim*. Ankara: Maya Akademi
- Farrell, P. (2009). *Foundations of special education*. West Sussex: Blackwell Publishing.
- Forlin, C., and Chambers, D. (2011). Teacher preparation for inclusive education: Increasing knowledge but raising concerns. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 39(1), 17-32, Doi: 10.1080/1359866X.2010.540850

- Forrester, S. O. (2016). *Relationships among middle school teachers' perceptions regarding inclusive of students with disabilities in general education classrooms*. PhD dissertation, Walden University College of Education, the USA.
- Friend, M. P., and Bursuck, W. D. (2006). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers*. Boston: Pearson/Allyn and Bacon.
- Guralnick, M.J. (2001). A framework for change in early childhood inclusion. In M. J. Guralnick (Ed.), *Early childhood inclusion: Focus on change* (p. 3-35). Baltimore: Brookes.
- Hallahan, D. and Kauffman, J. (2006). *Exceptional learners: Introduction to special education* (10th edition). Boston: Allyn and Bacon.
- Kahn, S., and Lewis, A. (2014). Survey on teaching science to K-12 students with disabilities: Teacher preparedness and attitudes. *Journal of Science Teacher Education*, 25(8), 885-910. doi:10.1007/s10972-014-9406-z
- Kanmaz, T. and Duman, G. (2018). Hareketli oyun eğitim programının okul öncesi kaynaştırma eğitimi alan ortopedik engelli çocukların kaba motor becerilerine etkisinin incelenmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 4(14), 329-337.
- Kattaş, S. (2019). *Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanmasında okul müdürlerinin rollerine ilişkin müdür, öğretmen ve veli görüşleri*. PhD dissertation, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkiye.
- Mesibov, G. B., and Shea, V. (1996). Full inclusion and students with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 26(3), 337-346. <https://doi.org/10.1007/BF02172478>
- McCarty, K. (2006). *Full inclusion: The benefits and disadvantages of inclusive schooling: An Overview*. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED496074.pdf>
- McDonnell, J., Thorson, N., Disher, S., Mathot-Buckner, C., Mendel, J. and Ray, L. (2003). The achievement of students with developmental disabilities and their peers without disabilities in inclusive settings: An exploratory study. *Education and Treatment of Children*, 26(3), 224-236.
- McLeskey, J., Landers, E., Hoppey, D., and Williamson, P. (2011). Learning disabilities and the LRE mandate. An examination of national and state trends. *Learning Disabilities Research and Practice*, 26(2), 60-66.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, California: Sage.
- MoNE (2012). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Retrieved from http://orgm.MEB.gov.tr/MEB_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeliği_son.pdf

- Nilholm, C. (2020). Research about inclusive education in 2020: How can we improve our theories in order to change practice? *European Journal of Special Needs Education*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1754547>
- O'Connor, U. (2008). Meeting in the middle? A study of parent-professional partnerships. *European Journal of Disabilities Education*, 23, 253–268.
- Özgür, İ. (2013). *Engelli çocukları ve eğitimi özel eğitim*. Adana: Karahan.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. California: Sage Publications, Inc.
- Poorman, C. (1980). Mainstreaming in reverse with a special friend. *Teaching Exceptional Children*, 136-142.
- Rafferty, Y., Boettcher, C., and Griffin, K. (2001). Benefits and risks of reverse inclusion for preschoolers with and without disabilities: Parents' perspectives. *Journal of Early Intervention*, 24, 266-286.
- Rafferty, Y. and Griffin, K. W. (2005). Benefits and risks of reverse inclusion for preschoolers with and without disabilities: Perspectives of parents and providers. *Journal of Early Intervention*, 27(1),173-192.
- Royster, O., Reglin, G. L., and Losike-Sedimo, N. (2014). Inclusion professional development model and regular middle school educators. *The Journal of At-Risk Issues*, 18(1), 1-10
- Rudd, F. (2002). Grasping the promise of inclusion. *ERIC database* ED471855
- Schoer, K.D. (2006). Reverse inclusion: Providing peer social interaction opportunities to students placed in self-contained special education classrooms. *TEACHING Exceptional Children Plus*, 2(6) 1-10.
- Sloper, T., and Tyler, S. (1992). Integration of children with severe learning difficulties in mainstream schools: Evaluation of a pilot study. *Educational and Child Psychology*, 9(4), 34–45.
- Sucuoğlu, B and Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(1) 41-57.
- Tong, A., Sainsbury, P., and Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): A 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal of Quality in Health Care*, 19, 349–357. doi:10.1093/intqhc/mzm042
- Voltz, D.L., Brazil, N., and Ford, A., (2001). What matters most in inclusive education: A practical guide for moving forward. *Intervention in School and Clinic*, 37(1) 23 –30

- WHO (2011). *World report on disability*. Retrieved from http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf
- Yazıcıoğlu, T. (2017). *Serebral Palsili öğrenciler için düzenlenmiş bir ilkokulda gerçekleştirilen kaynaştırma uygulamasının öğrenci, veli ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelenmesi*. PhD dissertation. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Elaldı, Ő, Çifçi, T. and Yerliyurt, N. S. (2021). An overview of reverse inclusion: A qualitative study. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(34), 788-812. DOI: 10.26466/opus.818118

A Research on Consumer Perceptions of Food and Beverage Marketing on Social Media

DOI: 10.26466/opus.753599

*

Neşe Acar * - Bülent Çizmeci ** - Ayşegül Turan ***

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

E-Mail: neseacar@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9830-1463](https://orcid.org/0000-0002-9830-1463)

** Dr., Abdullah Gül Üniversitesi

E-Mail bulent.cizmeci@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-7722-6003](https://orcid.org/0000-0002-7722-6003)

***Dr. Öğretim Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

E-Mail furkanberna98@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0451-8611](https://orcid.org/0000-0002-0451-8611)

Abstract

The study was conducted to examine how social media affects the food and beverage industry. It was also intended to expose the impact of social media on consumer preferences for the marketing of food and beverages. In order for businesses to compete with other businesses, the importance of channels that influence purchasing decisions by changing consumers' consumption habits is increasing day by day. One of these tools is social media. In this study, consumers' perceptions about marketing of food and beverages through social media were tried to be determined. The research was carried out by using the questionnaire technique with 403 participants using social media which was determined by Convenient Sampling Method. As a result of Explanatory Factor Analysis, 2 factors were found; "Sharing and impact" and "promotion on social media". In the Confirmatory Factor Analysis, it was found that the shares in social media affect the choices and decisions made about the food and beverage business, and consumers can prefer to share their experiences. It can be considered that consumers actively use social media related to food and beverage and they are influenced by social media sharing in the selection of food and beverage businesses.

Keywords: Social Media, Food and Beverage Marketing, Consumer, Health Sector

Sosyal Medya Üzerinden Yiyecek ve İçecek Pazarlamasına Yönelik Tüketici Algıları Üzerine Bir Araştırma

*

Öz

Bu çalışma, sosyal medyanın yiyecek içecek sektörünü nasıl etkilediğini incelemek ve yiyecek içeceklerin pazarlanmasına yönelik tüketici tercihlerinde sosyal medyanın etkisini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. İşletmelerin diğer işletmelerle rekabet edebilmeleri için tüketicilerin tüketim alışkanlıkları ve alışkanlıklarını yönlendirerek satın alma kararlarını etkileyen mecraların önemi her geçen gün artmaktadır. Bunlardan biriside sosyal medyadır. Çalışmada tüketicilerin sosyal medya üzerinden yiyecek ve içeceklerin pazarlamasına yönelik algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma, kolayda örneklem metodu ile belirlenen ve sosyal medya kullanan 403 katılımcı ile anket tekniği kullanılarak yapılmıştır. Yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda “Paylaşım ve Etki” ve “Sosyal Medyada Tanıtım” olarak adlandırılan 2 faktör bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ise sosyal medyadaki paylaşımların yiyecek-içecek işletmesi ile ilgili seçimleri ve verilen kararları etkilediği görülmüştür. Ayrıca kişilerin kendi deneyimlerini paylaşmayı tercih edebilecekleri sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda işletmelerin sosyal medyayı tüketici tercihlerini belirleme ve etkileme noktasında etkili bir tutundurma aracı olarak kullanmaları önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Medya, Yiyecek İçecek Pazarlaması, Tüketici, Sağlık Sektörü*

Introduction

The social media concept has been associated with a different meaning for everyone since the day it entered human life. Some consumers used these apps and sites to spend time, some to socialize, and some for business purposes.

Many different social media sites have been established since 2007 for purposes like sharing pictures, shopping, writing blogs, and making comments on events. In other words, social media has been the subject of important changes, both in terms of its contents and its form. For this reason, more up-to-date and different definitions were made on the social media concept, some of which are given below (Çizmeci, 2018, p. 74).

When the literature was reviewed, it was determined that there are many definitions on social media. According to the description of Boyd and Ellison made in 2007, social media sites are web-based services in which individuals can create open or semi-open profiles, state the other users' lists they connect to explicitly, and view and switch between the lists of other users (Boyd and Ellison, 2007, p. 211).

Toprak, Yıldırım, Aygül, Binark, Börekçi and Çomu (2009, p.28-29) defined social media as web-based services in which individuals meet other individuals in a virtual environment. According to Safko and Brake (2009, p. 6), social media means web-based applications, which are easy to create and publish multimedia themes and chat contents.

When the use of social media in the world for business purposes is considered, it is seen that many major brands are starting to pay more attention to social media users rather than classic means of media like TV, newspapers and radios.. In addition, social media also allows businesses to upload information through a single media on many issues like discounts, promotions, new movies, breaking news. Although the use of social media for producing and dissemination information is a popular aspect for conscious users, the noise and pollution caused by unconscious individuals can also cause that these platforms are considered with a certain bias (Cağıl, 2017, p.2).

Social media offers many opportunities for marketing. It is also possible to obtain opportunities with a good marketing strategy. Mc Donalds and Bradley (2011, p. 37) suggested that their social CRM (Customer Relations Man-

agement) was expanded with the broad organizational capacity of social media to create social relations for marketing goals. For example, social media is highly influential in solving the problems that stem from marketing process, and in sharing good practices and other strategic organizational uses. Social media plays an important role in the decision-making process of consumers, and promotes following pages and deep changes in consumer behaviors (Casalo, Flavian and Guinaliu, 2011, p. 630).

Participants tend to create profiles that represent their personality traits and conditions quite well in virtual environment without actually noticing (Zhao, Grasmuck and Martin, 2008, p. 1820). Li and Bernoff (2011, p. 41) developed a "Social Technograph" based on the level of social media users, classifying seven hierarchical categories (creative, critical, talkative, participant, passive, collector, audience). When individuals act comfortably in virtual environment compared to real life by displaying all their personality traits in market research, this facilitates market research. In this way, dynamic dialogues are developed and confidence is acquired for creating and listening to appropriate contents, rather than advertising messages that consumers find repulsive when they promote brands over the social media (Woodcock, Green and Starkey, 2011, p. 55). The shares on the Internet about products and companies by consumers provide access to a large number of consumers (Thorson and Rodgers, 2006, p. 34). With the help of Social Media Platforms, which are today's WOMs (Word of Mouth) it has become easy to access product information.

Important developments have been experienced in the food and beverage sector with the social media movement. Consumers have been able to access food and beverage products more easily by using digital technology and by recognizing the relations between social media and food (Holmberg, 2014, p.210).

It has become easy to access the documents about news on nutrition, and on the recommendations of institutions regarding nutrition using search engines. Easy access to the Internet is achieved with mobile devices like tablets, computers, smartphones, etc., and activities like ordering food and finding locations can be done through technological means (Oran, 2017, p. 3). Food culture holds a very important place in societies. Knowing what a society feeds on provides information about the geographical location and agricultural products of that society. There are websites, blogs and thousands of

pages in which people share recipes with each other. Recipe books are now replaced by these food blogs (Tunç and Özkanlı, 2017, p.218).

Health status and social norms are effective in the food and beverage habits of people. In our present day, however, social media can turn these habits upside down. The metaphors used by food and beverage sectors in their promotional activities over the social media cause that even consumers who have no meal plans find themselves at the door of a restaurant (Holmberg, 2014, p.210). A transformation process has begun in the eating habits of the society with the social media used both on mobile phones and computers. Contents, which are considered to be of interest by individuals, are shared, and attention is paid to make the photos shared over the social media are liked (Uluç and Yarcı, 2017, p.90).

In the study conducted by Cankül et al. (2018), it was determined that food and beverage sector businesses use social networks to reach customers and express themselves as well as for promotion purposes. Social media applications make it easier for business managers to reach customers, as well as minimizing advertising costs.

Cafes and restaurants are important travel products beyond being mere places where people meet their needs when they are hungry, and travelers expect that they enjoy a café or restaurant, and that such places are considered as travel products (Hwang and Park, 2015, p. 272). Going to a café or restaurant and socializing with friends in these places is considered as one of leisure time activities, and for this reason, young people increasingly go to these places as social behavior and spend time there (Astuti and Hanan, 2010, p.75).

In our present day, activities such as making comments on social media before going to food and beverage businesses, sharing about the food and beverage businesses, having a social media account for a cafe or restaurant, sharing experiences, photographs or videos about that business on social media, and sharing locations have become an indispensable element for young people (Binbaşıoğlu and Türk, 2018 p. 227).

Nowadays, businesses need to use social media channels where there are important opportunities to attract the attention of their customers, understand the habits of consumers in these channels and determine strategies accordingly. The study was conducted to examine how social media affects the food and beverage industry. It was also intended to expose the impact of social media on consumer preferences for the marketing of food and beverages.

In this study, consumers' perceptions about marketing of food and beverages through social media were tried to be determined.

Method

The present study was conducted to examine how social media affects the food and beverage sectors, and to show the effect of social media on consumer preferences for marketing food and beverages. The study covered the consumers who had social media accounts and actively used it in Kayseri city center. The sampling was determined with Convenient Sampling Method. The primary data that were used in the study were collected with questionnaire method. In addition, the study conducted by Battallar and Cömert was adapted to food and beverage businesses. (Battallar and Cömert, 2015). The questionnaires were conducted between July 2, 2019 and September 30, 2019. A total of 403 questionnaires were evaluated from the 420 questionnaires because 17 were empty or incorrect. Expressions about the purpose of using social media for the consumers, how often they used social media applications, and how food and dining place preferences were affected over the social media were used in the questionnaire form. It was requested that the 18 expressions about food and dining preferences were evaluated on a 5-Point Likert scale. There were 9 expressions about the purpose of using social media applications of the participants and 8 expressions about the frequency of use of social media/mobile applications in the questionnaire. Also, there were 6 questions about the demographic data of the participants in the questionnaire.

Analysis and Evaluation of the Data

The frequency and percentages of questions about the demographic characteristics of the participants, meal/nutrition and dining location preferences, social media usage purposes, and frequency of social media use were evaluated in the study. In addition, the mean values of the variables regarding the use of social media was taken in consumer preferences for marketing food and beverages. Factor Analysis was made to determine the factors that were effective in the use of social media in consumer preferences in food and beverage marketing.

Findings

Demographics of Participants

A total of 52.9% of the participants of the study were male, 64.0% were single, 63.8% were between 18-25 years old, 16.9% were between 26-35 years old, 10.7% were 36- 45 years old, 7.7% are in the age group 46 and over.

Table 1. Demographics of Participants

Income (TL)	Frequency	Percent	Profession	Frequency	Percent
1.000 – 2.000	155	38,5	Worker	46	11,4
2.001 – 3.000	91	22,6	Officer	126	31,3
3.001 – 4.000	43	10,7	Self-employed	41	10,2
4.001 – 5.000	50	12,4	Retired	31	7,7
5.001 and up	64	15,9	Housewife	29	7,2
Total	403	100,0	Another	130	32,3
Gender	Frequency	Percent	Total	403	100,0
Male	213	52,9	Education	Frequency	Percent
Female	190	47,1	Primary	34	8,4
Total	403	100,0	High school	110	27,3
Age	Frequency	Percent	University	172	42,7
18-25	257	63,8	Post graduate	43	10,7
26-35	68	16,9	PhD	44	10,9
36-45	43	10,7	Total	403	100,0
46 years and older	35	8,7	Marital Status	Frequency	Percent
Total	403	100,0	Married	145	36,0
			Single	258	64,0
			Total	403	100,0

According to the educational status, 42.7% of the participants were graduated from university, 27.3% from high school, 8.4% from primary school, and 21.6% were post-graduate students. According to income status, 38.5% had income between TL1000 and TL2000, and 22.6% between TL2001 and TL3001. It is determined that 32.3% of the participants were in “Other” professional group, and 31.3% were civil servants.

Participants' food location preferences and nutritional evaluations

The tables of the participants' evaluations about where they mostly eat and where they get information about nutrition are given below.

Table 2. Distribution of Participants According to Dining Preferences

	Frequency	Percent
At home	255	63,3
Outside	148	36,7
Total	403	100,0

According to Table 2, 36.7% of the participants said that they ate outside and 63.3% said that they ate at home. This shows that the participants have a habit of eating out.

Table 3. Distribution of participants by place where they received nutrition-related information

	Frequency	Percent
Internet	192	47,6
Book	91	22,6
Nutritionist	70	17,4
Doctor	32	7,9
Other	18	4,4
Total	403	100,0

According to Table 3, 47.6% of respondents said that they had 47.6% had access to information about nutrition online (web page and social media sites). This is followed by a book with 22.6%, a nutrition with 17.4%, a doctor with 7.9% and 4.4% other options. This means that about half of the participants have access to information about nutrition through the internet, and therefore social media has a greater impact.

Averages of the Expressions Regarding the Use of Social Media in the Participants' Choices for the Marketing of Food and Beverages

The averages of the expressions regarding the use of social media in the preferences of the participants for the marketing of food and beverage are given in Table 4.

Table 4. The averages of the expressions regarding the use of social media in the preferences of the participants for the marketing of food and beverage

Expressions	Mean	Standard Deviation
1. I will be pleased if the business I shared positively/negatively on social media recognizes me	3,87	1,25982
2. Businesses that report their location on social media are more attractive because they will facilitate my transportation	3,73	1,28711
3. I make sure it is popular on social media when I choose a food and beverage business	3,49	1,30126

4. I think that food and beverage businesses on social media offer better quality services	3,38	1,29764
5. Social media affects my habit of consuming food and drink	3,36	1,35252
6. Social media shares affect my decision in selecting food and beverage businesses	3,51	1,29743
7. I am affected by information shared by food and beverage businesses on social media	3,51	1,28202
8. I collect information about the business on social media before going to a business	3,57	1,31852
9. I am affected by videos shared by the business on social media	3,43	1,30525
10. I find the shares made by the business on social media reliable	3,34	1,31491
11. I can change my decision according to posts on social media after I choose the business	3,40	1,23876
12. Social media networks are important information sources during purchase process	3,52	1,27806
13. I share my satisfaction with the business on social media	3,29	1,34628
14. I prefer to share my taste experiences on social media because I can reach more people at the same time and in a fast way	3,27	1,38894
15. I share contents on social media during my time in a food and beverage business	3,21	1,31816
16. I share my positive experiences to support the businesses if they serve well	3,46	1,31209
17. I can contact social media before making a decision on the business, and if I can reach it, I will be positively affected	3,40	1,28373
18. When a business reaches me over the social media, it has a positive effect on me	3,45	1,26560

5- Strongly Agree, 4-Agree, 3 - Neither Agree, Nor Disagree, 2-Disagree, 1-Strongly Disagree

Looking at the average of the expressions regarding the use of social media in the preferences of the participants for the marketing of food and beverage, it is seen that the highest averages are “I will be pleased if the business I shared positively/negatively on social media recognizes me (3,87)”, “Businesses that report their location on social media are more attractive because they will facilitate my transportation. (3,73)”, “I collect information about the business on social media before going to a business (3,57)”, “Social media shares affect my decision in selecting food and beverage businesses” and “I am affected by information shared by food and beverage businesses on social media” (3,51).

Factors that influence participants ' preferences for food and Beverage Marketing and their assessment of variables related to social media use

Factor analysis was performed to determine which factors the participants perceived under 18 variables related to social media use in their preferences for food and beverage marketing, and the varimax method was used and 2 factors with eigenvalues greater than 1 were found. These factors explain 68.55% of the total variance.

The KMO (Kaiser-Meyer - Olkin Measure of Sampling Adequacy) test is ,965 and sampling can be said to be sufficient (Altunışık, Coşkun and Yıldırım, 2007, p. 226). The Barlett test came out $\chi^2 = 6204,108$ and shows that there is a relationship between the variables in the main mass at the level of ,000 significance. Reliability analysis found that the reliability coefficient of 18 expressions (Cronbach's α) was ,964. The variables, factor loads, eigenvalues, variance percentages and Cronbach's Alpha coefficients that make up the 2 factors are given in Table 5.

Table 5. Explanatory Factor Analysis Results

Factors	Factor Loads	Eigenvalue	Described variance %	Reliability values α
1. Sharing and impact		11,216	62,310	,959
15. I share contents on social media during my time in a food and beverage business	,810			
16. I share my positive experiences to support the businesses if they serve well	,796			
17. I can contact social media before making a decision on the business, and if I can reach it, I will be positively affected	,789			
18. When a business reaches me over the social media, it has a positive effect on me	,785			
11. I can change my decision according to posts on social media after I choose the business	,770			
13. I share my satisfaction with the business on social media	,760			
14. I prefer to share my taste experiences on social media because I can reach more people at the same time and in a fast way	,757			
10. I find the shares made by the business on social media reliable	,753			
12. Social media networks are important information sources during purchase process	,716			
9. I am affected by videos shared by the business on social media	,654			
8. I collect information about the business on social media before going to a business	,650			

2. Promotion on social media	1,123	6,239	,901
3. I make sure it is popular on social media when I choose a food and beverage business	,759		
2. Businesses that report their location on social media are more attractive because they will facilitate my transportation	,737		
6. Social media shares affect my decision in selecting food and beverage businesses	,726		
7. I am affected by information shared by food and beverage businesses on social media	,679		
1. I will be pleased if the business I shared positively/negatively on social media recognizes me	,675		
4. I think that food and beverage businesses on social media offer better quality services	,674		
5. Social media affects my habit of consuming food and drink	,593		

When Table 5 is examined, it was observed that the questions numbered (15, 16, 17, 18, 11, 13, 14, 10, 12, 9, 8) were explained by the first factor and the questions (3, 2, 6, 7, 1, 4, 5) were explained by the 2nd factor.

Due to the variables (expressions) it contains, the first factor is called "**Sharing and Effect**" and it has the highest variance. These factors consist of 11 variables as follows; 15. I share contents on social media during my time in a food and beverage business, 16. I share my positive experiences to support the businesses if they serve well, 17. I can contact social media before making a decision on the business, and if I can reach it, I will be positively affected, 18. When a business reaches me over the social media, it has a positive effect on me, 11. I can change my decision according to posts on social media after I choose the business, 13. I share my satisfaction with the business on social media, 14. I prefer to share my taste experiences on social media because I can reach more people at the same time and in a fast way, 10. I find the shares made by the business on social media reliable, 12. Social media networks are important information sources during purchase process, 9. I am affected by videos shared by the business on social media, 8. I collect information about the business on social media before going to a business. In terms of factor loads, variable number 15 "I share contents on social media during my time in a food and beverage business" has the largest value (0,810). This factor explains 62.310% of the total variance.

Due to the variables (expressions) it contains, the second factor is called "**Promotion on social media**". These factors consist of 7 variables as follows; 3. I make sure it is popular on social media when I choose a food and beverage

business, 2. Businesses that report their location on social media are more attractive because they will facilitate my transportation, 6. Social media shares affect my decision in selecting food and beverage businesses, 7. I am affected by information shared by food and beverage businesses on social media, 1. I will be pleased if the business I shared positively/negatively on social media recognizes me, 4. I think that food and beverage businesses on social media offer better quality services, 5. Social media affects my habit of consuming food and drink. In terms of factor loads, variable number 5 "5. Social media affects my habit of consuming food and drink" has the largest value (0,759). This factor explains 6.239% of the total variance.

Confirmatory Factor Analysis (CFA)

In our study, Factor Analysis was made to determine which factors in 18 expressions were detected by consumers, and 2 factors were determined. Then, Confirmatory Factor Analysis was made in the AMOS Program to examine the factor structure. In Confirmatory Factor Analysis, which is used to examine the factor structure in a scale, it is necessary for the reliability and validity of the factor structure of the scale to fit theoretical information. When the analysis ensures the validity and reliability of the scale in different main aspects, the scale is considered standardized, and can be made available safely (Şencan, 2005).

Since inter-variable error variants are taken into account in the analyses with the AMOS Program, the measurement accuracy of these programs is considered more powerful. It is expected that the error variants in the analysis are less than 1. All error variant values were less than 1 in our analyses.

The T values were examined to be considered significant in the analysis results. According to the AMOS Program, the CFA Goodness of Fit indices are given in Table 6. The T values must be higher than at least 1.96 for all items in order for the model to be acceptable. It is considered significant at 0.05 level over 1.96, and 0.01 level over 2.56. Since the AVE and factor loads of the 13 expressions in the Confirmatory Factor Analysis were over 0.50, it was understood that it met the convergent validity and composite reliability.

Table 6. DFA compliance goodness indices according to the Amos program

Criterion	Values
X ² /df	3,813
RMSEA	,084
NFI	,946
CFI	,960
RFI	,934
AGFI	,877
GFI	,913

Table 7. DFA by AMOS Program

Factors	Variable Observed	AVE	BYG	Estimated Value	SE	C.R.
Factor 1 Sharing and Impact	S16			0,828	0,054	20,221
	S17			0,810	0,053	19,549
	S18			0,817	0,052	19,811
	S11			0,866	0,049	21,715
	S13			0,845	0,054	20,875
	S14			0,802	0,058	19,262
	S10			0,835	0,054	20,498
	S12			0,816	0,053	19,753
Factor 2 Promotion on Social Media	S8			0,830	0,054	20,303
	S4			0,810	0,055	19,215
	S7			0,824	0,054	19,726
	S6			0,876	0,052	21,697
	S3			0,786	0,056	18,363
Factor 1		0,69	0,95			
Factor 2		0,68	0,89			

The highest influence in the first factor “**Sharing and Impact**” was in the expression “I can change my decision according to posts on social media after I choose the business” with 0.866, and the lowest effect was in the expression “I prefer to share my taste experiences on social media because I can reach more people at the same time and in a fast way” with 0.802. Based on this outcome, it might be concluded that consumers are actively using social media about foods and beverages. It can be argued that participants can share their own ideas when they pay attention to the shares in their own preferences.

The highest influence on the second factor, “**Promotion on Social Media**”, was the variable “Social media shares affect my decision in choosing food and beverage businesses” with 0.876, and the lowest effect was in “I make sure it is popular on social media when I choose a food and beverage business” with 0.786. Based on this result, it can be considered that consumers are affected

by social media shares in choosing food and beverage businesses. It was found that the comments were effective rather than everybody's preference.

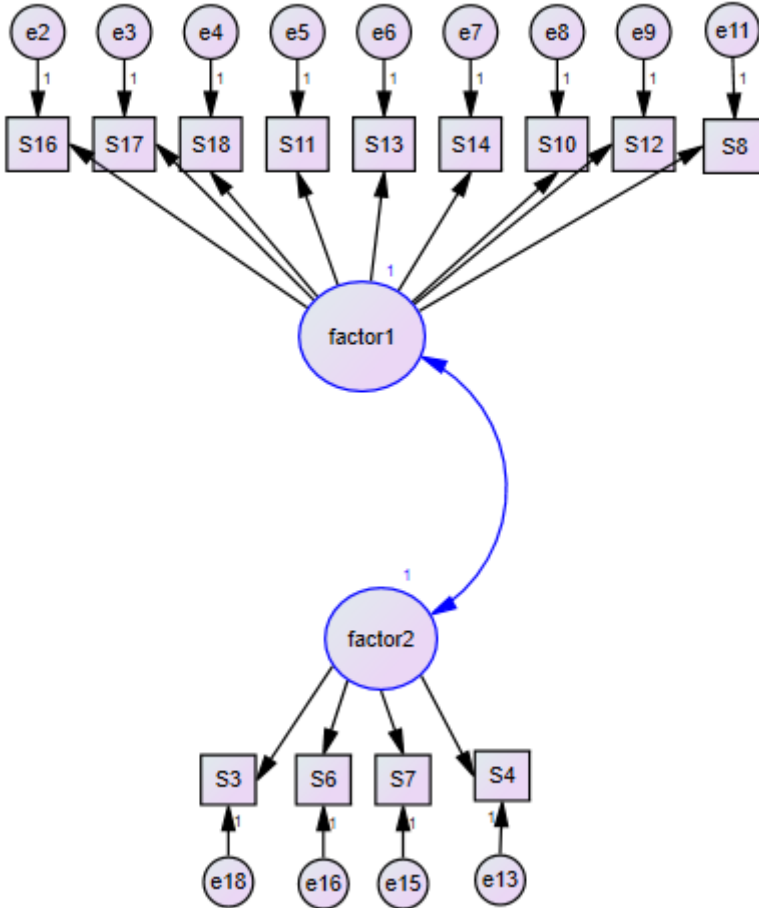

Figure 1. DFA by AMOS Program

Evaluation and Results

Social media, which can be used to spend time, socialize and use applications and sites for business, ensures that information can be accessed and spread quickly in a short time by some consumers in our present time. This study was conducted to examine how social media affects the food and beverage

industry, and to demonstrate the effects of social media on consumer preferences for marketing foods and beverages.

A total of 52.9% of the participants of the study were male, 64.0% were single, and 63.8% were in 18 and 25 age group. According to the educational status, 42.7% of the participants were graduated from university, 27.3% from high school, 8.4% from primary school, and 21.6% were post-graduate students. According to income status, 38.5% had income between TL1000 and TL2000, and 22.6% between TL2001 and TL3001. It is determined that 32.3% of the participants were in "Other" professional group, and 31.3% were civil servants. According to the study results, 36.7% of the participants said that they ate out, and 47.6% had access to information about nutrition online. In the preferences for marketing of food and beverages according to the mean values of the expressions for using social media, the highest mean values were detected in the following expressions; "I will be pleased if the business I shared positively/negatively on social media recognizes me", "Businesses that report their location on social media are more attractive because they will facilitate my transportation", "Social media networks are important information sources in purchase process", "Social media shares affect my decision in selecting food and beverage businesses" and "I am affected by information shared by food and beverage businesses on social media".

As a result of the Explanatory Factor Analysis in the study, 2 factors were determined with the titles "Sharing and Effect", "Promotion in Social Media". According to the results, consumers are actively using social media for food and beverages, and are affected by social media posts in choosing food and beverage businesses.

In addition to classical marketing, digital marketing activities on digital platforms formed as a result of developing technologies are important and of course, it is seen that the effect of the shares that the consumers will make as a result of these activities is important. Because promotions and shares on social media can reach the most people in a short time.

There are many advantages of social media to be so effective in digital marketing. These are easy access, fast spread, low cost, dimensionality, controllability and targetability

With digital marketing activities carried out on social media, it is possible to analyze how many people have been accessed, how many people viewed and clicked. In this way, it allows flexibility, such as how many people share

the promotion you have made, how much it reaches your target audience, instant changes to the content as a result of the feedback you receive, and the ability to adjust the schedule.

It can select your target audience according to the demographic characteristics of your customers, such as gender, age, educational status, as well as select the country, city, district where the activity activity will be carried out and reach a more accurate audience by targeting location-based.

In this respect, it may be recommend to businesses to use social media as an effective promotion tool in determining and affecting consumer preferences.

In addition, since it is lower cost than classic marketing, new entrepreneurs can be recommended to conduct their first promotion activities with social media tools.

The results of the study will be guiding in using social media to observe the changes in consumer preferences and to affect these preferences. In future studies, means of social media can be addressed separately and compared in terms of evaluation and use.

Kaynakça / References

- Altunışık, R., Coşkun, R. and Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Astuti, S. and Hanan, H. (2010). The behaviour of consumer society in consuming food at restaurants and cafes. *Journal of ASIAN Behavioural Studies*, 1(1), 73-81.
- Battallar, Z. ve Cömert, M. (2015). Tüketicilerin tercihlerinde sosyal medyadaki reklamların etkisi. *Turizm Akademik Dergisi*, 2 (1).
- Binbaşıoğlu, H. and Türk, M. (2018). Y kuşağının yiyecek-içecek işletmesi tercihlerinde sosyal medyanın etkisi. *Turizm Akademik Dergisi*, 01 221-237.
- Boyd, M. D. and Ellison, B.N. (2007). Social network sites: definition, history, and scholarship. *Journal of computer mediated communication*, 13(1), 210-230.
- Cankül, D., Özvatan, D., Metin, M. (2018). Yiyecek içecek işletmeleri ve sosyal medya kullanımı. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 1(1), 29 – 37.
- Casalo, LV., Flavian, C., Guinaliu, M. (2011). Understanding the intention to follow the advice obtained in an online travel community. *Computers in Human Behavior* (27), 622-633.
- Çağlı, A. (2017). *Sosyal Medya ve Dijital Pazarlama*. İstanbul: Dikeyksen.

- Çizmeci, B. (2018). *Voluntary sale: It's reflections at the shopping centers : An example of Kayseri*. Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Holmberg, C. (2014). *Food and social media: A complicated relationship*. <https://www.huffingtonpost.com/christopher-holmberg/food-and-social-media-a-b-4898784.html> accessed on
- Hwang, J. ve Park, S. (2015). Social media on smartphones for restaurant decision-making process. I. Tussyadiah ve A. Inversini (Ed.), *Information and Communication echnologies in Tourism. Suiza*. (p. 269-281). Springer International Publishing.
- Li, C. and Bernoff, J. (2011). *Groundswell: Winning in a world transformed by social technologies*. Boston: Harvard Business School Publishing.
- Mc Donald, M. and Bradley, A. (2011). *The social organization: how to use social media to tap the collective genius of your customers and employees*. Boston: Harvard Business Review Press.
- Oran, NT., Toz, H., Küçük, T., and Uçar, V. (2017). Medyanın kadınların beslenme alışkanlıkları, besin seçimi ve tüketimi üzerindeki etkileri. *Life Sciences (NWSALS)*, 12(1), 1-13.
- Safko, L. and Brake, DK. (2009). *The social media bible: tactics, tools and strategies for business success*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Thorson, K. and Rodgers, S. (2006). Relationships between blogs as e wom and interactivity, perceived interactivity, and parasocial interaction. *Journal of Interactive Advertising*, 6 (2), 5-44.
- Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Binark, M., Börekçi, S., and Çomu, T. (2009). *Toplumsal paylaşım ağı Facebook: görülüyorum öyleyse varım*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Tunç, Z. and Özkanlı, O. (2017). Resource about reshaping of food and beverage culture by social media: sample Gaziantep city. *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakenli Elektronik Dergi*, 10(2),
- Uluç, G. and Yarcı, A. (2017). Sosyal medya kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Woodcock, N., Green, A., and Starkey, M. (2011). Social CRM as a business strategy. *Journal of Database Marketing and Customer Strategy Management*, 18, 50-64.
- Zhao, S., Grasmuck, S., Martin, J. (2008). Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in Human Behavior* 24(5), 1816-1836.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Acar, N., Çizmeci, B and Turan, A. (2021). A research on consumer perceptions of food and beverage marketing on social media. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(34), 813-830. DOI: 10.26466/opus.753599

Turkish Individuals' Listener Reactions To The Person Who Stutters: A Cross-Cultural Comparative Study

DOI: 10.26466/opus.809286

*

Mehmet Emrah Cangı* - Cansu Alpay **

* Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi

E-Mail: mehmetemrah.cangi@uskudar.edu.tr ORCID: [0000-0001-8149-3254](https://orcid.org/0000-0001-8149-3254)

** Y.L Öğrenci, Üsküdar Üniversitesi

E-Mail cansualpay8@gmail.com ORCID: [0000-0002-9707-2486](https://orcid.org/0000-0002-9707-2486)

Abstract

Social attitudes and reactions towards people who stutter (PWS) are generally examined through scales. The purpose of this study is to compare the attitudes and behaviors of Turkish and non-Turkish individuals in their interactions with PWS in an experimental condition. The participants were two PWS and 16 adults as interaction partners, including eight Turkish and eight non-Turkish individuals. In the experiment, each interaction partner engaged in a conversation with PWS on spontaneous themes. Four raters scored the attitudes of the interactors by watching the recorded videos via a questionnaire consisting of 49 antonym adjectives. Two raters calculated the interactive behaviors of the interaction partners. Based on the qualities with an agreement rate over .7 according to the reliability findings, the groups were compared with independent samples t-test. In the behavioral sense, the Turkish group exhibited significantly more 'sentence completion' and 'asking consecutive questions' behaviors compared to the non-Turkish group. In terms of interaction attitudes, the Turkish group received significantly higher scores in responding in the first syllable, completing the statement, being serious and anxious. In comparison to the Turkish group, the non-Turkish group received significantly higher scores in using gestures/facial expressions and being empathetic, warm, positive, sincere, sympathetic, and open.

Keywords: culture, interactor attitude, interactor behavior, stuttering

Türk Bireylerin Kekemeliği Olan Bireylere Yönelik Dinleyici Tepkileri: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma

*

Öz

Kekemeliği olan bireylere yönelik toplumsal tutumların ve tepkilerin genellikle ölçekler ile incelendiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı Türk ve Türk olmayan bireylerin kekemeliği olan bir bireyle etkileşimleri esnasında sergiledikleri tutumları ve davranışları deneysel bir koşulda karşılaştırmaktır. Çalışmanın katılımcıları, kekemeliği olan iki yetişkin birey ve etkileşim partneri rolünde sekiz Türk ve sekiz Türk olmayan 16 yetişkin bireydir. Deney aşamasında her bir etkileşim partneri, kekemeliği olan bir birey ile bazı temalarda bire bir sohbet etmiştir. Değerlendirme aşamasında dört puanlayıcı algıladıkları tutumlar bakımından 49 maddelik, zıt sıfatlardan oluşan bir sıfat listesi üzerinden etkileşim partnerlerini puanlamışlardır. Ayrıca iki puanlayıcı etkileşimcilerin etkileşim davranışlarını hesaplamışlardır. İki grup, puanlayıcılar arası uyum düzeyi .7 ve üstünde bulunan nitelikler bakımından bağımsız örneklemeler t-testi ile karşılaştırılmıştır. Davranışsal açıdan Türk grup Türk olmayan gruptan anlamlı düzeyde daha sık 'cümle tamamlama' ve 'art arda soru sorma' davranışı sergilemiştir. Etkileşim tutumu açısından ise Türk grup yabancı gruba göre ilk hecede cevap veren, ifadeyi tamamlayan, ciddi ve kaygılı maddelerinden anlamlı düzeyde yüksek puanlar almıştır. Türk olmayan grup Türk gruba göre jest/mimik kullanan, empatik, cana yakın, pozitif, içten, samimi ve açık sıfatlarında anlamlı düzeyde yüksek puanlar almıştır.

Anahtar Kelimeler: kültür, etkileşimci tutumu, etkileşimci davranışı, kekemelik

Introduction

Stuttering and Social Environment

Although stuttering is mainly defined by stuttering behaviors (Yairi and Seery, 2014), this phenomenon is not only defined on an individual-specific basis. This disorder is considered as a sociological phenomenon, along with its social-emotional factors involving its many dimensions (Zhang and Kalinowski, 2012). Being so, this fluency disorder has the potential to affect the communication between the persons who stutter (PWS) and the environment (Healey, 2010). For example, the severity of stuttering varies according to the perceived listener position (e.g., authority, teacher) and environment (e.g., telephone, bigger groups) (van Riper, 1982; Kalinowski and Saltuklaroglu, 2006; Bloodstein and Bernstein-Ratner 2008). PWSs are exposed to some negative stereotyping including being considered as shy, anxious, nervous, tense, withdrawn and guarded (St. Louis and Lass, 1981; Kalinowski, Stuart, and Armson, 1996). Moreover, listeners exhibit different emotional, behavioral and physiological responses while listening to PWS (Guntupalli et al., 2007; Bowers et al., 2010). Thus, PWS face social penalties and stigmatization, and even self-stigmatization (Boyle, 2013). Therefore, vocational, educational and social participation and quality of life levels of PWS are adversely affected (Yaruss and Quesal, 2006; Boyle, 2015).

In the literature, studies that focus on the responses of the listeners to the non-fluent speech, which was measured in various ways, are remarkable. As for behavioral evaluations, listeners may react to non-fluent speech by missing eye contact, completing the word, or intervening (Kamhi, 2003). In another study, Freud et al. (2016) examined the behaviors of conversational partners (CPs) in their communication with adults who stutter (AWS) and adults who do not stutter (AWNS). Researchers have found that CPs exhibited a higher rate of "interruptions and completions in response to stuttered turns". Moreover, CPs exhibited a larger proportion of 'reinforcers' during their conversations with the AWS with moderate stuttering severity, in comparison to the AWS with mild severity.

In some studies, listeners' eye gaze responses were measured objectively. For example, Bowers et al. (2010) examined eye gaze responses while listen-

ing to fluent and severely stuttered speech samples by using eye-tracking paradigms. It was found that the listeners missed more eye contact in the moments of disfluency. The authors interpreted this as that "this response may occur as a result of emotional, cognitive and pragmatic factors in communication partners". Similarly, Hudock et al. (2015) found that listeners looked at eyes of people who do not stutter (PWNS) longer than PWS (e.g., maintaining eye-contact). They also spent significantly more time observing the mouth regions of PWS. While watching the videos of PWSs, participants spent significantly more time observing the nose and mouth regions when speech was stuttered (PWS-S) than when speech was fluent (PWS-F). The authors discussed this on the basis of negative emotional responses to stuttering.

In other studies, objective physiological assessment tools were used. Zhang et al. (2010) recorded skin conductance response and heart rate while listening to fluent versus non-fluent speech in fluent individuals and persons who stutter. It was found that both groups reacted differently in terms of these variables while listening to non-fluent speech. Additionally, the participants rated themselves with qualities that characterize emotional discomfort while listening to non-fluent speech (self-rating). The authors interpreted this as "clinically, these results acknowledge the arousal and emotional discomfort in fluent speakers and persons who stutter" (p670). Likewise, it was found that fluent adults (Guntupalli et al., 2006) and speech-language pathology students (Guntupalli et al., 2012) displayed different autonomic reactions to disfluent speech.

Stuttering and Culture

Culture is simply a lifestyle shared by sociological groups, including components such as beliefs and practices (MCAT, 2015). The studies which have taken Hofstede's (1980) model into consideration showed that cultural factors play a role in attitudes towards disability. In this model, Hofstede proposed six dimensions of culture as power distance, individualism versus collectivism, masculinity versus femininity, uncertainty avoidance, long-term orientation and indulgence. For example, while an individualist culture tends to show an inclination to inclusion (through equal rights), a collectivist culture has a segregation-based attitude (Westbrook and Legge, 1993; Meyer, 2010).

Disability for an individualist culture is not a source of grief and pessimism, but a challenge to be handled with optimism (Hofstede, 2001).

When cross-cultural comparison studies in which public attitudes were examined are considered, in general, attitudes towards stuttering across cultures and geographic locations appeared to be negative on various degrees (Abdalla and St. Louis, 2012). Research showed that PWS appear to express fear, shame, frustration or embarrassment regardless of culture (for review, Finn and Corders, 1997). On the other hand, the cultural factors across countries and ethnic groups may change perceptions, beliefs, values and norms for stuttering (for review, Robinson, 2012). For example, Madding (1995) found that Latinos indicated an overall relaxed and open feeling about stuttering. Asians revealed a tendency toward negativity about the disorder. Moreover, Euro-American populations showed high levels of fear, shame, avoidance, anger and rejection associated with stuttering. Similarly, Zhang and Kalinowski (2014) investigated African-American and Caucasian college students' perceptions of shame- and guilt-proneness of persons who stutter (PWSs) as compared to normally fluent individuals. They found that Caucasian participants scored higher than African-American participants on both shame- and guilt-proneness from both perspectives. St. Louis et al. (2016) studied attitudes towards stuttering in Bosnia and Herzegovina, Italy, Germany, Norway / Sweden and Ireland. They found large differences between the countries' data: European attitudes ranged from less positive than average (i.e., Italians) to more positive than average (i.e., Norwegians and Swedes).

There are few studies focused on the behaviors of listeners from different cultures towards PWSs. For example, Zhang and Kalinowski (2012) examined the eye gaze responses of African-American, European-American and Chinese adults to stuttering. Their findings showed that the Chinese group reduced their gaze time more on the speaker's mouth in comparison to other groups. Additionally, the Chinese participants' gaze behaviors were more focused on the regions of interest (ROI) of the outside, whereas the two American groups showed a similar focus on the ROIs of the eyes and mouth. As it may be seen here, findings regarding the attitudes and behaviors of audiences vary across cultures.

Turkish Culture and Stuttering

The Republic of Turkey was established in 1923 as a democratic, secular, social state after the collapse of the Ottoman empire. The new country is situated in between Europe and the Middle East and at the confluence of these two different cultures/geographies. The country is home to 82 million people (TurkStat, 2019), and its borders extend to the continents of Europe and Asia. Similar to its geographic location, it has multicultural characteristics (Demirtaş-Madran, 2012).

Referring to Turkey's cultural characteristics, it is observed that there is a high level of power distance, femininity (preferences for cooperation, modesty, caring for the weak and quality of life) and uncertainty avoidance (Hofstede, 1980; Hofstede-insights.com, 2020). Turkish culture shows collectivist characteristics (Phalet and Claeys, 1993; Göregenli, 1997; Hofstede, 2001). In this culture, people have close relationships with their family members, romantic partners, friends and acquaintances (Uskul et al., 2004). On the other hand, Turkish culture is defined to be as part of a transition society (Tezcan, 1997). Kağıtçıbaşı (1983) stated that there is a transition from collectivism to individualism in Turkish culture (Cited: Bozo, Toksabay and Kürüm, 2009).

The studies conducted in Turkish population showed that there are negative attitudes towards stuttering (Özdemir et al., 2011a, 2011b). The main stereotypes attributed to PWS are of being nervous, excitable, shy and fearful (Özdemir, 2010; Özdemir, Topbaş and St. Louis, 2011). Furthermore, along with a group of countries (e.g., Bulgaria, Egypt, Brazil or China), also in Turkey, it is seen that attitudes towards PWS are more negative in comparison to Northern America, Western Europe and Australia (Abdalla and St. Louis, 2014; Nabieh, El-Adawy, St. Louis, Emam, Elbaradoy and Mostafa, 2020; St. Louis et al., 2016; Valente et al., 2017).

Attitudes towards stuttering are also affected by demographic characteristics in Turkish culture. For example, Özdemir (2010) found that adults and elderly people express more negative attitudes towards PWS. In another study comparing American and Turkish preschool children's attitudes, the two groups marked most items as negative at a similar rate. They rated the trait and personality of children with stuttering more negative but their potential more positive (Weidner, St. Louis, Nakisci, and Ozdemir, 2017). St.

Louis et al. (2011) reported that the findings of Turkey have similar characteristics to the findings of USA, Russia and Bulgaria.

It is also seen in studies where social attitudes towards stuttering have been examined with tools other than POSHA that attitudes towards stuttering are negative. For example, Limura et al. (2017) found that the elderly, females and individuals with high education had more knowledge on stuttering. Boyle (2017) examined personal opinions and public perceptions with qualitative and quantitative methods. The participants defined PWS with traits of low confidence and shyness. The participants also stated that the society has negative perceptions about stuttering. They reported, for example, that the society perceived speaking with a PWS as uncomfortable, and there is a belief in the society that PWS cannot perform some jobs. Walden and Lesner (2018) also found that individuals who stutter are exposed to negative implicit and explicit attitudes. Familiarity was associated with implicit attitudes. It was also determined that social desirability bias predicted explicit attitudes.

Purpose

The purpose of this study is to compare the perceived attitudes and behaviors of Turkish and non-Turkish conversation partners (CPs) during their interactions with PWS. It is seen that previous studies have examined attitudes towards PWSs in Turkey by using scales (Özdemir et al., 2011a, 2011b). In studies including behavior observations just as this study, more reliable data may be obtained. This is because there is no other way than trusting the respondents in survey-type studies, and sometimes, people might not know how they behave (Farley and Flota, 2018). It is believed that this study will contribute to clarification of reactions towards PWS as the data collection process was based directly on behavioral observations.

Method

Participants

Participants who stutter: Within the scope of the objectives of the study, to have one-on-one conversations with the rest of the participants, two participants with stuttering were included in the study. The inclusion criteria were

volunteering to participate in this study, being older than 18 years old, having chronic stuttering following developmental stuttering that started before seven years of age and measurement of higher than 3% rate of stuttered syllables. The stuttering of the participants was diagnosed by the first author in compliance with DSM-5 (APA, 2013). Additionally, both participants had no mental, neurological, sensory or psychiatric disorder or an additional communication disorder.

Attention was paid to ensure that the participants with stuttering were as similar as possible in terms of their demographic and stuttering-related characteristics. Accordingly, the first participant was an 18-year-old male university student and had a 6% rate of stuttered syllables. The second participant was a 24-year old male university graduate and had a 7.5% rate of stuttered syllables.

Interaction Group Participants: The second group of participants for the study consisted of 16 individuals who were planned to have one-on-one conversations with the stuttering participants. These participants, who could be defined as *listener* or *interaction partner* consisted of eight Turkish and eight non-Turkish individuals at the ages of 30-49 (Table 1 and 2).

In this study, the distinction of *Turkish* and *non-Turkish* was not based on ethnic origin but is referred to the culture from where these individuals came from. This is because Turkish society has hosted highly various ethnicities and identities due to its geographical location and history (Konda, 2006). Therefore, in this study, the criterion for inclusion in the Turkish group was taken as *being born and growing up in Turkey and feeling to belong in this culture*. The criterion for inclusion in the non-Turkish group was taken as *being born in a country other than Turkey, spending childhood and adolescent years in another country and feeling to belong in their culture of origin*. The criterion of *being able to speak Turkish to the extent that one could maintain their daily life* was also considered for the non-Turkish participants. The participants' statements and the author's observations for the participants' spontaneous speech in the interview were taken as the basis for this criterion.

The participants were accessed by announcements on social media and via language courses. Firstly, eight non-Turkish participants that met the inclusion criteria were included. Afterwards, eight Turkish participants, similar

to non-Turkish group in terms of gender and educational level distribution were reached.

Table 1. Age, gender and education levels of the Turkish group

Group	Age	Gender	Education
Turkish	49	Female	University
Turkish	47	Female	University
Turkish	43	Male	University
Turkish	40	Female	University
Turkish	46	Female	University
Turkish	40	Female	High School
Turkish	30	Female	University
Turkish	32	Female	University

Table 2. Age, gender and education levels of the non-Turkish group

Group	Age	Gender	Country	Education
Non-Turkish	48	Female	Russia	University
Non-Turkish	37	Female	Spain	University
Non-Turkish	38	Male	Spain	University
Non-Turkish	36	Female	Colombia	University
Non-Turkish	46	Female	Colombia	University
Non-Turkish	31	Female	Italy	High School
Non-Turkish	30	Female	Italy	University
Non-Turkish	32	Female	Macedonia	University

Considering Tables 1 and 2, the ages of the Turkish group varied from 32 to 49 ($\bar{x} = 40.88$, $SD = 6.9$), while those of the non-Turkish group varied from 32 to 48 ($\bar{x} = 37.25$, $SD = 6.7$).

Ethics

Ethics Board approval was obtained from the Non-Interventional Studies Assessment Board at Uskudar University (61351342/ 2020-222). The study was conducted in accordance with the principles of the Declaration of Helsinki. A written consent was obtained from all participants who agreed to participate in the study.

Procedure

Each participant from each listener group has a conversation with one participant with stuttering for approximately five minutes. For this, the participants

were firstly invited to the SLT (speech and language therapy) department of Uskudar University or a private SLT center.

The content of the study was described in detail to the individuals who stutter, and they were asked to not speak in a controlled way or use any stuttering therapy techniques during their conversations. There were only informed that this was a study on stuttering and explained what they should do in short. The instruction was as follows: "I would like you to talk to an individual who stutters for five minutes on certain topics."

The conversations progressed spontaneously in the form of dialogues and back and forth questions and answers. For the conversation to progress comfortably, certain themes were presented to the individual with stuttering and their interaction partner. Attention was paid to ensure that the selected themes were topics that would not lead to extreme emotions in the participants. The proposed themes were *health, weather, hobbies, sports, shopping, travelling, education life, healthy nutrition, holidays, books, arts and music*.

The individual with stuttering and his partner were seated in chairs that had an angle between about 90 and 120 degrees. All these interactions were recorded by two cameras from different angles (SonyN50 and NikonD5000). While one of the cameras recorded both participants, the other only recorded the participant who acted as the interaction partner.

Data Analysis

Data on the Behaviors of the Listeners: In behavioral analysis, two raters firstly watched all videos and took notes on the listener behaviors. The two raters agreed to assess these behaviors under 13 titles. These were: *head shaking, avoiding eye contact, smiling, sentence completion, sentence interruption, hand fidgeting, changing facial expression, playing with hair, crossing arms, responding without waiting, making a joke, laughing out loud and asking consecutive questions*.

In the analysis of listener behaviors, all videos were watched by two rates who were last-year students of the department of SLT. One of these raters was independent of this study. Afterwards, they determined the frequency of each behavior. By counting the number of stuttering occasions in each video, they calculated the ratios of these frequencies based on the behaviors. An example of this calculation is presented in Table 3.

Table 3. An example on examination of the listener behaviors among the participants

Participant	Listener Behaviors			
	Head shaking	Avoiding eye contact	Smiling	Sentence Completion
H.T.	4.2%	2.1%	2.1%	2.1%

Data on the Attitudes of the Listeners: In order to subjectively assess the listener attitudes and behaviors, the authors of this study prepared a form. In the 49-item form, each item contained two-pole adjectives regarding the listener attitudes and behaviors. In this Likert-type form, an assessment was made in the range of 1-7 (1=negative, 7=positive). Two methods were followed in the development process of the form. In the first one, the literature was reviewed to establish a pool of adjectives (Özdemir, 2010; St.Louis et al., 2000; Manning, Burlison, and Thaxton, 1999). In the other, the researchers watched the videos, took notes regarding the listener reactions and discussed the issue. After the form was prepared, it was examined by two faculty members experienced in the field of SLT.. Therefore, this form which was considered to represent listener attitudes and behaviors and consisted of 49 two-pole adjectives took its final shape.

Four raters took part in the scoring process. While two of these raters were the authors of this study, the other two were independent of the study. In the examination of the listeners with this form, each rater independently watched each conversation video and scored each listener. These raters consisted of two SLT last year students - intern therapists and two experienced SLTs.

Interrater Reliability: The agreement levels regarding the perceptual assessment of listener attitudes by the four raters and calculation of listener behavior by two raters were calculated based on the Cronbach's Alpha (α) coefficient.

Interrater Reliability Findings on the Perceptual Assessment of Listener Attitudes: Within the form containing 49 two-pole adjectives regarding listener attitudes, "perfect, good or acceptable levels of agreement" were obtained ($\alpha \geq .7$). A 'perfect' agreement was found only in the *one who laughs out loud* adjective ($\alpha = .901$). There was 'good agreement' in five items: *surprised* ($\alpha = .831$), *warm* ($\alpha = .825$), *empathetic* ($\alpha = .814$) *sincere-sympathetic* ($\alpha = .811$) and *one who behaves differently at the occasion of stuttering* ($\alpha = .803$). Finally, "acceptable agreement" was found in 14 items [*sincere* ($\alpha = .796$), *one who uses gestures-facial*

expressions ($\alpha = .794$), *humorist* ($\alpha = .787$), *one who understand and responds at the first syllable* ($\alpha = .774$), *one who smiles* ($\alpha = .773$), *one who completes the statement* ($\alpha = .764$), *emotional-one who expresses emotion* ($\alpha = .754$), *open (expresses comfortably)* ($\alpha = .749$), *one who speaks fast* ($\alpha = .739$), *easygoing (not shy)* ($\alpha = .732$), *positive* ($\alpha = .729$), *anxious* ($\alpha = .716$), *serious* ($\alpha = .716$), *one who asks too many consecutive questions* ($\alpha = .714$).

Interrater Reliability Findings on the Calculation of Listener Behaviors:

Considering the scoring process of the listener behaviors by two raters under 13 categories, there was a perfect agreement in 10 listener behaviors ($\alpha \geq .9$). These behaviors were *asking consecutive questions*, *sentence interruption*, *avoiding eye contact*, *hand fidgeting*, *making a joke*, *laughing out loud*, *smiling*, *playing with hair*, *responding without waiting*, *sentence completing* and *changing facial expressions*. There was a 'good agreement' in the *head-shaking* behavior ($\alpha = .897$). As the value in terms of the *crossing arms* behavior was found as $\alpha = .427$, this behavior was not used in the intergroup comparisons.

Statistical Analysis

The software SPSS version 20 (Statistical Package for the Social Sciences) was used for statistical analysis (IBM Corp. 2013). In the calculation of the listener behaviors, descriptive statistics such as frequency and percentage were utilized. The listener reactions where the raters obtained "perfect, good or acceptable agreement" were used in the comparison of the two groups ($\alpha \geq .7$). As the assumption of normal distribution was satisfied, the listener behaviors and attitudes of the Turkish and non-Turkish groups were compared by using independent-samples t-test.

Results

Comparison of Turkish and non-Turkish groups in terms of Adjectives Used by Interaction Partner

The Turkish and non-Turkish participants were compared with an independent-samples t-test over 20 items with at least "acceptable agreement" among the 49 items with two-pole adjectives ($\alpha \geq .7$) (Table 4). Significant differences were found in 11 of these 20 items ($p < .05$).

Table 4. Mean ($\bar{x}$), standard deviation (SD), degrees of freedom (df), t-test statistic (t) and significance (p) findings on the perceptual assessment of the attitudes and behaviors of the conversation partners in the Turkish and non-Turkish groups

Attitude/ Behavior	Group	n	$\bar{x}$	SD	df	t	p
Gestures/facial expressions	Turkish	8	5.125	1.48805	14	-2.179	.047*
	Non-Turkish	8	6.406	0.74327	10,29		
Laughs out loud	Turkish	8	5	1.72171	14	-1.271	.224
	Non-Turkish	8	5.938	1.1783	12,38		
Serious	Turkish	8	4.344	1.17213	14	3.247	.006*
	Non-Turkish	8	2.469	1.13733	13,99		
Behaves diff. disfluencies	Turkish	8	3.656	1.93159	14	1.647	.122
	Non-Turkish	8	2.281	1.35908	12,57		
Smiles	Turkish	8	5.719	0.98595	14	-1.713	.109
	Non-Turkish	8	6.469	0.74926	13,06		
Anxious	Turkish	8	3.344	1.43886	14	2.180	.047*
	Non-Turkish	8	2.063	0.83184	11,21		
Empathetic	Turkish	8	5.313	0.82104	14	-3.676	.002*
	Non-Turkish	8	6.5	0.40089	10,16		
Completes statement	Turkish	8	4	1.23201	14	5.514	.000*
	Non-Turkish	8	1.438	0.45806	8,899		
Asks consecutive questions	Turkish	8	3	1.44544	14	2.177	.055
	Non-Turkish	8	1.781	0.64694	9,696		
Surprised	Turkish	8	2.438	1.43769	14	1.818	.101
	Non-Turkish	8	1.438	0.59387	9,321		
Warm	Turkish	8	5.281	1.32583	14	-2.387	.038*
	Non-Turkish	8	6.531	0.66059	10,27		
Positive	Turkish	8	4.969	1.77501	14	-2.261	.040*
	Non-Turkish	8	6.5	0.71962	9,241		
Easygoing	Turkish	8	5.5	1.23924	14	-.740	.471
	Non-Turkish	8	5.906	0.93482	13,02		
Humorist	Turkish	8	3.875	1.24642	14	-1.932	.074
	Non-Turkish	8	5.188	1.46232	13,66		
Sincere	Turkish	8	5.375	0.86603	14	-3.444	.004*
	Non-Turkish	8	6.625	0.55097	11,87		
Emotional	Turkish	8	4.375	1.36277	14	-1.718	.108
	Non-Turkish	8	5.5	1.25357	13,91		
Sympathetic	Turkish	8	5.25	1	14	-3.286	.007*
	Non-Turkish	8	6.594	0.58152	11,25		
Open	Turkish	8	5.594	1.10144	14	-2.565	.031*
	Non-Turkish	8	6.656	0.3995	8,810		
Responds at first syllable	Turkish	8	3.781	1.42326	14	2.262	.040*
	Non-Turkish	8	2.094	1.55803	13,89		
Talks fast	Turkish	8	3.25	1.3496	14	-.932	.367
	Non-Turkish	8	3.969	1.71359	13,28		

The Turkish group received significantly higher scores in the adjectives *completes statement* ($t = 5.514, p = .000$), *serious* ($t = 3.247, p = .006$), *anxious* ($t = 2.180, p = .047$) and *responds at first syllable* ($t = 2.262, p = .040$). The non-Turkish group received significantly higher scores in the adjectives *uses gestures/facial expressions* ($t = -2.179, p = .047$), *empathetic* ($t = -3.676, p = .002$), *warm* ($t = -2.387, p = .038$), *positive* ($t = -2.261, p = .040$), *sincere* ($t = -3.444, p = .004$), *sympathetic* ($t = -3.286, p = .007$) and *open* ($t = -2.565, p = .031$).

Comparison of Turkish and non-Turkish groups in terms of Interaction Partner Behaviors

For the 12 behavior categories that provided at least 'acceptable agreement' regarding the conversation partner behaviors ($\alpha \geq .7$), the Turkish and non-Turkish participants were compared by using independent-samples t-test (Table 5). Turkish group exhibited significantly more behaviors of *sentence completion* ($t = 2.271, p = .039$) and *asking consecutive questions* than the non-Turkish group ($t = 2.365, p = 0.49$) ($p < .05$).

Table 5. Mean ($\bar{x}$), standard deviation (SD), degrees of freedom (df), t-test statistic (t) and significance (p) findings on the conversation partner behaviors of the Turkish and non-Turkish groups

Behavior	Group	n	$\bar{x}$	SD	df	t	p
Head Shaking	Turkish	8	10.17	5.4777	14	.840	.415
	Non-Turkish	8	8.319	2.481	9.774		
Avoiding Eye Contact	Turkish	8	5.613	12.692	14	1.120	.282
	Non-Turkish	8	0.569	1.051	7.098		
Playing with Hair	Turkish	8	0.525	1.4849	14	-.334	.743
	Non-Turkish	8	0.863	2.4395	11.561		
Responding without Waiting	Turkish	8	1.213	2.253	14	-.533	.602
	Non-Turkish	8	1.944	3.1602	12.655		
Making a Joke	Turkish	8	0.2	0.5657	14	-1.815	.111
	Non-Turkish	8	3.188	4.6203	7.210		
Smiling	Turkish	8	4.356	4.1431	14	-.944	.361
	Non-Turkish	8	6.9	6.39358	11.998		
Sentence Completion	Turkish	8	6.644	4.7263	14	2.271	.039*
	Non-Turkish	8	2.325	2.5689	10.804		
Sentence Interruption	Turkish	8	5.913	7.4813	14	1.209	.247
	Non-Turkish	8	2.619	1.8559	7.858		
Hand Fidgeting	Turkish	8	10.03	10.205	14	1.478	.162
	Non-Turkish	8	3.806	6.1483	11.490		
Changing Facial Expressions	Turkish	8	8.781	4.9239	14	1.390	.186
	Non-Turkish	8	5.594	4.2193	13.679		
Laughing Out Loud	Turkish	8	6.156	5.6097	14	-1.508	.154

	Non-Turkish	8	10.413	5.6781	13.998		
Asking Cons. Questions	Turkish	8	14.75	16.708	14	2.365	.049*
	Non-Turkish	8	0.688	1.9445	7.190		

Discussion and Conclusion

This study examined the interactions of each individual in the Turkish and non-Turkish groups with an individual who stutters. The measurements were made in two ways. In the first way, the listeners were scored on a 49-item, two-pole list of adjectives by four raters. In the other, two raters calculated the behaviors displayed by the listeners.

Considering the findings, the point that appears interesting at a first glance was that the raters consistently defined the Turkish group as significantly more *anxious* and *serious* in comparison to the non-Turkish group based on the adjective list. However, the qualities that were found significantly more frequent in the non-Turkish group were *positive*, *warm*, *open*, *sincere*, *sympathetic* and *using gestures/facial expressions* (Table 5).

Table 6. Attitudes and behaviors found to be significantly higher in the Turkish and non-Turkish groups

	Turkish group	Non-Turkish group
49-item two-pole adjective list	Anxious	Positive
	Serious	Warm
	Responds at first syllable	Sincere
		Sympathetic
		Open
		Empathetic
		Uses gestures/facial expressions
Behavior frequency	Sentence completion	
	Asking consecutive questions	

While the non-Turkish group was described with positive qualities, the Turkish group was described with negative attitudes such as more anxious and serious ($p < 0.05$) in their interaction with PWS. Such that, while the difference was not significant, the non-Turkish group received higher scores from behaviors such as smiling and making a joke. This situation may be discussed in the context of studies on social attitudes towards stuttering. It should firstly be stated that, not only in Turkey (Özdemir; 2010; Özdemir et al., 2011a, 2011b; Çağlayan, 2019), but also in all countries without discrimination, attitudes towards stuttering are negative (Abdalla, Irani, and Hughes,

2014). However, considering that the data on Turkey, like many others, are more negative in comparison to Northern America and Western Europe (Abdalla and St. Louis, 2014; Nabieh et al., 2020; St. Louis et al., 2016; Valente et al., 2017), this was an expected finding. Additionally considering the stereotypes in Turkey towards individuals who stutter (Özdemir, 2010), it may be stated that these interactor reactions would be expected.

The term 'negative' that is used to compare the countries mentioned above should not be interpreted as a complete 'stigmatization' or 'discrimination' against individuals who stutter. This is because, looking at the sub-tests of Public Opinion Survey of Human Attributes-Stuttering (POSHA) that are used in such studies (St. Louis, Lubker, Yaruss, and Aliveto, 2009), it is seen that not just prejudices are measured. For example, the D2 sub-test of POSHA asks about the 'possible concern/sadness of the individual in the probability that there is a stuttering person around them'. This sub-test is related to empathy, even sympathy. D3 asks how the individual would feel while speaking to a person who stutters (feeling good or bad, whether or not feeling impatient, pitying the person). There are also questions on what kind of attitudes and behaviors they would have (e.g., making a joke, completing sentence, trying to comfort). Therefore, in this study, also considering previous studies, it may be thought that the Turkish group showed an 'over-empathetic' attitude (possibility of over-empathy to turn into sensitive, anxious and serious attitudes) while in communication with the individual with stuttering. Özdemir (2010) asked their participants to select one of the three options (yes, no, undecided) for each completeive statement in the item *If I was speaking to a stuttering person (...)* in POSHA's D3 sub-test. 39.7% of the participants responded as *I would pity the person*. Additionally, the statement *I would feed good and relaxed* received responses of 'no' by 33.5% and 'not sure' by 19.9%. In the field of sociology, pity and worrying are an important theme in studies on attitudes towards disability (Burcu, 2011).

Moreover, the topic may also be viewed from a perspective of culture. The more serious and anxious appearance of the Turkish interaction partners may be associated with the collectivist or feminine culture. This is because, in cultures showing feminine qualities (grief, pessimism) such as the Turkish culture, there is a question of support and assistance for individuals with difficulties (Hofstede, 2001; Meyer, 2010; Westbrook and Legge, 1993).

Considering stuttering as a deficiency or a disability with its outputs (Yaruss and Quesal, 2006), there is benefit in also looking at studies on attitudes towards disability in Turkey. Looking at the findings of these studies, it is difficult to make a conclusion as that attitudes towards disability in Turkey are positive or negative (Altıparmak, Yıldırım and Sarı, 2012; Girli, Sarı, Kırkım and Narin, 2016).

Other related qualities significantly distinguishing the Turkish group from the non-Turkish group were the qualities of *responding at the first syllable* and *completing statement*. These findings were consistent with findings based on behavior analysis (sentence completion and asking consecutive questions). These behaviors that may lead stuttering individuals to experience time pressure and feel inadequate were shown more by the Turkish group and less by the non-Turkish group. These findings appear to be in agreement with those reported by Özdemir (2010). In Özdemir's study, 70.5% of the participants responded 'yes' to the statement *I would say slow down and be comfortable while speaking to a stuttering person*. Additionally, 50.6% said 'yes' to the statement *I would complete the statement of the person*, while 18.6% said 'yes' to the statement *I would get impatient*. Likewise, in a study by Freud et al. (2016) conducted in Israel, CPs showed more behaviors of 'sentence interruption' and 'sentence completion'. They also displayed more reinforcers for AWSs with moderate stuttering severity ($p < 0.05$). These behaviors are among the listener behaviors that are considered 'the most disturbing' by individuals with stuttering.

In this study, according to the raters, the non-Turkish group used more gestures and facial expressions in comparison to the Turkish group ($p < 0.05$). It is difficult to reach a clear conclusion regarding this issue, because gesture usage and the meanings of gestures may vary between cultures (Archer, 1997; Kita, 2009). For example, in the non-Turkish group, two participants were Italian, and two others were Spanish. Since it was stated that gesture usage is more noticeable in Mediterranean countries (Kita, 2009), amount of gesture usage may vary among different cultures.

POSHA findings differ based on demographic factors (Valente et al., 2017). There would also be a benefit in discussing the findings of this study in the context of the demographic characteristics of the CPs. This is because the gender distribution was not balanced in either group ($F = 7, M = 1$). Nev-

ertheless, according to Özdemir (2010), negative attitudes do not vary by gender among adults. The findings on the topic are conflicting in other studies in Turkey on attitudes towards disability (Gedik and Toker, 2018; Girli, Sarı, Kırkırm and Narin, 2016; Şahin and Gedik, 2020).

In this study, both datasets attributed more negative qualities to the Turkish group in comparison to the non-Turkish group. Thus, the conclusions that were reached in previous studies in Turkey conducted with self-report scales were almost confirmed in this study by directly examining real CP behaviors. These findings revealed how important it is to conduct social awareness efforts in Turkey regarding stuttering.

Limitations and recommendations for future studies

In this study, the Turkish and non-Turkish groups were formed based on certain participant criteria. However, Turkey has multicultural characteristics (Demirtaş-Madran, 2012). The non-Turkish group also showed heterogeneous features. Future studies may be recommended to form groups by controlling all demographic-cultural variables by standard instruments. Moreover, replicating this study with a higher number of participants will contribute to the field.

The raters were Turkish and worked as SLTs. These qualities pose a risk in terms of the reliability of measurement. This is because, in comparative studies, the Turkish society is described by tourists as friendly and hospitable (Baloğlu and Mangaloğlu, 2001). Therefore, in the study, the raters (even the participants with stuttering) may have been affected by this. For this reason, researchers may be recommended to take precautions regarding the selection and objectivity of raters.

Kaynakça / References

- Abdalla, F., Irani, F., and Hughes, S. (2014). Attitudes of Arab university students and general public towards people who stutter. *Speech, Language and Hearing*, 17(4), 186-195. [DOI: 10.1179/2050572814Y.0000000036](https://doi.org/10.1179/2050572814Y.0000000036)
- Abdalla, F. A., and Louis, K. O. S. (2012). Arab school teachers' knowledge, beliefs and reactions regarding stuttering. *Journal of Fluency Disorders*, 37(1), 54-69. [DOI: 10.1016/j.jfludis.2011.11.007](https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2011.11.007)

- Abdalla, F., and St. Louis, K. O. (2014). Modifying attitudes of Arab school teachers toward stuttering. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 45(1), 14-25. DOI: [10.1044/2013_LSHSS-13-0012](https://doi.org/10.1044/2013_LSHSS-13-0012)
- Altıparmak, S., and Sari, H. Y. (2012). Manisa ilinde engelli bireylere karşı toplumsal tutum. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 13(2), 110-116.
- Archer, D. (1997). Unspoken diversity: Cultural differences in gestures. *Qualitative sociology*, 20(1), 79-105. DOI: [10.1023/A:1024716331692](https://doi.org/10.1023/A:1024716331692)
- Baloglu, S., and Mangaloglu, M. (2001). Tourism destination images of Turkey, Egypt, Greece, and Italy as perceived by US-based tour operators and travel agents. *Tourism management*, 22(1), 1-9. DOI: [10.1016/S0261-5177\(00\)00030-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00030-3)
- Bloodstein, O., and Bernstein Ratner, N. (2008). *A handbook on stuttering*. NY: Thomson-Delmar.
- Bowers, A. L., Crawcour, S. C., Saltuklaroglu, T., and Kalinowski, J. (2010). Gaze aversion to stuttered speech: a pilot study investigating differential visual attention to stuttered and fluent speech. *International journal of language and communication disorders*, 45(2), 133-144. DOI: [10.3109/13682820902763951](https://doi.org/10.3109/13682820902763951)
- Boyle, M. P. (2013). Assessment of stigma associated with stuttering: Development and evaluation of the self-stigma of stuttering scale (4S). *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 56(5), 1517-1529. DOI: [10.1044/1092-4388\(2013/12-0280\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2013/12-0280))
- Boyle, M. P. (2015). Identifying correlates of self-stigma in adults who stutter: Further establishing the construct validity of the Self-Stigma of Stuttering Scale (4S). *Journal of Fluency Disorders*, 43, 17-27. DOI: [10.1016/j.jfludis.2014.12.002](https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2014.12.002)
- Boyle, M. P. (2017). Personal perceptions and perceived public opinion about stuttering in the United States: Implications for anti-stigma campaigns. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 26(3), 921-938. DOI: [10.1044/2017_AJSLP-16-0191](https://doi.org/10.1044/2017_AJSLP-16-0191)
- Bozo, Ö., Toksabay, N. E., and Kürüm, O. (2009). Activities of daily living, depression, and social support among elderly Turkish people. *The Journal of psychology*, 143(2), 193-206. DOI: [10.3200/JRLP.143.2.193-206](https://doi.org/10.3200/JRLP.143.2.193-206)
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe University Journal of Faculty of Letters*, 28(1), 37-54.
- Çağlayan, A. (2019). *Employers' attitudes toward people who stutter in Turkey - İzmir sample*. Unpublished MSc Dissertation. İstanbul Medipol University, Institute of Health Sciences, İstanbul.
- Demirtaş-Madran, H. A. (2012). Sex, gender role orientation and need for cognition. *Turkish Psychological Articles*, 15(29), 1-10.

- Farley, J. E., and Flota, M. W. (2018). *Sociology*. London: Taylor and Francis.
- Finn, P., and Cordes, A. K. (1997). Multicultural identification and treatment of stuttering: A continuing need for research. *Journal of Fluency Disorders*, 22(3), 219-236. DOI: [10.1016/S0094-730X\(97\)00008-9](https://doi.org/10.1016/S0094-730X(97)00008-9)
- Freud, D., Moria, L., Ezrati-Vinacour, R., and Amir, O. (2016). Turn-taking behaviors during interaction with adults-who-stutter. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 28(4), 509-522. DOI: [10.1007/s10882-016-9488-y](https://doi.org/10.1007/s10882-016-9488-y)
- Girli, A., Sarı, H. Y., Kirkim, G., and Narin, S. (2016). University students' attitudes towards disability and their views on discrimination. *International Journal of Developmental Disabilities*, 62(2), 98-107. DOI: [10.1179/2047387715Y.0000000008](https://doi.org/10.1179/2047387715Y.0000000008)
- Göregenli, M. (1997). Individualist-collectivist tendencies in a Turkish sample. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 28(6), 787-794. DOI: 10.1177/0022022197286009
- Guntupalli, V. K., Erik Everhart, D., Kalinowski, J., Nanjundeswaran, C., and Saltuklaroglu, T. (2007). Emotional and physiological responses of fluent listeners while watching the speech of adults who stutter. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 42(2), 113-129. DOI: 10.1080/10610270600850036
- Guntupalli, V. K., Kalinowski, J., Nanjundeswaran, C., Saltuklaroglu, T., and Everhart, D. E. (2006). Psychophysiological responses of adults who do not stutter while listening to stuttering. *International journal of psychophysiology*, 62(1), 1-8. DOI: [10.1080/10610270600850036](https://doi.org/10.1080/10610270600850036)
- Healey, E. C. (2010, November). What the literature tells us about listeners' reactions to stuttering: Implications for the clinical management of stuttering. In *Seminars in speech and language* (Vol. 31, No. 04, pp. 227-235). © Thieme Medical Publishers. DOI: 10.1055/s-0030-1265756
- Hofstede insights. (ty). *National culture*. Available at <https://hi.hofstede-insights.com/national-culture> accessed on November 19, 2020.
- Hofstede, G. (1980). *Culture and organizations*. *International Studies of Management and Organization*, 10(4), 15-41. DOI: [10.1080/00208825.1980.11656300](https://doi.org/10.1080/00208825.1980.11656300)
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage publications. DOI: [10.1016/S0005-7967\(02\)00184-5](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(02)00184-5)
- Hudock, D., Stuart, A., Saltuklaroglu, T., Zhang, J., Murray, N., Kalinowski, J., and Altieri, N. (2015). Segmented Analysis of eye gaze behaviors of fluent and stuttered speech. *Canadian Journal of Speech-Language Pathology and Audiology*, 39(2). DOI: 10.3109/13682820902763951

- Kalinowski, J., Stuart, A., and Armson, J. (1996). Perceptions of stutterers and nonstutterers during speaking and nonspeaking situations. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 5(2), 61-67. DOI: 10.1044 / 1058-0360.0502.61
- Kamhi, A. G. (2003). Two paradoxes in stuttering treatment. *Journal of Fluency Disorders*, 28(3), 187-196. DOI: [10.1016 / s0094-730x \(03\) 00022-6](https://doi.org/10.1016/s0094-730x(03)00022-6)
- Kita, S. (2009). Cross-cultural variation of speech-accompanying gesture: A review. *Language and cognitive processes*, 24(2), 145-167. DOI: [10.1080/01690960802586188](https://doi.org/10.1080/01690960802586188)
- Imura, D., Yada, Y., Imaizumi, K., Takeuchi, T., Miyawaki, M., and Van Borsel, J. (2018). Public awareness and knowledge of stuttering in Japan. *Journal of communication disorders*, 72, 136-145.
- KONDA (2006). *Toplumsal yapı araştırması: Biz kimiz?* Retrieved from http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2006_09_KONDA_Toplumsal_Yapi.pdf
- Madding, C. C. (1995). *The stuttering syndrome: Feelings and attitudes of stutterers and non-stutterers among four cultural groups*. Unpublished doctoral dissertation, Claremont Graduate School, Claremont, CA.
- Manning, W. H., Burlison, A. E., and Thaxton, D. (1999). Listener response to stuttering modification techniques. *Journal of fluency disorders*, 24(4), 267-280.
- MCAT (2018). *MCAT Psychology and Sociology Review*. Princeton Review.
- Meyer, H. D. (2010). Framing disability: Comparing individualist and collectivist societies. *Comparative sociology*, 9(2), 165-181. DOI: [10.1163/156913210X12548146054985](https://doi.org/10.1163/156913210X12548146054985)
- Nabieh El-Adawy, A. A. S., St. Louis, K., Emam, A. M., Elbarody, Z. M., and Mostafa, E. (2020). Attitudes towards stuttering of parents and other family members of children who stutter in Egypt. *Speech, Language and Hearing*, 1-11. DOI: [10.1080/2050571X.2020.1724360](https://doi.org/10.1080/2050571X.2020.1724360)
- Özdemir, R. S. (2010). *Measuring public attitudes toward stuttering: Eskişehir sample*. Unpublished PhD Dissertation, Anadolu University, Institute of Health Sciences, Eskişehir.
- Özdemir, R. S., Louis, K. O. S., and Topbaş, S. (2011a). Public attitudes toward stuttering in Turkey: Probability versus convenience sampling. *Journal of Fluency Disorders*, 36(4), 262-267. DOI: [10.1016 / j.jfludis.2011.07.002](https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2011.07.002)
- Özdemir, R. S., Louis, K. O. S., and Topbaş, S. (2011b). Stuttering attitudes among Turkish family generations and neighbors from representative samples. *Journal of Fluency Disorders*, 36(4), 318-333. DOI: [10.1016 / j.jflu-dis.2011.07.002](https://doi.org/10.1016/j.jflu-dis.2011.07.002)

- Phalet, K., and Claeys, W. (1993). A comparative study of Turkish and Belgian youth. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24(3), 319-343. DOI: [10.1177/0022022193243004](https://doi.org/10.1177/0022022193243004)
- Robinson, T.L. (2012). Cultural diversity and fluency disorders. In D.E. Battle (Ed.), *Communication Disorders in Multicultural and International Populations* (4th edition p. 164.). St. Louis, MO: Elsevier,
- Robinson Jr, T. L., and Crowe, T. A. (1998). Culture-based considerations in programming for stuttering intervention with African American clients and their families. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 29(3), 172-179. DOI: [10.1044/0161-1461.2903.172](https://doi.org/10.1044/0161-1461.2903.172)
- Sahin, H., and Gedik, Z. (2020). Attitudes towards people with disabilities: The Turkish version of the disability attitudes in health care Scale. *International Journal of Disability, Development and Education*, 1 (11). DOI: [10.1080/1034912X.2020.1724270](https://doi.org/10.1080/1034912X.2020.1724270)
- St Louis, K.O., Filatova, Y., Coskun, M., Topbas, S., Özdemir, S., et al. (2011) Public attitudes toward cluttering and stuttering in four countries. In E. L. Simon (Ed.) *Psychology of stereotypes*. (p.81-113).Hauppauge, NY: Nova Science Publishers:
- St. Louis, K. O. and Lass, N. J. (1981). A survey of communicative disorders students' attitudes toward stuttering. *Journal of Fluency Disorders*, 6(1), 49-79. DOI: [10.1016/0094-730X\(81\)90030-9](https://doi.org/10.1016/0094-730X(81)90030-9)
- St. Louis, K. O., Lubker, B. B., Yaruss, J. S., and Aliveto, E. F. (2009). Development of a prototype questionnaire to survey public attitudes toward stuttering: Reliability of the second prototype. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*, 36(Fall), 101-107. DOI: 10.1044/cicsd_36_F_101
- St. Louis, K. O., Sønsterud, H., Junuzović-Žunić, L., Tomaiuolo, D., Del Gado, F., Caparelli, E., ... , Kvenseth, H. (2016). Public attitudes toward stuttering in Europe: Within-country and between-country comparisons. *Journal of communication disorders*, 62, 115-130. DOI: [10.1016/j.jcomdis.2016.05.010](https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2016.05.010)
- Şendağ, S., Gedik, N., and Toker, S. (2018). Impact of repetitive listening, listening-aid and podcast length on EFL podcast listening. *Computers and Education*, 125, 273-283. DOI: [10.1016/j.compedu.2018.06.019](https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.06.019)
- Tezcan, M. (1997). *Gençlik sosyolojisi ve antropolojisi araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Turkstat (2020). *Turkish Statistical Institute*. <http://www.turkstat.gov.tr/Start.do> accessed on.

- Uskul, A. K., Hynie, M., and Lalonde, R. N. (2004). Interdependence as a mediator between culture and interpersonal closeness for Euro-Canadians and Turks. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(2), 174-191. DOI: [10.1177/0022022103262243](https://doi.org/10.1177/0022022103262243)
- Valente, A. R. S., Louis, K. O. S., Leahy, M., Hall, A., and Jesus, L. M. (2017). A country-wide probability sample of public attitudes toward stuttering in Portugal. *Journal of Fluency Disorders*, 52, 37-52. DOI: [10.1016/j.jfludis.2017.03.001](https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2017.03.001)
- Van Riper, C. (1982). *The nature of stuttering*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Walden, T. A., and Lesner, T. A. (2018). Examining implicit and explicit attitudes toward stuttering. *Journal of fluency disorders*, 57, 22-36. DOI: [10.1016/j.jfludis.2018.06.001](https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2018.06.001)
- Weidner, M. E., St Louis, K. O., Nakisci, E., and Ozdemir, R. S. (2017). A comparison of attitudes towards stuttering of non-stuttering preschoolers in the United States and Turkey. *South African Journal of Communication Disorders*, 64(1), 1-11. DOI: [10.4102/sajcd.v64i1.178](https://doi.org/10.4102/sajcd.v64i1.178)
- Westbrook, M. T., Legge, V., and Pennay, M. (1993). Attitudes towards disabilities in a multicultural society. *Social Science & Medicine*, 36(5), 615-623. DOI: [10.1016/0277-9536\(93\)90058-C](https://doi.org/10.1016/0277-9536(93)90058-C)
- Yairi, E., and Seery, C. H. (2015). *Stuttering: Foundations and clinical applications*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Yaruss, J. S., & Quesal, R. W. (2006). Overall assessment of the speaker's experience of stuttering (OASES): Documenting multiple outcomes in stuttering treatment. *Journal of Fluency Disorders*, 31(2), 90-115. DOI: [10.1016/j.jfludis.2006.02.002](https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2006.02.002)
- Zhang, J., Kalinowski, J., Saltuklaroglu, T., and Hudock, D. (2010). Stuttered and fluent speakers' heart rate and skin conductance in response to fluent and stuttered speech. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 45(6), 670-680. DOI: [10.3109/13682820903391385](https://doi.org/10.3109/13682820903391385)
- Zhang, J., and Kalinowski, J. (2012). Culture and listeners' gaze responses to stuttering. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 47(4), 388-397. DOI: [10.1111/j.1460-6984.2012.00152.x](https://doi.org/10.1111/j.1460-6984.2012.00152.x)
- Zhang, J., and Kalinowski, J. (2014). Perceived shame-and guilt-proneness of people who stutter by Caucasian and African-American college students. *Revue Canadienne d'Orthophonie et d'Audiologie*, 38(4), 416-422.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cangi, M. E. and Alpay, C. (2021). Turkish Individuals' listener reactions to the person who stutters: A cross-cultural comparative study. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(34), 831-855. DOI: 10.26466/opus.809286

Effectiveness of Internal Communication in Managing Ethnically Diverse Workforce: Case Study of Nakheel

DOI: 10.26466/opus.723288

*

Seray Toksöz*

* Dr.Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi

E-Mail: sry.gky34@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8465-2983](https://orcid.org/0000-0002-8465-2983)

Abstract

This study is prepared to examine the effectiveness of internal communication in managing ethnically diverse work. To do this Nakheel development company from Dubai, UAE was chosen. To meet this purpose, the topic was examined from both managers' and employees' aspects. To examine how effective internal communication is in managing ethnically diverse workforce interpretivist approach is followed. Accordingly, the case study approach was followed as the study conducted within a single organization – Nakheel. In collecting primary data from the company, in-depth interview method was used since carrying out this study required exploring thoughts and experiences of managers in relation to managing diverse workforce and methods they use when communicating ethnically diverse employees. The findings suggested that managers at Nakheel are aware of the diversity in their workforce and the consequences of not acting on smoothing the differences. The company employs various channels to establish a good communication with its employees and implemented open door policy to hear their voice. However, it is found that the main concern of Nakheel is to overcome the language barriers and the company started to use English in an addition to Arabic which is evidently the proof of ineffective way of managing ethnically diverse workforce

Keywords: *diversity, managing diversity, employee management, Nakheel*

Etnik Olarak Farklı İş Gücünü Yönetmede İç İletişimin Etkinliği: Nakheel Şirketi Üzerine Bir Çalışma

*

Öz

Bu çalışma, etnik iletişimin çeşitli çalışmalarının yönetiminde iç iletişimin etkinliğini incelemek için hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Dubai'den Nakheel geliştirme şirketi seçilmiştir. Bu amaca ulaşmak için konu, hem yönetici hem de çalışan yönlerinden incelenmiştir. Etnik olarak farklı işgücünün yönetiminde iç iletişimin ne kadar etkili olduğunu incelemek için yorumlayıcı yaklaşım izlenmiştir. Araştırma tek bir şirket özelinde gerçekleştirildiği için (Nakheel) vaka çalışması yaklaşımı kullanılmıştır. Şirketten birincil veri toplanırken, bu çalışmanın yürütülmesi için yöneticilerin farklı işgücü ve etnik olarak farklı çalışanlarla iletişim kurarken kullandıkları yöntemlerle ilgili düşünce ve deneyimlerinin araştırılması gerektiğinden derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bulgular, Nakheel'daki yöneticilerin iş güçlerindeki çeşitliliğin ve farklılıkları yumuşatma konusunda hareket etmemenin sonuçlarının farkında olduklarını göstermektedir. Şirket, çalışanları ile iyi iletişim kurmak için çeşitli kanallar kullanmakta ve onların seslerini duymak için açık kapı politikası uygulamaktadır. Bununla birlikte, şirketin asıl endişesinin dil engellerini aşmak olduğu ve şirketin etnik olarak çeşitli işgücünü yönetmenin etkisiz bir yolunun kanıtı olan Arapça'ya ek olarak İngilizce kullanmaya başladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *çeşitlilik, çeşitliliği yönetme, çalışan yönetimi, Nakheel*

Introduction

It is not uncommon to globally observe various nations sharing residential states. Incline in immigration evidently does not serve well for the local community that receives the immigrants due to the fact that with foreigners comes the responsibility to share rightfully earned employment with newcomers. Adler (2002) notices that due to originality of every single society or culture, alongside immigration emerges workforce variety that in turn creates more job opportunities for invalid, senior and rebellious people together with minorities, female population and different races. If the authorities of a company manage to develop a well-planned management system for their diverse workforce, the effort will echo in a competitively advantageous way (Wentling and Palma-Rivas, 2000). According to Johnston (1991), development of globalization and culturally diverse staff is going head to head, however the companies that do not fail to extract the best of these trends end up getting granted competitive and managerial eases.

According to Von Bergen, Soper and Parnell (2005) and Leveson, Joiner and Bakalis (2009) respectively, most of the organizations are on track when it comes to benefitting from newly found cultural differences, however acknowledging the positive influence of the new trend on administrative and social occurrences is not enough; it is inevitable for a company to run its objectives by hierarchical, official and unsanctioned bodies that are able to analyze the new plan of management by means of communication.

Furthermore, it is important to point out that communication between management and their staffs is vital to employee motivation and organizational success for the very reason that communication is a mean that is assembled by different beliefs, customs, actions, values and personalities. Failing to communicate a message is a direct misunderstanding that in turn directly leads to poor execution. Consequently, this research is interested in establishing the interaction of professional success of staff working in a culturally diverse organization and communication skills on the organization.

Examining the impact of internal communication on ethnically diverse force requires finding answers to several questions. The research questions prepared to be answered in this study are as follows;

- What strategies are in use in Nakheel in achieving effective internal communications among the employees?

- In what level ethnic background of the employees are considered by the company in forming internal communication strategies?
- What is the employee perception towards effectiveness of internal communications which takes into account ethnic backgrounds of the employees at Nakheel?
- To what extent current internal communications affects the performances of Nakheel's employees in achieving customer satisfaction?
- What needs to be done to improve effectiveness of internal communications in Nakheel?

Communication

The series of actions to generate comprehension by utilizing expressive and non-verbal signs is regarded as communications (Vecchio and Appelbaum, 1995). The communication actions operate by means of nodes that are the ways in which the communication occur. The transmission of communication emerges from the nodes to the receiver. Lastly, bidirectional communications and its impacts develop the process (Fill, 2013).

There are various ways to define communication. For instance, it is a social interaction among individuals through messages according to Tourish and Hargie (2004), while Oliver (1997) defines it with a more comprehensive concept as the exchange of idea and information by using signs to transmit the main idea of communication. In terms of organization, communication is classified in two concepts: internal and external. Cheney and Christensen (2001) state that due to unclear boundaries in companies, external and internal communications have been considered as having no definite boundaries anymore. But, external communication in the context of organization is in some issues in connection with marketing, public relations and management. Organizational improvement, missions and employee relations are main issues in internal communications. The objective of this research to analyze the effect of culture in defining the capabilities of communication in a company, internal communication is addressed.

Internal Communications

Internal communication is defined in various ways. Expanded study on public relations by Welch and Jackson, corporate communication and organizational communication resulted in internal communication defined as the analytic management of interaction and connections among employees at all positions within an organization (Welch and Jackson, 2007). These writers state that employees, strategic management, daily management structures, work groups and project tasks are the elements of internal groups (Yeomans, 2008).

According to Welch and Jackson (2007), the objectives of internal communication are related to commitment of workers, supporting the development of belonging sense, creating better conditions in the workplace and improving the comprehension of innovation to be in line with the changes in the global area. In the studies, the influence of abovementioned goals in companies and changes in companies that are regarded as influenced by internal communication in an important way (Elving, 2005).

According to several scholars such as Clampitt (2013), Tourish and Hargie (2004) and internal communication is seen in its transmission aspect and this is the area in which the transmission of data is considered as having high importance. In general, information is shared to transmit messages to the individuals within organization. But academicians and practitioners agree that the way to create a working environment with commitment and involvement is creating a communication structure transmitting (Clampitt, 2013) upwards (Tourish and Hargie, 2004) and in between managers and internal parties.

Yeomans (2008) considers the transmission perspective as it still exists both in between academicians and managers despite the approaches of decentralization and self-managing in companies.

One of the forms of handling internal communication is flow of communication and the transmission. However, this only occurs in an interpretive concept. In this context, the messages of management are regarded as the issue of negotiation by the individuals of various organizations. Yeomans (2008) states it in a more simplified way as an individual both understands the facts and comprehends information and then utilizes it with regards to the socio-cultural conditions within an organization. In terms of multi-culture, internal publics are defined by professional and occupational teams

with regards to the age, ethnicity and gender (Banks, 1995). According to Banks (1995), people who are managing communication are supposed to pay attention to cultural diversity through dealing with meanings and contexts. In this sense, context is the real world where individuals regard their performance as important. For this reason, internal communication can be considered as adopted in a social sense that creates an environment in which people and teams in a company comprehend the messages in various ways and times (Yeomans, 2008).

To conclude, Fatt (1997) states an empirical fact that a manager of an organization is supposed to pay importance to communication abilities since it creates respect and confidence. In this case, individuals will be enthusiastic to set objectives and work harder to reach these objectives. In identifying the elements of internal communication, Asif and Sargeant (2000) introduced a model by means of the application grounded theory. The model developed by Asif and Sargeant's (2000) internal communication consists of four issues: communication process, the means and methods for communication, moderation of variables which is related to the management and ways of communication and results performed by employees such as loyalty, their satisfaction, confidence, enthusiasm and vision.

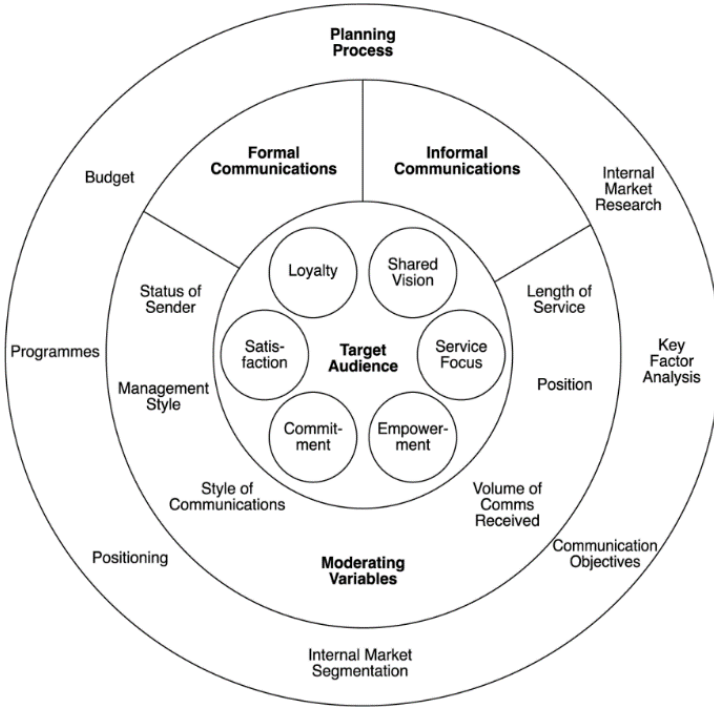

Figure 1. Internal Communication Model of Asif and Sargeant (2000)

In the assistance of this model, it can be seen that internal communication has a complex design and it defines the quality and influence of internal communication's impact on upcoming outcomes from workers. In this study, this model has importance since it clearly reveals the impact of culture on results of an organization due to communication and this shows the importance of culture and ethnicity in defining the communication.

The Influence of Culture on Communication Style

Variations exist among the perceptions, ideas and attitudes of people from various cultures in the world (Ozkalp and Kirel, 2000). This means that people expressions are determined through the qualities and culture of people based upon the values that are held concerning various areas of life and existence.

As a result, these values have an effect on the behaviors that are formed for a particular situation (Miroshnik, 2002). This is due to the fact that culture

is intrinsic to human life and serves as a method of communications in humans. Therefore, culture and communication are inseparable (Seymen, 2006). Rau, Li and Li (2009) state that personal communication creates understanding between people and contributes to the understanding of culture and customs as well as language traditions. Cultural characteristics that have significant influence over the way in which an individual-processes thought and establishes judgement from values exists through communication. Therefore, communication is a significant aspect of the way people establish their life. Where communication contexts do not exist, misunderstanding can arise due to the different use of words which vary from person to person (Hinner, 2017). Additionally, context deals with the conditions and the environment supporting the primary message being communicated. This includes background, information and silent moments that are experienced during communication cycle (Armstrong and Ferguson, 2010).

Communication's success relies upon the specific context that exists between those who are communicating. As a result, context varies in communication in regard to both high and low context (Hornikx and Le Pair, 2017). In regard to the low, a context of less experienced communication exists. Therefore, it is important to use language in an appropriate setting with the most efficient meaning in order to deliver the correct message to others effectively.

Additionally, these types of communications exhibit more clarity when compared to the major types (Janelle, Bryan and Timothy McMahon, 1998). Anthropologists claim that Scandinavian, English, and German cultures show minor contexts and Latin American, East Asian, Arabic and Latin-European cultures show the major contexts (Hall, 1990).

The three primary communication features that exist show a strong relationship with regards to the cultural capacity contexts (face, facts and interpersonal relationships). In this context, the fundamental considerations for the contexts which are minor exist as the facts and information concerning numbers. However, within the major contexts, the technical reality and the actual reality are not seen as the same. Face is defined as the protection or enhancement of the esteem of the individual (Victor, 1992).

The outlook, respect, trustworthiness and public appearance are considered major characteristics of the major contexts. The final element of communication in this context is protection and enhancement of the interpersonal

relationships which are compatible. This is seen as a significant issue in terms of the major context cultures (Rau et al., 2009).

Chang and Tharenou (2004) offered a description on the necessary competencies required for managing a workforce that is ethnically diverse. The research conducted by Chang and Tharenou (2004) examined the three perspectives of management which include the ability to manage, leading and communication.

Additionally, five themes were identified through the management interviews of the study and included "personal style", "cultural empathy", "generic managerial skills", "learning on the job", and "communication competence" (Chang and Tharenou, 2004). In the study, it was concluded that the competencies are represented through these themes and have reached a consensus with management as to what is needed in order to manage a workforce that is ethnically diverse.

Methodology

To examine how effective internal communication is in managing ethnically diverse workforce interpretivist approach is followed. Accordingly, the case study approach was followed as the study conducted within a single organization – Nakheel. In collecting primary data from the company, in-depth interview method was used since carrying out this study required exploring thoughts and experiences of managers in relation to managing diverse workforce and methods they use when communicating ethnically diverse employees. The intention of following this path was to evaluate whether they have necessary competencies in managing diverse workforce.

Analysis

Nakheel's Approach To Diversity And Its Benefits To The Company

According to the survey, the managers state that the employees are the most valuable assets to the organization; therefore, the best employees are selected from the market. The best opportunity to work on some exiting development projects is given to these employees.

Additionally, it is explained by the managers that during the past few years the best people have been attracted to Nakheel from within the UAE

and worldwide. These employees have had the opportunity to work on some of the world's most exciting development projects.

The managers also believe that cultural diversity of opinion and perspective adds richness to decision-making; it allows a group to explore ideas that may be on the periphery but can be turn out to be valuable solutions to real-time problems. Moreover, the managers believe that large numbers of people working together are often required for success, requiring people from different cultures to join forces. According to these managers, this explains that an organization cannot survive solely on employing people from the same culture. A diversity of culture is needed in any organization for it to prosper.

The managers also state that one of the advantages of having a diverse workforce is that in any organization a diverse team comprising of different nationalities is going to approach every problem differently. Furthermore, everyone on the team will know that the opinions and strategies are going to vary per person. Additionally, the managers state that another advantage of having a diverse workforce is that each cultural group has unique strengths and perspectives from which all can benefit in solving problems and enriching community life. Lastly the managers state that having a diverse workforce may enable an organization to understand different cultures which will assist in overcoming and prevent misunderstandings, lost opportunities, and possible conflict at the present and in near future.

Managers' Management and Communication Skills

In terms of the skill of management, the managers believe that management is about ensuring that each employee realizes his/her full potential. The core value of management should be empowerment according to the managers, and it is the responsibility of management to make sure each member of employees is empowered to do their job. Additionally, the managers state that one of the most effective element or components of management techniques is teamwork. The management has stated that they have learnt to create the principle of trust that enhances the working of a team. In addition, teamwork is normally performed best when members can be decisively evaluative of the team's efforts without punishment.

This method, according to the managers, should be applied when dealing with subordinates and constantly empowerment and encouragement should

be made by putting forward their ideas of how success can be achieved at different levels. The managers state that with a different type of employees working in a team, effective and clear communication becomes even more important. The managers believe that employees must be kept top of the list when communicating change and new initiatives. Additionally, the managers believe that employees must be kept top of the list when communicating change, new initiatives and so forth. Also, the managers state that open communication should be encouraged with all staff. Different communication channels are explained by the managers of the survey as being utilized depending on the circumstance and the person.

According to the managers these may include one-to-one and group briefings, workshops, e mail, telephone and internal memo. The managers state that they promote open communication amongst all employees and thus enable employees to share opinions which might lead to better teamwork. In this regard, the managers claim to share opinions while trying not to offend others in the process of doing so.

Additionally, the managers also claim to promote a sense of trust and reliability which has enabled the staff to become better team players due to the fact that they trust and rely on each other.

Internal Communication Policy of Nakheel, and its Effects on Employees

According to the managers of the survey, the inter communication policy is as standard across many UAE-based companies. Additionally, they state that Nakheel promotes an open-door policy where employees are encouraged to speak their mind and be involved as well as give their opinions on matters that would benefit the company. Furthermore, the managers state that internal communication is a very effective way of communication. The managers state that they are comfortable communicating internally in number of ways, however they state that it is very important to decide that what kind of communication to engage in i.e. whether it should be Verbal or Non-verbal, Formal or Informal. The managers state that some general ways of communication internally are seen as Face-to-Face Interaction, E-mail, Telephone and Meetings.

The managers point out that in the initial stage, the open-door policy was an informal way of communication but as time has passed the management

at Nakheel has insisted and implemented the open-door policy as a formal way of communication. The managers have stated that they follow some formal processes, but the internal communication channels used by include meetings and discussions, use of internal memos, and email as a way of communication between all employees at Nakheel and the use of notice boards which are used to display information.

In terms of how this policy affected employees, the managers state that this policy affected the motivation and performance of the employees because internal communications aims to provide a flow of information between the company and staff. So, the result is staff feeling empowered and motivated when they are kept informed according to the managers of the survey.

Additionally, the managers state that employee motivation and performances has improved since the implementation of open-door policy as well as open discussions between the management and employees. One of the managers questioned stated that the open discussions have been very fruitful in getting the ideas from all employees and therefore has assisted employees in performing their work efficiently. Moreover, he states that through the use of open-door policy and open discussions, employees have been empowered thus improving decision making as well as improve motivation throughout Nakheel.

Consideration of Employees' Background in Internal Communication

According to the survey, the managers state that the employee's cultural backgrounds are taken into consideration because the company would not want to offend any employee from a different cultural background. Additionally, they add that it is important to know that employees at Nakheel are from many different cultural backgrounds and thus internal communication, although is predominantly in English there are some instances where the information may be translated into other languages.

The managers further explain that the team ensures that content and considerations towards various backgrounds and beliefs of all staff members are achieved. For example, the managers state that all material is produced in both English and Arabic.

According to the managers, understanding diversity begins with understanding yourself and your place in the world; your own uniqueness. One of

the managers surveyed states that for example, people from different cultures value certain things and have a certain cultural or ethnic heritage and that when a person encounters another person who is different from them or perhaps who speaks another language or wear their hair differently or have different ethnic or cultural heritage they make judgments about them based on their experience. The managers believe that different cultures have different ways of communication and thus a person should try to communicate in a way that can be understood by all listeners but at the same time does not offend anyone.

Effects of Internal Communication on Employees' Performance in Satisfying Customers

The managers of the survey agree that gentle behavior to the Customers, Timely response and knowledgeable staff are can be given as the main outcomes of good internal communication on the employee's performance.

Additionally, one of the managers interviewed stated that some of the factors that can have an effect on customer satisfaction include: lack of attentiveness, being impolite to customers, not being helpful towards the customer's needs, rudeness towards the customer, not keeping promises...etc.

The managers agree that these issues affect this company because the customer is valuable to the company and achieving their satisfaction is the company's motto. The managers state that staff must feel confident and knowledgeable when talking about their company to outside stakeholders.

Additionally, the managers surveyed state that customer satisfaction may be related to internal communication in that if employees are not informed and trained properly in regards to helping customers, then their incompetence lead to an unsatisfied customer.

Overall, the managers believe that effective internal communication should be implemented where the management will train employees and reiterate the importance of treating and satisfying their customer. Additionally, they state that continuous effective internal communication may be the key to improving employee knowledge thus indirectly improving customer satisfaction.

Improvement Areas in Internal Communication at Nakheel

When asked about the improvements that need to be made in terms of internal communications at Nakheel, the managers of the survey state that companies are always way trying to improve processes and procedures - The same is true for Nakheel, which is also constantly looking at ways to improve the staff communication. The managers state that Nakheel has an 'open door' policy and always welcome feedback from the employees as to how changes can be made for the better.

Discussion and Conclusion

In the literature diversity referred as the backgrounds of employees and claimed that people can vary on the level of capability, opportunity, financial and genetic blessing, linguistics, religion, traditions and of course education (Wentling and Palma-Rivas, 2000). Torres and Bruxelles (1992) and Kundu (2003) state that a good manager will has to make sure that his employees are not divided into conceptual groups where one group is preferred to another and therefore is presented more opportunities for a less problematic working environment. By nature diversity is a very beautiful concept because it brings people together in a productive arena, thus the essence of this concept has an immense potential for doing good (Kamp and Hagedorn-Rasmussen, 2004).

In addition to that, Seymen (2006) points out that various customer groups which all posses unique characteristics as a result of today's dynamism, gradually get served by companies. Thus, organizations benefit from the diversity in the workforce, and develop their skills in a way which allows them to have a better understanding of clients' needs and establish stronger relations with them. Accordingly, from the survey it was identified that employees are the most valuable assets to the Nakheel; therefore, the best employees are selected from the market.

Additionally, it is explained by the managers that during the past few years the best people have been attracted to Nakheel from within the UAE and worldwide. It is because the company understood the importance of diversity and its effect on the customer satisfaction. In fact, the managers stated that one of the advantages of having a diverse workforce is that in any organ-

ization a diverse team comprising of different nationalities is going to approach every problem differently as well as helping to create different strategies.

Although these findings, none of the managers stated the importance of diversity in creating flexibility, lowering absenteeism and turnover for women and minorities as well as improving organizational productivity (Jamali, Abdallah and Hmaidan, 2010). This showed that importance of diversity is not understood very well by the company.

In the literature it was also claimed that differences among the employees (diversity) tend to create obstacles for progress or success it is very important that the authority those people trust takes good care of creating situations that make it easier for the employees to overcome those obstacles and keep moving forward both, individually and professionally (Kundu, 2003). In this sense, importance of communication is stated in the literature review.

In terms of communication, managers only stated the importance of language and claimed that since employees at Nakheel are from many different cultural backgrounds and thus internal communication, although is predominantly in English there are some instances where the information may be translated into other languages.

From the explanations it was understood that surveyed managers believed that communication is good in Nakheel. In the literature Quirke (1996) stated that many managers understand that communication is poor throughout many companies, but do not believe that it is true for their organization which is a proof that there is a lack of management effectiveness in assessing communications. This statement is true in the case of Nakheel since managers only stated the language used while not stating the any other diversity subjects such as religion, culture, gender etc. in communication. This is clearly an inefficient way of communicating with diversified workforce. In fact, it was claimed in the literature that variations exist among the perceptions, ideas and attitudes of people from various cultures in the world (Ozkalp and Kirel, 2000).

This means that people expressions are determined through the qualities and culture of people based upon the values that are held concerning various areas of life and existence. As a result, these values have an effect on the behaviors that are formed for a particular situation (Miroshnik, 2002). This is due to the fact that culture is intrinsic to human life and serves as a method

of communications in humans. Therefore, culture and communication are inseparable (Seymen, 2006).

This means that management has to recognize the differences in communication styles of its employees and needs to revise its internal communication style in order to create more effective communication in the organization. By doing this, employee motivation and thus performance of the employees can be increased significantly (Kundu, 2003).

In fact, sadly, despite the efforts made by managers, it is found that consideration of ethnic background of employees at Nakheel is somewhat limited to the language barriers. To overcome the misunderstanding caused by linguistic differences, the company started to use both English and Arabic for its communications. However, managing diversity is not limited with language; it is developing an understanding on moral differences and acting on it to make people from different backgrounds in a harmony, also using these differences to add more value to the services offered. It is believed that Nakheel should reconsider its approach and a good diversity management policy to make its internal communication effective.

References

- Adler, N.J. (2002). *International dimensions of organisational behavior*. (4th ed.). Cincinnati: South-Western College Publishing.
- Armstrong E.M. and Ferguson, A. (2010). Language, meaning, context, and functional communication. *Aphasiology*, 24(4), 480-496.
- Asif, S. and Sargeant, A. (2000). Modelling internal communications in the financial services sector. *European Journal of Marketing*, 34(3-4), 299-318.
- Banks, S.P. (1995). *Multicultural public relations: A social interpretive approach*. Thousand Oaks: Sage.
- Chang S. and Tharenou, P. (2004). Competencies needed for managing a multicultural workgroup. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 42(1), 57-74.
- Cheney, G. and Christensen, L. (2001). Organisational identity linkages between internal and external communication. F.M. Jablin and L.L. Putnam (Ed.), *The New Handbook of Organisational Communication*. Thousand Oaks: Sage.
- Clampitt, P. (2013). *Communicating for managerial effectiveness*. (5th ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Elving W. (2005). The role of communication in organisational change. *Corporate Communications: An International Journal*, 10(2), 129-138.

- Fatt, J.P.T. (1997). The role of communications in business success. *Management Development Review*, 10(3), 100-102.
- Fill, C. (2013). *Marketing communications: Brands, experiences and participation*. (6th ed.). New York: Pearson Education.
- Hall, E.T. (1990). *Understanding cultural differences*. United States of America: Intercultural Press
- Hinner, M.B. (2017). Intercultural misunderstandings: causes and solutions. *Russian Journal of Linguistics*, 21(4), 885-909.
- Hornikx, J. and Le Pair, R. (2017). The influence of high-/low-context culture on perceived ad complexity and liking. *Journal of Global Marketing*, 30(4), 228-237.
- Jamali, D., Abdallah, H. and Hmaidan, S. (2010). The challenge of moving beyond rhetoric: paradoxes of diversity management in the Middle East. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 29(2), 167-185.
- Janelle, B.D., Bryan, W.H. and Timothy McMahon, J. (1998). Need for approval in low-context and high-context cultures: A communications approach to cross-cultural ethics. *Teaching Business Ethics*, 2(2), 111-125.
- Johnston, W.B. (1991). Global workforce 2000: the new world labour market. *Harvard Business Review*, 115-127.
- Kamp, A. and Hagedorn-Rasmussen, P. (2004). Diversity management in a Danish context: towards a multi-cultural or segregated working life?. *Economic and Industrial Democracy*, 25(4), 525-554.
- Kundu, S.C. (2003). Workforce diversity status: a study of employees' reactions. *Industrial Management and Data Systems*, 103(4), 215-226.
- Leveson, L., Joiner, T.A. and Bakalis, S. (2009). Managing cultural diversity and perceived organisational support: evidence from Australia. *International Journal of Manpower*, 30(4), 377-392.
- Miroshnik, V. (2002). Culture and international management: a review. *Journal of Management Development*, 21(7), 521-544.
- Oliver, S. (1997). *Corporate communication: Principles, techniques and strategies*. London: Kogan Page.
- Ozkalp, E. and Kirel, C. (2000). Globalesen orgutler ve orgutsel davranisin bu surecteki yeri ve yeni ilgi alanlari. *Erciyes Üniversitesi 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, 447-462
- Quirke, B. (1996). *Communicating corporate change*. London: McGraw-Hill.
- Rau, P.L.P., Li, Y. and Li, D. (2009). Effects of communication style and culture on ability to accept recommendations from robots. *Computers in Human Behavior*, 25, 587-595.

- Seymen, O.A. (2006). The cultural diversity phenomenon in organisations and different approaches for effective cultural diversity management: a literary review. *Cross Cultural Management: An International Journal*, 13(4), 296-315.
- Torres, C. and Bruxelles, M. (1992) Capitalizing on global diversity. *HR Magazine*, 30-33.
- Tourish, D. and Hargie, O. (2004). *Key issues in organisational communication*. London: Routledge.
- Vecchio, R.P. and Appelbaum, S.H. (1995). *Managing organisational behaviour: A Canadian perspective*. Toronto: Dryden.
- Victor, D.A. (1992). *International business communication*. New York: HarperCollins Publishers Inc.
- Von Bergen, C.W., Soper, B. and Parnell, J.A. (2005). Workforce diversity and organisational performance. *Equal Opportunities International*, 24(3/4), 1-16.
- Welch, M. and Jackson, P. (2007). Rethinking internal communication: a stakeholder approach. *Corporate Communications: An International Journal*, 12(2), 177-198.
- Wentling, R.M. and Palma-Rivas, N. (2000). Current status of diversity initiatives in selected multinational corporations. *Human Resource Development Quarterly*, 11(1), 35-60.
- Yeomans, L. (2008). '... it's a general meeting, it's not for us ...': internal communication and organisational learning: An interpretive approach. *Corporate Communications: An International Journal*, 13(3), 271-286.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Toksöz, S. (2021). Effectiveness of internal communication in managing ethnically diverse workforce: Case study of Nakheel. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(34), 855-872. DOI: 10.26466/opus.723288

The Mediating Role of Work Alienation in the Effect of Democratic and Autocratic Leadership Styles on Counterproductive Behaviors: A Study in Ankara OSTİM Industrial Zone

DOI: 10.26466/opus.839136

*

Ahmet Tuncay Erdem *

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi

E-Mail: ahmeterdem@ibu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4573-8415](https://orcid.org/0000-0003-4573-8415)

Abstract

Incorrect perception of organizational management, especially when combined with work alienation in business life, can lead to essential work activities problems. This study's primary purpose is to determine whether "alienation from work" functions as a mediator in the effect of counterproductive behavior that can be caused by the forms of democratic leadership and autocratic leadership in organizations. In the research, "do democratic and autocratic leadership styles have a mediating role in the perception of work alienation in counterproductive behaviors." The question has been tried to be answered. The research method is designed according to the quantitative research method, and it is research patterned towards the relational scanning model based on general scanning models. According to the simple random sampling method, research data were collected from four enterprises operating heavy machinery production in Ankara OSTİM Industrial Zone. The obtained data were analyzed with SPSS and AMOS programs. In the analysis of the data, besides descriptive analysis, difference and relationship tests were performed. According to the findings obtained from the research data analysis, while democratic leadership has a positive effect on work alienation, it has not affected counterproductive behavior. Autocratic leadership has been found to have an impact on work alienation and counterproductive behavior. While work alienation had a mediating effect on the effect of democratic leadership on counterproductive behavior, no mediating effect of work alienation was found in the effect of autocratic leadership on counterproductive behavior. While positive organizational behaviors are expected from employees who are managed with a participatory and liberal style, oppressive and non-participatory management encourages negative behaviors towards their employees, leading to alienation from their jobs

Keywords: *Democratic leadership, autocratic leadership, work alienation, counterproductive behavior, mediating effect*

Demokratik ve Otokratik Liderlik Tarzlarının Üretkenlik Karşıtı İş Davranışına Etkisinde İşe Yabancılaşmanın Aracı Rolü: Ankara OSTİM Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma

*

Öz

Yanlış örgütsel yönetim algısı, özellikle iş yaşamında işe yabancılaşma ile birleşince önemli çalışma faaliyetleri sorunlarına yol açabilmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, örgütlerde yönetim biçimleri olan demokratik liderlik ile otokratik liderlik tarzlarının sebep olabileceği üretkenlik karşıtı iş davranışına etkisinde “işe yabancılaşmanın” aracı bir işlev görüp görmediğini belirlemektir. Araştırmada “demokratik ve otokratik liderlik tarzlarının üretkenlik karşıtı iş davranışında “işe yabancılaşma” algısının aracı bir rolü var mıdır” sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Araştırma yöntemi nicel araştırma yöntemine göre tasarlanmış ve genel tarama modellerinden yola çıkılarak ilişkisel tarama modeline doğru desenlenen bir araştırmadır. Araştırma verileri basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre Ankara OSTİM Sanayi Bölgesindeki ağır makine üretim faaliyetleri gösteren dört işletmeden toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS ve AMOS programlarıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analizlerin yanında fark ve ilişki testleri yapılmıştır. Araştırma verilerinin analizinden elde edilen bulgulara göre demokratik liderliği işe yabancılaşma üzerinde pozitif yönlü etkisi bulunurken, üretkenlik karşıtı iş davranışına etkisi bulunmamıştır. Otokratik liderliğin işe yabancılaşma ve üretkenlik karşıtı iş davranışına etkisi bulunmuştur. Demokratik liderliğin üretkenlik karşıtı iş davranışına etkisinde işe yabancılaşmanın aracı etkisi bulunurken otokratik liderliğin üretkenlik karşıtı iş davranışına etkisinde işe yabancılaşmanın aracı etkisi bulunamamıştır. Katılımcı ve serbestlik tarzıyla yönetilen çalışanlarda olumlu örgütsel davranışlar beklenirken, baskıcı ve katılımı sağlamayan yönetimler çalışanlarında işe karşı olumsuz davranışları teşvik ederek çalışanların işlerine yabancılaşmalarına yol açabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokratik liderlik, otokratik liderlik, işe yabancılaşma, üretkenlik karşıtı iş davranışı, aracı etki.

Introduction

One of the most critical factors in organizations' performance and superiority over their competitors is management. It is thought that determining the most effective and most appropriate management style for employees will increase organizations' productivity and increase employees' commitment to the organization and provide job satisfaction. In this context, it is seen that managers adopt different management styles according to the status of the organizations and the knowledge level and abilities of the employees. It is known that organization managers who trust their employees and trust their expertise adopt a more participatory and people-oriented management style. On the other hand, it is seen that managers who do not trust their employees enough and feel the need to keep their employees under constant control adopt a more oppressive and business-oriented management style.

The leadership style adopted at the management stage in organizations is among the crucial factors that affect the communication between employees and managers and make employees feel loyalty and a sense of belonging to the organization (Ogunola et al., 2013, p.3716). At this point, the leadership and management style organizations adopted in the organization may have positive effects such as performance increase, employee satisfaction, and production efficiency. However, on the contrary, it may also negatively affect organizations' performance, resulting in employee dissatisfaction and, as a result, alienation of employees from the organization (Adekeye and Ajayi, 2020). In this context, organizations should choose the most appropriate management style to be successful (Karimi et al., 2011, p. 1685). Employees will have positive feelings about their organizations, especially with the democratic leadership style displayed in organizations where organizational democracy has developed (Weber et al., 2020, p. 1011). At this point, it can be said that the outputs of organizations that value their employees, offer opportunities to achieve their goals, and implement a management style that can positively affect their motivation can also be positive. On the other hand, negative approaches and methods in managers' management style negatively affect employees' attitudes and behaviors (Kanten and Ülker, 2014, p. 18). These adverse situations may cause employees in organizations to exhibit counterproductive behaviors.

Counterproductive behaviors are generally seen as deviant and destructive behaviors that occur as a result of negative feelings towards the knitting of employees, in the literature (Bennett and Robinson, 2000; Appelbaum et al., 2007; Thau et al., 2009; Yen and Teng, 2013; Adekeye and Ajayi, 2020; Liao et al., 2020; Liu et al., 2020). Although it is known that organizations' essential resources are people, it is essential to determine the most appropriate management style for employees. Besides, employees' feelings and thoughts should be cared for and made to feel valuable to work efficiently in the organization. Conversely, employees may be alienated from their jobs and exhibit counterproductive behaviors in organizations that do not care about employees. In this context, it was deemed necessary to focus on management style. In other words, different leadership styles applied to employees, work alienation, and counterproductive behaviors. *The study's problem* is that employees may exhibit counterproductive behaviors by turning to negative behaviors and inefficient work towards the organization due to not adopting the right management style. In this direction, *the research's primary purpose* is; To analyze the interactions of management styles (democratic-autocratic), alienation to work, and counterproductive behaviors. *The research question was determined as "do democratic and autocratic leadership styles have a mediating role in the perception of work alienation in counterproductive behaviors."* To answer the research question, an application was made for employees working in Ankara OSTİM Industrial Zone factories. The reason for selecting the research sample among the factory employees is that factory employees are most alienated from work. According to Toker (1978, p. 85), work alienation is common among factory employees, and no contribution or creativity is expected from these people, as factory employees only follow their superiors' orders throughout the day. For this reason, factory employees tend to alienate themselves from their work because they cannot feel that they contribute to the production of a product.

Scientific research should be based on theoretical approaches, as scientific knowledge is based on previous researchers' experience and knowledge (Tutar and Erdem, 2020, p. 123). In this context, the theoretical basis of the research is based on the Social Exchange Theory.

Conceptual Framework and Hypotheses

Management Styles

The management style expresses some rules and philosophies that enable all organization activities to be carried out together and make it easier to benefit from the employees' skills (Kanten and Ülker, 2014, p. 19). In this context, the management style is how the management applies the rules and attitudes towards employees, manages the work environments' physical conditions, and provides job satisfaction to the management employees (Mitchell, 1982, p.139).

Although it is seen in the literature that there is no single and universal management style that organizations can apply, it is seen that these management styles may vary according to some factors, and there are different management styles that can be applied (Poon et al., 2005, p.35). Within the research scope, organizations' leadership conceptions as a management style were handled, and investigations were made. Explanations have been made about democratic leadership and autocratic leadership styles, two opposite leadership styles in organizations.

Democratic Leadership Behavior

Democratic leadership is seen as a type of leadership where leaders share all their decisions with their employees or followers. In democratic leadership, subordinates are regularly informed about the decisions taken, and the opinions of the employees are also asked while making these decisions. Besides, an essential feature that makes democratic leaders stand out is that these leaders classify their subordinates according to their fields of expertise. Success can be achieved by ensuring team cohesion by ensuring that democratic leaders are in a constant exchange of information by classifying subordinates according to their areas of expertise (Tengilimoğlu, 2005, p. 7-8; Allafchi, 2017, p. 169; Wilson, 2020). Employees in organizations managed by democratic leadership believe that organizational efficiency will also be achieved, knowing that decisions will be made in consultation with their own opinions. On the other hand, solidarity will be encouraged by enabling subordinates to communicate with their colleagues in a democratic environment quickly, and positive relations between managers and employees

will be ensured. In this way, job satisfaction will be achieved in organizations managed with a democratic leadership style (Yörük et al., 2011, p. 105).

In the neoclassical period, work and people started to gain more importance in democratic leadership with the maximum importance attached (Sabuncuoğlu and Tokol, 2001). In democratic leadership, which is stated to be important in modern organizational structures, employees' participation in decision-making processes and authority transfer is essential. In this context, managers in the democratic management style, defined as a participatory management style, expect employees to work in a particular rule and order. Successful employees in this type of leadership are supported and rewarded, and their motivation level is increased in this way. On the other hand, employees and followers' opinions are taken into account in decision-making processes (Marshall, 2012, p. 20; Woods, 2020). At this point, Democratic leaders who care about people frequently consider the organizations and employees in which they operate. They always show a willingness to accept criticism. In this context, they give importance to human relations. They support their subordinates in all organizational affairs and consider that subordinates' decisions have a crucial place by giving importance to their subordinates' participation in their decisions (Wiersema and Bantel, 1992, p. 94).

Counterproductive Behaviors

In the autocratic leadership style, which is a type of leadership frequently seen in organizations and societies, the authority to manage and the right to make decisions belongs only to the leader (Minister and Büyükbeşe, 2010, p.75). According to the autocratic leadership behavior seen as one of the traditional leadership styles, the leader uses the power stemming from the authority. In this direction, it is expressed as organizational management guided only by the leader's decision when making decisions (Telli et al., 2012, p.136). In this leadership style, leaders declare complete authority and control over their followers. They display behavior that demands absolute obedience from employees (Cheng et al., 2004, p.91). Authoritarian leaders do not involve their employees or followers in decision-making by directing them (Tağraf and Çalman, 2009, p.138). In the style of autocratic leadership

generally seen in the bureaucratic organization structure, it is acted according to the chain of command (Goodnight, 2011, p. 821).

Autocratic leaders use their position's power (Erdem and Dikici, 2009, p. 202). In this context, autocratic leaders take managerial decisions in the organization alone. They refuse to get ideas from other lower-level employees. They want to fulfill their orders to the group members by preparing all aspects of the tasks, goals, and business conditions (Malik et al., 2016). Hussain et al. (2020, p. 58), authoritarian leaders create a strict organizational structure by regulating the organization's policies and rules. With this rigid organizational structure, the leader creates an environment of control, rewards obedient employees, and threatens to punish them for incompatible and erroneous behavior. According to Güner (2002, p. 16), although it is seen that the performance increases in organizations managed with autocratic leadership, employees may feel hostile to too much authority. In this respect, autocratic leadership management adopts a boss-oriented leadership model by focusing on leader behaviors.

In autocratic leadership, leaders can predict all business activities' problems and predict how employees will find solutions to problems by communicating this situation to their followers. In this framework, autocratic leaders must have authority, and all of the missions they are assigned (Köksal, 2011, p. 109). On the other hand, authoritarian leaders need to define a flexible management approach by determining existing standards and duties according to their goals and strategies (Telli et al., 2012, p. 136). In this direction, managers need to communicate with their subordinates to ensure that they act according to an individual process, order, purpose, and rules. However, in an authoritarian leadership style, communication between management and subordinates is deficient. Besides, autocratic managers and employees who are not allowed to participate in decisions lose their ties with the manager (Goodnight, 2011, p. 821). Also, it is possible that the leader exhibits a selfish nature, does not give the employees the right to speak, and dissatisfaction and motivation decrease in the employees. On the other hand, it is seen that the leader can have benefits such as gaining the confidence to act independently and enabling faster and more effective decisions (Bakan and Büyükbeşe, 2010, p. 76).

Counterproductive Behaviors

The deviant behaviors that occur when the organization's employees negatively affect the organization are expressed as counterproductive behaviors (Heyde et al., 2014, p. 1). Counterproductive behaviors are defined as the knowingly and willingly wrongdoing of their jobs, creating processes that will negatively affect the organization, or never doing the assigned tasks (Spector et al., 2006, p. 31). In this context, employees exhibit counterproductive behaviors; The organization may have targets for wearing down other employees, workflow processes, leaders, customers, and colleagues (Fox et al., 2001, p. 292). Destructive behaviors in the organization are described as the employees knowingly and willingly performing to disrupt the organization's activities and damage the organization (Üzüm and Şenol, 2019, p. 68).

The primary purpose of employees who exhibit counterproductive behaviors is to harm the organization. Among these behaviors; are expressed as behaviors aimed at harming the organization, such as coming to work late, slowing down work, extending break periods, theft, sabotage, lying, aggression, opposition, carelessness, verbal-physical harassment, abusive behavior, showing anger, alcohol use in the workplace (Gruys and Sackett, 2003; Spector et al., 2006, p. 359; Kelloway et al., 2010, p. 19-20; Penney et al., 2011, p. 60; Heyde et al., 2014, p. 2; Üstün, 2020).

As a result of these deviant and destructive behaviors exhibited outside the organizational culture and norms, the organizational performance decreases, and the organization is negatively affected (Jacobson et al., 2020, p. 195). Employees in organizations will experience resentment and anger if their expectations are not met in the organization. As a result of this negative emotion, they may adopt counterproductive behaviors (Doğan and Deniz, 2017). It is stated that this deviant and destructive behavior will cause adverse psychological, social, and financial effects for organizations and individuals (Liu et al., 2020, 147). Accordingly, employees who are disappointed in the organization will display counterproductive behaviors by sabotaging the job as signs of dissatisfaction with their job positions (Kelloway et al., 2010, p. 19).

Work Alienation

Alienation is expressed as individuals' carelessness towards society, indifference towards the culture, and the separation and isolation of individuals from themselves and society (Bademci, 2001, p. 29). Scott and Marshall (2009, p. 799) describe alienation as individuals' alienation from a particular environment or processes. The alienation of individuals is known as a type of behavior frequently seen in organizations and society and their environments. Nair and Vohra (2009) took the concept of alienation as a research subject for the first time as an academic study and discussed it as a loss of control and powerlessness overwork. In this context, it is understood that work alienation is more common in organizations. In general, alienation to work is not being attached to anything, not adapting to the employee's job and emotional cooling towards his / her job. In cases such as indifference to the job, the employee's self-isolation against his / her job and organization is seen as alienation from the job (Çalışkan and Pekkan, 2017, p.20).

While alienation from work is a fundamental problem for organizations and managers in organizations, alienation is expressed as employees paying little attention to their jobs, directing very little energy to their work, and seeking external rewards (Agarwal, 1993, p.723). Hirschfeld and Feild (2000, p. 790) describe work alienation as not showing interest in working. The most crucial factor in alienating employees from their jobs is workplace working conditions (DiPietro and Pizam, 2008). Eryılmaz and Burgaz (2011), who have this view, express the alienation as the employees' dissatisfaction when the organization's professional development and their perspective to change are not accepted by the manager or their expectations are not met. In this context, while alienation is expressed as a concept that develops situationally rather than being a personal feature in organizations, it is known that organizational conditions are a factor in the development of alienation (Banai et al., 2004, p. 377-378). According to Sulu et al. (2010, p. 29-30), the incompatibility of organizational culture and moral characteristics with the values, desires, and ideals of the individual can also cause the individual to be alienated from the job. According to Tutar (2010, p. 177), employees who are alienated from the job; cause negativities such as loss of job and life satisfaction, low productivity, low motivation, low commitment to the organization, and increase in labor turnover, and distance from work.

Besides, the career satisfaction, organizational citizenship behaviors, and identification levels of the alienated employees decrease. On the other hand, it is stated that it will increase cynicism, exhaustion, counterproductive behaviors, and the intention to quit (Kanten and Ülker, 2014, p. 22).

Democratic Leadership, Autocratic Leadership, Work Alienation and Counterproductive Behaviors Relations

The research topics are based on social exchange theory. According to the theory, employees are expected to fulfill some responsibilities in return for some rights that should be satisfactory to employees by organization managers. In other words, the situation of mutual favors that the parties expect each other to do constitutes the basis of social exchange (Kim and Qu, 2020, p.645). Within this framework, employees expect a satisfactory response from the organization. According to the social learning theory, it is inevitable that employees whose demands are not met or who cannot obtain the benefits they expect from the organization exhibit negative behaviors about the organization. Besides, employees who are not managed sufficiently effectively and adequately will lose their loyalty to the organization, and these people will be alienated against both the job and the organization. Therefore, negative and degrading behaviors, such as counterproductive behaviors, may be seen in these employees.

Management style is an essential factor determining the interaction between employees and managers and increases or decreases commitment and belonging to the organization (Ogunola et al., 2013, p. 3717). In this context, it is clear that management styles play an essential role in organizations' productivity and performance. Managers in organizations with employees with insufficient expertise and knowledge; Managers who are repressive, who regularly supervise their employees and adopt a management style to explain the work they need to do are described as autocratic managers. On the contrary, in cases where the organization's knowledge and skills are sufficient, and specialization is shared among the organization's employees, the managers determine the employees' people-oriented management style. In these cases, a democratic management style is adopted. There are many studies in the literature showing that counterproductive behaviors are caused by the wrong management style (Fox et al.,

2001; Gruys and Sackett, 2003; Spector et al., 2006; Appelbaum et al., 2007; Kelloway et al., 2010; Heyde et al., 2014; Puni et al., 2016; Liao et al., 2020). Puni et al. (2016) stated that management styles are essential in organizations and that employees working in organizations managed by autocratic management will have a negative attitude towards the organization.

On the other hand, it is known that organization managers who adopt a democratic management style also receive positive reactions from their employees. Thau et al. (2009) stated that there are counterproductive behaviors in organizations managed by an autocratic management style. In this context, perceptions that negatively affect employees in the literature; In cases such as working conditions, the meaning that employees attribute to the job, organizational culture and goals, manager-employee communication, reward and punishment practices, injustice is made, and the employees are alienated from the job and the organization (Demir and Tütüncü, 2010; Lian et al., 2012; Yen and Teng, 2013; Linstead et al., 2014; Bolino et al., 2016; Chen and Khuangga, 2020; Liao et al., 2020). At this point, Kanten and Ülker (2014, p.24) describe counterproductive behaviors as a concept that emerges as a result of employees' inability to adapt to organizational conditions or perceiving them negatively, stating that these behaviors result from the alienation of employees from the organization.

In the literature, it is seen that the mismanagement of the organization generally leads the employees to adverse situations. In the studies in the literature, it is stated that employees will be alienated from their jobs in negative situations such as the employees' dissatisfaction with the management style of the organization, the employees' goals are not supported enough, and the organizational climate is adverse (Gozukara et al., 2017; Li and Chen, 2018; Amarat et al., 2019; Jiang et al., 2019; Khan et al., 2019; Al Hosani et al., 2020; Dal and Malkoc, 2020; Durrah, 2020). In this context, it is thought that mismanagement styles and leadership styles in organizations will affect organizations negatively, and in this case, alienation from work will occur. Besides, it is thought that in cases such as alienation and non-adoption of leadership style by employees, employees will turn to counterproductive behaviors. In this context, the effects of democratic and autocratic leadership styles on employees are examined, and the effects of these effects on deviant and organizational behaviors such as alienation from work and

counterproductive behaviors are investigated. In this direction, the research model and hypotheses were constructed as follows (Figure 1).

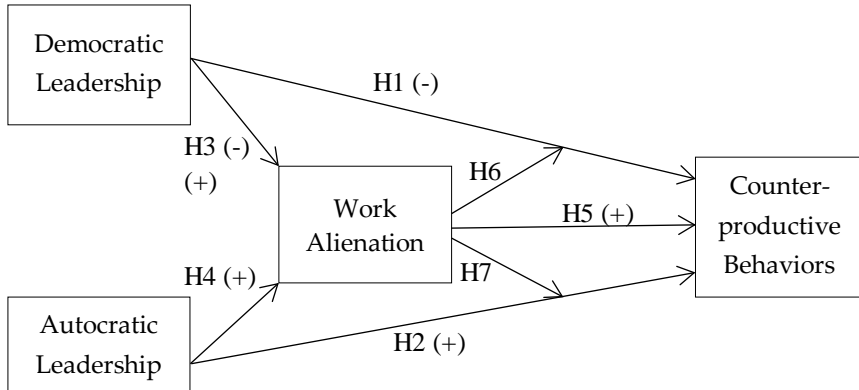

Figure 1. Research Model

- H1: Democratic leadership style negatively affects counterproductive behaviors.
- H2: Autocratic leadership style positively affects counterproductive behaviors.
- H3: Democratic leadership style negatively affects work alienation.
- H4: Autocratic leadership style positively affects work alienation.
- H5: Work alienation positively affects counterproductive behaviors.
- H6: Work alienation has a mediating effect on the effect of democratic leadership style on counterproductive behaviors.
- H7: Work alienation has a mediating effect on the effect of autocratic leadership style on counterproductive behaviors.

Method

In scientific research, a research model and hypotheses should be developed systematically to determine the events and phenomena in the universe, and the hypotheses that have been constructed should be tested with a scientific research method (Tutar and Erdem, 2020, p. 71). In this framework, the research's scientific method as a systematic process has been determined as quantitative research.

Scientific research design serves as a guide to answer the research question determined within the research scope and test the determined hypotheses (Tutar and Erdem, 2020, p. 77). Research patterned towards the relational scanning model, based on the general scanning model, has been designed in this framework. Research models and hypotheses were tested by quantitative research method by subjecting the obtained data to analysis, and this analysis was carried out by following a systematic process.

Participants and Sampling

The study's universe consists of enterprises operating in heavy machinery production in OSTİM Industrial Zone in Ankara. In the research, four enterprises were selected as the sample due to time and financial constraints. In this direction, enterprises have a total of 897 employees. 396 usable questionnaires were obtained from the enterprises by the random sampling method. The reason for choosing the random sampling method in the research is that the participants representing a part of the universe can be selected with an equal chance of being selected (Tutar and Erdem, 2020, p. 246). According to the number of questionnaires that can be analyzed, the surveys return rates are 44,1%. According to this ratio, it is seen that the power of the sample to represent the universe is sufficient (Baş, 2003, p. 43).

Research data were obtained from related enterprises between 12.04.2019 - 07.06.2019.

Data Collection Instruments

The first scale of the study is the "Management Style Scale," consisting of 8 statements. Mansor et al. (2012). This scale has been published as Democratic Management and Autocratic Leadership. Within the research scope, the two sub-dimensions of the "Management Style Scale" were analyzed separately.

The second scale of the study, "Work Alienation Scale," consists of 10 statements and Hirschfeld et al. (2000). The last scale of the study, "Counterproductive Behaviors Scale," was created by Bennett and Robinson (2000) as the "Workplace Deviance Scale." This scale consists of 19 statements.

Validity and Reliability of Research

Within the scope of the research, first of all, reliability analyzes of the scales were made. It was determined as $\alpha = 0.706$ for the management style scale (democratic leadership and autocratic leadership), $\alpha = 0.858$ for the work alienation scale, and $\alpha = 0.955$ for the counterproductive behavior scale. According to these results, it is seen that the scales are reliable. Confirmatory factor analysis (CFA) was applied to the measurement model to determine the reliability and validity of the organizational management style, work alienation, and counterproductive behavior scales of work behavior discussed in the research model (Figure 2).

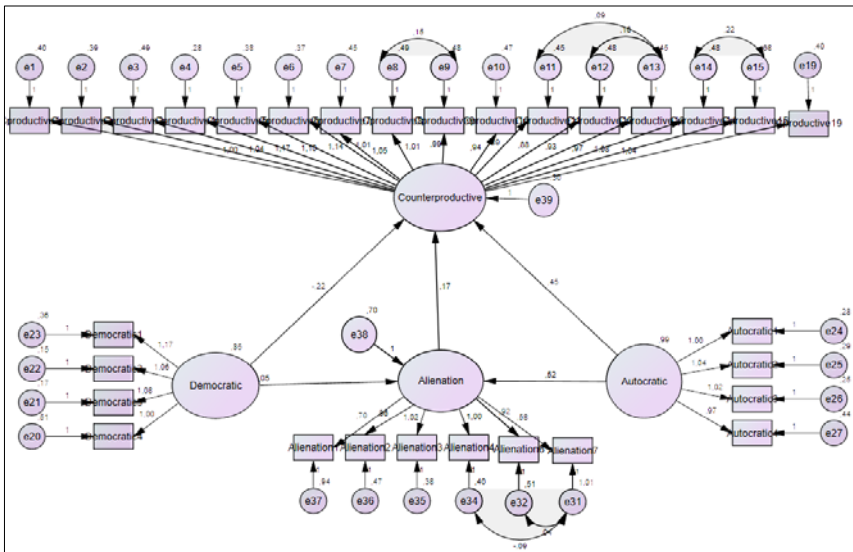

Figure 2. Confirmatory Factor Analysis Diagram for the Model

Model's Goodness of Fit Values: $\chi^2/DF= 2,796$; GFI= .85 NFI=.90 CFI=.93 TLI=.92 RMSEA=.054

As a result of the confirmatory factor analysis, questions 18 and 19 related to organizational ethical climate were excluded from the analysis due to low standardized factor loadings. Subsequently, the model was tested again. A comparison was then made between the research and single-factor

models by applying a single-factor model. The values obtained are shown in Table 1.

Table 1. Model-Data Fit Values

	χ^2	$\Delta\chi^2$	DF	χ^2/DF	GFI	NFI	CFI	TLI	RMSEA
Single-factor model	1462,40	-	464	3.15	.446	.532	.579	.570	.106
Research Model p<0.01	1056,9	405,50	378	2.79	.855	.905	.936	.927	.067

*RMSEA (Root mean square error of approximation); Below 0.08 is considered a good model (Browne ve Cudeck, 1993)

χ^2/DF (Relative Chi-Square); Must be between 1 and 5 (Marsh and Hocevar, 1985).

GFI (Goodness of fit index); If it is close to 1, it is considered a good model. (Tanaka and Huba, 1985).

NFI (Normal fit index); If it is close to 1, it is considered a good model. (Bentler and Bonett, 1980).

CFI (Comparative fit index); If it is close to 1, it is considered a good model. (McDonald and Marsh, 1990).

TLI (Tucker-Lewis index); If it is close to 1, it is considered a good model. (Bentler and Bonett, 1980).

According to the confirmatory factor analysis result in Table 1, the research data were tested by distributing them to 3 measurement models. Good fit validity measures are shown with the results obtained with the fit indexes of RMSEA, GFI, NFI, CFI, TLI, and χ^2/DF for the model. In Table 1, the χ^2 value was determined to be significant, according to the 3-factor model ($p < 0.01$). Besides, it is seen that the model is compatible in terms of validity since the χ^2/DF value is below (2.79) 5. Since the fit indices of the research models are GFI = 0.855, NFI = 0.905, CFI = 0.936, TLI = 0.927 and RMSEA = 0.067, it is seen that the model is compatible. In the same table (Table 1), Chi-Square Test was applied to χ^2 values to determine the significant difference between the single-factor model and the three-factor model of the significant research difference two values. According to these results, it is seen that there is no common method deviation in the study (MacKenzie and Podsakoff, 2012).

Table 2. Average, Standard Deviation and Correlation Values of the Variables

	Mean	SS	CR(t)	AVE	1	2	3	4
Democratic Leadership	3,39	0,928	0,937	0,790	-			
Autocratic Leadership	3,33	0,942	0,923	0,750	-0,428**	-		
Work Alienation	2,41	0,817	0,963	0,620	-0,499**	0,697**	-	
Counterproductive Behaviors	2,92	0,765	0,881	0,557	-0,222**	0,667**	0,582**	-

Note: SE, standard error; * 0.05 ** 0.01 *** Significant at 0.001 level (bi-directional)

With the research model, to determine whether the variables provide compatibility and measurement, convergent validity and discriminant validity techniques were used. Hair et al. (2006) believe that the scale items' factor loadings are higher than 0.5 in a study that shows that the research model meets the measurement criteria. In this context, the standardized factor loads of the items belonging to the research expression scales are above 0.5. Besides, the t values at the parametric valuation point of factor loads vary between 10.53 and 19.47 (Figure 2). According to these values, the research model is meaningful (Hair et al., 2006).

The fact that the average explained variance (AVE) value in the research model's analysis is higher than 0.5 is shown as proof of convergent validity (Fornell & Larcker, 1981). In this context, it is seen that the AVE values of all three scales are higher than 0.5. For discriminant validity, the correlation values between the research scales should be less than 0.80 (Kline, 2014). According to Table 2, the structure reliability (CR) obtained from the relevant scales is expressed as proof of the reliability of the measurement results if both reliability levels are higher than 0.70 (Fornell & Larcker, 1981; Hair et al., 2006). In Table 2, according to Pearson Correlation analysis, it is seen that there is a negative relationship between democratic leadership and autocratic leadership ($r=-.428$, $p<.001$). There is a negative correlation between democratic leadership and counterproductive behaviors ($r=-.499$, $p<.001$). There is a negative relationship between democratic leadership and work alienation ($r = -.222$, $p<.001$). There is a positive relationship between autocratic leadership and counterproductive behaviors ($r=.697$, $p<.001$). There is a positive relationship between autocratic leadership and work alienation ($r=.667$, $p<.001$). Finally, a significant positive relationship was found between autocratic leadership and work alienation ($r=.582$, $p<.001$). When the

correlation values are examined, it is understood that there are significant relationships between variables.

Results

Demographic Findings

The study participants' demographic information, such as gender, education level, age, and seniority, are explained in Table 3.

Table 3. Distribution of Demographic Data Regarding the People Participating in the Study

Variables	Frequency (N)	Percent (%)	Variables	Frequency (N)	Percent (%)
Gender			Marital status		
Female	129	32,6	Married	296	74,7
Male	267	67,4	Single	100	25,3
Education			Age		
Primary	97	24,5	18-25 years	127	37,0
High school	183	46,2	26-35 years	115	24,0
License	112	28,3	36-45 years	81	20,5
Postgraduate	4	1,0	46-55 years	73	18,5

In Table 3, 32.6% of the participants are women, and 67.4% are men. When looking at the participants' marital status, it was determined that 74.7% were married, and 25.3% were single. When the distribution by education level is examined, it is seen that 24.5% of the participants are primary education, 46.2% high school, 28.3% undergraduate, and 1%, graduate. According to the age range, 37% of the participants are between the ages of 18-55, 24% of them are between the ages of 26-35, 20.5% of them are between the ages of 36-45, and 18.5% of them are in the age range of 46-55.

Testing Research Hypotheses

In order to test the research hypotheses, the structural equation model was applied to the research data. Table 4 shows the direct impact results as a result of the structural equation model analysis.

Table 4. Direct effect

Değişkenler	β	t	SE	p
Democratic Leadership – Counterproductive Behaviors	-.213	-6.234	.034	***
Autocratic Leadership – Counterproductive Behaviors	.473	10.006	.047	***
Democratic Leadership – Work Alienation	.049	1.061	.046	.289
Autocratic Leadership – Work Alienation	.595	11.069	.054	***
Work Alienation – Counterproductive Behaviors	.153	3.790	.040	***

Note: SE, standard error; * 0.05 ** 0.01 *** Significant at 0.001 level (bi-directional)

According to Table 4, it is seen that democratic leadership has a significant negative effect on counterproductive behaviors ($\beta=-.213$, $t=-6.234$, $p<0.001$). The **H1 hypothesis is supported**. According to the second hypothesis of the study, it is seen that autocratic leadership has a significant positive effect on counterproductive behaviors ($\beta=.473$, $t=10.006$, $p<0.001$). The **H2 hypothesis is supported**. In the third hypothesis of the study, it is seen that democratic leadership has no significant effect on work alienation ($\beta=.049$, $t=1.061$, $p=0.289>0.001$). The **H3 hypothesis is not supported**. From the fourth hypothesis of the study, autocratic leadership has a significant positive effect on work alienation ($\beta=.595$, $t=11.069$, $p<0.001$). **H4 hypothesis is supported**. In the fifth hypothesis of the study, it is seen that work alienation has a significant positive effect on counterproductive behaviors ($\beta=.153$, $t=3.790$, $p<0.001$). **H5 hypothesis is supported**.

In the sixth hypothesis of the study, work alienation's mediating role in the effect of democratic leadership style on counterproductive behaviors are examined. In the last hypothesis of the study, the mediating role of work alienation in the autocratic leadership style on counterproductive behaviors are examined. In this context, mediator effects were examined in the research.

MacKinnon et al. (2007, p. 594), mediator variable is the analysis method used to determine the cause and effect relationship between two variables. According to Baron and Kenny (1986), to measure the mediation effect in the research; 1) The independent variable must affect the mediator variable. 2) The independent variable must affect the dependent variable. 3) The intermediary variable should affect the dependent variable. The direct effect on the research hypotheses followed by the mediating effect was examined (Table 5).

Table 5. Mediation Effect

<i>Work Alienation</i>	Total Effect	Direct Effect	Indirect Effect	Lower Bounds	Upper Bounds	p	Result
<i>Democratic Leadership – Counter productive Behaviors</i>	-0.245	-0.254	0.009	-0.009	0.036	0.307	No mediation effect
<i>Autocratic Leadership – Counter productive Behaviors</i>	0.676	0.567	0.109	0.057	0.174	***	Partially R ² : %33

Note: SE, standard error; *0.05 **0.01 ***Significant at 0.001 level (bi-directional)

According to Table 5, work alienation does not play a role in the effect of democratic leadership on counterproductive behaviors at a 95% confidence interval ($p=0.307>0.05$). **The H6 hypothesis is not supported.**

Work alienation plays a mediating role in autocratic leadership's effect on counterproductive behaviors ($p<0.001$). The confidence interval was determined as lower limit = 0.057, and upper limit = 0.174, and the explained variance ratio was 33%. In this context, it is seen that work alienation plays a partial mediating role in the effect of autocratic leadership on counterproductive behaviors. **The H7 hypothesis is supported.**

Discussion and Conclusion

In this study, which examines the role of democratic leadership style and autocratic leadership style as a "tool" of work alienation in counterproductive behavior, it is understood that the determination of a repressive management style and the problems in the management style of the organization strengthen the employees' tendency to engage in counterproductive behavior. It is also understood that the repressive management style and the wrong management style strengthen the employees' tendency to "alienate the job"; therefore, the tendency to alienate the job plays a mediating role in the interaction between autocratic leadership style and counterproductive behavior. Research findings show that situations that cause counterproductive behaviors stem from autocratic leadership style. This situation strengthens employees' tendency to alienate work and work alienation counterproductive behavior. On the other hand, it can be argued that the democratic leadership style affects organizations positively, as the democratic leadership style reduces the tendency of employees to engage in counterproductive behavior.

The study results show that perceptions towards job satisfaction, organizational commitment, organizational support, organizational citizenship, and other psychology are useful on employees' behavior and attitudes towards the organization. While flattering management style strengthens employees' perceptions of organizational citizenship and organizational commitment, as revealed by the results of this research, it is seen that oppressive and authoritarian management style will create negative psychological perceptions in employees and may cause negative situations for organizations such as leaving employees by strengthening the alienation tendency of individuals to work. In their study, Wong and Laschinger (2015) stated that quitting had an important place among the total expense items that negatively affected organizations and that organizations tried to correct this situation at the cost of approximately 30%. In this context, negative emotional situations that occur in employees are shown among important problems for employees and organizations.

The results regarding the organization's employees' emotional states are discussed within the scope of the research. Harmony between employees and the organization are among the issues discussed in the studies in the literature, such as the vague sense of organizational commitment and commitment to the employees, the employees' having problems with the managers, the organizational climate is not suitable for the employees, the job being unqualified or tiring, and alienation from the job and the organization (Agarwal, 1993; Hirschfeld et al., 2000; Nair and Vohra, 2009; Sulu et al., 2010; Gozukara et al., 2017; Li and Chen, 2018; Amarat et al., 2019; Khan et al., 2019; Al Hosani et al., 2020; Dal and Malkoc, 2020; Durrah, 2020). According to the research findings, managing with autocratic leadership has a significant and positive effect on work alienation, and counterproductive behavior inevitably increases employees' tendency to become alienated from their jobs. On the other hand, the negative effects of the democratic management style on counterproductive behavior show that the organization's management style may positively affect motivating the employees.

In the studies conducted in the literature on the issues, it is seen that work alienation and counterproductive behavior actions cause high costs for organizations. As the employees' perception of work alienation increases, counterproductive behavior increases in the same direction. Be-

sides, the harmful effects of the democratic leadership style, one of the management styles, on counterproductive behavior can be interpreted as a positive effect of democratic management on organizations. The fact that the autocratic management style positively and significantly affects the counterproductive behaviors and alienation tendencies of the oppressive and tend to be continuously controlled can be interpreted as the organizations are also affected by the management style. Although negative emotional states emerge with many factors in organizations, each negative emotional state in employees shows that negative behaviors also affect a chain's negative behaviors. In light of these results, it can be thought that the research is vital in terms of practical inferences. On the other hand, it can be hypothetically asserted that positive emotional states that occur in employees can also support pro-organizational behaviors such as organizational commitment, organizational identification, organizational trust, and organizational citizenship.

In the literature, in studies on autocratic leadership style, alienation from work, and counterproductive behavior, these concepts are seen as negative organizational behaviors. On the other hand, it is a common consensus that the democratic leadership style positively affects organizations. In this framework, in the first hypothesis, a negative effect of democratic leadership on counterproductive behaviors was found ($p < 0.001$). In their study on factory employees, Kanten and Ülker (2014) determined that democratic leadership harms counterproductive behavior. In this context, the first hypothesis overlaps with the literature. The study's second hypothesis determined that autocratic leadership positively affected counterproductive behavior ($p < 0.001$). Puni et al. (2016), in their study in Ghana, determined that autocratic leadership management positively affected counterproductive behavior, while democratic management style negatively affected. Luqman et al. (2019), in a study conducted on the employees of a bank in Pakistan, determined that autocratic leadership causes employees to exhibit counterproductive behavior by reducing their commitment to the organization. In this context, the second hypothesis of the research overlaps with the literature. In the third hypothesis of the study, the effect of democratic leadership style on work alienation was not found ($p = 0.289 > 0.001$). Bajaj (1982) found in his research on managers that there is a significant relationship between

democratic leadership and work alienation. Kanten and Ülker (2014) identified the negative impact of democratic leadership on work alienation. In light of these findings in the literature, the third hypothesis of the study does not coincide. The study's fourth hypothesis determined that autocratic leadership positively affected work alienation ($p < 0.001$). Kanten and Ülker (2014) determined that autocratic leadership positively affects work alienation. In this context, it is seen that the fourth hypothesis of the research overlaps with the literature. The study's fifth hypothesis determined that work alienation positively affected counterproductive behavior ($p < 0.001$). Li and Chen (2018) found that work alienation positively affected counterproductive behavior in their study on an energy company's employees. Dajani and Mohamad (2017) determined in their study of employees of a rights-owned business in Egypt that alienation from work positively affects counterproductive behavior. In this context, the fifth hypothesis of the research overlaps with the literature. In the sixth hypothesis of the study, it was determined that work alienation did not play a mediating role in the effect of democratic leadership on counterproductive behavior ($p = 0.307 > 0.001$). Yıldız and Alpkan (2015) determined the mediating role of work alienation in deviant, deviant workplace behaviors in their study. Besides, Kanten and Ülker (2014) determined in their study that alienation from work plays a mediating role in the effect of democratic leadership on counterproductive behavior. In this context, the sixth hypothesis of the research does not correspond to the literature. Finally, in the seventh hypothesis of the study, it was determined that work alienation played a mediating role in autocratic leadership's effect on counterproductive behavior ($p < 0.001$). In their research, Kanten and Ülker (2014) determined that work alienation does not play a mediating role in the effect of autocratic leadership style on counterproductive behavior. The findings of the research and the literature do not match the last hypothesis.

As a result, it is understood that employees of participatory organizations that give their employees a voice and are asked about their opinions in managerial decisions will avoid negative behaviors. On the other hand, it can be said that employees in organizations that are oppressive and whose opinions are not taken in decision-making and that do not adopt a participatory management approach may have negative behaviors towards the organization.

This research is limited to examining whether the perception of work alienation acts as a mediator in the effect of democratic and autocratic leadership on counterproductive behavior. The research is a quantitative study limited to four business employees in the OSTIM Industrial zone in Ankara. Research topics can be repeated in different samples with other variables such as organizational trust, survivor's syndrome, organizational identification, organizational commitment, and intention to leave the job. It can also be examined whether work alienation functions as a moderator variable in the model established. It can be repeated with different samples with qualitative and mixed-method researches to understand the research subject better.

Kaynakça / References

- Adekeye, D. S. and Ajayi, O. A. (2020). Work environment and workplace deviant behavior in Nigerian Public Hospitals. *Rev. Universitara Sociologie*, 24-326.
- Agarwal, S. (1993). Influence of formalization on role stress, organizational commitment, and work alienation of salespersons: A cross-national comparative study. *Journal of International Business Studies*, 24(4), 715-739.
- Al Hosani, Y.Jabeen, R, Paul, J. and Stachowicz-Stanusch, A. (2020), "Antecedents of employee alienation and its impact on individual work performance during post-merger integration (PVII)", *Journal of Organizational Change Management*, 33(6), 1085-1110.
- Allafchi, N. (2017). Effect of democratic leadership style on management of communication with customers in Melli Banks of Hamedan. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(2), 168-179.
- Amarat, M., Akbolat, M., Ünal, Ö. and Güneş Karakaya, B. (2019). The mediating role of work alienation in the effect of workplace loneliness on nurses' performance. *Journal of nursing management*, 27(3), 553-559.
- Appelbaum, S. H., Iaconi, G. D. and Matousek, A. (2007). Positive and negative deviant workplace behaviors: causes, impacts, and solutions. *Corporate Governance: The international journal of business in society*.
- Bademci, V. (2001). Türkiye'deki okullar ne işe yarar. *Düzenleyen: Ankara Türk Telekom Anadolu Teknik L. Ankara: Başkent Öğretmenevi Konferans Salonu*, 9.
- Bajaj, P. (1982). Alienation as related to perception of organizational climate. *Indian Journal of Industrial Relations*, 17(4), 563-572.

- Bakan, İ. ve Büyükbeşe, T. (2010). Liderlik “türleri” ve “güç kaynakları” na ilişkin mevcut-gelecek durum karşılaştırması: eğitim kurumu yöneticilerinin algılarına dayalı bir alan araştırması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(19), 73-84, 2010 ISSN: 1309-9132
- Banai, M., Reisel, W. D. and Probst, T. M. (2004). A managerial and personal control model: predictions of work alienation and organizational commitment in Hungary. *Journal of International Management*, 10(3), 375-392.
- Baron, R. M. and Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Baş, T. (2003). *Anket: anket nasıl hazırlanır?: anket nasıl uygulanır?: anket nasıl uygulanır? :* Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Bennett, R. J. and Robinson, S. L. (2000). Development of a measure of workplace deviance. *Journal of applied psychology*, 85(3), 349.
- Bentler, P. M. and Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological bulletin*, 88(3), 588-606.
- Bolino, M. C., Turnley, W. H. and Anderson, H. J. (2016). The dark side of proactive behavior: When being proactive may hurt oneself, others, or the organization. In *Proactivity at work* (p. 517-547): Routledge.
- Chen, L. F. and Khuangga, D. L. (2020). Configurational paths of employee reactions to corporate social responsibility: An organizational justice perspective. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management. Corp Soc Responsib Environ Manag*, 1–15.
- Cheng, B. S., Chou, L. F., Wu, T. Y., Huang, M. P. and Farh, J. L. (2004). Paternalistic leadership and subordinate responses: Establishing a leadership model in Chinese organizations. *Asian Journal of Social Psychology*, 7(1), 89-117.
- Çalışkan, A. ve Pekkan, N. Ü. (2017). Psikolojik sermayenin işe yabancılaşmaya etkisinde örgütsel desteğin aracılık rolü. *İş ve İnsan Dergisi*, 4(1), 17-33.
- Dajani, M. A. Z. ve Mohamad, M. S. (2017). Perceived organizational injustice and counterproductive behavior. The mediating role work alienation evidence from the Egyptian public sector. *International Journal of Business and Management*, 12(5), 192-198.
- Dal, S. ve Malkoc, N. (2020). The effects of work exclusion on work alienation and colleague support on private sport enterprises trainers. *International Online Journal of Educational Sciences*, 12(3), 288-297.

- Demir, M. ve Tütüncü, Ö. (2010). Ağırlama işletmelerinde örgütsel sapma ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişki. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 64-74.
- DiPietro, R. B. and Pizam, A. (2008). Employee alienation in the quick service restaurant industry. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 32(1), 22-39.
- Doğan, A. ve Deniz, N. (2017). Algılanan liderlik tarzının üretkenlik karşıtı iş davranışlarının ortaya çıkmasındaki etkisinde örgüt kültürünün rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1014-1024.
- Durrah, O. (2020). Injustice perception and work alienation: Exploring the mediating role of employee's cynicism in healthcare sector. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*, 7(9), 811-824.
- Erdem, O. ve Dikici, A. M. (2009). Liderlik ve kurum kültürü etkileşimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(29), 198-213.
- Erdoğan, İ. (1991). *İşletmelerde davranış*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Eryılmaz, A. ve Burgaz, B. (2011). Özel ve resmi lise öğretmenlerinin örgütsel yabancılaşma düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, 36(161), 271-285.
- Fornell, C. and Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of marketing research*, 18(1), 39-50.
- Fox, S., Spector, P. E. and Miles, D. (2001). Counterproductive work behavior (CWB) in response to job stressors and organizational justice: Some mediator and moderator tests for autonomy and emotions. *Journal of vocational behavior*, 59(3), 291-309.
- Goodnight, R. (2011). *Laissez-faire leadership*. Encyclopedia of Leadership. In: London, UK: Sage Publications.
- Gozukara, I., Mercanlı, A., Çapuk, S. ve Yıldırım, O. (2017). Impact of turnover intention on loneliness and the mediating effect of work alienation. *Business Management and Strategy*, 8(1), 18-38.
- Gruys, M. L. and Sackett, P. R. (2003). Investigating the dimensionality of counterproductive work behavior. *International journal of selection and assessment*, 11(1), 30-42.
- Güner, Ş. (2002). *Dönüşümsel liderliğin güç kaynakları ve silahlı kuvvetler organizasyonunun dönüşümsel liderliğe uygunluk açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. and Tatham, R. (2006). *Multivariate data analysis*. Uppersaddle River. In: NJ: Pearson Prentice Hall.

- Heyde, A., Miebach, J. and Kluge, A. (2014). Counterproductive work behavior in a simulated production context: An exploratory study with personality traits as predictors of safety-related rule violations. *J Ergonomics*, 4(130), 2-9
- Hirschfeld, R. R. and Feild, H. S. (2000). Work centrality and work alienation: Distinct aspects of a general commitment to work. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 21(7), 789-800.
- Hirschfeld, R. R., Feild, H. S. and Bedeian, A. G. (2000). Work alienation as an individual-difference construct for predicting workplace adjustment: A test in two samples 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(9), 1880-1902.
- Hussain, A., Yang, X., Yali, L., Ibrahim, A. and Hussain, S. (2020). the impact of autocratic leadership on disruptive political behavior, moderating the relationship of abusive supervisory behavior and mediating the relationship of employees perception of job insecurity. *International Journal of Economics and Finance*, 12(6), 1-57.
- İbicioğlu, H., Özmen, H. İ. ve Taş, S. (2009). Liderlik davranışı ve toplumsal norm ilişkisi: Ampirik bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 1-23.
- Jacobson, R. P., Marchiondo, L. A., Jacobson, K. J. and Hood, J. N. (2020). The synergistic effect of descriptive and injunctive norm perceptions on counterproductive work behaviors. *Journal of business ethics*, 162(1), 191-209.
- Jiang, H., Chen, Y., Sun, P. and Li, C. (2019). Authoritarian leadership and employees' unsafe behaviors: The mediating roles of organizational cynicism and work alienation. *Current Psychology*, 38(6), 1668-1678.
- Kanten, P. ve Ülker, F. (2014). Yönetim tarzının üretkenlik karşıtı iş davranışlarına etkisinde işe yabancılaşmanın aracılık rolü. *Mugla Sıtkı Kocman University Journal of Social Sciences*, 32, 16-40.
- Karimi, F., Hosseinzadeh, D. and Azizi, G. (2011). Relationship between management style and productivity of employees in Islamic Azad University-Islamshahr Unit. *World Applied Sciences Journal*, 12(10), 1685-1690.
- Kelloway, E. K., Francis, L., Prosser, M. and Cameron, J. E. (2010). Counterproductive work behavior as protest. *Human Resource Management Review*, 20(1), 18-25.
- Khan, M. A. S., Du Jianguo, A. M., Saleem, S., Boamah, K. B., Javed, U. and Usman, M. (2019). Rejuvenating the concept of work alienation through job demands-resources model and examining its relationship with emotional exhaustion and explorative and exploitative learning. *Psychology Research and Behavior Management*, 12, 931-941.

- Kim, H. and Qu, H. (2020). The mediating roles of gratitude and obligation to link employees' social exchange relationships and prosocial behavior. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.
- Kline, P. (2014). *An easy guide to factor analysis*: Routledge.
- Köksal, O. (2011). Bir kültürel liderlik paradoksu: Paternalizm/a cultural leadership paradox: Paternalism. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15). 101-122.
- Li, S. and Chen, Y. (2018). The relationship between psychological contract breach and employees' counterproductive work behaviors: the mediating effect of organizational cynicism and work alienation. *Frontiers in Psychology*, 9, 1273, 1-9.
- Lian, H., Lance Ferris, D. and Brown, D. J. (2012). Does taking the good with the bad make things worse? How abusive supervision and leader-member exchange interact to impact need satisfaction and organizational deviance. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 117(1), 41-52. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2011.10.003>.
- Liao, E. Y., Wang, A. Y. and Zhang, C. Q. (2020). Who influences employees' dark side: A multi-foci meta-analysis of counterproductive workplace behaviors. *Organizational Psychology Review*, 1-47.
- Linstead, S., Maréchal, G. and Griffin, R. W. (2014). Theorizing and researching the dark side of organization. *Organization Studies*, 35(2), 165-188.
- Liu, X., Wang, X., Zhao, Y., Xia, N. and Guo, S. (2020). Solving Workplace Deviant Behavior in Construction by Leader-Member Exchange and Leader-Member Guanxi. *Journal of Construction Engineering and Management*, 146(6), 04020061.
- Luqman, R., Fatima, S., Ahmed, S., Khalid, I. and Bhatti, A. (2019). The Impact of Autocratic Leadership Style on Counterproductive Work Behavior: The Mediating role of Employee Commitment and Moderating role of Emotional Exhaustion. *Pollster j. acad.res.* 06(01), 22-47.
- MacKenzie, S. B. and Podsakoff, P. M. (2012). Common method bias in marketing: Causes, mechanisms, and procedural remedies. *Journal of retailing*, 88(4), 542-555.
- MacKinnon, D. P., Fairchild, A. J. and Fritz, M. S. (2007). Mediation analysis. *Annu. Rev. Psychol.*, 58, 593-614.
- Malik, S. Z., Saleem, M. and Naeem, R. (2016). Effect of leadership styles on organizational citizenship behavior in employees of telecom sector in Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review*, 54(2), 385-406.

- Mansor, N. A., Wai, C. M., Mohamed, A. and Shah, I. M. (2012). The relationship between management style and employees' well-being: A case of non-managerial staffs. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 40, 521-529.
- Marsh, H. W. and Hocevar, D. (1985). Application of confirmatory factor analysis to the study of self-concept: First-and higher order factor models and their invariance across groups. *Psychological bulletin*, 97(3), 562-582.
- Marshall, O. I. (2012). Employee attitude to management style case: International equitable association Nigeria Limited. *Degree programme in Business Administration, Seinäjoki University of Applied Sciences*.
- McDonald, R. P. and Marsh, H. W. (1990). Choosing a multivariate model: Noncentrality and goodness of fit. *Psychological bulletin*, 107(2), 247.
- Mitchell, T. R. (1982). *People in organizations: An introduction to organizational behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Nair, N. and Vohra, N. (2009). Developing a new measure of work alienation. *Journal of Workplace Rights*, 14(3), 293-309.
- Ogunola, A. A., Kalejaiye, P. O. and Abrifor, C. A. (2013). Management style as a correlate of job performance of employees of selected Nigerian brewing industries. *African Journal of Business Management*, 7(36), 3714-3722.
- Penney, L. M., Hunter, E. M. and Perry, S. J. (2011). Personality and counterproductive work behavior: Using conservation of resources theory to narrow the profile of deviant employees. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 84(1), 58-77.
- Poon, P. S., Evangelista, F. U. and Albaum, G. (2005). A comparative study of the management styles of marketing managers in Australia and the People's Republic of China. *International Marketing Review*. 22(1), 34-47.
- Puni, A., Agyemang, C. B. and Asamoah, E. S. (2016). Leadership styles, employee turnover intentions and counterproductive work behaviors. *International Journal of innovative research and development*, 5(1), 1-7.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2001). *İşletme*. Ezgi Yayınları.
- Scott, J. and Marshall, G. (2009). *A dictionary of sociology*. Oxford University Press, USA.
- Spector, P. E., Fox, S. and Domagalski, T. (2006). Emotions, violence and counterproductive work behavior. *Handbook of workplace violence*, 29-46.
- Sulu, S., Ceylan, A. and Kaynak, R. (2010). Work alienation as a mediator of the relationship between organizational injustice and organizational commitment: Implications for healthcare professionals. *International Journal of Business and Management*, 5(8), 27-38.
- Susan, B. and Whiteley, P. (2007). *Kusursuz liderlik*. Çev. Ü. Şensoy. İstanbul: Acar Basım.

- Tağraf, H. ve Çalman, İ. (2009). Ohio Üniversitesi liderlik modeline göre oluşan liderlik biçimlerinin işletmelerin ihracat performansı üzerine etkisi ve Gaziantep İlinde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 135-154.
- Tanaka, J. S. and Huba, G. J. (1985). A fit index for covariance structure models under arbitrary GLS estimation. *British journal of mathematical and statistical psychology*, 38(2), 197-201.
- Telli, E., Ünsar, S. A. ve Adil, O. (2012). Liderlik davranış tarzlarının çalışanların örgütsel tükenmişlik ve işten ayrılma eğilimleri üzerine etkisi: konuyla ilgili bir uygulama. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 2(2), 135-150.
- Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve özel sektör örgütlerinde liderlik davranışı özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 1-16.
- Thau, S., Bennett, R. J., Mitchell, M. S. and Marrs, M. B. (2009). How management style moderates the relationship between abusive supervision and workplace deviance: An uncertainty management theory perspective. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 108(1), 79-92.
- Toker, F. (1978). Gruplarda katılım yoluyla tutumların değişmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 11, 77-94.
- Tutar, H. (2010). İşgören yabancılaşması ve örgütsel sağlık ilişkisi: Bankacılık sektöründe bir uygulama. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 175-204.
- Tutar, H. ve Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve spss uygulamaları*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Üstün, F. (2020). Örgütsel özdeşleşmenin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerine etkisi: Psikolojik iyi oluşun aracı rolü. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(2), 357-374.
- Üzümlü, B. ve Şenol, L. (2019). Yabancılaşma ve üretim karşıtı iş davranışları: Sağlık kurumlarında bir araştırma. *Beykoz Akademi Dergisi*, 2019, 7(2), 65-80.
- Weber, W. G., Unterrainer, C. and Höge, T. (2020). Psychological research on organisational democracy: A meta-analysis of individual, organisational, and societal outcomes. *Applied Psychology*, 69(3), 1009-1071.
- Wiersema, M. F. ve Bantel, K. A. (1992). Top management team demography and corporate strategic change. *Academy of Management journal*, 35(1), 91-121.
- Wilson, D. E. (2020). Moving toward democratic-transformational leadership in academic libraries. *Library Management*.
- Wong, C. A. and Laschinger, H. K. S. (2015). The influence of frontline manager job strain on burnout, commitment and turnover intention: A cross-sectional study. *International journal of nursing studies*, 52(12), 1824-1833.

- Woods, P. A. (2020). Democratic leadership. In *Oxford Research Encyclopedia of Education*.
- Yen, C.-H. and Teng, H.-Y. (2013). The effect of centralization on organizational citizenship behavior and deviant workplace behavior in the hospitality industry. *Tourism Management*, 36, 401-410.
- Yıldız, B. ve Alpkan, L. (2015). A theoretical model on the proposed predictors of destructive deviant workplace behaviors and the mediator role of alienation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 210, 330-338.
- Yörük, D., DüNDAR, S. ve Topçu, B. (2011). Türkiye'deki belediye başkanlarının liderlik tarzı ve liderlik tarzını etkileyen faktörler. *Ege Academic Review*, 11(1), 103-109.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdem, A. T. (2021). The mediating role of work alienation in the effect of democratic and autocratic leadership styles on counterproductive behaviors: A study in Ankara OSTİM Industrial Zone. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(34), 873-902. DOI: 10.26466/opus.839136

Obezite ile Depresyon ve Benlik Saygısı Durumunun İlişkinin Değerlendirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.852864

*

Ezgi Durmuşçelebi* – Mehmet Akman **

* Uzm. Dyt., İstanbul Okan Üniversitesi, SBE, İstanbul, Türkiye

E-Posta: ezgidurmuscelebi@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-4421-732X](https://orcid.org/0000-0002-4421-732X)

** Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, SBYO, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-Posta: mehmetakman@beykent.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9995-4426](https://orcid.org/0000-0001-9995-4426)

Öz

Bu çalışmanın amacı: obezite ile depresyon ve benlik saygısı durumunun ilişkisini değerlendirmektir. Çalışmanın örneklemini psikiyatrik hastalığı bulunmayan, gebe ve emzilik döneminde olmayan, 18 yaş üstü 251 kişi oluşturmuştur. Çalışma, İzmir Gaziemir 13 Nolu Sevgi Aile Sağlığı Merkezi'nde 35.12.038 Nolu Aile Hekimliği Birimi'nde Haziran-Temmuz 2019 tarihleri arasında yürütülmüştür. Bireylere genel özelliklerinin sorgulandığı bir anket formu uygulanmış, bireylerin antropometrik ölçümleri (vücut ağırlığı, boy uzunluğu, bel ve kalça çevresi) alınmış ve beden kütle indeksi (BKİ) değerleri hesaplanmıştır. Bireylerin benlik saygısı durumu Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği (CBSÖ) ile depresyon durumu ise Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) ile belirlenmiştir. İstatistiksel analizler IBM Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 22,0 programı ile gerçekleştirilmiştir ve anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edilmiştir. Araştırma sonucunda BKİ ile BDÖ puanı arasında istatistiki olarak anlamlı, pozitif yönde ve zayıf düzeyde ilişki gözlenmiştir ($r=0,126$; $p<0,05$). CBSÖ puanı ile BDÖ puanı arasında istatistiki olarak anlamlı, negatif yönde ve orta düzeyde ilişki gözlenmiştir ($r=-0,445$; $p<0,01$). Kadınlarda bel çevresi kategorileri açısından (88 cm altı ile 88 cm ve üstü) BDÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Bel çevresi 88 cm ve üstü olan kadınların BDÖ puanı daha yüksek bulunmuştur. Sonuç olarak obezite psikososyal yönden de değerlendirilmeli ve tedavisi çok kapsamlı bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: obezite, depresyon, benlik saygısı, beden kütle indeksi

¹ Bu makale Ezgi DURMUŞÇELEBİ'nin yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

Assessment of the Relationship of Obesity, Depression and Self-Esteem

*

Abstract

The aim of this study: obesity and depression and self-esteem to evaluate the relationship of the situation. The sample of the study without psychiatric disease, during pregnancy and lactation 251 people over the age of 18, who are not. Study, Izmir Gaziemir Number 13 Affectionate Family In the Health Center, Family Medicine Unit No. 35.12.038 June-July 2019. It was carried out between. A questionnaire form in which individuals are questioned about their general characteristics anthropometric measurements of individuals (body weight, height, waist and hip circumference) and body mass index (BMI) values were calculated. Self of individuals Coopersmith Self-Esteem Scale (CBSS), and depression status Beck. It was determined with the Depression Scale (BDI). Statistical analysis IBM Statistical Package for The Social Sciences (SPSS) 22.0 program, and the significance level was $p<0.05$ has been accepted as. As a result of the study, a statistically significant, positive and weak relationship was observed between BMI and BDI score ($r=0,126$; $p<0,05$). Between CBSÖ score and BDI score Statistically significant, negative and moderate correlation was observed ($r=-0,445$; $p<0,01$). Aa statistically significant difference was observed between the BDI scorces of women in terms of waist circumference categories (below 88 cm and over 88 cm) ($p<0.05$). Waist circumference 88 cm BDI scores of women with and above were higher. In conclusion, obesity should also be evaluated psychosocially and its treatment is should be handled with an approach.

Keywords: *obesity, depression, self-esteem, body mass index*

Giriş

Obezite, Latince iyi beslenmiş anlamına gelen ‘obesus’ kelimesinden türemiştir (Güçlü, 2016). Dünya Sağlık Örgütü obeziteyi; “sağlığı bozacak düzeyde vücutta anormal veya aşırı yağ birikmesi” olarak tanımlamaktadır ve en riskli 10 hastalıktan biri olarak görmektedir (World Health Organization [WHO], 2018; Kolcu vd., 2014, s.15) Genel anlamda vücuda besinlerle sağlanan enerjinin harcanandan çok olmasıyla ortaya çıkan obezite çağımızda sık rastlanan mortalitesi ve morbiditesi yüksek olan kronik bir risk faktörüdür ve prevalansı ülkemizde ve tüm dünyada giderek artmaktadır (Kolcu vd., 2014:15; Aşık ve Çakmak 2016, s.94). Ayrıca yaşam süresinin kısalmasına neden olmakta, yaşam kalitesini de olumsuz şekilde etkilemektedir (Tedik, 2017).

Obezite, kardiyovasküler hastalıklar (özellikle kalp hastalığı ve inme), kas ve iskelet sistemi hastalıkları (özellikle osteoartrit), bazı kanser çeşitleri (prostat, kolon, meme, endometriyal kanseri gibi), diyabet ve uyku apnesi gibi kronik ve ciddi hastalıklar için önemli bir risk unsurudur (WHO, 2018; Polikandrioti ve Stefanou 2009, s.132).

Obezite değerlendirilirken hipertansiyon, diyabet ve lipid metabolizması bozuklukları gibi obeziteyle ilgili başka hastalıklara daha fazla önem yoğunlaştırılırken, depresyon ve psikolojik sorunlar çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Depresyonun obeziteye neden olup olmadığı veya obezitenin depresyon gelişimine yol açıp açmadığı hâlâ tam aydınlatılmamış olsa da obezite ile depresyon arasında çift yönlü ve önemli bir ilişki olduğu fikri baskındır. 59.000 kişiyle yapılan bir meta-analiz çalışmasında, obezitenin depresyon riskini yükselttiği ve depresyonun da obezitenin gelişme olasılığını arttırdığı bildirilmiştir. Bu nedenle fazla kilolu ve obez hastaların depresyon riski açısından taranması ve depresyonu olan hastaların da obezite için değerlendirilmesi yarar sağlayacaktır (Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği [TEMED], 2019).

Gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilen çalışmalarda; obez bireylerin günlük hayatta sosyal açıdan çok sayıda zorluk ve engelle karşılaştıkları, bu bireylerin depresif durumda ve depresif hastalıklar yönünden risk altında oldukları belirtilmiştir. Fiziksel görünüm toplumlarda önem arz edebilmekte, obez bireyler sosyal yaşamda ayrımcılık veya ön yargıya maruz kalabilmektedirler.

Hayattan memnuniyetin azalması ve yeme bozuklukları görülme ihtimali bu bireylerde daha fazla görülmektedir (Yanikkerem 2017, s.37).

Obez ve fazla kilolu bireylere yönelik ön yargı, saygısızlık ve küçümseme gibi davranışlar toplumda çok sık görülen durumlardır (Akman, 2019). Obeziteden dolayı kişinin toplum tarafından böyle etiketlenmesi ve bu durumdan suçluluk hissetmesi, obez kişinin sosyal normlara ulaşmak amacıyla ağırlık kaybetme isteğine, bu olgu da sınırlı ve katı miktarda yeme davranışına, beden algısı ve benlik saygısının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Jackson vd., 2000, s.451).

Yöntem

Çalışma Popülasyonu

Araştırmanın örneklemini, İzmir Gaziemir 13 Nolu Sevgi Aile Sağlığı Merkezi 35.12.038 Nolu Aile Hekimliği Birimi'ne gelen 18-65 yaş arası 126'sı kadının 125'i erkek toplam 251 gönüllü birey oluşturmaktadır. Çalışmaya 18 yaş altı bireyler, gönüllü olmayanlar, psikiyatrik hastalığı olanlar, gebe ve emzilik evresindeki kişiler dâhil edilmemiştir. Araştırmanın yürütülebilmesi için İzmir İl Sağlık Müdürlüğü'nden 30.05.2019 tarihinde 71611283-604.02-1719 sayılı yazılı izin alınmıştır. Araştırmaya başlamadan önce İstanbul Okan Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 24.04.2019 tarihinde Karar No 5 "Etik Kurul Onayı" alınmıştır. Örnekleme yer alan kişilere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü onamları alınmıştır.

Veri Toplama

Verilerin toplanmasında Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği (CBSÖ), Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) ve araştırmacı tarafından hazırlanmış anket formu kullanılmıştır. Anket formunda araştırmaya katılan bireylerin kişisel (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek vb.) ve genel bilgilerinin (hastalık öyküsü, beden algısı) ve antropometrik ölçümlerinin (vücut ağırlığı, boy uzunluğu, bel ve kalça çevresi, BKİ) belirlenmesine yönelik sorular bulunmaktadır. Veriler araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Vücut ağırlığı elle taşınan 0,1 kilograma duyarlı dijital tartıyla ayakta ve hafif giysilerle ölçülmüştür. Boy uzunluğu ölçülürken ayaklar yan yana ve baş frankfurt düzleminde iken, esnemeyen boy ölçer kullanılarak

ölçülmüştür. BKİ vücut ağırlığının (kg), boy uzunluğunun metre cinsinden karesine bölünmesi ile hesaplanmıştır. Bel çevresi son kaburganın alt sınırıyla iliak üst sınırının tam orta kısmından zemine paralel; kalça çevresi ise kalçanın en geniş tarafından zemine paralel ölçülmüştür. DSÖ'ye göre kesme puanları olarak zayıf kategorisi için 18,5; normal kategorisi için 18,5-24,9, kilolu kategorisi için 25-29,9 ve obez kategorisi için ise 30 ve üzeri değerler değerlendirilmiştir. DSÖ'ye göre kadınlarda 88 cm ve üzeri, erkeklerdeyse 102 cm ve üzeri bel çevresi değerleri santral obezite varlığını göstermektedir (TEMĐ, 2019).

İstatistiksel Analiz

Çalışmada öncelikle katılımcıların sosyo-demografik değişkenlerin dağılımları belirlenmiştir. Katılımcıların boy ve vücut ağırlığı değerleri yardımıyla BKİ değerleri de hesaplanmış ve gerekli durumlarda kullanılabilmesi için kesme puanlarına göre sınıflandırılarak kategorik değişken haline getirilmiştir. Ölçeklerden bulunacak veriler yardımı ile öncelikle CBSÖ ve BDÖ toplam puanları hesaplanmıştır. Puanlara ait tanımlayıcı istatistikler ve dağılım bilgileri bulunmuştur. Ölçek puanlarına ait dağılımların normallik testleri sonuçları ve eğiklik-basıklık değerleri incelendiğinde normallik varsayımı sağlanmadığı gözlenmiş ve nonparametrik analizler kullanılmıştır. Toplam puanlarının iki kategorili bir değişkene göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesinde Mann Whitney U Testi, ikiden fazla kategorili bir değişkene göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesinde ise Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Kategoriler arasında anlamlı farklılık bulunması durumunda, farkın hangi kategoriden kaynaklandığının belirlenmesinde ise ikili gruplar arasında Mann Whitney U çoklu karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu karşılaştırmalarda hata payının artmaması adına Bonferroni Düzeltmesinden yararlanılmıştır. Puanlar ile sürekli özelliğe sahip değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının belirlenmesinde ise Spearman Korelasyon Analizi tercih edilmiştir. Böylece bu analizler ile ölçek toplam puanlarını etkileyen faktörler belirlenmiş olacağı varsayılmaktadır. İstatistiksel analizler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 22,0 programı ile gerçekleştirilmiştir ve anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Obezite ile depresyon ve benlik saygısı durumunun incelenmesi amacıyla 251 kişi ile gerçekleştirilen bu çalışmada; yaş, cinsiyet, egzersiz ve eğitim durumu, medeni durum, meslek, gelir düzeyi, alkol ve sigara kullanımı, hastalık varlığı, duygu durumunun iştah üzerine etkisi, kendini beğenip beğenmeme, kilo aldığı anda kendine saygı azalması olup olmama ve mevcut ağırlığından memnun olup olmama durumu, antropometrik ölçümler gibi değişkenlere göre katılımcıların sayı ve yüzde dağılımları ve bu değişkenlerin BDÖ ve CBSÖ puan ortalamalarına göre dağılımları incelenmiştir.

Depresyon puanı ve değişkenler arasındaki ilişki

Kendisini beğenmeyen katılımcıların depresyon puanları, beğenenlerden daha yüksek bulunmuştur ($p<0,001$). Benzer şekilde herhangi bir hastalığı bulunan katılımcıların depresyon puanları, bulunmayanların puanlarından daha yüksektir ($p<0,05$).

Ağırlık kazandığından kendine olan saygısı azalan katılımcıların depresyon puan ortalaması, kendine saygısı azalmayan katılımcıların puan ortalamasından daha yüksektir. İki grup arasındaki farklılık önemli bulunmuştur ($p<0,01$). Kadınların bel çevresine göre, 88 cm altı ile 88 cm ve üstü kategorilerine göre depresyon puanları değerlendirildiğinde aradaki farklılık önemli bulunmuştur ($p<0,05$). Bel çevresi 88 cm ve üstü olan kadınların depresyon puan ortalaması, 88 cm altı olan katılımcılardan daha yüksek bulunmuştur.

Depresyon puanı katılımcıların mevcut ağırlığından memnun olup olmama durumlarına göre istatistiki olarak farklılık göstermektedir ($p<0,001$). Depresyon puanındaki önemli farklılık 'memnunum diyen ve memnun değilim' diyen katılımcılardan kaynaklanmaktadır.

Benlik saygısı puanı, katılımcıların BKİ durumlarından etkilenmiş görülmezken ($p>0,05$), depresyon puanı arasındaki fark önemli bulunmuştur ($p<0,05$). Depresyon puanındaki bu farklılık 'kilolu ve obez katılımcılar' dan kaynaklanmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Depresyon puanı ve değişkenler arasındaki ilişki

	Değişken	n	Sıralar Ortalaması	p
Depresyon Puanı	Kendini Beğenenler	203	112,65	0,000***
	Kendini Beğenmeyenler	48	182,47	
	Saygı azalması Olanlar	69	140,94	0,044*
	Saygı azalması Olmayanlar	182	120,34	
	Azalanlar	114	141,65	0,002**
	Azalmayanlar	137	112,97	
	Kadınlarda <88 cm	67	56,88	0,030*
	Kadınlarda ≥88 cm	59	71,02	
	Memnun olanlar	94	102,13	0,000***
	Kararsız/ Önemsemeyenler	36	127,63	
	Memnun olmayanlar	121	144,00	
	Zayıf	3	167,00	0,022*
	Normal	91	118,22	
	Kilolu	85	115,44	
Obez	72	146,60		

*p<0.05 **p<.01 ***p<.001

Benlik saygısı puanı ve değişkenler arasındaki ilişki

Kendisini beğenen katılımcıların benlik saygısı puanı ile kendisini beğenmeyen katılımcıların benlik saygısı puanı arasında istatistiki olarak önemli farklılık gözlenmiştir; (p<0,001). Kendisini beğenmeyen katılımcıların benlik saygısı puan ortalaması kendisini beğenen katılımcıların puan ortalamasından daha düşüktür. Benlik saygısı puanı katılımcıların egzersiz yapıp yapmama durumlarına göre istatistiki olarak farklılaşırken (p<0,05), depresyon puanı istatistiki olarak farklılaşmamaktadır (p>0,05). Benlik saygısı puanındaki anlamlı farklılık ‘hayır, hiç yapmam’ diyen katılımcılardan kaynaklanmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Benlik saygısı puanı ve değişkenler arasındaki ilişki

	Değişken	n	Sıralar Ortalaması	p
Benlik Saygı Puanı	Kendini Beğenenler	203	137,18	0,000***
	Kendini Beğenmeyenler	48	78,70	
	Düzenli yapanlar	52	136,00	
	Ara sıra yapanlar	132	131,38	0,048*
	Hiç yapmayanlar	67	107,63	

Tartışma

Bu çalışmada obezite ile depresyon ve benlik saygısı durumunun ilişkisi değerlendirilmiştir. Hastalıklar yaşam kalitesini azaltmaları ve biyolojik etkilerinden dolayı depresyona neden olabilmektedir (Tekir vd., 2018, s.15). Kronik hastalıklar ve depresyon arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada, depresyonun kronik hastalıkların gidişini kötüleştirebileceği, kronik hastalıkların da depresyona neden olabileceği belirtilmiştir (Elbi, 2008, s.3). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinde benlik saygısı ve depresyon seviyeleri ve etkileyen unsurların saptanması amacı ile 563 kişiyle yapılan çalışmada kronik hastalığın bulunmasıyla depresyon görülme olasılığını artırmıştır (Tekir vd., 2018: 15). Benzer şekilde bu çalışmada da hastalığa sahip olmayla depresyon puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlenmektedir ($p<0,05$).

BKİ ile depresyon arasındaki bağlantıyı inceleyen araştırmaların sonuçları tutarsızlık göstermektedir. Bazı araştırmalarda BKİ ile depresyon arasında ilişki gözlenmezken, bazı araştırmalarda 'Jolly fat (neşeli şişman)' varsayımıyla uyuşan negatif ilişki, bazılarındaysa pozitif ilişki bildirilmiştir (Taş vd., 2019, s.39; Karagöl vd., 2014, s.207). Yapılan son çalışmalardaysa depresyon ile BKİ değeri arasında pozitif bir ilişki olduğu bildirilmektedir (Bunsuz, 2018; Değirmenci vd., 2015, s.42). Depresyonla obezite arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu düşünülmektedir. Obezitenin, klinik olarak tanı konulan depresyon riskini arttırdığı ve depresyonun da obezitenin gelişimi için etken olduğu gösterilmiştir (Erkul, 2018). Online olarak diyet almak amacıyla başvuran yetişkin bireylerin yeme tutum ve davranış bozuklukları ile ağırlıkları arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla yapılan çalışmada BKİ değerleri ile BDÖ puanları arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur (Çelik, 2015). Endokrinoloji Polikliniği'ne başvuran 52 obez birey ile BKİ'si normal 43 bireyin katıldığı çalışmada obezitede depresyon ve anksiyete düzeyleriyle hayat kalitesi ve benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Obezlerde depresyon ve anksiyete düzeylerinin daha fazla olduğu bulgulanmıştır. Obez bireylerde psikolojik destek sağlanmasının benlik saygısı ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkiler yaratabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Değirmenci vd., 2015, s.42). Adana'da 114 obez ve 110 normal ağırlıktaki kadınla gerçekleştirilen bir çalışmada, depresyon durumlarının belirlenmesi için BDÖ uygulanmış ve obez grupta depresyon, istatistiksel olarak önemli düzeyde yüksek bulunmuştur (Özşahin ve Altıntaş, 2018, s.391).

Obeziteyle depresyon arasındaki ilişkiyi araştırmak amacı ile yapılan çalışmalarda; obezite tipi ve vücut yağ oranı dağılımının depresyonla ilişkili önemli faktörler olduğu saptanmıştır (Taş vd., 2019, s.39; İner vd., 2017, s.102). Kahramanmaraş'ta 245 kadın bireyle gerçekleştirilen bir çalışmada yaş, boy uzunluğu, BKİ ve bel çevresiyle depresyon durumuna yatkınlık arasında istatistiksel yönden anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Depresyona yatkın olan kişilerin BKİ ve bel çevresi değerleri depresyona yatkın olmayanlara göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Bunsuz, 2018). Obezite ve depresyon bağlantısını saptamak için 35-60 yaş aralığında 112 erkek ve 113 kadın bireyden meydana gelen toplam 225 kişi ile gerçekleştirilen bir çalışmada, normal ve obez kişilerin sonuçları karşılaştırılmış ve bel çevresi kriterlerine göre (Erkeklerde ≥ 102 cm, kadında ≥ 88 cm), obezlerde BDÖ puanları ve kan basıncı değerleri istatistiksel açıdan önemli düzeyde yüksek bulunmuştur. Yapılan bir çalışmada, BKİ kriterlerine göre, obezlerde BDÖ puanı istatistiksel olarak önemli düzeyde yüksek bulunmamıştır (Ata vd., 2012, s.1). Hollanda'da obeziteyle depresif belirtiler arasındaki ilişkiyi saptamak amacı ile 1.284 kişiyle gerçekleştirilen bir araştırmada, BKİ ile BDÖ puanı arasında önemli ve pozitif yönde bir ilişki gözlenmiştir. Bel/kalça oranı ve bel çevresi ile depresif belirtiler arasında da önemli ve pozitif yönde bir ilişki gözlenmiştir. Bel/kalça oranı ve bel çevresi değeri yükseldikçe depresif semptomlarda da artış görüldüğü bulunmuştur (Marijnissen vd., 2011, s. 67). Bu araştırmalardan farklı olarak Askari ve arkadaşları (2013, s.796) obezite ve depresyon arasındaki ilişkiyi araştırmak için 16-50 yaş aralığında 400 kişi ile yaptıkları çalışmada obezitenin depresyon oranında istatistiksel olarak önemli bir artışa yol açmadığını bulmuştur. Bu araştırmada BKİ ile BDÖ puanı arasında istatistiksel olarak önemli, pozitif yönde ve zayıf düzeyde ilişki gözlenmiştir ($r=0,126$; $p<0,05$). Kadınların bel çevresi kategorileri açısından (88 cm altı ile 88 cm ve üstü) BDÖ puanları arasında istatistiksel yönden önemli farklılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Bel çevresi 88 cm ve üstü olan kadınların BDÖ puanı daha yüksek bulunmuştur.

Obez kişilerde psikiyatrik bulgularla bağlantısı olduğu düşünülen bir başka konu ise benlik saygısıdır (Değirmenci vd., 2015, s.42). Düşük benlik saygısı; obez kişilerin bazılarında etiyolojik faktör olarak gözlenirken, bazılarında ise obezitenin bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Bu nedenle düşük benlik saygısının obezitede neden mi yoksa sonuç mu olduğu tartışıl-

maktadır. Obezite ile benlik saygısının ilişkisinin değerlendirilmesi için yetişkinlerde gerçekleştirilen araştırmalarda farklı sonuçlar bulunmuştur. Bazılarında BKİ ve obezite ile benlik saygısı arasında ters orantı gözlemlendiği, bir araştırmada ise aralarında ilişki olmadığı bulunmuştur. Çoğu çalışmada obezite ile düşük benlik saygısı arasında ilişki olduğu saptanmıştır (Özdemir, 2018). Obez kişilerde benlik saygısı ve beden algısının incelenmesi için yapılan bir araştırmada BKİ kategorisine göre obezite arttıkça benlik saygısının düştüğü gözlenmiştir. Gerçekleştirilen ileri analizlerde BKİ değeri normal bireyler referans alındığında benlik saygısının yalnız obezlerde 1,49 kat, morbid obezlerde ise 3,31 kat daha az olduğu bulunmuştur (Hamurcu, 2014). Deveci ve arkadaşlarının (2005, s.84) 50 obez bireyle yaptığı çalışmada katılımcıların BKİ değerleri ile BDÖ ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları arasında önemli bir ilişki gözlenmemiştir. Bu araştırmada da BKİ ile CBSÖ puanı arasında istatistiki olarak önemli bir ilişki gözlenmemiştir ($r=-0,045$; $p>0,05$).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada; obez ve kadın bireylerde depresyon riski arasındaki ilişki önemli bulunmuştur. Sonuç olarak, obezite depresyon üzerine etkili olmakta, depresif bozukluklar obez bireylerde daha sıklıkla görülmektedir. Psikiyatrik hastalıkların obeziteye eşlik etmesi tedaviyi olumsuz yönde etkileyebilecektir. O nedenle hekim, diyetisyen ve psikologtan oluşan bir ekip ile birlikte obezitenin psikolojik yönleri saptamalı, koruyucu önlemler alınmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Assessment of the Relationship of Obesity,
Depression and Self-Esteem**

*

Ezgi Durmuşçelebi*–Mehmet Akman**
İstanbul Okan University, Beykent University

Obesity is an important risk factor for chronic and serious diseases such as cardiovascular diseases (especially heart disease and stroke), musculoskeletal diseases (especially osteoarthritis), some types of cancer (such as prostate, colon, breast, endometrial cancer), diabetes and sleep apnea.

While evaluating obesity, more emphasis is placed on other obesity-related diseases such as hypertension, diabetes and lipid metabolism disorders, while depression and psychological problems are often overlooked.

Although it is still not fully understood whether depression causes obesity or whether obesity leads to the development of depression, the idea that there is a bilateral and important relationship between obesity and depression is dominant. In a meta-analysis study of 59,000 people, it was reported that obesity increases the risk of depression and depression increases the likelihood of developing obesity. Therefore, screening overweight and obese patients in terms of depression risk and evaluating patients with depression for obesity will be beneficial.

In studies carried out in developed countries; It has been reported that obese individuals face many social difficulties and obstacles in daily life, and these individuals are in a depressive state and are at risk for depressive diseases. Physical appearance may be important in societies, obese individuals may be exposed to discrimination or prejudice in social life. The possibility of decreased life satisfaction and eating disorders is more common in these individuals.

Behaviors such as prejudice, disrespect and disdain towards obese and overweight individuals are very common conditions in society. Because of obesity, the person being labeled by the society and feeling guilty about this situation causes the obese person to lose weight in order to reach social

norms, this phenomenon causes limited and strict eating behavior, body perception and self-esteem negatively affected.

The sample of this study consists of 251 volunteers, 126 women and 125 men aged between 18-65, who come to Izmir Gaziemir 13/13 Sevgi Family Health Center, Family Medicine Unit 35.12.038. Individuals under the age of 18, non-volunteers, patients with psychiatric illnesses, pregnant women and those at the stage of lactation were not included in the study. Written permission numbered 71611283-604.02-1719 was obtained from İzmir Provincial Health Directorate on 30.05.2019 in order to conduct the study. Before starting the study, Decision No 5 "Ethics Committee Approval" was obtained on 24.04.2019 by the Istanbul Okan University Non-Interventional Clinical Research Ethics Committee. The people in the sample were informed about the study and their voluntary consent was obtained.

Coopersmith Self-Esteem Scale (CBSÖ), Beck Depression Scale (BDI) and a questionnaire form prepared by the researcher were used to collect data. The data were collected by the researcher using face-to-face interview method. Body weight was measured with a digital scale sensitive to 0.1 kilograms carried by hand, without shoes and with light clothing. While measuring the height, it was measured with the feet side by side and the head frankfurt in the plane using the non-stretch height meter. According to WHO, the cut-off points are 18.5 for the weak category; Values of 18.5-24.9 for normal category, 25-29.9 for overweight category and 30 and above for obese category were evaluated. According to WHO, waist circumference values of 88 cm and above in women and 102 cm and above in men indicate the presence of central obesity.

First of all, the distribution of socio-demographic variables of the participants was determined in the study. BMI values were also calculated with the help of height and body weight values of the participants, and they were transformed into a categorical variable by classifying them according to their cut-off points in order to be used when necessary. First, the GIS and BDI total scores were calculated with the help of the data obtained from the scales. Descriptive statistics and distribution information of the scores were found. When the normality tests results of the distributions of the scale scores and the curvature-kurtosis values were examined, it was observed that the normality assumption was not provided and nonparametric analysis was used. The Mann Whitney U Test was used to determine whether the total scores

differed according to a variable with two categories, and the Kruskal Wallis Test was used to determine whether it differentiated according to a variable with more than two categories. In case of a significant difference between categories, the Mann-Whitney U multiple comparison method was used to determine which category the difference originated from.

Statistical analyzes were carried out with the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 22.0 program, and the level of significance was accepted as $p < 0.05$.

In the study, the depression scores of the participants who disliked themselves were found to be higher than the ones who liked it ($p < 0.001$). Similarly, the depression scores of the participants with any illness were higher than the scores of the participants who did not ($p < 0.05$).

The depression score average of the participants whose self-esteem decreased as they gained weight was higher than the average score of the participants whose self-esteem did not decrease. The difference between the two groups was found to be significant ($p < 0.01$). When the depression scores of women according to waist circumference, below 88 cm and over 88 cm and above were evaluated, the difference was found to be significant ($p < 0.05$). The mean depression score of women with a waist circumference of 88 cm and above was higher than the participants with a waist circumference below 88 cm.

Depression score varies statistically according to whether the participants are satisfied with their current weight or not ($p < 0.001$). Significant difference in depression score arises from the participants who said "I am satisfied and not satisfied".

While the self-esteem score was not affected by the BMI of the participants ($p > 0.05$), the difference between the depression score was found to be significant ($p < 0.05$). This difference in depression score stems from 'overweight and obese participants'.

A statistically significant difference was observed between the self-esteem score of the participants who liked themselves and the self-esteem score of the participants who disliked themselves; ($p < 0.001$). The self-esteem score average of the participants who dislike themselves is lower than the score average of the participants who like themselves. While the self-esteem score differs statistically according to whether the participants exercise or not ($p < 0.05$), the depression score does not differ statistically ($p > 0.05$). Significant

difference in self-esteem score arises from the participants who said "no, never do".

In a study conducted with 563 health college students to determine self-esteem, depression levels and factors affecting it, it was found that the probability of depression increases with the presence of chronic disease. Similarly, in this study, a statistically significant relationship is observed between having a disease and depression score ($p < 0.05$).

Studies examining the link between BMI and depression show inconsistent results. While there is no relationship between BMI and depression in some studies, some studies have reported a negative relationship consistent with the assumption of "Jolly fat", and a positive relationship in others. In recent studies, it is reported that there is a positive relationship between depression and BMI value. It is thought that there is an interplay between depression and obesity. In a study conducted to determine the relationship between eating attitude and behavioral disorders and weight of adult individuals who applied for dieting online, the difference between BMI values and BDI scores was found to be statistically significant. In another study involving 52 obese individuals who applied to the Endocrinology Polyclinic and 43 individuals with normal BMI, the relationship between depression and anxiety levels in obesity and quality of life and self-esteem was examined and it was found that the depression and anxiety levels were higher in obese patients.

In a study conducted with 1,284 people to determine the relationship between obesity and depressive symptoms in the Netherlands, a significant and positive relationship was observed between BMI and BDI score. A significant and positive relationship was also observed between waist / hip ratio and waist circumference and depressive symptoms. It was found that as the waist / hip ratio and waist circumference increased, depressive symptoms increased.

Unlike these studies, a study conducted with 400 people aged 16-50 to investigate the relationship between obesity and depression found that obesity did not cause a statistically significant increase in the rate of depression.

In this study, a statistically significant, positive and weak relationship was observed between BMI and BDI score ($r = 0.126$; $p < 0.05$). A statistically significant difference was observed between the BDI scores of women in terms of waist circumference categories (below 88 cm and 88 cm and above) ($p < 0.05$). BDI scores were higher in women with a waist circumference of 88 cm and

above. As a result in this research; The relationship between obesity and depression risk has been found to be significant in obese women. Obesity affects depression, and depressive disorders are more common in obese individuals. Comorbidity of psychiatric diseases with obesity may affect the treatment negatively. For this reason, psychological aspects of obesity should be determined and preventive measures should be taken with a team consisting of physicians, dieticians and psychologists.

Kaynakça / References

- Akman, G. (2019). *Fazla kilolu ve obez bireylerde beden algısı, benlik saygısı ve algılanan sosyal desteğin yaşam doyumuyla ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tez, Maltepe Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Askari, J., Hassanbeigi, A., Khosravi, H.M., Malek, M., Hassanbeigi, D., Pourmohamed, Z. ve Alagheband, M. (2013). The relationship between obesity and depression. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 796-800.
- Aşık, Z. ve Çakmak, T. (2016). Aile hekimliği polikliniğine başvuran hastalarda obezite ve metabolik sendrom değerlendirmesi. *Jour Turk Fam Phy*, 7(4), 94-102.
- Ata, A., Hayırlı, A., Ergün, A. ve Köse, S.K. (2012). Bel çevresi ve kan basıncı değerleri ile Beck Depresyon Envanteri puanları ilişkisi. *Türkiye Klinikleri J Cardiovasc Sci*, 24(1), 1-6.
- Bunsuz E. (2018). *Kadınlarda bel çevresi ve beden kitle indeksi ve Beck Depresyon Envanteri puanlaması arasındaki ilişkinin saptanması*. Yüksek Lisans Tez, Erciyes Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, Kayseri.
- Çelik, Z.M. (2015). *Bir internet sitesine diyet almak için başvuran yetişkin kişilerde yemek yeme tutum ve davranış bozukluğunun olup olmadığının saptanması ve bunun ağırlıkları ile ilişkisinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tez, Okan Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Değirmenci, T., Kalkan Oğuzhanoglu, N., Sözeri Varma, G., Özdel, O. ve Fenkçi, S. (2015). Obezitede psikolojik belirtiler ve ilişkili etmenler. *Arch Neuropsychiatr*, 52, 42-46.
- Deveci, A., Demet, M., Özmen, B., Özmen, E. ve Hekimsoy, Z. (2005). Obez hastalarda psikopatoloji, aleksitimi ve benlik saygısı. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 6: 84-91.
- Elbi Mete, H. (2008). Kronik hastalık ve depresyon. *Klinik Psikiyatri*, 11(Ek 3), 3-18.
- Erkul, C. (2018). *Obezite ve depresyon arasındaki ilişki: Diyet polikliniğine başvuran obezite tanısı almış kişiler üzerinde bir araştırma*. Yüksek Lisans Tez, Okan Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, İstanbul.

- Güçlü, L. P. (2016) *Obez bireylerde ağırlık kaybı ile antropometrik ölçümler, bazı biyokimyasal bulgular ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, Ankara.
- Hamurcu, P. (2014). *Obez bireylerde benlik saygısı ve beden algısının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tez, Bilim Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, İstanbul.
- İner Köksal, Ü., Ertürk, Z., Köksal, A.R., Özsenel, E.B. ve Harmankaya Kaptanoğulları, Ö. (2017). What is the importance of body composition in obesity-related depression?. *Eurasian J Med*, 49, 102-106.
- Jackson, T.D., Grilo, C.M. ve Masheb, R. M. (2000). Teasing history, onset of obesity, current eating disorder psychopathology, body dissatisfaction and psychological functioning in binge eating disorder. *Obesity Research*, 8(6), 451-458.
- Karagöl, A., Özçürümez, G., Taşkıntuna, N. ve Nar, A. (2014). Beden kitle indeksinin depresyon ve aleksitimi ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg*, 15, 207-213.
- Kolcu, G., Yıldırım, A.E. ve Uğur, Ş. (2014). Obezite ile mücadelede yaşam tarzı değişikliklerinin değerlendirilmesi. *Smyrna Tıp Dergisi*, 15-20.
- Marijnissen, R.M., Bus, B., Holewijn, S., Franke, B., Purandare, N., De Graaf, J., Den Heijer, M., Buitelaar, J.K. ve Oude Voshaar, R. (2011). Depressive symptom clusters are differentially associated with general and visceral obesity. *JAGS*, 59, 67–72.
- Özdemir İlhan, B. (2018). *Obezite cerrahisinin benlik saygısı ve yaşam kalitesine etkisi*. Maltepe Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özşahin, A.K. ve Altıntaş, E. (2018). Factors associated with social anxiety disorder in a group of obese Turkish female patients. *Turk J Med Sci*, 48, 391-398.
- Polikandrioti, M. ve Stefanou, E. (2009). Obesity disease. *Health Science Journal*, 3(3), 132-138.
- Taş, H.İ., Ertekin, H., Açar Yıldızoğlu, Ç. ve Ertekin, Y.H. (2019). Majör depresif bozukluk tanılı hastalarda yeme tutumu ve vücut kompozisyonunun depresyon şiddetiyle ilişkisi. *Kafkas J Med Sci*, 9(1), 39–45.
- Tedik, S.E. (2017). Fazla kilo/obezitenin önlenmesinde ve sağlıklı yaşamın desteklenmesinde hemşirenin rolü. *Türk Diyab Obez*, 2, 54-62.
- Tekir, Ö., Yaşar, Ö., Çevik, C., Dikoğlu, M. ve Özsezer Kaymak, G. (2018). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin depresyon ve benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. *DÜ Sağlık Bil Enst Derg*, 8(1), 15-21.
- Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği (2019). *Obezite tanı ve tedavi kılavuzu*. 8. Baskı, Ankara: Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği

World Health Organization. (2018). *Obesity and overweight*. 4 Kasım 2019 tarihinde, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight> adresinden erişildi.

Yanıkkerem E. (2017). Obezitenin kadın sağlığına etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 37-43.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akman, M. ve Durmuşçelebi, E. (2021). Obezite ile depresyon ve benlik saygısı durumunun ilişkisinin değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 903-919. DOI: 10.26466/opus.852864

10-13 Yaş Grubu Çocukların Müzik Yaşantısına Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlilik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.834894

*

Hasan Hakan Okay * - Özge Gençel Ataman ** - Barış Kardeş ***

* Dr.Öğr.Üyesi, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Balıkesir/Türkiye

E-Posta: okay@balikesir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3465-1325](https://orcid.org/0000-0002-3465-1325)

**Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Balıkesir/Türkiye

E-Posta: ogencel@balikesir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4621-8609](https://orcid.org/0000-0002-4621-8609)

*** Öğr.Gör.Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Balıkesir/Türkiye

E-Posta: bariskardes@balikesir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4802-5202](https://orcid.org/0000-0002-4802-5202)

Öz

Çocukların müzikle ilişkili sosyal yaşantıları ve bu yaşantının içinde müzik yapmaya dönük tutumları, gerek müzik eğitimi için gerekse müzik eğitiminin sosyal psikoloji ile kesiştiği bir çalışma alanında önemli tartışmalar üretebilir. Ancak literatürde bu tartışmalara bulgu sunacak bir ölçme aracı bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, çocukların şarkı söylemek, müzik dinlemek, çalgı çalmak gibi çeşitli müzikal pratiklerini sosyal bağlamda ele alan, çocukların müzik yaşantılarına yönelik geçerli ve güvenilir bir "Müzik Yaşantısı Tutum Ölçeği" geliştirmektir. 13 tutum maddesinden oluşan taslak ölçeğe uygulanan açımlayıcı faktör analizinde, faktörlerin mümkün olduğunca güçlü maddelerden oluşmasını sağlamak amacıyla faktör yük sınır değeri 0.50 olarak belirlenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda 1 maddenin (10. Madde) faktör yük sınır değerinin (0.50) altında kaldığı sonucuna varılmış ve madde ölçekten çıkarılmıştır. Yeniden yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre 12 maddeden oluşan ölçeğin, 3 faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve faktörlerin toplam varyansın % 59.838'ini açıkladığı belirlenmiştir. Faktörler altına yüklenen maddelerden ve konunun kuramsal yapısından yola çıkılarak ölçekteki faktörler; Müzikal çevreye yönelik tutum, müzik dersine yönelik tutum ve şarkı yaşantısına yönelik tutum olarak adlandırılmıştır. 3 faktör altında yer alan 12 maddelik ölçeğin tümü için Cronbach'ın alfa güvenirlilik katsayısı 0.860 bulunmuştur. Ölçeğin psikometrik özellikleri dikkate alındığında, çocukların müzik yaşantısına yönelik tutumlarının ölçülmesinde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirildiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik eğitimi, tutum, müzikal yaşantı, müzikal çevre

Validity and Reliability Study of the Attitude Scale Towards Music Experience of 10-13 Age Group Children

*

Abstract

Children's music-related social lives and their attitudes towards making music within this life can produce important discussions both for music education and in a field of study where music education intersects with social psychology. However, there is no measurement tool in the literature to present findings to these discussions. The aim of this study is to develop a valid and reliable "Musical Life Attitude Scale" that addresses children's musical practices such as singing, listening to music, and playing musical instruments in a social context.

As a result of the item analysis conducted in the draft scale consisting of 13 attitude items, no items with low correlation coefficient were found. In the exploratory factor analysis, factor load limit value was determined as 0.50 in order to ensure that the factors consist of items as strong as possible. As a result of the exploratory factor analysis, it was concluded that 1 item (item 10) was below the factor load limit value (0.50) and the item was removed from the scale. According to the results of the re-made exploratory factor analysis, it was determined that the scale consisting of 12 items has a 3-factor structure and the factors explain 59.838% of the total variance. The factors in the scale based on the items loaded under the factors and the theoretical structure of the subject; Attitude towards the musical environment has been named as attitude towards music lesson and attitude towards song life. Cronbach's alpha reliability coefficient was found 0.860 for the whole scale of 12 items under 3 factors. Considering the psychometric properties of the scale, it is thought that a valid and reliable measurement tool was developed to measure children's attitudes towards music life.

Keywords: *Music education, attitude, musical life, musical environment*

Giriş

Müzik eğitiminin öznesi olarak öğrenen, eğitim süreci boyunca çok çeşitli duyuşsal unsurlarla etkileşerek eğitim süreci boyunca gelişimini sürdürür. Bugün çeşitli gelişimsel kuramlara bakıldığında bazı özelliklerin doğuştan gelen ve değiştirilemez olduklarının kabul edilmesinin yanında, yaşantıdaki çevresel etkenlerin ve uyarıların da önemli gelişimsel faktörler olduğu vurgulanmaktadır (Özdemir vd., 2012). Özellikle 20. yüzyıla bakıldığında kişilik, eğitimler, fiziksel bazı özellikler gibi çok çeşitli unsurların, zamanla değişen bağlamlarda ele alındığı görülmektedir. Örneğin müzik yeteneğini ölçmeye yönelik psikometrik ölçme araçlarının geliştirilmesi sürecine bakıldığında, önce yeteneğin genetik kaynaklı olduğuna yönelik görüşlerin benimsendiği, ancak 1980'lerden sonra çevrenin etkisinin ve yeteneğin gelişimsel olduğuna ilişkin fikirlerin daha baskın olduğu göze çarpmaktadır (Hallam, Shaw, 2002). Bu görüşlere bir kanıt olarak, Crozier'in eğitimle ve içinde bulunulan çevrenin müzikal etkileriyle mutlak kulak işitme becerisinin kazanılabileceğini gösterdiği araştırması sunulabilir (Crozier, 1997).

90'lı yıllarda yeteneğin türleri olduğu (Gardner, 1983) veya yeteneğin farklı özelliklerinin de olabileceğine dönük kuramlarla (Renzulli, 1986) zenginleşen farklı yaklaşımlar, yetenek kavramını anlamak için artık çevrenin ve doğuştan gelen özelliklerin birlikte ele alınması gerektiğine işaret etmiştir. Doğuştan gelme veya çevreden etkilenme konusunda netleşen bu bakış açısıyla, artık bilim insanları gelişimsel yeni bir paradigma değişimine doğru da ilerleneceğini varsaymış (Kaufmann, Stenberg 2008); yapılan çalışmalarda bu eğilim sergilenmiştir (Dai, 2018). Bu görüşleri destekleyen güncel kanıtlar ise epigenetik çerçevede genetik ve çevre etkilerinin beraberce müzik yeteneğini etkilediğini ortaya koymakta (Hambrick, Tucker-Drob, 2015); hatta çevrenin veya genetiğin ne oranlarda etkili olduklarını da keşfetmeye çalışmaktadır (Seesjärvi vd., 2016). Yeni bir çalışma alanı olarak epigenetik, bu kanıta destek olan biyolojik bir bakış açısını temel alır. Epigenetik bağlamda çevre ve organizmanın yaşam boyu bir etkileşim içinde olduklarına yönelik yeni kanıtlar ortaya konarak, "çevre mi, gen mi tartışması" sonlanmaya yaklaşmıştır (More, 2015). Dolayısıyla epigenetiğin de biyolojik kanıtlarıyla, bir süredir psikoloji çalışmalarının geldiği noktaların artık kesişmekte olduğu; çevrenin ve doğuştan gelen özelliklerin birbiriyle yaşam boyu etkileştiği ve gelişimsel unsurların da işe koşulduğuna yönelik genel bir konsensus olduğu söylenebilir.

Tüm yaşantısı boyunca müzikle çeşitli koşullarda ve düzeylerde etkileşimde bulunan modern insan için, bu kuramsal yaklaşımlar, çevrenin metabolizma üzerindeki etkilerine ilişkin kanıtlardan dolayı sosyal psikolojinin önemini pekiştirmiştir. Bu eğilim önemli müzik psikologlarının da dikkatini çekmiş görünmektedir. Örneğin Hargreaves ve North (1999) müzik psikolojisinde sosyali tanımlama çabalarını sergilerken, müziğin bilişsel ve duyuşsal etkilerinden çok, sosyal etkilerinin dikkate alınması gerektiğini savunmuşlardır. Dolayısıyla müzikal bir yaşantının içerisinde çevrenin ve sosyalleşmenin etkileri aranabilir.

Eğitim kurumlarının toplum yaşantısına girmesiyle birlikte, binlerce yıldan bu yana insan ve toplumun bir parçası olan müzik, eğitim programlarında yer alarak eğitim sürecinin formal ortamı olmuştur. Dolayısıyla farklı sosyal törenlerde ve dini törenlerde çeşitli amaçlarla zaten yaşamakta olan müzik, eğitim yaşantısında da bir rol üstlenmeye başlar. Bununla birlikte formal eğitim yaşantısında (örneğin değerler eğitimi gibi) gerek sosyalleşmede gerekse bireyin üzerindeki duyuşsal etkilerinden dolayı, müziğin işlevselliğine yönelik çok çeşitli örtük eğitsel anlamlar ve amaçlar yüklenmiştir. Hallam'a (2010) göre yapılan araştırmalardan elde edilen kanıtlar, yaşam boyunca önemli bir rol oynayan müziğin insanlar üzerindeki tipik etkilerinin entelektüel olmaktan çok duygusal olduğunu ve müziğe etkin olarak katılanların bu duyuşsal boyuttan en çok faydalananlar olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle müzik yaşantısına etkin olarak katılım, duyuşsal faydayı arttırmaktadır. Bu bilgiler ışığında müziğin eğitim programlarında sadece bir konu olarak kalmayıp, sosyal boyutuyla güçlü bir duyuşsal etken olduğu; özellikle müzik yaşantısının bir parçasına ait olmanın da bu duyuşsal etkileri arttırdığı söylenebilir.

Bilim insanları duyuşsal özellikleri de dikkate alarak sosyal psikoloji müzikal çevre, müzik deneyimi ve müzikal katılım konularıyla, insanın müzik yaşantısını çerçevelemeye çalışmaktadırlar. Müzikal çevre, ağırlıklı öğrencilerin evdeki müzikal yaşantılarını anlamaya çalışan bir alan (Brand, 1986), olarak şekillenmiş görünmekle birlikte, okuldaki müzikal yaşantılarını ele alan araştırmalar da bulunmaktadır (Katie, 2008). Müzikal pratiklere yönelik çeşitli eğilimleri ifade eden müzik deneyimi (Werner vd., 2006) ve daha çok müzik pratiklerinde görev almaya ve müzik dinleme gibi yaşantılara işaret eden müzikal katılım (Pitts, 2005) birbirlerine benzer çalışma alanlarıdır. Tüm

bu alanlara bakıldığında bilişsel ve devinimsel unsurların müziğin doğasına uyumlu bir şekilde duyuşsal unsurlarla etkileşimde olduğu görülebilir.

Müziğin yukarıda dile getirilen sosyal ve duyuşsal özellikleriyle tanımlanması ve müzikal çevre ve müzikal katılımı, deneyime dayalı niteliklerinin anlatımı, müzik yaşantısına yönelik bir tutum durumunun tartışılma gereğini doğurmuştur. Böylelikle eğer müzikal yaşantıya yönelik tutumun belirlenmesi ve ölçülmesi mümkün olursa, çok çeşitli değişkenlerle, müzik yaşantısını etkileyen faktörler ele alınabilir. Aynı zamanda böyle bir ölçüm, öğrencilerin bir şekilde dışı vurmadıkları müziğe yönelik olumlu eğilimlerinin keşfedilmesi için de öğretmenlere bir araç olarak yeni olanaklar sunabilir. Dile getirilen bağlamda bu araştırmada, çocukların şarkı söylemek, müzik dinlemek, çalgı çalmak gibi çeşitli müzikal pratiklerini sosyal bağlamda ele alan, çocuklara yönelik geçerli ve güvenilir bir Müzik Yaşantısı Tutum Ölçeği geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Çalışmanın ölçek geliştirme aşamasında, betimsel araştırma olarak tarama modelinden yararlanılmıştır. Araştırma seçilmiş bir örneklem yoluyla nicel bir betimleme amacı taşımaktadır. Buna göre Creswell'in (2017) tarama modeli tanımı dikkate alınarak çalışmanın modeli, nicel ve betimsel bir araştırma olarak şekillenmiştir.

Örneklem

Bu araştırmanın çalışma grubu, Balıkesir ili merkez ilçelerindeki devlete bağlı ortaokullarda öğrenim görmekte olan 524 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Tablo 1, örneklemin demografik özelliklerini taşımaktadır.

Tablo 1. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler

Cinsiyet	N	%
Kız	282	53,82
Erkek	242	46,18
Toplam	524	100,00
Yaş	N	%
10	165	31,49
11	152	29,00
12	102	19,47
13	105	20,04
Toplam	524	100,00

Tablo 1'e bakıldığında, çalışmaya katılan öğrencilerin % 53.82'sinin Kız, % 46.18'inin Erkek öğrencilerden oluştuğu, % 31.49'unun 10 yaşında, % 29.00'unun 11 yaşında, % 19.47'sinin 12 yaşında ve % 20.04'ünün ise 13 yaşında oldukları anlaşılmaktadır. 10-13 yaş grubundan oluşan veri kaynağı aynı zamanda ilköğretim II. kademe öğrencileridir.

Bulgular

Ölçeğin Geliştirilmesi

Ölçeğin geliştirme aşamasında ilk olarak, ortaokul kademesinde öğrenim görmekte olan 121 öğrenciye "Müziğe ve müzik dersine ilişkin görüş ve beklentileriniz nelerdir?" konulu bir kompozisyon yazdırılmıştır. Öğrencilerin konu ile ilgili yazmış oldukları kompozisyonlar içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş ve analiz sonucunda öğrencilerin müzik yaşantılarına yönelik tutum ifadeleri maddeleştirilmiştir. Öğrencilerin müzik yaşantılarına ilişkin tutum ifadelerinin yanında konu ile ilgili literatür ve tutum ile ilgili ölçekler de incelenerek 13 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Ölçeğin görünüş ve kapsam geçerliği açısından 2 müzik eğitimi ve 1 istatistik uzmanı olmak üzere 3 öğretim üyesinin görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda ölçekteki tüm maddelerin müzik yaşantısına ilişkin tutumu ölçmede uygun olduğu, gerekli verileri toplayabileceği ve istenilen özelliği ölçer görüldüğü sonucuna varılmıştır. Ölçeğin kapsam geçerliğine yönelik olarak Davis tekniğinden yararlanılmıştır. Yurdugül (2005)'e göre Davis tekniği, uzman görüşlerini "A-Uygun, B-Madde hafifçe gözden geçirilmeli, C-Madde ciddi olarak gözden geçirilmeli ve D-Madde uygun değil" şeklinde dörtlü derecelendirmektedir. Bu teknikte aday madde için tüm uzman formlarındaki A ve B'lerin toplamı, toplam uzman sayısına bölünerek maddeye ilişkin "kapsam geçerlik indeksi" (KGI) elde edilmektedir ve bu değer 0.80 değeri ölçüt olarak kabul edilmektedir.

Tablo 2'ye bakıldığında, 3 öğretim üyesinin değerlendirmelerine göre ölçekteki tüm maddelerin kapsam geçerlik oranlarının en yüksek değer olan 1.00 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda hesaplanan değerlerin asgari değerden (0.80) fazla ve en yüksek değerde olması uzmanlar arasında uyum olduğunu ve kapsam geçerliği açısından ölçekten madde atılmaması gerektiğini göstermektedir. Görünüş ve kapsam geçerliği alınan ölçeğe daha sonra,

ölçeğin amacı ve cevaplama şeklini açıklayan bir yönerge eklenmiş ve ölçekteki her ifade için “Evet”, “Fikrim yok” ve “Hayır” olmak üzere 3'lü likert eklenerek ölçekteki maddeler sıralanmıştır.

Tablo 2. Ölçek maddelerinin uzman görüşleri doğrultusunda kapsam geçerlik oranları

Madde	A-Uygun	B-Hafifçe Gözden geçirilmeli	C-Ciddi olarak gözden geçirilmeli	D-Uygun değil	Kapsam Geçerlik Oranı
1	3	0	0	0	1.00
2	3	0	0	0	1.00
3	3	0	0	0	1.00
4	3	0	0	0	1.00
5	3	0	0	0	1.00
6	3	0	0	0	1.00
7	3	0	0	0	1.00
8	3	0	0	0	1.00
9	3	0	0	0	1.00
10	2	1	0	0	1.00
11	3	0	0	0	1.00
12	3	0	0	0	1.00
13	3	0	0	0	1.00

Ölçme Aracının Güvenirlik Çalışması

Madde analizinde madde toplam korelasyon katsayısının ilişki düzeyi incelenirken, Büyüköztürk'ün (2008) yaklaşımı dikkate alınmıştır. 13 maddeden oluşan ölçeğe uygulanan madde analizi sonucunda madde toplam korelasyon katsayısı 0,30'un altında olan hiçbir madde ile karşılaşılma bu nedenle madde analizi sonucunda ölçekten herhangi bir maddenin atılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. 13 maddeden oluşan ölçeğe ilişkin istatistik değerlerine Tablo 3'de yer verilmiştir.

Tablo 3. Madde ortalama, madde standart sapma ve madde toplam korelasyon değerleri

Madde	Madde ortalaması	Madde standart sapması	Madde toplam korelasyonu
1	2.5670	.70799	.499
2	1.8184	.80598	.551
3	2.7017	.63888	.472
4	2.1740	.83330	.606
5	2.6080	.71403	.537
6	2.4627	.78954	.495
7	2.2996	.82499	.565
8	2.3142	.81627	.572
9	2.4242	.81952	.383
10	2.2767	.85113	.510
11	2.3021	.79946	.620
12	1.6520	.78546	.540
13	2.3927	.77298	.634

13 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach'ın alfa güvenirlilik katsayısı (α) = 0.867 bulunmuştur. Literatürde Cronbach'ın alfa güvenirlilik katsayısının yorumlanması için farklı sınıflamalar yer almaktadır. George ve Mallery (2003) güvenirlilik katsayısına ilişkin ölçüt değerleri; $0.81 < \alpha < 1.00$ olduğunda ölçek yüksek güvenirlilikte, $0.61 < \alpha < 0.80$ olduğunda ölçek orta güvenirlilikte, $0.41 < \alpha < 0.60$ olduğunda ölçek düşük güvenirlilikte ve $0.00 < \alpha < 0.40$ olduğunda da ölçek güvenilir değil şeklinde ifade etmektedir. Bu ölçüt değerler dikkate alındığında, ölçeğin yüksek güvenirlilikte olduğu ve çocukların müzik yaşantılarına yönelik tutumlarının belirlenmesinde güvenirlilik düzeyi yüksek ölçme sonuçlarına ulaşılabilceğini göstermektedir. 13 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach'ın alfa güvenirlilik katsayısına ilişkin değerlere Tablo 4'de yer verilmiştir.

Tablo 4. Cronbach'ın alfa güvenirlilik testi tablosu

Madde Sayısı	Cronbach'ın Alfa Güvenirlilik Katsayısı
13	0.867

Ölçme Aracının Geçerlik Çalışması

Madde analizi sonrasında 13 maddeden oluşan ölçeğin faktör analizine uygunluğunun belirlenebilmesi için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği Testi ve Barlett Küresellik Testinden yararlanılmıştır. KMO değerinin 0.60 ve üstünde olması örneklemin faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2016). Durmuş, Yurtkoru ve Çinko (2016) ise KMO örneklem yeterliliğinin kabul edilebilir alt sınırının 0,50 olduğunu ve 0.80 ve yukarısı için KMO değerinin mükemmel kabul edildiğini belirtmektedir. Ölçekte maddelerin belli temalarda toplanma durumunu başka bir ifadeyle korelasyonel ilişkilerin faktör analizi yapmak için yeterliliğini belirlemek üzere Barlett Küresellik testi de uygulanmıştır. 13 maddeden oluşan ölçeğin KMO değerinin 0.80'nin üzerinde olması ($KMO=0,876$) ve Barlett testinin de 0.05 önem derecesinde anlamlı bulunması ($p=0.000$) veri setinin faktör analizine uygunluğunu göstermektedir. 13 maddelik ölçeğin KMO ve Barlett testi değerleri Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. KMO ve Barlett testi tablosu

Kaiser-Meyer-Olkin Testi (KMO) (Örneklem Yeterliliği Testi)		0.876
Bartlett Testi (Bartlett's Test) (Bartlett Küresellik Testi)	Ki Kare	2345.816
	p	0.000

Faktör analizinde faktör yüklerinin 0.32'nin üzerinde olması önerilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2016). Bir başka deyişle, faktör yük değeri sınırı 0.30'a kadar indirilebilir ancak faktör yük değerinin 0.45 ya da daha yüksek olması seçim için iyi bir ölçüttür (Büyüköztürk, 2008). Araştırmacılar tarafından faktör yük değerlerinin yüksek tutulması, faktörlerin olabildiğince güçlü maddelerden oluşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle ölçeğin faktör analizi sırasında faktör yük değeri sınırı 0.50 olarak belirlenmiştir.

Tablo 6. 13 Maddelik ölçeğin faktör yük değerleri

Maddeler	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör
11	.721	.346	.079
2	.715	.059	.306
12	.657	.162	.234
1	.654	.356	-.089
10	.472	.184	.390
3	.098	.766	.061
7	.133	.691	.309
8	.309	.668	.126
13	.497	.618	.056
5	.233	.585	.248
6	.091	.233	.782
9	.064	.084	.773
4	.394	.173	.681

Tablo 6'da 13 maddeden oluşan ölçeğin faktör analizi sonucundaki faktör yük değerlerine bakıldığında, 10. maddenin faktör yük değerinin faktör yük sınırı olarak belirlenen 0.50 değerinin altında olduğu anlaşılmıştır. Ölçeğin faktör analizindeki dönüşümlü faktör yükleri sonuçlarına göre yine 10. maddenin birden fazla faktörde (1 ve 3. faktörlerde) binişik yapıda olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle 10. Madde, ölçeğin olabildiğince güçlü maddelerden oluşması amacıyla yönelik olarak ve maddenin ölçeğin güvenilirliğini düşürebileceğinden yola çıkılarak ölçekten çıkarılmış ve kalan 12 madde ile ölçeğe nihai şekli verilmiştir.

Tablo 7, 8, 9 ve 10'da 13 maddeden oluşan ön deneme formuna uygulanan madde analizi ve açımlayıcı faktör analizi sonucunda 1 maddenin ölçekten çıkarılmasıyla oluşturulan 12 maddelik Çocukların Müzik Yaşantısına Yönelik Tutum Ölçeği'nin son şekline ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 7. Ölçek maddelerine ilişkin istatistikler

No	Madde	Madde ortalaması	Madde standart sapması	Madde toplam korelasyonu	Madde silme Güvenirlik Katsayısı
1	Müzik dersi ile ilgili ödev yapmayı seviyorum.	2.5670	.70799	.497	.851
2	Keşke sadece müzik dersi olsa.	1.8184	.80598	.551	.848
3	Keşke keman, gitar, bağlama, piyano gibi bir çalgı çalabilseydim.	2.7017	.63888	.479	.853
4	Bütün gün şarkı söylemek isterim.	2.1740	.83330	.580	.846
5	Konser izlemekten çok keyif alırım.	2.6080	.71403	.531	.849
6	Saatlerce müzik dinleyebilirim.	2.4627	.78954	.492	.852
7	Büyüklerimin beni sık sık konsere götürmesini isterim.	2.2996	.82499	.570	.846
8	Ailemin bana çalgı dersi aldırmasını isterim.	2.3142	.81627	.580	.846
9	Her gün mutlaka müzik dinlerim.	2.4242	.81952	.378	.860
11	Müzik dersini sabırsızlıkla beklerim.	2.3021	.79946	.615	.843
12	Gelecekte müzisyen olmak istiyorum.	1.6520	.78546	.539	.849
13	Müzik ile ilgili her şeyi bilmek isterim.	2.3927	.77298	.630	.842

Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı (α) = 0.860

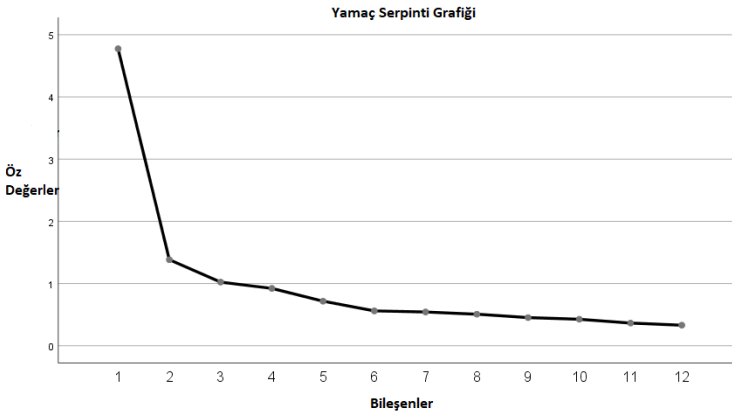
Tablo 7’de 12 maddeden oluşan nihai ölçeğin maddelerine ilişkin madde ortalama, madde standart sapma, madde toplam korelasyon ve madde silme güvenirlik katsayısı değerlerine yer verilmiştir. Maddelerin madde silme güvenirlik katsayısı değerlerine bakıldığında, güvenirlik katsayısını hiçbir maddenin olumsuz olarak etkilemediği anlaşılmaktadır. Yine tablodan anlaşılacağı gibi 12 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach’ın alfa güvenirlik katsayısı 0.860 bulunmuştur. Özdamar (1999, akt. Yaşar, 2014)’ın da belirttiği gibi güvenirlik katsayısına ilişkin ölçüt değerler 0.81 ile 1.00 arasında bir değer aldığında ölçek yüksek düzeyde güvenilir kabul edilmektedir. Bu ölçüt değerler dikkate alındığında, 12 maddeden oluşan ölçeğin yüksek düzeyde güvenirlik katsayısına sahip olduğu ve çocukların müzikal yaşantısına yönelik tutumlarının belirlenmesinde güvenirlik düzeyi yüksek ölçme sonuçlarını gösterebileceği anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Açıklayıcı faktör analizine ilişkin açıklanan toplam varyans değerleri

Bileşen	Başlangıç Öz Değerleri			Dönüştürülmüş Kareli Ağırlıklar Toplamı		
	Toplam	Açıklanan Varyans %	Birikimli %	Toplam	Açıklanan Varyans %	Birikimli %
1	4.774	39.787	39.787	2.639	21.994	21.994
2	1.383	11.525	51.312	2.484	20.700	42.694
3	1.023	8.526	59.838	2.057	17.144	59.838
4	.922	7.681	67.519			
5	.716	5.967	73.486			
6	.560	4.669	78.155			
7	.542	4.518	82.673			
8	.507	4.225	86.898			
9	.452	3.769	90.667			
10	.426	3.547	94.214			
11	.364	3.034	97.248			
12	.330	2.752	100.000			

Ölçeğin toplam varyans değer tablosuna göre, faktör analizine girmiş soru sayısı Bileşen sütununda yer almaktadır. Başlangıç Öz değerleri sütunundaki Toplam sütununa bakıldığında, 1'den büyük öz değere sahip 3 bileşenin bulunduğu görülmektedir. Bu durum ölçeğin 3 alt boyuttan oluştuğunu ortaya çıkarmaktadır. Dönüştürülmüş Kareli Ağırlıklar Toplamı sütununun altında yer alan Birikimli % sütununa bakıldığında, 3 alt boyutun toplam varyansın % 59.838'ini açıkladığı anlaşılmaktadır. Bu bulguya göre, ortaya çıkan 3 faktör, maddelerdeki toplam varyansı ve ölçeğe ilişkin varyansın çoğunu açıklamaktadır.

Şekil 1. Çocukların müzik yaşantısına yönelik tutum ölçeğinin yamaç serpinti grafiği

Çocukların müzik yaşantısına yönelik tutum ölçeğinin yamaç serpinti grafiği incelendiğinde, 3. bileşenden sonra varyans değerlerinin birbirlerine yaklaştığı, eğri eğiminin düzleşmeye başladığı ve öz değerlerin de 1'in altına düştüğü anlaşılmaktadır. Bu durum, ölçekteki faktör belirleme noktasının 3 olduğunu destekler niteliktedir.

Tablo 9. Açımlayıcı faktör analizine ilişkin faktör döndürme sonuçları

Faktörler			
Maddeler	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör
3	.752	.107	.056
7	.700	.121	.307
8	.654	.323	.129
13	.625	.487	.051
5	.613	.199	.237
2	.050	.739	.335
11	.357	.715	.087
12	.155	.674	.256
1	.366	.649	-.081
6	.237	.088	.791
9	.079	.072	.784
4	.199	.363	.672

Ölçeğin açımlayıcı faktör analizine ilişkin faktör döndürme sonuçları incelendiğinde, ölçek maddeleri hangi faktör altında en büyük faktör yüküne sahipse maddelerin o faktör altında yer aldığı anlaşılmaktadır. Faktör analizi sonucunda elde edilen faktör döndürme sonuçlarına göre, 3, 7, 8, 13 ve 5. maddelerin birinci faktör altında, 2, 11, 12 ve 1. maddelerin ikinci faktör altında ve 6, 9 ve 4. maddelerin ise üçüncü faktör altında yer aldığı görülmektedir.

Tablo 10. Ölçeğin faktör ve güvenirlilik analizi sonuçları

Faktörün Adı	Ölçek Maddeleri	Açıklanan Varyans(%)	Güvenirlilik Cronbach'ın Alfa Katsayısı (α)
1.Faktör - Müzikal çevreye yönelik tutum	3, 7, 8, 13, 5	39.787	0.787
2.Faktör - Müzik dersine yönelik tutum	2, 11, 12, 1	11.525	0.751
3.Faktör - Şarkı yaşantısına yönelik tutum	6, 9, 4	8.526	0.728

Faktörler, barındırdıkları maddelerin amaçları, ifadeleri ve konu ile ilgili literatür dikkate alınarak isimlendirilmiştir. Faktörlere verilen isimler, her faktörün altında yer alan maddeler, faktörlerin açıkladıkları varyans ve yine faktörlerin güvenirlilik katsayıları Tablo 9 aracılığı ile sunulmuştur. Tablo 9'a göre "Müzikal çevreye yönelik tutum" olarak isimlendirilen 1. Faktör 3, 7, 8, 13 ve 5. maddeler olmak üzere 5 maddeyi kapsamaktadır. Bu faktör toplam

varyansın % 39.787'sini oluşturmaktadır ve faktörün güvenirlik katsayısı 0.787 olarak bulunmuştur. 2. Faktör “Müzik dersine yönelik tutum” olarak isimlendirilmiştir ve faktör 2, 11, 12 ve 1. maddelerden oluşmaktadır. 2. Faktör toplam varyansın % 11.525'ini açıklamaktadır ve faktörün güvenirlik katsayısı 0.751 olarak bulunmuştur. “Şarkı yaşantısına yönelik tutum” olarak isimlendirilen 3. Faktör ise 6, 9 ve 4 olmak üzere 3 maddeden oluşmaktadır. 3. Faktör toplam varyansın % 8.526'sını açıklamaktadır ve faktörün güvenirlik katsayısı 0.728 olarak bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Çocukların müzik yaşantısına yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, ölçme aracının geçerlik ve güvenirliğini belirlemek amacıyla madde analizi ve açımlayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır.

13 maddeden oluşan ölçeğe uygulanan madde analizi sonucunda madde toplam korelasyon katsayısı 0,30'un altında olan hiçbir madde ile karşılaşıl-mamış bu nedenle madde analizi sonucunda ölçekten herhangi bir madde-nin atılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. 13 maddeden oluşan ölçeğin Cron-bach'ın alfa güvenirlik katsayısı (α) = 0.867 bulunmuştur. Mallery (2003) gü-venirlik katsayısına ilişkin ölçüt değerleri; $0.81 < \alpha < 1.00$ olduğunda ölçek yüksek güvenirlikte olduğu şeklinde ifade etmektedir. Bu ölçüt değerler dikkate alındığında, ölçeğin yüksek güvenirlikte olduğu ve çocukların müzik yaşan-tılarına yönelik tutumlarının belirlenmesinde güvenirlik düzeyi yüksek ölçme sonuçlarına ulaşabileceğini göstermektedir.

13 maddeden oluşan ölçeğin faktör analizine uygunluğunun belirlenebil-mesi için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği Testi ve Barlett Küresellik Testinden yararlanılmıştır. 40 maddelik ölçeğin KMO değerinin 0.80'nin üzerinde olması (KMO=0.876) ve Barlett testinin de 0.05 önem dere-cesinde anlamlı bulunması ($p=0.000$) ölçeğin faktör analizine uygunluğunu göstermiştir. Ölçeğin yapısal geçerliğinin belirlenmesi amacıyla temel bile-şenler analizi ve varimaks eksen döndürme tekniği kullanılarak açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

13 maddeden oluşan ölçeğin faktör analizi sonucundaki faktör yük değer-lerine bakıldığında, 10. maddenin faktör yük değerinin faktör yük sınırı ola-

rak belirlenen 0.50 değerinin altında olduğu anlaşılmıştır. Ölçeğin faktör analizindeki dönüşümlü faktör yükleri sonuçlarına göre yine 10. maddenin birden fazla faktörde (1 ve 3. faktörlerde) binişik yapıda olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle 10. Madde, ölçeğin olabildiğince güçlü maddelerden oluşması amacıyla yönelik olarak ve maddenin ölçeğin güvenilirliğini düşürebileceğinden yola çıkılarak ölçekten çıkarılmıştır.

10. maddenin ölçekten çıkarılmasıyla yeniden yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, 12 maddeden oluşan ölçeğin 3 faktörlü bir yapı sergilediği ve toplam varyansın % 59.838'ini açıkladığı belirlenmiştir. Ölçekteki faktörler, 1. Faktör: Müzikal çevreye yönelik tutum, 2. Faktör: Müzik dersine yönelik tutum ve 3. Faktör: Şarkı yaşantısına yönelik tutum olarak adlandırılmıştır. Çocukların müzik yaşantısına yönelik tutum ölçeğinin faktörlerine ilişkin olarak 5 maddeden oluşan 1. Faktör toplam varyansın % 39.787'sini, 4 maddeden oluşan 2. Faktör % 11.525'ini ve 3 maddeden oluşan 3. Faktör de toplam varyansın % 8.526'sını açıklamaktadır. Bir başka sonuç olarak 12 maddeden oluşan nihai tutum ölçeğinin Cronbach'ın alfa güvenirlilik katsayısı 0.860 olarak bulunmuştur.

Geliştirilen ölçek, müzik eğitimi ve müzik psikolojisi başta olmak üzere, çeşitli araştırma alanlarına ilişkin yeni olanaklar taşıyan bir araç olarak önemli görünmektedir. Örneğin müzikal çevre konusunda yapılacak bir çalışmada ölçeğin 1. faktörü olan "müzikal çevreye yönelik tutum" ile sosyal çevre ile müzikal etkileşime dönük araştırmalarda faydalanılabilir. Ulusal müzik eğitimi dağarına bakıldığında, çocukların müzikal çevreleriyle ilgili ilişkilerini duyuşsal bağlamda ölçecek bir ölçme aracı bulunmamaktadır. Oysa ki, müzik sosyal bir yaşantı olarak insan hayatının merkezine yerleşmiş bir olgudur. Örneğin Cross (2001) müziğin belirli sosyal etkileşimlere ve yapılarla dayanan uygulamalar, kavramlar ve algılardan oluşan kültürel bir olgu olduğuna yönelik sosyal bilimlerdeki genel fikir birliğine dikkat çekmektedir. Hargreaves ve North (1999)'un da sosyal psikoloji bağlamında müzik eğitimini ele alma çabaları akılda tutulduğunda, araştırmada geliştirilen ölçeğin özgünlüğü ve sunduğu olanaklar daha rahat görülebilir.

Müzik eğitiminde müzik derslerine yönelik tutum birçok araştırmacının ilgi alanını oluşturmuş ve geliştirilen tutum ölçekleri özellikle sınıf düzeyine ilişkin olarak çeşitlilik göstermektedir. Çeşitlilik sunmak anlamında bu ölçekler örneklendirilmek istenirse, ilköğretim düzeyinde (Umuzdaş, 2012), ilköğretim altıncı sınıf düzeyinde (Öztürk, Kalyoncu, 2014); ilköğretim 4. ve 5. sınıf

düzeyinde (Özmenteş, 2006) ve ortaöğretim (Varış, Cesur, 2012) düzeyindeki ölçümler ilişkin geliştirilmiş bazı araştırmalar sunulabilir. Ancak bu çeşitliliğe karşın, daha önce de vurgulandığı gibi sosyal bir yaşantı alanı olarak müzik olgusunun müzik derslerine yönelik tutum ile ilişkilendiği bir ölçek literatürde yoktur. Dolayısıyla bu ölçek ortaya konan bütünlüğüyle, müzikal sosyal etkileşim ve müziğe yönelik tutum arasında yeni bir kuramsal çalışma alanı sunmaktadır. Aynı zamanda ölçeğin çalışma grubu, yaş değişkeni dikkate alınarak düşünüldüğünde, bu bağlamda da yeni bir öneri getirdiği söylenebilir. Yine örneğin derse yönelik tutum ölçekleriyle kıyaslandığında, araştırmada geliştirilen ölçeğin, madde sayısının azlığının da zamandan tasarruf, değerlendirmede samimiyet vb. etkenlerle veri toplama aşamasında da önemli kolaylıklar sağlayacağı varsayılmaktadır.

Müzikal bir yaşantıda en önemli etkinliklerden ve unsurlardan biri olarak şarkı yaşantısı, özellikle çocukların öne çıkan müzikal ürünlerinden biridir. Çocukların müzik yapmaya dönük isteklerinin, dolayısıyla olumlu tutumlarının örtük olarak davranışlarından gözlemlenebileceği görüşü benimsemişse, şarkı söyleyen çocukların müzik yaşantısına daha fazla dahil olmak istedikleri varsayılabilir. Ölçeğin 3. faktörü olarak beliren “şarkı yaşantısı” çocukların şarkı etkinliğine ilişkin tutumlarının belirlenmesinde katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda şarkı söylemenin de çeşitli sosyal işlevleri düşünülürse, genel olarak üç faktörün bütüncül bir şekilde sosyal müzik yaşantısına yönelik tutumu göstermesi açısından önemli olduğu anlaşılabilir.

Tüm bu psikometrik sonuçlar dikkate alındığında, çocukların müzikal yaşantısına yönelik tutumlarının ölçülmesinde geçerli ve güvenilir bir şekilde kullanılacak bir ölçme aracının alana kazandırılmış olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın konusunu oluşturan bu ölçme aracının, müzik psikolojisi ve müzik eğitimi bağlamında sosyal psikoloji alanında kesişen yeni araştırma konularına katkı oluşturacağı varsayılmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Validity and Reliability Study of the Attitude Scale
Towards Music Experience of
10-13 Age Group Children**

*

Hasan Hakan Okay – Özge Gençel Ataman – Barış Kardeş
Balıkesir University

As the subject of musical education, the learner continues to develop throughout the education process by interacting with various affective elements throughout the education process. Looking at various developmental theories today, it is emphasized that environmental factors and stimuli in life are also important developmental factors, in addition to accepting that some features are innate and cannot be changed (Özdemir et al., 2012).

For the modern man, who has interacted with music in various conditions and levels throughout his life, the developmental theoretical has reinforced the importance of social psychology due to the evidence regarding the effects of the environment on metabolism. This trend seems to have caught the attention of prominent music psychologists. For example, Hargreaves and North (1999) argued that social effects of music should be taken into consideration rather than its cognitive and affective effects, while demonstrating efforts to define the social in music psychology. Therefore, the effects of the environment and socialization can be sought in a musical life.

With the introduction of educational institutions into social life, music, which has been a part of people and society for thousands of years, has been the formal environment of the education process by taking part in educational programs. Therefore, music, which is already living for various purposes in different social and religious ceremonies, also began to play a role in educational life. However, in formal education life (for example, values education), various implicit educational meanings and purposes have been attributed to the functionality of music, both in socialization and due to its affective effects on the individual.

The definition of music with its social and affective characteristics mentioned above and the expression of its qualities based on experience with musical environment and musical participation have led to the need for discussion of an attitude towards music life. Thus, if it is possible to determine and measure the attitude towards musical life, the factors affecting musical life can be addressed with a wide variety of variables. At the same time, such a measurement can offer teachers new possibilities as a tool to discover students' positive tendencies towards music that they somehow do not express. In this context, this study aims to develop a valid and reliable Musical Life Attitude Scale for children that addresses various musical practices such as singing, listening to music, and playing instruments in a social context.

This research is a scale development study. In the scale development phase of the study, the survey model was used as a descriptive research. The research aims at a quantitative description through a selected sample. Accordingly, the model of the study was shaped as a quantitative and descriptive research, taking into account the definition of the survey model of Creswell (2017).

The study group of this study consists of 524 secondary school students studying in state-affiliated secondary schools in the central districts of Balıkesir. Looking at the demographic characteristics of the sample; the distribution of female (n = 282) and male (n = 242) students and the age group consisting of 10 (n = 165), 11 (n = 152), 12 (n = 102) and 13 (n = 103) years in gender variable are given in Table 1.

It has been determined that the scale consisting of 12 items has a 3 factor structure and explains 59.838% of the total variance. Factors in the scale were named as Factor 1: *Attitude towards the musical environment*, Factor 2: *Attitude towards the music lesson*, and Factor 3: *Attitude towards song life*. Regarding the factors of the scale of attitude towards children's music life, the first factor consisting of 5 items explains 39.787% of the total variance, the second factor consisting of 4 items explains 11.525%, and the third factor consisting of 3 items explains 8,526% of the total variance. As another result, the alpha reliability coefficient of Cronbach's final attitude scale consisting of 12 items was found to be 0.860.

The attitude towards music lessons in music education has been the area of interest of many researchers, and the attitude scales developed vary particularly in relation to the grade level. If these scales are to be exemplified in

terms of presenting diversity, they can be used at the primary education level (Umuzdaş, 2012), at the sixth grade of primary education (Öztürk, Kalyoncu, 2014); some studies developed on measurements at primary education level 4 and 5 (Özmenteş, 2006) and secondary education (Arrival, Cesur, 2012) can be presented. However, despite this diversity, as emphasized before, there is no scale in the literature in which the phenomenon of music as a social life area is related to the attitude towards music lessons. Therefore, this scale presents a new theoretical field of study between musical social interaction and attitude towards music with its revealed integrity. At the same time, when the study group of the scale is considered by considering the age variable, it can be said that it brings a new proposal in this context. Again, for example, when compared to the attitude scales towards the course, the scale developed in the research offers a practical data collection process with the small number of items.

Kaynakça / References

- Brand, M. (1986). Relationship between home musical environment and selected musical attributes of second-grade children. *Journal of Research in Music Education*, 34(2), 111-120.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (3. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap.
- Cross I. (2001). Music, cognition, culture, and evolution. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 930, 28–42. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2001.tb05723.x>
- Crozier, W. R. (1997). *Music and social influence*. D. J. Hargreaves ve A. C. North (Eds.), *The social psychology of music* içinde (s. 67–83). Oxford University Press.
- Dai, D. (2018). A history of giftedness: Paradigms and paradoxes. Ed. S. Pfeiffer, *Handbook of Giftedness in Children: Psychoeducational Theory, Research, and Best Practices* (2. bsm., s. 3-14). Cham: Springer.
- Durmuş, B., Yurtkoru, S. ve Çinko, M. (2016). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi* (6. baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: the theory of multiple intelligence*. New York: Basic.
- George D, ve Mallery P. (2003). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference. 11.0 update*. (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Hambrick, D. Z., ve Tucker-Drob, E. M. (2015). *The genetics of music accomplishment: Evidence for gene–environment correlation and interaction*. *Psychonomic bulletin & review*, 22(1), 112-120.
- Hallam, S. ve Shaw, J. (2002). Constructions of musical ability. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 102-108.
- Hallam, S. (2010). Music education: The role of affect. P. N. Juslin & J. A. Sloboda (Eds.), *Series in affective science. Handbook of music and emotion: Theory, research, applications* (s. 791–817). Oxford University Press.
- Hargreaves, D. J. ve North, A. C. (1999). The functions of music in everyday life: Redefining the social in music psychology. *Psychology of Music*, 27(1), 71–83.
- Kaufman, S. B. ve Sternberg, R. J. (2008). *Conceptions of giftedness*. S.I. Pfeiffer (Eds.) *Handbook of giftedness in children* içinde (s. 71-91). Springer, Boston, MA.
- Moore, D.S. (2015). *The developing genome: An introduction to behavioral epigenetics*. Oxford University Press.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T. ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Özmenteş, G. (2006). Müzik dersine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *İlköğretim Online*, 1(2), 23-29.
- Öztürk, Ö., ve Kalyoncu, N. (2014). İlköğretim altıncı sınıf müzik dersi için bir tutum ölçeği geliştirme denemesi. *International Journal of Academic Social Science Studies*, 235-248.
- Pitts, S. (2005). *Valuing musical participation*. Hants, UK: Ashgate.
- Renzulli, J. S. (1986). *The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity*. R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* içinde (s. 53-92). New York: Cambridge University Press.
- Seesjärvi, E., Särkämö, T., Vuoksima, E., Tervaniemi, M., Peretz, I. ve Kaprio, J. (2016) The nature and nurture of melody: A twin study of musical pitch and rhythm perception. *Behavior Genetics*. 46(4), 506-15.
- Umuzdaş, S. (2012). İlköğretim müzik dersine ilişkin tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *International Journal of Human Sciences [Online]*. 9(2), 1510-1523.
- Varış, Y.A. ve Cesur, D. (2012). Ortaöğretim müzik dersine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Fine Arts*, 7(4), 361-374.
- Werner, P. D., Swope, A. J. ve Heide, F. J. (2006). The music experience questionnaire: Development and correlates. *The Journal of Psychology*, 140(4), 329-345.
- Yaşar, M. (2014). İstatistiğe yönelik tutum ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2), 59-75. doi: <http://doi.org/10.9779/PUJE64c>

Yurdugül, H. (2005, Eylül). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresine sunulan bildiri, Pamukkale Üniversitesi, Denizli*. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Okay, H. H., Gençel Ataman Ö. ve Kardeş, B. (2021). 10-13 yaş grubu çocukların müzik yaşantısına yönelik tutum ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 920-939. DOI: 10.26466/opus.834894

Öğretmen Adaylarının Türk Eğitim Sisteminin Sorunlarına Olan Yaklaşımı ve Kültürel Bazda Küresel Problemlere Yakınlık Düzeyleri

DOI: 10.26466/opus.773110

*

Eray Eğmir* - Halit Çelik **

*Dr. Öğr Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Afyonkarahisar/Türkiye

E-Posta: eeemir@aku.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3054-1011](https://orcid.org/0000-0003-3054-1011)

**Dr. Öğr. Üyesi., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Altıntaş M.Y.O., Kütahya/Türkiye

E-Posta: hacel2015@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7083-6127](https://orcid.org/0000-0001-7083-6127)

Öz

Bu çalışma öğretmen adaylarının eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşlerinin dünyadaki yeni problemler/kültür alanları ile örtüşüp örtüşmediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma nitel desende tasarlanmış bir araştırma olup öğretmen adaylarının görüşlerinin fenomenolojik bir yaklaşımla derinlemesine analiz edilmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanmış bir yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmış ve içerik analizi ile analiz edilmiştir. Katılımcılar bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 60 öğretmen adayından oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının görüşleri, eğitimin işlevlerini yerine getirememesi, ezberci yapı, fırsat eşitliği, lisans eğitiminin niteliği, değer eğitimi, sistemin istikrarsız oluşu, öğretmene ilişkin politikalar, kaynak eksikliği, ithal eğitim sistemlerinin uygulamalarının transfer edilmesi, yetişkin eğitimi, eğitimin paydaşlarına yönelik problemler gibi başlıklarda yoğunluk göstermektedir. Buna göre öğretmen adaylarının kamuoyunda tartışılan eğitim problemlerine duyarlı oldukları ama dünya genelinde gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel eğitim problemlerine ilişkin farkındalıklarının düşük olması nedeniyle hazırlıksız oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda öğretmen adaylarına formasyon dersleri ve akademik araştırma sahalarında küresel eğitim sorunları ve öngörülen problemler doğrultusunda eğitimler verilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: eğitim sistemi, millî eğitim sistemi, eğitimin sorunları, öğretmen adayları.

Pre-Service Teachers' Approaches to the Problems of the Turkish Education System and Levels of Closeness to Global Problems on a Cultural Basis

*

Abstract

This study aims to determine whether teacher candidates' views on the problems of the education system overlap with new problems/cultural areas in the world. The research is a research designed in a qualitative pattern and the opinions of teacher candidates were analyzed in depth with a phenomenological approach. The data were collected using a semi-structured interview form prepared by the researchers and analyzed by content analysis. Participants consist of 60 teacher candidates studying at a public university. Pre-service teachers' views showed that, the inability of education to fulfill its functions, having a structure that gives importance to memorization, equality in opportunity, quality of undergraduate education, value education, instability of the system, policies regarding the teacher, lack of resources, transfer of implementations of imported education systems, adult education, problems for education stakeholders areas are the problem areas of Turkish education system. Accordingly, it is seen that pre-service teachers are sensitive to the education problems discussed in the public, but because of their low awareness of the education problems that occur or are likely to occur worldwide they are unprepared towards this kind of problems. In this regard, it is important to provide training courses and academic research activities to pre-service teachers in line with global education problems and foreseen problems.

Keywords: *education system, national education system, problems of the education, pre-service teachers.*

Giriş

Eğitim sosyal yapıyı oluşturan en önemli kurumlardan biri olarak görülmektedir. Tüm sosyal kurumlarla sıkı bir etkileşim içerisinde olması nedeniyle eğitim sistem ve kurumlarına tüm bu kurumlardan yoğun biçimde dönüt gelmektedir. Eğitim yapabildikleri ve de özellikle de yapamadıklarıyla ülkenin gündemini sıklıkla meşgul etmektedir. Eğitimin bir ülkenin küresel ölçekteki konumunu belirleyen kritik bir alan olması siyasi, toplumsal ve ekonomik tüm zeminlerde eğitimin önemli bir başlık olarak alınmasını zorunlu kılmaktadır. Eğitim olgusunun performansını etkileyen bileşenler karmaşık bir ilişkiler ağı oluşturmaktadır. Eğitimin içerisinden ve dışından birçok etmen bu performansa etki ederken, olumsuz durumlar da sürekli toplum tarafından mercek altına alınmaktadır.

19. yüzyılda geleneksel yapısında ve anlayışında köklü değişiklikler meydana gelen eğitim olgusu tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yeni paradigma arayışlarının oluşmasına sebep olmuştur. Eğitimin tüm bileşenlerini etkileyen felsefi yönelimdeki bu arayış zamanla eğitimin yönünün, yöntemlerinin ve sonuçlarının da tartışılmaya başladığı bütüncül bir müzakere zeminine dönüşmüştür. Günümüzde eğitimin temelde paradigmasına dönük yapılandırma çabaları ve bu çabalara getirilen eleştiriler eğitim sorunlarına dair tartışmanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Avrupa'nın öğrenci potansiyeli bakımından başat ülkelerinden olan Türkiye, eğitim sisteminin sağlıklı yürüyebilmesi adına her yıl genel bütçenin önemli bir bölümünü eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi ve geliştirilmesine ayırmaktadır. 2019 verilerine göre genel ülke bütçesinin %15,28'inin (146 836 368 000 TL) eğitim sistemi için ayrılması Türkiye Cumhuriyeti devletinin eğitime verdiği önemi göstermektedir (MEB, 2019a). Ama Türk eğitim sisteminin her dönemde farklı sorunlar barındırması nedeniyle bu sorunlar ile mücadele edilmesi ve bu sorunlar çerçevesinde geçici ya da kalıcı çözümler üretilmesi başta Milli Eğitim camiası olmak üzere eğitimin tüm paydaşlarını ilgilendiren hususlar olmuştur. Yılmaz ve Altınkurt (2011, s.944-945) yaptıkları çalışmada çeşitli kurum ve kuruluşların dile getirdiği eğitime dair birçok sorunu tablo halinde derlemiş ve bu sorunların çözümünü için yapılan çalışmaların yetersiz kaldığını belirtmiştir.

Eğitim alanındaki sorunlar ülke geneli için yapılan çalışmaların yanında yerel düzeyde oluşturulan çalışmaların konusu olarak da ele alınmaktadır.

Ünal, Yavuz ve Küçükler (2011)'in Konya ili için yapmış oldukları çalışmada ilköğretim müfettişlerince düzenlenen öğretim yılı sonu raporları baz alınarak eğitime dair bazı sorunlar tespit edilmiştir. Buna göre en fazla belirtilen sorunlar, öğretmen atama ve görevlendirmesi ile denetim yapısına ilişkindir. Sonuçlar ışığında Konya ilinin eğitim sorunlarının Türkiye'nin genel eğitim sorunları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir (Ünal, Yavuz ve Küçükler, 2011, s.272). Yerel bazda görülen sorunlar ile ülke genelindeki sorunların örtüşmesi eğitim problemlerinin sistematik bir şekilde var olduğunu göstermektedir. Ama bu problemlerin Türk eğitim sisteminin ana problemleri olup olmadığı ve bu sorunların küresel bazda eğitim alanındaki gelişim ve değişim içerisindeki yeri tartışılması gereken durumlardır.

Çalışma grubunu tek bir şehirdeki bireylerin oluşturduğu akademik çalışmaların birçoğunda çeşitli eğitim problemleri dile getirilmiştir. Bu çalışmaların bazen öğretmen odaklı bazen de eğitim ortamı merkeze alınarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bu çalışmalarda öne sürülen problem alanları birbiriyle büyük oranda benzerlik göstermektedir. Demir ve Arı (2013) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin en fazla önemsedikleri sorunlar, gelirin düşük olması, toplum içindeki saygınlıklarının azalması ve sıklıkla değişen eğitim ve öğretim programları-mevzuatları olarak belirlenmiştir. Seferoğlu (2001) tarafından gerçekleştirilen "Sınıf öğretmenlerinin kendi mesleki gelişimleriyle ilgili görüşleri, beklentileri ve önerileri" isimli çalışmada da paralel sonuçlarla karşılaşılacaktır Aynı çalışmanın sonuç bölümünde öğretmenlerin ekonomik problemlerinin çözülemediği vurgusu da yapılmaktadır.

Filiz ve Durnali (2009, s.403)'ye göre, programlar, öğretmenlerin öğretim sırasında karşılaşılabilecek zorlukları çözebilmeleri için materyal hazırlama, ders planlama ve ders içeriği gibi konulardan haberdar olmalarını sağlar. Ama programların da eğitim sisteminin güncel problemlerinin tümüne çözüm sağlayamayacağı gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Bu noktada Posner (1995) göz ardı edilen program kavramını ortaya atmış ve okulun ve öğretmenlerin bilinçli veya bilinçsiz olarak bazı eğitsel öğeleri görmezden geldiğini ifade etmiştir. Bu göz ardı etme olgusu, bazı durumlarda hem okul içi hem de yaşamsal öğrenmelerde telafi edilemeyecek sonuçların doğmasına yol açmaktadır. Özetle, okullar ve öğretmenler sadece öğrettikleri şeylerden değil aynı zamanda göz ardı ettikleri eğitsel öğelerden de sorumlu ol-

dukları (Eisner, 1985; akt. Orhan ve Acar, 2018) göz önüne alındığında, göz ardı edilen kısımların neden öğretilmediğinin tespiti önemli bir husustur.

Eğitim salt bir alan olarak kendi bağlamındaki sorunların yanı sıra diğer toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlardan da direkt olarak etkilenmektedir. Bu bakımdan eğitim sisteminin paydaşları diğer alanlarda görülen sorunların olumsuz etkilerini azaltıcı önlemleri de almak durumunda kalmaktadır. TSKB (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası) Ekonomik Araştırmalar Birimi'nin 2014 yılında hazırlanmış olduğu raporda eğitimin diğer sektörler ile teması ve bunun doğurduğu problemlerden bahsedilmektedir. Örneğin ilgili raporda tüm kamu çevreleri ve iş dünyası tarafından önemine sıkça değinilen mesleki ve teknik eğitime olan talebin artmasıyla, bu kademedeki derslik ihtiyacının artacağı öngörülmektedir. Sanayi ve eğitim işbirliğinin yadsınamaz bir gerçek olduğu da bu raporda analiz edilmiştir (ESK, 2014, s. 70). Eğitim alanındaki problemlerin yanında eğitim politikalarını oluşturan ve yürüten kurumlar arasındaki uyumsuzluk da eğitim açısından problem olarak algılanmaktadır. Yıldırım (2013, s. 188) gerek öğretmen eğitimcileri gerekse Millî Eğitim Bakanlığı tarafından üzerinde uzlaşılan öğretmen yeterliklerinin olmadığını ifade etmiştir. Başka bir deyişle YÖK ve MEB tarafından ortaya konmuş öğretmen yeterlikleri var ise de bunlar üzerinde henüz bir görüş birliği oluşmamıştır.

Eğitimin kalbini oluşturan öğretmen olgusu eğitimin sorunlarının temelinde var olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmen kaynaklı problemler adına çeşitli derneklerin son yıllarda yaptıkları ve yayımladıkları eğitim raporlarına göre eğitimde öğretmen performansının ve bu performansla doğrudan ilişkili olan eğitimin kalitesinin geliştirilmesi için etkili bir performans değerlendirme sisteminin tasarlanması ve uygulanması gerektiği belirtilmektedir (EDR, 2019, s. 81). Ayrıca öğretmenlerin özlük ve kişisel haklarının önemli olduğu vurgulanarak bu yönde önerilerin de sunulduğu görülmektedir. Eğitim Reformu Girişimi tarafından 2019 yılında yayımlanan "Öğretmenler" başlıklı raporda öğretmenlere ilişkin her türlü düzenlemenin, mesleğin statüsüne ve itibarına nasıl etki ettiği göz önünde bulundurularak tartışılması gerektiği ifade edilmiştir. Öğretmenlerin kendilerini ilgilendiren düzenlemelerde söz sahibi olmaları için katılım mekanizmasının oluşturulması gerektiği raporda belirtilen hususlardandır (ERG, 2019, s. 39). Bu sonuçlara bakıldığında öğretmenlerin yaptıkları işteki motivasyon durumları önem kazanmaktadır. Akbaşlı, Okan ve Durnalı (2020, s. 573)'nin

çalışmasına göre, öğretmen motivasyonuna ilişkin dağılımlara bakıldığında içsel motivasyon boyutunda ortalamanın yüksek, dışsal motivasyon boyutunda ise düşük olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenler yaptıkları işin değerli olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlerin yaptıkları işte kendilerini başarılı gördükleri ve işlerini isteyerek yaptıkları söylenebilir. Böyle bir durumda öğretmenler kendilerini görev yaptıkları okulun önemli bir parçası olarak görebilir. Eğitimin her alanında öğrenci ve öğreticilerden beklenen temel olguların olduğu unutulmamalıdır. Limon & Durnalı (2018, s.28)'ya göre "doktora programlarında özellikle alanın felsefesine ve mantık ilkelelerine odaklanılmalı, iyi bir bilim insanı öncelikle kendi anadiline hâkim olmalı, süreç içerisinde öğrenci sadece danışmanı ile değil diğer paydaşlarla da iş birliği içerisine girmelidir. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikalarını belirleyen başta MEB olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlar mevcut sorunlar üzerine mottolar üretmektedir. MEB'in sorunlar üzerine ürettiği mottosu "Bugünün sorunlarına çözüm üretirken yarını tehlikeye atmadan, dünün çözümlerini mükemmelleştirmeden, yeni bir anlayış yaratarak bizden olan ama aynı zamanda bizden farklı çocuklar yetişmesi için ortak bir hedefe ilerleyeceğiz" (MEB, 2019b, s. 128) olarak belirlenmiştir.

Özyılmaz (2020)'ın kaleme aldığı "Türk Milli Eğitim Sisteminin Sorunları ve Çözüm Arayışları" adlı kitapta çeşitli sorunlar başlıklar halinde ele alınmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Akademikinin özellikle millî eğitim ile ilgili çalışmaları ve sorunlara olan tepkisi önemlidir. Kitapta yer alan bazı eğitim sorunları şu şekildedir (Özyılmaz, 2020):

- a) Eğitime yönelik çalışmalarda ideolojik yaklaşımların egemen olması.
- b) Eğitim sisteminin geliştirilmesinde, eğitim bilimcilerden yeteri derecede yararlanılmaması.
- c) Eğitimin millileştirilememiş olması.
- d) Eğitimde program geliştirme çalışmalarının olmaması.
- e) Türkiye'de öğretmen sorunu ya da öğretmenin yetiştirilmesi ve istihdamı meselesi.

Millî Eğitim Bakanlığının eğitim alanındaki sorunları çözme çabası sorunların yaygın ve dağınık bir yapı oluşturması sebebi ile zor ve meşakkatli bir durum arz etmektedir. Mesela, Millî Eğitim Bakanlığının 2019-2023 stratejik planında "Yurt dışında çalışan veya ikamet eden Türk vatandaşlarının eğitim ve öğretim alanındaki ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çalışmaları ilgili

kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde yürütmek” şeklinde bir hususu dile getirmesi eğitim sorunlarının sadece yurt içinde değil yurt dışında da var olduğunu gözler önüne sermektedir (MEB, 2019b). Milli eğitim bakanlığının bu stratejik hedefleri zaman zaman siyasi ortamlarda tartışılmakta ve hakkında raporlar hazırlanmaktadır. Bu raporlar bazen dernekler bazen de sendikalar tarafından yayımlanmaktadır. Eğitim-Sen (2019)’in yayımladığı “2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Eğitimin Durumu” adlı raporda, yeni ortaöğretim sistemi ile birlikte 9, 10 ve 11’inci sınıflardaki ders saatinin 40’tan 35’e düşürülmesinin, ortaöğretimde görev yapan 70 bine yakın öğretmenin önümüzdeki dört yıl içinde norm fazlası haline gelmesine neden olacağı belirtilmiştir.

Yukarıda kısaca özetlenen eğitim ve eğitim problemlerine ilişkin rapor, değerlendireme, akademik çalışma ve toplanan verilere bakıldığında genel geçer problemlerin yüzeysel ve güncellenmemiş problemler olduğu tespiti yapılmıştır. Gelişen ve değişen dünya eğitim yapısı içerisinde çok farklı eğitim problemleri, geleceğin eğitim anlayışı, küresel eğitim fikirleri, doğabilecek eğitim kaynaklı problemler gibi yeni ve değişen problem başlıklarının değerlendirilmediği, dünya literatürünün takibinde sıkıntılar olduğu ve bu yönde yeni anlayış ve fikirlerin oluşmadığı söylenebilir. Bu bağlamda bu çalışmada kısır sorunlar etrafında dönen ve günü kurtaran öneri ve tekliflerin yerine küresel dünyanın sorunlarına ve gelecekte eğitim camiasını bekleyen sorunlara hazırlıklı olmak açısından neler yapılabileceği üzerine tespitlerde bulunmak amaçlanmıştır. Son dönemde dünyanın gündemini alt üst eden Covid 19 pandemisi eğitim dünyasına da yeni problemler doğurmuş ve mevcut tüm sorunların bir kenara atılmasına sebep olmuştur. Kültürel yeni yaklaşımlar, teknoloji kültürü, uzaktan eğitim kültürü, kültürlerarasılık, yapay zekâ kültürü vb. yeni alanlar eğitim camiasını da bekleyen sorunlar olarak düşünülmektedir. Doğan bu yeni problemlere ne kadar hazırlıklı olunduğu eğitim camiası tarafından tartışılmaktadır. Bu çalışma öğretmen adaylarının Türk Eğitim Sistemi’nin sorunlarına ilişkin görüşlerinin dünyadaki küresel ve yeni problemler/kültür alanları ile örtüşüp örtüşmediğini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma nitel desende tasarlanmış bir araştırma olup araştırmada öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşlerinin fenomenolojik bir yaklaşımla derinlemesine analiz edilmesi hedeflenmiştir. Fenomenoloji deseni farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışmada da 12 yıllık bir zorunlu eğitimin ardından lisans eğitimine devam eden ve yaklaşık 15 yıldır bu sistemin içerisinde bulunan öğretmen adaylarının görüşleri sorunların belirlenmesi açısından toplanmıştır. Hem sistemin yapısından bu denli uzun bir süreç boyunca direkt etkilenmelerinin hem de eğitim fakültesi öğrencisi olmaları nedeniyle bu sistemin işleyişini ve bileşenlerini öğrendikleri bir lisans eğitimi almalarının sistemin sorunlarına dair görüşlerini olgunlaştırdığı düşünülmektedir. Araştırmanın çalışma grubunu maksimum çeşitleme yöntemi ile belirlenmiş 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Ege Bölgesi'ndeki bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Öğretmen adayları çalışma grubunun seçildiği eğitim fakültesinin beş farklı bölümünden ve dört farklı sınıf düzeyinden seçilmiş ve bu şekilde geniş bir katılımı veri toplanması amaçlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada ihtiyaç duyulan veriler araştırmacılar tarafından bir eğitim bilimleri ve bir dil uzmanının görüşleri de dikkate alınarak hazırlanmış bir yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Veri toplama sürecinden önce ilgili üniversite etik kurulundan gerekli izinler alınmıştır. Bu çalışmanın etik açıdan bir sakınca taşımadığı Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun almış olduğu 27.05.2020 tarih ve E.17011 sayılı karar ile tespit edilmiştir.

Araştırmacıların hazırlanmış olduğu görüşme formunda katılımcılardan Türk eğitim sisteminde önemli gördükleri sorunları nedenleriyle ifade etmeleri istenmiştir. Araştırmada ihtiyaç duyulan veriler, çalışma grubunu oluşturan öğrencilerden yazılı olarak toplanmıştır. Böylece daha çok sayıda katılımcıya ulaşılması ve katılımcıların görüşlerini yazılı olarak ifade etmesi yoluyla derinlemesine bilgi elde edilmesi hedeflenmiştir.

Verilerin analizi nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını belirleme üzerine direkt olmayan metotlarla çalışma imkânı sunan bir tekniktir. Bu teknik, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği hatta sayısallaştırıldığı sistematik bir tekniktir (Büyüköztürk, Kılıç akmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013).

Geçerlik, Güvenirlik, Etik

Çalışmanın inanırlılığının ve tutarlılığının sağlanması amacıyla sunulan veriler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bununla birlikte verilerin kodlanması aşamasında veriler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmış ve kodlayıcılar arası tutarlılığın kontrol edilmesi amacıyla Miles ve Huberman modelinde içsel tutarlılık olarak adlandırılan kodlayıcılar arası görüş birliği hesaplanmıştır. Bu amaçla $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplama yapılmıştır. Formülde, Δ : Güvenirlik katsayısını, C : Üzerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısını ve ∂ : Üzerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısını ifade etmektedir (Baltacı, 2017, s. 8). Hesaplama sonucunda kodlayıcılar arası görüş birliği oranının %90 olduğu tespit edilmiştir. Bu oranın en az %80 olması beklenmektedir, dolayısıyla araştırmacıların kodlamalarının içsel tutarlılığının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Katılımcılara kişisel bilgilerinin üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı beyan edildiğinden veriler raporlanırken isimler yerine katılımcı numaraları kullanılmıştır.

Katılımcılar

Katılımcılar Ege Bölgesi'ndeki bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 31 erkek ve 29 kadın olmak üzere toplam 60 öğretmen adayından oluşmaktadır. Öğrencilerin 18 tanesi okul öncesi öğretmenliği, 17 tanesi fen bilgisi öğretmenliği 15 tanesi ilköğretim matematik öğretmenliği, 6 tanesi bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmenliği ve 4 tanesi ise sosyal bilgiler öğretmenliği öğrencilerinden oluşmaktadır. Fakültede aktif olan bölümlerin büyük kısmından öğrencinin çalışma grubuna dâhil edildiği görülmektedir.

Bulgular

Bu bölümde öğretmen adaylarının Türk Eğitim Sisteminin sorunlarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Öncelikle sorunlara ilişkin genel bir tablo verilmiştir. Tablo 1’de öğretmen adaylarının, Türk Eğitim Sisteminin sorunlarına ilişkin görüşleri yer almaktadır.

Tablo 1. Türk Eğitim Sisteminin Sorunlarına İlişkin Görüşler

Sorun	f
Eğitimin ezberci yapısı	58
Eğitimin bireyin gelişimini esas almaması	48
Öğretmene ilişkin süreçler ve politikalar	42
Eğitimin bireyi gerçek yaşama hazırlamadaki eksikliği	35
Eğitim sisteminin istikrarsız oluşu	27
Fiziki altyapı, donanım ve kaynak eksikliği	20
Eğitimde fırsat ve imkân eşitsizliği	15
Eğitimin öz farkındalık kazandırmada zafiyet göstermesi	12
Eğitimin değer aktarmada zafiyet göstermesi	10
Milli eğitime dair alınan kararları eğitim dışından kişilerin alması	8
Eğitimin paydaşlarına yönelik problemler	7
Lisans eğitiminin nitelik ve işlevinin düşük oluşu	6
İthal eğitim sistemlerinin uygulamalarının transfer edilmesi	6
Yetişkin eğitime yeteri kadar önem verilmemesi	6
Eğitim teknolojisinin yanlış yönde veya yetersiz kullanımı	5
Okul öncesi eğitime erişim	5
Okullaşma oranının az oluşu	5
Eğitimin bilimsel temellere oturtulmaması	2
Eğitim sisteminin merkezîyetçi yapısı	1
Mesleki eğitimin önemsenmemesi	1
Toplumsal cinsiyet eşitsizliği	1

Ezberci Eğitim Sistemi

Öğretmen adaylarının eğitim sistemine ilişkin ifade ettikleri en önemli sorunlardan biri ezberci eğitim sistemi teması altında toplanabilir. Toplam olarak 58 kez öğretmen adayları bu hususu bir problem alanı olarak ifade etmişlerdir. Bu tema altında öğretmen adaylarının çoğunluğu eğitimin sadece bilgi aktarma amacına odaklandığını ve bilgi aktarmaya odaklanmış sistemin öğrenciyi pasif bir duruma soktuğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bilgi aktarma işlem ve eylemlerinin yoğun biçimde kullanıldığı öğretim süreçlerinde alternatif yöntem ve tekniklerin kullanımı da tercih edilmemektedir.

- K1: Günümüz eğitim sistemi öğrencilerin yetenek ve becerilerini hiç hesaba katmayan, ezbere yönelik ve öğrenciyi düşündürmeyen bir sistemdir.
- K14: Sınıflar öğrenci merkezli olmalıdır. Öğretmen sınıfta hâkimdir ve öğrenci ancak kısıtlı zamanlarda devreye girebilmektedir.
- K15: Bu sistemde öğrenci amacına ulaşmak için ezberlemek zorunda yani anlamlı öğrenme yok bilgiyi depolama var.
- K35: Teorik dersler azaltılıp onun yerine sosyal aktiviteler ve zekâ oyunlarının oynatılacağı dersler daha verimli olacaktır. Dersler videolarla, filmlerle, uygulamalarla zenginleştirilmelidir.

Böyle bir eğitim sistemi tek kanatla uçmaya çalışan bir kuşa benzetilebilir. Yani eğitim sistemi bireylerin yalnızca bilişsel güç ve yetilerine odaklanmaktadır. Bu bilişsel yetilerden de ezber yaparak depolayabilme yani bir bilgiyi aynı haliyle hatırlayabilme önemsenmektedir. Yalnızca Bloom taksonomisinin bilgi basamağında becerilere sahip olma eğitim sistemi açısından tercih edilir durumdadır. Hâlbuki eğitimin amaç ve işlevlerine dönük çözümlenmeler yapan birçok felsefe, eğitimin bütünsellik ilkesine uygun oluşunu önemli görmüşlerdir. Bu ilke uyarınca ideal bir eğitim sistemi bireyin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor yetilerini dengeli biçimde geliştirmelidir. Dengeli gelişimi sağlamada yetersizlik gösteren sistemler, bir süre sonra toplumda bir dizi sorunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olacaktır. Araştırmaya katılan öğretmen adayları da özellikle eğitimin bu üç alanda dengeli bir gelişimi sağlamada problem yaşadığını düşünmektedirler. Öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde eğitimin sorgulama becerisini, duyuş ve özbakım becerilerini, araştırma becerisini, bilgiyi uygulama becerisini, merak duygusunu ve bedensel becerileri yeteri kadar geliştirmediklerini düşündükleri söylenebilir. Özellikle bilgi aktarmaya ve ezbere dönük bir eğitimin bilgiyi kendine mal etme, bilginin bileşenlerini ve diğer bilgi birimleriyle ilişkisini belirleme, üretme, özgün bir ürün oluşturma gibi üst düzey bilişsel becerileri kazandırmada da kötü bir karneye sahip olduğu düşünülmektedir. Günümüzde özellikle yapılandırmacı bilgi edinme kuramının da temel ilkelerinden biri olan bilgiyi bir problem bağlamında kullanma becerisinin, teorik dersleri merkeze alan bir sistemle gerçekleştirilemeyeceği ifade edilebilir.

- K16: Yapılandırmacı eğitim anlayışına uygun müfredatlar hazırlanırken öğretmenler bu formattan uzak kalmakta ve kendini sadece

bilgiyi vermekle yükümlü görmektedir. Bu nedenle öğrenciler sorulamaktan, araştırmaktan, düşünmekten uzak kalmaktadır.

- K31: Eğitimde akademik başarının çok ön plana çıkması ve yaşamsal başarının bir kenara itilmesi de başka bir sorundur.

Bunun yanı sıra çağdaş eğitim felsefelerinin ve bilgi kuramlarının ortaya koymuş olduğu teorinin aksine ezberci bir eğitim sistemi bilgi, konu, disiplin ve öğretmen merkezli bir öğretim sürecini doğurmaktadır. Buna karşın günümüz eğitim sistemleri, öğrenme sürecinin merkezinde öğrencinin kendisinin bulunması gerektiğini ısrarlı biçimde savunmaktadır. Geleneksel öğretimin aksine günümüz eğitim sistemi nesnel bilginin yerini öznel bilginin ve çoklu doğruların aldığını belirtmektedir. Ezberci eğitim sistemi bu yolla anlamlı öğrenmeyi engellemekte ve bireyin bilgiyi yalnızca gireceği sınav veya alacağı nota göre değerlendirdiği bir anlayışı doğurmaktadır. Dolayısıyla bilgiye ve eğitime bakış aşınmakta ve birey eğitime pragmatist bir şekilde ile yaklaşmaktadır. Bu tarz bir eğitim sisteminin kişisel gelişimi gerçekleştirmediği de öğretmen adayları tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca bireyin sosyal, toplumsal, psikolojik vb. yönleri ve yansımaları da bu sistem tarafından ihmal edilmektedir.

- K23: Eğitim sisteminin büyük sorunlarında biri bir işin bilgisini öğretmekte iyi olmakla birlikte bireyi toplum için faydalı hale getirememesidir. Bunun sebebi de sistemin toplumsal ve sosyal boyutu göz önüne alınmamasıdır.

Bu tema altında öğretmen adayları sınava yönelik sistemin bir problem olduğuna da değinmişlerdir. Birey sınav odaklı hareket ettiği öğretim sürecinde, tüm eğitsel öğeleri sınav için ne kadar önemli ve yararlı olduğuna bakarak derecelendirmektedir. Bu nedenle eğitim sistemi entelektüel becerilerden daha çok sınava yönelik becerileri kazandırmada daha etkili olmaktadır. Çünkü öğrencilerin edinmek için asıl motive olduğu beceriler sınav veya test başarısını artıran becerilerdir. Bu sınav ve test yapılarının bilgiyi ölçen bir özellik göstermesi temayı oluşturan ezberci eğitimi sisteminin güçlenerek sistemdeki varlığını korumasına zemin hazırlamaktadır. Yalnızca sistem değil öğrenciler, veliler, öğretmenler, okul idarecileri ve sistemin tepesindekiler performans göstergesi olarak yalnızca bilişsel parametrelere odaklanmaktadır. Ölçüt sınav başarısı olduğunda sistemde başka yönleriyle ön plana çıkan bireylerin bu özellikleri bir başarı olarak nitelendirilmemekte ve açıkçası kıymetsiz görülmektedir. Bu durum bireysel farklılıkları hiçe

sayan ve her bireyin sınav sonucuna göre sınıflandırıldığı bir durumu ortaya çıkarmıştır ve bu durum seçmeye yönelik eylemler devam ettikçe geçerliliğini korumaya devam edecektir.

- K26: Çocukların anlama, kavrama, akıl yürütme, problem çözme, hayal gücünü geliştirme gibi yeteneklerini geliştirmeyi amaçlaması gereken eğitim sadece test sınavlarında doğru cevabı hatırlama yeteneğini geliştirmekle sınırlı kaldı.

Eğitimin Bireyin Gelişimini Esas Almaması

Öğretmen adaylarının görüşlerine göre Türk eğitim sisteminin sorunlarından biri de bireyin gelişimini esas almamasıdır. Bu temada en çok öne çıkan sorun alanı, eğitim sisteminin bireysel farklılıkları dikkate alıp buna yönelik bir yönlendirme yapamamasıdır. Eğitimin çoklu zeka türü, öğrenme hızı, motivasyon, öğrenme ihtiyacı, öğrenme stili, zeka, ilgi ve meta biliş gibi bireysel değişkenleri öğretimi düzenlerken dikkate almadığı 48 kez öğretmen adayları tarafından dile getirilmiştir. Yine insanların özellikle meslek seçiminde yeteneklerine göre yönlendirilememesi de eğitim sisteminin eksikliklerinden biri olarak belirtilmiştir. Bu durum da öğretim alan bireylerin yeteneklerine göre değil de pragmatist bir bakışa uygun şekilde geliri yüksek mesleklere yönelmesi sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca eğitim sisteminin mesleki yönlendirmeyi geç yapması da öğretmen adayları tarafından bir sorun olarak dile getirilmiştir.

- K56: Başka bir sorunumuz ise insanların yeteneklerine uygun mesleklere değil çevre baskısıyla popüler mesleklere yönlendirilmesi.
- K59: Ülkemizde uygulanan eğitim sistemiyle öğrenciler aldıkları sınav puanları baz alınarak meslek seçimlerine mecbur bırakılıyor. Bunun yerine öğrenciler hedefleri doğrultusunda yönlendirilmelidir ki sevdikleri mesleği yapsınlar.
- K36: Çocukların küçük yaşta hangi yönde yeteneği ve ilgisi olduğu genel olarak belirlense ve öğrenciye buna göre eğitim verilse bu öğrenci hem daha mutlu olur hem de millete katkısı daha büyük olur diye düşünüyorum.

Bu tema altında eğitim sisteminin yalnızca sözel ve de özellikle sayısal zekâyı makbul gören bir anlayışa sahip olması ve bu anlayış uyarınca birtakım bireyleri değersiz görerek gözden çıkarılabilir olarak değerlendirmesi

önemli problemlerden biri olarak belirtilmiştir. Sınav/test başarısını öncelleyen eğitim sistemi rekabetçi bir yapı doğurmaktadır. Başarıyı yalnızca belli dönemlerde yapılan kısa süreli yoklamalardan ibaret görmek öğrencinin tüm motivasyonunun iyi puan almaya yönelmesine neden olmaktadır. Bu da eğitimin özünü bozan bir etki yaparak, eğitimin önemli amaçlarından biri olan “terbiye”nin tamamen ihmal edilmesine, “talim”in ise belli kalıplara hapsolmesine sebebiyet vermektedir. Bir kısım öğretmen adayı rekabetçi eğitim sisteminin eşitsizlikleri doğurduğunu ve bunun yine eğitimin doğasına aykırı olduğunu söylemişlerdir.

- K22: Her insanın kendisine göre bir becerisi vardır. Eğer öğrenciler baskıcı bir eğitimin içinde olmasa ve matematik yeteneği olan bir bireye çok zeki olarak bakılmasa çevremizde çok daha yaratıcı, mutlu ve huzurlu bireyler olabilirdi.

Bununla birlikte bu temada zorunlu eğitimin esnek olmayan ve bireyin tercihlerine dönük seçimler yapmasına imkân tanımayan yapısı da bir problem alanı olarak ifade edilmiştir. Bizzat zorunlu eğitimin varlığı bireyin öğretmen adaylarının bir kısmı tarafından bireyselliği ihlal eden bir olgu olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte eğitime dair alınan kararlarda ve yapılan düzenlemelerinde, öğrencinin özelliklerinin göz önüne alınmaması önemli bir problemdir. Bu bağlamda eğitim sistemi bireyi beşer olarak değil de yığınun bir birimlik bir elemanı olarak görmektedir. Bu da öğrencilerin sistem tarafından değer görmediği şeklinde bir algıya sahip olmasına ve eğitimi özgürlüklerini kısıtlayıcı bir unsur olarak değerlendirmelerine neden olmaktadır. Yani sonuç olarak eğitim bireyi bir birey olarak kabul edip değer vermemektedir.

- K21: Şu anki bulunan sistemde öğretmen öğrenciyi kendi doğruları doğrultusunda eğitiyor. Öğrencilerin durumları göz önüne alınmaksızın herkesin aynı bilgiyi alması aynı şeyi yapması bekleniyor fakat öğrencilerin hepsi bir değiller ki. Bu nedenle öğrenciler yarım yamalak öğrenerek mezun oluyorlar.

Öğretmene İlişkin Süreçler ve Politikalar

Öğretmen adayları görüşlerini belirtirken 42 kez öğretmenlik mesleğine ve öğretmenlere dair süreç ve politikaların eğitim sistemi açısından sorun oluşturduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmen adaylarının büyük kısmı öğret-

men yetiştirme ve seçme sisteminin işlevsiz olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle öğretmen yetiştirme sistemlerinin öğretmen adaylarına öğretmenliğe dair tüm becerileri kazandırmada yetersiz olduğunu ve öğretmen yetiştirme sürecinde uygulama imkânının kısıtlı olduğuna değinmişlerdir. Katılımcılar öğretmen yetiştirme sisteminin bir öğretmen adayını mesleği gerçekleştirmesi olası tüm durumlara hazırlayamadığını düşünmektedirler. Bunun yanı sıra öğretmenliğe başladıktan sonraki hizmet içi eğitim süreçlerinin de öğretmen niteliğini artırmada etkili olmadığı adaylar tarafından belirtilmektedir. Öğretmen seçme sürecinin ise yalnızca yapılan bir bilişsel sınavdan ibaret oluşu, katılımcılar tarafından problem olarak değerlendirilmiştir. Sadece bilişsel bir sınavın sonuçları ile karmaşık birçok beceriye sahip olmanın gerekli olduğu öğretmenlik mesleğine seçim yapılmasının, isabetsiz kararlar vermeye yol açtığı katılımcılar tarafından düşünülmektedir. Bunun yerine öğretmen seçiminin bu çoklu becerileri ölçebilecek bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

- K2: YKS, AYT, KPSS gibi sınavlar mantıksal zekâyı ölçmektedir ancak onun dışında hiçbir zekâ türünü ve kabiliyetini bence ölçemez. Bu tarz seçme sınavlarının yanında öğretmenlik kabiliyet ve isteğini ölçen bir sistem geliştirilmelidir.
- K10: Öğretmen seçme ve yetiştirme sisteminin niteliğini artırmak eğitimle ilgili birçok sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır düşünüyorum.
- K18: Bana göre problemlerin en büyüğü öğretmenlerin kâğıt üzerindeki bir sınav sonucu seçilmesidir. Bu yolla seçilen öğretmenlerin içinde psikolojik sorunlu, çocukları sevmeyen ve onlara adil davranmayan kişiler de bulunabiliyor. Bu sistemin değişmesi gerekir.

Araştırmaya katılan öğretmen adayları sistemde görev yapan mevcut öğretmenlerin niteliğinin de bir problem alanı olduğunu düşünmektedirler. Bu görüşlerini dile getirirken mevcut öğretmenlerin çağdaş felsefelerin ilkelere ve bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere adapte olamadıklarına sıklıkla dikkat çekmişlerdir. Dolayısı ile öğretmenler öğrenme ortamlarını bireysel farklılıklara göre düzenlemede, farklı yöntem ve teknikleri sınıf ortamında işe koşmada ve çağdaş felsefelerin kendilerine yüklemiş olduğu rehber rolünü gerçekleştirmede zafiyet göstermektedirler. Bunun yanı sıra öğretmen seçme sisteminin yetersizliği de nitelikli öğretmenlerin belirlenmesini engellemektedir. Bir kısım öğretmenin kendini yenileme çabası içeri-

sinde olmaması veya sistemin yapısından dolayı gelişmemeleri de bu durumu doğuran etmenlerden biridir.

- K13: Eğitimin temel sorunlarından biri de eğitim kadrolarında yer alan eğitimci kişilerin bir nevi biz öğretmenlerin yeterli donanımına sahip olmamızdır. Birçok öğretmenin teknolojik gelişmeleri takip etmesi çok önemlidir ama bu durum bilgisayar öğretmenliğinde daha bir önemlidir. Ancak ben bu niteliğin yeterli olmadığını gözlemliyorum.

Bazı katılımcılar ise öğretmenlerin sistemsal kararlarda ve program geliştirme sürecindeki pasif rolleri nedeniyle motivasyonlarının ve özerkliklerinin düşük olduğunu ifade etmiştir. Merkezden gelen kararları ve programları katı bir anlayışla uygulama konumunda olan öğretmenlerin herhangi bir inisiyatiflerinin olmaması nitelikli bir öğretim hizmetini engellemektedir. Bu bağlamda öğretmen etkinlikleri yani kendi mesleki gelişimlerini yönetme ve meslektaşlarını gelişimine de katkı sağlama beceri ve inisiyatifleri de düşük olmaktadır.

- K21: Günümüz eğitim sistemi öğretmenlere sistemin işlemiş olduğu merkezi programı öğrenciye direkt aktarma görevi vermiştir. Kademe fark etmeksizin bu rolün dışına çıkan öğretmen yok denecek kadar az bence. Öğrenciye bir şey katmak için çırpınan öğretmenlerin sayısı artmalıdır.

Katılımcılardan bir kısmı ise öğretmen atama sistemindeki yanlışların Türk eğitim sisteminin sorunlarından biri olduğunu ifade etmektedir. Özellikle ülkenin belli bölgelerinde yetersiz sayıda öğretmenin bulunması ve yine bu bölgelerde sık öğretmen değişimi önemli bir problemidir. Sistemi yönlendirenler bu konuya dair son yıllarda birtakım önlemler almaya çalışsalar da bölgeler arasındaki bu eşitsiz durum halen devam etmektedir. Yine aynı durum bir ildeki şehir merkezi ve kırsal bölgeler arasında da görülmektedir. Öğretmen atama sisteminin bu zafiyeti öğretmensiz okullar, taşınmalı eğitim veya birleştirilmiş sınıflar gibi alt problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

- K8: Yeni atananların doğu bölgesinde görev yapması ve henüz bir bilgi birikimi ve tecrübesi olmadan bunun gerçekleşmesi bir haksızlık olarak değerlendirilebilir.

- K44: Eğitimin sorunlarında biri de doğudaki oğrencilerin neredeyse üçte birinin her yıl oğretmeninin değişmesi. Bu oğrencilerin temel becerileri bile kazanması mümkün olmuyor bu yüzden.

Katılımcıların bir kısmı ise oğretmenliğin toplum içindeki statüsünün problemlili olduğunu ve bu statünün yükseltilmesi için eğitim yöneticilerinin gerekli düzenlemeleri yapma performanslarının yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu düzenlemeler arasında ücret artırımını, oğretmenin güvenliğini sağlama, eğitsel kararlarda daha fazla inisiyatif verme veya çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi hususların devreye sokulması gerektiği savunulmaktadır.

- K43: Oğretmenlerin toplumdaki yeri bu kadar önemliken bu kadar az ücret almaları mantığa sığmıyor. Ekonomik özgürlüğü olmayan bir birey meslekten soğuyacaktır veya dersini isteksiz biçimde aktaracaktır.

Eğitimin İşlevi

Oğretmen adayları Türk eğitiminin sorunlarına ilişkin görüşlerini ifade ederken 35 kez eğitimin işlevine dair sorunlarına atıfta bulunmuşlardır. Bu başlık altında oğretmen adaylarının büyük çoğunluğu eğitimin hayattan kopuk oluşuna değinmişlerdir. Oğretimin temel ilkelerinden biri olan hayatilik ilkesinin eğitim sistemi tarafından yeterli biçimde sağlanamaması oğretmen adayları tarafından sistemin temel sorunlarından biri olarak yorumlanmıştır. Katılımcılar, eğitim sisteminin, oğretimin ve programların gerçek yaşam göz önüne alınmadan oluşturulduğunu düşünmektedirler. Bunun yanı sıra eğitimin toplumun gerçeklerinden uzak oluşu da oğretmen adayları tarafından dile getirilen bir husustur.

- K1: Günümüz eğitim sistemi daha çok teoride kalmış bulunmaktadır. Hâlbuki eğitim sistemimiz gerek içerik gerekse yöntemler bakımından topluma yakın olmalıdır. Sistem toplumdaki kopuk olduğu için gençler okul sonrası yaşama uyum sağlayamamaktadır.
- K15: Oğrenciler matematik, fizik, kimya vb. birçok ders görüyor. Bu derslerin hepsi olmasa da bazıları günlük hayattan çok uzak olup vakit kaybından öteye gidemiyor. Oğrenciler oğrendiğini günlük hayatta kullanmayınca da unutuluyor.

Bu tema altında öğretmen adayları eğitimin yoğun bir şekilde bireyin yaşamında ihtiyaç duyduğu becerileri ve yüzyılın gerektirdiği yetileri kazandırmadığını ifade etmişlerdir. Eğitimin temel becerileri kazandırmada bile yetersiz oluşunun yanı sıra iletişim, düşünme becerileri, inovasyon, üretim, teknoloji okuryazarlığı ve işbirlikli çalışma gibi becerileri de kazandırmada yeterli performansı göstermediğini dile getirmişlerdir.

K2: Yani şöyle, akademik başarı gerekli olmakla birlikte yaşamsal başarı da gerekli. Matematik problemi çözmek kadar kendini iyi ifade edebilme ve etkili iletişim de önemli.

K35: Derslerin birçoğu öğrenciye bir şey sorgulatmıyor. Yani öğrenci acaba neden böyle demiyor, hazır bilgiye almış. Sonra da düşünme becerileri önemli deniyor. O zaman öğrenciyi düşünmeye sevk edecek bir sistemin olması gerekmez mi?

Öğretmen adayları eğitimin işlevine ilişkin sorunlara eğitimin gerçek yaşamda kullanılmayacak, gerekli olmayan, işlevini kaybetmiş bilgiler öğretmesini ve sistemde birçok gereksiz derslerin bulunmasını da dâhil etmişlerdir. Öğrencilerin okulda günlük hayatta kullanmayacakları bilgileri depolamak durumunda kalmaları, süreç içerisinde okulla hayat arasında bir duvar oluşmasına ve öğrencinin eğitimin anlamını sorgulamaya başlamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda eğitim dört duvar arasına sıkışmakta; öğrenciler öğrendiklerini yaşamlarına ve gerçek hayatta karşılaştıkları problemlere yansıtmakta güçlük çekmektedirler.

- K6: Ben açıkçası sistemdeki teorik derslerin birçoğunun gereksiz olduğunu düşünüyorum. Bu öğrencinin omzunda ağır bir yük oluşturuyor. Teorik derslerin yerine spor, sosyal aktivite gibi dersler gelmeli ve birey gerçek hayata hazırlanmalı.
- K25: Bence eğitim sistemimizin en büyük problemlerinden biri dört duvara sıkıştırılmış belli saatlerden oluşan bir eğitim verilmesidir. Dersler de genellikle belirlenmiş zorunlu derslerden oluşmakta. Yıllardır değişmeyen bu derslerin çoğu öğrencilere anlamsız geliyor. Derslerin bir kısmı için neden bunu görüyoruz diye soruyorlar, hepimiz sorduk.

Bu tema altında öğretmen adayları eğitim sisteminin birtakım temel amaçlarını gerçekleştirmekte de zafiyet gösterdiğini belirtmektedirler. Öğretmen adayları genel anlamda müfredatın yetersiz olduğunu, eğitim sisteminin niteliğinin düşük olduğunu, eğitim sisteminin ana dil ve yabancı dil

öğretiminde başarılı olmadığını ve öğrencilerin etüt merkezi, kurs gibi alternatif seçeneklere başvurmak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

- K8: Eğitim sisteminin niteliği de düşük. Mesela fakültede derslerde PISA sonuçlarını konuşuyoruz hep. Bence bu en önemli göstergelerden biri. Tamam, tek başına her şey değil ama öğrenciler geleceğe ne kadar hazır ciddi bir fikir veriyor.
- K13: Gelişmiş ülkelerin müfredatlarına bakıldığı zaman bizimki tamamen bir enkaz. Eskimiş bilgileri öğrencilere ezberletmekten öteye geçmeliyiz.

Eğitim Sisteminin İstikrarsız Oluşu

Öğretmen adayları eğitim sistemindeki politikaların sürekli değiştiğini ve sistemin istikrarsız bir yapıya sahip olduğunu 27 kez ifade etmişlerdir. Eğitim sisteminde özellikle kademeler arası geçiş, sınav gibi uygulamalarda bir önceki uygulamanın sonuçlarını beklemeden yapılan köklü değişimlerin sistemin niteliğini düşüren bir etki yaptığını belirtmişlerdir. Bu noktada sistemin geçmiş birikimlerinden dersler çıkarma yetisinin düşük oluşu da bir problem alanı olarak dile getirilmiştir.

- K40: Bu sorun ülkenin sürekli gündemindeki bir konudur. En çok da sınav sistemleri değişiyor ülkemizde. Tam bir öğrenci artık geleceğimi bu sisteme göre planlayım dediği anda pat diye sistem değişiyor ve o öğrenciyi artık kaybediyoruz. İstikrar eğitim sistemi için şart bence.
- K45: Günümüz eğitim sisteminin sorunlarından biri de sürekli değişen sınav sistemlerdir. Bu değişimler her öğrencinin tedirgin olmasına ve umutsuzluğa kapılmasına neden olmaktadır. Ben bu değişikliklerin birçok öğrencinin okuma hevesini yaktığını düşünüyorum. Bu belirsizlikler ile daha ne kadar yürüebiliriz bilmiyorum.

Fiziki Altyapı, Donanım Ve Kaynak Eksikliği

Araştırmaya katılan öğretmen adayları 20 kez Türk eğitim sistemindeki fiziki alt yapı, donanım ve kaynak eksikliğinin bir problem alanı olduğunu belirtmişlerdir. Bu tema altında öğretmen adayları eğitime ayrılan bütçenin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Taşınabilir eğitim, kalabalık sınıflar, ikili öğretim gibi unsurların eğitim sistemindeki kaynak eksikliğini kanıtlayan olgular olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Öğretmen adayları

ayrıca birçok okulda laboratuvar, okul bahçesi, sosyal alanlar ile sınıfların ve materyallerin ihtiyaçları karşılayacak seviyede olmadığını belirtmişlerdir.

K26: Ülkemizde eğitim sistemi için gerekli bütçe ayrılmadığından sistem olumsuz etkileniyor. İstenen eğitim kalitesi yakalanamıyor. Okullarda olması gereken malzemeler, araçlar, gereçler olmadığı için aksaklıklar yaşanıyor ve bu da eğitilmiş insan sayısını düşürüyor.

- K8: Eğitimdeki imkânların yetersizliği taşınabilir eğitim uygulamasını yaygınlaştırdı. Bu durum bence öğrenciler için zor ve eğitimi bence olumsuz etkiliyor.

Fırsat Eşitliği

Öğretmen adayları fırsat eşitliği sağlayamama durumunu Türk eğitim sisteminin sorunlarından biri olarak göstermişlerdir. Öğretmen adayları 15 kez eğitim sisteminin fırsat ve imkân eşitliğinden uzak bir hizmet verdiğini ifade etmişlerdir. Öğretmen adayları özellikle bu eşitsizliğin sosyoekonomik düzey değişkeninin etkisi sonucu ortaya çıktığını söylemektedir. Eğitim hizmetinden yararlanabilme düzeyinin öğrencinin sosyoekonomik düzeyi ile yakından ilişkili olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelen öğrencilerin, çeşitliliğe sahip, nitelikli ve üst düzey becerileri geliştirmeye dönük bir öğretim sürecine katılımlarının daha olası olduğu katılımcıların görüşleri arasındadır.

- K36: Eğitimin verildiği ortamın imkânları önemli. Örneğin köyde yaşayan öğrenci teorik olarak dersi görüp geçiyor ama şehirde yerine göre etkinlikler veya uygulamalarla destekleniyor. Bu da öğrenci arasında fark yaşanmasına neden oluyor.
- K43: Maddi durumda iyi okulda okusun, iyi eğitim alsın mantığı bence büyük bir problem. Elit aile çocukları mesela özel okullara gidiyorlar. Eğitimleri daha önemseniyor ve üzerlerine düşülüyor. Şimdi sormak istiyorum madem bütün çocuklar eşit ve sosyal devlet diyoruz. O zaman neden çocuklar aynı imkânlara ulaşamıyorlar ve aynı seviyede bir eğitim alamıyorlar.

Bazı katılımcılar fırsat eşitliği temasına bir ülkenin veya bir ilin farklı bölgeleri arasındaki farklılık perspektifinden yaklaşmışlardır. Özellikle ülkemizdeki bazı bölgeler arasında ve de bir ildeki kentsel ve kırsal yerleşim yerleri arasında eğitim niteliği açısından bir eşitsizlik oluştuğunu savun-

maktadırlar. Hatta bu durumun bir ilden başka bir ile veya özellikle bir il içerisinde köyden kente göç olgusunun nedenlerinden biri olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Yani ebeveynler, çocukları daha nitelikli bir eğitim alabilsin diye köyden veya ilçeden ayrılp il merkezine yerleşebilmektedir.

- K2: Ülkemizde bölgeler arası ve kırsal kesimlerden kentlere sürekli göçler yaşanıyor. Bu nedenle köyde okullar kapanırken kentte okullar yetersiz kalıyor.
- K3: Kısaca tanımlamak gerekirse bir örnekle kırsal kesimde yaşayan insanların daha iyi bir eğitim alması için şehir merkezlerine taşınması sonucu kırsal kesimdeki okullar kapanıyor. Böyle olunca ya taşınmalı eğitim ya da okulu bırakma ortaya çıkıyor. Sonuç olarak kırsal kesimde yaşayan insanların eğitim seviyesi düşüyor. Şehir merkezinde de sınıflar kalabalıklaşıyor. Öğretmenler 35-40 kişilik sınıflarda ders anlatmaya çalışıyor ve her bir öğrenci ile ilgilenemiyor.

Bazı katılımcılar da ülkemizde farklı kademelerde bulunan okul türlerinin eğitimin niteliği açısından bir eşitsizliğe neden olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle lise kademesinde bu durumun belirgin bir hale dönüştüğünü ve nitelikli liselerin belirlenmesi sürecinin bu durumu daha yerleşik hale getirdiğini ifade etmişlerdir.

- K17: Ortaöğretimin niteliğini güçlendirmek ve okullar arasındaki kalite farkını azaltmaya odaklanmak gerekiyor. Nitelikli-niteliksiz lise ayrımı daha baştan öğrenci için motivasyon kırıcı. Bence tüm okulları nitelikli hale getirmek lazım. Bir meslek lisesi de bir fen lisesi kadar nitelikli olmalı.

Eğitimin Öz Farkındalık Kazandırmadaki Eksikliği

Öğretmen adaylarına göre eğitimi sisteminin eksikliklerinden biri de bireye kendisi ve çevresi hakkında bir farkındalık kazandırma hususunda ortaya çıkmaktadır. Eğitimin önemli işlevlerinden biri bireyin kapasitesini ortaya çıkartıp bireyin gelişimini sağlamaktır. Bireysel gelişim sürecinde bireyin özyeterlik, öz farkındalık, özgüven ve meta biliş gibi özelliklerinin geliştirilmesi kritik görülmektedir. Bu bağlamda birey eğitim sonucunda kendisine dönük farkındalık kazanmalı ve bunun sonucunda yaşamını sağlıklı, dengeli ve başarılı bir şekilde sürdürebilmelidir. Bu amaç doğrultusunda

eğitimin bireye disiplinli olma, duygularını kontrol etme, isabetli hedefler belirleme, özsaygı sahibi olma gibi özellikleri kazandırması önemlidir. Araştırmaya katılan öğretmen adayları, Türk eğitim sisteminin bireye kendisi hakkında bir farkındalık kazandırmadığını belirtmekte ve bunun temel nedeninin bireyi merkeze almayan ezberci eğitim sistemi olduğunu ifade etmektedir. Bu tarz bir eğitim bireye bir iç disiplin kazandırmakta da yetersiz kalmaktadır.

- K1: Kendine güveni olmayan, boşluk içinde, değerlerini yitirmiş, endişeli, yaşamdan kopuk ve kendine ve ulusuna yabancı gençler hiç iç açıcı gözüküyor değil mi? Ama bu onların istekleri sonucu değildir. Uygulanmakta olan eğitim modelimiz bu tür bireylerin oluşmasını hazırlamıştır.
- K3: Çocuklarımızın duygusal eğitimi onlara akılcı amaçlar belirleyip o amaçlara ulaşma disiplin ve isteği kazandırmıyor. Çocuklarımız kendine güvenen, hayalleri ve umutları olan bireyler olmak yerine depresif, asosyal ve mutsuz bireyler olma yolunda hızla ilerlemektedir.
- K14: Bizim eğitim sistemimizde öğrenci dış disipline uyar ve bu nedenle de iç disiplini yeteri kadar gelişmez. İyi de bu çocuğun başında devamlı öğretmen bulunmayacak ki. O zaman işte çocuk devamlı bir yetişkinin talimatlarına ihtiyaç duyacaktır.

Birey böyle bir ekosistemde kendini tanımamakta ve akılcı amaçlar belirlemede başarısız olmaktadır. Birçok öğrenci, öğrenme ve ders çalışma stratejilerine dönük düşük farkındalıkları neticesinde birtakım disiplinlerde sürekli tekrar eden başarısızlıklar yaşamakta ancak bunu bilişsel olarak yetersiz oluşuna bağlamaktadır. Dolayısıyla eğitim öğrenciler için asli amacını yitirmekte ve öğrenciler özgüven eksikliği yaşamaktadır; yani başarmaya dönük inançları gün geçtikçe azalmaktadır. Ayrıca birey kendi yeteneklerinin farkına varamadığı için bölüm, okul veya meslek seçimi gibi kritik kararları verirken isabetli seçimler yapamamakta ve bu da mutsuz bir yaşantıya neden olabilmektedir. Bu durumun üstesinden gelebilmek bireysel farklılıkları önemseyen ve çoklu öğeler içeren program ve öğretim süreçleriyle mümkün olabilecektir.

- K22: Günümüz eğitim sisteminin en önemli problemlerinden biri öğrencilerdeki özgüven eksikliğidir. Bunu yaşamayan öğrenci çok azdır. Dışarıdan gelen baskı yüzünden yarış atına dönen öğrenci bir

süre sonra başarısızlık korkusu ile ağır stres yaşamaya başlamaktadır.

Katılımcılardan bazıları ise öğrencinin kendisinin merkeze alınmadığı bir eğitim sistemine isteksiz yaklaştığını ve genel olarak öğrencilerin eğitime dair motivasyonlarının düşük olduğunu söylemiştir. Öğrenciler bireysel farklılıklarını dikkate almayan ve esnek olmayan bir eğitim sistemine yalnızca belirli zorunluklar uyarınca katılım göstermektedir. Ülkemizde öğretim kademelerini tamamlamanın ve bu süreci temsil eden semboller olan diploma, sertifika, karne gibi unsurların bireyin toplumsal sınıfını belirlemede önemli bir araç olması, öğrencilerin eğitimine devamını sağlayan temel unsur olmaktadır. Bunun yanı sıra zorunlu eğitim olgusu ile öğrencilerin ailelerinden ve çevrelerinden gelen baskılar da öğrencinin eğitime devamını sağlamaktadır. Ancak sistem içinde bu unsurların dışında öğretime entelektüel bir anlam yükleyen ve eğitim almanın kendisi için anlamlı olduğunu düşünen öğrenci sayısı sınırlı kalmaktadır.

- K32: Eğitim sisteminin bir diğer en büyük problemi öğrencilerin ilgisizliği, isteksizliğidir. Öğrenci düzenli ders çalışmıyor, dersle ilgili birçok sorumluluğu yerine getirmiyor. Ama kalma olmayınca dersleri sıkıntısız geçiyor. Lisansta bile birçok öğrenci çok az çabayla geçiyor. Hepsinin aklında diploma var başka bir istekleri de yok.

Bazı katılımcılar ise eğitim sisteminin varoluşçu ilkelere dayalı değişiklikleri uygulamaya aktarma sürecinde olumlu adımlar attığını ancak bu adımların bir kısmının amaç kaymasına uğradığını düşünmektedir. Bu düşüncelerine örnek olarak da öğrenci merkezli eğitim olgusunu vermektedirler. Çağdaş felsefelerin ilkelerini öğretim sürecine yansıtma noktasında çaba gösteren eğitim sistemi bu süreçte öğrencilere verilen özgürlüğü abartılı bir noktaya taşımıştır. Böylece birey kendisini her şeyin ölçüsü olarak görmeye başlamış ve bir bakıma yine iç disiplin kazanma noktasında zafiyet yaşamıştır. Yani kendisine dönük farkındalığını bu sefer üzerindeki baskı unsurundan dolayı değil de özgürlük unsurundan dolayı olgunlaştıramamıştır. Bu durumun sonuçları olarak okullarda disiplinin sağlanmasında yaşanan zorluklar, öğrencilerin derse veya öğrenmeye sevk edilmesinin güçleşmesi, eğitim dışı birtakım amaç, süreç ve unsurların sistemde öğretimden daha etkili olması ve okul güvenliğinin tehlikeye girmesi olmuştur. Yani bu olgu da eğitimi anlamını yitirmesine neden olmuştur.

K33: Eğitime farklı bir anlayış geldi. Öğrencilere sert, zorlu davranmak yerine onların içindeki cevheri keşfetmek. Tamam, yanlış bir yaklaşım değil ama vur deyince öldürmüşler gibi geliyor bana. Çocuklara ancak yetişkinlerin baş edebileceği özgürlükler ve seçenekler verirseniz yani ona yetişkin gibi davranırsanız sonuçları bugünkü gibi olumsuz olur.

K55: Okullarda özgürlükler çok fazla artış gösterdi. Örneğin serbest kıyafet uygulaması ile öğrenci bir okula mensup olmak, aidiyet ve sorumluluk hissi taşımaktan uzaklaştı. Bu bence ipin koptuğu yer oldu ve özgürlükler arttı ve önü alnamayacak noktalara vardı.

Bazı öğretmen adayları ise okullarda verilen ve öğrencinin öz farkındalık kazanmasında etkili olması beklenen rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetinin yetersiz ve işlevini gerçekleştirememekte olduğunu ifade etmişlerdir. Rehberlik faaliyetleri öğrencinin kendini tanıması, yeteneklerini fark etmesi, öğretimsel ve mesleki yönelimlerini belirlemesi süreçlerinde önemli bir hizmet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hizmetin niteliğinin düşük olması öğrencilerin bu alanlardaki farkındalığının ve karşılaştıkları kriz durumları ile baş etme yetilerinin düşük olmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısı ile bu hizmete ilişkin düzenlemeleri eğitim kurumları tarafından nitelikli biçimde yürütülmesine dönük tedbirler alınmalıdır.

- K8: Eğitimimizdeki problemlerden biri de rehberlik problemidir. Çoğu öğrenci ne zaman rehberlik servislerine başvuracağını bilmemektedir. Genellikle sorun çok büyüdükten ve geç kalındıktan sonra rehberlik servislerine başvurulmakta. Başta rehber öğretmenlerin sayısı da yetersiz ve rehberlik kırk dakikalık konuşmadan ibaret bir şey olmamalıdır.

Değer Eğitimi

Öğretmen adayları Türk eğitim sisteminin değer aktarımı veya eğitimi noktasında yeterli performans göstermediğini düşünmektedirler. Katılımcılar 10 kez Türk eğitim sisteminin beklenen seviyede değer eğitimi yapamadığını belirtmişlerdir. Bu husus katılımcıların bir sorun alanı olarak ifade ettiği, Türk eğitim sisteminin bütüncül bir eğitim vermedeki zafiyeti ile de ilişkilendirilebilir. Bir kısım öğretmen adayı Türk eğitim sisteminin milli ve manevi değerleri kazandıramadığını ifade etmektedir. Eğitim sistemini yönlendirenler bu zafiyeti görüp öğretim programlarına ve süreçlerine değerler

eğitimini entegre etme çabalarına girişmişlerdir. Ancak katılımılar bu çabaların ve çıktıların tatmin edici olmadığını dűřünmektedir.

- K24: Sadece para kazandırmaya odaklı, maddiyata önem veren ve insani duygulardan yoksun, puan ve not esaslı eđitim yűzűnden toplumda rűřvet, adam kayırma, haksızlık ve adaletsizlik artıyor. Bu nedenle deđer esaslı bir eđitim řart.
- K41: Ahlaki deđerlerin de dűzgűn aktarılması önemli bence űnkű iyi bir eđitimi pekiřtiren unsurlardan birisidir. Gűnűműzde iyi eđitim almıř birçok insanın ahlaki deđerlerden uzak kaldıđını ve yalnızca kendisini dűřűndűđűnű gűrmekteyiz. Hâlbuki iyi eđitim almıř bir insanın çevresine ve űlkesine de faydalı olması gerekir.

Bazı katılımılar da eğitim sisteminin bilgi aktarımının yanı sıra bu bilginin nasıl faydalı biçimde kullanılacağının da öğrencilere öğretilmesi gerektiğini dűřűnmektedir. Ayrıca kademelere gűre uyarlanmış ve sadeleştirilmiş bir etik eğitiminin başlatılması gerektiğini ifade eden katılımılar da vardır.

- K13: Eđitim sistemi bireye bilgiyi veriyor ama bunu nasıl dođru kullanacađını öđretmiyor. Yani sonuçta bir bilgi zararlı yűnde de kullanabilir ki bunun örneđini atom bombası gibi örneklere gűrdűk. Bu nedenle etik denen řeyin de okullarda öđretilmesi gerek.

Milli Eğitime Dair Alınan Kararları Eğitim Dışından Kişilerin Alması

Katılımılardan bir kısmı eğitimle alakalı kararların eğitime ilişkin yeteri kadar birikimi olmayan kişiler tarafından alınmasının, sistemin temel sorunlarından biri olduğunu dile getirmişlerdir. Özellikle zaman zaman eğitimin siyasi tartışmaların bir aracı haline gelmesi đretmen adayları tarafından eleştirilmektedir. Bunun yerine eğitimin bir devlet politikası haline getirilmesi ve farklı siyasi gűrűřlerin eğitim sűz konusu olduğunda bu politikaları destekleyici ortak bir tutum takınması gerekmektedir.

- K37: Evet, řuna inanırım hep bir şeyin bir űst iyisi olduğuna; kullandığımız sistem en iyisi olmayabilir ve eğitim sistemi de bir űst seviyeye ıkartılmalı. Ama bu ancak sistemi değiştirme kararı alınan toplantı masalarının çevresinde gerçek eğitimcilerin yani öğretmenlerin olmasında geçer.
- K43: Bence en bűyűk sorunlardan biri de műfredatlar hayatında bir kez bile ders vermemiř politikacılar tarafından hazırlanıyor. Eđitimin ne ol-

duğunu bilen birinin hazırladığı sistemin de müfredatın da olumlu sonuçları olacağını düşünüyorum.

Yine bu tema içerisinde öğretmen özerkliğinin düşük olması ve öğretmenlerin eğitsel kararlarda fikirlerini programlara ve öğretim süreçlerine yansıtamamaları bir problem alanı olarak ortaya konmuştur.

- K4: Öğretmenler eğitim sisteminde söz hakkına sahip değiller. Zaten sistem bu yüzden dikış tutmuyor. Veli ve öğrenci öğretmenden daha fazla etkili. Öğretmenlerin fikirleri sorulmadıkça sistem iyileşmeyecektir.

Eğitimin Paydaşlarına Yönelik Problemler

Öğretmen adayları bu tema altında öncelikli olarak ebeveynlerin çocuk yetiştirme hususlarında yaptığı hataların eğitime yansımalarını problem oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılar ebeveynlerin bir kısmının çocuklarını yönlendirme ve eğitsel süreçte onlara destek olma konusunda da eksik olduklarını düşünmektedirler.

- K8: Günümüz eğitim sistemini en önemli eksikliklerinden biri aile eğitimidir. Eğitim ailede başlar e çocuk anne babanın aynısıdır. Şimdiki ailelerin çocukları ile sağlıklı bağ kuran, onlara vakit ayıran bir düzenleri yok. Genellikle onları susturmak amacıyla tablet ve telefon verip geçiştiriyorlar. Sonra da çocuğun gelişimi birçok yönden olumsuz etkileniyor.

Bu tema altında ayrıca eğitsel kararların paydaşların tam bir katılımı olmadan alınması ve paydaşların eğitsel karar ve süreçlere etki etmek için yeterli inisiyatif almaması da problemler olarak dile getirilmiştir.

- K38: Eleştirmeye hakkımız var ama her eğitimci, öğrenci, veli yani eğitimin içindeki herkes sürekli bir eleştiri, yeme çabasinda. Devamlı eleştiri yapıyorlar ama uygulama yok. Böylece bir nebze kendilerini rahatlatmış oluyorlar. Sonra aynı düzen devam ediyor. Eleştirmeye verdiğimiz çabayı değiştirmeye de verseydik iyi bir yerlerde olabilirdik.

Bu tema kapsamına son olarak paydaşlar arasında yeterli bir iletişim olmaması da problem alanı olarak belirtilmiştir.

- K12: Öğrenci, öğretmen ve veli bir bütün oluşturan parçalardır. Bu parçalar arasında yeterli iletişimi sağlamak gerekiyor yoksa uyum sağlamazsa bir çatışma doğacaktır ve bugün yaşadığımız da bu.

Lisans Eğitiminin Niteliği

Öğretmen adaylarına göre lisans eğitiminin niteliği ve kendisinden beklenen işlevi yerine getirememesi, eğitimin sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların lisans eğitimi kademesinde olmaları ve bizzat ilgili sisteminin bir paydaşı olmaları, bu kademeye dair sorunları ilk elden gözlemlemelerine imkân sağlamıştır. Lisans eğitiminin ilgili olduğu alana ilişkin yeterli bilgi ve beceri kazandırmadığı katılımcıların üzerinde durduğu hususlardan biridir. Bu noktada lisans eğitimine erişimin halen düşük seviyede olması ve lisans eğitiminin kendinden önceki kademelerin başlatmış olduğu teorik eğitim silsilesini devam ettirerek yalnızca bilgi odaklı bir anlayışa sahip olması sorun alanları olarak ifade edilmiştir. Bir kısım katılımcı bu durumu öğretmen yetiştirme sistemi ile ilişkilendirmiş ve de özellikle çeşitli alanlardan beceri gerektiren meslek veya disiplinlerin yalnızca teorik temelli aktarımını, lisans eğitiminin işlevini yerine getirememesi olarak yorumlamıştır.

- K37: Evet, tam 12 yıl eğitim alıp ilköğretim ve ortaöğretim hayatını bitiriyoruz. Aldığımız dersler hep ortaktı ve teorikti.....Tam diyoruz ki evet 12 teorik yılı bitirdik ve artık yapacağımız mesleğin ilk adımlarını üniversitelerimizde atacağız ancak yine önümüze teorik dersler yığılıyor.....Her şeyi mesleğe başladıktan sonra öğreneceksek bu kadar uzun yıl eğitim almamız niye. Ben üniversiteleri teorik dersler yüzünden mesleğe geç kalınmışlık olarak görüyorum.

Katılımcılardan bazıları ise lisans eğitiminin araştırma, sorgulama, problem çözme, disiplinler arası çalışma, inovasyon gibi becerilere odaklanmadığını ve bu yetilerin lisans eğitimi aracılığı ile geliştirilemediğini ifade etmiştir.

- K6: Üniversiteler sadece iş imkânı sağlamak veya teorik eğitim almak için gidilen yerler olmamalı. Üniversitelerde sosyal ilişkiler, birtakım çağdaş beceriler ve aslında hayat öğrenilmeli.

İthal Eğitim Sistemlerinin Uygulamalarının Transfer Edilmesi

Öğretmen adaylarının bir kısmı farklı ülkelerin eğitim sistemlerine ilişkin uygulamaların Türkiye gerçeklerine uyarlanmadan aynen transfer edilmesini bir problem olarak görmektedirler. Sosyal yapısı, demografik özellikleri, eğitim felsefesi farklı ülkelerin eğitim sistemlerinin yeteri kadar inceleme-

den ve ne sonuçlar vereceği planlanmadan kullanılması eğitimde birçok başka problemin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Eğitimin evrensel ve tüm toplumlar tarafından tatbik edilebilecek gerçekleri olduğu gibi yerel ve yalnızca o ülkeye dair özellikler tarafından belirlenen bir yönü de mevcuttur. Bu ilke göz önüne alınmadan başka bir ülkenin eğitim sisteminin bütüncül bir bakışla kopyalanması, katılımcılar açısından eğitim sisteminin sorunlu yönlerinden biridir.

- K4: Diğer bir sorun ise kendi eğitim sistemimiz yok sürekli başka yerlerden alıyoruz. Sonuçta herkesin örf, adet ve gelenekleri farklı bu yüzden öğrenci bu sistemi benimseyip uygulayamıyor.
- K23: Özellikle ülkemizde sürekli olarak başka ülkelerin sistemleri kullanılmaya çalışılmakta fakat gerek kültürel farklılıklardan gerekse ulusal amaç ve hedef farklılıklarından kaynaklı olarak başarıya ulaşılamamaktadır.

Yetişkin Eğitimine Yeteri Kadar Önem Verilmemesi

Öğretmen adayları günümüzde hayat boyu öğrenme kavramının ortaya çıkmasıyla önemi tekrar fark edilen yetişkin eğitimi olgusunun Türk eğitim sistemi açısından yeteri kadar önemsenmediğini düşünmektedirler. Halk eğitiminin gerçekleştirilmesine dönük imkân ve uygulamaların artırılarak çeşitlendirilmesi, toplumun eğitim seviyesini yükseğe taşıyacağından ciddi biçimde ele alınmalıdır. Aksi takdirde bir toplumu oluşturan bireylerin aldıkları eğitim yalnızca örgün eğitim kurumlarında geçirdikleri süreçlerle sınırlı kalacaktır. Bu çalışma kapsamında ifade edilen birtakım etmenlerin örgün eğitiminin nitelik ve etkisini düşürdüğü göz önüne alındığında bireyler gerçek yaşamın problemlerini çözme, fırsatları değerlendirme, girişimci olma ve hayatı boyunca ihtiyaç duyduğu bilgi ve yeti gelişimini sağlama konusunda eksik bir beceri setine sahip olacaklardır.

- K26: Eğitim sadece öğrenciler için değil bence. Yetişkin halk için de kütüphaneler ve etkinliklerle halk da eğitilmeli.

Diğer Sorunlar

Daha az sayıda öğretmen adayının sorun olarak ifade ettiği konular bu başlık altında ele alınmıştır. Araştırmada öğretmen adayları beş kez eğitimde teknolojinin yanlış yönde ya da yetersiz kullanımını bir problem olarak

değerlendirmişlerdir. Burada özellikle eğitim teknolojilerine yüklenen yanlış anlam, yani teknolojinin öğretim süreçlerinde asli bir unsur kabul edilmesinin problem oluşturduğu ifade edilmiştir. Katılımcılar beş kez okul öncesi eğitime erişimin sınırlı olması ve eşitsizlik içermesi durumunu, beş kez okullaşma oranının düşük olmasını ve iki kez eğitimin bilimin doğurgularına göre düzenlenmemesini problem olarak belirtmişlerdir. Bununla birlikte birer kez ise eğitimin esnekliğe imkân vermeyen merkeziyetçi yapısı, mesleki eğitime yeterli önem verilmemesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği problem olarak dile getirilmiştir.

- K13: Okullardaki akıllı tahtaları yaşı ilerlemiş veya kendini gelişime kapamış öğretmenlerin kullanmasının zor olduğunu düşünüyorum. O zaman aktif kullanılamayan materyaller eğitime fayda sağlayamaz.
- K21: Eğitim sistemindeki en büyük problemlerden biri teknolojiyi geliştiremememiz ve elimizdeki teknolojiyi bile düzgünce kullanamamamız..... Eğitim sisteminde bir ara Fatih projesi uygulandı ama başlarda mantıklı olduğu düşünülen bu proje sonraları bir sürü sıkıntı çıktı. Sonra öğrencilere PC tabletler dağıtıldı, onların da bir işlevi olmadı. Umarım bunlara çözüm bulunur.
- K51: Bu teknolojik unsurların eğitimde mutlak başarıyı getireceğini düşünüyoruz. Hiçbir teknolojik alet öğretmenin yerini tutamaz; bizim öğretmene yatırım yapmamız lazım.
- K8: Eğitimdeki temel problemlerden biri de okullaşma oranındaki yetersizliktir. PISA ile ilgili dersler de konuşulurken istatistiklerimizin OECD ortalamasının altında olduğunu görmüştük.
- K43: Eğitim sistemimizin bir amacı olmalı. Bana göre, eğitim sistemimiz bilim ekseninden uzaklaşmış olması eğitiminin amacına engel oluyor. Neden hep elde tutulur projeler, gelişmiş sistemli aletler ve teknoloji konusunda gelişmiş ülkelerden geride kalıyoruz. Bunun çok sebebi var ama biri de bilimsel düşünmememiz ve bilimsel düşünme yöntemlerini bilen, uygulayan bireyleri yetiştirmiyor olmamız.
- K44: Okul öncesi eğitim tamamen parasız olursa herkes erişebilir. Ama okul öncesi eğitim yaygınlaşmadığı için bazı öğrencilerin okula uyumu çok zor oluyor ve bu öğrenciler yeterli eğitim alamıyor.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminin problemlerine ilişkin düşüncelerini belirlemek ve bu düşüncelerin dünyadaki eğitime dair küresel ve güncel problemler ile örtüşüp örtüşmediğini analiz etmek amaçlanmıştır. Öğretmen adaylarının görüşleri, eğitimin işlevlerini yerine getirememesi, ezberci yapı, fırsat ve imkân eşitsizliği, lisans eğitiminin nitelik ve işlevi, değer eğitimi, eğitimin öz farkındalık kazandıramaması, eğitim sisteminin istikrarsız oluşu, öğretmene ilişkin süreçler ve politikalar, kaynak eksikliği, ithal eğitim sistemlerinin uygulamalarının transfer edilmesi, yetişkin eğitimi, eğitimin paydaşlarına yönelik problemler gibi başlıklarda yoğunluk göstermektedir. Bu sorunların birçoğu daha önce ele alınan çeşitli eğitim raporları ve analizleri ile akademik çalışmalarla birebir örtüşmektedir.

Alanyazın incelendiğinde Türk eğitim sisteminin sorunlarına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerine başvuran çalışmaların sayıca az olduğu görülmektedir. Yılmaz ve Altınkurt (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmen adayları Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin problem kaynağı olduğunu düşündükleri unsurları belirtmiştir. Bu bağlamda merkezi sınavlar, ezberci eğitim, öğretmenlerin niteliği, öğretmen atama ve yetiştirme sistemi, eğitime erişimde eşitsizlikler gibi alanların problemlerine ilişkin bulgu çalışmamızla paralellik göstermektedir. Yine mesleki ve teknik eğitim, rehberlik faaliyetleri, eğitimin merkeziyetçi yapısı, taşınabilir eğitim ve okul öncesi eğitim başlıkları her iki çalışmada da problemler olarak belirlenmiştir.

Bu iki çalışmanın arasında geçen süre göz önüne alındığında öğretmen adaylarının eğitim sisteminin problemlerine dönük algıları büyük benzerlikler taşımaktadır. Günümüzde bilimsel, sosyolojik, ekonomik, toplumsal ve psikolojik alanlarda yaşanan yoğun değişim dalgasının varlığına rağmen görüşlerin bu kadar paralel olması yani görüşlerin değişimlerden etkilenmemiş olması, öğretmen adaylarının bu değişimleri yeteri kadar takip etmediği şeklinde yorumlanabilir. Sezer (2020) çalışmasında öğretmen adaylarının, Türk milli eğitiminin genel amaçlarının gerçekleşme düzeyine ilişkin görüşlerini incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre öğretmen adayları milli eğitimin amaçlarının yüksek düzeyde gerçekleşmediğini savunmuştur. Öğretmen adayları milli eğitimi en çok vatandaş yetiştirme ve öğrenciye

milli değerleri benimsetme alt amacında başarılı bulduklarını ifade etmiştir. Bu bulgu değerler eğitiminin problemlili olduğunun belirlendiği çalışmamızla çelişiyor görünse de öğrencilerin çağdaş eğitim felsefesine göre kişisel gelişimlerinin sağlanmasının öncelenmesi gerektiğine dair bulguyu desteklemektedir. Bu noktada bireylerin toplumsal normlara göre birbirleriyle benzer bir şekilde yetiştirilmesi uzun yıllardan bu yana eğitim sistemlerinin önemli amaçlarından biri olagelmıştır. Ancak özellikle son yıllarda eğitime dair anlayışta vuku bulan değişiklik bireysel farklılıklara duyarlı ve bireyin kendi kişisel gelişimini sağlayacağı öğretimsel tercihleri yapabilmesine imkân veren düzenlemeleri gündeme taşımıştır. Bu nedenle Sezer (2020)'in çalışmasında eğitimin toplumsal amaçlarının yeterli düzeyde gerçekleştirildiği düşüncesine, bireysel gelişimin yeterli olarak sağlanmadığı düşüncesinin eşlik etmesi bu çalışmanın bulgularını desteklemektedir. Zira ilgili çalışmada Türk milli eğitiminin, sorumluluk sahibi ve dengeli karaktere sahip birey yetiştirmede orta düzey bir performans gösterdiği bulgulanmıştır. Yine milli eğitim sistemi bireyleri hür ve bilimsel düşünme gücü ile geniş bir dünya görüşüne sahip kılmada düşük, ilgi ve yeteneğe göre yetiştirme ile mesleğe hazırlamada ise oldukça düşük bir performans göstermektedir.

Geçmiş yıllarda belirtilen bazı sorunların “Özel dersaneler sorunu” (Yılmaz & Altınkurt, 2011, s. 957) bu çalışmada yer almadığı görülmektedir. Bu doğrultuda Milli Eğitim açısından bakıldığında mevcut dile getirilen sorunlardan bazılarının çözüm bulunduğu görülmektedir. Ama öğretmen adaylarının dünyadaki gelişimleri yakından takip etmedikleri ve küresel bazlı eğitime dair sorunlara yabancı kaldıkları da aşikârdır. Bu açıdan çeşitli akademik çalışmalarda yapıcı öneriler sürekli sunulmaktadır. Özellikle öğretmen standartları konusunda MEB-YÖK arasındaki uyum önemsenmektedir. Öğretmen ve diğer personel denetim standartları oluşturulmalıdır. Öğretmen yetiştirme standartlarının oluşturulması ve bunların lisans programları ile uyumunun sağlanması gerekir (Yayla, 2015, s. 118).

Alpaydın (2018) tarafından hazırlanan raporda da Türkiye'nin eğitim sisteminin güçlendirilmesi gereken alanları incelenmiştir. Buna göre insan odaklı bir eğitim anlayışının yeterli biçimde uygulanmadığı dikkat çekilen raporda, eğitimin halen ideolojik ve özellikle de ekonomik odaklı bir anlayışla yürütüldüğü belirtilmektedir. Bununla birlikte toplumun tarihsel ve düşünsel mirasının yansıtıldığı eğitim programları, temel kalite standartlarını karşılayan okullar ve bunların yönetiminin devredileceği liyakat sahibi

liderlerin eksikliği de eğitimin performansını etkilemektedir. Öğrenme sürecini devam ettiren eğitimci kadrosu, yerinden okul merkezli bir yönetim anlayışı ve bu anlayışın getireceği esneklikler, adil bir performans değerlendirme ve teşvik sistemi ile güçlü kurumsal iletişime sahip eğitim kurumları da eğitim sisteminin sorunlu noktaları olarak değerlendirilmektedir.

Hem Millî Eğitim Bakanlığı'nun hem de Yükseköğretim Kurumu'nun bugün itibari ile büyük çabalar göstererek problemlere çözüm aradığı mevzulardan birisi de mülteciler ve eğitim konusudur. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli vatandaşların sayısı Eylül 2019 itibariyle 3.658.250'dir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Sadece Suriye değil Irak'ta yaşayan Arap ve Türkmenlerin de Türkiye'ye göç ettikleri ve Türkiye'nin bu kişilere geçici koruma imkânı sağladığı görülmektedir. Tüm bu göç dalgaları sadece sosyal problemleri beraberinde getirmemiş aynı zamanda eğitim problemlerini de doğurmuştur. Göç eden öğrenciler Türk öğrencilerin okudukları sınıflara dağıtılmış ve farklı etnik yapılaraya sahip öğrencilerin Türk öğrenciler ile kaynaşarak adaptasyon problemi aşılına çalışılmak istenmiştir. Türk öğrenciler başta olmak üzere velileri de bu duruma tepki göstermeye başlamışlardır. Ama buradaki en büyük problemi yaşayan öğretmenlerdir. Öğretmenler farklı düzeydeki yabancı uyruklu bu öğrencileri sınıfa adapte etmekte ve eşit düzeyde sınıf ortamı oluşturmakta sorunlar yaşamakla beraber dil farklılıklarından doğan eksikliği tamamlamak için üstün çaba göstermişlerdir. Güler (2012, s.133)'e göre dil öğretimi yapan öğretmenlerin dilin inceliklerine hâkim olması, bunları yerinde, zamanında izah edebilmesi ve ayırt edici örneklerle öğrenciye seslenebilmesi özellikle kelime öğretiminde son derece mühim yer tutar. Aksi hâlde dil-kültür ilinkisiyle renklenmiş dil öğrenme/öğretme faaliyetinin öğrenene/öğretene verdiği zevk azalacak ve hedef dile olan talep yeterince karşılanamayacaktır. Bu özelliklerin tüm öğretmenlerde olması gerekliliği yadsınamaz bir olgu olarak güncel gelişmeler ışığında karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda Erdem (2017) yaptığı çalışmada mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar konu edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre öğretmenler süreçte, öğretim içeriğini öğrenciye görelilik ilkesine göre revize etme, öğrenci özelliklerine uygun öğretim stratejileri kullanma, uygun öğretim araç ve gereçleri seçme ve bunları etkili kullanma, ölçme araçları geliştirme ve değerlendirme unsurlarına dönük ihtiyaç hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada ise ğretmen adaylarının eğitime dair görüşlerinde bu tür farklı ve karışık sınıf ortamlarına dair sorunlar bulunmamaktadır. Öğretmen adaylarının bu sorunu görmezden gelmeleri ve Türkiye'nin bu sorunu yakından yaşamasına rağmen ğretmen adaylarının bu soruna karşı bir fikirlerinin olmaması düşündürücüdür. Bunu doğuran etmenlerden biri de yükseköğretim kurumlarındaki derslerde bu duruma yönelik yeterli bilgilendirme ve formasyon eğitiminin verilememesi durumudur.

Çin'in Wuhan kentinde 2020 yılında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüs salgını ülkemizde de etkisini göstermektedir. Türkiye olarak virüsün hissedilmeye başlandığı ilk günden itibaren çalışmalara başlanarak etkinin en aza indirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda tüm eğitim kurumlarında yüz yüze eğitimlere ara verilmiş ve senkron ya da asenkron yöntemlerle uzaktan eğitime başlanmıştır. Bu doğrultuda ğretim elemanları/öğretmenler ve öğrenciler farkı teknolojik yollara başvurarak çok da hazırlıklı olmadıkları bir eğitim ortamında kendilerini bulmuşlardır. Bu durum eğitim camiasını bir müddet yormuş ve uzaktan eğitimin önemini ortaya çıkarmıştır. Öğretmen adaylarının uzaktan ğretim sistemleri ile ilgili eğitimsel problemleri dile getirmemesi bu alana ve bu problemlere ne kadar da uzak olduğunun işaretidir.

Bu çalışmada görülen sonuçların başında ğretmen adaylarının kamuoyunda tartışılan eğitim problemlerine duyarlı oldukları ama dünya genelinde gerçekleşen ya da gerçekleşmesi muhtemel eğitim problemlerine hazırlıksız oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda ğretmen adaylarına gerek formasyon dersleri gerekse akademik araştırma sahalarında küresel eğitim sorunları ve öngörülecek problemler doğrultusunda eğitimler verilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca sosyo kültürel sorunların zm için ğretmen adaylarının atanabilecekleri yerlere ilişkin farkındalıklarını arttırmaya yönelik bilgilendirmeler yapılabilir (Sever, Aktaş, şahin ve Tunca, 2015, s. 15). Eğitim alanında, eğitimi etkili ve önemli kılan en önemli etmen olan öğretmenin doğabilecek problemler karşısında hazırlıklı ve bu alanlarda donanımlı olmasıdır. Eğitimin ana sa ayakları olan ğretmen, ğrenci ve veli üçgeninde, öğretmenin bu problemler karşısında hazır ve yetkin olması diğer ayakları (veli ve öğrencileri) rahatlatacak ve eğitim kalitesini arttıracaktır. Küresel problemlerin bilinmesi, bu doğrultuda n çalışmaların yapılması ve teknolojik gelişmelerin takibi hem ülkemiz açısından hem de

ülkemizdeki eğitim ortamlarını takip ve tercih eden uluslararası öğrenciler tarafından önemli konular olarak ele alınabilir.

Kültürel bazda sağlık kültürü, teknoloji kültürü, ekonomi kültürü vb. birçok alan, eğitim ile iç içe durumlar arz edebilir. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının farkındalığını artırmak ve bu kültür havzaları ile ilgili bilgilendirmeler yapmak, kaynak araştırmalarına yöneltmek, ar-ge çalışmalarına dâhil etmek, bu çalışmalara maddi ve manevi destekler sunmak öğretmen adaylarını güçlü kılacak ve mesleğin başta itibarı olmak üzere tüm etki alanlarında pozitif sonuçlar verecektir.

EXTENDED ABSTRACT

**Pre-Service Teachers' Approaches to the Problems of
the Turkish Education System and Levels of
Closeness to Global Problems on a Cultural Basis**

*

Eray Eğmir -Halit elik

Afyon Kocatepe University, Kütahya Dumlupınar University

Turkey which is an important country of Europe in terms of student potential allocates a critical part of its budget every year for performing and developing the educational activities. However, since the Turkish education system has different problems in every period, struggling with these problems and producing temporary or permanent solutions within the framework of these problems have been issues that concern all stakeholders of education, especially the National Education community. Education is directly affected by other social, political and economic problems as well as the problems in its context. In this regard, stakeholders of the education system also have to take measures to reduce the negative effects of problems in other areas.

In their study, Yılmaz and Altınkurt (2011, p. 944-945) compiled many problems related to the education expressed by various institutions and organizations in a table and stated that the efforts made for the solution of these problems were insufficient. Problems in the field of education are handled as the subject of the studies created at the local level in addition to the studies carried out for the country. The overlapping of the problems on a local basis with the problems across the country shows that education problems exist systematically. But whether these problems are the main problems of the Turkish education system and the place of these problems in the development and change in the field of education on a global basis are the situations that need to be discussed.

Considering the report, evaluation, academic study and collected data regarding the education and educational problems summarized above, it is determined that the general valid problems are superficial and unrelated problems. In the developing and changing world education structure, it can be said that there are difficulties in following the world literature regarding

new and changing problem titles related to education field and new understanding and ideas are not formed in this direction. So, this study aims to determine whether the pre-service teachers' opinions about the problems of the Turkish Education System overlap with global and new problems/culture areas in the world.

The research is a research designed in a qualitative design, and it is aimed to analyze the opinions of the pre-service teachers about the problems of the Turkish education system with a phenomenological approach. The study group of the research consists of students studying at the education faculty of a state university in the Aegean Region in the 2019-2020 academic year determined by the maximum diversification method. Pre-service teachers were selected from five different departments and four different grade levels of the education faculty where the study group was selected, and in this way, it was aimed to collect data with a wide participation. The data needed in the study were collected by using a semi-structured interview form prepared by researchers taking into account the opinions of an educational sciences and a language specialist. In the interview form prepared by the researchers, the participants were asked to express the problems they consider important in the Turkish education system due to their reasons.

In order to ensure the credibility and consistency of the study, the data presented were directly supported by quotations. However, during the coding of the data, the data were individually encoded by the two researchers and in order to check the consistency between the coders, the consensus between the coders, called the internal coherence in the Miles and Huberman model, was calculated. The rate was found as %90.

Pre-service teachers' views showed that, the inability of education to fulfill its functions, having a structure that gives importance to memorization, equality in opportunity, quality of undergraduate education, value education, instability of the system, policies regarding the teacher, lack of resources, transfer of implementations of imported education systems, adult education, problems for education stakeholders areas are the problem areas of Turkish education system. Besides, wrong or inadequate use of technology in instructional activities, limited and unequal access to preschool education, low enrollment rate, the situation that education is not arranged according to the implications of science, the centralized structure of education

that does not allow flexibility, insufficient attention to vocational education and gender inequality are mentioned as problems.

When the literature is examined, it is seen that the studies referring to the opinions of prospective teachers regarding the problems of the Turkish education system are few in number. In the study conducted by Yılmaz and Altınkurt (2011), preservice teachers stated the factors that they thought were the source of problems related to the problems of the Turkish education system. In this context, the finding related to the problematic areas such as central exams, having a structure that gives importance to memorization, the quality of teachers, teacher appointment and training system, and inequality in access to education is in line with our study. Again, vocational and technical education, guidance activities, centralization of education, mobile education and pre-school education titles were identified as problematic elements in both studies.

Considering the time elapsed between these two studies, the perceptions of teacher candidates towards the problems of the education system have great similarities. Despite the presence of an intense wave of change in the scientific, sociological, economic, social and psychological fields today, it can be interpreted that the teacher candidates do not follow these changes sufficiently because of the opinions are so parallel, that the opinions are not affected by these changes. According the results of this, it is seen that teacher candidates are sensitive to the education problems discussed in the public, but they are not prepared for the education problems that occur or are likely to happen around the world. In this direction, it is important to provide education and academic research activities to teacher candidates in line with global education problems. The most important factor that makes education effective and important in the field of education is that the teacher is prepared and equipped in the face of problems that may arise. In the triangle of teacher, student and parent, who are the main pillars of education, the fact that the teacher is ready and competent against these problems will relieve the other feet (parents and students) and increase the quality of education. Knowing global problems, conducting preliminary studies in this direction and following technological developments can be considered as important topics both by our country and by international students who prefer and follow educational environments in our country.

Kaynakça / References

- Akbaşı, S., Okan, D. İ. Ş., ve Durnalı, M. (2020). İlkokul öğretmenlerinin karşılaştıkları yıldırma davranışları ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49, 564-581.
- Alpaydın, Y. (2018). *Geleceğin Türkiye'sinde eğitim*. İLKE Yayınları: 12, İstanbul: Limit Ofset
- Ay, D. (2014). *Eğitim sektörü raporu*. TSKB (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası) Ekonomik Araştırmalar.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (15. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demir, M. K., ve Arı, E. (2013). Öğretmen sorunları-Çanakkale ili örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 107-126.
- Eğitim Reformu Girişimi (ERG) (2019). *Öğretmen politikalarında mevcut durum ve zorluklar*. İstanbul: ERG Sabancı Üniversitesi, <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayin/egitim-izleme-raporu-2019-ogretmenler/> adresinden 27.04. 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Eğitim-Sen (2019). *2018-2019 eğitim-öğretim yılında eğitimin durumu*. <http://egitimsen.org.tr/2018-2019-egitim-ogretim-yilinda-egitimin-durumu-raporu/> adresinden 24.03. 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Erdem, C. (2017). Sınıfta mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Filiz, B., ve Durnalı, M. (2019). The views of pre-service teachers at an internship high school on pedagogical formation program in Turkey. *European Journal of Educational Research*, 8(2), 395-407.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden 27.04. 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Güler, E. B. (2012). Yabancılarla türkçe öğretiminde "öğretmen" unsuru. *International Journal of Social Science*, 5(2), 129-134.
- Karip, E. (2019). *Eğitim değerlendirme raporu*. Ankara: TED Yayınları.
- Limon, İ., ve Durnalı, M. (2018). Doktora öğrencilerinin doktora eğitimi ve öğretim üyelerine yönelik metaforik algıları. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 26-40.

- MEB. (2019a). *Millî eğitim istatistikleri, örgün eğitim 2018/19*. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/30102730_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2018_2019.pdf adresinden 24.03. 2020 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2019b). *Millî Eğitim Bakanlığı 2019–2023 stratejik planı*. <http://sgb.meb.gov.tr/www/mill-egitim-bakanligi-2019-2023-stratejik-planii-yayinlanmistir/icerik/368> adresinden 27.04.2020 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2018). *2023 eğitim vizyonu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf adresinden 27.04.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Orhan, A., ve Acar, F. E. (2018). Göz ardı edilen program ve Türkiye’deki yansımaları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(3), 292-305. doi:10.17244/eku.375778
- Özyılmaz, Ö. (2020). *Türk milli eğitim sisteminin sorunları ve çözüm arayışları* (7. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Posner, G. J. (1995). *Analyzing the curriculum*. New York, NY: McGraw-Hill, Inc
- Sever, D., Aktaş, B., Şahin, S., ve Tunca, N. (2015). Pedagojik formasyon sertifika programı öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine başladıklarında karşılaşılabileceklerini düşündükleri sorunlar. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-23.
- Sezer, Ş. (2020). Öğretmen adaylarının görüşlerine göre Türk milli eğitiminin genel amaçlarının gerçekleşme düzeyi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2269-2296.
- Ünal, A., Yavuz, M., ve Küçüker, E. (2011). İlköğretim müfettişlerinin öğretim yılı sonu raporlarına göre Konya ili eğitim sorunlarının değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(2), 247-276.
- Yayla, A. (2015). Nitelikli öğretmenlerin yetiştirilme sürecinde yeni arayışlar: Sorunlar ve çözüm önerileri. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 109-122.
- Yıldırım, A. (2013). Türkiye’de öğretmen eğitimi araştırmaları: Yönelimler, sorunlar ve öncelikli alanlar. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 175-191.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K., ve Altınkurt, Y. (2011). Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 942-973.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Eğmir, E. ve Çelik, H. (2021). Öğretmen adaylarının Türk Eğitim sisteminin sorunlarına olan yaklaşımı ve kültürel bazda küresel problemlere yakınlık düzeyleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 940-979. DOI: 10.26466/opus.773110

Eğitim Kurumlarında Stratejik Risklerin Tespiti

DOI: 10.26466/opus.814252

*

Ömer Faruk Ak* – **Sevilay Şahin ****

*Dr. Niğde Valiliği, Niğde/Türkiye

E-Posta: omerfaruk.ak@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-4329-9327](https://orcid.org/0000-0002-4329-9327)

**Prof. Dr, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Gaziantep/Türkiye

E-Posta: ssahin@gantep.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7140-821X](https://orcid.org/0000-0002-7140-821X)

Öz

Kurumun stratejik hedeflerinin gerçekleşmesini engelleyebilecek tehditler ve olumsuzluklar şeklinde tanımlanan risklerin doğru tespit edilmesi kurumun daha etkili yönetilmesi açısından önemlidir. Zira okullarda yapılan stratejik planlama kapsamında belirlenen stratejilerin dayanak noktaları ne kadar gerçekçi ve güvenilir ise okulun hedeflerine ulaşma oranı da o derece yüksek olacaktır. Bu doğrultuda yürütülen çalışmada, ortaöğretim okullarının meydana gelebilecek önemli risklerin iç kontrol modeline göre tespit edilerek değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede risklerini doğru tespit eden ve değerlendiren okullar belirledikleri hedeflere daha kolay ulaşabileceklerdir. Nicel yöntemlerle yürütülen araştırmanın örneklemini Niğde ilindeki liselerde görev yapan okul yöneticisi ve öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmada verileri toplamak için Okul İç Risklerini Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Analiz aşamasında ölçekteki her risk için risk puanı, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin mesleki gelişim ve etik alanında ve okulların güvenlik ve sağlık alanında meydana gelebilecek riskler diğer alanlara oranla daha riskli değerlendirilmiştir. Katılımcılar tarafından güvenlik ve sağlık alanındaki risklerin oluşma olasılığı görece olarak düşük görülse de oluştuğu takdirde etkisinin yüksek olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Risk, okul yönetimi, iç kontrol modeli, risk yönetimi, stratejik plan

Determination of Strategic Risks in Educational Institutions

*

Abstract

It is important for the institution to be managed more effectively by identifying and controlling all kinds of risks defined as threats and negativities that may prevent the realization of the strategic goals of the institution. Because the more realistic and reliable the mainstays of the strategies determined within the framework of strategic planning in schools, the higher the rate of achievement of the school's goals will be. In this study, it is aimed to determine and evaluate the important risks that may occur in secondary schools according to the internal control model. In this way, schools that correctly identify and evaluate their risks will be able to reach their goals more easily. The sample of the study conducted with quantitative methods consists of school administrators and teachers working in high schools in Niğde. The study used the school Internal Risk Assessment Scale to collect data. Risk score, arithmetic mean and standard deviation values were calculated for each risk in the analysis phase. According to the findings obtained as a result of the research, the risks that may occur in the field of professional development and ethics of teachers and in the field of safety and health of schools were considered more risky than in other areas. Although the probability of occurrence of risks in the field of safety and health is relatively low by the participants, it has been concluded that if they occur, their impact will be high.

Keywords: *Risk, school management, internal control model, risk management, strategic plan*

Giriş

Sosyal, siyasi ve iktisadi yaşamda ortaya çıkan ani gelişmeler ve belirsizlikler, kamu ve özel sektördeki kurum veya kuruluşların faaliyetlerini çok değişken bir zeminde sürdürme gerekliliğini doğurmuştur. Bu durum, geleceğin planlanması ve bu süreçte kaynakların verimli bir şekilde kullanılabilmesi için yönetimin temel işlevlerinden biri olan planlamanın çok daha etkin bir biçimde kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Kamu ya da özel kesimde faaliyetini sürdüren bir kurum, hangi yöne doğru gittiğini belirleyebilmek için öncelikle, tam olarak nerede olduğunu, sonrasında ise nereye gitmek istediğini ve ulaşmak istediği yere nasıl erişebileceğini bilmek isteyecektir. Bu bağlamda, yürütülecek faaliyetlerin sektöre ugraması ve hedeflere ulaşmak için yapılan planlamanın çok mantıklı ve zekice bir hazırlık olduğu söylenebilir (Kriemadis ve Terzoudis, 2007, s.12).

Eğitim kurumları, hem vatandaşların temel hakları olan eğitim hakkını kullanarak gerçek hayatın zorluklarına karşı hazırlanmaları için hem de bu bireylerin ülkenin gelişmesine katkı sağlayacak bilgi ve becerilerle donanmış biçimde yetiştirilebilmesi amacıyla kurulan örgütsel yapılardır. Bu kurumlarda meydana gelen aksamlar kişilerin ciddi hak kayıplarına yol açabilmekte ve aynı zamanda ülkenin geleceği içinde telafisi güç zararlar oluşturabilmektedir. Bu nedenle okulların işleyişini tesadüflere bağlı olarak yürütme lüksü bulunmamakta, tüm faaliyetlerin yapılacak olan planlamaya göre sürdürülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda okullarda hedeflere doğru adımlarla ilerlemek ve eğitim alan öğrencilerin hak kayıplarına ugraması için yaklaşık on yıldır belirli dönemlerde geleceğe yönelik stratejik planlamalar yapılmaktadır.

Dooris, Kelley ve Trainer'e (2004, s.9) göre planlama, geleceğin değerlendirilmesi, amaçların belirlenmesi ve bu amaçları elde edecek yolların tasarlanmasıdır. Yapılan planlama kişiye ya da kuruma fayda getirecek ve ona daha iyi koşullar sağlayacak beceriler ile ilgilidir. Bir organizasyonda hangi işin neden yapıldığı sorgulanarak genel stratejik amaç ve hedeflerin belirlenmesinde disiplinli bir çalışma olması nedeniyle stratejik planlamanın kurumlar ve işletmeler için çok fazla sayıda faydası bulunmaktadır (Steiss, 2003: 3; Gençkaya ve Gündoğdu, 2017).

Akyüz'e (2010, s.124) göre stratejik planlama, uzun vadeli bir planlama olması nedeniyle eğitim kurumları için diğer planlama türlerine göre daha

uygun bir planlama türüdür. Işık ve Aypay (2004, s.351) ise eğitim kurumlarının diğer kurumlar ya da özel işletmeler gibi yönetilmedikleri için eğitim kurumlarında hazırlanan stratejik planların, diğer alanlarda yapılan stratejik planlamalara göre farklılıklar taşıdığını belirtmektedirler. Bir kurumun bulunduğu konum ile varmak istediği konum arasındaki yolu gösteren stratejik planlama da katılım, iletişim, farklı değerlerin ve çıkarların barındırılması, analitik incelemelere göre kararların alınması ve hesap verebilirliğin kolaylaştırılması gibi ilkeler benimsenmektedir. Benimsenen bu ilkeler okulların etkili yönetilmesi açısından önemli ilkelere. Çünkü başarılı bir stratejik planlama okulu maruz kalabileceği tehdit, belirsizlik ve risklere karşı korunurken aynı zamanda okulun tüm paydaşlarını da işin içine katarak ortak akılla kararlar alınmasına olanak sağlayabilmelidir.

Teorik olarak çok sayıda faydası olması beklenen stratejik planların okullarda uygulanmasında bir takım sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Yürürlükte olan mevzuata göre bütün okullarda hazırlanması ve uygulanması zorunlu tutulan stratejik planlamanın, gerek işlevsel olarak hazırlandığını, gerekse uygulama süreçlerinin amaca uygun olarak gerçekleştirildiğini söylemek güçtür. Bu konuda yapılan birçok araştırma da; stratejik planların usulüne uygun şekilde yapılmadığı, okulların mevcut durumları ile stratejik planlamalarının uyumunu sağlanmadığını, stratejik plan hazırlık süreçlerinin sadece kâğıt üzerinde kaldığı ve stratejik plan uygulama aşamalarının öngörülen amaçlara tam ve doğru şekilde hizmet etmediği sonuçları ortaya çıkmıştır (Işık ve Aypay, 2004; Şahin ve Aslan, 2008; Altınkurt, 2010; Kocatepe, 2010; Küçükler, 2010; Yelken, Kılıç ve Üredi, 2010; Balcı, Çanakçı ve Tan, 2012; Memduhoğlu ve Uçar, 2012; Balkar ve Ekici, 2015; Arslan ve Küçükler, 2016).

Okullarda hazırlanan stratejik planlamalarla ilgili yürütülen araştırmalarda belirtilen bu sorunlar, okulların yapısı nedeniyle sadece okul çalışanlarını ilgilendirmeyip, toplumun tüm kesimlerini etkileyecek sonuçlar doğurabileceği göz önünde bulundurulmalı ve öğrenciler başta olmak üzere okulun tüm paydaşları için faydalı, gerçekçi, uygulanabilir ve doğru stratejiler belirlenmelidir.

Bu noktada okullardaki temel eksikliğin stratejik planlarında belirledikleri hedeflere nasıl ulaşılması gerektiğiyle ilgili bir yönetim modelinin bulunmaması olduğu söylenebilir. Çünkü Tunç'a (2014, s.125) göre hazırlanan stratejik planlamanın başarısı, kurumun maruz kalabileceği belirsizlik, tehdit ve risklere karşı kurumu koruyabilmesi ve aynı zamanda fırsatlardan da

yararlandırarak doğru bir şekilde konumlandırabilmesi ile ölçülebilir. Bu bağlamda iç ve dış çevrede neler olduğunun doğru tespit edilerek gerektiğinde örgütün yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilecek eylemlerle ilgili doğru kararların alınması süreci, eksiklik ve hatalar daha ortaya çıkmadan önlenerek bir işin ilk defasında doğru yapılmasıyla yakın ilişkisi bulunmaktadır. Zira bir kurum gerçekleşme ihtimali bulunan farklı durumlara ne kadar hazırlıklı ise bu durumlar karşısında strateji üretmesi de o kadar kolay olacaktır. Kurumlar tarafından seçilen stratejilerin, sonuçları itibarıyla riskli olabilecek seçimler olduğunu belirten Tunç'a (2014) göre stratejik planlama esasen belirsizlik ve riskleri yönetebilmek için kullanılan yönetsel araçlardır. Stratejik planların başarılı bir şekilde uygulanabilmesi, gelecekle ilgili belirsizliklerin gerçekleşme durumları hakkında doğru tespitler yapılarak bunların yönetilmesi ile doğrudan ilişkilidir.

Yereli'ye (2007, s.17) göre ise kurumların sürekli, kaliteli ve güvenilir hizmetler verebilmesi için amaçlara yönelik stratejik hedefler belirlemesi ve bu hedeflere göre faaliyet süreçlerini iyi yönetmesi zorunlu hale gelmiştir. Eğer bir organizasyon herhangi bir alanda faaliyet gösteriyorsa, bu faaliyetleri kapsamında doğal olarak olumsuz durumların ortaya çıkma olasılığı var olacaktır. Risk olarak tanımlanan bu olasılıkların sifra indirilmesi söz konusu olmadığından, kurumda oluşturulacak etkin bir risk yönetimi sayesinde, riskler azaltılmaya ve ortaya çıkabilecek olumsuz etkileri asgari düzeye indirilmeye çalışılmalıdır. Sözlükte; *“zarara uğrama tehlikesi”* (TDK, 2019) şeklinde tanımlanan riskin mevzuattaki tanımı; *“kamu idarelerinin kuruluş amaçları ile stratejik hedeflerine ulaşmasına ve görevlerinin ifasına engel olabilecek veya beklenmeyen zararlara yol açabilecek durum ya da olaylardır”* (Maliye Bakanlığı, 2006) şeklindedir.

Risk, kurumların faaliyetlerinin ve işlemlerinin yapısında olan bir olgudur. Bu nedenle büyüklüklerine, yapılarına, doğalarına ve sektörlerine göre iç veya dış kaynaklardan gelebilecek büyüklü küçüklü çok farklı risklerle karşı karşıya kalan kurumlar, faaliyet gösterdikleri alanlara uygun risk türlerine odaklanmaları gerekir. Bu aşamada kurumda var olan kapasitenin en verimli şekilde kullanılabilmesi için maruz kalınabilecek risklerin ne şekilde tespit edileceği ve bu risklerin nasıl yönetileceği ile ilgili karar verilmesi gerekmektedir. Alptürk'e (2008, s.238) göre bir kurumda mevcut riskler yönetilirken iki farklı yöntem izlenebilir. Bunlardan birincisi mevcut riskleri tek tek ele alarak geleneksel bakış açısıyla yönetmektir. İkinci yöntem ise

tüm riskleri spektrumun bir parçası kabul edip, risk yönetimi programı kapsamında sistematik olarak bir bütün şeklinde yönetmektir.

Kurumların faaliyet ve hizmetlerini aksatacak, güvenilirliğini zedeleyecek risklerin belirlenmesi ve yönetilmesi, temel stratejilerinin gerçekleştirilebilmesi açısından elzemdir. Bu anlayış ve yaklaşım neticesinde ortaya çıkan risk yönetimi, riskin doğasında bulunan belirsizliklerin oluşturacağı olumsuz etkileri azaltarak kabul edilebilir seviyeye getirmeye çalışan bir disiplindir. Kurumların başarısı, sorunların oluşmadan önlenmesi yaklaşımıyla doğrudan ilişkili olduğu için risk yönetimi bu yönde sorunları daha oluşmadan mercek altına alarak olumsuz etkilerini ortadan kaldırmayı hedefleyen proaktif bir yaklaşımdır (Fıkrıkoca, 2003). Başka bir ifadeyle risk yönetimi, olası olumsuzluklarla karşılaşma ihtimalini en aza indirmek için birey ve örgütleri aydınlatarak yol göstermek suretiyle çok farklı kaynaklardan gelebilecek risklere karşı alınacak önlemler dizisi olarak da anlaşılabilir (Gao, Sung ve Zhang, 2013, s.677). Bu tanımlamalar ışığında risk yönetimini; risklerin belirlenmesi, analizi, değerlendirilmesi, mücadele edilmesi ve izlenmesi süreçlerinde oluşturulan sistematik yönetim politikaları ve prosedürleridir şeklinde açıklayabiliriz.

Kurum ne kadar farklı olasılığa hazır olursa strateji üretmekte o derece kolay olacaktır. Gelecekte karşılaşılabilecek riskli durumlar tanımlanarak kurum için görünürleştirildikçe, hangi stratejilerin geliştirilmesi gerektiği de netleşecek, doğru karar verme olasılığı artacaktır. Yöneticileri çeşitli ihtimalleri göz önünde bulundurmaya teşvik ederek, belirsizliklerle ilgili aydınlatan risk yönetimi, stratejik planlamanın çerçevesinin oluşturulmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu bakımdan risk yönetimi ile stratejik planlama, bir bütünün parçaları olarak birbirlerini tamamlamaktadırlar (Tunç, 2014, s.124).

Yapılan bu açıklamalar doğrultusunda eğitim kurumlarında uygulanacak risk yönetimi ile oluşması muhtemel riskli durumların tahmin edilmesi ve bu risklerin stratejik planlamayla büyük oranda yönetilebilir sınırlar içerisinde tutulması kolay hale gelecektir. Bu kapsamda okullar öncelikli olarak stratejik planlarında belirledikleri amaçların gerçekleştirilmesini sağlayacak hedefler ile oluşabilecek riskler arasında bir denge kurarak önceden belirlemiş oldukları risk iştahlarına (kabul edilebilecek en yüksek risk seviyesi) göre ileriye yönelik hedeflerini belirlemelidirler. Sonrasında durum analizlerinin daha isabetli yapılması, kurumun zayıf ve güçlü yönlerinin,

tehdit ve fırsatlarının doğru belirlenerek okulda meydana gelebilecek risklerin etkili bir risk yönetim modeli vasıtasıyla yönetilmesi gelmektedir.

1992 yılında ABD’de farklı meslek kuruluşlarının bir araya gelerek geliştirdiği iç kontrol risk yönetim modeli; kurumların yürürlükte olan mevzuata uygun şekilde etkin ve verimli çalışması için yönetimin doğru kararlar vermesine yardımcı olmak amacıyla kurumdaki tüm faaliyetlerin sonuçlarının güvenilir düzeyde raporlanması için geliştirilmiştir. İç kontrol tek bir durum veya olay olmayıp, kurum faaliyetlerinin içine nüfuz etmiş hareketler zinciridir. Ayrıca birbiri ile ilişkili birçok unsurdan oluşan iç kontrol idarelerin misyonunu gerçekleştirebilmesi için makul güvence sağlamaya yönelik yönetsel bir araçtır (Saltık, 2007, s.5).

COSO iç kontrol modeli; kontrol ortamı, risk değerlendirmesi, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ile izleme başlıkları altında beş ana bileşenden oluşmaktadır.

Kontrol ortamı bileşeni; etik değerler ve dürüstlük, misyon, organizasyon yapısı, personelin yeterliliği ve performansı ile yetki devri alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Kontrol ortamı kurumun sağlıklı işleyebilmesi için oluşturulması gereken altyapı, kural ve kültürle ilgili şartları tanımlayan bileşendir.

Risk değerlendirmesi bileşeni; planlama ve programlama ile risklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Risk değerlendirmesi kurumun kısa ve uzun vadeli planlamalarını ve bu planda konulan hedeflere ulaşılmasını engelleyebilecek risklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesinin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili şartları tanımlayan bileşendir.

Kontrol faaliyetleri bileşeni; kontrol stratejileri ve yöntemleri, prosedürlerin belirlenmesi ve belgelendirilmesi, görevler ayrılığı, hiyerarşik kontroller, faaliyetlerin sürekliliği ve bilgi sistemleri kontrolleri alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Kurumda belirlenen risklere karşı ne gibi önlemler alınması gerektiğine ilişkin şartları tanımlayan bileşendir.

Bilgi ve iletişim bileşeni; bilgi ve iletişim, raporlama, kayıt ve dosyalama sistemi, hata, usulsüzlük ve yolsuzlukların bildirilmesi alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Bilgi ve iletişim kurumda üretilen bilgi ve raporlamaların, kayıt ve dosyalamaların nasıl olması gerektiği ve ayrıca kurum içi ve kurum dışı iletişimin şekline ilişkin şartları tanımlayan bileşendir.

İzleme bileşeni; iç kontrolün değerlendirilmesi ve iç denetim alt bileşenlerinden oluşmaktadır. İzleme kurumda prosedürlerin ve kontrollerin doğru bir biçimde tasarlanıp tasarlanmadığını, işleyişte hata ve aksama bulunup bulunmadığını, tüm unsurların birbirlerini tamamlayıcı nitelikte etkin ve yeterli çalışıp çalışmadığını belirlemeyi amaçlayan bir bileşendir.

Uluslararası alanda risk yönetim modelleri içerisinde en fazla benimsenen ve kullanılan COSO iç kontrol modeli ülkemizde de 5018 sayılı yasa ile risk yönetim modeli olarak kabul edilmiştir. 2003 yılından itibaren tüm kamu kurumlarının maruz kalabilecekleri riskleri etkili bir şekilde yönetilebilmeleri için birçok alanda mevzuat düzenlemeleri yapılarak iç kontrol sistemine işlerlik kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda stratejik plan hazırlama ve uygulama çalışmaları ile risk yönetimi çalışmalarını eşzamanlı yürütmeleri gereken idareler, stratejik planlama için yapılan hazırlık aşamalarında kurumun hedeflerinin neler olduğunun tespiti ile başlayan ve bu hedeflerin öngörüldüğü gibi gerçekleşip gerçekleşmediğinin tahlil edilmesi ile neticelenen bütün aşamalarda iç kontrol bileşenlerini dikkate almaları gerekmektedir (COSO, 2004; KİKR, 2014, s.31). Ayrıca risk yönetimi araçları vasıtasıyla risk oluşturabilecek çeşitli olasılıkları analiz etmek, stratejik planlama süreçlerinde kurum risklerinin büyük oranda yönetilebilecek sınırlar içinde tutulmasında fayda sağlamaktadır (Tunç, 2014, s.125).

Bu çerçevede okulların hem fiziki mekânları hem de eğitim öğretim süreçlerinde oluşabilecek riskler iç kontrol risk yönetim modeline göre kademeli şekilde zararsız hale getirilmesi ile okulda belirlenen stratejik hedeflere ulaşma olasılığı yükselecek, aynı zamanda öğrenciler için güvenli bir ortam haline gelen okullarda verilen eğitimin niteliği ve verimliliği artacaktır. Bu bakımdan risk yönetimi, belirsizlik ve stratejilerin birbiriyle etkileşim durumlarını yansıtarak, kurumda geleceğe yönelik alternatif senaryolar üretilebilmesini de sağlamaktadır. Özer'e (2010, s.20) göre risk yönetiminin etkin biçimde uygulanabilmesi için, risk yönetim ilkeleri yöneticiler tarafından planlama sürecine dâhil edilmeli, zaman ve kaynaklar çok iyi kullanılmalıdır. Çünkü faaliyetler planlama aşamasındayken, riskler daha kolay değerlendirilip kontrol altına alınabilirler. Bu doğrultuda okullarda yapılan stratejik planlama ile risk yönetiminin bütünleştirilmesi okulların daha etkili yönetilebilmesi açısından büyük kolaylıklar ve fırsatlar sağlayacağı söylenebilir.

Alanyazında okullarda oluşabilecek risklerin tespiti ve yönetilmesi ile ilgili yapılan çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda eğitim sisteminin uygulama alanı olan okullarda yapılan stratejik planlama kapsamında durum analizlerinin daha isabetli yapılabilmesi, okulun zayıf ve güçlü yönlerinin, tehdit ve fırsatlarının doğru tespit edilerek, Bakanlığın genel ve özel amaçlarına ulaşılmasına engel olabilecek riskli alanların belirlenmesi, değerlendirilmesi ve bu risklerin doğru yönetilebilmesinin alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı ve ayrıca sınırlı sayıda araştırma olan bir alanda uygulamaya yönelik önemli bir veri kaynağı sunacağı düşünülmektedir. Okullar genel anlamda benzer özelliklere sahip olsalar da her okulun kendine has yapısı dikkate alınarak hususi risklerinin belirlenmesi için eğitim alanında bir rehber niteliği taşıyacak olan bu çalışmanın okul yöneticilerine farklı bir bakış açısı kazandırması açısından önemli olacağı beklenmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda araştırmada aşağıdaki problem cümlelerine yanıt aranmıştır.

1. Ortaöğretim okullarında oluşabilecek riskli alanlara ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri nelerdir?
2. Ortaöğretim okullarında oluşabilecek risklerden hangileri yönetici ve öğretmenler tarafından daha önemli görülmektedir?

Yöntem

Bu araştırmada okul yöneticisi ve öğretmenler tarafından okullarda oluşabilecek risklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla genel tarama modeline dayanan betimsel yöntem kullanılmıştır. Tarama yönteminin kullanılma amacı çalışılan evrenin özelliklerini belirleyerek mevcut durumu olduğu gibi açıklayabilmektir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012, s.393).

Hedef Evren

Araştırmanın evrenini, 2017-2018 öğretim yılında Niğde il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kamu liselerinde görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırma için örneklem alınmayıp, 2017-2018 öğretim yılında Niğde il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kamu liselerinde görev yapan 95 okul yöneticisi ve 794 öğretmen toplam 889 kişilik evrenin tamamına ulaşılmıştır. Bu okullara

doldurulması için değerlendirme formları dağıtılmış, geriye dönen 696 adet formdan analizi yapılabilecek olan 672'si değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcıların; 356'sı (%53) erkek, 316'sı (%47) kadındır. 17'si (%2,5) okul müdürü, 57'si (% 8,5) müdür yardımcısı, 598'i (%89) öğretmendir. Okul müdürlerinin tamamı (%100) erkek, müdür yardımcılarının 46'sı (%80,7) erkek, 11'i (%19,3) kadın, öğretmenlerin 293'ü (%49) erkek, 305'i (%51) kadındır. Katılımcıların 81'i (%12,1) 20-30 yaş arasında, 214'ü (%31,8) 30-40 yaş arasında, 187'si (%27,8) 40-50 yaş arasında, 174'ü (25,9) 50-60 yaş arasında, 16'sı (%2,4) 60 yaşın üzerindedir. Katılımcıların 55'i (%8,2) 1-5 yıl arası kıdeme sahip, 122'si (%18,2) 6-10 yıl arası kıdeme sahip, 164'ü (%24,4) 11-15 yıl arası kıdeme sahip, 168'i (%25) 16-20 yıl arası kıdeme sahip, 163'ü (%24,3) 20 yıl üzerinde kıdeme sahiptir. Katılımcıların 22'si (%3,3) Fen Lisesinde, 233'ü (%34,7) Anadolu Lisesinde, 89'u (%13,2) İmam Hatip Lisesinde, 294'ü (%43,8) Meslek Lisesinde, 24'ü (%3,6) Güzel Sanatlar Lisesinde, 10'u (%1,5) Spor Lisesinde görev yapmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen "Okul İç Risklerini Değerlendirme Ölçeği" ile toplanmıştır. Ölçek geliştirme süreçleri uygulanarak geçerlik ve güvenilirliği test edilen okul iç risklerini değerlendirme ölçeğinde, okul yöneticileri ve öğretmenlerin okul risklerini belirlemeye yönelik beşli derecelemeden oluşan 47 madde bulunmaktadır. Okul iç risklerini değerlendirme ölçeği; yasallık ve etik (yönetici), liderlik - iletişim (yönetici), sınıf yönetimi ve öğretim süreci (öğretmen), mesleki gelişim ve etik (öğretmen), güvenlik ve sağlık boyutlarından oluşmaktadır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilmiş olan beş alt boyutta toplanan 47 maddelik yapıya, doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonrasında elde edilen modelin değerlerinin uygun aralıkta olduğu gözlenmiştir (GFI = .89; AGFI = .87; RMSEA $\leq$ .003; SRMR $\leq$ .004; CFI $\geq$ .94; PClose = 1). Ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach Alfa katsayıları ise .82 - .91 arasında değişiklik göstermiştir (Ak ve Şahin, 2019). Araştırma kapsamında toplanan verilerin analiz işlemleri aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

Araştırmada toplanan verilerin çözümlenmesi için istatistik paket programı (SPSS 21) kullanılmıştır. Okullarda oluşabilecek risklerin değerlendirilmesi amacıyla ilk olarak katılımcıların kişisel bilgileri değerlendirilmek

amacıyla frekans ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. İkinci aşamada katılımcıların okullarda oluşabilecek risklere ilişkin yapmış oldukları değerlendirmelere ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır.

Katılımcılardan okullarda oluşabilecek riskleri değerlendirmeleri için olasılık ve etki düzeylerini ayrı ayrı 1 ila 5 puan arasında bir puan vererek değerlendirmeleri istenmiştir. Olasılık ya da etkiye verilen; 1 puanın riskin gerçekleşme olasılığının çok düşük olduğunu ya da gerçekleştiği takdirde etkisinin çok düşük olacağını, 5 puanın ise riskin gerçekleşme olasılığının çok yüksek olduğunu ya da gerçekleştiği takdirde etkisinin çok yüksek olacağını ifade etmektedir. Daha sonra her risk için etki ve olasılık puanları kullanılarak bir risk puanı hesaplanmıştır. Bu risk puanının hesaplanmasında İç Denetim Koordinasyon Kurulu bünyesinde hazırlanan Kamu İç Denetim Rehberindeki (2013, s.100) “Risk Analizi Modeli” (Tablo 1) esas alınmıştır. Bu analiz modelinde risklere verilen etki puanlarının olasılık puanlarından daha önemli olduğu varsayımı dikkate alınmıştır.

Tablo 1. Risk Analizi Modeli (Kaynak: KİDR, 2013, s.100)

RİSK ANALİZ MODELİ		ETKİ				
		Çok Düşük (1)	Düşük (2)	Orta (3)	Yüksek (4)	Çok Yüksek (5)
OLASILIK	Çok Düşük (1)	1	3	6	10	15
	Düşük (2)	2	5	9	14	19
	Orta (3)	4	8	13	18	22
	Yüksek (4)	7	12	17	21	24
	Çok Yüksek (5)	11	16	20	23	25

Tablo 1’de belirtilen hesaplamalara göre 1-9 puan aralığındaki riskler düşük riskli bölgede, 10-18 puan aralığındaki riskler orta riskli bölgede, 19-25 puan aralığındaki riskler ise yüksek riskli bölgede yer alırlar. (Örneğin oluşma olasılığı 5, olduğu takdirde etkisi 3 olarak puanlanan bir riskin puanı 20 olarak hesaplanmakta ve bu risk yüksek riskli bölgede yer almaktadır.

Bulgular

Okullarda hangi alanlarda ne tür riskler oluşabileceğinin belirlenmesi kapsamında tespiti yapılan risklerin sayıları ve yüzdeleri verilmiş, sonrasında okullarda oluşabilecek risklerin sınıflandırılması neticesinde oluşan iç risklere ilişkin bilgiler ve her alanda bulunan risklerin sayıları ve yüzdeleri veri-

lererek açıklanmıştır. Okullarda oluşabilecek risklere ilişkin okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin yaptıkları değerlendirme ise aritmetik ortalama ve standart sapma ile açıklanmıştır.

Risklerin değerlendirilmesi kapsamında “Okul İç Risklerini Değerlendirme Ölçeği” ile toplanan veriler öncelikle tüm faktörlerde oluşan ortalamalar ve standart sapma tablosu şeklinde gösterilmiş, devamında ise her faktöre ait risklerin değerlendirmesine ilişkin oluşan ortalamalar ve standart sapmalar sırasıyla verilmiştir.

Okullarda Oluşabilecek Riskli Alanlara İlişkin Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Değerlendirmelerine Ait Bulgular

Okullarda oluşabilecek riskli alanları tespit etmek için okul yöneticileri ve öğretmenlerin yapmış oldukları değerlendirmelerin aritmetik ortalaması ve standart sapması hesaplanmış ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Okullarda Oluşabilecek Riskli Alanlara İlişkin Yapılan Değerlendirmelerin Geneline ve Alt Boyutlarına Ait Bulgular

Ölçek Faktörleri		N	X̄	Std. Sapma
Yasallık ve Etik (Yönetici)	Olasılık	672	3,19	,733
	Etki	672	3,67	,510
	Risk Puanı	672	16,27	3,270
Liderlik- İletişim (Yönetici)	Olasılık	672	3,14	,916
	Etki	672	3,54	,631
	Risk Puanı	672	15,62	4,049
Sınıf Yönetimi ve Öğretim Süreci (Öğretmen)	Olasılık	672	3,11	,885
	Etki	672	3,53	,706
	Risk Puanı	672	15,48	4,361
Mesleki Gelişim ve Etik (Öğretmen)	Olasılık	672	3,25	,833
	Etki	672	3,98	,487
	Risk Puanı	672	17,74	3,374
Güvenlik ve Sağlık	Olasılık	672	2,96	,685
	Etki	672	4,05	,393
	Risk Puanı	672	17,19	2,671
Genel	Olasılık	672	3,13	,687
	Etki	672	3,76	,404
	Risk Puanı*	672	16,49	2,850

* Risk puanları olasılık ve etki puanları kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde, tüm faktörlere ve ölçeğin genel risk puanları ortalamalarının 15-18 puan aralığındaki orta riskli alanda yer aldığı görülmektedir. Olasılık puan ortalaması en yüksek olan faktör (3,25) Mesleki Gelişim

ve Etik (Öğretmen), etki puan ortalaması en yüksek olan faktör (4,05) Güvenlik ve Sağlık, olasılık ve etki puanlarına göre hesaplanan risk puanı ortalaması en yüksek (17,74) olan faktör ise yine Mesleki Gelişim ve Etik (Öğretmen) faktörüdür.

Etki ve olasılık puan ortalamaları arasındaki farkın en yüksek olduğu (1,09) faktör “Güvenlik ve Sağlık”, puan ortalamaları arasındaki farkın en düşük olduğu (0,40) faktör ise “Liderlik-İletişim (Yönetici)” faktörüdür. Tüm faktörlerde ve ölçeğin genelinde olasılık puan ortalamalarının etki puan ortalamalarından düşük olduğu görülmektedir.

Okullarda oluşabilecek risklerin okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından boyutlara göre değerlendirilmelerinin aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış ve aşağıda tablolar halinde sırasıyla verilmiştir.

Okul İç Risklerini Değerlendirme Ölçeğinin Yasallık Ve Etik (Yönetici) Faktörü Kapsamında Oluşabilecek Risklere İlişkin Okul Yöneticileri Ve Öğretmenler Tarafından Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin Yasallık ve Etik (Yönetici) faktörü kapsamında oluşabilecek risklere ilişkin yapmış oldukları değerlendirmelerin aritmetik ortalaması ve standart sapması hesaplanmış ve Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Yasallık ve Etik (Yönetici) Faktörüne İlişkin Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Yasallık ve Etik (Yönetici) Faktörü		N	$\bar{X}$	Std. Sapma
Stratejik planda kurumun vizyon, misyon ve hedeflerinin gerçekçi olarak belirlenmemesi	Olasılık	672	3,11	1,084
	Etki	672	3,57	1,083
	Risk Puanı	672	15,67	6,198
Kurumun hedeflerine ulaşmasını engelleyecek riskler belirlenerek alınacak önlemlerin alınmaması	Olasılık	672	3,63	1,231
	Etki	672	4,08	1,003
	Risk Puanı	672	19,07	5,709
Seminer çalışmaları ile ilgili gerekli planlama ve takibin yapılmaması	Olasılık	672	3,11	1,180
	Etki	672	2,57	1,143
	Risk Puanı	672	11,42	6,221
Yöneticilerin denetim görevlerini aksatmaları	Olasılık	672	3,26	,998
	Etki	672	4,49	,697
	Risk Puanı	672	20,13	3,879
Ders programı, sınav görevi, nöbet vb. konularda görevlendirmeler yapılırken bazı çalışanlara ayrıcalıklı davranılması	Olasılık	672	3,73	1,191
	Etki	672	3,23	1,123
	Risk Puanı	672	16,30	6,194

Yöneticilerin maaş ya da ek ders ücreti karşılığı girmeleri gereken derslere girmemeleri	Olasılık	672	3,66	1,332
	Etki	672	3,07	1,262
	Risk Puanı	672	15,35	6,653
Personelin özlük işlemlerinin tam ve zamanında yapılmaması	Olasılık	672	3,25	1,391
	Etki	672	3,92	1,119
	Risk Puanı	672	17,30	6,551
Objektif performans değerlendirme kriterleri belirlenmeden kişisel algılara göre ödüllendirmelerin yapılması	Olasılık	672	3,16	1,426
	Etki	672	3,98	1,143
	Risk Puanı	672	17,19	6,749
Okula yapılan başlıkların makbuzsuz elden alınması	Olasılık	672	2,71	1,278
	Etki	672	4,00	1,076
	Risk Puanı	672	16,29	6,163
Mevzuatta olmayan görevleri yapmak istemeyen personele yöneticilerin mobbing (yıldıma-bezdirme) uygulaması	Olasılık	672	2,95	1,310
	Etki	672	3,74	1,159
	Risk Puanı	672	15,72	6,833
Kuruma gelen resmi yazıların ilgili kişiye tebligatının zamanında yapılmaması	Olasılık	672	2,61	1,226
	Etki	672	3,77	1,111
	Risk Puanı	672	14,97	6,137
Yöneticilerin keyfi olarak mevzuatın dışına çıkmaları	Olasılık	672	2,99	1,182
	Etki	672	3,46	1,087
	Risk Puanı	672	14,77	6,421
Okulda tutulması gereken belge, defter, çizelge ve formların doğru şekilde tutulmaması	Olasılık	672	2,71	1,455
	Etki	672	3,45	1,333
	Risk Puanı	672	13,89	7,483
Kurallara uymayan öğrenciler için disiplin hükümlerinin uygulanmaması	Olasılık	672	3,88	1,323
	Etki	672	4,10	1,084
	Risk Puanı	672	19,83	5,551
Toplam	Olasılık	672	3,19	,733
	Etki	672	3,67	,510
	Risk Puanı	672	16,27	3,270

Tablo 3 incelendiğinde; yöneticilerin Yasallık ve Etik (Yönetici) faktörü altındaki 2 numaralı “Kurumun hedeflerine ulaşmasını engelleyecek riskler belirlenerek alınacak önlemlerin alınmaması” riskinin, 4 numaralı “Yöneticilerin denetim görevlerini aksatmaları” riskinin ve 14 numaralı “Kurallara uymayan öğrenciler için disiplin hükümlerinin uygulanmaması” riskinin puanının yüksek (19 puan üzerinde) olduğu, 5 numaralı “Ders programı, sınav görevi, nöbet vb. konularda görevlendirmeler yapılırken bazı çalışanlara ayrıcalıklı (olumlu ya da olumsuz) davranılması” riskinin, 7 numaralı “Personelin özlük işlemlerinin tam ve zamanında yapılmaması” riskinin ve 8 numaralı “Objektif performans değerlendirme kriterleri belirlenmeden kişisel algılara göre ödüllendirmelerin yapılması” riskinin puanları yüksek-

orta riskli alanda (16-19 puan arası), diğer risklerin ise düşük-orta riskli alanda (10-16 puan arası) yer aldığı görülmektedir.

Yüksek riskli olan maddeler arasında 4 numaralı "Yöneticilerin denetim görevlerini aksatmaları" riskinin etki puanı ile olasılık puanı arasındaki puan farkı 1'den yüksek (etki: 4,49 - olasılık: 3,26), diğer 2 numaralı "Kurumun hedeflerine ulaşmasını engelleyecek riskler belirlenerek alınacak önlemlerin alınmaması" (etki: 4,08 - olasılık: 3,63) riskinin ve 14 numaralı "Kurallara uymayan öğrenciler için disiplin hükümlerinin uygulanmaması" (etki: 4,10 - olasılık: 3,88) riskinin etki ve olasılık puanları birbirine yakın ve 1 puandan az fark olduğu görülmektedir.

Orta riskli olan maddeler arasında ise 9 numaralı "Okula yapılan bağışların makbuzsuz elden alınması" riskinin (etki: 4,00 - olasılık: 2,71) ve 11 numaralı "Kuruma gelen resmi yazıların ilgili kişiye tebligatının zamanında yapılmaması" riskinin (etki: 3,77 - olasılık: 2,61) etki puanı ile olasılık puanı arasındaki puan farkının 1'den yüksek, diğer orta risk puan aralığında bulunan 1 numaralı "Stratejik planda kurumun vizyon, misyon ve hedeflerinin gerçekçi olarak belirlenmemesi" riskinin, 3 numaralı "Seminer çalışmaları ile ilgili gerekli planlama ve takibin yapılmaması" riskinin, 5 numaralı "Ders programı, sınav görevi, nöbet vb. konularda görevlendirmeler yapılırken bazı çalışanlara ayrıcalıklı (olumlu ya da olumsuz) davranılması" riskinin, 6 numaralı "Yöneticilerin maaş ya da ek ders ücreti karşılığı girmeleri gereken derslere girmemeleri" riskinin, 7 numaralı "Personelin özlük işlemlerinin tam ve zamanında yapılmaması" riskinin, 8 numaralı "Objektif performans değerlendirme kriterleri belirlenmeden kişisel algılara göre ödüllendirmelerin yapılması" riskinin, 10 numaralı "Mevzuatta olmayan görevleri yapmak istemeyen personele yöneticilerin mobbing (yıldıрма-bezdirme) uygulaması" riskinin, 12 numaralı "Yöneticilerin keyfi olarak mevzuatın dışına çıkmaları" riskinin ve 13 numaralı "Okulda tutulması gereken belge, defter, çizelge ve formların doğru şekilde tutulmaması" riskinin etki ve olasılık puanlarının birbirine yakın ve 1 puandan az fark olduğu, bu riskler arasında 3 numaralı "Seminer çalışmaları ile ilgili gerekli planlama ve takibin yapılmaması" riskinin en düşük risk puanına (11,42 puan) sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca 3. 5. ve 6 numaralı risklerin haricinde diğer risklerin etki puanlarının olasılık puanlarından daha yüksek puana sahip oldukları görülmektedir.

Okul İç Risklerini Değerlendirme Ölçeğinin Liderlik-İletişim (Yönetici) Faktörü Kapsamında Oluşabilecek Risklere İlişkin Okul Yöneticileri Ve Öğretmenler Tarafından Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin Liderlik- İletişim (Yönetici) faktörü kapsamında oluşabilecek risklere ilişkin yapmış oldukları değerlendirmelerin aritmetik ortalaması ve standart sapması hesaplanmış ve Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Liderlik - İletişim (Yönetici) Faktörüne İlişkin Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Liderlik- İletişim (Yönetici)		N	X̄	Std. Sapma
Yöneticilerin okul çalışanlarının düşüncelerine başvurmadan kararlar alması	Olasılık	672	3,90	1,111
	Etki	672	2,96	1,262
	Risk Puanı	672	15,67	6,195
Okul çalışanlarına gerektiği ölçüde yetki devri yapılmaması	Olasılık	672	2,82	1,312
	Etki	672	3,61	1,101
	Risk Puanı	672	14,83	6,621
Yöneticilerin insani ilişkilerinde nezaket kurallarına uymayarak kaba davranışlar sergilemesi	Olasılık	672	2,90	1,399
	Etki	672	3,86	1,118
	Risk Puanı	672	15,96	6,632
Çalışanların mesleki ve kişisel gelişim faaliyetlerine katılmaları yönünde teşvik edilmemeleri	Olasılık	672	2,72	1,187
	Etki	672	3,39	1,104
	Risk Puanı	672	13,76	6,573
Sosyal ilişkilerin yönetiminde zayıf kalan yöneticilerin kurum çalışanlarını bütünlendirici yönde motive edememesi	Olasılık	672	2,74	1,329
	Etki	672	3,62	1,142
	Risk Puanı	672	14,73	6,648
Yöneticilerin bilgisayar, akıllı telefon ve benzeri teknolojik cihazları görevin gerektirdiği ölçüde kullanamaması	Olasılık	672	3,53	1,347
	Etki	672	3,00	1,251
	Risk Puanı	672	14,68	6,559
Çalışanlar arasında ideolojik, siyasal ve sendikal gruplaşmalara engel olacak ilkelerin belirlenerek uygulanmaması	Olasılık	672	3,43	1,257
	Etki	672	4,36	,807
	Risk Puanı	672	19,74	4,930
Toplam	Olasılık	672	3,14	,916
	Etki	672	3,54	,631
	Risk Puanı	672	15,62	4,049

Tablo 4 incelendiğinde; Yöneticilerin Liderlik- İletişim faktörü altındaki 21 numaralı “Çalışanlar arasında ideolojik, siyasal ve sendikal gruplaşmalara engel olacak ilkelerin belirlenerek uygulanmaması” riskinin puanı yüksek (19 puan üzerinde), diğer risklerin puanlarının ise düşük-orta riskli alanda (10-16 puan arası) yer aldığı görülmektedir.

Yüksek riskli çıkan 21 numaralı “Çalışanlar arasında ideolojik, siyasal ve sendikal gruplaşmalara engel olacak ilkelerin belirlenerek uygulanmaması” riskinin etki puanı ile olasılık puanı arasındaki farkın 1’e yakın (etki: 4,36 - olasılık: 3,43) olduğu görülmektedir.

Orta riskli olan maddeler arasında ise 15 numaralı “Yöneticilerin okul çalışanlarının düşüncelerine başvurmadan kararlar alması” riskinin (etki: 2,96; olasılık: 3,90), 17 numaralı “Yöneticilerin insani ilişkilerinde nezaket kurallarına uymayarak kaba davranışlar sergilemesi” riskinin (etki: 3,86 - olasılık: 2,90) ve 19 numaralı “Sosyal ilişkilerin yönetiminde zayıf kalan yöneticilerin kurum çalışanlarını bütünleştirici yönde motive edememesi” riskinin (etki: 3,62 - olasılık: 2,74) etki puanı ile olasılık puanı arasındaki puan farkının 1’e yakın olduğu, diğer orta risk puanına sahip; 16 numaralı “Okul çalışanlarına gerektiği ölçüde yetki devri yapılmaması” riskinin, 18 numaralı “Çalışanların mesleki ve kişisel gelişim faaliyetlerine katılmaları yönünde teşvik edilmemeleri” riskinin ve 20 numaralı “Yöneticilerin bilgisayar, akıllı telefon ve benzeri teknolojik cihazları görevin gerektirdiği ölçüde kullanamaması” riskinin etki ve olasılık puanlarının birbirine yakın ve puan farkının 1 puandan az olduğu görülmektedir.

Bu riskler arasında 18 numaralı “Çalışanların mesleki ve kişisel gelişim faaliyetlerine katılmaları yönünde teşvik edilmemeleri” riskinin en düşük risk puanına (13,76 puan) sahip olduğu ve 15 numaralı risk hariç genel olarak tüm maddelerin etki puanlarının olasılık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Okul İç Risklerini Değerlendirme Ölçeğinin Sınıf Yönetimi ve Öğretim Süreci (Öğretmen) Faktörü Kapsamında Oluşabilecek Risklere İlişkin Okul Yöneticileri Ve Öğretmenler Tarafından Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin Sınıf Yönetimi ve Öğretim Süreci (Öğretmen) faktörü kapsamında oluşabilecek risklere ilişkin yapmış oldukları değerlendirmelerin aritmetik ortalaması ve standart sapması hesaplanmış ve Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Sınıf Yönetimi ve Öğretim Süreci (Öğretmen) Faktörüne İlişkin Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Sınıf Yönetimi ve Öğretim Süreci (Öğretmen)		N	X̄	Std. Sapma
Sınıftaki öğrencileri olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek öğrencilerin tespit edilmemesi	Olasılık	672	3,02	1,159
	Etki	672	3,46	1,066
	Risk Puanı	672	14,98	6,357
Yapılan etkinliklerde her öğrenciye öğrendiklerini paylaşması için yeterli fırsat verilmemesi	Olasılık	672	3,19	1,216
	Etki	672	3,37	1,082
	Risk Puanı	672	15,08	6,265
Müfredattaki konuların planlama yapılmadan işlenmesi	Olasılık	672	3,01	1,334
	Etki	672	3,68	1,155
	Risk Puanı	672	15,63	6,731
Öğrencilerin öğrenme özellikleri ve ders seviyelerinin doğru belirlenmemesi	Olasılık	672	3,48	1,309
	Etki	672	3,99	1,070
	Risk Puanı	672	18,41	5,817
Üst düzey düşünme becerilerinin sergilenebileceği etkinlikler tasarlanarak öğrencilere kazandırılmaması	Olasılık	672	3,06	1,192
	Etki	672	3,46	1,076
	Risk Puanı	672	14,97	6,351
Modern öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak öğrenciyi merkeze alacak şekilde ders işlenmemesi	Olasılık	672	3,09	1,116
	Etki	672	3,53	1,057
	Risk Puanı	672	15,51	6,196
Süreklilik gösteren olumsuz öğrenci davranışlarının öğretmenler tarafından görmezden gelinmesi	Olasılık	672	3,04	1,191
	Etki	672	3,40	1,002
	Risk Puanı	672	14,77	6,188
Öğretmenlerin derslerde sesini, jest ve mimiklerini ve beden dilini gerektiğinden fazla ya da az kullanması	Olasılık	672	3,00	1,241
	Etki	672	3,39	1,083
	Risk Puanı	672	14,57	6,568
Toplam	Olasılık	672	3,11	,885
	Etki	672	3,53	,706
	Risk Puanı	672	15,48	4,361

Tablo 5 incelendiğinde; öğretmenlerin sınıf yönetimi ve öğretim süreci kategorisi altındaki 25 numaralı “Öğrencilerin öğrenme özellikleri ve ders seviyelerinin doğru belirlenmemesi” riskinin yüksek risk puanına (19 puana yakın) sahip olduğu, diğer risklerin ise düşük-orta riskli alanda (10-16 puan arası) yer aldığı görülmektedir.

Yüksek riskli çıkan 25 numaralı “Öğrencilerin öğrenme özellikleri ve ders seviyelerinin doğru belirlenmemesi” riskinin etki puanı ile olasılık puanının birbirine yakın (etki: 3,99, olasılık: 3,48) olduğu görülmektedir.

Orta riskli alanda yer alan risklerin etki puanları ile olasılık puanlarının birbirine yakın olduğu, bu riskler arasında 29 numaralı “Öğretmenlerin derslerde sesini, jest ve mimiklerini ve beden dilini gerektiğinden fazla ya da az kullanması” riskinin en düşük risk puanına (14,57 puan) sahip olduğu

ve bu kategorideki tüm risklerin etki puanlarının olasılık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Okul İç Risklerini Değerlendirme Ölçeğinin Mesleki Gelişim Ve Etik (Öğretmen) Faktörü Kapsamında Oluşabilecek Risklere İlişkin Okul Yöneticileri Ve Öğretmenler Tarafından Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin Mesleki Gelişim ve Etik (Öğretmen) faktörü kapsamında oluşabilecek risklere ilişkin yapmış oldukları değerlendirmelerin aritmetik ortalaması ve standart sapması hesaplanmış ve Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Mesleki Gelişim ve Etik (Öğretmen) Faktörüne İlişkin Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Mesleki Gelişim ve Etik (Öğretmen)		N	X̄	Std. Sapma
Öğretmenlerin alanlarıyla ilgili yayımlanan yazıları takip etmemeleri	Olasılık	672	2,94	1,386
	Etki	672	3,55	1,179
	Risk Puanı	672	14,93	7,025
Öğretmenlerin aldıkları lisans ve formasyon eğitiminin niteliğinin verecekleri ders-konu için yeterli olmaması	Olasılık	672	3,38	1,188
	Etki	672	4,49	,653
	Risk Puanı	672	20,31	3,977
Kişisel-psikolojik sorunları olan öğretmenlerin yaşadıkları sorunları sınıfa yansıtmaları	Olasılık	672	3,76	1,153
	Etki	672	4,38	,745
	Risk Puanı	672	20,81	4,212
Öğretmenlerin alanları ile ilgili teknolojik eğitim-öğretim materyallerini etkili kullanamaması	Olasılık	672	3,09	1,224
	Etki	672	3,45	1,082
	Risk Puanı	672	15,05	6,545
Deneyimli öğretmenlerin aday öğretmenleri yetiştirmek için yeterli zaman ayırmamaları	Olasılık	672	3,14	1,341
	Etki	672	3,67	1,119
	Risk Puanı	672	16,03	6,514
Öğretmenlerin ders yılı içerisinde izin ya da sağlık raporunu aşırı kullanmaları	Olasılık	672	2,91	1,223
	Etki	672	4,09	,988
	Risk Puanı	672	17,21	5,883
Öğretmenlerin okulda belirlenen giriş-çıkış saatlerine ve çalışma-dinlenme sürelerine uymaması	Olasılık	672	3,48	1,308
	Etki	672	3,87	1,087
	Risk Puanı	672	17,95	6,124
Öğretmenin öğrencileri ile saygın bir ilişki geliştirememesi	Olasılık	672	3,34	1,378
	Etki	672	4,41	,812
	Risk Puanı	672	19,68	4,851
Toplam	Olasılık	672	3,25	,833
	Etki	672	3,98	,487
	Risk Puanı	672	17,74	3,374

Tablo 6 incelendiğinde; Öğretmenlerin Mesleki Gelişim ve Etik Faktörü altındaki 31 numaralı “Öğretmenlerin aldıkları lisans ve formasyon eğitiminin niteliğinin verecekleri ders-konu için yeterli olmaması” riskinin, 32 numaralı “Kişisel-psikolojik sorunları olan öğretmenlerin yaşadıkları sorunları sınıfa yansıtmaları” riskinin ve 37 numaralı “Öğretmenin öğrencileri ile saygın bir ilişki geliştirememesi” riskinin puanının yüksek (19 puan üzerinde) olduğu, 35 numaralı “Öğretmenlerin ders yılı içerisinde izin ya da sağlık raporunu aşırı kullanmaları” riskinin ve 36 numaralı “Öğretmenlerin okulda belirlenen giriş-çıkış saatlerine ve çalışma-dinlenme sürelerine uymaması” riskinin puanının yüksek orta riskli alanda (16-19 puan arası), diğer risklerin ise düşük orta riskli alanda (10-16 puan arası) yer aldığı görülmektedir.

Yüksek riskli olan maddeler arasında 31 numaralı “Öğretmenlerin aldıkları lisans ve formasyon eğitiminin niteliğinin verecekleri ders-konu için yeterli olmaması” riskinin (etki: 4,49 - olasılık: 3,38) ve 37 numaralı “Öğretmenin öğrencileri ile saygın bir ilişki geliştirememesi” riskinin (etki: 4,41-olasılık: 3,34) etki puanı ile olasılık puanı arasındaki puan farkının 1’den fazla, yüksek puanlı diğer 32 numaralı “Kişisel-psikolojik sorunları olan öğretmenlerin yaşadıkları sorunları sınıfa yansıtmaları” riskinin (etki: 4,38-olasılık: 3,76) etki ve olasılık puanlarının birbirine yakın ve aralarında 1 puandan az fark olduğu görülmektedir.

Orta riskli olan maddeler arasında ise 35 numaralı “Öğretmenlerin ders yılı içerisinde izin ya da sağlık raporunu aşırı kullanmaları” riskinin (etki: 4,09; olasılık: 2,91) etki puanı ile olasılık puanı arasındaki puan farkının 1’den fazla olduğu, diğer orta risk puanına sahip 36 numaralı “Öğretmenlerin okulda belirlenen giriş-çıkış saatlerine ve çalışma-dinlenme sürelerine uymaması” riskinin (etki: 3,87- olasılık: 3,48), 30 numaralı “Öğretmenlerin alanlarıyla ilgili yayımlanan yazıları takip etmemeleri” riskinin (etki: 3,55; olasılık: 2,94), 33 numaralı “Öğretmenlerin alanları ile ilgili teknolojik eğitim-öğretim materyallerini etkili kullanamaması” riskinin (etki: 3,45- olasılık: 3,09) ve 34 numaralı “Deneyimli öğretmenlerin aday öğretmenleri yetiştirmek için yeterli zaman ayırmamaları” riskinin (etki: 3,67; olasılık: 3,14) etki ve olasılık puanlarının birbirine yakın ve aralarında 1 puandan az fark olduğu görülmektedir. Bu riskler arasında 30 numaralı “Öğretmenlerin alanlarıyla ilgili yayımlanan yazıları takip etmemeleri” riskinin en düşük

risk puanına (14,93 puan) sahip olduğu ve tüm risklerin etki puanlarının olasılık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Okul İç Risklerini Değerlendirme Ölçeğinin Güvenlik Ve Sağlık Faktörü Kapsamında Oluşabilecek Risklere İlişkin Okul Yöneticileri Ve Öğretmenler Tarafından Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin Güvenlik ve Sağlık faktörü kapsamında oluşabilecek risklere ilişkin yapmış oldukları değerlendirmelerin aritmetik ortalaması ve standart sapması hesaplanmış ve Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Güvenlik ve Sağlık Faktörüne İlişkin Yapılan Değerlendirmelere Ait Bulgular

Güvenlik ve Sağlık		N	X̄	Std. Sapma
Öğrenci oyun alanlarındaki oyun araçlarının (kale, pota, kaydırak vs.) düzenli bakımlarının yapılmaması	Olasılık	672	3,54	1,335
	Etki	672	3,85	1,112
	Risk Puanı	672	17,96	6,284
Okulda ve yakın çevresinde kırık pencere ve kapı, korkuluklu balkon ve merdiven, kapısız asansör boşluğu, fosseptik çukur ve benzeri tehlikelerin olması	Olasılık	672	4,43	,876
	Etki	672	4,58	,590
	Risk Puanı	672	23,03	2,757
Okulun ısıtma ve soğutma sistemlerinin sağlıklı çalışmaması	Olasılık	672	3,02	1,424
	Etki	672	3,82	1,167
	Risk Puanı	672	16,21	6,784
Okuldaki elektrik ve doğalgaz tesisatlarının bakım-onarımlarının düzenli yapılmaması	Olasılık	672	2,50	1,005
	Etki	672	4,15	,981
	Risk Puanı	672	16,40	5,315
Acil durum eylem planları hazırlanarak doğal afet tatbikatlarının belirli periyotlarla yapılmaması	Olasılık	672	2,70	1,071
	Etki	672	4,38	,913
	Risk Puanı	672	17,92	5,222
Okulda ve pansiyonlarda öğrencilerin istismara uğramamaları yönünde gerekli önlemlerinin alınmaması	Olasılık	672	2,52	,900
	Etki	672	4,77	,441
	Risk Puanı	672	19,25	3,452
Okul dışı mekânlara yapılan gezilerde gerekli önlemlerin alınmaması	Olasılık	672	2,97	1,453
	Etki	672	3,86	1,179
	Risk Puanı	672	16,18	6,896
Okulda verilen öğrenci yemeklerinin denetimlerinin yapılmaması	Olasılık	672	2,69	,837
	Etki	672	4,66	,574
	Risk Puanı	672	19,39	3,320
Okulun temizlik, ısınma ve benzeri alanlarında öğrencilerin çalıştırılması	Olasılık	672	2,29	1,031
	Etki	672	2,30	,990
	Risk Puanı	672	7,90	5,301
Okul binası ve eklentilerinin sabotaj, yangın, hırsızlık ve diğer tehlikelere karşı gerekli koruyucu güvenlik tedbirlerinin alınmaması	Olasılık	672	2,98	1,464
	Etki	672	4,20	,876
	Risk Puanı	672	17,68	5,829
Toplam	Olasılık	672	2,96	,685
	Etki	672	4,05	,393
	Risk Puanı	672	17,19	2,671

Tablo 7 incelendiğinde; Güvenlik ve Sağlık faktörü altındaki 39 numaralı “Okulda ve yakın çevresinde kırık pencere ve kapı, korkuluksuz balkon ve merdiven, kapısız asansör boşluğu, fosseptik çukur ve benzeri tehlikelerin olması” riskinin, 43 numaralı “Okulda ve pansiyonlarda öğrencilerin istismara uğramamaları yönünde gerekli önlemlerinin alınmaması” riskinin ve 45 numaralı “Okulda verilen öğrenci yemeklerinin denetimlerinin yapılmaması” riskinin puanının yüksek (19 puan üzerinde) olduğu, 38 numaralı “Öğrenci oyun alanlarındaki oyun araçlarının (kale, pota, kaydırak vs.) düzenli bakımlarının yapılmaması” riskinin, 40 numaralı “Okulun ısıtma ve soğutma sistemlerinin sağlıklı çalışmaması” riskinin, 41 numaralı “Okuldaki elektrik ve doğalgaz tesisatlarının bakım-onarımlarının düzenli yapılmaması” riskinin, 42 numaralı “Acil durum eylem planları hazırlanarak doğal afet tatbikatlarının belirli periyotlarla yapılmaması” riskinin, 44 numaralı “Okul dışı mekânlara yapılan gezilerde gerekli önlemlerin alınmaması” riskinin ve 47 numaralı “Okul binası ve eklentilerinin sabotaj, yangın, hırsızlık ve diğer tehlikelere karşı gerekli koruyucu güvenlik tedbirlerin alınmaması” riskinin puanının yüksek orta riskli alanda (16-19 puan arası), diğer 46 numaralı “Okulun temizlik, ısınma ve benzeri alanlarında öğrencilerin çalıştırılması” riskinin ise düşük riskli alanda (9 puan altı) yer aldığı görülmektedir.

Yüksek riskli olan maddeler arasında 43 numaralı “Okulda ve pansiyonlarda öğrencilerin istismara uğramamaları yönünde gerekli önlemlerinin alınmaması” riskinin (etki: 4,77 - olasılık: 2,52) ve 45 numaralı “Okulda verilen öğrenci yemeklerinin denetimlerinin yapılmaması” riskinin (etki: 4,66 - olasılık: 2,69) etki puanı ile olasılık puanı arasındaki puan farkının fazla (ikiye yakın) olduğu, yüksek puanlı diğer 39 numaralı “Okulda ve yakın çevresinde kırık pencere ve kapı, korkuluksuz balkon ve merdiven, kapısız asansör boşluğu, fosseptik çukur ve benzeri tehlikelerin olması” riskinin (etki: 4,58 - olasılık: 4,43) ise etki ve olasılık puanlarının birbirine yakın ve 1 puandan az fark olduğu görülmektedir.

Orta riskli olan maddeler arasında ise 41 numaralı “Okuldaki elektrik ve doğalgaz tesisatlarının bakım-onarımlarının düzenli yapılmaması” riskinin (etki: 4,15; olasılık: 2,50), 42 numaralı “Acil durum eylem planları hazırlanarak doğal afet tatbikatlarının belirli periyotlarla yapılmaması” riskinin (etki: 4,38; olasılık: 2,70) ve 47 numaralı “Okul binası ve eklentilerinin sabotaj, yangın, hırsızlık ve diğer tehlikelere karşı gerekli koruyucu güvenlik tedbir-

lerin alınmaması" riskinin (etki: 4,20; olasılık: 2,98) etki puanı ile olasılık puanı arasındaki puan farkının 1'den fazla olduğu, diğer orta risk puanına sahip; 38 numaralı "Öğrenci oyun alanlarındaki oyun araçlarının (kale, pota, kaydırak vs.) düzenli bakımlarının yapılmaması" riskinin (etki: 3,85- olasılık: 3,54), 40 numaralı "Okulun ısıtma ve soğutma sistemlerinin sağlıklı çalışmaması" riskinin (etki: 3,82; olasılık: 3,02) ve 44 numaralı "Okul dışı mekânlara yapılan gezilerde gerekli önlemlerin alınmaması" riskinin (etki: 3,86- olasılık: 2,97) etki ve olasılık puanlarının birbirine yakın ve 1 puandan az olduğu görülmektedir. Bu kategorideki tüm risklerin etki puanlarının olasılık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma kapsamında okullarda oluşabilecek riskli alanlara ilişkin yapılan değerlendirmelerin geneline ve alt boyutlarına ait bulgular incelendiğinde, tüm faktörlerin ve ölçeğin genel risk puanları ortalamalarının orta riskli alanda yer aldığı, risk puan ortalaması en yüksek olan faktör ise "Mesleki Gelişim ve Etik (Öğretmen)" faktörü olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine verdikleri önem ve etik ilkelere riayet hususunda sorunlar olduğu ve bunun sonucunda oluşabilecek durumların nispeten daha büyük risk oluşturduğu söylenebilir.

Genel anlamda bir toplumun ya da toplum içerisindeki grupların farklı etkiler neticesinde oluşan davranış normları şeklinde tanımlanan etik ile ilgili ilkelerin evrensel olduğu ve farklı bölgelerde fazla değişim göstermediği söylenebilir. Mesleki alanlarda genel kabul görmüş ortak etik ilkeleri bulunmakla birlikte her alanın kendine özgü ilkeleri de mevcuttur (Gözütok, 1999). Nitekim her meslekte olduğu gibi öğretmenlik mesleğinin de kendine özgü etik ilkeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı ekonomik ve sosyal hayatı olumsuz etkileyen, ahlaki değerleri aşındıran, kamu kurumlarına olan güveni zedeleyen tutum ve davranışlara karşı eğitim-öğretim çalışanları için mesleki etik ilkeleri hazırladığını duyurmuştur (MEB, 2015).

Okullarda öğrencilerine her yönden rol model olan öğretmenlerin etik ilkelere uygun davranma hususunda diğer mesleklere göre daha fazla dikkat etmeleri gerekmektedir. Çünkü öğretmenler bu ilkelere uyarak eğitim-öğretim süreçlerinde verilen bilgilerin pekiştirilmesini ve özümsemesini

sağlayarak ilerde farklı meslekleri seçecek ve toplumun farklı kademelerinde yaşam sürecek olan öğrencilerine etik davranışlar kazandırma yönünde örnek olmaktadır.

Etki ve olasılık puan ortalamaları arasındaki farkın en yüksek olduğu (1,09) faktör “Güvenlik ve Sağlık”, puan ortalamaları arasındaki farkın en düşük olduğu (0,4) faktör ise “Liderlik-İletişim (Yönetici)” faktörüdür. Bu sonuçlara göre okullarda güvenlik alanlarında meydana gelebilecek risklerin oluşma olasılığının düşük olarak puanlanmasına rağmen olduğu takdirde etkisinin yüksek olacağı şeklinde bir değerlendirme yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tüm faktörlerde ve ölçeğin genelinde olasılık puan ortalamalarının etki puan ortalamalarından düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuç eğitim kurumlarında oluşabilecek risklerin oluşma ihtimalinin düşük olduğu fakat olduğu takdirde ciddi etkiler oluşturabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Binkhorst ve Kingma'nın (2012) yaptığı araştırmada okullarda çok farklı türde risk unsurunun bulunduğunu, bu risklere okulun farklı paydaşlarının farklı önemler atadıklarını ve her risk unsurunun farklı algılanabildiğini vurgulamışlardır. Burada belirtilen risk objeleri ve bunlara atanan önem derecelerinin incelendiği araştırmada okulun güvenlik alanındaki risklerin belirsizlikler oluşturduğu ve çoğu paydaşın da bunlardan haberinin olduğu, bununla birlikte paydaşların tüm riskleri eşit seviyede ciddiye almadıkları ve bunların hepsini güvenlik yönetim yönetmeliğine koymak istedikleri belirtilmektedir. Ortaya çıkan bu sonuçlara göre risk objelerinin tanımlanmasında sübjektif unsurların söz konusu olabileceği anlaşılmaktadır.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin “Yasallık ve Etik (Yönetici)” faktörü kapsamındaki risklerden; denetim görevlerinin aksatılmasını, kurumun hedeflerine ulaşmasını engelleyecek risklere karşı önlem alınmamasını ve kurallara uymayan öğrenciler için disiplin hükümlerinin uygulanmamasına daha fazla önem verdikleri görülürken, okulda tutulması gereken belge, defter, çizelge ve formların doğru şekilde tutulmamasına ve seminer çalışmalarının planlama ve takibinin yapılmamasına daha az önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Hem kamu hem de özel sektör için yönetimin en temel öğelerinden biri olan denetim ve değerlendirme Ertekin'e (2004: 57) göre örgütün gerçekleştirdiği iş başarımıyla (performans), önceden yapılmış olan plan-programa göre gerçekleşmesi istenen sonuçlar arasındaki farklılıkları tespit etmek ve

bu ilişkiler arasındaki uygunluğun sağlanması için yapılacak olan her türlü yönetsel eylemler dizisidir. Belli amaçları gerçekleştirmek ve varlıklarını sürdürmek isteyen örgütler için yönetim basamaklarının sonuncusu ve vazgeçilmezi olan denetim ve değerlendirme yönetsel bir ihtiyaç ve zorunluluktur. Nitekim Demirtaş ve Akarsu'ya (2016, s.3) göre örgütler amaçlarını gerçekleştirmede etkili oldukları sürece varlıklarını sürdürebilirler. Örgütlerin etkili ve yeterli olabildiğini tespit etmek için de denetim-teftiş süreci olmazsa olmaz bir aşamadır.

Başar'a (2000) göre eğitim kurumlarında yapılacak denetim; nitelik, eşitlik, verimlilik, okullaşma, maliyet, finansman ve yönetim konularında iyileştirmenin sağlanabilmesi için sınırların belirlenmesinde, önceliklerin tespitinde ve stratejilerin oluşturulmasında yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Okullarda denetimin gerekliliğini ve önemini vurgulayan Kınış (1988) ise denetim mekanizmasının ekonomik, toplumsal ve eğitimsel alanlarda başıboşluğu ortadan kaldıran önemli bir işlev olduğunu, nüfus artışına paralel olarak artan okulların denetimsiz, plansız ve programsız olarak varlıklarını sürdürmelerinin kent yaşamına kaotik bir hava getireceğini ileri sürmektedir.

Okullarda öğretmenlerin ders ve performans denetimi görevi önceleri müfettişlerdeyken, 2014 yılından sonra bu görevlerin de okul müdürlerine verilmesi nedeniyle yönetim için önemi vurgulanan denetim görevi hususunda okul yöneticilerinin hassas davranmaları gerekmektedir. Zira Wiles ve Bondi'ye (1996, s.9) göre denetim, bir insan ilişkileri sürecidir ve denetçi, insanların birbirini dinlemesini sağlayarak iletişim kuran, benzer sorunları ve birbirine yardımcı olabilecek kaynakları bir araya getiren, kişileri yeniliklere teşvik eden ve insanların sorunlarına çözüm bulmaları için yönlendiren kişidir (Akt; Aydın, 2013, s.5)

Okulun tüm kaynaklarını (insan, madde vb.) etkin bir şekilde kullanarak, okulu amaçlarına ulaştırmakla görevli olan okul yöneticileri denetim sayesinde eğitim sistemindeki mevcut uygulamalar arasında karşılaştırma yaparak, örgütsel faaliyetlerin benimsenen amaçlar doğrultusunda, saptanan ilkelere ve kurallara uygun olup olmadığını, örgütün amaçlarına ulaşma derecesini ve sapmaları tespit ederek, bu sapmaların nedenlerini ortaya koyar ve giderilmesi için yöntemler geliştirir (Aydın, 1993; Başaran, 2000; Bursalıoğlu, 2003; Demirtaş ve Akarsu, 2016). Burada okul yöneticilerinin denetim ve rehberlik görevlerini okulun amaçlarını gerçekleştirecek şekilde

yürütebilmeleri için denetim yapılan alanlarda denetledikleri personelden daha fazla bilgi ve deneyim sahibi olmaları gerektiğinin de bilinmesi gerekir. Aksi takdirde bu rehberlik ve denetim faaliyetlerinin pek bir faydası olmayacağı gibi denetlenen kişileri olumsuz etkileyerek çalışma isteklerini düşürebilecektir.

Katılımcılara göre kurumun hedeflerine ulaşmasını engelleyecek risklere karşı önlem alınmamasının önemli bir risk olduğu ortaya çıkmıştır. Okulda oluşturulan iç kontrol sistemi ile risklerin yönetilmesinin amacı, bu risklerin krize dönüşmesini engellemektir. Aksi takdirde risk yönetimi aşamasından daha zorlu ve yıpratıcı olan kriz yönetimi aşamasına geçilmek zorunda kalınacaktır. Peker ve Aytürk'e (2000, s.386) göre yöneticilerin liderlik bilgi, beceri ve deneyimlerine en çok krizle karşılaşıldığında ve krizin yönetiminde gereksinim duyulur. Çünkü yöneticilerin en önemli görev ve sorumluluklarından biri örgütte krizler için önlem almak ve oluştuğunda başarılı bir şekilde üstesinden gelmektir. Bu bakımdan yöneticilik bir anlamda sorun çözme sürecidir denebilir.

Okullarda risk olarak görülen bir diğer husus disiplin sorunlarıdır ve bu sorunlar şüphesiz tüm okulların ortak sorunudur. Son yıllarda okullarda sürekli artış gösteren şiddet ve disiplin sorunlarının okul yöneticileri tarafından öncelikli olarak önlenmesi gerekmektedir. Literatürde bu konu ile ilgili yapılmış çalışmaların hemen hepsinde okullardaki disiplin hükümlerinin uygulanabilir olması ve disiplin kurallarını uygulayıcıların arasında tutarlılığın olması hususu önemle vurgulanmaktadır. Örneğin Bakioğlu ve Tokmak'ın (2009) okullarda oluşturulması gereken disiplin anlayışları konusunda yapmış oldukları araştırmada, öğretmenlerin tamamına yakını kişiler arasında disiplin anlayışında farklılıklar olduğu konusunda görüş bildirmiştir. Öğretmenler disiplin anlayışlarının oluşmasında kendi kişisel değer yargılarının etkisinin ön planda olduğunu ve disiplini kendi öncelikli değerlerine göre tanımlamaktadırlar. Araştırmada; öğretmenlere göre cinsiyet, yaş, branş, görev, yetiştirme tarzı, alınan eğitim türü, hayata bakış açısı ve kişisel değer yargıları gibi unsurlar disiplin farklılıkların nedenlerindedir. Bunların arasında hayata bakış açısı, yetiştirme tarzı ve kişisel değer yargılarındaki farklılık gibi unsurlar diğer unsurlara göre daha fazla vurgulanmıştır.

Okulda eğitimsel lider olarak okul yöneticileri de, okulun bulunduğu çevre, oluşturulan örgüt kültürü ve değerlerle çelişmeyecek şekilde okulda

disiplini sağlamak için çaba sarf etmelidirler. Bu disiplinin oluşturulmasında mutlak doğru bir yöntem bulunmamakla beraber her okulun kendine özgü dinamikleri ve genel kabul görmüş ilkeler gözetilerek okul için en uygun yaklaşım benimsenmelidir. Bu noktada katılımcıların riskli olarak gördükleri disiplin hükümlerinin uygulanmaması kadar bu kuralların aşırı uygulanmasının da farklı risklere kapı aralayacağını belirtmek gerekir. Bu ikisi arasındaki dengenin sağlanması da yine okul yöneticilerinin uzmanlığına kalmaktadır.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin “Liderlik - İletişim (Yönetici)” faktörü kapsamındaki risklerden; çalışanlar arasında ideolojik, siyasal ve sendikal gruplaşmalara engel olunmamasını nispeten daha önemli gördükleri, çalışanların mesleki ve kişisel gelişim faaliyetlerine katılmaları yönünde teşvik edilmemelerini ise diğer risklere göre daha az önemli gördükleri söylenebilir.

İlgili literatür ve güncel anlayış kurumun insan kaynağının sistematik ve bilimsel yöntemler kullanılarak iyi bir yönetim sergilenmesinin, verimliliğin artırılmasında en önemli unsurlar olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda personel mekanik bir varlık gibi görülerek sadece ücretlendirme yöntemine göre motivasyon sağlanacağı varsayımına dayanan insan kaynakları politikaları yerine, güdülenmenin karmaşık ve farklı sebeplerini ortaya çıkarmaya yönelik modern, bilimsel yöntemlerle kurumsal verimlilik artırılmaya çalışılmalıdır. Bu açıdan insan kaynakları politikalarını; çalışanların işe alınmaları, kuruma uyum sağlama süreçleri, eğitimleri, performanslarının değerlendirilmesi, kariyer planları, teşvik ve disipline edilmeleri gibi politika ve prosedürler oluşturur (GAO, 2001, s.15).

Milli Eğitim Bakanlığında insan kaynakları politikalarını oluşturma görevi üst yöneticilerdedir. Yönetim politika oluştururken hukuka ve yasalara uygun, şeffaf ve hesap verilebilir bir anlayışla bu politikaları oluşturmalıdır. İnsan kaynakları uygulamalarında ise tüm yönetim kademeleri ile beraber çalışanların tamamının sorumluluğu bulunmaktadır. Göreve yeni başlayan personelin işe uyumu, eğitilmesi, iş arkadaşlarının performanslarının iyileştirilmesi, görevin işbirliği içinde yapılması, moral ve motivasyonu yükseltecek pozitif ilişkilerin geliştirilmesi, görev esnasında sağlık ve güvenlik önlemlerine dikkat edilmesi, çalışanların istek ve şikâyetlerinin dikkate alınması vb. bu sorumluluklara örnek olarak verilebilir. Eğitim çalışanları diğer görev ve sorumluluklarının yanında bu unsurları da ihmal etmemelidirler.

Erdoğan'a (2003, s.141) göre okulda görev yapan kişilerin değer yargılarının ve hayat tarzlarının farklı olması, düşünce ve davranışların farklı ölçütlere göre değerlendirilmesi, gruplar arasında yaşanan iletişim problemleri, karşılıklı beklentilerindeki uyumsuzluk, manevî değer, ideoloji ve inanç farklılıkları gibi unsurlara bağlı olarak kişisel değer yargılarının farklılaşması ve çatışmaların yaşanması kaçınılmazdır. Okuldaki insani ilişkiler ve yaşanan çatışmaların düzeyi öğretmen ve yöneticilerin motivasyonunu artırdığı ya da azalttığı için okuldaki eğitim sürecine etki etmektedir. Bakioglu ve Tokmak'a (2009) göre ilişkiler açısından öncelikli değerler değişse de dürüstlük, samimiyet, sevgi, saygı, paylaşım, hoşgörü, güven ve eşitlik gibi değerler öğretmenler için daha öncelikli değerlerdir. İlişkilerde problem olmaması için bu değerlerin yalnızca önemseniyor ve isteniyor olduğunu dillendirmek değil, aynı zamanda özümsemek, içselleştirmek ve davranışlara yansıtılmak gerekmektedir.

Öte yandan Türkiye'de yapılan araştırmalara göre eğitim çalışanları okullarda oluşan ayrışmaların en büyük nedenlerinden biri olarak eğitim alanında faaliyet gösteren sendikaları göstermektedirler. Örneğin Kara (2016) ile Berkant ve Gül (2017) tarafından yapılan araştırmalarda öğretmenlere göre sendika üyesi olmak ötekileştirmeye yol açmakta ve öğretmenler arasında ayrışmalara neden olabilmektedir. Söz konusu ötekileştirmenin özellikle kadrolaşma, ideolojik kutuplaşma, yalnızlaştırma, ayrıştırma ve mahalle baskısı gibi yollarla yaşatıldığı vurgulanmaktadır. Bunların yanında katılımcıların çoğunluğu eğitim sendikalarının siyasallaşmaması gerektiğini düşünmektedirler. Siyasileşerek bölünmek yerine birlikte hareket edip ekonomik, sosyal, özlük hakları ve özgürlük gibi alanlarda üyelerin çıkarlarının sağlanması daha akılcıdır.

Tüm bunlardan yola çıkarak çatışmalara ve ayrışmalara sebebiyet verecek siyaset, ideolojik propagandalar ve benzeri faaliyetlerin okula girmemesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun için de siyasi ve ideolojik bakış açısı ne olursa olsun okulda ortak değerler benimsenerek, tüm çalışanların karşılıklı anlayışa dayalı bir kurum kültürünü özümsemiş olmaları gerekmektedir.

Katılımcıların "Sınıf Yönetimi ve Öğretim Süreci (Öğretmen)" faktörü kapsamındaki risklerden öğrencilerin öğrenme özellikleri ve ders seviyelerinin doğru belirlenmemesi riskini önemli gördükleri, öğretmenlerin derslerde sesini, jest ve mimiklerini ve beden dilini gerektiğinden fazla ya da az

kullanması riskine ise diğer risklere oranla daha az önem verdikleri görülmektedir.

Türk Eğitim Derneğinin (TED, 2009) öğretmen yeterlikleri konulu raporunda, öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinin, tüm alanlarda bir yeterlik sorunu olduğu ve geliştirilmeye ihtiyaç olduğu açıklanmıştır. Şahin ve Ersoy (2010) tarafından yapılan çalışmada ise öğretmenlerin ölçme-değerlendirme konularında hizmet içi eğitim ihtiyaçlarının bulunduğu ve öğretmenlerin kendilerine yardımcı olabilecek yeterli sayıda ölçme değerlendirme alanı uzmanının olmadığı görüşünde oldukları vurgulanmıştır.

Keçici ve Ektem'e (2017, s.10) göre okullarda yapılan değerlendirme faaliyetleri gibi ölçme ve değerlendirme öğretmenler için özel bir yetenektir ve öğrenci seviyelerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi her duruma özel bir kıstas uygulanarak yapılmalıdır. Ölçme kıstasları, öğrencilerin performanslarının değerlendirilebilmesi için gereklidir ve aynı zamanda öğrencilere verilecek ödev ve görevlerin ağırlık ve dağılımını belirlemektedir. Ölçme ayrıca öğrencilerin yeteneklerinin senkronize edilmesi sürecinde ve öğretimin planlanması esnasında en uygun öğretim yapısının oluşturulması için ihtiyaç duyulan öğretimsel bir gerekliliktir. Bu bakımdan öğretmenler eğitim öğretimde yeni yöntemler geliştirme ve alternatifler oluşturmanın yanı sıra ölçme ve değerlendirme faaliyetlerini de doğru bir şekilde gerçekleştirmelidirler. Dönem başında o dönemde işlenecek derslerin hangi kaynaklardan ve nasıl işleneceği, yapılacak olan ölçme ve değerlendirmenin ne şekilde yapılacağı öğretmenler tarafından açık bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Ayrıca öğretmenler; öğretim materyallerini ve içeriğini, sınıf düzenini ve ölçme-değerlendirme süreçlerini öğrencilerin seviyelerini dikkate alarak tasarlamalıdır (Şahin ve Yıldırım, 2010).

Öğretmenlik mesleği sözlü ve sözlü olmayan iletişim becerilerinin etkili bir şekilde kullanımını gerektiren bir nitelik taşıması nedeniyle beden dilinin etkin kullanılması, bir iletişim süreci olan eğitim-öğretimin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması bakımından önem arz etmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda öğretmenlerin sınıf içinde mimikleri, imleri, jestleri ve beden dilini yeterince kullanmadıkları ve iletişim becerileri yönünden yetersiz oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Dağlı ve Öner, 2002, s.28). Öğretmenlerin öğrencilerle olan iletişimi, eğitim-öğretim süreçlerindeki bilgi aktarım seviyesi ve öğrencilerin davranışsal gelişimi açısından önemlidir. Bu bakımdan öğrenmenin gerçekleşmesi ve davranışların kazanılması sürecinde öğret-

menler, sözel iletişimin yanı sıra beden dillerini de kullanmalıdırlar. Çünkü sınıf içi iletişimde öğretmenin bakışları ve duruşu, jest ve mimikleri, olaylara karşı sergilediği tutum ve davranışları öğrenciler tarafından önemsenmektedir.

Bu araştırmada da öğretmenlerin derslerde sesini, jest ve mimiklerini ve beden dilini gerektiğinden fazla ya da az kullanması hususu riskli bulunmuş ancak diğer risklere göre etki ve önem düzeyi düşük olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Çalışkan ve Yeşil'e (2005) göre bu riskli durumun ortadan kaldırılması için öğretmenler vücutları vasıtasıyla konumlarını öğrencilerine hissettirebilmeli aynı zamanda çevresi ile de etkileşim sağlayacak sözsüz iletişim kanallarını kullanmalıdırlar. Ayaktayken, otururken ve yürürken kendini bırakmış ve bitkinlik imajları sergilememelidir. Alkan'a (2000, s.14) göre ise öğretmenlik mesleği bir denge mesleğidir ve öğretmenler yalnızca bilgi aktaran bireyler olarak düşünülmemelidir. Benzer araştırmalarda da belirtildiği üzere öğretmenlerin performansları ve taşıdıkları sorumluluk, öğrencilerin gelecek yaşamlarında belirleyici unsurlardan olacağı için karakteri ve kişilik özellikleri sağlıklı olmayan, iletişim becerileri yetersiz, sportif, sanatsal ve kültürel faaliyetlerden uzak, bilimsel çalışma mantığını benimsememiş, psikolojik olarak sorunlu kişiler öğretmenlik mesleğini icra etmemelidirler.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin "Mesleki Gelişim ve Etik (Öğretmen)" faktörü kapsamındaki, kişisel-psikolojik sorunları olan öğretmenlerin yaşadıkları sorunları sınıfa yansıtmaları riskini önemli gördükleri, öğretmenlerin alanlarıyla ilgili yayımlanan yazıları takip etmemelerine ise diğer risklere oranla daha az önem verdikleri söylenebilir.

İhtiyaçları ve öğrenme biçimleri farklı olan tüm öğrencilerin öğrenme faaliyetlerinden sorumlu olan eğitimcilerin tecrübe kazanmaları, zaman alıcı ve önemli bir süreçtir. Bu nedenle eğitimcilere gerekli olan teorik bilgiler ve pratik uygulamalar bir bütün olarak sabırla verilmelidir. Burç'a (2006) göre de okulun başarısı eğitimcilerin öğretici ve yönetici bilgisine ve bakış açısına sahip olmalarından geçmektedir. Alanlarında yetkin olan eğitimciler öz denetim özellikleri sayesinde karşılımlarına çıkan sıkıntılı durumların üstesinden gelebilme yeteneğine sahiptirler ve her türlü dış dayatmaya karşı dirençli davranabilmektedirler. Benzer şekilde Kutlu'nun (2006) çalışmasında ise, eğitimcilerin buldukları ortamlarda eğitim lideri olarak grup dinamizmini artırmaları gerektiği, yönetim ile öğretimi kenetli hale getirmek için

gayret göstermeleri gerektiği ve çevresel faktörlerin doğru analiz edilmesi için donanımlı olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Buradan yola çıkarak öğretmenlerin sadece kendilerinden sorumlu değil, aynı zamanda öğrencilerine ve çevrelerine karşı da örnek olmaları ve diğer meslek gruplarına göre psikolojik olarak daha güçlü olmaları gerektiği sonucuna ulaşmaktayız. Bunun için öğretmenlerin hayat boyu gelişim felsefesini benimseyerek buna göre hareket etmeleri, psikolojilerini daha güçlü hale getirecektir. Zira yapılan araştırmalar da bu görüşü desteklemektedir. Bandura'ya (1993, 1997; akt. Çolak, Yorulmaz ve Altınkurt, 2017, s.21) göre öğretmenlerin yetenekleri ve özyeterlik inançları, öğrencilerin bilişsel ve akademik yeterliklerini sağlayacak öğrenme ortamlarının oluşumunda etkilidir. Yani öğretmenlerin öğretimsel yeterliklerine olan inanç düzeyleri, sınıfta gerçekleştirilen faaliyetlerin şekillenmesinde en belirleyici etkenlerdendir.

Erol'a (2006) göre okullarda etkili bir öğrenme ortamının oluşturulabilmesi için akılcı bir mevzuatla, rasyonel bireyler yetiştirme hedefine kilitlenmiş, maksimum verimlilik için gayret eden sağlıklı bir örgüt yapısının gerekli olduğu savunulmaktadır. Öğretmenlerin psikolojik sermaye düzeylerini belirlemek amacıyla Kaya, Balay ve Demirci (2014) tarafından yapılan bir araştırmada ise lisansüstü eğitim yapmış öğretmenlerin psikolojik sermaye düzeylerinin, ön lisans ve lisans mezuniyet derecesine sahip olan öğretmenlere göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ve aylık üç-beş kitap okuyan öğretmenlerin psikolojik sermaye düzeylerinin, aylık bir-iki kitap okuyan veya hiç kitap okumayanlara göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır.

Diğer meslekleri icra eden kişiler gibi öğretmenler de hayatın bazı dönemlerinde ekonomik ya da ailevi sıkıntılar, depresyon, bunalım ve benzeri psikolojik sorunlar yaşayabilirler. Yaşanan bu sıkıntıların çok farklı nedenleri olabilir fakat bu sorunların üstesinden gelmek için kişinin bu durumdan kurtulma yönünde çaba sarf etmesi gerekmektedir. Gerek özel yaşamındaki kişilerin gerekse iş arkadaşlarının bu süreçte destek olmaları önemlidir. Hal böyleyken fiilen derse giren eğitimcilerin söz konusu sıkıntılarının süreklilik göstermesi ve okul ya da sınıf ortamına yansımaları, öğrencilerin ve iş arkadaşlarının yaşamlarında olumsuz etkilere sebep olabilecek önemli bir risk olarak görülmektedir. Bu riske bağlı olumsuzlukların gerçekleşmemesi için de yetkililer tarafından gereken tedbirlerin zamanında alınması gerekir.

Okul yöneticileri ve öğretmenler “Güvenlik ve Sağlık” faktörü kapsamındaki risklerden, okulda ve yakın çevresinde kırık pencere ve kapı, korkuluksuz balkon ve merdiven, kapısız asansör boşluğu, fosseptik çukur ve benzeri tehlikelerin olması riskini önemli görmektedirler. Okulun temizlik, ısınma ve benzeri alanlarında öğrencilerin çalıştırılması riskini ise diğer risklere oranla daha az önemli görmektedirler.

Öğrencilerin, diğer öğrencilerden veya çevreden gelebilecek şiddet, saldırganlık, taciz, alkol, uyuşturucu gibi istenmeyen durumlardan korunmaları; trafik kazaları, yangın, sel ve deprem gibi doğal afetlere karşı da gereken tedbirler alınarak can güvenliğinin sağlanması, başta okul yöneticileri olmak üzere tüm eğitim çalışanlarının en önemli görevlerindedir (Boztuğ ve Akyol, 2017). Okulda düzenin sağlanması asayiş açısından, fiziksel çevre açısından ve gıda güvenliği açısından önem arz etmektedir. Öğrenciler arasında yaşanan kavgalar, öğrenciler ve öğretmenler arasında yaşanan şiddet olayları, okula yapılan dış müdahale ve baskınlar, kazalar, intiharlar, hırsızlık vakaları, çeteleşmeler, uyuşturucu madde kullanımı ve satışı gibi okul güvenlik problemlerinin her geçen gün basında daha fazla yer aldığı görülmektedir. Turhan ve Turan’a (2012) göre bu tür istenmeyen olaylar okulun huzurunu ve güven ortamını bozmakta, öğrenci ve öğretmenleri hem fiziksel hem de psikolojik olarak tedirgin etmekte, okula duyulan güveni sarsmakta ve okulda verilen eğitim-öğretim hizmetinin niteliğini düşürmektedir. Hem öğretmenler hem de öğrenciler açısından okulda nitelikli bir öğrenme ortamı oluşturulmasının ön koşulu okulun güvenli bir ortama dönüştürülmesidir. Aksi takdirde öğrenciler ve öğretmenler kendilerini güvende hissedemeyeceklerinden eğitim ve öğretim planlandığı şekilde gerçekleşmeyecektir.

Okul güvenliği ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak okulların olağanüstü durumlara ve afetlere karşı okulların yeterli hazırlığının olmadığı, okullarla ilgili eğitim politikalarının yetersizliği, maddi kaynak sıkıntıları, eğitimsizlik, iletişimsizlik ve medyanın sebep olduğu etkiler ile iç ve dış tehditlerden gelecek güvenlik problemlerine karşı yetersiz kaldıkları (Boztuğ ve Akyol, 2017), yeterli düzeyde temizlik yapılamadığı, giriş-çıkışların kontrolünün sağlanamadığı, sınıf mevcutlarının kapasiteden fazla olduğu, kriz durumlarında ne yapılacağına ilişkin yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olunmadığı, okul bahçelerinde ve oyun alanlarında mevcuda göre yeterli alan olmadığı, (Barhan, 2001, s.46), okul güvenlik görevlilerinin güvenliğinin

sağlanmasında yetersiz kaldıkları, okul kantinlerinde denetimlerin yeterli ölçüde yapılmadığı, okul etrafında alkol, sigara gibi zararlı maddelerin satışında yaş sınırı gözetilmediği, okulların fiziki yapılarının ve donanımlarının tehlike oluşturduğu (Turhan ve Turan, 2012), okul ziyaretçilerinin kayıtlarının tutulmadığı, okulların giriş çıkış zamanlarında kargaşaya engel olunmadığı, servis denetimlerinin yeterli yapılmadığı (Öngider, 2013) gibi sorunlar belirtilmektedir.

Yapılan araştırmalarda özetle okulların güvenlikle ilgili çok fazla açığı'nın bulunduğu, psikolojik güvenlik önlemlerinin fiziksel güvenlik önlemleri kadar önemli görüldüğü ayrıca güvenlik açısından okul çevrelerinin de okulun içi kadar önemli görüldüğü belirtilmektedir. Okulların fiziki tasarımı, içinin donanımı ve sosyal ortamı da kişilerin güvenlik algısını doğrudan etkileyen unsurlar olmaları nedeniyle bunlar bir bütün olarak ele alınmalıdır. Maslow'un (1970) ihtiyaçlar hiyerarşisinde de belirtildiği üzere güvenlik, çalışma ortamındaki huzur ve rahatlık için en önemli unsurlardandır. Bu nedenle okullarda eğitim öğretimin daha etkili yapılabilmesi için güvenlikle ilgili risklerin kontrol altına alınarak çalışanlara ve öğrencilere rahat bir çalışma ortamı sağlanmalıdır. Ayrıca okulların örgütsel itibar oluşturmaları için de risklere karşı gereken önlemlerin alınması ve güvenliğin sağlanmış olması gerekmektedir.

Sonuç olarak araştırma kapsamında elde edilen okul riskleriyle gerektiği ölçüde mücadele edebilmek için iç kontrol modeline uygun şekilde bir risk havuzu oluşturulması ve oluşturulan bu risk havuzundaki risklerin uygun yöntemlerle sınıflandırılıp, paydaşlar tarafından yapılacak olan değerlendirmelere göre gerekli tedbirlerin alınması, okulların daha etkin ve verimli şekilde yönetilmesine yardımcı olacağı söylenebilir.

Öneriler

- Tüm kurumlarda olduğu gibi eğitim kurumlarında da stratejik planlama ve iç kontrol sistemi bir bütün olarak tasarlanmalı ve yürütülmelidir. Sistemin bileşenlerinden biri veya bir kaçının eksik olması hedeflere ulaşılmasında engel teşkil edeceğinden, bileşenler bir yapbozun (puzzle) parçaları gibi birbirini tamamlayan unsurlar olarak düşünülmeli ve iç kontrolün tüm standartları eksiksiz şekilde oluşturulmalıdır.

- İyi bir risk yönetimi, riskler oluştuktan sonra müdahale ederek değil, riskler oluşmadan önlemeye çalışmak ilkesinden hareketle okullarda hızlı ve doğru karar verebilme yetisine sahip okul çalışanlarından kriz ve acil durum ekibi oluşturulmalıdır.
- Okullarda alışanlara ve öğrencilere riskli durumların tespiti, bildirilmesi ve alınacak önlemlerle ilgili farkındalık eğitimi verilmelidir.
- Okul rehberlik servislerinin önleyici rehberlik çalışmaları hususunda aktif çalışarak risk altındaki öğrencilerin tespit ve takip işlemlerini aksatmadan yapmalı, her ğrenci ilgi, yetenek ve eğilimine göre kültürel, sosyal ve sportif çalışmalara yönlendirilmelidir.
- Okulların doğal afetler ve olağan üstü durumlara karşı hazır halde bulundurulması için okulda ve civarında bulunan riskli alanlar tespit edilerek bir risk havuzu oluşturulmalı ve bu risklere karşı alınacak önlemler ile ilgili planlar ve tatbikatlar yapılmalıdır.
- Yönetici, ğretmen, ğrenci ve velilerin okullarda oluşabilecek riskli durumların tespiti hususunda sürekli iletişim halinde olmaları sağlanmalıdır.
- Nöbetçi ğretmenlerin oluşabilecek risklere ilişkin görev ve yetkileri net olarak belirtilerek, nöbetler daha etkin hale getirilmelidir.
- Çalışanların zlk haklarının elde edilmesi, korunması ve diğer temel kazanımlar için kurulmuş olan sendikaların yeleri ve yöneticileri çatışma dili yerine uzlaşı dilini kullanmalı, öğretmenlerin motivasyonlarını olumlu yönde etkileyecek faaliyetler yürütmeli ve okullarda riskli alanların azaltılması için katkı sağlamalıdır.

Eğitim kurumlarında oluşabilecek risklerin tespiti ve değerlendirilmesi hususunda nicel ve nitel araştırmalar ile çalışma grubu farklı kademe eğitim yöneticilerinin, öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin görüşlerine göre çeşitlendirilip, genişletilerek başka yöntemler ve başka ölçekler kullanılarak tekrar edilebilir ya da daha detaylı ele alınabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Determination of Strategic Risks in Educational Institutions

*

Ömer Faruk Ak – Sevilay Şahin
Governorship of Niğde, Gaziantep University

Disruptions in educational institutions can lead to serious loss of rights and at the same time create irreparable damages for the future of the country. Therefore, there is no room for the schools to operate on a contingency basis and all activities must be carried out according to the plan. Accordingly, strategic plans have been made for the future at certain periods for nearly a decade in order to advance towards the goals of schools and prevent the loss of rights of the students who receive education.

It is known that there are some problems with the implementation of the strategic plans, which are expected to have many theoretical benefits in schools. It is difficult to say that strategic planning, which is required to be prepared and implemented in the schools according to the legislation has been prepared functionally and the implementation processes are carried out according to the purpose.

It can be said that the main shortcoming of the expected benefit is the lack of implementation of a management model related to how to achieve the goals determined in the strategic plans. Because the success of the strategic planning can be measured by the institution's ability to protect the institution against uncertainty, threats and risks that it may be exposed to, and also to position it correctly by taking advantage of opportunities.

Since the adverse that may occur cannot be completely eliminated, an effective risk management should be implemented in the institution to reduce the risks and minimize the potential adverse effects.

Risk is a phenomenon that is within the structure of the activities and operations of institutions. Risk management, on the other hand, is a discipline that tries to bring it to an acceptable level by reducing the negative effects of uncertainties in the nature of risk.

The COSO internal control model, which is the most widely adopted and used international risk management model, has been developed with a joint agreement with different professional groups in the U.S. to ensure that institutions can work effectively and efficiently in accordance with the legislation in force and to report the results of all activities in the institution at a reliable level to help the management make the right decisions.

The internal control risk management model, which is also accepted as a risk management model in our country, is expected to gradually make the risks that may arise in both physical spaces and educational processes harmless and increase the probability of reaching the strategic goals determined in the school, and increase the quality and efficiency of education provided in schools that become a safe environment for students. In addition, although schools have similar characteristics in general, this study will provide a guide to the identification of specific risks by taking into account the specific structure of each school and will give a different perspective to school administrators.

In this study, a descriptive method based on the general survey model was used by school administrators and teachers to determine and evaluate the risks that may occur in schools.

The universe of the research is composed of school administrators and teachers from public high schools affiliated with the Ministry of National Education in the city center of Niğde in the 2017-2018 academic year. The research data was collected from 672 people, 74 school administrators and 598 teachers, using the "School Internal Risks Assessment Scale" developed by the researchers and analyzed as necessary.

In this study, the arithmetic average and standard deviation values of the participants' evaluations regarding the risks that may occur in schools are presented in the table.

According to the findings of the research, it is seen that all factors and the general risk score averages of the scale are in the medium-risk area between 15-18 points. The factor with the highest probability score average is Professional Development and Ethics (Teacher), the most effective factor with the highest average is Safety and Health, and the factor with the highest risk score average calculated according to probability and impact scores is the Professional Development and Ethics (Teacher) factor. From this point of view, it can be said that teachers have problems with their professional de-

velopment and compliance with ethical principles, and that the potential risks are relatively higher.

The most significant difference between impact and probability score averages is "Safety and Health" and the lowest difference between the score averages is the "Leadership-Communication (Manager)" factor. According to these results, although the probability of risks that may arise in security areas in schools is scored as low, it is understood that an assessment is made that the impact will be high, if they occur.

It is seen that the average probability score in all factors and across the scale are lower than the impact score average. This result can be interpreted as the probability of the risks occurring in educational institutions is low, but can have serious effects if they occur.

Risks related to the "Legal and Ethical (Executive)" factor of school administrators and teachers; it is understood that they pay more attention to the failure of audit tasks, not to take precautions against risks that prevent the institution from achieving its goals, and to the failure to implement disciplinary provisions for students who do not comply with the rules, while they are less concerned about not keeping the documents, books, charts and forms that should be journalized at school properly and not planning and monitoring seminar work.

According to the participants, it was revealed that there has been an important risk in not taking precautions against risks that would prevent the institution from achieving its goals. The internal control system established at the school aims to prevent these risks from turning into crisis. Another issue that is seen as a risk in schools is disciplinary issues, and these problems are undoubtedly the common problem of all schools. School administrators must primarily prevent the problems of violence and discipline that have been constantly increasing in schools in recent years.

Risks related to the "Leadership - Communication (Manager)" factor of school administrators and teachers: it can be said that it is relatively important for employees not to interfere with ideological, political and union groupings, and that they consider it less important than other risks to see that employees are not encouraged to participate in professional and personal development activities.

Related literature and current understanding point out that the institution's human resources is the most important factor in increasing efficiency

by demonstrating good management through systematic and scientific methods. In this context, instead of human resources policies that are based on the assumption that personnel will be motivated only by the way of remuneration, which seems to be a mechanical asset; modern, scientific methods should be used to increase corporate efficiency in order to find out the complex and different reasons of motivation.

It is seen that participants consider the risk of not correctly specified learning characteristics and lesson levels of students among the risks under the "Classroom Management and Teaching Process (Teacher)" factor, and that are less important than in regards to the risk that teachers use their voice, gesture and mimics and body language more or less than necessary.

It can be said that school administrators and teachers consider the risk that teachers with personal-psychological problems under the "Professional Development and Ethics (Teacher)" factor can reflect their problems in the classroom, and that they attach less importance to teachers not following published articles on their fields compared to other risks.

School administrators and teachers consider the risks associated with the "Safety and Health" factor to include broken windows and doors, balconies and stairs without railing, door-free elevator shafts, sanitary pits and other similar dangers at and around school. They consider the risk of employing students in the areas of cleanliness, heating and similar areas of the school are less important than other risks. In summary, it is stated in the researches that schools have too many security gaps, psychological security measures are considered as important as physical security measures, and school environments are considered as important as the school's internals regarding security measures.

The physical design, interior installation and social environment of schools should be treated as a whole as they are factors that directly affect the perception of security. Moreover, the necessary measures should be taken against risks and security should be ensured in order for schools to create institutional reputation.

As a result, it can be said that creating a risk pool in accordance with the internal control model to adequately struggle the school risks obtained as part of the research and classifying the risks in this risk pool with appropriate methods and taking the necessary measures according to the assessments

made by the stakeholders will help to manage schools more effectively and efficiently.

Kaynakça / References

- Akyüz, Y. (2010). *Türk eğitim tarihi MÖ 1000-MS 2010*. (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Alkan, C. (2000). *Bilimsel, ulusal ve evrensel boyutlu öğretmenlik mesleği, türkiye almanya ve kbrıs' ta öğretmen yetiştirme*. Ankara: CBT Yayınları.
- Alptürk, E. (2008). *Finans, muhasebe ve vergi boyutlarında iç denetim rehberi*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Altınkurt, Y. (2010). Milli Eğitim Müdürlüğü çalışanları ve okul yöneticilerinin stratejik planlamaya ilişkin tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (4), 1927-1968.
- Arslan, G. ve Küçükler, E. (2016). Planning activities of school principals and problems encountered in strategic planning. *Kastamonu Education Journal*, 24(2), 839-856.
- Aydın, İ. (2013). *Öğretimde denetim* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aydın, M. (1993). *Çağdaş eğitim denetimi* (3. Baskı). Ankara: Pegem.
- Bakioğlu, A. ve Tokmak N. (2009). Öğretmenlerin değer yargılarının eğitim süreçlerine etkisinin incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 30, 65-83. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/1857>.
- Balcı, A., Çanakçı, H. ve Tan, Ç. (2012). Elazığ ili, ilköğretim okullarında hazırlanan stratejik planlar ile ilgili okul yöneticisi ve öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 39 (11), 385-394.
- Balkar, B. ve Ekici R. (2015). İlkokullardaki stratejik planlama uygulamaları ve örgütsel iletişim arasındaki ilişkinin öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesi. *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(11), 215-234. Ankara. ISSN: 1308-2140
- Barhan, A. (2001). *İlköğretim okullarında öğrenci güvenliğinin sağlanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başar, H. (2000). *Eğitim denetçisi* (5. Baskı). Ankara: Pegem A
- Başaran, İ.E. (2000). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Kadioğlu.
- Berkant, H. G. ve Gül, M. (2017). Sendika üyesi öğretmenlerin sendikalara yönelik algıları ve sendikalardan beklentileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi (Journal of the Human and Social Sciences Researches)*, 6(1), 419-442. ISSN: 2147-1185

- Binkhorst, J. ve Kingma, F. S. (2012). Safety vs.reputation: Risk controversies in emerging policy networks regarding school safety in the netherlands. *Journal of Risk Research*, 15 (8), 913 - 935.
- Boztuğ Ö. ve Akyol B. (2017). İlkokullarda yönetici ve öğretmen görüşlerine göre okul güvenliği (Aydın İli Efeler İlçesi Örneği). *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 74-95. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/297509>
- Burç, D. (2006). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterlilikleri: Hatay ili örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bursalıoğlu, Z. (2003). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*. Ankara: Pegem A.
- COSO. (2004). Enterprise risk management- Integrated framework, application techniques. *Commitee of Sponsoring Organizations of the Tradeway Commission*. <https://www.coso.org> adresinden erişilmiştir.
- Çalışkan, N. ve Yeşil, R. (2005). Eğitim sürecinde öğretmenin beden dili. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 199-207.
- Çolak, İ., Yorulmaz, Y. İ., ve Altınkurt, Y. (2017). Öğretmen özyeterlik inancı ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 20-32. Doi: [dx.doi.org/10.21666/muefd.319209](https://doi.org/10.21666/muefd.319209)
- Dağlı, A. ve Öner M. (2002). İlköğretim okullarının ikinci kademesinde okuyan öğrencilerin fen bilgisi öğretmenlerinin sınıf içi iletişim davranışlarına ilişkin algıları. *Çağdaş Eğitim*, 292, 23-30.
- Demirtaş, H. ve Akarsu, M. (2016). Öğretmen teftişini müfettiş yerine okul müdürünün yapmasına ilişkin öğretmen görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 69-93. DOI: [10.17679/inuefd.17251239](https://doi.org/10.17679/inuefd.17251239)
- Dooris, M. J, Kelley, J. M. ve Trainer, J. F. (2004). Strategic planning in higher education. *New Directions for Institutional Research*, 123, 5-11.
- Erdoğan, İ. (2003). *Okul yönetimi öğretim liderliği*. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Erol, Z. (2006). *Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertekin, Y. (2004). Çağdaş yönetim ve denetim. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).
- Fıkrıkoca, M. (2003). *Bütünsel risk yönetimi*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th edition). New York: McGraw-Hill.

- GAO. (2001). Internal control management and evaluation tool. Internal control standards. *United States General Accounting Office*, August. <https://www.gao.gov/assets/80/76615.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Gao, S.S., Sung, M. C. ve Zhang, J. (2013). Risk management capability building in SMES: A social capital perspective. *International Small Business Journal*. 31(6), 677-700.
- Gençkaya, Ö. F. ve Gündoğdu, H. G. (2017). Küresel yönetim ekseninde stratejik planlarda koordinasyonun önemi. *Marmara University Journal of Political Science*, 5(Özel Sayı), 125-137. ISSN 2147-6934
- Gözütok, F. D. (1999). Öğretmenlerin etik davranışları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32(1), 83-99.
- Işık, H. ve Aypay A. (2004). Eğitimde stratejik plan geliştirme sürecinde karşılaşılan sorunlar: Çanakkale ilinde yapılan bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 349-363.
- Kara, M. (2016). Öğretmenlerin Sendikalara üye olmama nedenleri ve sendikalardan beklentileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of Academic Social Science)*, 4(22), 423-440
- Kaya, A., Balay, R. ve Demirci Z. (2014). Ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin psikolojik sermaye düzeylerinin incelenmesi: Şanlıurfa İli örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 47-68. ISSN:1304-0278
- Keçici, E. S. ve Ektem, I. S. (2017). Öğretmen eğitiminde uzman görüşüne göre ölçme ve değerlendirmenin genel koşulları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1285-1296.
- KİDR. (2013). *Kamu iç denetim rehberi*. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.
- KİKR. (2014). *Kamu iç kontrol rehberi*. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.
- Kiniş, S.(1988). *Metropolitan yönetimler ve çevre*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocatepe, Ş. (2010). *Eğitimde stratejik planlama ve toplam kalite uygulamalarının okul yöneticileri tarafından algılanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kriemadis, T. ve Terzoudis C. (2007). Strategic marketing planning in the sport sector. *Sport Management International Journal, Scientific Forum in Sport Management*, 3(1), 1-19.

- Kutlu, E. (2006). *Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre sınıf yönetiminde davranış düzenleme sürecinin değerlendirilmesi: Kayseri ili örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçükler, E. (2010). Türkiye’de eğitim planlaması neyi hedefliyor? *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 11-13 November, 153-157. ISBN: 978 605 364 104 9.
- İç denetçilerin çalışma usul ve esasları hakkında yönetmelik (2006). *Resmî Gazete* (Sayı: 2006/10654).
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. 2nd. ed., New York, Harper & Row. [ISBN 0-06-041987-3](https://doi.org/10.1002/9781118130400).
- MEB. (2015). Genel görüş yönergesi. https://personel.meb.gov.tr/genelge_gorus_yonerge/etc4b0k20_genelge.pdf adresinden erişilmiştir.
- Memduhoğlu, H. B. ve Uçar, İ. H. (2012). Yönetici ve öğretmenlerin stratejik planlama algısı ve okullarda mevcut stratejik planlama uygulamalarının değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 234-256
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
- Özer, M.A. (2010). Türkiye’de sigorta sektörü ve risk yönetimi. *Reasürör, Milli Reasürör A.Ş.*, 78, 14-32.
- Peker, Ö. ve Aytürk, N. (2000). *Etkili yönetim becerileri öğrenilebilir ve geliştirilebilir*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Saltık, N. (2007). *İç kontrol standartları*. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü İç Kontrol Merkezi Uyumlaştırma Dairesi, Ankara. <http://kontrol.bumko.gov.tr/Eklenti/6855,saltik-nihal-ic-kontrol-stanadrtlari-arastirma-raporu.pdf>? Adresinden erişilmiştir.
- Steiss, A. W. (2003). *Strategic management for public and nonprofit organizations*. New York: Marcel Dekker Inc.
- Şahin, Ç. ve Ersoy, E. (2010). Sınıf öğretmenlerinin ilköğretim 1. kademe fen ve teknoloji dersindeki ölçme-değerlendirmeye ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Millî Eğitim*, 185.
- Şahin, S. ve Aslan, N. (2008). İlköğretim okul yöneticilerinin stratejik planlamaya ilişkin görüşleri üzerine nitel bir çalışma (Gaziantep ili örneği). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 172-189.
- Şahin, S. ve Yıldırım, S. (2010). Öğrenme tercihleri ve ders algısı. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 153-168.
- TDK, (2019). *Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=risk> 17.09.2019

- TED, (2009). *Türk Eğitim Derneği öğretmen yeterlikleri özet rapor*. (1. Baskı). Ankara: Adım Okan Matbaacılık
- Tunç, İ. (2014). Kurumsal risk yönetim sisteminin stratejik planlamanın başarısı üzerindeki etkisi. *Mali Hizmetler Uzmanlığı Araştırma Raporu*, Yalova Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- Turhan, M. ve Turan, M. (2012). Ortaöğretim kurumlarında güvenlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 1(18), 121-142.
- Yelken, Y. T., Kılıç, F. ve Üredi L. (2010). Stratejik planlama uygulamalarına ilişkin ilk ve orta öğretim okul müdürlerinin görüşleri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 38-50.
- Yereli, A. N. (2007) Muhasebe bilgi sistemlerinin risk yönetimine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 2, 16-32.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Ak, Ö. F. ve Şahin, S. (2021). Eğitim kurumlarında stratejik risklerin tespiti. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 980-1022. DOI: 10.26466/opus.814252

Lise Öğrencilerinin Mesleki Kararsızlıklarını Açıklamada Kariyer Denetim Odağı İle Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançların Rolü¹

DOI: 10.26466/opus.800873

*

Niğmet Yılmaz* – Ahmet Bedel**

* Uzman Psikolojik Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, Sakarya/Türkiye

E-Posta: nigmet.ylmaz@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7113-5127](https://orcid.org/0000-0002-7113-5127)

**Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İstanbul/Türkiye

E-Posta: ahmetbedel@maltepe.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4215-9290](https://orcid.org/0000-0003-4215-9290)

Öz

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıklarının, kariyer denetim odaklarının ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek ayrıca mesleki kararsızlıklarını açıklamada kariyer denetim odağı ile meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların rolünü belirlemektir. Bu amaçla 672 lise öğrencisinden Mesleki Karar Envanteri (MKE), Kariyer Denetim Odağı Ölçeği (KDOÖ), Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği (MSİAOİÖ) aracılığıyla veri toplanmıştır. Araştırmada Bağımsız Ortalamalar T-Testi, Pearson Korelasyon Analizi, Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi kullanılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin mesleki kararsızlık puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı, kariyer denetim odağı ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar puanlarının cinsiyetlere göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Öğrencilerin, mesleki kararsızlıkları ile kariyer denetim odağı alt boyutları ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar alt boyutları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Araştırmada, yordayan değişkenlerin mesleki kararsızlığın toplam varyansının %30'unu açıkladığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Lise öğrencileri, mesleki kararsızlık, kariyer denetim odağı, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar.*

¹ Bu çalışma, 2019 yılında Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Niğmet Yılmaz tarafından yapılan Doç. Dr. Ahmet BEDEL danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

The Role of Career Locus of Control and Irrational Beliefs About Career Choice in Explaining the Career Indecision of High School Students

*

Abstract

The aim of this research is to determine possible difference between genders of career indecision of high school students, career locus of control and irrational beliefs about career choice, furthermore to determine the role of career locus of control and irrational beliefs about career choice in explaining career indecision. For this reason, data were collected from 672 high school students with Career Decision Inventory, Career Locus of Control Scale (CLCS), and Irrational Beliefs in Career Choices of High School Students (SIBCC-HS). Independent Samples T-test, Pearson Product-Moment Correlation, Hierarchical Linear Regression Analysis were used in this research. In the study, it was observed that the career indecision scores of the students did not differ according to gender, and the scores of career locus of control and irrational beliefs about career choice differ significantly according to gender. It was observed that there were significant relationships between students' professional indecision and career locus of control sub-dimensions and irrational beliefs about career choice sub-dimensions. In the study, it was determined that the predictive variables explain 30% of the total variance of career indecision.

Keywords: *High school students, career indecision, the career locus of control, irrational beliefs relating to the career choice*

Giriş

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan ergenlik döneminin önemli gelişim görevlerinden biri meslek seçimidir. Ergenlik dönemi, bireyin bir taraftan kendi kişisel kimliğini kazanmaya çalıştığı bir taraftan da meslek seçme faaliyetlerine devam ettiği bir dönem olarak görülmektedir (Santrock, 2012). Bireyin yaşamında 14-18 yaş aralığına denk gelen bu dönem; mesleklere ilişkin daha net fikirler kazandığı ve kariyer alternatifleri arasında seçim yaptığı bir dönemdir (Siyez, 2019). Bu dönemde bireyler kendi ilgi, yetenek ve değerlerini keşfederken aynı zamanda da belirsizlikleri, kararsızlıkları, duygusal çalkantıları ve çatışmaları yoğun olarak yaşamaktadır (Siyez, 2019). Bu çalkantılı dönemde bireyden kendisi için en uygun mesleği seçmesi beklenmektedir. Eğer bu dönemde birey, mesleğini seçmesi gerekirken kendisi için uygun bir mesleği seçemezse, sık sık karar değiştirirse ve kararını veremezse mesleki kararsızlık yaşıyor demektir (Kuzgun, 2017). Mesleki kararsızlık; bireyin bir mesleğe karar verme derecesini ifade eder (Xu ve Bhang, 2019).

Kuzgun ve Bacanlı (2011)' ya göre; bireyler mesleki gelişim görevini yerine getirmediğinde gelişimsel mesleki kararsızlık yaşamaktadır. Bazı araştırmacılara göre; gelişimsel kararsızlık, gelişimin doğal bir parçasıdır (Hartman, Fuqua ve Hartman, 1983). Araştırmacılar bireyin gelişimsel kararsızlığının; meslekler ve kendileri hakkında bilgi eksikliğinden kaynaklandığını (Aydemir, 2017; Çakır, 2003; Çapçı, 2017; Çınar, 2011; Kelly ve Lee, 2000; Kırdök, 2010; Kuzgun ve Bacanlı, 2011; Ladany, Melnicoff, Constantine ve Love, 1997) ve bireylere mesleki kararsızlıklarını azaltıcı programların uygulanması ile kararsızlıklarının azaltıldığını belirtmektedir (Çakır, 2003; Çınar, 2011; Kırdök, 2010; Şeker ve Kaya, 2019). Ayrıca araştırmacılar mesleki kararsızlığın; bireylerin yetenek ve ilgilerinin ayrışmaması (Kuzgun, 2017), zayıf kimlik gelişimi, ana-baba tutumu, denetim odağının dıştan algılanması, kişilik bozukluğu, kaygı (Çapçı, 2017; Hamamcı ve Hamurlu, 2005; Hartman, Fuqua ve Hartman, 1983; McAuliffe, 1991; Yazıcıoğlu, 2008), nevroitik kişilik (Kırdök ve Kayadibi, 2018), mesleki karar verme öz yeterliliği (Öztemel, 2012; Xu ve Tracey, 2014), aile etkisi ve kariyer kaygısı (Çınar, 2011; Yılmaz ve Gündüz, 2018), bireylerin yaşam amaçları ve pozitiflik düzeyleri (Alkal, Korkmaz ve Akça, 2018), e-sporla ilgilenip ilgilenmeme durumu (Kocadağ, 2019), stratejik başa çıkma yöntemleri (Liphits-Braziler, Tatar ve Gati, 2017) gibi nedenlerden de yaşanabileceğini belirtmektedir.

Bireyler, yaptığı eylemlerin sonuçlarının hangisinin kendinden, hangisinin dışarıdan kaynaklandığını anlamak ister (Şeker, 2013). Eğer birey meslek seçim eyleminin sonuçlarının kendi kontrolünde olduğunu düşünüyorsa iç kariyer denetim odağına, birey kendi meslek seçimi ile ilgili eylemlerinin sonuçlarının kendinin dışındaki faktörlerde (çaresizlik, şans, güçlü diğerleri) olduğunu düşünüyorsa dış kariyer denetim odağına sahiptir (Millar ve Shevlin, 2007). Birey, gelecekteki kariyeri ile ilgili başarılarının kendinden kaynaklandığını düşünürse mesleki karar verme sürecini daha sağlıklı şekilde geçirir (Millar ve Shevlin, 2007). Literatürde bireylerin meslek seçim kararlarında kariyer denetim odağının etkisinin olup olmadığının incelendiği araştırmalar az olmasına rağmen; Hirschi (2010) yaptığı çalışmada öğrencilerin lise seçimi ve meslek seçiminde şans faktörüne inandıklarını tespit etmiştir. Şeker (2013) araştırmasında mesleki karar verme yetkinliği arttıkça bireylerin iç denetiminin de arttığını tespit etmiştir. Guan, Wang, Dong, Liu, Zhang, Zhou ve Liu (2012) Çinli çalışan bireyler üzerinde geliştirdikleri kariyer denetim odağı ölçeğinin nesnel ve öznel kariyer başarısını olumlu şekilde açıkladığını tespit etmişlerdir. Aynı zamanda Kim ve Kim (2017) bir kariyer hazırlama programını üniversiteli öğrenciler üzerinde uygulamış ve öğrencilerin iç kontrol odaklarında artış gözlemlemiştir. Bununla birlikte diğer araştırmacılar farklı değişkenlerle de kariyer denetim odağının birey üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmacılar kariyer denetim odağını; cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, toplumsal cinsiyet algısı, bireyin kendini başarılı görüp görmemesi, farkındalık, ırk, ergen bireyin engelli olma durumu (Kantaş, Güldü ve Kart, 2018; Perry, Liu ve Griffey, 2011; Pham ve Murray, 2019; Seymenler ve Siyez, 2016; Şeker, 2013) gibi değişkenlerle de ilişkisini incelemişlerdir.

Bireylerin mesleki karar verme becerisini anlamak için, aynı zamanda; onların algılarının nasıl oluştuğunu, meslek kararını nasıl aldığını ve nasıl uyguladığını bilmek gerekir (Amudson, 1995). Birey doğduğu andan itibaren dış dünya ile girdiği etkileşim sonucunda kendine, dünyaya, çevreye dair genellemelerde bulunur, bu genellemeleri inanç sistemini oluşturur ve bu inanç sistemine göre de karar alır (Özyürek, 2012). Bu bağlamda bireylerin akılcı olan ve akılcı olmayan inançları vardır ve akılcı olmayan inançlar bireylerin problem yaşamasına sebep olur (Akın, 2014). Bireylerin inanç sistemi, hayatını etkilediği gibi meslek seçimlerini de etkilemektedir. Elliott (1995)'a göre; insanın bulunduğu çevre, aile, medya “-meli, -malı” dediğimiz içsel eleştirici

olan düşünce tarzının gelişmesine sebep olur, bu sebeple birey meslek seçimini yaparken iç sesi onu eleştirebilir ve bireyin doğru karar vermesini engelleyebilir. Dolayısıyla, akılcı olmayan mesleki inançlar; insanların meslek seçimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşmesine engel olan duygu ve düşünceleridir (Corbishley ve Yost, 1989). Elliott (1995) akılcı olmayan meslek inançlarının bireyde güvensizlik, özgüven eksikliği, akademik yetersizlik ve erteleme gibi durumlara yol açacağını belirtir. Walsh ve Tampson (1995) ise, akılcı olmayan kariyer inançlarının, bireylerin öğrenimini engelleyerek kendisiyle ilgili kariyerlerini ihmal ettiğini belirtir. Yapılan araştırmalar mesleki kararsızlık üzerinde kariyer inançlarının etkili olduğunu göstermektedir (Akkoç, 2012b; Bacanlı, 2012; Enright, 1996; Hamamcı ve Çoban, 2007; Kırdök, 2010; Peng ve Herr, 2000; Yaman, 2014). Literatürde, kariyer kararında meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların etkili olduğu, mesleki karar verme ile ilgili uygulanan programların bireylerin akılcı olmayan meslek inançlarını azalttığı belirtilmektedir (Hechtlinger, Levin ve Gati, 2017; Kırdök, 2010; Peng ve Herr, 2000). Aynı zamanda bazı araştırmacılar meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü (Alver ve Kutluca, 2019; Akkoç, 2012a; Aydemir, 2017; Çapan ve Owen, 2018; Dimakakou, Argyropoulou, Drosos ve Terzaki, 2012; Kaur ve Raji, 2017; Kepir, 2011; Owen Çapan, 2017; Özkamalı, Cesuroğlu, Hamamcı, Buğa ve Çekiç, 2014; Savoly ve Owen, 2015; Ulu, 2007) gibi değişkenlerle de ilişkisi olduğunu belirtir. Literatürde meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların; akademik başarı, yaş, mesleki olgunluk, umut, eğitim durumu, üniversitede seçmeyi düşündükleri alan, fiziksel engel durumu, kültürel uyum düzeyi, sosyoekonomik durum, ebeveynlerin eğitim durumu, göçmen statüsü, ergenlerin odak noktası, ergenlerin aile çevresine uyumu (Alver ve Kutluca, 2019; Akkoç, 2012b; Arulmani, Laar ve Easton, 2003; Bacanlı, 2012; Dimakakou ve diğerleri, 2012; Enright, 1996; Kaur ve Raji, 2017; Kepir, 2011; Mahadevan, 2002, Owen ve Çapan, 2017; Özkamalı ve diğerleri, 2014; Savoly ve Owen, 2015; Schnorr ve Ware, 2001) gibi değişkenlerle de ilişkisi incelenmiştir.

Birey sosyal bir varlık olduğu için; tüm öğrenimlerini, seçimlerini, duygu ve düşüncelerini bu sosyal ortamdan etkilenecek şekilde şekillendirmektedir. Bireyin mesleğini seçmek zorunda olduğu ergenlik döneminde; bireyin kendini yeterince tanımaması, dış çevrenin etkisi, eğitim fırsatları, eğitim koşulları ve bireyin kendi kariyer seçimine dair olumsuz inançları sebebiyle meslek seçi-

minde kararsızlık yaşayabileceği düşünülmektedir. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, insan hayatında büyük öneme sahip olan meslek seçiminde yaşanan mesleki kararsızlık düzeylerinin kariyer denetim odaklarından etkilenip etkilenmediği ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte ergenlik dönemindeki bireylerin meslek seçiminde yaşadıkları kararsızlığın, kariyer inançları ile ilişkisine bakıldığı çalışmaları sınırlı olduğu görülmektedir. Bu sınırlı araştırmalardan birini yapan Herring (1990), mesleki bilgi eksiklerinin ve olumsuz kariyer gelişiminin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar sebebiyle olduğunu belirtir. Aynı zamanda diğer yapılan araştırmaların sonucunda; kariyer gelişim süreci içinde bireylerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının mesleki mitlelerinin gelişmesine sebep olduğu ve buna göre meslek seçimini gerçekleştirdiğini tespit etmişlerdir (Herring, 1990; Lewis ve Gilhausen, 1981). Lise dönemi mesleki kararların alındığı bir dönem olduğundan; yapılan araştırma ile öğrencilerin meslek seçim kararsızlığına etki edebileceği düşünülen faktörlerin tespitinin yapılmasının, öğrencilere sunulacak kariyer danışmanlığı hizmetlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışmanın amacı; lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıklarının, kariyer denetim odaklarının (iç ve dış denetim odağı) ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek, bu değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek, kariyer denetim odağının ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların mesleki kararsızlığı ne düzeyde yordadığını tespit etmektir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırma genel tarama modeli olan ilişkisel tarama modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir (Karasar, 2016). Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Sakarya'nın Akyazı ilçesindeki 672 ortaöğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Akyazı'daki öğrencilerin; 137'si (%20.4) 9. sınıfa, 199'u (%29.6) 10. sınıfa, 170'i (%25.3) 11. sınıfa, 166'sı (%24.7) 12. sınıfa devam etmektedir. Öğrencilerin 395'i (%58.8) kız ve 277'si (%41.2) erkektir. Öğrencilerin 137'si (%20.4) Fen Lisesi'ne, 199'u (%29.6) Anadolu Lisesi'ne, 170'i (%25.3) İmam Hatip Lisesi'ne, 166'sı (%24.7) Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne devam etmektedir. Araştırmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden

biri olan amaçsal örnekleme yöntemi kullanılarak araştırma grubu oluşturulmuştur (Büyükköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019).

Veri Toplama Araçları

Mesleki Karar Envanteri (MKE) (Çakır, 2003): Çakır (2003) tarafından lise 9. sınıfta okuyan 527 öğrenci üzerinden elde edilen verilerle geliştirilen bir ölçektir. Ölçek beşli likert tipi ölçektir ve alınan yüksek puan kararsızlığı ifade ederken, alınan düşük puan ise kararlılığı ifade eder. Ölçeğin yapı geçerliliği için faktör analizi uygulanmıştır. Buna göre; ölçeğin tek boyutlu olup olmadığını anlamak için temel bileşen analizi yapılmış ve ölçek 30 madde olarak belirlenmiş, ölçeğin ilişkisiz alt boyutlarına ayrışıp ayrışmadığını anlamak için varimax dik döndürme tekniği uygulanmış ve ölçek beş boyuta ayrılmıştır. Ölçekteki beş alt boyut, varyansın 40.53'ünü açıklamaktadır. Madde toplam korelasyonu .23 ile .57 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin alt boyutları; içsel çatışmalar, kendini yeterince tanımama, meslek ve alan bilgi eksikliği, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar, dışsal çatışmalardır. Ölçeğin ölçüt geçerliliği; Bacanlı ve Kuzgun tarafından geliştirilen "Mesleki Olgunluk Ölçeği" ile gerçekleştirilmiş ve mesleki kararsızlık yaşayan öğrencilerin mesleki olgunluklarının düşük olduğu gözlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliği için; Cronbach Alfa Katsayısı .85 ve ölçeğin test tekrar test uygulaması sonucunda iki ölçüm arasındaki korelasyon katsayısı .83 bulunmuştur (Çakır, 2013).

Kariyer Denetim Odağı Ölçeği (KDOÖ) (Aysan ve Siyez, 2011): Ölçek, kariyer gelişim sürecindeki ergenlerin denetim odaklarını belirlemek için Kuzey İrlanda'da öğrenim gören 743 ergen üzerinde Millar ve Shevlin tarafından 2007'de geliştirilmiştir. Ölçek Aysan ve Siyez (2011) tarafından İzmir ilindeki üç farklı lisede okuyan 490 öğrenci üzerinde Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin faktör analizi için Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri .89 olduğu ve ölçeğin toplam varyansın % 55'ini açıklayan dört faktörlü bir yapısı olduğu görülmüştür. Ölçek içsel denetim, çaresizlik, şans, güçlü diğerleri alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Bu alt ölçeklerin yapı geçerliliği için; DFA değerleri sırasıyla GFI=.92, AGFI=.90, CFI=.92, RMSEA=.05, SRMR=.05' dir. Bu değerler ölçeğin dört faktörlü yapısını doğrular bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Ölçek, benzer ölçek geçerliliği için; Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ile uygulanmış ve Kariyer Denetim Odağı Ölçeğinin içsel denetim, şans, çaresizlik,

güçlü diğerleri alt ölçeği ile Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği arasındaki korelasyon katsayıları sırayla .51, .53, .47, .44 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği; Sperman Brown Testi Yarılama katsayısı ile bakılmış ve katsayı .82 bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .86 bulunmuştur. Ölçeğin dış denetim boyutu Cronbach alfa katsayısı .89, iç denetim alt boyutunun Cronbach alfa katsayısı .66'dır (Aysan ve Siyez, 2011).

Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği (MSİAOİÖ) (Erdem, 2006): Ölçek, "akılcı duygusal davranışçı yaklaşım" temeline dayanır. Ölçek 1955 ortaöğretim öğrencisi üzerinde geliştirilmiştir. Ölçek 33 madde ve 5 alt ölçekten oluşan bir formdur. Alt ölçekler; Mükemmeliyetçilik, Dışsal kontrol, Yanlış çıkarımlar, Genellemeler, Özsaygı'dır. Faktör analizi sonucu ölçek 33 maddeye düşmüş ve yeniden doğrulayıcı faktör analizine bakılmıştır. Buna göre; GFI (.95), CFI (.92), AGFI (.94), RMSEA (.05), RMR (.05) indekslerinin göreceli yüksekliği ölçeğin yapı geçerliliğine bir kanıttır. Ölçeğin, ölçüt geçerliliğini incelemek için Nowicki- Strickland Denetim Odağı Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Akılcı Olmayan İnançlar Ergen Formu ile karşılaştırılmıştır. Ölçeğin bileşen geçerliliği için; ölçek Akılcı Olmayan İnançlar Ergen Formu ile karşılaştırılmış ve anlamlı çıkmıştır (.36, $p < .01$). Ölçek ayırt ediciliği için; Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği kullanılmış ve sonuç anlamlı çıkmıştır (.28, $p < .01$). Ölçek Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile arasındaki korelasyon .12 ($p < .01$) anlamlı olduğu bulunmuştur. Ölçeğin genel toplam Cronbach Alfa değeri .79'dur. Ölçeğe uygulanan test tekrar test güvenilirliği ise .78'dir (Erdem, 2006).

Veri Analizi

Araştırmada kullanılan veriler Sakarya'nın Akyazı ilçesindeki dört liseden (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesi) toplanmıştır. Araştırmada 115 veri eksik ve hatalı görüldüğü için analize alınmamış ve değerlendirme 672 veri üzerinden yapılmıştır. Uygulamanın yapılacağı sınıflara araştırmacı tarafından, araştırmacının gerekçeleri belirtilmiş ve ölçekler tanıtılıp nasıl doldurmaları gerektiği anlatılmıştır. Araştırma değişkenleri olan Mesleki Kararsızlık, Kariyer Denetim Odağı, Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançların; cinsiyet değişkenine göre ortalamalar arasında bir fark olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Ortalamalar T-Testi, araştırma değişkenleri olan mesleki kararsızlık, kariyer denetim

odağı alt boyutları, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar alt boyutları arasındaki ilişkiyi anlamak için Pearson Korelasyon Analizine bakılmıştır. Daha sonra ise; bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yordama düzeyini belirlemek için Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi yapılmıştır.

Bulgular

Çalışmada verilerin istatistiksel analizleri gerçekleştirilmeden önce, verilerin dağılımında çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1 ile -1 aralığında ve sonucunda parametrik analizlere uygun olduğu gözlenmiştir (Seçer, 2017).

Cinsiyete Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 1. Cinsiyete Göre Değişkenlerin Puan Ortalamalarına İlişkin Bağımsız Ortalamalar İçin T-Testi Analizi Sonuçları

Değişken	Kız		Erkek		T	Df	P
	N: 395	S	N: 227	S			
MKE	76.18	22.97	79.02	22.76	-1.58	670	.11
KDOÖ-İD	23.86	4.15	23.07	4.81	2.28	670	.02*
KDOÖ-DD	31.16	10.24	36.30	12.90	-5.74	670	.00**
MSİAOİÖ	83.59	12.85	91.11	13.72	-7.26	670	.00**

*p<.05 **p<.01

Tablo 1'e göre, kız öğrencilerin mesleki karar envanteri puan ortalamaları ile erkek öğrencilerin puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($t_{(670)}=-1.58$, $p>.05$, $p=.11$). Kız öğrencilerin iç kariyer denetim odağı toplam puan ortalamaları, erkek öğrencilerin toplam puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksektir ($t_{(670)}=2.27$, $p<.05$, $p=.023$). Aynı zamanda kız öğrencilerin dış kariyer denetim odağı toplam puan ortalamaları, erkek öğrencilerin toplam puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha düşüktür ($t_{(670)}=-5.74$, $p<.01$, $p=.00$). Ayrıca kız öğrencilerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar puan ortalamaları erkek öğrencilerden daha düşüktür ($t_{(670)}=-7.26$, $p<.01$, $p=.00$).

Değişkenler Arası Korelasyonlar**Tablo 2. Değişkenlere Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları**

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. MKE	-									
2. KDOÖ-İ	-.12**	-								
3. KDOÖ-Ç	.33**	-.32**	-							
4. KDOÖ-Ş	.22**	-.26**	.54**	-						
5. KDOÖ-GD	.32**	-.29**	.64**	.50**	-					
6. MSİAOİÖ-M	.10*	.34**	-.02	-.06	-.05	-				
7. MSİAOİÖ-DK	.44**	-.26**	.43**	.51**	.50**	-.09*	-			
8. MSİAOİÖ-YÇ	.32**	-.05	.28**	.30**	.37**	.13**	.51**	-		
9. MSİAOİÖ-G	.33**	-.14**	.35**	.34**	.44**	.11**	.58**	.62**	-	
10. MSİAOİÖ-Ö	.44**	-.12**	.33**	.25**	.36**	.00	.55**	.42**	.47**	-

* $p < .05$ ** $p < .01$

Yordanan değişken mesleki karar verme puanı ile yordayan değişkenler kariyer denetim odağı ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre; mesleki karar envanteri puanı ile kariyer denetim odağı ölçeği alt boyutları olan içsellikle zayıf düzeyde negatif ilişki ($r = -.12$, $p < .01$, $p = .00$), çaresizlikle orta düzeyde pozitif ilişki ($r = .33$, $p < .01$, $p = .00$), şansla zayıf düzeyde pozitif ilişki ($r = .22$, $p < .01$, $p = .00$), güçlü diğerleriyle orta düzeyde pozitif ilişki olduğu ($r = .32$, $p < .01$, $p = .00$) görülmektedir. Mesleki karar envanteri puanı ile meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ölçeği alt boyutları olan mükemmeliyetçilikle zayıf düzeyde pozitif ilişki ($r = .10$, $p < .05$, $p = .01$), dışsal kontrolle orta düzeyde pozitif ilişki ($r = .44$, $p < .01$, $p = .00$); yanlış çıkarımlarla orta düzeyde pozitif ilişki ($r = .32$, $p < .01$, $p = .00$); genellemelerle orta düzeyde pozitif ilişki ($r = .33$, $p < .01$, $p = .00$); özsaygıyla orta düzeyde pozitif ilişki ($r = .44$, $p < .01$, $p = .00$) olduğu görülmektedir.

Mesleki Karar Envanterinin Hiyerarşik Regrasyon Analizine İlişkin Bulgular

Tablo 3. Mesleki Karar Envanteri Puanının Yordanmasına Dair Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler	R	R ²	R ² Değişikliği (ΔR^2)	F Değişikliği p	B	Standart Hata (SH)	β	t	p
Standart					76.57	3.41		22.42	.00
Adım 1	.09	.01	.01	.09					
Cinsiyet					2.81	1.79	.06	1.57	.12
Adım 2	.36	.13	.12	.00					
KDOÖ-İ					.01	.20	.00	.04	.97
KDOÖ-Ç					1.05	.27	.20	3.94	.00
KDOÖ-Ş					.13	.21	.03	.63	.53
KDOÖ-GD					.95	.25	.19	3.73	.00
Adım 3	.54	.30	.16	.00					
MSİAOİÖ-M					.64	.19	.12	3.39	.00
MSİAOİÖ-DK					1.36	.26	.26	5.27	.00
MSİAOİÖ-YÇ					.28	.25	.05	1.11	.25
MSİAOİÖ-G					-.03	.23	-.01	-1.15	.90
MSİAOİÖ-Ö					2.54	.43	.24	5.94	.00
R = .54 R ² = .30 F = 25.13 p = .00									

Adım 1’de cinsiyet değişkeninin ($\beta=2.81$, $p>.05$, $p=.12$) modele anlamlı bir katkısının olmadığı görülmüştür. Adım 2’de kariyer denetim odağının çaresizlik ($\beta=.20$, $p<.01$, $p=.00$) ve güçlü diğerleri ($\beta=.19$, $p<.01$, $p=.00$) alt boyutlarının mesleki karar verme durumunu anlamlı şekilde yordamaktayken; kariyer denetim odağı içsellik ($\beta=.00$, $p>.05$, $p=.97$) ve şans ($\beta=.03$, $p>.05$, $p=.53$) alt boyutlarının modele anlamlı katkısının olmadığı görülmektedir. Adım 3’te sırayla meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların mükemmeliyetçilik ($\beta=.12$, $p<.01$, $p=.00$), dışsal kontrol ($\beta=.26$, $p<.01$, $p=.00$) ve özsaygı ($\beta=.24$, $p<.01$, $p=.00$) alt boyutları mesleki karar envanterini anlamlı şekilde yordamaktadır. Fakat Adım 3’te meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların yanlış çıkarımlar ($\beta=.05$, $p>.05$, $p=.27$) ve genellemeler ($\beta=-.01$, $p>.05$, $p=.90$) alt boyutunun modele anlamlı bir katkısının olmadığı görülmektedir. Bulgular, bağımsız (yordayan) değişkenlerin mesleki karar envanteri puanının toplam varyansın yaklaşık %30’unu açıklamaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın sonucunda; öğrencilerin mesleki kararsızlıkları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Araştırma sonucuna benzer çalışmaların olmasının yanı sıra (Akkoc, 2012b; Çınar, 2011; Watson ve Stead,

1994) kız öğrencilerin mesleki kararsızlığının erkeklerden az olduğunu (Öztemel, 2012), kız öğrencilerin mesleki kararsızlığının erkeklerden fazla olduğunu (Aydemir, 2017; Bacanlı, 2012; Yaman, 2014), ilköğretimde okuyan erkek öğrencilerinin bir yıl içindeki mesleki kararsızlıklarının kızlara göre daha fazla arttığını gösteren (Yazıcıoğlu, 2008) çalışmalar mevcuttur. Yapılan çalışmalarda bu farklılık; çalışma yapılan grubun yapısından, çalışmanın yapıldığı zaman aralığından, yerleşim yerindeki bireylerin sosyo-kültürel özellik ve sosyo-ekonomik koşullarının farklılığından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle; mesleki kararsızlık üzerinde cinsiyetin etki derecesini anlayabilmek için farklı grup, yer ve zamanda daha fazla çalışma yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Kariyer denetim odağında ise, kızların iç kariyer denetim odağının erkeklerden yüksek ve dış kariyer denetim odağının erkeklerden düşük olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına benzer olarak; kız öğrencilerin erkeklere göre daha iç denetimli olduğunu ve ayrıca erkeklerde dış kariyer denetim odağı boyutu olan güçlü diğerleri faktörünün kızlardan daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Perry ve diğerleri, 2011; Seymenler ve Siyez, 2016). Araştırma sonucundan farklı olarak, kız öğrencilerin kariyer dış denetiminin erkek öğrencilerden fazla olduğunu (Şeker, 2013); ergen engelli kızların dış kariyer denetim odağının, ergen engelli erkeklere ve engeli olmayan kız ve erkeklere göre daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Pham ve Murray, 2019). Ayrıca Hirschi (2010) yaptığı çalışmasında dış denetimli öğrencilerin şansa inandıklarını tespit etmiştir. Araştırma sonuçlarındaki bu farklılığın, araştırma grubunun bireysel ve kültürel özelliklerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Günümüzde toplumsal yapının değişmesi, kadının sosyal statüsünü ve rolünü de değiştirmiştir. Bu değişim kadının kendine dair bakış açısını da değiştirmiş olabilir. Bu sebeple kadınlar toplumsal yaşamda kendileri ile ilgili oluşan algıları değiştirmeyi, erkeklerden bağımsız olmayı ve para kazanarak güç elde etmeyi istemektedirler (Akkoc, 2012a). Bu yolun kendi ekonomik gücünü elde etmekten geçtiğini bilen kadınlar; iyi bir kazancın, iyi bir eğitimden geçtiğini bildikleri için kendi önlerine sunulan fırsatları daha sağlıklı değerlendiriyor olabilirler. Bu sebeple kadınların kariyer iç denetimleri erkeklerden daha yüksek çıkmış olabilir. Türk toplumunda erkek çocuğu soyun devamını sağlayan birey olarak görüldüğünden kız çocuklarından daha değerli olarak algılanabilmektedir. Fakat aynı toplum erkek çocuğunu evi geçindirecek kişi olarak gördüğü için

ondan iyi bir iş sahibi olmasını beklemektedir. Bu çelişki içinde yetişen erkek çocuğunun üzerindeki toplumsal baskı nedeniyle, meslek kararında dış kariyer denetim odaklı olmasına sebep olmuş olabilir.

Kız öğrencilerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları, erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha düşüktür. Araştırma sonucuna benzer sonuçlar vardır (Akkoc, 2012a; Alver ve Kutluca, 2019; Çapan ve Owen, 2018; Gati ve Noa, 2001; Owen ve Çapan, 2017). Araştırma sonucundan farklı olarak Mahadevan (2002) cinsiyet ve kariyer inançları arasında bir ilişki olmadığını belirtirken, Savoly ve Owen (2015) kızların meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının erkeklerden daha yüksek olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bazı araştırmacılar, cinsiyetin kariyer inançlarının en önemli yordayıcısı olduğunu belirtirler (Dimakakou ve diğerleri, 2012; Kaur ve Raji, 2017; Özkamalı ve diğerleri, 2014). Türk toplumu toplumsal cinsiyetçi bir yapıya sahip olmakla birlikte günümüzde kadın ve erkeğin eşit görüldüğü bir bakış açısına doğru değişmeye başlamıştır. Günümüz toplumunda kadın, kendi ayaklarının üstünde durabilmek ve kimseye muhtaç olmadan yaşayabilmek için iyi bir kariyer sahibi olmayı istiyor olabilir. Bu bakış açısı da kız öğrencilerinin kendi yeteneklerine ve yeterliliğine olan inancını artırmış ve mesleğini seçme konusunda daha akılcı davranmasına sebep olmuş olabilir. Toplumumuzda erkekler, toplumsal cinsiyetin bir sonucu olarak; kadından daha değerli olduğuna dair bir algıyla yetişmesi, toplumun kendisinden beklentisinin yüksek olması sebebi ile kendilerine dair olumsuz meslek inançları geliştirmiş olabilir.

Değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman, mesleki kararsızlık ve kariyer denetim odağının içsellik alt boyutu ile zayıf düzeyde negatif ilişki varken çaresizlik, şans, güçlü diğerleri alt boyutları ile zayıf ve orta düzeyde pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Araştırma sonucuna benzer bir çalışma olarak; Hirschi ve Valero (2017) şans faktörü ve kariyer kararı arasında pozitif yönde bir ilişki bulmuştur. Literatürde araştırma sonucundan farklı olarak; Şahin ve diğerleri (2015), mesleki kararsızlık ile kontrol odağının alt boyutu olan “şans” arasında zayıf düzeyde negatif ilişki olduğunu ve “çabanın anlamsızlığı” alt boyutu ile arasında düşük düzeyde pozitif ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bazı bireyler, kendini bir mesleğe götürecek yolda ilerlerken ailesi, öğretmenleri ve eğitime yön veren otoriteler tarafından gerekli şekilde destek görememektedir. Bu durum bireyin kendini yeterince tanıyamamasına ve

kendi yeterliliklerinin farkına varamamasına sebep olmaktadır. Bu nedenlerle birey bir meslek kararı verme zorunluluğu ile karşı karşıya kaldığında meslek seçimi konusunda kendini çaresiz, şansız ve desteksiz hissediyor olabilir. Mesleki kararsızlık değişkeni ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar değişkeninin alt boyutları olan mükemmeliyetçilik, dışsal kontrol, yanlış çıkarımlar, genellemeler, özsaygı arasında zayıf ve orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Literatürde bu araştırmayı destekleyecek bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öğrenciler meslek seçim zorunluluğu doğduğunda ve bu konuda kararsız kaldığında sorununu akılcı bir biçimde çözme yöntemini bilmiyor olabilirler.

Araştırma sonuçları, bağımsız (yordayan) değişkenlerin mesleki karar verme puanına ilişkin toplam varyansın yaklaşık %30'unu açıkladığını göstermektedir. Araştırmada cinsiyet değişkeninin mesleki kararsızlıkla anlamlı bir ilişkisinin olmadığı ve modele anlamlı bir katkısı olmadığı bulunmuştur. Araştırma sonucu ile benzer bir çalışma bulunmamıştır. Kariyer denetim odağının alt boyutları olan; çaresizlik ve güçlü diğerleri değişkenleri mesleki karar envanteri puanının anlamlı yordayıcılarıdır. Literatürde benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Eğitimde fırsat eşitliği, bireylerin seçtikleri mesleğin onlara iş güvencesi sunup sunmayacağı ile ilgili belirsizlik, ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları, eğitim sisteminin akademik başarı odaklı olması gibi sebepler bireylerin kariyer seçiminde kararsızlık yaşamasına sebep olmuş olabilir. Ayrıca kariyer denetim odağı ölçeğinin içsellik ve şans alt boyutunun modele anlamlı bir katkısının olmadığı bulunmuştur. Literatürde dış denetimli bireylerin şansa inandıklarını, ayrıca bireylerin lise ve mesleğe geçişte şansa inandıklarını gösteren (Hirschi, 2010), mesleki kararsızlık ile kontrol odağının alt boyutu olan “şans” ile zayıf düzeyde negatif anlamlı ilişki olduğunu gösteren (Şahin ve diğerleri, 2015), şans ile kariyer kararı arasında doğrusal ilişki olduğunu gösteren (Hirschi ve Valero, 2017) bulgular mevcuttur.

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların alt boyutları olan mükemmeliyetçilik, dışsal kontrol ve özsaygı mesleki kararsızlığın anlamlı yordayıcılarıdır. Literatürde araştırma ile benzerlik gösteren çalışmalara rastlanmıştır. Elliott (1995) akılcı olmayan kariyer inançlarının kişide kendine güvensizlik, düşük özsaygı, kararsızlık, istenilmeyen meslek seçimi ile sonuçlandığını; Bacanlı (2012) meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların alt

boyutlarından biri olan dışsal kontrolün mesleki karar verme güçlüklerini anlamlı şekilde yordadığını belirtir. Elliott (1995) meslek seçimi etkileyen en önemli faktörün bireyin çevresi tarafından şekillendirilen, içsel eleştiriler (-meli/ -malı) dediğimiz kişide zorunluluk anlatan ifadeler olduğunu belirtir. Bu zorunluluk ifadeleri bireyde mükemmel bir meslek seçimi yapması gerektiği ile ilgili akılcı olmayan inanç geliştirmesine ve bireyin mesleki kararsızlık yaşamasına sebep olabilir. Ayrıca -meli/-malı düşünce tarzı bireyin kendi yeterliliğini sorgulamasına sebep olacağından meslek seçiminde kararsızlık yaşayabilir.

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, mesleki kararsızlık üzerinde, kariyer denetim odağı ile meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların önemi ortaya çıkmaktadır. Ergenlik döneminde mesleki gelişim önemli bir yeterlik alanıdır. Öğrencilerin mesleki gelişimlerine katkı sağlayacak, bireysel ve gurupla rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sağlanması alan çalışanlarından beklenmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2020). Bu doğrultuda öğrencilerin mesleki gelişimlerine katkı sağlayacak etkinlikler öğrencilere, öğretmenlere ve ebeveynlere yönelik düzenlenebilir. Yapılan çalışma sınırlı ve belli kültüre sahip olan bir çevrede yapılmıştır. Bu sebeple insan hayatında büyük öneme sahip meslek seçim kararını etkilediği düşünülen kariyer denetim odağı ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar değişkenleri farklı çevre koşullarında yeniden araştırılarak bu değişkenlerin mesleki kararsızlığa etkisinin olup olmadığı incelenmelidir. Kariyer denetim odağı ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların mesleki kararsızlık üzerindeki etkisi göz önüne alındığında öğrencilerin kararsızlıklarını gidermek için deneysel çalışmalar yapılarak grup rehberliği programı geliştirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Role of Career Locus of Control and Irrational Beliefs About Career Choice in Explaining the Career Indecision of High School Students

*

Niğmet Yılmaz – Ahmet Bedel

Ministry of National Education- Maltepe University

One of the important developmental tasks of the adolescence period, which has an important place in human life, is the choice of career. Adolescence period; is a period when individuals have a clearer idea about professions and make choices among career alternatives (Siyez, 2019). In this period, if individuals cannot choose a suitable profession for themselves while they should choose their profession, if they change their decisions frequently and cannot make a decision, in this situation this can be concluded as that individual is experiencing professional indecision (Kuzgun, 2017). Individuals want to understand which of the consequences of their behavior comes from themselves and which from outside (Şeker, 2013). If individuals think that the results of career choice action are under their own control, they have an internal career locus of control, and if the individual thinks that the consequences of their actions related to their career choice are factors other than themselves (helplessness, luck, powerful others), they have an external career control (Millar and Shevlin, 2007). If individuals think that their future career success comes from themselves, they pass the professional decision-making process in a healthier way (Millar and Shevlin, 2007). At the same time to understand the professional decision-making skills of individuals; it is necessary to know how their perceptions are formed, how they make their career decisions and how they apply them (Amudson, 1995). The belief system of individuals affects their career choices as well as their life. Irrational beliefs on profession are the thoughts that prevent people from actualizing their career goals (Corbishley and Yost, 1989). These thoughts can prevent the individual from making the right decision. Since the high school period is a period when professional decisions are made; it is thought that

determining the factors that are thought to have an effect on the ambivalence of the students' career choice with the conducted research, will contribute to the career counseling services to be offered to the students. In line with these explanations, the purpose of the study is to determine whether the professional indecision of high school students, career control centers (internal and external locus of control) and irrational beliefs about career choice differ according to their gender, to examine the relationship between these variables, to determine to what extent career control centers and irrational beliefs about career choice predict vocational indecision.

Relational scanning model, which is a subgroup of general survey model, was used in the study. The study group consists of 672 secondary education students studying in Akyazı district of Sakarya in the 2018-2019 academic year. The research group was formed by using purposeful sampling method. Career Decision Inventory, Career Locus of Control Scale (CLCS), and Irrational Beliefs in Career Choices of High School Students (SIBCC-HS) were used in the study. Descriptive statistics, Independent Samples T-test, Pearson Product-Moment Correlation, Hierarchical Linear Regression Analysis were used in the study.

According to the results of the research; the occupational indecision of the students did not differ by gender. It was observed that girls had higher internal career locus of control than boys and lower external career locus of control than boys. Irrational beliefs of female students about career choice are lower than male students. It was seen that the gender variable did not have a significant relationship with vocational indecision and did not make a significant contribution to the research model. The sub-dimensions of career locus of control; helplessness and powerful others are significant predictors of vocational indecision. Sub-dimensions of irrational beliefs about career choice; which are perfectionism, external control, and self-esteem, were found to be significant predictors of professional indecision. The research results show that the predictive variables explain about 30% of the total variance regarding the professional decision making score.

According to the results of the study, there was no difference in the levels of professional indecision between males and females. This situation may have resulted from the structure of the study group, the working time period, and the socio-cultural and socio-economic conditions of the settle-

ment. In career locus of control, it was observed that girls had higher internal career locus of control than boys and lower than boys. Changes in the social structure may indicate that female students are affected by more internal factors in their choice of profession, while males are affected by more external factors. Irrational beliefs about the career choice of female students are significantly lower than male students. Nowadays, women are struggling to stand on their own feet and to be independent. It is thought that this attitude of the woman is to cause her to know herself and to be aware of her competencies and therefore to adopt more rational beliefs in her career choice. According to the results of the research, independent (predictor) variables explain approximately 30% of the total variance regarding the professional decision making score. Equal opportunities in education, uncertainty about whether the profession that individuals choose will provide them with job security or not, attitudes of parents towards their children, and the academic success-oriented education system may have caused individuals to be indecisive in their career choice. In addition, the expressions of necessity within irrational beliefs may cause the individual to develop an irrational belief about the need to make a perfect career choice and to experience professional indecision. When the findings of the study are evaluated in general, the importance of career locus of control and irrational beliefs about career choice emerges on professional indecision. Professional development during adolescence is an important area of competence. Providing individual and group guidance and psychological counseling services that will contribute to the professional development of students is expected from field professionals (Ministry of National Education, 2020). Accordingly, activities that will contribute to the professional development of students can be organized for students, teachers and parents. The study was conducted in a limited and culturally specific environment. For this reason, variables of career locus of control and irrational beliefs about career choice which are thought to have a great importance on vocational decision, which has great importance in human life, should be re-investigated in different environmental conditions and whether these variables affect occupational indecision should be investigated. Considering the effect of irrational beliefs on career locus of control and career choice on professional indecision, a group guidance program can be developed by conducting experimental studies to eliminate students' indecision.

Kaynakça / References

- Akın, Ü. (2014). Akılcı duygusal davranışçı terapi. A. Akın., ve R. Şahin (Ed.). *Psikolojik danışma kuramları* içinde (s.257). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Akkoç, F. F. (2012a). Lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıklarının sosyo-demografik faktörlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 215-233.
- Akkoç, F. F. (2012b). Lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıkları kariyer inançları arasındaki ilişki. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 49-70.
- Alkal, A., Korkmaz, O. ve Akça, M. Ş. (2018, Nisan). Lise öğrencilerinde mesleki kararsızlık: Lise türüne göre karşılaştırılması ve yaşam amaçları ve pozitiflik düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi (Öz). III. INES International Education and Social Science Congress sunulan bildiri (s. 227), Antalya, Türkiye. Erişim Adresi: <https://books.incescongress.com/dl/ESS-2018-Abstracts-book.pdf>
- Alver, B. ve Kutluca, V. (2019, Haziran). Lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçimindeki akılcı olmayan inançlarının incelenmesi: Kırıkkale il örneği. VI. International Eurasian Educational Research Congress sunulan bildiri içinde (s. 38-48), Ankara, Türkiye. <https://ejer2019.ejercongress.org> adresinden erişilmiştir.
- Amundson, N. E. (1995). An interactive model of career decisionmaking. *Journal of Employment Counseling*, 32(1), 11-21.
- Arulmani, G., Laar, D. V., ve Easton, S. (2003). The influence of career beliefs and socio-economic status on the career decision-making of high school students in India, *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 3(3), 193-204.
- Aydemir, L. (2017). Lise öğrencilerinin meslek seçimlerindeki kararsızlıklarına etki eden faktörler: Trabzon örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 641-654.
- Aysan, F., ve Siyez, D. M. (2011). Kariyer denetim odağı ölçeği'nin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması. XI. Ulusal Psikolojik Danışma Rehberlik Kongresi, İzmir.
- Bacanlı, F. (2012). Kariyer kararı verme güçlükleri ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların ilişkisi. *Türk Psikolojik Rehberlik ve Danışma Dergisi*, 4(37), 86-95.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1),108-114.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (25. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Corbushley, M. A., ve Yost, E. B. (1989). Assessment and tretment dysfunctional cognitions in career counseling. *Career Planning and Adult Development Journal*, 5, 20-26.

- Çakır, M. A. (2003). *Bir mesleki grup rehberliği programının lise öğrencilerinin mesleki kararsızlık düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çapan, B. E., ve Owen, F. K. (2018). Ortaöğretim öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan düşünceleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 360-386.
- Çapçı, G. (2017). *Kontrol odağı düzeyinin mesleki kararlılığa etkisi: Lise öğrencileri üzerinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Çınar, Ç. (2011). *Lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçimi kararlarında benlik algısının önem*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Dimakakou, D. S., Argyropoulou, K., Drosos, N., ve Terzaki, M. (2012). Career beliefs of Greek and Non-Greek vocational education students. *Creative Education*, 3(7), 1241-1250.
- Elliott, K. J. (1995). Anthetic dialogue: A new method for working with dysfunctional beliefs in career counseling. *Journal of Career Development*, 22(2), 141-148.
- Enright, M. S. (1996). The relationship between disability status, career beliefs and career indecision. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 40(2), 134-152.
- Erdem, A. Y. (2006). *Lise öğrencileri için meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ölçeğinin geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gati, I., ve Noa, S. (2001). High school students career related decisionmaking difficulties. *Journal of Counseling and Development*, 79(3), 331- 341.
- Guan, Y., Wang, Z., Dong, Z., Liu, Y., Yeu, Y., Liu, H., Zhang, Y., Zhou, W., ve Liu, H. (2012). Career locus of control and career success among Chinese Employess: A multidimensional approach. *Journal of Career Assessment*, 21(2), 295-310.
- Hamamcı, Z., ve Çoban, A.E. (2007). Mesleki olgunluk ve mesleki kararsızlığın akılcı olmayan inançlarla ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 27(3), 32-40.
- Hamamcı, Z., ve Hamurlu, M. K. (2005). Anne babaların meslek gelişimine yardımcı olmaya yönelik tutumları ve bilgi düzeylerinin çocuklarının mesleki kararsızlıkları ile ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 55-69.
- Hartman, B.W. Fuqua, D.R., ve Hartman, P.T. (1983). The predictive potential of the career decision scala in identifying cronic career indecision. *The Vocational Guidance Quarterly*, 32(2), 103-108.

- Hechtlinger, S., Levin, N. ve Gati, I. (2017). Dysfunctional career decision-making beliefs: A multidimensional model and measure. *Journal of Career Assessment*, 27(2).
- Herring, T. L. (1990). Attacking career myths among native Americans: Implications for counseling. *School Counselor*, 38(1), 13-19.
- Hirschi, A. (2010). The role of chance events in the school-to-work transition: The influence of demographic, personality and career development variables. *Journal of Vocational Behavior*, 77(1), 39-49.
- Hirschi, A., ve Valero, D. (2017). Chance events and career decidedness: Latent profiles in relation to work motivation. *The Career Development Quarterly*, 65(1), 2-15.
- Kantaş, Ö., Güldü, Ö., ve Kart, M. E. (2018). Career locus and career adaptabilities: A self-determination perspective for Turkish University Students case. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(1), 215-234.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaur, S., ve Raji, N. S. (2017). Career beliefs of adolescents in relation to their family environment. *International Research Journal of Commerce Arts and Science*, 8(5), 220-233.
- Kelly, K. R., ve Lee, W.C. (2000). Mapping the domain of career decision problems. *Journal of Vocational Behaviour*, 61(2), 302-326.
- Kepir, D. D. (2011). *Üniversite adaylarında meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar, mesleki olgunluk ve umut düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kırdök, O. (2010). *Bilişsel bilgiyi işleme yaklaşımına göre geliştirilen mesleki karar verme programının sınanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kırdök, O., ve Kayadibi, S. (2018). Personality traits as a predictor of career indecision of high school students. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 4(1), 80-90.
- Kim, M., ve Kim, S. (2017). The effect of career preparation program on self-leadership and career locus of control among university students in Korea. *Journal of The Korea Academia-Industrial*, 18(11), 399-408.
- Kocadağ, M. (2019). *Elektronik sporla ilgilenen ergenlerin mesleki karar düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kuzgun Y., ve Bacanlı F. (2011). *Rehberlik ve psikolojik danışmada kullanılan ölçekler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Kuzgun, Y. (2017). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ladany, N., Melnicoff, D. S., Constantine, M G., ve Love, R. (1997). At-risk urban high school students commitment to career choices. *Journal of Counseling Development*, 76(1), 45-52.
- Lewis, R. A., ve Gilhausen, M. N. (1981). Myths of career development: A cognitive approach of career counseling. *Personnel and Guidance Journal*, 59, 296-299.
- Liphits-Brazilier, Y., Tatar, M., & Gati, I. (2017). Strategies for coping with career indecision: Concurrent and predictive validity. *Journal of Vocational Behavior*, 91, 170-179.
- Mahadevan, L. (2002). Acculturation and career beliefs is there a relationship for international university students. *College Student Journal*, 44(3), 633-658.
- McAuliffe, G. J. (1991). Assessing and treating barriers to decision making in career classes. *The Career Development Quarterly*, 40, 82-92.
- Millar, R., ve Shevlin, M. (2007). The development and factor structure of a career locus of control scale for use with school pupils. *Journal of Career Development*, 33, 224-249.
- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yönetmeliği. (Ağustos 14, 2020). *Resmi Gazete*. Sayı: 31213. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200814-2.htm> adresinden erişilmiştir.
- Owen, F. K., ve Çapan, B. E. (2017). Fen, teknoloji, matematik ve mühendislik alanlarını seçmeyi planlama: Meslek seçimine ilişkin inançlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(4), 915-933.
- Özkamalı, E., Cesuroğlu, Ş. G., Hamamcı, Z., Buğa, A., ve Çekiç, A. (2014). The investigation of relationships between vocational maturity and irrational career beliefs. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 3072-3074.
- Öztemel, K. (2012). Kariyer kararsızlığı ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler. *GEFAD/ GUJGEF*, 32(2), 459-477.
- Özyürek, R. (2012). Sosyal-bilişsel yaklaşımlar. B.Yeşilyaprak (Ed.). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı* içinde (s. 221-261). Ankara: PEGEM Yayıncılık.
- Peng, H., ve Herr, E.L. (2000). Evaluation of a distance education course in students' decision-making and beliefs about careers. *Psychological Reports*, 87(3), 1218-1228.
- Perry, J. C., Liu, X., ve Griffin, G. C. (2011). The career locus of control scale for adolescents: Further evidence of validity in the United States. *Journal of Career Development*, 38(2), 167-185.

- Pham, Y. K., ve Murray, C. (2019). Career locus of control and school-and career-related adjustment among high-need youth with and without disabilities. *Journal of Career Development*, 46(5), 502-515.
- Santrock, J. W. (2012). *Ergenlik* (Çev.ed. D. M. Siyez). Ankara: Nobel yayını.
- Savoly, D. K., ve Owen, F. K. (2015). Üniversite adaylarında meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar. *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 821-836.
- Seçer, İ. (2017). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi ve raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seymenler, S., ve Siyez, D. M. (2016). Lise öğrencilerinde kariyer denetim odağını yordayıcı değişkenler olarak toplumsal cinsiyet ve ebeveyne bağlanma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 286-300.
- Schnorr, D., e Ware, H. W. (2001). Moving beyond a deficit model to describe and promote the career development of at-risk youth. *Journal of Career Development*, 27(4), 247- 263.
- Siyez, D. M. (2019). Gelişimsel yaklaşımlar. B.Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı* içinde (s. 191). Ankara: PEGEM Yayıncılık.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Duman, S., Kerimoğlu, U., ve Kocaman, T. (2015). Mesleki kararsızlığın yordanmasında kontrol odağı ve mantık dışı inançların rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(43), 11-20.
- Şeker, G. (2013). *Lise öğrencilerinde meslek kararı verme yetkinliği ve kariyer denetim odağının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şeker, G., ve Kaya, A. (2019). Mesleki karar verme programının onuncu sınıf öğrencilerinin mesleki kararsızlık düzeyleri üzerinde etkililiğinin sınanması. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(1), 457-476.
- Ulu, E. (2007) *Lise öğrencilerinin kariyer inançlarının bazı değişkenlere göre yordanması* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Walsh, B. D., ve Thompson, B. (1995). The construct validity of scores on the career beliefs inventory. *Paper Presented at the Annual Meeting of the Mid-South Educational Research Association*, Biloxi.
- Watson, M. B., ve Stead, G. B.(1994). Longitunal study of career decidedness among white South African High School Students. *Journal of Vocational Behaviour*, 45(3), 261-269.
- Xu, H., ve Bhang, C. H. (2019). The structure and measurement of career indecision: A critical review. *The Career Development Quarterly*, 67(1), 2-20.

- Xu, H., ve Tracey, T. J. G. (2014). Ambiguity tolerance with career indecision: An examination of the mediation effect of career decision-making self-efficacy. *Journal of Career Assessment*, 23(4), 519-532.
- Yaman, D. Y. (2014). *A study on career indecision of 11th and 12th grade students: Testing gender, career beliefs, academic self-efficacy and problem solving skills through path analysis*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Üniversitesi, Ankara.
- Yazıcıoğlu, A. (2008). *İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin mesleki karar düzeylerinin incelenmesi: Uzunlamasına bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Yılmaz, N. F., ve Gündüz, Ç. H. (2018). Career indecision and career anxiety in high school students: An investigation through structural equation modelling. *Eurasian Journal of Educational Research*, 78, 23-42.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yılmaz, N. ve Bedel, A. (2021). Lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıklarını açıklamada kariyer denetim odağı ile meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1023-1046. DOI: 10.26466/opus.800873

İlkokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Meslek Analizi

DOI: 10.26466/opus.688008

*

Bahar Aydın *

* Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, Muğla/Türkiye

E-Posta: baharaydin@mu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4309-8226](https://orcid.org/0000-0002-4309-8226)

Öz

Çocukların eğitiminde önemli yere sahip olan kitaplar onların hayata hazırlanmasına da yardımcı olur. İlk öğrenim seviyesindeki kitaplarda yer alan kahramanların özellikleri ve bu kahramanların yaptıkları meslekler çocukların ileride mesleklere karşı tutumlarını belirlemede etkili olmaktadır. Öğrenmelerin temellendiği ve desteklendiği dönemlerde çocuklarla buluşan kitaplar, onların örnek alabileceği modeller yaratarak toplumsallaşma sürecine katkı sağlamaktadır. Bu yüzden kahramanların üstlendikleri meslekler ve bu mesleklerin cinsiyetlere göre nasıl dağıldığı son derece önemlidir. Araştırmanın amacı ilkökul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer verilen meslekler ve cinsiyete göre meslek dağılımının nasıl olduğunu incelemektir. Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Çalışmanın örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılı için Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından önerilen MEB Yayınları ve özel yayınevlerinden oluşan 1-4. Sınıf düzeyindeki toplam 4 Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. Ders kitaplarındaki tema metinleri ve bunlara ait görseller incelenmiştir. İçerik analizi ile ortaya çıkarılacak bulgular söylem analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Metinlerde yer alan resimlerden de bulguları elde etmede yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitapları, meslek adları, toplumsal cinsiyet, çocuk edebiyatı.

The Occupational Analyses in Turkish Course Books

*

Abstract

Books have an important place in the education of children. Books prepare children for life. Especially the characteristics and occupations of the heroes in the books at primary level are effective in determining the attitudes of children towards the professions in the future. For this reason, the occupations undertaken by the heroes and how these occupations are divided by gender are extremely important.

The aim of the study is to examine the distribution of occupations according to the professions and gender in the textbooks of primary school Turkish course books. This research is a qualitative study. The sample of the study consists of four course books taught in primary school in the 2018-2019 academic year. In research texts in the textbooks and pictures of these texts will be examined.

Keywords: *Turkish Course book, profession name, social gender, children's literature*

Giriş

Edebiyatın bireylerin özellikle de çocukların eğitiminde önemli bir etkiye sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Edebi eserlerin çocukları yaşama hazırlaması onlara yaşama ilgili uyarıcıları çocuğa ulaştırma ile olur. Türkçe öğretiminde önemli yeri olan yazınsal metinler; dilin sanatsal, düşünsel, sezgisel, sistematik birçok boyutuyla kullanıldığı metinlerdir. Çocuk edebiyatı ürünleri hangi tür olursa olsun, ele aldıkları konular, kullanılan anlatım teknikleri ve yer verilen kişi kadrosu bakımından çocukların dünyasını olumlu yönde geliştirmeye, onlara birtakım değer ve davranışlar kazandırmaya yöneliktir. Kitapların çocukların kişilik gelişimine de katkısı büyüktür. İnsan kişiliğinin okul döneminde, özdeşim kurma, kahramanların fiziksel ve ruhsal özelliklerinden, onların davranış ve eylemlerinden etkilenme en etkili ve hızlı öğrenme yoludur.

Teknolojik gelişmenin bu kadar yoğun olduğu ve eğitim sistemine de dâhil olduğu günümüzde ders kitapları en önemli ders materyalidir. Eğitim yönünden bakıldığında ders kitaplarının bu kadar yaygın kullanılmasında hem kullanım kolaylığının olması hem her öğrencinin ulaşabildiği kaynaklar olmaları etkilidir. Bu durum ders kitaplarının sahip olması gereken niteliklerin önemini daha da arttırmaktadır. Model alma aileden, çevreden ve kitaplardan gelir. Eğitim ortamlarında çocuğa sunulan toplumsal mesajlar bu bakımdan önem kazanmaktadır. Kitaplar çocukları etkiler ve şekillendirir. Okul öncesi dönemde masallar, hikâyeler, resimli kitaplar, okul dönemlerinde ders kitapları ve diğer kaynak kitaplar çocukların cinsiyet kalıp yargı ve rollerini öğrenmede önemli unsurlardır. Bu bakımdan erken çocukluk döneminde okullarda sunulan kitaplarda verilen mesajlar ve işlenen temalar oldukça önemlidir.

Dökmen (2004) sosyal öğrenme kuramını ödül ceza yöntemiyle öğrenme olarak özetlenebilen edimsel koşullanma ve davranışların model alındığı gözlenen figürlerin söz konusu olduğu taklit süreçlerinin önem kazandığı kuram olarak tanımlar. Gözleme dayalı öğrenme olarak da tanımlanan sosyal öğrenme kuramına göre birey, sosyal çevresinde yer alan davranışları gözlemleyerek öğrenir. Çocuklar için aileleri, arkadaşları, öğretmenleri, kitle iletişim araçları ve kitaplar model olmaktadır. Çocuklarda toplumsal cinsiyet

farkındalığı, genellikle 7 yaş civarında oluşmaya başlamakta, içinde bulunduğu kültüre ait toplumsal normları ve davranış biçimlerini anlayabilme kabiliyeti gelişmektedir.

Çocukların toplumsal cinsiyete yönelik düşüncelerinin şekil alması için bu rollerinin nasıl sunulduğu önem taşımaktadır. Türkçe ders kitaplarındaki metinler çocukların eğitiminde önemli bir etkiye sahiptir. Erken dönemde uygun kitaplar ile karşılaşan çocuğun dil, zihin ve duygu gelişiminin yanı sıra, sosyal gelişimi de olumlu yönden etkilenmektedir. Ele aldıkları konular, kullanılan anlatım teknikleri ve yer verilen kişi kadrosu yönünden çocukların dünyasını olumlu yönde geliştirmeye, onlara kültürel, sosyal ve bilimsel değerleri aktarmaya ve davranış kazandırmaya yöneliktir. Çocuklar kitaplar ile okuduğu ya da dinlediği metinlerdeki kahramanlar vasıtasıyla insanların başından geçebilecek olayları, yaşanabilecek sorunları tanır, insan ve toplum yaşamını belirleyen değerleri anlar. Türkçe ders kitaplarındaki metinler, gerçek hayattan kesitler sunmanın yanında ideal toplumsal rollerin nasıl olması gerektiğini de aktarmalıdır. Çocuklar kahramanlar ile özdeşim kurmaya, kahraman gibi duymaya, düşünmeye, hareket etmeye istekli olurlar. Cinsiyet rollerinin çocuklara öğretilmesinde aile, sosyal çevre, reklam, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçları ile öyküleri, masallar ve ders kitapları oldukça etkilidir.

Ders kitaplarının gerek görsel gerek içerik gerekse bireye model olması gibi birçok yönü bireyin gelişiminde büyük etkilere sahiptir. Günay ve Gürşişmek (2005) çocuk kitaplarındaki cinsiyet rollerinin işlenişiyile ilgili araştırmalarında toplumsal değer yargılarının, kadınların ve erkeklerin yaptıkları mesleklerin belirlenmesinde önemli rol oynadığını saptamıştır. Resimli çocuk kitaplarında kadın ve erkek kahramanlara yüklenen meslek özellikleri çocukların ileriki yaşlarında mesleklere karşı oluşabilecek ön yargılarını belirlemektedir.

Dünyada olduğu gibi, ülkemizde de kadınların pek çok alanda erkeklere göre dezavantajlı bir konumda olduğu bilinmektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları anlam bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Toplumdan topluma farklılık göstermeyen cinsiyet kavramından farklı olarak, toplumsal cinsiyet kavramı, zamana, kültüre, hatta aileden aileye bile değişiklik gösterebilir (Çelik, 2008). Cinsiyet, fiziksel ve biyolojik özelliklerle ilgili bilgileri içerdiği için evrensel olarak farklılık göstermezken toplumsal cinsiyetin

tanımlanmasında etkileşimler ve kültürel öğelerle çizilen değişkenler etkili-
dir. Dökmen (2004) toplumsal cinsiyet kavramını; toplumun görüşü, algısı,
düşüncesi ve davranış biçimi olarak ifade eder. Kültürel olarak kadına ve er-
keğe uygun görülen, toplum tarafından kalıp yargılara dönüştürülen kişilik
özellikleri ve davranışları içerir. Aydılek Çiftçi (2011) ise cinsiyeti biyolojik
farklılıklardan ziyade, toplumun kadın ve erkeğe yüklediği roller, onlardan
beklediği davranış kalıpları olarak tanımlanmaktadır. Kısacası toplumsal cin-
siyet biyolojik bir farklılık değil, erkek ve kadını toplumun nasıl algıladığı,
nasıl davranmasını beklediğiyle ilgili bir kavramdır. Biyolojik cinsiyet farkı
dışında, psikolojik, toplumsal ve kültürel farklılıklarla beslenir.

Cinsiyete, toplumsal cinsiyet algısı bakımından farklı manalar yüklen-
mekle birlikte toplumun yüklediği cinsiyet kalıpları ve ayrımlarına göre mes-
lekler de şekillenmektedir. Kadın ve erkeğin toplumdaki görevleri, sorumlu-
lukları, hakları, maddi ve manevi her türden üretimdeki konumları, kişilik
özellikleri sayılabilen her unsur vb. toplumsal cinsiyete göre şekillendirilir
(Helvacıoğlu, 1996). Cinsiyet önyargıları iki cinsin birbirinden hangi bakı-
mdan ayrıldıklarına, nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin inançları ifade eder.

Eğitim eşitliğini engelleyen toplumsal faktörlerden biri de cinsiyet ayrımı-
dır. Toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında ve devam ettirilmesinde
okulların önemli rolü vardır. Farkında olmadan işleyen bu süreçte ders kitap-
larının da önemli bir rolü vardır. Okullarda hem öğretmenler hem ders kitap-
ları aracılığıyla geleneksel cinsiyet rolleri sunulur ve hissettirilir. Küçük yaş-
lardan itibaren çocuk eğitiminde bu kadar önem taşıyan kitapların özenle ha-
zırlanması gerekir. Ders kitaplarına cinsiyetin yansımaları konusunda pek çok
araştırma yapılmıştır (Esen Sevrge, 1998; Kırbasıoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011;
Kitiş Çınar, 2013; Gümüšoğlu, 2008; Yorgancı, 2008; Demirel, 2010; Özkan,
2013; Köseleler, 2009). Bu çalışmalardan elde edilen bulgular birbirleriyle yakın
ilişkili olduğu görülmüştür. Kadınların pasif olduğu, ev içinde bulunduğu;
erkeklerin ise ev dışı alanlarda bağımsız, baskın bireyler olarak gösterildiği
görülmüştür. Çocuklar için hazırlanan eserlerin kişi kadroları bu bakımdan
son derece önemlidir. Çocuklar, okudukları kitap, film ya da oyunların kah-
ramanlarıyla özdeşim kurarlar. Bu bakımdan Yavuzer (2005) de, çocuk kitap-
larının hazırlanmasında çocuğun kişiliğinin ve gelişim özelliğinin dikkate
alınması gerektiğini vurgulamıştır. Çocukların toplumsal değerlerinin şekil-

lenmesinde etkili olan aile, sosyal çevre ve eğitimde kullanılan kitaplar, çocukların meslek seçimlerinde ve mesleklere ilişkin toplumsal cinsiyet algılarının oluşmasında da temel oluşturmaktadır.

Cinsiyete, toplumsal cinsiyet algısı bakımından yüklenen farklı anlamlarla birlikte mesleklerin şekillenmesinde toplumun oluşturduğu cinsiyet kalıpları ve ayrımları da etkili olmaktadır. Çocukların kitaplar ve kitap görselleri yoluyla kahramanların yaptıkları meslekleri ve özelliklerini, bu meslekleri yapan kahramanların cinsiyetlerini öğrendikleri kaçınılmazdır. Bu bakımdan, kitaplarda anlamı oluşturan ve çocuğun hayal dünyasını geliştiren önemli unsurlardan biri de görsellerdir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları görseller aracılığıyla da fark etmeden korunan, yeniden üretilen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Batur'a (2010) göre görseller çocukların kendi düşünce dünyalarını yaratmalarına katkıda bulunur. Bu yüzden, ders kitaplarında yer verilen görsellere metinler kadar önem verilmeli, görseller özenle hazırlanmalıdır. Kitaplarda yanlı resimlerin kullanılması çocukların hayatlarındaki olasılıkların çeşitlenmesi ve gelişmesi de engellenmektedir. Eğitim kurumlarında kullanılan ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelenmesi önemlidir. Bu kitaplarda yer alan resimler ve anlatımlar duyarlı bir bakış açısıyla oluşturulmalıdır. Bu çalışmada ders kitaplarında yer verilen meslekler ve belki de bir çoğumuzun farkına bile varmadığı bu mesleklerin cinsiyete göre dağılımı incelenecektir.

Amaç ve Yöntem

Araştırmanın amacını yayınlanan ilkökul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer verilen meslekler ve cinsiyete göre meslek dağılımının nasıl olduğunu incelemek oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki meslek kavramları hangileridir?
2. Mesleklerin cinsiyete göre dağılımı nasıl olmuştur?

Genel tarama desenine göre yapılan bu çalışma betimsel bir özellik taşımaktadır. Çalışmada doküman incelemesi yoluyla toplanan verilerin analizi içerik çözümlemesi yoluyla yapılmıştır. Buna göre 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında ilkökullarda okutulan MEB Yayınları ve özel yayınevlerinden oluşan 4 Türkçe ders kitabındaki tüm metinlerde geçen meslek adları ortaya konulmuştur. Diğer aşamada her sınıf düzeyindeki kitapların içerdiği mesleklerin

cinsiyetlere göre dağılımı da yorumlanmıştır. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde meslek adları doğruya alınmıştır. Daha sonra elde edilen meslekler söylem analizi çerçevesinde değerlendirilip bu mesleklerin ilişkilendirildikleri cinsiyet özellikleri çözümlenmiştir. Bu çözümlemede metinlerin içinde yer alan resimlerden de yararlanılmıştır.

Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılında kullanılan ilkokul Türkçe ders kitapları metinleri görsellerinden oluşmaktadır. İncelenen ders kitapları şunlardır:

1. İlkokul Türkçe ders kitabı 1. Sınıf (Civelek, Gündüz, Karafilik, 2018)
2. İlkokul Türkçe ders kitabı 2. Sınıf (Ataşçi, 2018, Koza Yayın)
3. İlkokul Türkçe ders kitabı 3. Sınıf (Çeltik, 2018, Sdr Dikey Yayıncılık)
4. İlkokul Türkçe ders kitabı 4. Sınıf (Kaftan Ayan, Arslan, Kul ve Yılmaz, 2018, MEB yayınları)

Bulgular

Araştırmanın bulguları, sınıf düzeyine göre, aşağıdaki biçimiyle sunulmuştur.

Tablo 1. 1. sınıf MEB yayınevi meslek adları ve cinsiyet dağılımları

Meslek	Cinsiyet	Meslek	Cinsiyet
Öğretmen	Kadın	Astronot	-
Doktor	-	Şoför	-
Kayıkçı	-	Asker	Erkek
Saraç	-	Mucit	Erkek
Doğramacı	-	Bilgin	Erkek
Demirci	-	Bilim insanı	Erkek
Memur	-	Hava Subayı	-

MEB yayınevinden çıkan 1. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinler mesleklerle yer verilmesi yönünden incelendiğinde kitap metinlerinde 14 farklı meslek adı bulunmaktadır. Bu meslek kavramlarından, *öğretmen* en fazla sıklığa sahip kavram (4) olarak bulunmuştur. Bir metinde öğretmen kavramı kadın olarak resmedilmiştir. Bunun dışında öğretmen mesleğinin kullanıldığı diğer metinlerde öğretmenin cinsiyeti ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmiştir.

Kitapta yer alan mesleklerden *asker*, metinde geçen kahramanın dedesi olarak açıklanmıştır. *Mucit*, *bilgin* ve *bilim insanı* meslekleri de erkek kimliği ile karşımıza çıkmaktadır. “Başıma İcat Çıkarma” adlı metinde mucit olarak

Matrakçı Nasuh, bilgin olarak da Hezarfen Ahmet Çelebi örnek gösterilmiştir. “İbni Sina” adlı metinde ise bilim insanı olarak İbni Sina yer almıştır. 1. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan diğer meslek gruplarının cinsiyetleri ile ilgili metinlerde herhangi bir açıklama ya da resim bulunmamaktadır.

Tablo 2. 2. sınıf Koza yayınları meslek adları ve cinsiyet dağılımları

Meslek	Cinsiyet	Meslek	Cinsiyet
Kaptan	Erkek	Bakkal	-
Asker	Erkek	Öğretmen	Erkek
Şair	-	Dişçi	Erkek
Yazar	Erkek	Futbolcu	Erkek
Yer gösterici	Erkek	Antrenör	Erkek
Er	Erkek	Kaleci	Erkek
Hizmetçi	-	Sporcu	Erkek
Çiftçi	Erkek		

Koza yayınlarından çıkan 2. Sınıf Türkçe ders kitabında ise 15 farklı meslek kavramı bulunmaktadır. Bu kavramlardan 12 tanesi erkek kahraman tarafından yapılan meslekler olarak karşımıza çıkarken geri kalan 3 meslek için herhangi bir cinsiyet açık olarak belirtilmemiştir. 2. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde kadın kahramanların temsil ettiği mesleklere ise hiç yer verilmemiştir. Güney (2016) de 2015-2016 eğitim öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitapları üzerine yaptığı çalışmasında erkeklerin kadınlara oranla mesleklerde daha fazla gösterildiğini belirtmiştir.

“Arkadaşım Papi” metninde “Benim babam bir kaptan” ifadesinden *kaptanlık* mesleğine erkek kimlik verilmiş olduğunu görmekteyiz. “Efe Tiyatroya Gidiyor” metninde tiyatro salonunda *yer gösterici* olarak çalışan karakter ile “Şehit Mehmet Kamil” metninde Mehmet Kamil’in pencereden gördüğü Fransız *askerleri* de metinlerdeki resimlerde erkek olarak resmedilmiştir.

“Çanakale’den Sonra” metninde *yazar* olarak Ömer Seyfettin belirtilmiştir. “Asker Ağlamaz Arkadaş” serbest okuma metninde *er* olarak, “Yerli Malları Tutum Haftası” metninde *öğretmen* olarak ve “Çiftçiyle Oğulları” metninde yaşlı *çiftçi* olarak erkek kahramanlar resmedilmiştir.

“Selim ve Pelin” başlıklı karikatür şeklinde düzenlenen metinde *dişçi* yine erkek olarak çizilmiştir. “Gerçek Bir Meslek” metninde futbolcu, kaleci ve antrenör olarak da erkek karakterlerin resimlendiğini görmekteyiz.

“Bakkal”, “şair” ve “hizmetçi” mesleklerini temsil eden cinsiyetler için ise kitap metinlerinde ve metin resimlerinde herhangi bir açıklayıcı ifadeye yer verilmemiş ve meslekler sadece isim olarak metinlerde yer almıştır.

Tablo 3. 3. sınıf Sdr Dikey yayıncılık meslek adları ve cinsiyet dağılımları

Meslek	Cinsiyet	Meslek	Cinsiyet
Dalgıç	-	Muhtar	Erkek
Manav	-	Doktor	Kadın
Astronot	Erkek	Kaptan	Erkek
Kadı	Erkek	Kayıkçı	-
Yemişçi	Erkek	Şair	Erkek
Kumaşçı	Erkek	Okul müdürü	-
Öğretmen	-		

Sdr Dikey yayıncılık 3. Sınıf Türkçe ders kitabında 13 farklı meslek adına yer verilmiştir. Bu mesleklerin cinsiyet dağılıma baktığımızda 7 meslek erkek, 1 meslek kadın tarafından icra edilmektedir. 5 meslek ile ilgili ise herhangi bir cinsiyet bilgisi yer almamaktadır.

“Uzaya yolculuk” metninde *astronot* olarak hikâyenin erkek kahramanı yer almıştır. “Kim Haklı” okuma metninde ise *kadılık* görevini Nasreddin Hoca yapmaktadır. Serbest okuma parçası olan “Orhan’ın Düdüğü”nde *yemişçi* ve *kumaşçı* meslekleri için metinlerde bir açıklamaya yer verilmezken metin resimlerine baktığımızda mesleklerin erkek kahramanlar tarafından yapıldığı resmedilmiştir. “Bayrak Hasreti” metninde ise *köy muhtarı*, metin kahramanımız Ali’nin babasıdır.

3. Sınıf Türkçe ders kitabında kadınlar tarafından yapılan tek meslek “Geçmiş Olsun Ecenur” metnindeki Ecenur’u muayene eden *doktor*dur. Yine metin içinde doktorun cinsiyeti ile ilgili açık bir bilgi bulunmazken doktorun kadın olduğunu metindeki resimden anlamaktayız. “Beyaz Kuş” metninde yer alan kaptan ve şair mesleklerini yapan da metnin erkek kahramanı Berk’tir.

“Dalgıç”, “manav”, “öğretmen”, “kayıkçı” ve “okul müdürü” meslekleri için ise metinlerde ve metin resimlerinde cinsiyeti belirten herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Tablo 4. 4. sınıf MEB yayınevi meslek adları ve cinsiyet dağılımları

Meslek	Cinsiyet	Meslek	Cinsiyet	Meslek	Cinsiyet
Şair	Erkek	Mucit	Kadın/erkek	Zenne	-
Öğretmen	Erkek	Bilim insanı	Kadın	Aşçıbaşı	-
Asker	-	Bilim adamı	Erkek	Tüccar	-
Komutan	Erkek	Mühendis	Erkek	Güreşçi	Erkek
Pilot	Erkek	Yazar	Erkek	Doktor	-
Makinist	-	Rehber	-	Yüzücü	-
Çiğerci	Erkek	Motorcu	-	Heykeltıraş	-
Tamirci	Erkek	Manici	-	Gitarist	-
Sihirbaz	Erkek	Paçacı	-	Sedef ustası	-
		Davulcu	-	Cam ustası	-
		Telkâri ustası	Kadın	Ebru ustası	-

Diğer sınıf düzeylerinden farklı olarak MEB yayınevi 4. Sınıf Türkçe ders kitabında bulunan metinlerde toplam 31 mesleğe yer verilmiştir. En çok meslek adı bu sınıf düzeyinde tespit edilmiştir. 32 meslekten 11 tanesinin cinsiyeti erkek 3 tanesinin kadındır. 17 mesleğin cinsiyeti hakkında ise herhangi açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır.

Serbest okuma metni olan “Şermin 1914”te *şair* ve *öğretmen* olarak Tevfik Fikret’e yer verilmiştir. Yine serbest okuma metni olan “Vecihi Hürkuş”ta anlatıcının eniştesi *komutan*, anlatıcı olan Vecihi de *pilot ve öğretmendir*.

“Güneşi Bile Tamir Eden Adam” metninde Muammer Bey, adanın *çiğercisi*, kardeşi Kadir Bey de *tamircisi*dir. Ve kahramanlarımızdan Melisa, Kadir Bey’in bir *sihirbaz* olduğundan bahseder.

Bilim ve teknoloji temasında bulunan “Küçük Mucitler” metninde yer alan resimde *mucit* olarak hem kız hem erkek çocuklara yer verilmiştir. Metin içinde meslekleri temsil eden cinsiyetlerle ilgili herhangi bir açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. “İcat Nasıl Yapılır?” metninde bilim insanı örneği olarak Canan Dağdeviren bulunmaktadır. “Robotların Efendisi: Cezeri” metninde Cezeri *başmühendistir*. “Kaybolan Cennet” te ise *yazar* olarak Salih Acar’a yer verilmiştir.

“İlk Güreşçimiz Koca Yusuf ve Başarısının Sırrı” metninde ünlü Rus *güreşçi* Hakimşmit vardır. “Asker”, “*machinist*”, “*doctor*”, “*rehber*”, “*motorcu*”, “*manici*”, “*paçacı*”, “*davulcu*”, “*zenne*”, “*aşçıbaşı*”, “*tüccar*”, “*yüzücü*”, “*heykeltıraş*”, “*gitarist*”, “*sedef ustası*”, “*cam ustası*” ve “*ebru ustası*” ile ilgili herhangi bir cinsiyet açıklaması metinlerde ve metin görsellerinde bulunmamaktadır.

Tartışma ve Sonuç

MEB yayınları ve özel yayınevlerine ait ilkököl Türkçe ders kitapları tema içindeki metinlerde yer alan meslek kavramları ve bu mesleklerin cinsiyet rollerine göre dağılımını incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İlkokul çocukları için en çok okunan kitaplardan biri olan ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin meslekler açısından dağılımının çözümlemesi yapılmış ve toplumsal cinsiyet rollerinin mesleki dağılımı arasında farklılıklar bulunmuştur. Ders kitapları kadın ve erkeklere uygun görülen meslekler yönünden incelendiği zaman dört sınıf düzeyindeki kitaplarda da kadın ve erkeklerin mesleklerde temsil edilme oranları arasında büyük fark bulunmaktadır. Ders kitaplarında mesleklerin temsil edilme oranları açısından erkeklerin lehine bir durumu ortaya çıkartmaktadır. İncelenen ders kitaplarındaki görsellerde erkek görsel sayısının kadın/kız çocuk görsel sayısından fazla olduğu tespit edilmiştir. Kitaplarda kadınların meslek dağılımının oldukça sınırlı olduğu, buna karşılık erkeklerin meslek alanlarının kadınlara oranla daha geniş olduğu belirlenmiştir. Erkeklerin meslek alanlarının metinlerde temsil edilme oranı kadınlarınkinden çok daha fazladır. Çocuklara bu şekilde aktarılan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair bu örnekler onların algı ve tutumlarını etkilemektedir.

İncelenen kitaplarında kadınların az sayıda ve belli meslek gruplarında temsil edildiği tespit edilmiştir. Kadınların sadece belirli mesleklerde var olması toplumsal cinsiyet önyargısını da ortaya koymaktadır. Ders kitaplarında, toplumsal cinsiyet önyargılarının bu yüzyılda da hala sürdürüldüğü görülmektedir. Meslekler konusunda da toplumsal cinsiyet önyargıları kendisini göstermektedir. Kitaplarda yer alan metinlerde ve metin resimlerinde, kadınlara oranla ağır basan erkekler, meslek dağılımında çok daha fazla bir yer tutmaktadır. Kadın kahramanların metinlerde sadece öğretmen, doktor, bilim insanı, mucit ve telkâri ustası meslekleriyle temsil edilmesi, mesleklere ve kadın erkek meslek dağılımına yönelik önyargıların da tam olarak ortadan kalkmadığını bize göstermektedir. Toplumsal cinsiyete bakış açısını etkileyen araçlardan biri olan kitapların etkisi düşünüldüğünde, bu önyargının çocukların en önemli gelişim dönemlerinde oluşturulması onların ilerleyen yaşlarında yer alacakları toplumun içinde kadın erkek eşitliği konusunda bir dezavantaj oluşturacağı açıktır.

Erken çocukluk dönemine seslenen Türkçe ders kitaplarında erkek ve kadının mesleki hayat içinde benzer sorumluluk ve görev aldığı metinlere kitaplarda da fazla yer verilmelidir. Kitaplarda öne sadece erkek kahramanlar ve onların meslekleri çıkarılmamalıdır. Kadın kahramanların da erkekler kadar çeşitli mesleklerde görev aldıkları ve başarılı oldukları gösterilmelidir.

İncelenen ders kitaplarında erkeklerin kadınlara oranla resmedilme oranının fark edilir düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Kitaplarda yer alan görsellerde kadın-erkek ve kız-oğlan figürlerinin temsil ettikleri roller cinsiyetçi tutumlar içerisinde gösterilmemelidir. Çağdaş bir toplum olmanın ön koşullarından olan kadın ve erkek eşitliğinin ders kitaplarında daha özenli işlenmesi önem arz etmektedir.

Ders kitaplarının metinler ve görseller açısından incelenmesi sonucunda kitaplarda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının zamanla azalmasına rağmen hala yaygın olduğu görülmüştür. Ders kitaplarının hazırlanmasında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha hassas davranılmalı, metinlerde kadın karakterler daha geniş mesleklerde yer verilmelidir.

Çocukların meslekler konusunda kalıp yargılarını düzenleme için eğitici ve bilgilendirici etkinlikler uygulanmalıdır.

Ders kitaplarında ayrımcılık içeren cinsiyetçi yaklaşımların olmamasına dikkat edilmelidir. Kitap metinleri ve metin görselleri kadın ve erkek arasında dengeli bir dağılım olacak şekilde daha büyük titizlikle hazırlanmalıdır.

Okul duvarlarınızda, sınıflarda asılı resimlerde erkek bilim insanları ve sanatçıların yanı sıra ünlü kadın bilim insanları ve sanatçıların resimleri ve başarıları paylaşılmalıdır.

Sınıflardaki iş bölümü cinsiyet eşitliği gözetilerek yapılmalıdır.

Meslek tanıtımları her yaş düzeyinde yapılmalıdır ve mesleklerin tanıtıldığı etkinliklerde toplumsal cinsiyet konusunda farkındalık yaratmak ön planda olmalıdır.

Öğretmenler, toplumsal cinsiyet ve cinsiyetçilik konusunda bilinçlendirilmelidir. Cinsel kalıplaşmaları ortadan kaldıracak eleştirel bilinç kazanmalıdırlar.

Çocuklar toplumsal cinsiyet rollerini, kalıp yargılarını ailelerinde öğrenmeye başlarlar. Ailelerin de cinsiyetçilik konusunda bilinçlenmeleri sağlanmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

The Occupational Analyses in Turkish Course Books

*

Bahar Aydın

Muğla Sıtkı Koçman University

It is an undeniable fact that literature has an important impact on the education of individuals, especially children. Literary products bring the stimuli of life to the child and prepare them for life. Regardless of the genre, children's literature products are aimed at positively improving the world of children in terms of their subjects, narrative techniques and staff, and imparting some values and behaviors to them. Books are also of great importance in personality development. Human personality is the most effective and fast way to learn during school, identification, being influenced by the physical and mental characteristics of the heroes, their behavior and actions.

Even today, where technological development is so intense and included in the education system, textbooks remain the most important course material. In terms of education, both the ease of use and the resources that each student can access cause the use of textbooks so widely. This situation increases the importance of the qualifications that textbooks should have.

Texts in Turkish textbooks have a significant impact on the education of children. The subjects they deal with are aimed at developing the world of children positively in terms of narrative techniques and personal staff, and conveying cultural, social and scientific values and giving them behavior. The texts in the Turkish textbooks should provide real life cross-sections as well as how the ideal social role should be.

The school has an important function in maintaining and transmitting gender roles. In schools, traditional gender roles are presented and felt through both teachers and textbooks. Books have an important place in children's education from an early age. Books of such importance in the child's life should be prepared with care. Personnel cadres of works prepared for children are extremely important in this regard.

It is inevitable that children learn the professions and characteristics of the heroes in the books, and the genders of the heroes who do these professions

through books and visuals. One of the important elements that make sense in books and develop the child's imagination is visuals in this respect.

The aim of the study is to examine the distribution of occupations by gender and occupations in the textbooks in the Turkish textbooks published in the 21st century. To achieve this goal, the following questions will be sought: "Are primary school Turkish textbooks equipped with rich vocational concepts?" and "What was the distribution of occupations by gender?"

There are 14 different occupational names in the first year Turkish textbook. Among these concepts, the teacher has the most frequency (4). In a text, the concept of teacher is depicted as a woman. Apart from this, in the other texts in which the teacher profession is used, there is no explanation about the gender of the teacher. In the second year Turkish textbook, there are 15 vocational concepts. While 12 of these concepts appeared as male heroes, no gender was explicitly stated for the remaining 3 occupations. In the 3rd grade Turkish textbook, 13 different occupations are included. When we look at the gender distribution of these occupations, 7 occupations are performed by men and 1 occupation by women. There is no gender information about 5 occupations. A total of 32 professions are included in the texts in the 4th grade Turkish textbook. Most occupational names were determined at this class level. Of the 32 occupations, 11 were male and 3 were female.

In the textbooks, one of the most widely read books for primary school children, the distribution of gender roles in terms of occupations was analyzed and differences were found between the professional distribution of gender roles. When the textbooks are examined in terms of occupations deemed appropriate for male and female individuals, there is a big difference between the representation rates of male and female professions in the four grade level books. In the textbooks examined, it was determined that the occupational fields of women were quite limited, whereas the occupational fields of men were wider than that of women. In the books examined, it was found that women were represented in a small number and in certain occupational groups. The existence of women only in certain occupations reveals gender bias. Gender prejudices also manifest themselves in occupations. In the texts and text paintings in the books, men, which outweigh women, occupy a more weighted place in the occupation distribution. Only male heroes and their professions should not be put forward in the books. It should be

shown that female heroes are employed and successful in various professions as well as men. Teachers should be made aware of gender and gender.

Kaynakça / References

- Aydilek Çiftçi, M. (2011). *Öğretmenlerin ve farklı sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların cinsiyet rolleri algısının 60-72 ay arası çocukların oyuncak tercihleri ve akran etkileşimleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Batur, Z. (2010). Son çeyrek yüzyılda kadının değişen sosyal statüsü ve imajı: İlköğretim ikinci kademe anadili ders kitaplarında metin ve görsel öğelerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 33-43.
- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirel, Ö. (2010). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı, İzmir.
- Dökmen, Y. Z. (2004). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Esen Sevrge, Y. (1998). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik: İlköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gümüšoğlu, F. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 39-50.
- Güney, N. (2016). 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet incelemesi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 229-1248.
- Gürşimşek, I. ve Günay, V.D. (2005). Çocuk kitaplarında cinsiyet rollerinin işlenişinde kullanılan dilsel ve dildışı göstergelerin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 53-63
- Helvacıoğlu, F. (1996). *1928'den 1994'e ders kitaplarında cinsiyetçilik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kırbaşıoğlu Kılıç, L. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet roller üzerine bir inceleme. *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 129-148.

- Kitiş Çınar, E (2013). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi. T.C. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Köseler, F. (2009). *Okul öncesi öykü ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet olgusu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Özkan, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(5), 617-631.
- Yavuzer, H. (2016). *Resimleriyle çocuk, resimleriyle çocuğu tanıma*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yorgancı, F. (2008). *İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aydın, B. (2021). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde meslek analizi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1047-1062. DOI: 10.26466/opus.688008

Birinci Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Okulumuzda Hayat Ünitelerinde Yer Alan Değerlerin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.760991

*

Ümit Gözel * Beste Dinçer**

* Öğretmen, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

E-Posta umit.gozel@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6391-0998](https://orcid.org/0000-0002-6391-0998)

** Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

E-Posta: bdincer@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9264-3665](https://orcid.org/0000-0002-9264-3665)

Öz

İlkokul çağındaki öğrencilere birey, toplum ve doğa ekseninde temel bilgi, beceri ve değerler kazandırmayı hedefleyen Hayat Bilgisi dersi öğretim programının özel amaçları arasında öğrencilerin aile ve toplumun temel değerlerine sahip olmasının yanı sıra millî, manevî ve insani değerleri yaşantısal hâle getirmesi yer almaktadır (MEB, 2018). Bu çalışma kapsamında misyonu öğrencileri yaşama hazırlamak olan 1. Sınıf Hayat Bilgisi dersi Okulumuzda Hayat Üniteleri'ndeki metin ve görsellerin doküman incelenmesi yöntemiyle değerler eğitimi perspektifiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda Hayat Bilgisi dersi kapsamında verilen değerlerin metin ve görsellerdeki varlığı ve sıklık derecesi belirlenerek ünite içerisindeki dağılım ve oranlarının tespit edilmiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılında yenilenen öğretim programları kapsamındaki Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından kabul edilen 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabının bir ünitesi oluşturmaktadır. Nitel araştırma deseninde gerçekleştirilen bu çalışmada veriler doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma bulguları, İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi dersi Okulumuzda Hayat Ünitelerindeki metin ve görsellerin yüzde ve frekansları incelendiğinde en çok yer verilen değerlerin sırasıyla saygı (%28,9), sevgi (%15,7) ve sorumluluk (%11,5); en az vurgulanan değerlerin ise sabır (%2,4), dostluk (%2,4), çalışkanlık (%1,6) ve adalet (%0,8) değerlerinin olduğunu göstermektedir. Ek olarak öğrencilere örtük olarak aktarılması hedeflenen bazı kök değerlerin programda yer almasına rağmen, metin ve görsellerde yer almadığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değer, değerler eğitimi, hayat bilgisi dersi.

Investigation of the Values in the Life Unit in Our First Class Life Science Course

*

Abstract

The specific objectives of the Life Science course curriculum, which aims to provide primary school students with basic knowledge, skills and values in the context of individuals, society and nature, include making the national, spiritual and human values livable as well as having the core values of the family and society (MEB, 2018). Within the scope of this study, it was aimed to examine the text and visuals in the Life Unit in our School, which is the mission of preparing students for life, with a document analysis method. With this main purpose distribution and proportions of the values given in the field of Life Studies lesson within the unit by determining the degree of frequency and outside the text and images were determined. The study group of this research is composed one of the units of the 1st Class Life Science course book accepted by the Board of Education and Discipline within the scope of the curriculum renewed in 2017-2018 academic year. In this study, which was carried out in a qualitative research design, the data were analyzed by document analysis method. When the percentage and frequency of the text and images in our School Life Unit were analyzed, the most frequently used values were listed orderly as respect (28.9%), love (15.7%), and responsibility (11.5%) and also the least emphasized values were found as patience, friendship (2.4%), hardworking (1.6%) and justice (0.8%) values. In addition, although some of the root values that are intended to be transferred to students implicitly are included in the program, it has been demonstrated that they are not included in the text and images.

Keywords: *Values, values education, life science course.*

Giriş

Küresel dünyada teknoloji, bilim ve iletişim sektörlerindeki baş döndürücü bir hızla yaşanan değişim ve gelişimlerin insan hayatını ve toplum yapısını derinlemesine etkilediği bir gerçektir.

İnternet ulaşımının olduğu her yerde bilgiye ulaşmanın bir tıkla mümkün olduğu bir dünyada yaşadığımız söylenebilir. Fiziksel anlamda yer değiştirmeden oturduğumuz yerden sanal ortamda istediğimiz kütüphaneye girerek istediğimiz bilgiye ulaşabilir, konferanslara ya da online derslere ve kurslara katılabilir, müzeleri dolaşabilir, istediğimiz kitabı ya da dergiyi okuyabilir, dilediğimiz filmi istediğimiz kadar ve istediğimiz zaman izleyebiliriz. Kısacası mevcut dünyanın sınırlarını saniyeler içinde geçebilecek bir çağda yaşadığımızı söylemek mümkündür. Ancak bu durumun, yaşam şartlarının beraberinde bir takım sorunları da getirdiği bir gerçektir.

Bu sorunların başında aile bağlarının zayıfladığı, kadına şiddetin had safhaya çıktığı, iş ahlakında bir düşüşün yaşandığı, gençlerde uyuşturucu, bağımlılık, şiddet olaylarının görülme sıklığının artması gibi medyada dünya genelinde pek çok haberin çıktığı görülmektedir (Aslan ve Aybek, 2019). Bu sorunların temel nedenlerinden birinin değerlerinden uzak bir şekilde büyüyen bir neslin olduğu söylenebilir. İşte tam bu noktada değerler eğitimi son derece önem kazanmaktadır. Değerler, dünyada yaşayan tüm insan topluluklarının bir arada huzur ve refah ortamında yaşamalarını sağlayan, yaşamı kolaylaştıran, örf ve adetler gibi yazılı olmayan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Değerler eğitimi ise literatürde farklı şekillerde sınıflandırılan milli, ahlaki, evrensel, dini, sosyal vb. değerlerin öğrencilere aktarılması ve kazandırılması olarak tanımlandırılabilir.

Son zamanlarda yapılan çalışma ve araştırmalar incelendiğinde “değerler eğitimi”nin sıklıkla her alanda çalışılan bir konu olduğunu görülmektedir. Özellikle 2000’li yıllar sonunda Avustralya, ABD, Japonya, Endonezya ve Türkiye (Abu, Mockhtar, Hassan ve Suhan, 2015; Akbaş, 2008; Bradly, 2011; Dally, 2010; Dill, 2007; Halil, 2003; Hashim ve Langgulung, 2008; Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000; Marshall, Caldwell ve Foster, 2011; Noddings, 1994; Raihani, 2011; Roessgaard, 2011, 2016; Sj, 1990; Tudball, 2007; Ulusoy ve Dilmaç, 2012) gibi ülkelerin değerler konusuna ayrı bir ihtimam gösterdiği,

mevcut programlarını revize ederek öğretim programlarına Değerler Eğitimi dahil ettikleri ya da ayrı bir program olarak öğrencilerine aktardıkları bu konunun önemini ortaya koymaktadır.

Değerler eğitimi Türkiye’de yeni uygulanan ve programlara dahil edilen bir özellik olarak anlaşılmalıdır. Çünkü 2005, 2009, 2015 yılı itibariyle geçmiş yıllarda ve son olarak (2017 Taslak Öğretim Programı) ve 2018 Öğretim Programları içeriğinde değerler eğitiminin öğretim programlarında yer aldığını görmek mümkündür.

Şöyle ki yapılan doküman incelemeleri sonucunda değer sayısı, değer adı ve değerlerin bulunduğu başlıklar değişse de 2005 yılından bu güne değerler eğitiminin öğretim programlarında yer aldığını göstermektedir (Gözel, 2018; Yaşaroğlu, 2018). Örneğin 2005 ve 2009 yıllarında uygulanan Hayat Bilgisi Öğretim Programı incelediğinde değerler konusunun Kişisel Nitelikler başlığı altında (MEB, 2005, 2009), 2015 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında ise değerler başlığı altında yer aldığı görülmektedir (MEB, 2015). 2017 Hayat Bilgisi Taslak Öğretim Programı (MEB, 2017) ve özellikle 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programları incelendiğinde ise değerlerin Değerler başlığı altında (MEB, 2018) yer aldığı ve özel bir hassasiyetle tüm öğretim programlarının revize sebeplerinden biri olarak ifade edildiği belirtilmektedir.

2017-2018 öğretim programlarının vizyonu, yaklaşımı, yetkinlikler ve genel anlamda değişim sebebi incelendiğinde ilköğretim düzeyindeki tüm derslerde değer öğretiminin ön plana çıktığı açıkça ifade edilmektedir. Tüm öğretim programlarında yeralan değerler ve değerler eğitiminin özellikle örtük programla verilmesi gerektiği hususu beyan edilmiştir (MEB, 2017). Bu sebeple resmi program dışında öğrenmelerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan örtük program kaynakları (okulun idari/ örgütsel araç ve düzenlemeleri, okul-çevre arasındaki etkileşimler ve sınıf iklimi) oldukça önemlidir. Örtük programın kaynağını oluşturan temel kaynaklar incelendiğinde, okul kuralları, okul binasının mimarisi ve dekarasyonu, sınıfların oluşturulması, ders dışı faaliyetler, toplumsal norm ve değerler, ideoloji, ders kitapları, öğretmenlerin görüş ve beklentileri, öğretmenlerin ön yargıları, sınıf kuralları, öğretmen davranışları, öğrenci özellikleri, sınav ve öğrenci başarı olarak karşımıza çıkmaktadır (Tezcan 2003; Yüksel, 2002, 2004, 2005). Bu göstergeler öğrencinin okula adım atışından okulu terk edişine kadar olan zaman içerisinde resmi program dışındaki bütün alan, konu, kişi, şahıs vb. durum ve olayların

örtük programın bir ayağını oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ilkokul öğrencilerinin birçok temel beceri ve yetkinliğin yanı sıra değer kazandığı ve yaşama hazırlık anlamında hem öğrencilere hem de öğretmenlere temel bir ders kitabı niteliğinde hizmet eden Hayat bilgisi ders kitabında, değerlerin aktarımının tesadüflere bırakılmadan kasıtlı yapılabileceği metinlere yer verilmesi ve bu konuda öğretmenlerin de bilgilendirilmesi gerekmektedir.

İlköğretimde düşünce temelinin, öğrencinin mümkün olduğunca eşyaya yaklaştırılması, eşyayı gözlemlemesi ve kullanması gerektiği görüşünü ileri süren Eflatun'a kadar dayandığı söylenebilen ve hayatın içinden örnekler sunan Hayat bilgisi dersi (Baysal, Tezcan ve Araç, 2016) öğretim programı ve ders kitaplarının incelenmesi sürecin işleyişi açısından gerekli görülmektedir. Ders kitapları hazırlanırken kazanımların belirlenmesi, içerik, konu seçimi ve görsellerin öğrencilerin yaş ve gelişim özelliklerine göre seçilmesi önemlidir. Bireyleri gerçek hayata hazırlık olarak algılanan ve böyle bir misyonunun olduğu ifade edilen bir derste metinlerin seçiminde de dersin özel amaçları, genel amaçları, temel becerileri, konu alanları ve değerler dikkate alınarak seçilmesi önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde program paydaşlarıyla yapılan görüşmelerin yanı sıra (Ak Tefek, 2016; Bahçe, 2010; Çanak, 2019; Dinçer ve Gözel, 2018; Eryılmaz, 2016; Narin, 2007; Sever, 2015; Özleşmiş, 2019) Hayat bilgisi öğretim programlarının ve ders kitaplarının farklı yıllarda değerler açısından irdelendiği görülmektedir (Akyol, 2018; Bal, 2019; Balık, 2016; Bayırlı, 2018; Bölük, 2018; Candan ve Ergen, 2014; Demir, 2018; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Gözel, 2018; Gündüz, 2014; Güzel, 2013; Kale, 2015; Koç, 2020; Kurt, 2019; Küçük, 2016; Özkan, 2017; Öztürk ve Özkan, 2018; Sude, 2017; Uçar, 2019; Yaşaroğlu, 2013, 2018).

Bu çalışma kapsamında daha özele inilerek misyonu öğrencileri yaşama hazırlamak olan 1. Sınıf Hayat Bilgisi dersi Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki metin ve görsellerin doküman incelemesi yöntemiyle değerler eğitimi perspektifiyle incelenmesi ve Hayat Bilgisi öğretim programıyla karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu sayede metinlerde her bir değer cümle bazında ifadelendirilerek program uygulayıcısı olan öğretmenlere ve değerler eğitimiyle ilgili hazırlanacak kaynakların hazırlanmasına katkıda bulunmak istenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı 1. Sınıf Hayat Bilgisi dersi Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda Hayat Bilgisi dersi kapsamında verilen değerlerin metin ve görsellerdeki varlığı ve sıklık derecesi belirlenerek ünite içerisindeki dağılım ve oranlarının tespit edilmesi amaçlanmış ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki metin ve görsellerde yer alan değerler ve ifade biçimleri nelerdir?
2. İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan ve Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki metin ve görsellerde örtüşen değerler nelerdir?

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırmada, gözlem ve görüşme gibi veri toplama yöntemlerini kullanarak algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konması amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). İlkokul 1.Sınıf Hayat Bilgisi dersi Okulumuzda Hayat Ünitesi'nde yer alan değerlerin tespiti ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırma nitel çalışma deseninde tasarlanmış olup veriler doküman analizi yöntemi ile toplanmıştır.

Çalışma Grubu

Nitel araştırma temelli yapılan çalışmalarda araştırmacının amacı evrene genellemek değil ana sorunu derinlemesine incelemektir. Bu sebeple araştırmacı mevzunun daha iyi idrak edilmesi için amaçlı olarak veya isteyerek çalışma grubunu belirleyebilmektedir (Creswell, 2012).

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılında yenilenen öğretim programları kapsamındaki 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı oluşturmaktadır. Metin ve görsellerin derinlemesine incelenmesi amaçlandığı için ölçüt örneklemeden faydanılmış ve bu doğrultuda çalışmaya 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabındaki Okulumuzda Hayat Ünitesi dahil edilmiştir. Okulumuzda Hayat Ünitesinin Hayat Bilgisi ders kitabının ilk ünitesi olması,

öğrencilerin kitapla ve okulla (Okulda Hayat Ünitesi) tanışacağı ilk ünite olması gibi sebeplerden dolayı örnekleme dahil edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmaya ilişkin veriler, araştırmacı tarafından oluşturulan kontrol listesi ile toplanmıştır. Kontrol listesinin oluşturulma ve yapılandırılma sürecinde değerler eğitimi ve hayat bilgisi ile ilgili literatür taraması yapılmış, ilgili araştırmalar, tezler incelenmiş ve iki konu alanı uzmanı tarafından onaylandıktan sonra kontrol listesinin son şekli oluşturulmuştur. Formun pilot uygulaması “Hayat Bilgisi dersi Öğretim Programının Değerler Eğitimi Açısından Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” (Gözel, 2018) adlı tez çalışmasında 1., 2. ve 3. Sınıf hayat bilgileri derslerindeki kazanımlarda yer alan değerlerin incelenmesinde kullanılan kontrol listesinin geliştirilerek yapılandırılması sonucu oluşturulmuştur. Kontrol listesi toplamda 22 değerden meydana gelmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Nitel araştırma deseni benimsenerek gerçekleştirilen bu çalışmada veriler araştırmanın amacı ile ilgili bilgileri kapsayan yazılı ve görsel materyallerin analiz edilmesine dayalı olarak doküman incelemesi yöntemi ile incelenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılacak konu ya da araştırma probleminin belirli zaman içerisinde üretilmiş dokümanlar, konuyla ilgili birden fazla kaynak ve farklı zaman aralıklarında üretilmiş dokümanların geniş bir zamana dayalı olarak incelenmesine olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2002, 2005).

Dokümanlar, bir çalışmanın parçası ya da tamamı olarak çeşitli şekillerde ve amaçlarda kullanılabilirler. Bu çalışmada doküman incelemesi programda doğrudan gözlemlenemeyen ayrıntıların ortaya çıkarılması amacıyla kullanılmıştır.

Doküman analizi yüzeysel ve derinlemesine inceleme, yorumlamayı içeren bir süreçtir. Bu yinelemeli süreç, içerik analizi ve tematik analiz öğelerini birleştirmektedir. İçerik analizi, araştırmanın temel soruları ile ilgili kategorilerdeki bilgileri düzenleme sürecidir (Bowen, 2009). Bu süreçte araştırmanın verileri betimsel analiz ve içerik analizi ile incelenmiştir. İçerik analizinde bir-

birine benzeyen veriler benzer kavram, tema ve kod çerçevesinde bir araya getirilerek anlaşılır bir biçimde yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Betimsel analiz kapsamında değerlerin tespiti ve ifadesi metinler ve görsellerden doğrudan alıntılar yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Nitel araştırmada, örneklem genellikle araştırma soruları ve incelenecek olan olay doğrultusunda amaca yönelik olarak seçilmektedir. Dışsal geçerliliğin sağlanmasında önemli olan, örneklemin araştırma evrenini temsil etmesi değil; araştırma yapılacak olaya uygunluğudur (Maxwell, 1992). Dış geçerliliğini sağlamak için ölçüt olarak ele alınan ünite, amaç kümesine uygun olarak seçilmiş ve çalışma grubu, veri toplama ve analiz süreçleri detaylı olarak açıklanmıştır.

Glesne ve Peshkin (1992), kalitatif çalışmaları uzmanlarla paylaşmanın ve onlardan geribildirim almanın çalışmanın güvenilirliğini artıracaklarını belirtmiştir. Bu kapsamda kodlamalarda doktora derecesine sahip iki konu alanı uzmanından yardım alınmıştır. Roberts ve Priest (2006), verilerin bağımsız bir araştırmacının gönderilebileceğini ve analizlerden geribildirim alınabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca çalışmanın güvenilirliğini sağlamak ve arttırmak amacıyla elde edilen bulgular, nitel araştırma alanında doktora ünvanına sahip bağımsız bir araştırmacıya gönderilmiş ve geri bildirim alınmıştır. Ek olarak Le Compte ve Goetz (1982, Akt.Yıldırım ve Şimşek, 2006) aktardığı üzere metinlerde yer alan değerler ve görseller betimsel bir yaklaşımla doğrudan sunularak iç güvenirlilik sağlanmıştır.

Miles ve Huberman'a (1994) göre, nitel araştırmalarda kodlamanın güvenirliliğini ve geçerliliğinin sağlamak oldukça önemlidir. İç tutarlılık olarak adlandırılan güvenirlilik değeri hesaplamasında %80'in üzerinde değer çıktığında, analiz güvenilir kabul edilmektedir. Bu değer (Güvenirlilik: Uzlaşma Sayısı/Uzlaşma+Uzlaşmama Sayısı) her oluşturulan kategori için oluşturulur.

Araştırmacı ve farklı iki uzman tarafından yapılan farklı kodlamalar ve yorumlara bakıldığında, ayrıca bağımsız bir araştırmacının yaptığı kodlamalar sonucunda güvenirlilik hesaplaması %85 bulunduğu için bu çalışma güvenilir olarak kabul edilmiştir.

Duyarlılık değeri (kültürel mirasa duyarlılık ve toplumsal duyarlılık alt değeri), saygı değeri (farklılıklara saygı, İstiklal Marşı'na saygı, değerlere

saygı ve başkalarına saygı alt değeri), sevgi değeri (bayrak sevgisi, okul sevgisi, insan sevgisi ve vatan-millet sevgisi alt değeri) ve sorumluluk değeri (üzerine düşen görevleri yerine getirme alt değeri) şeklinde alt değer şeklinde ifadelendirilmelerinden dolayı görüş birliğine varılarak kodlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki metin ve görsellerde yer alan değerler ve ifade biçimleri

Bu bölümde, İlkokul 1. sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'sinin doküman incelemesi sonucu elde edilen veriler aktarılmış ve bu verilerin yorumları yapılmıştır. İlkokul 1.sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde yer alan değerlerin frekanslarına ve yüzdelere ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1. İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki Değerlerin Frekans ve Yüzde Değerleri

Değer Adı	F	%	Metin İçi	Görsel
			İfade	İfade
Saygı	35	28,9	17	18
Sevgi	19	15,7	7	12
Sorumluluk	14	11,5	9	5
Güven	10	8,2	9	1
Duyarlılık	9	7,4	5	4
Vatanseverlik	9	7,4	4	5
Bağımsızlık	8	6,6	2	6
Yardımsızlık	8	6,6	6	2
Dostluk	3	2,4	1	2
Sabır	3	2,4	-	3
Çalışkanlık	2	1,6	1	1
Adalet	1	0,8	-	1
TOPLAM	121	100	61	60

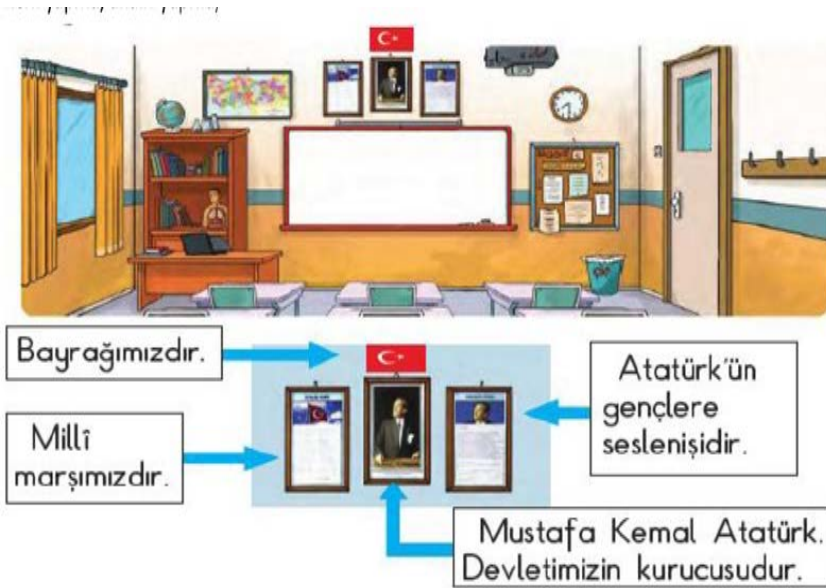
Tablo 1'de görüldüğü üzere ilkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi dersi Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metin ve görsellerin yüzde ve frekansları incelendiğinde en çok yer verilen değer 35 kez tekrar eden "saygı" (%28,9), 19 kez tekrar eden "sevgi" (%15,7) ve 14 kez tekrar eden "sorumluluk" (%11,5) değerinin olduğu tespit edilmiştir.

Metin ve görsellerde en az vurgulanan veya en az yer verilen değerlerin üç kez tekrar eden "sabır" ve "dostluk" (%2,4), iki kez tekrar eden "çalışkanlık" (%1,6) ve bir kez tekrar eden "adalet" (%0,8) değerlerinin olduğu görülmüştür.

Tablo 1 ile belirtilen 1. Sınıf Hayat Bilgisi dersi Okulumuzda Hayat Ünitesinde yer alan her bir değere ilişkin analizler aşağıdaki gibidir:

Bağımsızlık: Tablo 1'deki verilere göre, bağımsızlık değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde iki ayrı yerde, görsellerde ise iki ayrı yerde bulunmaktadır. Metinlerde yer alan bağımsızlık değeri, "Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mız" konu başlığı altında "Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mız bağımsızlığımızın sembolüdür." (s.27) ve ünite değerlendirme sorularında "Hangisi bağımsızlığın sembolüdür?" (s.56) ifadeleriyle yer almaktadır.

Görsellerde yer alan bağımsızlık değerine ilişkin görsel ifadelerden bir örnek alıntı aşağıdaki gibidir:

Bu görsel ifadede bağımsızlık değeri resmedilmiştir. Resimde bayrağımız, milli marşımız, Atatürk'ün gençlere seslenişi ve Atatürk resimleri görülmektedir. Vatan, bayrak, Atatürk ve Atatürk'ün gençlere seslenişi üzerinden bağımsızlık değerine vurgu yapıldığı ifade edilebilir.

Çalışkanlık: Tablo 1'deki bulgular ışığında, çalışkanlık değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde tek bir yerde bulunduğu düşünülmektedir. Bu değere "Etkinliklere Katılıyoruz" konu başlığı altında "Arkadaşlar, kulübümüzün atık pil toplama projesinde kimler görev almak ister?" (s.48) ifadesiyle vurgu yapılmıştır. Çalışkanlık değeri görsellerde de sadece tek bir yerde bulunduğu tespit edilmiştir. Görselde yer alan çalışkanlık değerine ilişkin görsel ifade aşağıdaki gibidir:

"Kurallar Her Yerde" (s.39) konu başlığı altında yer alan bu görsel ifadede çalışkanlık değeri resmedilmiştir. Görsel ifadeden de anlaşılacağı üzere dersini dinleyen, derse katılan düzenli, temiz ve dikkatli bir öğrencinin varlığı temsil edilerek çalışkanlık değerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca öğrencinin ders araç ve gereçlerini masasının üzerinde düzenli bir şekilde tutması çalışkanlık değeri vurgu yapıldığını gösterir niteliktedir.

Duyarlılık: Tablo 1'deki bulgulara göre, Duyarlılık değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde beş farklı yerde bulunduğu düşünülmektedir. Duyarlılık değeri içerisinde üç adet toplumsal

duyarlılık alt değeri ve iki adet kültürel mirasa duyarlılık alt değerleri yer almaktadır. Toplumsal duyarlılık 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde farklı yerlerde verilen cümlelerle tekrarlanmıştır. “Farklıyız, Farkındayız” konu başlığı altında “İşitme cihazın düşmüş. Az kalsın basacaktım.” (s.15)/ “Güvenli Yolları Biliriz” konu başlığı altındaki değerlendirme sorularında “Okul yolunda tanıdığım kişilerle selamlaşırım” (s.22) / “Kurallar Her Yerde” konu başlığı altında “Sınıf kurallarımız olmasaydı ne olurdu?” ifadeleriyle yer almaktadır. Kültürel mirasa duyarlılık 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde farklı yerlerde verilen cümlelerle tekrarlanmıştır. “Ünite Değerlendirme Soruları” konu başlığı altında bulunan “Atatürk resminin solunda ne var, Atatürk resminin üzerinde ne var?” (s.59) ifadeleriyle yer almaktadır.

Duyarlılık değerinin görsellerde dört farklı yerde olduğu düşünülmektedir. Duyarlılık değerinin yer aldığı görsel ifadelerden örnek resim aşağıdaki gibidir:

Bu görsel ifadede duyarlılık değeri resmedilmiştir. İnsanların birbirlerine duyarlı olduğu/olması gerektiği görselde resmedilmeye çalışılmış, insanların birbirlerine daha duyarlı olmaları gerektiği hususu yukarıda yer alan görselle desteklenerek vurgulanmıştır.

Dostluk: Tablo 1'deki bulgulara göre, dostluk değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde tek bir yerde olduğu düşünülmektedir. “Tanışıyoruz” konu başlığı altındaki “Merhaba”

isimli şiirin dördüncü mısrasında “Dost olalım mı?” (s.12) ifadesiyle yer almaktadır. Görsellerde ise iki farklı yerde dostluk değerinin bulunduğu düşünülmektedir. Dostluk değerinin yer aldığı görsel ifadelerden örnek resim aşağıdaki gibidir

Bu görsel ifadede dostluk değeri resmedilmeye çalışılmıştır. İnsanların tanıdıklarına, arkadaşlarına veya dostlarına selam vermesi, onların hal ve hâtlarını sorması ve yoldan geçerken bir selam vermesi dostluğun bir nişanesi olarak değerlendirilebilir.

Güven: Tablo 1’deki bulgulara göre, güven değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinler içerisinde dokuz ayrı yerde olduğu düşünülmektedir. Örnek vermek gerekirse bu değer “Farklıyız, Farkındayız” konu başlığı altında “Okul yolunda hangi durumlar bizim için tehlikeli olabilir?” (s.16) ifadesiyle / “Güvenli Yolları Biliriz” konu başlığı altında yer alan değerlendirme sorularında, “Tanımadığım kişiler çağırdığında yanlarına gitmem.” ifadesiyle, “Ailemin bilgisi olmadan, tanıdığım ya da tanımadığım kişilerle okula gitmem.” ifadesiyle, “Tanıdığımız ve tanımadığımız kimselerle iletişim kurarken nelere dikkat etmeliyiz?” (s.22) ifadesiyle yer almaktadır. Görsellerde ise sadece bir yerde güven değerine ilişkin değere rastlanmıştır. Güven değerinin yer aldığı görsel aşağıdaki gibidir:

Bu görsel ifadede güven değeri yer almaktadır. Özellikle okul çıkışında, okul girişinde veya sokakta tanımadığı insanların verdiği alınmaması, tanımadığı/bilmediği insanların isteklerinin yerine getirilmemesi gerektiği resmedilmeye çalışılarak güven duyulacak kişilerin doğru seçiminin yapılması gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Saygı: Tablo 1'deki bulgulara göre, saygı değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde 17 farklı yerde olduğu düşünülmektedir. Saygı değeri içerisinde farklılıklara saygı (4), bayrağa saygı (6), İstiklal Marşı'na saygı (5), değerlere saygı (1) ve başkalarına saygı (1) alt değerleri yer almaktadır. Farklılıklara saygı değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde farklı yerlerde verilen cümlelerle tekrarlanmıştır. "Farklıyız, Farkındayız" konu başlığı altında "Özel gereksinimi olan arkadaşlarımıza nasıl davranmamız gerektiğini belirtelim." (s.15) ifadesiyle / "Yanımızdaki arkadaşlarımızla farklı yönlerimizi söyleyelim." İfadesiyle (s.16) ifadesiyle yer almıştır. Bayrağa saygı değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde farklı yerlerde verilen cümlelerle tekrarlanmıştır. "Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mız." konu başlığı altında "Bayrağımıza ve İstiklal Marşı'mıza saygı göstermeliyiz. Bayrak töreninde yüzümüzü bayrağımıza dönmeliyiz ve konuşmamalıyız." (s.27) ifadesiyle / "Bayrak töreninde yüzümüz bayrağımıza dönük olmalıdır." (s.28) İfadesiyle, "Ünite Değerlendirme Soruları" konu başlığı altında "Bayrak töreninde kurallara uyan öğrenci hangisidir?" (s.57) ifadesiyle yer almıştır. İstiklal

Marşı'na saygı 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde farklı yerlerde verilen cümlelerle tekrarlanmıştır' "Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mız" konu başlığı altında "İstiklal Marşı'mız söylenirken arkadaşımızla konuşabiliriz." (s.28) D-Y testindeki ifadeyle, "İstiklal Marşı'mızı hep birlikte söylemeliyiz." (s.28) ifadesiyle yer almıştır. Değerlere saygı değeri Başkalarına saygı değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde "Sınıfımızda Neler Var?" konu başlığı altında "Sınıfımızda şeref köşesi bulunur. Şeref köşesi; Türk Bayrağı, İstiklal Marşı, Atatürk resmi ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden oluşur." (s.25) ifadesiyle yer almaktadır. "1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde "Kibar Olalım" konu başlığı altında "Daha kibar olabilirsin. Topu alırken izin almalısın" (s.45) ifadesiyle yer almıştır.

Görsellerde ise 18 ayrı yerde saygı değeri anlatılmaya çalışılmıştır. Saygı değerinin yer aldığı görsellerden örnek bir alıntı aşağıdaki gibidir:

Öğrenciler, öğretmenler ve okulun bütün paydaşları İstiklal Marşı'mızı okurken milli marşına ve al bayrağına son derece saygılı davrandığı öğrencilere hissettirilmeye çalışılarak saygı değeri vurgulanmaya çalışılmıştır.

Sevgi: Tablo 1'deki bulgulara göre, sevgi değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde yedi ayrı yerde bulunduğu düşünülmektedir. Sevgi değeri içerisinde bayrak sevgisi (4), okul sevgisi (1), insan sevgisi (1) ve vatan-millet sevgisi (1) alt değerleri yer almaktadır. Bayrak sevgisi değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde farklı yerlerde verilen cümlelerle tekrarlanmıştır. "Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mız" konu başlığı altında "Okul bahçesine çıkararak bayrak törenini kurallarına uygun olarak canlandıralım." / "Bayrak töreninde etrafımıza bakabiliriz." (s.28) ifadeleriyle yer almıştır. Okul sevgisi değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde bir noktada değinilmiştir. "Yaşasın Okulumuz" konu başlığı altındaki "Okulum" adlı şarkının birinci kıtasında: "Okulumu pek çok, Pek çok severim." (s.50) ifadesiyle yer almıştır. İnsan sevgisi değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesinde bir noktada değinilmiştir. "Yaşasın Okulumuz" konu başlığı altında "Çocuklar, hepinizi çok seviyorum." (s.51) ifadesiyle yer almıştır. Vatan-millet sevgisi değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde söyle ifade edilmiştir: "Ünite Değerlendirme Soruları" konu başlığı altında "Atatürk resminin solunda ne var, Atatürk resminin üzerinde ne var?" (s.59) ifadeleriyle yer verilmiştir.

Sevgi değeri görsellerde ise 12 resimle ifade edilmiştir. Sevgi değerinin yer aldığı görsellerden örnek bir alıntı aşağıdaki gibidir:

Görselde yer alan öğrenciler bütün farklılıklarıyla bir araya gelerek ülkesini, okulunu, öğretmenini ve arkadaşlarını neden sevdiğini ve niçin sevmesi gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda resmin arka planında

yer alan şeref köşesinin varlığı ve öğrencilerin sevme nedenlerini açıklamaya çalışmalarını ifade etmeye çalışmaları ile sevgi (okul sevgisi, insan sevgisi, vatan sevgisi, bayrak sevgisi, Atatürk sevgisi...) değeri vurgulanmaya çalışılmıştır.

Sorumluluk: Tablo 1’deki bulgulara göre, sorumluluk değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki dokuz farklı yerde bulunduğu düşünülmektedir. Sorumluluk değeri içerisinde üzerine düşen görevleri yerine getirme (9) alt değeri adı altında yer almaktadır. “Güvenli Yolları Biliriz” konu başlığı altında “Servis hareket halindeyken ayağa kalkmamalıyız ve şoförün dikkatini dağıtacak hareketler yapmamalıyız. Emniyet kemerlerimizi mutlaka takmalıyız.” (s.18)/ “Aşağıdaki resimde yanlış hareket eden kişileri bulalım. Yapılan yanlış hareketlerin hangi sonuçlara neden olabileceğini tartışalım.” (s.20) ifadeleriyle ve “Ders Aracımı Seçiyorum” konu başlığı altında “Okul çantamızı hazırlarken nelere dikkat ederiz?” / “Okul çantamızı hazırlarken mutlaka ders programımıza bakmalıyız.” (s.53) ifadeleriyle yer almıştır. Sorumluluk değerinin beş farklı görselde de vurgulanarak bu değerın öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Sorumluluk değerinin yer aldığı görsellerden örnek bir alıntı aşağıdaki gibidir:

Görseldeki resimde öğrencilerin uymaları gereken kurallar, seyahat halindeki sorumlulukları üzerinde durularak öğrencilere sorumluluk değerinin kazandırılmaya çalışıldığı ve sorumluluk değerinin ele alındığı anlaşılmaktadır.

Vatanseverlik: Tablo 1'deki bulgulara göre, vatanseverlik değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde dört farklı yerde bulunduğu düşünülmektedir. "Sınıfımızda Neler Var?" konu başlığı altında "Atatürk'ün gençlere seslenişidir." (s.25) ifadesiyle ve "Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mız" konu başlığı altında "Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mızı okul dışında nerelerde duyuyoruz." / "Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mız bağımsızlığımızın sembolüdür. Bu nedenle bayrağımıza ve İstiklal Marşı'mıza saygı göstermeliyiz. Bayrak töreninde yüzümüzü bayrağımıza dönmeliyiz ve konuşmamalıyız." (s.27) ifadeleriyle yer almaktadır. Vatanseverlik değerinin beş farklı görselde de vurgulanarak bu değer öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Vatanseverlik değerinin yer aldığı görsellerden örnek bir alıntı aşağıdaki gibidir:

Görselde yer alan şeref köşesi, şeref köşesinin içinde yer alan milli marşımız, bayrağımız, Gençliğe Hitebe ve Atatürk portresi ile vatanseverlik değerine vurgu yapıldığı düşünülmektedir.

Yardımseverlik: Tablo 1'deki bulgulara göre, yardımseverlik değeri 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesindeki metinlerde beş farklı yerde bulunduğu düşünülmektedir. Yardımseverlik değeri içerisinde ihtiyacı olana yardım etme (5) alt değeri adı altında yer almaktadır. "Güvenli Yolları Biliriz" konu başlığı altında "Merhaba Fatma Teyze, poşetleri taşımana yardım edeyim." (s.21) ifadesiyle, "İyi ki Onlar Var" konu başlığı altında "Öğretmenim, arkadaşım dizini yaraladı. Yardım eder misiniz?" / "Selahattin Amca, lavabo taşmış. Yardım eder misiniz?" (s.35)/ "Ayşe sütünü yanlışlıkla koridora döktüğünde kimden yardım istemelidir?" (s.37) ifadeleriyle, "Ünite Değerlendirme Soruları" konu başlığı altında "Lavabonun taşığını gördüğümüzde hangi okul çalışanından yardım isteriz" (s.58) ifadesiyle yer almaktadır. Yardımseverlik değerinin iki farklı görselde de vurgulanarak bu değer öğretilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. Yardımseverlik değerinin yer aldığı görsellerden örnek bir alıntı aşağıdaki gibidir:

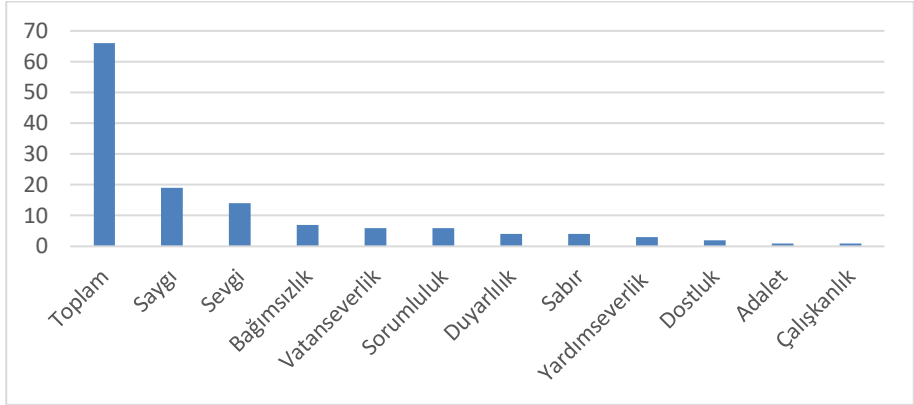

Bu görselde yaşlı bir teyzeye yardım eden bir çocuk resmedilmiştir. Görsel ifadeden anlaşıldığı üzere yardım eden çocuğun ve yardım edilmeyi kabul eden yaşlı teyzenin bu durumdan son derece mutlu olduğu yüzlerindeki tebessümden anlaşılmaktadır. Yardım etmenin insanları mutlu edeceği yukarıdaki kareyle öğrencilere anlatılmaya ve hissettirilmeye çalışılmıştır.

Hayat Bilgisi Öğretim Programı Ve Okulumuzda Hayat Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Karşılaştırılması

Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan değerlerin içerisinde 12 farklı değer İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki görsellerde veya metinlerde yer aldığı tespit edilirken ünite kazanımlarında 5 farklı değer [duyarlılık ($f=3$) (HB.1.1.2, HB.1.1.11. ve HB.1.1.16. numaralı kazanım), güven ($f=1$) (HB.1.1.3. numaralı kazanım), saygı ($f=1$) (HB.1.1.6. numaralı kazanım), temizlik ($f=1$) (HB.1.1.8. numaralı kazanım), yardımseverlik ($f=1$) (HB.1.1.10. numaralı kazanım)] yer aldığı düşünülmektedir. Programda ve İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki görsellerde yer alan değerler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'te görüldüğü üzere programla uyumlu olarak İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki görsellerde yer alan değerler tespit edilen sıklık sırasıyla saygı ($f=19$), sevgi ($f=14$), bağımsızlık ($f=7$), vatanserverlik ($f=6$), sorumluluk ($f=6$), duyarlılık ($f=4$), sabır ($f=4$), yardımseverlik ($f=3$), dostluk ($f=2$), adalet ($f=1$) ve çalışkanlık ($f=1$) değerleridir.

Ek olarak adalet, dürüstlük, öz denetim ve sabır kök değerlerinin metinlerde yer almadığı, adalet ve sabır değerlerinin ise sadece görsellerde yer aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte programda yer almamasına rağmen, İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki

görsellerde ve metinlerde yer alan bazı değerlerin vurgulandığı tespit edilmiştir. Bu değerler sıklık sırasıyla nezaket ($f=9$), öz denetim ($f=9$), temizlik ($f=8$), selamlaşma ($f=5$), hoşgörü ($f=3$) ve empati ($f=1$) değerleridir.

Sonuç ve Öneriler

MEB (2018) İlkokul çağındaki öğrencilere birey, toplum ve doğa ekseninde temel bilgi, beceri ve değerler kazandırmayı hedefleyen Hayat Bilgisi dersi Öğretim Programı çerçevesinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen özel hedefleri arasında aile ve toplumun temel değerlerine sahip olmasının yanında millî, manevi ve insani değerleri yaşantısal hâle getirmesini belirtmiştir¹.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılan 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'nde yer alan metin ve görsellerin incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın sonucunda 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'nde yer alan metinlerin programda yer alan değerleri tam olarak aktaramadığı; ancak kitapta yer alan metin ve görsellerin bu açığı kapattığını söylemek mümkündür.

İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı Okulumuzda Hayat Ünitesi'nde yer alan değerlerin sayısal verilerine ilişkin elde edilen sonuçlar; saygı, güven, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, duyarlılık, vatanseverlik, bağımsızlık, çalışkanlık, sabır ve dostluk değerlerinin sıklıkla tekrarlandığını göstermektedir. Ünite içerisinde en fazla saygı, sevgi ve sorumluluk değerleri yer alırken; en az çalışkanlık, adalet, sabır ve dostluk değerlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma ile birebir örtüşmese de Hayat bilgisi programını ve ders kitaplarını farklı kademelerde inceleyen bir kaç çalışma mevcuttur. Örneğin, Öztürk ve Özkan (2018) bu alanda yapılan çalışmaların ilk örneklerinden birini gerçekleştirmiştir. 3. Sınıf Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelendiği çalışma sonucunda, incelenen ders kitabında en çok yer alan değerlerin sevgi, saygı ve hoşgörü, en az yer alan değerlerin ise misafirperverlik, estetik ve doğa sevgisi olduğunu ortaya konmuştur. Sıklıkla vurgulanan değerler açısından (sevgi ve saygı) elde edilen çalışma bu çalışma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir.

---

¹ mufredat.meb.gov.tr

Bununla birlikte güven, vatanseverlik, bağımsızlık, çalışkanlık, sabır ve dostluk değerleri tek boyutta ele alınırken; duyarlılık değeri (toplumsal duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık) iki alt değer, saygı değeri (farklılıklara saygı, bayrağa saygı, İstiklal Marşı'na saygı, değerlere saygı ve başkalarına saygı) beş alt değer, sevgi değeri (bayrak sevgisi, okul sevgisi, insan sevgisi ve vetan-millet sevgisi) dört alt değer, sorumluluk değeri (üzerine düşen görevleri yerine getirme) tek alt değerde ve yardımseverlik değerinin (ihtiyacı olana yardım etmek) tek alt değerde konumlandırıldığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın ikinci alt probleminde Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan değerler ile 1. Sınıf Okulumuzda Hayat Ünitesinde tespit edilen değerler karşılaştırılmıştır. Hayat Bilgisi öğretim programında öğrencilere aktarılması hedeflenen kök değerler incelendiğinde adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik olmak üzere on değer verilmekteyken; ünite incelemesi sonucunda adalet, dürüstlük, öz denetim ve sabır kök değerlerinin metinlerde yer almadığı; adalet ve sabır değerlerinin ise sadece görsellerde bulunmadığı tespit edilmiştir. Kök değerlerin genel anlamda ünite içerisinde planlı ve programlı bir şekilde yer almadığı ve metinlerin içerisinde belirli sayıda ve belirli bir düzen ile dağılım göstermediği ortaya konulmuştur. Metin içerisindeki değerler incelendiğinde bazı metinlerde hiçbir değer ifade edilmezken; aynı metin içinde birden fazla değer ifade eden yapılar olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra programda belirtilmediği halde kazanımlar, metinler ve görsellerde yer alan birçok değer olduğu saptanmıştır.

Balık (2016) ders ve masal kitaplarını değerler eğitimi açısından incelediği çalışmasında, ders kitaplarının Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan bütün değerleri kapsadığını belirtmiştir. Ancak bu değerlerin dışında kalan birçok değeri barındırmadığı gerekçesiyle ders kitaplarının Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan değerleri aktarmada yeterli olmakla beraber bunların dışında kalan değerleri aktarmakta yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmanın çarpıcı sonuçlarından bir tanesi de her ne kadar bu çalışmanın temel sınırlılığı kapsamında yer alsada da Hayat Bilgisi dersi kitabında yer alan sadece bir üniteye metin ve görsellerde sıklıkla tekrarlanan 13 değer ifadesinin tespitidir. Belirlenen ders süresi dahilinde soyut olan (bağımsızlık, adalet, duyarlılık vb.) değerlerin ve değer ifadelerinin her birinin ya da kaç

tanisinin öğretmenler tarafından nasıl etkili bir şekilde verileceği ve davranışa dönüşümünün tespit edileceği belirsizliklere yol açmaktadır.

Demir ve Demirhan İşcan (2007) değerlerin öğretim programlarında ayrı bir başlık altında yer almadığı dönemde yaptıkları çalışmalarında, ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı ile öğrenci ders ve çalışma kitaplarındaki değerleri incelemişler ve çalışma sonucunda değerlerin nasıl öğretileceği ve değerlendirileceğine ilişkin yeterli ve uygun çalışmaların olmadığını saptamışlardır. Ek olarak öğrenci ders ve çalışma kitaplarında ise özellikle değerlendirme boyutunda değerlerin öğretime ilişkin etkinliklerin değerleri kazandırmada yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Thornberg (2008) çalışmasında da değerler eğitimi uygulamalarına yönelik öğretmen algılarını tespit ederek, bu konu hakkındaki yeterliliklerini ve profesyonelliklerini tespit etmeyi amaçlamış ve çok manidar sonuçlara ulaşmıştır. Bulgular değerler eğitiminin plansız yapıldığı, değerler eğitiminin öğrencilerin olağan davranışlarına göre yapıldığı bunun da bilinçsizce yapıldığı, öğretmenlerin değerler eğitime yönelik yeterli bilgilerinin olmadığını göstermektedir.

Bunlara ek olarak program öğelerinden ölçme-değerlendirme boyutu incelendiğinde, etkinliklerde ve değerlendirme sorularında genel olarak bilişsel boyutun ölçülmeye çalışıldığı, duyuşsal alan ve devinışsel alan (performans gösterme) alanlarına yönelik ders içeriği ve değerlendirme sorularının neredeyse hiç yer almadığını söylemek mümkündür. Ders kitaplarındaki metin ve görsellerde, program bünyesindeki kazanımlarda yer alan değerlerin sadece sayısal anlamda olması yeterli görülmemektedir; bu değerlerin etkinliklerde nasıl kazandırılacağı, öğrencilerin bu değerlere neden önem verip kazanması gerektiği, bilişsel anlamda kazandırılan değerlerin performans haline nasıl getirileceği gibi hususlara da değinilmesi ve örneklendirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple programın önemli bir bileşeni olan ölçme-değerlendirme öğesinin de metin sonrası yansıtıcı değerlendirme soruları ya da proje/performans görevleriyle desteklenmemesi eksiklik olarak ifade edilebilir. Demir ve Demirhan İşcan (2007) ve Yaşaroğlu (2018), 2015, 2017 ve 2018 Hayat bilgisi öğretim programlarını değerler açısından incelediği çalışmasında özellikle ölçme-değerlendirme boyutunun eksikliğine vurgu yaparak değerlerin amaçlanması, kazandırılmasında özen gösterilmesi gerektiği kadar, nasıl ölçülmesi gerektiği konusunda da öğretmenlere rehberlikte bulunulmalıdır şeklinde bir öneri getirmişlerdir.

Öneriler

Çalışma sonuçlarına dayalı olarak, araştırmacılara ve uygulayıcılara aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Araştırmacılara yönelik olarak, Hayat Bilgisi dersi kapsamında farklı kitaplar, üniteler ve kademelerdeki metin ve görseller değerler açısından incelenerek karşılaştırma yapılması önerilebilir. Bu konuda programların uygulayıcıları olan öğretmenlerin de görüşleri alınarak görüşme ve gözlem yoluyla derinlemesine bir inceleme yapılması sağlanabilir.

Uygulayıcılara yönelik olarak;

Ünitelere göre değerlerin konumlandırılması ve nicelik anlamında öğretmenlere kolaylık sağlaması açısından oranlı bir şekilde dağıtılması ve kitaplarda bu yönde bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Değer öğretimine ilişkin tüm hususlar örtük program aracılığıyla öğretmenlere bırakılmış durumdadır. Bu açıdan öğretim programında yer alan ve kitaplarda yer almayan değerlerin telkin, dolaylı öğretim ve rol model olma yoluyla öğretilebileceği varsayılsa da, ders kitaplarının öğretmenlere yol gösterici konumda olması önemlidir. Dolayısıyla Hayat Bilgisi ders kitaplarında metin ve görsellerle ilgili sorular ve etkinlikler değer öğretimi için kullanılacak aktif yaklaşım ve yöntemler (ahlaki ikilem yaklaşımı, değer bilinçlendirme yaklaşımı, örnek olay yöntemi vb.) kullanılarak etkinlikler tasarlanıp hem öğrenme öğretme süreci hem de ölçme değerlendirme boyutunda kazanımların nasıl davranışa dönüşeceği hususlarında çağdaş uygulamalarla kitaplara entegre edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of the Values in the Life Unit in Our
First Class Life Science Course**

Ümit Gözel-Beste Dinçer
Aydın Adnan Menderes University

It is a fact that the changes and developments experienced at a dizzying speed in the technology, science and communication sectors in the global world have deeply affected human life and social structure.

It is possible to say that we live in an age that can cross the borders of the current world in seconds. However, it is a fact that this situation brings some problems with the living conditions such as adopting the values and transferring them to the new generation in school settings.

Within the scope of this study, it was aimed to examine the text and visuals in the Life Unit in our School in the 1st Class Life Science course in terms of values. In line with this basic purpose, it was aimed to determine the presence and frequency of the values given in the scope of the Life Science course in the text and images, and to determine their distribution and rates within the unit.

The study group of this research was the first Class Life Science Textbook within the scope of the curriculum renewed in the 2017-2018 Academic Year and by adopting a qualitative research design, the data were analyzed by document analysis method based on the analysis of written and visual materials covering information about the purpose of the research.

As a result of this research carried out to examine the text and images in the Life Unit in our School, the 1st Class Life Science coursebook published by the Ministry of National Education, the 1st Class Life Science Textbook does not fully convey the values in the program in the Life Unit in our School; however, it is possible to say that the text and images in the book closed this gap.

Results obtained regarding the numerical data of the values in the Life Unit in our School; the values of respect, trust, love, responsibility, benevolence, sensitivity, patriotism, independence, diligence, patience, and friendship were frequently repeated.

However, while the values of trust, patriotism, independence, diligence, patience, and friendship were considered in one dimension, sensitivity value (social sensitivity and sensitivity to cultural heritage) were two sub-values, respect value (respect for differences, respect for the flag, respect for the National Anthem, respect for values and respect for others) five lower values, love value (flag love, school love, human love, and patriot-nation love) four lower values, responsibility value (fulfilling their duties), single value and benevolence value (helping the needy) were located at a single lower value.

In the second sub-problem of the study, the values in the Life Studies curriculum were compared with the values determined in the Life Unit in our 1st grade school. When the root values that were aimed to be transferred to students in the Life Science curriculum are examined, ten values were given as justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, and benevolence; the root values of justice, honesty, self-control, and patience were not included in the texts as a result of the unit review; it was determined that the values of justice and patience were not only in the images. It was demonstrated that the root values were not included in the unit in a planned and programmed manner in general and that the texts were not distributed in a certain number and a certain order. When the values in the text were examined, no value was expressed in some texts; it was determined that there were structures that express more than one value in the same text. Also, it was determined that there are many values in the achievements, texts, and images, although they were not specified in the program.

Based on the results of the study, the following recommendations have been developed for researchers and practitioners:

For the researchers: Within the scope of the Life Science lesson, it may be suggested to analyze the text and images in different books, units, and levels in terms of values. By taking the opinions of the teachers who are the practitioners of the programs on this subject, an in-depth analysis can be made through interview and observation.

For practitioners: All aspects of teaching value are left to teachers through the implicit program. In this respect, although it is assumed that the values in the curriculum and not included in the books can be taught through suggestion, indirect teaching, and role modeling, the textbooks must be instructive. Therefore, the questions and activities related to text and visuals in Life Science textbooks are designed using active approaches and methods (moral dilemma approach, value awareness approach, case study method, etc.) that can be used to learn how the acquisitions in the learning-teaching process and measurement-evaluation dimension. It can be integrated into books with contemporary applications in terms of its transformation.

Kaynakça / References

- Abu, L., Mockhtar, M., Hassan, Z. and Suhan, S. Z. D. (2015). How to develop character of Madrassa Students in Indonesia. *Journal of Education and Learning*, 9(1), 79-86.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Ak Tefek, F. (2016). *Hayat bilgisi dersindeki değerlere yönelik öğrenci görüşleri ve edinim durumları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Akyol, P. (2018). *İlkokul üçüncü sınıf hayat bilgisi dersi kılavuz kitabındaki okul heyecanım temasında yer alan etkinliklerin ara disiplin kazanımları açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aslan, S. and Aybek, B. (2019). The value of helpfulness: An analysis of the 4th grade primary school students' views and their drawings. *International Online Journal of Educational Sciences*, 11 (5), 106-118.
- Bahçe, A. (2010). *Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bal, Ö. (2019). *Hayat bilgisi dersi değerler eğitiminde örnek olay yöntemi: Bir eylem araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Balık, Z. D. (2016). *Hayat bilgisi öğretim programındaki değerler bakımından hayat bilgisi ders kitapları ile yüz temel eser listesindeki ulusal masalların karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Van.

- Bayırlı, H. (2018). *Hayat bilgisi dersi başlanımında değerler eğitimi: aile birliğine önem verme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Baysal, Z. N., Tezcan, Ö. ve Araç, K. E. (2018). Türkiye ve Almanya-Hamburg hayat bilgisi dersinin karşılaştırılması: Genel bir bakış. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 11(1), 117-134.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qual Res J*, 9, 7-40.
- Bölük, E. (2018). *Çizgi filmlerde yer alan değerlerin ilkokul hayat bilgisi öğretim programında yer alan değerler çerçevesinde incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Brady, L. (2011). Teacher values and relationship: Factors in values education. *Australian Journal of Teacher Education*, 36(2), 5.
- Candan, D. G., ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Creswell, J. (2012). W.(1994). Research design: Qualitative and quantitative approaches. *Thousand Oaks*, 88(2), 207.
- Çanak, S. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinde öğrencilere demokrat değerlerin kazandırılmasına yönelik görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Dally, K. (2010). A teacher's duty: An examination of the short-term impact of values education on Australian primary school teachers and students. In *International research handbook on values education and student wellbeing* (p. 503-520). Springer, Dordrecht.
- Demir, F. (2018). *Değer öğretimi yaklaşımlarına göre hayat bilgisi dersinde değerler eğitimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Demir, K. ve Demirhan İşcan, C. (2007). Hayat bilgisi dersinde değerler ve değerler eğitimi. 1. *Ulusal İlköğretim Kongresi*. 15-17 Kasım 2007, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dill, J. S. (2007). Durkheim and Dewey and the challenge of contemporary moral education. *Journal of moral education*, 36(2), 221-237.
- Dinçer, B. ve Gözel, Ü. (2018). İlkokul programlarında (1-4) yer alan ve kazandırılması hedeflenen değerlere ilişkin sınıf öğretmenlerinin ve öğrenci velilerinin görüşlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(38), 207-234.

- Eryılmaz, M. A. (2016). *Smuf öğretmenlerinin üçüncü sınıf hayat bilgisi derslerinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Glesne, C. ve Peshkin, A. (1992). *Becoming qualitative researchers an introduction*. London: Longman Group Ltd.
- Gözel, Ü. (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programının değerler eğitimi açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gündüz, M. (2014). *İlköğretim 3. Sınıf hayat bilgisi dersinde "sorumluluk" değerinin proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile öğretiminin akademik başarı ve tutuma etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzel, D. (2013). *3. Sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Halil, E. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler eğitimi dergisi*, 1(1), 79-96.
- Hashim, C. N. ve Langgulong, H. (2008). Islamic religious curriculum in Muslim countries: The experiences of Indonesia and Malaysia. *Bulletin of Education & Research*, 30(1), 1-19.
- Kale, M. (2015). *Hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan değerlerin içerik analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Koç, M. A. (2020). *Hayat bilgisi dersi kapsamında değerler eğitimi üzerine bir araştırma: beklentiler, uygulamalar ve öneriler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Köylü, M. (2016). *Teoriden pratiğe değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kulaksızoğlu, A. ve Dilmaç, B. (2000). İnsani değerler eğitimi programı. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.
- Kurt, Ö. (2019). *6-10 Yaş çocuk öykü kitaplarının meb 2018 hayat bilgisi öğretim programında bulunan değerler yönünden incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dukuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Küçük, F. (2016). *Birleştirilmiş ve müstakil sınıfl öğrencilerinin hayat bilgisi öğretim programındaki özgüven, yardımseverlik ve yeniliğe açıklık değerlerinin kazanma düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Marshall, J. C., Caldwell, S. D. ve Foster, J. (2011). Moral education the character plus Way®. *Journal of Moral Education*, 40(1), 51-72.

- Maxwell, J. A. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*, 62, 979-1000.
- MEB. (2005). *İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi programı*. Ankara.
- MEB. (2009). *İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara.
- MEB. (2015). *İlkokul hayat bilgisi dersi, (1, 2 ve 3. sınıflar) öğretim programı*. Ankara.
- MEB, (2017). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı. (İlkokul 1, 2, ve 3. sınıflar)*. Ankara.
- MEB. (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı, (ilkokul 1, 2 ve 3. sınıflar)*. Ankara.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage Publications.
- Narin, D. (2007). *İlköğretim hayat bilgisi dersi öğretim programı'nın vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini kazandırmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Noddings, N. (1994). Conversation as moral education. *Journal of Moral Education*, 23(2), 107-118.
- Özkan, Z. S. (2017). *Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Özleşmiş, N. (2019). *İlkokul hayat bilgisi dersi kapsamında değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, T. ve Özkan, Z. S. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 172-204. DOI: 10.14689/issn.2148-2624.1.6c1s8m.
- Raihani. (2011). A whole-school approach: A proposal for education for tolerance in Indonesia. *Theory and Research in Education*, 9(1), 23-39.
- Roberts, P. ve Priest, H. (2006). Reliability and validity in research. *Nursing Standard*, 20, 41-45.
- Roesgaard, M. H. (2011). 'The ideal citizen', globalization, and the Japanese response: Risk, gate-keeping, and moral education in Japan.' *Reimagining Japanese Education: borders, transfers, circulations, and the comparative*.
- Roesgaard, M. H. (2016). *Moral education in Japan: Values in a global context*. Taylor & Francis.
- Sever, B. (2015). *İlköğretim üçüncü sınıf hayat bilgisi programındaki değerlerin kazandırılması sürecinin öğretmen ve veli görüşlerine göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sj, K. L. (1990). Moral education in Japan. *Journal of Moral Education*, 19(3), 172-181.

- Sude Ö.Z. (2017). *Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü , Ordu.
- Tezcan, M. (2003). Gizli müfredat eğitim sosyolojisi açısından bir kavram çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 53-59.
- Thornberg, R. (2008). The lack of Professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, 24(7), 1791-1798.
- Titus, D.N. (1994). Values Education in American Secondary School, Kutztown University Education Conferense, September 16. Kutztown, PA: ERIC Nr. ED381423
- Tudball, L. (2007). Whole-school approaches to values education: Models of practice in Australian schools. *Values Education and Lifelong Learning* içinde (s. 395-410). Springer, Dordrecht.
- Uçar, F. H. (2019). *İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında değerler eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat Bilgisi dersi kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 8(7), 849-849. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4838>
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim programlarında değerler: Hayat Bilgisi dersi örneği. *Ane-mon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 725-733.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Gözden geçirilmiş 2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2002). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Güncelleştirilmiş geliştirilmiş 5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı).Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, S. (2002). Yükseköğretimde eğitim ve öğretim faaliyetleri ve örtük program. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 361-370.
- Yüksel, S. (2004). Örtük program: Eğitimde saklı uygulamalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yüksel, S. (2005). Örtük programın eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik meslek derslerine yönelik düşüncelerindeki etkisi: Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Örneği. 14. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde* sunulmuş bildiri, Pamukkale Üniversitesi, Denizli. 29.06.2020 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gözel, Ü. ve Dinçer, B. (2021). Birinci sınıf hayat bilgisi dersi okulumuzda hayat ünitesinde yer alan değerlerin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1063-1094. DOI: 10.26466/opus.760991

Okul Müdürlerinin Yönetim Tarzları İle Müdür Öğretmen İlişkilerinde Güven

DOI: 10.26466/opus.767321

*

Halil Karadaş* – Niyazi Özer **

* Dr.Öğr.Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi

E-Posta: halil.karadas@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-0855-3702](https://orcid.org/0000-0003-0855-3702)

** Doç.Dr, İnönü Üniversitesi

E-Posta: niyazi.ozer@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7745-6645](https://orcid.org/0000-0001-7745-6645)

Öz

Bu araştırmada, öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak okul müdürlerinin yönetim tarzları ile müdüre güven düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu iki değişkenin bağımsız değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığına bakılmıştır. Araştırmaya Mardin ili Midyat ilçe merkezindeki okullarda görev yapan toplam 530 öğretmen katılmıştır. Araştırmada “Okul Müdürünün Yönetim Tarzı Ölçeği” ve “Müdüre Güven Ölçeği” kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin okul müdürünün yönetim tarzı ve müdüre güven algı düzeylerinin görev yapılan eğitim kademesi, cinsiyet ve farklı bir okulda çalışma isteği değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Okul müdürünün yönetim tarzının müdüre duyulan güven düzeyini anlamlı şekilde yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizine göre, okul müdürünün yönetim tarzının müdüre duyulan güvene ilişkin toplam varyansın %64’ünü açıkladığı belirlenmiştir. Diğer yandan algılanan yönetim tarzı ile müdüre güven arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için yapılan analizler sonucunda, işbirlikli yönetim tarzı ile müdüre güven arasında pozitif yönde, otokratik, ilgisiz ve karşı koyucu yönetim tarzı ile müdüre güven arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul yönetimi, yönetim tarzı, müdüre güven, öğretmenler

The Management Styles of The School Principals And The Trust Levels of The School Principals Based on The Teachers' Opinions

*

Abstract

In this study, it was aimed to determine the management styles of school principals and their level of trust in the principal based on the opinions of the teachers. In addition, it was examined whether these two variables differ according to the independent variables. 530 teachers who were working in the schools in the Midyat district center of Mardin province participated in the research. "School Principal's Management Style Scale" and "Trust to School Principal Scale" were used in the research. As a result of the analysis, it was determined that the teachers' perception of the management style of the school principal and trust to school principal differ significantly according to the education stage, gender and the desire to work in a different school. As a result of the regression analysis conducted to determine whether the management style of the school principal significantly predicted the trust level, it was determined that the management style of the school principal explained for 64% of the total variance related to trust to principal. On the other hand, it was determined that there was a positive relationship between the cooperative management style and the trust in the manager, and a negative relationship between the autocratic, irrelevant and counterintuitive management style and the trust in the manager.

Keywords: School management, management style, trust in manager, teachers

Giriş

Eğitim sistemimiz, merkezden okullara doğru merkeziyetçi bir yapıda örgütlenmiştir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin niteliğini belirleyen pek çok karar bakanlık tarafından alınmaktadır. Alınan kararların uygulandığı, bir diğer ifadeyle hayata geçirildiği yerler ise okullardır. Bu özelliği ile okullar, bir eğitim sisteminin eylemsel sınırlarını ve çevresini belirlemektedir. (Şişman ve Turan, 2004). Diğer yandan okulların etkili bir eğitim öğretime elverişli bir yapıda örgütlenmesi gerekmektedir. Ancak insan yapısı olan her sistem gibi okullar da kusurlu olabilmektedir. Buna karşın etkili bir yönetim faaliyeti ile okul sistemi içerisinde yaşanan eksiklik ve kusurlarının giderilmesi mümkün olabilmektedir (Başaran ve Çınkır, 2013, s.129). Okullarda etkili yönetim faaliyetlerinde öncelikli görev okul yönetiminindir. Çünkü eğitim örgütlerini yönetiminin gayesi örgütü önceden planlanmış hedeflere ulaştırmak adına mevcut bütün katkılarını bir araya getirmek, verimli bir şekilde kullanmaktır. Ayrıca amaçlara yönelik karar ve politikalar doğrultusunda okulu yaşatmaktır (Taymaz, 2003). Okul yönetiminin önemi, yönetimin görevinden doğmaktadır. Yönetim, örgütün amaçlarını gerçekleştirmek üzere madde ve insan kaynaklarının yönetilme ve değerlendirilme süreçlerinin bütünü ve örgüte hayat verme sürecidir (Bursalıoğlu, 2010). Okulu yönetmenin sınırlarını, genellikle, eğitim sisteminin hedefleri belirlemektedir. Eğitim yönetimi yönetim biliminin eğitim bilimine uygulanmasından meydana geliyorsa, eğitim yönetimi ise yönetimin eğitim örgütlerine uygulanmasından ortaya çıkmaktadır (Bursalıoğlu, 2011).

Okul, bünyesinde barındırdığı tüm kaynakları harekete geçirilebildiğinde etkili olabilmektedir. Dolayısıyla okulda karar ve koordinasyon sürecinin en tepesini okul müdürü oluşturmaktadır (Özdemir, 2014). Çünkü okulların etkililiği hakkında yapılan çalışmalarda ulaşılan neticeler, okul yöneticisinin okullardaki verimlilik ve etkililiğinin sağlanmasında birinci derecede rol oynadığını ortaya koymaktadır (Balcı, 1993). Buna ek olarak okul yöneticileri, beceri, donanım ve deneyimleri ile örgüt için vizyon yaratmada, okulun geleceğini planlamada, okuldaki paydaşları olumlu yönde kanalize etmede aktif bir rol üstlenen kişidir. Ayrıca okul müdürü okuldaki değişim çabalarında lokomotif görevi görmede en önemli rolü üstlenen kişi konumundadır (Garies ve Tschannen-Moran, 2005). Diğer yandan okul müdürlerinin okuldaki

insan ve madde kaynaklarını yönetme konusunda farklı düşünce ve yaklaşımları da olabilir. Bazı okullarda müdürler daha işbirlikçi ve demokratik bir yönetim yaklaşımı benimseyebilirken, bazı okullarda ise daha katı ve engelleyici bir bürokratik yapıyı tercih edilebilir. Bu bağlamda okullardaki etkililik, verimlilik, başarılı olma ve okul ortamındaki iç huzurun sağlanması gibi noktalarda önemli faktörlerden birinin okul müdürlerinin benimsedikleri yönetim tarzından kaynaklandığı söylenebilir.

Yönetim Tarzı

Bir yönetim tarzını incelenirken, o yönetim tarzının hangi boyutlardan yola çıkılarak araştırılacağı önemlidir. Yönetim tarzının boyutları kültürel farklılık ve ülkeden ülkeye göre çeşitlilik arz etmektedir. Bir toplumda ön plana çıkan bir yönetim tarzı bir başka ülkede ciddi bir öneme sahip olamayabilir. Bu nedenle bu konuda standart bir yönetim tarzı yelpazesinden söz etmek mümkün görünmemektedir (Taş, 2007, s.261). Yönetim tarzı, bir yöneticinin örgütünü etkili kılmak için ortaya koyduğu bilgi, beceri ve gösterdiği tutumun bir bileşkesidir (Başaran, 2004). Diğer yandan yöneticiler okulu hedeflerine göre yaşatırken değişik yönetim anlayışlarının etkisinde kalabilmektedirler. Yönetim tarzı, öznel davranışlar açısından, yöneticiden yöneticiye farklılık gösterebilmektedir. Yönetim tarzları konusunda yapılan araştırmalar, yönetim tarzlarının; yöneticinin özellikleri, görev yapısını kurma davranışı, görev davranışı, ilişki davranışı, çalışanın varsayılan özellikleri ve çalışma ortamı gibi özelliklere göre irdelendiğini ortaya koymuştur (Ergin, 2008).

Yöneticiler bu öğeler doğrultusunda hangi yönetim tarzını benimsiyorlarsa, olayları, insanları bu yönde değerlendirir ve davranış sergilerler. Örgütlerde çalışan insanların niteliği güçlü bir liderlikle yönlendirilmediği sürece örgüt amaçlarını gerçekleştiremeyecektir. Bu bağlamda tercih edilen yönetim tarzı, bir örgütün yetke yapısını da oluşturmaktadır. Yetke yapısı, yöneticilerin kurumun amaçları doğrultusunda çalışmalarını için tasarlanır (Bayramoğlu, 2015).

Okullardaki tüm örgütsel faaliyet ve davranışların yönetilmesi noktasında farklı düşünce ve biçimde yönetim tarzları olabilmektedir. Bu yönüyle yönetim biliminde alan yazında yönetim tarzıyla ilgili birçok yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda açıklanacaktır.

İlk olarak ele alacağımız yaklaşım Yönetimsel Izgara (Managerial Grid) Modelidir. Blake ve Mouton' un geliştirdiği bu modelde yönetsel süreçlerde bireylerin iki farklı yaklaşım içinde oldukları ifade edilmiştir. Buna göre bireyler kendi amaçları veya başkalarının amaçlarıyla ilgilenmektedirler. Bu yaklaşım "İkili İlgi Modeli" biçiminde belirlenmektedir (Erkuş ve Tabak, 2009). Blake ve Mouton Yönetim Tarzı Matrisi'nde örgüt lideri veya yöneticinin örgütsel davranış etkinliklerinde ağırlık verdikleri yönelimleri, üretime yönelik olma ve kişiler arası ilişkilere yönelik olma olarak iki gruba ayırmışlardır (Koçel, 2014, s.682). Yönetimsel ızgara modeli, örgütlerin eğitimi ve gelişimi için kullanılabilen bir yaklaşımdır. Bu yönetim anlayışının iki boyut vardır. Yönetici davranışlarında insana ve üretime dönüklüğü ifade eden boyutlardır. Bunların kombinasyonlarından ise beş yönetsel davranış biçimi açıklanmaktadır. Bu modelde, yatay eksen üretime dönüklüğü; dikey eksen ise insana dönüklüğü göstermektedir. Her bir eksen en az ilgiyi gösteren birden, en çok ilgiyi gösteren dokuzaya kadar ölçeklenmektedir.

Yönetimsel ızgara modeli, liderliği bir kültür biçimi olarak yorumlayarak, yeni bir liderlik tarzı meydana getirmektedir. Çapraz işlevli yönler, öğrenme organizasyonları ve sürekli olarak kaliteyi iyileştirmenin önem kazandığı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu değişim biçimleriyle, liderlik kültür modeli olan bu yaklaşım, liderlik araştırmacıları ve uygulayıcıları tarafından ciddi bir şekilde okunmayı, araştırılmayı hak etmektedir (Molloy, 1998, s.26).

Literatürde yönetim tarzıyla ilgili başka yaklaşımlar da bulunmaktadır. Başaran'a (1991, s.212) göre ise yönetim biçimleri birkaç ayrı başlık altında incelenebilir. Bunlar ; yetkeci, koruyucu, destekçi ve birlikçi yönetim anlayışlarıdır (1991, s.212).

Yetkeci Yönetim

Yetke, kişinin birini kendisinden üstün gördüğü bir kişilerarası ilişkidir. Yetkeci kavramı, otoriteci anlamına gelmektedir. Eğitim yönetiminde, otorite kurmayı ve ataerkilliği esas almaktadır. Otorite ya da yetkeci kişilik kavramı, demokratik olmayan davranışlar sergileyen bireylerin kişiliklerini ifade eder. Yetkeci Yönetim kavramı olarak Adam Smith' in Ekonomi Kuramına dayanmaktadır (Başaran, 2004). Yetkeci Yönetim anlayışında "birey bir üretim elamanı ve ekonomik bir unsurdur. Bireyler, yalnızca sert ve otoriteci"

teye dayalı yönetim altında etkili bir şekilde çalışırlar. Zira insanoğlu doğuştan tembeldir; otoriter bir şekilde yönetildiğinde ancak yararlı bir örgüt elemanı olabilir.” Bu yüzden, astlar iyi denetimli bir kontrol mekanizması; yanlış arama politikası içinde cezalandırma, baskı ve korkutma yoluyla çalıştırırlar. Dolayısıyla birey ve örgüt sorunlarına kayıtsız kalınan bu yönetim biçiminde astlar genel olarak amirlerinden hoşnut değildirlir. Yetke; bireyin başka birini, kendisinden üstün larak algıladığı bir ilişki biçimidir. Yetkeci kelimesi, otoriteci anlamına gelmektedir. Yönetim bilimi olarak da, otorite kurmayı ve ataerkilliği esas almaktadır (Ergin, 2008). Buna göre tüm yönetsel güç, yöneticide toplanmalıdır. Yönetici gücünü, yasalardan, yönetmeliklerden ve makamından alır. Yöneticinin verdiği emirler ve talimatlar tartışılmadan yapılır. Yetkeci yönetimin geçerli olduğu eğitim kurumlarında çalışanların yöneticilere hoş görünmek için yaptığı işleri gerçek değerinden fazla gösterme çabası içinde olduğu görülebilir.

Koruyucu Yönetim

Yetkeci yönetim biçiminde çalışanlara gereken önem verilmemektedir. Genel amaç, amaçların koşulsuz, eksiksiz yerine getirilmesidir. Ancak bu şekilde çalışanlardan yeterli verim alınamamaktadır. Hawthorne çalışmaları; çalışanların mekanik bir şekilde görülmede farklı olarak, psikolojik durumlarının ön plana çıkarıldığı ve motivasyonda bilinenlerin aksine psikolojik araçların kullanılmasının gerektiği anlayışını ortaya koyan araştırmalardır. Bu akım, daha toleranslı ve biraz daha grup yönelimli örgütlerin oluşturulmasını hedeflemekteydi. Bu şekilde yapılandırılan örgütlerde bireylerin yöneticilerine daha üst düzeyde güven duymaları beklentiler arasında yer almıştır (Ergin, 2008, s.24).

Diğer yandan *insan ilişkileri akımının* etkisiyle, örgütlerde çalışanlara daha insancıl davranılması düşüncesi önem kazanmaya başladı. Çalışanlarla iyi ilişkiler kurma yoluyla örgütsel etkililiği yükseltme görüşü, koruyucu (custodial) yönetim biçimini ortaya çıkarttı (Başaran, 2004). Koruyucu Yönetim, çalışanların kendilerini güvenli hissetmelerini, yaptıkları işten tatmin olmalarını sağlamayı hedefleyen yönetim biçimidir. Kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesinden çok, çalışanların gereksinimlerinin karşılanması ön planda

tutulur. Çünkü bireylere sağlanan yararlarla, bireyin örgüte bağlılık göstereceği ve böylece tüm enerjisini örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için harcayacağı düşünülmektedir (Erdoğan, 2002).

Eğitim örgütlerinde koruyucu yönetim, eğitimin kalitesini ileriye taşımak için, paydaşların güven içinde olmalarının, işten doyum elde etmelerinin gerektiği perspektifine dayanmaktadır. Ayrıca çalışanların özlük hakları iyileştirilmeli, iş güvencesi sağlanmalıdır. Verimliliği artırmak için çalışanların ekonomik sorunları çözümlenmelidir. Böylece çalışanlar bütün güçlerini örgütün amaçlarının gerçekleştirilmesi için harcayacaklardır (Başaran, 1991, s.212).

Destekçi Yönetim

Neo-klasik yaklaşımda bireyin önemsizmesi ve bireylerin sosyal farklılıklarının göz önünde bulundurulması ile klasik teoriye nazaran daha özgün bir biçime ulaştığı söylenebilir. Neo-klasik teori bireyin örgüt içindeki eylemlerinin yalnızca araçsal beklentilere dayalı olmadığı anlayışı doğrultusunda paydaşların örgüt içindeki psikolojik beklentilerinin de doyurulmasının gerektiğini ifade etmiştir. McGregor'un X ve Y Teorisinin Y kuramı varsayımlarına bakıldığında temel olarak güven faktörünün önem kazandığı görülmektedir. Y kuramı varsayımları örgüt içinde paydaşlara güven duymayı kapsayan yaklaşımları temel almaktadır. Bu bağlamda destekleyici yönetim tarzı modeli, güç yerine liderliğe dayalıdır. Yöneticiler kendilerine küçük bir fırsat sunarsa işgörenler sorumluluk üstlenecek, katkı sunmayı diliyecek ve niteliklerini yükselteceklerdir (Ergin, 2008, s.28-29).

Destekleyici yönetim anlayışı, örgüt çalışanlarının örgütün amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için desteklenmeleri gerektiğini vurgular. Destekçi yönetim anlayışına göre eğitim örgütünün paydaşları, kendilerine önem verildiğini ve önemli görüldüklerini anladıkları zaman okulun amaçlarını gerçekleştirmek adına daha fazla çaba gösterirler. Bu yönetim anlayışına göre verimliliği artırmak için kurum çalışanlarının motivasyonunun artırılması gerekmektedir. Bu da iyi ve etkili bir liderlikle sağlanır (Başaran, 1991).

Destekçi Yönetim, gücünü ve dayandığı esasları yetke ve ekonomik kaynaklardan daha çok, liderlik becerilerinden aldığı bir yönetim anlayışıdır. Ayrıca işgörenlerin gereksinim ve doyumlarının karşılandığı, işgörenlerin yönetim süreçlerine katılmalarının sağlandığı yönetim anlayışıdır (Fırat, 2013).

Birlikçi Yönetim

Birlikçi yönetim, takım çalışmasına dayanmaktadır. Takım çalışmasının bir gereği olarak özgür çalışma atmosferini oluşturabilmek adına takım, liderlerini kendi aralarından seçmelidir. Birlikçi yönetim anlayışının başarıya ulaşması için, paydaşların birbirlerine karşılıklı katkıda bulunmaları gerekir. Ayrıca işi yapma ve başarmanın verdiği içsel doyum da önem arz etmektedir. Bu yönetim anlayışında işgörenlerin her birinin kendini denetleme ve yönetmede başarılı olmaları önemlidir. Yönetim mekanizmasına işgörenleri dahil etmemnin gayesi, karmaşıklaşan yönetsel sorunların çözümü için örgüt elemanlarının mesleki bilgilerinden ve deneyimlerinden yararlanmaktır. Bu şekilde daha etkili ve güçlü bir örgüt oluşturmaktır. İşgörenlerin yönetim mekanizmasına ortak olmasıyla işgörenler enerjilerinin bütünü örgütün problemlerini gidermek için harcayacaklardır. Böylece yönetenle yönetilen ayrıcalığı minimize edildiği için işgörenler örgütle özdeşleşebilmekte ve sonuç olarak örgüt bir bütün olarak kenetlenmektedir (Başaran, 1986; Akt. Bayramoğlu, 2015). Birlikçi yönetim, örgütte çalışan tüm bireylerin bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olduğu ve kararların oylama ile alındığı, herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu, fikirlerin özgürce dile getirilebildiği, ast-üst ilişkilerinin olmadığı yönetim biçimidir (Ergin 2008).

Yukarıdaki kuramsal açıklamalar ışığında alanyazında yönetim tarzıyla ilgili çeşitli yaklaşımlar bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmada okul müdürlerinin yönetim tarzına ilişkin demokratik, işbirlikli, otoriter, ilgisiz ve karşı koyucu yönetim tarzları (Üstüner, 2016) olarak ele alınmıştır. Diğer yandan okul müdürlerinin benimsediği yönetim yaklaşımının okul müdürü ile okul çalışanları arasındaki ilişkilerin niteliğini de önemli ölçüde etkilemediği düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle algılanan yönetim tarzının, öğretmen-yönetici ilişkilerindeki güven duygusu etkileyeceği varsayımından dolayı, güven kavramının incelenmesi de yararlı olacaktır.

Müdür-Öğretmen İlişkilerinde Güven

Rekabetin belirgin bir şekilde hissedildiği günümüz dünyasında, örgütler başarılı olabilmek için çalışanlarının mutluluğunu tesis etme yoluna gitmektedirler. İşinden mutluluk duyan kişinin bu durumu, sosyal hayatını da etkilemektedir. Her alanda yaşanan değişimlerin giderek artması, işbirliğine du-

yulan ihtiyacın yükselmesi, takım çalışmasına duyulan inanç, örgütsel güvenin önemini artırmıştır (İşcan ve Sayın, 2010). Örgütsel başarının oluşturulmasında güvenin fonksiyonu iyi bilinmektedir. Güven, yaratıcılığa, yeniliğe ve öğrenmeye yardım etmesi açısından örgütler için son derece önemlidir. Ayrıca güvenin örgüt içi işbirliğini sağladığı, bilgi paylaşımını teşvik ettiği, insanlar arası ilişkileri geliştirdiği, açıklık ve karşılıklı kabulü arttırdığı, çatışmayı çözüme ve problem çözüme becerilerini arttırdığı ifade edilmektedir (Six, 2005). Okulun kendine özgü özellikleri ve temel girdisi ile çıktısının insan olduğu göz önüne alındığında, güven temelli ilişkilerin varlığı eğitim örgütleri için oldukça önemlidir. Eğitim örgütlerinin etkili ve verimli olabilmesi, eğitsel hedeflere ulaşılabilmesi, öğrencilerin etkili bir şekilde öğrenim görebilmeleri adına, tüm paydaşların işbirliği anlayışında olmaları ve uyum içerisinde kalmaları önem arz etmektedir (Özer, Demirtaş, Üstüner ve Cömert, 2006).

Güven, örgüt bağlamında insan davranışlarını etkilediğinden, örgüt içinde ve dışında cereyan eden insan ilişkilerinin merkezinde yer almaktadır (Kouzes ve Posner, 1995). Günümüz koşulları göz önüne alındığında örgütlerin başarısının büyük ölçüde sinerji yaratmalarına bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda örgütün sosyal sermayesinin temel ögesi olan güven, bireysel ilişkileri canlı tutan bileşenlerdendir. Örgüt içi güven olmadan örgütler hedeflerine ulaşamazlar. Örgüt içi güvenin neticelerinden yararlanabilmek adına bütün paydaşların uygulamaları adil bir biçimde algıladıkları bir iş ortamı oluşturmak ve paydaşların iş doyumlarını arttırmak son derece önemlidir. Dolayısıyla örgütlerde güvene dayalı ilişkilerin kurulması, astların birbirlerine ve üstlerine güvenmeleri; alınan kararların adil olduğunu düşünmelerine katkı sunacaktır (İşcan ve Sayın, 2010). Diğer yandan güven, okuldaki paydaşlar arasında sağlıklı bir ilişkinin geliştirilmesi, öğretimin niteliğinin artırılması, öğrenci başarısı ve okul etkililiği açısından oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalar güvenin; okulun işleyişi, sağlıklı bir okul ikliminin oluşturulması açısından yaşamsal bir önemi olduğunu göstermektedir (Mitchell ve Forsyth, 2004). Tschannen-Moran ve Hoy (1998) müdür ve öğretmenler arasında güvensizliğin yaşandığı bir okul ortamında ise, bireyler arası iletişimin azaldığını belirtmektedir. Ayrıca böyle bir okul ortamında öğretmenlerin kiminle neyi konuştukları konusunda, daha dikkatli olduklarını ortaya koyulmuştur. Benzer biçimde, çatışmadan sakınma, rekabet ortamı ve öğretmenlerin öz-yeterlik düzeylerinin düşük olması gibi okulda

işbirliğini önleyen engellerin ortadan kaldırılması açısından güven önem taşımaktadır (Leonard, 1999). Öyleyse okul müdürlerinin astlarıyla iyi düzeyde iletişim kurulabildiği bir örgüt oluşturmak için, çalışanların güvenini kazanmaları gerekmektedir.

Araştırmanın Amacı

Yukarıda açıklanan kuramsal çerçeve bağlamında bu araştırmanın amacı; öğretmenlerin görüşlerine göre, okul müdürlerinin yönetim tarzları ile müdür-öğretmen ilişkilerinde güven arasındaki ilişkiyi incelemek ve çeşitli değişkenler bağlamında ortaya koymaktır. Bu amaç kapsamında, araştırmada aşağıda yer alan soruların yanıtı aranmıştır.

- Öğretmenlerin, okul müdürlerinin yönetim tarzları ile müdür-öğretmen ilişkilerinde güvene ilişkin algıları ne düzeydedir?
- Öğretmenlerin, okul müdürlerinin yönetim tarzları ile müdür-öğretmen ilişkilerinde güvene ilişkin görüşleri bağımsız değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- Öğretmenlerin okul müdürlerinin yönetim tarzları ile müdür-öğretmen ilişkilerinde güvene ilişkin algıları arasındaki ilişki nasıldır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, örneklemini ve araştırmada kullanılan veri toplama araçları ile toplanan verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel araştırma modellerinde genel tarama yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Nicel araştırmalarda bulgular kolaylıkla sayısallaştırılıp, çeşitli istatistiksel tekniklerle sunulur (Tanrıoğen, 2011). Bu araştırmada nicel veriler ile öğretmenlerin okul müdürlerinin yönetim tarzları ve yönetim tarzına bağlı olarak, öğretmenlerin müdürlere duydukları güvene ilişkin algı düzeylerine, okul müdürlerinin yönetim tarzları ve yönetim tarzına bağlı olarak, öğretmenlerin müdürlere duydukları güven algı düzeylerinin kişisel özelliklerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğine ve son olarak okul müdürlerinin yönetim tarzları ve öğretmenlerin müdürlere duydukları güven arasındaki ilişki düzeyine bakılmıştır.

Everen ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Mardin ili Midyat ilçe merkezindeki devlet okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Midyat ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesindeki merkez okullarda görev yapan öğretmenlerin en az %50'sine ölçekler uygulanmaya çalışılmıştır. Böylece araştırmada toplamda 604 öğretmene ölçek formları dağıtılmıştır. Ancak, geri dönen ölçeklerden 74 tanesi yanlış veya eksik doldurulduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. Böylece araştırmada toplam 530 katılımcıdan toplanan veriler değerlendirmeye alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama amacıyla Okul Müdürleri Yönetim Tarzı Ölçeği (Üstüner, 2016) ve Çok Amaçlı Güven Ölçeği (Özer, Demirtaş, Üstüner ve Cömert, 2006) kullanılmıştır. Ölçeklere ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Algılanan Müdür Yönetim Tarzı Ölçeği: Üstüner (2016) tarafından geliştirilmiş olan AMYTÖ 25 madde ve dört boyuttan meydana gelmektedir. Ölçeğin birinci boyutu *işbirlikli yönetim tarzı* 7 maddeden meydana gelmektedir. Ölçeğin ikinci boyutu olan *otoriter yönetim tarzı* 7 maddeden, üçüncü boyutu olan *ilgisiz yönetim tarzı* 7 maddeden ve dördüncü boyutu olan *karşı koyucu yönetim tarzı* ise 4 maddeden maddelerden oluşmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları, işbirlikli yönetim tarzı boyutu için “.929”, otoriter yönetim tarzı için “.895”, ilgisiz yönetim tarzı boyutu için “.864” ve karşı koyucu yönetim tarzı boyutu için “.850” şeklinde bulunmuştur (Üstüner, 2016). Bu çalışmada yapılan hesaplamalar neticesinde ise iç tutarlılık katsayıları işbirlikli yönetim tarzı boyutunda için “.927” olarak bulunmuştur. Diğer yandan otoriter yönetim tarzı için bu değer “.858” olarak elde edilirken, ilgisiz yönetim tarzı boyutunda için “.768” ve karşı koyucu yönetim tarzı boyutunda “.805” şeklinde bulunmuştur.

Ölçekte yer alan boyutlardan *işbirlikli yönetim tarzına* ilişkin maddeler şöyledir:

“Müdürümüz okul yönetiminde öğretmenlerle birlikte hareket etmeye çalışır, Müdürümüz, sorunlar karşısında çözümünü öğretmenlerle birlikte üretmeye çalışır, Müdürümüz, bizlere rehberlik ederken güvenilir bir ilişki kurar, Müdürümüz, yeri geldiğinde öğretmenleri takdir eder, Müdürümüz, başarıların sadece birkaç

öğretmenin değil bütün öğretmenlerin olduğuna inanır, Müdürümüz, herhangi bir konu hakkında karar verirken bizlerin görüşlerini dikkate alır, Müdürümüz, problemler karşısında kendi çözüm yollarımızı bulmamıza yardımcı olur."

Ölçekte yer alan boyutlardan otoriter yönetim tarzına ilişkin maddeler şöyledir:

"Müdürümüz, öğretmenlerle ilişkilerinde, hatalara hoşgörü göstermeyeceğini hissettirir, Müdürümüz, öğretmenlerle iletişimlerinde ast-üst ilişkisine önem verir, Müdürümüz, öğretmenlerle ilişkilerinde başat olamaya(baskın) çalışır, Müdürümüz öğretmenlerle ilişkilerinde katıdır, Müdürümüz, bulunduğu konumdan dolayı öğretmenlerin kendisine itaat etmesini bekler, Müdürümüz, istemlerinde emir verici bir tarz kullanır, Müdürümüz, karşılıklı konuşmalarda yüksek sesle konuşur."

Ölçekte yer alan boyutlardan ilgisiz yönetim tarzına ilişkin maddeler şöyledir:

"Müdürümüz, sorunları çözmeyi erteler, Müdürümüz, sorunları görmezden gelir, Müdürümüz, eğitim öğretime ilişkin karşılaşılan sorunlar hakkında kendi görüş ve düşüncelerini belirtmez, Müdürümüz, her öğretmene şirin gözükmeye çalışır, Müdürümüz, okulun başarı düzeyinin ne olduğunu merak etmez, Müdürümüz, okulun eksiklerinin farkında değildir, Müdürümüz, çalışan- çalışmayan ayırımı yapmaz."

Ölçekte yer alan boyutlardan karşı koyucu yönetim tarzına ilişkin maddeler şöyledir:

"Müdürümüz, yeni bir faaliyetin yapılmasına karşı çıkar, Müdürümüz, rutinin dışına çıkmayı istemez, Müdürümüz, sanki her girişimin sonunda sorun çıkarmış gibi davranır, Müdürümüz, kendi kurduğu bir düzenin bozulmasından hoşlanmaz."

Çok Amaçlı Güven Ölçeği: Hoy ve Tschannen-Moran (2003) tarafından geliştirilen ve Özer ve diğerleri (2006) tarafından Türkçeye uyarlanan *Çok Amaçlı Güven Ölçeği*; (1) meslektaşlara güven, (2) veli ve öğrencilere güven ve (3) müdüre güven alt boyutlarından meydana gelmektedir. Okullardaki güven düzeyini ölçmeye yönelik olarak ölçeğin meslektaşlara güven boyutunda 7 madde, veli ve öğrencilere güven boyutunda 8 ve müdüre güven boyutunda 5 madde olmak üzere toplam 20 madde yer almaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı, meslektaşlara güven boyutu için ".93", veli ve öğrencilere

güven boyutu için “.94”, okul müdürüne güven boyutu için “.98” ve ölçeğin geneli için “.96” olduğu, araştırmacılar tarafından daha önceden hesaplanmıştır (Özer ve diğerleri, 2006). Araştırmada ölçeğin yalnızca müdüre güven boyutu kapsamında yer alan maddelerden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler üzerinden yapılan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı “.888” olarak hesaplanmıştır.

Çok Amaçlı Güven Ölçeğinin Müdüre güven boyutuna ilişkin maddeler şöyledir:

“Bu okuldaki öğretmenler, okul müdürüne güvenirler, Bu okuldaki öğretmenler, okul müdürünün dürüstlüğüne inanırlar, Müdürümüz, öğretmenlerin çıkarlarını gözetecek biçimde davranır, Bu okuldaki öğretmenler, okul müdürüne itimat edebilirler, Müdürümüz bu okulu yönetecek kabiliyetlere sahiptir.”

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, Mardin ili Midyat ilçe merkezinde görev yapan öğretmenlerle önceden hazırlanan ölçekler ile toplanmıştır. Ölçek formları çoğaltılmış ve belirlenen bir plan çerçevesinde uygulanmıştır. Ölçekler okullarda görev yapan öğretmenlere gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Çalışma evrenindeki okullara toplam 604 ölçek uygulanmış ve ölçeklerden 530’ u değerlendirilmeye alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma bulgularının analizi ve yorumlanmasında SPSS istatistik paket programından yararlanılmıştır. Araştırmanın amaçları kapsamında, okul müdürlerinin yönetim stilleri ve öğretmenlerin müdürlere ilişkin güven algılarını belirlemede “aritmetik ortalama ($\bar{x}$) ve standart sapmalara (SS)” hesaplamaları yapılmıştır. Algılanan müdür yönetim tarzı ve müdüre ilişkin güven algılarının; görev yapılan eğitim kademesine, cinsiyete, sendikaya üyelik durumuna, farklı bir okulda çalışma isteğinin olup olmadığına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda ortaya çıkan anlamlı farkın kaynağını belirlemede ise varyansların homojen olmadığı durumlarda Dunnett-C, homojen olduğu durumlarda ise Scheffe testlerinden yararlanılmıştır. Son olarak da okul müdürlerinin yönetim tarzları ve öğret-

menlerin müdürlere karşı duydukları güven algıları arasındaki ilişki düzeyinin belirlenmesinde çoklu doğrusal regresyon analizinden istifade edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak göz önünde bulundurulmuştur.

Bulgular ve Yorumlar

Bulgular ve bulgulara ait yorumlar, araştırma sorularının verilişindeki sıraya uygun olarak tabloleştirilip ve düzenlenmiştir.

Öğretmenlerin Yönetim Tarzı ve Müdürlerine Güven Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Araştırmanın ilk sorusu “*Öğretmenlerin müdüre güven ve algıladıkları müdür yönetim tarzına ilişkin puan ortalamaları ne düzeydedir?*” şeklinde ifade edilmişti. Bu soruya yanıt bulabilmek amacıyla her bir ölçek ya da alt boyut için, elde edilen veriler üzerinden betimsel istatistik hesaplamaları yapılmıştır. Öğretmenlerin müdüre güven ve yönetim tarzı ölçeklerinden almış oldukları en düşük ve en yüksek puanlar, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış, sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenler Tarafından Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvene İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Ölçek	Boyut	Madde Sayısı	Min.	Max.	$\bar{X}$	Ss
Algılanan Yönetim Tarzı	<i>İşbirlikli</i>	7	7	35	27.01 [3.85]	6.08
	<i>Otoriter</i>	7	7	35	17.02 [2.43]	6.37
	<i>İlgisiz</i>	7	7	30	12.62 [1.80]	4.83
	<i>Karşı Koyucu</i>	4	4	20	8.38 [2.09]	3.68
	<i>Müdüre Güven</i>	5	5	25	19.8 [3.96]	4.46

* Parantez içerisindeki değerler 5’li likert üzerinden alınan ortalama puanları göstermektedir.

Tablo 1’deki verilere bakıldığında, öğretmenlerin *işbirlikli yönetim tarzı* boyutundan aldıkları en düşük puanın 7, en yüksek puanın 35 olduğu, öğretmenlerin aldıkları puanların aritmetik ortalamasının “ $\bar{X}=27.01$ ” ve standart sapmasının “6.08” olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin *işbirlikli yönetim tarzı* boyutundan aldıkları puanların ortalaması 5’li likert üzerinden “3.85” olarak hesaplanmıştır. Bu bulguya göre öğretmenlerin “işbirlikli yönetim

tarzı" algı düzeylerinin "bazen" ile "çoğunlukla" düzeyi arasında olduğu söylenebilir.

Bulgular *otoriter yönetim tarzı* açısından incelendiğinde, bu boyuttan alınan en düşük puanın 7, en yüksek puanın 35 olduğu, öğretmenlerin aldıkları puanların aritmetik ortalamasının " $\bar{X}=17.02$ " ve standart sapmasının "6.37" olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre öğretmenlerin *otoriter yönetim tarzı* algı düzeylerinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 5'li likert üzerinden 2.43 olarak hesaplanmıştır. Bu bulguya göre öğretmenlerin *otoriter yönetim tarzı* algı düzeylerinin "nadiren" ile "bazen" düzeyi arasında olduğu söylenilebilir. *İlgisiz yönetim tarzı* boyutundan alınan puanlar incelendiğinde, öğretmenlerin aldıkları en düşük puanın 7, en yüksek puanın ise 30 olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin aldıkları puanların aritmetik ortalamasının " $\bar{X}=12.62$ " ve standart sapmasının "4.83" olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin bu boyuttan aldıkları puanların 5'li likert üzerinden karşılığı 1.80 olarak hesaplanmıştır. Bu bulguya göre öğretmenlerin *ilgisiz yönetim tarzı* algı düzeylerinin "hiçbir zaman" ile "nadiren" düzeyi arasında olduğu söylenilebilir. *Karşı koyucu yönetim tarzı* boyutundan alınan puanlar incelendiğinde, öğretmenlerin aldıkları en düşük puanın 4, en yüksek puanın ise 20 olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin bu boyuttan aldıkları puanların aritmetik ortalamasının " $\bar{X}=8.38$ " ve standart sapmasının "3.68" olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin bu boyuttan aldıkları puanların 5'li likert üzerinden karşılığı 2.09 olarak hesaplanmıştır. Bu bulguya göre öğretmenlerin *karşı koyucu yönetim tarzı* algı düzeylerinin "nadiren" ile "bazen" düzeyi arasında olduğu söylenilebilir.

Müdüre güven açısından incelendiğinde, bu ölçekten alınan en düşük puanın 5, en yüksek puanın 25 olduğu görülmektedir. Ölçekten alınan puanların aritmetik ortalaması " $\bar{X}=19.8$ " ve standart sapması "4.46" dur. Öğretmenlerin bu ölçekten aldıkları puanlar 5'li likert üzerinden "3.96" olarak hesaplanmıştır. Bu bulgudan hareketle araştırmaya katılan öğretmenlerin müdürlere güven düzeylerinin "bazen" ile "çoğunlukla" düzeyi arasında olduğu söylenilebilir.

Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvenin Eğitim kademesine Göre Analiz Sonuçları

Araştırmanın ikinci sorusu “Öğretmenler tarafından algılanan yönetim tarzı ve müdüre güven görev yapılan eğitim kamesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti. Araştırmanın ikinci sorusuna cevap bulmak amacıyla elde edilen veriler ile varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvenin Görev Yapılan Eğitim Kademesi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Ölçek/Boyut	Görev Yeri	N	$\bar{X}$	Ss	F	P	Fark (Scheffe)	
Algılanan Yönetim Tarzı	İşbirlikli	Okul Öncesi	43	28.65	6.23	6.516	.00	2>3
		İlkokul	187	28.24	5.80			
		Ortaokul	178	26.12	6.10			2>4
		Lise	122	25.86	6.01			
	Otoriter	Okul Öncesi	43	15.30	6.81	9.753	.00	3>1
		İlkokul	187	15.36	5.95			3>2
		Ortaokul	178	18.33	6.35			4>1
		Lise	122	18.24	6.20			4>2
	İlgisiz	Okul Öncesi	43	12.14	5.04	.645	.59	
		İlkokul	187	12.33	4.68			
		Ortaokul	178	12.87	4.99			
		Lise	122	12.88	4.75			
	Karşı Koyucu	Okul Öncesi	43	8.06	3.81	6.257	.00	3>2
		İlkokul	187	7.54	3.44			
		Ortaokul	178	9.13	3.90			
		Lise	122	8.67	3.39			
Müdüre Güven	Okul Öncesi	43	20.74	4.19	4.476	.04	2>3	
	İlkokul	187	20.56	4.29				
	Ortaokul	178	19.16	4.34				
	Lise	122	19.22	4.74				

Tablo 2’ e göre öğretmenlerin algılanan yönetim tarzı ölçeğinin işbirlikli yönetim tarzı alt boyutundan aldıkları puanlar arasında görev yapılan eğitim kademesi değişkenine göre anlamlı olarak farklılık olduğu görülmektedir. [$F_{(3-529)}=6.516, p=.00$]. Farkın kaynağını belirlemek üzere yapılan analizler sonucunda ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlere göre, okul müdürlerini daha işbirlikli algıladıkları belirlenmiştir. Bulgular otoriter yönetim tarzı açısından incelendiğinde, öğretmenlerin puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir [$F_{(3-529)}=9.753,$

$p=.00$]. Çoklu karşılaştırma testleri sonucunda ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin, okul öncesi ve ilkokullarda görev yapan öğretmenlere göre müdürlerini daha otoriter olarak algıladıkları belirlenmiştir. Katılımcıların *ilgisiz yönetim tarzı* boyutundan aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür [$F_{(3-529)}=0.645, p=.59$]. Ancak öğretmenlerin *karşı koyucu yönetim tarzı* boyutundan elde ettikleri puanlar arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir [$F_{(3-529)}=6.257, p=.00$]. Analiz sonuçları ortaokullarda görevli öğretmenlerin ilkokullarda görevli öğretmenlere göre müdürlerini daha karşı koyucu olarak algıladıklarını göstermektedir.

Tablodaki bulgulara müdüre güven açısından bakıldığında öğretmenlerin güven puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir [$F_{(3-529)}=4.476, p=.04$]. Farkın kaynağını saptamak için yapılan analizler sonucunda ilkokullarda görevli öğretmenlerin ortaokullarda görevli öğretmenlere göre müdürlerine daha fazla güvendikleri belirlenmiştir.

Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvenin Cinsiyete Göre Analiz Sonuçları

Araştırmanın üçüncü sorusu “Öğretmenler tarafından algılanan yönetim tarzı ve müdüre güven cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak için bağımsız gruplar için t testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvenin Cinsiyete Göre Analiz Sonuçları

Ölçek / Boyut	Unvan	n	$\bar{X}$	SS	sd	t	p	
Algılanan Yönetim Tarzı	İşbirlikli	Kadın	243	27.27	5.94	528	.895	.37
		Erkek	287	22.60	6.20			
	Otoriter	Kadın	243	16.94	6.46	528	-0.260	.79
		Erkek	287	17.08	6.31			
	İlgisiz	Kadın	243	12.25	4.26	528	-1.658	.09
		Erkek	287	12.98	5.26			
	Karşı Koyucu	Kadın	243	7.98	3.43	528	-2.254	.02*
		Erkek	287	8.71	3.85			
Müdüre Güven	Kadın	243	19.88	4.08	528	0.403	.69	
	Erkek	287	19.73	4.75				

Tablo 3’deki bulgulara algılanan yönetim tarzı açısından bakıldığında, araştırmaya katılan öğretmenlerin puan ortalamaları arasında sadece *karşı koyucu yönetim tarzı* boyutunda anlamlı farklılık olduğu görülmektedir [$t_{(528)}=$

2.254, $p=.02$]. Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde erkek öğretmenlerin ($\bar{X}=8.71$) kadın öğretmenlere ($\bar{X}=7.98$) göre okul müdürlerini daha karşı koyucu olarak algıladıkları görülmektedir. Bulgular müdüre güven açısından incelendiğinde, öğretmenlerin müdüre güven ölçeğinden aldıkları puanlar arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir [$t_{(528)}=0.403$, $p=.69$]. Bu bulguya göre kadın ve erkek öğretmenlerin müdürlerine olan güven düzeylerinin benzer olduğu söylenebilir.

Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvenin Sendika Üyelik Durumuna Göre Analiz Sonuçları

Dördüncü araştırma sorusu “Öğretmenler tarafından algılanan yönetim tarzı ve müdüre güven sendikaya üyelik değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu soruya yanıt bulmak için bağımsız gruplar için t testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvenin Sendikaya Üyelik Durumuna Göre Analiz Sonuçları

Ölçek / Boyut	Sendika Üyeligi	n	$\bar{X}$	SS	sd	t	p	
Algılanan Yönetim Tarzı	İşbirlikli	Var	384	26.73	6.17	528	-1.750	.08
		Yok	146	27.77	5.79			
	Otoriter	Var	384	17.13	6.50	528	.626	.53
		Yok	146	16.74	6.01			
	İlgisiz	Var	384	12.48	4.93	528	-1.103	.27
		Yok	146	13.00	4.53			
Karşı Koyucu	Var	384	8.44	3.77	528	.637	.52	
	Yok	146	8.21	3.40				
Müdüre Güven	Var	Var	19.76	4.53	528	-.310	.76	
	Yok	Yok	19.90	4.24				

Tablodaki bulgular incelendiğinde, algılanan yönetim tarzı ve müdüre güven açısından araştırmaya katılan öğretmenlerin puanları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Bu bulguya göre sendikaya üye olma değişkeninin algılanan yönetim tarzı ve müdüre duyulan güven üzerinde etkili olmadığı, bir diğer ifadeyle sendika üyesi olan ve olmayan öğretmenlerin algılanan yönetim tarzı ve müdüre güven konusunda benzer görüşlere sahip oldukları söylenebilir.

Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvenin Başka Bir Okulda Çalışma İsteğine Göre Analiz Sonuçları

Araştırmanın beşinci sorusu “Öğretmenler tarafından algılanan yönetim tarzı ve müdüre güven farklı bir okulda çalışma isteği değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu soruya yanıt bulmak için bağımsız gruplar için t testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5. Algılanan Yönetim Tarzı ve Müdüre Güvenin Farklı Bir Okulda Çalışma İsteği Durumuna Göre Analiz Sonuçları

Ölçek / Boyut	Farklı Okulda Çalışma İsteği	n	$\bar{X}$	SS	sd	t	p	
Algılanan Yönetim Tarzı	İşbirlikli	Evet	273	25.29	6.39	528	-7.054	.00
		Hayır	257	28.86	5.12			
	Otoriter	Evet	273	18.42	6.44	528	5.364	.00
		Hayır	257	15.53	5.95			
	İlgisiz	Evet	273	13.52	5.15	528	4.496	.00
		Hayır	257	11.67	4.26			
Karşı Koyucu	Evet	273	9.27	3.90	528	5.926	.00	
	Hayır	257	7.43	3.15				
Müdüre Güven	Evet	273	18.83	4.77	528	-5.267	.00	
	Hayır	257	20.82	3.84				

Tablodaki bulgular algılanan yönetim tarzı açısından incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin algılanan yönetim tarzı ölçeğinin bütün boyutlarından aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Grupların ortalamaları incelendiğinde farklı bir okulda çalışmak isteyen öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre müdürlerini daha az işbirlikli, daha fazla otoriter, ilgisiz ve karşı koyucu olarak algıladıkları görülmektedir. Tablodaki bulgular müdüre güven açısından incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin güven ölçeğinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir [$t_{(528)} = 5.267, p=.00$]. Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde farklı bir okulda çalışmak isteyen öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre okul müdürüne daha az güvendikleri görülmektedir.

Müdüre Duyulan Güvenin Yordanmasına İlişkin Analiz Sonuçları

Araştırmanın altıncı sorusu “Öğretmenlerin algıladıkları yönetim tarzı müdüre duyulan güvenin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu soruya yanıt bulmak amacıyla elde edilen veriler üzerinden çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Algılanan Yönetim Tarzının Müdüre Güveni Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standard		t	p	İkili r	Kısmi r
		Hata B	β				
Sabit	12.142	1.134		10.710	.00		
İşbirlikli	.426	.027	.582	15.796	.00	.776	.568
Otoriter	-.077	.022	-.111	-3.450	.00	-.523	-.149
İlgisiz	-.131	.032	-.142	-4.143	.00	-.570	-.178
Karşı Koyucu	-.105	.047	-.087	-2.265	.00	-.613	-.098

R=.802, R²=.644, F_(4, 525)=237.382, p=.00

Korelasyon katsayılarına bakmak için Tablo 7’de ifade edilen verilere bakıldığında, müdüre güven ile işbirlikli yönetim tarzı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde ($r=.78$); otoriter, ilgisiz ve karşı koyucu yönetim tarzları arasında negatif yönde ve orta derecede ($r_{\text{otoriter}} = -.52$, $r_{\text{ilgisiz}} = -.57$, $r_{\text{karşı koyucu}} = -.61$) bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Regresyon değerlerine bakıldığında bu üç değişken birlikte müdüre güven ile yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki göstermektedir, $R=.80$, $R^2=.64$, $p=.00$. Bu dört değişken birlikte, müdüre güvene ilişkin toplam varyansın yaklaşık olarak % 64.4 ’ünü açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin müdüre güven üzerindeki görece önem sırası; *işbirlikli yönetim tarzı*, *ilgisiz yönetim tarzı*, *otoriter yönetim tarzı* ve *karşı koyucu yönetim tarzıdır*. Ayrıca regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde, algılanan yönetim tarzlarının hepsinin müdüre duyulan güvenin anlamlı yordayıcısı olduğu görülmektedir.

Tartışma, Sonuçlar ve Öneriler

Bu çalışmada algılanan yönetim tarzı ve öğretmenlerin müdüre duydukları güven düzeylerinin belirlenmesi, algılanan yönetim tarzı ve güvenin bağımsız değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi ve bu iki değişken arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Görev yapılan eğitim kademesi değişkeni açısından yapılan analizler sonucunda, okul öncesi ve ilkokul kademesinde çalışan öğretmenlerin ortaokul ve lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre okul müdürlerini daha işbirlikli algıladıkları, eğitim kademesi arttıkça öğretmenlerin müdürleri daha otoriter, karşı koyucu ve ilgisiz olarak algıladıkları belirlenmiştir. Genel bir değerlendirmeye görev yapılan eğitim kademesi arttıkça öğretmenlerin müdürleri daha otoriter olarak algıladıkları belirlenmiştir. Bu bulgu Marks (2000) tarafından yapılan bir araştırmada sonuçlarıyla örtüşmektedir. Argon ve Dilekçi (2014) tarafından yürütülen çalışmada da branş öğretmenleri ile karşılaştırıldığında sınıf öğretmenlerinin okul müdürlerini daha demokratik, katılımcı ve paylaşımcı olarak algıladıklarını belirlemiştir. Araştırmada müdüre güven açısından elde edilen sonuçlar ise benzer biçimde okul öncesi ve ilkokul kademesindeki öğretmenlerin müdürlerine daha fazla güvendiklerini ortaya koymuştur. Ancak Özer ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin örgütsel güven algılarının okul türü değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı belirtilmiştir. Okul türü açısından elde edilen bu bulgudan hareketle özellikle ortaokul ve lise kademesinde görev yapan öğretmenlerin, okul müdürlerini daha iyi anlamalarını sağlamak amacıyla, yılın belli zamanlarında okul yönetimi konularında müdüre yardımcı olmaları ve bu şekilde okul yöneticilerine empati duymaları sağlanabilir. Bu şekilde sağlanan yetki ve rol paylaşımı, müdür-öğretmen ilişkilerini iyileştirebilir.

Cinsiyet değişkeni açısından yapılan analizler sonucunda algılanan yönetim tarzının sadece karşı koyucu yönetim tarzı boyutunda anlamlı farklılık olduğu, erkek öğretmenlerin, kadın öğretmenlere göre okul müdürlerini daha fazla karşı koyucu gördükleri belirlenmiştir. Literatürde benzer sonuçlar görmek mümkündür. Örneğin Argon ve Dilekçi (2014) yaptıkları çalışmada cinsiyetin öğretmenlerin okul müdürlerinin yönetim tarzlarına ilişkin görüşlerinin alt boyutlar olan demokratik, katılımcı-demokratik, paylaşımcı-otoriter ve otoriter yönetim tarzlarında ve toplamda anlamlı farklılaşma olmadığı sonucu bulmuşlardır. Benzer biçimde Karadağ (2013) ve Ergin (2008) tarafından yapılan çalışmalarda kadın ve erkek öğretmenlerin otoriter ve pozitif yönetim tarzlarına ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Müdüre güven ölçęği için yapılan analizler sonucunda kadın ve erkek öğretmenlerin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Ancak literatürde farklı sonuçlar görmek mümkündür. Özer ve arkadaşları

(2006) tarafından yapılan çalışmada erkek öğretmenler kadın öğretmenlere oranla okullarındaki müdürleri daha güvenilir bulduklarını belirtmişlerdir.

Sendikaya üyelik değişkeni açısından yapılan analizler sonucunda hem algılanan yönetim tarzı hem de müdüre güven açısından anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Izgar, Ertekin ve Deniz (2009) yaptıkları çalışmada sendikaların amaçları ve çalışanlara sağladığı yararlar incelendiğinde, sendikali olmanın çalışanların ruh sağlığı üzerinde olduğu kadar iş doyumları üzerinde de olumlu etkilerinin olacağını belirtmektedir. Çünkü sendikalar üyelerinin çıkarlarını korumak ve geliştirmek için çalışmalar yaparlar. Ancak bu çalışmadan elde edilen sonuçlar sendika üyesi olup olmamanın yönetim tarzı ve müdüre güven üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Çalışmadan elde edilen bu bulgunun nedenlerinin ortaya konulabilmesi için nitel çalışmalar yürütülebilir.

Farklı bir okulda çalışma isteği değişkeni açısından yapılan analizler sonucunda hem yönetim tarzı ve hem de müdüre güven ölçeğinde anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Farklı bir okulda çalışmak istemeyen öğretmenler, diğer öğretmenlere göre okul müdürüne daha az güvenmekte ve müdürün daha az işbirlikçi bir yönetim tarzı sergilediğini düşünmektedir. Buna karşı okulunu değiştirmek isteyen öğretmenler müdürlerini daha otoriter, ilgisiz ve karşı koyucu algılamaktadır. Bu durumun uzun süreli ilişkilerde yaşanan olumsuzlukların etkili olduğu düşünülebilir. Bu sonuçtan hareketle öğretmenlerin aynı müdürle çalışma süreleri konusunda düzenlemeler yapılabilir. Benzer biçimde okul müdürleri için uygulanmakta olan rotasyon uygulamasına devam edilebilir veya benzer bir rotasyon uygulamasının öğretmenler için de getirilmesi düşünülebilir.

Algılanan yönetim tarzı ile müdüre güven arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için yapılan analizler sonucunda, işbirlikli yönetim tarzı ile müdüre güven arasında pozitif yönde, otokratik, ilgisiz ve karşı koyucu yönetim tarzı ile müdüre güven arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte analiz sonuçları algılanan yönetim tarzının müdüre güven puanlarına ilişkin varyasyon yaklaşık olarak %64'ü gibi büyük bir oranını açıkladığını göstermiştir. Müdür ve öğretmenler arasında kurulan etkileşim öğretmenlerde müdürün yönetim tarzına ilişkin olumlu bir etki oluşturur. Oluşan bu yönetim tarzı öğretmenlerin müdüre güven duymasını sağlar (Öztürk, 2000). Bu sonuçlardan yola çıkarak müdürün yönetim tarzındaki olumlu

davranışların artmasıyla; öğretmenlerin müdüre duydukları güveninin arttığı ve bunun sonucu olarak, öğretmenler ile müdürler arasında daha iyi ilişkiler kurulabileceği sentezine ulaşabiliriz.

Araştırmadan elde edilen ve yukarıda ifade edilen bulgular değerlendirilirken araştırmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu araştırma Mardin ili Midyat ilçesinden toplanan verilerle yapılmıştır. Araştırmanın daha büyük örneklerde yapılması yönetim tarzı ve güven arasındaki ilişkinin daha net bir şekilde belirlenmesine katkı sağlayabilir. Benzer bir araştırma hem öğretmen hem de okul yöneticilerinin görüşleri alınmak suretiyle, karşılaştırmalı bir şekilde yapılabilir. Ayrıca öğrenci ve öğretmenlerin katılımıyla yapılacak nitel bir araştırma, konunun daha derinlemesine incelenmesine olanak sağlayabilir. Sonuç itibarıyla, okulları sorunlar yumağı olarak nitelenebilir. Bu nedenle sorunsuz okul düşünülemez. Fakat bütün bu sorunlara rağmen, iyi bir okul müdürü, sorunların varlığından dolayı şikâyetle bulunmak yerine var olan sorunlar için çözüm yolları üretmelidir. Okul müdürü her şeyden önce okuldaki sorunları önceden tahmin etmeli ve enerjisinin önemli bir kısmını okuldaki öğretmenler ve okul çalışanlarıyla birlikte çözülebilecek sorunlara vermelidir (Açıkalin, Şişman ve Turan, 2007).

EXTENDED ABSTRACT

**The Management Styles of The School Principals
And The Trust Levels of The School Principals
Based on The Teachers' Opinions**

*

Halil Karadaş - Niyazi Özer
Mardin Artuklu University - İnönü University

In this study, it was aimed to determine the perceived management style and teachers' level of trust in the principal, to examine whether the perceived management style and trust differ according to the independent variables and to determine the relationships between these two variables. As a result of the analysis made within this scope, it was seen that there was a significant difference between the scores of the teachers' perceived management style sub-dimension of the cooperative management style sub-dimension according to the education level variable. As a result of the analyzes made to determine the source of the difference, it was determined that teachers who work in primary schools perceive school principals more collaboratively than teachers working in secondary and high schools. When the findings were examined in terms of authoritarian management style, it was seen that there was a significant difference between the scores of the teachers. As a result of the multiple comparison tests, it was determined that teachers working in secondary and high schools perceive their principals as more authoritative than teachers working in pre-school and primary schools. It was observed that there was no significant difference between the scores of the participants in the indifferent management style dimension. However, it was determined that there is a significant difference between the scores of the teachers in the dimension of the opposing management style. Analysis results show that teachers working in secondary schools perceive their principals as more opposing than teachers working in primary schools. When examined in terms of trust in the principal, it was seen that there was a significant difference between the trust scores of the teachers. As a result of the analysis made to determine which group or groups the difference stems from, it was determined

that teachers working in primary schools trust their principals more than teachers working in secondary schools.

When examined in terms of research findings, it was seen that there was a significant difference only in the dimension of opposing management style among the mean scores of the teachers participating in the study. When the arithmetic averages of the groups were examined, it was seen that male teachers perceived school principals as more opposing than female teachers. When the findings were examined in terms of trust in the principal, it was observed that there was no significant difference between the scores of the teachers' trust in principals according to the gender variable. According to this finding, it can be said that the trust levels of male and female teachers in their principals are similar. It was observed that there was no significant difference between the scores of the teachers who participated in the study in terms of perceived management style and trust in the principal. According to this finding, it can be said that the variable of being a union member does not have an effect on the perceived management style and trust in the principal, in other words, teachers who are union members and who are not members have similar views on perceived management style and trust in the principal. On the other hand, it was observed that there was a significant difference between the scores of the teachers participating in the study from all dimensions of the scale. When the averages of the groups were examined, it was observed that teachers who wanted to work in a different school perceived their principals as less cooperative, more authoritarian, indifferent and opposing than other teachers. When the findings in the table were examined in terms of trust in the principal, it was seen that there was a statistically significant difference between the scores of the teachers participating in the study from the trust scale. When the arithmetic averages of the groups were examined, it was seen that teachers who wanted to work in a different school trusted the principal less than other teachers.

Regression analysis to find the relationship between the variables, when looked in terms of correlation coefficients, between trust in the manager and cooperative management style positively and at a high level ($r = .78$); It has been observed that there is a negative and moderate (r authoritarian = $-.52$, r irrelevant = $-.57$, r opposing = $-.61$) relationship between authoritarian, indifferent and opposing management styles. Looking at the regression values, these three variables together show a high level and significant relationship

with trust in the manager ($R = .80$, $R^2 = .64$, $p = .00$). These four variables together explain approximately 64.4% of the total variance regarding trust in the principal. According to the standardized regression coefficient, the relative importance order of the predictor variables on trust in the manager; cooperative management style, apathetic management style, authoritarian management style and opposing management style. In addition, when the t-test results regarding the significance of the regression coefficients were examined, it was seen that all perceived management styles were significant predictors of trust in the manager.

Kaynakça / References

- Açıkalın, A. (1998). *Teknik ve toplumsal yönleriyle okul yöneticiliği*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Açıkalın, A., Şişman, M. ve Turan, S. (2003). *Bir insan olarak okul müdürü*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Argon, T. ve Dilekçi, Ü. (2014). Öğretmenlerin okul müdürlerinin yönetim tarzları ve kurumsal itibara yönelik algıları arasındaki ilişki. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 161-181.
- Balçı, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma. Yöntem, teknik ve ilkeler*. (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Başaran, İ. E. ve Çınkır, Ş. (2013). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. (4. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Başaran, İ. E. (2004). *Yönetimde insan ilişkileri*. 3. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları
- Başaran, İ. E. (1991). *Örgütsel davranış insanın üretim gücü*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Başaran, İ. E. (1986). Öğretmenlerin yönetime katılması. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 19(1).
- Bayramoğlu, A. (2015). *Ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlerin okul yönetimine katılım durumlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bursalıoğlu, Z. (2010). *Açıklamalı eğitim yönetimi terimleri sözlüğü*. (2. Baskı) Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bursalıoğlu, Z. (2011). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. (16. Baskı) Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2002). *Okul yönetimi ve öğretim liderliği*. (3. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ergin, U. (2008). *Yetkeli yönetim tarzının öğretmen performansına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Erkuş, A ve Tabak, A. (2009). Beş faktör kişilik özelliklerinin çalışanların çatışma yönetim tarzlarına etkisi: Savunma sanayiinde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (2), 214.
- Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116(3), 429.
- Fırat, H. (2013). *Adana il merkezindeki ilkokullarda görevli okul yöneticilerinin yönetim biçimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Forsyth, P. B., Adams, C. M. ve Hoy, W. K. (2011). *Collective trust: why schools can't improve without it*. New York: Teachers College Press.
- Duran, C. O. (2011). *Ortaöğretim okullarında okul yönetimine yansıyan disiplin sorunları ve okul yöneticilerinin çözüm yaklaşımları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Gareis, C. R. ve Tschannen-Moran, M. (2004, April). *Principals' sense of efficacy and trust*. Paper accepted to be presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, San Diego.
- Güçlü, H. (2006). *Turizm sektöründe durumsal faktörlerin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Hoy, W. K., ve Tschannen-Moran, M. (2003). The conceptualisation and measurement of faculty trust in schools. *Studies in Leading and Organising Schools*, 191-207.
- Hoy, W. K., ve Tschannen-Moran, M. (1999). Five faces of trust: An empirical confirmation in urban elementary schools. *Journal of School Leadership*, 9, 184-208.
- Izgar, H., Ertekin, A.L., ve Deniz, M.E. (2009). Aynı iş kolunda çalışan sendikalı ve sendikasız işgörenlerin iş doyumunu. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 105 -114.
- İşcan, Ö. F. ve Sayın, U. (2010). *Örgütsel adalet, iş tatmini ve örgütsel güven arasındaki ilişki*. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (4), 2010.
- Karadaş, H. (2013). *Pozitif okul yönetiminin öğretmenlerin örgütsel bağlılığına etki düzeyi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Koç, Ç. E. (2008). *Resmi ve özel ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin okul yöneticilerine güvenme düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Koçel, T. (2014). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul:Beta yayınları.
- Kouzes, J. ve Posner, B. (1995). *The leadership challenge*. CA: Jossey Bass Inc.

- Leonard, P. E. (1999). Do teachers value collaboration? The impact of trust. Paper presented at the annual *Meeting of the University Council for Educational Administration*, Minneapolis, Minnesota.
- Maddux, W. W., ve Brewer, M. B. (2005). Gender differences in the relational and collective bases for trust. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 159-171.
- Marks, H. M. (2000). Student engagement in instructional activity: Patterns in the elementary, middle, vehigh school years. *American educational research journal*, 37(1), 153-184.
- Mitchell, R. M. ve Forsyth, P. B. (2004). *Trust, the principal, and student identification*. Paper presented at the Annual Meeting of The University Council for Education Administration. Kansas City, Missouri.
- Molloy, P.L. (1998). *A review of the managerial grid model of leadership and its role as a model of leadership culture*. *aquarius consulting*.
- Özdemir, S. (Editör). (2014). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. (3. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özer, N., Demirtaş, H., Üstüner, M ve Cömert, M. (2006). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel güven algıları. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(1), 103–124.
- Öztürk, B. (2000). Sınıf içi etkileşim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 621-640.
- Six, F. (2005). *The trouble with trust: The dynamics of interpersonal trust building*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Spector, M. D. ve Jones, G. E. (2004). Trust in the workplace: factors affecting trust formation between team members. *The Journal of Social Psychology*, 144(3), 311-321.
- Şan, M. K. ve Şimşek, R. (2010). Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel–Sosyolojik Arka planı. *Akademik İncelemeler Dergisi* 6(1), 88-110.
- Şan, M. K. (2007). *Sosyal bilimlerde yıldızı yükselen yeni bir kavram: Sosyal sermaye ve Türkiye, Sosyoloji Yazıları I: Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ortak çalışması*. Der: M. K. Şan, İstanbul: Kızılelma Yay. 282-323.
- Şişman, M., S. Turan. (2004). *Eğitim ve okul yönetimi. Eğitim kurumları yönetici adayları seçme sınavına hazırlık ve yetiştirme el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Taş, A. (2007). *Türk yönetim tarzı: Örgütlenme, sahiplik, insan kaynakları ve Stratejik yönetim boyutlarıyla*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Tanrıoğen, A. (Edt.) (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Taymaz, H. (2003). *İlköğretim ve ortaöğretim okul müdürleri için okul yönetimi*. (7. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Terekli, G. (2010). *Örgütsel güven boyutları ve iş tatmini ilişkisi: Tekstil işletmesinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tozlu, N. (2003a). *İnsandan devlete eğitim*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tozlu, N. (2003b). *Eğitim felsefesi*. (2.Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tschannen-Moran, M. ve Hoy, W. K. (1998). Trust in schools: A conceptual and empirical analysis. *Journal of Educational Administration*, 36(4). 334-352.
- Uzbilek, A. (2006). *Örgütlerde oluşan sosyal ilişkilerin örgütsel güvenin alt boyutlarına etkileri: Başkent üniversitesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üstüner, M. (2016). *Okul müdürleri yönetim tarzı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. Yayınlanmamış Araştırma Raporu, İnönü Üniversitesi: Malatya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Karadaş, H. ve Özer, N. (2021). Okul müdürlerinin yönetim tarzları ile müdür öğretmen ilişkilerinde güven. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1095-1123. DOI: 10.26466/opus.767321

İlkokul Öğrencilerinin “Varlıkların Hareket Özellikleri” Konusunda Öğrendikleri Bilgileri Günlük Hayat İle İlişkilendirme Durumları

DOI: 10.26466/opus.826004

*

Sümeyye Aydın Gürler *

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Nizip Eğitim Fakültesi, Gaziantep/Türkiye
E-Posta: s.aydingurler@gmail.com ORCID: [0000-0003-2651-4395](https://orcid.org/0000-0003-2651-4395)

Öz

Fen bilimleri dersindeki soyut ve karmaşık kavramların henüz soyut düşünme becerisi yeterince gelişmemiş olan ilkökul öğrencilerine öğretilmesi diğer kademelere göre daha zordur. Dolayısıyla bu kavramların somutlaştırılarak öğrenciye verilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamanın bir yolu da soyut kavramların günlük hayat ile ilişkilendirilerek öğrenciye verilmesidir. Bu çalışmada da ilkökul öğrencilerinin “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda öğrendikleri bilgileri günlük hayat ile ilişkilendirme durumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma verileri 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içerisinde elde edilmiş olup, çalışma grubu ise Gaziantep ili Nizip ilçesinin farklı ilkokullarında öğrenim gören 100 üçüncü sınıf öğrencisinden oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak beş açık uçlu sorudan oluşan bir anket kullanılmıştır. Çalışma nitel olarak tasarlanmış olup, çalışmada özel durum yöntemi kullanılmıştır. Veri analizi olarak ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada ilkökul üçüncü sınıf öğrencilerinin “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda öğrendikleri temel kavramları günlük hayat ile ilişkilendirebildikleri ancak bu ilişkilendirmenin istenilen seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca alan yazında yapılan benzer çalışmalardan elde edilen sonuçların aksine yapılan çalışmada öğrencilerin önemli bir kavram yanılıgısı yaşamadıkları görülmüştür. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda ise bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Günlük hayat, ilişkilendirme, ilkökul öğrencisi.

Primary School Students' Association Levels between Daily Life and the Acquired Knowledge on "Motion of Assets"

*

Abstract

It is more difficult to teach the abstract and complex concepts in science course to primary school students whose abstract thinking abilities have not yet been fully developed in comparison with students in other grades. Hence, it is necessary to transform such abstract concepts into concrete ones in order to teach them to the student. Associating abstract concepts with daily life is one of the methods for accomplishing this. The aim of the present study is to examine primary school students' association levels between daily life and the acquired knowledge on "Motion of Assets". The study data were acquired during 2019-2020 academic year with the study group comprised of 100 third grade students at different primary schools in the Nizip district of the Gaziantep province. A survey consisting of five open ended questions was used for data acquisition. The study was designed as a qualitative study with case study method applied. Descriptive analysis method was used for data analysis. It was concluded as a result of the study that third grade students can associate the fundamental knowledge acquired on the "Motion of Assets" with daily life but that the level of association is not at the desired level. In addition, it was also observed contrary to results of similar previous studies that the students have not experienced a significant misconception. Various suggestions have been made in accordance with the acquired results.

Keywords: *Daily life, association, primary school student.*

Giriş

Toplumların çoğunda toplum kültürü ile bilimsel kültür arasında boşluklar vardır (Ash, 2004). Oysaki öğrencilerin sınıfta öğrendikleri birçok bilimsel bilgi aslında öğrencilerin günlük hayatlarında sık sık karşılaştıkları olaylarla örtüşmektedir. Öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgiler ile kendi hayatlarını etkileyen olaylar arasındaki ilişkileri kavramaları, onların bilimsel okuryazar bir birey olmalarına büyük oranda katkı sağlamaktadır (Balkan Kıyıcı ve Aydoğdu, 2011). Bilişsel alan kuramcılarına göre öğrenilen bilgilerin günlük yaşam ile ilişkilendirilmesi bilginin içselleştirilmesi bakımından önemlidir (Aydın, 2000; Senemoğlu, 2001). Yani öğrencilerin okul ortamında öğrendikleri bilgileri günlük yaşamda karşılaştıkları durumlara uyarlayabilmeleri hem onların hayatını kolaylaştırır hem de öğrendikleri bilgileri özümsemelerini sağlar (Pınarbaşı, Doymuş, Canpolat ve Bayrakçeken, 1998). Bir öğretmenin öğrencilerine bilgiyi doğrudan vererek ezberlemelerini sağlamak yerine, öğrencilerine araştırarak bilgiye ulaşma yolunu öğretmeli ve bunu yaparken de bu bilgilerin günlük hayatta kullanabilmesini sağlamalıdır (Buyruk ve Korkmaz, 2016). Öğrenci okulda öğrendiği bilgiyi günlük hayat ile ne kadar çok ilişkilendirebiliyorsa öğrenilen bilgiler ezberden uzak dolayısıyla kalıcı olur (Özmen, 2003). Öğrencilerin sahip oldukları bilgileri günlük hayatta karşılaştıkları durumlara uyarlamaları onların olayları daha iyi anlamalarına, çevreye karşı daha bilinçli olmalarına ve günlük hayata daha uyumlu bireyler olmaları yönünde birçok katkı sağlayacaktır (Pınarbaşı ve diğ., 1998). Öğrencilerin okul ortamında öğrendikleri bilgileri günlük yaşama transfer etmelerine katkı sağlayacak derslerin başında fen bilimleri dersi gelmektedir. Çünkü fen derslerinin içeriğine bakıldığında, neredeyse tamamına yakın kısmının günlük yaşamla ilişkili olduğu görülmektedir (Enginar, Saka ve Sesli, 2002). Dolayısıyla öğrencilerin günlük yaşam ile okulda öğrendikleri bilgiler arasında ilişki kurmaları fen eğitiminin en temel amaçlarından biri olmuştur (İlkörücü-Göçmençelebi ve Özkan, 2009). Fen okuryazar birey yetiştirebilmek için bireylerin sadece alanla ilgili ilke ve kavramları çok iyi bilmesi değil, aynı zamanda bireylerin öğrendikleri bilgileri günlük yaşamlarında da kullanması istenmektedir (Yılmaz, 2008). Öğrencilerin sahip olduğu fen bilgilerinin sadece ders kitaplarıyla sınırlandırılması sonucu öğrenciler öğrendiği bilgileri günlük yaşam ile ilişkilendirmekte zorlanmaktadır (Türkoğuz ve Yankayış, 2015). Balkan Kıyıcı ve Aydoğdu (2011)'ya göre okullarda verilen

fen eğitimi ile öğrencilere sadece teorik bilgi değil, aynı zamanda günlük hayatta karşılaşılabilecekleri problemlere mantıklı ve yaratıcı çözümler önerebilmelerini sağlayacak bilgiler de verilmelidir. Bunu sağlamanın yolu da öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgileri günlük yaşamda karşılaştıkları olaylarla bağdaştırabilmektir (Ayas ve Özmen, 1998). Öğrencilerin fen derslerine karşı olumsuz tutum sergilemelerinin ve genelde bu derste başarısız olmalarının bir sebebi de; fen konularının karmaşık ve soyut olmasının yanı sıra bu konuların aktarımının da soyut olarak yapılması, yani konu aktarımı yaparken günlük hayattan yeteri kadar örnek verilmemesi olarak görülmektedir (Yiğit, Devocioğlu ve Ayvacı, 2002). Fen eğitiminde kavramlar günlük hayat ile ilişkilendirilerek verildiğinde, öğrencilerin fen derslerine karşı daha fazla ilgi gösterdiği, etkili öğrenmenin gerçekleştiği, derslerin daha eğlenceli olduğu dolayısıyla öğrencilerde fen derslerine karşı olumlu tutum geliştiği görülmüştür (Andree, 2003; Fortus vd., 2005). Dolayısıyla öğrencilerin bu derste öğrendikleri konuların ve bilgilerin okul dışı ortamlarda da yaparak-yaşayarak deneyim kazandırılması ve böylece öğrenilenlerin pekiştirilmesi bilginin kalıcılığı bakımından günümüzde önemli görülmektedir (Şimşek, 2011). İlkokul ve ortaokul fen bilimleri dersi birbiriyle bağlantılı olup sarmal bir yapıya sahiptir. Bu bağlantılarda oluşan kopukluk, öğrencilerin hazırbulunuşluklarını olumsuz olarak etkileyeceğinden bir sonraki öğrenmeleri de olumsuz olarak etkilenecektir. Soyut düşünme becerisi yeterince gelişmemiş olan ilkokul öğrencileri için fen bilimleri dersinde yer alan karmaşık ve soyut kavramların öğretilmesi diğer kademelere göre daha zordur. Dolayısıyla bu öğrenciler için bu kavramların somutlaştırılarak verilmesi büyük öneme sahiptir. Bunu sağlamanın yolu da bu soyut kavramların günlük yaşam ile ilişkilendirilerek öğrenciye aktarılmasıdır. Alan yazın incelendiğinde, ülkemizde öğrencilerin sahip oldukları fen bilgilerini günlük yaşam ile hangi düzeyde ilişkilendirebildiklerine dair birçok çalışma (Acet, 2019; Akgün, Tokur ve 2016; Balkan Kıyıcı ve Aydoğdu, 2011; Buyruk ve Korkmaz, 2016; Çelikler ve Kara, 2016; Doğan, Kırvak ve Baran, 2004; Kara, 2016; Köse ve Gül, 2016; İlkörücü-Göçmençelesi ve Özkan, 2010; Taşdemir ve Demirbaş, 2010) yapıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmaların ortaokul ve lise öğrencileri veya öğretmen adaylarıyla yapıldığı göze çarpmaktadır. Bununla beraber ilkokul öğrencilerinin sahip oldukları fen bilgilerinin günlük hayat ile ilişkilendirme düzeyini belirlemeye yönelik tek bir çalışmaya rastlanılmıştır (Alkış Küçü-

kaydın, 2019). Bununla birlikte, yapılan alan yazı taramasından ilkokul öğrencilerinin ilkokul fen bilimleri dersinde seçilen bir konuda öğrendikleri bilgileri günlük hayata aktarma düzeyini belirlemeye yönelik bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın alana büyük katkı getireceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada ilkokul 3. sınıf öğrencilerinin “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda öğrendikleri bilgileri günlük hayat ile ilişkilendirme durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla oluşturulan çalışmanın alt problemleri şunlardır:

1. *Canlı veya cansız varlıkların hızlarını artırarak hareket etmelerine hızlanma hareketi denir.* Günlük hayatta karşılaştığınız hızlanma hareketlerine örnekler verebilir misiniz?
2. *Canlı veya cansız varlıkların hızlarını azaltarak hareket etmelerine yavaşlama hareketi denir.* Günlük hayatta karşılaştığınız yavaşlama hareketlerine örnekler verebilir misiniz?
3. *Yön değiştirme hareketi, hareket halinde olan bir cismin mevcut hareketinden farklı bir yönde ve bir kuvvete maruz kalarak farklı bir yöne doğru yönelmesidir.* Günlük hayatta karşılaştığınız yön değiştirme hareketlerine örnekler verebilir misiniz?
4. *Bir cismin belli bir nokta etrafında dolanmasına dönme hareketi denir.* Günlük hayatta karşılaştığınız dönme hareketlerine örnekler verebilir misiniz?
5. *Hareketli bir varlığın peş peşe aşağı-yukarı veya ileri geri yönde tekrarlayarak yaptığı harekete sallanma hareketi denir.* Günlük hayatta karşılaştığınız sallanma hareketlerine örnekler verebilir misiniz?

Yöntem

Bu çalışma nitel olarak tasarlanmış olup çalışmada özel durum yöntemi kullanılmıştır. Özel durum yöntemi, nitel araştırma yaklaşımlarının sahip olduğu özellikleri taşıyan bir araştırma yöntemidir (Çepni, 2007). “Örnek olay”, “vaka çalışması” gibi farklı isimlerle de adlandırılan özel durum yöntemi önceleri daha çok antropoloji ve sosyoloji alanlarında kullanılırken son zamanlarda eğitim alanında kullanılmaya başlanmıştır (Ekiz, 2003). Özel durum yönteminin en önemli özelliği; özel bir durumun üzerine yoğunlaşma fırsatı vererek problemin hem derinlemesine hem de kısa sürede çalışılmasına imkân vermesidir (Çepni, 2007; Wellington, 2000). Bu yöntem, bir durumu bütün yönleriyle ele alan bir yöntem olup bir durum hakkında detaylı

bilgi elde etmek ve “nasıl” sorusuna cevap aramak için kullanılmaktadır (Çepni, 2009; Karasar, 2005). İncelenecek durum bazen bir kişi, bazen bir öğrenci bazen de bir okul olabilir (Denscombe, 1998). Dolayısıyla bu çalışmada, ilkokul öğrencilerinin “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda öğrendikleri bilgileri günlük hayat ile nasıl ilişkilendirdiklerinin ortaya çıkarılması amaçlandığından özel durum yönteminin kullanılması uygun görülmüştür. Ayrıca çalışmada her bir öğrencinin yaptığı bağlamlar derinlemesine incelenmiş ve her bir öğrenci ayrı bir özel durum olarak görülmüştür.

Çalışma grubu

Araştırma verileri, 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içerisinde toplanmıştır. Çalışma grubu ise Gaziantep ili Nizip ilçesinin farklı ilkokullarında öğrenim gören 100 üçüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçsal örnekleme yaklaşımlarından tipik durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde, araştırılan problem ile ilgili evrende var olan çok sayıdaki durumdan tipik durumlar seçilerek bu gruplar üzerinden veri toplanır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Tipik durum, toplum içerisinde ortalama olarak kabul edilen ve sıra dışı olmayan durumdur (Patton, 2005). Örneğin okullar üzerinde yapılacak bir araştırma için tipik durum örnekleme, şehir merkezinde göreceli olarak geneli yansıtabilecek birkaç okulun seçilmesi ile olabilir (Strauss ve Corbin, 2014). Ancak burada dikkat edilmesi gereken örnekleme alınacak okulların birçok özellik bakımından (fiziksel yapı, başarı durumları gibi) sıradan ve tipik durumda olmasıdır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Bu amaçla bu çalışmada, ilçe merkezinde bulunan ve fiziksel yapısı, imkânları ve başarı düzeyi bakımından orta düzeyde olan beş ilkokul seçilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin 44’ü kız, 56’sı erkek olup yaşları 8 ile 10 arasında değişmektedir.

Veri toplama aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan ve beş açık uçlu sorudan oluşan bir anket kullanılmıştır. Bu anket ile 3. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersinde “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda öğrendikleri bilgileri günlük hayat ile ilişkilendirme düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle bu konunun seçilmesinin nedeni bu konuda yer alan kavramların

günlük hayatta öğrencilerin sık sık karşılaştığı kavramlar olmasıdır. Anket soruları hazırlanmadan önce, öncelikle araştırmacı tarafından araştırma konusu ile ilgili alan yazı taraması yapılmış ve 3. sınıf fen bilimleri ders kitabında yer alan “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusu detaylı bir şekilde incelenerek anket soruları hazırlanmıştır. Ayrıca bu sorular hazırlanırken 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programının özel amaçlarından biri olan “tüm bireylerin günlük yaşam sorunlarına ilişkin sorumluluk almasını ve bu sorunları çözmede fen bilimlerine ilişkin bilgi, bilimsel süreç becerileri ve diğer yaşam becerilerinin kullanılmasını sağlamak” teması göz önünde bulundurulmuştur (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Anketin kapsam geçerliği için iki alan eğitimi uzmanının ve iki sınıf öğretmeninin görüşleri alınmıştır. Bununla birlikte anket sorularının okunabilirliği ve anlaşılabilirliği bakımından dört 3. sınıf öğrencisi ile ön uygulama gerçekleştirilmiştir. Gelen dönütler doğrultusunda anket sorularında düzenlemeler yapılarak anket uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Verilerin analizi

Çalışma verileri betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analiz yönteminde çeşitli veri toplama teknikleri ile toplanan veriler daha önceden belirlenen temalara uygun olarak özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Ayrıca bu analiz yöntemi, kişilerin söyledikleri ifadelerin okuyucuya direkt aktarılmasına fırsat verir (Çepni, 2010). Yapılan bu çalışmada betimsel analiz dört aşamadan oluşmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2008). İlk aşamada araştırma sorularına dayanarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuştur. Böylece verilerin hangi temalar altında yer alacağı belirlenmiştir. İkinci aşamada ise oluşturulan çerçeveye göre veriler anlamlı ve mantıklı bir şekilde bir araya getirilmiştir. Üçüncü aşamada araştırmacı tarafından düzenlenen veriler tanımlanmıştır. Ayrıca bu aşamada öğrencilerin günlük yaşamdan verdikleri örnekler üzerinde sadece gerekli düzenlemeler (imla hatası, yazım yanlışı gibi) yapılmış ve alıntı şeklinde frekans sıklıkları hesaplanmıştır. En son aşamada ise araştırmacı tarafından bulgular açıklanmış, ilişkilendirilmiş ve anlamlandırılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

Araştırmanın Etik İzinleri

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı = Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi= 22.07.2020

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası= 34306

Bulgular

Çalışma bulguları açık uçlu anket sorularından elde edilen verilerin çözümlenmesi ile elde edilmiştir. Çözümlenen veriler ise tablolar haline getirilerek gerekli açıklamalar ile birlikte sunulmuştur.

Çalışmaya katılan öğrencilere çalışmanın ilk sorusu olarak “*Canlı veya cansız varlıkların hızlarını artırarak hareket etmelerine hızlanma hareketi denir. Günlük hayatta karşılaştığımız hızlanma hareketlerine örnekler verebilir misiniz?*” sorusu sorulmuştur. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplara ilişkin frekans değerleri Tablo 1’ de verildiği gibidir.

Tablo 1. Günlük hayatta karşılaşılan hızlanma hareketleri

Günlük hayattan örnekler	f	%
Kaplan gören ceylan	1	1
Havadan düşen top	8	8
Havalanan uçak	19	19
Yeşil ışıkta kalkan araba	10	10
Yere atılan kalem	1	1
Kaydırdaktan kayan çocuk	4	4
Acele eden insan	3	3
Duraktan kalkan otobüs	8	8
Gazına basılan araba	9	9
Koşmaya başlayan insan	23	23
Daldan düşen elma	2	2
Uçan kuş	1	1
Kemik gören köpek	6	6

Vurulan top	10	10
Limandan kalkan gemi	1	1
Uzaya fırlatılan füze	2	2
Yıldız kayması	2	2
Fare yakalamak isteyen kedi	1	1
Mutfak robotunun kademesinin artırılması	1	1
Uçurumdan yuvarlanan top	2	2
Yaydan çıkan ok	1	1
Yavrusunu kurtarmaya çalışan kuş	1	1
Uçurumdan düşen taş	1	1
İtilen oyuncak araba	4	4
Lunaparkta çarpışan araba	1	1
İtilen market arabası	2	2
Düşen yağmur damlası	1	1
Göktaşı düşmesi	1	1
Geyik gören çita	3	3
Peynir gören fare	1	1

Tablo 1 incelendiğinde, öğrencilerin günlük yaşamdan verdikleri hızlanma hareketi örnekleri; kaplan gören ceylan (%1), havadan düşen top (%8), havalandıran uçak (%19), yeşil ışıkta kalkan araba (%10), yere atılan kalem (%1), kaydırdıktan kayan çocuk (%4), acele eden insan (%3), duraktan kalkan otobüs (%8), gazına basılan araba (%9), koşmaya başlayan insan (%23), daldan düşen elma (%2), uçan kuş (%1), kemik gören köpek (%6), vurulan top (%10), limandan kalkan gemi (%1), uzaya fırlatılan füze (%2), yıldız kayması (%2), fare yakalamak isteyen kedi (%1), mutfak robotunun kademesinin artırılması (%1), uçurumdan yuvarlanan top (%2), yaydan çıkan ok (%1), yavrusunu kurtarmaya çalışan kuş (%1), uçurumdan düşen taş (%1), itilen oyuncak araba (%4), lunaparkta çarpışan araba (%1), itilen market arabası (%2), düşen yağmur damlası (%1), göktaşı düşmesi (%1), geyik gören çita (%3) ve peynir gören fare (%1) şeklinde dağılım göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilere çalışmanın ikinci sorusu olarak “*Canlı veya cansız varlıkların hızlarını azaltarak hareket etmelerine yavaşlama hareketi denir. Günlük hayatta karşılaştığımız yavaşlama hareketlerine örnekler verebilir misiniz?*” sorusu sorulmuştur. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplara ilişkin frekans değerleri Tablo 2’ de verildiği gibidir.

Tablo 2. Günlük hayatta karşılaşılan yavaşlama hareketleri

Günlük hayattan örnekler	f	%
İstasyona yaklaşan tren	8	8
Fişi çekilen mutfak robotunun yavaşlaması	1	1
Frenine basılan araba	19	19
Kırmızı ışığa yaklaşan araba	22	22
Fişi çekilen makine	1	1
Rampa çıkılması	3	3
Durağa yaklaşan otobüs	11	11
Piste iniş yapan uçak	10	10
Direğe çarpan top	1	1
Bitiş çizgisine yaklaşan koşucu	2	2
Havalanmaya başlayan uçak	1	1
Koşan köpeğin tasmaından çekilmesi	1	1
Park edilmeye çalışılan araba	1	1
Koşan çocuğun geriye doğru çekilmesi	1	1
Okula geç kalan çocuğun okulu görünce yavaşlaması	1	1
Havaya atılan top	5	5
Önüne araba çıkan çocuk	1	1
Pili azalan saatte akrebin yavaşlaması	1	1
Yere konan kelebek	1	1
Bir yere konan kuş	2	2
Çamaşır sıkma programının sonuna gelmesi	1	1
Limana yaklaşan gemi	2	2
Koşarken önümüze engel çıkılması	1	1
Benzini biten araba	1	1

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin günlük yaşamdan verdikleri yavaşlama hareketi örnekleri; istasyona yaklaşan tren (%8), fişi çekilen mutfak robotunun yavaşlaması (%1), frenine basılan araba (%19), kırmızı ışığa yaklaşan araba (%22), fişi çekilen makine (%1), rampa çıkılması (%3), durağa yaklaşan otobüs (%11), piste iniş yapan uçak (%10), direğe çarpan top (%1), bitiş çizgisine yaklaşan koşucu (%2), havalanmaya başlayan uçak (%1), koşan köpeğin tasmaından çekilmesi (%1), park edilmeye çalışılan araba (%1), koşan çocuğun geriye doğru çekilmesi (%1), okula geç kalan çocuğun okulu görünce yavaşlaması (%1), havaya atılan top (%5), önüne araba çıkan çocuk (%1), pili azalan saatte akrebin yavaşlaması (%1), yere konan kelebek (%1), bir yere konan kuş (%2), çamaşır sıkma programının sonuna gelmesi (%1), limana yaklaşan gemi (%2), koşarken önümüze engel çıkılması (%1) ve benzini biten araba (%1) şeklinde dağılım göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilere çalışmanın üçüncü sorusu olarak “Yön değiştirme hareketi, hareket halinde olan bir cismin mevcut hareketinden farklı yönde ve bir kuvvete maruz kalarak farklı bir yöne doğru yönelmesidir. Günlük hayatta karşılaştığımız yön değiştirme hareketlerine örnekler verebilir misiniz?” sorusu sorulmuştur. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplara ilişkin frekans değerleri Tablo 3’ de verildiği gibidir.

Tablo 3. Günlük hayatta karşılaşılan yön değiştirme hareketleri

Günlük hayattan örnekler	f	%
Direksiyonu çevrilen araba	6	6
Yandan vurulan oyuncak araba	3	3
Ters yönde kuvvet uygulanan araba	1	1
Duvara ve direğe çarpan top	17	17
İnsana çarpan top	2	2
Kavşaktan dönen araba	17	17
Tenis oynarken pinpon topunun yaptığı hareket	4	4
Sallanan salıncak	1	1
Havalimanına yaklaşan uçak	1	1
Direksiyonu çevrilen bisiklet	1	1
Kediyi gören farenin yön değiştirmesi	1	1
Çitanın kovaladığı geyik	1	1
Drift atan araba	1	1
Ay çiçeğinin Güneş'e yönelmesi	3	3
Paslaşılın topun yaptığı hareket	5	5
Sağa dönen araba	8	8
Önüne araba çıkan adam	1	1
İp atlarken	1	1
Gondolun yaptığı hareket	1	1
Yakan top oynarken	1	1
Ambulans gören arabanın sağ şeride geçmesi	1	1
Köpek gören çocuk	1	1
Kaydırdaktan kayarken	2	2
U dönüşü yapan araba	2	2
Dönen sandalye	3	3
Düz giden birinin markete doğru yönelmesi	1	1
Araba görünce kaçan kedi	1	1
Dünyanın Güneş etrafında dönmesi	1	1
Saatin hareketi	1	1
İnsanların sağa veya sola dönmesi	2	2
Düz giden bilyenin rüzgâr etkisi ile yönünün değişmesi	1	1

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin günlük yaşamdan verdikleri yön değiştirme hareketi örnekleri; direksiyonu çevrilen araba (%6), yandan vurulan oyuncak araba (%3), ters yönde kuvvet uygulanan araba (%1), duvara ve di-reğe çarpan top (%17), insana çarpan top (%2), kavşaktan dönen araba (%17), tenis oynarken pinpon topunun yaptığı hareket (%4), sallanan salıncak (%1), havalimanına yaklaşan uçak (%1), direksiyonu çevrilen bisiklet (%1), kediyi gören farenin yön değiştirmesi (%1), çitanın kovaladığı geyik (%1), drift atan araba (%1), Ay çiçeğinin Güneş'e yönelmesi (%3), paslaşılın topun yaptığı hareket (%5), sağa dönen araba (%8), önüne araba çıkan adam (%1), ip at-larken (%1), gondolun yaptığı hareket (%1), yakan top oynarken (%1), ambu-lans gören arabanın sağ şeride geçmesi (%1), köpek gören çocuk (%1), kaydı-raktan kayarken (%2), U dönüşü yapan araba (%2), dönen sandalye (%3), düz giden birinin markete doğru yönelmesi (%1), araba görünce kaçan kedi (%1), Dünyanın Güneş etrafında dönmesi (%1), saatin hareketi (%1), insanların sağa veya sola dönmesi (%2) ve düz giden bilyenin rüzgâr etkisi ile yönünün değişmesi (%1) şeklinde dağılım göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilere çalışmanın dördüncü sorusu olarak "Bir cis-min belli bir nokta etrafında dolanmasına dönme hareketi denir. Günlük hayatta kar-şılaştığınız dönme hareketlerine örnekler verebilir misiniz?" sorusu sorulmuştur. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplara ilişkin frekans değerleri Tablo 4' de verildiği gibidir.

Tablo 4. Günlük hayatta karşılaşılan dönme hareketleri

Günlük hayattan örnekler	f	%
Dönme dolap	42	42
Mevlana	3	3
Musluğu açma	6	6
Balerinin dönmesi	3	3
Hortum olayı	6	6
Mutfak robotunun dönmesi	1	1
Arabanın tekeri	5	5
Dünya'nın kendi etrafında dönmesi	16	16
Semazenlerin dönmesi	13	13
Rüzgâr türbini	2	2
Kavanozun kapağı açılırken yapılan hareket	1	1
Atlıkarınca	12	12
Vantilatör pervanesi	16	16
Helikopter pervanesi	3	3
Parktaki dönence	1	1
Saatin yelkovanı	9	9
Dönen topaç	11	11

Dünyanın Güneş etrafında yaptığı hareket	4	4
Pergeldeki kalemin iğne etrafında yaptığı hareket	1	1
Kutu kutu pense oyunu	1	1
Bisikletin pedalının çevrilmesi	1	1
Çamaşır makinesi	2	2
Çarkifeleğin dönmesi	3	3
Kalemin açacakla açılması	1	1
Pusulunun ibresi	2	2
Matkabın dönmesi	1	1

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin günlük yaşamdan verdikleri dönme hareketi örnekleri; dönme dolap (%42), Mevlana (%3), musluğu açma (%6), balerinin dönmesi (%3), hortum olayı (%6), mutfak robotunun dönmesi (%1), arabanın tekeri (%5), Dünya'nın kendi etrafında dönmesi (%16), Semazenlerin dönmesi (%13), rüzgâr türbini (%2), kavanozun kapağı açılırken yapılan hareket (%1), atlıkarınca (%12), vantilatör pervanesi (%16), helikopter pervanesi (%3), parktaki dönence (%1), saatin yelkovanı (%9), dönen topaç (%11), Dünyanın Güneş etrafında yaptığı hareket (%4), pergeldeki kalemin iğne etrafında yaptığı hareket (%1), kutu kutu pense oyunu (%1), bisikletin pedalının çevrilmesi (%1), çamaşır makinesi (%2), çarkifeleğin dönmesi (%3), kalemin açacakla açılması (%1), pusulanın ibresi (%2) ve matkabın dönmesi (%1) şeklinde dağılım göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilere çalışmanın son sorusu olarak “*Hareketli bir varlığın peş peşe aşağı-yukarı veya ileri-geri yönde tekrarlayarak yaptığı harekete sallanma hareketi denir. Günlük hayatta karşılaştığımız sallanma hareketlerine örnekler verebilir misiniz?*” sorusu sorulmuştur. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplara ilişkin frekans değerleri Tablo 5’ de verildiği gibidir.

Tablo 5. Günlük hayatta karşılaşılan sallanma hareketleri

Günlük hayattan örnekler	f	%
Asansörün aşağı-yukarı hareketi	3	3
Salıncakta sallanan çocuk	76	76
Gondolun sallanması	3	3
Sallanan sandalye	6	6
Yelpazenin sallanması	2	2
Vurulan boks torbası	2	2
Guguklu saat	3	3
Bayrağın sallanması	3	3
Dişin sallanması	1	1
İpe asılarak sallanan sirkteki gösterici	4	4
Saat sarkacı	8	8
Kilise çanının sallanması	1	1

İpe bağladığımız topacın sağa sola sallanması	1	1
Hacıyatmazı ittiğimizde	1	1
Tahterevalli	8	8
Sallanan beşik	11	11
Sallanan hamak	1	1
Trambolinde zıplarken	1	1
Klimanın kapağının aşağı yukarı hareketi	1	1
Bebeğini ayağında sallayan anne	1	1
Deprem anında evlerin hareketi	7	7
Tespîh sallamak	2	2
Ütünün ileri geri hareketi	1	1

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin günlük yaşamdan verdikleri sallanma hareketi örnekleri; asansörün aşağı-yukarı hareketi (%3), salıncakta sallanan çocuk (%76), gondolun sallanması (%3), sallanan sandalye (%6), yelpazenin sallanması (%2), vurulan boks torbası (%2), guguklu saat (%3), bayrağın sallanması (%3), dişin sallanması (%1), ipe asılarak sallanan sirkteki gösterici (%4), saat sarkacı (%8), kilise çanının sallanması (%1), ipe bağladığımız topacın sağa sola sallanması (%1), hacıyatmazı ittiğimizde (%1), tahterevalli (%8), sallanan beşik (%11), sallanan hamak(%1), Trambolinde zıplarken(%1), klimanın kapağının aşağı yukarı hareketi (%1), bebeğini ayağında sallayan anne (%1), deprem anında evlerin hareketi (%7), tespîh sallamak (%2) ve ütünün ileri geri hareketi (%1) şeklinde dağılım göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma ile ilkokul 3. sınıf öğrencilerinin “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda öğrendikleri bilgileri günlük hayat ile ilişkilendirme durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma bulguları incelendiğinde, çalışmaya katılan ilkokul öğrencilerinin “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda yer alan kavramlarla ilgili çeşitli örnekler verdikleri görülmektedir. Bu duruma dayanarak ilkokul 3. sınıf öğrencilerinin “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda öğrendikleri temel kavramları (hızlanma, yavaşlama, yön değiştirme, dönme, sallanma) günlük hayat ile ilişkilendirebildikleri söylenebilir. Ancak bu ilişkilendirmenin istenilen düzeyde olmadığı verilen örneklerden anlaşılmaktadır. Şöyle ki öğrenciler tarafından en çok söylenen hızlanma hareketi örneklerinin *koşmaya başlayan insan* (%23), *havalanan uçak* (%19), *yeşil ışıkta kalkan araba* (%10) ve *vurulan top* (%10) (Demiray ve Köker, 2017, s. 72); en çok söylenen yavaşlama hareketi örneklerinin *kırmızı ışığa yaklaşan araba*

(%22), *frenine basılan araba* (%19), *durağa yaklaşan otobüs* (%11) ve *piste iniş yapan uçak* (%10) (Demiray ve Köker, 2017, s. 72); en çok söylenen dönme hareketi örneklerinin *Dünya'nın kendi etrafında dönmesi* (%16) ve *dönen topaç* (%11) (Demiray ve Köker, 2017, s. 77); en çok söylenen sallanma hareketi örneğine *salıncakta sallanan çocuk* (%76) (Demiray ve Köker, 2017 s.76) örneklerinin verilmesi ve tüm bu örneklerin öğrencilerin 3. sınıf fen bilimleri ders kitabında yer alan örneklerden oluşmasıdır. Ayrıca çok sık söylenmese de öğrenciler tarafından yön değiştirme hareketine verilen *tenis oynarken pinpon topunun yaptığı hareket* (%4), *Ayçiçeğinin Güneş'e yönelmesi* (%3) ve *paslaşılan topun yaptığı hareket* (%5) (Demiray ve Köker, 2017, s. 74); dönme hareketine verilen *bisiklet pedalının çevrilmesi* (%1) ve *rüzgâr türbini* (%2) (Demiray ve Köker, 2017, s.77); sallanma hareketine verilen *gondolun sallanması* (%3) ve *tahterevalli* (%8) (Demiray ve Köker, 2017, s.76) örneklerinin de benzer şekilde öğrencilerin ders kitaplarında yer alan örnekler olduğu görülmektedir. “Varlıkların Hareket Özellikleri” ile ilgili günlük hayatta çok fazla sayıda örnek olmasına rağmen öğrencilerin daha çok ders kitaplarında yer alan örnekleri vermeleri sınıfta öğrenilen bazı bilgilerin daha çok ezberi bilgiler olarak kaldığına işaret etmektedir. Ayrıca bu durum, öğretmenlerin ders işlerken konuya ilişkin örnekleri daha çok ders kitaplarında yer alan örneklerle kısıtladıkları dolayısıyla günlük yaşamdan yeterince örnekler vermemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Oysaki günlük yaşamla ilişkilendirilmeden verilen bilgiler ezberi bir bilgi olmaktan öteye gidemeyecek ve öğrenmede kalıcılıktan bahsedilmeyecektir. Alan yazındaki birçok çalışma da bu bulguyu destekler niteliktedir. Şöyle ki bu çalışmalarda kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrenmenin ezberden uzaklaşması gerektiğinden bunun yolunun da öğrenilen bilgilerin günlük yaşam ile ilişkilendirme düzeyinin artmasıyla sağlanabileceğinden bahsedilmektedir (Akgün, Çinici, Yıldırım ve Köprübaşı, 2015; Campbell ve Lubben, 2000; Martin, 2009; Pekdağ, Azizoğlu, Topal, Ağalar ve Oran, 2013). Ayrıca fen bilimleri ders kitabında da belirtildiği gibi öğrencilerin varlıkların hareket özelliklerini hepsini bir arada gözlemleyebilecekleri en uygun yer lunaparklardır (Demiray ve Köker, 2017, s.77). Varlıkların hareket özellikleri ile ilgili lunaparktan verilen örneklere bakıldığında, hızlanma hareketine *lunaparkta çarpışan araba* (%1); yön değiştirme hareketine *gondolun yaptığı hareket* (%1); dönme hareketine *dönme dolap* (%42) ve *atlıkarcıca* (%12); sallanma hareketine ise *gondolun sallanması* (%3) örneklerinin verildiği görül-

mektedir. Yavaşlama hareketine ise lunaparktan örnek verilmediği görülmektedir. Lunapark ve parklar özellikle ilkokul çocuklarının daha fazla vakit geçirdiği ve eğlendikleri alanlar olmasına rağmen öğrencilerin lunaparktan kısıtlı örnek vermeleri ilgi çekicidir. Bu durum lunaparkların paralı olmasından ve her öğrencinin sosyoekonomik düzeyinin aynı olmamasından veya ezbere öğrenme yapan öğrencilerin öğrendikleri bilgilerle günlük olayları bağdaştıramadıklarından kaynaklanmış olabilir. Alan yazında yapılan benzer birçok çalışmada da (Doğan, Kırvak ve Baran, 2004; Hürcan ve Önder, 2012; Mengi, 2011; Yılmaz, 2008) öğrencilerin öğrendikleri bilgilerin günlük yaşam ile ilişkilendirme düzeyinin istenilen seviyede olmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin “Varlıkların Hareket Özellikleri” konusunda daha çok ders kitaplarında yer alan örnekleri vermelerine rağmen verilen bazı örneklerin ise günlük hayat ile ilişkilendirme düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Örneğin; ders kitabında yer alan klasik örnekler dışında hızlanma hareketine *kaplan gören ceylan (%1), uzaya fırlatılan füze (%2), yıldız kayması (%2), düşen yağmur damlası (%1), göktaşı düşmesi (%1), fare yakalamak isteyen kedi (%1), yavrusunu kurtarmaya çalışan kuş (%1), geyik gören çita (%3), peynir gören fare (%1); yavaşlama hareketine fişi çekilen mutfak robotunun yavaşlaması (%1), pili azalan saatte akrebin yavaşlaması (%1), çamaşır sıkma programının sonuna gelinmesi (%1); yön değiştirme hareketine *duvara ve direğe çarpan top (%17), kavşaktan dönen araba (%17), kediyi gören farenin yön değiştirmesi (%1), çitanın kovaladığı geyik (%1), drift atan araba (%1), ambulans gören arabanın sağ şeride geçmesi (%1); dönme hareketine *Mevlana (%3), balerin (%3), hortum (%6), semazenlerin dönmesi (%13), pergeldeki kalemin iğne etrafında yaptığı hareket (%1); sallanma hareketine *asansörün aşağı yukarı hareketi (%3), sallanan sandalye (%6), yelpazenin sallanması (%2), vurulan boks torbası (%2), guguklu saat (%3), bayrağın sallanması (%3), ipe asılarak sallanan sirkteki gösterici (%4), saat sarkacı (%8), kilise çanının sallanması (%1), ipe bağladığımız topacın sağa sola sallanması (%1), hacıyatmazı ittiğimizde (%1), sallanan beşik (%11), sallanan hamak (%1), trampolinde zıplarken (%1), klimanın kapağının aşağı yukarı hareketi (%1), bebeğini ayağında sallayan anne (%1), deprem anında evlerin hareketi (%7) ve ütünün ileri geri hareketi (%1) örneklerinin verilmesi. Aynı zamanda verilen bu örneklerden öğrencilerin günlük yaşamda meydana gelen bazı olayları iyi gözlemledikleri ve bu gözlemlerini derste öğrendikleri bilgilerle bağdaştırabildikleri sonucuna da ulaşılabilir. Bilge ve Ayvacı (2018) tarafından yapılan ve ortaokul öğrencilerinin****

fen dersinde seçilen bir konuda öğrendikleri bilgileri günlük yaşam ile ne kadar bağdaştırabildiklerini belirlemeye çalıştıkları çalışmanın sonucunda bu bağdaştırmanın istenilen düzeyde olmadığı ancak verilen bazı örneklerin günlük hayat ile ilişkilendirme düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin bir derste veya bir konuda edindikleri bilgileri günlük yaşama aktarma düzeyini belirleme çalışın alan yazındaki birçok çalışma incelendiğinde, bu çalışmaların sonucunda öğrencilerin konularda yer alan birçok kavramda kavram yanılgısı yaşadıkları görülmüştür (Acet, 2019; Bilge ve Ayvacı, 2018; Canpolat ve Ayyıldız, 2019; Taşdemir ve Demirbaş, 2010). Yapılan çalışmada ise alan yazındaki bu çalışmaların aksine çok az kavram yanılgısına ulaşılmıştır. Örneğin yavaşlama hareketine *havalanmaya başlayan uçak* (%1); sallanma hareketine ise *tespîh sallamak* (%2) örneklerinin verilmesi. Bu durum ise dikkatsizlikten veya toplumsal yanılgılardan kaynaklanmış olabilir. Şöyle ki piste iniş yapan uçağın yaptığı yavaşlama hareketi sehven havalanmaya başlayan uçak şeklinde ifade edilmiş de olabilir. Sadece bir öğrencinin bu örneği vermesi bu sonucu destekleyebilir. Ayrıca bir öğrencinin sallanma hareketine bilimsel anlamını dikkate almadan toplumumuzda yaygın olan tespîh sallama hareketini örnek vermesi toplumun konuşma dilinin bazı öğrencilerde kavram yanılgısı oluşturabileceğini göstermektedir. Kişinin bulunduğu sosyal çevrenin onun bilişsel gelişiminde önemli olduğunu savunan Vygotsky ve alan yazındaki birçok çalışma da bu sonucu destekler niteliktedir (Bilge ve Ayvacı, 2018; Taşdemir ve Demirbaş, 2010; Ülgen, 1997). Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu önerilere yer verilebilir:

1. 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı öğrenilen bilgilerin günlük hayat ile ilişkilendirilmesinin önemine vurgu yaptığı halde ve fen derslerinin içeriğinin büyük çoğunluğunun günlük hayat ile ilişkili olmasına rağmen ilgili literatür ve bu çalışmanın sonucu bu ilişkilendirmenin istenilen seviyede olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu duruma yol açan nedenler detaylı bir şekilde araştırılmalı bunun içinde bu programın uygulayıcıları olan öğretmenlerle ve öğrencilerle ayrıntılı görüşmeler yapılabilir.
2. Özellikle soyut düşünme becerisi gelişmemiş olan ilkökul öğrencilerine kavramları somutlaştırmak için soyut kavramların günlük hayat ile ilişkilendirmesi sağlanmalıdır. Bunun için ise öğretmen, sadece ders kitap-

larında olan örneklerle yetinmeyip öğrencinin doğal çevreyi gözlemlemesi ve bu gözlemlerini derste öğrendiği bilgilerle ilişkilendirmesi için gerekli öğrenme ortamını sağlayabilmelidir.

3. Öğrencilerin derste öğrendikleri bilgileri günlük yaşama transferini kolaylaştırmada önemli bir role sahip olan öğretmenlerin bu konuda öğrencilerine rehberlik edebilmesi için öğretmenlerin lisans eğitiminde de bu ilişkilendirmenin önemine vurgu yapacak seçmeli dersler eklenebilir.
4. Sınav soruları hazırlanırken bu soruların da günlük hayat ile ilişkili problemler olmasına dikkat edilebilir. Böylece öğrenciler günlük hayatlarında daha dikkatli gözlemler yapabilir ve bu gözlemlerini derste öğrendikleri kavramlarla ilişkilendirmek için daha fazla çaba sarf edebilir.
5. Sınıf ortamında verilen kavramlarla ilgili öğrencilerden günlük yaşam örnekleri vermeleri istenerek, öğrencilerde var olan kavram yanılgıları ortaya çıkarılabilir ve bu kavram yanılgılarının ileriki öğrenmeleri olumsuz etkilememesi için anında müdahale edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Primary School Students' Association Levels
between Daily Life and the Acquired Knowledge on
"Motion of Assets"**

*

Sümeyye Aydın Gürler
Gaziantep University

Teaching of the complex and abstract concepts that are part of the science curriculum to primary school students is more difficult compared with students in other grades. Hence, it is of significant importance to concretize these concepts. One of the methods for doing so is to associate the abstract concepts with daily life when teaching the students. It has been observed that students are more interested in science courses, that teaching is more effective and that lessons are more enjoyable when concepts in the science course are taught by associating them with daily life (Andree, 2003; Fortus et al., 2005). Thus, the aim of the present study was to determine the association level between daily life and the acquired knowledge on "Motion of Assets" for primary school 3rd grade students.

Case study method was used in the qualitatively designed study. Study data were acquired during the 2019-2020 academic year. Whereas the study group was comprised of 100 third grade students continuing their education at different primary schools at the Nizip district of Gaziantep province. Typical case sampling from among the purposive sampling approaches was used for determining the study group. A questionnaire comprised of five open ended questions prepared by the researcher was used for data acquisition. The study data were analyzed via descriptive analysis method.

It can be stated when the study findings are examined that 3rd grade primary school students are able to associate the fundamental concepts (speeding up, slowing down, changing direction, rotation, swinging) on the "Motion of Assets" subject with daily life. However, it can be understood from the examples given that the level of association is not at the desired level. This is due to the fact that *person starting running* (%23), *plane lifting off* (%19), *car starting up at the green light* (%10) and *kicked ball* (%10) (Demiray and Köker, 2017, s. 72) are among the most frequently repeated examples for speeding;

car approaching red light (%22), *braking car* (%19), *bus approaching a stop* (%11) and *landing plane* (%10) (Demiray and Köker, 2017, s. 72) are among the most frequently repeated examples for slowing down; *Earth rotating around itself* (%16) and *rotating whirligig* (%11) (Demiray and Köker, 2017, s. 77) are among the most frequently repeated examples for rotational motion; and that *child on a swing* (%76) (Demiray and Köker, 2017 s.76) is the most frequently repeated example for swinging motion which are among examples included in 3rd grade science textbook. It is also observed in many similar studies in literature (Doğan, Kırvak and Baran, 2004; Hürcan and Önder, 2012; Mengi, 2011; Yılmaz, 2008) that students are not at the desired level with regard to associating their acquired knowledge with daily life. The fact that students give examples in the textbook for “Motion of Assets” despite the large number of similar examples in daily life indicate that some of the acquired information is memorized knowledge. Many other studies in the literature support this finding. Such that, these studies put forth that learning should remain distant to memorizing in order for permanent learning to take place which can be attained by increasing the level of association of acquired knowledge with daily life (Akgün, Çinici, Yıldırım and Köprübaşı, 2015; Campbell and Lubben, 2000; Martin, 2009; Pekdağ, Azizoglu, Topal, Ağalar and Oran, 2013).

Even though students gave examples from the textbook for “Motion of Assets”, it can be stated that the level of association with daily life is higher for various other examples (deer seeing a tiger, rocket launched into space, slowing down of a robot that is turned off, slowing down of the clock hand as the battery loses its power, car taking a corner, rat changing direction after coming across a cat, rotation of ballerinas, whirling dervishes, rocking crib, cuckoo clock). It was observed as a result of the study conducted by Bilge and Ayyvacı (2018) for identifying the level at which secondary school students are able to associate with daily life the acquired knowledge on a selected subject from the science course that the level of association is not at the desired level but that the level of association with daily life is quite high for some of the examples provided.

Related studies in literature carried out for identifying the level at which students are able to transfer their acquired knowledge on a certain subject to daily life reveal that students experience misconceptions in many concepts (Acet, 2019; Bilge and Ayyvacı, 2018; Canpolat and Ayyıldız, 2019; Taşdemir and Demirbaş, 2010). Contrary to previous studies, fewer misconceptions

were observed in the present study. *A plane taking off* for slowing down or the example of *swinging a prayer bead* for swinging motion can be indicated as examples of such misconceptions. This may be due to lack of attention or social misconceptions.

Kaynakça / References

- Acet, A. (2019). *Ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin canlılar ve enerji ilişkileri ünitesi kavramlarını günlük yaşamlarına aktarma düzeylerinin belirlenmesi*. Yüksek lisans tezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> veri tabanından erişildi.
- Akgün, A., Çinici, A., Yıldırım, N. ve Köprübaşı, M. (2015). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin fen ve teknoloji dersi kavramlarını günlük hayata transfer düzeylerinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(4), 1356-1368. <https://doi.org/10.17244/eku.536638>
- Akgün, A., Tokur, F. ve Duruk, Ü. (2016). Fen öğretiminde öğrenilen kavramların günlük yaşamla ilişkilendirilmesi: Su kimyası ve su arıtımı. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 161-178. <https://doi.org/10.17984/adyuebd.87973>
- Alkış Küçükaydın, M. (2019). İlkokul öğrencileri fen bilimleri dersinde öğrendikleri bilgileri günlük yaşamlarıyla ne kadar ilişkilendirebiliyor? *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 440-452. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2019.19.46660-418986>
- Andree, M. (2003, August). *The everyday-life in science classroom; A study on ways of using and referring to everyday-life*. The ESERA Conference in Noordwijkerhout, The Netherlands.
- Ash, D. (2004). Reflective scientific sense-making dialogue in two languages: The science in the dialogue and the dialogue in the science. *Science Education*, 88, 855-884. <https://doi.org/10.1002/sce.20002>
- Ayas, A. P. ve Özmen, H. (1998). *Asit-baz kavramlarının güncel olaylarla bütünleştirilme seviyesi: Bir örnek olay çalışması*. III. Ulusal Fen Bilimleri Eğitimi Sempozyumu, Trabzon, Turkey.
- Aydın, A. (2000). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Balkan Kıyıcı, F. ve Aydoğdu, M. (2011). Fen bilgisi öğretmen adaylarının günlük yaşamları ile bilimsel bilgileri ilişkilendirebilme düzeylerinin belirlenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, 5(1), 43-61. <https://doi.org/10.17522/balikesirnef.541641>

- Bilge, E. ve Ayvacı, H. Ş. (2018). *Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin günlük hayat ile ilişkilendirilme düzeylerinin değerlendirilmesi: Maddenin hal değişimi bağlamı*. 27. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi, Antalya.
- Buyruk, B. ve Korkmaz, Ö. (2016). Öğrencilerin fen bilimleri dersine dönük kavramları günlük hayatla ilişkilendirme durumları. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 159-172. <https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.745381>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (4. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, B. ve Lubben, F. (2000). Learning science through contexts: Helping pupils make sense of everyday situations. *International Journal of Science Education*, 22(3), 239-252. <https://doi.org/10.1080/095006900289859>
- Canpolat, E. ve Ayyıldız, K. (2019). 8. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersi bilgilerini günlük yaşam ile ilişkilendirebilme düzeyleri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 3(1), 21-39. <https://doi.org/10.17556/jef.50116>
- Çeliker, D. ve Kara, F. (2016). Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin “maddenin değişimi” ünitesindeki bilgilerini günlük yaşamla ilişkilendirebilme düzeyleri açısından hazırlanmış çalışmalarının belirlenmesi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 21-39. <https://doi.org/10.9775/kausbed.2016.002>
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çepni, S. (2009). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (Genişletilmiş 4. baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (Geliştirilmiş 5. baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Demiray, K. ve Köker, Ö. (2017). *İlkokul fen Bilimleri 3. sınıf ders kitabı* (1. baskı). Ankara: Korza Yayıncılık.
- Denscombe, M. (1998) *The good research guide*. Buckingham: Open University Press
- Doğan, S., Kırvak, E. ve Baran, Ş. (2004). Lise öğrencilerinin biyoloji derslerinde edindikleri bilgileri günlük hayatla ilişkilendirebilme düzeyleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 57-63. <https://doi.org/10.17556/jef.50116>
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Enginar, I., Saka, A. ve Sesli, E. (2002). *Lise 2 öğrencilerinin biyoloji derslerinde kazandıkları bilgileri güncel olaylarla ilişkilendirebilme düzeyleri*. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Ankara.

- Fortus, D., Krajcik, J., Charles, D., Marx, R. W. ve Mamlok-Naaman, R. (2005). Design based science and real-world problem-solving. *International Journal of Science Education*, 27(7), 855-879. <https://doi.org/10.1080/09500690500038165>
- Hürcan, N. ve Önder, İ. (2012, Haziran). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin fen ve teknoloji dersinde öğrendikleri fen kavramlarını günlük yaşamla ilişkilendirme durumlarının belirlenmesi*. X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Niğde.
- İlkörücü-Göçmençelebi, Ş. ve Özkan, M. (2009). İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin fen bilgisi biyoloji konularını günlük yaşamla ilişkilendirme düzeylerinin başarıya etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 525-530. <https://doi.org/10.17522/balikesimef.605489>
- İlkörücü-Göçmençelebi, Ş. ve Özkan, M. (2010). İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin fen bilgisi dersinde öğrendikleri biyoloji bilgilerini günlük yaşamla ilişkilendirme düzeylerini ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 121-132. <https://doi.org/10.17679/inuefd.531733>
- Kara, F. (2016). Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersinde öğrendikleri bilgileri günlük yaşamlarıyla ilişkilendirebilmelerine yönelik düşünceleri ile fen bilimleri dersindeki başarıları arasındaki ilişki. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1380-1397. <https://doi.org/10.17556/jef.50116>
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Köse, E. Ö. ve Gül, Ş. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının biyoloji bilgilerini günlük yaşamla ilişkilendirme düzeyleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 84-103. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.306016>
- Martin, D. J. (2009). *Elementary science methods: A constructivist approach* (5th Edition). Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Mengi, F. (2011). *İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin fen ve teknoloji konularını günlük hayat problemlerinin çözümüne transfer düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Mili Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Özmen, H. (2003). Kimya öğretmen adaylarının asit ve baz kavramlarıyla ilgili bilgilerini günlük olaylarla ilişkilendirebilme düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(2), 317- 324. <https://doi.org/10.12984/egeefd.310426>
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Pekdağ, B., Azizoglu, N., Topal, F., Ağalar, A. ve Oran, E. (2013). Kimya bilgilerini günlük yaşamla ilişkilendirme düzeyine akademik başarının etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(4), 1275-1286. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2701>

- Pınarbaşı, T., Doymuş, K., Canpolat, N. ve Bayrakçeken, S. (1998). Üniversite kimya bölümü öğrencilerinin bilgilerini günlük hayatla ilişkilendirebilme düzeyleri. *III. Ulusal Fen Bilimleri Eğitimi Sempozyumu*, Trabzon, Türkiye.
- Senemoğlu, N. (2001). *Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (3.baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (2014). *Basics of qualitative research techniques*. New York: Sage Publications.
- Şimşek, C. L. (Ed.). (2011). *Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları* (1. baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Taşdemir, A. ve Demirbaş, M. (2010). İlköğretim öğrencilerinin fen ve teknoloji dersinde gördükleri konulardaki kavramları günlük yaşamla ilişkilendirebilme düzeyleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 124-148. <https://doi.org/10.23863/kalem.2017.15>
- Türkoğuz, S. ve Yankayış, K.(2015). Isı ve sıcaklık hakkındaki kavram yanlışlarının günlük yaşama etkileri üzerine öğretmen görüşleri. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 498-515. <https://doi.org/10.14582/duzgef.645>
- Ülgen, G. (1997). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Wellington, J. (2000). *Educational research, contemporary issues and practical approaches*. London: Continuum.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, N. (2008). *İlköğretim altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfları, lise birinci sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının fen bilgisindeki temel bilgilerle günlük hayatı ilişkilendirme becerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yiğit, N., Devocioğlu, Y. ve Aycacı, H. Ş. (2002). *İlköğretim fen bilgisi öğrencilerinin fen kavramlarını günlük yaşamdaki olgu ve olaylarla ilişkilendirme düzeyleri*. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aydın Gürler, S. (2021). İlkokul öğrencilerinin “varlıkların hareket özellikleri” konusunda öğrendikleri bilgileri günlük hayat ile ilişkilendirme durumları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1124-1147. DOI: 10.26466/opus.826004

Eğitimde Psikodrama Dersinin Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerine ve Mesleki Kazanımlarına Yönelik Etkisi

DOI: 10.26466/opus.864561

Rumeysa Akgün* - Odise Vuçinas **

* Dr.Öğr.Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

E-Posta: rumeysaakgun@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4226-2191](https://orcid.org/0000-0003-4226-2191)

** Öğr.Gör., Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

E-Posta: o.voutinas@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3172-0890](https://orcid.org/0000-0002-3172-0890)

Öz

Psikodrama bireylerin yaşamlarında gerçekleştirdikleri veya gerçekleştiremedikleri pişmanlıkları, hayalleri, beklentileri, umutları, söylemek isteyip de söyleyemedikleri kısacası hayata dair yaşamlarındaki her olayın, durumun sahnede vücut bulmuş halidir. Bu açıdan bakıldığında psikodrama hayatın kendisi, sözle ifade edilemeyen durumların sözsüz olarak ifade etmenin belki de en etkili yoludur. Hayat serüvenine baktığımızda karşımıza üzücü, öfkelendiğimiz, karşı koymak istediğimiz pek çok olay çıkmaktadır. Karşılaşılan bu durumlarla baş edebilmek için bireyin güçlü olabilmesi ve olaylara karşı meydan okuyabilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yaşadığı olumsuzluklarla baş edemez.

Özellikle sosyal hizmet ve psikoloji gibi bireyle ve onun sorunları ile ilgilenen meslek elemanlarının en temelde kendilerini tanımaları ve sorunlarını çözebilme kapasitelerini geliştirmeleri gerektiği düşüncesinden yola çıkarak bu çalışma sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin psikodrama uygulamasının onların kişisel gelişimlerine ve mesleki kazanımlarına etkisini incelemek adına gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada bir üniversitede sosyal hizmet bölümünde okuyan 38 öğrenci ile 8 haftalık bir eğitimde psikodrama grubu gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda psikodramanın kişisel gelişimlerine, empati becerilerinin gelişmesine, başkaları ile iletişimlerinin gelişmesine ve mesleki donanımlarına etkisinin oldukça yararlı olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucuna göre psikodrama eğitiminin sadece sosyal hizmet bölümünde değil tüm sosyal bilimler alanında eğitim gören üniversite öğrencileri için ders olarak konulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kişisel Gelişim, Mesleki Kazanım, Psikodrama, Sosyal Hizmet Öğrencisi

The Effect of Psychodrama Lessons on The Personal Characteristics and Professional Benefits of Students of Social Work

Abstract

Psychodrama is the realization of the regrets, dreams, expectations, hopes that individuals have realized or not realized in their lives, in short, every event and situation in their lives, whether they want to say or not. From this point of view, psychodrama is perhaps the most effective way of expressing life itself and situations that cannot be expressed verbally. When we look at the adventure of life, there are many events that are incredibly sad, angry and want to resist. To cope with these situations, the individual must be strong and able to challenge the events. Otherwise, he cannot cope with his negativity.

This study was carried out to examine the effect of psychodrama practice of social work students on their personal development and professional achievements, based on the idea that professionals who deal with individuals and their problems, especially social work and psychology, should basically know themselves and develop their capacity to solve their problems.

In the study, an 8 week psychodrama experience group was carried out with 38 students studying at a university social work department. As a result of the study, it was found that psychodrama has a greatly beneficial effect on personal development, development of empathy skills, development of communication with others and professional skills. According to the results of the research, it is suggested that psychodrama education should be included as a course only for university students studying in the social work department in all social sciences.

Keywords: *Personal Development, Professional Acquisition, Psychodrama, Social Work Student*

Giriş

Sevebilme yeteneği, ruh sağlığının ana ögesidir. Kendini gerçekleştiren bireyler; tüm insanlara karşı güçlü bir şefkat gösteren, empati duygusuna sahip, derin sevgi, sağlam arkadaşlıklara sahip bireyler olarak tanımlanmaktadır. Diğer insanlarla sıcak ilişkiler olgunluğun bir ölçütü olarak görülmektedir.

Kuramların birçoğu sıcak, güven veren kişilerarası ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Aristo "*Nichomacean Ethics*" adlı eserinde, arkadaşlık ve sevgi konularına detaylı bir şekilde yer vermişken Maslow'da kendini gerçekleştirenlerin canlılarla empati, yakınlık, sevgi, arkadaşlık kurma özelliklerine sahip olduğundan bahsetmiştir. Allport da, diğerleri ile yakın ilişkilerin olgunlaşmanın bir ölçütü olduğunu vurgular. Erikson ise, üretkenlik kavramında diğerlerine rehberlik ve yönlendirmenin önemini, yakınlık kavramında da diğerleriyle yakın ilişkiler kurabilmenin önemli olduğunu söylemiştir (Ryff ve Singer 2008).

Psikodramanın yapısı ve işleyişi büyük ölçüde rol kuramına dayanır. Hiçbir psikodrama oturumu, baştan sona karşılıklı konuşmalarla geçmez. Rol değiştirme tekniği, psikodramanın en önemli tekniklerinden bir tanesidir. Moreno'nun rol kuramına göre, her birey çeşitli roller sergiler. Bu rolleri geliştirmenin en önemli yolu psikodramadır. Psikodramada oynanan roller, günlük yaşama aktarılabilirdiği için birey açısından önemlidir (Dökmen, 2005).

Rolleri geliştirmeye yardımcı olabilecek yöntemler ise aşağıda verilmiştir:

1. Yaşamdaki rollerde kendisi için en uygun olan rolü seçmesi ve rolün gereklerini yerine getirmesi,
2. Sahip olduğu rol çatışmalarını fark etmesi ve rol katılığı sergiliyorsa, bunun farkına varmak (Dökmen, 1994),
3. Yaşamdaki çeşitli roller arasından seçim yapmak ve seçiminin sorumluluğunu almak,
4. Spontanlığı geliştirmek ve seçim yapma şansını arttırmak,
5. Farklı rolleri deneyerek başkalarıyla rol değiştirmek ve diğer insanlarla empati kurmak,
6. Özdeşim kurarak bazı insanların rollerine sahip olmak,
7. Tele ilişkisi aracılığıyla başka insanlarla ve onların rolleriyle tanışmak (Dökmen, 1995).

Bu anlamda psikodramaya bakıldığında ortak insanlığımızı deneyimlememizi sağlayan ve insan olmanın gerçekten ne anlama geldiğini anlamamızı sağlayan bir araç olduğu görülür. Psikodrama ile geçmişte aşmayı ve daha umut verici bir geleceğe ulaşmayı öğreniriz (Moreno, Blomkvist ve Rützel, 2013: ix). Moreno sözcüklerin tek başına tüm ruhu taşıyacağına inanmıyordu. Aksine eylem ve etkileşimin konuşmadan üstün olduğunu savunuyordu (Moreno vd., 2013, s.xix). Buna göre kişilerin geçmişte veya günümüzde yaşadıkları problemleri veya sorunları anlatırken zaman zaman kendilerini tam olarak ifade edemedikleri kendilerini açmada yetersiz kaldıkları görülmektedir.

Sözlü iletişim kullanmadan duyguların ifade edilmesi noktasında psikodrama devreye girmektedir. Psikodrama sürecine katılan herkes, spontan oyunun etkisi altında kalır. Tiyatronun bir türü olarak da görülen psikodrama boş bir sahnede, profesyonel oyuncular ve prova olmadan gerçekleşir (Moreno vd., 2013, s.1).

Oyununu (geçmiş, şu an veya gelecek ile ilgili durumunu) sahneleyen kişiye protogonist, oyunun gerçekleştiği yere sahne ve gruptaki diğer kişilere de yardımcı ego denir. Sahnede protogonist tek başınadır ve çalışmak istediği konu psikodramanın teknikleri ile ister trajedi ister taşlama isterse komedi olsun benzersiz bir oyuna dönüşür. Psikodramada protogonistin, diğer oyuncular ve grup üzerinde güçlü bir psikolojik etkisi vardır. Psikodramada seyirci yoktur. Orada bulunan herkes bir şekilde oyunun bir parçası olur. Her şey sahnedenin” şimdi ve burada”sında gerçekleşir. Protogonist sahneye çıktığında ortaya çıkan ürün ısınma sırasında gerçekleşen duygu yoğunluğundan çok daha yoğundur. Sahnede canlandırma gerçekleştirirken psikodrama kendi yolunu bulur. Liderin amacı bu spontanlığı desteklemektir (Moreno vd., 2013, s. 1-4). Psikodramada gerçekleşen hiçbir sahne tekrarlanamaz. Benzer konular olsa dahi her protogonist konusunu kendisine göre ele alır ve her oyunda farklı sonuçlar elde edilir.

Psikodramanın yapısına bakıldığında psikodrama uygulanması için danışanların spontanlığa ve yaratıcılığa ihtiyacı olduğunu gözlemliyoruz. Çocukların davranışları spontan ve planlamamış gerçekleştiği gibi psikodramada da sergilenen sahnenin spontan olarak gerçekleştirilmesi önemlidir. Moreno, sosyometrinin temelinde seçme özgürlüğü olduğunu düşünür ve özgürlüğün bastırılmasıyla spontanlığın bastırılmasını eş anlamlı görür. İn-

sanların spontanlıklarının da çoğu kez yine insanlar tarafından bastırılabilmesini ileri sürer. Yaratıcılıkları olan, nevrozu olan kişiler, zeki ve yetenekli olmalarına rağmen var olan potansiyellerini kullanamazlar, durağanlaşırlar, kendilerini geliştiremezler ve sonuçta yarına kalma şansları azalır. Bu kişilerin yaratıcılık yeteneğindeki bozulmayı psikodrama ile düzelmesi amaçlanır. Psikodrama amacı ne spontanlığı baskılamak ne de tamamen başıboş bırakmak olmamalıdır. Burada amaç, spontanlığın bir yandan bağımsızlaşmasını sağlarken diğer yandan da onu bireyin diğer hasta değil de sağlıklı yönleriyle bütünleştirerek yaşamına biçim ve yön vermesini sağlamaktır.

Psikodramada Sahne

Psikodrama grubunda danışanlar birbirini görebilmesi ve iletişim kurabilmesi için çember şeklinde dizilmiş sandalyelerde otururlar. Ayrıca aynı yerde canlandırmaların yapılması için sahne olarak kullanılacağı bir alan gerekir. Gruptaki herkes seans başlarken her şeyin grup içinde kalacağına dair anlaşma yapar ve bu nedenle grup dışından birisi seyirci olarak alınmaz. Grup üyeleri çalışmaya ısınma oyunları ile başlar. Sonraki aşamada başoyuncu kendisinin meşgul eden bir konuyu dile getirir. Başoyuncu kendini sahnede canlandırma yapmaya hazır hâle getirdikten sonra ona, rollere bürünerek yardımcı olacak kişileri seçip oyunun başlama noktasına gelir. Canlandırma-
daki amaç çok konuşmadan başoyuncunun yaşadıklarını ortaya koymaktır.

Psikodrama psikoterapi alanında uygulanan yöntemlerden birisidir. Dolayısıyla burada yaşamda karşılaştığı bazı sorunları çözemeyen, sorularına cevap arayan, bazı özelliklerinden kurtulmak isteyen, kendini gerçekleştirmek isteyen, hayatta bir şeyleri başarmaya çalışan kişiler katılır. Psikodrama uygulamaları aynı zamanda kişilerin karşısındaki kişinin yerine geçerek empati becerisinin gelişmesinde oldukça etkili olan bir yöntemdir. Bu anlamda mesleki uygulamalarını gerçekleştirirken temelde sahip olması gereken özelliklerden birisi empati becerisi olan, bireylerin sorunlarını çözmede onlara destek olan ve bireyi psikososyal yönden iyileştirmeyi hedefleyen meslek elemanlarından birisi olan sosyal hizmet mesleğinde ve mesleğin gereklerini yerine getirecek sosyal hizmet bölümü öğrencileri için de psikodrama uygulamaları hem kendi gelişimleri hem de mesleki açıdan gelişimleri için oldukça

önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı psikodrama uygulamasının sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin empati ve mesleki yeterliliklerine etkisini incelemektir.

Eğitimde Psikodrama Grubu

Psikodrama temelli çalışmanın yürütüleceği grup ile ön görüşme yapılmıştır ve çalışma 8 oturum şeklinde planlanmıştır. Öğrenciler derse katılma zorunluluğu getirilmemiştir. Çünkü eğitimde drama dersi seçmeli dersler arasında yer aldığı için öğrencilerin seçme veya seçmeme hakları vardır. Eğitim öğrencilerle yüz yüze fiziki şartlarda bir arada gerçekleştirilmiştir.

Deneyssel uygulama her biri 180 dk. sürmüş olup arada 30 dk mola verilmiştir. Eğitim, haftada bir gün gerçekleştirilmiştir. Uygulama Atina Psikodrama Enstitüsünde uzun süre eğitim almış, çeşitli psikodrama grupları yönetmiş ve Psikodramatist ve Psikodrama Eğitimci Yardımcısı belgesi olan grup yöneticisi liderliğinde psikodrama sahnesi oluşturmaya uygun büyük bir sınıfta gerçekleştirilmiştir.

Oturumlarda ısınma oyunları için materyal kullanılmıştır. Bu süreçte, öğrencilerin ısınmaları ve farkındalıklar yaratmaları ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları;

Grubun tercihi olan kitaptan bir sayfa okunmuş ve ardından görüşler alınmıştır. Grubun okunanları nasıl algıladıklarını resim halinde çizmeleri veya bir başlık vermeleri,

Dünya engelliler gününde önce açık gözle ve sonra da kapalı gözle kendi yüzlerini çizmeye çalışmaları,

Dünya kadınlar gününde “kadına şiddete hayır” sloganıyla “duymadım, görmedim, bilmiyorum” üç maymunu oynamaları şeklindedir.

Psikodrama grup oturumlarına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

1. Oturum

İlk oturumda sandalyeler öğrenciler tarafından daire şeklinde dizilip oturulmuştur. Ardından psikodrama hakkında teorik bilgi verilmiştir. Grup süreci, grup kuralları belirlenmiş ve tüm grup üyeleri sırayla bu süreçten beklentilerini grupla paylaşmıştır ve gevşeme ve nefes egzersizi uygulanmıştır. Ardından “Eşimizi Tanıyalım” oyunu ile süreç başlamıştır. Bu oyunun amacı eşlerini daha iyi tanımak için grup üyelerin tesadüfen karşılaştıkları eşlerine

kendileri ile ilgili hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları birer özelliğini söylemektedir. Daha sonra, katılımcılar salonda serbest şekilde yürümüş ve karşılaştığı ilk kişiyle ikili gruplar oluşturmuştur. Eşler birbirlerine konuyla ilgili özelliklerini söylemişler ve sandalyelerine oturduktan sonra lider kendilerinin değil de eşlerin hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları özelliklerini anlatmalarını istemiştir. Tüm partnerler konuştuktan sonra aynı özellikleri taşıyan üyelerin ayrı gruplara ayrılmasını lider tarafından istenmiştir. Son olarak, bu konu hakkında grup üyelerinin sohbet etmeleri sağlanmıştır. Bu oturumda, grup üyelerinin tanışmaları ve grup ortamına ısınmaları gerçekleştirilmiştir. Paylaşım aşamasında grup üyeleri kendi ortak yanlarını diğer kişilerde de olduğunu gözlemlediklerini dile getirmişlerdir. Bu çalışma "empati" kurma olarak değerlendirilmiştir.

2. Oturum

İlk oturuma ilişkin geri bildirimler alındıktan sonra bir öğrenci başoyuncu olarak sahneye çıkıp kendisini etkileyen bir ilişkisini grupta paylaşmak istediğini dile getirmiştir. Yaşadığı ilişkide vedalaşmadan ayrılmasını suçluluk duymasına neden olmuştur. Bunun için gruptan erkek arkadaşının rolünü canlandırması için bir üyeyi yardımcı ego olarak seçmiştir. Böylece başoyuncu ifade edemediği "tıkanıcı" kısımlarda kendisine yardımcı olacak duygularını dillendirecek "eşleme" sini seçmiştir. Eşlemesi, başoyuncunun arkasına geçip "iç sesi" olarak duygularını dile getirmiştir. Başoyuncu da aynı sözleri tekrarlamıştır. Bir süre sonra eşlemesine teşekkür ederek yardımına ihtiyacı olmadığını söylemiş ve kendisi konuşmaya devam etmiştir. Başoyuncu liderin antagonistiyile yani erkek arkadaşının rolünde olan yardımcı egoyla yer değiştirmesini istediğinde ve bir süre sonra o'nun yerinden kendine hitap ettiğinde dayanamayıp ağlamıştır. Birkaç diyalogdan sonra lider başoyuncuya "istediği zaman oyunu sonlandırabilirsin" dedikten sonra başoyuncu sahneyi sonlandırmıştır.

Paylaşım aşamasında grup üyeleri benzer yaşantı ve duygularını paylaşmış ve başoyuncuya geribildirim vermişlerdir. Bu oturumda üyeler, vedalaşmanın suçluluk duygusuna neden olduğunu ve bunu sanal ortamda olsa da denemeleri kendilerini rahatlatılabileceğini tespit etmişlerdir. Bu durum başoyuncuya bir nevi "duygusal arınma" (katarsis) sağlandığı söylenebilir.

3. Oturum

Bu oturumda gönüllü bir başoyuncu çıkmaması sebebiyle bir grup oyunu olan "Otobüsle Yolculuk" oynanmıştır. Bu oyunun amacı grup üyelerinin grup ve toplum içindeki iletişim-etkileşim kurma tarzlarının farkına varmalarını sağlamak ve grubun sosyometrik yapısı hakkında bilgi edinmektir. Grup üyelerinin ortak canlandırılan maceralı bir gemi yolculuğu sırasında birbirleriyle etkileşime geçmeleri sağlanmıştır. Bu oyunun belirli kuralları vardır. Yolculuk 30 dakika sürecektir. Otobüs 5 durakta mola verecektir. Her durakta yolculardan 3'ü inecektir (vedalaşma anı). Kimin ineceğine otobüsün şoförü karar verecektir. Üyeler yan koltukta oturan yolcuyla sohbet edecektir. Beş başlıkta tartışma konuları belirlenmiştir. Otobüs her duraktan hareket ettiğinde birer soru sorulmuştur. Benliğim ve bedenim, hayallerim, zaman yönetimim, hedeflerim ve değiştirmek istediğim şeyler nedir?

Çalışmanın sonunda üyeler sohbet esnasındaki düşünce ve duygularını ifade etmişlerdir. Eşlerden biri yani yolculuk arkadaşları 3'er 3'er inerken yalnız kaldıklarında nasıl hissettiklerini dile getirmişlerdir. İfade edilen en yoğun duygular; şaşkınlık, gerginlik, içini dökme ihtiyacı, paylaşma, yalnızlık duygusu ve vedalaşma zorluğu çekme olarak öne çıkmıştır.

4. Oturum

Grup üyelerinden biri hayatını ve geçmişini anlatırken yaşadığı bazı travmalardan bahsettiği bu çalışmayı, "Çatlamış Duvar"a benzetmiştir. Lider, başoyuncunun sahneye çıkıp yanına istediği kişileri seçip canlandırmaya başlamasını söylemiştir. Başoyuncu tıpkı duvarların arasına örülen teller gibi çatlak duvarı örmeye başlamıştır.

Fakat sonra pişman olup çatlak kalmasını tercih etmiştir. "Neden"i sorulduğunda "Çatlak kalacak ama bu sefer; kendi kontrolüm altında olacak ve yıkılırsa da ben sorumlu olacağım" diye cevap vermiştir. Gerçekleri kabul etmesi gerektiğini, içinde barındırmasını, hemen onarılmasının mümkün olmadığını da vurgulamıştır. Diğer başoyuncu ise duvarı tamamen onarmayı tercih etmiş ve bunun onu çok rahatlattığını söylemiştir. Üstelik yarım kalmış bir iş olarak yükü üstünden attığını belirtmiştir.

Paylaşım aşamasında üyeler, çatlak duvarın hayatlarında nasıl bir yer kapsadığını, temsil ettiğini, kimlerin dahil olduğunu farklı görüş açılarıyla

anlatmışlardır. Bu durumda farkındalık kazandıkları görülmüştür. Bu oturumda öne çıkan duygular; “telaş, üşengeçlik, korku, sorumluluk yükü ve en sonunda rahatlama ve mutluluk” olmuştur.

5. Oturum

Grup lideri grubun iletişim ve etkileşim seviyesinin arttığına karar verdikten sonra üyelerden bir kâğıt parçasına “yapabildikleri en iyi şey ve yapmaya zorlandıkları şey nedir?” sorusunu yazmaları istemiştir. Aynı renk kâğıt ve tükenmez kalem kullanmalarını ve birbirlerinin kâğıtlarına bakmamalarını söylemiştir. Yazı bittikten sonra kâğıtlar katlanmış, bir sepete konmuş ve karıştırılmıştır. Sonra da lider üyelerden bir kâğıt çekmelerini istemiştir. Bu durumda herkes diğer üyelerin yazdıkları kâğıtları okumak üzere açmıştır. Çalışmada unutulmaması gereken önemli kural, kâğıtların kimin olduğunu söylemeden kendileri yazmışlar gibi davranmalarıdır. Çalışmanın amacı, diğer üyelerin zayıf ve zorlandıkları yönlerini okurken kendilerine göre nede-nini anlatıp, çözülmesi için neler yapabileceklerine dair çözüm önermektir. Böylece gerçekte yazan kişi de hiç zor durumda kalmadan cevabını da almıştır. Geri bildirimde, üyeler diğer yazılar için çözüm ve öneri üretirken kendilerinin de aynı sorunlarını yaşadıklarını fark ettiklerini ifade etmişlerdir. Kendi yazdıklarının diğer üyeler tarafından okunup değerlendirilmesinin faydasını gördüklerini kabul etmişlerdir. Bu oturumun amacı, üyeler arasında iletişimin ve etkileşimin sağlanmasıdır.

6. Oturum

Lider grubun üyelerine grupta paylaşmak istedikleri herhangi bir konu olup olmadığını sormuştur. Üyelerden biri kendisinin daha fazla öz güvene ihtiyaç duyduğunu, aynı anda karışık ve farklı duygular içerisinde olduğunu söyleyerek başoyuncu olmayı istediğini söylemiştir. Bunun üzerine lider hangi durumlarda öz güveni düşük olduğunu sormuştur. Başoyuncu da genellikle okulda, arkadaşları arasında ve hocaların sorduğu sorulara cevap vermekte çekingen davrandığını söylemiştir. Bunu bir türlü aşamadığını, durumun kendisinde stres ve kaygı yarattığını ifade etmiş hatta bazen bunun için kendinden çok utandığını söyleyerek ağlamaya başlamıştır. Lider sahneye geçmesini ve onu zorlayan, engellerin rollerini oynayacak üyeleri yani yardımcı egoları seçmesini istemiştir. Başoyuncu önce 3 engeli ertelemecilik,

çaresizlik ve kaygı olarak belirlemiştir ve her engelini temsil edecek şekilde üyeleri sahneye çağırmıştır. Kendi yerine de eşlemesi olarak bir yardımcı ego seçmiştir. Başoyuncu engellerini onun istediği mesafeye koymuş ve onlarla yüzleşmeye başlamıştır. Ancak çok gergin ve şaşkın olduğunu hissettiği için eşlemesinden yardım istemiştir. Eşlemesi başoyuncunun arkasına geçerek kulağına yarım bıraktığı cümleleri söylemiş ve ardından başoyuncu o sözleri tekrarlamıştır. Bütün engelleriyle yüzleşmeyi tamamladıktan sonra oyun bitmiştir. Başoyuncu çok duygulandığı için oyuna biraz ara verilmiş ardından lider başoyuncudan güçlü yanlarının rollerini temsil edecek yardımcı egolarını seçmesini istemiştir. Başoyuncu, hırs, çalışkanlık ve umut olarak 3 güçlü yönlerini seçmiştir. Burada önceden çaresizlik rolünde oynayan kişiyi umut olarak seçmiştir. Sonrasında eşlemesine ihtiyacının olmadığını söylemiştir. Yüzleşmelerini bitirdikten sonra ve oyun sonlandırılmıştır. Geri bildirim aşamasında yardımcı egolar görüşlerini söyledikten sonra başoyuncu bu oyundan sonra çok rahatladığını, aslında iki farklı rolü bir kişinin oynamasının istemesinin sebebinin annesinin davranışlarına ve karakterine çok benzemesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bir taraftan çaresizlik diğer taraftan da umut aşıladığını belirtmiş olup bunun neden yaptığını anlamaya çalışmıştır. Bu durumun, oyunun öncesine kadar geçen süreç içerisinde kafasını çok karıştırdığını ve kendisini olumsuz yönde etkilediğini söylemiştir. Başoyuncunun özgüven sorunundan ziyade ambivalans bir durumun yaşadığı ortaya çıkmıştır.

7. Oturum

Bu oturum sınavlara yaklaşan bir zaman içinde olduğu için öğrenciler hocaların yüklü makaleler verdiklerinden yakınmışlardır. Lider kendilerine çok makale verdiklerini düşündükleri hocaların derse katılması ile ilgili bir teklifte bulunmuştur. Öğrenciler önce şaşırılmışlar fakat sonra bu durumun onlar için iyi bir fırsat olabileceğini düşünerek katılmasını kabul etmişlerdir. İlgili hoca her iki taraf için de iyi olacağını düşünerek kabul etmiştir. Sınıfa hoca çağrılmış senaryodan bahsedilmiştir. Hocayla en fazla sorunu yaşayan kişi başoyuncu seçilmiştir. Tek sahne oynanmıştır. Başoyuncu hocaya şikayetlerini söylemeye başlamıştır. Hoca antagonist rolünde kendisine göre cevaplar vermiştir. Sonra roller değiştiğinde başoyuncu hoca rolüne hoca da öğrenci rolüne girmiştir. Sahne aynı diyaloglarla tekrarlanmıştır. Hoca birden yüksek

lisansını yaptığı dönemdeki danışmanı ile yüzleşmek istemiştir. Gruptan birisini seçerek ona içini dökmüştür. Hoca, yardımcı ego ile yer değiştirip bir kez de ondan duymak istediği sözleri kendisine tekrarlamıştır.

Değerlendirme esnasında, hocanın öğrencilere okumaları için fazla makale vermesinin onları yormak amacıyla vermediği ortaya çıkmıştır. Başoyuncu hocayı bu oyundan sonra daha iyi anlayabildiğini söyleyerek ona sarılmıştır, ardından güzel diyaloglar geçmiştir.

8. Oturum

Son oturumda üyelerden biri toplu taşıma aracını sık kullandığını bu yüzden ufak bir aksaklıkla karşı karşıya geldiğinde çabuk sinirlendiğini ve bu durumun onda daha da çok öfke yarattığını söylemiştir. Sonrasında bu durumu sahnelemek istediğini söylemiştir. Sahneye çıkmış ve yanına yardımcı ego rollerinde oynayacak bir minibüs şoförü, telefonda konuşan bir kadın ve ayakta kalan bir anne ile çocuğu çağırmıştır. Başoyuncu sahne dizildikten sonra kendisinin yerine eşlemesinin oynamasını istemiştir. Eşlemesi sahneye çıktıktan sonra oyun başlamıştır. Minibüsün içinde canlanan kaosu bir ortam yaratılmış eşlemesi bağırıp çağırıp, itişip kakışırken başoyuncu kendisini dışardan izlemeye başlamıştır. Hoş olmayan duygularla karşılaştıktan sonra başoyuncu, kendisi aynı sahneyi oynayarak olaylara daha sakin yaklaşmaya çalışmıştır.

Geribildirimde başoyuncu eşlemesini gördüğünde korktuğunu, bu durumun onda panik yarattığını ifade ederek farklı bir görüş açısı kazandığını kabul etmiştir. Özellikle ikinci sahnede düzeltmeler yapmıştır.

Yöntem

Bu araştırma eğitimde psikodrama grubunun sosyal hizmet bölümü lisans 3. ve 4. Sınıf öğrencilerinin kişisel gelişim ve mesleki yeterliliklerine katkısını belirlemek için gerçekleştirilmiştir. Araştırma nitel araştırma yönteminden eylem araştırması yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar, insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, dünyalarını nasıl kurduklarını, deneyimlerine nasıl anlam yüklediklerini anlamaya çalışan bir araştırma yöntemidir (Merriam, 2013, s. 5). Eylem araştırmaları ise, süreç odaklıdır. Belirli bir sürecin kendi içinde değerlendirilmesi ve çalışılmasını içerir. Eylem araştır-

malarında uygulama ve araştırma süreci birbirinin içindedir. Burada araştırmayı gerçekleştirip ardından uygulamaya geçilebilir. Bu araştırma türlerinde araştırmacı sürece daha çok katılır ve veri toplama sürecinde yer alır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 78).

Çalışma Grubu

Eğitimde psikodrama uygulamasının sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin kişisel gelişimleri ve mesleki yeterliliklerine ilişkin etkisinin araştırmasını amaçlayan çalışmada özel bir üniversitenin sosyal hizmet bölümü 3. ve 4. sınıftalarında okuyan, yaşları 20-22 arasında değişen çalışmaya katılmayı kabul eden 38 öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya dahil edilen öğrenciler amaçsal örnekleme yönteminden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yolu ile seçilmiştir. Öğrenciler bir dönem boyunca hem psikodrama ile ilgili bilgiler almış hem de eğitimde psikodrama grubu çalışması gerçekleştirmiştir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak eğitimde psikodrama grubuna katılan öğrencilere sonlandırma aşamasında öğrencilerin kişisel gelişimleri ve mesleki yeterlilikleri konusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularından oluşmaktadır. Sorular öğrencilere eğitimde psikodrama grubu çalışması bittikten sonra veriler toplanmıştır. Görüşmeler 30 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Süreci

Bu araştırma 2018-2019 öğretim yılı bahar döneminde bir özel üniversitede sosyal hizmet bölümü programında seçmeli ders olarak yer alan psikodrama dersi kapsamında yürütülmüştür. Eğitimde psikodrama grubu dersi öğretim elemanı tarafından her hafta 3 saat olarak gerçekleştirilmiştir. Eğitimde psikodrama grubu toplam 8 hafta sürmüştür.

Çalışma kapsamında öğrencilerden çalışmaya katılacaklarına ilişkin sözlü onam alınmıştır. Çalışma 2018 yılında gerçekleştiği için ayrıca etik kurul belgesi alınmamıştır. Çalışmada ayrıca öğrencilerin kimliklerini bildirecek herhangi bir bilgi verilmemiş olup öğrencilere takma isimler verilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda nicel araştırmalardan farklı olarak çok fazla analiz edilmesi gereken yazılı metin olmaktadır. Dolayısıyla yapılan araştırmada elde edilen verileri temalara, kategorilere ve alt kategorilere ayırmak, çalışmadan sağlıklı sonuçlar elde edilmeye ve araştırmanın daha iyi çözümlenmesine olanak sağlar (Akgün, 2017).

Araştırma verilerinin analizinde öğrencilerin yazdığı toplam 63 sayfalık araştırma dökümleri tekrar tekrar okunmuştur. Ardından önceden belirlenen araştırma sorularından elde edilen cevaplara göre içerik analiz gerçekleştirilmiştir. Yapılan psikodrama çalışması sonucu elde edilen veriler değerlendirildiğinde; empati becerisinin gelişmesi, kişisel gelişime katkı, diğer bireylerle iletişim ve mesleki gelişime katkısı olarak dört tema belirlenmiştir. Öğrencilerin isimleri gizlilik gereği değiştirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde elde edilen bulgular araştırma sorularının sonucunda ortaya çıkan temalara göre incelenmiştir. Elde edilen temalar katılımcıların görüşleri ile desteklenmiştir.

Empati

Öğrencilerin psikodrama çalışmasının kendilerine katkılarına bakıldığında önemli bir kısmı psikodramanın kendilerinde empati becerisi kazanmalarında oldukça etkili olduğunu belirtmiştir. Öğrenciler empati becerilerinin gelişmesi ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

- *Psikodrama diğerlerinden farklı olmasının sebebi bizzat kişinin o anları yarı gerçekte olsa yaşaması, hissetmesi başkalarının yerine geçerek onları anlaması empati kurması ve bunların hepsini uygulayarak yapılmasını sağlar. Psikodrama ile bazı olayları canlandırmam gerçek hayatta yapmam gereken veya yapmamam gerekenleri görmeme, eksik yönlerimi, artı yönlerimi görerek ve uygulayarak daha kalıcı bir hale getirmiştir (Zeynep).*
- *Okul ortamında ya da sosyal yaşantımda bir nevi empati yeteneğimin gelişmesini kendi duygularımı yansıtırken ayrıca karşı tarafın duygu ve düşüncelerini anlamamızı sağladı (Beren).*
- *Psikodrama bizlere her şeyden önce empati kurmayı aşıladı. Bir müracaatçı geldiğinde ona ‘senin çektiğin acıyı, sıkıntıyı derinden hissettim.’ Diyebilme kabiliyeti*

kazandırdı. İnsanları anlamak, anlamak için uğraş vermek bu kadar azalmışken bu ders bizlere empati kurmayı aşıladı. Hiçbir görüşmenin bir seansta bitmediğini zamanına yayılması gerektiğini düşünmemizi sağladı (Elif).

- Sabahki konferansta Türkiye’de sayıca fazla olan Suriyelilerden bıktık artık derken öğlen mülteci rolüne girerek aslında onların da bu hayatı isteyerek seçmediklerini, ne zorluklarla geldiklerini, ülkemize giriş yaptıktan sonra sosyal hizmet uzmanı tarafından onlara nasıl yardım edebileceğimizi öğrendik. Psikodrama ile hem okul hem de diğer ortamlarda empati yapabilmeyi öğrendik. Artık bir Suriyeliye onun gözünden bakabiliyoruz (İlayda).

Öğrencilerin ifadelerinden de görüldüğü üzere psikodrama rol değiştirme, eşleme ve aynalama gibi teknikleri ile kişilere kendilerini karşısındaki kişinin yerine koyabilmeyi, onun duygu ve düşüncelerini anlamayı sağlamaktadır. Böyle bir yaklaşımla empatinin sözel olarak anlatılmasından ziyade psikodrama tekniklerinin kullanılması öğrencilerin empati becerisini daha çok içselleştirdikleri görülmüştür.

Kişisel Gelişim

Eğitimde psikodrama grubunun öğrencilerin kişisel gelişimlerine katkısına bakıldığında öğrencilerin bir kısmı ilk başta psikodrama dersini almalarının çok gereksiz olduğunu düşündüklerini fakat daha sonra dersi aldıktan sonra kendi yaşamlarında çok büyük değişikliklerin olduğunu ve kişisel gelişimlerine katkısının olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrenciler psikodramanın kişisel gelişimleri üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

- Psikodramanın böyle önemli bir ders olacağını hiç düşünmemiştim. Bana ne katkısı olur? Neden bu dersi alıyoruz diye düşünmüştüm. Derse girince tamamen düşüncelerim değişti (Tarık).
- Ruhumuzun gelişmesi, sıkıntılarımızın dile getirilmesi, psikolojik olarak iyi hissetmeme yardımcı oldu. Şöyle ki psikodrama psikolojik tedavi yönteminin eğlenceli bir şekilde aktarılması olarak düşünüyorum. Her insanın çeşitli sorunları, sıkıntıları, stresleri olur. Bu derste bunlarla ilgili farkındalık kazandım (Ceren).
- Bana kattığı en önemli şey toplum içerisinde kendimi ifade edemeyip karşılaştığım olumsuzluklarımı yok etme yardımcı oldu, örneğin derste tahtaya bile fobisi olan kişiyi yani beni bu korkularımı bir hiçten başka bir şey olmadığını öğretti. Herhangi bir işte veya çalışmada olsun farklı farklı fikirler üretip olayları çözmemi sağladı (Ayşe).

- *Bana en büyük katkısı şu oldu: Ben bir sosyal çalışmacı olarak kendi sorunlarım ile mücadele edemiyorsam başkalarının sorunları ile nasıl olur da mücadele edebilirim? Ve karar verdim öncelik kendim daha sonra müraaatçılarım için aklımda olan karmaşıklığım en iyi çözüm yoluna ulaştırmaya çalışıp, yaşadığım hayatı daha da güzel hale getirebileceğime karar verdim (Zeynep).*
- *Bana pek çok anlamda nitelik kazandırdı. Her şeyden önce özgüvenimi geliştirdi. Psikodrama teknikleri bana farklı karakter ve yaşamdaki insanları anlayabilmeyi, sevmesem de tahammül edebilmeyi öğretti. Psikodrama da yazılı bir metin olmadığı için hayattaki acil durumlarda daha sakin tepkiler verebilmemi sağladı (Ceyda).*
- *İlk başta anlamaya çalıştım, seyirci kaldım ne bu dedim kendi kendime. Bir süre çıkamadım o sahneye hayal edemedim kendimi orada başrolde. Sonra bir cesaret geldi çıktım ve içimden gelen rolü canlandırdım. Zamanla bir iki bir iki derken bir baktım ki o sahne aslında benim hayatım ve yüzleşemediğim, korktuğum içimde yaşadığım hayatımmış. Korkularım, tedirginliklerim, hayallerim, hayal kırıklıklarım, mutluluklarım, hayır diyemediklerim ve daha nice'si. İşte o günden sonra sınıklı tutundum psikodramaya (Pınar).*

Yukarıdaki ifadelerden görüldüğü üzere psikodrama çalışması öğrencilerin kişisel gelişimlerinde oldukça etkili olduğu görülmüştür.

Diğer Bireylerle İletişim

Yapılan psikodrama çalışması sonucu öğrencilerin görüşlerine bakıldığında diğer öğrencilerle iletişim becerilerinin geliştiği, daha önce iletişim kurmadıkları öğrencilerle iletişim kurdukları görülmüştür. Öğrenciler diğer öğrencilerle iletişimlerinin gelişmesini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

- *Okul ortamında da sınıfa sonradan gelen arkadaşlarımızı anlama ve onlarla bağ kurma düşüncelerimi geliştirdi (Kağan).*
- *Sınıf olarak daha çok kaynaştık. Sınıfta isimlerimi bilmediğim arkadaşlarımla eşleşip onların karakterini bir olay üzerinden nasıl tepkiler verebileceğini anlamaya çalıştım (Pelin).*
- *Kişiler arası etkileşim ve iletişimi geliştiriyor. Mesela sınıfta drama sırasında konuşmadığım ve duygu düşüncelerini bilmediğim arkadaşlarımla iletişim kurdum ve daha fazla tanıdım (Elif).*
- *Grupla birlikte psikodrama yaparak hem grup bilincine sahip olmamızı hem de 3 senedir aynı sınıfta olmamıza rağmen hiç sohbet etmediğimiz arkadaşlarımızla sohbet etme, onları daha yakından tanıma imkânı sağlamış oldu (Fulya).*

- *Psikodrama okul ortamında benim arkadaşlarımla samimi olmadığım sınıf arkadaşlarımla arama canlılık kattı. Üç sene kaynaşamadık bu sene kaynaşabildik (Metin).*

Yukarıdaki ifadelerden de görüldüğü üzere psikodrama öğrencilerin daha çok sosyalleştikleri arkadaşları ile daha yakınlaşmalarına ve iletişim kurmalarına neden olduğu görülmüştür.

Mesleki Gelişime Katkı

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde psikodramanın onların mesleki gelişimlerine katkı sağladığı, müracaatçılarla iletişimde nasıl bir yaklaşım sergileyecekleri konusundaki bilinç düzeylerinin arttığı görülmüştür. Öğrenciler psikodramanın mesleki gelişimlerine katkısını şöyle ifade etmiştir:

- *Müracaatçılarımızla yapılan görüşmede ayna tekniği, rol değiştirme vb. psikodrama tekniklerinden faydalanıp müracaatçının gerçekleriyle yüzleşmesine zayıf yönlerini görmesine kaygılarını, korkularını, düşüncelerini çok daha iyi anlayabilir ve böylelikle nasıl müdahale etmem gerektiğini nasıl yaklaşım sorunlarını ne şekilde çözmem gerektiğini öğrenmiş olurum (Zeki).*
- *Eşleme tekniği ile bir müracaatçının kendini daha iyi anlamasını, içindekilerini ve söyleyemediklerini rahatlmasını sağlar. Örneğin eşinden ayrılmış bir müracaatçı eşine sormak istediklerini ve söylemek istediklerini arkadan bir eşlenmesi gelerek sorabilir ve söyleyebilir. Ayna tekniği ise müracaatçının veya kendimizin daha objektif olarak değerlendirmemizi sağlar (Pelin).*
- *Bence psikodrama LGBT'li bireylerin topluma kazandırılmasında bir köprü görevi görebilir. LGBT'li bir bireyle, onlara karşı önyargılı bir birey drama da buluşturulabilir. Rol değiştirme tekniği kullanılarak birbirlerine ufak ufak adım atmaları sağlanabilir. Ya da evliliklerinde anlaşmazlık yaşayan, orta yolu bulamayan aile üyelerinde drama denenebilir. Özellikle erkekler üzerinde çok etkili olacağını düşünüyorum (Deniz).*
- *Derste yapmış olduğumuz bir canlandırma da Suriyeli mülteci ailenin kaçarken denizde botlarının kaybolması ve öldüklerini sahneledik. Sonrasında diğer botta olan kızlarına bu durumun açıklanması oldukça sarsıcı bir deneyimdi. Biz bu çalışmada ileride karşılaşabileceğimiz durumları önceden deneyimlemiş olduk (Elif).*
- *Psikodramanın sosyal hizmet ile bağıntılı bir meslek olduğunu, müracaatçılara müdahale ederken psikodrama ve tekniklerine kullanmanın beni müracaatçı ile çözüme daha kolay kavuşturacağını düşünüyorum (Eren).*

- *Öncelikle eskiyi düşündüğümde karşıma kocasından dayak yemiş bir kadın geldiğinde çok sinirlenir ve o kocaya çok kızar ve hatta belki de bu sinirimi müracaatçıya da yansıtabilirdim istemeden. Fakat dayak yemiş bir kadın zaten kötü bir durumdayken eğer bana güvenip gelmişse ben bunu sakinlikle karşılaşıyorum ve her şeyin düzebileceğine ona inandırırım, ben sakin olursam zaten müracaatçıyla birlikte nasıl bir yol izleyeceğime daha mantıklı bir karar verebiliriz. Kendimi onun yerine koyarak birazda olsa karşımdakinin neler düşündüğünü, neler hissettiğini ve neler istediğini anlayabilirim (Funda).*

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere psikodrama sadece öğrencilerin kişisel gelişim ve empatik becerilerinin geliştirilmesinde katkı sağlamıyor aynı zamanda mesleki becerilerinin geliştirilmesinde oldukça büyük öneme sahiptir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma psikodrama eğitiminin sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin kişisel gelişimi ve mesleki gelişimlerine etkisini belirlemek için gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bilgiler içerik analizi yöntemi ile analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda psikodrama eğitiminin sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin kişisel gelişimlerinde, empati becerilerinin gelişmesinde, diğer bireylerle iletişimlerinin gelişmesinde ve meslek bilgi gelişimlerinde etkili olduğu görülmüştür.

Yapılan alan yazını sonucunda psikodramanın sosyal hizmet bölümü öğrencilerine etkisi ile ilgili yurt içi ve yurt dışı çalışmalara rastlanılmamış, çalışmaların çoğunlukla rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğrencileri, psikoloji öğrencileri, lise öğrencileri ve hemşirelik öğrencileri ile yapıldığı görülmüştür. Araştırma sonuçlarına bakıldığında psikodramanın öğrencilerin empati becerilerini geliştirdiği görülmüştür.

Yapılan bu araştırmanın bulgularına bakıldığında psikodramanın öğrencilerin empati becerilerini geliştirdiği saptanmıştır. Budak Köse (2014)'nin psikolojik danışma öğrencilerinin empati düzeyleri ve farkındalık becerilerini geliştirmede psikodramanın etkisini incelediği çalışmada psikodramaya katılan öğrencilerin psikodrama çalışmasına katılmayan öğrencilere göre empati becerilerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ulupınar (2014)'in hemşirelik öğrencilerinin sorun çözme becerilerini geliştirmeye yönelik yaptığı

çalışmada da psikodrama çalışması sonucunda öğrencilerin empati ve problem çözme yeteneklerinin geliştiği görülmüştür. Şimşek vd. (2020)'nin psikodramanın ergenlerin sosyal kaygı ve empatik düzeylerine etkisine ilişkin çalışmada uygulama sonrasında psikodramanın ergenlerin sosyal kaygılarını azalttığı ve empatik becerilerinin gelişmesinde etkisi olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucuna bakıldığında psikodramanın öğrencilerin kişisel gelişimlerinde olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Karataş ve Gökçakan (2009)'ın lise öğrencileri ile yaptığı psikodrama çalışmasında öğrencilerin psikodrama uygulamasının kendilerini ve problemlerini anlamlandırmada etkili olduğunu ifade etmiştir. Konopik ve Cheung (2013)'nin 13 hasta ile yaptığı çalışmada da psikodrama ile kişilerin kendilerinin farkında oldukları, kendi ihtiyaçlarının farkında oldukları, kendilerini nasıl seveceklerini bildikleri, önemli ve değerli olduklarını söylemişlerdir. Çam (2016)'ın üniversite öğrencilerinin psikodramanın kendini ifade etmesine etkisi ile ilgili yaptığı çalışma sonucunda ise öğrencilerin psikodrama çalışması sonucu kendilerini daha iyi ifade ettikleri ve iletişim becerilerinin yükseldiği görülmüştür. Kaya ve Deniz (2020)'in psikodramanın üniversite öğrencilerinin psikolojik iyilik hallerini geliştirmek için yaptığı çalışma sonucu, psikodramaya katılan öğrencilerin psikolojik iyilik hallerinin geliştiği görülürken; Yang (2015)'in üniversite öğrencileri ile ilgili yaptığı çalışmada da psikodramanın teknikleri sayesinde öğrencilerin fiziksel ve zihinsel olarak kendilerini geliştirdikleri saptanmıştır.

Araştırma sonuçları psikodramanın aynı zamanda öğrencilerin diğer bireylerle iletişim becerilerini geliştirdiğini göstermiştir. Beauvais, Atlı Öztaş ve Wheeler (2019)'in hemşirelik bölümü öğrencileri ile yaptıkları psikodrama çalışması sonrasında öğrencilerinin iletişim becerileri, ölmekte olan hastaya bakım vermeye yönelik tutum ve duygusal zekâ ve kendini yansıtma düzeylerine ilişkin çalışma sonucunda psikodrama grup çalışmasına katılan öğrencilerin iletişim becerilerinin geliştiği görülmüştür.

Araştırma bulguları doğrultusunda elde edilen bir diğer sonuç, psikodramanın aynı zamanda öğrencilerin mesleki gelişimlerine katkısının olmasıdır. Bakalım, Yörük ve Şensoy (2018)'un psikolojik danışmanlık öğrencileri ile yaptığı çalışmada psikodramanın öğrencilerin kişisel gelişim ve mesleki kazanımlar edindikleri görülmüştür. Yapılan literatür taramaları sonucunda Türkiye'deki ve yurt dışında psikodrama çalışmasının sosyal hizmet öğren-

cilerine etkisi ile ilgili araştırmaya rastlanmamış olup daha çok psikodrama'nın rehberlik ve psikolojik danışma öğrencileri ve hemşirelik öğrencilerine etkisi ile ilgili sınırlı çalışma görülmüştür.

Çalışmanın sonunda psikodrama çalışmasının sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin empati becerilerinde, kişisel gelişimlerinde, başkaları ile iletişimlerinin gelişmesinde ve mesleki gelişmelerinde oldukça etkili olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar bireylerin psikososyal yönden geliştirmeyi ve sorunlarının çözülmesinde kendilerine destek olmayı hedefleyen sosyal hizmet mesleğini için psikodrama çalışmasının ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarının hayatlarına dokunabilmek için her şeyden önce kendi kişisel gelişimin farkında olmalı, eksikliklerini tespit edip yaşamına yön verebilmelidir. Aksi taktirde müracaatçılara müdahalede başarısız olabilirler. Kendilerini gerçekleştiren uzmanlar müracaatçıları ile sağlıklı bir iletişim kurmalı ve bu süreçte empati becerilerinin yüksek olması gerekmektedir. Müracaatçısı ile sağlıklı iletişim kuramayan uzman onun sorunlarını ve isteklerini anlamakta başarısız olur. Aynı şekilde müracaatçı ile geliştirilen empatik anlayış müracaatçının içinde bulunduğu durumu tam olarak anlayabilmesinde uzmana yol gösterir. Aksi taktirde uzmanın müracaatçıya yaptığı müdahale gerçekçi olmayacaktır. Son olarak uzman mesleki anlamda kendisini geliştiremezse karşılaştığı istismar, ihmal, şiddet gibi travmatik olaylarla çalışırken gerekli becerileri gösteremez ve vakalar başarısız olabilir. Dolayısıyla kişisel gelişim, empati, başkaları ile iletişim ve mesleki gelişim konularında sosyal hizmet uzmanlarına farkındalık kazandıran psikodrama çalışmaları oldukça önem arz etmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda,

- Psikodrama çalışmalarının temel hedefi insanların iyilik halini gerçekleştirmeye çalışan sosyal hizmet mesleği gibi meslek elemanları ile gerçekleştirilmesi,
- Psikodrama'nın üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinde yapılmasının yaygınlaştırılması,
- Psikodrama ve sosyal hizmet mesleği arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmaların yaygınlaştırılması, önemlidir.
- Psikodrama eğitiminin sosyal hizmet bölümlerinin müfredatına bir ders olarak dahil edilmesi önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Psychodrama Lessons on The Personal Characteristics and Professional Benefits of Students of Social Work

*

Rumeysa Akgün* – Odise Vuçinas**
Kırıkkale University, Biruni University

The ability to love is a key element of mental health. Self-actualized individuals are defined as the ones having a strong sense of affection, empathy, deep love and strong friendships towards all people. Warm relationships with others are seen as a measure of maturity. Developmental theories emphasize the success in establishing close associations with others and the importance of guidance and direction of others. Individual's having warm, satisfying and trusting relationships with others, caring for the comfort of those around him, having a strong tendency for empathy, closeness and friendship, and understanding that human relationships are based on self-sacrifice indicate that the individual's positive relationships level with the others is high. While individual's having more distant and insecure relationships with others makes it very difficult to be warm, open, and concerned to their environment; disappointment and loneliness in interpersonal relationships, unwillingness to maintain long-term relations with the environment show that the individual is not effective enough in establishing positive relationships with others (Ryff, 1989a; Ryff and Singer, 1996).

Many of the theories emphasize the importance of warm, reassuring interpersonal relationships. Aristotle, in his work "*Nichomacean Ethics*", gave a detailed account of the subjects of friendship and love, while he mentioned that those who realize themselves in Maslow have the characteristics of empathy, intimacy, love, friendship with living beings. Allport emphasizes that relationships have close with others are a measure of maturity. Erikson, on the other hand, emphasized the importance of guiding and directing others in the concept of productivity, and the importance of establishing close relationships with others in the concept of closeness (Ryff and Singer 2008).

The structure and functioning of psychodrama is largely based on role of theory. No Psychodrama session goes through conversations from beginning to end. Role changing technique is one of the most important techniques of Psychodrama. Moreno's role theory, each individual performs a variety of roles. According to Moreno, the most important way to develop these roles is Psychodrama. The roles played in psychodrama are important for the individual as they can be transferred to daily life (Dökmen, 2005).

Psychodrama is the realization of the regrets, dreams, expectations, hopes that individuals have realized or not realized in their lives, in short, every event and situation in their lives, whether they want to say or not. From this point of view, psychodrama is perhaps the most effective way of expressing life itself and situations that cannot be expressed verbally. When we look at the life adventure, there are many events that are very sad, angry and want to resist. In order to cope with these situations, the individual must be strong and able to challenge the events. Otherwise, he cannot cope with his negativity.

In this study, which was carried out to determine the contribution of the undergraduate 3rd and 4th students of the social work department of the psychodrama group in education, to the personal development and professional competence, the case study method was used from the qualitative research method. Qualitative research is a research method that tries to understand how people interpret their experiences, how they construct their worlds, and how they attribute meaning to their experiences (Merriam, 2013, p.5). The case study method is; It focuses on how factors related to a situation (environment, individual, events, processes, etc.) affect the relevant situation (Yıldırım & Şimşek, 2011, p.77).

The group from which the research data was obtained consists of 38 students studying in the social work department at a private university in the spring semester of the 2018-2019 academic year. The students included in the study were selected from the purposeful sampling method by means of easily accessible situation sampling. The students both learned about psychodrama and conducted a psychodrama group study in education for a semester. Psychodrama group in education lasted 8 weeks in total.

It consists of semi-structured interview questions prepared for the students participating in the psychodrama group in education as a data collection tool about the personal development and professional competencies of

the students at the termination stage. The questions were collected from the students by interviewing them after the psychodrama group study in education was completed. The interviews lasted 30 minutes.

In the analysis of the research data, 63-page research documents written by the students were read over and over again. Then, descriptive analysis was carried out according to the themes consisting of predetermined research questions. Psychodrama practice is one of the most effective methods that can be used to improve the empathy skills of individuals, to contribute to the personal development of the individual and to understand the situation of the clients as a social worker and to find solutions to their problems. Therefore, the themes of this study were determined as the contribution of psychodrama to the individual's empathy skills, personal development, communication with other individuals and professional development. Students' names have been changed for confidentiality.

The experimental practice was led by the group manager who was also a lecturer of that school, who received a long-term education at the Athens Psychodrama Institute for a long time, with a 30-minute break in 180 breaks each. Applications were carried out in a large classroom suitable for creating a psychodrama scene.

Materials were used for warm-up games within the sessions. In addition, various studies were carried out during the sessions to warm up the students to the process and raise awareness. Throughout the sessions, subjects such as empathy, coping with the feeling of guilt, coping with the feeling of loneliness, having difficulties with saying goodbye, communication and interaction were the themes that emerged in the study.

Considering the contributions of the students to psychodrama, first of all, it was stated that psychodrama was very effective in gaining empathy skills in them. Secondly, some of the students stated that they thought it was unnecessary to take the psychodrama lesson at first, but then after taking the lesson, there were great changes in their lives and it contributed to their personal development.

Considering the views of the students as a result of the psychodrama study, it was seen that their communication skills with other students improved and they communicated with the students they had not communicated with before.

In the interviews with the students, it was observed that psychodrama contributed to their professional development, and their level of awareness about how to approach their communication with the clients increased.

At the end of the study, it was seen that the psychodrama practice was quite effective in the empathy skills, personal development, communication with others and professional development of the social work students. These results show how effective psychodrama practice is for professionals who will perform the social work profession, which aims to develop individuals psychosocially and to support them in solving their problems. In order to touch the lives of their clients, social workers must first of all be aware of their own personal development, identify their shortcomings and direct their lives. Otherwise, they may fail to intervene with their clients. Experts should establish a healthy communication with their clients after getting to know themselves and have high empathy skills while communicating with them. Unable to communicate well with the client, the expert fails to understand his problems and requests. Likewise, the empathic understanding developed with the client guides the expert to fully understand the client's situation.

In line with these results,

The main goal of psychodrama activities such as social work is to be carried out with professionals who try to realize the well-being of constructions,

Generalizing the practice of psychodrama in the social work departments of universities,

It is important to disseminate studies showing the relationship between psychodrama and social work.

Kaynakça / References

- Akgün, R. (2017). *Adam öldüren kadınları suça götüren nedenler ve cezaevi yaşamının incelenmesi*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Bakalım, O., Yörük, C ve Şensoy, G. (2018). Psikodrama grup yaşantısının rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğrencilerinin öz-duyarlık düzeylerine etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)*, 17(67), 949-968. DOI:10.17755/esosder.331543.
- Beauvais, A. M., Özbaş, A., A ve Wheeler, K. (2019). End-of-life psychodrama: Influencing nursing students' communication skills, attitudes, emotional intelligence and self-reflection. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 10(2), 103- 110. DOI: 10.14744/phd.2019.96636.

- Budak Köse, Ş. (2014). *Psikolojik danışma öğrencilerinin empati düzeyleri ve farkındalık becerilerini geliştirmede psikodramanın etkisi*. Psikodrama Yeterlilik Tezi. Abdulkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü.
- Çam, O. (2016). The influence of psychodrama on promoting self-disclosure in groups of university students. *Zeitschrift für Psychodrama und Soziometrie*, 15(1), 255-274. DOI:10.1007/s11620-015-0309-6.
- Dökmen, Ü. (1995). *Sosyometri ve psikodrama*. (2. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2005). *Sosyometri ve psikodrama*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Karataş, Z ve Gökçakan, Z. (2009). Psikodrama ile yapılan grup çalışmasının ergenlerin sürekli kaygı düzeylerine etkisi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 360, 31-37.
- Kaya, F ve Deniz, H. (2020). The effects of using psychodrama on the psychological wellbeing of university students. *Perspectives in Psychiatric Care*, 56(4), 905-912. DOI: 10.1111/ppc.12510.
- Konopik, D. A ve Cheung, M. (2013). Psychodrama as a social work modality. *Social Work*, 58(1), 9–20. DOI: 10.1093/sw/sws054.
- Moreno, Z.T., Blokqvist, L.D. ve Rützel, T. (2013). *Psikodrama artı gerçeklik ve iyileştirme sanatı*. Çev. Barış Şimşek. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma- desen ve uygulama için bir rehber*. Çev. Turan, S. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Şimşek Ç, Yılmaz Yalçınkaya, E., Ardiç, E. ve Yıldırım, E.A. (2020). Psikodramanın ergenlerde empati ve sosyal kaygı düzeyine etkisi. *Turk J Child Adolesc Ment Health*, 27, DOI: 96-101. 10.4274
- Ryff, C. D ve Singer B. (1996). Psychological well-being: Meaning, measurement, and implications for psychotherapy research. *Psychother Psychosom*, 65, 14- 23. DOI: 10.1159/000289026.
- Ryff, C. D ve Singer B. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9, 13-39. DOI: 10.1007/s10902-006-9019-0.
- Ulupınar, S. (2014). Psikodrama uygulamasının hemşirelik öğrencilerinin sorun çözme becerisine etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 55- 62. DOI: 10.5455/apd.39822.
- Yang, H. J. (2015). Practical use of psychodrama as a self-development program for university students. *Journal of the Korea Academia-Industrial Cooperation Society*, 16(5), 3148-3154. DOI: 10.5762/KAIS.2015.16.5.3148.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akgün, R. ve Vuçinas, O. (2021). Eğitimde psikodrama dersinin sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin kişilik özelliklerine ve mesleki kazanımlarına yönelik etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1148-1172. DOI: 10.26466/opus.864561

Siyasal İfade Amaçlı Sosyal Medya Kullanım Düzeyinin Siyasal İlgil ve Katılım Üzerinde Rolü: Sosyal Medya Platformları Bağlamında Bir Saha Araştırması

DOI: 10.26466/opus.816083

*

İbrahim Halil Yaşar *

* Dr. Öğr. Üyesi., Dicle Üniversitesi İletişim Fakültesi

E-Posta: i.halilyasar@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-1480-569X](https://orcid.org/0000-0002-1480-569X)

Öz

Birey-siyaset ilişkisinde bireyin siyasal alanda olup bitenlerle ilgili karar alma süreçlerini takip etmesi ve bunları etkileme çabası merkeze alındığında siyasal ilginin ve katılımın yanı sıra sosyal medyanın rolü de ön plana çıkmaktadır. Kurumsal veya bireysel kullanıma hizmet eden sosyal medya mecraları hemen herkese kendini ifade edebileceği bir alan sunmaktadır. Böylelikle sosyal medya hesabına sahip olmasının ve içerik üretmesinin son derece kolay olması, bireyin temelde siyasal alanda olup bitenlerle ilgili düşüncelerini açıklayabilmesine imkân sağlamıştır. Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi ve kesitsel tarama modeli kullanılarak bireyin siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi siyasal ilgi ve katılım çerçevesinde mercek altına alınmak istenmiştir. Ayrıca siyasal düşünceleri paylaşmak amacıyla bireylerin kullandığı platformlar da ilgili değişkenler bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak siyasi konularda düşünceleri paylaşmak ya da fikir edinmek için Whatsapp platformunun daha çok kullanıldığı belirlenirken siyasal katılım ve ilginin Twitter'da en yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi yüksek olanlarda siyasal katılım ve ilginin daha yüksek olduğu görülmüştür. Öte yandan cinsiyet, yaş ve eğitim durumunun siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi ile anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal medya, siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi, siyasal ilgi, siyasal katılım.*

The Role of Social Media Usage Level for Political Expression on Political Interest and Participation: A Field Study in the Context of Social Media Platforms

*

Abstract

In the individual-politics relationship political interest, political participation and the role of social media stand out when the individual's following of the decision-making processes related to what is happening in the political field and the effort to influence them are centered. Social media platforms that serve corporate or individual use provide almost everyone with an opportunity to express themselves. Therefore, the fact that it is fairly easy to have a social media account and produce content has enabled the individual to explain his thoughts about what is basically happening in the political field. In this study, using a cross sectional quantitative research method, it was aimed to examine the level of social media usage for political expression within the framework of political interest and participation. In addition, the platforms used by individuals in order to share political thoughts were examined in the context of the relevant variables. As a result, it was determined that WhatsApp was used more to share thoughts or get ideas on political issues, while political participation and interest in Twitter were at the highest level. It was observed that those who use social media for political expression had higher political participation and interest. On the other hand, it was found that gender, age, and educational degree did not have a significant relationship with the level of social media usage for political expression.

Keywords: *Social Media, the usage level of social media for political expression, political interest, political participation.*

Giriş

Kitle iletişim araçlarının toplum ve bireyler üzerinde güçlü etkileri bulunduğu kabul edilmektedir. Kitlesele olarak ideolojilerin üretim formlarına uygun bir biçimde aktarılmasına olanak sağlayan medya üretimlerinde görsel, işitsel ve hareketli imgelerin bir arada kullanılması bu etkiyi güçlendirmekte ve ideolojilerin açık yada örtük biçimde hedef kitleye aktarılması noktasında belirleyici olmaktadır (Akmeşe ve Akmeşe, 2020, s.196). Demokratik toplumlarda bireylerin kendilerini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren konularla ilgilenmesi beklenir (Glenn, 1968, s.572). Bireylerin ilgi düzeyinin yüksek olması ve siyasal süreçlere katılması için de sistemin kendi ihtiyaçlarına duyarlı olduğu konusunda olumlu bir yargıya sahip olması ve hissetmesi gereklidir (Yaşar, 2020, s.70). Siyasal ilgi (ya da ilgisizlik) bireyin siyaset kurumu, meclis, iktidar ve muhalefet gibi aktörler ile bu alanda gerçekleşen faaliyetlerle ne düzeyde ilgili olduğuna dikkat çeker. Siyasal katılım ise bireyin sistemle kurmuş olduğu bu ilgiyle yakından ilişkilidir. Bu ilişki çerçevesinde siyasal katılma, siyasal olayları ve hükümet politikalarını takip etme, siyasal eylemde bulunma, siyasi konularda konuşup tartışma, oy verme, oy vermeye ikna etme, adaylığa ve siyasal karar mekanizmalarında yer almaya kadar çeşitli biçim ve boyutlarda kendini gösterebilmektedir (Canbaz, Eyidiker ve Poyraz, 2019, s.2539). Siyasal katılımın belirli düzeyde ilgi, önem, bilgi ve eylemsellik gerektirdiğinin altını çizen Baykal (1970, s.31), katılım düzeylerini sınıflandırmada belirleyici olanın ise bireyin seçimlere katılıp katılmaması, diğer bir ifadeyle kendine sunulan bir siyasal programa oy verip vermemeyle ilgili olduğunu savunmaktadır. Katılıma ilişkin bir diğer çalışmada Milbrath ve Goel (1977), duygu düzeyinden, siyasal partilerde aktif görev almaya kadar birçok tutum ve davranış siyasal katılıma dahil edilmektedir.

Siyasal ilgi ve siyasal katılım, birey siyaset ilişkisinin açıklanmasında sıkça irdelenen tutum ve davranışlara işaret eder. Demokrasilerde yüksek bir ilgi düzeyi, siyasal katılımın öncülü olarak kabul edilmektedir (Coleman ve Davis, 1976, s.192; Öztekin, 2001, s.232). İlgisizliğin ise siyasal güven eksikliği ve siyasal kinizm (cynicism) ile birlikte siyasal hoşnutsuzluğu meydana getirdiği ve bireyin katılımını olumsuz etkilediği düşünülür (Dimitrova ve Bystrom, 2013, s.1570). Öte yandan, siyasal güvenin daha yüksek olduğu senaryoda ise bireyin siyasal ilgi ve katılım düzeyi de daha yüksek seyredebilmektedir (Akgün, 2001, s.6; Advan, 2016, s.168; Hooghe ve Marien, 2013, s.132).

Siyasal ilgi ve siyasal katılımdan bahsedildiğinde, bireyin siyasal alanda olup bitenlerle ilgili karar alma süreçlerini takip etmesinin ve bunları etkileme çabasının merkeze alındığını belirtmek gerekir. Bir siyasal eylemin ortaya çıkabilmesi içinse temelde üç koşulun söz konusu olması gerektiğinin altı çizilmektedir (Kalaycıoğlu, 2013). Bunlardan ilki olay ve olguları değerlendirme ve yorumlama becerisi olarak (logical inference) ifade edilen bilişsel bilgi; ikincisi bireyin siyasal olayları izleme konusundaki alışkanlıkları ve siyasete olan ilgisi ile kendini siyasal kararlar üzerinde ne derece etkili gördüğünün ifadesi olan siyasal etkinlik duygusundan oluşan siyasal ve psikolojik kaynaklar; son olarak ise bireyin sahip olduğu sosyal ağ bir başka deyişle tanıdığı ve bağlantıda olduğu kişi sayısı ve bu ilişkilerin mahiyeti olarak ifade edilmektedir; birey sahip olduğu bu ilişkileri kullanarak çevresini hareketlendirebilecek, yalnız ve güçsüz olmadığını hissedecektir (Kalaycıoğlu, 2013, s.149-151). Vatandaşlar arasında “siyasal etkinlik” duygusunun yüksek düzeyde olması, demokrasinin istikrarı açısından arzu edilen bir durum olarak kabul edilirken, “modern demokratik toplumlarda vatandaşların, hükümetin eylemlerini etkileyebilmek için bir güçleri olduğunu hissetmeleri gerekliliğinin” (Schulz, 2005, s.4.) altı çizilmektedir. Yapılan çalışmalar, bireysel olarak ya da başkalarıyla uyumlu bir şekilde siyasi değişim sağlayabileceğini düşünen bireylerin politikada aktif olarak yer alma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Campbell vd., 1954, s.194; Milbrath, 1965, s.59).

Siyasete aktif katılım sistemin meşruluğunu güçlendiren bir unsur olmakla birlikte toplumun kolektif bakış açısının siyasi süreçlere yansımaları açısından da önemlidir. Bu bağlamda, birey-siyaset ilişkisini etkileyen ve her biri başlı başına birer inceleme alanı teşkil eden birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin en önemli kabul edilenlerinden bir tanesi birey-siyaset ilişkisinin psikolojik boyutunda yer alan siyasal etkinlik duygusudur (Kalaycıoğlu, 1983). Birçok akademisyen tarafından kurumsal siyasete katılımın öncülerinden biri olarak kabul edilen siyasal etkinlik (Campbell vd., 1954; Milbrath, 1965; Verba ve Nie 1972), müzakereci demokrasi teorilerinde de önemli bir etken olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Siyasal katılıma ilişkin önemli unsurlardan biri şeffaf bir veri akışı ve bilgi edinme imkânıdır. Bireyin bir konuda yargı sahibi olması, tavır ve tutum geliştirmesi ve nihayetinde bir karara varıp davranışa yönelmesinin yolu, o konuyla ilgili bilgi sahibi olmasından geçmektedir. Bu bağlamda bilgi edinme hakkı, demokrasilerde son derece önemlidir (Lilleker, 2013, s.12-13; Dahl,

2017, s.47-48). Bilgilenen bireylerin meseleleri farklı açılardan tahlil ederek kendi yargularını oluşturmaları esastır. Konvansiyonel medya olarak da ifade edilen TV, gazete ve radyo gibi geleneksel medya kanalları yakın bir zamana kadar bu bilgilendirme işlevini önemli ölçüde üstlenmiştir. İlk zamanlarda, medyanın temel işlevi olarak değerlendirilen toplumu bilgilendirme ve haberdar etme görevi, medyanın gerek sahiplik gerekse de ideolojik ve editöryal yaklaşımı gibi nedenlerle eleştirilmekteydi. Ancak, 90'lı yıllarla beraber önce internetin ortaya çıkması ve sonrasında yeni medya teknolojilerinin altında filizlenen sosyal medya platformlarının geliştirilmesi, söz konusu bilgi edinme ve haberdar olma sürecine yeni bir boyut katmıştır (Neuman, 2018, s.11).

Sosyal medya platformları çift yönlü ve etkileşimli olmaları dolayısıyla geleneksel mecralardan ayrılmaktadır. Kurumsal ve bireysel kullanıma hizmet eden bu mecralar hemen herkese kendini ifade edebileceği bir alan sunmaktadır. Ağın kendine özgü entegre yapısı, içeriklerin çok hızlı bir şekilde farklı platformlarda yayılmasına olanak sunarken (Castells, 2016, s.1-2) sıradan insanlar birer mikro yayıncıya dönüşebilmektedir (Yavaşçalı ve Uğurhan, 2019, s.650). İnternetin sunduğu altyapıyla dijital platformlara doğru geçiş gösteren siyasal yaşam, sosyal medyayla adeta yeni bir boyut kazanmıştır. İlk siyasal partiler ile aktörlerin başat olduğu ve tek yönlü ilişkilerle vücut bulan bu yapı, sosyal medyayla seçmen potansiyeline sahip bireylerin de dâhil olduğu, edilgenlikten çıkarak söylem ve eylemlerle müdahale yapabildiği daha etkileşimli bir ekosistem haline gelmiştir (Arklan, 2016, s.649).

Siyasal iletişim çalışmaları hem geleneksel hem de yeni medyanın, siyasal kampanyalarda siyasi partiler ve aktörler hakkında bireylerin nasıl bilgi edindiğini belirlediği ve bu sürece katılımlarını etkilediği konusunda hemfikirdir (Dimitrova ve Bystrom, 2013, s.1570). Ancak, sosyal medyanın siyasal alanla ilişkisi oldukça yeni olmakla birlikte etkileyicidir (Nulty, Theocharis, Popa, Parnet ve Beneit, 2016, s.430). İlk olarak ABD başkanlık seçimlerinde Barack Obama'nın seçim çalışmalarında aktif olarak kullanılmasıyla bu alanda adından söz ettiren sosyal medya, sonraki dönemde seçim dönemleri başta olmak üzere siyasal aktörlerin iletişim çalışmalarında önemli bir araç haline gelmeyi başarmış ve seçmenle yakından etkileşim kurmaya olanak tanımıştır (Gero-dimos ve Justinussen, 2015, s.113). Her bir platformun sahip olduğu kullanıcı sayıları, ağın entegre yapısı sayesinde içeriklerin son derece hızlı bir şekilde

yayılması, verilerin otomatik olarak kaydedilmesi dolayısıyla işlenebilir olması gibi sebepler, sosyal medyayı siyasal iletişim açısından son derece kullanışlı kılmaktadır. Böylelikle siyasal partiler sosyal medyayı da içine alan kampanyalarıyla görünürlüklerini artırabilmektedir. Yapılan çalışmalar seçim kampanyalarında politik bir adayın sosyal medyada bulunurluğu ile siyasi partinin bir bütün olarak seçmenler tarafından görünürlüğü arasında bir ilişki olduğunu belirlemiş (Lorenzo-Rodríguez ve Madariaga, 2015; Stier, Bleier, Lietz ve Strohmaier, 2018) ve özellikle günümüz demokrasilerinde sosyal medyanın siyasal seçim kampanyalarında kullanılması temel bir özellik haline gelmiş durumdadır (Bright vd., 2020, s.988). Zira bireyler politik haberlere ulaşmak ve görüşlerini paylaşmak için artan bir şekilde sosyal medyayı kullanmaya başlamıştır (Gerodimos ve Justinussen, 2015, s.114).

Bununla birlikte, bir sosyal medya hesabına sahip olmanın ve içerik üretmenin son derece kolay ve maliyetinin uygulama bazında çoğu zaman ücretsiz olabileceği de göz önünde tutulmalıdır. Nitekim Türkiye’de yapılan 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde partiler sosyal medya başta olmak üzere dijital ortamlardan mümkün olan en ideal şekilde yararlanmaya çalışırken pankart, afiş, broşür vb. geleneksel araçlar ile parti araçlarından alınan müzikleri oldukça kısıtlamışlardır. Böylece hem tasarruf edilmiş hem de çevre ve gürültü kirliliğinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Avcı, 2019). Bu bakımdan sosyal medya platformları politikacılara seçmenlerle daha yakından bir etkileşim kurma imkânının yanı sıra siyasal partilere nispeten maliyetli olmayan yaratıcı kampanya stratejilerini işe koşma fırsatı sunmuştur (Nulty vd., 2016, s.460).

Sosyal medyanın birey siyaset ilişkisinde oynadığı diğer önemli rol aslında birey açısından oluşturduğu değişiktir. Bu sayede birey siyasal alanda olup bitenlerle ilgili düşüncelerini açıklayabileceği bir kanala kavuşmuştur (Gerodimos ve Justinussen, 2015, s.116). Bireysel açıdan sosyal medyanın siyasal ifade amaçlı kullanımı olarak da açıklanan bu kullanım biçimi, bireylerin siyasi konularda düşünce ve yaklaşımlarını açıklamaları ile siyasal parti/aday ve liderleri ve/veya bunların meselelere yaklaşımlarını desteklemek veya eleştirmek gibi çeşitli amaçlarla sosyal medya platformlarını kullanmalarını temsil etmektedir. Yapılan çalışmalar, siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımının bireyin siyasal ilgisi ve katılımı ile yakından bir ilişkiye sahip olduğunu göstermiştir (Boulianne, 2015; Yaşar, 2020).

Bu çalışmada, Türkiye özelinde sosyal medya kullanıcılarının siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyleri gruplandırılarak mercek altına alınmak istenmiştir. Elde edilen gruplar çerçevesinde kullanıcıların en çok/en az hangi sosyal medya platformlarını kullandıkları, kullanımına göre siyasal ilgileri ve katılımları incelenmeye çalışılmıştır. Öte yandan, kullanıcıların demografik özellikleri açısından siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyleri irdelenerek kullanımının bir örüntüsü ortaya çıkartılmak amaçlanmıştır. Zira yapılan önceki çalışmalarda sosyal medya kullanıcı profillerine dair demografik veriler göz önünde tutulduğunda sosyal medyanın siyasal partiler ve aktörler tarafından özellikle seçim kampanyalarında daha başarılı bir şekilde kullanılabileceği değerlendirilmektedir (Loader, Vromen ve Xenos, 2014; Kahne ve Middaugh, 2012; Dahlgren, 2007). Bu çalışma aracılığıyla da Türkiye'deki sosyal medya kullanıcılarına yönelik bir seçmen kullanım örüntüsü sunularak a) sosyal medyayı siyasal ifade amaçlı kullanan seçmenlerin özellikleri, b) seçmenlerin hangi platformları daha sık/daha az kullandıkları ve c) siyasal ilgilerinin ve katılımlarının hangi platformlarda düşük/yüksek olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır ve bu değişkenler çerçevesinde bir kanı oluşturmak istenmiştir. Yapılan çalışmalar siyasi partiler tarafından internetin ve sosyal medyanın siyasal amaçlı olarak kullanımı ve seçmene ulaşması neticesinde bireylerin daha fazla siyasal katılıma ve siyasal ilgiye sahip olabileceğini göstermektedir (Vitak vd., 2011; Dimitrova ve Bystrom, 2013). Sosyal medya platformlarının ise bu platformlarda yer alan seçmenlere yönelik özelliklerinin bilinerek kullanılması da siyasal kampanya sürecinde doğru stratejilerle seçmenlere daha hızlı bir şekilde ulaşmayı beraberinde getirebilecektir.

Yöntem

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş ve kesitsel tarama modelinden faydalanılmıştır. Kesitsel tarama modeli, bir popülasyonun ya da popülasyondan alınan örneklemin mevcut eğilimlerini, tutumlarını ve görüşlerini nicel bir şekilde, doğrudan tanımlama imkânı vermektedir (Creswell, 2014, s.13). Kesitsel tarama modeli kullanılarak yapılan bu çalışmada, Türkiye'deki sosyal medya kullanıcılarının siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımları ve siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullandıkları sosyal medya platformları, siyasal katılımları ve siyasal ilgileri yakından incelenmek istenmiştir.

Amaç ve Önem

Türkiye’deki sosyal medya kullanıcılarının siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımlarının incelenmesi bu çalışmanın esas amacıdır. Güncel eğilimleri belirleyebilmek amacıyla kullanıcıların kullandıkları sosyal medya platformları “We Are Social” ve “Hootsuite” tarafından belirlenen¹ 2020 yılı itibariyle Türkiye’de en çok kullanılan beş sosyal medya platformu (YouTube, Instagram, Facebook, Twitter ve Whatsapp) kullanılarak değerlendirilmek istenmiştir. İnceleme gerçekleştirilirken bireylerin, siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeylerine göre sınıflandırılması amaçlanmış ve böylelikle kullanım düzeyi açısından hangi sosyal medya platformunun kullanılıp kullanılmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Öte yandan, yine düzeyler açısından bireylerin siyasal ilgilerinin ve katılımlarının anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Demografik özelliklerle de siyasal amaçlı sosyal medya kullanım düzeyleri arasında nasıl bir ilişkinin olduğuna bakılmıştır. Daha önceki çalışmalar genelde sosyal medyayı siyasal ifade amaçlı kullanım açısından (Arklan, 2016; Nulty vd., 2016; Yaşar, 2020), özelde siyasal etkinlik, siyasal katılım ve siyasal ilgi bağlamında (Balcı ve Sarıtaş, 2014; Loader vd., 2014; Stier vd., 2018; Olkun, Yüksek ve Aydemir, 2018; Canbaz vd., 2019) doğrudan incelese de bu çalışma sosyal medyayı siyasal ifade amaçlı kullanım düzeyine göre gruplandırarak diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Böylelikle hem siyasal katılım ve siyasal ilgi değişkenlerine odaklanması hem de düzeyleri gerek demografik özellikler gerekse siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan sosyal medya platformları açısından incelemesi açısından geniş bir çerçevede sunmaktadır.

Bu araştırma Türkiye’de 2020 yılı itibariyle en çok kullanılan beş sosyal medya platformu üzerinden yapılmakta ve söz konusu platformdaki güncel eğilimleri ortaya koyabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına cevaplar aranmıştır:

- Bireylerin siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyleri nasıl dağılım göstermektedir?
- Bireyler siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyleri açısından nasıl kümelenebilir?

---

¹ <https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2020-turkey-january-2020-v01> (15.08.2020)

- Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi ile demografik özellikler ve siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan sosyal medya platformları arasında anlamlı bir ilişki/bağ var mıdır?
- Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi açısından bireylerin siyasal ilgisi ve katılımı anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
- Siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan sosyal medya platformları açısından siyasal ilgi ve siyasal katılım anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

Evren ve Örneklem

Bu çalışma Türkiye'deki sosyal medya kullanıcılarının siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımları ve bu bağlamda kullandıkları sosyal medya platformlarıyla ilgili olduğundan dolayı, araştırma evrenini 2020 itibarıyla Türkiye'de en çok kullanılan beş sosyal medya platformunu kullanan kullanıcılar oluşturmaktadır. Ancak, bu kullanıcıların tamamına ulaşamayacağından ötürü örnekleme gidilerek olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaca uygun örnekleme yapılmıştır. Bu örnekleme yönteminde katılımcılar, araştırma amacına uygun, ulaşılması kolay ve gönüllü bireylerden seçilmektedir (Başaran, 2017, s.489). Yapılandırılan anket formu, etik kurul onayı alındıktan sonra sosyal medya kanalları aracılığıyla dolaşıma sokulmuştur. Çalışmada, birer seçmen olarak katılımcılarla ilgili daha tutarlı sonuçlara ulaşabilmek amacıyla bir kontrol sorusu kullanılmış ve çalışmaya gönüllü bir şekilde katılmayı beyan edenlerin ilk önce doğum tarihlerini yıl olarak yazmaları istenmiştir. Doğum tarihini yıl olarak girenler ankete devam edebilmiştir. Böylelikle 2002 yılı ve öncesinde doğanların (2020 yılı itibarıyla 18 yaşında ve üstü yaşlarda olanlar) yanıtları incelemeye alınmıştır. Toplamda 530 katılımcıdan veri toplanmıştır.

Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırma verileri, anket tekniği ile elde edilmiş olup anket formu Google Forms üzerinden dağıtımına sokulmuştur. Türkiye'de 2020 yılı itibarıyla en çok kullanılan sosyal medya platformları "We Are Social" ve "Hootsuite" tarafından yapılmış araştırma incelendikten sonra belirlenmiş olup YouTube,

Instagram, Facebook, Twitter ve Whatsapp olarak anket formuna yerleştirilmiştir. Katılımcıların bu platformları siyasi konularda duygu ve düşüncelerini paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanıp kullanmadıklarını belirtmeleri istenmiştir (1 – Evet; 2 – Hayır). Öte yandan, ilgili araştırmada bu platformlar dışında Facebook Messenger, Pinterest, LinkedIn gibi platformlar yer alsa da söz konusu beş platform %60'dan fazla kullanım oranına sahip olduğundan ötürü tercih edilmiştir.

Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyini ve siyasal ilgiyi ölçümleyebilmek amacıyla daha önceki bir çalışmada kullanılan ölçüm araçlarından yararlanılmıştır (Yaşar, 2020). Geçerliği ve güvenilirliği ilgili araştırmacı tarafından sağlanan siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım ölçeği, 7 maddeden oluşmakta ve 5'li derecelendirme seçeneği şeklindedir (1 – Hiçbir Zaman; 5 – Her Zaman). Siyasal ilgi ölçeği ise 3 maddeden oluşmakta ve 5'li derecelendirme seçeneğine sahiptir (1 – Hiç İlgilenmem; 5 – Her Zaman İlgilenirim). Siyasal katılımı ölçümleyebilmek için Topbaş (2010) ile Balcı ve Sarıtaş (2015)'in çalışmalarında kullandıkları ölçüm araçlarından faydalanılmıştır. Bu çalışmalardan derlenerek kullanılan ölçek 8 maddeden oluşmakta ve 5'li derecelendirme seçeneği biçimindedir (1 – Hiçbir Zaman; 5 – Her Zaman).

Son haline getirilen anket formu, bir pilot çalışma yapılarak yaşları 22 ile 57 arasında değişen 50 kişi üzerinde test edilmiştir. Böylelikle hem ölçeklerin güvenilirliğinin hem de ölçek maddelerinin anlaşılabilirliğinin kontrolü sağlanmıştır. Yapılan Cronbach's α güvenilirlik analizi neticesinde a) siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı 0,85, b) siyasal ilgi 0,83 ve c) siyasal katılım 0,89 olarak güvenilirlik katsayıları elde edilmiştir. Öte yandan, maddelerin anlaşılabilirliğini kontrol edebilmek için madde-toplam korelasyon değerleri incelenmiş ve her ölçek özelinde ölçek maddeleri ile bir bütün olarak ölçek arasında en az 0,4 ve üzerinde korelasyon değerinin olması kriteri aranmıştır (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2014). Sonuç olarak, bütün maddelerin ait oldukları ölçeklerle 0,4'ün üzerinde madde-toplam korelasyonuna sahip oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular neticesinde hem ölçeklerin güvenilir hem de maddelerin anlaşılır olduğu sonucuna varılmıştır (Kalaycı, 2017; Hair vd., 2014). Daha sonra esas çalışma uygulanmıştır.

Veri Analizi ve Kullanılan Testler

Verilerin temizlenmesinde ve derlenmesinde Microsoft Excel programından faydalanılırken verilerin analizinde IBM SPSS 25 programından yararlanılmıştır. Kullanılan ölçeklere yönelik geçerlik ve güvenirlik analizleri, açıcı faktör analizi ve Cronbach's Alpha katsayısının kontrolü ile sağlanmıştır. Diğer taraftan, araştırma sorularının yanıtlayabilmek için frekans analizi, k-ortalamar kümeleme analizi, ki-kare bağımsızlık testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve bağımsız örneklem t-test istatistikleri kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında 530 kişiden veri elde edilmiştir. Veriye yapılan ön kontrolde 10 yanıtın uygunsuz bir şekilde doldurulduğu görüldüğü için veri setinden çıkartılmasına karar verilmiş ve kullanılan ölçeklere yönelik tek değişkenli ve çok değişkenli normallik kontrolleri yapılmıştır. Tek değişkenli normallik için her bir ölçeğe ilişkin maddelerin eğiklik ve basıklık değerlerine bakılmış ve 2,2 eşik değerinin dışına çıkan bir değer olmadığı görülmüştür (Sposito, Hand ve Skarpness, 1983, s. 271). Ek kanıt toplama amacıyla ilgili ölçek maddelerinin ortalamaları ve %5 kırılmış ortalamaları incelenmiş ve bu ortalamalar arasındaki farkın ($<0,1$) yüksek olmadığı görülmüştür (Pallant, 2011). Öte yandan, çok değişkenli normallik için ölçeklere yönelik Mahalanobis uzaklığı değerlendirilmiş ve 0,001 anlamlılıkta belirlenen uzaklığı aşan toplamda 27 gözlem, veri setinden çıkartılmıştır (Arifin, 2015). Kalan 493 gözlem ile veri setinin hem tek değişkenli normalliği hem de çok değişkenli normalliği sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılara Yönelik Bulgular

Çalışma katılımcılarının %44,4'ü kadın ($n = 219$) ve %55,6'sı erkektir ($n = 274$). Katılımcıların yaşları 22 ve 60 arasında değişmekte ve yaş ortalamaları 30,33 ($SS = 8,40$)'tür. Yaş gruplarına bakıldığında, %54,6'sı 22-29 yaş ($n = 269$), %30,6'sı 30-39 yaş ($n = 151$), %11,4'ü 40-49 yaş ($n = 56$) ve %3,4'ü 50 yaş ve üstünden ($n = 17$) oluşmaktadır. Eğitim durumu dağılımlarına bakıldığında ise %7,7'sinin ilkökul veya ortaokul mezunu ($n = 38$), %16,4'ünün lise mezunu ($n = 81$), %53,8'i lisans mezunu ($n = 265$) ve %22,1'i ($n = 109$) lisansüstü

mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların siyasi konularda duygu ve düşüncelerini paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullandıkları sosyal medya platformları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan sosyal medya platformları

Sosyal Medya Platformları	Siyasal ifade amaçlı				Toplam	
	Kullanırım		Kullanmam		n	%
	n	%	n	%		
YouTube	268	56,4	225	45,6	493	100,0
Facebook	228	46,2	265	53,8	493	100,0
Instagram	262	53,1	231	46,9	493	100,0
Twitter	222	45,0	271	55,0	493	100,0
Whatsapp	322	65,3	171	34,7	493	100,0

Tablo 1’deki bulgulara göre, katılımcılar siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için en çok Whatsapp platformunu kullandıkları (%65,3) en az Twitter platformunu kullanmaktadır (%45,0).

Çalışmada Kullanılan Ölçeklere Yönelik Bulgular

Çalışmada kullanılan siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı (a), siyasal katılım (b) ve siyasal ilgi (c) ölçeklerinin bu araştırma örneğinde faktörel olarak nasıl dağılım gösterdiklerini görebilmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir (temel bileşenler analizi/varimax). Yapılan AFA’lar neticesinde KMO ve Barlett Küresellik Testi sonuçlarının sırasıyla iyi ve anlamlı çıktığı görülmüştür (a için KMO = 0,89, $p < 0,001$; b için KMO = 0,85, $p < 0,001$; c için KMO = 0,70, $p < 0,001$). Söz konusu üç ölçeğin tek faktörlü yapılarına sahip oldukları belirlenmiştir. Ölçeklerin açıklanan varyansları ile öz değerlerinin yeterli (a için %56 ve 3,95; b için %53 ve 4,23; c için %82 ve 2,46) ve ölçeklere yönelik faktör yüklerinin (a için 0,60-0,86; b için 0,62-0,81; c için 0,86-0,94) literatürde önerilen 0,50 sınır değerinin üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Hair vd., 2014, s.102).

Tablo 2. Ölçeklere yönelik yapılan AFA ve güvenilirlik analizi sonuçları ile betimsel istatistikler

Ölçek ve Madde	$\bar{x}$	SS	FY	ATV (ÖD)	CA
Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı	2,11	0,88	-		
Siyasi içerikli paylaşımları görüntüler, beğenir ve/veya yorum yaparım	2,34	1,18	0,86		
Siyasi konularla ilgili düşünce ve tepkilerimi paylaşırım (aday/parti seçim vb.)	2,18	1,18	0,85		
Başkalarının ürettiği siyasi içerikleri (reklam, haber, metin, ses, video, foto vb.) yeniden paylaşırım	1,92	1,08	0,82	%56 (3,95)	0,86
Toplumsal hareketler ve eylemleri sosyal medya üzerinden destekler veya tepki gösteririm	2,33	1,28	0,75		
Siyasi konularda kendim içerik üretir ve paylaşırım (metin, ses, video, foto vb.)	1,75	1,02	0,71		
İnsanları veya tercihleriyle ilgili ikna etmeye çalışırım	1,80	1,16	0,62		
Siyasi parti ve adayların sosyal medya hesaplarını takip ederim	2,49	1,42	0,60		
Siyasal katılım	2,20	0,89	-		
Bir parti ya da aday için gönüllü olarak çalışırım	1,66	1,13	0,81		
Başkalarını bir parti ya da adaya oy vermeleri için ikna etmeye çalışırım	1,88	1,25	0,79		
Ailem/arkadaşlarım/çevremdeki insanlarla siyasi konularla ilgili konuşurum	3,03	1,30	0,76	%53 (4,23)	0,87
Siyasi konularda başkalarıyla tartışırım	2,35	1,31	0,76		
Siyasi parti ya da adayların mitinglerine katılırım	1,80	1,14	0,73		
Hükümet veya yerel yöneticilerle, fikirlerimi söylemek veya çözüm önerileri sunmak için iletişime geçerim	1,85	1,14	0,68		
Sivil toplum kuruluşlarında görev alırım	1,95	1,23	0,65		
Siyasi içerikli açtkoturum ve programları izlerim	3,09	1,35	0,62		
Siyasal ilgi	3,17	1,21	-		
Muhalefetin meselelere (sosyal, siyasi ekonomik vb.) yaklaşımları	3,25	1,34	0,94	%82 (2,46)	0,89
Devlet ve Hükümet işleri (hükümetin, siyasi, sosyal, ekonomik, askeri vb. politik yaklaşımları ve icraatları)	3,29	1,36	0,92		
Yasama/Meclis (TBMM) çalışmalarlarıyla	2,97	1,31	0,86		

FY = Faktör Yükü; ATV = Açıklanan Toplam Varyans; ÖD = Öz değer; CA = Cronbach's Alpha.

Elde edilen bu sonuçlara istinaden ilgili ölçeklerin güvenilir olup olmadıkları Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı kullanılarak kontrol edilmiş (a için $\alpha = 0,86$; b için $\alpha = 0,87$; c için $\alpha = 0,89$) ve hepsinin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kalaycı, 2017, s.405). Elde edilen bu sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir. Öte yandan, ölçeklerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında en yüksek aritmetik ortalamaya sahip ölçeğin siyasal ilgi olduğu ($\bar{x} = 3,17$; SS

= 1,21), bunu siyasal katılım ($\bar{x} = 2,20$; $SS = 0,89$) ve siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı ($\bar{x} = 2,11$; $SS = 0,88$) izlediği görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların siyasal ilgi düzeyinin yüksek olduğu söylenebilirken siyasal katılım ve siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı düzeylerinin genel olarak düşük olduğu ifade edilebilir. Bu bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Kümeleme Analizine İlişkin Bulgular

Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı açısından katılımcıları gruplandırabilmek için iki adımlı bir kümeleme analizine gidilmiştir. İlk adımda, kullanıma yönelik kümeleme uygulanmadan önce hiyerarşik bir kümeleme yöntemi olan Ward tekniği aracılığıyla katılımcıların siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım ortalamalarından faydalanılarak kullanım örüntüleri değerlendirilmiştir (Hair vd., 2014, s.442). İncelenen yığılım tablosu neticesinde üç gruptan oluşan bir kümenin kullanılabilirliği anlaşılmıştır.

Yaklaşımın ikinci adımında hiyerarşik olmayan bir kümeleme yöntemi olan k-ortalama tekniği vasıtasıyla birinci adımda uygun görülen üç gruplu kümenin güvenilirliği test edilmiştir. Bu analiz sonucunda hem Ward hem de k-ortalama tekniği için elde edilen ortalamaların birbirlerine yakın düzeylerde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı a) düşük düzeyde kullananlar, b) orta düzeyde kullananlar ve c) yüksek düzeyde kullananlar olarak üç gruptan oluşan bir kümeleme yapılmıştır. Elde edilen kümelere yönelik betimsel bilgiler Tablo 3’te paylaşılmıştır.

Tablo 3. Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımına yönelik yapılan kümeleme analizi

Maddeler	Kümelere					
	Düşük		Orta		Yüksek	
	<i>(n = 217; %44,0)</i>		<i>(n = 186; %37,7)</i>		<i>(n = 90; %18,3)</i>	
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS
Siyasi konularda kendim içerik üretir ve paylaşırım (metin, ses, video, foto vb.)	1,14	0,44	1,88	0,87	2,97	1,14
Siyasi içerikli paylaşımları görüntüler, beğenir ve/veya yorum yaparım	1,41	0,62	2,65	0,73	3,94	0,87
Başkalarının ürettiği siyasi içerikleri (reklam, haber, metin, ses, video, foto vb.) yeniden paylaşırım	1,19	0,46	2,03	0,81	3,43	0,96

Siyasi konularla ilgili düşünce ve tepkileri paylaşırım (aday/parti seçim vb.)	1,32	0,58	2,38	0,83	3,83	0,89
Toplumsal hareketler ve eylemleri sosyal medya üzerinden destekler veya tepki gösteririm	1,35	0,66	2,77	1,04	3,77	0,98
İnsanları oy tercihleriyle ilgili ikna etmeye çalışırım	1,28	0,67	1,78	0,98	3,12	1,37
Siyasi parti ve adayların sosyal medya hesaplarını takip ederim	1,73	1,12	2,66	1,28	4,00	0,96
Aritmetik Ortalama	1,35	0,65	2,31	0,93	3,58	1,02

(1 – Hiçbir Zaman; 5 – Her Zaman).

Siyasal ifade amaçlı sosyal medyayı düşük düzeyde kullananların siyasi parti ve adayların sosyal medya hesaplarını daha çok takip ettiği görülürken siyasi konularda içerik üretip paylaşmayı neredeyse hiç yapmadıkları söylenebilir. Orta düzeyde kullananların toplumsal hareketler ve eylemleri sosyal medya üzerinden desteklemeyi ve tepki göstermeyi daha çok yaptıkları belirtilebilirken daha az olarak insanları oy tercihleriyle ilgili ikna etmeye çalıştıkları ifade edilebilir. Yüksek düzeyde kullananların ise neredeyse bütün maddeleri çoğunlukla yaptıkları söylenebilirken özelde daha çok siyasi parti ve adayların sosyal medya hesaplarını takip ettikleri; siyasi konularda içerik üretip paylaşmayı ise nispeten daha az yaptıkları değerlendirilebilir.

Siyasal İfade Amaçlı Sosyal Medya Kullanım Düzeyi Açısından Demografik Özelliklerin İncelenmesi

Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi ile cinsiyet, eğitim durumu ve siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan sosyal medya platformları arasında anlamlı bir ilişkinin/bağın olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla ki-kare bağımsızlık testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre kullanım düzeyi ile cinsiyet, yaş ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$). Bununla birlikte, siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan sosyal medya platformlarından YouTube ($p>0,05$) dışında Facebook ($x^2 = 24,70$; $df = 2$; $p<0,001$), Instagram ($x^2 = 11,07$; $df = 2$; $p<0,01$), Twitter ($x^2 = 44,87$; $df = 2$; $p<0,001$) ve Whatsapp ($x^2 = 18,65$; $df = 2$; $p<0,001$) platformlarıyla anlamlı bir ilişkisi/bağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tespit edilen bu anlamlı ilişkiler/bağlar, kullanım düzeyi düşük olan katılımcıların Facebook (%64,1), Instagram (%54,4) ve Twitter (%70,0) platformlarını çoğunlukla kullanmadıklarını gösterirken Whatsapp platformunu (%55,8) ağırlıklı olarak kullandıklarını göstermektedir. Kullanım düzeyi orta olan katılımcılar çoğunlukla Instagram (%55,9) ve Whatsapp (%69,4) platformunu kullanırken Twitter (%50,5) platformunu nispeten tercih etmektedir. Bununla birlikte, bu katılımcılar Facebook platformunu çoğunlukla kullanmamaktadır (%51,6). Kullanım düzeyi yüksek olan katılımcılar ise Facebook (%66,7), Instagram (%65,6), Twitter (%70,0) ve Whatsapp (%80,0) platformlarını ağırlıklı kullanmaktadır. Öte yandan, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve YouTube kullanımı açısından anlamlı bir ilişki/bağ tespit edilmemesi katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve YouTube platformu fark etmeksizin siyasal ifade amaçlı sosyal medyayı benzer seviyelerde kullandıklarını gösterir niteliktedir.

Tablo 4. Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi açısından demografik özelliklerin incelenmesi

Demografik Değişkenler		Kullanım Düzeyi						x ² (df)
Değişken	Grup	Düşük		Orta		Yüksek		
		n	%	n	%	n	%	
Cinsiyet	Kadın	103	47,5	83	44,6	33	36,7	3,01 (2)
	Erkek	114	52,5	103	55,4	57	63,3	
	Toplam	217	100,0	186	100,0	90	100,0	
Yaş	22-29 yaş	121	55,8	97	52,2	51	56,7	3,13 (6)
	30-39 yaş	66	30,4	61	32,8	24	26,7	
	40-49 yaş	21	9,7	22	11,8	13	14,4	
	50 yaş ve üstü	9	4,1	6	3,2	2	2,2	
	Toplam	217	100,0	186	100,0	90	100,0	
Eğitim Durumu	İlkokul/Ortaokul	16	7,4	17	9,1	5	5,6	4,58 (6)
	Lise	29	13,4	34	18,3	18	20,0	
	Lisans	121	55,8	94	50,6	50	55,5	
	Lisansüstü	51	23,5	41	22,0	17	18,9	
	Toplam	217	100,0	186	100,0	90	100,0	
YouTube	Kullanırım	107	49,3	106	57,0	55	61,1	4,40 (2)
	Kullanmam	110	50,7	80	43,0	35	38,9	
	Toplam	217	100,0	186	100,0	90	100,0	
Facebook	Kullanırım	78	35,9	90	48,4	90	66,7	24,70*** (2)
	Kullanmam	139	64,1	96	51,6	30	33,3	
	Toplam	217	100,0	186	100,0	90	100,0	
Instagram	Kullanırım	99	45,6	104	55,9	59	65,6	11,07** (2)
	Kullanmam	118	54,4	82	44,1	31	34,4	
	Toplam	217	100,0	186	100,0	90	100,0	
Twitter	Kullanırım	65	30,0	94	50,5	63	70,0	

	Kullanmam	152	70,0	92	49,5	27	30,0	44,87***
	Toplam	217	100,0	186	100,0	90	100,0	(2)
Whatsapp	Kullanırım	121	55,8	129	69,4	72	80,0	18,65***
	Kullanmam	96	44,2	57	30,6	18	20,0	(2)
	Toplam	217	100,0	186	100,0	90	100,0	

*** $p<0,001$; ** $p<0,01$.

Siyasal İfade Amaçlı Sosyal Medya Kullanım Düzeyi Açısından Siyasal Katılım ve Siyasal İlginin İncelenmesi

Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi açısından siyasal katılım ve siyasal ilginin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Analiz sonuçlarında Levene istatistiği, hem siyasal katılım ($F = 15,325$; $p<0,001$) hem de siyasal ilgi ($F = 10,045$; $p<0,001$) açısından kullanım düzeyi gruplarının homojen dağılmadığını gösterdiğinden dolayı analizin yorumlanması aşamasında Brown-Forsythe istatistiği kullanılmıştır (Pallant, 2011, s.253). Elde edilen sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi açısından siyasal katılım ve siyasal ilginin incelenmesi

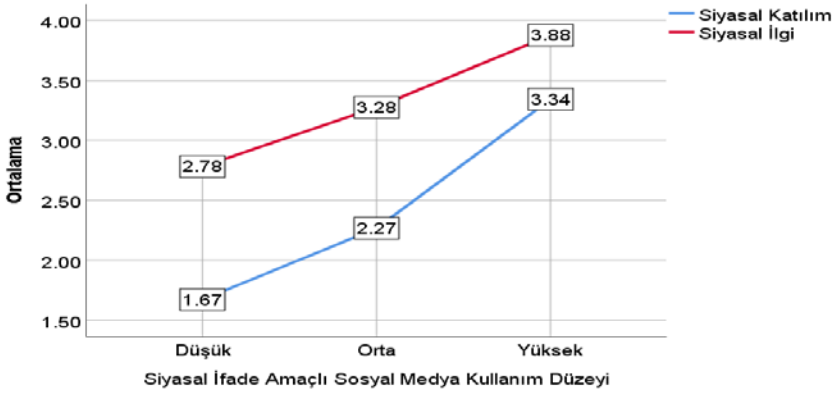
Değişken	Grup	n	$\bar{x}$	SS	F	p
Siyasal Katılım	Düşük	217	1,67	0,54	171,196	<0,001
	Orta	186	2,27	0,67		
	Yüksek	90	3,34	0,86		
Siyasal İlgi	Düşük	217	2,78	1,26	33,696	<0,001
	Orta	186	3,28	1,08		
	Yüksek	90	3,88	0,96		

(1 – Hiç; 5 – Her Zaman).

Tablo 5'te siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi açısından hem siyasal katılım ($F = 171,196$; $p<0,001$) hem de siyasal ilgi ($F = 33,696$; $p<0,001$) anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Elde edilen bu farklılığın hangi düzey grupları arasında olduğunu belirleyebilmek için Tamhane testi gerçekleştirilmiştir (Kalaycı, 2017, s.15). Test sonuçlarına göre siyasal katılımında kullanım açısından düşük düzeye sahip katılımcılar ile orta düzeye ($md = -0,59$; $p<0,001$) ve yüksek düzeye sahip ($md = -1,67$; $p<0,001$) katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Orta düzeye sahip katılımcılar ile yüksek düzeye sahip katılımcılar arasında da anlamlı bir farklılık vardır ($md = -1,07$; $p<0,001$).

Siyasal ilgi bağlamında kullanım açısından düşük düzeye sahip katılımcılar ile orta düzeye ($md = -0,49; p < 0,001$) ve yüksek düzeye sahip ($md = -1,09; p < 0,001$) katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur. Ayrıca, orta düzeye sahip katılımcılar ile yüksek düzeye sahip katılımcılar arasında da anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($md = -0,60; p < 0,001$). Elde edilen sonuçlar, siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi yüksek olan katılımcıların siyasal katılım ve siyasal ilgiye daha yüksek seviyelerde sahip olduğunu göstermektedir.

Kullanım düzeyi orta olan katılımcıların siyasal katılım göstermesi nispeten daha düşük kalırken, siyasal ilgilerinin kullanım düzeyi düşük olanlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Öte yandan, kullanım düzeyi düşük olan katılımcılarda hem siyasal katılımın hem de siyasal ilginin, kullanım düzeyi orta ve yüksek olanlara göre daha alt seviyelerde kaldığı dikkat çekmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Kullanım düzeyi açısından siyasal katılım ve siyasal ilginin incelenmesi

Platformlar Açısından Siyasal Katılım ve Siyasal İlginin İncelenmesi

Siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan sosyal medya platformları açısından siyasal katılım ve siyasal ilginin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek amacıyla bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6'da paylaşılmıştır.

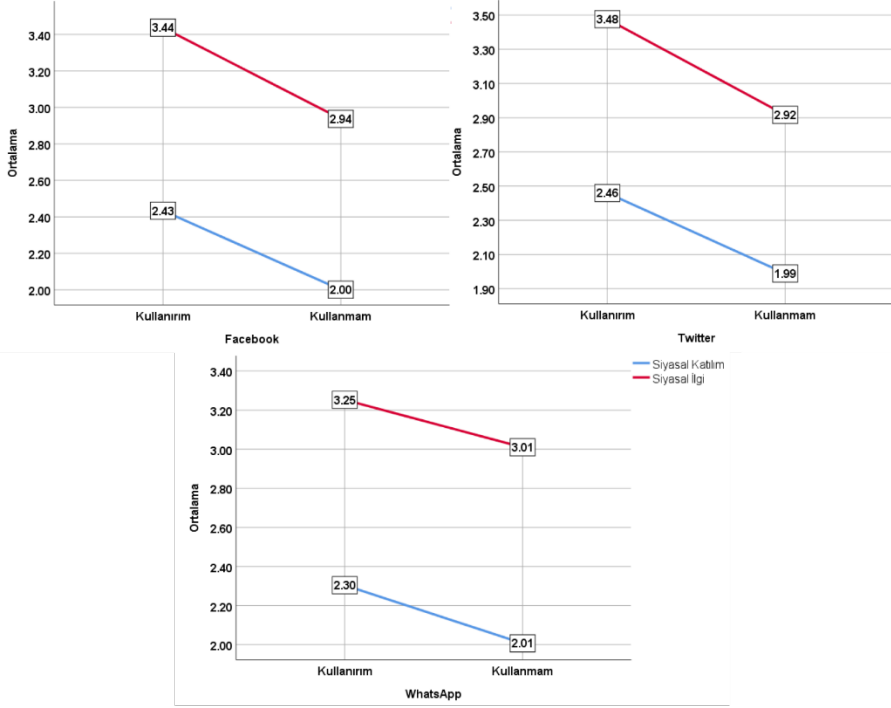
Tablo 6. Platformlar açısından siyasal katılım ve siyasal ilgi değişkenlerinin incelenmesi

Platform	Yapı	Grup	n	$\bar{x}$	SS	t	df	p
YouTube	Siyasal Katılım	Kullanırım	268	2,26	0,90	1,61	491	0,11
		Kullanmam	225	2,13	0,87			
	Siyasal İlgi	Kullanırım	268	3,26	1,21	1,76	91	0,08
		Kullanmam	225	3,06	1,21			
Facebook	Siyasal Katılım	Kullanırım	228	2,43	1,00	5,42	412,7	<0,001
		Kullanmam	265	2,00	0,74			
	Siyasal İlgi	Kullanırım	228	3,44	1,19	4,66	491	<0,001
		Kullanmam	265	2,94	1,18			
Instagram	Siyasal Katılım	Kullanırım	262	2,23	0,95	0,89	491	0,40
		Kullanmam	231	2,16	0,82			
	Siyasal İlgi	Kullanırım	262	3,18	1,23	0,29	491	0,77
		Kullanmam	231	3,15	1,19			
Twitter	Siyasal Katılım	Kullanırım	222	2,46	0,95	5,92	426,9	<0,001
		Kullanmam	271	1,99	0,78			
	Siyasal İlgi	Kullanırım	222	3,48	1,14	5,24	491	<0,001
		Kullanmam	271	2,92	1,21			
Whatsapp	Siyasal Katılım	Kullanırım	322	2,30	0,92	3,73	394,2	<0,001
		Kullanmam	171	2,01	0,79			
	Siyasal İlgi	Kullanırım	322	3,25	1,18	2,13	491	0,03*
		Kullanmam	171	3,01	1,25			

* $p < 0,05$.

Tablo 6'da görüleceği üzere Facebook açısından siyasal katılım ($t = 5,42$; $df = 412,7$; $p < 0,001$), siyasal ilgi ($t = 4,66$; $df = 491$; $p < 0,001$); Twitter açısından siyasal katılım ($t = 5,92$; $df = 426,9$; $p < 0,001$), siyasal ilgi ($t = 5,24$; $df = 491$; $p < 0,001$) ve Whatsapp açısından siyasal katılım ($t = 3,73$; $df = 394,2$; $p < 0,001$) ve siyasal ilgi ($t = 2,13$; $df = 491$; $p < 0,05$) anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır (Şekil 2).

YouTube ve Instagram açısından ise siyasal katılım ve siyasal ilgi anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p > 0,05$). Bu bulgular, siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan Facebook, Twitter ve Whatsapp platformlarında daha yüksek siyasal katılım ve siyasal ilgi seviyelerinin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, YouTube ve Instagram platformlarında kullanım durumu fark etmeksizin benzer seviyelerde siyasal katılım ve siyasal ilginin olduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 2. Platformlar açısından siyasal katılım ve siyasal ilgi değişkenlerinin incelenmesi

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'deki sosyal medya kullanıcılarının siyasal katılımları ve siyasal ilgileri, siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımları açısından incelenmek istenmiştir. Söz konusu inceleme Türkiye'de 2020 itibariyle en fazla kullanılan beş sosyal medya platformu özelinde gerçekleştirilmiştir. Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı, kullanım düzeyine göre gruplandırılarak ilgili grupların demografik özellikler ile ilişkisine bakılmıştır. Böylelikle her bir düzeyin nasıl bir örüntü sergilediği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kullanıcıların siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullandıkları sosyal medya platformları açısından siyasal ilgi ve siyasal katılım da mercek altına alınarak platformlar özelinde ilgili değişkenlerin nasıl bir farklılık gösterdiği irdelenmiştir.

Genel itibariyle çalışma bulguları hem bireylerin hem de kurumsal yapıların farklı biçimlerde istifade ettiği sosyal medya platformlarının diğer alanlarda olduğu gibi siyasal alanda da etki rolü göz ardı edilemez kullanım alanı

olduğunu göstermektedir. Özellikle siyasi konularda düşünceleri paylaşmak ya da fikir edinmek için Whatsapp platformunun daha çok kullanılması, ilgili platformun siyasal ifade açısından önemli bir alan oluşturduğunu gösterir niteliktedir. Whatsapp'ın sesli ve görüntülü görüşme, konum gönderme/alma, metin, anında fotoğraf ve video paylaşım gibi niteliklere sahip olması, bireylerin daha zahmetsiz ve hızlı bir şekilde duygu ve düşüncelerini ifade edebilmelerini sağlamaktadır (Ünal, 2019, s. 34). Öte yandan, diğer sosyal medya platformları benzer nitelikleri kullanıcılarına sunabilse de bu daha zaman alıcı ve zahmetli bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Whatsapp ise ilgili iletinin kime/kimlere iletileceğini daha spesifik bir şekilde belirlemeye imkân sağlamaktadır. Böylelikle kim/kimler tarafından alınacağını önceden bilinmesi ve bu doğrultuda tasarlanması, bireylerin diğer konularda olduğu gibi siyasal konularda da düşüncelerini daha rahat ve özgür bir şekilde aktarmalarına olanak tanımaktadır (Yaşar, 2020, s. 172-173).

Çalışmada siyasal ilgi düzeyinin genel anlamda yüksek olduğu belirlenirken siyasal katılım ve siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımının nispeten düşük olduğu tespit edilmiştir. Sosyal medya platformlarında yalnızca seçim dönemlerinde değil, olağan dönemlerde de gerçekleşen siyasal gelişmeler ve değişimler doğrultusunda bireylerin tutum ve kanaatlerinin değişebileceği, bundan dolayı da siyasal ilgilerinin yüksek olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, seçim dönemleri dışında siyaset çok ön planda olmadığından hem siyasal katılımın hem de siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımının daha az olduğu değerlendirilebilir. Zira seçim dönemleri, mecliste ve hükümette yaşanan gelişmeler başta olmak üzere siyaseti ilgilendiren konularda bireylerin günlük hayattaki gündemini etkileyebildiği gibi sosyal medyadaki gündemini de etkileyebilmektedir. Özellikle bu zamanlarda bireylerin siyasal katılımı ve siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı daha yüksek olabileceği değerlendirilmektedir (Arklan, 2016, s.623).

Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanımı düşük, orta ve yüksek düzeyde kullanım olarak üç kümeye bölünmüştür. Kullanımı düşük düzeyde olanlar, siyasi parti ve adayların sosyal medya hesaplarını daha çok takip ederken siyasi konularda içerik üretmeyi ve paylaşmayı neredeyse hiç yapmamaktadır. Orta düzeyde kullananlar, toplumsal hareketler ve eylemleri sosyal medya üzerinden desteklemeyi veya onlara tepki göstermeyi daha çok tercih ederken diğer bireyleri oy tercihleriyle ilgili daha az ikna etmeye çalış-

maktadır. Yüksek düzeyde kullananlar ise çoğunlukla siyasal parti ve adayların sosyal medya hesaplarını takip ederken diğer iki grupla karşılaştırıldığında aynı zamanda siyasal konularda içeriği nispeten üretip paylaşmaktadır. Düzeylere göre farklılaşabilen bu davranışların bireyin siyasal sistemle kurmuş olduğu ilgi ve katılımı yakından alakalı olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede birey, siyasal olayları izlemek, takip etmek ve bilgi edinmekten siyasal eylemlerde bulunmaya, çevresini ikna etmeye, hatta adaylığa ve siyasal karar mekanizmalarında yer almaya kadar uzanan çeşitli biçim ve boyutlarda kendini gösterebilmektedir (Canbaz vd., 2019, s.2539). Öte yandan birey, siyasal içerikli paylaşımlarda bulunmaktan bazı nedenlerden ötürü çekince duyabilmektedir. Özellikle yasal yaptırımlara maruz kalmak, siyasal görüş olarak ifşa olmak, aşırı siyasal biri olarak algılanmak, farklı görüşteki arkadaşları kırmak, herkese eşit mesafede olma isteği, siyasal konuları paylaşmaya değer bulmama, sosyal çevreden dışlanma korkusu ve aile yapısına uygun olmadığı düşüncesi gibi nedenler, sosyal medya platformlarında siyasal içerikli paylaşımları üretmede ve paylaşmada engelleyici rol oynayan etmenler olarak ortaya çıkabilmektedir (Arklan, 2016, s.624).

Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyleri açısından demografik özelliklerin incelenmesi sonucunda cinsiyet, yaş ve eğitim durumunun düzeyler ile anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Bireyler cinsiyetleri, yaşları ve eğitim durumları fark etmeksizin sosyal medyayı siyasal ifade amaçlı benzer seviyelerde kullanmaktadır. Bir grubun diğerinden daha az ya da diğerinden daha fazla bir kullanımı söz konusu değildir. Bu bulgu Olkun vd. (2018) tarafından yapılan çalışmanın bulgularını genişletir niteliktedir. Olkun vd. (2018, s. 997)'nin çalışmalarında siyasal karar alma sürecinde internet ve sosyal medyanın önemli bir role sahip olduğunu tespit etmiş ve erkeklerin kadınlara göre siyasal kararlarda daha fazla sosyal medyaya önem verdiğini göstermiştir. Bu çalışmada ise verilen önemin ötesinde sosyal medyanın siyasal ifade amaçlı kullanımında cinsiyetin bir rolü olmadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla bireylerin sosyal medyaya siyasal karar alma sürecinde attığı önem değişebilirken, siyasal ifade amaçlı kullanım söz konusu olduğunda bu durum değişmemektedir. Öte yandan Facebook, Instagram, Twitter ve Whatsapp platformlarıyla kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bir diğer deyişle, ilgili platformda sosyal medyanın siyasal ifade amaçlı kullanım düzeyi farklılaşmaktadır. Öyle ki Whatsapp, bü-

tün düzeyler açısından daha çok tercih edilen platform olarak ön plana çıkar-ken bunu düzey yükseldikçe sırasıyla Instagram, Facebook ve Twitter takip etmektedir. YouTube ise her düzey için genel kullanım alanı bulan bir plat- form olarak görülebilir.

Siyasal katılım ve siyasal ilginin siyasal ifade amaçlı sosyal medya kulla- nım düzeyi açısından farklılaştığı belirlenmiştir. Kullanım düzeyi yüksek olan bireylerin siyasal katılım ve siyasal ilgi seviyelerinin de yüksek olduğu dikkat çekerken, kullanım düzeyi orta olan bireylerin ilgi ve katılımı orta dü- zeyde olduğu görülmüştür. Kullanım düzeyi düşük olan katılımcılarda ben- zer şekilde katılım ve ilgi açısından düşük seviyelerde yer almıştır. Bu durum siyasal katılım ve siyasal ilgi üzerinde siyasal ifade amaçlı sosyal medya kul- lanımının rolünü gösterir niteliktedir. Birey, siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyini artırdığında siyasal katılım ve siyasal ilgi seviyesi de yükselebilmektedir. Ancak, siyasal katılım ve siyasal ilgiye yönelik birçok de- ğişken söz konusu olabilmektedir ve sosyal medya kullanımını burada tek çözüm olarak sunmak oldukça iddialı görülecektir. Bununla birlikte, sonuç- lar oldukça önemli ipuçları sunmakla beraber, sosyal medyanın bireysel ola- rak siyasal ifade amaçlı kullanımını merkeze alarak yapılacak çalışmaların si- yasal katılım ve siyasal ilgiyi farklı yönleriyle özellikle birey-siyaset ilişkisini açıklamada detaylı ve özgün veriler sağlayacağı düşünülmektedir (Yaşar, 2020, s. 170).

Siyasi konularda duygu ve düşünceleri paylaşmak ve/veya fikir edinmek için kullanılan sosyal medya platformları açısından siyasal katılım ve siyasal ilginin Facebook, Twitter ve Whatsapp platformlarında farklılaşması, bu platformların siyasal iletişim açısından önemini ortaya koymaktadır. Siyasal katılımın ve siyasal ilginin en yüksek seviyede Twitter'da görülmesi, daha önceki çalışmaları destekler niteliktedir (Toker, Erdem ve Özşarlak, 2017; De- mirhan, 2017). Twitter'da çoğu siyasi parti ve aktör hesabının herkese açık olmasından ve buradaki içeriklerin hesabı olmayan kullanıcılar tarafından da görüntülenebilmesinden ötürü bu platform, herkes için erişilebilir konumda- dır. Ayrıca, kullanımının hashtag özelliği sayesinde konulara odaklanması ve retweet özelliğiyle, siyasi içeriklerin yalnızca takipçiler ağıyla sınırlı kalması- nın önüne geçmektedir (Demirhan, 2017, s. 264-265). Yapılan çalışmalarda ye- rel politikacıların siyasal iletişim için Facebook'u daha çok kullandığı, ulusal politikacıların ise Twitter'ı daha çok tercih ettiği tespit edilmiştir (Larson ve

Skogerbo, 2018). Özellikle yerel seçimlere ilişkin kampanyalarda Twitter kullanımını halen çok fazla tercih edilmemektedir (Toker vd., 2017). Bu durumda Facebook'un, özellikle yerel siyaset için daha etkili olarak düşünülürken, Twitter'ın ulusal düzeyde siyaset adına daha etkili olduğu değerlendirilmiştir. Zira Facebook ve Twitter, siyasi parti ve aktörlerin seçmenlere doğrudan ulaşmasını, destekçileri harekete geçirmesini ve kamu gündemini etkilemesini sağlamaktadır (Stier vd., 2018, s.50).

Politikacıların genel olarak kendi programlarını duyurmak, partilerinin ya da liderlerinin söylemini paylaşmak, demeçler vermek ve bazı zamanlarda e-miting yapmak adına Twitter'ı daha çok kullandıkları da bilinmektedir (Yetkin, 2019, s. 386). Diğer taraftan, Facebook'un özellikle genç bireyler tarafından seçim dönemlerinde siyasal olaylar ve etkinlikler hakkında bilgi toplamak, iletişim kurmak, mesaj göndermek ve/veya almak için yararlanılan bir kitle iletişim aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Balcı ve Santaş, 2015, s. 531). Dolayısıyla bireylere yönelik siyasal katılım ve siyasal ilgi düzeyinin Facebook ve Twitter'da bireysel kullanım amaçlarından ötürü farklılaşabileceği değerlendirilmektedir. Whatsapp ise yukarıda da bahsedildiği üzere siyasal ifade açısından önemli bir alan oluşturması bakımından daha yakından incelemeye değerdir. Sonuç olarak potansiyel seçmenin hali hazırda toplandığı sosyal medyanın, siyaset üretiminin temel araçlarından biri olarak her geçen gün giderek daha fazla önem kazanacağı söylenebilir (Bayraktutan vd., 2014, s. 65).

Sınırlılıklar ve İleri Araştırmalar

Bu çalışma 2020 yılı itibariyle Türkiye'de en fazla kullanılan beş sosyal medya platformunu kullanan 493 katılımcının verisiyle gerçekleştirilmiştir. Sosyal medya beş platformla sınırlandırılarak siyasal ifade amaçlı kullanım, siyasal katılım, siyasal ilgi ve bu amaçla kullanılan sosyal medya platformları incelenmiştir. Bu platformlar dışında kalan sosyal medya mecralarının da ilgili değişkenler çerçevesinde incelenmesi, çalışmanın bulgularının genişletilmesine olanak tanıyacaktır. İleride yapılacak çalışmalarda siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyi açısından platformlara yönelik içerikler özelinde bir çalışma yapılabilir. Böylelikle siyasal iletişim sürecinde hangi düzeyin ne tür içerikle daha çok etkileşime girdiği tespit edilerek siyasal içerik-katılım ve siyasal içerik-ilgi ilişkisi incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Role of Social Media Usage Level for Political
Expression on Political Interest and Participation:
A Field Study in the Context of Social Media
Platforms**

*

İbrahim Halil Yaşar

Dicle University, Faculty of Communication

In democratic societies, individuals are expected to deal with issues that directly or indirectly concern them. In order for individuals to have a high level of interest and to participate in political processes, they should have a positive judgment and feel that the system is sensitive to their own needs. Political interest draws attention to the extent to which the individual is concerned with actors such as the political establishment, parliament, government and opposition, and the activities taking place in this field. Political participation is closely related to this interest that the individual establishes with the system. Within the framework of this relationship, political participation can manifest itself in various forms and dimensions, from following political events and government policies, taking political action, talking and discussing political issues, voting, persuading to vote, being a candidate and participating in political decision-making mechanisms. Social media platforms differ from traditional channels because they are two-sided and interactive. These channels, which serve corporate and individual use, offer almost everyone a space to express themselves. While the unique integrated structure of the network allows the content to be spread on different platforms very quickly, ordinary people can turn into micro broadcasters.

Studies have determined that there is a relationship between the presence of a political candidate on social media in election campaigns and the visibility of the political party as a whole by the voters, and the use of social media in political election campaigns has become a fundamental feature, especially in today's democracies. Because individuals increasingly started to use social media to reach political news and share their views. Another important role

social media plays in the relationship between individual and politics is actually the change it creates for the individual. In this way, the individual has a channel where he can explain his thoughts about what is happening in the political field. This form of use, which is also described as the use of social media for political expression, represents individuals' expressing their opinions and approaches on political issues and using social media platforms for various purposes such as supporting or criticizing political parties / candidates and leaders and / or their approach to issues. The reasons such as the number of users of each platform, the rapid spread of the content thanks to the integrated structure of the network, the automatic recording of the data so that it can be processed make social media extremely useful for political communication. Thus, political parties can increase their visibility with their campaigns including social media.

In this study, political participation and political interests of social media users in Turkey, it was asked to examine in terms of social media use for political expression. The aforementioned review was carried out for the five most used social media platforms as of 2020 in Turkey. The use of social media for political expression was grouped according to the level of use and the relationship between the relevant groups and demographic characteristics was examined. Thus, it was tried to reveal what kind of pattern each level exhibits. In addition, in terms of social media platforms that users used to share their feelings and thoughts and / or get ideas on political issues, political interest and political participation were also examined, and how the relevant variables differ in the specific platforms was examined. The study differs from other studies by grouping social media according to the level of use for political expression. Thus, it provides a broad framework in terms of both focusing on the variables of political participation and political interest, and examining the levels in terms of both demographic features and social media platforms used to share feelings and thoughts and / or get ideas on political issues.

In the study, the data of 493 people who were reached by using convenience sampling were analyzed. In general, the findings of the study show that social media platforms, which both individuals and corporate structures benefit from in different ways, are an area of use in the political field as well as in other areas. The fact that the WhatsApp platform was used more to share thoughts or gain ideas on political issues showed that the relevant platform

constituted an important area in terms of political expression. In the study, it was determined that the level of political interest was generally high, while the use of social media for political participation and political expression was relatively low. As a result of the examination of the demographic characteristics in terms of the level of social media use for political expression, it was determined that gender, age and education level did not have a significant relationship with the levels. Individuals used social media at similar levels for political expression, regardless of their gender, age and educational background. The differentiation of political participation and political interest on Facebook, Twitter and Whatsapp platforms in terms of social media platforms used to share feelings and thoughts and / or get ideas on political issues, indicated the importance of these platforms in terms of political communication.

The fact that political participation and political interest were seen on Twitter at the highest level supports previous studies. Twitter is accessible to everyone, since most political parties and actor accounts on Twitter are public and its content can be viewed by users who do not have an account. In addition, the use of hashtag feature allows it to focus on topics and retweet, preventing political content from being limited to the followers only. As a result, social media, where potential voters are already gathered, will gain more and more importance every day as one of the basic tools of political area.

Kaynakça / References

- Advan, A. (2016). Kobani actions in the context of social movements 6-10 October 2014 Events - Diyarbakır Case. W. Sayers ve M. Avcı (Der.), *Law and order in Turkish society* içinde (s. 167-174). London: AGP Research.
- Akgün, B. (2001). Türkiye’de siyasal güven: Nedenleri ve sonuçları. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 56(4), 1-23.
- Akmeşe, E. ve Akmeşe, Z. (2020). Mizahla estetize edilen egemen ideolojinin tezahürü: Muhsin Bey. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(3), 194-207.
- Arifin, W. N. (2015). The graphical assessment of multivariate normality using SPSS. *Education in Medicine Journal*, 7(2), 71-75.
- Arklar, Ü. (2016). Sosyal medyanın siyasal amaçlı kullanımı: Ağ kuşağının kullanım alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(2), 618-657.

- Avcı, S. F. (2019, Ocak 24). Dijital kampanyalar yerel seçimlerde belirleyici olacak. *Hürriyet Gazetesi*. 19 Temmuz 2020 tarihinde, <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/dijital-kampanyalar-yerel-secimlerde-belirleyici-olacak-41092687> adresinden erişildi.
- Balcı, Ş. ve Santaş, H. (2015). Facebook ve siyasal katılım: 2014 yerel seçimleri araştırması. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35, 511-535.
- Başaran, Y.K. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47(5), 480-495.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal katılma: Bir davranış incelemesi*. Ankara: Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G. ve Aydemir, A. (2014). Siyasal iletişim sürecinde sosyal medya ve Türkiye'de 2011 genel seçimlerinde Twitter kullanımı. *Bilig*, 68, 59-96.
- Boulianne, S. (2015). Social media use and participation: A meta-analysis of current research. *Information, Communication & Society*, 18(5), 524-538.
- Bright, J., Hale, S., Ganesh, B., Bulovsky, A., Margetts, H. ve Howard, P. (2020). Does campaigning on social media make a difference? Evidence from candidate use of Twitter during the 2015 and 2017 U.K. elections. *Communication Research*, 47(7), 988-1009. doi: 10.1177/0093650219872394
- Campbell, A., Gurin, G., ve Miller, W. E. (1954). *The voter decides*. Evanston, IL: Row, Peterson and Company.
- Canbaz, S., Eyidiker, U. ve Poyraz, E. (2019). Siyasal katılım ve üniversite öğrencilerinin siyasal katılıma bakışı: Babaeski Meslek Yüksekokulu örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 5(35), 2537-2551.
- Castells, M. (2016). *İletişim gücü*. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2009).
- Coleman, K. M. ve Davis C. L. (1976). The structural context of politics and dimensions of regime performance: Their importance for the comparative study of political efficacy. *Comparative Political Studies*, 9(2), 189-206.
- Creswell, J. W. (2014). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. New York: Pearson.
- Dahl, R. A. (2017). *Demokrasi üzerine*. (B. Kadioğlu, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1998).
- Dahlgren, P. (2007). *Young citizens and new media: Learning for democratic participation*. New York: Routledge.
- Demirhan, K. (2017). Türkiye'de 2017 anayasa referandumu sürecinde siyasal iletişim aracı olarak Twitter kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(2), 262-280.

- Dimitrova, D. V. ve Bystrom, D. (2013). The effects of social media on political participation and candidate image evaluations in the 2012 Iowa caucuses. *American Behavioral Scientist*, 57(11), 1568–1583. doi: 10.1177/0002764213489011
- Gerodimos, R. ve Justinussen, J. (2015). Obama's 2012 Facebook campaign: Political communication in the age of the like button. *Journal of Information Technology & Politics*, 12(2), 113-132. doi: 10.1080/19331681.2014.982266
- Glenn, N. D. (1968). Aging, voting, and political interest. *American Sociological Association*, 33(4), 563-575.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis*. USA: Pearson Educated Limited.
- Hooghe, M. ve Marien, S. (2013). A comparative analysis of the relation between political trust and forms of political participation in Europe. *Journal of European Societies*, 15(1), 131-152.
- Kahne, J. ve Middaugh, E. (2012). Digital media shapes youth participation in politics. *Phi Delta Kappan*, 94(3), 52–56. doi: 10.1177/003172171209400312
- Kalaycı, Ş. (2017). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Dinamik Akademi Yayın Dağıtım.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı siyasal katılma: siyasal eylemin kökenleri üzerine bir inceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBF Yayını.
- Kalaycıoğlu, E. (2013). Siyasal katılımın anatomisi. *Bilim Akademi Derneği Dergisi*, 34, 148-179.
- Larsson, A. ve Skogerbo, E. (2018). Out with the old, in with the new? Perceptions of social (and other) media by local and regional Norwegian politicians. *New Media & Society*, 20(1), 219-236. doi: 10.1177/1461444816661549
- Lilleker, D. G. (2013). *Siyasal iletişim temel kavramlar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Loader, B. D., Vromen, A. ve Xenos, M. A. (2014). The networked young citizen: Social media, political participation and civic engagement. *Information, Communication and Society*, 17(2), 143-150. doi: 10.1080/1369118X.2013.871571
- Lorenzo Rodríguez, J. ve Garmendia Madariaga, A. (2016). Going public against institutional constraints? Analyzing the online presence intensity of 2014 European Parliament election candidates. *European Union Politics*, 17(2), 303–323. doi: 10.1177/1465116515618252
- Milbrath, L. W. (1965). *Political participation: How and why do people get involved in politics?* Chicago: Rand McNally Company.
- Milbrath, L. W. ve Goel, M. L. (1977) *Political participation*. Chicago: Rand McNally Company.

- Neuman, W. R. (2018). *Dijital fark: Gündelik hayatta dijitalleşme ve medya etkileri kuramı*. (G. Metin, Çev.). İstanbul: The Kitap Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2016).
- Nulty, P., Theocharis, Y., Popa, S. A., Parnet, O. ve Benoit, K. (2016). Social media and political communication in the 2014 elections to the European Parliament. *Electoral Studies*, 44, 429-444. doi: 10.1016/j.electstud.2016.04.014
- Olkun, E., Yüksel, E. ve Akdemir, G. (2018). Sosyal medya ve siyasi katılım: 2017 referandumunda bir saha araştırması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 60(11), 991-1000.
- Öztekin, A. (2001). *Siyaset bilimine giriş, toplum devlet parlamento hükümet kamu yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Pallant, J. (2011). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS*. New York: Open University Press.
- Schulz W. (2005). Political efficacy and expected political participation among lower and upper secondary students: a comparative analysis with data from IEA civic education study. *ECPR General Conference in Budapest*, 8-10 September.
- Sposito, V. A., Hand, M. L. ve Skarpness, B. (1983). On the efficiency of using the sample kurtosis in selecting optimal estimators. *Communications in Statistics-Simulation and Computation*, 12(3), 265-272.
- Stier, S., Bleier, A., Lietz, H. ve Strohmaier, M. (2018). Election campaigning on social media: Politicians, audiences, and the mediation of political communication on Facebook and Twitter. *Political Communication*, 35(1), 50-74. doi: 10.1080/10584609.2017.1334728
- Toker, H., Erdem, S. ve Özşarık, P. (2017). 2015 Haziran ve Kasım seçimlerinde siyasi eğilim: Yeni bir kamuoyu ölçümleme aracı olarak Twitter. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1), 96-116.
- Topbaş, H. (2010). David Easton'un siyasi sistem kuramı bağlamında siyasi katılım: Erzurum seçmeni üzerine bir araştırma. *İletişim Kuramı ve Araştırma Dergisi*, 30, 81-111.
- Ünal, R. (2019). Anaakım medyada kullanıcı türevli içeriğin izini sürmek: NTV ve Star TV Whatsapp ihbar hatları üzerine bir inceleme. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 34-43.
- Verba, S., ve Nie, N. H. (1972). *Participation in America: Political democracy and social equality*. New York, NY: Harper & Rowe.
- Vitak, J., Zube, P., Smock, A., Carr, C. T., Ellison, N. ve Lampe, C. (2011). It's complicated: Facebook users' political participation in the 2008 election. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(3), 107-114
- Yaşar, İ. H. (2020). *Sosyal medya ve siyaset*. Ankara: Orion Akademi.

- Yavaşcalı, A. H. ve Uğurhan, Y. Z. C. (2019). Neden kullanıcılar Twitch TV üzerinde yayıncılara bağış yapar? Twitch TV kullanıcıları üzerinde ampirik bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 646-676. doi: 10.19145/e-gifder.561050
- Yetkin, B. (2019). 2019 yerel seçimlerinde adayların Twitter kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 6(2), 382-405.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yaşar, İ. H. (2021). Siyasal ifade amaçlı sosyal medya kullanım düzeyinin siyasal ilgi ve katılım üzerinde rolü: Sosyal medya platformları bağlamında bir saha araştırması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1173-1203. DOI: 10.26466/opus.816083

Bir Belediyede Görev Yapan Sağlık Çalışanlarının İş Doymu Algılarının Belirlenmesi: Nitel Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.789148

*

*Türkan Aşcıoğlu - **Mehtap Kızılkaya

*Uzm. Hemşire, İSKİ Sağlık ve İş Güvenliği Şube Müdürlüğü, İstanbul/Türkiye

E-posta: turkanascioglu@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0133-7281](https://orcid.org/0000-0003-0133-7281)

** Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Aydın/ Türkiye

E-posta: mehtap.kizilkaya@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4000-8926](https://orcid.org/0000-0002-4000-8926)

Öz

İş, bireylerin yaşamını devam ettirmelerinde gerekli olan ekonomik kazanç sağlama yolu olduğu için temel bir işleve sahiptir. Çalışanların işe yönelik tutumları olumlu ise iş doyumundan söz edilebilir. İş doymu yaşamın genelinden alınan doyumla ilintili olduğu için oldukça önemlidir. Bu çalışma, İstanbul'da bir belediyede görev yapan sağlık çalışanlarının iş doyumuna yönelik görüşlerini kendi algıladıkları doğrultuda belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, ilgili belediyenin sağlık hizmeti veren birimindeki 47 sağlık çalışanı, örneklemini ise çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 35 sağlık çalışanı oluşturmuştur. Sağlık çalışanlarına kişisel bilgi formu ve görüşme formu uygulanmıştır. Veriler, 1 Ocak- 28 Şubat 2018 tarihleri arasında, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Veriler analiz edilmiş, temalar oluşturulmuş, araştırma sonuçlarına göre literatür taraması yapılarak yorumlanmıştır. Sağlık personellerinin sayısının yeterli olmadığı, mesleki tanımları dışındaki işlerle uğraşmak zorunda kaldığı, ambulans personeli ve revir personelinin ayrı olmaması nedeniyle iş yükünün fazla olduğu, mesleki sınırların netleşmesi gerektiği, birim içi sosyo-kültürel faaliyetlerin yetersiz olduğu gibi bulgulara ulaşılmıştır. Sağlık personellerinin kurum içindeki sorunların giderilmesinde, yöneticilerin daha sık toplantılar yaparak kendileriyle görüşmelerini istedikleri saptanmıştır. Çalışma sonucunda ilgili kurumda çalışan sağlık personellerinin iş doyumunu arttırmak için daha kapsamlı çalışmaların yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: sağlık çalışanı, iş doymu, belediye, nitel araştırma

Determination of Job Satisfaction Perceptions of Healthcare Professionals Working in a Municipality: A Qualitative Research

*

Abstract

Work has a basic function as it is the way of gaining economic gain that is necessary for individuals to survive. If the employees' attitudes towards the job are positive, then job satisfaction can be mentioned. Job satisfaction is very important as it is related to satisfaction from the general life. This study was conducted to determine the job satisfaction of health workers in a municipality in İstanbul from their perception. The population for this research consists of 47 health workers that provide service to the municipality. There search sample consists of the 35 health workers who agreed voluntarily to join. The nurses were given the personal information form and interview form. The data was collected between 1 January 2018-28 February 2018 using semi-structured interview technics from qualitative research methods. The data was analyzed, themes were formed, and commentary was made after conducting a literature review according to the results of the study. Insufficiency of the number of health workers, having to do tasks that are not included in their job definition, too much work load due to not having a separation between infirmary and ambulance personnel, the necessity of having clear job boundaries, and insufficient socio-cultural activities in the unit were found. Another finding was that the health personnel wanted managers to discuss with them through more meetings to hand le issues with in the organization. According to the results of the study, more comprehensive studies must be conducted to increase the job satisfaction of the health personnel.

Keywords: health worker, job satisfaction, municipality, qualitative research

Giriş

İş; “insanların yaşamlarını devam ettirebilmek için harcadıkları zihinsel ve bedensel uğraşların tamamı” olarak tanımlanmıştır (Düzova, 2015). İnsan yaşamında çalışmak ve bir işe sahip olmak önemli bir yer işgal etmektedir. Çalışma yaşamı, bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için maddi kaynak sağlamanın yanı sıra bireyin, toplumda belli bir yer ve rol sahibi olabilmesi ve toplumsal saygınlık elde etmesi içinde gerekli olan temel toplumsal kurumlardan biridir. Bireylerin işlerinden elde ettikleri doyum bireysel ve kurumsal açıdan önemlidir. Birey-iş ilişkisinde olumlu ya da olumsuz tutumlar, çalışanın işinden elde edeceği doyumu etkilemektedir (Kaya, Bilgin, 2015). Çalışan insan, gününün büyük kısmını iş ortamında geçirmekte olduğundan fiziksel, ruhsal ve sosyal gereksinimlerinin iş ortamında karşılanmasını beklemektedir (Demir, 2016). Eğinli'nin (2009) aktardığına göre, Barutçugil iş doyumunu “bir çalışanın yaptığı işin ve elde ettiklerinin ihtiyaçlarıyla ve kişisel değer yargılarıyla örtüştüğünü veya örtüşmesine olanak sağladığını fark etmesi sonucu yaşadığı bir duygu” olarak açıklamaktadır (Eğinli, 2009). İş doyumunu etkileyen bireysel faktörler; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, çocuk sahibi olma durumu, sosyo-kültürel çevre, değer yargıları, inançlar, kişilik, zeka, meslekte geçen süre, çalışmakta olduğu işini seçme nedeni, işin birey için anlamı, mesleki gelişme fırsatı, bireyin beklentileri, işten ayrılma isteği, işin kişiliği ile uyumu, genel yaşam doyumunu, stresle baş edebilme durumu ve genel sağlık durumu olarak ifade edilmektedir (Taş, 2010). İş doyumunu etkileyen çevresel ve örgütsel faktörler ise; işin niteliği, ücret-maaş, örgütsel ilişkiler, iş güvenliğinin olması, çalışma koşulları, yönetim biçimi, örgütsel konum, kararlara katılma, yetki ve sorumluluk devri, örgütün sağladığı yükselme-gelişme olanakları, çalışma arkadaşlarıyla ilişkiler, görevin ayrıntıları, denetim, iş yükü, ek olanaklar, otomasyon ve performans ölçümleridir (Akbaş, 2011). Doğrudan insana hizmet veren meslek gruplarında, tükenmişlik önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Derin'in (2007) aktardığına göre, Aşt'ın yaptığı çalışmada işlerinde doyumsuzluk yaşayan bireylerin aynı zamanda çeşitli psikosomatik sorunlar yaşadığı ve yapılan çalışmalarda yorgunluk, nefes darlığı, çarpıntı, baş ağrısı, terleme, iştahsızlık, hazımsızlık ve bulantı hissi gibi yakınmaların iş doyumsuzluğu ile ilişkili olduğu belirlenmiştir (Derin, 2007). Sağlık hizmeti, çok sayıda farklı meslek grubundan oluşan multidisipliner bir hizmettir.

Sağlık profesyonelleri toplumun sağlığının korunması ve sürdürülmesinde doğrudan görev aldıkları, yoğun çalışma şartları ile mücadele ettikleri ve özverili davranmaları gerektiği için iş doyumu diğer meslek gruplarına göre daha fazla önem taşıdığı bilinmektedir (Aytekin, 2014). Sağlık çalışanları çalışma şartlarından memnun ve iş doyumları yüksek ise kaliteli bakım hizmeti sunmaları kaçınılmazdır (Toker, 2013). Belediyelerde işyeri hekimliği, kurum hekimliği gibi birinci basamak sağlık hizmeti verilmektedir. Bu çalışma hastane dışında çalışan sağlık çalışanlarının yaşadıklarını belirlemek açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı; bir belediyede görev yapan sağlık çalışanlarının iş doyumuna yönelik görüşlerini kendi algıladıkları doğrultuda belirlemektir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yöntemlerinden “tek durumlu örnek olay çalışması” ile desenlenerek gerçekleştirilen çalışma, İstanbul’da bir belediyede 1 Ocak – 28 Şubat 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini, ilgili belediyenin sağlık hizmeti veren biriminde çalışan 47 sağlık çalışanı, araştırmanın örneklemini ise çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 35 sağlık çalışanı oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama işlemine başlamadan önce, katılımcılara araştırmanın amacına yönelik kapsamlı olarak bilgilendirme yapılmıştır. Bu bilgilendirmeye olumlu cevap veren ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden sağlık çalışanlarının verileri Sosyo- demografik özelliklerin yer aldığı “Kişisel Bilgi Formu” ve “Yarı Yapılandırılmış Soru Formu” kullanılarak elde edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu; Bu form katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, medeni durumu, çocuk sahibi olma durumu, mesleği, meslekte çalışma yılı, gelir düzeyi ve haftalık çalışma süresini içeren 14 sorudan oluşmaktadır.

Yarı Yapılandırılmış Soru Formu; Yarı yapılandırılmış soru formu, sağlık çalışanlarının iş doyumu kavramına dair görüşlerini, çalışma koşullarının fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlıklarını nasıl etkilediğine yönelik algılarını ve

kurumsal planlama önerilerini ortaya koymak amacıyla 6 adet açık uçlu sorudan oluşmuştur.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Veriler, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Veriler toplandıktan sonra verilerin ham dökümü bilgisayara araştırmacı tarafından yazılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde, tümevarımsal içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Verilerin analizinde ham veriler satır satır okuma tekniği ile birkaç kez okunmuş, açık kodlama yoluyla anlamlı görülen her bir kelime kodlanmış daha sonra tematik kodlama yapılmıştır. Kodlardan kategorilere ve daha sonra da temalara ulaşılmıştır. Analiz için veriler en küçük anlam birimleri dikkate alınarak kodlanmıştır (açık kodlama), belirli bir anlam etrafında birbiri ile ilgili kodlar bir araya getirilerek (dikey kodlama) dikey kodlamada belirlenen çekirdek kategoriler birleştirilerek temalar oluşturulmuştur (seçici kodlama) ve yorumlanarak anlamlı hale getirilmiştir. Daha sonra veriler organize edilip, yorumlanarak rapor haline getirilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Çalışma için kurum izni ve Etik Kurulu onayı alınmıştır (Etik Kurul Onayı: 08.11.2017 tarihli toplantıda Karar No:88). Çalışma, Helsinki Bildirgesi ilkelere bağlı kalarak yürütülmüştür.

Bulgular

Katılımcıların 19'u kadın ve 16'sı erkektir. Araştırmaya katılanların %68,6'sının (n=24) 41 ve üzeri yaş aralığında %54,2'sinin (n=19) kadın, %85,7'sinin (n=30) evli, %91,4'ünün (n=32) çocuk sahibi, %60'ının (n=21) lisans mezunu olduğu, %62,9'unun (n=22) 16 ve üzeri yıldır çalıştıkları görülmektedir (Tablo 1).

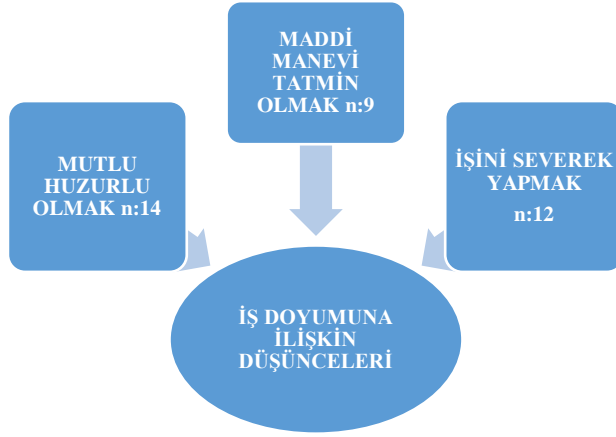
Tablo 1. Katılımcıların sosyo- demografik özellikleri

Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	19	54.2
Erkek	16	45.7
Eğitim Durumu		
Lise	8	22.8
Ön Lisans	4	11.4
Lisans	21	60
Yüksek Lisans	2	5.8
Medeni Durumu		
Evli	30	85.7
Bekar	5	14.3
Çocuk Varlığı		
Var	32	91.4
Yok	3	8.6
Yaş		
21-30	2	5.7
31-40	9	25.7
41-50	24	68.6
Mesleği		
Hemşire	13	37
Sağlık Memuru	1	2.9
ATT	3	8.6
Hekim	7	20
Diş Hekimi	1	2.9
Eczacı	1	2.9
Ambulans Şoförü	9	25.7
Meslekte Çalışma Yılı		
1-9	4	11.4
10-19	22	62.9
20-29	9	25.7

Bir belediyede görev yapan sağlık çalışanlarının iş doyumuna yönelik görüşlerini kendi algıladıkları doğrultuda belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu durum çalışmasında, görüşme soruları ile elde edilen veriler, temalar biçiminde bulgulara dönüştürülerek verilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan sağlık çalışanlarına, iş doyumunu kavramıyla ilgili olarak ne düşündükleri sorulmuş ve yanıtları sonucunda bazı kategorilere ulaşılmıştır. Sağlık çalışanlarının üçte birinden fazlası (n=14) iş doyumunu mutlu – huzurlu olmak şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcıların dörtte biri (n=9) iş doyumunu maddi- manevi tatmin olarak düşündüklerini belirtmişlerdir.

Çalışma grubunu oluşturan personelin üçte biri (n=12) işini severek yapmanın iş doyumunu anlamına geldiğini vurgulamışlardır.

Bu konudaki bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

- “İş doyumunu işyerinde mutlu ve huzurlu olmaktır” (katılımcı 1)
- “Maddi manevi açıdan tatmin olmaktır”(katılımcı 2)
- “İşini severek yapmaktır bence”(katılımcı 25)

Katılımcıların iş doyumlarının nelerden etkilendiği sorulduğunda, sağlık çalışanlarının yarısından fazlası (n=21) iş doyumunun çalışma ortamının fiziksel şartlarından etkilendiğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Sağlık çalışanlarının üçte biri (n=12) iş arkadaşlarının iş doyumunu etkilediğini ifade etmişlerdir. Çalışma grubunu oluşturan sağlık çalışanlarının hemen hemen yarısına yakını (n=15) yöneticilerin motivasyona yönelik tutumlarının iş doyumunu etkilediğini iletmişlerdir. Sekiz katılımcı iş doyumunu aldıkları maaş-ücretin etkilediğini düşündüklerini, dört katılımcı ise rol, görev ve sınırların net olmayışının iş doyumunu etkileyebileceğini vurgulamışlardır. Katılımcıların beşte biri (n=7) çalışanın ruhsal ve fiziksel bir hastalığının olmasının iş doyumunu etkileyebileceğini ifade etmişlerdir. Sağlık çalışanlarına çalışma koşullarının fiziksel sağlıklarını nasıl etkilediği sorulduğunda, yarısından fazlası (n=18) bel ağrısı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların yarısına yakını (n=14) bacak ağrısı olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının dörtte birinden fazlası (n=10) bacak ve varis ağrısı deneyimini iletmişlerdir. Katılımcıların beşte biri (n=7) yorgunluk şikayetinden söz ederken, bir katılımcı ise çalışma koşullarının mide şikayetlerine neden olabildiğini aktarmaktadır. Çalışma koşulla-

rının ruhsal sağlığı nasıl etkilediğine yönelik soruya araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının yarısı (n=17) stres cevabını verirken, katılımcıların yaklaşık beşte biri (n=6) sinirlilik diye ifade etmişlerdir. Sağlık çalışanlarından beşi ruhsal yorgunluk diye aktarmışlardır. İki katılımcı ruhsal gerginliğe bağlı uyku problemini iletirken, hizmet verdikleri hastalara yönelik *"fazla empati yapmak"* sonucu üzüntü yaşadığını belirten katılımcılar bulunmaktadır (katılımcı 10,11,16). Bir sağlık çalışanı da öfke patlamasından söz etmektedir. Sağlık çalışanlarının çalışma koşullarının sosyal yaşamı nasıl etkilediğine dair düşüncelerinin neler olduğu sorulduğunda, araştırmaya katılanların yarısından fazlası (n=22) çalışma koşullarının sosyal yaşamlarını etkilemediğini ifade ederken bunu *"profesyonel sınırları korumak lazım", "eve iş götürmem"* (katılımcı 1,2,3,4,5,6,19,20,23,24,32,34,35) diye açıklamaktadırlar. Sağlık çalışanlarının üçte biri ise (n=11) sosyal faaliyetlere zaman ayıramadıklarını belirtmişlerdir.

- *"Aileme arkadaşlarıma ayırdığım zaman azalıyor, kültür ve sanat etkinliklerim azaldı"* (katılımcı 21)
- *"Sosyal aktivitelere zaman yok"* (katılımcı 17, 28, 30)
- *"Yorgunluğa bağlı sosyal çekilmem var"* (katılımcı 18)

Katılımcılara daha iyi bir çalışma ortamı için önerileri sorulmuş ve cevapları sonucunda bazı kategorilere ulaşılmıştır. Bu kategoriler fiziksel koşullarda iyileşme, çalışma koşullarında iyileşme, sosyal planlamalara yönelik iyileşme ve eğitim faaliyetlerine yönelik iyileşme şeklindedir. Sağlık çalışanlarının yaklaşık altıda biri (n=5) fiziksel koşullarda iyileşmenin sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Çalışma koşullarında iyileşme kategorisine ilişkin katılımcıların yaklaşık üçte biri (n=10) *"görev tanımları net olmalı"* diye belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının yaklaşık beşte biri (n=6) personel sayısının ve malzeme ihtiyacının giderilmesi gerektiğini aktarmışlardır. Aynı oranda katılımcı ücretlerde iyileşmeye gidilmesini ve fazla mesai ücretlerinin zamanında ödenmesini önermektedir. Katılımcıların yarısı (n=17) sorunları çözme noktasında yöneticilerin çalışanlarla birlikte düzenli toplantılar yapmalarının önemli olduğunu düşündüklerini vurgulamaktadırlar. Üç katılımcı *kurum içi sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenmeli* önerisinde bulunmuşlardır. Düzenlenmesini istedikleri bu sosyal programlara yöneticilerinin de katılması gerektiğini düşündüklerini eklemiştir. Araştırmaya katılanların yaklaşık beşte biri (n=6) iletişim ve çatışma çözümüne ilişkin düzenli olarak eğitimler olmalı diye belirtmişlerdir. Bir

katılımcı ise işe yeni başlayanlara oryantasyon eğitimi olmalı diye önermektedir. Üç katılımcıda herhangi bir önerisi olmadığını ifade etmektedir. Katılımcıların bazılarının görüşleri şu şekildedir;

- “Fiziksel şartlar iyileştirilebilir” (katılımcı 1,7)
- “Çalışan sayısı artırılabilir, yeterli malzeme olmalı”(katılımcı 6,10)
- “Mesleki sınırlar netleşmeli, görev tanımları net olmalı” (katılımcı 17, 21)
- “Fazla mesailer zamanında ödenmeli, ücretlerde iyileşme olmalı” (katılımcı 2,8)
- “Yöneticilerle sorunların çözümü için düzenli toplantılar olmalı” (katılımcı 11, 25, 27, 33, 35)
- “Kurum içi sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenmeli, geziler, müzik etkinlikleri, düzenli kurum içi konferanslar yapılmalı” (katılımcı 19,23,27)
- “İşe yeni başlayanlara oryantasyon eğitimi olmalı” (katılımcı 15)
- “İletişim ve çatışma çözümüne ilişkin eğitimler planlanmalı”(katılımcı 10,16, 29)

Tartışma ve Sonuç

Sağlık çalışanlarının üçte birinden fazlası (n=14) iş doyumunu mutlu - huzurlu olmak şeklinde ifade etmektedir. Katılımcıların dörtte biri (n=9) iş doyumunu maddi- manevi tatmin olarak düşündüklerini, çalışma grubunu oluşturan personelin üçte biri (n=12) işini severek yapmanın iş doyumunu olduğunu vurgulamaktadır. Derin'in (2007) aktardığına göre, Alçıkaya' nın (1999) çalışmasında, mensup olduğu mesleği severek yapmanın iş doyumunu arttırdığını belirlemiştir. Bu sonuç bizim araştırmamızı desteklemektedir (7). Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların yarısından fazlası (n=21) iş doyumunun çalışma ortamının fiziksel şartlarından etkilendiğini düşündüklerini belirtmektedirler. Vural ve ark.'ının yaptığı araştırmaya göre, çalışma ortamı, yönetimin tutumu ile kurumdan ayrılmayı düşünmeme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki saptanmıştır (Vural ve ark., 2012). Bu sonuç çalışmamızın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Literatürde iş doyumunu ile yaşam doyumunu arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösteren birçok çalışma olduğu görülmektedir (Alghamdi,2015; Özeyer, Irk ve Anaç, 2015; Aşan ve Erenler, 2008; Rode,2004). İş yaşamının insan hayatının önemli bir parçası olduğu düşünüldüğünde sonuçlar anlaşılabilir. Sağlık çalışanlarının üçte biri (n=12) iş arkadaşlarının iş doyumunu etkilediğini

ifade etmektedirler. Literatüre bakıldığında, iş arkadaşları ile iyi ilişkiler kurmanın, çalışanların işinden aldığı doyumunu arttırdığı yönünde sonuçlara ulaşılan çalışmalara rastlanmaktadır (Judge, Heller, and Mount,2002; Aksu ve Acuner, 2002; Saygılı M, Çelik, 2011). Demir (2016)'in hemşirelerle yaptığı çalışmada iş arkadaşlarıyla iyi ilişkilere sahip olmanın iş doyumunu olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Demir, 2016). Dede ve Çınar (2008) ile Çam ve Yıldırım (2010)'ın yaptıkları çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Dede ve Çınar, 2008; Çam, 2010) Tüm bu sonuçlar araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Çalışma grubunu oluşturan sağlık çalışanlarının hemen hemen yarısına yakını (n=15) *yöneticilerin motivasyona yönelik tutumlarının iş doyumunu etkilediğini* iletmişlerdir. Göktepe ve Aykal'ın (2012) aktardığına göre; Küçükyılmaz ve arkadaşlarının 2006 yılında yaptıkları çalışmada, iş yerinde meslektaşlardan, yöneticiden, süpervizörden alınan desteğin hemşirelerin iş doyumlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (Göktepe ve Aykal, 2012). İğdelipınar'ın (2013) *yöneticilerin etik liderlik davranışlarının çalışanların iş tatminine etkisi* konusunda yaptığı çalışmasında ise, etik liderlik davranışlarının katılımcıların iş doyumunu olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (İğdelipınar, 2013). Çalışma sonuçlarımız literatürdeki verilerle uyum göstermektedir. Çalışmamızda yer alan sekiz katılımcı *iş doyumunu ücretin etkilediğini düşündüklerini*, dört katılımcı ise *rol, görev ve sınırların net olmayışının iş doyumunu etkileyebileceğini* vurgulamışlardır. Aldahema'nın (2016) yaptığı çalışmanın sonuçlarına bakıldığında araştırmamızı desteklemediği görülmektedir (Aldahema, 2016). Katılımcıların beşte biri (n=7) *çalışanın ruhsal ve fiziksel bir hastalığının olmasının iş doyumunu etkileyebileceğini* ifade etmişlerdir. Tözün ve arkadaşlarının 2008 yılında yaptığı çalışmanın sonuçlarının araştırmamızın sonuçlarından farklı olduğu anlaşılmaktadır (Tözün, 2008). Araştırmamızda yer alan sağlık çalışanlarının yarısından fazlası (n=18) *bel ağrısı*, yarısına yakını (n=14) *bacak ağrısı*, dörtte birinden fazlası (n=10) *bacak ve varis ağrısı*, beşte biri (n=7) *yorgunluk ve mide şikayetleri* olduğunu iletmişlerdir. Türk ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada sağlık çalışanlarının %64'ünde uyku problemleri, %66'sında denge bozuklukları ve baş ağrısı, %64'ünde ses ve gürültüye duyarlılık artışı olduğu tespit edilmiş ve bu belirtilerin stresten kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır (Türk, Eroğlu ve Türk, 2008). Türk ve arkadaşlarının araştırması çalışmamızla paralellik göstermektedir. Çalışmamıza katılan sağlık çalışanlarına çalışma koşullarının ruhsal sağlığı

nasıl etkilediğine yönelik soru sorulmuş ve katılımcıların yarısı (n=17) çalışma koşullarının stres oluşturduğuna ilişkin cevap verirken, katılımcıların yaklaşık beşte biri (n=6) sinirlilik, beş katılımcı ise ruhsal yorgunluk ve buna bağlı uyku problemi olduğunu ifade etmişlerdir. İş yerinde aşırı iş yükünün yarattığı stres, fiziksel ve bilişsel yorgunluk ve bitkinlik hali çalışanların yaşam kalitesini ve dolayısıyla yaşamdan sağladığı doyumunu olumsuz olarak etkileyebilir. Literatürde farklı araştırmamızın bu bulgusunu destekleyen çalışmalar yer almaktadır (De Cuyper, and Witte, 2006; Goh, Ilies, and Wilson, 2015; Çelik, 2016). Araştırmanın diğer bir bulgusuna göre; katılımcı sağlık çalışanları hizmet verdikleri hastalara yönelik *“fazla empati yapmak”* sonucu üzüntü yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hatipoğlu'nun (2013) yaptığı çalışmada, empati eğilim puanının; iş doyumunu puanı ile pozitif yönde orta dereceli bir korelasyon gösterdiği bulunmuştur. Hekimin sahip olduğu empati, hekimin iş doyumunu arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Hatipoğlu, 2013). Bu sonuç çalışmamızın sonucu ile benzerlik göstermemektedir. Araştırmaya katılanların yarısından fazlası (n=22) çalışma koşullarının sosyal yaşamlarını etkilemediğini ifade ederken bunu *“profesyonel sınırları korumak lazım”*, *“eve iş götürmem”* diye açıklamaktadırlar. Sağlık çalışanlarının üçte biri ise (n=11) sosyal faaliyetlere zaman ayıramadıklarını belirtmişlerdir. Literatürde çalışmamıza benzer sonuçlar saptanan çalışmalar bulunmaktadır (Kesgin ve Kublay, 2011; Yıldırım ve Hacıhasanoğlu, 2011). Sağlık çalışanlarının yaklaşık altıda biri (n=5) fiziksel koşullarda iyileşmenin sağlanması gerektiğini ifade etmektedirler. Literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların sonuçlarında vardiyalı çalışma, iş kazası riskleri, ağır iş yükü, çalışma şartlarının olumsuz olmasının pek çok sağlık sorununun oluşmasına yol açtığı saptanmıştır (Düzenli, 2015). Bu çalışmaların sonuçları bizim çalışmamızın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Çalışma koşullarında iyileşme kategorisine ilişkin katılımcıların yaklaşık üçte biri (n=10) *“görev tanımları net olmalı”* diye belirtmişlerdir. Sungur'un (2016) farklı meslek üyeleri ile yaptığı araştırmada aile hekimlerinin iş doyumunu puanlarının aile sağlığı elemanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiş ve aile sağlığı elemanlarının iş doyumunu puanlarının düşük olmasının nedeninin ise meslek üyelerinin eğitim aldıkları alanlar dışında çalışmak zorunda kalmaları olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sungur, 2016). Bu araştırma sonuçları çalışmamızın sonuçları ile örtüşmektedir. Araştırmaya katılanların yaklaşık beşte biri (n=6) personel sayısının ve malzeme ihtiyacının giderilmesi gerektiği-

ni aktarmaktadırlar. Çalışma sonucumuza benzer biçimde hemşirelerle yapılan bir çalışmada hemşireler hastanelerde sarf malzeme, teknik alt yapı, tıbbi araç-gereç konularında yetersizlikler olduğunu ifade etmiş ve iş verimliliği açısından alt yapı ve teknik donanımın önemli olduğunu bildirdikleri saptanmıştır (Göktepe ve Aykal, 2012). Araştırmada yer alan katılımcıların altısı maaş ve ücretlerde iyileşmeye gidilmesini ve fazla mesai ücretlerinin zamanında ödenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Araştırma sonucu dikkate alındığında sağlık çalışanları açısından ücretin iş doyumunu için öncelikli bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Literatür incelendiğinde çalışmamızdaki sonuçlar ile paralellik gösteren çalışmalara rastlanmaktadır (Çelik, Ünal ve Saruhan, 2012; Özkan, Koçyiğit ve Şen, 2013; Kaya,2009). Katılımcıların yarısı (n=17) sorunları çözme noktasında yöneticilerin çalışanlarla birlikte düzenli toplantılar yapmalarının önemli olduğunu düşündüklerini vurgulamaktadırlar. Yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yürümezoğlu'nun (2012), İğdelipınar'ın (2013). Meslek üyelerinin iş doyumunu arttırmanın en önemli yollarından biri kurum yöneticilerinin çalışanlarla sıklıkla bir araya gelmesi ve sorunları çözmede karşılıklı fikir alışverişinde bulunulması olduğu sonuçları görülmektedir (Yürümezoğlu, 2012; İğdelipınar, 2013). Altınışik'a göre (1997) yöneticiler, kurum verimliliğini arttırmak için çalışanların algı, beklenti ve gereksinimlerini belirlemeli, çalışanların sorunlarını çözmede aktif rol oynamalıdır (Altınışik, 1997). Çankaya ve ark.(2018)'nin eğitim ve araştırma hastanesinde yaptıkları çalışmada yöneticilerin çalışanların iş yükünü yeniden gözden geçirerek, adil bir yönetim anlayışının olduğunu onlara hissettirmelerinin oldukça önemli olduğunu ayrıca bu yönetim biçiminin çalışanların motivasyonlarını arttırdığını bildirmektedir (Çankaya, Gürdal, Tunç ve Orhan, 2018; Kansu, 2016). Çalışmamızda yer alan üç katılımcı kurum içi sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenmeli önerisinde bulunmakta ve düzenlenmesini istedikleri bu etkinliklere yöneticilerin de katılması gerektiğini düşündüklerini eklemektedirler. Çalışanların daha iyi motive olması, birbirlerini daha yakından tanıması, dostça ilişkiler kurması ve örgüt içi kaynaşmayı sağlaması açısından gerçekleştirilen sosyal aktivitelerin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Pehlivan, Lafçı, Demiray ve Yaman, 2015). Araştırmamızın bir başka bulgusuna göre katılımcıların yaklaşık beşte biri (n=6) kurum içinde iletişim ve çatışma çözümüne ilişkin düzenli olarak eğitimler olması gerektiğini belirtmektedirler. Yıldırım ve Hacıhasanoğlu'nun (2011) yaptığı çalışmada kurumlarda

düzenli olarak iletişim, stres ve çatışma yönetimi gibi konularda eğitimler yapılmasının sağlık personellerinin sorunları ile baş edebilmelerinde kolaylaştırıcı olabileceğini bildirmektedirler (Yıldırım ve Hacıhasanoğlu, 2011). Bir katılımcı ise işe yeni başlayanlara oryantasyon eğitimi olması gerektiğini ifade etmiştir. Yücel ve arkadaşlarının (2013) yaptığı bir çalışmada, tıp öğrencileri ve asistan hekimlere oryantasyon eğitimleri yapıldıktan sonra yaklaşımlarının pozitif yönde ilerleme kaydetmelerinde etkili olduğu saptanmıştır (Yücel, Timlioğlu ve Sağlam, 2013). Kurum kültürünün oluşturulması kadar bir diğer önemli bir konu da, kültürün, kurumun yeni üyelerine aktarılmasıdır. Oryantasyon ve uyum faaliyetleri, kurum kültürünün hem geliştirilmesinde, hem de pekiştirilmesinde büyük önem taşır. Başarılı bir kurumsal yapı, ancak çalışanların değerlerine dayalı bir kültür ile mümkün olabilir (Erdem ve Dikici, 2009). İstanbul'da bir belediyede görev yapan sağlık çalışanlarının iş doyumuna yönelik görüşlerini kendi algıladıkları doğrultuda belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, katılımcıların kurumun fiziksel şartlarını ve ekip içi iletişimi yetersiz buldukları, yöneticilerin çalışanlarla düzenli toplantılar düzenlemesi gerektiğini düşündükleri, ruhsal sağlıklarının çalışma koşullarından etkilendiği ve buna bağlı stres, sinirlilik, ruhsal yorgunluk ve uyku problemi yaşadıkları, iletişim ve çatışma çözümü konularına ilişkin düzenli olarak eğitim programlarının düzenlenmesi ve kurumda işe yeni başlayanlara yönelik uyum- oryantasyon programlarının planlanması gerektiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Sonuçlara ilişkin kurum içinde planlamalar yapılması ve farklı örneklem grupları ile çalışmanın tekrarlanması önerilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Determination of Job Satisfaction Perceptions of Healthcare Professionals Working in a Municipality: A Qualitative Research

*

Türkan Aşçıoğlu- Mehtap Kızılkaya
İSKİ, Aydın Adnan Menderes University

Work has a basic function as it is the way of gaining economic gain for individuals to survive. If the employees' attitudes towards the job are positive, then job satisfaction can be mentioned. Job satisfaction is very important as it is related to satisfaction received from the general life. This study was carried out in order to determine the opinions of healthcare professionals working in a municipality in Istanbul on job satisfaction in line with their own perception. The Model of the Research is a single case case study from qualitative research methods. Institutional permission and Ethics Committee approval were obtained for the study (Ethics Committee Approval: Decision No: 88 at the meeting dated 08.11.2017). The study was conducted in accordance with the Helsinki Declaration principles. The population of the study consisted of 47 healthcare workers in the health service unit of the relevant municipality and the sample of 35 healthcare workers who voluntarily accepted to participate in the study. Before starting the data collection process of the research, the participants were informed comprehensively about the purpose of the research. The data of the healthcare professionals who responded positively to this information and accepted to participate in the study voluntarily were obtained by using Sos 'Personal Information Form with Socio-demographic characteristics and " Semi-Structured Question Form ". Personal Information Form; This form consists of 14 questions including gender, age, educational status, marital status, having children, occupation, working year, income level and weekly working time. Semi-Structured Question Form; The semi-structured questionnaire consists of 6 open-ended questions in order to reveal the views of healthcare professionals on the concept of job satisfaction, their perceptions of how working conditions affect their physical, mental and social health, and institutional plan-

ning recommendations. The data were collected between January 1 and February 28, 2018 using a semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods. Inductive content analysis technique was used in the analysis of the data obtained. Content analysis is to gather similar data within the framework of certain concepts and themes and to interpret them in a way that the reader can understand. In the analysis of the data, the raw data were read several times by line by line reading technique, each word deemed meaningful through open coding was coded and then thematic coding was done. From codes, categories and then themes were reached. The research results were interpreted by making a literature review. 19 of the participants are women and 16 of them are men. The data obtained through the interview questions were given in the form of themes by transforming them into findings. The healthcare workers, who constitute the study group of the study, were asked what they think about the concept of job satisfaction, and some categories were reached as a result of their answers. More than one third of the healthcare professionals (n = 14) expressed their job satisfaction as being happy and peaceful. One fourth of the participants (n = 9) stated that they thought job satisfaction as material-moral satisfaction. When asked what the participants' job satisfaction affects, more than half of the healthcare professionals (n = 21) stated that they think that job satisfaction is affected by the physical conditions of the work environment. Almost half of the healthcare professionals (n = 15) that make up the study group stated that managers' attitudes towards motivation affected their job satisfaction. Four participants emphasized that unclear roles, duties and boundaries can affect job satisfaction. When the healthcare professionals were asked how their working conditions affect their physical health, more than half of them (n = 18) stated that they experienced low back pain. While one fifth of the participants (n = 7) mentioned fatigue complaints, one participant stated that working conditions can cause stomach complaints. While half of the healthcare workers (n = 17) who participated in the study answered the question about how working conditions affect mental health, approximately one fifth of the participants (n = 6) stated that nervousness. Five of the healthcare professionals answered as mental fatigue. Two participants reported sleep problems due to mental tension. When asked what are the opinions of healthcare professionals on how their working conditions

affect social life; One third of the healthcare workers (n = 11) stated that they could not spare time for social activities.

- “My time devoted to my family and friends is decreasing, my cultural and artistic activities have decreased” (participant 21)
- “No time for social activities” (participant 17, 28, 30)
- “I have social withdrawal due to fatigue” (participant 18)

The participants were asked their suggestions for a better working environment and some categories were reached as a result of their answers. These categories are improvement in physical conditions, improvement in working conditions, improvement in social planning and improvement in educational activities. Approximately one-fifth (n = 6) of the healthcare professionals participating in the study stated that the number of personnel and the need for supplies should be met. At the same rate, it suggests improvement in participant wages and timely payment of overtime wages. Half of the participants (n = 17) emphasized that they think it is important for managers to hold regular meetings with employees in solving problems. Three participants suggested that in-house social and cultural events should be organized. They added that they think that their managers should also participate in these social programs that they want to be organized. About one-fifth of the participants (n = 6) stated that there should be regular training on communication and conflict resolution. In this study, which was conducted in order to determine the views of healthcare professionals working in a municipality in Istanbul in line with their own perception, the participants found the physical conditions of the institution and team communication inadequate, managers thought they should organize regular meetings with employees, their mental health was affected by working conditions and the stress associated with this. It was concluded that regular training programs on communication and conflict resolution issues should be organized and adaptation programs should be planned for newcomers in the institution, that they had nervousness, mental fatigue and sleep problems. It was suggested to make in-house planning for the results and to repeat the study with different sample groups.

Kaynakça / References

- Akbaş, T. (2011). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti devlet hastanelerinde çalışan hemşirelerin iş doyumunu düzeyinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı.
- Aksu, G., Acuner, A.M. ve Tabak, R.S. (2002). Sağlık Bakanlığı Merkez ve taşra teşkilatı yöneticilerinin iş doyumuna yönelik bir araştırma: Ankara örneği. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 55(4), 271-82.
- Aldehema, M.A. (2016). *Sağlık çalışanlarının iş doyumunu etkileyen bireysel ve örgütsel faktörler ve maliyetleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı; İzmir.
- Alghamdi, F.S., (2015). Another look at job and life satisfaction among employees: Evidence from a developing country. *American Journal Of Industrial And Business Management*, 5, 11-19.
- Altınışık, S. (1997). Örgütsel etkililikte iş doyumunun etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 3(2), 135-153.
- Aşan, Ö. ve Erenler, E. (2018). İş tatmini ve yaşam tatmini ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 203-216.
- Aytekin, A. ve Fatma, Y.K. (2014). Yenidoğan yoğunbakım kliniği'nde çalışan hemşirelerde iş doyumunu ve etkileyen faktörler. *İzmir Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 4(1), 51-58.
- Çam, O., ve Yıldırım, S. (2010). Hemşirelerde iş doyumunu ve etkileyen faktörler. *Türkiye Klinikler*, 2(1), 64-70.
- Çankaya, S., Gürdal, O., Tunç, T., Orhan, H. (2018). Eğitim-araştırma hastanelerinde çalışanların iş doyumunu, örgütsel bağlılık ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi: Ordu İli örneği. *SDÜ Tıp Fak Derg.* 25(4), 436-449.
- Çelik, M. (2016). Tükenmişlik yaşam doyumunu ve iş yükü ilişkisi: Denizli'de faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları üzerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1139-1152.
- Çelik, S., Ünal, Ü., Saruhan, S. (2012). Cerrahi kliniklerde çalışan hemşirelerin mesleki profesyonelliklerinin değerlendirilmesi. *İ.Ü.F.N. Hem. Dergisi*, 20(3), 193-199.
- De Cuyper, N. ve De Witte, H. (2006). Autonomy and workload among temporary workers: Their effects on job satisfaction, organizational commitment, life satisfaction, and self-rated performance. *International Journal of Stress Management*, 13(4), 441-459.

- Dede, M. ve Çınar, S. (2008). Dahiliye yoğun bakım hemşirelerinin karşılaştıkları güçlükler ve iş doyumlarının belirlenmesi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 1(1), 3-14.
- Demir, S. (2016). *Hemşirelerde iş doyumuna etki eden faktörlerin incelenmesi*. Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği Anabilim Dalı; İzmir
- Derin, N. (2007). *Devlet hastanelerinde çalışan sağlık personelinin iş doyum düzeyleri ve etkileyen faktörler*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi; Eskişehir.
- Düzenli, Z. (2015). *Hemşirelerde rol çatışması ve rol belirsizliğinin iş doyumuna etkisi*. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi;
- Düzova, S. (2015). *112 acil servis hizmetlerinde çalışan personelin iş doymu: Ankara İli örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği, Ankara
- Eğimli, A.T. (2009). Çalışanlarda iş doymu: Kamu ve özel sektör çalışanların iş doymuna yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), 35-52.
- Erdem, O. ve Dikici, A. M. (2009). Liderlik ve kurum kültürü etkileşimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(29), 198-213.
- Goh, Z., Ilies, R. ve Wilson, S.K. (2015). Supportive supervisors improve employees daily lives: The role supervisors play in the impact of daily workload on life satisfaction via work–family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 89, 65-73.
- Göktepe, N. ve Aykal, Ü. (2012). Hemşirelerin verimliliğe ilişkin tutumları ile hastanelerin örgütsel ve yönetsel yapılarına ilişkin özelliklerinin karşılaştırılması. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(1), 16-22.
- Göktepe, N. ve Aykal, Ü. (2012). Hemşirelerin verimliliğe ilişkin tutumları ile hastanelerin örgütsel ve yönetsel yapılarına ilişkin özelliklerinin karşılaştırılması. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(1), 16-22.
- Hatipoğlu, C. (2013). *Hekimlerde empati, iş doymu iş stresi düzeyleri ve birbirleri ile ilişkisi*. Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı; Denizli.
- İğdelipınar, N. (2013). *Çalışanların iş tatmin düzeylerine yöneticilerin etik liderlik davranışlarının etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi; İstanbul.
- Judge, T.A., Heller, D., ve Mount, M.K. (2002). Five-Factor model of personality and job satisfaction: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 87(3): 530.

- Kansu, N. (2016). *Sağlık kurumlarındaki lider (yönetici) tutumlarının çalışanların örgütsel bağlılığı üzerine etkisi*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı; İstanbul.
- Kaya, B. (2009). *Ebelerin iş doyumunu ve tükenmişlik durumlarını etkileyen faktörler*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
- Kaya, T.N. ve Bilgin S. (2015). Çankırı İl merkezinde birinci basamak sağlık kuruluşlarında çalışan ebe ve hemşirelerde iş doyumunu düzeyi ve etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-24.
- Kesgin, M.T. ve Kublay, G. (2011). Özel bir hastanede çalışan hemşirelerin yaşam alışkanlıkları ve çalışma koşullarından kaynaklı sağlık sorunlarının değerlendirilmesi. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 41-49.
- Özkan, Ö., Koçyiğit, Z. Ve Şen, Ü. (2013). Özel hastanelerde çalışan hemşirelerin algılanan iş ve gelir güvencesizliği ile çalışma koşulları. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 2(1), 15-25.
- Özyer, K., Irk, E. ve Anaç, S. (2015). İş tatmini ve yaşam tatmini ilişkisinde iş arkadaşlığının aracılık rolü. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16 (1), 261-278.
- Pehlivan, S., Lafçı, D., Demiray, G. ve Yaman, M. (2015). Cerrahi kliniğinde çalışan hemşirelerin örgüt kültürünü algılamaları. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetim Dergisi*, 2(1), 12-24.
- Rode, J.C. (2004). Job satisfaction and life satisfaction revisited: A longitudinal test of an integrated model. *Human Relations*, 57(9), 1205–1230.
- Saygılı, M. ve Çelik, Y. (2011). Hastane çalışanlarının çalışma ortamlarına ilişkin algıları ile iş doyumunu düzeyleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 14(1), 40-71.
- Sungur, T. (2016). *Aile hekimliği personelinin iş doyumunu: İstanbul Esenler İlçesi örneği*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Taş, A. ve Önder, E. (2010). Yöneticilerin liderlik davranışlarının personel iş doyumuna etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 1730.
- Toker, İ. (2013). *Acil tıp uzmanlık öğrencilerinde iş doyumunu ve tükenmişlik düzeylerini etkileyen faktörler*. Uzmanlık Tezi, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi, Acil Tıp Anabilim Dalı.

- Tözün, M., Çulhacı, A., ve Ünsal, A. (2008). Aile hekimliği sisteminde birinci basamak sağlık kurumlarında çalışan hekimlerin iş doyumu. *TAF Prev Med Bull*, 7(5).
- Türk, K., Eroğlu, C., ve Türk, D. (2008). TC. devlet hastanelerindeki çalışma koşullarının stres üzerine etkilerini ölçmeye yönelik bir araştırma: Geyve Devlet Hastanesi örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1303-5134.
- Vural, F., Dura, A.A., Fil, Ş., Çiftçi, S., Torun, S.D. ve Patan, R. (2012). Sağlık çalışanlarında memnuniyet, kurumda kalma ve örgütsel bağlılığa etki eden faktörler. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 137-144.
- Yıldırım, A. ve Hacıhasanoğlu, R. (2011). Sağlık çalışanlarında yaşam kalitesi ve etkileyen değişkenler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 61-68.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara: Tıpkı Basım.
- Yücel, D., Timlioğlu, S. ve Sağlam, Z.A. (2013). Asistan hekim oryantasyon (uyum) eğitimlerinin etkinliğinin ölçülmesi. *Göztepe Tıp Dergisi*, 28(3), 120-124.
- Yürümezoğlu, H.A. (2012). *Kanıtı dayalı hemşirelik yönetimi uygulamalarının hemşire iş doyumu örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aşçıoğlu, T. ve Kızılkaya, M. (2021). Bir belediyede görev yapan sağlık çalışanlarının iş doyumu algılarının belirlenmesi: Nitel bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1204-1223. DOI: 10.26466/opus.789148

İşyeri Nezaketsizliğinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Örgütsel Sinizmin Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma¹

DOI: 10.26466/opus.787756

*

Ramazan Çoban* – **Mehmet Deniz ****

* Dr., Hava Kuvvetleri Komutanlığı, 7'nci Ana Jet Üs Komutanlığı, Malatya/Türkiye

E-Posta: ramazancoban26@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-4505-0437](https://orcid.org/0000-0002-4505-0437)

** Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Malatya/Türkiye

E-Posta: mehmet.deniz@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8684-5682](https://orcid.org/0000-0002-8684-5682)

Öz

Bu araştırmanın amacı, işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolünü incelemektir. Araştırmanın örneklemini, Bursa ilinde otomotiv sektöründe faaliyet gösteren bir imalat fabrikasının 123 çalışanı oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplamak amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Anketten elde edilen veriler, SPSS 21 paket programında ölçek geçerlilik ve güvenilirlik, basıklık/çarpıklık, korelasyon ve çoklu regresyon analizlerine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucuna göre; araştırma ölçeklerinin geçerli ve güvenilir olduğu, verilerin normal dağılım gösterdiği ve işyeri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm arasında pozitif yönlü orta ve güçlü seviyede ilişkilerin olduğu görülmüştür. Regresyon analizleri sonucunda; işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizmi pozitif olarak etkilediği; örgütsel sinizmin işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkilediği ve işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin tam aracılık rolü olduğu görülmüştür. İmalat sektöründe yapılan bu çalışmada işyeri nezaketsizliği ve örgütsel sinizmin işten ayrılma niyetinin önemli bir belirleyicisi olduğu görülmüştür. Araştırmanın işyeri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm ile ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşyeri Nezaketsizliği, İşyeri Kabalığı, İşten Ayrılma Niyeti, Örgütsel Sinizm.

¹ Bu çalışma, 2-3 Kasım 2018 tarihinde İparta'da düzenlenen 6. Örgütsel Davranış Kongresinde sunulan "Çalışanların İşyeri Nezaketsizliği ve Örgütsel Sinizm Algıları Arasındaki İlişkileri Belirlemeye Yönelik İmalat Sektörü Üzerinde Bir Araştırma" başlıklı bildiri geliştirilerek üretilmiştir.

A Research on the Mediating Role of Organizational Cynicism in the Effect of Workplace Incivility on the Intention to Leave

*

Abstract

The purpose of this research is to examine the mediating role of organizational cynicism in the effect of workplace incivility on the intention to leave. The sample of the research is 123 employees of a manufacturing factory operating in the automotive sector in city of Bursa. Questionnaire method was used to collect data in the research. The data obtained from the questionnaire were subjected to scale validity and reliability, kurtosis/skewness, correlation and multiple regression analyzes in the SPSS 21 package program. According to the results of the research; it was observed that the scales of the research were valid and reliable; the data showed a normal distribution and there were moderate and strong positive correlations between workplace incivility, intention to leave and organizational cynicism. As a result of the regression analysis; it has been observed that workplace incivility positively affects the intention to leave and organizational cynicism; organizational cynicism positively affects the intention to leave and organizational cynicism has a full mediating role in the effect of workplace incivility on the intention to leave. In this research conducted in the manufacturing sector, it has been seen that workplace incivility and organizational cynicism are important determinants of the intention to leave. It is thought that the research will contribute to the literature on workplace incivility, intention to leave and organizational cynicism.

Keywords: *Workplace Incivility, Workplace Rudeness, Intention to Leave, Organizational Cynicism.*

Giriş

Günümüzün insan odaklı işletmelerinde başarı, örgütsel ve bireysel birçok faktörün yanısıra işyeri ilişkilerindeki sosyal etkileşimlere de bağlıdır. İşyerindeki sosyal etkileşimler, sağlıklı devam ettiğinde bir taraftan pozitif örgütsel çıktılara neden olurken; diğer taraftan artan rekabet, teknolojik ve örgütsel değişim, karşılanamayan beklentiler, bireysel çıkarlar gibi faktörlerin etkisiyle işyerinde öfke, kızgınlık ve stres gibi istenmeyen olumsuz çalışan davranışlarına da neden olabilmektedir. İşyerinde istenmeyen davranışlardan biri olan işyeri nezaketsizliği, son dönemlerde çalışma hayatında sıkça görülen bir davranış haline gelmiştir.

İşyerin nezaketsizliği, işyerinde görülen diğer saldırgan ve kasıtlı çalışan davranışlardan farklı olarak daha zararsız, kasıtsız ve yoğunluğu düşük olan çalışan davranışlarını ifade eder. Nezaketsiz davranışlar; diğer çalışanları dikkate almadan, etik ve saygı kurallarının ihlali sonucu ortaya çıkan ve belirsiz bir niyetle sergilenen davranışlardır (Andersson ve Pearson, 1999). Küreselleşme, hızlı teknolojik değişimler, çalışma hayatındaki belirsizlikler ve şiddetli rekabet nedeniyle günümüzde işyerinde görülen kaba davranışlar sıkça görülen bir işyeri sorunu haline gelmiştir (Polatçı ve Özçalık, 2013). Birçok çalışan tarafından zararsız olarak görülen nezaketsiz davranışlar, zamanla zararlı ve saldırgan davranışlara dönüşerek çalışanlarda motivasyon kaybı, performans düşüklüğü, tükenmişlik, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm gibi olumsuz çalışan davranışlarını pozitif olarak etkileyebilir.

İşten ayrılma niyeti, bir bireyin çalışmış olduğu örgütten bilinçli olarak ayrılma niyeti ve düşüncesidir (Liu vd., 2017). İşten ayrılma niyeti, çalışanın hemen ya da kısa süre içinde işini bırakmayı planlamasıdır. Bu niyet gönüllü ya da gönülsüz bir şekilde olabilir (Saeed vd., 2014). Makroekonomik faktörler, örgütsel faktörler, çalışanların işyeri ile ilgili algıları, demografik özellikler ve çalışanların iş dışındaki diğer özellikleri işten ayrılma niyetini etkileyen önemli faktörlerdir (Arnold ve Feldman 1982). Bununla birlikte tükenmişlik sendromu (Maslach ve Leiter, 2008), örgütsel sinizm (Khan, 2014), iş stresi ve işyeri nezaketsizliği (Arogundade ve Ayanda 2017) işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkileyen önemli değişkenlerdir. Sık sık yaşanan işten ayrılmalar, örgütsel verimlilik ve performansın düşmesine ve örgütler için ciddi maliyetlere neden olabilir.

Örgütsel sinizm, bir çalışanın içinde bulunduğu örgütü bütünlükten yoksun görmesi ve çalışanın örgüte karşı tutarlı olarak beslemiş olduğu negatif ve eleştirel davranışlarıdır (Dean vd., 1998). Bir çalışanın örgütünü dürüst ve güvenilir görmemesi nedeniyle ortaya çıkan örgütsel sinizm, çalışanın örgütüyle ilgili kötümser ve olumsuz düşüncelerini tanımlar (Brandes vd., 1998). Örgütsel hedeflerden sapma, karar alma sürecine katılmama, örgüt içinde güç kaynaklarının adaletsiz dağılımı, zayıf örgütsel iletişim, yetersiz sosyal destek ve takdir etme (Yasin ve Khalid, 2015); örgütsel değişim süreci, örgütsel beklentilerin karşılanamaması, stres, fazla iş yükü, psikolojik sözleşme ihlalleri, amaç çatışması (Yıldız, 2013) ile birlikte çalışanların işyerinde maruz kaldığı nezaketsiz davranışlar (Nazir vd., 2016; Alola vd., 2019) örgütsel sinizme neden olabilmektedir. Örgütsel sinizmin, bireysel ve örgütsel birçok negatif sonuçları bulunmaktadır. Örgütsel sinizm umutsuzluk, işe karşı ilgisizlik, hayal kırıklığı, düşük performans, tükenmişlik, düşük örgütsel bağlılık, motivasyon kaybı, düşük iş tatmini ve işten ayrılma niyeti gibi çalışan davranışlarına sebep olabilir (Abraham, 2000; Dean vd., 1998).

Bu çalışmanın araştırma konusuna karar verme sürecinde örgütsel performansı negatif olarak etkileyerek ciddi maliyetlerin katlanılmasına yol açan çalışanların işten ayrılma niyeti üzerinde etkili olabilecek negatif örgütsel davranışlar üzerinde durulmuştur. Bu nedenle hem işyeri nezaketsizliği hem de örgütsel sinizmin işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkileyebileceği ve her üç kavramın birbiriyle ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Bununla birlikte, literatürde işyeri nezaketsizliği ve örgütsel sinizmin işten ayrılma niyetine etkisini ayrı ayrı inceleyen çalışmalar (Cortina vd., 2001; Kanten, 2014; Selamat vd., 2019; Jiménez vd., 2015; Yuniasanti vd., 2019; Nazir vd., 2016; Liu vd., 2017; Rahim ve Cosby, 2016; Çınar vd., 2014; Eaton, 2000; Khan, 2014; Abubakar vd., 2018) olmakla birlikte; her üç kavram arasındaki ilişkiyi birlikte ele alan çalışmaların (Nazir vd., 2016) sınırlı olduğu görülmüştür. Bu kapsamda araştırmanın amacı, işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolünü incelemektir. Araştırmanın işyeri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm ile ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

İşyeri Nezaketsizliği

Çalışanların ve örgütlerin performansını negatif olarak etkileyen olumsuz çalışan davranışları, dünyada tüm örgütlerde yaygın görülen bir olgudur. Bu nedenle araştırmacılar, son yıllarda çalışanların duygu dünyasına ve örgütsel verimliliğe zarar veren anti sosyal davranışlar üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Söz konusu bu anti sosyal davranışlardan biri de işyeri nezaketsizliğidir (Faheem ve Mahmud, 2015: s.863). İşyeri nezaketsizliği kavramını ilk defa tanımlayarak literatüre kazandıran Andersson ve Pearson (1999, s.457)'a göre, işyeri nezaketsizliği bir işyerinde karşılıklı saygıya yönelik iş normlarını ihlal eden, muhatap olunan kişiye zarar veren, belirsiz bir niyetle sergilenen ve düşük yoğunluk içeren kaba davranışları ifade etmektedir. İşyeri nezaketsizliği, işyerinde daha yoğun ve negatif olarak sergilenen zorbalık, taciz, saldırganlık, küfür ve yıldırma gibi diğer olumsuz davranışlardan farklıdır. İşyerinde çalışanların toplumsal, örgütsel ve sosyal davranışlarını sergilerken ve birbirleriyle iletişim kurarken gerekli olan saygı kurallarına uymayan davranış tarzları işyeri nezaketsizliği olarak tanımlanabilir. İşyeri nezaketsizliği kavramı, literatürde “işyeri kabalığı” olarak da ifade edilmektedir (Taştan, 2014, s.61).

İşyeri nezaketsizliği; diğer çalışanlara saygı duymadan, dikkat edilmeden ve örgüt normlarına uymadan yapılan örtük ve açık davranışları tanımlar (Caza ve Cortina, 2007). Örtük ya da gizli nezaketsiz davranışlar bilmemezlilik, ihmal ve önyargı sonucu sergilenir ve daha az fark edilirken; açık nezaketsiz davranışlar ise sözlü taciz gibi kolay fark edilen ve alenen yapılan kaba davranışları ifade eder (Cortina vd., 2001). Andersson ve Pearson (1999, s.456)'a göre, işyeri nezaketsizliği üç özelliği nedeniyle işyerindeki diğer saldırgan davranışlardan ayrılır. İlk olarak, agresif davranışlara göre işyeri nezaketsizliği çalışanlar tarafından daha düşük yoğunlukta algılanır. İkincisi, nezaketsiz davranışlar işyerinde diğer çalışanları dikkate almayarak etik ve saygı kurallarından sapmalar sonucu ortaya çıkar. Son olarak, saldırgan davranışların aksine nezaketsiz davranışların arkasında yatan niyet; davranışı yapan, davranışa maruz kalan ve davranışı gözlemleyen kişi için genellikle belirsizdir.

Bir işyerinde hangi davranışların nezaketsiz olduğu konusunda literatürde farklı düşünceler olduğu görülmektedir. Genel olarak medeni olmayan, kaba ve saygı kurallarından uzak sergilenen davranışlar işyeri nezaketsizliği olarak görülebilir. Örneğin, aynı işyerinde çalışma arkadaşına bağırarak seslenmek, iş arkadaşlarının düşüncelerini önemsememek, çalışma arkadaşlarını örgütsel ya da sosyal etkinliklerden dışlamak, örtülü bir şekilde tehditkâr konuşmak ve diyalog esnasında karşı tarafı terslemek medenî olmayan kaba davranışlardır (Reich ve Hershcovis, 2015). Nezaketsizlik; dedikodu yapmak, iğneleyici konuşmak, söylenti yaymak ve kaba davranmak gibi sözlü davranışları içerdiği gibi; iş arkadaşlarını dışlamak, görmezden gelmek, dik dik bakmak gibi sözlü olmayan davranışları da içerir (Lim vd., 2008, s.95). Bununla beraber temel saygı kuralları çerçevesinde günaydın ve iyi günler dememek, teşekkür etmemek, muhatabının sözünü kesmek, çalışanların özel hayatına karışmak, işyerini dağınık bırakmak, başkalarına ait eşyaları izinsiz kullanmak gibi davranışlar da işyeri nezaketsizliği olarak değerlendirilmektedir (Taştan, 2014, s.64).

Literatürde işyeri nezaketsizliğini etkileyen faktörler konusunda tam olarak fikir birliği olmasa da bireysel, grupsal ve örgütsel faktörlerin işyeri nezaketsizliğini etkilediği konusunda uzlaşma olduğu görülmektedir. Nezaketsiz davranan kişinin geçmişte yaşadığı ve çözemediği deneyimleri; nevroitik, narsist ve saygısız kişilik özellikleri; sosyal beceri eksiklikleri; algılanan adaletsizlik ve olumsuz bir muameleye maruz kalma; nezaketsizliğe uğrayan kişinin cinsiyeti ve statüsü; örgüt kültürü, örgütsel iletişim kanallarının yapısı gibi bir çok faktör işyeri nezaketsizliğini etkileyebilir (Williams vd., 2013, s.38). Küreselleşme, teknolojide yaşanan değişimler, belirsizlikler ve artan rekabet koşulları nedeniyle günümüz iş hayatında işyeri nezaketsizliği, geçmişe oranla daha sık görülen bir işyeri sorunu haline gelmiştir (Polatçı ve Özçalık, 2013, s.18).

Her alanda yaşanan değişim, çalışanlar arasındaki iş ve sosyal ilişkilerin karmaşık hale gelmesine, maddi ve manevi menfaatlerin ön plana çıkmasına ve işyerinde güç kazanma isteğine sebep olmaktadır. Bu nedenle çalışanların bireysel amaçları örgütsel amaçların önüne geçmekte, kişiler arası ilişkiler saygı çerçevesinden uzakta cereyan etmekte ve nazik olmayan davranışlar sergilenmektedir (Kanten, 2014, s.11). İçinde bulunduğumuz iş hayatı geçmişe oranla daha hızlı yaşanmakta ve taleplere karşı hemen cevap verilmesi beklenmektedir. İş yaşamının bu hızlı temposu, çalışanların uyması

gereken bazı saygı kurallarını (selam verme, teşekkür etme, nazik olma vb.) zaman kaybı olarak görmesine neden olmaktadır. Ayrıca teknolojik iletişim araçlarıyla haberleşme sırasında karşı tarafın kim olduğuna dikkat etmemek kaba davranışlara neden olabilir. Ulusal kültürel özellikler de nezaketsiz davranışları tetikleyebilir. Çünkü bir kültüre has davranış farklı bir kültürde yanlış anlaşılabilir (Nitzsche vd., 2018, s.54).

İşyeri nezaketsizliğinin doğasında genellikle diğer çalışanları göz ardı eden, saygısız, kibar olmayan ve huzursuzluk yaratan davranışlar vardır (Anjum vd., 2017, s.159). Nezaketsiz davranışlar, işyerinde görülen diğer sapkın, anti-sosyal, zararlı, saldırgan ya da üretkenlik karşıtı davranışlara göre daha yumuşak ve zararsız olarak görülebilir. Bununla birlikte işyeri nezaketsizliği sürekli olarak sergilendiği durumlarda, kasıtlı olarak sergilenen ve örgütsel çıktılarına zarar veren yıkıcı işyeri davranışlarına zemin hazırlayarak bu davranışların bir başlangıç noktası haline gelebilir (Kanten, 2014, s.12). Sergilenen nezaketsiz davranışlar, işyerinde bir nezaketsizlik sarmalı etkisi yaratarak tüm çalışanları içine alan olumsuz bir ortam yaratabilir. Çünkü nezaketsiz bir davranışa maruz kalan bir çalışan, bunu olumsuz olarak algılayıp kaba davranan kişiye aynı şekilde karşılık vermek isteyebilir. Bu süreç etkisini arttırarak diğer çalışanları da içine alan bir sarmala dönüşebilir (Andersson ve Pearson, 1999, s.461).

Yapılan araştırmalar sonucunda işyeri nezaketsizliğinin iş tatmini ve performansını (Batga ve Ceyhan, 2019), örgütsel bağlılığı (Kaya, 2005), çalışanların iyi oluş düzeyini (Akhtar vd., 2017) ve öz yeterliliği (Selamat vd., 2019) negatif olarak; tükenmişlik (Polatçı ve Özçalık, 2013), işten ayrılma niyeti (Anjum vd., 2017; Cortina vd., 2013) ve örgütsel sinizmi (Nazir vd., 2016; Alola vd., 2019) pozitif olarak etkilediği görülmüştür. Bununla birlikte işyeri nezaketsizliği, düşük örgütsel bağlılık ve yüksek oranda işe gelmeme ile ilişkili olup; işyerindeki sosyal kimliği tehdit eder, çalışanlar ile örgütsel normlar arasında uyumsuzluğu artırır, çalışanların kaynaklarında tükenmeye ve strese neden olur (Jiménez vd., 2015). Kaba davranışlar işyerinde adaletsizliği, söylentileri, fiziksel rahatsızlıkları artırırken; örgüt kültürünü ve verimliliği negatif olarak etkiler (Williams vd., 2013).

İşten Ayrılma Niyeti

İşten ayrılma niyeti bir bireyin çalışmış olduğu örgütten bilinçli olarak ayrılma niyeti ve düşüncesidir (Liu vd., 2017, s.80). İşten ayrılma niyeti, bir çalışan yapmakta olduğu işi bırakmayı düşündüğünde ortaya çıkar (Robbins ve Judge, 2013). Çalışanların bir örgüt içinde karşılaştıkları duruma göre planladıkları bir davranış şekli olan işten ayrılma niyetinin, örgütsel ve bireysel verimlilik ile etkinlik üzerinde ciddi olumsuz etkisi vardır (Fahem ve Mahmud, 2015, s.864).

İşten ayrılma niyeti, bir bireyin çalıştığı işe devam etme ya da bırakma yaklaşımı arasındaki geçerli olan zihinsel kararı ifade eder. İşten ayrılma niyeti, yakın gelecek içinde çalışanın iş rolünden ve örgütünden ayrılmayı düşünmesidir ve işten ayrılma davranışının temel öncülüdür (Arogundade ve Ayanda, 2015, s.2). İşten ayrılma niyeti, çalışanların başka işyerlerindeki iş alternatiflerini aramaya yönelik bilinçli karardır (Krueger ve Rouse, 1998). İşten ayrılma niyeti, çalışanın hemen ya da kısa süre içinde işini bırakmayı planlamasıdır. Bu niyet gönüllü ya da gönülsüz bir şekilde olabilir. Gönüllü işten ayrılma niyeti, çalışanın daha cazip bir iş fırsatı bulduğunda ortaya çıkar. Gönülsüz işten ayrılma niyeti ise örgütün çalışana güvenmediği, performansından memnun olmadığı ve onu işten çıkarmaya karar verdiği durumda çalışanda ortaya çıkar (Saeed vd., 2014, s.243).

Arnold ve Feldman (1982, s.350)'a göre işten ayrılma niyetini etkileyen beş önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar; makro ekonomik faktörler (ekonomik gelişme, iş gücü pazarının durumu), örgütsel faktörler (yönetim tarzı, örgüt büyüklüğü ve yapısı, ücret, fiziksel iş ortamı), çalışanın işle ilgili algılamaları (bağlılık, stres, memnuniyet vb.), demografik faktörler (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, tecrübe vb.) ve çalışanın iş dışındaki diğer özellikleridir (ailesel faktörler, eşinin işi ve sorumlulukları). Saeed vd. (2014, s.252) tarafından yapılan bir çalışmada iş tatmini, iş performansı ve lider üye etkileşimi ile işten ayrılma niyeti arasında negatif bir ilişki olduğu; Wang (2010) tarafından Çin'de otel çalışanları üzerine yapılan bir çalışmada kariyer gelişimi ve çalışanlarla iletişimin işten ayrılma niyetini etkileyen iki önemli faktör olduğu; ayrıca örgütsel bağlılık ve iş stresinin işten ayrılma niyeti ile önemli ilişki içinde olduğu görülmüştür.

İşten ayrılma niyetinin birçok sebebi olmakla birlikte duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük başarı hissini neden olduğu tükenmişlik sendro-

mu da işten ayrılma niyetinin önemli bir belirleyicisidir (Maslach ve Leiter, 2008, s.499). Khan (2014) tarafından Pakistan’da banka çalışanları üzerinde yapılan bir çalışmada örgütsel sinizmin işten ayrılma niyetini önemli derecede etkilediği; Arogundade ve Ayanda (2017) tarafından Nijerya’da işçiler üzerine yapılan bir çalışmada ise iş stresi ve işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetini yordayan iki önemli değişken olduğu görülmüştür.

Çalışanlarda yaygın olarak görülen işten ayrılma niyeti, nitelikli insan kaynağını işyerine çekebilmek ve elde tutabilmek için örgütlerin dikkate alması gereken önemli bir olgudur. Çünkü rekabet ortamında nitelikli işgücünü bulmak kolay değildir (Lim vd., 2008). Sık sık yaşanan işten ayrılmalar, örgütsel performans üzerinde önemli sorunların yaşanmasına neden olabilir. İşten ayrılmalar nedeniyle örgütler; ayırma, reklam, geçici personel temini, yeni personel işe alma, artan iş yükü ve eğitim süreçleri için ciddi maliyetlere ve risklere katlanmak zorundadır (Fahem ve Mahmud, 2015, s.865; Arogundade ve Ayanda, 2015, s.1).

Bir çalışanın işten ayrılması, işyerindeki diğer çalışanlar arasındaki sosyal etkileşimin negatif olarak etkilenmesine, kaygı ve stresin ortaya çıkmasına ve yeni işe alınacak çalışan ile uyum problemlerinin yaşanmasına sebep olabilir. İşten ayrılma niyeti örgütler açısından olumsuz bir durum olmakla birlikte, daha iyi bir işte çalışma imkânı sağlamaya yönelik olması nedeniyle çalışan için olumlu bir durum olabilir (Kanten, 2014, s.14). 21. yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, iş gücünü çok çeşitli hale getirmiş ve geçmişe nazaran çalışanların alternatif iş fırsatları oldukça artmıştır. Bu nedenle sürdürülebilir bir örgütsel performans için lider ve yöneticilerin gerekli olan işgücünü elde tutabilmesi, örgütler için başarılması gereken zorlu bir görev haline gelmiştir (Khan, 2014, s.32).

Örgütsel Sinizm

Kökeni M.Ö. 500 yıllarındaki antik Yunan felsefesine dayanan “sinizm” kavramı küçük görme, öfke, utanç, sıkıntı gibi güçlü olumsuz duyguları harekete geçirerek başkaları hakkında kötü ve negatif şeyler düşünmek olarak tanımlanabilir (Tayfun ve Çatır, 2014, s.349). Sinizm kavramı felsefe, din, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin konusu haline gelerek her bir disiplinde farklı bakış açısıyla açıklanmaktadır. Çok boyutlu bir kavram olan sinizm şüphecilik, güvensizlik, inançsızlık ve kö-

tümserlik gibi kelimelerle yakın ilişki içinde olup bireyin kusur bulan, eleştiren ve güvenmeyen tutumlarını ifade eder (Yıldız, 2013, s.856).

Bireylerin sadece kendi şahsi menfaatlerini düşündüğüne inanan ve bundan dolayı da herkesi çıkarıcı bulan kimseye *sinik*, bunu açıklamaya çalışan kavrama da *sinizm* denir. Sinizmin temelinde dürüstlük, adalet ve samimiyetin kişisel menfaatler uğruna kurban edildiği düşüncesi yatar (Erdogan ve Bedük, 2013, s.19). Literatüre bakıldığında sinizm kavramının farklı şekillerde sınıflandırıldığını görmek mümkündür. Sinizm kavramı çalışmalarıyla tanınan Dean vd. (1998) sinizmi kurumsal, kişilik, mesleki, çalışan ve örgütsel sinizm olmak üzere beş başlık altında sınıflandırmıştır. Kurumsal ya da başka bir ifadeyle toplumsal sinizm, birey ile toplum arasındaki sosyal sözleşmenin ihlal edilmesi sonucu bireyin kurumlara ve topluma duyduğu güvensizlikten; kişilik sinizmi, genellikle doğuştan gelen, negatif ve değişmeyen özelliklerden; mesleki sinizm, tükenmişlik ve kişi rol çatışması gibi işe dair faktörlerden; çalışan sinizmi bir işyerinde eşitlik, adalet, tarafsızlık ve psikolojik sözleşme konusundaki işveren veya üst yönetimin ihlalleri nedeniyle çalışanlarda oluşan haksızlığa uğrama algısından kaynaklanır (Abraham, 2000; Bulut vd., 2019).

Araştırma kapsamında incelenen örgütsel sinizm, bir çalışanın içinde bulunduğu örgütü bütünlükten yoksun görmesi ve çalışanın örgüte karşı tutarlı olarak beslemiş olduğu negatif, eleştirel ve küçük düşürücü tutum, tavır, davranış ve inançlarıdır (Dean vd., 1998). Örgütsel sinizm, bir çalışanın ait olduğu örgütün dürüstlükten yoksun olduğu inancını taşıması sonucunda ortaya çıkar. Dürüstlüğün olmadığına dair bu algı, genellikle ahlâk, adalet ve doğruluğa ilişkin çalışan beklentilerinin ihlâl edilmesinden kaynaklanmaktadır (Nafei ve Kaifi, 2013, s.131).

Örgütsel sinizm; çalışanların örgütlerinin ahlâk, hakkaniyet, dürüstlük ve samimiyet gibi kıstasları örgütsel çıkarlar doğrultusunda harcadığı yönündeki algısıdır. Örgütsel sinizm; çalışanda engellenme, umutsuzluk, hayal kırıklığı ve kötümserlik gibi duyguları ortaya çıkartarak, çalışanın örgütünü aşağılaması, örgüt tarafından alınan kararları samimiyetsiz bulması, örgütünü hor görmesi ve eleştirel davranması gibi olumsuz davranışlara neden olabilir (Tayfun ve Çatır, 2014; Arslan, 2012). Sinizm; bir kişiye, gruba, ideolojiye, sosyal norma veya örgüte karşı hayal kırıklığı ve olumsuz duygular gibi güvensizlikle sembolize edilen tutumlar bütünüdür (Kasalak ve Aksu, 2014, s.116). Bir çalışanın örgütünü dürüst ve güvenilir görmemesi

nedeniyle ortaya çıkan örgütsel sinizm, çalışanın yargılayan, inanmayan, eleştiren, kötümser ve olumsuz düşüncelerini ifade eder (Brandes vd., 1998). Sinik çalışanların iş arkadaşlarının duyarsız ve bencil olduğuna dair güçlü inançları vardır (Barefoot vd., 1989).

Örgütsel sinizm; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç boyutu kapsamaktadır. Bilişsel boyut, çalışanın örgütünün dürüstlük, adalet ve samimiyet gibi ilkelerden yoksun olduğuna dair olan inancını vurgular. Duyuşsal boyut, örgüte karşı oluşan negatif duyguları ifade eder. Bu boyutta öfke, saygısızlık, utanç, iğrenme, hor görme, korku, nefret, kendini beğenme, hüsrana gibi duygular görülebilir. Davranışsal boyutta ise çalışan tarafından örgüte karşı olumsuz ve genellikle aşağılayıcı davranışlar gösterme eğilimi vardır. Bu boyutta sinik çalışanlar örgütün gelecekteki eylemleri hakkında küçümseyici, alaycı ve eleştirel davranışlar sergiler (Dean vd., 1998; Ewis, 2014). Örgüte karşı duyulan farklı algı, tutum ve duyguları ifade eden söz konusu boyutların sentezi olan örgütsel sinizm, çalışanın genel performansı üzerinde etkilidir (Rehan vd., 2017, s.2).

Literatür incelendiğinde birçok faktörün örgütsel sinizme neden olabileceği görülmektedir. Yapılan çalışmalarda örgütsel hedeflerden sapma, karar alma sürecine katılmama, örgüt içinde güç kaynaklarının adaletsiz dağılımı, zayıf iletişim, yetersiz sosyal destek ve takdir etme (Yasin ve Khalid, 2015); işe yabancılaşma, umutsuzluk, çalışma arkadaşlarına güvensizlik, hayal kırıklığı, bireyler arası çatışmalar, tükenmişlik (Andersson, 1996); yanlış yönetilen değişim süreci, örgütsel beklentilerin karşılanamaması, stres, fazla işyükü, psikolojik sözleşme ihlalleri, amaç çatışması (Yıldız, 2013), gelişen teknolojinin ortaya çıkardığı rekabet ortamı, ekonomik krizler, yetersiz ücret politikaları, uzun çalışma saatleri, toplu işten çıkarma (Akyüz ve Yurduseven, 2016), işyeri nezaketsizliği (Nazir vd., 2016; Alola vd., 2019) ve demografik özelliklerin (Tayfun ve Çatır, 2014; Kalağan ve Güzeller, 2010) örgütsel sinizm üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Örgütsel sinizmle ilgili yapılan araştırmalara göre, sinizmin hem bireysel hem de örgütsel seviyede olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Örgütsel sinizm nedeniyle ortaya çıkan işe karşı ilgisizlik, istifa etme, umutsuzluk, çalışma arkadaşlarına güvensizlik, hayal kırıklığı, düşük performans ve tükenmişlik gibi sorunlar bireyleri doğrudan etkilemektedir. Bununla birlikte örgütsel sinizm örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel bağlılık, motivasyon ve iş tatmini gibi örgütsel çıktıları negatif olarak etkilemektedir. Ayrıca

sinik çalışanların duygusal tükenmesi ve işten ayrılma niyeti artmaktadır (Abraham, 2000; Dean vd., 1998). Shahzad ve Mahmood (2012) tarafından sağlık çalışanları üzerinde yapılan çalışmada örgütsel sinizm ve işyerindeki sapkın davranışlar arasında yüksek ilişki olduğu; Yıldız (2013) tarafından öğretmenler üzerinde yapılan çalışmada örgütsel sinizmin örgütsel bağlılığı negatif, örgütsel muhalefeti pozitif olarak etkilediği; Yasin ve Khalid (2015) tarafından yönetici rolündeki çalışanlar üzerinde yapılan bir araştırmada ise örgütsel sinizmin işle ilgili yaşam kalitesini düşürdüğü görülmüştür.

İşyeri Nezaketsizliği, İşten Ayrılma Niyeti ve Örgütsel Sinizm İlişkisi

Örgütsel davranış literatüründe son yıllarda önemli bir kavram haline gelen işyeri nezaketsizliği küçümseyici tavırlar sergileme, örtülü tehditler, sözlü ve beden dili ile hakaret etme, dedikodu çıkarma, çalışma arkadaşlarının isteklerini görmezden gelme gibi genel saygı kurallarına uymayan kaba davranışlar şeklinde bir işyerinde kendini göstermektedir. Çalışanların çoğu, ya işyerinde işyeri nezaketsizliğine maruz kalmakta ya da diğer çalışanlara karşı sergilenen kaba davranışlara tanık olmaktadır (Selamat vd., 2019, s.358). İşyeri nezaketsizliği, çalışanların olumsuz duyguları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmakla birlikte iş stresini artırır, çalışanların kaynaklarını tüketir; örgütsel bağlılığın azalmasına ve işten ayrılma niyetinin artmasına neden olur. Özellikle çalışanlar arası güç dengesizliğine dayanan ve kontrol edilmesi daha zor olan yönetici nezaketsizliği, çalışanlarda ciddi iş tatminsizliği ve işten ayrılma niyetine sebep olmaktadır (Jiménez vd., 2015, s.1931).

Saygı kurallarını ihlal eden ve sürekli körüklenen nezaketsiz etkileşimler bir süre sonra örgüte sirayet eder. Kaba, etik olmayan ve saygısız davranışların yoğunlaştığı bir örgütte çalışanların işten ayrılma ve gerginlik potansiyeli artacaktır (Andersson ve Pearson, 1999, s.468). Literatüre bakıldığında farklı örneklemeler üzerinde yapılmış birçok araştırmada (Cortina vd., 2001; Kanten, 2014; Selamat vd., 2019; Jiménez vd., 2015; Yuniasanti vd., 2019; Nazir vd., 2016; Liu vd., 2017; Rahim ve Cosby, 2016) işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkilediği görülmüştür. *Sosyal biliş teorisine (social cognitive theory)* göre, bireyin davranışları sosyal bir ortamda diğer bireyler ve çevresinden gelen uyarıcılara ve karşılıklı etkileşimlere göre şekil alır. Bireyler, çevresel etkenleri değerlendirerek algıladıkları strese yanıt verirler (Bandura, 1986). Bu teori kapsamında, iş yerinde yöneticisi ya

da çalışma arkadaşları tarafından nezaketsiz davranışlara maruz kalan bir çalışanın stresi artabilir ve bu stresle başa çıkma yolu olarak çalışan işten ayrılmayı düşünebilir. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

- **H₁:** *İşyeri nezaketsizliği işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkiler.*

İşyeri nezaketsizliği küresel çapta her örgütte görülen ve çalışanlar arası etkileşimleri negatif olarak etkileyen bir sorundur. İşyeri nezaketsizliği çalışanların iş tatmini, fiziki sağlığı ve performansını negatif olarak etkilemektedir. Bununla birlikte işyerinde diğer çalışanlar ve özellikle de yöneticileri tarafından nezaketsiz davranışlara maruz kalan çalışanlar, sinik davranışlar sergileme eğilimindedir (Alola vd., 2019: s.331). Bireyler, işyeri nezaketsizliği ile karşılaştıklarında bu duruma tepki olarak genellikle bir psikolojik yoksunluk yaşarlar. Bu nedenle işyeri nezaketsizliği, bireylerin yaşadıkları negatif duygularla pozitif ilişki içindedir. Benzer şekilde örgütsel sinizm, çalışanın örgütüne duyduğu hayal kırıklığı, güvensizlik ve şüphelik gibi negatif duyguları ifade eder. Bu nedenle işyeri nezaketsizliği çalışanların sinik davranışlarını etkileyebilir (Abraham, 2000). Çalışanlar işyerindeki sağlıklı iş çevresi, güvensiz ortam ve nezaketsizliğe karşı sinik davranışlar sergilemeyi bir savunma aracı olarak görürler (Robinson ve Bennett, 1995).

Hobfoll (1989) tarafından öne sürülen *kaynakların korunması teorisi (conservation of resources theory)*, sahip olunan kaynaklara karşı bir tehdit olduğunda, kaynaklar kaybedildiğinde ve kaybedilen kaynakların yerine yenisi sağlanamadığında bireylerin strese girdiklerini öne sürer. Söz konusu teori kapsamında çalışanların sinik davranışları, örgüt içindeki negatif durumların sebep olduğu bireysel kaynak kaybına karşı geliştirilen bir savunma mekanizması olarak görülebilir (Abubakar, 2018, s.4). Nazir vd. (2016) tarafından hemşireler üzerinde yapılan çalışmada işyeri nezaketsizliğinin ve Alola vd. (2019) tarafından hotel çalışanları üzerinde yapılan çalışmada ise yönetici nezaketsizliğinin çalışanların sinik davranışlarını pozitif olarak etkilediği görülmüştür. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

- **H₂:** *İşyeri nezaketsizliği örgütsel sinizmi pozitif olarak etkiler.*

Bir çalışanın örgütüne karşı hissettiği negatif tavır ve düşünceleri ifade eden örgütsel sinizmin hem bireyler hem de örgütler üzerinde istenmeyen sonuçları vardır. Örgütsel sinizm örgütsel vatandaşlık davranışı, iş performansı, motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılığı negatif olarak etkilerken, duygusal tükenme ve işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkilemektedir (Çınar vd., 2014, s.431). İşten ayrılma niyeti olan çalışanlarda sinik davranış-

ları görmek mümkündür. Çünkü sinik çalışanlar yöneticilerin kendileri ile ilgilenmediğini; sadece örgütsel hedeflere ulaşmak ve pazarda avantaj elde etmek amacıyla yöneticilerin çalışanları kullandığına inanır (Eaton, 2000).

Örgütsel sinizm ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi *eşitlik (equity theory)* ve *sosyal değişim (social change theory)* teorileriyle açıklamak mümkündür. Temel olarak bireylerin motivasyonunu açıklamaya çalışan eşitlik teorisi, bireylerin örgütsel ortamda sosyal etkileşimler sırasında algıladığı çıktılar ve girdiler arasında yaptığı değerlendirmeye dayanır (Adams, 1965). Birey ortaya koyduğu katkı ya da girdilerin çıktı olarak ödüllendirilmediğini, diğer bireylere göre yapmış olduğu kıyaslama sonucunda elde ettiği çıktılarının eşit olmadığını ve girdiler ile çıktılar arasında bir dengesizlik olduğunu düşündüğünde bu durum memnuniyetsizliğe, işe devamsızlığa ve işten ayrılma niyetine neden olabilir (Khan, 2014, s.31).

Eşitlik teorisine benzer şekilde, sosyal değişim teorisi ise bireylerin sosyal ilişkiler için katlandıkları maliyet ve beklentiler arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışır. Bir sosyal ilişki esnasında bireyin ortaya koyduğu çaba, gayret ya da katlandığı maliyete karşın elde ettiği fayda az ise birey bu durumdan memnuniyetsizlik duyar (Emerson, 1976). Khan (2014) tarafından banka çalışanları; Çınar vd. (2014) tarafından çağrı merkezi çalışanları; Nazir vd. (2016) tarafından hemşireler; Abubakar vd. (2018) tarafından otel çalışanları üzerinde yapılan çalışmalarda örgütsel sinizmin işten ayrılma niyeti ve iş arama davranışını pozitif olarak etkilediği görülmüştür. Hem eşitlik ve sosyal değişim teorisi hem de literatürdeki çalışmalar ışığında örgütsel sinizmin çalışanların işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkileyeceğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

- **H₃:** Örgütsel sinizm işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkiler.

İşyeri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm kavramları arasındaki ilişkilere bakıldığında, işyeri nezaketsizliği ve örgütsel sinizmin çalışanların işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkilediği; bununla birlikte işyeri nezaketsizliğinin örgütsel sinizmi pozitif olarak etkilediği görülmüştür. Söz konusu üç kavram arasındaki pozitif ilişkiler nedeniyle çalışanların işyerinde maruz kaldıkları nezaketsiz davranışların, işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık edeceği; başka bir ifadeyle işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinin bir bölümünün çalışanların sinik davranışları üzerinden olacağı söylenebilir. Aracı değişken, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini açıklamaya çalışan bir bağ-

lantı mekanizması gibi çalışır (Baron ve Kenny, 1986, s.1176). Literatürde bu kavramlar arasındaki çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, Nazir vd. (2016) tarafından Pakistan’da hemşireler üzerinde yapılan çalışmada işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolü olduğu görülmüştür. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

- **H₄:** İşyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolü vardır.

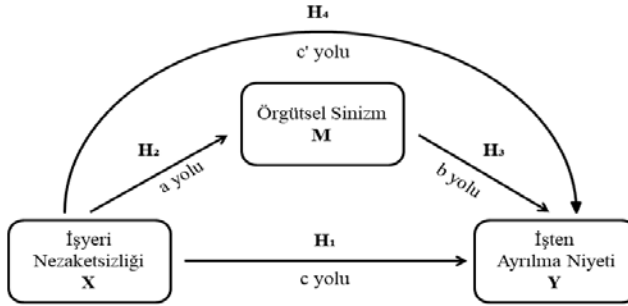
Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolünü incelemektir. Literatüre bakıldığında işyeri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizmin örgütlerin performansını negatif olarak etkilediği ve söz konusu üç kavram arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sınırlı olması nedeniyle, imalat sektöründe yapılan bu araştırmanın literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Araştırmayla ilgili literatür taraması ve aracılık etkisi testlerinde geleneksel bir yöntem olan Baron ve Kenny Modeline (1986) göre oluşturulan araştırma modeli Şekil 1’de ve geliştirilen hipotezler aşağıda sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırma modeli

Hipotezler

- **H₁:** İşyeri nezaketsizliği işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkiler.
- **H₂:** İşyeri nezaketsizliği örgütsel sinizmi pozitif olarak etkiler.
- **H₃:** Örgütsel sinizm işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkiler.

- **H₄:** İşyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolü vardır.

Ana Kütle ve Örneklem

Araştırmanın ana kütlelerini, Bursa ili Nilüfer Organize Sanayi Bölgesinde otomotiv sektöründe faaliyet gösteren bir imalat fabrikasının 2017 yılı Şubat ayındaki çalışanları (N=335) oluşturmaktadır. Ana kütleleri temsil edecek asgari örneklem büyüklüğü, %95 güvenirlilik düzeyi ve %5 hata payı dikkate alınarak ($n = n0/1+n0/N$) formülü ile 178 çalışan olarak hesaplanmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2017, s.130). Fabrikadaki vardiyalı çalışma sistemi ve zaman yetersizliği nedeniyle, 285 çalışana basit tesadüfi yöntemle anket formları elden dağıtılmış ve formlardan 127 tanesi geri toplanmıştır. Geri toplanan formlardan 4 âdeti geçersiz görüldüğünden toplam n=123 katılımcıya ait form değerlendirilmeye alınmıştır. Sonuç olarak; hedeflenen örneklem büyüklüğüne (n=178) ulaşılamasa da 123 katılımcı ile 335 çalışanın %37'sine ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket, dört bölüm ve 29 sorudan oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve çalışma süresi hakkında beş adet demografik soru sorulmuştur. İkinci bölümde, çalışanların işyeri nezaketsizliği algılarını ölçmek için Cortina vd. (2001) tarafından kamu sektörü çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmada kullanılan ve yedi sorudan oluşan *İşyeri Nezaketsizliği Ölçeği* kullanılmıştır. Bu ölçek, Kaya (2015) tarafından bir üniversitenin idari personeli üzerinde yapılan bir çalışmada Türkçeye çevrilerek kullanılmış ve güvenirlilik katsayısı (cronbach alfa) α : ,910 olarak rapor edilmiştir.

Üçüncü bölümde çalışanların işten ayrılma niyetini ölçmek için Mobley vd. (1978) tarafından geliştirilen üç soruluk *İşten Ayrılma Ölçeği* kullanılmıştır. Bu ölçek, Örüçü ve Özafşaroğlu (2013) tarafından tekstil çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmada Türkçeye çevrilerek kullanılmış ve güvenirlilik katsayısı α : ,904 olarak rapor edilmiştir. Anketin dördüncü bölümünde ise çalışanların örgütsel sinizm algılarını ölçmek için üç boyutlu (bilişsel: 5; duyuşsal: 5; ve davranışsal: 4) ve 14 sorudan oluşan *Örgütsel Sinizm Ölçeği*

(Brandes vd., 1999) kullanılmıştır. Bu ölçek, Tayfun ve Çatır (2014) tarafından hemşireler üzerinde yapılan bir çalışmada Türkçeye çevrilerek kullanılmış ve güvenilirlik katsayısı α : ,886 olarak rapor edilmiştir. Araştırmada kullanılan üç ölçeğin soruları, İngilizce ve Türkçe versiyonları tekrar kontrol edilerek çalışmada kullanılmıştır. Ölçeklerdeki sorulara verilecek cevaplar, 5'li Likert yöntemine (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen Katılıyorum) göre hazırlanmıştır.

İstatiksel Analiz

Araştırmada verilerin analiz aşamasında SPSS 21.0 istatistik programı kullanılmıştır. Verilerin analizine başlamadan önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için basıklık ve çarpıklık analizi yapılmıştır. Veriler değerlendirilirken frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Ölçeklerin yapı geçerliliğini ölçmek için açıklayıcı faktör analizleri; güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alfa katsayısı, Birleşik/Yapı Güvenirliği (Composite/Construct Reliability-CR) ve Ortalama Açıklanan Varyans (Average Variance Extracted-AVE) değerleri kullanılmıştır. Değişkenler arası ilişkileri analiz etmek için parametrik testlerden olan Pearson korelasyon analizi, örgütsel sinizmin aracı rolünü ölçmek için Process Macro (version 3.3) eklentisiyle IBM SPSS 21 programı kullanılarak çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Araştırmada aracılık etkisi analizlerinde bootstrap tekniği, 5000 yeniden örneklem seçeneği tercih edilerek kullanılmıştır. Aracılık modellerinin analizinde ve yorumlanmasında dolaylı etki (indirect effect), doğrudan etki (direct effect) ve toplam etki (total effect) değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı, bootstrap güven aralığı değerlerine göre yorumlanmıştır. Verilerin analiz sonuçları, %95'lik güven aralığında ve $p<0,05$ istatistiksel anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Analiz

Araştırmada elde edilen veriler, SPSS 21 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiş ve sırayla sunulmuştur.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özellikleri; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve çalışma süresi olmak üzere beş değişken açısından ele alınarak Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişkenler	Gruplar	Frekans	%
Cinsiyet	Erkek	58	47,2
	Kadın	65	52,8
Yaş	18-25	19	15,5
	26-35	56	45,5
	36-42	25	20,3
	43 ve üzeri	23	18,7
Medeni Durum	Evli	71	57,7
	Bekâr	52	42,3
Eğitim Durumu	İlköğretim	35	28,5
	Lise	64	52,0
	Yüksekokul/Lisans	24	19,5
Çalışma Süresi	0-3 yıl	64	52,0
	4-8 yıl	47	38,2
	9 yıl ve üzeri	12	9,8
Toplam		123	100

Tablo 1’e göre katılımcıların çoğunluğunu; %52,8 ile kadınlar, %61 ile 35 yaş altı ve %57,7 ile de evli çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışanların yaklaşık yarısı (%52) lise mezunu iken; çoğunluğunun çalışma süresi (%90,2) 8 yılın altında olup uzun süre çalışan sayısı oldukça azdır.

Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizleri

Genel kural olarak katılımcı sayısının 150’nin altında olduğu durumlarda araştırma ölçeklerinin yapısal geçerliliğini ölçmek için doğrulayıcı faktör analizi uygun görülmemektedir (Gürbüz ve Şahin 2017, s.338). Araştırma örneklem sayısının az olması (n=123) nedeniyle ölçeklerin yapısal geçerliliğini ölçmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinden önce, örneklem yeterliliğini test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin Measure (KMO) testi; ölçek maddeleri arasındaki ilişkilerin faktör analizi yapabilecek kadar yeterli olup olmadığını belirlemek için Barlett Küresellik testi yapılmış ve ölçekleri oluşturan her bir maddenin faktör yüküne bakılmıştır. Faktör analizleri Tablo 2, 3 ve 4’te sunulmuştur.

Tablo 2. İşyeri nezaketsizliği ölçeği açıklayıcı faktör analizi

S/N	Bu işyerinde çalıştığınız geçen yıl boyunca, iş arkadaşlarınızdan herhangi biri;	Faktör Yüğü	Toplam Varyans
1	Sorumlu olduğunuz bir konu hakkındaki yargılarınızdan şüphe duydu mu?	,634	%62,40
2	İşyerindeki uyum ve işbirliğinden sizi dışladı mı veya sizi göz ardı etti mi?	,734	
3	Sizin hakkınızda alçaltıcı veya onur kırıcı ifadelerde bulundu mu?	,812	
4	Sizi kişisel sorunların tartışılmasına yönlendirmek için istenmeyen girişimlerde bulundu mu?	,836	
5	Herkesin içinde veya bireysel olarak size meslek ahlakına uygun olmayan atflarda bulundu mu?	,843	
6	Sizi küçümsedi veya eleştirdi mi?	,848	
7	İfadelerinize az önem verdi ya da fikirlerinize az ilgi gösterdi mi?	,801	
KMO: ,908		Bartlett Küresellik Testi: Yaklaşık χ^2 : 454,369 df: 21 Sig.: ,000	

Tablo 2 incelendiğinde yedi sorudan oluşan işyeri nezaketsizliği ölçeğinin KMO örneklem yeterliliği değerinin ,908 (çok iyi) ve örneklemin faktör analizi yapılması için yeterli olduğu; Bartlett Küresellik testi sonucunun anlamlı olması [$\chi^2(21)=454,369$; Sig.=,000<,05] nedeniyle ölçek maddeleri arasındaki ilişkilerin faktör analizi için uygun olduğu, tüm faktörlerin toplam varyansın %62,40'nı açıkladığı ve faktör yük değerlerinin ,634-,848 arasında olduğu ve ölçekten herhangi bir soru çıkarmaya gerek olmadığı (Gürbüz ve Şahin, 2017) görülmüştür.

Tablo 3. İşten ayrılma niyeti ölçeği açıklayıcı faktör analizi

S/N		Faktör Yüğü	Toplam Varyans
1	Çoğunlukla şimdiki işimden ayrılmayı düşünüyorum.	,823	%83,70
2	Şimdiki işimden muhtemelen yakın bir zamanda ayrılacağım.	,894	
3	Aktif bir şekilde daha iyi bir iş arıyorum.	,794	
KMO: ,717		Bartlett Küresellik Testi Yaklaşık χ^2 : 242,368 df: 3 Sig.: ,000	

Tablo 3 incelendiğinde üç sorudan oluşan işten ayrılma niyeti ölçeğinin KMO örneklem yeterliliği değerinin ,717 (iyi) ve örneklemin faktör analizi yapılması için yeterli olduğu; Bartlett Küresellik testi sonucunun anlamlı olması [$\chi^2(3)=242,368$; Sig.=,000] nedeniyle ölçek maddeleri arasındaki ilişkilerin faktör analizi için uygun olduğu, tüm faktörlerin toplam varyansın %83,70'ini açıkladığı ve faktör yük değerlerinin ,794-,894 arasında olduğu ve ölçekten herhangi bir soru çıkarmaya gerek olmadığı (Gürbüz ve Şahin, 2017) görülmüştür.

Tablo 4. Örgütsel sinizm ölçeği açıklayıcı faktör analizi

S/N		Faktör Yüğü		
		Biliş.	Duy.	Dav.
1	Çalıştığım kurumda vaatler yerine getirilmez.	,688		
2	Çalıştığım kurum çalışanlarına hak ettiği ödülü vermez.	,676		
3	Çalıştığım kurumda politikalar, amaçlar ve uygulamalar arasında uyumsuzluk vardır.	,790		
4	Çalıştığım kurumda yapılacakı söylenenle yapılan arasında çok az benzerlik vardır.	,780		
5	Çalıştığım kurumda bir şey yapılacakı söylendiğinde gerçekten o şeyin yapılıp yapılmayacağına şüpheyle bakarım.	,752		
6	Çalıştığım kurumda huzursuz olurum.		,533	
7	Çalıştığım kurumu düşündüğümde sinirlenirim.		,719	
8	Çalıştığım kurumu düşündüğümde gerilirim.		,843	
9	Çalıştığım kurumu düşündüğümde kaygılanırım.		,682	
10	Kendimi kurumun sloganları ve uygulamaları ile dalga geçerken bulurum.		,769	
11	Çalıştığım kurum hakkında kurum dışında arkadaşlarıma yakınırım.			,692
12	Başkalarıyla kurumda işlerin nasıl yürüdüğü hakkında konuşurum.			,780
13	Çalışma arkadaşlarımla kurumdaki olumsuz şeyleri fark ettiğimizde anlamlı bakışmalarda bulunuruz.			,847
14	Çalıştığım kurumdaki politika ve uygulamaların başkalarıyla kritiğini yaparım.			,731
Toplam Varyans: %69,42		Açıklanan Varyans %		
		23,37	26,78	19,27
KMO: ,891		Bartlett Küresellik Testi Yaklaşık χ^2 : 1073,920 df: 3 Sig.: ,000		

Tablo 4 incelendiğinde 14 sorudan oluşan örgütsel sinizm ölçeğinin KMO örneklem yeterliliği değerinin ,891 (çok iyi) ve örneklemin faktör analizi yapılması için yeterli olduğu; Bartlett Küresellik testi sonucunun anlamlı olması [$\chi^2(3)=1073,920$; Sig.=,000<,05] nedeniyle ölçek maddeleri arasındaki ilişkilerin faktör analizi için uygun olduğu, tüm faktörlerin toplam varyansın %69,42'sini açıkladığı ve faktör yük değerlerinin ,533-,847 arasında olduğu ve ölçekten herhangi bir soru çıkarmaya gerek olmadığı (Gürbüz ve Şahin, 2017) görülmüştür.

Ölçeklerin tek seferde yapılan ölçümle kavramsal yapıyı tutarlı bir şekilde ölçüp ölçmediğini gösteren farklı güvenilirlik analizleri olmakla birlikte literatürde en yaygın kullanılan iç tutarlılık yöntemi, Cronbach Alfa katsayısıdır (α) (Gürbüz ve Şahin, 2017, s.329). Cronbach Alfa katsayısına ilave olarak yapı güvenilirliğini ölçmek için ölçeklerin CR ve AVE değerleri de incelenmiştir. CR değerinin ,70'den yüksek olması faktörün yapı güvenilirliğine; AVE değerinin ,50'den yüksek olması ise faktörün birleşim geçerliliğine işaret eder (Hair vd., 2010). Ölçeklere ait güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Güvenilirlik analizi

	İşyeri Nezaketsizliği	İşten Ayrılma Niyeti	Örgütsel Sinizm	Bilişsel Sinizm	Duyuşsal Sinizm	Davranışsal Sinizm
α	,899	,899	,926	,852	,900	,833
CR	,920	,876	,943	,857	,838	,848
AVE	,624	,702	,545	,546	,514	,585

Tablo 5 incelendiğinde işyeri nezaketsizliği (α : ,899; CR: ,920; AVE: ,624), işten ayrılma niyeti (α : ,899; CR: 876; AVE: ,702), örgütsel sinizm (α : ,926; CR: ,943; AVE: ,545) ölçekleri ve örgütsel sinizmin alt boyutları olan bilişsel sinizm (α : ,852; CR: 857; AVE: ,546), duyuşsal sinizm (α : ,900; CR: ,838; AVE: ,514) ve davranışsal sinizmin (α : ,833; CR: ,848; AVE ,585) güvenilirlik katsayısının (α) yüksek olduğu (İslamoğlu ve Alnaçık, 2014, s.283); CR değerlerinin ,70'den; AVE değerlerinin ise ,50'den yüksek olduğu (Hair vd., 2010) görülmüştür.

Verilerin Normal Dağılım Testi

Hipotez testlerine başlamadan önce kullanılacak analiz yöntemlerini belirlemek için, toplanan verilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Bir verinin normal dağılım gösterip göstermediği farklı yollarla ölçülebilir. Bu yollardan biri, verilerin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakmaktır (Gürbüz ve Şahin, 2017, s.212). Normal bir dağılımda bu değerler, -1,5 ve +1,5 arasında yer almalıdır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Verilerin normal dağılım testi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Verilerin normal dağılım testi

	İşyeri Nezaketsizliği	İşten Ayrılma Niyeti	Örgütsel Sinizm	Bilişsel Sinizm	Duyuşsal Sinizm	Davranışsal Sinizm
Çarpıklık	,051	-,076	-,282	-,281	-,145	-,222
Basıklık	-,650	-,825	-,460	,024	-,453	-,809

Tablo 6 incelendiğinde verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ve +1,5 arasında olduğu ve normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Bu nedenle hipotez testlerinde parametrik testlerden olan Pearson korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır.

Değişkenler Arası İlişkiler Analizi

İşyeri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm ile alt boyutları arasındaki ilişkileri belirlemek için yapılan korelasyon analizi, değişkenlere ait aritmetik ortalama ve standart sapmalar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Korelasyon analizi

Değişkenler	Ort.	S.S.	1	2	3	4	5	6
1. İşyeri Nezaketsizliği	2,65	,92	-					
2. İşten Ayrılma Niyeti	2,90	1,05	,409**	-				
3. Örgütsel Sinizm	3,07	,82	,592**	,646**	-			
4. Bilişsel Sinizm	3,01	,17	,386**	,264**	,384**	-		
5. Duyuşsal Sinizm	2,95	,97	,619**	,647**	,934**	,432**	-	
6. Davranışsal Sinizm	3,05	1,05	,492**	,566**	,788**	,150	,684**	-

** p<0,01 N: 123, Ort: Ortalama, S.S.: Standart Sapma

İslamoğlu ve Alnıaçık (2014, s.347)'a göre korelasyon katsayısıyla ilgili şu değerlendirmeler yapılır: ,10-30 arası zayıf; ,30-50 arası orta; ,50-80 arası güçlü ve ,80'den büyük ise çok güçlü korelasyon vardır. Tablo 7 incelendiğinde işyeri nezaketsizliği ile işten ayrılma niyeti (,409), bilişsel sinizm (,386) ve davranışsal sinizm (,492) arasında pozitif yönlü orta seviyede bir ilişki; örgütsel sinizm (,592) ve duyuşsal sinizm (,619) arasında ise güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, işten ayrılma niyeti ile örgütsel sinizm (,646), duyuşsal sinizm (,647) ve davranışsal sinizm (,566) arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki; bilişsel sinizm (,264) ile orta seviyede bir ilişki olduğu görülmüştür. Örgütsel sinizmin alt boyutları olan bilişsel sinizm (,384) ile pozitif yönlü orta seviyede; duyuşsal sinizm (,934) ve davranışsal sinizm (,788) arasında güçlü ilişkilerin olduğu görülmüştür.

Değişkenlere ait aritmetik ortalamalara bakıldığında çalışanların işten ayrılma niyeti (ort: 2,90), örgütsel sinizm (ort: 3,07), bilişsel sinizm (ort: 3,01), duyuşsal sinizm (ort: 2,95) ve davranışsal sinizm (ort: 3,05) algılarının ortalamaya yakın seviyede; işyeri nezaketsizliği algılarının (ort: 2,65) ise kısmen düşük olduğu görülmüştür.

İşyeri Nezaketsizliğinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Örgütsel Sinizmin Aracılık Rolü

İşyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizm ve alt boyutlarının aracılık rolü Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Aracılık etkisi analizi

N: 123	M (Örgütsel Sinizm)				Y (İşten Ayrılma Niyeti)					
Değişkenler	B	S.H.	p	R ²	B	S.H.	p	R ²		
X (İşyeri Nezaketsizliği)	a	,527***	,065	,000	,35	c	,467***	,094	,000	,17
					c'	,047	,098	,631		,42
M (Örgütsel Sinizm)					b	,796***	,110	,000		
Dolaylı Etki;420; CI=[,2917 ,5757]										
	M (Bilişsel Sinizm)				Y (İşten Ayrılma Niyeti)					
	B	S.H.	p	R ²	B	S.H.	p	R ²		
X (İşyeri Nezaketsizliği)	a	,073***	,016	,000	,15	c	,467***	,094	,000	,17
					c'	,412***	,102	,000		,18
M (Bilişsel Sinizm)					b	,748	,538	,166		
Dolaylı Etki;055; CI=[-,0293 ,1507]										
	M (Duyuşsal Sinizm)				Y (İşten Ayrılma Niyeti)					
	B	S.H.	p	R ²	B	S.H.	p	R ²		
X (İşyeri Nezaketsizliği)	a	,648***	,074	,000	,38	c	,467***	,094	,000	,17
					c'	,017	,101	,866		,42
M (Duyuşsal Sinizm)					b	,695***	,096	,000		
Dolaylı Etki;450; CI=[,3013 ,6205]										
	M (Davranışsal Sinizm)				Y (İşten Ayrılma Niyeti)					
	B	S.H.	p	R ²	B	S.H.	p	R ²		
X (İşyeri Nezaketsizliği)	a	,561***	,090	,000	,24	c	,467***	,094	,000	,17
					c'	,197*	,097	,044		,34
M (Davranışsal Sinizm)					b	,482***	,085	,000		
Dolaylı Etki;270; CI=[,1523 ,4051]										

* p<,05 ** p<,01 ***p<,001

S.H.: Standart Hata, Standardize edilmemiş Beta katsayıları (B) kullanılmıştır.

Tablo 8’deki çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre, işyeri nezaketsizliğinin örgütsel sinizm üzerinde anlamlı ve pozitif (a yolu: B=,527, CI=[,3981- ,6566], p=,000<,001) etkisinin olduğu; işyeri nezaketsizliği ve örgütsel sinizm birlikte regresyon modeline dâhil edildiğinde örgütsel sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu (b yolu: B=,796, CI=[,5777-1,0159], p=,000<,001) ve işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyeti üzerindeki anlamlı ve pozitif etkisinin (c yolu-toplam etki: B=,467, CI=[,2800- ,6550], p=,000<,001) kayb olduğu (c' yolu-doğrudan etki: B=,047, CI=[-,1479- ,2426], p=,631>,05) görülmüştür. Bu nedenle, işyeri nezaketsizli-

ğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin tam aracılık rolü olduğu görülmüştür (dolaylı etki: $B=,420$, $CI=[,2917-,5757]$ (Baron ve Kenny, 1986: s.1176; Gürbüz, 2019: s.52). Çünkü, bootstrap analizi sonucunda c' yolu haricinde diğer yolların (a, b ve c) güven aralığı (CI) değerleri sıfır (0) değerini kapsamamaktadır.

Örgütsel sinizmin alt boyutlarının aracılık etkisine bakıldığında; bilişsel sinizmin işten ayrılma niyetini etkilemediği (b yolu: $B=,748$, $p=,166<,05$); işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde bilişsel sinizmin kısmi aracılık etkisinin, dolaylı etki ($,055$; $CI=[-,0293 ,1507]$) güven aralığı değerlerinin sıfır (0) değerini kapsamamasından dolayı anlamsız olduğu görülmüştür. İşyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde duyuşsal sinizmin (c yolu-toplam etki: $B=,467$, $p=,000<,001$; c' yolu-doğrudan etki: $B=,017$, $p=,866>,05$) tam aracılık etkisinin olduğu; davranışsal sinizmin ise (c yolu-toplam etki: $B=,467$, $p=,000<,001$; c' yolu-doğrudan etki: $B=,197$, $p=,044<,05$) kısmi aracılık etkisinin olduğu görülmüştür. İşyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin tam aracılık etkisinin özellikle duyuşsal ve davranışsal sinizm boyutlarından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Tartışma ve Sonuç

Günümüzde iş hayatında, çalışanların ve örgütlerin performansını negatif olarak etkileyen anti sosyal çalışan davranışlarına sıkça rastlamak mümkündür. Söz konusu davranışlardan biri olan ve örgüt içinde sosyal ilişkilerde yaygın olarak görülen işyeri nezaketsizliği, saygı ve etik kurallarının ihlali sonucu ortaya çıkan; çalışanlar tarafından kasıtsız, belirsiz ve düşük yoğunlukta görülen davranışları ifade eder. İşyeri nezaketsizliği, örgüt içinde görülen kasıtlı ve saldırgan çalışan davranışlarından farklı olmakla birlikte, sürekli olarak işyeri nezaketsizliğine maruz kalmak çalışanlarda işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm gibi diğer negatif çalışan davranışlarına sebep olabilir. İşten ayrılma niyeti, bir çalışanın içinde bulunduğu örgütten hemen ya da kısa süre içinde ayrılma isteğini ifade ederken; örgütsel sinizm ise, çalışanların örgütünü adalet, doğruluk, dürüstlük gibi kavramlardan uzak görmesi sonucu çalışanda oluşan şüpheli, umutsuz, kaygılı ve negatif tutum ve davranışları tanımlar.

Literatüre bakıldığında çalışanlarda motivasyon ve performans düşüklüğüne neden olan işyeri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm kavramlarının birbiriyle ilişki içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda araştırmada işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolü ortaya konulmaya çalışılmış ve bu doğrultuda araştırma hipotezleri geliştirilmiştir. Araştırmanın hipotezlerini test etmeden önce yapılan açıklayıcı faktör, güvenilirlik ve verilerin normal dağılım analizleri sonucunda, araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerli; söz konusu ölçeklerin güvenilirlik katsayılarının yüksek ve toplanan verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda, işyeri nezaketsizliği, işten ayrılma niyeti ve örgütsel sinizm ile alt boyutları arasında pozitif yönlü orta ve güçlü seviyede ilişkilerin olduğu; çalışanların işten ayrılma niyeti, örgütsel sinizm, bilişsel sinizm, duyuşsal sinizm ve davranışsal sinizm algısının ortalamaya yakın, işyeri nezaketsizliği algısının ise daha düşük seviyede olduğu görülmüştür.

Baron ve Kenny Modeli (1986) kapsamında işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolünü belirlemek amacıyla regresyon analizleri yapılmıştır. İşyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisini belirlemek amacıyla yapılan regresyon modelinin anlamlı olduğu, işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkilediği (c yolu), çalışanların işten ayrılma niyetindeki %17 oranındaki değişimin işyeri nezaketsizliği tarafından belirlendiği görülmüştür. Bu kapsamda, "*H₁: İşyeri nezaketsizliği işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkiler.*" hipotezi kabul edilmiştir. Andersson ve Pearson (1999)'a göre, işyerinde saygı kurallarını ihlal eden ve sürekli hale gelen nezaketsiz davranışlar çalışanların işten ayrılma niyetini arttırmaktadır. Literatürde yapılan farklı araştırmalarda (Cortina vd., 2001; Kanten, 2014; Selamat vd., 2019; Jiménez vd., 2015; Yuniasanti vd., 2019; Nazir vd., 2016; Liu vd., 2017; Rahim ve Cosby, 2016) işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkilediği görülmüştür. H₁'e ait araştırma bulgusunun bahsedilen araştırma sonuçları ile uyum içinde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Batga ve Ceyhan tarafından (2019) banka çalışanları üzerinde yapılan araştırmada işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetini etkilemediği görülmüştür.

İşyeri nezaketsizliğinin örgütsel sinizme etkisini belirlemek amacıyla yapılan regresyon modelinin anlamlı olduğu, işyeri nezaketsizliğinin örgütsel

sinizmi pozitif olarak etkilediği (a yolu), çalışanların örgütsel sinizm algısındaki %35 oranındaki değişimin işyeri nezaketsizliği tarafından belirlendiği görülmüştür. Bu kapsamda "*H₂: İşyeri nezaketsizliği örgütsel sinizmi pozitif olarak etkiler.*" hipotezi kabul edilmiştir. Abraham (2000), Nazir vd., (2016) ve Alola vd. (2019) tarafından yapılan araştırmalarda işyeri nezaketsizliğinin çalışanların sinik davranışlarını pozitif olarak etkilediği görülmüştür. Robinson ve Bennett (1995) ve Abubakar (2018)'a göre çalışanlar, işyerinde maruz kaldıkları nezaketsiz davranışlar gibi negatif durumlara karşı sinik davranışlar sergilemeyi bir savunma yöntemi olarak görebilir. H₂'ye ait araştırma bulgusunun bahsedilen araştırma sonuçları ile uyum içinde olduğunu söylemek mümkündür.

İşyeri nezaketsizliği ve örgütsel sinizm birlikte regresyon modeline dâhil edildiğinde, regresyon modelinin anlamlı olduğu; her iki değişkenin çalışanların işten ayrılma niyeti algısındaki %42 oranındaki değişimin belirleyicisi olduğu; örgütsel sinizmin işten ayrılma niyetini anlamlı ve pozitif olarak etkilediği (b yolu); ancak işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyeti üzerindeki toplam anlamlı ve pozitif etkisinin kaybolduğu (c' yolu), bu nedenle işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin tam aracılık rolü olduğu görülmüştür. Bu kapsamda, "*H₃: Örgütsel sinizm işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkiler ve H₄: İşyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolü vardır.*" hipotezleri kabul edilmiştir. Örgütsel sinizmin tam aracılık etkisinde; bilişsel sinizm boyutunun etkisinin olmadığı, duyuşsal ve davranışsal sinizm boyutlarının ise yüksek derecede etkisinin olduğu görülmüştür. Örgütsel sinizm, çalışanların duygusal tükenmesini ve işten ayrılma niyetini (Çınar vd., 2014); iş devamsızlığı (Khan, 2014); iş arama davranışını (Abubakar vd., 2018) pozitif olarak etkilemektedir. H₃'e ait araştırma sonuçlarının bahsedilen araştırmalar ile uyum içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Literatürde yapılan farklı araştırmalarda hem işyeri nezaketsizliği hem de örgütsel sinizmin işten ayrılma niyetinin önemli bir belirleyicisi ve üç değişkenin birbiriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Nazir vd. (2016) tarafından Pakistan'da hemşireler üzerinde yapılan çalışmada, işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde çalışanların sinik davranışlarının kısmi aracılık rolü olduğu görülmüştür. H₄'e ait araştırma sonuçlarının söz konusu araştırma sonuçlarıyla uyumlu olduğu; ancak bu araştırmada örgütsel sinizmin tam aracılık rolüne sahip olduğu; başka bir ifadeyle işyeri

nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinin çalışanların sinik davranışları üzerinden gerçekleştiği görülmüştür.

İmalat sektörü üzerinde yapılan bu çalışmada, çalışanların maruz kaldığı işyeri nezaketsizliğinin örgütsel sinizm ve işten ayrılma niyetini pozitif olarak etkilediği ve işyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinin çalışanların örgütüne karşı göstermiş olduğu sinik davranışlar aracılığıyla gerçekleştiği görülmüştür. Bu kapsamda yöneticilere ve örgütlere bazı önerilerden bulunulabilir. İşten ayrılma niyeti çalışanların ve örgütün performansını düşüren istenmeyen bir çalışan davranışıdır. Çünkü işten ayrılan çalışanın yerine yenisini temin etmek, eğitmek ve çalışanı istenen performans düzeyine ulaştırmak örgütler için fazladan maliyet gerektirmektedir. Çalışanları işyerinde tutabilmek için işyeri, yöneticiler tarafından hem fiziksel hem de sosyal bir ortam olarak çalışanları motive eden bir hale getirilmelidir. Bu kapsamda hem yöneticiler hem de çalışanlar, işyeri ilişkilerinde nezaketsiz davranışlardan uzak durmalı, sosyal ilişkiler örgütsel kurallar ve nezaket çerçevesinde yürütülmeli, kaba davranışların çalışanlarda birçok negatif davranışa neden olduğu ve kasıtsız, belirsiz, zararsız ve düşük yoğunlukta görülen bu davranışların zamanla daha zararlı davranışlara dönüşebileceği unutulmamalıdır. İşyeri nezaketsizliğinin önüne geçebilmek için sosyal ilişkileri düzenleyen yazılı kurallar geliştirilebilir. Bununla birlikte çalışanlarda sinik davranışlara neden olan, adil olmayan ve çalışanlarda yakınma, şikâyet etme, umutsuzluk gibi negatif ruh halleri ortaya çıkartan örgütsel uygulamalardan uzak durulmalıdır. Çünkü örgütsel sinizm, işten ayrılma niyeti gibi örgütsel performansı olumsuz etkileyen birçok çalışan davranışını pozitif olarak etkileyebilir.

Araştırma, sadece Bursa ilinde imalat sektöründeki bir fabrikanın çalışanları üzerinde ve az katılımcı ile yapılması nedeniyle sınırlılıklar içerebilir. Araştırmaya konu olan her üç değişken ile ilgili gelecekteki araştırmalar; daha geniş bir örneklem üzerinde, farklı ve daha az çalışılmış sektörler ile bireysel, kültürel ve örgütsel farklı değişkenlerle birlikte yapılabilir. Bu kapsamda, araştırmanın bağımlı değişkeni olan işten ayrılma niyetinin liderlik tarzı, yöneticinin kişilik özellikleri, örgütsel adalet, örgüt kültürü ve iklimi, ücret tatmini gibi değişkenlerle ilişkisi ile işyeri nezaketsizliği ve örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık, tükenmişlik, iş tatmini, bireysel ve örgütsel performans gibi temel örgütsel değişkenler üzerindeki etkisi araştırılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Research on the Mediating Role of Organizational
Cynicism in the Effect of Workplace Incivility on the
Intention to Leave**

*

Ramazan Çoban – Mehmet Deniz
Turkish Air Force Command, İnönü University

In today's business life, it is possible to see anti-social employee behaviors that negatively affect the performance of employees and organizations. Workplace incivility, which is one of the mentioned behaviors and common in social relations within the organization, is the result of violation of respect and ethical rules. It refers to behaviors seen by employees in an unintentional, uncertain and low intensity (Andersson and Pearson, 1999). Although workplace incivility is different from the deliberate and aggressive employee behaviors seen within the organization, being constantly exposed to workplace incivility can lead to other negative employee behaviors such as the intention to leave the job and organizational cynicism. The intention to leave refers to an employee's desire to leave the organization he is in, immediately or in a short time (Saeed et al., 2014). Organizational cynicism defines the skeptical, hopeless, anxious and negative attitudes and behaviors that occur in the employee as a result of employees seeing the organization away from concepts such as justice and honesty (Dean et al. 1998).

When the literature is examined, it is possible to say that the concepts of workplace incivility, intention to leave the job and organizational cynicism are interrelated. In this context, the purpose of the study is to examine the mediating role of organizational cynicism in the effect of workplace incivility on the intention to leave. Research hypotheses developed in the light of the literature review are below.

- **H₁:** *Workplace incivility positively affects the intention to leave.*
- **H₂:** *Workplace incivility positively affects organizational cynicism.*
- **H₃:** *Organizational cynicism positively affects the intention to leave.*

- *H₄: Organizational cynicism has a mediating role in the effect of workplace incivility on the intention to leave.*

The sample of the study consists of 123 employees of a manufacturing factory operating in the automotive sector in Bursa Nilüfer Organized Industrial Zone in Turkey. Random sampling method was used to reach the participants. Most of the participants are women (%52.8), under 35 years old (%61) and married (%57.7). Almost half of the employees (%52) are high school graduates. Working time of the majority of participants (%90.2) is less than 8 years.

Questionnaire method was used to collect data in the study. The questionnaire consists of four parts and 29 items. In the first part, five demographic questions were asked about gender, age, marital status, educational status and working time. In the second part, the workplace incivility scale, which consists of seven items and used in a study conducted by Cortina et al. (2001) on public sector employees, was used. In the third part, intention to leave scale with three items developed by Mobley et al. (1978) was used. In the fourth part of the questionnaire, the organizational cynicism scale (Brandes et al., 1999) consisting of three dimensions (cognitive: 5 items; affective: 5 items and behavioral: 4 items) and 14 items was used. The answers to the questionnaire items in the study were prepared according to the 5-point Likert scale method.

The data obtained from the questionnaire were subjected to scale validity and reliability, explanatory factor analysis, correlation, multiple linear regression analysis in SPSS 21 package programs. Coefficients of Cronbach Alpha, Construct Reliability(CR) and Average Variance Extracted(AVE) was used for the reliability of the scales. The results of the analysis of the data were evaluated at 95% confidence interval and $p < .05$ statistical significance level. It was observed that the scales were valid; the reliability coefficients of these scales were high and the collected data showed normal distribution before testing the hypotheses of the research. As a result of the correlation analysis, it was observed that there were positive, moderate and strong relations between workplace incivility, intention to leave, organizational cynicism and sub-dimensions of organizational cynicism.

It was observed that the regression model made to determine the effect of workplace incivility on the intention to leave was significant, workplace incivility positively affected the intention to leave and %17 change in emp-

loyees' intention to leave was determined by workplace incivility. It was observed that the regression model made to determine the effect of workplace incivility on organizational cynicism was significant and the change in the perception of organizational cynicism by %35 of employees was determined by workplace incivility. When workplace incivility and organizational cynicism were included in the regression model together, the regression model was significant. Both variables were the determinants of the %42 change in the perception of the employees' intention to leave. It was observed that organizational cynicism significantly and positively affected the intention to leave, but the total significant and positive effect of workplace incivility on the intention to leave was lost. Therefore, organizational cynicism has a full mediating role in the effect of workplace incivility on the intention to leave. It was seen that the cognitive cynicism dimension did not have an effect on the full mediating effect of organizational cynicism, but affective and behavioral cynicism dimensions had a high effect. According to these findings, we can say that the hypotheses of H₁, H₂, H₃ and H₄ are accepted.

In different studies in the literature (Cortina et al., 2001; Kanten, 2014; Selamat et al., 2019; Jiménez et al., 2015; Yuniasanti et al., 2019; Nazir et al., 2016; Liu et al., 2017; Rahim & Cosby, 2016)) workplace incivility has been observed to positively affect the intention to leave. However, in the study conducted by Batga and Ceyhan (2019) on bank employees, it was seen that workplace incivility did not affect the intention to leave. Abraham (2000), Nazir et al. (2016) and Alola et al. (2019) found that workplace incivility positively affected employees' cynical behavior. According to Robinson and Bennett (1995) and Abubakar (2018), employees can see cynical behaviors against negative situations such as impolite behaviors they are exposed to in the workplace as a defense method. Organizational cynicism positively affects the emotional exhaustion of employees and their intention to leave (Çınar et al., 2014), absenteeism (Khan, 2014) and job seeking behavior (Abubakar et al., 2018). In the study conducted Nazir et al. (2016) on nurses in Pakistan, it was seen that employees' cynical behavior had a partial mediating role in the effect of workplace incivility on the intention to leave. It can be said that the results of this research are compatible with the mentioned research results.

In conclusion, it was seen that workplace incivility positively affected intention to leave and organizational cynicism and the effect of workplace incivility on the intention to leave was realized through the cynical behaviors of the employees towards the organization. In this context, both managers and employees should stay away from impolite behaviors in workplace relations. Social relations should be carried out within the framework of organizational rules and courtesy. It should not be forgotten that rude behaviors cause many negative behaviors in employees and these behaviors, which are seen in unintentional, ambiguous, harmless and low intensity, can turn into more harmful behavior over time.

The research may have limitations as it is only conducted on employees of a manufacturing factory and with few participants. Future researches on workplace incivility, intention to leave and organizational cynicism can be conducted on a larger sample, with different sectors and variables.

Kaynakça / References

- Abraham, R. (2000). Organizational cynicism: Bases and consequences. generic, social and general. *Psychology Monographs*, 126(3), 269-292.
- Abubakar, A. M., Megeirhi, H. A. ve Shneikat, B. (2018). Tolerance for workplace incivility, employee cynicism and job search behavior. *The Service Industries Journal*, 38(9-10), 629-643.
- Adams, J. S. (1965). *Inequity in social exchange*. In L. Berkowitz (Ed.). *Advances in Experimental Social Psychology*. New York: Academic Press.
- Akhtar, S., Luqman, R., Raza, F., Riaz, H., Tufail, H. S. ve Shahid, J. (2017). The impact of workplace incivility on the psychological wellbeing of employees through emotional exhaustion. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 6(3), 492-507.
- Akyüz, İ. ve Yurduseven, N. O. (2016). Sağlık çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, (16), 61-76.
- Alola, U. V., Asongu, S. ve Alola, A. A. (2019). Linking supervisor incivility with job embeddedness and cynicism: The mediating role of employee self-efficacy. *Gadjah Mada International Journal of Business*, 21(3), 330-352.
- Andersson, L. M. (1996). Employee cynicism: An examination using a contract violation framework. *Human Relations*, 49(11), 1395-1418.
- Andersson, L. M. ve Pearson, C. M. (1999). Tit for tat? The spiraling effect of incivility in the workplace. *Academy of Management Review*, 24(3), 452-471.

- Anjum, M. A., Parvez, A. ve Ahmed, A. (2017). Relationship dynamics of burnout, turnover intentions and workplace incivility perceptions. *Business & Economic Review*, 9(3), 155-172.
- Arnold, H. J. ve Feldman, D. C. (1982). A multivariate analysis of the determinant of job turnover. *Journal of Applied Psychology*, 67(3), 350-360.
- Arogundade, O. T. ve Ayanda, B. F. (2015). Influence of perceived job stress and workplace incivility on turnover intention among selected workers in Lagos metropolis. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences*, 7(3), 1-11.
- Arslan, E. T. (2012). Süleyman demirel üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi akademik personelinin genel ve örgütsel sinizm düzeyi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (1), 12-27.
- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Prentice-Hall.
- Barefoot, J., Dodge, K., Peterson, B., Dahlstrom, W. ve Williams, R. (1989). The cook medley hostility scale: Item content and ability to predict survival. *Psychosomatic Medicine*, 51(1), 46-57.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research. Conceptual, strategic and statistical consideration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Batga, B. ve Ceyhan, S. (2019). İşyeri nezaketsizliğinin çalışanlar üzerindeki etkisi: Banka çalışanları üzerine bir araştırma. *Çukurova Araştırmaları*, 5(2), 250-262.
- Brandes, P., Dharwadkar, R. ve Dean, J. W. (1999). Does organizational cynicism matter? Employee and supervisor perspectives on work outcomes. *Eastern Academy of Management Proceedings*, 150-153.
- Bulut, A., Yılmaz, S. ve Şengül, H. (2019). Sağlık hizmeti veren örgütlerde sinizm. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 55-72.
- Caza, B. B. ve Cortina, L. M. (2007). From insult to injury: Explaining the impact of incivility. *Basic Appl. Soc. Psych.*, 29, 335-350.
- Çınar, O., Karcıoğlu, F. Aslan, İ. (2014). The relationships among organizational cynicism, job insecurity and turnover intention: A survey study in Erzurum/Turkey, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 150, 429-437.
- Cortina, L. M., Magley, V. J., Williams, J. H. ve Langhout, R. D. (2001). Incivility in the workplace: Incidence and impact. *Journal of Occupational Health Psychology*, 6(1), 64-80.

- Cortina, L. M., Kabat-Far, D., Leskinen, E., Huerta, M. ve Magley, V. J. (2013). Selective incivility as modern discrimination in organizations: Evidence and impact. *Journal of Management*, 39(6), 1579-1605.
- Dean J. W., Brandes, P. ve Dharwakar R. (1998). Organizational cynicism. *The Academy of Management Review*, 23(2), 341-352.
- Eaton, J. A. (2000). *A social motivation approach to organizational cynicism*. Master Thesis. <https://www.collectionscanada.gc.ca/obj/s4/f2/dsk2/ftp01/MO59131.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Emerson, R. M. (1976). Social exchange theory. *Annual Review of Sociology*, 2, 335-362.
- Erdoğan, P. ve Bedük, A. (2013). Örgütsel sinizm ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Sağlık sektöründe bir araştırma. *Sosyoteknik Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 17-36.
- Ewis, M. Z. (2014). Workplace perceptions and workplace incivility in Egypt: The mediating role of organizational cynicism. *International Journal of Customer Relationship Marketing and Management*, 5(4), 58-82.
- Faheem, M. A. ve Mahmud, N. (2015). Workplace incivility in predicting turnover intentions and job performance: Study on nurses of public sector hospitals of Pakistan. *Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Technology*, 10(8), 863-870.
- Gürbüz, S. (2019). *Sosyal bilimlerde aracı, düzenleyici ve durumsal etki analizleri*. Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem-analiz*. 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hair, J. F., Black, W. C., Balin, B. J. ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis*, Maxwell Macmillan International Editions.
- Hobfoll, S. (1989). Conservation of resources. A new attempt at conceptualizing stres. *The American Psychologist*, 44(3), 513-524.
- İslamoğlu, H. ve Alınacı, Ü. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Jiménez, P., Dunkl, A. ve Peissl, S. (2015). Workplace incivility and its effects on value congruence, recovery-stress-state and the intention to quit. *Psychology*, 6, 1930-1939.
- Kalağan, G. ve Güzeller, C. O. (2010). Öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 83-97.
- Kanten, P. (2014). İşyeri nezaketsizliğinin sosyal kaytarma davranışı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde duygusal tükenmenin aracılık rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 11-26.

- Kasalak, G. ve Aksu, M. B. (2014). Araştırma görevlilerinin algıladıkları örgütsel desteğin örgütsel sinizm ile ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(1), 115-133.
- Kaya, E. Ü. (2015). İşyeri kabalığı, örgütsel bağlılık, örgütsel özdeşleşme ve iş tatmin değişkenleri arasındaki ilişkiler ve birbirleri üzerindeki etkileri: Yüksek öğretimde bir çalışma, *International Journal of Social Science*, 41, 55-78.
- Khan, M. A. (2014). Organizational cynicism and employee turnover intention: Evidence from banking sector in pakistan, *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 8(1), 30-41.
- Krueger, A. ve Rouse, C. (1998). The effect of workplace education on earning, turnover and job performance. *Journal of Labor Economics*, 16, 62-94.
- Lim, S., Cortina, L. M. ve Magley, V. J. (2008). Personal and workgroup incivility. Impact on work and health outcomes. *Journal of Applied Psychology*, (93), 95-107.
- Liu, C., Chen, Y., Yu, S., Hu, S., Huang, J. ve Ding, C. (2017), Supervisor incivility, psychology safety and employee turnover intention: Does supervisor-subordinate guanxi matter? *International Journal of Business and Social Science*, 8(9), 79-90.
- Maslach, C. ve Leiter, M. P. (2008). Early predictors of job burnout and engagement. *Journal of Applied Psychology*, 93(3), 498-512.
- Mobley, W. H., Horner, S. O. ve Hollingsworth, A. T. (1978). An evaluation of precursors of hospital employee turnover. *Journal of Applied Psychology*, 63(4), 408-414.
- Nafei, W. A. ve Kaifi, B. A. (2013). The impact of organizational cynicism on organizational commitment: An applied study on teaching hospitals in Egypt. *European Journal of Business and Management*, 5(12), 131-146.
- Nazir, T., Norulkamar B. U. ve Ahmed, U. (2016). Interrelationship of incivility, cynicism and turnover intention. *International Review of Management and Marketing*, 6(1), 146-154.
- Nitzsche, M., Ribeiro, L. ve Laneiro, T. (2018). Workplace incivility among portuguese hotel employees: Is lack of respect burning them out? *Journal of Spatial and Organizational Dynamics*, 6(1), 52-71.
- Örücü, E. ve Özafşarlıoğlu, S. (2013). Örgütsel adaletin çalışanların işten ayrılma niyetine etkisi: Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bir uygulama. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23), 335-358.
- Polatçı, S. ve Özçalık, F. (2013). Yapısal ve psikolojik güçlendirmenin işyeri nezaketsizliği ve tükenmişliğe etkisi. *İşletme Bilimi Dergisi*, 1(2), 17-34.

- Rahim, A. ve Cosby, D. M. (2016). A model of workplace incivility, job burnout, turnover intentions, and job performance. *Journal of Management Development*, 35(10), 1255-1265.
- Rehan, M. A., Iqbal, M. Z., Fatima, A. ve Nawab, S. (2017). Organizational cynicism and its relationship with employee's performance in teaching hospitals of Pakistan. *International Journal of Economics & Management Sciences*, 6(3), 1-6.
- Reich, T. G. ve Hershcovis, M. S. (2015). Observing workplace incivility and job performance. *Journal of Applied Psychology*, 100(1), 203-215.
- Robbins, S. ve Judge, T. (2013). *Organizational behavior*. New Jersey: Pearson Education Inc.
- Robinson, S. L. ve Bennett, R. J. (1995). A typology of deviant workplace behaviors: A multidimensional scaling study. *Academy of Management Journal*, 38(2), 555-572.
- Saeed, I., Waseem, M., Sikander, S. ve Rizwan, M. (2014). The relationship of turnover intention with job satisfaction, job performance, leader member exchange, emotional intelligence and organizational commitment. *International Journal of Learning & Development*, 4(2), 242-256.
- Selamat, R. S., Hendryadi, H. ve Irsan, T. (2019). Workplace incivility, self-efficacy, and turnover intention relationship model: A multi-group analysis. *RJOAS*, 1(85), 358-368.
- Shahzad, A. ve Mahmood, Z. (2012). The mediating-moderating model of organizational cynicism and workplace deviant behavior: Evidence from banking sector in Pakistan. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 12(5), 580-588.
- Taştan, S. B. (2014). İşyeri nezaketsizliğini öngören örgütsel ve durumsal önceller ile çalışanların davranışsal sonuçları arasındaki ilişkinin ve sosyopsikolojik kaynakların rolünün incelenmesi: Sağlık kurumlarında yapılan bir araştırma. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 16(3), 60-75.
- Tayfun, A. ve Çatır, O. (2014). Hemşirelerin örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 347-365.
- Wang, X. (2010). An analysis of the cause of employee turnover intention in hotels. *International Conference on Management and Service Science (MASS)*. 24-26 Aug. Wuhan, China 1-4.
- Williams, F. İ., Campbell, C. R. ve Denton, L. T. (2013). Incivility in academie: What if the instigator is a high performer?. *Journal of Management Policy and Practice*, 14(1), 35-52.

- Yasin, T. ve Khalid, S. (2015). Organizational cynicism, work related quality of life and organizational commitment in employees. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 9(2), 568-582.
- Yıldız, K. (2013). Örgütsel bağlılık ile örgütsel sinizm ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişki. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 8(6), 853-879.
- Yuniasanti, R., Abas, N. A. H. ve Hamzah, H. (2019). Employee turnover intention among millennials: The role of psychological well-being and experienced workplace incivility. *Humanitas Indonesian Psychological Journal*, 16(1), 74-85.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çoban, R. ve Deniz, M. (2021). İşyeri nezaketsizliğinin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolü üzerine bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1224-1259. DOI: 10.26466/opus.787756

Kardiyoloji Polikliniğine Başvuran Hastaların Göstermiş Oldukları Hastalık Davranışlarının Belirlenmesi

DOI: 10.26466/opus.869338

*

Rukiye Numanoğlu *

*Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi

E-Posta: numanoglu@baskent.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9637-1866](https://orcid.org/0000-0001-9637-1866)

Öz

Günümüzde etkili sağlık hizmetleri için kısıtlı kaynakların verimli şekilde ve ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılması gerekmektedir. Hastalıklar konusunda ciddi düzeyde endişe duymak, gereksiz tıbbi yardım aramak, hekimlere gerekli olmayan tıbbi incelemeleri yapma konusunda ısrarcı olmak ve/veya gereksiz ilaç kullanımı yapmak anormal hastalık davranışını nitelemektedir ve anormal hastalık davranışı gösteren bireyler sağlık hizmetlerini ihtiyaçları doğrultusunda kullanmamaktadırlar. Sağlık çalışanlarının, hastalık davranışının çeşitliliğinin bilincinde olarak hizmet sunması, hekim-hasta iletişiminin güçlendirilmesi ve sağlık hizmetlerinin etkili kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Yapılan bu araştırma kişilerin gösterdikleri hastalık davranışını ve bu davranışı etkileyen sosyo-demografik özellikleri ortaya koymak amacıyla tasarlanmıştır. Araştırma kapsamına Ankara'da faaliyet gösteren üçüncü basamak bir sağlık kuruluşunun kardiyoloji polikliniğine başvuran ve araştırmaya katılmayı kabul eden 255 kişi dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak sosyo-demografik bilgi formu ve Hastalık Davranışı Değerlendirme Ölçeği'nden (HaDDÖ) oluşan soru formu kullanılmış ve yüz yüze görüşme yöntemi ile veriler toplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda 255 katılımcıdan %52,9'unun artmış anormal hastalık davranışı gösterdikleri belirlenmiştir. Kişilerin eğitim düzeyleri, gelir ve çalışma durumları ile artmış anormal hastalık davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Hizmetleri Kullanımı, Hastalık Davranışı, Anormal Hastalık Davranışı

Determination Of The Illness Behaviour Of Patients Applied Cardiology Outpatient Clinic

*

Abstract

Today, limited resources should be used efficiently and in accordance with needs for effective healthcare services. Being seriously concerned about illnesses, seeking unnecessary medical help, insisting on making unnecessary medical examinations to physicians, and / or using unnecessary medication characterize abnormal illness behavior and individuals with abnormal illness behavior do not use health services in line with their needs. It is important for healthcare professionals to provide services with the awareness of the diversity of disease behavior, to strengthen physician-patient communication and to raise awareness of the effective use of health services. This research is designed to reveal the illness behavior of individuals and the socio-demographic characteristics that affect this behavior. 255 persons who applied to the cardiology outpatient clinic of a tertiary health institution operating in Ankara and accepted to participate in the study were included in the scope of the study. Socio-demographic information form and a questionnaire consisting of the Disease Behavior Assessment Scale (HaDDÖ) were used as data collection tools in the study, and data were collected by face-to-face interview method. As a result of the analysis, it was determined that 52.9% of the 255 participants showed increased abnormal disease behavior. It has been concluded that there is a significant relationship between individuals' education levels, income and employment status and increased abnormal illness behavior.

Keywords: *Disease, Illness Behavior, Abnormal Illness Behavior*

Giriş

Eski dönemlerde tek amacı hayatını devam ettirebilmek olan insanoglu, teknolojinin gelişmesi ve yaşam süresinin uzamasıyla, zamanla kendisi ve sağlığı için hep daha fazlasını istemeye başlamıştır. Günümüzde ise sağlıklı olmak, huzurlu, başarılı ve kaliteli bir yaşam sürmek her bireyin en temel beklentisi ve ihtiyacı konumuna gelmiştir. Sağlık bu denli mühim ve değerli bir olgu iken, bireylerin bedenlerinde herhangi bir aksaklık hissettiklerinde ya da anormal bir durum ile karşılaştıklarında ne şekilde davrandığı ya da neleri hastalık olarak algılayıp, tanımladıkları, nasıl önlemler aldıkları kısacası hastalık karşısında gösterdikleri davranışlar araştırılması gereken bir durum olarak ortaya çıkmaktadır (Asmundson, Abramowitz, Richter, ve Whedon, 2010; Önder, 2014).

Hastalık davranışı tıpta ve psikiyatride birçok bozukluğun önemli bir türüdür. Hastalık davranışı kavramı hastanın hastalığıyla başa çıkmadaki tüm davranışları içermektedir ve ilk defa Mechanic ve Volkart (1961) tarafından tanımlanmış ve "bazı ağrıları, rahatsızlıkları veya diğer organik bozukluk belirtilerini fark eden bir birey tarafından semptomların algılanması, değerlendirilmesi ve eyleme geçilmesi" olarak ifade edilmiştir. Mechanic'e (1978) göre, hastalık davranışının içerisinde "*hastalık semptomlarını algılama / yorumlama*" ve "*hastalık için yardım arama*" olmak üzere iki ana boyut bulunmaktadır ve bu boyutlar birbirine paralel olarak ilerlemektedir. Anormal hastalık davranışı (Pilowsky, 1969) ise, hastalıkları konusunda ciddi düzeyde endişe duyan, gereksiz tıbbi yardım arayan, hekimlere gerekli olmayan tıbbi incelemeleri yapma konusunda ısrarcı olan ve/veya gereksiz ilaç kullanımı yapan kişileri tanımlamakta kullanılan bir terimdir. Bunun yanında, hastalıkla geçirilen günlerin artması, fiziksel hareketliliğin kısıtlanması da anormal hastalık davranışının sonucunda ortaya çıkan durumlardır ve bu nedenle hastalık davranışı bir hastalığın toplumsal maliyetini artıran önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Hastalık davranışının bilinmesi ile hastaya en uygun tedavi seçeneğinin sunulması, hastanın tıbbi tavsiyelere uyum göstermesinin sağlanması, hekim-hasta iletişiminin güçlendirilmesi mümkün olmaktadır ve tüm bunların sonucunda sağlığa ayrılan sınırlı kaynakların etkili ve verimli kullanımında önemli bir ilerleme sağlanmaktadır (Mechanic, 1995).

Hastalık davranışının, hastalıkla ilişkili ciddi bozukluklardan çok bireylerin özelliklerine göre ortaya çıktığını gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. Petrie ve diğerleri tarafından yapılan bir çalışmada miyokard enfarktüsü geçiren hastaların yeniden işe başlama, fonksiyonelliğini geri kazanma durumlarında hastalıkla ilgili tıbbi durumların etkisinin oldukça düşük olduğu, bireylerin hastalığı algılayışının en önemli etken olduğu ortaya konulmuştur. Hastalığın algılanmasında ise hastalığın birey tarafından nasıl tanımlandığı, hastalığın nedenleri, ne kadar süreceği, yaratacağı sonuçlara ilişkin hastanın kişisel görüşleri ve hastanın hastalığı nasıl kontrol edeceğine ilişkin düşünceleri rol oynamaktadır (Petrie, 1996).

Kardiyovasküler hastalıklar dünya genelinde morbidite, mortalite ve ekonomik yüke neden olan en önemli hastalıklardır. Coşkun (2017) tarafından kardiyoloji polikliniğinde yapılmış olan bir araştırmada hastaların birçoğunun anormal hastalık davranışı gösterdiği, bunun ise yüksek düzeyde sağlık kaygısı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ağrı, acı veya bedensel herhangi bir aksaklık durumunda yüksek düzey sağlık kaygısı yaşayan bireyler, anormal hastalık davranışı sergilemektedirler. Özellikle yüksek düzey sağlık kaygısı taşıyan bireylerin kardiyoloji polikliniğine başvurma eğilimleri olduğu, bunun yanında yoğun sağlık kaygısının kardiyovasküler hastalıkları tetiklediği de ortaya konulmuştur.

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Toplumdan topluma bireylerin karşılaştıkları sağlık sorunları ve bu sorunlar karşısında göstermiş oldukları hastalık davranışı farklılık göstermektedir. Bu çalışmanın amacı; bireylerin gösterdikleri hastalık davranışını ve bu davranışı etkileyen sosyo-demografik özellikleri belirlemektir. Bireylerin göstermiş oldukları hastalık davranışı sağlık hizmetleri kullanım oranlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Anormal hastalık davranışı ile ilişkilendirilen bazı psikolojik rahatsızlıklar (sağlık kaygısı, kaygı bozukluğu, panik atak vs.) kardiyovasküler hastalıkları tetiklemekte ve buna bağlı olarak kardiyoloji polikliniğine yapılan başvuruları da artırmaktadır. Sağlıkları ile ilgili fazla kaygı duyan bu kişiler, gereksiz yere sağlık kurumlarını kullanmaktadır. Hastalık davranışı konusunda çalışma yapılması; sağlık hizmetlerinde kısıtlı olan kaynakların verimli ve ihtiyaçlarla doğru orantılı olarak kullanılması, bireylerin

farkındalığının artırılarak bilinçli kullanmaya teşvik edilmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, Türkiye’de hastalık davranışı konusunda yapılan çok fazla çalışma bulunmamaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırma tanımlayıcı türde kesitsel bir saha araştırması olarak planlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Ankara’da üçüncü basamak bir sağlık kuruluşunun (erişkin) kardiyoloji polikliniğine 18.03.2019–12.04.2019 tarihleri arasında başvuran, kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden 18 yaş ve üzeri 255 kişi oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan soru formu ile yüz yüze toplanmıştır. Hazırlanan soru formu 2 kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda bireylerin sosyo-demografik özellikleri ve sağlık durumları ile ilgili bilgileri içeren 13 soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise Rief, Ihle, ve Pilger (2003) tarafından geliştirilen, Güleç (2012) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan Hastalık Davranışını Değerlendirme Ölçeği (HaDDÖ) [Scale for the Assessment of Illness Behaviour (SAIB)] kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında toplam puan test-tekrar test tutarlılığı ($r: 0,68$), ölçeğin iç tutarlılık incelenmesinde Cronbach alfa değeri $0,81$ olarak hesaplanmıştır. HaDDÖ 25 soru ve “tanının doğrulanması” (2,3,4,5, 13,19, 20. maddeler), “şikayetlerin ifadesi” (6, 7, 8, 9, 10, 18. maddeler), “tedavi” (12, 14, 15, 17, 21. Maddeler) ve “tarama” (1, 11, 16, 22, 23, 24, 25. maddeler) olmak üzere 4 boyuttan oluşmaktadır. Ölçek Likert ölçeğine göre 0–3 arası puanlanmaktadır (0=Tamamıyla Doğru, 1=Kısmen Doğru, 2=Kısmen Doğru Değil, 3=Tamamıyla Doğru Değil). Düşük puanlar artmış hastalık davranışını ve yüksek puanlar azalmış hastalık davranışını işaret etmektedir.

Veriler SPSS 20.0 paket programına girilerek öncelikle ölçek için Cronbach alfa değeri hesaplanmıştır. Yapılan bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa değeri $0,87$ olarak hesaplanmıştır. Daha sonra tanımlayıcı istatistikler elde edilmiş, ardından ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği belirlenerek, ikili gruplar arasındaki ortalamaların karşılaştırılmasında Bağımlı İki Örneklem T Testi, ikiden fazla grup arasındaki ortalamaların karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Tek Yönlü

Varyans Analizi kullanılarak istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu belirlenen gruplarda farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemeye yönelik olarak post-hoc testler gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırma Başkent Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Araştırma Kurulu tarafından onaylanmış (Proje no: KA19/88) ve Başkent Üniversitesi Araştırma Fonunca desteklenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1’de verilmektedir. Katılımcıların %54,1’inin kadın, %45,1’inin 40-64 yaş arasında, %82,7’sinin evli, %59,6’sının çalışmıyor, %40,8’inin önlisans/lisans mezunu, %46,3’ünün 2001-4000TL arasında gelir düzeyine sahip ve %98,0’inin sosyal güvencesi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine göre Dağılımı

	n	%		n	%
Cinsiyet			Eğitim Düzeyi		
Kadın	138	54,1	Okur-yazar değil	3	1,2
Erkek	117	45,9	İlköğretim	56	22,0
			Lise	74	29,0
Yaş Grupları			Önlisans/Lisans	104	40,8
18-39 yaş	65	25,5	Yüksek Lisans/Doktora	18	7,1
40-64 yaş	115	45,1			
65 yaş ve üstü	75	29,4	Gelir Düzeyleri		
			2000 TL ve Altı	57	22,4
Medeni Durum			2001-4000 TL	118	46,3
Evli	211	82,7	4001-6000 TL	45	17,6
Ayrı Yaşıyor/ Boşanmış	15	5,9	6001-8000 TL	18	7,1
Bekâr	29	11,4	8001 TL ve Üstü	17	6,7
Çalışma Durumu			Sosyal Güvence		
Çalışıyor	103	40,4	Var	250	98,0
Çalışmıyor	152	59,6	Yok	5	2,0

Tablo 2’de katılımcıların sağlık durumlarına göre değerlendirmeleri yer almaktadır. %62,7’si daha önce bir ameliyat geçirdiğini, % 18,4’ü psikiyatrik bir tanı aldığını, %62,4’ü kronik bir hastalığı bulunduğunu ve %66,7’si düzenli ilaç kullandığını belirtmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Sağlık Durumlarına göre Dağılımları

	N	%		N	%
Ameliyat Olma Durumları			Kronik Hastalık Bulunma Durumu		
Evet	160	62,7	Evet	159	62,4
Hayır	95	37,3	Hayır	96	37,6
Psikiyatrik Tanı Alma Durumları			Düzenli İlaç Kullanım Durumları		
Evet	47	18,4	Evet	170	66,7
Hayır	208	81,6	Hayır	85	33,3

Katılımcıların ölçek alt boyut ve toplam ölçek puanlarının ortalamalarına ilişkin bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır. Toplam ölçek puan ortalaması 35,24 (SS: 12,87) olarak hesaplanmıştır. Bu ortalamanın altında kalanlar artmış anormal hastalık davranışını işaret ederken, üzerinde yer alanlar ise azalmış anormal hastalık davranışını temsil etmektedir. Ölçek puanının alt boyutlarından en yüksek ortalama puanı 9,76 ile tarama boyutu almıştır. Tanının doğrulanması boyutunun puan ortalaması 5,58 ile en düşük puan ortalamasını almıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Toplam Ölçek Puan ve Alt Boyutlarının Puan Ortalamaları

	Min.	Maks.	Ortalama	S.S.
Tanının Doğrulanması	,00	14,00	5,58	3,36
Tarama	,00	21,00	9,76	4,69
Şikayetlerin İfadesi	,00	18,00	8,82	4,26
Tedavi	,00	15,00	8,05	3,20
Toplam Puan	0	65	35,24	12,87

Tablo 4 incelendiğinde toplam ölçek puan ortalamalarına göre katılımcıların %52,9'unun artmış anormal hastalık davranışı göstermiş olduğu belirlenmiştir. Tanının doğrulanması boyutuna göre katılımcıların %51,4'ünün, tarama boyutuna göre %47,8'inin, şikayetlerin ifadesi boyutuna göre %47,5'inin, tedavi boyutuna göre %54,5'inin artmış anormal hastalık davranışı gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Anormal Hastalık Davranış Gösterme Durumlarına İlişkin Dağılım

	Artmış Anormal Hastalık Davranışı		Azalmış Anormal Hastalık Davranışı	
	n	%	n	%
Tanının Doğrulanması	131	51,4	124	48,6
Tarama	122	47,8	133	52,2
Şikâyetlerin İfadesi	121	47,5	134	52,5
Tedavi	139	54,5	116	45,5
Toplam Ölçek Puan	135	52,9	120	47,1

HaDDÖ puanları ile sosyo-demografik faktörler ve sağlık durumuna ilişkin değişkenler arasında ki ilişkinin incelenmesinde cinsiyet, çalışma durumu, sosyal güvence, ameliyat geçirme, kronik hastalık bulunma durumu, psikiyatrik tanı alma ve düzenli ilaç kullanımı değişkenleri için Bağımsız İki Örneklem T Testi, yaş, medeni durum, eğitim ve gelir düzeyi değişkenleri için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Yaş gruplarına, cinsiyete, medeni duruma, sosyal güvence durumuna, ameliyat geçirme durumuna, kronik hastalık bulunma durumuna, psikiyatrik tanı alma ve düzenli ilaç kullanma durumlarına göre ölçek puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) belirlenmiştir (Tablo 5).

Katılımcıların eğitim düzeyine göre şikayetlerin ifadesi ve tedavi alt boyut ölçek puan ortalamaları ile toplam ölçek puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$). Ortalamalar arasındaki farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla öncelikle varyansların homojenliği test edilmiş, varyansların homojen olduğu belirlenerek post-hoc testlerden Bonferroni testi uygulanmış ve şikayetlerin ifadesi, tedavi alt boyutu ölçek puan ortalamaları ile toplam ölçek puan ortalamalarında lise ve altı eğitim düzeyine sahip olan bireyler ile lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip olan bireylerin ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre, lise ve altı eğitim düzeyine sahip olan bireylerin artmış anormal hastalık davranışı gösterdiğini söylemek mümkündür.

Katılımcıların gelir düzeyine göre toplam ölçek puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiş ($p<0,05$), ortalamalar arasındaki farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla varyansların homojen olması nedeniyle Bonferroni testi uygulanmış ve 4000TL ve altı gelir düzeyine sahip bireyler ile 6001TL ve üstü gelir düzeyine sahip olan bireylerin ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre, gelir düzeyi düştükçe bireylerin artmış anormal hastalık davranışı gösterme eğiliminin arttığını söylemek mümkündür.

Katılımcıların çalışma durumlarına göre şikayetlerin ifadesi ve tedavi alt boyut ölçek puan ortalamaları ile toplam ölçek puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$). Çalışan bireylerin ölçek puan ortalamalarının çalışmayan bireylere kıyasla daha yüksek

olduğu belirlenmiştir. Buna göre, çalışmayan bireylerin çalışan bireylere kıyasla artmış anormal hastalık davranışı gösterme eğiliminin yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine ve Sağlık Durumlarına göre Toplam Ölçek Puan ve Alt Boyutlarının Puan Ortalamaları

	Tanının Doğrulanması		Tarama		Şikâyetlerin İfadesi		Tedavi		Toplam Ölçek Puanı	
	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Yaş										
18-39 yaş	5,65	3,35	9,43	4,63	8,72	4,27	8,28	3,08	34,94	12,03
40-64 yaş	5,53	3,39	10,33	4,79	9,47	4,22	8,49	3,30	36,97	13,17
65 yaş ve üstü	5,63	3,39	9,20	4,56	7,92	4,19	7,20	3,02	32,84	12,87
	F=,031 p=,969		F=1,549 p=,215		F=2,076 p=,078		F=2,968 p=,060		F=2,380 p=,095	
Cinsiyet										
Kadın	5,31	3,15	9,53	4,53	8,35	4,05	7,91	3,10	33,94	12,17
Erkek	5,91	3,58	10,05	4,89	9,38	4,45	8,22	3,32	36,76	13,54
	t=-1,429 p=,154		t=-,885 p=,377		t=-1,947 p=,053		t=-,768 p=,443		t=-1,750 p=,081	
Medeni Durum										
Evli	5,52	3,45	9,75	4,83	8,61	4,29	7,90	3,28	34,74	13,42
Aynı Yaşıyor/ Boşanmış	5,93	2,84	10,80	4,49	9,60	4,50	8,60	2,82	38,07	10,25
Bekâr	5,90	3,03	9,34	3,80	10,00	3,80	8,93	2,70	37,34	9,48
	F=,241 p=,786		F=,479 p=,620		F=1,636 p=,197		F=1,571 p=,210		F=,905 p=,406	
Eğitim Düzeyi										
Lise ve altı	5,08	3,31	9,11	4,53	7,59	3,91	7,50	3,03	32,17	11,77
Önlisans	6,30	3,84	10,19	4,85	9,22	4,31	8,81	3,82	38,07	14,87
Lisans ve üstü	6,11	3,22	10,57	4,79	10,44	4,19	8,61	3,14	38,72	12,81
	F=3,325 p=,038		F=2,823 p=,061		F=13,852 p=,000		F=4,270 p=,015		F=8,352 p=,000	
Gelir Düzeyleri										
4000 TL ve Altı	5,53	3,45	9,49	4,45	8,52	4,12	7,97	3,16	34,34	12,60
4001-6000 TL	5,09	3,27	9,20	4,56	8,71	4,01	8,29	3,46	34,69	12,74
6001 TL ve Üstü	6,54	2,93	11,91	5,54	10,49	4,98	8,20	3,13	40,40	13,53
	F=1,494 p=,145		F=2,420 p=,113		F=2,177 p=,143		F=,223 p=,801		F=3,339 p=,037	
Çalışma Durumu										
Evet	5,92	3,33	10,17	4,64	9,65	4,13	8,60	3,28	37,46	12,53
Hayır	5,36	3,38	9,49	4,73	8,26	4,27	7,68	3,10	33,73	12,92
	t=1,307 p=,192		t=1,138 p=,256		t=2,580 p=,010		t=2,264 p=,024		t=2,287 p=,023	
Sosyal Güvence										
Var	5,57	3,39	9,76	4,72	8,84	4,28	8,05	3,20	35,22	12,94
Yok	6,40	1,52	10,00	3,81	8,20	3,49	8,40	3,78	36,20	9,42

Kardiyoloji Polikliniğine Başvuran Hastaların Göstermiş Oldukları Hastalık Davranışlarının Belirlenmesi

	t=-,544 p=,587	t=-,111 p=,912	t=,330 p=,742	t=-,243 p=,808	t=-,169 p=,866					
Anelilyat olma durumları										
Evvet	5,43	3,28	9,73	4,77	8,71	4,29	7,92	2,98	34,79	12,37
Hayır	5,86	3,50	9,83	4,59	9,01	4,22	8,28	3,55	35,98	13,70
	t=-1,005 p=,316	t=-,165 p=,869	t=-,539 p=,590	t=-,881 p=,379	t=-,710 p=,478					
Kronik Hastalık Bulunma Durumu										
Evvet	5,67	3,41	10,02	4,65	8,77	4,11	7,79	3,04	35,28	12,50
Hayır	5,46	3,30	9,35	4,77	8,92	4,53	8,49	3,42	35,16	13,53
	t=,478 p=,633	t=1,096 p=,274	t=-,271 p=,787	t=-1,691 p=,092	t=,076 p=,939					
Psikiyatrik Tanı Alma Durumları										
Evvet	6,36	3,71	9,77	4,30	8,57	3,69	7,60	3,32	35,51	13,12
Hayır	5,41	3,26	9,77	4,79	8,88	4,38	8,16	3,17	35,17	12,85
	t=1,752 p=,081	t=-,004 p=,997	t=-,443 p=,658	t=-1,089 p=,277	t=,162 p=,871					
Düzenli İlaç Kullanım Durumları										
Evvet	5,66	3,49	9,92	4,83	8,46	4,13	7,68	3,07	34,79	12,71
Hayır	5,45	3,12	9,46	4,43	9,54	4,45	8,80	3,35	36,12	13,22
	t=,473 p=,637	t=,745 p=,457	t=-1,912 p=,057	t=-,659 p=,508	t=-,773 p=,440					

Tartışma ve Sonuç

Bireylerin göstermiş oldukları hastalık davranışı, sağlık hizmetleri kullanımlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Yapılan bu araştırmada yaş gruplarına, cinsiyete, medeni duruma, sosyal güvence durumuna, ameliyat geçirme durumuna, kronik hastalık bulunma durumuna, psikiyatrik tanı alma ve düzenli ilaç kullanma durumlarına göre ölçek puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$), çalışma durumuna, gelir düzeyine ve eğitim düzeyine göre toplam ölçek puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$).

Araştırmada elde edilen sonuçlar literatürle benzerlik göstermektedir. Ancak bunun yanında, Yılmaz (2017) tarafından yapılan bir araştırmada, cinsiyetin hastalık davranışı üzerinde etkili olduğu, kadınların sağlık kaygısının ve bunun sonucunda artmış anormal hastalık davranışının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Araştırmada psikiyatrik tanısı olduğunu belirten katılımcı sayısı oldukça düşüktür ve yapılan analizlerde gözlem sayısının düşük olması nedeniyle anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Literatür incelendiğinde, bireylerin kaygı

seviyeleri artıkça anormal hastalık davranışının arttığı ve buna bağlı olarak yaşam kalitesinin düştüğü ortaya konulmuştur (Yılmaz, 2017). Yoğun kaygı içerisinde olan bireylerin bu durumla mücadele edebilmek adına gereksiz yere sağlık kurumlarına kontrole gitmeleri, farklı hekim arayışlarına girmeleri, sürekli bedenlerinde bir aksaklık olup olmadığını kontrol etmeleri ve ettirmeleri ve değişik tedavi yöntemleri talebinde olmaları beklenen durumlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sonucunda eğitim ve gelir düzeyi düştükçe, artmış anormal hastalık davranışının daha fazla görüldüğü sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç beklenen ve literatürle uyumlu bir bulgudur. Literatür incelendiğinde Young (2004) tarafından yapılan bir çalışmada eğitim seviyesi artıkça, kişilerin daha bilinçli sağlık hizmetleri kullandıklarını ve hastalık davranışını yönetmeye ilişkin daha fazla güce sahip oldukları ortaya konulmuştur. Bu bağlamda eğitim seviyesi yüksek bireylerin anormal hastalık davranışı gösterme eğilimlerinin azalacağı ve sağlık hizmetlerini daha bilinçli bir şekilde kullanacağı söylenebilir. Sağlık okuryazarlığı ve sağlık eğitiminin yükselmesi ile bireylerin sağlık bilinci yükselecek ve böylece sağlık hizmetlerinin ihtiyaçlar doğrultusunda kullanımı konusunda farkındalık artacaktır.

Araştırmada çalışmayan bireylerin daha fazla artmış anormal hastalık davranışı gösterdiği belirlenmiştir. Bu bağlamda bireylerin çalışma hayatına dâhil olmadıklarında daha fazla artmış anormal hastalık davranışı gösterdikleri görülmüştür. Bilindiği üzere çalışma hayatının insan hayatında vitamin etkisi vardır. Bireylerin çalışma hayatına daha fazla dâhil olması dolaylı olarak hastalık karşısında gösterdiği davranışını da etkileyecektir.

Eğitim; bireylerin çalışma durumlarını, ekonomik koşullarını etkilediği gibi sağlık davranışını ve sağlık hizmeti kullanma eğilimlerini şekillendirir. İyi eğitilmiş insanların işsiz olma olasılıkları daha düşüktür (Ross, 1995). Ülkemizde ortalama yaşam süresinin giderek uzaması ile yaşlı nüfus oranı giderek artmaktadır. Yaşlı nüfus oranı artıkça her ülkede aktif yaşlanma politikaları geliştirilmeye başlanmıştır. Bunun temel sebebi aslında kişileri yaşlandıran durumun “yaş” değil, “yaş” aldıkça çalışma hayatından erken dönemde ellerinin çekilmesidir. Sosyal politikalar oluşturulurken aktif yaşlanmayla ilgili çalışmaların desteklenmesi ve yaşlı nüfusa çalışma hayatında daha fazla yer verecek politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Çolak ve Özer 2015).

EXTENDED ABSTRACT

**Determination Of The Illness Behaviour Of Patients
Applied Cardiology Outpatient Clinic**

*

Rukiye Numanoğlu
Başkent University

Today, limited resources should be used efficiently and in accordance with needs for effective healthcare services. Being seriously concerned about illnesses, seeking unnecessary medical help, insisting on making unnecessary medical examinations to physicians, and / or using unnecessary medication characterize abnormal illness behavior and individuals with abnormal illness behavior do not use health services in line with their needs. There are many studies shows that illness behavior emerges according to the characteristics of the individuals rather than serious disorders related to the illness and it has been demonstrated that especially individuals' perception of illness is the most important factor. It is important for healthcare professionals to provide services with the awareness of the diversity of disease behavior, to strengthen physician-patient communication and to raise awareness of the effective use of health services. This research is designed to reveal the illness behavior of individuals and the socio-demographic characteristics that affect this behavior. The research was planned as a descriptive cross-sectional field study. 255 persons who applied to the cardiology outpatient clinic of a tertiary health institution operating in Ankara and accepted to participate in the study were included in the scope of the study. The research data were collected face to face with the questionnaire. The questionnaire was prepared by the researcher and consists of 2 parts. In the first part, there are 13 questions containing information about individuals' socio-demographic characteristics and health conditions. In the second part, the Scale for the Assessment of Illness Behavior (SAIB), developed by Rief, Ihle, and Pilger (2003), was used. The Turkish validity and reliability of the scale was conducted by Güleç (2012). This scale included 25 items and comprised five sub-dimensions: verification of diagnoses, expression of symptoms, medication, consequences of illness,

and scanning. The items are rated on a four-point Likert Scale: "I agree completely—I partially agree—I partially disagree—I disagree completely," which is scored from 0 to 3. Lower scores indicate increased illness behaviour and higher scores indicate less illness behaviour. Firstly, by entering the data into the SPSS 20.0 program, descriptive statistics were obtained. Afterwards, it was determined that the scale scores showed a normal distribution, the Independent Sample T Test was used to compare the means of two independent groups. One-Way ANOVA was used to compare the means of more than two independent groups and post-hoc tests are used for to determine where the differences truly came from. It was determined that, 54.1% of the participants are female, 45.1% are between the ages of 40-64, 82.7% are married, 59.6% unemployed, 40.8% have associate / undergraduate degree, 46% had an income between 2001-4000TL and 98.0% had social security. 62.4% of the participants stated that they have a chronic disease and 66.7% of them use medication. The average of total score of scale was calculated as 35.24 (SS: 12.87). Among the sub-dimensions of the scale, scanning received the highest mean score with 9.76 and verification of diagnosis received the lowest mean score with 5.58. It was determined that 52.9% of the participants showed increased abnormal illness behavior. The average scores of scale did not show statistically significant differences according to age groups, gender, marital status, social security status, previous surgery, chronic and psychiatric disease and medication use ($p > 0.05$). According to the education level of the participants, it was determined that the average score of scale and the expression of symptoms and medication sub-dimensions average score showed statistically significance difference ($p < 0.05$). It has been determined that individuals with a high school or less education level show increased abnormal illness behavior compared to individuals with bachelor's or higher degree education level. It was determined that the average of total score shows statistically significant difference according to the income level. It has been determined that the difference between the averages is caused by individuals with an income level of 4000TL and below and individuals with an income level of 6001TL and above. Increased abnormal illness behavior is higher in individuals with low income. According to employment status of the participants, it was determined that that the average score of scale and the expression of symptoms and medication sub-dimensions average score showed statistically significance difference ($p < 0.05$). Unemployed individuals have a

higher tendency to show increased abnormal illness behavior compared to employed individuals. The illness behavior of individuals directly or indirectly affects their use of health services. In this research, it was determined that the average score of scale show statistically significant difference according to the employment status, income level and education level ($p < 0.05$). Education affects the working and economic conditions of individuals as well as shapes their health behavior and their tendency to use of health services. Well-educated people are less likely to be unemployed. As the average life expectancy in our country gradually increases, the rate of elderly population is gradually increasing. As the proportion of the elderly population increased, active aging policies started to be developed in every country. While establishing social policies, it is necessary to support activities related to active aging and to develop policies that will give more place to the elderly population in working life.

Kaynakça / References

- Asmundson, G. J. G., Abramowitz, J. S., Richter, A. A. ve Whedon, M. (2010). Health anxiety: Current perspectives and future directions. *Current Psychiatry Reports*, 12(4), 306–312, [10.1007/s11920-010-0123-9](https://doi.org/10.1007/s11920-010-0123-9)
- Coşkun, N. (2017). *Kardiyoloji servisinde tedavi gören hastalarda ruh sağlığı özelliklerinin değerlendirilmesi*. Uzmanlık Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çolak, M. ve Özer, Y. (2015). Sosyal politika anlamında aktif yaşlanma politikalarının ulusal ve yerel düzeydeki analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (55), 115-124. 25.11.2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70669> adresinden erişildi.
- Güleç, H. (2012). Hastalık davranışını değerlendirme ölçeği'nin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği: Bir ön çalışma. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 25(1), 140-146, 10.5350/DAJPN2012250206
- Mechanic, D. ve Volkart, E. (1961). Stress, illness behavior and the sick role. *American Sociological Review*, 26, 51-58, <https://doi.org/10.2307/2090512>
- Mechanic, D. (1978). *Medical sociology*. New York: The Free Press.
- Mechanic, D. (1995). Sociological dimensions of illness behavior. *Social Sciences & Medicine*, 41(9), 1207-1216, [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(95\)00025-3](https://doi.org/10.1016/0277-9536(95)00025-3)
- Önder, R. (2014). *Sağlık arama davranışı ve etki eden etkenler*. Uzmanlık Tezi, Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi.

- Petrie, K.J., Weinmann, J., Sharpe, N. ve Buckley, J. (1996). Role of patients' view of their illness in predicting return to work and functioning after myocardial infarction: longitudinal study. *BMJ*, 312, 1191-94, [10.1136/bmj.312.7040.1191](https://doi.org/10.1136/bmj.312.7040.1191)
- Pilowsky, I. (1969). Abnormal illness behavior. *British Journal of Medical Psychology*, 42, <https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1969.tb02089.x>
- Rief, W., Ihle, D., ve Pilger, F. A. (2003). A new approach to assess illness behaviour. *J Psychosom Res*, 54, 405-414, [10.1016/s0022-3999\(02\)00401-4](https://doi.org/10.1016/s0022-3999(02)00401-4)
- Yılmaz, Ö. (2017). *Yetişkinlerde anormal hastalık davranışları ve yaşam kalitesi ile ilişkili faktörler: Sağlık kaygısı, kaygı duyarlılığı, sağlıkla ilgili işlevsel olmayan inançlar ve aleksitim.* Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Young, J. T. (2004). Illness behaviour: A selective review and synthesis. *Sociology of health & illness*, 26(1), 1-31, [10.1111/j.1467-9566.2004.00376.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2004.00376.x)

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Numanoğlu, R. (2021). Kardiyoloji polikliniğine başvuran hastaların göstermiş oldukları hastalık davranışlarının. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1260-1274. DOI: 10.26466/opus.869338

Reklam Çekiciliğinin ve Reklam Stratejilerinin Farklı Cinsiyetlerde Yarattığı Algının Dezenfektan Reklamları Üzerinden Değerlendirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.833604

*

Ayşe Sucu* – Özge Baruönü** – Nurcan Yücel ***

* Doğuş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul/Türkiye

E-Posta: ayse.sucu@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7100-6344](https://orcid.org/0000-0001-7100-6344)

** Dr. Öğr. Üyesi, Doğuş Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

E-Posta: obaruonu@dogus.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5533-775X](https://orcid.org/0000-0001-5533-775X)

*** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Elazığ/Türkiye

E-Posta: nyucel@firat.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6845-1284](https://orcid.org/0000-0002-6845-1284)

Öz

İşletmelerin pazarlama karar ve stratejilerinin belirlenmesinde cinsiyet kavramı, etkili bir pazar bölümlenme değişkenidir. Ürünlerin ve hizmetlerin hedef kitlenin isteklerine ve ihtiyaçlarına hitap edebilmesi, hedef kitlenin dikkatini çekebilmesi etkin bir pazarlama iletişimi ile mümkün olabilmektedir. Satın alma davranışını önemli ölçüde şekillendiren reklamlar, pazarlama iletişimi açısından hedef kitleye ulaşmada anahtar rol üstlenmektedir. Hedef kitlenin, reklamı yapılan ürüne veya hizmete dikkatinin çekilmesi, ürünün veya hizmetin akılda kalıcılığının sağlanması, rakiplerinden ayırt edilebilir olması için geliştirilen unsurları ifade eden reklamda çekicilik ve strateji, bu çalışma ile irdelenen başlıklar arasındadır. Bu kapsamda dezenfektan reklamlarında kullanılan görsellerin reklamda çekicilik ve strateji oluştururken cinsiyet kaynaklı; algılama farklılıkları, dikkat süre ve sayılarındaki farklılıklar, nöropazarlama araştırma tekniklerinden Eye-Tracking yöntemi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma; Fırat Üniversitesi Pazarlama ve Nöropazarlama Araştırma Merkezi kapsamında 15 kadın ve 15 erkek olmak üzere toplam 30 gönüllü katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, hedef kitlenin Eye Tracking analiz yöntemi ile dezenfektan reklamlarında kullanılan görsellerin farkındalık düzeyleri araştırılmış ve görsel etki düzeyleri belirlenmiştir. Bu sebeple, dezenfektan reklamları aracılığı ile kadın ve erkeğin marka seçimindeki farklı kararlarının altında yatan gerçek sebepler anlaşılmasına çalışılmıştır. Böylece, dezenfektan reklamları üzerindeki görsel etki düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşma düzeyleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kadın-erkek, reklam stratejisi-reklam çekiciliği, nöropazarlama

¹ Bu makale Ayşe SUCU'nun makale ile aynı başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

The Evaluation of the Perception of Advertising Attractiveness and Advertising Strategies in Different Genders over Disinfectant Ads

*

Abstract

The concept of gender is an effective market segmentation variable in determining businesses' marketing decisions and strategies. With effective marketing communication, it is possible that products and services can address the target audience's demands and needs and attract the attention of the target audience. In terms of marketing communication, the ads that shape buying behavior significantly play a key role in reaching the target audience. The attractiveness and strategy of the advertisement, which expresses the elements developed to attract the target audience's attention to the advertised product or service, to ensure the permanence of the product or service, and to be distinguished from its competitors, are among the topics discussed in this study. In this context, the visuals used in disinfectant advertisements are based on gender while creating attraction and strategy in advertising; Understanding and interpreting information, differences in attention span and numbers, and neuromarketing research techniques are tried to be set forth by Eye-Tracking method.

This study was held with a total of 30 volunteers (15 women and 15 men) within the scope of the University of Firat, Marketing and Neuromarketing Research Center. In the research, the awareness level of the visuals used in disinfectant advertisements were investigated by the Eye Tracking analysis method of the target audience, and the visual effect levels were determined. For this reason, the real motives underlying the different decisions of men and women in brand selection were tried to be understood through disinfectant advertisements. Thus, differentiation levels of visual effects levels on disinfectant ads by gender were examined.

Keywords: *gender, advertising strategy-attractiveness of advertisement, neuromarketing*

Giriş

Pazarlama araştırmalarında, önemli bir pazar bölümlenme değişkeni olan cinsiyet kavramı, hedef pazarlara uygun etkili reklam stratejilerinin belirlenmesinde hem akademisyenlerin hem de reklam profesyonellerinin artan bir ilgisine sahip olmuştur. Özellikle pazarlama iletişimi ve reklamcılık alanları cinsiyetler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları betimlemeye çalışmıştır. Farklı disiplinler aracılığı ile yapılan pek çok araştırma (Linn ve Petersen, 1985; Roopnarine, 1986; Wilson, 1989; Bradley vd., 2001; Koç, 2002; Leeb ve Rejskind, 2004; Çiftçi, 2011; Pace, 2011; şener, 2015; Uzbay, 2018) kadının ve erkeğin bilgiyi işleme ve iletişim süreçlerinde farklılıkların olduğunu ortaya koymuştur. Pazarlama ve reklamcılık alanında faaliyet gösterenlerin hedef kitle ile iletişime geçiş etkili bir reklam mesajı oluşturabilmesinde bu bulguların araştırılması önemli bir seçenektir. Pazarlama araştırmalarında yeni teknolojik yöntemlerin kullanılmaya başlaması ile birlikte tüketicilerin ürünleri ve hizmetleri hakkında ne düşündüğünü önemseyen işletmeler ve araştırmacılar çalışmalarında nöropazarlama yöntemlerini ve araçlarını da kullanmaya başlamıştır. Böylece, pazarlama alanındaki hızlı değişimler ile birlikte tüketici algısının öğrenilme isteği, tüketici algısına dayalı pazarlama stratejilerinin gelişimi de hız kazanmıştır (Ural, 2008, s.421-432).

Satın alma davranışına yön veren ve önemli bir pazarlama aracı olan reklamlar, belirlenen stratejiler ile hedef kitleyi etkileme gücüne sahiptir. Hedef kitlenin isteklerine ve ihtiyaçlarına hitap edebilmek ve etkili reklam oluşturmak güncel araştırma yöntemlerinin çalışmalarda kullanılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Bu sebeple, pazarlama alanında gerçekleşen bu yenilikçi eğilimler sayesinde söz konusu araştırma göz tarama (Eye-Tracking) yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Bilimsel Yaklaşımlar Işığında Cinsiyete Dair Açıklamalar

Biyolojik farklılıkların temeli; kromozomlar, hormonlar ve beyin yapısındaki farklılıklardan ileri gelmektedir. Sağlıklı bir insan hücrelerinde 46 kromozomun her biri cinsiyetin en küçük yapı taşı oluşturmaktadır. Kadın, yumurtaya X kromozomu ile katkıda bulunurken; erkeğin katkısı X olduğunda kız bebek, Y olduğunda ise erkek bebek dünyaya gelmektedir. Diğer bir ifadeyle embriyonun cinsiyeti erkeğin genetik katkısı ile belirlenmektedir (Moir ve

Jessel, 1992, s.25-26). Cinsiyetin belirlenmesinde kromozomlar etkili iken kromozomlar da hormonlar aracılığı ile vücut yapısını ve davranışları etkilemektedir. Başlangıçta bütün ceninler dişi olarak gelişmektedir. Ancak beyin de dâhil olmak üzere bebeğin vücut yapısının tamamı üzerinde etkili olan erkeklik hormonu testosteronun varlığı ile bu durum değişime uğramakta diğer bir ifadeyle cinsiyetler arasındaki beyin işlev farklılıkları ve bununla birlikte anatomik yapıdaki değişiklikler anne karnından itibaren oluşmaya başlamaktadır (Wilson, 1989, s.26-28).

Kadınların ve erkeklerin beyin yapısı üzerinde önemli sayılabilecek farklılıklar bulunmaktadır. Bireylerin davranışlarındaki farklılıklar hormonlarla beyin arasındaki etkileşime bağlı olmakla beraber bebek daha anne karnında iken sinirsel ağın ne şekilde yerleşeceği hormonlar tarafından belirlenmektedir (Moir ve Jessel, 1992, s.41-42). Zekânın cinsiyet ile ya da cinsiyete bağlı diğer etmenler ile bir ilişkisinin olmadığı itiraz edilemez bilimsel bir gerçektir. Sadece farklılıklar ya da üstünlükler düşünüldüğünde kadın ve erkek arasında anatomik farklılıklar ve bazı beyin bölgelerinde farklı bağlantıların olduğu bunların da nöroplastisite yani beyin esnekliği sayesinde değiştirilebileceği unutulmamalıdır (Uzbay, 2018).

Kadın ve Erkek Beyninin Bilişsel İşlev Farklılıkları

Nörogörüntüleme cihazları ile araştırma yapan nörobilimciler araştırma sonuçlarına göre kadın beyninin erkek beynine göre daha geniş bir alana yayıldığını ve daha fazla bağlantıya sahip olduğunu bulgulamışlardır. Ayrıca kadınlarda, sağ ve sol yarı kürenin birbiri ile bağlantısını sağlayan doku ve lifler sayıca daha fazla ve kalın olduğundan kadınların farklı kaynaklardan daha fazla bilgiyi bir araya getirebildikleri görülmüştür (Barletta, 2003, s.26-27). Duyguların oluşması ve ifade edilmesinde temel beyin yapılarından biri amigdaladır. Örneğin; dışa dönük kişilik yapısına sahip bireylerde amigdalanın mutlu yüz ifadelerine verdiği tepki o denli yüksektir (Canlı vd. 2002, s.2191). Erkeklerin ve kadınların duygularını işlemelerinde de farklılıklar vardır. Kadınlarda duygusal hafıza yani duyguların hatırlanması erkeklere göre daha iyidir (Bradley vd. 2001, s.312-315).

Doğumlarının üzerinden kısa bir süre geçen bebekler ile yapılan incelemede; kız bebekler, diğer bebeklerin yüz ifadelerine ve ağlamalarına erkek bebeklere oranla daha fazla tepki göstermiştir. Özellikle kız çocuklarının

daha 1 yaşındayken bile gerilim ve stres belirtilerine tepki verdiği belirtilmiştir. Doğumdan sonraki ilk 3 ay içerisinde kız bebeklerde % 400 oranında artan göz teması kurma yeteneğinin aynı süre içerisinde erkek bebeklerde bir farklılık oluşturmadığı ifade edilmiştir (Leeb ve Rejskind, 2004, s.7; McClure, 2000'den akt. Brizendine, 2012, s.35). Yetişkinlerle yapılan yüz tanıma çalışmasında; katılımcılara internet ortamından alınan 24 kadın ve 24 erkek görseli gösterilmiştir. Ancak, saç stillerinin cinsiyeti tahmin etmede etkili olabileceği düşüncesi ile görseller üzerindeki saç bölümleri program aracılığı ile silinmiş ve yapılan araştırma sonucunda erkek katılımcılar, erkek yüzüne ait görselleri tanımada kadın katılımcılarda kadın yüzüne ait görselleri tanımada daha başarılı olmuştur (Wright ve Sladden, 2003, s.105-112). Bebekler üzerinde yapılan başka bir araştırmada; kız bebeklerin oyuncak bebeklerle oynamayı erkek bebeklere göre daha fazla tercih ettiği belirlenmiştir. Kız ve erkek bebekler, kendi cinslerine ait oyuncak bebekleri karşı cinse ait oyuncak bebeklere göre daha fazla tercih etmişlerdir (Roopnarine, 1986, s.67; Caldera vd. 1989, s.74).

Kadınlar ve erkekler arasında duyuşsal yönden de bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kadınlar yüz ifadelerini okumada, koku ve tat algılamada, düşük sesleri duymada erkeklere kıyasla daha iyidir (Arıkan, 2011). Kadınların düşük sesleri erkeklere kıyasla iyi duydukları ayrıca dokunma duyularının da erkeklere oranla 10 kat daha duyarlı olduğu ifade edilmiştir (Amen, 2010, s.104). Yapılan araştırmalara göre erkekler bir ürüne dokunmak için genellikle davet beklerken, kadınlar davet beklemeden ürünü ellerine alıp incelemektedirler (Kotler ve Keller, 2018, s.250).

Bununla birlikte erkeklerin logolara, kadınlara oranla daha uzun süre odaklandıkları metinlere odaklanmalarının ise kadınlara oranla daha düşük düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Kadınların, metinlere odaklandıkları ve bir metni tamamladıktan sonra başka bir metne geçtikleri belirlenmiştir (Orquin ve Scholderer, 2011, s.61-63). Göz tarama verileri kullanılarak yapılan başka bir araştırmada üç tanınmış simanın yer aldığı iki farklı outdoor reklam görseli kadın ve erkek katılımcılara gösterilmiştir. Kadın ünlünün yer aldığı görselde erkek katılımcılar, kadın katılımcılara kıyasla yüze daha fazla odaklanmıştır. Ancak diğer uyarılar ile birlikte incelendiğinde erkekler logoya daha fazla odaklanırken; kadınlar slogan, yazı, ürün bilgisi, ürün özelliği gibi materyallere odaklanmışlardır (Yurdakul ve Girişken, 2017, s.188-195).

Erkek bebekler cansız nesnelere ve mekanik objelerin hareketlerine dikkat gösterirken, kız bebekler insan yüzü ve hareketlerine daha eğilimlidirler (McGuinness ve Symonds, 1977, s.693; Malatesta ve Haviland, 1982, s.1002; Connellana vd. 2000, s.113-118; Barletta, 2003, s.31-32). Görsel, uzamsal ve geometrik becerilerde de kadın ve erkek beyni birçok araştırmaya tabi tutulmuştur. Farklı araştırma sonuçlarını inceleyen iki farklı meta analiz çalışmada; görsel ve uzamsal yeteneklerde erkeklerin kadınlara kıyasla daha başarılı olduğu sonucuna varılmıştır (Linn ve Petersen, 1985, s.1485-1494; Aytola ve Adedeji, 2009'dan akt. Gültekin, 2014, s.27). Kadınların erkeklere göre zayıf olduğu alanlar; vücut hareketlerinin koordinasyonu, uzamsal yetenekler, aritmetik çözümlenme ve mekanik kavrama konularıdır (Burstein vd., 1980 ve Deaux ve Kite, 1987'den akt. Koç, 2002, s.258). Ancak kadınlar, birbiri ile ilişkili öğeleri yerleştirme, karışık sunulan bilgileri ayırt etme, büyük bir resmin içine entegre etme ve ayrıntılara dikkat edip holistik düşünebilmede daha iyidirler (Laroche vd., 2000, s.503; Barletta, 2003, s.28).

Kadınlara ve erkeklere yönelik cinsel içerikli imajın bulunduğu 3 farklı markaya ait reklamlar katılımcılara izlettirilmiş ve araştırma sonucuna göre kadın katılımcıların odaklanma süreleri erkek katılımcılara göre daha düşük düzeyde kalırken; kadınların erkeklere göre daha fazla ayrıntıya dikkat ettiği tespit edilmiştir (Akgül, 2017, s.336-342). Afrikalı iki farklı kabile üzerinde yapılan bir araştırmada; erkeklerin daha üstün yön bulma kabiliyeti geliştirdikleri ayrıca daha gelişmiş bir mekansal algı kabiliyetine sahip oldukları ifade edilmiştir. Evrimsel psikolojide, erkeklerin daha uzun seyahatlere çıkıp daha fazla yol kat edebildiği bu nedenle adres ve yön bulma kabiliyetlerinin de kadınlardan daha iyi olduğu ileri sürülmüştür (Canoluk, 2016).

Reklam Çekiciliği ve Reklam Stratejisi

Sözlük anlamı olarak çekicilik; herhangi bir nesneye, kişiye veya mesaja dikkat çekmek, kişiler üzerinde etki oluşturmak, ilgi yaratmak amacı ile hazırlanmış içerik ya da görünümü ifade etmektedir. Reklam Terimleri ve Kavramları Sözlüğü'nde çekicilik, "Tüketicinin ürünü ya da hizmeti satın aldığı zaman kazanacağı yararlar. Bunlar, daha lezzetli yemekler, daha temiz giysiler vb. somut yararlar olabileceği gibi beğenilme, imrenilme gibi soyut yararlar da olabilir" şeklinde tanımlanmıştır (Gülsoy, 1999, s.24). Bir diğer tanımda

ise; “Tüketicinin örtük arzularını uyandıracak bir gereksinimi reklam mesajına taşıyarak alıcıların ilgilerini, güdülenmelerini reklam aracılığıyla kışkırtan bir öge olarak” ifade edilmiştir (Moriarty, 2000, s.76). Reklam çekiciliğinde olması gereken özelliklerden birincisi; anlamlı olması, ürünün kullanıcıları için faydaları ve ilgi çekici noktalarının belirtilmiş olmasıdır. İkincisi, inandırıcı olmasıdır. Diğer bir ifadeyle tüketiciler ürünü veya hizmeti kullandıklarında beklentilerini karşılayacağına inanmalıdır. Üçüncü nokta ise; ürünün ayırt edici özelliğinin olmasıdır. Ürünün, rakip ürünlerden nasıl daha iyi olduğu açıkça gösterilmelidir (Kotler ve Armstrong, 2006, s.461). “Reklamın merkezi fikri ile çekicilik, mesajın yapısı için önemli bir öğedir. Çekiciliklerin seçiminde ürün grubu ve özellikleri de önemli bir ölçüttür.” (Uztuğ, 2003, s.211). Reklamı yapılan ürünün, rakipleri ile arasında ayırt edilebilir bir fark olduğunu vurgulamak için ürünün güçlü bir reklam mesaj stratejisi ile planlanması gerekir. Hedef kitle ile kurulacak iletişimde öncelikli olarak hangi reklam mesaj stratejilerinin amaçlandığı belirlenmelidir (Kotler ve Armstrong, 2006, s.460).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; literatür incelemesi ile elde edilen cinsiyete yönelik farklılıklara ait bilgilerin nöropazarlama araştırma yöntemlerinden Eye Tracking Analiz Yöntemi ile desteklenip desteklenmediğini belirlemektir. Bu kapsamda dezenfektan reklamlarında kullanılan görsellerde; reklamda çekicilik ve strateji oluştururken dikkat sürelerinde ve sayılarında cinsiyete göre oluşan farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada, hedef kitlenin Eye Tracking Analiz Yöntemi ile dezenfektan reklamlarında kullanılan görsellerin farkındalık düzeyleri araştırılmış ve görsel etki düzeyleri belirlenmiştir. Bu sebeple, dezenfektan reklamları aracılığı ile kadın ve erkeğin marka seçimindeki farklı kararlarının altında yatan gerçek sebepler anlaşılmasına çalışılmıştır. Böylece, dezenfektan reklamları üzerindeki görsel etki düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşma düzeyleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Araştırma kapsamında örneklem olarak T.C. Sağlık Bakanlığı'nın internet sitesinde izinli Dezenfektan ve Biyosidal Ürünler arasından el ve cilt tipine uy-

gun olan toplamda 7 ayrı markaya ait dezenfektan markası rastsal olarak seçilmiştir. Araştırmada kullanılan görseller; Antımic, Biorad, Bioxi, Crystalın, Dermosept, B-good, Maratem markalarına ait görsellerden oluşmaktadır. Araştırma yapılacak ürün belirlenirken; kadın ve erkek olmak üzere her iki tüketici gurubunun tüketiminde olan ortak bir ürünün seçilmesi mantığı ile hareket edilmiştir. Görseller belirlenirken; araştırmanın amacına uygun olacak şekilde her iki tüketici gurubuna da hitap edecek benzer özelliklere sahip görsellerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu sebeple ürün görsellerinin metin, logo ve içerik olarak belirlenen ilgi alanlarında benzer özelliklere sahip olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmada; göz takibi için ekran tabanlı, hafif kayıt ünitesi ve basit, hızlı kalibrasyon, kolay ve sorunsuz veri toplama özellikleriyle Tobii Pro Eye Tracker cihazı kullanılmıştır. Göz izleme verilerinin toplanması Tobii Pro X2-60 ekran tabanlı göz takip cihazı ile bu verilerin analizi ve sunumu Tobii Pro Studio yazılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Göz takip yöntemi, araştırmalarda katılımcıların görsel uyarının hangi bölgesine, ne zaman ve hangi süre ile odaklandıklarına dair veri sunmaktadır (Özdoğan, 2008, s.135). Göz takip yöntemi odaklanma, sıçrama ve izlenen yol olmak üzere üç temel metrik ölçüm yapmaktadır. Odaklanma, o an için gözün nerede olduğunu ölçmektedir (Baş ve Tüzün, 2017, s.222). Gözün belli bir noktaya odaklanması 200-500 milisaniye (1 saniye: 1000 milisaniyedir.) aralığında o noktaya sürekli olarak bakıldığı anlamına gelmektedir. Odaklanma, tek bir nokta gibi anlaşılrsa da aslında 75 küçük bölgeyi ifade etmektedir (Girişken, 2018, s.16). Belirlenen 7 adet el ve cilt tipi dezenfektan markalarına ait reklam görselleri 15 kadın ve 15 erkek olmak üzere toplam 30 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi sırasında öncelikle belirlenen markaların reklam görselleri üzerinde Görsel ve Yazı olmak üzere 2 ilgi alanı belirlenmiştir. Seçilen bu ilgi alanlarının Eye Tracking verilerine ait Isı Haritası (Heat Map), İlgi Alanı (Interest Area) sayısal verileri elde edilmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen bu ilgi alanına göre Toplam Sabitlenme Süresi (Total Fixation Duration), Sabitlenme Sayısı (Fixation Count), Ortalama Ziyaret Süresi (Average Visit Duration) olarak değerlendirilmiştir.

Odaklanma ile elde edilen sonuçlar; beyin tarafından işlenmiş veriyi ifade etmektedir. Beyin kapasitesi optik sınırlar aracılığı ile iletilen bütün bilgileri işleme yeteneğine sahip değildir. Bu noktada devreye seçici dikkat girmekte ve görselin yalnızca belirli kısmının işleme tabi tutulmasına, seçili olmayan bölgelerin ise baskılanmasına neden olmaktadır (Wedel ve Pieters, 2008,

s.123-146). Deney sonrasında katılımcılarla 3 sorudan oluşan bir anket çalışması gerçekleştirilmiş ve anket çalışma sonuçları, Eye Tracking sonuçlarına ait veriler ile karşılaştırılmıştır. Katılımcılara yöneltilen anket soruları aşağıda verilmiştir:

- Görseller arasında aklınızda kalan bir marka var mı? Varsa nedir?
- Görsellerde dikkatinizi en çok çeken noktalar nelerdi?
- Görseller arasında en beğendiğiniz hangisiydi? Beğenmenizde etkili olan unsurlar nedir?

Araştırma Soruları

Belirlenen amaç kapsamında bu araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- Dezenfektan reklamlarındaki sözel ve görsel mesajlara kadın ve erkek tüketicilerin dikkat ve odaklanma düzeylerinde farklılık var mıdır?
- Kadın ve erkek tüketicilerin dikkatini çekebilmek için dezenfektan reklamlarında marka ile ilgili iletilmek istenen önemli bir mesajın yeri, farklı olmalı mıdır?
- Kadın ve erkek tüketiciler dezenfektan reklam görsellerindeki hangi duyuşsal mesajlara tepki vermektedir?
- Kadın ve erkek tüketiciler dezenfektan reklamlarındaki görsellerde en çok nelere tepki vermektedir?
- Yapılan anket çalışması sonuçları ile Eye Tracking Analiz Yöntemi sonuçları arasında birbirini destekleyen sonuçlar ya da anlamlı farklılıklar var mı?

Araştırmanın Analizi ve Bulguları

Şekil 1. Antimic Markasına Ait İlgi Alanı Belirlenen Eye Tracking Görseli

Şekil 1.'de Antimic markalı ürüne ait görselin Eye-Tracking verileri incelendiğinde; görsel ve yazı olmak üzere 2 ilgi alanı belirlenmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen bu ilgi alanına göre değerlendirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda;

Toplam odaklanma süresinin görselin olduğu alana 0,94 sn. (%35,88) ve yazının olduğu alana 1,68 sn. (%64,12) olduğu tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana 2,83 kez ve yazının olduğu alana 5,4 kez sabitlenmenin olduğu görülmüştür.

Ayrıca, **Toplam odaklanma süresine kadın ve erkek** katılımcı olarak bakıldığında; görsele kadınların 1,17 sn. erkeklerin ise 0,71 sn. odaklandıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 1,87 sn. erkeklerin ise 1,49 sn. odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısına kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana kadınların 2,9 kez; erkeklerin ise 2,8 kez odaklandıkları görülmüştür. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 5,6 kez; erkeklerin ise 5,2 kez odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 2. Antimic Markasına Ait Kadın Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 3. Antimic Markasına Ait Erkek Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 2.'de Antimic markalı ürünün kadınlara ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; kadın katılımcıların ilk olarak ürünün özelliklerine vurgu yapan yazı ve slogana odaklandıkları, ikinci olarak ürünün ambalajına ve son olarak da sol üst köşede yer alan logoya baktıkları görülmektedir.

Şekil 3.'te Antimuc markalı ürünün erkeklere ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; erkek katılımcıların tıpkı kadın katılımcılar gibi ilk olarak yazı ve slogana odaklandıkları, ikinci olarak ürünün ambalajında yer alan logoya ve son olarak da yine sol üst köşede yer alan logoya baktıkları görülmektedir. Ancak, erkek katılımcıların ısı haritasında odaklandıkları noktalara bakıldığında kadın katılımcılara göre daha geniş bir alanı taradıkları görülmektedir.

Şekil 4. B-good Markasına Ait İlgi Alanı Belirlenen Eye Tracking Görseli

Şekil 4.'te B-good markalı ürüne ait görselin Eye-Tracking verileri incelendiğinde; görsel ve yazı olmak üzere 2 ilgi alanı belirlenmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen bu ilgi alanına göre değerlendirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda;

Toplam odaklanma süresinin görselin olduğu alana 0,73sn. (%48,99) ve yazının olduğu alana 0,76 sn. (%51,01) olduğu tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana 3,03 kez ve yazının olduğu alana 3,20 kez sabitlenmenin olduğu görülmüştür.

Ayrıca, **Toplam odaklanma süresine kadın ve erkek** katılımcı olarak bakıldığında; kadınların görselin olduğu alana 1,04 sn. erkeklerin ise 0,42 sn. odaklandıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 0,97 sn. erkeklerin ise 0,55 sn. odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısına kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana kadınların 3,5 kez; erkeklerin ise 2,5 kez odaklandıkları görülmüştür. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 3,6 kez; erkeklerin ise 2,7 kez odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 5. B-good Markasına Ait Kadın Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 6. B-good Markasına Ait Erkek Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 5.'te B-good markalı ürünün kadınlara ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; kadın katılımcıların ilk olarak el görseli üzerine yoğunlaştıkları ikinci odaklanmalarının sol üst köşede yer alan slogana, son olarak da ürünün ambalaj ve logosunda gerçekleşen odaklanmaları görülmektedir.

Şekil 6.'da B-good markalı ürünün erkeklere ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; erkek katılımcıların ilk olarak el yıkama görseli ve sloganı benzer yoğunlukta taradıkları ikinci odaklanmalarının ise markaya ait logoda olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların ısı haritası görselleri ile karşılaştırıldığında erkek katılımcıların daha geniş bir alanı taradıkları ve ürüne erişimi içeren internet adresine daha fazla odaklandıkları görülmektedir.

A promotional graphic for Biorad Poviderm %7,5 Scrub. It features the product bottle, a circular inset showing hands being washed, and a table of packaging options. The table is as follows:

AMBALAJ ŞEKLİLERİ	
500 ml Pompa Tipi	Akrilik
500 ml Pompa Tipi	200 ml
500 ml Pompa Tipi	100 ml
500 ml Pompa Tipi	50 ml

GENEL BİLGİLER
% 7,5 povidon iyon jeliyle, yumurtası esnekliktedir ve su.

ÜSTÜN ÖZELLİKLERİ
El ve ciltte kullanılan uygulamaları için en uygun etki et ve pH dengesizdir. Povidon iyon jeli sayesinde deri et alırlarında en uygun şekilde tutulabilir ve diğer mikroorganizmaları en azından 10 saat boyunca etkisizleştirir. Derinlemesine olarak temizler.

GENEL KULLANIM ALANLARI
Povidon % 7,5 hijyenik ve etkili el dezenfektanlarında 3-5 ml kullanımı yeterlidir. Antiseptik uygulamalarda ve özellikle hijyenik el dezenfektanlarında kullanılır. Derin bakteriyel ve virüslerde kullanımı önerilmemektedir. İçin tıbbi kullanımlarda hijyenik el dezenfektanları için en uygun etki et ve pH dengesizdir. Povidon iyon jeli sayesinde deri et alırlarında en uygun şekilde tutulabilir ve diğer mikroorganizmaları en azından 10 saat boyunca etkisizleştirir. Derinlemesine olarak temizler.

GENEL KULLANIM ALANLARI
Biorad, Farned, Yedigöller, Halk Sağlığı, Eczacılar Odası, Eczacılar Odası

www.famed.com.tr

Şekil 7. Biorad Markasına Ait İlgi Alanı Belirlenen Eye Tracking Görseli

Şekil 7.'de Biorad markalı ürüne ait görselin Eye-Tracking verileri incelendiğinde; görsel ve yazı olmak üzere 2 ilgi alanı belirlenmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen bu ilgi alanına göre değerlendirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda;

Toplam odaklanma süresinin görselin olduğu alana 1,68 sn. (%52,50) ve yazının olduğu alana 1,52 sn. (%47,50) olduğu tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana 7,63 kez ve yazının olduğu alana 6,83 kez sabitlenmenin olduğu görülmüştür.

Ayrıca, **Toplam odaklanma süresine** kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görsele kadınların 1,81 sn. erkeklerin ise 1,54 sn. odaklandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 1,92 sn. erkeklerin ise 1,12 sn. odaklama gösterdiği tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısına kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görsele kadınların 7,2 kez; erkeklerin ise 8,1 kez odaklandıkları görülmüştür. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 7,4 kez; erkeklerin ise 6,3 kez odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 8. Biorad Markasına Ait Kadın Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 9. Biorad Markasına Ait Erkek Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 8.'de Biorad markalı ürünün kadınlara ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; kadın katılımcıların ilk olarak

ürünle ilgili içerik bilgilerinin yer aldığı yazı alanına ikinci odaklanmaları dezenfektan kullanan sağlık çalışanlarının bulunduğu alana ve son olarak da ürünün ambalajında gerçekleşen bir odaklanmaları görülmektedir.

Şekil 9.'da Biorad markalı ürünün erkekler için Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; erkek katılımcıların ilk olarak ürünle ilgili içerik bilgilerinin yer aldığı yazı alanına ikinci odaklanmaları dezenfektan kullanan sağlık çalışanlarının bulunduğu bölgeye ve son olarak da ürünün ambalajında gerçekleşen bir odaklanmaları görülmektedir. Erkek katılımcılar yine bu görselde de kadın katılımcılara göre daha geniş bir alanı tarama eğilimindedir.

Şekil 10. Bioxi Markasına Ait İlgi Alanı Belirlenen Eye Tracking Görseli

Şekil 10.'da Bioxi markalı ürüne ait görselin Eye-Tracking verileri incelendiğinde; görsel ve yazı olmak üzere 2 ilgi alanı belirlenmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen bu ilgi alanına göre değerlendirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda;

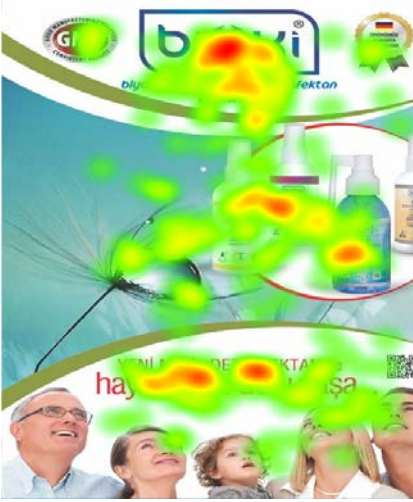
Toplam odaklanma süresinin görselin olduğu alana 1,04 sn. (%62,65) ve yazının olduğu alana 0,62 sn. (%32,35) olduğu tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana 3,90 kez ve yazının olduğu alana 3,13 kez sabitlenmenin olduğu görülmüştür.

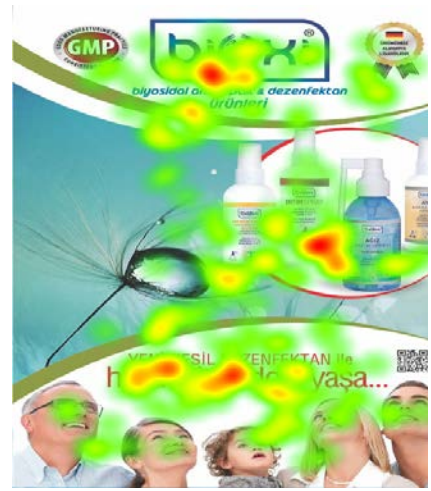
Ayrıca, **Toplam odaklanma süresine** kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görsele kadınların 1,32 sn. erkeklerin ise 0,75 sn. odaklandıkları

tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 0,62 sn. ve erkeklerin de yine 0,62 sn. odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısına kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana kadınların 4,2 kez; erkeklerin ise 3,6 kez odaklandıkları görülmüştür. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 3,1 kez; erkeklerin ise 3,2 kez odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 11. Bioxi Markasına Ait Kadın Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 12. Bioxi Markasına Ait Erkek Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 11.'de Bioxi markalı ürünün kadınlara ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; kadın katılımcıların ilk olarak ürünün logosuna, ikinci odaklanma ambalaj ve çevresine ve son olarak da yazı alanı bölgesinde yer alan slogana odaklanmaları görülmektedir. Ayrıca görsel üzerinde kadın katılımcılar erkek yüzlerine kıyasla hemcinslerine ait yüzleri daha fazla taramışlardır. Kadın katılımcılar, görsel üzerinde ürünün menşei hakkında bilgi içeren alanı, su damlasını ve ilaç-kozmetik sektöründe insanların doğrudan sağlığını ilgilendiren ürünlerin güvenilir ortamlarda üretildiğini gösteren alanları da inceleyerek daha fazla detaya odaklanmışlardır.

Şekil 12.'de Bioxi markalı ürünün erkeklere ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; erkek katılımcıların kadınlarda olduğu gibi ilk olarak yazı alanı bölgesinde yer alan slogana odaklandıkları, ikinci odaklanma ambalaj ve logoda birbirine yakın oranda görülmektedir. Ayrıca

görsel üzerinde erkek katılımcılar kadınların aksine hem erkek hem kadın yüzlerinde tarama gerçekleştirmişlerdir.

Şekil 13. Crystalin Markasına Ait İlgi Alanı Belirlenen Eye Tracking Görseli

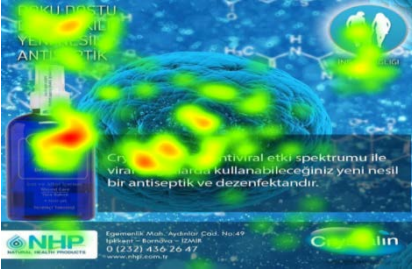
Şekil 13'te Crystalin markalı ürüne ait görselin Eye-Tracking verileri incelendiğinde; görsel ve yazı olmak üzere 2 ilgi alanı belirlenmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen bu ilgi alanına göre değerlendirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda;

Toplam odaklanma süresinin görselin olduğu alana 0,93 sn. (%61,59) ve yazının olduğu alana 0,58 sn. (%38,41) olduğu tespit edilmiştir.

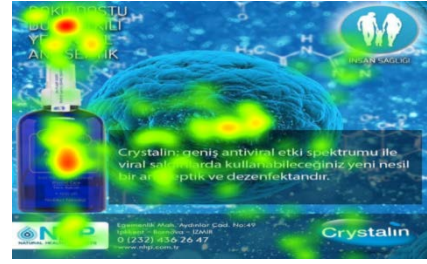
Toplam odaklanma sayısı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana 3,33 kez ve yazının olduğu alana 2,97 kez sabitlenmenin olduğu görülmüştür.

Toplam odaklanma süresine kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görsele kadınların 1,12 sn. erkeklerin ise 0,74 sn. odaklandıkları görülmüştür. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 0,74 sn. erkeklerin 0,41 sn. odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısına kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana kadınların 3,5 kez; erkeklerin ise 3,1 kez odaklandıkları görülmüştür. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 3,3 kez; erkeklerin ise 2,6 kez odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 14. Crystalın Markasına Ait Kadın Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 15. Crystalın Markasına Ait Erkek Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 14.'te Crystalın markalı ürünün kadınlara ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; kadın katılımcıların ilk olarak ürünün ambalajına ikinci odaklanmaları ürünün içeriği ile ilgili açıklama yazısına ve son olarak da sol üst bölgede yer alan slogan kısmında gerçekleşen bir odaklanmaları görülmektedir. Ayrıca insan sağlığına vurgu yapan yazı alanı da erkek katılımcılara göre kadın katılımcıların daha fazla dikkatini çekmiştir.

Şekil 15.'te Crystalın markalı ürünün erkeklere ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; erkek katılımcıların ilk olarak ambalajın üst kısmında yer alan slogana ikinci odaklanmaları ambalaja ve son olarak da ürünün içeriği ile ilgili açıklama yazısına yakın bölgede gerçekleşen bir odaklanmaları görülmektedir. Ayrıca erkek katılımcılar adres ve iletişim bilgilerini içeren alana daha uzun süre odaklanmışlardır.

Şekil 16. Dermosept Markasına Ait İlgi Alanı Belirlenen Eye Tracking Görseli

Şekil 16.'da Dermosept markalı ürüne ait görselin Eye-Tracking verileri incelendiğinde; görsel ve yazı olmak üzere 2 ilgi alanı belirlenmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen bu ilgi alanına göre değerlendirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda;

Toplam odaklanma süresinin görselin olduğu alana 2,50 sn. (%87,72) ve yazının olduğu alana 0,35 sn. (%12,28) olduğu tespit edilmiştir.

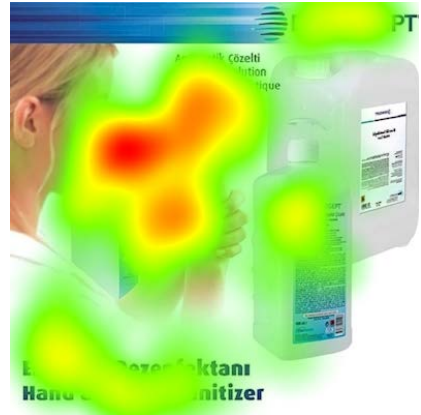
Toplam odaklanma sayısı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana 11,57 kez ve yazının olduğu alana 2,07 kez odaklanmanın olduğu görülmüştür.

Ayrıca, **Toplam odaklanma süresine** kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görsele kadınların 2,98 sn. erkeklerin ise 2,02 sn. odaklandıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 0,51 sn. erkeklerin ise 0,19 sn. odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısına kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görsel alana kadınların 12,3 kez; erkeklerin ise 10,9 kez odaklandıkları görülmüştür. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 2,5 kez; erkeklerin ise 1,7 kez odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 17. Dermosept Markasına Ait Kadın Katılımcıların Heat Map verileri

Şekil 18. Dermosept Markasına Ait Erkek Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 17.'de Dermosept markalı ürünün kadınlara ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; kadın katılımcılar ilk olarak el görselinin olduğu bölge ve onun hemen üstüne yerleştirilen ürün hakkında

bilgi veren yazı alanına ikinci odaklanmaları ürünün ambalajına ve son olarak da sol alt köşede yer alan ürün hakkında bilgi veren yazı alanında gerçekleşen bir odaklanma görülmektedir.

Şekil 18.'de Dermosept markalı ürünün erkeklere ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; erkek katılımcıların ilk olarak kadın yüzünün olduğu alana ve bakışının yöneldiği bölgeye ikinci odaklanmaları ambalaj, marka ismi, ürünün içeriği ile ilgili bilgi veren yazı alanına benzer oranlarda görülmektedir. Yine bu görsel üzerinde de erkek katılımcılar daha geniş bir alanı tarama eğilimindedir.

Şekil 19. Maratem Markasına Ait İlgi Alanı Belirlenen Eye Tracking Görseli

Şekil 19.'da Maratem markalı ürüne ait görselin Eye-Tracking verileri incelendiğinde; görsel ve yazı olmak üzere 2 ilgi alanı belirlenmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen bu ilgi alanına göre değerlendirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda;

Toplam odaklanma süresinin görselin olduğu alana 1,62 sn. (%46,29) ve yazının olduğu alana 1,88 sn. (%53,71) olduğu tespit edilmiştir.

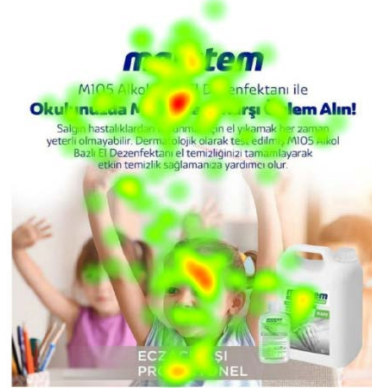
Toplam odaklanma sayısı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana 5,97 kez ve yazının olduğu alana 7,67 kez odaklanmanın olduğu görülmüştür.

Ayrıca, **toplam odaklanma süresine kadın ve erkek** katılımcı olarak bakıldığında; görsele kadınların 1,91 sn. erkeklerin ise 1,32 sn. odaklandıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 1,94 sn. erkeklerin ise 1,82 sn. odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Toplam odaklanma sayısına kadın ve erkek katılımcı olarak bakıldığında; görselin olduğu alana kadınların 6,3 kez; erkeklerin ise 5,6 kez odaklandıkları görülmüştür. Bununla birlikte, yazının olduğu alana kadınların 7,8 kez; erkeklerin ise 7,5 kez odaklanma gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 20. Maratem Markasına Ait Kadın Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 21. Maratem Markasına Ait Erkek Katılımcıların Heat Map Verileri

Şekil 20.'de Maratem markalı ürünün kadınlara ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; kadın katılımcıların ilk olarak görselde yer alan kız çocuğunun yüz bölgesine, ikinci odaklanmaları ürün hakkında bilgi veren sloganı da içeren yazı alanına ve son olarak da ürünün ambalajında gerçekleşen bir odaklanmaları görülmektedir. Ayrıca Kadınlar bu görselde ellerin olduğu bölgede daha fazla tarama gerçekleştirmiş ve sol alt köşede yer alan kalem görsellerini de inceleyerek daha fazla detaya dikkat etmişlerdir

Şekil 21.'de Maratem markalı ürünün erkeklere ait Heat Map (Isı Haritası) görseli verilmiştir. Görsel incelendiğinde; erkek katılımcıların ilk olarak marka bilgisi ve sloganında yer aldığı yazı alanına, ikinci odaklanmaları kız çocuğunun yer aldığı yüz bölgesine ve son olarak da ürünün ambalajında yer alan logoda gerçekleşen bir odaklanma görülmektedir. Isı haritası detaylı olarak incelendiğinde erkek katılımcılar bu görsel üzerinde de daha geniş bir alanı tarama eğilimindedir.

15 adet kadın ve 15 adet erkeğe gösterilen 7 adet dezenfektan reklamından elde edilen görsellere ve yazılara odaklanma sayıları ve odaklanma süreleri arasında cinsiyete göre 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki bir farklılık olup

olmadığını test etmek için Bağımsız t-testi uygulanmıştır. Tablo 1.'de gösterildiği üzere, görsellere ve yazılara odaklanma sayıları arasında kadın ve erkekler arasında anlamlı bir farklılığa rastlanılmazken ($p>0.05$), görsellere ve yazılara odaklanılan sürelerde anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Kadınlar için görsellere odaklanma süresi ($x=1.62$; $ss=1.18$) erkeklerinkinden daha uzun ($x=1.07$; $ss=0.97$) bulunmuştur. Benzer şekilde kadınların yazılara odaklanma sürelerinin ($x=1.22$; $ss=1.10$) de erkeklerinkinden ($x=0.88$; $ss=0.99$) daha uzun olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Kadınların ve Erkeklerin Odaklanma Süreleri Fark Testi Analizi

	Gruplar	N	$\bar{x}$	SS	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	P
Görsellere	Kadın	105	1.62	1.18	0.11	3.675	208	0.00
Odaklanma Süresi	Erkek	105	1.07	0.97	0.95			
Yazılara Odaklanma	Kadın	105	1.22	1.10	0.10	2.326	208	0.02
Süresi	Erkek	105	0.88	0.99	0.09			

Değerlendirme ve Sonuç

Kadının ve erkeğin dikkat ile odaklanma sürelerini, ilgi düzeylerini, reklam görsel/yazı mesajları üzerinden yorumlayan bu çalışma nöropazarlama araştırma yöntemlerinden göz izleme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları göstermektedir ki görsel olarak tasarlanmış reklam mesajında cinsiyete göre algılanan farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum farklı odaklanma süreleri ve sayıları, farklı odaklanma alanları ile görülmektedir. Çıkan sonuçlar ve bulgular kısa bir anket çalışması ile karşılaştırılmış ve sonuçlar aşağıda tartışmaya açılmıştır.

Dezenfektan reklamlarındaki sözel ve görsel mesajlara kadın ve erkek tüketicilerin dikkat ve odaklanma düzeylerinde farklılık var mıdır?

Odaklanma sürelerine bakıldığında sözel ve görsel mesajlara kadın ve erkek tüketicilerin dikkat ve odaklanma düzeylerinde anlamlı farklılıklar görülmektedir. Araştırma sonucunda görsel ve yazı olarak belirlenen her iki ilgi alanı içinde kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek oranda odaklanma gösterdikleri tespit edilmiştir. Odaklanma süre ve sayıları ile birlikte değerlendirildiğinde kadınların odaklanılan objeler üzerinde daha fazla düşündüğü ve

detaylı bir inceleme gerçekleştirdikleri, erkeklerin ise görseldeki öğeleri hızlıca taradıkları ve daha kısa süreli bir odaklanma gösterdikleri tespit edilmiştir.

Kadınların görsel odaklanma süresine ait ortalamaları 1.62 saniye iken yazı alanına odaklanma süresine ait ortalamaları 1.22 saniyedir. Erkeklerin görsel odaklanma süresine ait ortalamaları 1.07 saniye iken yazı alanına odaklanma süresine ait ortalamaları 0.88 saniyedir.

Kadınların görsel odaklanma sayısına ait ortalamaları 5.7 kez iken yazı alanına odaklanma sayısına ait ortalamaları 4.7 kezdir. Erkeklerin görsel odaklanma sayısına ait ortalamaları 5.2 kez iken yazı alanına odaklanma sayısına ait ortalamaları 4.1 kezdir.

Kadın ve erkek tüketiciler dezenfektan reklamlarındaki görsellerde en çok nelere tepki vermektedir?

Antımic, B-good, Biorad, Dermosept ve Maratem markalarına ait görsellerin ısı haritası bulguları incelendiğinde erkek katılımcılar kadınlara kıyasla görsellerin daha geniş bir alanını taramışlardır. Bu bilgiler ışığında literatürde yer alan erkeklerin daha geniş bir alanı tarama, görsel ve uzamsal becerilerde dikkatli olma eğiliminde oldukları bulguları ile örtüşmektedir (Linn ve Peterson, 1985, s.1485-1494; Ayatola ve Adedeji, 2009'dan akt. Gültekin, 2014, s.27).

B-good ve Crystalın markalarına ait görsellerin ısı haritası bulgularında erkek katılımcıların ürüne erişimi içeren adres, iletişim ve internet uzantısı gibi alanlara kadın katılımcılardan daha fazla tarama gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu bulgu uzak mesafelere açılma davranışları, adres ve yön bulma yeteneklerinin erkeklerde daha gelişmiş olduğunu açıklayan evrimsel psikoloji araştırma sonuçları ile literatür bulgularını destekler niteliktedir (Canoluk, 2016).

Bioxi ve maratem markalarına ait kadın ve erkek ısı haritaları karşılaştırıldığında bu görseller üzerinde bulunan çoklu uyaranlar sebebi ile kadın katılımcılar; ürünün menşesine dair bilgi içeren alanı, su damlası, ilaç-kozmetik sektöründe insanların doğrudan sağlığını ilgilendiren ürünlerin güvenilir ortamlarda üretildiğini gösteren logo ve kalemleri de inceleyerek daha fazla detaya odaklanmışlardır. Bu bilgi literatürde yer alan kadınların erkeklerle kı-

yasla karışık sunulan bilgileri ve ayrıntıları analiz etmede daha başarılı olduğu bulguları ile uyuşmaktadır (Laroche vd., 2000, s.503; Barletta, 2003, s.28; Akgül, 2017, s.336-342).

Kadın ve erkek tüketiciler dezenfektan reklam görsellerindeki hangi duyuşsal mesajlara tepki verir?

B-good, Biorad, Bioxi, Dermosept ve Maratem markalarının kadın ve erkek ısı haritası karşılaştırmalarında kadınların dokunma duyusunu harekete geçiren el yıkama görselleri, su damlası gibi alanlarda erkeklere kıyasla yüksek oranda bir odaklanma gerçekleştirdikleri ayrıca kadınların anket yanıtlarında da dokunma duyusuna dair benzer ifadeleri kullanması kadınların dokunma duyularının erkeklere kıyasla daha gelişmiş olduğunu belirten literatür bilgileri ile örtüşmektedir (Amen, 2010, s.104; Kotler ve Keller, 2018, s.250).

Kadın ve erkek tüketicilerin dikkatini çekebilmek için dezenfektan reklamlarında marka ile ilgili iletilmek istenen önemli bir mesajın yeri, farklı olmalı mıdır?

Bioxi markasına ait ısı haritası görseli incelendiğinde kadın katılımcıların hemcinslerinin yüz bölgesini daha fazla taradıkları ancak erkek katılımcıların ısı haritasında her iki cinse ait yüz bölgelerini taradıkları görülmektedir. Bu bilgi kadın katılımcıların hemcinslerinin yüzünü tanıma ve odaklanma eğiliminde oldukları literatür bilgilerini desteklerken erkeklerin daha çok kendi hemcinslerinin yüzünü tanıma ve odaklanma bilgisi ile çalışmaktadır (Caldera vd. 1989, s.74; Wright ve Sladden, 2003, s.105-112). Erkek katılımcıların yazı ilgi alanına kıyasla görsel ilgi alanlarına daha fazla odaklandıkları görülmektedir. Ayrıca her iki hedef grupta Bioxi marka görselinde insanların bakış yönünü takip etme eğilimindedir.

Yapılan anket çalışması sonuçları ile Eye Tracking analiz yöntemi sonuçları arasında birbirini destekleyen sonuçlar ya da anlamlı farklılıklar var mı?

Odaklanma süre ve sayılarına ait ortalamalar anket yanıtları ile karşılaştırıldığında anket sonuçlarında kadınların dikkatini çeken noktaları belirtirken çocuk yüzü, eller, su damlası gibi görsellerden bahsetmesi verilerin birbiri ile örtüştüğünü göstermektedir. Ancak erkek katılımcıların anket sonuçlarında ağırlıklı olarak dikkatlerini çeken noktalar arasında bilgi içerikli yazılardan

bahsetmesine karşın odaklanma süre ve sayılarında görsel ilgi alanı verileri daha yüksek bulunmuştur.

Anket çalışmasında, görseller arasında aklınızda kalan bir marka ismi var mı? Sorumuza kadın katılımcılardan 6'sı marka isimlerini hatırlamış ancak 9 kadın katılımcı marka ismini hatırlamadıklarını belirtmiştir. Yine erkek katılımcıların 4'ü marka ismini hatırlamış ancak 11 erkek katılımcı marka ismini hatırlamadıklarını belirtmiştir. Katılımcılar görseller üzerinde dikkatlerini en çok çeken noktalar hakkında detaylı açıklama yaparken marka ismi hatırlamada daha düşük düzeyde hatırlama gerçekleştirmişlerdir.

Görsel olarak hazırlanan basılı reklamlarda, ürün ambalajlarında hedef kitlenin dikkatini çekecek, hedef kitlenin yüksek ilgi düzeyine sahip olacak görsel alan ve yazı alanı hazırlanması satış rakamları için oldukça önemlidir. Sonuçlar göstermektedir ki kadın katılımcılar reklam görsellerini incelerken daha fazla zaman harcamaktadır. Kadın tüketicilere ürünün faydaları ve kazanımları anlatılırken detaylardan bahsetmek, erkek katılımcıların daha düşük dikkat ve odaklanma süreleri düşünüldüğünde kısa ve öz bir anlatım ya da dikkat çekici bir slogan veya aynı etkide bir görsel kullanımı önerilmektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki algısal ve bilişsel farklılıkların belirlenmesi pazarlama disiplini açısından önem arz etmektedir. Çünkü kadın ve erkek tüketicilerin hormonal farklılıklarından, beyin yapısına ve işlevine, dikkat ve odaklanma sürelerinden, ayrıntılı düşünme yeteneklerine kadar birçok etken pazarlama iletişimine verdikleri tepkiyi de etkilemektedir. Elde edilen bilgiler; kadın ve erkek tüketicilere ulaşmada, reklam stratejisi ve reklam çekiciliği oluşturmada pazarlama araştırmacılarının çalışmalarına etki edecektir. Bu çalışma, reklam çekiciliği ve reklam stratejisi belirlemede cinsiyet algısının görsel olarak hazırlanmış reklamlar aracılığı ile sınındığı bir çalışmadır. Farklı mecralar için hazırlanmış görsel ve işitsel öğeler içeren reklamlar, örneğin televizyon reklamlarının etkisi ya da sosyal medya için hazırlanan reklamların etkisi de cinsiyet farklılıklarına dair bulguların farklı bir boyuta ulaşmasını sağlayabilir. Bu çalışmada her iki cinsiyete hitap eden bir ürün kategorisi seçilmiştir. Görseller hedef grup tarafından çok fazla bilinmeyen el ve cilt tipi dezenfektan markaları arasından tercih edilmiştir. Başka bir çalışma farklı bir ürün kategorisinde ya da bilinen bir marka özelinde, farklı reklam formatlarında, farklı demografik özellikler (yaşlı, genç, evli, bekar vb.) gruplar üzerinde gerçekleştirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Evaluation of the Perception of Advertising
Attractiveness and Advertising Strategies in
Different Genders over Disinfectant Ads**

*

Ayşe Sucu –Özge Baruönu – Nurcan Yücel
Doğuş University, Fırat University

The concept of gender, which is a crucial market segmentation variable in marketing research, has had an increase of interest of both academics and advertising professionals in determining effective advertising strategies suitable for target markets. Marketing communication and advertising fields have especially tried to describe the similarities and differences between the genders. Many studies conducted through different disciplines (Linn and Petersen, 1985; Roopnarine, 1986; Wilson, 1989; Bradley et al., 2001; Koç, 2002; Leeb and Rejskind, 2004; Çiftçi, 2011; Pace, 2011; Şener, 2015 ; Uzbay, 2018) revealed that there are differences in processing information and communication in women and men. Investigating these findings is an important option for those operating in the field of marketing and advertising to communicate with the target audience and create a compelling advertising message. With the use of new technological methods in marketing research, businesses and researchers who care about what consumers think about their products and services have started to use neuromarketing methods and tools in their studies.

As an important marketing tool that guides purchasing behaviour, ads have the power to influence the target audience with determined strategies. Addressing the wishes and needs of the target audience and creating effective advertising made it mandatory to use up-to-date research methods in studies. For this reason, thanks to these innovative trends in the field of marketing, the research at hand was carried out with the method of eye-tracking.

There are significant differences in the brain structure of women and men. Although the differences in behaviours of individuals depend on the interaction between hormones and the brain, hormones determine how the neural network will settle while the baby is still in the mother's womb (Moir and

Jessel, 1992, p.41-42). It is an undeniable scientific fact that intelligence has nothing to do with gender or other gender-related factors. When only differences or superiorities are considered, it should be kept in mind that there are anatomical differences between men and women, such as different connections in some regions of the brain which can be changed by neuroplasticity which is brain flexibility (Uzbay, 2018).

There are some sensory differences between men and women. Women are better at reading facial expressions, perceiving smell and taste, and hearing low voices than men (Arıkan, 2011). However, it was found that men focused on logos longer than women, whereas their focus on texts remained lower than women. It was also confirmed that women focused on texts and moved on to other texts when they were finished (Orquin and Scholderer, 2011, p.61-63).

The central idea of advertising and attractiveness is an important element of the structure of the message. Product group and features are also important criteria in the selection of attractiveness. (Uztuğ, 2003, p. 211). In order to emphasize that the advertised product has a distinct difference from its competitors, the product should be planned with a strong advertising message strategy. In the communication to be established with the target audience, it should be determined primarily which advertising strategies are aimed for the message (Kotler and Armstrong, 2006, p.460).

In the light of the information obtained from the literature, it was aimed to determine whether the information on gender differences in this study is supported by the Eye-Tracking Analysis Method, one of the neuromarketing research methods. In this context, while creating attraction and strategy in the visuals used in disinfectant advertisements, it was tried to reveal the differences in attention periods and number of occurrences by gender. In the research, the awareness levels of the visuals used in the disinfectant advertisements of the target audience with the Eye Tracking Analysis Method were investigated and the visual impact levels were determined.

Within the scope of the research, disinfectant brands belonging to 7 different brands were chosen randomly among the authorized Disinfectants and Biocidal Products on the website of the Ministry of Health as a sample. Visuals used in the research consist of images of Antimic, Biorad, Bioxi, Crystalin, Dermosept, B-good, and Maratem. While determining the product to be re-

searched; It is based on the logic of choosing a common product that is consumed by both consumer groups, male and female. The eye-tracking method provides data on where the visual stimulus is focused on, and for what duration. Eye-tracking method makes three basic metric measurements: focus, leap and path (Baş and Tüzün, 2017, p. 222).

Considering the Eye Tracking and Heat Map data, it is seen that there are significant differences in the attention and focus levels of male and female consumers in terms of focus times, verbal and visual messages. As a result of the research, it was determined that women showed a higher rate of focus compared to men in both areas of interest: visuals and texts. When evaluated together with the duration and number of times of focus, it was found that women thought more about the focused objects and carried out a detailed examination, while men scan the visual items quickly and show a shorter focus.

This study is an experiment in which the perception of gender in determining advertising attractiveness and advertising strategy is tested through visually prepared advertisements. Advertisements that contain visual and auditory elements prepared for different media, such as the effect of television advertisements or the effect of advertisements prepared for social media, may also lead to a different dimension of gender differences.

Kaynakça / References

- Afyon Medikal. (t.y). *Afyon antiseptik crystalin*. <https://www.afyonmedikal-firma.com/2020/03/afyon-antiseptik-crystalin.html> adresinden erişilmiştir.
- Akgül, D. (2017). Basılı reklamların etkisini cinsiyet ve gürültü belirler mi?: Göz takip sistemi ile uygulama. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 16.UİK Özel Sayı, 331-348
- Amen, D. G. (2010). *Aşık beyin*. (İ. Erdener, Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Antimiconline. (t.y). *Twitter*. <https://twitter.com/antimiconline> adresinden erişilmiştir.
- Arıkan, R. N. (2011). *Kadın beyni erkek beyni*. 10 Nisan 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/uzm-psikolog-psikoterapist-rusen-nur-arikan/kadin-beyni-erkek-beyni-1343245> 10 Nisan 2020 tarihinde adresinden erişilmiştir.

- Barletta, M. (2003). *Marketing to women: How to understand, reach, and increase your share of the world's largest market segment*. Chicago: Dearborn Trade Publishing.
- Baş, T. ve Tüzün, H. (2017). Tüketicileri ve ürün kullanımlarını analiz etmek için göz izleme yönteminin kullanılması. *Tüketici Yazıları*, 4, 217-234.
- B-GOOD (2019). Yıkamak yetmez bazen. [Videoblog], Facebook. <https://www.facebook.com/bgoodcomtr/videos/yikamak-yetmez-bazen-ellerin-ve-cil-din-lokal-dezenfeksiyonunda-kullan%C4%B1%C4%B1r-sa%C4%9Fl%C4%B1k/707539836392445/> adresinden erişilmiştir.
- Bradley, M. M., Codispoti, M., Sabatinelli, D. ve Lang, P. J. (2001). Emotion and motivation II: sex differences in picture processing. *Emotion. American Psychological Association*, 1, 300-319.
- Brizendine, L. (2012). *Kadın beyni*. (Z. Heyzen, Çev.) İstanbul: Ateş Say Yayınları.
- Caldera, Y. M., Huston, A. C. ve O'Brein, M. (1989). Social interactions and play patterns of parents and toddlers with feminine, masculine and neutral toys. *Child Development*, 60, 70-76.
- Canlı, T., Sivers, H., Whitfield, S. L., Gotlib, I.H. ve Gabrieli, J.D. (2002). Amygdala response to happy faces as a function of extraversion. *Science*, 296, 2191.
- Canoluk, U. (2016) Erkeklerde yer-yön bulma kabiliyeti eş bulmak için mi gelişti? 01 Mart 2020 tarihinde <https://evrimselpsikoloji.blogspot.com/2016/06/erkeklerde-yer-yon-bulma-kabiliyeti-es.html> adresinden erişilmiştir.
- Connellana, J., Baron-Cohena, S., Wheelwright, S., Batkia, A. ve Ahluwalia, J. (2000). Sex differences in human neonatal social perception. *Infant Behavior & Development*, 23, 113-118
- Çiftçi, M. A. (2011). *Öğretmenlerin ve farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip anne-babaların cinsiyet rolleri algısının 60-72 ay arası çocukların oyuncak tercihleri ve akran etkileşimleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Çukurova Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- FAMED. (t.y). *Povidern %7,5 Scrup hand and skin disinfectants*. 05 Mart 2020 tarihinde <https://www.famed.com.tr/en/products/high-level-hygiene-and-disinfectant-products/povidern-7-5-scrup> adresinden erişilmiştir.

FindGlocal. (t.y). *Bioxi Biyosidal Doğal Dezenfektan Ürünleri* 05 Mart 2020 tarihinde http://www.findglocal.com/TR/Anamur/1485713835084223/Bioxi-Biyosidal-Do%C4%9Fal-Dezenfektan-%C3%9Cr%C3%BCn-leri?_cf_chl_jschl_tk__=a81ee9ce08dd26904bbf128efff9cc2ccc6ca08-1590332659-0-Aay0ZCOhEFV_OCZ5yzEu32OedDef-reuA7Dkz9ZgF6R_RqmqrROuODEyEeTXjLfG7nxOlq-Tu_CeoG-KEChf_FBuGjtdZJRqpSE9lmHNLR-Ky-haEWvG33iEp1P4ljBxb91kflFOLBomyJjy8nkchgitr728Y_6x1qU41LbCl-OVZR4RUBZjhZoxa8a5aOYOEDUdLCxYuF227cOyHokes-DoB92wrKnpd2zUi31NwxscpKtDeeyOoi0vusTOKEv2bgoIvEy2PGul-ErCODCDEWmJOSxnIV06hSDD10i7OiHxNz5wFsGf2nTTpa-TluOwLyNwJ-zU6KElj4hyzWhwagNO3tUGn8-mICPJ-vHddd7AB2nYe0avMVEN_5ON-6vytfOzVcFd5PmOl7gszybryOWm-TssNTtPuWI4na4tV_MnVTmSli4wYuSg9y0pYak8uMsra9w adresinden erişilmiştir.

- Girişken, Y. (2018). *Gerçeği algıla*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gülsoy, T. (1999). *Reklam terimleri ve kavramları sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Gültekin, M. (2014). Bilimsel araştırmalarda kadın-erkek farklılıkları. *Aile Akademisi Demeği*, Bursa, 1-38.
- Koç, E. (2002). The impact of gender in marketing communications: The role of cognitive and affective cues. *Journal of Marketing Communications*, 8, 257-275.
- Kotler, P. ve Armstrong, G. (2006). *Principles of marketing*. United Kingdom: Pearson Prentice Hall.
- Kotler, P. ve Keller, K.L. (2018). *Pazarlama yönetimi*. (İ. Kırçova, Çev.) İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Laroche, M., Saad, G., Cleveland, M. ve Browne, E. (2000). Gender differences in information research strategies for a christmas gift. *Journal of Consumer Marketing*, 17, 500-524.
- Leeb, R. T. ve Rejskind, F. G. (2004). Here's looking at you, kid! A longitudinal study of perceived gender differences in mutual gaze behavior in young infants. *Sex Roles*, 50, 1-14.
- Linn, M.C. ve Petersen, A.C. (1985). Emergence and characterization of sex differences in spatial ability: A meta-analysis. *Child Development*, 56, 1479-1498.
- Malatesta C. Z. ve Haviland, J. M. (1982). Learning display rules: The socialization of emotion expression in infancy. *Child Development*, 53, 991-1003.
- McGuinness, D. ve Symonds, J. (1977). Sex differences in choice behaviour: The object-person dimension. *Perception*, 6, 691-694.

- Moir, A. ve Jessel, D. (1992). *Beynimizdeki cinsellik*. (E. Eden, Çev.) İstanbul:Cep Kitapları A.Ş.
- Moriarty, S. E. (2000). *Creative advertising theory and practice*. New Jersey: Prentice Hall.
- N11. (t.y). *Anti-Bakteriyel & Dezenfektan* 05 Mart 2020 tarihinde <https://urun.n11.com/anti-bakteriyel-ve-dezenfektan/dermosept-el-ve-cilt-dezenfektani-5000-ml-P403535921> adresinden erişilmiştir.
- N11. (t.y). *Eczacıbaşı Maratem M105 Alkol Bazlı El Dezenfektanı*. 05 Mart 2020 tarihinde <https://urun.n11.com/anti-bakteriyel-ve-dezenfektan/maratem-m105-alkol-bazli-el-dezenfektani-5lt-eczacibasi-P428861023> adresinden erişilmiştir.
- Orquin, J. ve Scholderer, J. (2011). Attention to health cues on product packages, *Journal of Eyetracking. Visual Cognition and Emotion*, 1, 59-63.
- Özdoğan, B. (2008). Göz izleme ve pazarlamada kullanılması üzerine kavramsal bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 134-147.
- Pace, E. (2011). *Alışverişte kadın erkek*. (Ö. Tüzel Akal, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları.
- Roopnarine, J. L. (1986). Mothers and fathers behaviors toward the toy play of their infant sons and daughters, *Sex Roles*, 14, 59-68.
- Şener, G. (2015). *Reklam bilgi işleme stratejilerinde cinsiyet farklılıkları: Seçicilik hipotezi çerçevesinde reklam tepkisine yönelik deneysel bir çalışma*. Anadolu Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Eskişehir.
- T.C Sağlık Bakanlığı. (t.y). *Dezenfektanlar ve genel biyosidal ürünler*. 02 Mart 2020 tarihinde <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cevresagligi-biyosidal/dezenfektanlar-ve-genel-biyosidal-%C3%BCr%C3%BCnler-birimi/dezenfektanlar-ve-genel-biyosidal-urunler.html> adresinden erişilmiştir.
- Ural, T. (2008). Pazarlamada yeni yaklaşım: nöropazarlama üzerinde kurumsal bir değerlendirme. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 421-432.
- Uzbay, T. (2018). *Kadın beyni-erkek beyni ne kadar benzer ne kadar farklı?* 19 Nisan 2020 tarihinde <https://tayfunuzbay.com/kadin-beyni-erkek-beyni-ne-kadar-benzer-ne-kadar-farkli.html> adresinden erişilmiştir.
- Uztuğ, F. (2003). *Markan kadar konuş: Marka iletişimi stratejileri*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Wedel, M. ve Pieters, R. (2008). A review of eye-tracking research in marketing. *Bingley: Emerald Group Publishing Limited*, 4, 123-146.
- Wilson, G. D. (1989). *The great sex divide: A study of male-female differences*. London: Peter Owen.

Wright, D. B. ve Sladden, B. (2003). An own gender bias and the importance of hair in face recognition. *Acta Psychologica*, 114, 101-114.

Yurdakul, D. ve Girişken Y. (2017). Görsel odaklanmada kadın ve erkekler arası farklılıklar: Basılı reklam görselleri üzerine bir çalışma. *Marmara Business Review*, 2, 183-200.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Sucu, A., Baruönü, Ö. ve Yücel, N. (2021). Reklam çekiciliğinin ve reklam stratejilerinin farklı cinsiyetlerde yarattığı algının dezenfektan reklamları üzerinden değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1275-1305. DOI: 10.26466/opus.833604

Sağlık Hizmetlerinin Uluslararasılaşması Kapsamında Özel Hastanelerin Erken Ve Hızlı Uluslararasılaşması: Liv Hospital Örneği

DOI: 10.26466/opus.773582

*

Burak Çetin* – **Aybüke Yalçın****

* Öğr.Gör.Dr.,Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

E-Posta: burak.cetin@hbv.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4252-4828](https://orcid.org/0000-0002-4252-4828)

** Öğr.Gör.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Tapu Kadastro Yüksekokulu

E-Posta: aybukebuyukcelebi@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-2414-0713](https://orcid.org/0000-0003-2414-0713)

Öz

Hızlı ve erken uluslararasılaşan işletme kavramı uluslararası işletmecilik alanında önemli yere sahiptir. Kuruluşundan itibaren kısa bir süre içerisinde yurtdışı faaliyetlerde bulunan işletmeler, erken ve hızlı uluslararasılaşan işletme olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme, iletişim ve bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimi, bilgi kaynaklarına daha kolay ulaşılabilir olması, organizasyonların dinamik yeteneklerinin etkinliği ve iş ağı bağlantılarının varlığı vb. nedenlerle kuruluşuyla birlikte veya kuruluşunu takiben kısa bir süre içinde uluslararasılaşan işletmeler kurulmaya başlanmıştır. Erken ve hızlı uluslararasılaşma sürecini ele alan çalışmalar incelendiğinde özellikle yüksek teknoloji ürünler üreten imalatçı işletmelere yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Çalışmanın sonucunda, yöneticilerinin sahip oldukları uluslararası vizyon ve uluslararası pazarda lider olma hedefleri sayesinde Liv Hospital'ın kuruluşunu takiben uluslararasılaştığı görülmektedir. İş ağıları erken ve hızlı uluslararasılaşma süreçlerini kolaylaştıran faktörlerden biridir. Liv Hospital'ın uluslararasılaşma sürecinde de yöneticilerin iş ağıları etkili olmuştur. Dolayısıyla, bir işletmenin sahip olduğu içsel ve dışsal faktörler erken ve hızlı uluslararasılaşmada etkili olmaktadır. Çalışmanın, sağlık hizmetlerinin uluslararasılaşması konusunda yapılacak çalışmalara rehberlik etmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken ve hızlı uluslararasılaşma, özel hastane, sağlık hizmeti, örnek olay çalışması

Early And Rapid Internationalization Of Private Hospitals Within The Scope Of Internationalization Of Health Services: The Case Of Liv Hospital

*

Abstract

In recent years, globalization roles, the rapid development of communication technologies, easier access to information sources, the existence of manager's networks in international markets, and organization dynamic capabilities find out early and rapid internationalization as being international from inception or near their founding. When the studies dealing with the rapid and early internationalization process are examined, it is seen that they have carried out for manufacturing firms in particular produced high-tech products. But, especially health care business studies are rare. However, it is rare to work on businesses that provide healthcare services. In this study, Liv Hospital, which provides healthcare services and became international rapidly following its establishment, is examined as a case study. In this study, Liv Hospital, which provides healthcare services and became international in a short time following its establishment, will be examined as a case study. In conclusion, it is seen that Liv Hospital became international following its establishment, thanks to the international vision of its managers and their goals to be a leader in the foreign market. Business networks are one of the factors that facilitate early and rapid internationalization processes. Business networks of managers have also been efficient in the internationalization process of Liv Hospital. Therefore, internal and external factors that a business has an effective in early and rapid internationalization.

Keywords: *Early and rapid internationalization, private hospital, health service, case study*

Giriş

Uluslararası ticaret ve yatırım teorileri, ülke seviyesinde ve işletme seviyesinde iki ana başlık altında açıklanmaktadır.  lke seviyesinde, ülkelerin neden ticaret yaptıkları ve nasıl rekabet üstünlüğü sağladıklarına yönelik açıklamalar bulunmaktadır. İşletme seviyesindeki açıklamalarda ise işletmelerin neden ve nasıl uluslararasılaştıkları ve uluslararasılaşan işletmelerin nasıl rekabetçi üstünlük kazanacağı ve bu üstünlüğü nasıl sürdürebileceğine yönelik açıklamalar mevcuttur.

Uluslararası işletmecilik alanında birçok çalışmada yer alan işletmelerin uluslararasılaşması kavramı iki farklı model ile açıklanmaktadır. Bu modeller Uppsala Uluslararasılaşma Modeli (Johanson ve Wiedersheim-Paul,1975; Johanson ve Vahlne,1977) ve Yenilik Uyarlamalı Uluslararasılaşma Modelidir (Bilkey ve Tesar, 1977; avuşgil,1980;Reid,1981; Czinkota,1982). İşletmelerin aşamalı olarak uluslararasılaştıklarını ortaya koyan bu modeller, uluslararasılaşmayı, birbirini takip eden ve aşamalardan oluşan, ilk olarak basit Şekilde ihracat aşamasıyla başlayıp karmaşık olan doğrudan yabancı yatırıma kadar uzanan bir süreç olarak açıklamaktadır.

Geleneksel uluslararasılaşma modellerinin değişen evre koşulları, işletmelerin iş yapış Őekillerinde gerçekleşen farklılıklar ve uluslararasılaşma aşamalarında gerçekleşen değişimler neticesinde işletmelerin uluslararasılaşma sürecinin tekrar gözden geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır(Andersen, 1993, s. 214). Farklı yazarlar (Oviatt, McDougall,1994; Bell,1995; Knight, avuşgil;1996; Madsen, Servais;1997) tarafından yapılan çalışmalar incelendiğinde geleneksel uluslararasılaşma modellerinin, erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmeleri tam anlamıyla tanımlayamadıkları belirtilmiştir (avuşgil, Knight,  ner,201, s.88).

1990' larda, küreselleşmenin etkisiyle erken uluslararasılaşan işletmeler işletmecilik literatüründe yerini almaya başlamıştır. Küreselleşmenin hız kazanması, teknolojidaki gelişmeler, iletişim ve bilgiye erişimin kolaylaşması erken uluslararasılaşan işletmelerin ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır (avuşgil, Knight,2015, s.4). Özellikle geçen ve girişimci işletmeler dikkatli bir Şekilde yurt dışı pazarlarda bulunan müşterileri takip etme eğilimindedir. Bu işletmeler, yüksek katma değerli ve benzersiz ürün sunan, yurtdışına genişlemeyi amaçlayan geçen işletmelerdir. Şöyle ki; teknolojik yenilikler ve uluslararası

işletme deneyimine sahip kişilerin sayısının hızla artışı yeni çok uluslu işletmelerin kurulmasına yardımcı olmaktadır(Oviatt ve McDougal,1994,s.45). Aggarwal(1999), coğrafi sınırlandırma olmadan modern bilgi çağının fikir ve teknolojilerinde gerçekleşen değişimlerin küresel rekabetin farklılaştırdığını ifade etmektedir. Değişen iş türleri, uluslararası faaliyetlere aktarılan kaynakların değişmesi, teknolojik değişimler gibi unsurlar, işletmelerin uluslararasılaşmasını etkilediğini belirtmektedir.

Son yıllarda gerçekleşen hızlı değişimler, uluslararası alanda tüm işletmeleri etkilemiştir. İşletmelerin uluslararası satış ve pazarlama faaliyetleri, uluslararası kaynak kullanımları, uluslararası ortak girişimler, işbirlikleri ve doğrudan yabancı yatırımlar işletmelerin karşılaştıkları değişimlerle ilgili örnekler olarak sıralanabilir(Kalinic ve Forza, 2012, s.694). Bu değişimler neticesinde erken ve/veya hızlı uluslararasılaşan işletme kavramı karşımıza çıkmaktadır. Erken ve/veya hızlı uluslararasılaşan işletmeler kuruluşuyla birlikte ve/veya kuruluşunu takiben kısa süre içerisinde uluslararasılaşan işletmeler olarak tanımlanmıştır(Oviatt ve McDougal,1994, s.49; Madsen ve Servais,1997). Bu işletmelerin geleneksel işletmelerden belli başlı farklılıkları; uluslararası odaklı işletmeler olmaları, proaktif uluslararası stratejiye sahip olmaları, uluslararası kaynaklarını erken aktif hale getirip, mal ve hizmetlerini dünya çapında pazarlara satmaya hazır olarak başlamalarıdır(Oviatt ve McDougall, 1994, s.49). İşletmelerin uluslararasılaşması ile ilgili literatür incelendiğinde birçok çalışmanın olduğu karşımıza çıkmakta ve literatürde yer alan çalışmaların birçoğu mal ve/veya mallarla ilişkili hizmetler kapsamında yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Ancak sağlık hizmetinin uluslararasılaşması ile ilgili olarak nadir çalışmalara rastlanılmaktadır. Holden (2002)'in İngiltere'de uzun dönemli bakım hizmeti sunan üç sağlık işletmesinin uluslararasılaşmasını inceleyen çalışması, yine Holden (2003)'in işletmelerin uluslararasılaşmasında etkili olan kurumlar ve uluslararasılaşmasını kolaylaştıran unsurlar, Fortune 500 listesinde yer alan sağlık hizmeti ile ilişkili mal ve hizmet üreten büyük işletmelerin uluslararasılaşması (Holden, 2005) konularını inceleyen çalışmalar ; uluslararası yabancı hastane yatırımlarının Çin pazarına giriş türünün seçilmesinde kurumsal ve girişimsel özelliklerini (Xing, Liu,&Lattemann,2018) incelediği çalışma literatürde yer alan bir kaç çalışmaya örnektir ve bu çalışmalar yeterli sayıda değildir.

Çalışmanın amacı, sağlık hizmeti veren Liv Hospital'ın uluslararasılaşma sürecini kuruluşunu takiben nasıl hızlı bir şekilde tamamlandığını incelemektir. Sağlık hizmetleri sunan işletmelerin uluslararasılaşmalarına yönelik literatürde yeterli çalışma bulunmamasından dolayı, çalışmanın literature katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma, hastanelerin erken ve hızlı uluslararasılaşması konusunda gelecekte yapılacak çalışmalara rehberlik edecektir.

Sağlık Hizmetlerinin Uluslararasılaşması

Sağlık hizmetlerinin uluslararasılaşması ile ilgili literatür incelendiğinde, sağlık alanında mal ve hizmet üreten işletmelerin farklı yönlerine odaklanılmış çalışmalar olduğu farkedilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar ve çalışma konuları Tablo 1'de listelenerek özetlenmiştir.

Tablo 1. Literatürde Yer Alan Farklı Çalışmalar

Yazar ve Yıl	Çalışma Konusu
Jayachandran vd., 1992	Çalışmada, multi sistem hastanelerin yurtdışı pazarlara açılmasında farklı değişkenleri incelemişlerdir.
Holden, 2002	İngiltere'de faaliyet gösteren evde bakım hizmeti ve uzun dönemli bakım hizmeti üreten bir işletmenin uluslararasılaşması incelenmiştir.
Holden, 2003	Hükümet politikalarının, uluslararası kuruluşların, özel işletmelerin uluslararasılaşmasına etkileri, uluslararasılaşma stratejileri ve eğilimlerine olan etkileri incelenmiştir.
Smith, 2004	Sağlık hizmeti ile ilgili doğrudan yatırım kararlarının kapsamlı ve sistematik bir şekilde gözden geçirilmiştir.
Holden, 2005	Fortune 500 listesinde sağlık ile ilgili faaliyetlerin işletmelerin uluslararasılaşmasına etkileri incelenmiştir.
Gassman ve Keupp, 2007	Avusturya, Almanya ve İsviçre'de faaliyet gösteren biyoteknoloji işletmesinin rekabetçi avantajlarını ve bunların erken ve hızlı uluslararasılaşmasına etkisi incelenmiştir.
Outreville, 2007	Sağlık hizmeti sunumunda çok uluslu işletmelerin yurtdışı pazarlarda doğrudan yabancı yatırım yapma kararlarının belirleyicileri incelenmiştir.
Lunt vd., 2011	Küresel ölçekte medikal turizm hareketi, sağlık Pazar bilgisi, tedavi süreçleri ve ülkelerin sağlık sistemleri hakkında bilgi verilmiştir.
Andersson vd., 2013	Küme işletme bölgesinde faaliyet gösteren medikal teknoloji firmalarının uluslararasılaşması incelenmiştir.
Lunt vd., 2014	Sağlık hizmeti sunumunda pazarlama ve reklam deneyimleri, sağlık ile ilgili faaliyetlerin ekonomik büyüklüğü, işletmelerin karar verme süreçleri, medikal turizm, risk algıları incelenmiştir.
Nam ve An, 2017	Panel veri analizi ile sağlık bakım hizmeti üreten işletmelerin patent ve Ar&Ge harcamalarının uluslararasılaşma süreçlerine etkisi incelenmiştir.
Yijun 2020	Sosyal girişimciliğin uluslararasılaşması ve hedef pazar seçiminde rolü incelenmiştir.

Tablo 1’de sağlık hizmeti sunan ve sağlık ile ilgili mal ve hizmet üretimi yapan işletmeler ve bunların uluslararası pazarlarda gerçekleştirdikleri faaliyetler üzerine yapılan çalışmalar yer almaktadır. Ancak çalışmalarda bazı kısıtlar mevcuttur. İlk olarak, özellikle sağlık hizmeti sunan işletmelerin erken ve hızlı uluslararasılaşmasına yönelik çalışmalar yoktur. İkinci olarak, çalışmaların geneli işletme dış çevresini inceleyen ve dış çevrenin, işletmenin uluslararasılaşması üzerine etkisi incelenmiştir. İşletmenin içsel özelliklerini inceleyen ve araştıran çalışmalar mevcut değildir. Üçüncü olarak, çalışmalar genel olarak uluslararasılaşma sürecini açıklayıcı özellikte değillerdir ve sağlık turizmi ile ilgilidir (Üner, vd., 2020, s.2). Son olarak, yapılan çalışmalar hükümet politikaları, uluslararası kuruluşların kararları, politikaları, sağlık turizmi pazarı gibi incelemeler ve araştırmalar yer almaktadır. Ancak, hastanelerin hızlı ve erken uluslararasılaşması üzerine literatürde çalışma yer almamaktadır. Çalışma, işletmelerin erken ve hızlı uluslararasılaşması, hizmet işletmelerinin erken ve hızlı uluslararasılaşması ve iş ağı perspektifi başlıkları olarak üç temel başlıkta açıklanacaktır.

İşletmelerin Erken ve Hızlı Uluslararasılaşması

Uluslararası yeni girişimler veya erken uluslararasılaşan işletmeler varlıklarını uluslararası kaynaklardan elde etmektedir (Keen ve Etemat, 2012, s.570). Yeni kurulan daha dinamik işletmeler kuruluşuyla birlikte uluslararası olmaktadır. Bu işletmelerin doğuşu daha çok 1990’larda gerçekleşmiştir (Rialp, Rialp ve Knight, 2005, s.148). Hızlı büyüyen işletmeler, ölçek ekonomilerinde yurt içi pazarda büyürken uluslararası pazarlara da nüfus etmektedir. Erken uluslararasılaşan işletmeler diğer işletmelere göre daha fazla yenilik verimliliği ve zenginlik yaratmaktadır. Erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmeler uluslararası faaliyette bulunduğu için dolayı üretkenlikleri gelişmektedir (Keen ve Etemad, 2012, s.570). Geleneksel uluslararasılaşma modellerinin ortaya koyduğu aşamaları atlayarak, uluslararasılaşma sürecini daha hızlı geçiren işletmeler birçok endüstri dalında yer almakta olup güçlü uluslararası vizyona sahip girişimciler tarafından kurulma eğilimindedir. Erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmelerin yöneticileri dünyayı bir bütün pazar olarak görmekte ve güçlü uluslararası pazarlama becerileri sergilemektedirler. Küresel ürün-pazar yenilikleri ve ekonomik gelişme için bir büyüme motoru

olacaktır (Çavuşgil vd., 2011, s.11). Küresel işletme çevresinin değişimi, homojen talep oluşması, teknolojik ilerleme ve gelişme, ekonomik lojistik kuruluşları vb. sayesinde uluslararasılaşan işletmelerin doğması kolaylaşmıştır (Çavuşgil, Knight,2015, s.5).

Erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmeler için ilgili yapılan tanımlamalar şu şekilde sıralanabilir:

- Küresel Doğanlar (Born Globals) (Rennie, 1993; Knight ve Çavuşgil, 1996;),
- Uluslararası Yeni Girişimler (International New Ventures) (Oviatt ve McDougall, 1994, 1997; Coviello, 2006),
- Anında Uluslararasılaşanlar (Instant Internationals) (Fillis, 2001),
- Küresel Başlayanlar (Global Start-ups) (Oviatt ve McDougall, 1995),
- Erken Uluslararasılaşan İşletmeler (Early Internationalising Firms) (Rialp, Rialp ve Knight, 2005) vb.

Bu çalışmalar temelde benzerdir ancak kendi içlerinde farklılaşmaktadır. Farklı araştırmacılar tarafından aynı şeyi ifade etmek üzere, farklı bir kavram önerilmesi; literatürde kavram birliğinin oluşmadığını göstermektedir (Kal-yoncuoğlu ve Üner,2010, s.12). Dolayısıyla çalışmada erken ve hızlı uluslararasılaşan terimi kullanılacaktır.

Tablo 2’de erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmelerin özellikleri özetlenmiştir.

Tablo 2. Erken ve Hızlı Uluslararasılaşan İşletme Özellikleri

Yazar	İşletme Büyüklüğü	İşletme Sektörü	Yurtdışı Satışların Toplam Satışlar İçindeki Payı	Kuruluşunu Takiben Uluslararası Pazar Faaliyetine Başlama
Rennie, 1993 Küresel Doğanlar	-	Yüksek Katma Değerli Ürün Üreten İşletmeler	%76	2 Yıl
Knight- Çavuşgil,1996 Küresel Doğanlar	KOBİ	Yüksek Teknoloji Ürün Üreten İşletmeler	%25	Kuruluşuyla Beraber
Oviatt-McDougal 1994,1997 Uluslararası Yeni Girişimler	-	-	-	Kuruluşuyla Beraber
Oviatt-McDougal 1995 Küresel Başlayanlar	Büyük İşletme	Benzersiz Ürün Üreten İşletmeler	-	Kuruluşuyla Beraber
Fillis 2001 Anında Uluslararasılaşanlar	-	Yüksek Teknoloji ve Bilgi Yoğun Ürün Üreten İşletmeler	-	Kuruluşuyla Beraber
Rialp Vd. 2005 Erken Uluslararasılaşanlar	KOBİ	Bilgi Yoğun ve Teknoloji Üreten İşletmeler	-	Kuruluşuyla Beraber

Tablo 2’de görüldüğü üzere, erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmelerin farklılıkları vardır. Birinci farklılık, yazarların çoğu erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmelerin yüksek teknoloji üreten ve bilgi yoğun mal ve hizmet üreten işletmeler olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak, yazarların bir kısmı işletmelerin KOBİ olma koşulunu savunmaktayken bir kısmı işletme büyüklüğünü belirtmemişlerdir. Genel olarak işletmelerin erken ve hızlı uluslararasılaşması kuruluşlarıyla beraber olmaktadır. Görüldüğü üzere temelde farklı kavramlar olarak isimlendirilen açıklamaların belirleyicileri benzer özelliklere sahiptir. Yazarlar bilgi yoğun ve yüksek teknoloji ürün üreten, kuruluşlarını takiben kısa sürede uluslararası pazarlarda faaliyetlere başlayan işletmeler, erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmeler olduklarını ifade etmektedirler. Oysaki erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmelerin daha geniş bir dağılım göstermektedir. Örneğin, metal üretme, mobilya, işlenmiş gıda ve tüketim malları gibi bir çok farklı sektörde faaliyet göstermektedir (Çavuşgil,2011, s.14).

Literatürde, özellikle 1990’lardan günümüze artış göstermekte olan, erken uluslararasılaşma ile ilgili önemli araştırmalar bulunmaktadır. Araştırmalar şu şekildedir:

- İşletmelerin erken uluslararasılaşmasına etki eden faktörler(Oviatt ve McDougal,1994,2005;Keen ve Etemad,2012),
- Erken uluslararasılaşma literatürü(Rialp vd, 2005a),
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurucu ve yöneticilerinin erken uluslararasılaşmaya etkisi(Johansson,2004),
- Erken uluslararasılaşmada kişilik özellikleri(Zucchella, Palarma ve Denicolai, 2007; Loane, Bell ve McNaughon,2007),
- Erken uluslararasılaşma sürecinde iş ağı(Zain, ve Imm,2006; Styles ve Genua,2008), yurtdışı pazar bilgisinin etkisi(Zhou,2007),
- Pazar fırsatı ve işletme dinamizmi(Chandra, Styles ve Ian,2012),
- Sektörel faktörler(Andersson, Natasha, ve Kuivalainen,2014),
- Erken uluslararasılaşan işletmelerin performansları(Chang,2011),
- Ürün adaptasyonu(Calantone, Çavuşgil, Schmid ve Shin,2004)

Çalışmaların çoğunluğu literatür incelemesi ve mal üretimi yapan işletmeler üzerine yoğunlaşmış nitel ve nicel çalışmalardır. Çoğu araştırma hızlı ve erken uluslararasılaşmanın yüksek teknoloji sektörlere görüldüğünü ifade ederken, sadece yüksek teknoloji sektörlerde değil diğer sektörlerde

de görüldüğünü ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (avuşgil ve Knight, 2015, s.6).

İşletmelerin Erken ve Hızlı Uluslararasılaşmasında Ayırt Edici  zellikler

İşletmeleri erken ve hızlı uluslararasılaşmaya yönelten sayısız faktör vardır. En önemli faktörlerin başında; niş pazarların artan rolü, kişiselleştirilmiş ve özel ürünlere olan talebin artışı işletmeleri kuruluşlarını takiben kısa sürede uluslararası faaliyetlerde yer almasında kolaylaştırıcı olmuştur (Knight ve avuşgil, 1996, s.21). Diğ r faktörlerden ise üretim, taşıma ve iletişim alanlarında ki gelişmeler, küresel iş ağlarının ve iş birliklerinin artışı işletmelerin erken ve hızlı uluslararasılaşmalarında etkili olan diğ r faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Persinger vd.,2007, s.75).

Erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmeler incelendiğinde diğ r işletmelerden farklı karakteristik özellikler taşıdıkları görülmektedir. Çavuşgil vd. (2011, s.13) işletmelerin sahip oldukları özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Sınırlı finansal ve somut kaynaklara sahip olma,
- Birçok endüstri içinde yer alma,
- Yöneticilerin güçlü uluslararası bakışa ve uluslararası girişimcilik yönelimine sahip olma,
- Sıklıkla farklılaştırılmış stratejiye başvurma
- Üstün  r n kalitesini vurgulama,
- Gelişmiş iletişim ve bilişim teknolojilerinden yararlanma,
- Diğ r  lke pazarlarında dağıtım amaçlı bağımsız aracılar kullanma.

Bu karakteristik özellikler, erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmelerin kuruluşlarıyla birlikte başarılı olmasında etkili olan ayırt edici özelliklerdir.

şüphesiz günümüz işletmelerinin erken uluslararasılaşma süreci eskiye nazaran daha hızlı olmaktadır. İşletme yöneticilerinin ve/veya sahiplerinin uluslararası vizyona sahip olması, yenilikçi mal ve hizmet üretmeleri ve güçlü iş ağına sahip olma erken uluslararasılaşan işletmelerin ortak  zelliğ  olarak karşımıza çıkmaktadır (Oviatt ve McDougal,1994, s.47). Ortaya konulan çalışmaların çoğunda işletmelerin erken ve hızlı uluslararasılaşmasında kolaylaştırıcı dört ana özellik olduğu görülmektedir. Bunlar;

- i) yeni pazar şartları(niş pazarların önemi),
- ii)  retim, ulaştırma ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler,
- iii) küresel iş ağı ve iş ortaklıklarının artan önemi,

iv) kurucuların girişimcilik yetenekleridir (Rialp vd.,2005a, s.153).

Kolaylaştırıcı ana özellikler küresel pazarda ki rekabetçi çevrede işletmelere yardımcı olmaktadır. Bu dört ana kolaylaştırıcı özelliğin yanında literatürde ele alınan çalışmalarda işletme özelliklerinin de erken ve hızlı uluslararasılaşmayı kolaylaştırdığı belirtilmektedir. İşletme özellikleri şu şekilde belirtilmektedir: yöneticilerin küresel vizyonunun olması, geçmiş deneyimleri ve katılımları, kişilerin ve işletmenin iş ağını kullanımı, pazar bilgisi, işletmenin sahip olduğu soyut varlıklar, teknolojik yenilik, kalite liderliği, ürün farklılaştırma ile yüksek değer sunma, niş odaklı olma, proaktif uluslararası stratejiye sahip olma, tüketicilerle yakında ilişkili olma ve dış değişkenlere hızlı cevap verebilecek esnekliğe sahip olunması, işletmenin hızlı ve erken uluslararasılaşmasını kolaylaştıran özelliklerdir (Çavuşgil ve Knight,1996, s.21; Rialp vd.,2005b, s.160; Zucchella vd.2007). Erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmelerin, özellikli ürün fırsatlarını ortaya çıkarmadaki hızı, erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmelerin diğer işletmelerden farklılaşmasına yol açtığı önemli bir özellik olarak belirtilmektedir (Madsen, Servais, 1997, s.562). Bu özelliklere sahip işletmeler erken ve hızlı uluslararasılaşan işletme olarak adlandırılmaktadır.

Hizmet İşletmelerinin Erken ve Hızlı Uluslararasılaşması

Hizmet üretimi yapan işletmelerin mal üretimi yapan işletmelerden farklı olarak uluslararasılaşmasının nedeni hizmetin kendine özgü karakteristik özelliklerinin olmasıdır (Buckley,1992; Cicic vd. ,1999; Javalgi ve Martin,2007, s.392). Hizmet işletmelerinin, mal üretimi yapan işletmeler ile karşılaştırıldığında daha hızlı uluslararasılaştıkları görülmektedir (Pla-Barber, Ghauri,2012, s.1008). Hizmetlerin uluslararasılaşmasında farklı çalışmalar mevcuttur. Çalışmaların bir kısmı hizmet üretimi yapan işletmeler ile mal üretimi yapan işletmelerin uluslararasılaşma süreçlerinin benzer olduğunu savunurken, diğer kısmı ise uluslararasılaşma süreçlerinde farklılıklar olduğunu savunmaktadır (Üner,2020, s.2).

Hizmetin başlıca karakteristik özellikleri: hizmetin soyut olması, heterojen olması ve ayrılabilir olmasıdır. Hizmetin soyutluk özelliği, Üretilen hizmetin dokunulamaz, hissedilemez, stoklanamaz ve önceden satın alınıp denenebilir olmasıdır. Hizmetin bir diğer özelliği olan ayrılabilir oluşu ise hizmetin üretim ve tüketiminin eş zamanlı olmasını ifade etmektedir. Heterojen olma

aynı hizmetin üretilmesinde ve t k tilmesinde benzer hizmet kalitesinin yakalanmasının zor olacağını ifade eder (Parasaruman vd., 1985, s.42).

Bir  r n olan hizmetin diğer bir belirleyici özelliği ise ‐hizmetin doğası‐ dır. Lovelock ve Wirtz (2016, s.15) hizmeti dört ana temaya ayırmıştır: İnsan süreçli, eşya süreçli, insan zihni süreçli ve bilgi süreçli hizmetlerdir. Hizmetin doğası gereği, hizmet somut ( rneğin; sağlık) ve soyut ( rneğin;psikoterapi) olabilmektedir.

Sağlık hizmetleri, hem insan süreçli, somut, değer katan hizmetler ( rneğin; kalp ameliyatı) olarak hem de insan zihnine yönelik hizmetler olarak ( rneğin; psikiyatri) soyut bir üründür.

Hizmetlerin bir diğer özelliği ise temas düzeyine göre hizmetlerdir. Temas düzeyi önemli bir belirleyici olarak literatürde yer alır. Hizmetler yüksek temas ve düşük temas hizmetler olarak farklılaşmaktadır. Yüksek temas hizmetler, doğrudan hizmetin üreticisi ile tüketicisini buluşturan, üretim ve t k timin bir arada olduğu, hizmetin ulaştırılmasında herhangi bir aracı veya araç kullanılmadan gerçekteşen hizmetlerdir. Tam zıttı olarak düşük temas hizmet ise hizmetin üretimine bir aracı kullanılarak ulaşılabilen, hizmetin üreticisi ile tüketicisi arasında herhangi bir fiziksel iletişim olmayan veya düşük iletişim olan hizmetlerdir (Lovelock, Wirtz,2016:49). Örneğin, doktor muayenesinde, doktor hasta ilişkisinde doğrudan fiziksel bir temas oluştuğu için yüksek temas hizmettir. Ancak hastanın herhangi bir fiziksel ilişki kurmadan elde ettiği laboratuvar sonuçlarının alımı düşük temas hizmettir. Diğer bir ifadeyle herhangi fiziksel temas kurulmadan, hizmete ulaşmada bir araç, aracı kullanılan hizmetler düşük temas hizmetlerdir.

İşletmelerin erken ve hızlı uluslararasılaşmasında iş ağı(network) teorisi

Uluslararası işletmecilik alanından yapılan ve işletmelerin uluslararasılaşmasında iş ağlarının rolünü açıklayan birçok çalışama iş ağı teorisi (network) erevesinde geliştirilmiştir. İş ağı teorisi, Johanson ve Mattsen (1988) tarafından geliştirilmiş ve işletmelerin uluslararası alanda başarılı bir Şekilde gelişmelerinde iş ağlarının rolünün olduğunu açıklamışlardır. İş ağları ilişkisi, yurtdışı pazarlara girişte hızlı ve başarılı bir gelişme göstermektedir (Evers ve Knight,2008, s.545). Uluslararasılaşma süreci, işletmelerin, yurt dışı pazar fırsatlarının öğrenilmesi gibi, sosyal ilişkiler ile kuvvetlenmektedir (Coviello ve Munro, 1997).

Erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmeler tek bir ürüne bağlı olduklarından dolayı yurt dışı pazarlarda kendi yetkinliklerini tamamlayan ve geliştiren ortaklar aramaktadırlar (Mort ve Weerawardena, 2006, s.552). Bu tür işletmelerin uluslararasılaşma performansları da daha verimlidir. Ek olarak işletmelerin yeni pazarlara genişlemesinde kolaylık sağlamaktadır. İşletmelerin formal ve informal iş ağları, hedef pazar hakkında bilgi edinme, pazar fırsatlarını görme ve içsel öğrenmenin gelişimini sağlar (Çavuşgil ve Knight, 2015, s.8).

İşletme yöneticilerinin edindikleri iş ağları, işletmenin erken ve hızlı uluslararasılaşmasında etkili olmaktadır. İşletmenin hedef pazar hakkında elde edeceği bilgi, yeni pazar fırsatları görmede ve başka pazar(lara) açılma konusunda kolaylaştırıcı olmaktadır.

Yöntem

Araştırma "Liv Hospital'ın nasıl ve neden erken ve hızlı uluslararasılaştığı" ve "Liv Hospital'ın erken ve hızlı uluslararasılaşmasına etki eden faktörlerin neler olduğu" ana problemleri üzerine kurulmuştur. Araştırmada elde edilen veriler sağlık hizmeti sunan hastane işletmelerinin uluslararasılaşmasına öneriler getirmektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi içinde yer alan bir durumun derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesine olanak sağlayan örnek olay/vaka çalışması yöntemi kullanılmıştır. Vaka çalışması, bilimsel araştırmalara cevap bulabilmek için nitel araştırmadan elde edilen verilerin kullanılmasıyla yapılan bir araştırma yöntemidir. Veriler, arşiv, anket, görüşme ve mülakatlardan toplanarak elde edilerek kullanılmaktadır. Vaka çalışması, güncel bir olguyu veya olayı gerçekleştirdiği alanda inceleyen, araştırmacının olaylar üzerinde herhangi bir kontrolünün ve etkisinin bulunmadığı, incelenen olgu ile bağlam arasında belirgin sınırların olmadığı ve birden çok kanıtın veri olarak bulunduğu durumlarda kullanılan, bir araştırma yöntemidir (Yin, 2003, s.13-14). Vaka çalışması, bir program, olay, faaliyet, süreç veya bir veya birkaç kişiden elde edilen verilen değerlendirilmesiyle yapılmaktadır. Vakalar, bir zaman veya faaliyete bağlı olarak araştırmadan elde edilen ayrıntılı veriler kullanılarak yapılır (Creswell,2014, s.11).

Vaka çalışması kapsamında, araştırmacının niteliği açısından bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Tek durum deseninde, tek bir analiz birimi (bir

birey, bir program, vb.) vardır. Daha önce çalışılmayan durumlarda tek durum deseni kullanılmaktadır. Daha önce ele alınmayan durumların çalışılması sonraki araştırmacılar için daha önce bilinmeyen belirli bir konunun ortaya yüzüne çıkması ve daha sonraki çalışmalara temel oluşturması açısından önemlidir (Yıldırım ve Şimşek,2013, s.326). Vaka incelemelerinde g r rme tekniği genellikle birincil veri kaynağıdır. Özellikle ilgili konu içeriği oldukça zengin olan ampirik verileri toplamak için hedeflenmiş, kavraması kolay ve yüksek verimli bir araçtır (De Massis ve Kotlar, 2014, s.19).

G r rme Liv Hospital grup koordinatörü ile yarı yapılandırılmış açık uçlu mülakat tarzında yapılmıştır. Liv Hospital Ulus hastanesi yönetim ofisinde yüzyüze gerçekleşen mülakat yaklaşık 50 dakikalık süre içerisinde gerçekleşmiştir.

Vaka alışması kapsamında verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi yazılı, sözlü ve diğer araçların kullanılarak sistematik ve nesnel bir Şekilde incelenmesine imkan veren yaklaşımdır. İçerik analizi nitel veri analizinde esnek bir metottur. Sezgisel, açıklayıcı ve izlenimci sistematik bir analizdir (Rosengren,1981). İçerik analizinin amacı “araştırma içerisinde bilgiyi ortaya çıkarma ve olguyu anlamayı sağlamaktır” (Downe-Wamboldt,1992, s.314). İçerik analizinde, metin içerisinde değerli bilgi bulunduğunda, analizlerin metinlere dayalı olması önem taşımaktadır. Dolayısıyla metnin açık ve örtük içeriklerini görmek açısından içerik analizinin kullanılması yararlıdır (Graneheim, Lundman;2004, s.110).

Bulgular

Bulgular aşağıda belirtildiği üzere altı başlık altında ele alınacaktır.

İşletme Hakkında Kısa Bilgi

Liv Hospital 2013 yılında İstanbul Ulus'ta kurulmuş ve kuruluşunu takiben iki ay içerisinde uluslararası hasta kabulüne başlamıştır. Liv Hospital yurtiçinde İstanbul, Ankara ve Samsun olmak üzere üç Şehirde ve yurtdışında Tiflis Gürcistan'da radio terapi merkezi ile sağlık hizmeti sunma faaliyetini sürdürmektedir. Liv Hospital'ın kuruluşuyla birlikte uluslararası hasta birimi vardır. Bu birimde 45 kişi çalışmakta ve 20 farklı dil konuşulmaktadır. Liv Hospital tüm hastaneleri açıldığından itibaren uluslararası hastalara hizmet verecek Şekilde tasarlamıştır. Liv Hospital, yurt dışında 20 ülkede pazarlama

çalışması, sekiz ülkede kendi ofisi ve 100 personel ile uluslararası hastalara ulaşmaktadır. 2013-2018 yılları arasında 942.227 ayaktan, 88.951 yatan hastaya hizmet vermiştir. Yabancı hastaların, tüm hastaların %40' nı oluşturmaktadır. Yabancı hastaların çoğunlukla geldikleri bölgeler, Kafkasya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu, Avrupa, Balkanlar ve Çin ve Moğolistan olarak belirtilmektedir. Liv Hospital, uluslararası komisyon olan Surgical Review Cooperation(SRC)' nin verdiği mükemmeliyet merkezi akreditasyonuna sahiptir. Kolorektal cerrahi, Robotik cerrahi ve Obezite cerrahisi olmak üzere üç adet mükemmeliyet akreditasyonuna sahiptir(Liv,2020).

Erken Ve Hızlı Uluslararasılaşma

2000'li yılların başında gerçek anlamda uluslararası hastaya sağlık hizmeti sunmaya başlayan Türk özel zincir hastaneler, öncelikle yurtiçindeki pazara hizmet sunmuşlardır. Nüfusun artması, tüketicilerin gelirlerinin artışı, yurtiçi pazarın doygunluğa ulaşması gibi faktörler hastane işletmelerini yurtdışı pazara yönlendirmiştir. Bu noktada özel hastanelerden farklı olarak Liv Hospital kuruluşunda uluslararası birimi açmış ve benzersiz şekilde kuruluşunu takiben birkaç ay içerisinde uluslararası pazarlarda faaliyetine başlamıştır. Bunun yanı sıra hastanelerinin fiziksel ortamını, organizasyonel süreçlerini, personelinin uluslararasına odaklı olarak hazırlamıştır. Liv Hospital medikal grup koordinatörü Meri İstiroti, uluslararasılaşma sürecini şu şekilde açıklamaktadır:

“Adımı Leading International Vision LIV Hospital (Uluslararası Vizyonda Lider) tanımlamasının ilk harflerinden alan Liv Hospital, kullandığı teknoloji ve kişiye özel yaklaşımıyla uluslararası arenada lider olmak üzere yola çıktı. Üst düzey teknolojik yatırımlar ile en etkin tanı ve tedavilerin hizmete sunulması, yetkin hekimlerin bu üst düzey teknolojiyi ve uygulamaları günlük pratiklerine sokmuş olmaları Liv Hospital'ı kısa bir sürede yalnızca Türkiye'den değil, farklı ülkelerden de birçok misafirin tercih ettiği sağlık kuruluşu haline getirdi. Sektöre A plus bir marka olarak 5 yıl önce adımı atan, adımı “Sağlıkta Lider Vizyon” mottosundan alan Liv Hospital, sağlıkta uluslararası arenada lider olmak için yola çıktı. Uluslararası pazarlar hep hedefimizdeydi ve açıldığımız günden bu yana sağlık turizmi alanında da hizmet verdik. Tüm dallarda üst ihtisaslaşmış kliniklerle hizmet vermemiz ve standart üstü tıbbi uygulamaları yapabiliyor olmamız hızlı tanınma-

mızı sağladı. Uluslararası olmaya odaklı birimimiz olması bizim uluslararasılaşmamızı hızlandırmaktadır. Biz 20 ülkede pazarlama faaliyeti icra ediyoruz ve 8 ülkede ofis  letiyoruz. Hastanemizde 20 farklı dili konuşan bir yurt dışı pazarlama ekibi kurduk. Misafirlerimizin yüzde 40'ını yabancı hastalar oluşturuyor. En çok Avrupa, Ortadoğu, Türki Cumhuriyetler ve Balkan ülkelerinden hasta alıyoruz. Liv Hospital şimdiye kadar 35 ülkeden yoğunluklu olmak üzere 100'den fazla ülkeden hasta aldı. Yakın coğrafya başta olmak üzere Avrupa, Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerinden de pek çok sayıda hasta ağırladı. Yurt dışı pazarlama ekibimiz ve hastane  letme ekibimiz hastalarla konuşan, yüzleşen, raporları hızla tıbbi otoritelerden onaylatıp yapılacak tedaviyi etkin ve net bir şekilde aktararak  lemlerin hızlı ve etik olarak gerçekleşmesini sağlıyor. Farklı kültürlerin ihtiyaçlarını bilmek, hassasiyetlerine göre davranmak apayrı bir dikkat ve meziyet gerektiriyor. Hekimler ve altyapı hakkında güven oluşturuyor ve yurt dışı yetkililerimiz ülkeye adım attığı andan itibaren havaalanından, havaalanına geri dönene kadar bu hastanın ailesi oluoveriyorlar. “

Görüldüğü üzere kuruluşunu takiben kısa bir süre içerisinde uluslararasılaşan Liv Hospital, kuruluş fikrinden itibaren uluslararası olmayı hedeflemiş ve uluslararasılaşmaya aktif katılım sağlamıştır. Yöneticilerin uluslararası vizyonu ile hareket ederek hem fiziksel hem de organizasyonel yapısını uluslararası pazarlara hazırlayarak faaliyetine başlamıştır.  letme, özellikli tedaviler sunarak ve kişiselleştirilmiş tedavi ve hizmet ile farklılaşmaktadır.

Uluslararası Olmaya İten Ve eken Nedenler

 letmelerin uluslararasılaşmasını kolaylaştıran ve  letmeleri uluslararası olmaya yönelten birçok faktör vardır.  letmeleri uluslararasılaşmaya iten (içsel) faktörler; yurtiçi rekabet, yurtiçi ekonomik durum, yurtiçi pazar doygunluğu, yöneticilerin global vizyonu, girişimci kişilik özellikleridir.  letmeleri uluslararası pazara çeken (dışsal) faktörler ise; yurtdışı  letme bağlantıları, ekonomik ve politik istikrar, yurtdışı pazar ilişkileri, k rlılık fırsatı, hükümet ve danışmanlık organizasyonlarıdır (Hutchinson, Alexander, Quinn ve Doherty,2007, s.111-113).

Liv Hospital'ın erken ve hızlı uluslararasılaşma sürecinde itici (içsel) ve çekici (dışsal) faktörleri Liv Hospital grup koordinatörü Meri İstiroti aşağıdaki c mlerle açıklamıştır;

“Sağlık turizminde en güçlü olduğumuz nokta deneyimli ve son derece uzman hekim kadrosu ile güncel teknolojiyi birleştirerek tanı ve tedavi hizmetlerini verebilmemiz. Ayrıca yüksek riskli tedavilerdeki gücümüzü ortaya koyacak özellikli alanlarda son derece başarılı sonuçlarımızın olması. Özellikle ülkemizde yer alan sağlık kuruluşlarının altyapılarının çok iddialı bir duruma gelmesi, yapılan üst düzey teknolojik yatırımlar ile en etkin tanı ve tedavilerin hastaların hizmetine sunulması, yetkin hekimlerin bu üst düzey teknolojiyi ve uygulamaları günlük pratiklerine sokmuş olmaları nedeni ile farklı ülke vatandaşlarının Türkiye’deki sağlık hizmetlerini merak etme ve kullanma alışkanlığı doğurdu. Bunun yanı sıra sağlık işletmeciliği, güncel teknolojiyi kullanma becerisi, yeni tedavi protokollerini ve kişiselleştirilmiş tıbbi hastalara uygulayabilme kapasitesi yüksek ve kıvrak hizmet anlayışı sağlık sektörünü dünya sağlık işletmeciliğinde önemli bir yere taşıdı.”

Öncelikle Liv Hospital’ın kuruluş misyonundan itibaren var olan marka olma ve sağlık hizmetinde küresel lider olma amacı, uluslararası vizyon, kurucuların ve yöneticilerin hastane işletmeciliği ve sağlık hizmeti üretimindeki deneyime sahip olmaları, sunulan hizmetin kalitesi, nitelikli sağlık personeli, riskli tedavilerdeki başarı, ileri teknolojik altyapıya sahip olma ve kullanımı, fiziki altyapı, kişiselleştirilmiş tedaviler, esnek hizmet ve uluslararası ekibin Liv Hospital’ın kuruluşundan itibaren olması işletmeyi uluslararasılaşmaya itici faktörleridir. Diğer taraftan işletmeyi uluslararası pazara çeken dışsal faktörler ise Türkiye’de yüksek teknoloji cihazların kullanımı doktorların nitelikleri, yabancı hastanın hizmeti kullanımı, yurtdışında alternatif hizmet alma ihtiyacının olması, hizmet kalitesi Liv Hospital’ı uluslararası pazara çekmektedir.

Hedef Pazar Ve Uluslararası Pazarlama

Uluslararası hedef pazar seçimi işletmelerin uluslararası pazarlama stratejilerinde önemlidir. Hedef pazar seçiminde ana amaç, işletmenin pazarlama programında etkililiği maksimum seviyeye ulaştırarak ekonomik fayda üretmektir (Jang, Morrison ve O’leary;2004, s.19). Uluslararası hedef pazar seçimi stratejik öneme sahiptir. Uluslararası rekabet, pazara giriş yolu bilgisi ve pazarlama programı ile yakından ilişkilidir. Bu ilişki işletmenin uluslararasılaşmasını etkilemektedir. Pazar seçimi sadece pazarlama olarak değil aynı za-

man da işletmenin yeteneklerini, becerilerini ve amaçlarıyla  rtuşmelidir. Hedef pazarın talebi, pazarın büyüklüğü ve pazarın büyüme potansiyeli, rekabet ortamı, giriş engelleri, pazarın karmaşık yapısı ve pazarın çeşitliliği gibi stratejik öneme sahip değişkenler işletmenin hedef pazar seçiminde ve uluslararasılaşma sürecinde önemlidir (Andersen, Strandskov,1997, s.67-69).

Hedef pazar belirlemede etkili olan kriterleri Liv Hospital grup koordinatörü Meri İstiroti şu şekilde açıklamıştır:

“Orada ki eksikliklerin tespiti. Eğer o ülkede belli alanlar kötü yapılyorsa veya hiç yapılmıyorsa o ülkeye girmek için bir sebeptir. Çünkü her ülkenin bir zengini var ve bunu karşılayan bir grup var. Avrupa’da cepten ödemelerde insanlar bir alternatif arıyor. Orda Türkiye’nin İş ortağı olmasına çalışıyoruz. evre  lkelerde, Balkanlar, Avrasya, Asya ve ortadoğu’ya ihtiyaatan dolayrisk düzeyi yüksek tedaviler için. Avrupa da sigorta şirketlerinin ödemediği, yani estetik, tüp bebek, diş, sa ekimi, lasik gibi işlerde sınır ötesine gidip bir seçenek arıyorlar ve orda partnerlik ediyoruz. Diğer bahsettiğim gelişmekte olan ülkelerde de Kanser tedavisi, radyo terapiye, nükleer tıpa, kendi alt yapılarının olmadığı için gelmek mecburiyetinde oluyorlar.”

İşletmenin hedef pazar seçiminde, hedef ülkenin ihtiyaçları ve eksiklikleri, niş pazarın olması, hedef ülkenin demografik yapısı, kanunları, doktor nitelikleri, kişiselleştirilen tedavi, pazarı biliyor olmak, aynı veya daha kaliteli hizmeti daha uygun fiyatlı sunmak, sağlık altyapısının yetersiz olduğu, cepten ödeme alternatifinin sunulmadığı, risk düzeyi yüksek tedavilerin uygulanmadığı, sigorta şirketlerinin ödemediği tedavilerin olduğu ülkeler hedef pazar olarak belirlenmiştir.

Liv Hospital s r d r lebilir uluslararası pazarlama çalışmaları yapmaktadır. Farklı kanallarla farklı ihtiyaçları gözeterek uluslararası pazarlama faaliyetini yürütmektedir. Sosyal ve dijital medya aktif olarak kullanılmakta, farklılaşma ve teknoloji tanıtımına önem verilmektedir.

Liv Hospital’ın uluslararası pazarlama çalışmaları ve uluslararası pazarlamada etkili olan kriterleri Liv Hospital grup koordinatörü Meri İstiroti şu şekilde açıklamıştır:

“Uluslararası pazarlama çok boyutlu, pazarlama iletişiminin tüm enstrümanlarını kullanıyoruz. En önemlisi pazarlama ve tanıtım çalışmalarında bina ve teknolojiyi tanıtım ve rekabeti fiyat boyutu ile yapmaktan çok “tıbbi sonuçların” üzerine dayandıran bir strateji kurgulamak. Sağlık alanında hangi konularda farklılığı yakaladıysanız onu ön plana alabilmek çok değerli... Öncelikle ülkeye

odaklı saha tanıtım hizmetleri kurguluyoruz. Belli klinik ve tedavi alanlarına yönelik iş geliştirme ve tanıtım programlarının yapılması ve sadece acenteler üzerinden yürünmemesi gerektiğine inanıyorum. Tabii sosyal ve dijital medyayı da çok yönlü olarak kullanıyoruz. Sosyal medya üzerinden yönlendiriyor ve bilgilendiriyoruz.”

Liv Hospital uluslararası pazarlama faaliyeti ile kurumsal olarak güvenilirliğini tanıtmaktadır. Ülkelere göre farklı stratejiler uygulamakta ve farklılıklara göre pazarlama faaliyetlerini yürütmektedir.

Uluslararası Pazarlara Giriş

Erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmeler farklı giriş yolları kullanmaktadır. Ancak pazarlama, girişim ve yetenek bağlamında ihracat stratejisi önceliklidir (Çavuşgil, Knight;2015, s.4). Erken ve hızlı uluslararasılaşan işletmeler, hedef pazara girişte katma değer yaratan, rekabetçi, araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunan, üretim ve pazarlamada yeni beceriler sergileyen işletmelerdir. Hedef pazara kapsamlı derinlemesine ve hızlı giriş yapan yolları tercih ederler (Zahra, Ireland, Hitt, 2000, s.926).

Uluslararası pazarlara girişte etkili olan faktörleri Liv Hospital grup koordinatörü Meri İstiroti şu cümlelerle açıklamıştır:

“Bir sürü farklı kol var. Yurt dışı örgütlenmemizi, belli ülkelerde ofis açarak belli ülkelerde araçlarla ilerlettik. Şu an 5 ülkede ofisimiz mevcut ve uluslararasıında 100’ü aşkın aracımızla çalışmalarımızı sürdürüyoruz Bilimsel camiaya yönelik çalışmalar yapıyoruz. Birde kamuoyuna, oranun kamuoyuna yönelik çalışmalar yapıyoruz. Çeşitli pazarlama toollarını kullanarak. Bakanlıklarla, hastanelerle, doktorlarla anlaşma yapıyoruz. Bir sistematiğimiz var. O ülkede o sistematiğe uygun iş geliştirme yapıyoruz. Birbirini tamamlayan süreçleri yurtdışı ortaklar ile yapma yolunu kullanıyoruz. Bu hem hastaya güven veriyor hem de maliyetini düşürüyor. Tanı merkezi olarak işletme ortaklıkları ve anlaşmalar ile ilerliyoruz. Tanı merkezlerinde ki esas amacımız hastanın tanudan hemen sonra hem erken dönemde hem de olası bir eksik tedaviden kurtararak doğru doktor ve yöntemle buluşturmak. Hastanemizde pek çok alanda uzman hekim ve teknolojik yaklaşımımızla hizmet veriyoruz. Bunun en önemli göstergesi bizim için belli başlı konularda merkezleşmek. Süreçler son teknoloji ile kişiye özel olarak ele alınıyor.”

Liv Hospital, yurt dışı pazarlara sağlık hizmetini Türkiye’de sunarak yurtdıŐına hizmet ihracatı yapmaktadır. Ülkelerin konjonktürüne göre bazen bağımsız aracilar kullanarak, bazen doğrudan kişiler kullanarak, bazende satış ofisini de dahil ederek tüm kanalları kullanmaktadır. Bir diğer hedef pazara giriş yollarından biri olan anlaşmaya dayalı hizmet sunumu ile hedef pazarda faaliyetlerini gerçekleŐtirmektedir. Liv Hospital yurtdışında tanı merkezi açmış ve merkezin iŐletmesini gerçekleŐtirerek, sağlık hizmetinin bir kısmını hedef pazarda sunmakta ve hastaları tedavi için Türkiye’ye yönlendirmektedir. G rcistanın iyi tanınan pazar olması ve pazarda marka farkındalığı yaratma amacından dolayı ve Gürcistan’ın sağlık alt yapısının yetersiz olduğu, işletme know-how yetersizliği, daha hızlı sonuç alma nedenlerinden dolayı yönetim anlaşması yolu ile tanı merkezi açılmıştır. Yüksek potansiyeli olan pazarlarda bağımsız acentalar ile çalışarak maliyeti daha düşük seviyelere getirmek önemli bir hamledir. Düşük potansiyeli olan pazarlarda ise doğrudan kendi ofislerinde ve kendilerine bağlı aracilar ile çalışmaktadır.

Uluslararasılaşma Sürecinde Deneyim Ve İŐaėı(Network) Nın Rolü

İŞletmelerin erken ve hızlı uluslararasılaşmasında, işletmenin uluslararası pazarlarda karŐılaŐacaėı belirsizlik, iş ağı(network) ile azalmakta ve karŐılaŐacaėı risk düzeyi düŐmektedir. İŞletmenin ve işletme yöneticilerinin yapmış oldukları uzun dönemli iş ağı bağlantıları, işletmenin erken ve hızlı uluslararasılaşmasında yardımcı olmaktadır. Büyük coğrafi ve psikolojik mesafe, alıcı, satıcı ve iş ortağı arasına mesafe koymaktadır. İŞ ağı, stratejik iş birlikleri, alıcı, satıcı ve iş ortakları arasındaki iş birlikleri hem etkileşimi arttırmakta hem de işletmenin erken ve hızlı uluslararasılaşmasına yardımcı olmaktadır. İŞletmenin ve işletme yöneticilerinin oluşturdukları iş ağı, işletmenin hedef pazara giriş yolunu, ilişkilerini, işletmenin yurt dışı performansını, uluslararasılaşma hızını güçlü bir Şekilde etkilemektedir (Freeman, Edwards, Schroder, 2006, s.33-58).

Yöneticinin sahip olduğu deneyimin erken ve hızlı uluslararasılaşmaya etkisini Liv Hospital grup direktörü Meri İstiroti Şu cümlelerle açıklamıştır:

“28 yıldır sağlık sektöründe çalıŐıyorum. Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nden mezun olduktan sonra İstanbul  niversitesi ve Bahçeşehir  niversitesi’nde Sağlık Yönetimi masteri yaptım. International Hospital, Amerikan Has-

tanesi ve Bayındır Holding'e bağlı Yaşamkent gibi pek çok sağlık kuruluşunda çalıştım. Acibadem Sağlık Grubu'nda birçok yeni hastane açılışında görev aldım. Genel Müdür Yardımcısı olarak gruptan ayrıldığımda kurumun sağlığa odaklı birçok grup şirketi bulunuyordu. 2012 yılından itibaren Liv Hospital Hospital Grup Koordinatörlüğünü yapıyorum. Benim için Liv Hospital açılırken en önemli şeylerden biri yeni bir marka yaratmaktı. Sağlıkta yıllardır edindiğim tecrübeyi bütünüyle A'dan Z'ye her noktasma kadar aktardım. Bu yüzden Liv Hospital Hospital'ın benim mesleki hayatımdaki yeri çok farklı. Tıpkı bir çocuğu doğurup büyütme gibi Liv Hospital markasının doğup büyümesini görmek büyük bir mutluluk ve deneyimdi. Sanırım buradaki en büyük etki sektörde 28 yılımı geçirmeme rağmen hiçbir zaman amatör ve yenilikçi bakış açımı kaybetmemem. Sağlık yönetimi bilimi çok değişmese de bizim pazarlama anlamında kullandığımız özellikle dijital anlamdaki stratejiler çok değişti. Bu yeniliklere uyum sağlamak ve aslında her gün yeni bir şey öğrenmek rutin bir bakış açısından kurtulmanızı sağlıyor."

Eğitim ve geçmiş deneyimler neticesinde kazanılan yetkinlikler işletmenin erken uluslararasılaşmasını kolaylaştırıcı faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Elde edilen eğitim dereceleri ve kazanılan deneyim, yönetici olarak işletmenin hem yurtiçi hem de uluslararası başarısında etkili olmaktadır. Yöneticinin tüm süreçleri tekrar eden bir yapı olarak değil aksine işletme için yenilik olarak görmesi ve işletme yöneticilerinin yeniliklere uyumlu olması Liv Hospital'ın uluslararası faaliyetlerde daha proaktif bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır.

İşletme yöneticilerinin geçmiş tecrübelerinden elde ettikleri iş ağı, işletmenin erken uluslararasılaşmasında önemli rol oynamaktadır. Var olan iş ağını kullanmak ve yeni iş ağları yaratmak işletme için uluslararasılaşma sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Yeni pazarlar hakkında bilgi edinme, pazarlar hakkında belirsizliği azaltma, hedef pazar ve pazarların iç dinamiklerini belirlemede önemli bir unsurdur. Kişisel ve örgütsel iş ağı işletmenin erken uluslararasılaşmasını kolaylaştırıcı etmendir. Üstünde durulması gereken nokta ise iş ağı bağlantısı kurmada, diğer tarafın deneyimi, iş geliştirme potansiyeli, ihtiyaçlara daha hızlı cevap verebilmesi ve yatırım kapasitesini sağlayabilmesi iş ağının oluşmasında Liv Hospital'ı temsil etmede önemli faktörlerdir.

Erken ve hızlı uluslararasılaşmada işağlarının rolünün etkisini Liv Hospital grup koordinatörü Meri İstiroti şu cümlelerle açıklamıştır:

“Networkler bu sektör için çok önemli enstrümanlar. Söz konusu ülkenin iç dinamikleri yönünden rehberiniz olarak çalışıyorlar. Bu nedenle hem sosyal anlamda hem de ticari anlamda kilit öneme sahipler. Yaşınız, kazandığımız tecrübe, kazandığımız iş bağlantıları, doğru zamanda, doğru yerde olarak, doğru adımı atma. İşte bütün bunlar birleşerek sizi hedefe doğru götürüyor. Liv Hospital olarak oluşturduğumuz sağlık deneyimini gelişmekte olan ülkelere aktarmak, o bölgelerde de sağlık bakımı çıtasını bir basamak daha yükseltmek ve hastalara kendi  lkelerinde Türk doktorlarına erişim sağlamasını kolaylaştırmak için bu yatırımları yapıyoruz. Ülkemizin sağlık turizmi konusundaki liderliğini pekiştirmek yine önemli bir amaç. Biz 20 ülkede aktif faaliyet gösteren bir hastane olarak ülke dinamikleri, ihtiyaçları, yatırım kapasitesine göre bu seçimleri planlıyoruz. Bu iki ülkenin ihtiyaçları ve yatırım verimi kararımızın nedenini oluşturuyor.”

Liv Hospital yöneticisinin geçmiş deneyimleri ve elde edilen deneyim sonucunda iş ağı işletmenin erken ve hızlı uluslararasılaşmasında etkili olmaktadır. İşletmenin kendine has benzersiz özelliği rakiplerinden farklılaşarak işletmeye üstünlük sağlamaktadır.

Liv Hospital’ın erken ve hızlı uluslararasılaşmasında etkili olan önemli faktörler vardır. Bu faktörlerden en önemlisi yöneticilerin uluslararası vizyona sahip olması, işletmenin kuruluş fikrinden itibaren uluslararası pazarı hedeflemesi ve işletmeyi buna göre dizayn etmesi önemli rol oynamaktadır. Bir diğer faktör, uluslararası hedef pazar belirleyicileri ve bu pazarlara giriş yollarının belirleyicileri, sunulan sağlık hizmetinin pazarlanması ve tanıtımında kullanılan araçlardır. Bu belirleyiciler, işletmenin daha hızlı hedef pazar belirlemede ve hedef pazara girişte önemli rol oynamaktadır. Son olarak işletme yöneticisinin sahip olduğu eğitim ve deneyim, iş ağlarının oluşmasında ve oluşan işağlarının işletmenin uluslararası pazarlara genişlemesinde ve erken ve hızlı uluslararasılaşma sürecinde etkili olmaktadır.

Sonuç

Çalışmada Liv Hospital’ın erken ve hızlı uluslararasılaşması incelenmiştir. Hızlı ve erken uluslararasılaşan işletmeler konusu üzerine yapılan çalışmaların çoğunda yüksek teknoloji üreten işletmeler ele alınmıştır (avuşgil ve Knight,2015, s.6). Bu çalışmada sağlık hizmeti sunan Liv Hospital  rnek olmayını ele alarak, Liv Hospital’ın nasıl erken ve hızlı uluslararasılaştığı açıklanmaktadır.

Elde edilen veriler sonucunda, Liv Hospital Hospital'ın literatürde çokça atfı yapılan işletme özelliklerinden farklı özellikler sergilediği ortaya konmuştur. Yöneticilerin uluslararası pazarlarda faaliyette bulunma vizyonuna sahip olması ve işletmenin bölgede sağlık hizmetinde lider kuruluş olma misyonunun olması bunu sağlamıştır. İşletmenin uluslararasılaşmasında iş ağı bağlantılarının olması ise, işletmenin erken uluslararasılaşmasını kolaylaştırmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulardan ilki, işletme üst yönetiminin, işletmenin kuruluş fikrinden itibaren uluslararası olma hedefinin benimsenmiş olması ve kuruluşunu takiben kısa bir süre içerisinde uluslararasılaşmasıdır. Bu işletmenin uluslararasılaşması geleneksel uluslararasılaşma modellerinden farklı olarak aşama aşama değil hızlı ve erken olarak uluslararasılaştığını göstermektedir.

Türk özel zincir hastaneler öncelikle yurtiçi pazara hizmet vermiş ve daha sonra uluslararası pazarlara açılmışlardır (Üner vd.,2020, s.5). Liv Hospital özel zincir hastanelerden farklı olarak, işletmenin kuruluş fikrinden itibaren uluslararası pazarı hedeflemesi ve kuruluşunda itibaren uluslararası bir birimin olması Liv Hospital'ın erken ve hızlı uluslararasılaşmasını somut şekilde göstermektedir. Uluslararası hasta biriminin olması işletmenin uluslararasılaşmaya aktif bir şekilde dahil olduğunu açıklamaktadır. Uluslararası birim tüm hastane süreçlerinin izlenmesi, ihtiyaçların belirlenmesi ve hizmet kalitesini riske atmadan hızlı, etkili ve kaliteli hizmet sağlamayı üst yönetime bağlı olarak sürdürmektedir.

İkinci olarak, Liv Hospital'ın uluslararası ekibinin ve yönetimin birlikte hareketi işletmenin başarısını arttırmaktadır. Organizasyonun dinamik yapısı ve içsel etkenler, sahip olunan nitelikli hekim kadrosu, yüksek teknoloji kullanımı, yüksek riskli tedavilerin yapılabilmesi, marka ve sunulan sağlık hizmetini kişiselleştirerek ve farklılaştırması erken ve hızlı uluslararasılaşmada önemli rol oynamaktadır.

Üçüncü sonuç olarak, işletmenin hedef pazar seçiminde, ülkenin sağlık ihtiyacı, demografik belirleyiciler (yaş, cinsiyet, gelir vb), sağlık altyapısı, hizmet kalitesi ve hizmetin fiyatı, ödeme kanalları, cepten ödeme alternatifi, riskli tedavilerin yapılamaması ve hizmetin maliyeti hedef pazar belirlemede etkili olmaktadır. Bu belirleyiciler sayesinde Liv Hospital daha erken ve hızlı bir şekilde uluslararası pazarlarda faaliyet göstermektedir.

Bir diğ er sonuç, hizmetin niteliği hizmetin uluslararasılaşmasının yanında pazara giriş türünü de etkilemektedir. Liv Hospital hedef pazara girişte sağlık hizmet ihracatı yolunu tercih etmektedir. Sağlık hizmeti ihracatını yaparken de bağımsız aracilar, kendi ofisini açarak, devlet organları, kişiler ve kurumlar ile yapılan anlaşmalar ile gerçekleştirmektedir. Diğ er bir ihracat türü ise hedef pazara yönetim anlaşmasıyla girerek, sunulan hizmetin bir kısmını hedef pazarda tanı merkeziyle sunmakta bir kısmını ise Türkiye’ de gerçekleştirmektedir. Tanı merkezi ile yurtdışında varlığını göstererek hedef pazar hakkında detaylı bilgi toplamak, yurtdışında marka farkındalığı yaratmak, know-how konusunda yurtdışına yardımcı olmak ve hedef pazardaki teknolojik altyapıyı iyileştirmektedir.

Beşinci olarak, işletme yöneticilerinin geçmiş deneyimleri erken ve hızlı uluslararasılaşmada kolaylaştırıcı unsurdur. Liv Hospital medikal direktörü Meri İSTİROTİ’ nin sektör deneyimi, eğitim, iş süreçlerinin kararı, iş ağı bağlantıları, iş ağlarının yerinde ve zamanında kullanımı, iş ağlarını genişletmeleri ve hedef pazar seçimleri işletmenin yurtdışı pazarlara açılmalarında, erken ve hızlı uluslararasılaşmasını kolaylaştırıcı faktörlerdir. İşletme iş ağlarını geliştirerek hedef pazarlarda faaliyetine devam etmekte ve böylelikle daha geniş pazarlara ulaşmaktadır.

Sonuç olarak, Liv hospital, Türkiye’deki diğ er özel zincir hastanelerden ayrılarak kendine özgü benzersiz özellikler sayesinde erken ve hızlı bir şekilde uluslararasılaşmıştır. Bunun ana nedeni, yöneticilerin kuruluş fikrinden itibaren uluslararası olmayı hedefi, yönetimin uluslararasılaşmaya aktif olarak katılması, üst yöneticilerin stratejik kararları, uluslararası hedefleri, elde edilen deneyimler, eğitimi, uluslararası ekibin olması ve organizasyonun proaktif tutumu ve davranışı ve yenilikçi olması işletmenin uluslararasılaşmasını kolaylaştırmaktadır. Diğ er taraftan sunulan sağlık hizmeti kalitesi ve fiyatı, risk düzeyi yüksek tedavilerdeki başarı, kişiselleştirilebilen hizmet hızlı ve erken uluslararasılaşmayı etkilemektedir.

Çalışmada “Liv Hospital’ın erken ve hızlı uluslararasılaşma sürecine etki eden faktörler nelerdir?” ana sorusu üzerine yapılan çalışma ileride yapılacak olan çalışmalara ve profesyonel hizmet işletmelerinin uluslararasılaşması üzerine yapılacak çalışmalara temel olması ve katkı sağlaması beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Early And Rapid Internationalization Of Private
Hospitals Within The Scope Of Internationalization
Of Health Services: The Case Of Liv Hospital**

*

Burak Çetin – Aybüke Yalçın
Ankara Hacı Bayram Veli University

International trade and investment theories are explained under two main topics: the country level and the business level. The country-level explanations are as to why countries trade and how they gain a competitive advantage. On the other hand, in the explanations of the business level are why and how businesses internationalize and how to internationalize businesses gain competitive advantage and how they can maintain this advantage.

The concept of business internationalization taking part in many studies in the field of international business is explained with two different models. One of the These model is the Uppsala Internationalization Model, which was created by referring to the Uppsala University (Johanson ve Wiedersheim-Paul,1975; Johanson and Vahlne,1977) and Innovation Related Internationalization Model (Bilkey and Tesar, 1977; Cavusgil, 1980; Reid, 1981; Czinkota, 1982). These models, which reveal that businesses become internationalize gradually, explain internationalization as a process that consists of successive and stages, starting with the first step; the export stage, and extending to the complex structure of the foreign direct investment.

As a consequence of the changing environmental conditions, the differences in the way businesses do business and the changes in the stages of internationalization, it has become necessary to review the business internationalization process. Differ from traditional internationalization models, it has been observed that businesses engage in international activities in a short time following their establishment or with their establishment. The rapid impact of globalization, developments in communication technologies and information technologies, easier access to information have facilitated the early and rapid internationalization of businesses. In recent years, rapid changes have affected all businesses in the international arena. The international sales

and marketing activities of the business, the use of international resources, international joint ventures, collaborations, and foreign direct investments reveal that the enterprises become more internationalize faster than traditional businesses. The concept of rapid and early internationalize business is defined as businesses that become international within a short time after its inception and/or following its inception. The main differences between early and rapid internationalize businesses from traditional internationalize businesses; being internationally oriented businesses from inception, having a proactive international strategy, activate their international resources early, and starting ready to sell goods and services to worldwide markets. The business internationalization literature is examined, it is seen that there are many studies about business internationalization, and most of the studies are conducted within the scope of goods and/or goods-related services. However, there are rare studies on the internationalization of healthcare services. It includes studies on businesses that provide health services and produce health-related goods and services and their activities in international markets. Nevertheless, there are some limitations in the studies, first of all, there are no studies on the early and rapid internationalization of businesses that provide health services. Secondly, studies generally examine the external environment of the business and the impact of the external environment on the internationalization of the business has been examined. Thereby no studies are examining and researching the internal characteristics of the business. Thirdly, studies do not have generally explain the internationalization process and are related to health tourism. Finally, the studies conducted include government policies, decisions, and policies of international organizations, studies, and researches such as the health tourism market.

Numerous factors drive businesses to early and rapid internationalization. One of the most important factors; the increasing role of niche markets and the increasing demand for customized and special products have facilitated businesses to take part in international activities in a short time following their founding. Early and rapid internationalization of the business, the speed of the featured products to uncover opportunities for early and rapid internationalization business is stated as an important feature that leads to differentiation from other businesses.

The reason why service business becomes international differ from goods produce business is the service has its characteristics. The main characteristics

of the service are: the service is intangible, heterogeneous, and inseparable. The intangible feature of the service is that the service cannot be touched, imperceptible, unstocked, and pre-purchased, and tried in advance. The inseparability of the service, which is another feature, means that the production and consumption of the service are simultaneous. Healthcare services are an intangible product, both as human-process, value-adding services (e.g. heart surgery) and intangible services for the human mind (e.g. psychiatry). The services are classified as high contact and low contact services. High-contact services are services that directly bring together the producer and the consumer of the service, where production and consumption are together, and that are performed without using any intermediaries or vehicles in the delivery of the service. On the contrary, low contact service is services that can be reached by using an intermediary for the production of the service, with physical communication between the producer and the consumer of the service or with low communication.

The study is based on the main problem: “how and why does Liv Hospital early and rapid internationalize”. The data obtained in the research make suggestions for the internationalization of hospital enterprises providing health services. A case study method is used in research, which allows in-depth description and analysis in the qualitative research method. The interview was conducted with the Liv Hospital group coordinator in a semi-structured interview. The interview made at the Liv Hospital (Ulus branch) management office took place in approximately 50 minutes.

Liv Hospital, different from other private hospital chains in Turkey thanks to its unique features has rapid and early internationalize. The main reason for this is that the managers aim to be international from the founding idea, the management's active participation in internationalization, the strategic decisions of the top managers, the international goals, the experience gained, the training, having the international team, and the proactive attitude and behavior of the organization and the innovation facilitate the internationalization of the business. On the other hand, the quality and price of healthcare services offered, success in high-risk treatments, customized health services affect rapid and early internationalization.

The study conducted on the main question is expected to be a basis and contribute to future studies and professional service business internationalization.

Kaynakça / References

- Aggarwal, R.(1999). Technology and globalization as mutual reinforces in business: Re-orienting strategic thinking for the new millenium. *Management International Review*, 2, 83-104. Doi 10.1007/978-3-322-90991-6_6.
- Andersen, O.(1993). On the internationalization process of firms: A critical analysis. *Journal of International Business Studies*, 24, 209-231.
- Andersen, P H., ve Strandskov, J. (1997). International market selection: A cognitive mapping perspective. *Journal of Global Marketing*, 11, 65-84. Doi https://doi.org/10.1300/J042v11n03_05.
- Andersson, S., Evers, N., ve Griot, C.(2013). Local and international networks in small firm internationalization: cases from the Rhône-Alpes medical technology regional cluster. *Entrepreneurship&Regional Development Journal*, 25, 867-888.
- Andersson, S., Evers, N., ve Kuivalainen, O.(2014). International new ventures: Rapid internationalization across different industry contexts. *European Business Review*, 26, 390-405. Doi <https://doi.org/10.1108/EBR-05-2014-0040>.
- Bell, J. (1995). The internationalization of small computer software firms: A further challenge to stage theories. *European Journal of Marketing*, 29(8),60-75.
- Bilkey,W.J., ve Tesar,G.(1977). The export behaviour of smaller-sized wisconsin manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*, 8, 93-98. Doi <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490783>.
- Buckley, P. J., Pass, C. L., ve Prescott, K. (1992). The internationalization of service firms: A comparison with the manufacturing sector. *Scandinavian International Business Review*, 1(1), 39–56.
- Calantone,R.J., Çavuşgil,S.T., Schmidt J. B., ve Shin, G.C.(2004). Internationalization and the dynamics of product adaptation an emprical investigation. *The Journal of Product Innovation Management*,21, 185-198. Doi <https://doi.org/10.1111/j.0737-6782.2004.00069>.
- Chandra, Y., Styles, C., ve Wilkinson, I. F.(2012). An Opportunity based view of rapid internationalization. *Journal of International Marketing*, 20, 74-102. Doi <https://doi.org/10.1509/jim.10.0147>.
- Chang, J.(2011). The early and rapid internationalization of Asian emerging MNEs. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 21, 171-187. Doi <https://doi.org/10.1108/10595421111117452>
- Cicic, M., Patterson, P. G., ve Shoham, A. (1999). A conceptual model of the internationalization of service firms. *Journal of Global Marketing*, 12(3), 81–106.
- Coviello, N. Munro,H.(1997). Network relationships and the internationalisation process of small software firms. *International Business Review*,6(4),361-386.

- Coviello, N. E.(2006). The network dynamics of international new ventures. *Journal of International Business Studies*, 37,713-731. Doi <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400219>.
- Creswell J.W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. New York, USA, Sage Publications.
- Czinkota, M. R. (1982). *Export development strategies: U.S. promotion policy*. Newyork.Praeger.
- Çavuşgil, S. T.(1980). On the internationalization process of firms. *European Research*, 8, 273-281.
- Çavuşgil, S. T., ve Zou, S. (1994). Marketing strategy performance relationship: An investigation of the emprical link in export market ventures. *Journal of Marketing*, 58, 1-21. Doi <https://doi.org/10.1177/002224299405800101>.
- Çavuşgil,S.T., Knight,G., ve Üner,M.M. (2011). *Türkiye’de küresel doğan işletmeler*. Ankara, Detay Yayıncılık.
- Çavuşgil, S. T., ve Knight,G. (2015). The born global firm: An entrepreneurial and capabilities perspective on early and rapid internationalization. *Journal of International Business Studies*, 46, 3-16. Doi <https://doi.org/10.1057/jibs.2014.62>.
- De Massis, A., Kotlar, J.(2014). The case study method in family business research: Guidelines for qualitative scholarship. *Journal of Family Business Strategy*, 5(1). 15-29. Doi <https://doi.org/10.1016/j.jfbs.2014.01.007>.
- Downe-Wamboldt,B.(1992). Content analysis: Method, Applications and Issues. *Health Care for Women International*, 13,313-321.
- Evers, N., ve Knight,J.(2008). Role of international trade shows in small firms interantionalization: A network perspective. *International Marketing Review*, 25(5),544-562.
- Fillis, I.(2001). Small firm internationalisation: An investigative survey and future research directions. *Management Decision*, 39, 767-783. Doi <https://doi.org/10.1108/00251740110408683>.
- Freeman, S, Edwards,R., ve Schroder, B.(2006). How smaller born-global firms use networks and alliances to overcome constraints to rapid internationalization. *Journal of International Marketing*, 14(3), 33-63. Doi <https://doi.org/10.1509/jimk.14.3.33>.
- Gassman, O., ve Keupp, M.M.(2007). The competitive advantage of early and rapid internationalising SMEs in the biotechnology industry: A knowledge based view. *Journal of World Business*,42, 350-366.

- Graneheim, U.H., Lundman, B.(2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24,105-112.
- Holden, C. (2002). The internationalization of long-term care provision: Economics and Strategy. *Global Social Policy*, 2(1), 47–67.
- Holden, C. (2003). Actors and motives in the internationalization of health business. *Business and Politics*, 5(3), 287–302.
- Holden, C. (2005). The internationalization of corporate healthcare: Extent and emerging trends. *Competition & Change*, 9(2), 201–209.
- Hutchinson, K., Alexander, N., Quinn, B., ve Doherty, A. M.(2007). Internationalization motives and facilitating factors: Qualitative evidence from smaller specialist retailers. *Journal Of International Marketing*, 15(3), 96-122. Doi <https://doi.org/10.1509/jimk.15.3.96>.
- Javalgi, R. G., ve Martin, C. L. (2007). Internationalization of services: Identifying the building-blocks for future research. *Journal of Services Marketing*, 21(6), 391–397.
- Jang, S. C., Morrison, A. M., ve O’leary, J. T.(2004). A Procedure for target market selection in tourism. *Journal of Travel&Torusim Marketing*, 16, 19-33. Doi https://doi.org/10.1300/1073v16n01_03.
- Jayachandran, C., Chandran, R., ve O’Hara, L. (1992). Internationalization of multihospital systems. *Journal of Hospital Marketing*, 6(2), 183–196.
- Johanson, J., ve Mattsen, L.-G. (1988). Internationalization in industrial systems—a network approach. Hood, N. y Vahlne J.E. (Ed.), *Strategies in Global Competition* içinde, Croom Helm, London
- Johanson, J., ve Wiedesheim-Paul, F.(1975). The internationalization of the firms—four Swedish cases. *Journal of Management Studies*, 12(3), 305-323. Doi <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.1975.tb00514>.
- Johanson, J. E.(2004)._Factors Influencing the Early Internationalization of High Technology Start-ups: US and UK Evidence. *Journal of International Entrepreneurship*, 2, 139-154. <https://doi.org/10.1023/B:JIEN.0000026910.87323.4e>.
- Johanson, J., ve Vahlne, Jan-E.(1977). The internationalization process of the firm—A model of knowledge development and increasing foreign market commitments. *Journal of International Business Studies*, 8, 23-31. Doi <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490676>.
- Liv Hospital Hospital (2019). *Liv Hospital Hospital Faaliyet Raporu*. 25.06.2020 tarihinde https://cms.LivHospitalhospital.com/uploads/HospitalFiles/Faaliyet/file/faaliyet_2018.pdf adresinden erişilmiştir.

- Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S. T., Horsfall, D., ve Mannion, R. (2011). *Medical tourism: Treatments, markets and health system implications: A scoping review*. Paris: OECD.
- Lunt, N., Smith, R. D., Mannion, R., Green, S. T., Exworthy, M., Hanefeld, J., et al. (2014). Implications for the NHS of inward and outward medical tourism: A policy and economic analysis using literature a review and mixed-methods approach. *Health Services and DeLiv Hospitalery Research*, 2(2).
- Kalyoncuoğlu, S., ve Üner, M.M.(2010). Küresel doğan işletme kavramı ve işletmelerin küresel doğmasına etki eden kurucu/üst düzey yönetici özellikleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(3),1-42.
- Kalinic, I. ve Forza, C.(2012). Rapid internationalization of traditional SMEs: Between gradualist models and born globals. *International Business Review*, 21, 694-707. Doi <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2011.08.002>.
- Keen, C., ve Etemad, H.(2012). Rapid growth and rapid internationalization: The case of smaller enterprises from Canada. *Management Decision*, 50, 569-590. Doi <https://doi.org/10.1108/00251741211220138>.
- Knight, G. A., ve Çavuşgil, S.T.(1996). The born global firm: A challenge to traditional internationalization theory. *Advances In International Marketing*, 8,11-26.
- Loane, S., Bell, J.D., ve McNaughton, R.(2007). A cross-national study on the impact of management teams on the rapid internationalization of small firms. *Journal of World Business*, 42, 489-504. Doi <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2007.06.009>.
- Madsen, T.K., ve Servais P.(1997). The internationalization of born globals: An evolutionary process?. *International Business Review*, 6, 561-583. Doi [https://doi.org/10.1016/S0969-5931\(97\)00032-2](https://doi.org/10.1016/S0969-5931(97)00032-2).
- Mort, G. S., ve Weerawardena, J. (2006). Network capability and international entrepreneurship: How networks function in Australian born global firms. 23(5),549-572.
- Nam, H.-J., An, Y. (2017). Patent, R&D and internationalization for Korean healthcare industry. *Technological Forecasting and Social Change*, 117, 131-137.
- Oviatt, M. B., ve McDougal P. P.(1994). Toward a theory of international new ventures. *Journal of International Business Studies*, 25, 47-64. Doi <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490193>.
- Oviatt, B. M., McDougall, P. P.(1995). Global start-ups: Entrepreneurs on a worldwide stage. *Academy of Management Perspectives*,9,30-44. Doi <https://doi.org/10.5465/ame.1995.9506273269>.

- Outreville, J. F. (2007). Foreign direct investment in the health care sector and mostfavoured locations in developing countries. *The European Journal of Health Economics*, 8(4), 305–312.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L.,(1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*,49,41-50.
- Persinger, E. S., ivi, E., Vostina, S. W.(2007). The Born Global Entrepreneur In Emerging Economies. *International Business&Economics Reserch Journal*, 6(3) 73-82.
- Pla-Barber, J.E. ve Ghauri, P. N. (2012). Internationalization of service industry firms: Understanding distinctive characteristics. *Service Industries Journal*, 32(7), 1007–1010.
- Reid, Stand D.(1981). The decision maker and export entry and expansion. *Journal of International Business Studies*, 12(2),101-112. Doi <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490581>.
- Rennie, M. W.(1993). Born global. *The McKinsey Quarterly*, 45.
- Rialp, A., Rialp, J., Urbano, D., ve Vaillant, Y.(2005a). The born global phenomenon: A Comparative case study research. *Journal of International Entrepreneurship*, 3, 133-171. Doi <https://doi.org/10.1007/s10843-005-4202-7>.
- Rialp, A., Rialp, J., ve Knight, G. A.(2005b). The phenomenon of early internationalizing firms: What do we know after a decade (1993-2003) of scientific inquiry?. *International Business Review*, 14, 147-166. Doi <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2004.04.006>.
- Rosengren, K. E.(1981). *Advances in content analysis*.Sage Publications
- Smith, R. D. (2004). Foreign direct investment in the health care sector and most-favoured locations in developing countries. *Social Science & Medicine*, 59(11), 2313–2323.
- Styles, C., Genua, T.(2008). The rapid internationalization of high technology firms created through the commercialization of academic research. *Journal of World Business*, 43, 146-157. Doi <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2007.11.011>.
-  ner, M.M., etin, B., ve avuşgil,S.T.(2020). On the internationalization of Turkish Hospital chains: A dynamic capabilities perspective. *International Business Review*, 29,1-11.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. 3rd Edition, Applied Social Research Methods, Vol. 5, Sage Publications, London
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara.Seçkin.
- Wirtz, J., ve Lovelock, C. (2016). *Services marketing: People, technology, strategy* (8th ed.). New Jersey: World Scientific.

- Xing, Y., Liu, Y., ve Lattemann, C. (2018). Institutional logics and social enterprises: Entry mode choices of foreign hospitals in China. *Journal of World Business*. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2018.11.004>
- Zahra, S. A., Irealnd, R. Duane, H., ve Michael A.(2000). Internatioanl expansion by new venture firms: International diversity, mode of market entry, technological learning and performance. *The Academy of Management Journal*, 43(5),925-950. Doi <https://www.jstor.org/stable/1556420>.
- Zain, M., ve Ng,Siew I.(2006). The impacts of network relationships on smes' internationalization process.*Thunderbird International Business Review*, 48,183-205. Doi <https://doi.org/10.1002/tie.20092>.
- Zhou, L.(2007). The effects of entrepreneurial ProcLiv Hospitality and foreign market knowledge on early internationalization. *Journal of World Business*, 42,281-293. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2007.04.009>.
- Zucchella, A, Palamara G., ve Denicolai, S.(2007). The drivers of the early internetionalization of the firm. *Journal of World Business*, 42, 268-280. Doi <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2007.04.008>.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çetin, B. ve Yalçın, A. (2021). Sağlık hizmetlerinin uluslararasılaşması kapsamında özel hastanelerin erken ve hızlı uluslararasılaşması: Liv Hospital örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1306-1337. DOI: 10.26466/opus.773582

The Political Sociology of International Organisations (IOs) in the Age of Neoliberal Globalisation

DOI: 10.26466/opus.797023

*

*Görkem Altınörs

*Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, Bilecik/Türkiye

E-Mail: gorkem.altinors@bilecik.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7314-9349](https://orcid.org/0000-0001-7314-9349)

Abstract

The aim of this research is to understand how international organisations (IOs) shape the politico-sociological structure of the nation-states in the age of neoliberal globalisation. IOs have become the most dominant actors of the liberal international order in the post-war era. This article specifically focusses on the Bretton Woods (BW) institutions, namely International Monetary Fund (IMF), the World Bank (WB), and the World Trade Organisation (WTO) and their impact on the political sociology of the sovereign states. This article argues that the IOs, especially the BW institutions, eventually shape the political sociology of nation-states in two ways. First, it changes the ideological structure of the country, and second it increases the authoritarian tendencies in these countries. To analyse the paradigm, this research studies the Turkish case vis-à-vis its relationship with the IMF since the 1960s. On the ideological side, the BW institutions involvement in the Turkish political economy cause the rise of political Islam since the 1980s. For the authoritarian tendencies, the relationship with BW institutions increased the level of authoritarianism, and as a matter of fact, it even triggered the coup d'état in 1980.

Keywords: *Neoliberal Globalisation, International Organisations, Political Sociology, Bretton Woods.*

Neoliberal Küreselleşme Çağında Uluslararası Örgütlerin Politik Sosyolojisi

*

Öz

Bu çalışmanın amacı uluslararası örgütlerin küresel neoliberalizm çağında nasıl ulus devletlerin sosyopolitik yapılarını şekillendirdiğini anlamaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası örgütler liberal uluslararası düzenin en etkin aktörleri haline gelmiştir. Bu makale özellikle Bretton Wood örgütlerine, ismen Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'ne ve bunların egemen devletlerin siyasal sosyolojileri üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Bu makaleye göre uluslararası örgütler, özellikle de Bretton Wood örgütleri, nihai olarak ulus devletlerin politik sosyolojisini iki biçimde şekillendirmektedir. İlk olarak o ülkenin ideolojik yapısını değiştirmekte, ikinci olarak da o ülkelerdeki otoriter meyilleri artırmaktadır. Bu paradigmayı incelemek için, bu çalışma Türkiye'nin 1950'lerden bu yana süregelen IMF ile olan ilişkilerini incelemektedir. İdeolojik tarafta, Bretton Wood örgütlerinin Türkiye'nin politik ekonomisi ile angajmanı 1980'lerden bu yana siyasal İslam'ın yükselişine neden olmuştur. Otoriter eğilimler için ise, Bretton Wood örgütleri ile angajman Türkiye'de otoriter eğilimleri artırmış, hatta 1980'de darbe yapılmasını dahi tetiklemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Neoliberal Küreselleşme, Uluslararası Örgütler, Siyaset Sosyolojisi, Bretton Woods.*

Introduction

The aim of this research is to understand how international organisations (IOs) shape the politico-sociological structure of the nation-states in the age of neoliberal globalisation. IOs have become the most dominant actors of the liberal international order in the post-war era. This article specifically focusses on the Bretton Woods (BW) institutions, namely International Monetary Fund (IMF), the World Bank (WB), and the World Trade Organisation (WTO) and their impact on the political sociology of the sovereign states. This article argues that the IOs, especially the BW institutions, eventually shape the political sociology of nation-states in two ways. First, it changes the ideological structure of the country, and second it increases the authoritarian tendencies in these countries. To analyse the paradigm, this research studies the Turkish case vis-à-vis its relationship with the IMF since the 1960s. On the ideological side, the BW institutions involvement in the Turkish political economy cause the rise of political Islam since the 1980s. For the authoritarian tendencies, the relationship with BW institutions increased the level of authoritarianism, and as a matter of fact, it even encouraged the coup d'état in 1980.

Today, there are approximately 330 international governmental organisations (Pavehouse, Nordstrom, and Warnke, 2004) and 37,500 international non-governmental organisations (Rittberger, Zangl, Kruck and Dijkstra, 2019) in the world. Clearly, IOs have become one of the cornerstones of the international order. Though, they do not accept them as sovereign actors of the international system, even the neo-realists highlight the importance of IOs. No need to say, liberals give a great importance to the IOs as they are the crucial point for them in terms of institutionalising and regulating the once anarchical society of the international.

It is fairly safe to argue that, the importance of IOs have increased in the Washington Consensus era and their roles are shaped by globalisation. Many would argue that today, globalisation is stealing the sovereignty of the nation-states in many areas, and IOs are playing the key role in there. However, when we look at the overall literature, it is predominantly focussing on the political relationship between the states and globalisation. However, the political sociology of the impact of the globalisations and/or the IOs on the national sovereign states are widely ignored. This research asks this question: to what extent do the IOs shape the political sociology of the sovereign states?

This research argues that the impact of IOs on the political sociology of the sovereign states is in two-folds. First, it changes the ideological structure, and second it increases the authoritarian tendencies. This article will analyse the relationship between Turkey and the BW institutions from a historical perspective. First a general evaluation is given. Second, it will examine the rise of political Islam as the ideological change. Finally, the article will focus on the authoritarian inclinations.

The Impact of IOs on the Politico-Sociological Structure of the Nation-States

Between 1947 and the collapse of the Soviet Union, the IMF and the World Bank decisions were generally determined by two main criteria. The first one is to provide funding to large-scale projects for the World Bank or policies for the IMF enabling main industrialised countries to increase exports; and the second one is, to refuse to help regimes that are seen as a threat by the United States government and other important shareholders. To exercise this policy these institutions have maintained a general tactic. They were more flexible towards right-wing governments that are faced a strong left opposition than towards left-wing governments that are faced strong opposition from the right (Toussaint, 2004). To intervene in the political economies of the Third World countries (also semi-peripheral countries) the Bretton Woods institutions establish agencies in these countries. These agencies exercise their own rules, but these rules are generally developed on the recommendations of the Bretton Woods institutions. They are usually staffed by the technocrats rooted in these institutions. Finally, above all, these agencies work for creating a stable and trustworthy source for demands of these institutions which are 'viable loan proposals' (Toussaint, 2004).

As Aydin asserts the coup d'état of 1980 represents a milestone in the integration of Turkey into the world economy. Within the auspices of the military junta, the IMF and the World Bank began to have a strong influence on the arena of Turkish policy-making. Thereafter the coup d'état, a three-year stand-by agreement was signed by the government that is engaged with the military junta in 1980. This agreement could be assumed as the end of the Turkish national sovereignty on the Turkish policymaking process. The leg-

islative functions of the Turkish Parliament were bypassed with the implementation of the performance criteria for the fiscal and monetary policies and these functions of the Parliament were canalized to the Bretton Woods institutions. The decision-making process was centralised to the government in which these institutions have been embedded (Aydin, 2005, p. 43). The World Bank and the IMF, so-called the Bretton Woods institutions apply a strong influence policy to support its network of loans.

The circumstances of the economy in the late 1970s were in an inconsistent situation. Especially there was a strong influence of the sanctions of the United States. This situation forced Turkish governments before the coup d'état to highlight the advantages of the free market economy as suggested by Bretton Woods institutions. Stabilisation policies that were introduced on 24 January 1980 were established in the light of this situation (Aydin, 2005, p. 44). Within the implementations of Bretton Woods institutions, some identity and urbanisation problems have occurred as well. "This transformation and struggle, among other things then, involves a dialectical interplay between forces and that is relatively cosmopolitan, and others that are more territorially bounded, such as nationalist movements and ideologies, military-security structures, particular linguistic forms and pattern of identity" (Gill, 1991, p. 62).

The Kurdish question cannot be thought without the implementations of the neoliberal paradigm. Although it is an identity issue and the appearing reasons for the problem are the denial of their identities and assimilation of them by the state, there are some more detailed economic reasons underneath. The two main economic activities of the Kurdish people who live in the South-East part of Turkey was smuggling of goods from the Middle East, and the animal husbandry until the early 1980s. The most significant reasons for the smuggling are the unsustainable agriculture and the failure of the state in improving their economic conditions. But, after the trade liberalisation, the demand for smuggled goods rapidly decreased. Animal husbandry was also influenced by the neoliberal transformation. There are two liberalisation-based reasons for this. Firstly, the privatisation of the meat and animal food industries and secondly, freeing of meat imports. For instance, from 1980 to 1997, the sheep population in Turkey decreased from 49 million to 32 million (Cam, 2002, p. 99)

The effects of neoliberal transformation also can be observed in the problems of urbanisation. A huge housing problem has arisen since the early 1980s. The problem has accelerated due to the massive migration from rural regions to the cities. The sectoral shift from agriculture to the industry in the context of neoliberalism can be counted as the main reason for the migration. The flexible administration of the governments to create cheap labour also played a key role in the issue (Cam, 2002, p. 104). "Municipal services to shanty towns and the working-class quarters of the cities have been expanding significantly. Partial property rights are granted to former squatters and municipal restrictions on new buildings are relaxed which lead to dramatic increases in capital gains to certain residents of shanty towns located near city centres. Hence lower wages may lose their significance in a social atmosphere where the wage as such starts to become a secondary element determining the welfare of the family" (Boratav, 1990, p.224).

The proportion of gecekondu (shantytown) dwellers covers more than half of the urban population in 2002. It was almost 25 per cent in 1980. Here, the Turkish term gecekondu was used because of its sui generis features (Cam, 2002, p.104) (Keles, 1993). The impact of the IMF on the political and social structure of Turkey are going to be examined in two sections hereupon as the rise of political Islam and the authoritarian state.

The Ideological Change

The rise of Political Islam in Turkey has become a new phenomenon in the last two decades. Analysing this case with only considering identity issues will be superficial. The historical course of the political economy of Turkey embodies the blueprints of this fact. As Bedirhanoglu and Yalman point out neoliberal transformation processes in different countries have been assumed as "passive revolutions" by several Gramscian studies. Here, passive revolution represents a slow and top-down social transformation with the hands of cooperation of different classes over the political scene in the name of *transformism* (Bedirhanoglu and Yalman, 2010, p.109) which attempts to assimilate or dissolve the opposition via policies that applied without suppression of organized working-class (Morton, 2007). In some studies, "winning coalitions" has been debated to explain the strategy of the application of the neoliberal transformation (Evans, 1992).

In Gramscian words, the relationship between the state and the civil society in the half-century between the 1920s and 1970s can be thought as one in which the coercive aspect of the rule is more salient as state-building was prioritised. On the other hand, the same relations in the post-1980s period can be understood as an ideological struggle for the hegemony (Dikici-Bilgin, 2009, p.113). After the coup d'état of 1980, a new ideology has risen which is a synthesis of Ottoman Islam, Turkish popular culture and an emphasis on the dangers of ideological fragmentation. In Gramscian way of thinking, it can be assumed that family, mosque and military barracks have become the privileged institutions as a new historic bloc (Dikici-Bilgin, 2009, p.113-114).

To transform the economy of Turkey, various specific policies have been applied since the early 1980s. This process covers a transition from a state-dominated and protectionist model to a market-oriented model via liberalisation of trade, privatization of state-oriented enterprises and increasing competitiveness (Atasoy, 2009, p.1). In the post-crisis era, the AKP came into the power and their first declaration was their commitment to the IMF-led economic programme and to sustain the implementation of policies to complete the conditions for joining the EU (Aydin, 2005, p.219). The AKP cooperated with the IMF to cut public spending, control wages, roll back agricultural support, and, privatize enterprises and natural resources. Also, the AKP used a spiritual and religious language to employ its policies and without this spiritualisation, these policies of the neoliberal paradigm cannot be sustained (Tugal, 2009, p.55-56).

The regulations made by the AKP to accomplish EU-oriented democratic reforms which include liberalisation of the economy have been often assumed as the institutionalisation of Islamism in Turkey with a hidden agenda. This institutionalisation refers to a shift from Kemalist state ideology to political Islamism (Atasoy, 2009, p.3). "An Islamic intersection with European framing of neoliberal practices gains meaning within this context among the social forces which utilize a distinct neoliberal imaginary in the social and material relations of reconstituting the Kemalist state" (Atasoy, 2009, p.11). As well as the EU, the IMF played a key role as the mechanism of the international coercion to determine the policy-making process of Turkey. "Empirical research on 'international coercion' – defined as the exer-

tion of international pressures for policy imitation among countries – focuses on the role of dominant states and multilateral organizations in affecting policy results” (Atasoy, 2009, p.13).

Here, she suggests that the IMF, the EU, the United States, and the World Bank are not only examples for international coercion. To extract the point, she utilizes a term from works of Slavoj Žižek. In this context, the members of the symbolic class (Žižek, 2000, p.322) play a key role as the agents of international coercion. As she points out, the symbolic class stands for a range of group which involves religious groups, academics, scholars, journalists, and others whose domain of work includes the production of a symbolic universe (Atasoy, 2009, p.13).

A term from Poulantzas, “crystallisation of different class strategies”, could be used here to make a connection with Gramsci’s war of position (Bedirhanoglu and Yalman, 2010). As Mouffe asserts, the power is exercised in the society with a struggle that tries to organize consent for convincing people about a social change model, in Gramsci’s war of position (Mouffe 1979, p.168 - 204). Here, Atasoy gives an example from Turkey. As she demonstrates “...this is played out over the bellicose unitary imagery of Kemalism in a way that connects an Islamic orientation to the politics of neoliberal social transformation” (Atasoy, 2009, p.108). The political Islam as a political project has risen due to the absence of a strong Leftist movement in Turkey. Although one of the reasons for this absence is the antipathy of people to the vulgar Marxism, the role of the military junta is extremely important in this context. This political Islamism covers a strong counter-movement against Kemalist developmentalism, Kemalist secularism and the Istanbul-based bourgeoisie which accompanies Kemalist developmentalism. This Kemalist paradigm embodies the authoritarian and homogenized culture of civil-military state bureaucrats (Atasoy, 2009, p.108). There are several reasons for the absence of a strong Leftist movement in Turkey. But, the coup d’état of 1980 can be accepted as the fundamental reason for it. Within the global phenomenon of the paradigm shift towards neoliberalism, Turkish state applied the structural reform of 24 January 1980 in order not to be isolated from the global environment. The military coup accompanied this reform package after almost nine months. Thereafter, the junta had suppressed any fraction of Leftist actions in the following three years

to create an unopposed environment for the governments that would maintain the reform package. Undoubtedly, the international coercion played a key role in this context. The letter of intent that was given to the IMF by the government before the coup d'état shows us the dominant classes of Turkey and the government were the part of this coercion. This agreement between internal and external dominant powers brings the Gramscian term *transformismo* to the mind.

To make a comprehensive analysis of the political positioning of Islamic groups against the power players of the old Kemalist state, the Gramscian term of 'war of positions' should be highlighted. Although they are against it, the Islamic groups share the same pro-developmental bias with the Kemalist State because of not only their ideological structure of Turkish Islam but also their internationalisation of developmental ideology that obstructs their attempt to create a 'cultural hegemony' in the state. Therefore, this situation led them to the foundation of their emergence as a 'neo-bourgeoisie'. Culturally, this new class is different from the secular one. However, there is still an absence of power to create hegemony. This creating of hegemony is crucial for them to maintain a system of social reconstruction managing via the apparatuses of the state which are coercion and consent. In this context, there are two main bases of the environment of political Islam. First, the growing Islamic mobilisation via the democratization packages of the EU negotiations; and the second, reinstatement of the relation between culture and capital in the context of neoliberalism (Atasoy, 2009b, p.123). "Through a commitment to the IMF program mixed with a certain dose of pragmatism and its pro-active approach to Turkey's relations with the EU, the JDP (AKP), in office, has contributed to Turkey's economic recovery and an intense phase of democratization reforms that were already underway before the party had assumed power" (Onis, 2006, p.29).

For the first one, it can be claimed that it is not only an implementation of the EU but also an enforcement of the Bretton Woods institutions, particularly the IMF. Because, the democratisation process cannot be thought without the IMF. Therefore, within the democratisation discourse, the Islamic mobilisation in Turkey has been assisted by the IMF. Among the second one, there is clear participation of the IMF. The Bretton Woods institutions have implemented a reinstatement process towards the peripheral and

semi-peripheral countries within the neoliberalisation paradigm. According to these processes, the capital structure of countries has been redesigned to realise the passive revolution. This includes the redistribution of the capital. Inside this, the relation between culture and capital has been changed. In Turkey, political Islam has arisen from within this context. A new type of bourgeoisie has risen during the 1990s following this reinstitution of the relation between capital and culture. This new bourgeoisie can be denoted as the authentic bourgeoisie (Laciner, 2007) and the conventional one can be described as comprador bourgeoisie. Because the conventional bourgeoisie of Turkey had arisen from the statist (statist) policies of the young Republic in the pre-1970s period. Therefore, the Istanbul-based bourgeoisie has been statist and secular. The authentic bourgeoisie is based on the Anatolian tigers (this term is used for non-Istanbul-based enterprises) and they embody the authentic features of the Anatolia such as being religious. This competition of the authentic and comprador bourgeoisie also occurs at the institutional platform. TUSIAD is the organisation for the Istanbul-based companies, and MUSIAD (Organisation of Independent Industrialists and Businessmen) consists of the Anatolian tigers. It can be assumed that MUSIAD is the result of the bourgeoisification of Anatolian employers.

It is better to emphasise the passive revolution here. A passive revolution combines two points. A revolution from above without mass participation and a slow but intense social transformation in which the progressive class finds itself enforced to advance in a more or less surreptitious compromised fashion (van der Pijl, 1997, p.128). The passive revolution of political Islam in Turkey shows both these features. There is no mass and bottom-up participation in this revolution. This revolution is a top-down process and it has a slow but intense social transformation. The rise of the conservatism in Turkey (Carkoglu and Kalaycioglu, 2009) can be thought within this slow and intense social transformation. In this point, the erosion of the sovereignty of the nation-state must be emphasised. As Aydin claims "the conditionalities imposed on less economically developed countries by the IMF, the World Bank and the WTO, acting on behalf of corporate capital, contribute further to the erosion of the sovereignty of the nation-state" (Aydin, 2005, p.207). To clarify the point, the Coxian description of different forms of states should be given. As he points out, to the national economy from the external impacts, the welfare-nationalist state was established. On the

other hand, the reason that the neoliberal state was built is to create a security network in which states seek their economic growth in a stable alliance system as a member of an open world economy (Cox, 1987, p.219).“Cox not only attributes a moderate degree of domestic autonomy or agential power to the state but also grants it a moderate international agential power to shape the international system” (Hobson, 2000, p.133).

The characteristics of the Turkish welfare-nationalist state can be given as secularist and socio-economic developmentalist statism. Tugal assumes the economic developmentalist aspect of the state as a corporatist model of capital accumulation (Tugal, 2009, p.41) “The history of the Turkish nation-state can be seen as a political project to create a citizenry with a moral-intellectual outlook receptive to legal-rational domination (authority) organized based on a nationalist ideology” (Öncü, 2003, p.310). As Yeldan asserts, to facilitate the hegemony of international finance capital, the mechanisms of states had to be transformed (Yeldan, 2006, p.193). Within the neoliberal paradigm, the characteristics of the Turkish state have been transformed as well. Because, the previous model could not respond rapidly to the financial crises due to embedded patronage- led environment of electoral politics (Ayata, 1996). Its secular structure has been at stake due to the rising political Islam and its state-based developmental perception has been diminished because of the privatisation process. On the other hand, due to the failure of previous (especially nationalist Kemalism) populisms, the Islamic type of populism has emerged. Because this failure left the Islamic one as the only untarnished cultural system (Tugal, 2009, p.20).

To sum up, the phenomenon of rising political Islam in Turkey can be traced back to the 1980s. The neoliberal transformation policies which include the privatisation of state-oriented companies, liberalisation of trade, cuts on public spending, controlling wages, deunionised working life and the shift from agriculture to industry, brought a new fact with themselves that is passive revolutions. In Turkey, this fact has occurred within transformism that consists of the authentic bourgeoisie and international powers such as the IMF and the EU. It has been also upheld by the global phenomenon of the state transformation from national to neoliberal. Therefore, a new and strong ideology, political Islam had risen in Turkey. The togetherness of neoliberalist coercion from outside and the authenticity of Islam makes the ideology stronger. Briefly and metaphorically, as the name of

Yildiz Atasoy's book (Atasoy, 2009), a marriage between Islam and neoliberalism has been observed in the Washington consensus era. Here, the role of the IMF could be the registrar officer who solemnizes the ceremony. Also, this marriage is photographed on the cover of Zulkuf Aydin's book (Aydin, 2005) with a snapshot from Istanbul that demonstrates the harmony of golden arches, minarets and the Turkish flag.

The Authoritarian Change

The coup d'état of 1980 can be accepted as one of the most authoritarian intervention not only for the working class but also for social life generally. The main state policy during the early 1980s can be given as struggling against the obstacles to the existing capital accumulation strategy, and liberalisation of trade and finance. These policies are supported by the IMF through the period (Cakmakci and Oba, 2007, p.702). As one of the accompaniments of the passive revolution, Caesarism can be observed in Turkey during the neoliberal transformation process. "The military coup of 1980 signified not only a change in the political regime but also a change in the form of the state which maintains itself despite the return to a civilian government within the confines of an authoritarian constitution put into effect by the referendum in 1982" (Yalman, 2009, p.298)

The authoritarian character of the state has been institutionalised with the iron fist of the military junta and continued with the constitution that prepared by them. Throughout the Washington consensus era, the paternalist state authoritarianism of Turkey has remained. "The case of Turkey is an intriguing example to develop an analysis of how the IMF-imposed stabilisation programmes functioned not only as adjustment strategies but also as hegemonic projects for dominant classes to entrench their hegemony in the wake of a crisis within the context of an authoritarian form of the state. The key to the puzzle as to why neoliberalism as a hegemonic discourse has prevailed in the Turkish context necessitates an analysis of the relations between the state and a set of differentiated capitalist interests on the one hand, and the internationalisation of specific policy regimes on the other" (Yalman, 2010). The IMF's position here can be accepted as an apparatus of international coercion. Through the IMF-led stabilisation programmes, the political structure of Turkey has been influenced as well as its

economic structure. The ambition of dominant classes to apply their hegemonic projects fatefully brought the authoritarian state.

There are many concerns about the authoritarian character of the AKP today (The Economist, 2011; The Guardian, 2011). But, this fact cannot be thought separately from the last three decades. The AKP's authoritarianism takes its source from the military junta as a heritage. For instance, the constitutional amendment package of 2010 was criticised by Andrew Arato and as he points out the amendments may lead Turkey to a shift from parliamentary to a presidential system (Arato, 2010). Historically thinking, this was one of the tendencies of military junta during the 1980s. Yeldan describes the political transformation of Turkey under the supervision of the IMF within the neoliberal paradigm as a shift "from 'fiscal' to 'democracy deficit'" (Yeldan, 2009, p.20).

"Democratic institutions are put under siege through endless lists of conditionalities imposed by the IMF and the World Bank. In the meantime, transnational companies and international financial institutions have become the real governors with implicit veto power over any economic and/or political decision that is likely to act against the interests of global capital" (Yeldan, 2009, p.20). It can be assumed that the structure of the elements of international coercion is not democratic as well. "However, while international system, UN Security Council, the IMF and the World Bank are entitled to intervene in national contexts when it comes to human and trade union rights either through military force or economic sanctions, there is no comprehensive suggestion for the democratization of these institutions themselves" (Erdogdu, 2010, p.82). There is a concern about the democratic character of the Bretton Woods institutions. "The IMF tends to be a more enclosed and a less heterogeneous organisation, less open to self-criticism" (Onis and Senses, 2005). These institutions have voting systems that cannot be accepted as democratic. Although their role has expanded, their accountability has been still anti-democratic. On the other hand, these institutions legitimate their duty and the neoliberalism with the discourse of democratisation. Due to the fact that it can be assumed that the IMF force the democratisation, but its structure is not democratic (Woods, 2001, p.88). "When the IMF and the World Bank were created, there was a clear and explicit concern to ensure some equality among members to reinforce the universal and public character of the institutions, as opposed to giving them a structure

which simply reflected relative economic and financial strength in the world economy” (Woods, 2001, p.86).

Here, as the international organisations legitimate their duty and the neoliberalism, it must be highlighted that they make orientations of neoliberalism at the national level (Cox, 1983, p.173). They use the democratisation discourse as a tool to realise this, however, their structure is not democratic. Also, especially in the cold war era, they supported military juntas and dictatorships in Chile, Brazil, Nicaragua, Zaire, and Romania (Toussaint, 2004). The military junta of Turkey in 1980 can be included as well, as it was a dictatorship with its iron fist. As Toussaint points out, “the IMF and the World Bank did not hesitate to support dictatorships when they (and other major capitalist powers) found it opportune” (Toussaint, 2004).

Conclusion

This research sought for answers to the question of to what extent the IOs shape the political sociology of the sovereign states? It aimed to understand how IOs, especially BW institutions such as IMF, WB, and TWO shape the politico-sociological structure of the nation-states in the age of neoliberal globalisation. This article argued that the IOs eventually shape the political sociology of nation-states in two ways. First, it changes the ideological structure of the country, and second it increases the authoritarian tendencies in these countries. To analyse the paradigm, this research studied the Turkish case vis-à-vis its relationship with the IMF since the 1960s. On the ideological side, the BW institutions involvement in the Turkish political economy caused the rise of political Islam since the 1980s. For the authoritarian tendencies, the relationship with BW institutions increased the level of authoritarianism, and actually, it even triggered the coup d’état in 1980.

It is plausible to argue that, the prominence of IOs have boosted in the Washington Consensus era and their roles are shaped by globalisation. Many would argue that today, globalisation is appropriating the sovereignty of the nation-states in many areas. IOs’ role in this is undeniable. This research argued that the impact of IOs on the political sociology of the sovereign states is in two-folds. First, it changes the ideological structure, and second it increases the authoritarian tendencies.

Kaynakça / References

- Arato, A. (2010). Democratic constitution-Making and Unfreezing the Turkish process. *Philosophy & Social Criticism*, 36(3-4), 473-487.
- Atasoy, Y. (2009). *Islam's marriage with neoliberalism: State transformation in Turkey*. London: Palgrave Macmillan.
- Ayata, S. (1996). Patronage, party, and state: The politicization of Islam in Turkey. *The Middle East Journal*, 50(1), 40-56.
- Aydin, Z. (2005). *The political economy of Turkey*. London: Pluto Press.
- Bedirhanoglu, P., and Yalman, G. L. (2010). State, class and the discourse: Reflections on the neoliberal transformation in Turkey. In A. Saad-Filho & G. L. Yalman (Eds.), *Economic Transition to Neoliberalism in Middle-income Countries*. London and New York: Routledge.
- Boratav, K. (1990). Inter-class and intra-class relations of distribution under structural adjustment: Turkey during the 1980s. In T. Arıcanlı ve D. Rodrik (Eds.), *The Political Economy of Turkey: Debt, Adjustment and Sustainability*. London: Macmillan.
- Çakmakçı, U. ve Oba, B. (2007). The role of employer unions in hegemonic struggle, interest representation and promotion of managerial perspectives in Turkey. *Business History*, 49(5), 695-716.
- Cam, S. (2002). Neo-liberalism and Labour Within the Context of an Emerging Market Economy – Turkey. *Capital & Class*, 26(2), 89-114.
- Çarkoğlu, A. and Kalaycıoğlu, E. (2009). *The rising tide of conservatism in Turkey*. London and New York: Palgrave and Macmillan.
- Cox, R. W. (1983). Gramsci, hegemony and international relations: an essay in method. *Millennium: A Journal of International Studies*, 12(2), 162-175.
- Cox, R. W. (1987). *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*. New York: Columbia University Press.
- Dikici-Bilgin, H. (2009). Civil society and state in Turkey: A gramscian perspective. In M. McNally and J. Schwarzmantel (Eds.), *Gramsci and Global Politics: Hegemony and Resistance*. London: Routledge.
- Erdogdu, S. (2010). Global unions and global capitalism: Contest or accommodation?. In A. Saad-Filho and G. L. Yalman (Eds.), *Economic Transition to Neoliberalism in Middle-income Countries*. London and New York: Routledge.
- Evans, P. (1992). The state as problem and solution: Predation, embedded autonomy, and structural change. In S. Haggard and R. Kaufman (Eds.), *The Politics of Economic Adjustment: International Constraints, Distributive Conflicts, and the State*. Princeton: Princeton University Press.

- Gill, S. (1991). Historical materialism, gramsci, and international political economy. In C. N. Murphy and R. Tooze (Eds.), *The New International Political Economy*. Colorado: Lynne Rienner Publisher.
- Hobson, J. M. (2000). *The state and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keles, R. (1993). *Kentleşme politikası*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Laciner, O. (2007). 27 Nisan Muhtırası, seçimler: Aristokratlar ile burjuvazi mücadelelerinde son aşamaya doğru. *Birikim*, 218, 3-9.
- Mouffe, C. (1979). Hegemony and ideology in Gramsci. In C. Mouffe (Ed.) *Gramsci & Marxist Theory*. London, Boston and Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Oncu, A. (2003). Dictatorship plus hegemony: A Gramscian analysis of the Turkish State. *Science & Society*, 67(3), 303-328.
- Onis, Z. (2006). The political economy of Turkey's justice and development party. In H. Yavuz (Ed.), *The Emergence of a New Turkey: Islam, Democracy and the AK Party*. Salt Lake City: University of Utah Press.
- Onis, Z. and Senses, F. (2005). Rethinking the emerging Post-Washington Consensus. *Development and Change*, 36: 2, 263-290.
- Pevehouse, J., Nordstrom, T. and Warnke, K. (2004). The correlates of War 2 international governmental organizations data version 2.0. *Conflict Management and Peace Science*, 21(2), 101-19.
- Rittberger, V., Zangl, B., Kruck, A. and Dijkstra, H. (2019). *International organization (3rd Edition)*. London: Red Globe Press.
- The Economist. (2011, 9 June). *Turkey's bitter election: On the last lap*. Accessed on 15 September 2020 at <http://www.economist.com/node/18805597>.
- The Guardian. (2011, 13 June). *Recep Erdogan wins by landslide in Turkey's general election*. Accessed on 13 September 2020 at <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jun/13/recep-erdogan-turkey-general-election>.
- Toussaint, E. (2004, 28 September). *World Bank – IMF Support to Dictatorships*. Accessed on 18 September 2020 at <http://cadtm.org/World-Bank-IMF-support-to>.
- Tugal, C. (2009). *Passive revolution: Absorbing the Islamic Challenge to Capitalism*. Stanford, California: Stanford University Press.
- van der Pijl, K. (1997). Transnational class formation and State Forms. In S. Gill and J. H. Mittelman (Eds.), *Innovation and Transformation in International Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Woods, N. (2001). Making IMF and the World Bank More Accountable. *International Affairs*, 44(1), 83-100.

- Yalman, G. L. (2009). *Transition to Neoliberalism: The Case of Turkey in the 1980s*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- Yalman, G. L. (2010). Crises as driving forces of neoliberal transformismo: The Case of Turkey in the 2000s. *Historical Materialism Seventh Annual Conference*, London.
- Yeldan, E. (2006). Neoliberal global remedies: From speculative growth to IMF-Led Crisis in Turkey. *Review of Radical Political Economics*, 38(2), 193-213.
- Yeldan, E. (2009, 14 April). *Patterns of adjustment under the age of finance: The Case of Turkey as a peripheral agent of neoliberal globalization*. Accessed on 15 September 2020 at <http://mrzine.monthlyreview.org/2009/yeldan140409.html>.
- Zizek, S. (2000). Holding the Place. In J. Butler, E. Laclau, and S. Zizek (Eds.), *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*. London and New York: Verso.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Altınörs, G. (2021). The political sociology of international organisations (IOs) in the age of neoliberal globalisation. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(34), 1338-1354. DOI: 10.26466/opus.797023

Türkiye’de 1957-1960 Arası Dönemde Demokrat Parti Ve Chp Arasındaki Tartışmalarda Güvenlik Söylemi

DOI: 10.26466/opus.833529

*

Cemile Burcu Kartal *

* Dr Öğr.Üyesi. Atatürk Üni,Kamu Yönetimi Böl,Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD,Erzurum/ Türkiye

E-Posta: burcu.kartal@atauni.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1575-6612](https://orcid.org/0000-0003-1575-6612)

Öz

Bu makalede amaç, 1957-1960 yılları arasında ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi ile iktidarda bulunan Demokrat Parti'nin kendi söylemlerinde ve rakiplerine karşı yönelttikleri propagandalarında hangi konuları milli güvenlik kapsamı içine soktuklarını ve güvenlik söylemlerini incelemektir. Çalışmada 1957-1960'lı yılların seçilmesindeki sebep, DP'nin iktidarının son döneminin olması, iktidar ve muhalefetin çatışmasının artması ve Uluslararası ortamda yaşanan değişimler açısından önemli bir dönem olmasıdır. Söz konusu dönemin koşulları gereğince iki partinin dış politika konusundaki temel görüşleri birbiriyle çok çelişmemişse de; dönemin kavramlarıyla 'milli emniyet', 'milli birlik ve bütünlük' anlayışları iç siyaset alanında birbirlerine zıt bir çizgide seyretmiştir. Bu amaçla da iki partinin güvenlik anlayışları incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde, kavramların tanımlanmasına, literatürde güvenlik tanımının nasıl bir değişim yaşadığına ana hatları ile değinilecek, daha sonra iç ve dış siyaset ortamının kısa analizine yer verilecek; ikinci ve üçüncü bölümde ise, hem DP'nin hem de CHP'nin uluslararası ve iç politikayı ilgilendiren konulardaki güvenlik anlayışları ve söylemleri incelenecektir. Tartışmalar, dönem basımına yansıyan haberler ve liderlerin konuşmaları üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik Söylemi, Güvenlik Politikası, Demokrat Parti, CHP

Security Discourse in the Discussions Between the Democratic Party and the Republican People's Party (1957-1960)

*

Abstract

This article's goal is to analyze which issues the Democratic Party, that was in power between the years 1957 and 1960, and the Republican People's Party, which was the main opposition party, included in the scope of national security in their own discourse and in their propaganda against their rivals, and their security argues. The reason for choosing the years 1957-1960 in this study is that it was the last period of power of DP (Democratic Party), it is an important period in terms of the increase in the conflict of ruling party and opposition party and the changes in the international environment.

Despite the fact that the basic views of these two parties on foreign policy didn't contradict one another under the conditions of the period in question; concepts of "national security", "national unity and integrity" with the concepts of the period followed an opposite line in the field of domestic politics. To that end, the security understanding of these two parties will be tried to be examined. In the first part of the study, the definition of the concepts, the change in the definition of security in the literature will be discussed, and then a short analysis of the domestic and foreign political environment will be mentioned; in the second and third sections, both DP and CHP's understanding of security and discourses on international and domestic policy issues will be examined. The discussions will be evaluated over the news appeared in the press of the period and the speeches of the leaders

Keywords: *Security Discourse, Security Policy, Democratic Party, CHP*

Giriş

Güvenlik kavramı 1940’lardan itibaren stratejik çalışmalar adıyla doğup, Uluslararası İlişkilerin alt disiplinine dönüşerek, günümüzde de güvenlik çalışmaları alanının içinde yer almaktadır. 1940 ve 1980’li yıllara kadar güvenlik, devletleri ilgilendiren askeri sorunlar çerçevesinde devletlerin uyguladığı güç politikaları ile özdeşleşmiştir. (Açıkmeşe, 2014, s.241-242)

En basit tanımıyla güvenlik amacı, var olma amacı ile ilgili olup, doğru- dan anavatanın savunulmasına gerek bırakmayacak önlemlerin alınması olarak anlaşılmaktadır. Genel olarak bir ülkenin güvenlik amacı bir başka ülkenin veya ülkelerinki ile çatışma halindedir. Güvenlik amacı şartlardaki değişiklikten etkilenmektedir. Güvenlik ile siyasi rejim arasında bir ilişkinin söz konusu olduğu, bir başka deyişle demokratik ülkelerin birbirleriyle çok az savaştıkları çalışmalarda ortaya çıkmaktadır. Ancak son dönemde yapılan güvenlik çalışmalarında ülke güvenliği açısından önemi çeşitli durumlarda karşımıza çıkan ekonomik kapasite, ekonomik bağımlılık/karşılıklı bağımlılık kavramları, küreselleşen dünyada daha belirgin bir biçimde analizlere konu olmaktadır. (Sönmezoğlu, 2005, s.274-276)

Nitekim son dönemdeki literatüre baktığımızda 1980’lerden itibaren güvenlik kavramı devletleri ilgilendiren askeri sorunların ötesinde anlaşılmaya başlanmıştır. 1980’lerin sonunda güvenliğin askeri sorunların haricinde çevre sorunları, yoksulluk, nüfus fazlalığı, siyasi baskılar, suç, göç, ekonomik istikrarsızlık, hastalık, vb sorunlarla tehdit edildiği anlayışı gelişmiştir. (Açıkmeşe,2014, s.242)

Makalede, 1957-1960 yılları arasında iktidarda bulunan Demokrat Parti(DP) ile ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) kendi söylemlerinde ve rakiplerine karşı yönelttikleri propagandalarındaki güvenlik söylemlerini ve hangi konuları milli güvenlik kapsamı içine soktuklarını incenecektir.

1957-1960’lı yıllar DP’nin iktidarının son dönemi ve Uluslararası ortamda yaşanan değişimler açısından önemli bir dönemdir. Muhalefetin DP’ye yönelik eleştirileri iyice artmış, sadece dış politika alanında değil iç politikadaki birçok konu da milli güvenliği tehdit olarak söylemlerde yer almaya başlamıştır. Gerek muhalefet gerekse iktidar arasında çatışmalar daha da keskinleşmiştir.

Söz konusu dönemin koşulları gereğince iki partinin dış politika konusundaki temel görüşleri birbiriyle çok çelişmemişse de; dönemin kavramlarıyla 'milli emniyet', 'milli birlik ve bütünlük' anlayışları iç siyaset alanında birbirlerine zıt bir çizgide seyretmiştir.

Bu amaçla da iki partinin güvenlik anlayışları incelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda ilk bölüm, kavramların ana hatları ile tanımlanmasına ve iç ve dış siyasal ortamın kısa analizine yer verilecek; ikinci bölümde ise, hem DP'nin hem de CHP'nin konuyla ilgili söylemleri incelenecektir. Tartışmalar dönem basınına yansıyan haberler ve liderlerin konuşmaları üzerinden değerlendirilecektir.

Güvenlik Nedir?

Güvenlik kavramının tanımı tartışmalı bir konudur. Hatta bazen devlet yetkilileri bu kavramın kesin sınırlar çizilerek tanımlanmasına yanaşmamaktadır, çünkü özellikle Soğuk Savaş süresince güvenlik çalışmalarının kapsamını askeri alan belirlemiştir. (Baldwin, 1997, s.9)Güvenlik çalışmaları alanı 1940'larda ABD'de doğmuş, başlangıçta Amerikan merkezli olup, her hangi bir disipline bağlı değildir, zaman içinde ise uluslararası ilişkilerin alt disiplinini haline gelmiştir. Soğuk Savaş koşulları içinde sadece askeri konuların devlet merkezli analizine yoğunlaşan alan iki kutuplu sistemin sona ermesiyle, devlet dışı aktörleri ve askeri nitelik taşımayan sorunları da analiz kapsamına dâhil etmiştir. 1930'ların başından 1980'lerin ortasına kadar Uluslararası disiplinin en önemli okulu olan realist okulun söylemleri güvenlik çalışmalarının da temeli olmuştur. Realistler güvenlik kavramını devlet merkezli ele almışlardır. (Açıkmeşe,2014, s.246) Bu durum Neorealistlerde de fazla değişmemiş ve güvenlik kavramını devletle ilişkilendirmişlerdir. Neorealistlere göre güvenlik, en önemli hedeftir. "Takımlar şampiyonluğu kazanmak için, devletler güvenlik için yarışır." (Baldwin, 1997, s.10)demektedirler. Onlara göre daha güvenli olanlar, diğer devletlere nazaran oyunu uluslararası siyaset arenasında daha iyi oynuyorlar demektir. (Baldwin, 1997, s.10)

Soğuk savaşın sona ermesiyle devlet merkezli görüşler, güvenliğin tanımlanmasında yetersiz kaldı. Böylelikle yeni arayışlara yöneldi. Bu da 1990'larda ulusal sistemin eleştirisinin doğmasına neden oldu. (Lantis, 2002, s.89). Bu yeni görüş kimliklere, sosyal rollere gönderme yapmakta ve güvenlik kavramını siyasal kültürle bağlandırmaya çalışmıştır. Bu dönemde ortaya

çıkan yapısalcı ve kültürel görüş, realistlerin çalışmalarıyla günümüz disiplinlerinin uyumlandırılmasında stratejik kültürü önemli bir destekleyici olarak kullandı (Lantis, 2002, s. 113) ve uluslararası güvenlik konusunda kimlikleri, sosyal rolleri ve sosyal çevreyi hesaba kattılar. Sosyal yapılar içindeki yerel aktörlerin etkileşimlerini kabul ederek; Uluslararası sistem düzeylerinde devlet hareketlerinin sosyal yapıları üzerine yoğunlaşmışlardır. (Farrell, 2002, s. 49-52.; Açıkmeşe, 2014, s. 246-254))

Wolfers ise daha farklı bir yaklaşımla, güvenliğin her zaman arzulanır bir şey olmadığını, bazı statükodan memnun olmayan devletlerin, değerlerini korumak yerine yeni değerler kazanmaya yöneldiklerini ileri sürmüştür. Ona göre güvenlik, “değerleri elde etmede hasarın düşük olasılığı”dır. (Baldwin, 1997, s.11,13.)

“Kim için güvenlik?” konusuna Soğuk Savaş döneminin düşünürleri, ortak güvenlik açıklaması getirmiş; ancak dönemi koşulları ağırlığını yitirmeye başlayınca, soruna askeri olmayan boyutta eklenmiş; bireylerin ve sosyal grupların güvenliği de hesaba katılmaya başlanmıştır. (Bilgin, 2003, s. 204.)

Hangi değerler için güvenlik konusunda geleneksel olarak siyasal bağımsızlık ve ülkesel bütünlükler değer olarak korunur. Ancak kimi zaman, ekonomik refah, otonomi ve psikolojik etmenlerde eklenmektedir. Bu konuda şöyle bir yaklaşım da mümkündür: az gelişmiş güvenliği yaklaşımı ikili bir ayrıma gitmiştir. Buna göre gelişmiş devletler, statükonun değerlerinin korunmasını hedef olarak belirlerken; az gelişmiş ülkeleri, ekonomik, siyasal ve çevresel faktörleri de kendi güvenlik anlayışlarına dâhil etmektedirler. (Bilgin, 2003, s. 206.)

Bunların yanı sıra, ne kadar güvenlik, hangi tehditlerden, hangi amaçlarla, ne kadar süre için ve bunların bedeli konularında da ayırım söz konusudur. Özetle bugün artık tek bir güvenlik kavramından söz etmek mümkün değildir. Günümüzde bireysel, ulusal, bölgesel, uluslararası, küresel güvenlik ile askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik, çevresel, insani güvenlik kavramları bir arada bulunmaktadır. Güvenlikten ne anlaşılacağı tehdede ve aktöre bağlı olarak değişmektedir. Bu anlamda da güvenlik farklı yaklaşımlarla farklı tanımlanmaktadır. (Açıkmeşe, 2014, s. 244). Özellikle siyasi tercihlerde ekonomik faktörlerin, toplumsal refaha ilişkin konuların daha fazla rol oynamaya başlaması ve teknolojinin askeri faaliyetler açısından kazandığı önem, günümüz dünyasında ekonomik ve teknolojik imkânların da bir ülkenin güvenliği

açısından taşıdığı önemi açıkça ortaya koymaktadır. (Sönmezöglü, 2005, s.274-276)

1957-1960'lı Yıllardaki Uluslararası Siyasal Ortam

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1970'lere kadar olan uluslararası ilişkiler tarihi, iki karşıt ideolojiye bağlanmış ABD ile Sovyetler Birliği'nin dünyaya etki kurmak çabasının tarihi olarak özetlenebilir. Diğer devletler, bu iki süper güç etrafında kümelenmişlerdir. Ancak bu kümelenme, sadece diğer kutbun büyük gücüne karşı yer almakla sınırlı değildir. Özellikle ABD ve SSCB dışındaki devletler açısından kendi bölgesel çıkarları bağlamında sırtını büyük bir güce dayamak istediğinden de kaynaklanmaktadır. (Sander, 1996, s. 181)

Türkiye ise ilk modernleşme çabalarıyla birlikte zaten Batıya ve Batının siyasal değerlerine yakın durmuş; II. Dünya Savaşı'nın ardından ise bu eğitim artarak devam etmiştir. Bunun yanı sıra SSCB'nin Boğazlar üzerindeki emelleri, Türkiye'yi Batı bloğunun parçası olmaya yöneltmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planı ile de destek görmüştür. . (Sander, 1996, s.231-234).

Türkiye'nin 1957-1960 yılları arasındaki dış politikası ise, kabaca SSCB ile ilişkiler, ABD ve NATO ile ilişkiler, Yunanistan ve Ortadoğu ile ilişkiler olarak gruplandırılabilir. Bu süreçte tavizsiz bir şekilde Batı yanlısı bir politika izledi. İlk olarak SSCB ile ilişkilere baktığımızda, Stalin'in ölümünün ardından görece bir yumuşama söz konusuydu. 30 Mayıs 1953 tarihli nota ile SSCB, II. Dünya Savaşı'nın ardından gelen isteklerinden vazgeçtiğini bildirmiş ve ilişkilerin iyileşmesi umudunu dile getirmiştir. Türkiye bu notaya blok politikasıyla yanıt verdiyse de; ekonomik ilişkiler başladı ve artarak devam etti. 1957'deki Suriye bunalımı ve 1958'deki Irak'taki darbe SSCB ile ilişkileri oldukça gerginleştirdi. 1957 yılında Türkiye'de Jüpiter füzelerinin konuşlandırılmasının gündeme gelmesiyle de, U-2 kriziyle doruğa ulaşacak 1962'ye dek sürecek bir füze krizi başlamıştır. Ancak 31 Ekim 1959'da Kruşçev, ilişkileri iyileştirme isteğini bir kez daha dile getirdi. Zorlu'nun 28 Şubat 1959'da yaptığı konuşması bu isteğe olumlu yaklaşıldığını göstermekteydi. 1960 yılında görüşmelerin başbakanlık düzeyine çıkarılması gündeme gelmişti ancak 15 Temmuzda yapılması planlanan görüşme 27 Mayıs darbesi nedeniyle gerçekleşemedi. (Tellal, 2005, s.511) İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD ile ilişkiler esasen Truman doktriniyle başlamıştır. Türkiye, ABD açısından Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerinin güvenliği için önemliydi. Özellikle

NATO’ya üye olduktan sonra Türkiye’nin dış politikası bu çerçevede gelişti. Doğu Akdeniz’de Balkan Paktı’nın, Ortadoğu’da ise Bağdat Paktı’nın kurulmasına öncülük etti. (Armaoğlu, 2002, s.518-521.)

Türkiye NATO’ya, 25 Haziran 1950’de başlayan Kore Savaşı’na BM emrine asker vermesinin de etkisiyle, 21 Eylül 1951 tarihinde davet edildi. 19 Şubat 1952 tarihinde TBMM, Türkiye’nin NATO’ya katılmasını onayladı. NATO’ya üyelik, Türkiye açısından sadece SSCB tehlikesinden korunmak için değil; aynı zamanda NATO’nun askeri, ekonomik yardımlarından faydalanmak açısından da önemliydi.

Türkiye-ABD arasında 1952-1960 yılları arasında 54 ikili anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaların askeri olanlarına paralel olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin kadro, kuruluş ve teşkilatı, eğitimi savaş doktrin ve kuralları, NATO’nun da etkisiyle Amerikan ordusuna benzer şekilde yapılandırıldı. (Erhan, 2005, s.556)

SSCB ve ÇHC’nin liderliğindeki komünizmin tehlike olarak kabul edilmesiyle; bununla başa çıkabilmek amacıyla ABD başkanı Eisenhower başkanlığında Ekim 1953’te ‘Yeni Bakış Stratejisi’ yürürlüğe kondu. Buna göre, kitle sel karşılık stratejisi uygulanacak; Doğu Avrupa ülkelerine yönelik bir propaganda faaliyeti yürütülecek ve Truman Doktriniyle başlatılan çevreleme politikası çerçevesinde Orta Doğu ve Asya-Pasifik bölgelerinde yeni ittifaklar kurulacaktı. Türkiye’deki Amerikan üsleri bu dönemde açıldı. SEATO’nun kurulmasıyla Asya-Pasifik planları gerçekleşti. Orta Doğu’da ise, 1955 yılında kurulan Bağdat Paktı’yla bunun gerçekleştirilmesi hedeflendi. 9 Ocak 1957’de onaylanan bu doktrin, Ortadoğu’da SSCB ile ABD’nin karşı karşıya gelmelerini simgelemektedir. Bu doktrinin benimsenmesiyle giderek azalmakta olan Amerikan yardımları arttı ki; hükümetin en işine gelen husus buydu. Ancak, bu doktrini benimsemeyen diğer Orta Doğu ülkeleriyle ilişkiler gerginleşti. Türkiye ilk kez topraklarındaki ABD üslerinin NATO amaçları dışında kullanılmasına izin verdi. (Erhan, 2005, s. 522-576)

14 Temmuz 1958 Irak Darbesi de dönemin önemli olaylarından. Darbe, Bağdat Paktı gibi örgütlerin ABD’nin doğrudan katılımı olmadan istikrarlı şekilde süremeyeceğini gösterdi. Türkiye, bunun üzerine ABD’den Orta Doğu’nun barış, güvenlik ve istikrarının sağlanması için yardım istedi. Bunun üzerine 28 Temmuz 1958’de Londra’da, İngiltere, İran, Pakistan, Türkiye başbakanlarıyla ABD dışişleri bakanının katılımıyla bir toplantı düzenlendi. Pakt üyeleri bundan sonra sadece “doğrudan saldırılara” karşı değil; ülke

içinden gelebilecek “dolaylı saldırılar” karşısında da birlikte hareket edeceklerini, “ortak güvenlik için özgür dünyanın diğer üyeleriyle işbirliği yapılacağı” vurguladılar. (Erhan, 2005, s.569.) ABD, Pakta fiilen katıldı. 24 Mart 1959’da Irak’ın Paktan çekildiğini açıklamasıyla 21 Ağustos 1959’da örgütün ismi CENTO olarak değiştirildi. 14 Temmuz 1958 yılında General Kasım tarafından Irak’taki Kral Faysal yönetimindeki monarşi bir darbeyle yıkıldı. Bağdat Paktında bu durum görüşülerek darbenin, dışarıdan kaynaklanan yıkıcı faaliyetler sonucu olduğuna karar verildi ve Eisenhower Doktrini doğrultusunda ABD’nin Irak’a müdahalesi istendi. Türkiye, Irak’taki yeni durumun tanınmayacağını bildirdi ve askeri müdahale üzerinde durmaya başladı. Ancak bunun SSCB’yi harekete geçireceğinden endişelenen ABD ve İngiltere, Türkiye’ye engel oldu. Sonunda 31 Temmuz 1958’de Türkiye, yeni yönetimi tanıdığını açıkladı. Ancak yeni yönetim, 1959’da Bağdat Paktından çekildi. (Erhan, 2005, s.569.)

1950-1955 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan’da benzer siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmeler yaşanmıştır. İki ülke içinde ulusal çıkarları önce ABD’yle sonra NATO’yla özdeş algılanmaktaydı. Yakınlaşma, 1952 yılının Ocak ayında karşılıklı ziyaretlerle başladı. Bu yakınlaşma 28 Şubat 1953 yılında Balkan Paktı’nın imzalanmasına neden oldu. Pakt, 1954 yılında ittifaka dönüştü. Ancak Kıbrıs sorununun ortaya çıkması bu iyimser havanın dağılmasına neden oldu.

Kıbrıs sorunu 1954 yılında Rumların self-determinasyon ilkelerinin uygulanması için BM’e başvurmasıyla uluslararası niteliğe bürünmüştür. BM bu başvuruyu reddetmiştir. Bunun üzerine Kıbrıs’ta Rumlar tarafından 1955 yılından itibaren sabotaj eylemleri başlatıldı. Bunun üzerine İngiltere başkanlığında, Türkiye ve Yunanistan’ın katılacağı bir konferans düzenlenmesi teklif edildi. Londra Konferansı, 29 Ağustos 1955’te çalışmalarına başladı. Türkiye bu konferansta ilk kez Kıbrıs’a yönelik bir politika oluşturdu ve Kıbrıs’ın Türkiye’nin güneyine yakınlığından dolayı hayati bir öneme sahip olduğu, başka bir ülkenin eline geçmesi halinde ve özellikle bu ülkenin Ege’deki adalara da sahip olması durumunda Türkiye’yi kuşatma altına rahatlıkla alabileceği; bu nedenle Türkiye’nin buna müsaade etmeyeceği bildirildi. Ancak toplantı başarılı olmadı. Bunun üzerine Türkiye tarafından taksim tezi ortaya atıldı ve CHP tarafından da desteklendi. 1958 yılının yazında Kıbrıs’ta yaşanan çatışmalar Türkiye ve Yunanistan’ı savaşın eşiğine getirmişti. Bu anlaşmazlığın

devamı, Soğuk Savaş ortamında ABD’yi tedirgin etmekteydi ve sorunu çözmek için bağımsızlık formülü önerdi. Sonuçta Aralık 1958’de taraflar enosis ve taksim tezlerinden vazgeçtiklerini ve bağımsızlık formülünde anlaşmalarını açıkladılar. 1959 yılında Zürih ve Londra Anlaşmalarıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile organik bağlar kuran, bağımsız bir Kıbrıs kuruldu. (Armaoğlu, 2002, s.531-533.)

Dönemde Türkiye Orta Doğu ile ilişkilerini Batı’nın sözcüsü olarak sürdürmüş; bu durum oradaki bağımsızlık girişimlerini görmezden gelmesine neden olmuştur. Arap devletleri arasında Türkiye’nin bu tutumu, emperyalizm sözcüğü olarak değerlendirilmiştir. 1945-1949 yılları arasında Arap devletleriyle yakınlaşma dönemi olmuşsa da; 1950’den sonra Batı’nın bu bölgeyle ilgili planlarının sadık bir uygulayıcısı haline gelmiştir. Bu politika çerçevesinde 2 Nisan 1954’te Türk-Pakistan Dostane İşbirliği Anlaşması imzalandı. Menderes ABD’ye yaptığı bir ziyarette ‘İsrail’in varlığı gerçeğini tanımak Arap devletleri için bir gerekliliktir’ (Fırat-Kürkçüoğlu, 2005, s.622)demesi Türkiye’nin Orta Doğu politikasını gözler önüne sermekteydi. Ardından 24 Şubat 1955’te, Bağdat Paketi olarak bilinen Türkiye-Irak Karşılıklı İşbirliği Anlaşması imzalandı. Suriye anlaşmaya, İsrail yanlısı görünümü nedeniyle katılmadı ve Mısır’la bir pakt imzaladı. Bu durum Türkiye ile Suriye ilişkilerini gerginleştirdi. Ancak ilişkilerin gerginleştirilmemesi için ABD’den gelen uyarı sonucunda ilişkileri bir ölçüde yumuşadı. (Fırat-Kürkçüoğlu, 2005, s.622.)

Bağdat Paketi, Arapları batıya yakınlaştırma, daha fazla ekonomik yardım gibi beklentileri boşa çıkarırken; bölgeye SSCB’nin girmesini de kolaylaştırmıştır. Nasır’ın etkisindeki milliyetçi hareketler Lübnan ve Ürdün’de de etkili olmuştu. Irak darbesinin de cesaretlendirdiği iç isyanlar, Lübnan liderinin ABD’den yardım istemesine yol açtı. Bunun üzerine ABD, Eisenhower Doktrinini ilk kez uygulayarak ‘Lübnan’ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü sürdürmek için Lübnan Hükümetine yardım etmek’ gerekçesiyle bir kuvvet gönderdi. (Fırat-Kürkçüoğlu, 2005, s. 633). Bu hareket Türkiye’deki iktidar tarafından onaylandı. Ürdün ise Irak’taki darbeden en fazla etkilenen devletti. Irak’a Arap Federal Birliği anayasası ile bağlıydı. Ürdün Kralı Hüseyin darbenin Ürdün’e sıçramasından endişeliydi. Batıdan yardım talep etti ve olumlu karşılandı. Türkiye’ye göre bu faaliyetler, ‘dışarıdan tertiplenen yıkıcı faaliyetlere karşı korunma’ idi. (Fırat-Kürkçüoğlu, 2005, s.633-634.)

1957-1960'lı Yıllardaki İç Siyasal Ortam

1954 yılından sonraki genel seçimin normal zamanı 1958 Mayıs 'tı ancak ekonomik durumun kötüye gitmesi ve bu durumun halkın oyları üzerinde olabilecek olumsuz etkisini kırmak için iktidar, ciddi bir kaygı duymuş ve seçimlerin 27 Ekim 1957 tarihinde yapılmasını kararlaştırmıştır. (Yıldırım, 2019, s.73)

Genel seçimler 27 Ekim 1957'de yapılmış DP'nin oyu % 47 ile mecliste 424 sandalyeye sahip olmuştur. CHP: 178, CMP: 4 ve HP:4 milletvekili ile meclise girmiştir 1957 seçimleri sonrasında ortaya çıkan en önemli gelişme oylarının artmasıyla CHP'nin daha sert ve aktif bir muhalefet yürütmeye başlamasıdır. (Bulut, 2990, s. 131)

1957-1960'lı yıllar bir önceki Menderes dönemleri gibi genel olarak ekonomide dışa hesapsız açılmanın yol açtığı, dış ticaret açıkları ve giderek artan dış borçlara sahne olmuştur. Bunun kaynağı, Marshall Planı gereğince hedeflenen bölgeyi dünya ticaretine açmak ve Türkiye'nin gıda ve hammadde sağlayıcısı haline getirmek hedefleriydi. (Oran, 2005, s. 487.)

Buna ekonominin plan ve program yapılmadan yürütülmesi de eklenince, 1954 yılından itibaren ekonomi çökmeye ve giderek dışa daha bağımlı hale gelmeye başladı. Kötü hava koşulları nedeniyle tarım ürünleri, oldukça düşmüş; 1954'te, tarım ürünü 1953 yılının % 80'i seviyesinde kalmıştır. Dolaşısıyla ihracat imkânları daralmış; bu durum ithalatı da kısmayı gerekli kılmıştır. Ancak bu uygulamanın doğrudan sonucu, piyasadaki malların azalması, fiyatların yükselmesi ve karaborsa olmuştur. Özellikle şeker gibi maddeler piyasada bulunmaz olmuştur. Ekonomik durumun kötüye gitmesi, muhalefetin güçlenmesine yol açacak, DP yöneticilerinin bundan dolayı telaşa düşmesi, meclisteki çoğunluğu nedeniyle en kolay yol gibi görünen baskı uygulamalarına yönelmelerine neden olacak, uygulanan baskı arttıkça, yönetime duyulan öfke artacak; öfkenin artışı DP'yi daha büyük bir korku ve paniğe sürükleyerek baskının daha çok arttırılmasına sebep olacaktır. Bu zincirleme reaksiyon devam ettikçe, DP yöneticilerinin ezeli korkusu olan darbe tehlikesi belirerek; darbe korkusu en sonunda darbeye neden olacaktır. (Eroğul, 2003, s.208; Erdemir, 263-274; Pars, 2005)

Menderes, 10 Şubat 1956'da yaptığı bir konuşmada, ana muhalefet partisini komünistlikle, vatanı dışarıya jurnallemekle, milli çıkarları kundakla-

makla suçlamıştır. (Cumhuriyet, 11 Şubat 1956.)Menderes, zaten 1953’ün Ekiminden beri muhalefete savaş ilan etmeye karar vermiş; (Zafer, 25 Ekim 1953.) CHP malvarlığına el koyabilmek için gerekli kanunu çıkarmıştır. (Cumhuriyet, 15 Aralık 1953, Pars; 2005)

Menderes, 25 Mayıs 1957’de Sivas’ta yaptığı bir konuşmada, erken seçim olacağını ilan etmesi üzerine muhalefette, Demokrat Parti iktidarına karşı, CHP, CMP, HP işbirliği çabaları baş göstermiştir. DP Devlet Bakanı Emin Kalafat, bu üç muhalefet partisinin ortak bildirgesini bozgunculuk olarak nitelendirmiştir. (Zafer, 9 Ekim 1957; Pars, 2005.)

DP seçimler öncesinde, İnönü ve CHP’ye karşı, II. Dünya Savaşının ardından On İki Adanın sessizce Yunanistan’a bırakıldığını, eğer DP başta olmasaydı Kıbrıs’ında aynı akıbete uğrayacağını savunarak ve fırsat buldukça fabrika, tesis temel atma törenlerine katılarak ekonomik alanda pembe bir tablo çizme çabasıyla seçim kampanyasını yürütmekteydiler. (Cumhuriyet, 14 Ekim 1957.) Konuşmalarında Menderes, muhaliflere ‘milli bozguncular’ diye hitap etmekteydi. (Cumhuriyet, 20 Ekim 1957.)

Muhalefetin seçim propagandasında ağırlık verdiği hususlar, ekonomik sıkıntılar ve özgürlüklerin yokluğuuydu. İnönü seçim kampanyasını, “Türkiye siyasal ve ekonomik buhran içindedir” sloganıyla yürütmekteydi.

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan genel seçimlerle, DP bir kez daha çoğunluğu sağlayarak seçimlerin galibi olarak çıkmasına rağmen, oylarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Dönemde yaşanan siyasal bunalım da ordu içerisinde hareketlenmeye neden olmaktadır. İnönü de, konuşmalarında bu hareketlenmenin sinyallerini vermeye başlamıştı. Kendini Atatürk’ün mirasının bekçisi kabul eden ordu, özellikle NATO ve ABD yardımları sayesinde de DP’nin Kemalist geleneklere ihanet ettiğini inancındaydı. DP yöneticilerinin de en çekindiği kesim, orduydu. 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak’ta yönetime karşı bir darbe yapılan darbe de iktidarın darbe korkularını alevlendirmişti. (Eroğul, 2003, s.223, Pars,2005, s. 150)

Bu sırada ekonomide durum giderek kötüleşmekte, zamlar çoğu kez % 100’ü bulmaktaydı. Batıyla olan ilişkiler dolayısıyla da dış borç da bulunmaktaydı. Getirilen ciddi ölçüdeki zamlar, halk arasında huzursuzluk yaratmaya başlamıştı. Ekonominin dar boğazdan çıkarılamaması nedeniyle Batıdan tekrar yardım talep edilmiş; yeni krediler karşılığında, kendilerine türlü denetim hakları taahhüt edilmişti. (Pars, 2005, s.) (Cumhuriyet, 4 Ağustos 1958.)

26 Ağustos 1958'de Menderes, toplumun büyük bir kısmını siyaset dışı bırakacak olan, partilerin ocak ve bucak teşkilatlarını ilga etmeyi de planlamaktaydı. Menderes, 6 Eylül 1958'de Balıkesir'de ve 21 Eylül 1958'de İzmir'de yaptığı konuşmalarda, "Ben halk adamıyım, muhalefet yaratan güçler, benim karşımda olduğundan halkın da düşmanıdır. Bu düşmanlar, iktisadi kalkınma nedeniyle içine düşülen geçici sıkıntıları sömürmektedir. Ben bu nifak yuvalarını ezerek, halkın aldanmasını önlemeliyim. Halk bunu anlayışla karşılayacaktır. Bu amaçla her türlü vasıtayı kullanmak da hakkımdır." (Eroğul, 2003, s. 225.) diyerek, toplumun büyük bir kısmını siyaset dışı bırakacak olan, partilerin ocak ve bucak teşkilatlarını kapatma planını savunmuştu. (Cumhuriyet, 27 Ağustos 1958.)

İnönü de konuşmasında, "demokrasiye paydos demeye DP Genel Başkanının gücü yetmeyecektir... kanun dışında hareket eden idare amirleri, özellikle adalet mensupları, elbette hesap verecektir. Doğru yoldan ayrılmış olanları kimse kurtaramaz." demektedir. (Cumhuriyet, 23-25 Eylül 1958.)

Menderes'in bu politikasının karşısında muhalefet partileri, birleşerek bir güç birliği oluşturma kararı almıştır. (Cumhuriyet, 19 Kasım 1958.) Hükümet ise, bu güç birliği hareketini Haçlı ordusuna benzeterek, karşılığında Vatan Cephesini kurmuş ve geniş bir taban yaratmayı amaçlamıştı. Menderes konudaki fikrini ilk kez, 12 Ekim 1958 tarihinde, Manisa İl Kongresinde, 'Vatan Cephesi' nutkuyla açıklamış; "...politika ve ihtirastan kurtulmuş vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı bir vatan cephesi kurmalarını" istemiştir. (Cumhuriyet, 13 Ekim 1958.) Cephe, 1958 Kasımından itibaren kurulmaya başlanmıştır. (Ağaoğlu, 1967, s.127.) Bu tarihten itibaren halk, Güç Birliği Ocakları ve Vatan Cephesi Ocakları olarak iki hasım bloğa ayrılmıştır. (Yıldırım, 2019, s.175-178)

12-15 Ocak 1959 tarihleri arasında CHP'nin 14. Kurultayı toplanmış; muhalefetin mücadele hedeflerini belirleyen "İlk Hedefler Beyannamesi" kabul edilmiştir. İnönü, 29 Nisan 1959'da "Büyük Taarruz" adını verdiği bir propaganda seferi başlatmıştır. İlk durak Uşak'tı. Daha sonra Manisa, İzmir ve son olarak İstanbul'a gelmiş; ancak çatışmalara neden olmuştu. DP'li gazete CHP'ni gayri meşru ve fesat yuvası olmakla suçlamakta ve kapatılmasını istemekteydi. (Cumhuriyet, 16 Mayıs, 14 Eylül 1959; Zafer, 14 Eylül 1959.)

Nisan 1960'da Tahkikat Komisyonunun, tam bir baskı mahiyetinde olan görev ve yetkilerini düzenleyen kanun (Resmi Gazete, 1960, sayı: 10491 (28 Nisan 1960), Kanun No: 7468, Kabul Tarihi: 27 Nisan 1960.) kabul edildiği

andan itibaren ise, darbe için geri sayım başlamış oldu. Kanunun kabulü, İstanbul’da 28 Nisan’da, İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin ve Ankara’da 29 Nisan ve 5 Mayıs’ta gösterilerin yapılmasına neden oldu. Sonuçta hükümet, sıkıyönetim ilan etmekle ve her türlü toplantıyı sıkıyönetimce yasaklamakla yetinmek zorunda kalmıştır. Olaylardan bunalan Menderes, 11 Mayıs’ta meclis, 11 günlüğüne tatile sokularak Ege gezisine çıkmış; her durakta yoğun bir halk sevgisi ve tezahüratlarla karşılanmıştı. (Cumhuriyet, 16 Mayıs 1960.) İktidarının milli iradeye dayandığına ve arkasında büyük kalabalıkların desteğini bulduğuna inancı, onun yaklaşan darbeyi görmezden gelmesine neden olmuştu. (Pars, 2005)

21 Mayıs’ta Harp Okulu öğrencileri, büyük bir sessiz yürüyüş düzenledi. 25 Mayıs’ta ise Menderes, Eskişehir gezisi için uçaktan indiğinde, onu karşılayan bir grup subay sırtını dönerek tepkilerini gösterdi. Bu gezi, Menderes’in son gezisi olmuştur.

27 Mayıs sabahı saat 04:36’da Albay Alpaslan Türkeş, Ankara Radyosunda, “Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülkenin yönetimin, ele aldığı” duyurarak Demokrat Parti dönemini sonlandırmıştır. Silahlı kuvvetler adına yönetime el koyan “Milli Birlik Komitesi”, yayınladığı 13 numaralı bildiriyle, yeni bir anayasanın ilanına kadar siyasal partilerin her türlü faaliyetlerini yasakladığını bildirmesiyle de; Türkiye’de çok partili rejime bir süreliğine ara verilmiş; Menderes ve çalışma arkadaşları tutuklanarak, yargılanmak üzere Yasıada’ya gönderilmiştir.

CHP ve DP’nin Dış Siyaseti İlgilendiren Konulardaki Güvenlik Anlayışı

İlk olarak dış politikada CHP’nin güvenlik anlayışına baktığımızda İsmet İnönü’nün görüşleri bu anlayışın özetini bize vermektedir: “*II. Dünya Savaşından sonra müttefikler arasında ortaya çıkan ihtilaf ve ayrılma da bizim hayati meselelerimizi ortaya çıkarmıştır. Bu menfaatleri korumak için muhtaç olduğumuz desteği Batı âleminde ve Amerika’da bulduk. O zamandan beri, memleket müdafaasının Batı Demokrasileri topluluğu içinde müşterek mükellefiyetle mümkün olacağı hakikati her vesile ile teyyüt etmiştir... Bizim için, husule gelen ittifaklar içinde sadakatle ve fedakarlıkla memleket emniyetini sağlamak lazımdır.*” (İnönü, 1956, s.63.)

1957 yılında ABD ile imzalanan İstimlak ve Müsadere Anlaşması muhalefetin büyük tepkisine yol açtı. Anlaşma esasen ABD şirketlerinin Türkiye’de yatırım yapmaları karşılığında tanınan ayrıcalıkları içermektedir.

Türkiye’de yatırım yapan ABD şirketleri ile Türk şirketleri arasında çıkabilecek bir anlaşmazlığa, ABD hükümetinin müdahil sıfatıyla taraf olabilme olanağı getirmekteydi. Bu anlaşmanın onaylanması için Ocak 1959 yılında TBMM’de yapılan görüşmelerde muhalefetin tepkisi büyük oldu.

Muhalefet, DP’nin Amerikan yardımlarını partizan amaçlarla kullandığını iddia etmekteydi. Hükümlerinin kapitülasyonları hatırlattığını savunmaktaydılar. (Erhan, 2005, s. 561.) İnönü 6 Mayıs 1960 tarihinde NATO gazetecileriyle yaptığı bir röportajda, “...dost memleketlerden gelen yardımlara ihtiyacımız vardır. Amerikan vatandaşı bu yardımı kendi kazancından veriyor. Milletçe müteşekkirdir ve kıymetini biliriz. Ancak, bu yardımın baskı rejiminin devamı için vasıta olarak kullanıldığı da aşîkârdır. Yardımı isteriz, ama teşvik etmemesini de isteriz” (İnönü, 103.) açıklamasını yaparak bu konu hakkındaki görüşünü dile getirmiştir.

Diğer bir tartışma da Irak’ta Darbe ve CENTO konusunda yaşandı. CHP ve İnönü’ye göre, “CENTO Irak’ın ayrılmasından sonra daha sadece bir şekilde önemini arttırmıştır. İkili ittifaklar, Amerika’nın ilgisini daha yakından göstermesi fırsatını vermiştir. Ancak CENTO içindeki sorumluluklarımızın hiçbiri, NATO içindeki durumumuza tesir etmemelidir. CHP, Türkiye’nin CENTO’de muhafazasını esaslı bir gaye bilmektedir.” (İnönü, 1956, s. 64.)

Ancak DP, CHP’yi Irak’taki olayları kullanarak halkı isyana teşvik etmekle suçlamıştır. DP Meclis Grubunun yayınladığı bildiri bu suçlamaları açıkça ortaya koymuştur. “CHP’liler, Irak olaylarını ele alarak, TBMM’nin ve hükümetinin meşruiyetini ve istikrarını şiddet yolu ile tahrip etmenin mümkün, hatta lazım olduğu kanaatini uyandırmaya müncer olabilecek çok tehlikeli bir yola girmişlerdir. ...memleketi kanunsuz, devletsiz ve otoritesiz idare ediliyormuş gibi göstermek tarafını tutarak, meşru sayılamayacak bir mücadele yolu takip etmektedirler. CHP, kendisi iktidarda olmadığı için TBMM’ni ve iktidarı tanımamaktadır. ...14 Temmuz 1958 günü patlak veren Irak hadiselerinden beri, durum büsbütün tahripkâr bir manzara arz ediyor.” (Erer, 1963, s.341). Onlara göre Irak’ta krallığın sona ermesi ile CHP’de Türkiye’nin diktatörü saydıkları Menderes ve ekibinin aynı şekilde bir ihtilalle kurtulacaklarını propaganda etmeye başlamışlardı. Bunun üzerine Irak hadiselerinin istismar edilmesini önlemek ve orduda herhangi bir harekete mani olmak için Türk Kara Kuvvetlerinde de değişiklik yapıldı. 26 Ağustos 1958 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanlığına Korgeneral Cemal Gürsel getirildi.

1958 Lübnan ve Ürdün Sorunları da muhalefetin iktidara yönelik eleştirilerinin arttığı diğer bir konu oldu. ABD’nin ‘Lübnan’ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü sürdürmek için Lübnan Hükümetine yardım etmek’ gerekçeyle bir kuvvet gönderilmesi ve Türk hükümetinin bunu olumlu karşılayarak; üslerini ABD’ye kullanırmak istemesi muhalefetin büyük tepkilerine yol açtı. Ancak Zorlu’nun buna yanıtı eleştirileri anlamsız bulduğu yönündeydi.

Kıbrıs Meselesi de iktidar ve muhalefeti karşılaştıran diğer konu idi. 3 Mayıs 1957 tarihinde Bursa’da yaptığı bir konuşmada Menderes, Kıbrıs konusunda muhalefeti, açıkça hükümetin tarafını tutmamakla ve konu hakkında birlik oluşturulmaması konusunda eleştirdi. (Cumhuriyet, 4 Mayıs 1957.)

Hürriyet Partisi ise, iktidarın Kıbrıs meselesini bir iç politika sorunu haline çevirmesinden yakınarak; politikasını neden ‘Kıbrıs Türktür’den, ‘taksim’e çevirdiğini açıklamasını istedi. (Cumhuriyet, 5 Mayıs 1957.)

Londra Antlaşması, 28 Şubat 1959 tarihinde TBMM’de tartışmaya açıldı. İnönü, kararda kuvvetli dostların tesirli nasihatlerinin payı olduğunu ileri sürmekteydi. Taksimden fedakârlık yapıldığı görüşü egemendi. Dış işleri Bakanı Zorlu’nun eleştirilere yanıtı, fedakârlık yapıldıysa, adanın tümünün alınmamasından fedakârlık yapıldığını; taksimi terk etmekle bir fedakârlık yapılmadığını, Kıbrıslı Türklere egemenlik temin eden ve Türkiye’nin güvenliğini teminat altına alan bir çözümün tercih edildiği şeklinde olmuştur. (Fırat, 2005, s.614.)

Muhalefet, TBMM’nin 16 Haziran 1958 günü Kıbrıs meselesi hakkında aldığı *“Türkiye, Kıbrıs meselesi Yunanistan tarafından ortaya çıkarıldığından beri kendi hayati menfaatleri ve Kıbrıs’taki 120 bin Türk’ün hayat ve bekasını bu kadar yakından alakadar eden bu meselede son derece ağırbaşlı ve uzlaşmacı hareket etmiş ve Yunanlılar tarafından ortaya atılan taksim fikrini kabul etmiştir... Türk cemaatine, Rum cemaatinin tahakkümü altında bırakılmayacağı hususunda teminat vermek lazımdır...”* kararına iktidarın riayet etmediği ve TBMM’ni tanımayarak emri-vaki hareket ettiği suçlamasını yönelmiştir. (Bekata, 1959 s. 43-44.)

Bu iddiaya cevaben Zorlu, böyle bir kararın ancak hükümet seviyesinde alınabileceğini bildirmiştir. 5 Mart 1959 Türk-Amerikan Güvenlik İşbirliği Anlaşması da muhalefetin sert tepkilerine neden oldu. 28 Temmuz 1958 Londra kararlarına uygun olarak imzalanan ikili anlaşmaya göre ABD, Türkiye’ye yönelik “doğrudan” veya “dolaylı” saldırı durumunda hükümetin

talebiyle, silahlı güç kullanmak da dâhil olmak üzere her türlü yardımı yapacaktı. Ancak bu yardım, ABD anayasasına engel teşkil etmemeli ve Eisenhower Doktrini'ne uyumlu olmalıydı. Anlaşmanın onaylanması için Şubat 1959'da TBMM'de görüşülmesi sırasında özellikle bu "dolaylı" saldırı konusu muhalefetin sert tepkilerine neden oldu. (9 Mayıs 1960'da TBMM'de onaylandı.)

CHP milletvekilleri TBMM Dışişleri Komisyonunda hükümet üyelerinden, 'dolaylı saldırı' ibaresiyle neyi kastettiklerini açıkça ifade etmelerini istedilerse de; komisyon üyeleri, dolaylı saldırının gizli ve yıkıcı faaliyetleri de içerdiğini ama güvenlik gerekçesiyle daha fazla açıklama yapılamayacağı cevabını vererek soruyu geçiştirdiler. CHP, bu kavramın geniş yorumundan endişe etmekteydiler. Onlara göre bu ifade geniş bir yorumla, DP iktidarına yönelik halk hareketlerini de kapsama tehlikesi içermekteydi. Böylece ABD, yardıma çağrılabilirdi. Lübnan olayına gönderme yapılarak, ABD'nin bu anlaşmayla Türkiye'nin içişlerine müdahale hakkı içerdiğini savunuyorlardı. (Erhan,2005, s.569).

Muhalefeti destekleyen Ulus gazetesinde yazılanlara göre, Türkiye'nin zaten NATO üyesi olduğu ve Türk-ABD ilişkilerinde bu anlaşmanın yeni bir boyut kazandırmadığı, NATO anlaşmasında komünizmin dolaylı saldırısından bahsedilmediğini dolayısıyla anlaşmanın, NATO amaçlarının ötesinde hedefler içerdiği savunulmuştur. Bu hususlara karşı Dışişleri Bakanı Zorlu, anlaşmanın Orta Doğu'nun savunulması için kurulan örgütü desteklemek amacıyla yapıldığını altında başka anlam aranmaması gerektiğini ileri sürmüştür. (Erhan,2005, s.570.)

CHP ve DP'nin İç Siyaseti İlgilendiren Konulardaki Güvenlik Anlayışı

İç siyaseti ilgilendiren bazı konular, iktidar ve muhalefet açısından farklı değerlendirilerek, milli menfaatler ve bağımsızlık çerçevesine sokulmuştur.

Buna göre CHP'nin faaliyetleri, DP tarafından 'halkı isyana teşvik' olarak algılanırken; DP'nin aldığı kararlar, CHP tarafından 'partizanlık ve serbest seçim ve özgürlüklerin yokluğu' olarak değerlendirilmiş ve milli menfaatlere aykırı kabul edilmiştir.

CHP'nin Güvenlik Algılayışı

İnönü, yabancı bir muhabire verdiği demeçte, “iç düzen sağlanamadıkça dışta etkin bir rol oynamaz” demekle, iç siyasal ortamın dışa karşı bağımsızlık ve bütünlük açısından önemini vurgulamıştır.

İnönü, partisinin güvenlik anlayışını 18 Ekim 1959 yılında İstanbul Be-yoğlu İlçe kongresindeki konuşmasında şöyle dile getirmiştir: “*Güvenlik toplum hayatına yön veren kuralların başında, vatandaşa güven ve emniyet sağlamak gelir. Siyasi emniyet konusunda ve her çeşit iktisadi hayatta vatandaşın fiili olarak eşit şefkat ve himaye görmesi toplumun tüm meselelerinin üstünde bir öneme sahiptir. Güven unsurunun iç ve dış politikada kazandığı öneme uygun olarak vatandaşın eşit kanun hükümleri ve devletin her kapısında eşit muamele görmeleri ile mal ve can emniyeti konusunu sarsılmayan bir kararlılıkla takip etmek gerekmektedir. Bunu sağlamanın yegâne yolu, serbest ve eşit bir seçim müessesesinin kurulmasıdır.*” (İnönü, 1956, s.20.)Ona göre cumhuriyet müesseselerinin sarsılması, milli bünyeyi de temelinden sarsacaktır.¹ (İnönü, 1956, s.120.)

İçerde ve dışarıda siyasi, iktisadi ve içtimai bakımdan kuvvetli bir devlet olmanın yolu, vatandaşın eşit muamele gördüğü, basın hürriyetinin olduğu, görüş alışverişinin faydalı şekilde işlediği, dürüst seçimlerin yapıldığı demokratik rejim ve idarenin gerçekleşmesidir.² (İnönü, 1956, s.26.)

Demokratik rejimin kurtulması meselesi, memleket için hayati önem kazanmıştır. (İnönü,1956, s. 45.)

İnönü, 11 Ekim 1959 tarihinde İstanbul Kadıköy İlçe kongresinde, “...bizim iktidara gelişimiz güvenin ve emniyetin tam teessüsü devri olacaktır. Birçok vatandaşlarımızın partizanlıktan çok ıstırap çektiklerini bilirim... İktidar değişmesi olursa yıllardan beri bunca eziyet çekmiş olanların kanun dışı tedbirlerle intikam alma hislerine şimdiden karşı durmazsak memlekette huzur ve emniyetin tesisi gibi bir ana davamızı gerçekleştiremeyiz... 3-5 kendini bilmezini tahrirlerini tüm vatandaşlara teşmil etmeye kalkmak milletimizin birliğine zararlı olacaktır.” (İnönü,1956, s. 17.)

Bunun üzerine muhalefette bulunan partilerin birleşmesini, “Milli Muhalefet Cephesi” olarak adlandırılması ve İnönü’nün propaganda söylevine Ege’den başlaması ve buna ‘Büyük Ege Taarruzu’ adının verilmesi, içte milli

¹ 1 Haziran 1958 tarihinde CHP İlçe Kongresinde yaptığı konuşma,

² 11 Kasım 1959, Beypazarı İlçe kongresi nutku,

birlik ve bütünlüğü bozan bir gruba karşı milli müdafaa havası yaratılmasının göstergesidir. Bu durum Zafer gazetesinde eleştirilmiştir. (Zafer, 2 Mayıs 1959.)

İnönü 18 Nisan 1960 tarihinde TBMM’de yaptığı bir konuşmada, “...eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. ..eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilal behemehal olur...Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğunda milletler için ihtilal meşru bir haktır.” demiştir. (İnönü, 1956, s.86.)

İnönü 23 Nisan 1960 tarihinde, “...her meşru ihtilalin, ilk gününden milletin meşru hakkına, meşru arzusuna isnat etmesi şarttır ve bu ihtiyaca tercüman olacak bir milli heyetin vücuda getirilmesi lazımdır. Bu heyet, teşekkül ettiği andan itibaren, millet haklarının gaspına teşebbüs ettiği için gayri meşru duruma düşmüş eski idarenin temsilcileriyle mücadele haline girmiştir. Türk ihtilalinde bu mücadele vatani istila eden düşmana karşı olan savaş kadar şiddetli ölçülere varmıştır. Demek oluyor ki millet hâkimiyet düşmanları, ister içerde gayri meşru hale gelmiş idare, ister dışardan vatani istilaya kalkışan yabancı kuvvet olsun, millet için aynı derecede yıkıcıdır ve aynı şiddetle millet tarafından karşılanmak lazımdır.” (İnönü,1956, s. 91) diyerek iç siyaset konusunu milli birlik, bütünlük ve bağımsızlık konusu olarak algıladığını göstermiştir. (Bu açıklamalar DP tarafından halkı isyana teşvik, milli bütünlüğü bozmak olarak algılanmıştır.)

İnönü başkanlığında CHP, 25 Nisan 1960 tarihinde Meclis Grubu toplantısında, DP’nin baskı rejiminin artık partiler arası siyasi bir mücadeleden çıktığı, “Türk milleti ile onun haklarını gasp etmeye çalışan bir avuç insan arasında” (İnönü, 1956, s.92) olduğu beyan edilerek sorunun bir nevi bağımsızlık mücadelesi haline geldiğine değinilmiş ve halk hareketlerini ‘vatani’ olarak yorumlamıştır.

Dinin siyasete alet edilmesi, CHP için milli bütünlüğü ve bağımsızlığı bölücü bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. 11 Ocak 1960 tarihinde İnönü’nün Bilecik’te yaptığı basın toplantısında; “dini siyasete alet etmek hareketinin her türlü zararını görerek, cemiyeti buna karşı savunmak, milli mücadelenin ve cumhuriyetin temeli olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun dini siyasete birinci defa alet etmesinden İmparatorluk batmış; ikincisinde vatan güç kurtarılmıştır.” (İnönü, 1956, s. 39.) diyerek DP’yi dini siyasete alet etmekle itham etmiş ve bunun milli bağımsızlık ve bütünlüğe aykırı bir faaliyet olarak değerlendirmiştir.1960 yılı başından itibaren iktidarı, Nurcuları korumaya başlamakla suçlamıştır. (Ulus, 15 Şubat 1960.)

İktisadi meselelerde de İnönü, “...bugün dış âlemle ilişkilerimiz, siyaset ve iktisat sahalarında prensiplerde birbirimizin tesiri ve bilgisi içinde yaşamak zorunludur. Paranın kıymetini düşürüp, dış âlemin memleket aleyhine türlü müdahalelerine yol açılmaktadır. Memleketin menfaatine ve itibarına zarar veren eksiklikleri düzeltmek lazımdır.” (İnönü, 1956, s.40.) diyerek iktisadi bunalımın Türk dış siyaseti ve milli bağımsızlık açısından önemini dile getirmiş; DP’nin ekonomik kararlarının bağımlılığa yol açtığını iddia etmiştir.

Bununla beraber, 1959 yılında DP’nin ABD ile yaptığı iki garanti anlaşması da muhalefet tarafından, “ABD’ye kapitüler haklar tanıdığı” gerekçeyle eleştirilmiştir. (Ulus, 17 Ocak 1959.)

DP’nin Milli Güvenlik Anlayışı

13 Ekim 1957 tarihinde henüz seçimlerden önce Namık Gedik, yaptığı bir konuşmada; “...oylar lehimize tecelli ederse, milli varlığımızı bilerek bilmeyerek tahribe yeltenen, inkâr ve iftirayı mubah sayan muhalefeti mahkûm etmiş olacaktır” (Erer, 1963, s. 303) diyerek muhalefeti milli varlığı tehdit eden bir unsur olarak gördüklerini dile getirmiştir.

Menderes’in 20 Ekim 1957’de İzmir’deki hitabesinde ise, “...siyasi buhran, soysuzlaşmış bir muhalefetin hareketlerinden başka bir şey değildir. Muhalefet, vatanperverlik icaplarına, kanunlara, nizamla, asayiş, emniyet ve istikrara riayet ettiği, milli mevcudiyetimizin temel ve teminatını sarsmak gayelerine bağlı kalmaya karar verdiği anda, Türkiye’de siyasi buhran dedikleri kendi kışkırtıcılıklarının ve kendi kuru gürültülerinin derhal yok olduğunu ve uydurma vaveylaların, komedyaların, sahne tertiplerinin derhal ortadan kalktığını görürler. Moskova radyosu mütemadiyen muhalefete rey verilmesini tavsiye etmektedir. ...Moskova radyosunun maksadı bu siyasi boğuşmada mümkün olduğu kadar tahribatın fazla olmasıdır.” (Erer, 1963, s.318-319.) demiştir. Bununla hem CHP’yi bölücü ve isyana kışkırtıcı hem de komünizm taraftarlığıyla suçlamıştır.

DP Meclis Grubu, 14 Kasım 1957 tarihinde bir bildiri yayınlayarak; “memleketimizin maddi ve manevi huzurunun iadesi, vatanın ve rejimin selameti ve amme hizmetlerinin iyi ve süratli yürütülmesi için lüzum görülecek kanun ve idari tüm tedbirlerin alınması” nı (Zafer, 15 Kasım 1957) ittifakla karara bağlamıştır. Bununla alınacak kararların maddi ve manevi huzurunun iadesi, vatanın ve rejimin selameti amacını taşıyacağı bildirmek istenmiştir. CHP’nin buna cevabı, Ulus gazetesinde söyle dile getirilmiştir: Menderes rejimi diktatörlüğe

kaymaktadır. Diktatörler, hasta cemiyetlerin patolojik şartlarından veya bir vatan tehlikesinden, kaybedilen savaşların sonunda ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durum söz konusu değildir. Ancak siyasi hayat şeklimize adeta ihtilalkarane bir üslup verilmek üzeredir. (Karaosmanoğlu, 1957, s.1) CHP Meclis Grubu, 28 Aralık 1957'de yayınladığı bildiri, 'rejim davasında eşit şartlarda seçim emniyeti, adalet istiklali ve basın hürriyeti'nin önemini vurgulayarak, hükümetin son aldığı kararları eleştirdi. (Ulus, 29 Aralık 1957). Menderes ise Meclis Grubunda yaptığı bir açıklama ile "*hürriyetin hududu olması lazım gelir; aksi halde anarşiye dönüşür*" diyerek özgürlüklerin sınırlandırılması gerektiğine dikkat çekti.

Ulus gazetesini, 19 Mayıs 1958 tarihinde 'Bursa Nutku'nu yayınlamasını da "memlekette isyan havası yaratıldığı" gerekçesiyle suçladı. (TBMM Zabıt Ceridesi, s.173-174.)

28 Nisan 1960 olayları sonrasında ise Menderes, olağanüstü olarak toplanan DP Meclis Grubunda ..."*üniversiteye gireceğiz, bize vatan lazımdır. Siyaset yapmak için, üniversite kurmak için vatan lazımdır. Fiilen ihtilal içindeyiz, ihtilalin kendi içinde mantıklı icapları vardır. Biz bunları yaparken mümkün olduğu kadar memleket menfaatlerini müdafaa etmek ve her yerde memleketi lokalize etmek suretiyle neticeler alma yolunda tertiplerimizi almaktayız. Bu gazeteleri kapatacağız, bu adamları içeri tıkacağız, üniversiteye gireceğiz...*" demiştir. (Albayrak, 2004, s. 536-537. (DP MGMZ, XI, cilt: 304, s. 9-18.)

Ayrıca bu günlerde yaptığı bir radyo konuşmasında hükümetin aldığı tedbirlerin "*milli bünyeye arız olacak musibetlere karşı koymak*" olarak bildirmiştir. (Erer, 1963, s.409.)

Menderes 1960 yılının Mayıs ayının başlarında yaptığı bir radyo konuşmasında, CHP'yi halkı ayaklandırarak, "*NATO'ya müteveccih bir tertip olarak millete ve dünyaya jurnal etmekle*" suçlamıştır. Radyo gazetesi ise, 'CHP'yi ihtilal bayraktarlığı yapan tehlikeli bir fesat ocağı' olarak nitelmiştir. (Aydemir, 1991, s.404.)

Menderes, 1 Mayıs 1960 günü yaptığı bir konuşmada, İstanbul ve Ankara'da çıkan olayları, NATO'nun toplandığı zamana denk getirerek Türkiye'nin prestijini Batılılar önünde düşürmenin amaçlandığını ve bunun komünist usullere göre hesaplanmış bir hareket olduğunu dile getirmiştir. Böylelikle CHP liderliğinde yapıldığına inandıkları halk hareketlerini komünist, dış mihraklarca düzenlenmiş bir hareket olarak nitelendirmektedir. (Erer, 1963, s. 415.)

TBMM İç Tüzük değişikliği 27 Aralık 1957 tarihinde kabul edilerek milletvekillerinin denetim görevlerini zorlaştıran hükümler getirilmiş; bu düzenlemeye karşı CHP’li Ferda Güley, “bu tadille hâkimiyet, hükümetin olacaktır” yorumunu yapmıştır. (Cumhuriyet, 28 Aralık 1957.) Ayrıca, sözlü sorular sadece Cuma günleri, en fazla bir saat müzakere edilebilecek, bakanlar bu sorulara genel çıkarlara aykırı gerekçesiyle isterlerse cevap vermeyeceklerdir. Daha önceki tüzükte, dokunulmazlıkların kaldırılması, Anayasanın 12. ve 27. maddelerine gönderme yaparken, artık bu zorunluluk kaldırılmış; basit suçlardan dahi dokunulmazlıkların kaldırılması mümkün hale getirilmiştir. Yine aynı kanunla meclisten çıkarma cezasının üst sınırı, 3 oturumdan 12 oturuma yükseltilmiş; bazı hallerde ise tüm maaşın kesilmesine varan cezalar öngörülüyordu. Kürsüde konuşan milletvekillerinin hoş gitmeyen sözleri ise, “lisan temizliğinden ayrıldıkları” gerekçesiyle ve çoğunluğun kararıyla tutanaklardan çıkarılabilecekti. (Pars, 2005, s. 149)

İktidar ve muhalefet arasındaki çatışma Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasıyla daha da alevlenmiştir. 12 DP’li milletvekilinin DP Meclis Grubunda, “CHP’nin tatbik etmekte bulunduğu yıkıcı hareket ve teşebbüslerinin millet ve memleket emniyet ve selametini ve rejimi tehdit eder mahiyeti ve 14 Temmuz Irak hadiselerinden bu yana açıktan girişmiş bulunduğu ihtilalci davranışları muvacehesinde...” dokuz kişilik bir komisyon seçilerek durumu tetkik etmesini önermeleri, Tahkikat Komisyonunun düşünsel temelini oluşturmuştur. (Albayrak, 2004, s.519. DPMGMZ, XI, cilt: 234, s. 122-123.)

Bunun üzerine, 11 Ağustos 1958 tarihinde DP Meclis Grubu, CHP’lileri “...hükümete karşı halkı galeyana getirme, fiili tecavüzlere tahrik ve teşvik etme, hücre teşkilatı kurarak yıkıcı ve kanun dışı faaliyetlerde bulunma, memleketin iktisadi, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakma...” gibi suçlamaları soruşturması için bir komisyon kurulmasını teklif etmiştir. (Ulus, 17 Nisan 1960.)

12 Nisan 1960’da olağanüstü bir toplantı yapan DP Meclis Grubu, CHP hakkında bir tahkikat kurulu açılmasına karar vermiş, CHP’nin seçim dışı yollarla iktidara gelmek için hücre örgütü kurduğu ve silahlanarak isyan hazırlığı içine girdiği gerekçe gösterilmiştir. CHP de bir önerge hazırlayarak, başbakanın Yüce Divana sevkini istemiş; ancak kabul edilmemiştir. (Ulus, 17 Nisan 1960.)

Tahkikat Komisyonu, 18 Nisan 1960 tarihinde kurulmuştur. Komisyonun CHP’ni soruşturma nedeni: “...memleketin siyasi, iktisadi ve mali, içtimai haya-

tını tehlikeye maruz bırakan basını ve CHP'nin yıkıcı bölücü faaliyetlerini incelemek"tir. Komisyon, 2247 sayılı yasanın, 19 Nisan 1960 tarih ve 10484 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla göreve başlamıştır. Üyeler: "1) Ahmet Hamdi Sancar, 2) Osman Kavuncu, 3) Bahadır Dülger, 4) Sait Bilgiç, 5) Cavit Asena, 6) Kemal Biberoglu, 7) Kemal Özer, 8) Hilmi Dura, 9) Ekrem Anıt, 10) Nusret Krişcioğlu, 11) Turhan Bahadır, 12) Selami Dinçer, 13) Himmet Ölçmen, 14) Necmettin Önder, 15) Nüzhet Ulusoy'dur. (Ahmad,1976, s. 208.)Komisyonun görevi muhalefetin faaliyetlerini ve basın aleyhinde ileri sürülen suçlamaları soruşturarak üç ay içerisinde rapor etmektir. İlk elde üç yasak kararı aldı: 1) partilerin kongreleri, toplantıları, tüm siyasi faaliyetleri, yeni örgüt kurmaları yasaklanıyordu. 2) Komisyon'un faaliyetleriyle ilgili tüm yayınlar yasaklanıyordu. 3) TBMM'nin tahkikat kararıyla ilgili müzakerelerin yayımı da yasaklanıyordu." (Cumhuriyet, 19 Nisan 1960; Yılmaz, 2019, s. 236-245)

İnönü'nün bu kararlara ve uygulamalara verdiği yanıtta şu cümleler, bir ay sonra olacaklar hakkında işaret vermekteydi: "...şartlar tamam olduğunda, millet için ihtilal meşru bir haktır..." (Erer, 1963, s. 396.)

Yukarıda da aktarıldığı gibi 27 Mayıs sabahı "Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülkenin yönetimin, ele aldığını" duyurmuş, Türkiye'de çok partili siyasal rejime bir süreliğine ara verilmiştir.

Sonuç

1957-1960'lı yıllar DP'nin iktidarının son dönemi ve Uluslararası ortamda yaşanan değişimler açısından önemli bir dönemdir. Muhalefetin DP'ye yönelik eleştirileri iyice artmış, sadece dış politika alanında değil iç politikadaki birçok konu da milli güvenliği tehdit olarak algılanmaya ve söylemlerde yer almaya başlamıştır. Gerek muhalefet gerekse iktidar arasında çatışmalar daha da keskinleşmiştir.

Dış politika hususunda keskin ayrımların çok olmadığı iktidar ve muhalefet çatışması, iç siyasal ortamın koşulları gereği propaganda söylemlerini milli emniyet, milli birlik ve bütünlük gibi kavramlarla meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir. Özellikle bağımsızlık mücadelesini nispeten yakın bir zaman önce vermiş bir ülkede bu kavramların hayati bir önem taşıdığı muhakkaktır.

Demokrat Parti, iç isyan ve içte birlik ve bütünlüğün zedelenmesi; komünizm taraftarlığı gibi konulara yoğunlaşarak CHP’nin faaliyet ve söylemlerini eleştirirken; CHP, DP’yi, ekonomi ve dini siyasete alet etmekle suçlayarak bunu milli emniyet konusu haline getirmiştir.

Özetle denilebilir ki; söz konusu dönem boyunca hem DP’nin hem CHP’nin güvenlik söylemleri, sadece devlet olarak dışa karşı bir güvenlik olarak değil; aynı zamanda iç siyasal ortamın istikrarı, sosyal ve ekonomik koşulları da içermekte, ‘milli emniyet’, ‘milli birlik ve bütünlük’ anlayışları iç siyaset alanında birbirlerine zıt bir çizgide seyretmekte ve kendi görüşlerini meşrulaştırma vasıtası olarak kullanılmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Security Discourse in the Discussions Between the
Democratic Party and the Republican People's Party
(1957-1960)**

*

Cemile Burcu Kartal
Erzurum Atatürk University

The concept of security was born in the 1940s under the name of Strategic Studies and turned into a sub-discipline of International Relations, and today it is involved within the field of Security Studies. From the 1940s to the 1980s, security was identified with the power policies implemented by the states within the framework of military problems.

Sönmezoğlu defined the purpose of security in a narrow sense as taking measures that would not require the defence of the motherland directly in relation to the matter of survival. The security purpose of a country is generally in conflict with that of another country or countries. The purpose of security is affected by the change in conditions. The fact that there is a relationship between security and the political regime, or that democratic countries fight less with each other, is evident in the studies. But the concepts of economic capacity, economic dependence / interdependence whose significance is highlighted in terms of national security in the recent security studies are more frequently becoming the subject of analyses in the global world. According to the literature, the concept of security has begun to be understood beyond the military problems that concern the states since the 1980s. Since the end of the 1980s, an understanding has developed that security is threatened by problems such as poverty, population surplus, environmental problems, political pressures, crime, economic instability, disease, migration, etc., rather than military problems merely.

The security rhetoric of the ruling Democratic Party (DP) and the main opposition Republican People's Party (CHP) in their own discourses and those directed against their opponents, and what issues they included in the scope of national security have been examined in the article.

The period between 1957-1960 which was the last period of the DP's power was important in terms of the changes in the international environment. Turkey's foreign policy between 1957 and 1960 can be roughly grouped as relations with the USSR, relations with the United States and NATO and the relations with Greece and the Middle East. In this process, Turkey has pursued an uncompromising pro-Western policy. When we first looked at relations with the USSR, there was a relative softening after Stalin's death. In a note dated May 30, 1953, the USSR declared that it had given up on its demands following World War II and expressed its hope that relations would improve. Although Turkey responded to this note with the bloc policy, the economic relations still began and continued to increase. Nevertheless, the Syrian crisis in 1957 and the coup in Iraq in 1958 strained relations with the USSR. In 1957, with the deployment of Jupiter missiles in Turkey, a missile crisis began that would reach the climax with the U-2 crisis and last until 1962. On the other hand, the relations with the United States began with The Truman Doctrine after the Second World War. Turkey was important for the security of the Eastern Mediterranean and Middle East from the point of view of the United States. Especially after joining NATO, Turkey's foreign policy developed within this framework. Turkey also pioneered the establishment of the Balkan Pact in the Eastern Mediterranean and the Baghdad Pact in the Middle East.

Economic difficulties in domestic policy at that time and the DP's following a more authoritarian regime further strained relations with the opposition. As a matter of fact, after these developments, the elections were drawn to an early date. The normal time for the general elections after 1954 was May 1958, but the government was seriously concerned that the economic situation was deteriorating and thus decided to hold the elections on October 27, 1957, in order to break the negative impact of this situation on the people's votes.

General elections were held on 27 October 1957, and the DP won 424 seats in parliament with 47% of the votes. CHP entered the parliament with 178 seats while CMP with 4 seats and HP with 4 seats. The most important development that emerged after the 1957 elections was that the CHP began to conduct a tougher and more active opposition with increased votes.

During the period, the opposition's criticism of the DP continued to increase, and many issues, not only in the field of foreign policy, but also in

domestic policy, began to take part in the rhetoric in the context of threat against national security. Clashes between the opposition and the government have become even more bitter. Even though the basic opinions of the two parties on foreign policy were not very contradictory to each other in accordance with the conditions of the period in question, they took a contrasting line with each other in the field of domestic politics, including their understanding of 'national security', 'national unity and integrity'.

The article also examined the security understandings of the two parties in this whole process. In the first chapter, the concepts were outlined and a brief analysis of the internal and external political environment was given; in the second chapter, the discourses of both the DP and the CHP on the issue were examined. Discussions were evaluated as much as possible through first-hand sources through the news and speeches of the leaders reflected in the press.

When the results of the study were examined, it was observed that the conflict of power and opposition did not have many sharp differences in foreign policy, but in accordance with the conditions of the internal policy environment of the time, they resorted to legitimizing their propaganda rhetoric with concepts such as "national security", "national unity and integrity". Especially in a country that has fought for independence recently, these concepts were of vital importance.

The DP criticized the activities and rhetoric of the CHP, focusing on issues such as internal rebellion and damage to internal unity and integrity; supporting communism while the CHP accused the DP of using religion and economy as an instrument for politics, making it a matter of national security.

During the period in question the security rhetoric of both the DP and CHP included not only the external security, but also the stability, social and economic conditions of the internal political environment, and the ideas of 'national security', 'national unity and integrity' followed opposite lines to each other in the field of domestic politics and are used as a means of legitimizing the views and opinions by both parties.

Kaynakça / References

- Ağaoğlu, S. (1967). *Arkadaşım Menderes*. İstanbul: Baha Matbaası.
Ahmad, F. (1976). *Türkiye'de çok partili politikanın açıklanmalı kronolojisi 1945-1971*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

- Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aydemir, Ş. S.(1991). *İkinci adam*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Armaoğlu, F. (2002). *20. Yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Baldwin, D. (1997). The concept of security. *Review Of International Studies*, 23, 5-26.
- Bekata, H. O.(1960). *Birinci Cumhuriyet biterken*. Ankara: Çığır Yayınları.
- Erer, T. (1963). *On yılın mücadelesi*. İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.
- Bilgin, P (2003) Individual and societal dimensions of security. *International Studies Review*, 5, 202-222.
- Bulut, S. (2009). Üçüncü dönem demokrat parti iktidarı (1957-1960): Siyasi baskılar ve tahkikat komisyonu, *Akademik Bakış*, 2(9), 125-145.
- Erhan, Ç. (2005)1945-1960 Batı bloğu ekseninde Türkiye. ed B. Oran, *Türk dış politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eroğlu, C (2003). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. Ankara: İmge yayınevi.
- Erdemir, S. (1996). *Muhalefette İsmet İnönü 1950-1956*. (c.1, der. Sabahat Erdemir,) İstanbul: Sıralar Matbaası.
- Farrell, T. (2002). Constructivist security studies: sortrait of a search program, *International Studies Review*, 4(1), 49-72.
- Fırat, M. (2005). Yunanistan’la ilişkiler. Ed. B. Oran, *Türk dış politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2005). Ortadoğu’yla ilişkiler. Ed. B. Oran, *Türk dış politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnönü, İ. (1956) *Muhalefette İsmet İnönü III*. (ed. S. Erdemir,) İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Y. K, (1957). DP başkanına açık mektup. *Ulus*.
- Lantis, J. (2002). Strategic culture and national security policy. *International Studies Review*, 4(3), 87-113.
- Oran, B (2005). Batı avrupa ile ilişkiler. Ed. B. Oran, *Türk dış politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pars, V. (2005). *Demokrat Parti döneminde siyasal örgütlenme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- TBBM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salâhiyetleri Hakkında Kanun (28 Nisan 1960), *Resmî Gazete*, sayı: 10491.
- Sander, O. (1996). *Siyasi tarih*. Ankara: İmge Yayınevi.
- TBMM. (1958). *TBMM Zabıt Ceridesi*, XI, cilt:4, kısım:1, s. 173-174.
- Tellal, E (2005). SSCB ile ilişkiler. Ed. B. Oran, *Türk dış politikası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, T. (2019). *Muhalefet ve basın 1957-1960 dönemi ilişkileri çerçevesinde demokrat parti*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kartal, B, C. (2021). Türkiye’de 1957-1960 arası dönemde Demokrat Parti ve CHP arasındaki tartışmalarda güvenlik söylemi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1355-1382. DOI: 10.26466/opus.833529

İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme

DOI: 10.26466/opus.808839

*

Melike Erdoğan *

* Dr. Öğr. Üyesi , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

E-Posta: melike.erdogan@comu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6822-7445](https://orcid.org/0000-0001-6822-7445)

Öz

Devlet ile vatandaş arasındaki ilişkilerde bireysel hakların korunmasında denetim önemlidir. Denetimin etkin olabilmesine yönelik bağımsız ve tarafsız ombudsmanlık kurumu oluşturulmuştur. Yerel yönetimlerin denetiminde etkinliğin sağlanması ve görevlerinin artması nedeniyle yerel yönetimlere yönelik görev yapacak yerel yönetim ombudsmanlıklarının kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yerel yönetim ombudsmanlığı yerel yönetimlerle vatandaş arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan şikayetleri incelemekte ve çözüm önerileri sunmaktadır. Yerel yönetim ombudsmanlığı uygulaması ilk olarak 1974 yılında İngiltere’de ortaya çıkmış olup, daha sonra farklı ülkelerde de uygulanmaya başlamıştır. Bu çalışmada da yerel yönetim ombudsmanlığının ilk örneği olan İngiltere yerel yönetim ombudsmanlığının yapısı, işleyişi ve faaliyetleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı; verilen hizmetlerden vatandaşların memnuniyeti ve mali açılarından İngiltere yerel yönetim ombudsmanlığının etkinliğini ortaya koymaktır. Çalışma İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığı’nın 2013- 2019 yılları arasındaki yıllık raporları ve müşteri memnuniyeti anketleri dokümanlarının incelenmesi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda vatandaşların şikayetlerin değerlendirme süresi ile verilen kararlardan memnun olmadığı, kurumun personel ve mali kaynak açısından desteklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, İngiltere, Yerel Yönetim Ombudsmanlığı, Etkinlik, Denetim.

An Evaluation About Effectiveness of England Local Government Ombudsman

*

Abstract

The audit is important in the protection of individual rights in the relations between the state and the citizen. An independent and impartial ombudsman institution has been established for the effectiveness of the audit. The need to establish local government institutions has emerged due to the supervision of local governments and the increase in their duties. The local government ombudsman analyzes the complaints arising in the relations between local governments and the citizen. The local government ombudsman first was established in England and then it was started to open in different countries. The structure and functions of the England Local Government Ombudsman, which is the first example of a local government ombudsman, are examined in this study. The aim of this study is to demonstrate the effectiveness of the England Local Government Ombudsman in terms of citizen satisfaction of providing the services and financial. The study was carried out by examining the documents of the England Local Government Ombudsman's annual reports and customer satisfaction surveys between 2013-2019. As a result of the study, it was concluded that the citizens were dissatisfied with the evaluation period of the complaints and the decisions and, the institution should be supported in terms of personnel and resource.

Keywords: Ombudsman, England, Local Government Ombudsman, Effectiveness, Audit.

Giriş

Yönetilenlerin hakların korunması için kamu yönetimi farklı şekillerde denetlenmektedir. Kamu yönetiminin denetlenmesinde idari denetim, yargı denetimi ve yargı dışı denetim söz konusudur. Yargı dışı denetim yolu olarak 18. yüzyılda İsveç'te ombudsmanlık kurumunun temeli atılmıştır. Ombudsmanlık idare ile vatandaş arasındaki ilişkilerden doğan şikayetleri inceleyen ve arabuluculuk yapan bir kurumdur. İsveç Ombudsmanlığının başarılı uygulamaları başta İskandinav ülkeleri olmak üzere diğer ülkelerde de ombudsmanlık kurumunun oluşturulmasını sağlamıştır.

Devletler kendi ülkelerinin koşullarına ve ihtiyaçlarına göre farklı alanlara özgü ombudsmanlıklar oluşturmaya başlamıştır. Bunlardan biri de; hizmet sunduğu alanda yetkisi sınırlı olan yerel yönetimler ve yerel halk arasındaki ilişkilerden doğan şikayetleri inceleyen yerel yönetim ombudsmanlığıdır. Yerel yönetim ombudsmanlığı ilk olarak 1974 yılında İngiltere'de kurulmuştur.

Bu çalışmanın konusu ilk örnek olan İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı'nın yapısı, işleyişi ve faaliyetlerini incelemektir. Çalışmanın amacı; İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı'nın etkinliğinin değerlendirilmesidir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde ombudsman ve yerel yönetimler ombudsmanlığı kavramları açıklanacaktır. İkinci bölümde İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı'nın kuruluş süreci, yapısı ve işleyişi hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise; 2013-2019 yılları arasındaki yıllık raporlar ve müşteri memnuniyeti anketlerindeki verilerden elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

Ombudsman Kavramı

İsveççe bir kelime olan ombudsman temsilci, sözcü anlamına gelen ombuds ve kişi anlamına gelen man kelimelerinden meydana gelen birleşik bir kelimedir. İsveç dilinde halkın koruyucusu ve çıkarlarının savunucusu olarak açıklanmaktadır (Parlak ve Doğan, 2019, s.78). Ombudsmanlık kurumunun ilk temeli İsveç'te atılmıştır. 18.yüzyılda İsveç kralı tarafından düzensizlik ve kargaşa ortamına karşı yasalara uyulmasını sağlamak ve kamu görevlilerinin yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için oluşturulmuştur. Kurumun

dünya genelinde yaygınlaşması 20. yüzyılda gerçekleşmiştir (Sezen, 2001, s.73).

İsveç ombudsmanlık uygulamasının Osmanlı Devleti'ndeki şeyhülislam-lık kurumundan esinlenerek oluşturulduğu öne sürülmektedir. 1709 yılında Ruslara yenilen İsveç Kralı Demirbaş Şarl Osmanlı Devleti'ne sığınarak, 5 yıl Osmanlı topraklarında kalır. Ülkesini uzaktan yönetmek için bu süreçte bir ferman yayınlarak bir ombudsman bürosu oluşturur. Ombudsmanlık 1809 yılında İsveç Anayasası ile düzenlenir (Eryılmaz, 2014, s.390). İsveç'te ombudsmanın yasama organı adına yürütme organını ve tüm kamu kurumlarında çalışanları denetleyerek demokrasinin gelişmesine katkıda bulunacağı esası hakim olmuştur (Baylan,1978, s.7).

İsveç'ten sonra benzer şekilde 1920'de Finlandiya'da ombudsmanlık kurumu oluşturulmuştur. 1955'de Danimarka, 1962'de Norveç'te, 1970'li yıllarda Yeni Zelanda, Kanada ve Avustralya'da ombudsmanlık kurulmuştur (Parliamentary Ombudsman of Finland, 2020). Şu anda Uluslararası Ombudsman Kurumu (IOI) verilerine göre dünya genelinde 100'den fazla ülkede 198'den fazla ombudsmanlık kurumu bulunmaktadır (International Ombudsman Institue, 2020).

Ombudsman kavramının üzerinde anlaşılan net ve tek bir tanımı bulunmamaktadır. Tufan Erhürman (1998,s.89) tarafından ombudsman "*idarenin eylemleri, işlemleri ve davranışları üzerinde hukuka aykırılık ve yerinde denetimi yapmaya ve hukuka aykırı bulduğu veya yerinde bulmadığı işlemleri geri alınması/kaldırılması veya bu işlem veya eylemlerden doğan zararların giderilmesi için ve yurttaşlara yönelik uygunsuz davranışların düzeltilmesi için idare nezdinde girişimlerde bulunmaya ve bağlayıcı olmayan kararlar almaya yetkili olan bağımsız devlet organı*" olarak tanımlanmaktadır.

Seriye Sezen (2001, s.72) tarafından ombudsman "*yönetimin eylem ve işlemleri hakkında halkın yakınmalarını kabul eden ve bunları sonuçlandıran, araştırma, inceleme ve düzeltici önerilerde bulunma ve bulgularını açıklama yetkisi olan kişi ve kurumlar*" olarak açıklanmaktadır.

Hasan Tansin Fendoğlu (2017, s.15-16) tarafından ombudsman daha detaylı olarak şu şekilde tanımlanmaktadır: "*Yönetimin mağdur ettiği kişilerin şikayeti üzerine harekete geçen, hızlı, güvenli bir şekilde araştırma yetkisi ile donatılmış, yapılan haksızlıkları ortaya koymak, takdir yetkisinin kötüye kullanmasını engellemek, mevzuata saygılı olmayı ve uygun hareket etmeyi temin etmek, hakkaniyet*

önlemlerini salık vermek ve nihayet kamu hizmetlerinin daha iyi görülmesi için gerekli reformları yapmak ve öneride bulunmak amaçlarını güden yetkin, tarafsız, atanmış veya seçilmiş bir kamu görevlisidir.” Bu tanımlamalar çerçevesinde ombudsmanı idare ile yönetilenler arasındaki sorunlarla ilgili şikayetleri çözmeye çalışan, tavsiye niteliğinde kararlar alan bir yargı dışı denetim aracı olarak açıklamak mümkündür.

Ombudsmanlık kurumunu ülkeler siyasal kültür, hukuk ve yönetim geleneklerindeki farklılıklara bağlı olarak farklı adlarla oluşturmuşlardır. İsveç ve Finlandiya’da Parlamento Ombudsmanı, Hollanda’da Ulusal Ombudsman, Fransa’da Arabulucu, Kanada’da Vatandaş Koruyucu, İspanya’da Halk Savunucusu, İngiltere’de Yönetim İçin Parlamento Komiseri, İtalya’da Sivil Savunucu ve Türkiye’de Kamu Denetçiliği olarak isimlendirilmektedir (Parlak ve Doğan, 2019, s.104).

Farklı kavramlarla isimlendirilmiş olmasına rağmen ombudsmanlık kurumunun taşıması gereken ortak özellikler bulunmaktadır. Bu özellikleri aşağıdaki gibi açıklayabiliriz (Özden, 2010, ss.36-37):

- Ombudsman yasama organı tarafından kurulmaktadır. Ancak yasamadan bağımsız olup, yasama organına karşı çok sınırlı bir sorumluluğu bulunur.
- Yürütme organının ombudsmanlık kurumu üzerinde kontrol yetkisi yoktur.
- Yönetimsel sorunları anında çözüme kavuşturabilmesi için kamu belgelerine sınırsız erişim hakkına sahiptir.
- Vatandaşların alınan karara saygı göstermesi ve kabullenebilmesi için kararlarını açıklarken titizlikle davranır.

Ombudsmanın üç temel görevi bulunmaktadır. Öncelikle devletin haksız uygulamalarına karşı vatandaşı koruma görevini yerine getirir. Şikayet konusuyla ilgili araştırma inceleme görevini yapar. Yönetimdeki uygulama hatalarını bularak, yönetimin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Özden, 2010, s.43). Ombudsman kurumunun rolü zaman içerisinde dönüşüme uğramıştır. Denetleyici ve yanlışları düzeltici rolüne uzlaştırıcı, bilgi sağlayıcı, kamu hizmetlerini hızlandırıcı, kamu politikası sürecine katkı sağlayıcı ve tavsiye edici işlevleri de eklenmiştir (Sobacı ve Köseoğlu, 2016, s.107).

Ombudsmanlık tanımlarındaki ortak noktalar çerçevesinde kurumun oluşumu için gerekli asgari koşullar bulunmaktadır. Bunlar; bağımsız olması, yönetimin işlemleri, eylemleri ve davranışları ile ilgili geniş bir araştırma ve

inceleme yapma hakkının olması ve mahkemeler gibi bağlayıcı kararlar alamamasıdır (Ünal, 2014, s.74). Bu koşulları ombudsmanlık kurumunun kurucu unsurları olarak değerlendirmek mümkündür. Ombudsmanın bağımsız olması; idare ve yürütmeye karşı korunması ve kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi açısından önemlidir. Ombudsmana hiçbir makam veya merci emir ve talimat veremeyeceği gibi tavsiye ve telkinde de bulunamaz (Usta ve Akıncı, 2016, s.2739). Ombudsmanın bağımsızlığını sağlayan ombudsman kurumunu oluşturan anayasa ve kanunlar, seçilme biçimleri, dokunulmazlıkları, başka bir görev yapmaması, atanma usulü ve mali olanaklarıdır (Özden, 2010, s.38).

Ombudsmanın denetimin temel amacı hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlamaktır. Ancak ombudsmanlık denetiminde haksızlığın giderilmesi ile birlikte haksızlığın nedenleri ve nasıl giderileceğini bulmak için önerilerde bulunurken yönetimin iyileştirilmesi gibi bir katkıda bulunmaktadır (Avşar, 2012, s.55).

Yerel Yönetim Ombudsmanlığı

Ombudsmanlık her ülkede kendi kurallarına göre farklı şekillerde uygulanmaktadır. Ombudsmanlığı genel amaçlı, özel amaçlı, uluslararası ulus üstü, insan hakları ombudsmanı, yarı- ombudsmanlık, özek sektör ombudsmanlığı olarak sınıflandırmak mümkündür. Yerel yönetim ombudsmanlığı genel amaçlı ombudsmanlık sınıflandırması içerisinde yer almaktadır (Ünal, 2014, s.88).

Yerel yönetim ombudsmanı merkezi yönetim ombudsmanlarının bütün özelliklerini taşıyan, yerel düzeyde, yerel yönetimlerin kötü işleyişinden kaynaklanan sorun çözmek, vatandaşların yerel yönetimlerdeki haklarını korumak ve yerel yönetimlerin daha iyi işlemesi amacıyla, yönetimin düzeltilmesine yönelik önerilerde bulunmak için oluşturulan ve müdahale alanları ölçüsünde otorite ve etkileri sınırlandırılan genel amaçlı ombudsmanlardır (Ünal, 2014, s.91). Yerel ombudsmanların denetim yetkileri hizmet sundukları belirli bir bölge veya şehirle sınırlıdır. Yerel yönetim ombudsmanı, mahalli ve müşterek sorunlarla ilgilenerek yerel yönetimlerin kötü yönetimine karşı halkı koruma görevi üstlenen ve şikayetlerle ilgilenen kurumlardır (Gökçe, 2013, s.9).

Yerel yönetim ombudsmanlarının görev ve yetkileri anayasa ya da yasalarla belirlenmektedir (Sander, 2013, s.16). Yerel yönetim ombudsmanları parlamento ombudsmanları gibi atama ya da parlamento tarafından seçilerek gelmektedir. Yerel yönetim ombudsmanı olacak kişiler için yasalarda belli koşullar öngörülmüştür. Yerel yönetim ombudsmanının aldığı kararlar bağlayıcı değil tavsiye niteliğindedir. Hukuken ombudsmanın aldığı kararların yaptırım gücü yoktur. Ancak ombudsman kendisine iletilen yönetimle ilgili şikayetlerle ilgili inceleme yapmakta ve inceleme sonuçlarını raporlarla kamuoyu ile paylaşmaktadır (Sezen, 2001, s.76). Bu uygulama ombudsmana yönetim üzerinde bir etki yaratabilme olanağı sağlamaktadır. Yerel yönetim ombudsmanlığı insan haklarının korunmasına, yerel yönetimlerin hizmetlerinin geliştirilmesine katkıda bulunmakta ve yerel yönetimlere çözümler önermektedir. Sadece adil kararların değil, yönetim ve kararların kalitesinin güçlendirilmesine çalışmaktadır (Sander, 2013, s.13). Yerel yönetim ombudsmanlarının yerel yönetimlerin kötü yönetimden kaynaklanan eylem ve işlemlerinin düzeltilmesi, yerel düzeyde iyi yönetim uygulamalarının artırılması ve yönetimin iyileştirilmesi gibi faydaları söz konusudur (Ünal, 2014, s.102).

Yerel yönetim ombudsmanının denetiminin etkin olabilmesi için; bağımsızlığının ve tarafsızlığının güvence altına alınması, inceleme öncesinde her türlü bilgi ve belgeye ulaşabilmesi, ombudsmanlık konusunda kamuoyunda yeterli tanıtım ve bilgilendirmenin yapılması, kamu yönetimi ve işleyişi hakkında bilgi sahibi olması, yerleşik siyasal ve yönetsel kültür ve toplumsal özellikler belirleyici faktörlerdir (Sezen, 2001, s.81-82). Yerel yönetim ombudsmanının görevini etkin bir şekilde yapabilmesi için yeterli mali olanaklara ve personele ihtiyacı vardır. Yerel yönetim ombudsmanlarına yardımcı olacak personel tahsis edilmekte ya da ombudsmanlar kendileri atamaktadır (Ünal, 2014, s.93).

Yerel yönetim ombudsmanlığı ilk olarak 1974 yılından İngiltere’de oluşturulmuştur. 1981 yılında Kanada’da Prens Edwards Adası hariç bütün eyaletlerde yerel yönetim ombudsmanı kurulmuştur (Özden, 2010:101). İtalya’da bölge yönetimleri, Almanya, Avusturya ve Belçika’da özerk eyalet ve kantonlarda yerel ombudsmanlık kurumu oluşturulmuştur. İsviçre’de Basel Şehir Ombudsmanı ve Kanton Ombudsmanı bulunmaktadır (Kutlu, Örselli ve Kahraman, 2018, s.21)

İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığı

Yerel yönetimler ombudsmanlığının Dünya'daki ilk örneği İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı'dır. Çalışmanın bu bölümünde ilk olması açısından öneme sahip olan İngiltere yerel yönetim ombudsmanlığının kuruluşu, işleyişi, faaliyetleri açıklanacaktır. Ayrıca İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığı'nın faaliyet raporları ve müşteri memnuniyeti anketlerindeki veriler çerçevesinde etkinliği değerlendirilecektir.

İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının Kuruluş Süreci

İngiltere'de ilk kurulan ombudsmanlık Parlamento Komiseridir. 1961 yılında hazırlanan Whyatt Komitesi Raporu ile kurulması öngörülmüştür. Ancak ombudsmanlık kurumu Parlamento Komiseri Kanunu ile 1967 yılında kurulmuştur (Arslan, 1986, s.158). Parlamento ombudsmanı siyasi ve yönetsel sürece yardımcı olarak atanmıştır ve parlamento adına çalışmaktadır. Parlamento ombudsmanı merkezi hükümet ve vatandaşlar arasındaki sorunlarla ilgilenmekle görevlidir. Parlamento ombudsmanı Avam ve Lordlar Kamarası'nın değerlendirmesi, hükümetin önerisi ile kraliçe tarafından atanmaktadır. Parlamento ombudsmanı görevi belli bir süreyle sınırlandırılmamış olup, 65 yaşına kadar görev yapabilmektedir. Parlamento Ombudsmanı kendi isteği ile ya da Parlamento'nun uyarısı ve Kraliçe'nin onayı ile görevden alınabilmektedir (Parlak ve Doğan, 2019, ss.200-204).

Parlamento Ombudsmanı Hazine Bakanlığı tarafından, sayıları ve hizmet şartları onaylanması koşulu ile kurumu için yeterli personel istihdam edebilmektedir (Özden, 2010, s.87). Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı 1973 yılında Ulusal Sağlık Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması Yasası ile kurulmuştu. Kuzey İrlanda dışındaki Birleşik Krallığın diğer kurucu unsurları için ayrı seçiliyordu. İngiltere'de Sağlık Hizmetleri Ombudsmanlığı ile Parlamento Komiserliği Parlamento ve Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı tek bir ombudsmanlık olarak birleştirilmiştir. Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'da bu birleşme olmamıştır (Maer ve Priddy, 2018, s.14).

Ombudsmana başvuru eğer kamu yönetimi ve kamu kuruluşları ile ilgili ise şikayetin bir parlamento üyesi aracılığı ile yapılması şarttır (Parliamentary and Health Service Ombudsman, 2020). Konu kamu hastaneleri ile ilgili ise öncelikle hasta öneri ve iletişim hizmeti kurumuna şikayette bulunulmalıdır.

Eğer o kurum tarafından sorun çözülemezse Parlamento ve Sağlık Hizmetleri Ombudsmanına başvurulmalıdır (NHS, 2020).

Yönetim için Parlamenter Komiseri ilk oluşturulduğu yılda yerel yönetimlerle ilgili atmış bir şikayet almış ancak yetki alanı dışında olduğu için şikayetleri geri çevirmiştir. 1969 yılında G. K Arran tarafından yerel yönetimlerin kötü yönetiminden şikayetlerle ilgili bir inceleme yapılmış olup, bu araştırmada yerel şikayetler için prosedür ihtiyacı ve uygulama için bir çatı önerilmiştir. Yerel yönetimler için yeterli sayıda ombudsmanın görevlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (Chinkin ve Bailey, 1976, s.268).

İngiltere’de 1971 yılında yayınlanan “Yerel Yönetimler Üzerine Beyaz Rapor “White Paper On the Local Government in England” yerel yönetimlere yönelik şikayetlerle ilgili prosedürün ne olacağına ilişkin olumlu bir belge olarak nitelendirilmektedir. 1974 Nisan’ında yürürlüğe giren “Yerel Yönetim Sözleşmesi” ile yerel ombudsmanlık oluşturulmuştur (Chinkin ve Bailey, 1976, ss. 267, 268). Yerel yönetimler ombudsmanlığının ortaya çıkmasında İngiltere’de Parlamento Komiserinin çalışmalarının başarılı olması etkili olmuştur (Ünal, 2014, s. 78).

İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığının Organizasyon Yapısı ve İşleyişi

1974 Yerel Yönetimler Sözleşmesinin (Local Government Act) üçüncü bölümü yerel yönetimler ombudsmanlığını düzenlemektedir. Yerel Yönetim ombudsmanlığında parlamento ombudsmanlığında olduğu gibi temel amaç kötü yönetimi ve haksızlıkla ilgili şikayetleri çözmektir. Ancak söz konusu sözleşmede kötü yönetim veya haksızlıkla ilgili bir tanımlama bulunmamaktadır (Chinkin ve Bailey, 1976, s.270). İngiliz hukuku çerçevesinde önyargılı, taraflı, dikkatsiz, keyfi ve gecikmeli davranışlar kötü yönetim olarak değerlendirilmektedir (Uyanık, 1994, s.206).

Yerel yönetim ombudsmanlığının bilinirliğini arttırmak için 1975 ilkbaharında İngiltere’de ülke genelinde kamuya açık yerlerde poster ve broşürler dağıtılmıştır. Aynı zamanda basında ve televizyonda daha fazla yer verilmiştir. Bu uygulama ile yerel yönetim ombudsmanlığına olan halk ilgisi artmıştır (Chinkin ve Bailey, 1976, s.278).

İngiltere’de yerel yönetim ombudsmanı Kraliçe tarafından atanmaktadır. Görevden alınması da yetkide paralellik çerçevesinde yine aynı şekilde olmaktadır. İngiltere’de yerel yönetim ombudsmanı olacak kişi için yasada öğrenim düzeyi belirtilmemiştir. Uygulamalar incelendiğinde genellikle yüksek öğrenim görmüş kişiler ombudsman olarak atanmaktadır (Ünal, 2014, ss.92-93). İngiltere’de yerel ombudsmanlık kurulduğu 1974 yılında her birinin görev alanı belli bir coğrafi bölge olan üç yerel yönetim ombudsmanı bulunmaktaydı. 2010 yılında yapılan düzenlemeyle görev alanları konu ile sınırlı olan iki yerel yönetim ombudsmanı görevlendirilmiştir (Kavili Arap, 2015, s.69). Şu anda tek ombudsman bulunmaktadır. İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı 2017 yılında yapılan değişiklikle İngiltere Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmet Ombudsmanlığı (İYSHO) olarak birleştirilmiştir.

İYSHO daha işlevsel hale gelebilmesi için tarihsel süreçte değişiklikler yapılmıştır. İYSHO’ya şikayet başvurusunda bulunma konusunda 1988 yılında yapılan Fresh Local Government Act ile önemli bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Şikayet başvurusu yapabilmek için yerel yönetim meclis üyesinin referansının gerekliliği kaldırarak doğrudan başvuru imkanı sağlanmıştır. Ayrıca 2007 yılında Parlamento ve Sağlık Ombudsmanı ile birlikte çalışma ve bilgi paylaşımı yapabileceklerine yönelik düzenleme yapılmıştır. 2007 yılında Yerel Yönetimler ve Halkın Katılımı Yasası (Local Government and Public Involvement Act) ile yerel ombudsmanlığın yetkileri arttırılmıştır. Yapılan değişiklikler aşağıdaki gibidir (Thomas, Martin ve Kirkham, 2013, ss.83-84):

- Kötü yönetim ile birlikte yerel yönetimlerin hizmet kusurlarını inceleme yetkisi verilmiştir.
- Kötü yönetimi olduğu açık şekilde belliyse konuyla ilgili şikayete gerek olmadan sınırlı inceleme yetkisi verilmiştir.
- Mal ve hizmet temin edilmesi konusunda ortaya çıkan şikayetleri inceleme yetkisi verilmiştir.
- Belediye meclisinin kararı şikayeti ortadan kaldırıyorsa konuyla ilgili ombudsmana sadece sözlü açıklama yapması yetkisi tanınmıştır.
- Şikayetleri sözlü de alabilme yetkisi verilmiştir.

2009 yılında yürürlüğe giren Sağlık Yasası (Health Act) ile kendi kaynakları ile sosyal bakım hizmeti alan yetişkinlerin sosyal bakım hizmeti veren kuruluşlarla ilgili şikayetleri almaya başlamıştır.

İYSHO bütün yerel yönetimler ve yetişkinlere yönelik sosyal hizmet sağlayıcıları ile ilgili şikayetleri incelemektedir. Ayrıca ombudsmanlık kuruluşlarına yönelik de inceleme de bulunabilmektedir. Okula kabul, yerel otoritelerin ortak kurulları, milli park yönetimleri, içsel drenaj kurulları, Belediye başkanlığı suç ve polis ofisi (inceleme ve suçu önlemek için değil), yangın ve kurtarma otoriteleri, Londra Yangın ve Acil Durum Planlama Otoritesi, Büyük Londra Yönetimi, Londra için Ulaşım, Londra Kalkınma Ajansı, kent kalkınma ortaklıkları, Belediye Başkanlığı Geliştirme Şirketi, Evler ve Topluluklar Ajansı, sadece sele karşı savunma ve arazi drenajıyla sınırlı olmak üzere Çevre Ajansı ile ilgili şikayetleri de incelemektedir İYSHO planlama, bazı konut konuları, sosyal hizmet, eğitim ve okulla ilgili sorunlar, konut yardımı, belediye vergileri, ulaşım ve karayolları, çevre ve atıklar, komşularla olan anlaşmazlıklar, antisosyal davranışları incelemektedir. Şikayet edilen konular diğer ombudsmanların görev alanı içinde yer alıyorsa İYSHO işbirliği içinde çalışmaktadır (LGOa, 2020).

İYSHO, hizmetlerini İngiltere Yerel Yönetim Komisyonu resmi adı ile yürütmektedir. Bağımsız olup, mali açıdan devlet tarafından destek almaktadır. Yerel yönetim ombudsmanı, parlamento ombudsmanı ve üç danışma üyesi olmak üzere 5 kişiden oluşan yönetim komisyonu kurumun stratejik yönetimden sorumludurlar. Komisyon üç ayda bir toplanmaktadır. İnceleme için ombudsmana personel, konaklama yeri, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi gereken desteği sağlamak görevi vardır. Mali tahminleri, yıllık raporları yıllık iş planı, dört yıllık stratejik planı, kaynakların ve bütçenin onaylanması da görevleri içindedir. Yerel Yönetim Yasası (1974) her üç yılda bir ombudsmanlıkla ilgili olan üçüncü bölümü ile ilgili değerlendirme yapılması, ombudsman hizmetinin yararlarını ve ücretlerini Ücret ve Atama Komitesinin önerilerini dikkate alarak kararlaştırmak görevleri arasındadır. Komisyon üyelerinin etik davranmasına yönelik olarak her üye etik kodlar sözleşmesinin imzalamak ve çıkarlar deklarasyonu doldurmak zorundadır. Ombudsmanın incelemeler sırasında kurum dışı yaptığı görüşmeleri komisyona bildirmekte ve yayınlanmaktadır (LGOB, 2020).

Herkes ücretsiz olarak şikayet başvurusunda bulunabilir. Kişi yasal temsilcisi ve iznini aldığı kişiler adına başvuru yapabilmektedir. Meclis üyesi ya da milletvekili yerel halk adına izinlerini alarak başvurabilmektedir. Şikayet bir hizmetle ilgili ise doğrudan hizmet aldığı ve kişisel olarak etkilenmesi şar-

tıyla, sadece kendi yerel meclisiyle ilgili şikayette bulunulabilir. İngiltere yerel yönetim ombudsmanı 4 aşamada şikayeti incelemektedir. İlk olarak şikayet incelenmekte olup, şikayetin yetki alanı içerisinde yer alıp yer almadığına bakılmaktadır. Şikayet kabul edildiğinde şikayetçi ve şikayet edilen kurumdaki gerekli bilgiler istenmektedir (LGOa, 2020). Ombudsmanlık şikayeti dikkate alarak kuruma doğru olan şeyi çözüm olarak önermektedir. Ayrıca eğer şikayet konusu olan sorun kurum tarafından çözüme kavuşturulduysa ve şikayet ele alındığında kişi üzerinde belirgin olumsuz bir etkisi olmadığına karar verirse herhangi bir öneride bulunulmamaktadır. Şikayet dikkate alınmaz ya da incelenmez (Local Government Act, 1974).

Yerel ombudsmanlık kötü yönetim ve kusurlu hizmetten dolayı oluşan haksızlığı tazmin etmeye yönelik önerilerde bulunmaktadır. Yapmış olduğu incelemelerle iyi yönetimi ilerletmek ve yerel hizmet sunumunu geliştirmeye yönelik temel oluşturmak ombudsmanın sorumluluğudur (LGO Framework Document, 2017, s.5). Kötü yönetimin ne olduğu kanunlarda açıkça belirtilmemiştir. Yerel Yönetim Ombudsmanının web sayfasındaki tavsiye kararları çerçevesinde ortak noktalar belirlenmiştir. Bunları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz (Sandford, 2017, s.5):

- Hizmette gecikme,
- Yanlış işlem yapılması,
- Yasal sürecin takibinde yapılan yanlışlıklar,
- İnceleme hatası,
- Yetersiz iletişim
- Yanıltıcı bilgi vermek
- Kurumun görevini yerine getirmemesi

Ombudsmanlık kurumu farklı kararlar alabilmektedir. Kurumun kişilerden özür dilemesini, verilmesini gereken standartta hizmetin sunulması, önceden verilmesi gereken kararın verilmesi, tekrar edebilecek benzer sorunlara yönelik sürecin geliştirilmesi, bir ödeme yapılması gibi kararlar verilmektedir. Ancak ombudsmanlığın aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir. Ombudsmanlık kararları alındıktan üç ay sonra kişilerin gerçek ismi kullanılmadan yayınlamaktadır. Ayrıca kararların rapor örneği medyaya gönderilmektedir (LGOa, 2020). Bu uygulama yerel yönetimler ombudsmanlığının etkili olması açısından olumlu katkı sağlayabilir. Yerel yönetimler ombudsmanlığı yapmış olduğu faaliyetlerle ilgili yıllık rapor hazırlanmakta ve bu raporlar web

sayfası üzerinden yayınlanmaktadır. Raporlarda yerel yönetimlerle ilgili şikayetler konularına göre sınıflandırılmakta ve veriler paylaşılmaktadır (LGO Framework Document, 2017, s.6). Hizmetlerde açıklığın ve kurumun hesap verilebilirliğinin sağlanması konusunda yapılan bu uygulamalar olumlu olarak değerlendirilebilir.

İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının Etkinliği

İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının etkinliği 2013-2019 arasındaki yıllık raporları ve 2014-2018 yılları arasında müşteri memnuniyeti anketlerindeki verileri çerçevesinde incelenecektir. Bu çalışmada yerel yönetim ombudsmanlığının etkinliği; şikayetlerin inceleme hızı, ombudsman kurumunun verdiği hizmet ve kararlardan şikayetçilerin memnuniyet derecesi ile mali açıdan başlıkları çerçevesinde analiz edilecektir.

Şikayetlerin İnceleme Hızı

Yerel yönetim ombudsmanlığı kendisine iletilen şikayetleri üç aşamada incelemektedir (LGO, 2018-2019 Annual Report and Accounts: s.4):

- Birinci aşama ilk kontrol aşamasıdır. Bu aşamada öncelikle, yerel yönetimler ya da hizmet verenler bu şikayeti çözebilir mi? Şikayetçi haklı mı değil mi? Bu sorulara cevap aranmaktadır.
- İkinci aşama ilk değerlendirme aşamasıdır. Bu aşamada şikayet konusu hukuken görev alanı içerisinde mi? Bu soruya cevap aranmaktadır.
- Üçüncü aşama detaylı inceleme aşamasıdır. Hukuk ve politikalarla göre ne olduğu ve ne olması gerektiği incelenmektedir. Yapılan inceleme sonucunda şikayet haklı bulunursa önerilerde bulunmaktadır.

Yerel yönetimler ombudsmanlığının şikayeti incelemesi için yasal bir süre sınırlandırması bulunmamaktadır (Kavili Arap, 2015, s.71). Ancak yerel yönetimler ombudsmanlığını kalite hedefleri arasında olabildiğince en kısa sürede şikayetleri incelemek yer almaktadır. 2013 ve 2019 dönemleri arasındaki yıllık raporlarda en kısa 13 hafta ve en uzun 52 hafta arasında değişen sürelerde şikayetlerin incelendiği görülmektedir.

Tablo 1. İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının 2013-2019 Yılları Arasında Karar Verme Sürelerinin Dağılımı

Yıl	13 Hafta	26 Hafta	52 Hafta
2013-2014	%68	%90	%99
2014-2015	%83	%94	%99
2015-2016	%80	%91	%99
2016-2017	%79	%92	%99
2017-2018	%79	%91	%99
2018-2019	%78	%90	%99

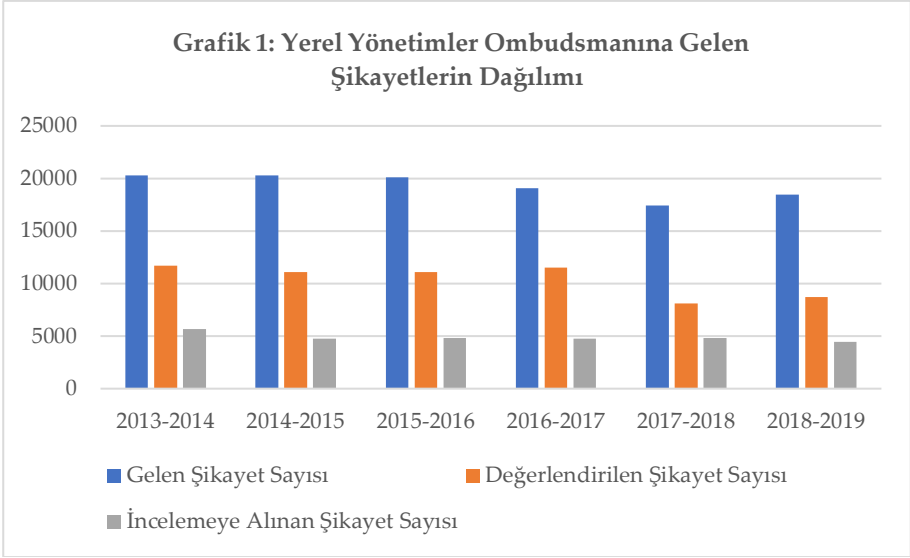
Kaynak: İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığı yıllık raporlarından yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1’deki verileri değerlendirdiğimizde 13 hafta içerisinde karar verilen şikayetlerin oranı 2013 yılından 2019 yılına kadar olan süreçte önemli oranda bir artış göstermiştir. 2013- 2019 döneminde 52 hafta şikayetlerin tamamına yakını hakkında karar verildiğini söylemek mümkündür.

Tablo 2. İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanına Gelen Şikayet Sayısı

Yıl	Gelen Şikayet Sayısı	Değerlendirilen Şikayet Sayısı	İncelemeye Alınan Şikayet Sayısı
2013-2014	20306	11725	5680
2014-2015	20286	11094	4780
2015-2016	20102	11094	4792
2016-2017	19077	11526	4771
2017-2018	17452	8135	4808
2018-2019	18482	8709	4458

Kaynak: 2013 -2019 yılları arasındaki İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığı yıllık raporlardan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2016 yılından sonra toplam başvuru sayısı ve değerlendirmeye alınan başvuru sayısının önceki yıllara göre azaldığı görülmektedir. Yıllar içinde değerlendirmeye alınan şikayet sayısında önemli bir farklılık görülmemektedir. Ayrıca daha önceki bölümde açıklanan ilk aşamada gelen şikayetlerin yarısından fazlası değerlendirme aşamasına geçmekte, üçüncü aşamada ise yine gelen şikayetlerin incelemeye alınanlara oranı yaklaşık olarak dörtte birini geçmemektedir. Bu veriler daha önceki yapılan çalışmalardaki sonuçları doğrular niteliktedir. Vatandaşların başvuru koşullarını bilmemesi, yetersiz bilgi sahibi olması ve doğru yönlendirilmemesi gelen şikayet başvurusunun sayısının yüksek olması gibi nedenlerin hala etkili olduğunu göstermektedir (Kavili Arap, 2015, s.71).

Yerel ombudsmanlığın etkinliğini yerel yönetimlerle olan ilişkileri de etkilemektedir. Ombudsmanlıkça sunulan önerilerin yerel yönetimlerce ne kadar yerine getirildiği önemlidir. 2018’de yerel yönetimlerin küçük bir kısmı ile önerilerin dikkate alınıp alınmadığı ve nasıl uygulandığına yönelik pilot proje gerçekleştirilmiştir. 2019-2020 döneminden itibaren interaktif harita ile yerel yönetimlerle ilgili güncel veriler raporlanarak paylaşılması öngörülmektedir. Bu yeni sistemle uzlaşılacak haksızlıklar konusunda yerel yönetimlerin gerekli veriye sahip olması ve müşteri memnuniyetini artırması gibi faydalar beklenmektedir (LGO Final Complaint Report, 2017, s.14).

Yerel yönetimler ombudsmanlığı düzenleyici işlevi çerçevesinde yerel seçilmiş meclislere demokratik hesapverilebilirlikle ilgili önerilerde bulunmaktadır. Bu önerilerin uygulama zorunluluğu olmamasına rağmen uygulanmaktadır. Verilen kararı yerine getirmeyen yerel meclis veya hizmet veren kurumlar yayınlanan raporlarda belirtilmektedir. Bu uygulama neden ilgili yerel yönetimin ya da kurumun neden öneriyi uygulamadığını açıklaması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Yayınlanan raporlarda tekrar edilen hatalar, belirgin kusurlar, haksızlıklar, yüksek oranda şikayet edilen konular ve uyulmayan öneriler bulunmaktadır (LGO 2017-2018 Annual Report and Accounts, 20). Bu uygulama yerel yönetimlerin yerel halka karşı hesap verme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yapılan hataların belirlenmesi iyi yönetimin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

2017-2018 yıllık raporda yerel yönetim ombudsmanlığının yerel hizmetleri geliştirilmesi noktasında yerel meclislerin memnuniyeti %100'dür. Ancak yerel meclislerin ancak %9'u verilen kararın adil ve uygun olduğunu düşünmektedir (LGO 2017-2018 Annual Report, s.25). 2018-2019 Yıllık raporuna göre yerel meclis ve hizmet veren kurumların %99,4'ü önerileri uygulamıştır (LGO 2018-2019 Annual Report and Accounts, s.7)

Müşteri Memnuniyeti Anketleri

Müşteri memnuniyeti anketleri müşterilerin tecrübelerini ve hizmetlerden memnuniyetini, hizmetlerin geliştirilmesi gereken noktaları, zaman içerisindeki performansını belirlemek için Nisan 2014'den itibaren kurum tarafından yapılmaktadır. Müşteri memnuniyeti anketleri şikayeti ile ilgili karar verilen müşterilere kararın verilmesinden 6 hafta sonra yapılmaktadır. Memnuniyet anketleri şikayeti ile ilgili karar verilen şikayetçilerle telefonla gerçekleştirilmektedir (LGOc, 2020).

Tablo 3. İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının Vermiş Olduğu Hizmetten Memnuniyet Derecesi

Yıl	Memnun (%)	Kararsız (%)	Memnun Değil (%)
2014-2015	24	Veri yok	68
2015-2016	27	11	62
2016-2017	27	11	76
2017-2018	26	11	63

Kaynak: İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı müşteri memnuniyeti anketlerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yerel yönetim ombudsmanlığının şikayetin ele alınış sürecinde vermiş olduğu hizmetten 2014- 2018 yılları arasında memnuniyetsizlik oranı oldukça yüksektir. Ayrıca hizmetlerden memnun olanların oranında yıllar itibariyle küçük bir artış söz konusudur.

Tablo 4. Şikayet Sonucunda Yerel Yönetim Ombudsmanlığının Vermiş Olduğu Karardan Memnuniyet Derecesi

Yıl	Memnun (%)	Kararsız (%)	Memnun Değil (%)
2015-2016	17	6	77
2016-2017	19	6	76
2017-2018	19	6	76

Kaynak: İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı Müşteri Memnuniyeti anketlerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yerel yönetim ombudsmanının şikayetlerle ilgili vermiş olduğu kararlardan 2015-2018 yılları arasında katılımcıların yüzde 75'i memnun değildir. Memnun olanların oranında sadece yüzde ikilik bir artış söz konusudur.

Tablo 5. Şikayet Sonucu Oluşturulan Raporun Sonucu Yeterince Açıklamasına Yönelik Görüşlerin Dağılımı

Tarih	Açık (%)	Takip Edilmesi Kolay (%)	Kullanılan Dilin Basit ve Anlaşılır Olması (%)
2015-2016	64	65	75
2016-2017	63	64	73
2017-2018	72	63	60

Kaynak: İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı Müşteri Memnuniyeti anketlerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Raporun açık olmasında yıllar itibariyle bir artış söz konusu iken, kullanılan dilin basit ve anlaşılır olmasında önemli oranda bir azalış söz konusudur. Bu veriler çerçevesinde verilen kararların anlaşılması zorlaşmaktadır. Bu durum şikayetçinin karara yönelik değerlendirmelerini olumsuz etkileyerek, memnuniyetsizliğini arttıracaktır.

Yapılan dört müşteri memnuniyeti anketinde memnuniyetsizliklerinin neden kaynaklandığına dair sorular yöneltilmiştir. Yapılan anketlerde personelin iletişim tarzı, nazik olması konusundan yüzde 70'lerin üzerinde bütün raporlarda memnuniyet oranı söz konusudur. Memnun olunmama nedenleri olarak en yüksek orana sahip olunan nedenler; karar verilirken kendi

görüşlerinin dikkate alınmaması, şikayetin karar sürecinin uzun olması, kararın adil olmamasıdır. Bunlar müşterilerin verilen karardan tatmin olmamasını sağlamaktadır. Ayrıca verilen hizmet ve karardan memnun olunmamasını da açıklamaktadır. 2016 yılında şikayetçilerin süreç hakkında bilgilendirmesini sağlamak ve memnuniyetlerini arttırmaya yönelik şikayetlerin durumunu her an takip edebilecekleri ek bir iletişim kanalı oluşturulmuştur (LGO 2015-2016 Customer Satisfaction Annual Report, s.10).

2015-2016 memnuniyet anketinde ayrıca memnuniyetsizliğin giderilebilmesi için müşterilere neler yapılması konusunda öneriler sorulmuştur. 1045 öneri gelmiş olup, maddi tazminat (%27), şikayet edilen kurumun şikayetçi den özür dilemesi (%26), uygulama, politikalar ve sürecin yeniden gözden geçirilmesi (%20) ve daha uygulanabilir kararlar (%15) olarak belirtilmiştir (LGO 2015-2016 Customer Satisfaction Annual Report, s.13).

Mali Açıdan Etkinliği

İngiltere Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı bütçesi İskan, Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı (Ministry of Housing, Communities and Local Government) bütçesinden aktarılmaktadır. 2010- 2011 yılları arasında kurumun bütçesi 16.8 milyon sterlin iken, 2014-2015 döneminde bütçe 11.2. milyon sterline düşürülerek önemli bir azalış olmuştur. Personel sayısı 228'den 158'e düşürülmüştür (LGO 2014-2015 Annual Report and Accounts, s.1). 2019 yılı verilerine göre kurumun personel sayısı 172'dir. Beş yıllık süre içerisinde başvuru sayısı artmasına rağmen, personel sayısında önemli bir artış olmamıştır. Şikayetin inceleme ve değerlendirme sürecinin uzun olmasında personel sayısının yetersizliği önemli bir neden olarak değerlendirilebilir.

Ombudsmanlığa güvenilebilmesi için hesapverebilir olması önem taşımaktadır. Bütçe ve iş planları ombudsman dahil beş kişiden oluşan ombudsman yönetimince hazırlanmaktadır. Denetim ve Risk Güvence Komitesi (Audit and Risk Assurance Committee) ile Ücretlendirme Komitesi (Remuneration Committee) tarafından hazırlanan bütçe ve iş planları incelenmektedir. Görüşme tutanakları, Denetim ve Risk Güvence Komitesi tutanakları yayınlanmaktadır. Hizmetlerle ilgili şikayetler bağımsız bir denetleyici tarafından incelenmektedir (LGO 2017-2018 Annual Report and Accounts, s.28).

Tablo 6. İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının 2014-2019 Yılları Arasındaki Bütçesi

Tarih Aralığı	Bütçe Miktarı &
2014-2015	11.2 milyon
2015-2016	11.264 milyon
2016-2017	11.993 milyon
2017-2018	13.898 milyon
2018-2019	13.276 milyon

Kaynak: İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığının 2014-2019 yılları arasındaki yıllık raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

2014- 2019 yılları arasında bütçedeki değişim önemli oranda bir artış söz konusu değildir. 5 yıllık süre içerisinde bütçede %15 oranında bir artış olmuştur. İngiltere yerel yönetim ombudsmanlığının şikayetin değerlendirme süresinin daha kısa olması ve şikayetçilerin memnuniyetin artabilmesi için bütçe ve personel açısından desteklenmesi önemlidir.

Sonuç

Ombudsman devlet ile vatandaş arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan sorunlarla ilgili şikayetleri inceleyen bağımsız ve tarafsız bir denetim aracıdır. Tarihsel süreçte temelleri ilk olarak İsveç'te atılmış olup, daha sonra diğer ülkelerde uygulanmaya başlamıştır. İngiltere'de 1961 yılında Parlamento Komiseri adıyla ombudsmanlık kurulmuştur. Parlamento Komiserinin başarılı olması ve yerel yönetimlerle ilgili şikayetlerin artması yerel yönetim ombudsmanlığına ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. 1974 yılında dünyadaki ilk yerel yönetim ombudsmanlığı İngiltere'de oluşturulmuştur.

İngiltere yerel yönetim ombudsmanlığı kurulduğu günden bugüne kadar geçen süreçte ihtiyaç ve beklentilere göre yapı işleyiş değişikliğine gitmiştir. 2012 yılında özellikle bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Bu çalışmada İngiltere yerel yönetim ombudsmanlığının 2013- 2019 yılları arasındaki etkinliği incelenmiştir. Yerel yönetimler ombudsmanın etkinliği incelenen şikayet sayısı, şikayetlerin incelenme hızı, hizmetlerde ve kararlardan memnuniyet ve mali açılardan analiz edilmiştir.

Gelen şikayet sayısı yıllar itibariyle artmasına rağmen, incelenen şikayet sayısı gelen şikayet sayısının dörtte biri kadardır. Bu sonuç 2013 yılından önceki dönemlerdeki incelenen şikayet sayısı oranı ile aynıdır. Bu açıdan bir olumlu gelişme olmamıştır. Şikayetlerin inceleme hızı da 13-52 hafta arasında

değişmektedir. Şikayetlerin tamamının incelenmesi bir yıldan uzun sürmektedir. Bu sonuç vatandaşların yerel yönetim ombudsmanlığına başvurmasını olumsuz etkilemektedir.

Yapılan çalışma ile hizmetlerden ve kararlardan memnuniyet düzeyinde yıllar itibariyle belirgin bir artış olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İnceleme sürecinin uzun olması, kararda şikayetçi olanların kendi görüşünün dikkate alınmaması ve verilen kararın adil olmaması memnuniyetsizliğin temel nedenleri olarak öne sürülmektedir. Hizmetten ve kararlardan memnuniyetin artabilmesi için öncelikle şikayetin inceleme süresinin olabildiğince kısaltılması gereklidir. Ayrıca karar verme konusunda şikayetçi ile daha fazla görüşme gerçekleştirilmelidir.

İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığı tavsiye niteliğinde kararlar verdiği için verilen kararların uygulanma oranı belirlenmelidir. Bu açıdan yerel yönetimlerle ilişkiler ve iletişimin artırılması gereklidir. Bu ihtiyaca yönelik olarak yerel yönetimlere yönelik bir veri tabanı ombudsmanlık bünyesinde oluşturulmuştur. Ayrıca yerel yönetimlerin kararları ne kadar uyguladığına yönelik bilgiler toplanmaktadır. Bu olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada İngiltere yerel yönetim ombudsmanlığının mali açıdan analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda daha önceki dönemlere göre bütçede ve personel sayısında bir azalma olmuştur. Bütçede ve personel sayısında son yıllarda da çok belirgin bir artış söz konusu değildir. Bütçe ve personelin yeterli olması yerel yönetim ombudsmanlığının etkinliği için şarttır. Yerel yönetim ombudsmanlığının incelediği şikayet sayısı, şikayetin incelenme süresi, karar ve hizmetlerden memnuniyetteki problemlerin giderilebilmesi için bütçede ve personel sayısında artışa gidilmelidir.

Sonuç olarak İngiltere Yerel Yönetim Ombudsmanlığı kurulduğu yıldan günümüze kadar geçen süreçte yerel yönetimlerle ilgili şikayetlerin incelenmesi açısından geliştirilmesi gereken noktalar olmasına rağmen önemli bir örnek olarak nitelendirilebilir. Türkiye’de yerel yönetimlerle ilgili başvurular Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından alınmaktadır. Kamu Denetçiliği Kurumu’nun faaliyet raporları incelendiğinde yıllar itibariyle yerel yönetimlerle ilgili başvuru sayısında yüksek bir artış söz konusudur. Türkiye’de de yerel yönetimlerle ilgili görev yapacak yerel yönetimler ombudsmanlığı kurulması uygun olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

An Evaluation About Effectiveness of England Local Government Ombudsman

*

Melike Erdoğan

Çanakkale Onsekiz Mart University

Public administration is supervised in different ways to protect the rights of the governed. There are administrative audits, judicial control, and extrajudicial control in auditing the public administration. The foundation of the ombudsman institution was laid in Sweden in the 18th century as a method of extrajudicial control. The Ombudsman is an institution examining and mediating the complaints arising from the relations between the administration and the citizen. Successful practices of the Swedish Ombudsman have led to the establishment of the ombudsman institution in other countries, especially in the Scandinavian countries. States have started to establish ombudsman institutions whose authority are different fields according to the conditions and needs of their countries. One of them is the local government ombudsman examining the complaints arising from the relations between local governments and local people whose authority is limited in the field of service. The requirement to establish local government institutions has emerged due to the supervision of local governments and the increase in their duties. The local government ombudsman analyzes the complaints arising in the relations between local governments and the citizen. The local government ombudsman first was established in England in 1974 and then it was started to put into service in different countries. The structure and functions of the England Local Government Ombudsman, which is the first example of a local government ombudsman, are examined in this study accordingly. The aim of this study is to demonstrate the effectiveness of the England Local Government Ombudsman in terms of citizen satisfaction for the provision of the services and financial. The study has been carried out by examining the documentation of England Local Government Ombudsman's annual reports and customer satisfaction surveys between 2013-2019. The England Local Government Ombudsman has changed its structure according to needs and expectations in the process that has elapsed since its establishment. It started

a particular transformation process in 2012. In this study, the effectiveness of the England Local Government Ombudsman between the period 2013-2019 has been examined. Although the number of complaints has increased over the years, the number of complaints examined is one-fourth of the number of complaints received. This result is the same as the ratio of the number of complaints examined in the periods prior to the year 2013. There has been no improvement in this regard. The review pace of the complaints also varies between 13-52 weeks. It takes more than a year to review the entire complaints. As a result of the study, it was concluded that there was no significant increase in the level of satisfaction with the services and decisions over the years. The main reasons for dissatisfaction are cited as the lengthy examination process, the negligence of the opinion of the complainants in the decision, and the unfairness of the decision. In order to increase satisfaction with the service and the decisions, first of all, the examination period of the complaint is required to be shortened as much as possible. In addition, more discussions should be held with the complainant about decision making. Since the England Local Government Ombudsman makes advisory decisions, the implementation rate of the decisions should be determined. In this respect, it is necessary to increase relations and communication with local governments. For this requirement, a database for local governments has been created within the ombudsman. Besides, information is collected on how many local governments implement the decisions. This can be considered as a positive development. In this study, the financial analysis of the England Local Government Ombudsman was made. As a result of the analysis, there has been a decrease in the budget and the number of personnel compared to the previous periods. There has not been a significant increase in the budget and the number of personnel in recent years. Adequate budget and personnel are essential for the efficient functioning of the local government ombudsman. The number of complaints examined by the local government ombudsman, the period of examination of the complaint, the budget and the number of personnel are required to be increased in order to eliminate the problems in the overall satisfaction with the decisions and services.

Consequently, the England Local Government Ombudsman can be regarded as an important example for 46 years, although there are points that need to be improved in terms of examining complaints about local governments.

The Ombudsman Institution gets complaints about local governments in Turkey. When the annual reports of the Ombudsman Institution are examined between 2013-2020, there is a high increase in the number of complaints related to local governments over the years. A local government ombudsman that examines complaints about local governments should be established in Turkey.

Kaynakça / References

- Arslan, S. (1987). İngiltere’de ombudsman müessesesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 19(1), 157-172.
- Avşar, Z. (2012). *Ombudsman (kamu hakemi) Türkiye için bir model önerisi*. Hak-İş Federasyonu, Ankara.
- Baylan, Ö. (1978). *Vatandaşın devlet yönetimi hakkındaki şikayeti ve Türkiye için İsveç ombudsman modeli*. İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Chinkin C. M. and Bailey, R.J. (1976). The local ombudsman. *Public Administration*, 54, 267-282.
- Erhürman, T. (1998). Ombudsman. *Amme İdaresi Dergisi*, 31(3), 87-103.
- Eryılmaz, B. (2014). *Kamu yönetimi düşünceler yapılar fonksiyonlar politikalar*. Umuttepe Yayınları, İstanbul.
- Fendoğlu, H. T. (2017). Cumhurbaşkanlığı sisteminde ombudsman denetimi: idarenin kamu denetçiliği kurumu tarafından denetlenmesi. *Ombudsman Akademik*, 5, 14-36.
- Gökçe, A. F. (2013). Kamu denetçiliği kapsamında mahalli idarelerde ombudsman denetimi. *KAYSEM-8 Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar Bildiri Kitabı*, 11-12 Mayıs 2013, Hatay, 1-9.
- International Ombudsman Institue (t.y). *The IOI*. 07.04.2020 tarihinde <https://www.theioi.org/the-i-o-i> adresinden erişilmiştir.
- Kavili Arap, S. (2015). 40. yılında İngiltere’de yerel yönetim ombudsmanı. *Ege Akademik Bakış*, 15 (1), 65-80.
- Kutlu, Ö. Örselli, E. ve Kahraman, S. (2018). Türkiye’de yerel ombudsmanlığın uygulanabilirliği: italya yerel ombudsmanlığı üzerinden bir analiz. *Ombudsman Akademik*, 8, 15-38.
- Legislation.gov.uk (t.y). *Local Government Act, 1974*. 03.05.2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/7/contents> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y). *Other organisations we can look at*. <https://www.lgo.org.uk/make-a-complaint/other-organisations-we-can-look-at> adresinden erişilmiştir.

- LGO. (t.y). *Our structure and staff*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/who-we-are/our-structure> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y). *Customer satisfaction research*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/consultations-and-surveys/customer-satisfaction-research> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y). *2013-2014 annual report and accounts*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/lgo-annual-reports> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y). *2014-2015 annual report and accounts* <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/lgo-annual-reports> adresinden erişilmiştir.
- LGO (t.y). *2016-2017 annual report and Accounts*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/lgo-annual-reports> adresinden erişilmiştir.
- LGO (t.y). *2017-2018 annual report and accounts*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/lgo-annual-reports> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y) *2018-2019 annual report and accounts*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/lgo-annual-reports> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y). *2015-2016 customer satisfaction annual report*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/consultations-and-surveys/customer-satisfaction-research> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y). *2016-2017 customer satisfaction annual report*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/consultations-and-surveys/customer-satisfaction-research> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y) *2017-2018 customer satisfaction annual report*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/about-us/our-performance/consultations-and-surveys/customer-satisfaction-research> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y) *Framework document, 2017*. <https://www.lgo.org.uk/assets/attach/2119/LGO-Framework-Documents/2017-new-logo.pdf> adresinden erişilmiştir.
- LGO. (t.y). *Final complaint report, 2017*. <https://www.lgo.org.uk/information-centre/reports/annual-review-reports/local-government-complaint-reviews> adresinden erişilmiştir.
- Maer, L. ve Priddy, S. (2018), The parliamentary ombudsman: Role and proposals for reform. *Briefing Papers*. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7496/> adresinden erişilmiştir.
- Özden, K. (2010). *Ombudsman Türkiye'deki tartışmalar*. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- NHS. (t.y). *About NHS*. <https://www.nhs.uk/using-the-nhs/about-the-nhs/how-to-complain-to-the-nhs/> adresinden erişilmiştir.

- Parliamentary Ombudsman of Finland. (t.y). *International cooperation*, https://www.oikeusasiamies.fi/en_GB/web/guest/the-institution-of-the-ombudsman-in-other-countries adresinden erişilmiştir.
- Parliamentary and Health Service Ombudsman. (t.y). *What to do before you come to us*. <https://www.ombudsman.org.uk/making-complaint/before-you-come-to-us> adresinden erişilmiştir.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2019). *Kamu yönetiminde denetim ve ombudsmanlık dünya ve Türkiye uygulamaları*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Sander, G. (2013). Ombudsman and local governments. *International Local Governments Congress*, 12-14 June, Venice, https://www.researchgate.net/publication/281283594_Ombudsman_and_Local_Governments adresinden erişilmiştir.
- Sezen, S. (2001). Ombudsman: Türkiye için nasıl bir çözüm? kamu denetçiliği kanun tasarısı üzerine bir değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 4, 71-96.
- Sobacı, M. Z. ve Özer, K. (2016). Ombudsman ve sosyal medya: kamu denetçiliği kurumunun twitter kullanımına yönelik ampirik bir analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(1),103-124.
- Sandford, M. (2017). The local government ombudsman. Briefing Paper 17 July 2017. <https://www.commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn04117/> adresinden erişilmiştir.
- Usta, S. ve Akıncı, A. (2016). Kamu yönetiminde hesapverilebilirlik mekanizması olarak ombudsmanlık kurumu: Almanya örneği. *Journal of Human Sciences*, 13 (2), 2735-2750.
- Uyanık, S. (1994). İngiliz yerel yönetimlerinde ombudsman denetimi. *Türk İdare Dergisi*, 403, 205-211.
- Ünal, F. (2014). *Türkiye’de yerel yönetimlerin denetimi ve yerel yönetim ombudsmanı*. Savaş Yayınevi, Ankara.
- Thomas, R. Martin, J.ve Kırkham, R. (2013). *External evaluation of the local government ombudsman in England*. <https://www.lgo.org.uk/assets/attach/2035/CLA-2008-Evaluation-of-the-LGO-The-Final-Report-2-2-.pdf> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdoğan, M. (2021). İngiltere yerel yönetim ombudsmanlığının etkinliği üzerine bir değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1383-1407. DOI: 10.26466/opus.808839

Okul Öncesi Dönemde Beden Algısı

DOI: 10.26466/opus. 829749

*

Mustafa Kale * – Sara Hurşidi ** – Ayşe Balcı Karaboğa ***

* Dr.Öğr.Üyesi., Çağ Üniversitesi, Mersin / Türkiye

E-Posta: mustafakale@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1764-2224](https://orcid.org/0000-0002-1764-2224)

** Öğretim Görevlisi., Çağ Üniversitesi, Mersin / Türkiye

E-Posta: sarahursidi@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8450-952X](https://orcid.org/0000-0002-8450-952X)

*** Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Mersin / Türkiye

E-Posta: aysebalci@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3958-6582](https://orcid.org/0000-0003-3958-6582)

Öz

Bu çalışmada, okul öncesi dönemde çocukların beden algısı üzerinde etkili faktörler, bu faktörlerin çocuklara etkileri ve okul öncesi dönemde beden algısının belirlenmesine ilişkin araştırma yöntem ve ölçme araçları hakkında literatür incelenmiştir. Kişinin bedeni hakkında sahip olduğu olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerin tümü, onun beden algısını oluşturur. Bireylerde beden algısının ve beden memnuniyetsizliğinin genellikle ergenlikte başladığı düşünülse de son yıllarda yapılan araştırmalar beden algısının okul öncesi dönemde başladığını işaret etmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, okul öncesi çocuklarda bedene ilişkin memnuniyet ya da memnuniyetsizliğin aile, akranlar ve özellikle medya gibi faktörlerden etkilendiği görülmüştür. Erken yaşlarda beden memnuniyetsizliğine müdahale edilmediği takdirde ise orta çocukluk ve ergenlik dönemlerinde düşük özgüven, sağlıksız beslenme alışkanlıkları ya da madde bağımlılığı görülebilmektedir. Bu nedenle, okul öncesi dönemde çocukların beden algısının incelenmesi erken müdahale açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak ülkemizde beden algısına ilişkin araştırmalar incelendiğinde, araştırmaların yoğun olarak ergenlik dönemine odaklandığı, okul öncesi dönemde beden algısıyla ilgili araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu sınırlılığın temel nedeni ise, ülkemizde okul öncesi dönem çocuklarının beden algısını değerlendirmeye yönelik ölçme araçlarının yetersizliğidir. Bu noktada mevcut çalışma, okul öncesi dönemde çocukların beden algısı ile ilgili literatürden örnekler sunması ve çocuklarda beden algısını incelemede kullanılabilecek araştırma yöntemleri ve ölçme araçlarını tanıtmada noktasında önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Beden algısı, erken çocukluk, beden memnuniyeti/memnuniyetsizliği*

Body Image in Preschool Period

*

Abstract

In this study, the factors affecting the body image of children in the preschool period, the effects of these factors on children and the research methods and measurement tools related to the determination of body image in the preschool period are discussed. All of the positive or negative evaluations about a person's body constitute his body image. Although it is thought that body image and body dissatisfaction in individuals generally start in adolescence, studies conducted in recent years indicate that body image starts in the preschool period. When the relevant literature was examined, it was seen that satisfaction or dissatisfaction with body image in preschool children was affected by factors such as family, peers and especially the media. If body dissatisfaction is not intervened at early ages, low self-esteem, unhealthy eating habits or substance addiction can be seen in middle childhood and adolescence. Therefore, examining children's body image in preschool period is of great importance in terms of early intervention. However, in Turkey, it has been observed that the researches on body image focus heavily on adolescence, and the studies on body image in the preschool period are quite limited. The main reason for this limitation is the inadequacy of measurement tools to determine the body image of preschool children in Turkey. At this point, the present study is important in terms of presenting examples from the relevant literature on children's body image in preschool period and introducing research methods and measuring tools that can be used to examine body image in early childhood.

Keywords: *Body image, early childhood, body satisfaction / dissatisfaction*

Giriş

Beden algısı kavramı ilk olarak Alman yazar Schilder tarafından 1935'te İngilizce olarak yayınlanan “İnsan Vücudunun Görüntüsü ve Görünüşü” başlıklı çalışmasında önemli ve bütüncül bir psikolojik fenomen olarak ele alınmıştır. Schilder çalışmasında, beden algısını, bireyin zihninde, kendi bedenine ilişkin oluşturduğu bir resim olarak tasvir etmiş ve kavramın her bireyin kendi bedenini nasıl gördüğüyle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra, 1958 'de Psikolog Seymour Fisher, psikanalitik bir perspektiften beden imajını incelemeye başlamış, beden algısı ile ilgili kitaplar ve bilimsel makaleler yayınlamıştır. Aynı dönemlerde, psikodinamik bakış açısını eleştiren Franklin Shontz, deneysel psikolojinin kuram ve verilerini çeşitli konularla bütüncülleştirilmeye çalışmıştır. Shontz'un ele aldığı konulardan biri de beden algısıdır. Beden algısını birçok faktör eşliğinde, çok boyutlu bir kavram olarak ele almış ve ilk olarak fiziksel engelli kişileri anlamak ve onlara yardımcı olmak için beden algısı çalışmalarını gerçekleştirmiştir (Cash, 2004). İzleyen süreçte, beden algısı üzerine hem temel hem de uygulamalı bilimsel araştırmaların artış gösterdiği, son yarım yüzyılda ve günümüze gelindiğinde ise araştırmaların etkileyici bir hızla devam ettiği görülmüştür (Neves, Cipriani, Meireles, Morgado, ve Ferreira, 2017). Bu araştırmalar, beden imajının psikolojik, sosyal, kültürel, biyolojik, tarihsel ve bireysel özellikler yanı sıra çeşitli faktörlerden güçlü bir şekilde etkilendiğini ortaya koymaktadır (Neves, Cipriani, Meireles, Morgado, ve Ferreira, 2017; Roosen ve Mills, 2014).

Beden algısı, kişinin bedeniyle ilgili düşünceleri, duyguları, algıları ve davranışlarını kapsayan geniş bir terimdir ve bu nedenle çok boyutlu bir kavram olarak kabul edilmektedir (Thompson, Heinberg, Altabe ve Tantleff Dunn, 1999). Beden algısı, bireyin bedeniyle olan pozitif ya da negatif bağlantısını, bedensel deneyimlerini, bedenine ilişkin duygularını, tutumlarını bütüncül olarak kapsar (Piran, 2016). Bu temelden yola çıkarak, beden algısı konusunda yapılan araştırmalar, insanların kendi bedeninin şekli, orantıları, büyüklüğü ve görüntüsüyle ilgili algılarına, duygularına ve tutumlarına odaklanmaktadır. Bu odaklanmanın ana nedeni ise insanların bedenlerine ilişkin kaygılarının, onların fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklarına olan etkileridir.

Beden algısı, algı ve tutum olmak üzere iki bileşen temelinde oluşmaktadır. Bu sınıflamada algısal bileşen, bireyin vücut büyüklüğüne ve şekline ilişkin tahminlerini, tutumsal bileşen ise bireyin kendi bedenine karşı sahip olduğu tutum ve duyguları ifade etmektedir. Algısal bileşen bir yargı olarak ele alınırken, tutumsal bileşen genel olarak duygu ve zihinsel temsillerle ilişkilendirilmektedir. Bu iki bileşen doğrultusunda birey bedenine ilişkin bir memnuniyet ya da memnuniyetsizliğe sahiptir. Beden algısı ile ilgili endişelerin, ergenlik döneminde vücudun değişime uğramasıyla birlikte başladığı yönünde genel bir kanı vardır (Cash, 2002b). Ancak farklı araştırmalar ilköğretim çağındaki çocuklarda zayıf olma, ideal olma yargılarının bulunduğunu ve yedi yaşındaki çocukların bile bedenleriyle ilgili memnuniyetsizlik bildirdiğini ortaya koymaktadır (Dohnt ve Tiggemann, 2006; Levine ve Piran, 2004; Liechty, 2010). Hatta güncel araştırmalar, beden memnuniyetsizliğinin çok erken yaşlardan itibaren başlayarak yaşam boyu gelişim sürecinin diğer evrelerinde de bireyler üzerinde endişeye yol açtığı, fiziksel ve ruhsal sağlığı olumsuz etkilediğine ilişkin kanıtlar sunmaktadır (Birbeck ve Drummond, 2005; Cook, MacPherson ve Langille, 2007; Croll, 2005; Liechty, 2010). Beden memnuniyetsizliği yaş, cinsiyet, etnisite, vücut şekil ve ölçüsünden bağımsız herkesi etkileyebilmektedir (UK Parliamentary Report, 2012). Bu çalışma da, okul öncesi dönemde beden algısı, çocuklukta beden algısını etkileyen faktörler ve beden algısını değerlendirmeye ilişkin yöntemler ele alınmıştır.

Beden Memnuniyetsizliği

Beden algısı kavramsal olarak bedene ilişkin memnuniyet ya da memnuniyetsizlik üzerinden açıklanmaktadır. Kişinin vücudu hakkındaki olumlu düşünce ve duygulara sahip olması beden memnuniyeti olarak değerlendirilir. Ancak kişinin özellikle kilosu ve vücut şekline ilişkin olarak, hafif memnuniyetsizlikten yoğun nefret ve hatta bedenini reddetmesine kadar değişebilen olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olması beden memnuniyetsizliği olarak ifade edilmektedir (Paxton ve McLean, 2010).

Beden memnuniyeti ya da memnuniyetsizliği tüm bedeninin görünümüne yönelik olabildiği gibi, bazen vücudun belirli bir yönüne, belirli bir parçasına da yönelik olabilmektedir. Bedenin genel görünümü ya da bir parçasına ilişkin memnuniyetsizlik özellikle cinsiyete ve gelişim sürecine bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Ergenlik döneminde kız çocuklarıyla yapılan

bir çalışmada, ergenlik dönemi başlangıcında kız çocuklarının beden memnuniyetsizliğinin vücut ağırlığı ve şekline odaklanma eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, aynı çalışmada ergen kız çocuklarının vücutlarının bölümlerine ilişkin memnuniyetsizliklerini yüz ve ciltlerine üzerinden bildirdikleri görülmüştür (Wertheim ve Paxton, 2011).

Ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri, özellikle vücutta yaşanan fiziksel değişimler düşünüldüğünde beden memnuniyetsizliği anlaşılabilir bir durum olarak görülebilir. Ancak ergenler gibi okul öncesi dönemdeki çocukların da beden memnuniyetsizliklerini ortaya koyan araştırmalar mevcuttur. Örneğin, Drummond (2012), 5-8 yaş arası oğlan çocuklarıyla gerçekleştirdiği araştırmasında çocukların, kaslara sahip olma, uzun boylu, güçlü ve hızlı olma gibi ideal erkek vücutuna yönelik tanımlamalar yaptıklarını rapor etmiştir. Farklı bir çalışmada, oğlan çocukları beden memnuniyetsizliğini zayıf olma, yavaş olma ve kaslara sahip olmama olarak ifade etmişlerdir (Ricciardelli ve McCabe, 2001). Çocukların beden memnuniyetsizliği ve bununla birlikte ortaya çıkan endişeleri, gerçek fiziksel görünümünden ziyade, algılanan görünüme odaklıdır. Kız çocukları kadın vücudunun ağırlığı ve biçimine, oğlan çocuklar ise erkek bedeninin güçlü ve kaslı olması şeklinde arzu ettikleri beden algısına sahiplerse ilerleyen gelişim evrelerinde bu bedene ulaşma çabası içine girebilmektedirler. Bu çaba çoğu zaman beslenme bozukluklarına, kaygı ve depresyona sebep olabilmektedir (Cash, 2002). Çünkü beden memnuniyetsizliği, sadece bir süreliğine mutsuzluk kaynağı olmaktan ziyade, ciddi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir.

Kilo Önyargıları

Beden algısına ilişkin tutumlar, çocukların sadece kendi bedenlerine yönelik değildir. Beden algısı ile ilgili tutumlar, çocuğun sosyal çevresinde yer alan aile üyelerine, akranlarına ve hatta tanımadığı diğer insanların görünümüne ilişkin olabilmektedir. Bu durum, uzun bir süre ten rengi ve irksal özelliklerle temelinde ele alınmış, ancak son yıllarda küresel iletişimin genişlemesinin de katkısıyla vücutla ilgili klişeler, kilo ve şişmanlıkla güçlü bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Kilo ile ilgili önyargılar, ilgili literatürde ağırlık ve vücut biçimine ilişkin önyargılar olarak ele alınmaktadır (Holub, Tan ve Patel, 2011; Neves, Cipriani, Meireles, Morgado, ve Ferreira, 2017; Puhl ve Suh, 2015; Spiel vd., 2016).

Kilo önyargısı, tipik olarak, zayıf insanların zeki, arkadaş canlısı, başarılı ve iradeli olduğu inancı gibi, daha ince vücut ölçülerine sahip bireyler hakkında olumlu tutumları içerebilmektedir. Oysa daha şişman insanlar hakkında bu durum onlara yönelik olumsuz tutumlar gösterilmesine neden olur ve şişman insanların başarısız, tembel ve zayıf iradeli olabileceğine dair ön yargılar içerir (Damiano, Gregg, vd., 2015; Latner vd., 2007). Vücut biçimi ve kiloya ilişkin ön yargıların temelinde bir kişinin, beden algısının dışsallaştırılmış tutumları yer alır. Dışsallaştırma, bireyin kendi bedenine ilişkin duygu, algı, düşünce ya da inançlarını çevresine aktarmasıdır. Özellikle çocukluk döneminde dışsallaştırılmış beden algısına bağlı tutumların incelenmesi iki nedenden dolayı önemlidir. Birincisi, çocukların bu tutumlarının sürdürülmesi, onların daha büyük beden ölçülerine sahip bireylere karşı ayrımcılık yapmalarına neden olabilir ve ikincisi, bu tutumların uzun vadede olumsuz etkileri olabilir (Puhl ve Heuer, 2009).

Farklı araştırmalar, özellikle çocukluk döneminde, bedene yönelik ayrımcılığa maruz kalmanın çocuklar için birçok soruna neden olabildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, kilolu çocukların bedeni, çoğu zaman akranları tarafından alay konusu olabilir. Farklı araştırmalar, böyle bir durumda kalan çocukların, sosyal açıdan izole olma, zorbalığa maruz kalma, düşük benlik saygısı geliştirme, beden memnuniyetsizliği, düzensiz beslenme ve zihinsel sağlık sorunlarıyla karşılaşabildiklerini ortaya koymuştur (Eisenberg, Neumark-Sztainer ve Story, 2003; Jendrzyca ve Warschburger, 2016; Latner ve Schwartz, 2005; Strauss ve Pollack, 2003). Bu açıdan değerlendirildiğinde, sadece kilosundan dolayı ayrımcılığa uğrayan çocuk için olumsuz bir durum yaşanıyor gibi görünmektedir. Oysa çocuklukta bedene ilişkin olumsuz tutuma sahip olma, sadece kilosundan dolayı ayrımcılığa uğrayan çocuklara değil aynı zamanda ayrımcılık yapan çocuklara da zarar vermektedir. Cooley, Elenbaas ve Killen (2016) önyargılar nedeniyle sosyal olarak dışlanan çocukların artan ruh sağlığı sorunları ve azalan akademik motivasyon nedeniyle riske girdiğini, ancak ayrımcılık yapan çocukların da farklılıklara sahip akranlarla sosyal etkileşime girmenin olumlu yönleri kaçırdıklarını öne sürmektedir.

Okul öncesi dönemden itibaren dışsallaştırılmış beden algısını incelemenin bir diğer önemli nedeniyse, bu süreçte sadece başkasının bedenine ilişkin olumsuz ve önyargı içeren tutumların, çocukların sonraki yaşamlarında etkili olmasıdır. Başkasının bedenine ilişkin oluşan olumsuz tutum ve ön yargılar

yaşamın ilerleyen yıllarında, çocuk tarafından içselleştirilir ve kendi bedenini yargılamada bir ölçü olarak kullanılabilir (Paraskeva ve Diedrichs, 2020; Smolak 2011). Bu içselleştirme, çocuğun kendince “uygun kilo” algısı oluşturmasına, bu belirlediği uygun kilo ölçüleri dışında yer alan tüm ölçüleri olumsuz değerlendirmesine ve önyargılarının doğru olduğuna inanmasına yol açar (Damiano, Gregg ve diğerleri, 2015; Spiel ve diğerleri, 2016). Çocuklarla yapılan bu araştırmalarda, çocukların daha ince bedene sahip olmaya olumlu tutum gösterirken, kilolu olmaya ilişkin olumsuz tutum gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, yapılan farklı araştırmalar, zayıf olma ve kilolu olmaya ilişkin önyargıların okul öncesi dönemde başladığını göstermektedir (Musher-Eizenman, Holub, Edwards-Leeper, Persson ve Goldstein, 2003).

Okul öncesi dönem çocuklarında çok dikkat çekici somut sonuçları gösteren çalışmalar sınırlı olsa da (Dittmar, Halliwell, ve Ive, 2006) ergenlik döneminde beden algısına ilişkin olumsuz tutumun patolojik sonuçlara yol açtığı görülmektedir. Okul öncesi dönemde, gelişimsel bir müdahale açısından alınacak önlemlerin, ergenlik döneminde yaşanabilecek, psikolojik ve fiziksel problemleri önleyebileceği düşünülmektedir (Latner, Durso, ve Mond, 2013). Bu nedenle, okul öncesi dönemde beden algısının hangi faktörlerden etkilendiğinin belirlenmesi önem taşımaktadır.

Çocukların Beden Algısını Etkileyen Faktörler

Beden algısı, çocukluktan itibaren farklı faktörlerin etkisiyle inşa halinde olup, ön ergenlikle birlikte kilo kaygıları, bedenle ilgili inançlar ve fiziksel görünümü iyileştirmeye yönelik davranışlar olarak belirgin hale gelmektedir (Costa, Silva, Almeida, ve de Vasconcelos, 2015; Gleeson, ve Frith, 2006). Bilindiği üzere bebeklik döneminden itibaren çocuklar bedenlerinin farkında olmaya başlamakta ve kendi bedenlerini diğerlerinden ayırt edebilmektedir. Daha sonraki yıllarda, özellikle okul öncesi dönemle birlikte yakın sosyal çevre (aile üyeleri ve akranların beden algısından) ve medyanın da etkisiyle çocuklar kendi bedenlerini ve başkalarının bedenlerini değerlendirmeye yönelik yargılara sahip olmaktadır (Harrison ve Hefner, 2006; Tzampazi, Kyridis ve Christodoulou, 2013). Aşağıda çocukların beden algısı üzerinde etkili faktörlere ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Ebeveynler

Ailelerin tutum ve davranışlarının, okulöncesi çağıdaki çocukların beden algısına nasıl ve ne derece etki ettiğini bulmak için birçok çalışma yapılmıştır. Ailelerin birden fazla şekilde çocuklarının beden algısına etki ettiği görülmüştür. Örneğin, Tremblay, Lovsin, Zecevic ve Lariviere (2011), okul öncesi çağda normal kilolu ve fazla kilolu çocukların beden imajını kavramsallaştırmaları, anlama yetenekleriyle, ebeveynlerinin çocukların bedenine ilişkin algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 3-5 yaş arası 104 çocukla (68 kız ve 76 erkek) beden algısı ve beden memnuniyetleri ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Çocuklarının beden algısına ilişkin ebeveyn algılarını değerlendirmek amacıyla bir anket uygulamışlardır. Araştırmada, özellikle, fazla kilolu çocukların ebeveynlerinin, çocuğun vücut ağırlığı ve büyüklüğünü daha az olarak belirttikleri görülmüştür. Benzer şekilde, çocuklar da kendi vücut ölçülerini daha küçük ve hafif olarak ifade etmişlerdir. Araştırmacılar, çocukların yanlış değerlendirmelerini, gelişimsel sınırlılıklarının etkisi olarak değerlendirmişlerdir. Ancak ebeveynlerin, kilolu çocuklarını, daha zayıf olarak değerlendirmeleri, ebeveynlerin çocuklarının bedeni üzerinde belli bir beden algısına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Tatangelo, McCabe, Mellor ve Mealey'nin (2016) yaptığı derlemede ise çocuğa bakım verenin beden memnuniyeti ile çocuğun beden memnuniyeti arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Ebeveynler anne ve baba olarak ayrı ayrı incelendiğinde ise annenin kilo kaygısının kız çocuklarındaki kilo kaygısı ile alakalı olduğu bulunmuştur. Kız çocuklarının kilosuyla ilgili kaygı yaşayan babalarla kız çocuklarının düşük benlik saygısı arasında da bir ilişki vardır. Aynı çalışmada, anne ve babaların kilo ile ilgili mesajlarında farklılaşma olduğu, annelerin kız çocuklarıyla iletişimlerinde kilo kaybına yönelik mesajların erkek çocuklarıyla iletişimde ise kas kütlelerini arttırmaya yönelik mesajların fazla olduğu saptanmıştır. Kız çocuklarına kilo kaybı vurgulanırken oğlan çocuklarına kas kazanımı vurgulanması ilerleyen yaşlardaki beden memnuniyetsizliğinin sebepleriyle de paralellik göstermektedir. Hendy vd. (2001) anne mesajlarının çocukların vücut memnuniyetsizliği üzerindeki etkisini incelemiştir. 3 ila 6 yaşındaki kız ve oğlan çocukların annelerinden, çocuklarına ne sıklıkla daha kilolu veya daha zayıf sözlü mesajlar verdiklerini belirtmeleri istenmiştir. Sonuçlar, çocukları "daha kilolu" olmaya teşvik eden anne mesajlarının hem kız çocukların hem

de oğlan çocukların beden algısını benzersiz bir şekilde etkilediğini göstermiştir. McCabe ve ark. (2007), 53 okul öncesi çağındaki çocuk ve anneleriyle yaptıkları araştırmada, görüşmeler yoluyla annelerin çocuklarına beden ölçüleriyle ilgili sözlü mesajlarının etkisi incelenmiştir. Annelerin kız çocuklarına daha fazla kilo verme mesajı ve oğullarına daha fazla kas kazanma mesajı ilettiklerini bulmuşlardır. Annelerin Oğlan çocukların kasları, kız çocukların ise kiloları ile daha çok ilgilendikleri bulunmuştur.

Wong ve ark. (2013) bakım verenlerin Tayvanlı okul öncesi çocukların beden imajı üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu çalışma, bakım verenlerin, çocuklarının beden büyüklüğünden memnuniyetinin, çocuğun kendi beden ölçülerinden memnuniyetiyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Cinsiyet farklılıkları bu çalışmada incelenmemiştir. Bu nedenle bu etkinin erkeklerde mi yoksa kadınlarda mı farklı olduğunu belirlemek mümkün değildir. Öte yandan, Striegel-Moore ve Kearney-Cooke (1993) tarafından yapılan araştırmada ebeveynlerin çok azının çocuklarının dış görünüşünü eleştirdikleri görülmüştür. Ebeveynler genel olarak çocuklarını fiziksel olarak güzel bulmaktadırlar. Ebeveynler anne ve baba olarak ayrı ayrı incelendiğindeyse anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yalnızca annelerin çocuklarının dış görünüşüyle ilgili müdahalelerde bulunmaya çalıştığı görülmüştür. Araştırmacılar bunun, annelerin geleneksel olarak dış görünüş de dâhil olmak üzere çocukların bakımından sorumlu tutulmalarından da kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Çalışmanın bir diğer önemli noktası da ebeveynlerin tutumlarının, çocuklarının yaş aldıkça değişmesidir. Ebeveynler çocukları küçükken dış görünüşleri ile ilgili olumsuz bir tutumları yokken ergenliğe yaklaştıkça çocuklarının bedenleriyle ilgili daha eleştirel olmaya başlamışlardır. Kısacası, okulöncesi çocukların beden algısına ailelerin etkisi kilo ile ilgili algıların yanlılığı, kız ve oğlan çocuklarıyla iletişimlerdeki mesajların farklılığı ve çocukların yaş almasıyla beraber tutumların da değişmesi gibi birden fazla şekilde olabilmektedir (Damiano, Paxton, Wertheim, McLean, ve Gregg, 2015).

Akranlar

Çocukluk döneminde akran ilişkileri bireyin gelecek yaşamda kuracağı sosyal ilişkiler için önemli bir zemin oluşturur. Bu dönemde, çocukların akranları tarafından kabul ya da reddedilmesi, onların sonraki gelişim aşamala-

rında kuracakları akran ilişkilerini sürdürmelerinde oldukça önemlidir. Özellikle okul öncesi dönemde, kilo, beden ölçüleri gibi bedene ilişkin özellikler akran ilişkilerinde kabul ve reddedilme süreçlerinde etkili faktörler olabilmektedir. Hatta bu dönemde, farklı bedensel özelliklere sahip olan çocuklar akranları tarafından reddedilebilmekte ve sıklıkla zorbalığa maruz kalabilmektedir (Cooley, Elenbaas ve Killen, 2016; McCabe ve Ricciardelli 2003; McNinch, 2013; Tiggemann 2006). Akranları tarafından görünüşüne bağlı olarak alay konusu olan çocuklar bu olumsuz geribildirimlerin etkisiyle olumsuz beden algısına sahip olabilirler. Aynı zamanda akranların alaycı geribildirimleri çocuklarda olumsuz benlik gelişimi ve kişilerarası ilişkilerin gelişimi için de uzun vadeli problemlere neden olabilmektedir (Davison ve Birch 2002; Eisenberg vd., 2006). Buna rağmen mevcut literatürde, çocukluk döneminde beden algısında akran etkisi oldukça sınırlı ele alınmıştır. Birbeck ve Drummond (2006b), okul öncesi çağında oğlan çocukların beden algısını inceledikleri çalışmalarında, oğlan çocukların akran tercihlerinde daha uzun ve ince olma, spor yapma gibi fiziksel görüntüyü öne çıkaran ifadelerde bulduklarını tespit etmiştir. Akranlar beden algısı konusunda birbirleri üzerinde ayna etkisi de yaratabilmektedir. Benzer şekilde, Dohnt ve Tiggemann, (2006b), kız çocuklarında beden memnuniyeti ya da memnuniyetsizliğinde, akranlarının ideal bedene ilişkin yorumlarının ve medyada sunulan ideal beden algısının önemli rolü olduğunu bildirmişlerdir.

Oyuncaklar, Eğitim Materyalleri ve Medya

Çocukların beden algısında etkili diğer bir faktör, çocuklar için üretilen oyuncaklar ve hatta eğitim araçları olabilmektedir. Özellikle medya tarafından da desteklenen oyuncaklar, ideal beden algısını doğrudan ya da dolaylı bir biçimde çocuklara yükleyebilmektedir (Anschutz vd., 2009). Bu etkiler, ideal bir beden arayışında olan çocukların beden algısını kontrol altına alabilmekte olup, onlara sunulan ideal bedeni içselleştirmelerine neden olabilmektedir (Clark ve Tiggemann, 2008; Tatangelo, McCabe, Mellor, ve Mealey, 2016). Örneğin, ilk kez 1959 yılında üretilmeye başlamış olan Barbie bebekler günümüzde dünyada en yaygın kullanılan oyuncaklardan biridir. Barbie bebeklerin ilk üretimlerinden itibaren vücut ölçüleri, normal insanların asla sahip olamayacağı ölçülerdir (Brownell ve Napolitano, 1995; Sherman ve Zurbriggen, 2014).

Her ne kadar günümüzde bu bebeklerin beden ölçüleri ile ilgili düzeltmelere gidilmiş olsa da insan bedeni ölçüleriyle orantılı bir görüntüye sahip değildir. Rice, Prichard, Tiggemann ve Slater (2016), 5-9 yaş kız çocuklarıyla gerçekleştirdikleri bir çalışmada Barbie bebeğe sahip kız çocuklarının da ince bedene sahip olmayı içselleştirmede etkili olduğu ancak, çocukların beden saygısı ve beden memnuniyetsizliği üzerinde bir etkisinin olmadığını rapor etmişlerdir. Ancak çocukluk döneminde beden algısının ve bedene ilişkin tutumun şekillendiği düşünüldüğünde, gerçekçi olmayan bir beden ölçüsünün ilerleyen yaşlarda risk faktörü olabileceği belirtilmektedir. Benzer şekilde çocuklara sunulan ideal bir beden ölçüsü onların diğer akranlarını da bu ölçüler üzerinden değerlendirmelerine neden olabilmektedir.

Beden algısını etkileyen bir diğer faktör ise medyadır. Yazı ve görsel medyada bedenün sunumuna ilişkin dolaylı bir norm vardır ve bu normlar ideal bedene vurgu yapmaktadır. Medya, ideal bedene ilişkin bu vurgusu, kadın ve erkek açısından farklılık göstermektedir. Kadınlar için sunulan ideal beden son derece ince iken erkekler için sunulan beden kaslı ya da fit olma kavramlarıyla betimlenmektedir (Hendriks, 2002). Örneğin, hem yazılı hem görsel medya ürünlerinde yer verilen görsellerde, beden algısı özellikle ince kadınlar, kaslı erkek mankenler ve aktrisler üzerinden iletilmektedir. Sinema, internet, televizyon ve dergi, gazete gibi görsel ve yazılı medya araçları aracılığıyla temsil edilen bu iletiler, beden standartları belirlemede etkilidir (Hendriks ve Burgoon, 2003).

Çocuklarda beden algısına medya etkisini ele alan araştırmalar incelendiğinde ilgili literatürün oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu sınırlılık medyanın çocuk bedeni üzerinde etkilerini ortaya koymak için yeni çalışmaların yapılması gerektiğini de düşündürmektedir. Mevcut literatürde, Hayes ve Tantleff Dunn (2010), beden görünümü odaklı Disney filmlerine maruz kalmanın 3-6 yaş arası kız çocuklarının vücut memnuniyetsizliği üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmada kız çocuklarına, bir dizi kısa animasyon Disney filmi izletilmiş ve daha sonra beden algılarına ilişkin etkiler incelenmiştir. Filmlerin, araştırmaya katılan kız çocuklarında kilo kaygısı üzerinde bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Ancak, çocukların beden algılarının, mevcut bedenlerinden daha ince olduğuna ilişkin algı ifadeleri tespit edilmiştir. Diğer bir çalışmada, Dittmar ve arkadaşları (2006), Barbie bebeklere maruz kalmanın, 5 yaşındaki kız çocukları arasında vücut memnuniyetsizliğinin artmasına neden olduğunu rapor etmişlerdir. Van Vonderer ve Kinnally

(2012), medyanın beden algısı üzerindeki etkisiyle ilgili araştırmaların farklı sonuçlar vermesinin nedenini, beden algısının gelişim sürecinin birçok sosyal faktörle etkileşimli olmasından kaynakladığını belirtmişlerdir. Bu gerekçeyle, medyanın yanı sıra diğer sosyal ve kültürel faktörlerin de beden algısının gelişiminde önemli tamamlayıcı etkilerinin göz önüne alınarak değerlendirilmesini önermişlerdir.

Okul Öncesi Dönemde Beden Algısının Belirlenmesi

Beden memnuniyetsizliği ile ilgili araştırmalar, erken yaşlardan itibaren çocuklarda görülen beden memnuniyetsizliğine müdahale edilmemesi durumunda, özellikle ergenlik döneminde düşük benlik saygısı ve depresif belirtiler (Goldschmidt, Wall, Choo, Becker, ve Neumark-Sztainer, 2016), güvensiz cinsel davranışlar (Schooler, 2013), klinik yeme bozuklukları, fazla kilo, anoreksiya, sağlıksız diyet veya sağlıksız kas geliştirme davranışları (Pope, Kanayama, ve Hudson, 2012; Savaşhan Sarı, Aydoğa ve Erdal, 2015; Schebendach ve Roth, 2019), alkol ve sigara bağımlılığı olmak üzere olumsuz sonuçlar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Yakın zamana kadar, çocukluktaki beden memnuniyetsizliğinin uzun vadeli sonuçlarını araştıran araştırmalar oldukça sınırlıdır. Ancak, Davison, Markey ve Birch (2003) tarafından kız çocuklarıyla yapılan bir araştırmada, 5 - 7 yaş arasında kız çocuklarının yüksek kilo endişelerine bağlı diyet kısıtlamasına gitme ve sağlıksız yeme tutumlarının yer aldığını bildirmiştir. Bu bulgular ergenlerde yapılan diğer araştırma sonuçlarıyla tutarlıdır ve çocukluktaki vücut memnuniyetsizliğinin henüz yeterince tanımlanmamış olmamasına rağmen olumsuz sonuçları göz önüne alındığında bu konuda erken müdahaleler düşünülmelidir.

Çocuklarda Beden Algısı Araştırmalarında Kullanılan Yöntem ve Araçlar

Beden algısı ile ilgili çocukluk araştırmaları örneklem açısından değerlendirildiğinde, 6 yaş grubu çocuklardan başlayarak ergenliğe doğru bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Bu durum daha önce de ifade edildiği üzere bedene ilişkin algının erken dönemde belirlenmesinin güçlüğünden kaynaklanıyor olabilir (Neves, Cipriani, Meireles, Morgado, ve Ferreira, 2017). Benzer şekilde, beden imajının ölçülmesinde de ölçülmek istenen boyuta göre beden ölçüsü/şekli, genel beden imajı, belirli beden kısımlarına ait beden imajı,

dış görünüş, formda olma, sağlık, problemlili yeme, figür üzerinden puanlama şeklinde farklılaşabilmektedir (Gragon, 2017; Paxton ve Damiano, 2017).

Ergenlik, yetişkinlik, ileri yetişkinlik gibi dönemlerde beden memnuniyeti ya da memnuniyetsizliğini belirlemek ve ne zaman başladığını tespit etmek oldukça kolay olabilmektedir. Ancak, bebeklik ve okul öncesi dönemde çocuklar için bu belirlemeleri yapmak oldukça zor olabilmektedir. Lewis ve Brooks-Gunn, (1979), bebeklerin yaklaşık olarak 9 aya kadar kendi görüntülerini başka bir bebeğin görüntüsünden ayırt edebildiğini, 2 yaşında ise bebeklerin kendi görüntülerini diğerlerinden görüntüler arasından seçebildiklerini belirlemişlerdir. Ancak çocukların kendi bedenlerini hangi dönemde ve nasıl değerlendirmeye başladıkları tam olarak belirlenmemiştir.

Smolak (2011), okul öncesi dönem çocuklarının bedene ilişkin değerlendirmelerden ziyade özellikle akran gruplarında daha çok sosyal bakımdan karşılaştırmalar yaptıklarını belirtmiştir. Çocukların akranları arasında yaptıkları sosyal karşılaştırmaların, daha sonra bedene ilişkin değerlendirmelerde etkili olduğunu ileri sürmüştür.

Bebeklik ve okul öncesi dönemi çocuklarla araştırma yapmak çocukların gelişimsel özelliklerine bağlı olarak sınırlılıklar getirebilmektedir. Bu durum çocuklarda beden algısı ölçümünde de karşılaşılan sınırlılıklardan biridir. Özellikle, çocuklarda beden algısının boylamsal olarak incelenmesi, ölçmenin farklı zamanlarda farklı ölçme araçlarıyla gerçekleştirilmesine bağlı olarak sağlıklı bir değerlendirme için oldukça zor olabilmektedir (Paxton ve Damiano, 2017).

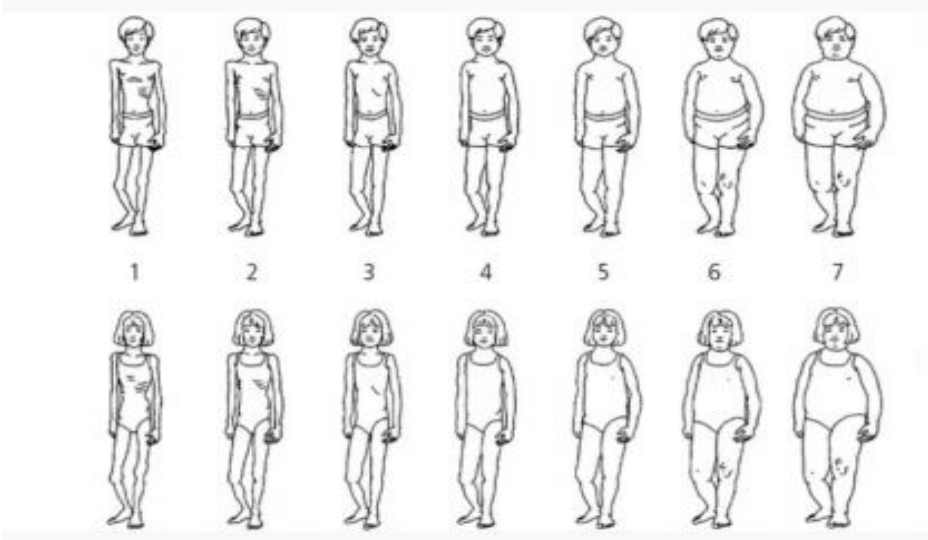
Neves, Cipriani, Meireles, Morgado, ve Ferreira, (2017), okul öncesi dönemde beden algısını ele alan araştırmalarda konunun nitel, nicel ve karma yöntemlerle ele alındığını rapor etmişlerdir. Fakat bu araştırmalarda nicel yöntem kullanımının oldukça yoğun olduğu bildirilmiştir. Nitel araştırmalar ise oldukça sınırlı olup, veri toplama aracı olarak çoğunlukla görüşme tekniği tercih edilmiştir. Nicel ve karma araştırmalarda kullanılan ölçme araçları incelendiğinde ise üç başlıkta sınıflandığı görülmektedir. Bunlar, resimli değerlendirme ölçekleri (Collins, 1991; Truby ve Paxton, 2002), tutum ölçekleri (Brown, Cash ve Mikulka, 1990), video projeksiyon ölçekleri ve anketler şeklindedir. Ancak çocuklarda beden algısı ile ilgili araştırmalarda yoğunluklu olarak resimli değerlendirme ölçeklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Bu ölçeklerin arasında, en yaygın olarak kullanılan beden algısı değerlendirme ölçeği silüet testleridir. Silüet testleri, beden memnuniyeti veya memnuniyetsizliğini belirlemede, çocuklara farklı insan vücudu silüetlerinin yer aldığı aynı kâğıda basılı benzer görsellerle uygulanmaktadır (Gragon, 2017). Bu görsellerde çocuklara çok zayıf insan bedeninden başlayarak, çok büyük bedenlere kadar değişen silüetler, yaş ve cinsiyete uygun şekilde gösterilmektedir.

Görsellerde silüetler iki satırda ayrı ayrı sunulmaktadır ve her satırda zayıftan büyük bedene doğru sırayla yer alan silüetlerde 1'den başlayarak 7'ye kadar devam eden derecelendirme mevcuttur. Mevcut ölçekte, 1.ve 2. resim çok ince, 3. resim ince, 4. resim ortalama, 5. resim büyük, 6 ve 7. resimler ise çok büyük beden olarak kategorileştirilmiştir (Neves, Cipriani, Meireles, Morgado, ve Ferreira, 2017).

Görselde ilk satırda yer alan silüetler çocuklara gösterilmekte ve çocuktan bu silüetlerden hangisinin kendi bedenine benzediği sorulmakta ve seçtiği silüet puanı not edilmektedir. Ardından ikinci satırda yer alan silüetler gösterilerek idealinde yer alan beden belirlenmeye çalışılmaktadır. Araştırmacı, çocuğa "hangi bedenin sana ait olmasını isterdin?" sorusunu yönelterek sahip olmak istediği bedeni göstermesini ister ve çocuğun belirlediği silüetin puanını not eder.

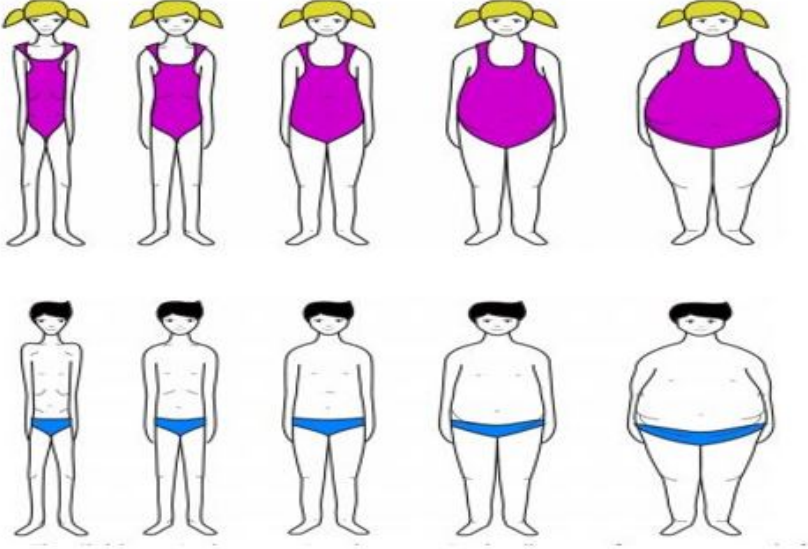
Beden algısı, mevcut ve arzulanan beden puanlaması arasındaki farkın alınmasıyla belirlenir. Her ne kadar bu yöntem çocuklara beden memnuniyetsizliğinin değerlendirilmesi için yaygın olarak kullanılmış olsa da, ölçek farklı araştırmacılar tarafından, görsellerde yer alan silüet sayısı, görsellerin renkli ve renksiz kullanımı açısından farklılık göstermiştir. Özellikle bazı araştırmacılar, küçük çocuklar için ölçekte yer alan görevi daha anlaşılır kılmak için görselleri değiştirmiş ya da görsellerde yer alan insan silüeti sayısını azaltmıştır (Gragon, 2017).

Şekil.1. Cinsiyete göre çocuklar için resimli beden algısı ölçeği (Collins, 1991).

Örneğin, çocuk beden algısı ölçeği (Children Body Image Scale), 7-12 yaş grubundaki çocuklarla yapılan görüşmelerde kullanılan bilgisayar ortamında hazırlanarak değiştirilmiş fotoğraflardan oluşan 7 basamaklı bir ölçektir (Truby ve Paxton, 2002). Yine, Lowes ve Tiggemann (2003), çocuk figürü derecelendirme ölçeği, 5-8 yaş arası küçük çocuklarda kullanılmış, 9 figürlü siluet çizimlerinden oluşan diğer bir ölçektir. Farklı bir araştırmada ise Musher-Eizenman vd. (2003), başlangıçta Collins (1991) tarafından beden algısının değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen ölçeği, 4-6 yaşındaki çocuklar için yeni bir versiyon olarak 7 rakamlı bir siluet çizimleri ölçeğini kullanmışlardır.

Spiel, Paxton ve Yager (2012), 3 ve 5 yaşındaki çocuklarda ağırlık önyargılarını değerlendirmek için, Tiggemann ve Pennington'ın, 1990 yılında hazırladıkları ölçeği revize etmişlerdir. Revize edilen yeni ölçekte, farklı vücut boylarını tasvir etmek için 2 boyutlu (2D) keçeden yapılmış mayolu bebekler kullanmışlardır. Ayrıca, araştırmacılar ölçeği uyguladıkları çocukların figürleri kendilerine yakın hissetmeleri ve seçim fırsatı verme amacıyla figürlerin saçlarını sarı ve siyah olarak renklendirmişlerdir (Şekil.2). Daha yakın zamanda ise, Damiano ve arkadaşları (2015), Spiel, Paxton ve Yager (2012) tarafından uyarlanan keçe oyuncak bebek siluet testinin 5 figürlü versiyonu dört yaşından küçük çocuklarda beden imajını değerlendirmek için kullanılmıştır.

Şekil.2. Çocuk Beden Algısı Ölçeğinin Revize Edilmiş Görseli (Gragon, 2017).

Beden algısının diğer yaygın olarak kullanılan ölçüm araçlarından biri de anket ölçümleridir. Çocuklar için en sık kullanılan anketler, Beden Saygısı Ölçeği (*Body Esteem Scale*) (Mendelson ve White, 1982) ve Beden Memnuniyeti Ölçeğidir (*Body Satisfaction Scale*) (Slade, Dewey, Newton, Brodie ve Kiemle, 1990). Beden Saygısı Ölçeğinde, vücutlarından veya görünüşlerinin bazı yönlerinden memnuniyetleri hakkındaki 24 ifade (*örneğin, görünüşümden oldukça memnunum*) yer almaktadır. Çocuklardan bu ifadelere, evet veya hayır şeklinde yanıt vermeleri istenmektedir. Verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, yüksek puanlar daha yüksek vücut saygısını göstermektedir. Beden Saygısı Ölçeğinin, 4-6 yaş arası çocuklardan oluşan daha küçük yaş grupları için iç tutarlılığa ve 7-12 yaş arası çocuklarda yarıya bölme yöntemiyle belirlenen güvenilirliğe ve eşzamanlı geçerliliğe sahip olduğu görülmüştür (Mendelson ve White, 1982). Beden Memnuniyeti Ölçeği ise kişinin vücudunun boy, kilo, vücut şekli, karın bölgesi ve yüz vb. 16 vücut parçasına ilişkin memnuniyetini değerlendirmesi için tasarlanmış 7'li Likert bir ölçektir (Slade ve ark., 1990). Ölçeğin farklı varyasyonları, farklı yaş gruplarından çocukların beden algısı önleme programlarında kullanılmıştır (Neumark-Sztainer, Sherwood, Coller

ve Hannan, 2000; Sundgot-Borgen vd., 2020). Bu çalışmalarda, ölçek iç tutarlılığın sağlandığı görülmüştür. Bununla birlikte, çocukların gelişimsel açıdan bedenlerine ilişkin tutumlarının hala şekillenmekte olduğu düşünüldüğünde, ölçekler hakkında bazı eleştiriler de yapılmaktadır. Örneğin, küçük çocukların verdiği cevaplarda daha büyük olmak istemelerinin vücut memnuniyetsizliğinden mi yoksa çocuklarda sıklıkla karşılaşılan büyük olma, güçlü olma arzusundan mı kaynaklandığı çok net değildir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, çocukların bu ölçekten aldığı puanların gerçek anlamını daha iyi tespit etmek için boylamsal çalışmalar yapılması önerilmektedir (Paxton ve Damiano, 2017).

Türkiye’de Beden Algısı Çalışmaları

Ülkemizde ise beden algısı ile ilgili ulaşılan ilk çalışmaların, Özbaydar (1967)’ tarafından psikoloji alanında yazılan, “*Vücut İmajı-İçedönüklük ve Dışadönüklük*” adlı kitabıyla başladığı görülmektedir. Daha sonra, ülkemizde beden algısı ile ilgili tezler incelendiğinde 1996 yılında ilk lisansüstü tezin hazırlandığı belirlenmiştir. 1996 ile 2020 yılları arasında “beden algısı” ile ilgili farklı disiplinlerden 148 tez üretildiği görülmektedir. Ancak süreç incelendiğinde, beden algısı konusunda ülkemizde sınırlı sayıda çalışma yapıldığı ve bu çalışmaların özellikle 2016-2020 yılları arasında yoğunluk kazandığı görülmektedir (Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi, 2020).

Mevcut çalışmaların, örneklem açısından ön ergenlik, ergenlik dönemi ve yetişkinlik dönemlerine odaklanıldığı görülmektedir. Öte yandan, bebeklik dönemi ve okul öncesi dönemini ele alan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılık, beden algısı ile ölçme araçlarının ülkemiz de henüz uyarılma çalışmalarının yapılmamış olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Oysa uluslararası literatür incelendiğinde, çocukluk döneminde beden algısının incelendiği araştırmalarda nitel, nicel ve karma yöntemler kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, çocukluk dönemi beden algısı araştırmalarında yoğun olarak kullanılan görsel ölçeklerin farklı kültürlere uyarılmalar yapılarak kullanıldığı görülmektedir.

Ülkemizde yapılan araştırmalarda, beden algısının yoğun olarak cinsiyet, yaş gibi demografik değişkenlerin yanı sıra ve hastalık, kaygı, benlik algısı, atılganlık düzeyi, diyet ve egzersiz gibi faktörlerle karşılaştırıldığı görülmektedir (Ata, Vural, Keskin; 2014; Koç ve Korkut Owen, 2019; Kurban, 2019).

Mevcut araştırmaların, örneklemlerinde yoğun olarak kadınlarla çalışıldığı, erkeklerde beden algısı ile ilgili çalışmaların çok sınırlı olduğu görölmektedir. Bu araştırmalar, pozitivist bir yaklaşımla psikoloji, psikiyatri, tıp, beslenme ve diyetisyenlik, hemşirelik gibi sağlık alt alanlarında incelenmiştir (Haspolat, 2019; Helvalı, 2019; İncedal, 2016).

Sonuç olarak, beden algısının gelişimi birçok faktörün etkisinde gerçekleştiği düşünöldüğünde (Gragon, 2017), ölkemizde farklı disiplinlerde ve hatta farklı disiplinlerin birlikte beden algısını incelediği araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde, ölkemizde özellikle bebeklik ve okul öncesi dönem çocukların beden algısına yönelik ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, kültüre duyarlı ölçme araçlarının yanı sıra, okul öncesi dönem çocuklarında beden algısına yönelik nitel araştırmalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle okul öncesi dönemde beden algısını inceleyen araştırmaların yapılması, sonra ki gelişim aşamaları olarak, ön ergenlik ve ergenlik döneminde beden memnuniyetsizliğine bağlı problemlerin önlenmesi ve bu konuda erken müdahale programları oluşturulmasında fayda sağlayabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Body Image in Preschool Period

*

Mustafa Kale – Sara Hurşidi – Ayşe Balci Karaboğa
Çağ Üniversitesi, Mersin Üniversitesi

Body perception is a broad term that includes thoughts, feelings, perceptions and behaviors about one's body. Body perception is accepted as a multidimensional and subject to different disciplines due to its cognitive, emotional and physical effects on the person. Body perception includes the individual's positive or negative connection with his body, his bodily experiences, his feelings about his body, and his attitudes altogether. Research on body perception focuses on people's perceptions, feelings and attitudes about the shape, proportions, body size and appearance of their own body (Collins, 1991; Gragon, 2017).

The main reason for this focus is the effects of people's concerns about their bodies on their physical and mental health. It consists of two components: body perception, perception and attitude. In this classification, the perceptual component refers to the individual's predictions about his body size and shape, while the attitudinal component refers to the individual's attitudes and emotions towards his own body. While the perceptual component is considered as a judgment, the attitudinal component is generally associated with emotion and mental representations. In line with these two components, the individual has a satisfaction or dissatisfaction with his body. There is a general belief that concerns about body perception start when the body changes in adolescence. However, different studies reveal that primary school-age children have judgments of being thin and ideal, and even seven-year-old children report dissatisfaction with their bodies. In fact, current studies provide evidence that body dissatisfaction starts from a very early age and causes anxiety in individuals at other stages of the lifelong development process and negatively affects physical and psychological health. When the effective factors related to body perception of children in preschool period are examined,

it is stated that models about the body are especially effective on parents, media, peer groups, even preschool teachers and educational materials (Neves, Cipriani, Meireles, Morgado, and Ferreira, 2017).

Studies on body dissatisfaction have shown that if body dissatisfaction seen in children from an early age is not intervened, especially in adolescence, low self-esteem and depressive symptoms, unsafe sexual behaviors, clinical eating disorders, overweight, anorexia, unhealthy diet or unhealthy muscle building reveals that their behaviors (Pope, Kanayama, and Hudson, 2012; Savaşhan Sarı, Aydoğa, and Erdal, 2015; Schebendach and Roth, 2019) show negative consequences including alcohol and cigarette addiction. Until recently, research investigating the long-term consequences of childhood body dissatisfaction is very limited.

In Turkey, the first study of body image related reached, Özbaydar (1967) 's written in the field of psychology, "Body Image Introversion and extroversion" seems to begin with the book. Later, when the theses on body perception were examined in Turkey, it was determined that the first graduate thesis was prepared in 1996. It is seen that 148 theses from different disciplines on "body perception" were produced between 1996 and 2020. However, when the process is examined, it is seen that there are a limited number of studies on body perception in Turkey and these studies have intensified especially between 2016-2020 (Higher Education Institution Thesis Center, 2020).

It is seen that the current studies focus on pre-adolescence, adolescence and adulthood in terms of sampling. On the other hand, studies on infancy and pre-school period are very limited. This limitation can be thought to be due to the fact that adaptation studies of body perception and measurement tools have not been carried out in Turkey yet. However, when the international literature is examined, qualitative, quantitative and mixed methods are used in studies examining body perception in childhood. In addition, it is seen that visual scales, which are used extensively in childhood body perception studies, are used by stimulating different cultures.

In the research conducted in turkey, gender as intense body image, as well as demographic variables such as age and illness, anxiety, self-perception, levels of assertiveness is seen as opposed to factors such as diet and exercise (Ata Vural, Sharp, 2014, Aries and fear Owen, 2019; Kurban, 2019). It is seen that the existing studies mostly work with women, and the studies on

body perception in men are very limited. These studies were examined in health sub-fields such as psychology, psychiatry, medicine, nutrition and dietitian, and nursing with a positivist approach (Haspolat, 2019; Helvalı, 2019; İncedal, 2016).

In conclusion, considering that the development of body perception takes place under the influence of many factors (Gragon, 2017), studies in different disciplines and even different disciplines examine body perception together are needed in Turkey. Similarly, in Turkey, there is a need for scale development and adaptation studies, especially for the body perception of infancy and preschool children.

In this context, besides culture-sensitive measurement tools, qualitative studies on body perception in pre-school children are also needed. Conducting studies that examine body perception especially in the pre-school period may be beneficial in preventing problems related to body dissatisfaction during pre-adolescence and adolescence and establishing early intervention programs in this regard.

Kaynakça / References

- Anschutz, D., Engels, R., Van Leeuwe, J., ve van Strien, T. (2009). Watching your weight? The relations between watching soaps and music television and body dissatisfaction and restrained eating in young girls. *Psychology and Health, 24*, 1035–1050.
- Birbeck, D., ve Drummond, M. (2005). Interviewing, and listening to the voices of, very-young children on body image and perceptions of self. *Early Child Development and Care, 175*(6), 579–596. <http://dx.doi.org/10.1080/03004430500131379>.
- Brown, A. T., Cash, T. F., ve Mikulka, P. J. (1990) Attitudinal body-image assessment: factor analysis of the body-self relations questionnaire, *Journal of Personality Assessment, 55*(1-2), 135-144.
- Brownell, K. D., ve Napolitano, M. A. (1995). Distorting reality for children: Body size proportions of Barbie and Ken dolls. *International Journal of Eating Disorders, 18*(3), 295–298. doi:10.1002/1098-108x(199511)18:3<295::aid-eat2260180313>3.0.co;2-r
- Cash, T. F. (2002). Cognitive behavioral perspectives on body image. T. F. Cash & T. Pruzinsky (Ed.), *Body image: A handbook of theory, research, and clinical practice* içinde (s. 38–46). New York: Guilford Press.
- Cash, T. F. (2004). Body image: Past, present, and future. *Body Image, 1*(1), 1-5. doi:10.1016/s1740-1445(03)00011-1.

- Clark, L. A., ve Tiggemann, M. (2006). Appearance culture in nine- to 12-year-old girls: Media and peer influences on body dissatisfaction. *Social Development, 15*(4), 628–643. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9507.2006.00361.x>.
- Clark, L. A., ve Tiggemann, M. (2008). Sociocultural and individual psychological predictors of body image in young girls: A prospective study. *Developmental Psychology, 44*(4), 1124.
- Cook, S. J., MacPherson, K., ve Langille, D. B. (2007). Far from ideal: Weight perception, weight control, and associated risky behaviour of adolescent girls in Nova Scotia. *Canadian Family Physician, 53*, 678–684.
- Costa, L., Silva, D. A., Almeida, S., ve de Vasconcelos, F. (2015). Association between inaccurate estimation of body size and obesity in schoolchildren. *Trends In Psychiatry And Psychotherapy, 37*(4), 220–226. <https://doi.org/10.1590/2237-6089-2015-0009>.
- Damiano, S. R., Paxton, S. J., Wertheim, E. H., McLean, S. A., ve Gregg, K. J. (2015). Dietary restraint of 5-year-old girls: Associations with internalization of the thin ideal and maternal, media, and peer influences. *International Journal of Eating Disorders, 48*, 1166–1169. <http://dx.doi.org/10.1002/eat.22432>.
- Davison, K. K., ve Birch, L. L. (2001). Weight status, parent reaction, and self-concept in five year-old girls. *Pediatrics, 107*(1), 46–53. <http://dx.doi.org/10.1542/peds.107.1.46>.
- Davison, K. K., Markey, C. N., ve Birch, L. L. (2003). A longitudinal examination of patterns in girls' weight concerns and body dissatisfaction from 5 to 9 years. *International Journal of Eating Disorders, 33*, 320–332.
- Dittmar, H., Halliwell, E., ve Ive, S. (2006). Does Barbie make girls want to be thin? The effect of experimental exposure to images of dolls on the body image of 5- to 8-year-old girls. *Developmental Psychology, 42*, 283–292.
- Dohnt, H. K., ve Tiggemann, M. (2006a). Body image concerns in young girls: The role of peers and media prior to adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 35*, 141–151.
- Dohnt, H. K., ve Tiggemann, M. (2006b). The contribution of peer and media influences to the development of body satisfaction and self-esteem in young girls: A prospective study. *Developmental Psychology, 42*, 929–936.
- Dohnt, H. K., ve Tiggemann, M. (2008). Promoting positive body image in young girls: An evaluation of 'Shapesville'. *European Eating Disorders Review, 16*, 222–233.
- Drummond, M. (2012). Boy's bodies in early childhood. *Australasian Journal of Early Childhood, 37*, 107–114.

- Eisenberg, M. E., Neumark-Sztainer, D., ve Story, M. (2003). Association of weight-based teasing and emotional well-being among adolescents. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 157, 733–738.
- Elenbaas, L., Rizzo, M. T., Cooley, S., ve Killen, M. (2016). Rectifying social inequalities in a resource allocation task. *Cognition*, 155, 176–187. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2016.07.002>
- Gleeson, K., ve Frith, H. (2006). (De)constructing body image. *Journal of health psychology*, 11(1), 79–90. <https://doi.org/10.1177/1359105306058851>.
- Goldschmidt, A. B., Wall, M., Choo, T.-H. J., Becker, C., ve Neumark-Sztainer, D. (2016). Shared risk factors for mood-, eating-, and weight-related health outcomes. *Health Psychology*, 35, 245–252. <http://dx.doi.org/10.1037/hea0000283>.
- Grogan, S. (2017). *Body image: Understanding body dissatisfaction in men, women and children*. USA: Routledge.
- Harrison, K., ve Hefner, V. (2006). Media exposure, current and future body ideals, and disordered eating among preadolescent girls: a longitudinal panel study. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(2), 146–156. doi:10.1007/s10964-005-9008-3.
- Hart, L. M., Damiano, S. R., ve Paxton, S. J. (2016). Confident body, confident child: A randomized controlled trial evaluation of a parenting resource for promoting healthy body image and eating patterns in 2- to 6-year old children. *The International Journal of Eating Disorders*, 49(5), 458–472. <http://dx.doi.org/10.1002/eat.22494>.
- Hayes, S., ve Tantleff-Dunn, S. (2010). Am I too fat to be a princess? Examining the effects of popular children's media on young girls' body image. *British Journal of Developmental Psychology*, 28, 413–426. <http://dx.doi.org/10.1348/026151009X424240>.
- Hendriks, A. (2002). Examining the effects of hegemonic depictions of female bodies on television: A call for theory and programmatic research. *Critical Studies in Media Communication*, 19(1), 106.
- Hendriks, A., ve Burgoon, M. (2003). *The relationship between fashion magazine consumption and body satisfaction in women: Who is most at risk of influence?* Paper presented at the meeting of the International Communication Association, San Diego, CA.
- Holub, S. C., Tan, C. C., ve Patel, S. L. (2011). Factors associated with mothers' obesity stigma and young children's weight stereotypes. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32, 118–126.
- Jellinek, R. D., Myers, T. A., ve Keller, K. L. (2016). The impact of doll style of dress and familiarity on body dissatisfaction in 6- to 8-year-old girls. *Body Image*, 18, 78–85. <http://dx.doi.org/10.1016/j.bodyim.2016.05.003>

- Jendrzyca, A., ve Warschburger, P. (2016). Weight stigma and eating behaviors in elementary school children: A prospective population-based study. *Appetite*, 102, 51–59. <http://dx.doi.org/10.1016/j.appet.2016.02.005>
- Koç, M. S., ve Korkut Owen, F. (2019). Relationships between self-compassion and body image satisfaction, body-mass index, age and parental attitudes. *Hacettepe University Journal of Education*. doi: 10.16986/HUJE.2019053979
- Haspolat, N.K. (2016). *Üniversite öğrencilerinde beden imajı benlik saygısı ve sosyal fobinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
- Kurban, M. (2019). *Üniversite öğrencilerinin beden algıları, yeme tutumları ve beden kitle indeksi durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Helvalı, E.E. (2019). *Erken dönem uyumsuz şemalar ile yeme tutumu arasındaki ilişkide yakın ilişkilerin, vücut algısının ve benlik saygısının aracı rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- İncedal, S. (2016). *Karaman il merkezi lise öğrencilerinin beden algısı ve yeme tutumlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Latner, J. D., ve Schwartz, M. B. (2005). Weight bias in a child's world. K. D. Brownell, R. M. Puhl, M. B. Schwartz, ve L. Rudd (Eds.), *Weight bias: Nature, consequences and remedies* içinde (s. 54–67). New York: The Guilford Press.
- Latner, J. D., Durso, L. E., ve Mond, J. M. (2013). Health and health-related quality of life among treatment seeking overweight and obese adults: Associations with internalized weight bias. *Journal of Eating Disorders*, 1, 3.
- Levine, M. P., ve Piran, N. (2004). The role of body image in the prevention of eating disorders. *Body Image*, 1(1), 57–70. doi:10.1016/s1740-1445(03)00006-8.
- Lewis, M., ve Brooks-Gunn, J. (1979). *Social cognition and the acquisition of self*. New York, NY: Plenum Press.
- Lowes, J., ve Tiggemann, M. (2003). Body dissatisfaction, dieting awareness and the impact of parental influence in young children. *British Journal of Health Psychology*, 8, 135–147. <http://dx.doi.org/10.1348/135910703321649123>.
- McCabe M.P., Ricciardelli L.A., Stanford J., Holt K., Keegan S. ve Miller L. (2007) Where is all the pressure coming from? Messages from mothers and teachers about preschool children's appearance, diet and exercise. *European Eating Disorders Review* 15, 221–230.
- McNinch, H. (2013). *Fat bullying of girls in school: Implications for pre-service teacher education*. MEd Thesis, Faculty of Education, Lakehead University.

- Mendelson, B. K., ve White, D. (1982). Relation between body esteem and self-esteem of obese and normal children. *Perceptual and Motor Skills*, 54, 899–905.
- Musher-Eizenman, D. R., Holub, S. C., Edwards-Leeper, L. A., Persson, A. V., ve Goldstein, S. E. (2003). The narrow range of acceptable body types of preschoolers and their mothers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24, 259–272. [http://dx.doi.org/10.1016/S0193-3973\(03\)00047-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0193-3973(03)00047-9).
- Neves, C. M., Cipriani, F. M., Meireles, J., Morgado, F., ve Ferreira, M. (2017). Body Image In Childhood: An Integrative Literature Review. *Imagem Corporal Na Infância: Uma Revisão Integrativa Da Literatura. Revista paulista de pediatria : orgao oficial da Sociedade de Pediatria de Sao Paulo*, 35(3), 331–339. <https://doi.org/10.1590/1984-0462/2017;35;3:00002>
- Özbaydar, B. (1967). *Vücut İmajı ve İçedönüklük – Dışadönüklük*. İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.
- Paraskeva, N., ve Diedrichs, P. C. (2020). Body Image, Esteem, and Dissatisfaction during Childhood. *The Encyclopedia of Child and Adolescent Development*, 1–12. doi:10.1002/9781119171492.wecad192
- Paxton S. J., ve Damiano S. R. (2017). The development of body image and weight bias in childhood. *Adv Child Development Behaviour*;52:269-298.
- Piran, N. (2016). Embodied possibilities and disruptions: The emergence of the experience of embodiment construct from qualitative studies with girls and women. *Body Image*, 18, 43–60.
- Pope, H.G., Jr., Kanayama, G., ve Hudson, J. I. (2012). Risk factors for illicit anabolicandrogenic steroid use in male weightlifters: A cross-sectional cohort study. *Biological Psychiatry*, 71, 254–261. <http://dx.doi.org/10.1016/j.biopsych.2011.06.024>.
- Puhl, R. M., ve Heuer, C. A. (2009). The stigma of obesity: A review and update. *Obesity*, 17, 941–964.
- Puhl, R., ve Suh, Y. (2015). Health consequences of weight stigma: Implications of obesity prevention and treatment. *Current Obesity Reports*, 4, 182–190.
- Ricciardelli, L. A., ve McCabe, M. P. (2001). Children's body image concerns and eating disturbance: A review of the literature. *Clinical Psychology Review*, 21, 325–344.
- Rice, K., Prichard, I., Tiggemann, M., ve Slater, A. (2016). Exposure to Barbie: Effects on thin-ideal internalisation, body esteem and body dissatisfaction among young girls. *Body Image*, 19, 142–149.
- Roosen, K. M., ve Mills, J. S. (2014). Body Image, Overview. Teo T. (eds) *Encyclopedia of Critical Psychology*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_403.

- Savaşhan Ç, Sarı, O., Aydoğar, Ü., ve Erdal, M. (2015). İlkokul çağındaki çocuklarda obezite görülme sıklığı ve risk faktörleri. *Türk Aile Hekimi Dergisi*, 19 (1): 14-2.
- Schilder, P. (1935/1950). *The image and appearance of the human body*. New York: International Universities Press.
- Schooler, D. (2013). Early adolescent body image predicts subsequent condom use behavior among girls. *Sexuality Research and Social Policy*, 10,52–61. <http://dx.doi.org/10.1007/s13178-012-0099-9>.
- Sherman, A., ve Zurbriggen, E. (2014). Boys can be anything: Effect of Barbie play on girls' career cognitions. *Sex Roles*, 70, 195–208. doi:10.1007/s11199-014-0347-y.
- Slade, P. D., Dewey, M. E., Newton, T., Brodie, D., ve Kiemle, G. (1990). Development and preliminary validation of the body satisfaction scale (BSS). *Psychology & Health*, 4, 213–220. <http://dx.doi.org/10.1080/08870449008400391>.
- Smolak, L. (2011). Body image development in childhood. T. Cash ve L. Smolak (Eds.), *Body Image: A handbook of science, practice and prevention* içinde (2. bsm., s. 67–75). New York. Guilford Press.
- Spiel, E. C., Paxton, S. J., ve Yager, Z. (2012). Weight attitudes in 3- to 5-year-old children: Age differences and cross-sectional predictors. *Body Image*, 9(4), 524–527. <http://dx.doi.org/10.1016/j.bodyim.2012.07.006>.
- Spiel, E., Rodgers, R. F., Paxton, S. J., Wertheim, E. H., Damiano, S. D., Gregg, K. J., ve McLean, S. A. (2016). "He's got his father's bias": Parental influence on weight bias in young children. *British Journal of Developmental Psychology*, 34, 198–211, <http://dx.doi.org/10.1111/bjdp.12123>.
- Strauss, R. S., ve Pollack, H. A. (2003). Social marginalization of overweight children. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 157, 746–752.
- Sundgot-Borgen, C., Stenling, A., Rosenvinge, J. H., Pettersen, G., Friborg, O., Sundgot-Borgen, J., ... , Bratland-Sanda, S. (2020). The Norwegian healthy body image intervention promotes positive embodiment through improved self-esteem. *Body Image*, 35, 84–95. doi:10.1016/j.bodyim.2020.08.014.
- Striegel-Moore, R. H., ve Kearney-Cooke, A. (1994). Exploring parents' attitudes and behaviors about their children's physical appearance. *International Journal of Eating Disorders*, 15(4), 377–385. <https://doi.org/10.1002/eat.2260150408>
- Tatangelo, G. L., ve Ricciardelli, L. A. (2015). Children's body image and social comparisons with peers and the media. *Journal of Health Psychology*, 22(6), 776–787. doi:10.1177/1359105315615409

- Tatangelo, G. L., McCabe, M., Mellor, D., ve Mealey, A. (2016). A systematic review of body dissatisfaction and sociocultural messages related to the body among preschool children. *Body Image*, 18, 86–95. <http://dx.doi.org/10.1016/j.bodyim.2016.06.003>
- Thompson, J. K., Heinberg, L. J., Altabe, M., ve Tantleff Dunn, S. (1999). *Exacting beauty: Theory, assessment, and treatment of body image disturbance*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Tiggemann, M., ve Pennington, B. (1990). The development of gender differences in body-size dissatisfaction. *Australian Psychologist*, 25, 306–313. <http://dx.doi.org/10.1080/00050069008260025>.
- Tremblay, L., Lovsin, T., Zecevic, C., ve Larivière, M. (2011). Perceptions of self in 3-5-years old children: a preliminary investigation into the early emergence of body dissatisfaction. *Body image*, 8(3), 287–292. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2011.04.004>
- Truby, H., ve Paxton, S. J. (2002). Development of the children's body image scale. *British Journal of Clinical Psychology*, 41, 185–203. <http://dx.doi.org/10.1348/014466502163967>.
- Truby, H., ve Paxton, S. J. (2008). The children's body image scale: Reliability and use with international standards for body mass index. *British Journal of Clinical Psychology*, 47, 119–124. <http://dx.doi.org/10.1348/014466507X251261>.
- Tzampazi, F., Kyridis, A., ve Christodoulou, A. (2013). What will I be when I grow up? Children's preferred future occupations and their stereotypical views. *International Journal of Social Science Research*, 1(1), 19–38.
- Van Vonderen K., ve Kinnally W. (2012). Media effects on body image: Examining media exposure in the broader context of internal and other social factors. *American Communication Journal*. 14(2), 41–57.
- Wong, Y., Chang, Y. J., ve Lin, C. J. (2013). The influence of primary caregivers on body size and self-body image of preschool children in Taiwan. *Asia Pacific journal of clinical nutrition*, 22(2), 283–291. <https://doi.org/10.6133/apjcn.2013.22.2.05>
- Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi. (2020). *Anasayfa*. <https://tez.yok.gov.tr/> adresinden 20.11.2020 tarihinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kale, M., Hurşidi, S. ve Karaboğa, A. B. (2021). Okul öncesi dönemde beden algısı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1408-1435. DOI: 10.26466/opus.829749

Pınarbaşı Postası Gazetesine Göre Demokrat Parti Döneminde Pınarbaşı¹

DOI: 10.26466/opus.866052

*

Haşim Erdoğan*

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Nevşehir/Türkiye

E-Posta: hasimerdogan@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0557-4866](https://orcid.org/0000-0003-0557-4866)

Öz

Pınarbaşı Postası gazetesi, Demokrat Parti'nin siyasi olarak en güçlü olduğu dönemde Pınarbaşı ilçesi- nin ilk yerel gazetesi olarak yayımlanmıştır. Toplamda 12 sayı yayımlanan gazete, 1954 seçimleri önce- sinde ortaya çıkan Türkiye'de bazı ilçelerin il olma ihtimalinden yola çıkarak Pınarbaşı'nın da il olması adına yoğun çaba göstermiştir. İl olmak için tarihi, kültürel ve coğrafi konum olarak yeterli özelliklere sahip olduğu Demokrat Parti iktidarına hatırlatılmıştır. O süreçte Nevşehir ve Adıyaman'ın il olması Pınarbaşı gazetesini Demokrat Parti'den il statüsü isteme konusunda cesaretlendirmiştir. 1954 seçim- leri yapıldıktan sonra yayın hayatına devam etmeyen gazete adeta Pınarbaşı'nın seçim sürecinde il olma hayalini yaşatmış bu gerçekleşmeyince de yayın hayatı son bulmuştur. Yayımlandığı dönemde Pınar- başı ilçesinin ihtiyaçlarının ve beklentilerinin, belediyeye, valiliğe ve hükümete ulaştırılmasında bir aracı konumunda olmuştur. Gazete, genel anlamda hükümetin politikalarını öven ve destekleyen bir görüntü vermektedir. Beklentilerinin karşılanmadığı durumlarda yine aynı hükümeti eleştirmekten de geri durmamıştır. Demokrat Parti hükümeti döneminde Pınarbaşı ilçesinin siyasi, ekonomik ve sosyal durumuyla ilgili önemli bilgiler veren gazete yerel bir gazete olmasına rağmen ulusal haberlere de sü- tunlarında yer vermiştir. Bu çalışmada il olmak isteyen bir ilçenin bu isteğini hükümete duyurmaya çalışan Pınarbaşı Postası gazetesindeki haberler ışığında Demokrat Parti dönemindeki Pınarbaşı ilçesi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Pınarbaşı Postası Gazetesi, Aziziye, Demokrat Parti, Pınarbaşı Basını.

¹ Bu makale Erciyes Üniversitesi, Pınarbaşı Kaymakamlığı ve Pınarbaşı Belediyesi'nin işbirliği ile 10-12 Mayıs 2018'de Kayseri'de düzenlenen I. Ulusal Pınarbaşı (Aziziye) Sempozyumu'nda sunulan ve yayınlanmayan bildiri metninin yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Pınarbaşı During The Democrat Party Period According to the Pınarbaşı Postası Newspaper

*

Abstract

Pınarbaşı Post newspaper was published as the first local newspaper of Pınarbaşı district during the period when the Democrat Party was politically strong. The newspaper published 12 issues in total has made great efforts to make Pınarbaşı a province before the 1954 elections in Turkey emerged Based on the possibility that some provincial towns. It has sufficient features in terms of historical, cultural and geographical location to be a province reminded to the Democrat Party government. The fact that Nevşehir and Adıyaman became provinces at that time encouraged Pınarbaşı newspaper to request a provincial status from Democrat Party. The newspaper, which did not continue its publication life after the 1954 elections, almost made Pınarbaşı's dream of becoming a province during the election process, and when this was not realized, its publishing life ended. At the time of its publication, it served as an intermediary in conveying the needs and expectations of Pınarbaşı district to the municipality, governorship and government. The newspaper gives an image that praises and supports the government's policies in general. In cases where her expectations were not met, she did not refrain from criticizing the same government. It's did not refrain from criticizing the same government in cases where its expectations were not met. Although the newspaper, which provided important information about the political, economic and social situation of the Pınarbaşı district during the Democrat Party government, was a local newspaper, it also included national news in its columns. In this study, Pınarbaşı district during the Democrat Party period will be examined in the light of the news published in the newspaper Pınarbaşı Postası that tries to announce this request of a district that wants to become a province to the government.

Keywords: *Pınarbaşı Postası Newspaper, Aziziye, Democrat Party, Pınarbaşı Press.*

Giriş

Pınarbaşı ilçesi, Kayseri'nin yüzölçümü bakımından en büyük ilçesidir. Aziziye adıyla Osmanlı padişahı Abdülaziz adına 1861'de kurulmuştur (BOA, A.MKT. UM, Dosya:491, Gömlek:43, 15/M/1278). Kafkasya'dan gelen Müslüman göçmenler için bir iskan alanı olan Pınarbaşı ilçesi bir kaza (ilçe) olarak Aziziye adıyla idari yapılanmada 1903 yılına kadar Sivas'a bağlı iken bu tarihten sonra Kayseri'ye bağlı bir ilçe halini almıştır (BOA, ŞD., Dosya: 1340, Gömlek: 26, 16/B/1321).

İlçenin adı cumhuriyet döneminde 28 Aralık 1928 tarihinde Pınarbaşı olarak değiştirilmiştir. (BCA, Dosya:M107, Fon Kodu:230..0.0.0 Yer No: 149.57..6.) Her ne kadar ilçenin adı 1928 yılında Pınarbaşı yapılmış olsa da bölge için Osmanlı Devleti döneminde Aziziye ile Pınarbaşı adının birlikte kullanıldığı anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2015, s.111). İlçenin bu adı, Pınarbaşı'nı çevreleyen dağlarda kaynayan pınardan aldığı da aşikardır.

Gazeteler topluma sadece haber vermekle kalmaz, o toplum içerisinde belli konularda kamuoyu oluşturulmasına ve toplumun eğitim-öğretimine de katkıda bulunur. Bu yönüyle Pınarbaşı'nın ilk yerel gazetesi niteliğinde olan Pınarbaşı Postası gazetesinin Demokrat Parti iktidarı dönemine denk gelen süreçteki yayın hayatı boyunca halkın sesi olmaya çalıştığı görülecektir. Demokrat Parti, iktidara geldikten hemen sonra uzun süren tek parti iktidarının ardından kendi elitini yaratmıştır (İnan, 2014, s.249). Bu elitler, uzun süre gözardı edilmiş olanların sesi olduğunu söyleyerek yönetimi üstlenmiş ve kendini gözardı edilmiş bir ilçe konumunda gören Pınarbaşı ilçesine de il olma konusunda ilham kaynağı olmuştur. Gazete, Pınarbaşı halkının sesinin üst makamlara duyurulabilmesinde önemli bir araç olmuştur. İlçe halkının sesi, Pınarbaşı Belediyesine, Kaymakamlığa, Kayseri Valiliği'ne ve bazen de dönemin hükümetine yani Ankara'ya duyurulmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle bu gazete, Pınarbaşı halkının ihtiyaçlarının ve beklentilerinin adeta sözcüsü olma konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. 15 Temmuz 1953 tarihinde ilk kez yayımlanarak yayın hayatına başlayan ve 15 günde bir çıkan Pınarbaşı Postası gazetesi, 8 sayı yayımlandıktan sonra 30 Ekim 1953 ila 17 Mart 1954 arasında yayınına bir süre ara vermiştir. 8. sayısı 30 Ekim 1953'te yayımlanan gazete, 1953 yılı kışı boyunca yayın yapmamış ve 1954 yılının baharında 9. sayısı ile okurlarıyla yeniden buluşmuştur. Verilen aranın ardından 17 Mart 1954 tarihinde yeniden yayımlanmaya başlayan gazetenin yayın hayatı uzun

olmamıştır. Toplamda 12 sayı çıkan gazetenin 1954 yılı Mayıs ayında son baskısı yapılarak yayın hayatı bitmiştir. 2 Mayıs 1954 seçimlerinin hemen öncesine kadar yayımlanıp Pınarbaşı ilçesinde seçimin nabzını tutarken seçimlerden bir hafta sonra 9 Mayıs 1954 tarihinde son baskısını yapıp ardından bir daha yayımlanmaması da dikkate değerdir. Yaklaşık olarak iki yıllık bir yayın hayatıyla 1953-1954 yılları arasında Pınarbaşı'nın sesi olan gazetenin mesul müdürlüğünü Mahmut M. Çapanoğlu yapmıştır. Gazetenin herhangi bir siyasi görüşe meyletmeden dönemin iktidarı olan Demokrat Parti Hükümeti'ni yeri geldiğinde eleştiren yeri geldiğinde ise olumlu haberlerle destekleyen yazılara yer verdiği görülür. Hükümetten beklentilerini de başta "Pınarbaşı'nın il yapılması" olmak üzere gazetenin manşet sayfasından sık sık dile getirmiştir. Pınarbaşı haberleri merkez olmak üzere Kayseri'den ve hatta Dünya'dan da haberler veren gazete, siyasi, edebi ve müstakil gazete olarak kendisini tanıtmaktadır

Gazete Haberlerinde Pınarbaşı

12 nüshalık gazete incelendiğinde ilk manşet olarak "İktidarın Zaferi" büyük başlığı ile bir haber yapıldığı görülmektedir. Bu büyük başlığın hemen altında "Kazamızın büyük derdi gideriliyor hükümet konağı inşaatı başladı, su tesisatı yakında ihale edilecek" şeklinde küçük başlıkla verilen bir haber bulunmaktadır ki bu başlıklı haberin içeriğinde; hükümet konağı inşaat işinin daha önceki dönemlerde yılan hikayesine döndüğünden ve bu işin Demokrat Parti iktidarına nasip olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca kasabaya ismini veren Pınarbaşı suyunun Allah'ın bu beldeye ihsan ettiği nimetlerden biri olduğundan bahisle şimdiye kadar bu sudan faydalanamamaktan şikâyet ederek bundan sonra evlerde bu suyun ücretsiz olarak kullanılacağını haber vermektedir. Bazı Pınarbaşılı ahali, bu hizmet getirilirken suyun evlere parayla verileceğini zannetmişlerdir. Bunun üzerine ise dönemin Pınarbaşı Kaymakamı Hüsamettin Karakimseli, böyle bir şeyin kesinlikle mümkün olmadığını söylemiş ve evlere suyun ücretsiz verileceğini adeta Pınarbaşı halkına müjdelemiştir (Pınarbaşı Postası, 15 Temmuz 1953, s.1). Yine ilk sayıda yer alan "Memurlarımızı İncitmeyelim" başlıklı haberde Pınarbaşı'nda demokrat geçinen bazı kendini bilmezlerin memurlara baskı yaptığından bahisle, bunların asla Demokrat Parti'yi temsil edemeyeceği söyleniyor. De-

mokrat Parti iktidarının en güçlü olduğu zamanlarda bazı ilçe parti üyelerinin iktidarın gücünü kullanarak memurlara baskı, psikolojik şiddet ve yıldırma politikasına giriştikleri ve memurlardan bu konuda şikayetler gittiği anlaşılmaktadır. Burada gazete adeta DP ile memurlar arasında bir bağ, bir köprü vazifesi görerek aradaki kötü düşünceli insanların partiye zarar verdiğini ve demokratlıkla alakası olmayan işlerle meşgul olarak insanları iktardan soğuttuklarını anlatmaktadır. “Uzunyayla At Sergisi” başlıklı haberde ise 3 yaşa kadar olan tayların kabul edileceği, geçen senelerden daha fazla ilgi beklendiği ve dağıtılacak olan ikramiyenin 10.000 lira olduğu ve bu miktarın azlığı eleştirilerek en azından seneye 20.000 lira olması gerektiğine dikkat çekiliyor. Pınarbaşı’nda yetiştirilen atların Osmanlı’da ve Cumhuriyet döneminde Türk ordusunun binek hayvanı ve topçeker ihtiyacını karşıladığı ve bunun yanı sıra Adana, Eskişehir, Konya, Adapazarı gibi yurdun önemli şehirleri başta olmak üzere birçok bölgenin koşum hayvanı ihtiyacının Pınarbaşı’ndan karşılandığı bilinmektedir. Bu ihtiyacın giderilmesi adına Türkiye’nin farklı bölge ve şehirlerinden Pınarbaşı ilçesindeki At sergisine katılımlar olmaktadır. Uzunyayla atları Osmanlı Devleti döneminden itibaren meşhur atlar olarak bilinmekteydi. Kafkas göçmenlerinin Uzunyayla’ya yerleştikleri 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren beraberinde getirmiş oldukları atlarla yerli at ırklarının birleşmesi sonucu güçlü ve iri yapıda bir ırk ortaya çıkmıştır (Bozkurt, 2016, s.28-29). Bölgeye zorunlu olarak göç eden muhacirlerin Kafkasya’daki uğraş alanları içinde at yetiştiriciliği de vardı. Bu mesleği göçten sonra da sürdürmüşlerdir. Özellikle Çerkes muhacirler yarılarında getirdikleri Kafkas atı olarak bilinen ve Anadolu at ırkları sınıflandırmasına Uzunyayla atı olarak giren yüksek irtifası ve dayanıklılığıyla Osmanlı idarecilerinin dikkatini çekmiş, Cumhuriyet döneminde de bu at ırkının ıslah ve sayılarını arttırma faaliyetleri hız kazanmıştır. 1960’lı yıllara kadar Uzunyayla’da at yetiştiriciliği önemini sürdürmüştür (Akay, 2019, s.158).

Bu dönemde yapılan sergiye dönemin Kayseri Valisi Kazım Arat da katılmıştır. Vali Arat, aynı zamanda Pınarbaşı’na gelmişken Kaynar ve Viranşehir köylerini de ziyaret ederek buralarda bazı incelemelerde bulunmuştur (Pınarbaşı Postası, 1 Ağustos 1953, s.1). Serginin, Pınarbaşı ve Kayseri’nin tanıtımı açısından oldukça önemli bir yeri bulunduğundan dolayı yapılan törenlere Kayseri şehrinin vali düzeyinde temsil edildiği görülmekte ise de Pınarbaşı ahalisi için sadece at sergisi döneminde buraya valinin gelmesi hizmet

etme adına yeterli görülmemiştir. Bu durum gazetede valiye yazılan açık mektupta açık bir şekilde dile getirilmiştir.

Gazetenin ilk sayısının genelinde dönemin iktidarı olan Demokrat Parti'yi destekler nitelikte yazılar yazıldığı görülmektedir. Ayrıca gazetede ilk sayıdan itibaren "Dost Acı Söyler" başlıklı bölümler yayımlanmakta olup bu bölümlerde de yeri geldikçe DP iktidarını eleştiren yazılar yer almaktadır. Örneğin o dönemde Millet Partisinin ilçe teşkilatının bütün Türkiye'de olduğu gibi Pınarbaşı'nda da kapatıldığı ve bunun demokrasi açısından hoş bir durum olmadığı yorumu yapılmaktadır (Pınarbaşı Postası, 15 Temmuz 1953, s.2). Millet Partisi teşkilatları'nın 1953 yılı yazından itibaren kapatılması parti içerisindeki grupların birbirleriyle anlaşamaması sonucu birbirlerini Atatürk devrimlerine karşı olmakla suçlamaları üzerine gerçekleşmiştir. Bu olaylar üzerine DP hükümeti Millet Partisi'ni kapatma kararı almış ve savcılık harekete geçmiştir (Albayrak, 2004, s.496-497).

Gazetenin mesul müdürü Mahmut Çapanoğlu, yazılarında kendini adeta Pınarbaşı halkının temsilcisi gibi görerek ilçe adına Belediye Başkanı'ndan, Kaymakam'dan, Vali'den ve Hükümet'ten beklentilerini de sık sık sütunlarına taşımıştır. Bunlardan biri tavsiye niteliğinde bir yazı içeriği taşıyan "Bir Teklifim Var" başlıklı yazıdır. Yazıda muhalefetteyken çok iyi çalışan DP ilçe teşkilatının iktidara geldikten sonra çalışmadığından şikâyet etmekte ve onlara nasihatte bulunmaktadır. Yazının bir bölümünde;

"Aranıza giren 1-2 nifakçı ispiyoncu sizi bozdu. İktidara gelesi 3 yıl oldu, ilçenin problemleri olduğu gibi duruyor. Elektrik, Hastane, Fabrika, Su gibi önem taşıyan işler olduğu gibi duruyor. Yeni seçimler yaklaşmaktadır. Pınarbaşı, iş yapana oy verir size tavsiyem CHP'den, DP idare heyetinden ve belediyeden ikişer kişiden oluşan bir heyet oluşturularak Pınarbaşı'nın ihtiyaçları üzerinde bir çalışma yapılınsın"

diyerek partililik siyasetini bir kenara bırakarak ortak bir çatı altında Pınarbaşı'nın ihtiyaçları için çalışılmasını istiyor (Pınarbaşı Postası, 1 Ağustos 1953, s.1). DP ilçe başkanı Alaaddin Cuğ'un istifa ettiği haberleri üzerine "Ondan beklentimiz kongreye kadar çalışmak ve parti işlerini düzene koymaktır. Memleket namına vazifelilerden hep gayret bekliyoruz" diyerek işlerin aksamasının ilçeye bir şey katmayacağına bilincinde olduğunu görmekteyiz (Pınarbaşı Postası, 1 Ağustos 1953, s.1).

İlçenin kültürel mirasına da sahip çıkmak adına işler yapan Pınarbaşı Postası gazetesi, 3. sayısının başlığında duyurduğu "Melikgazi Türbesi ve Kalesi

Harap Oluyor” (Pınarbaşı Postası, 17 Ağustos 1953, s.1) haberiyle türbenin ve kalenin bugünkü halinden bahsetmekte ve yetkililerden bir an evvel bu konuda girişimde bulunmalarını istemektedir. Melikgazi türbesi ve kalesinin kaderine terk edilmiş hali bir süre daha devam etmiş ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1963-1964 yıllarında onarılmıştır (Mustafa Bozkurt, 2016, s.199). Aynı sayıda İç İşleri Bakanı Ethem Menderes’in Ankara’ya giderken yol güzergahında bulunduğu için Pınarbaşı’ndan geçişini de haberleştirmiştir. Kayseri Valisi Kazım Arat’ın Pınarbaşı gezisi sonrası gazetelere beyanat verdiği haberinin alındığını ve kendilerinin Pınarbaşı’nın yegâne gazetesi olarak bu basın toplantısına çağrılmamalarını unutkanlık olarak kabul ettiğini eleştirel bir dille yazmıştır. Kayseri Valisi Kazım Arat’a karşı eleştiriler zamanla Pınarbaşı ilçesine değer vermediği düşüncesiyle artacaktır. Su konusunda uzman görüşlerine başvurularak temiz ve berrak olan Pınarbaşı suyunun kirletilmeden yerli ahalinin kullanımına sunulmasını istemektedir (Pınarbaşı Postası, 17 Ağustos 1953, s.1). Gazete, Pınarbaşı ilçesine temiz su kazandırma noktasında oldukça kararlı davranmış hemen her hafta bu konuyla ilgili haberler yapmıştır. “Davalarımız” başlığı altında Pınarbaşı suyunun önemi vurgulanarak fiziksel ve kimyevi özellikleri ile ilgili de bilgiler verilmektedir (Pınarbaşı Postası, 16 Eylül 1953, s.1-3).

Sağlık alanında ilçede büyük sıkıntılar yaşandığını sık sık dile getiren gazete; “İnsan Sağlığına Uymayan Sebepler” başlığı altında verdiği haberde ilçe mezbahasının sağlık açısından kötü durumda olduğunu söyleyerek belediyenin buraya el atması gerekliliğini vurgulamaktadır. (Pınarbaşı Postası, 9 Mayıs 1954 s.1.) Pınarbaşı ilçesinde ilk eczanenin 1953 yılında açıldığı da gazetede “Eczahaneye Kavuşuyoruz” başlıklı yazıdan anlaşılmaktadır (Pınarbaşı Postası, 1 Ağustos 1953, s.1).

Pınarbaşı ilçesinde 18 aydan beri ebe bulunmadığından bahisle Kayseri’nin en büyük kazası olmasına rağmen bu eksikliğin hamile hastası bulunanları endişeye sevk ettiğinden ve bu eksikliğin bir an evvel giderilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Gazetenin bazı sayılarında “Pulsuz İstida” başlığıyla yazılar olduğu göze çarpmaktadır ki sağlık çalışanlarının eksikliği konusunda yapılan bu haber bu başlıkla ve “Fedakâr” mahlaslı biri tarafından yazılmıştır. Pulsuz istida başlıklı yazıların, isimsiz şahıslar tarafından Valilik makamına ya da Kaymakamlık makamına yazılan ve buradan aslında halkın genelinin şikayetçi olduğu ve bizzat gündeme getiremediği konulardan oluştuğu anlaşılmaktadır (Pınarbaşı Postası, 16 Eylül 1953, s.1.).

1954 seçimlerinden yaklaşık olarak 10 ay önce yayın hayatına başlayan gazete, 1954 seçimleri yaklaştıkça yurt geneline dair siyasi haberlere de sütunlarında yer vermiştir. 1953 yılı sonbaharında komünist oldukları gerekçesiyle İstanbul'da yargılanan 167 kişiden "kanı bozuk solak, kızıl" diye bahsederek haberi aktarmanın ötesinde adeta bir taraf olarak yorumlar yapmıştır. Ayrıca bu konuyla ilgili bunlar "gerekli cezaları almalı" diyerek komünistliğin toplum için zararlarından bahsetmekte ve halkın mutlaka bu yazıları okuması gerektiğinden bahsetmektedir (Pınarbaşı Postası, 30 Ekim 1953, s.1,2.).

Seçim öncesi DP, halkta güven tazelemek ve 1954 seçimlerine yerelden hazırlanmak adına Türkiye'de birçok ilçede olduğu gibi Pınarbaşı'nda da ilçe merkezi ve köylerde DP kongreleri yapılmıştır. (Pınarbaşı Postası, 16 Eylül 1953, s.1.) DP ilçe kongresi 27 Eylül Pazar günü yapılmış ve bu kongrede Pınarbaşı'nın ihtiyaçları sıralanarak genel merkezden Pınarbaşı adına istenecekler belirlenmiştir. Burada gündeme gelen konuların, Pınarbaşı Postası gazetesinden önceki sayılarda belirtilen meselelerle benzerlik gösterdiğine bakılacak olursa bu gazetenin Pınarbaşı'nın ihtiyaçlarını bilen ve bunları gündeme getirerek siyasetçilerin de gündemlerine almalarını sağlamak konusunda başarılı olduğu anlaşılmaktadır (Pınarbaşı Postası, 3 Ekim 1953, s.1.).

İlçede halkın kullanımına ait bir kütüphanenin bulunduğu fakat bu kütüphanenin acınacak vaziyette olduğu, yersizlik yüzünden 8-10 bin kitabın tasnif edilmeden balık istifi biçiminde burada durduğundan ve ortamın rutubetli olduğundan söz edilmektedir. Ayrıca kütüphane memurunun maaşının yeterli olmadığı ve bu konuda Kayseri Valiliği'nden girişimlerde bulunması istenmektedir (Pınarbaşı Postası, 3 Ekim 1953, s.1.).

"Kore'den Bir Gazimiz Geldi" başlığı altında Kore'de 12 ay savaştıktan sonra yurda dönen gazilerimizden Akviran Köyünden 1930 Doğumlu Mecit Bilgiç'in gazeteyi ziyaret ederek anılarını anlattığı ve bu anıların artık bu gazetede yayınlanacağı konu edilmektedir. 13 yerinden yaralandığı belirtilen Kore gazisinin ve diğer Türk askerlerinin karşılaşmış olduğu durumlar ve yapmış oldukları kahramanlıklar anlatılmaktadır (Pınarbaşı Postası, 3 Ekim 1953, s.1.). Kore gazisinin anılarına yer verileceği söylenmesine rağmen sonraki sayılarda bu anılara rastlanılmamaktadır.

Gazete 7. sayıdan itibaren "Kayseri Valisine Açık Mektup" yazarak Vali Kazım Arat'ın Kayseri merkezinin kalkınmasında mühim rol oynamasına rağ-

men ilçelere aynı ilgi ve alaka göstermediğinden, ilçe dertlerinin ve problemlerinin çözülmeyeceğinden, hatta eskisinden daha kötü durumda olduğundan bahsedilmektedir (Pınarbaşı Postası, 16 Ekim 1953, s.1-2). Valinin çalışmalarının sadece Kayseri merkezle sınırlı kalmasını eleştiren Mahmut Çapanoğlu, ifadelerine şöyle devam etmektedir:

“...Uzunyayla At sergisi olmasa kazamıza yılda bir defa bile uğramayacaksınız. Uzunyayla at sergisinde olduğu gibi kazamızın kavuşacağı bazı tesislerinde kordelasını kestiğinizi görmek isterdik. Sayın Valimiz size Pınarbaşı'nın noksanlarından, dertlerinden ve davalarından bahsedeyim: Sizde bilirsiniz ki kazamız merkezinde çok bol suyumuz vardır. Fenni su tesisatı olmadığı için mevcut su pis aktığından halkımızın sağlığını her an tehdit etmektedir. Tifodan bilmem ne hastalığına kadar hepsine tutulmak ihtimalimiz vardır. Yeniden kaza olan nahiyelerde dahi birçok kazaların su tesisatı ikmal edilmişken maalesef kazamızın su tesisatı henüz yapılmamıştır. İhale edildiğini işitmekteyiz. Alakadar olsaydınız şimdiye kadar ikmal edilmez miydi? Elektrik santralimizin haline gelince artık halk arasında alay mevzuu olmaktadır. Mevcut tesisat hesapsız kitapsız kurulduğundan ve aynı zamanda teknik bilgilerden mahrum idare edilmekte olduğundan bugün kasabanın ihtiyacına cevap verememektedir. Voltaj çok düşük olduğundan gece saat 21-22 ye kadar radyo dinlemekte kabil olamamaktadır. İkide bir arıza yapıyor. Yeni santral 3 senedir yapılıyor, yapılacak yapıldı gibi havadislerle halen yapılmamıştır. Belediyenin bu hususta yaptığı bazı teşebbüslerde akamete uğradığından bu gidişle yeni tesisatın herhalde 2-3 seneye kadar kurulamayacağı anlaşılmaktadır. Halen faaliyette bulunan santralında takatinin artırılması için yapılacak teşebbüslere yardımda bulunamaz mısınız? Mesela yeni bir dizel motor veya suyu çoğaltmak suretiyle bir dinamo ilavesi yapılacak olursa yeni hidroelektrik santrali yapılıncaya kadar halkın ihtiyacına cevap verebilir. Belediyemizin bütçe ve gelir kaynakları sizce malum vilayet bütçesinden belediyemize nakdi yardım yapamaz mısınız? İhalesi yapılan Hükümet Konağı'nın Pınarbaşı'nın ihtiyacına yeter büyüklükte olmadığını bir basın toplantısında söylemişsiniz. Binayı büyütmek için bir teşebbüsünüz var mıdır? İhale edilen bina bütün devlet dairelerini içine alamayacaktır. Alsa bile kazanın 10-20 sene ilerisini düşünmek icap etmez mi? Kaza merkezinde iki ilkokul vardır. Birisi 3, diğeri 5 sınıflı. Halen bu okullar ihtiyacı karşılayamamakta ve birçok çocuk okul vakti gelmesine rağmen vaktini sokakta geçirmektedir. Bu haliyle Pınarbaşı'na bir ilkokul yapılması zaruridir. Bunu yaparsanız Pınarbaşı'nda ilk cumhuriyet eserini yapmak şerefi de size ait olurdu. Kasabada bulunan 3 camide harap olmaya yüz tutmuştur. Köy işlerine gelince vatandaş 3 senedir hizmet alamamaktadır.

Muhterem Valimiz bu mektubumuzda Pınarbaşı'nın noksanlarını, dertlerini, davalarını izaha çalıştım. Eğer alaka gösterilir ise bunların kolayca halledileceğine inanıyorum. Hizmetlerinizi bekliyoruz. En derin saygılarımla. (Pınarbaşı Postası, 16 Ekim 1953, s.1-2).

Kayseri Valisi'ne yazılan bu mektupta Pınarbaşı ilçesinin o dönemdeki bütün ihtiyaçlarının ve beklentilerinin eleştirel bir dille sıralandığı görülür. Buna benzer bir yazı bir sonraki sayıda yine gündeme gelecektir. "Muhterem Okuyucularımıza" başlıklı yazıda gazetenin Mesul Müdürü Mahmut Çapanoğlu, Pınarbaşı ilçesinin CHP iktidarı kastedilerek eski iktidar zamanında ihmal edildiği ve aynı uygulamanın bu DP iktidarında da olmaması adına mücadele edildiği vurgulanmaktadır. (Pınarbaşı Postası, 30 Ekim 1953, s.1) Hemen Cumhuriyetin ilanından sonra çıkan baskısında Cumhuriyet Bayramının Cumhuriyetimizin 30. kuruluş yıldönümü etkinliklerinin ilçede bulunan dairelerin, okulların ve halkın iştirakiyle neşe içerisinde kutlandığı haberine yer verilmiştir (Pınarbaşı Postası, 30 Ekim 1953, s.1).

İl Olma İsteği ve 1954 Seçimleri

Gazetenin 17 Mart 1954 tarihli 9. sayısından itibaren en çok üstüne düştüğü konu Pınarbaşı'nın il olması gerekliliği üzerinedir. "Pınarbaşı Niçin Vilâyet Olmalıdır?" üst başlığıyla verilen haberde Kayseri'nin diğer bir ilçesi konumundaki Develi'nin il olması durumu söz konusu edilerek Kayseri milletvekillerinden Kamil Gündeş'in Develi ilçesinin il olacağını müjdelemesiyle aynı beklentinin Pınarbaşı ilçesinde de haklı olarak oluştuğu gündeme getirilmiştir. Pınarbaşı'nın Osmanlı idaresinde bir liva olduğu ve Cumhuriyetin idarî prensibine göre de vilayet olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Fakat gözden kaçırılan nokta Cumhuriyet dönemindeki idari sınır değişikliklerine bağlı olarak Pınarbaşı nüfusunun Osmanlı dönemindekine nazaran azalmış olmasıdır. Pınarbaşı ilçe merkezi Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir zaman 20 bin'in üzerine çıkmamış dolayısıyla kent haline gelememiştir (Canpolat ve Hayli, 2017, s.191). "Pınarbaşı şimdiye kadar zayi edilen hakkını istiyor" denilerek Pınarbaşı halkının şimdiye kadar hakettiği il statüsünün verilmeyerek hak kaybına uğratıldığından bahsedilmektedir (Pınarbaşı Postası, 1 Nisan 1954 s.1). O zamana kadar büyük davalarımız başlığı altında yapılan haberlerde su, kanalizasyon, santral, hükümet konağı, kütüphane gibi istekler için harcanan bütün mesai 1954 seçimlerinin de yaklaşmasıyla birlikte olacak ki

Mart ayının ortalarından itibaren Pınarbaşı'nın il olmasına harcanmıştır. "Sıra bize Geldi" başlığı ile verilen haberde Malatya Vilayetine bağlı Adıyaman kazasının vilayet yapılacağından bahsedilmekte ve "darısı bize" denilerek sıranın Pınarbaşı'na geldiği konusunda kamuoyu yaratmaya çalışıldığı görülmektedir (Pınarbaşı Postası, 17 Mart 1954 s.1-2). Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılarak il olma durumu henüz bir olasılık iken haber yaparak okuyucularına duyuran Pınarbaşı postası gazetesinin bu haberi 1954 yılı Aralık ayında gerçekleşmiştir. Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılarak il olması söylentileri bile Pınarbaşı'nın il olma hevesini artırmış ve cesaretlendirmiş olsa da buradaki durumun CHP ile DP arasındaki çekişmeden kaynaklandığı gerçeği ve Pınarbaşı'nun böylesi bir avantajdan uzak olması durumu göz ardı edilmiştir. Zira Malatya İsmet İnönü'nün memleketi olması münasebetiyle CHP'nin kalesi olarak biliniyordu. 1954 seçimleri sonrasında DP'ye oy veremeyerek muhalif kalan birkaç ilden biri olan Kırşehir illikten ilçeliğe düşürülmüş, Nevşehir il yapılarak (Erdoğan ve Pişkin, 2020, s.578) Kırşehir buraya bağlanmış iken Malatya ilçeliğe düşürülemedi ancak kendisine bağlı bir ilçe konumunda olan Adıyaman il yapılarak Malatya adeta ikiye bölünmüştür. (Toker, 1966, s.37., Bölükbaşı, 2005, s.178-179., Gündüz, 2019, s.1232.) Gazetenin kış boyu ara verdikten sonra 1954 baharında 9. sayıyla yeniden çıkmaya başlamasıyla birlikte "En Büyük Davamız" başlıklı yazılar altında artık il olmak isteği bulunuyordu. (Pınarbaşı Postası, 15 Nisan 1954 s.1,4.) "Pınarbaşı İl Olmalıdır. Çünkü: Coğrafi ve İktisadi zaruretler bunu icap ettiriyor. 30 yıl önce işlenen hatanın bir an evvel düzeltilmesi; Pınarbaşı'nın vilayet olması halkımızın en büyük arzu ve dileğidir. Hükümetimizin adil kararını bekliyoruz." denilerek Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk idarî taksimatından memnun olunmadığı ve bu yanlışlığın bir an evvel düzeltilmesi isteğini Pınarbaşı'nın sesi olarak duyurmaya çalışmıştır. Bu isteğin yaklaşan 1954 yılı seçimlerinin hemen öncesinde gündeme gelmesi seçimlerdeki siyasi ve idari vaatlerden nasiplenmek istendiğine yorumlanabileceği gibi o yıllarda Adıyaman, Nevşehir gibi kazaların olmaları da bu isteği körüklemiştir denilebilir. 1954 genel seçimlerine de sü-tunlarında oldukça uzun yer veren gazetenin bu seçimlerde Kayseri'nin siyasi nabzını okurlarına yansıttığı da görülmektedir. Zira ilde DP'nin aday mücadelesinin çok çetin geçtiği anlaşılırken, CHP'nin sükûnet içerisinde olduğundan bahsedilmektedir. En şanslı adayın General İsmail Berkok olduğu ve Fahri Köşkeroglu'nun adaylığının da DP tabanında memnuniyet uyandır-

düğünden bahsetmektedir (Pınarbaşı Postası, 17 Mart 1954 s.1,4.). 1954 yılı Nisan ayında artık adaylar netleşmiş ve General İsmail Berkok DP Kayseri Milletvekili adayı olmuştur. İsmail Berkok'un Pınarbaşılı olması kazanın dertleri ve istekleriyle meşgul olacağı fikrini kuvvetlendirmekle birlikte buranın ahalisinde büyük heyecan uyandırmıştır. Pınarbaşı'nı ve vilayeti ilgilendiren meselelerle Ankara'da meşgul olacak olması kazada sevinçle karşılanıyordu. Seçimden sonra çıkan tek ve son sayı olan 12. sayıda "Tam Bir Olgunluk İçinde Yapılan Seçimde" başlığı altında seçimleri DP'nin büyük bir çoğunlukla kazandığı, CHP'nin muhalefette kaldığı ve hem kazananın hem de kaybedenin CHP'nin bu kadar az oy alacağını tahmin edemediğini yazmaktadır. Seçimlerin ülke adına hayırlı olması dileğini paylaşan gazete, seçim günü kazada hiçbir sandık başında problem olmadan seçimlerin yapıldığını ve Pınarbaşı ilçesinde 121 sandıkta 18.207 seçmenden 16.788'inin oy kullandığını belirtmektedir. İlçede oy kullanma oranının %92 olduğu bu seçimde; DP'nin adaylarının 10.573-10.817, CHP adaylarının 5.534-5.886 ve CMP adaylarının 127-547 oy aldıkları belirtilmektedir (Pınarbaşı Postası, 9 Mayıs 1954 s.1). İlçede seçimlerin sonucu açıklanıp DP'nin kazandığı anlaşılınca DP binası önünde toplanan bir kısım halkın tezahüratta bulunduğu ve davul zurna eşliğinde oyunlar oynadıkları, bu sırada bazı taşkınlıkların olduğu ve halkın bu taşkınlıkları hoş karşılamadığı belirtilmektedir. Hemşerileri ve yeniden milletvekili seçilen İsmail Berkok'un hasta olduğu ve kızıyla birlikte İngiltere'ye gittiğinden bahisle, seçim sırasında Sarız'da bulunan DP Milletvekili Hakkı Kurmel'in ise Pınarbaşı'na gelişi sırasında DP'lilerin kendisini törenle karşıladığı da gazete de yer almaktadır (Pınarbaşı Postası, 9 Mayıs 1954, s.1.). Son sayıda da il olma hevesinden vazgeçmediğini gördüğümüz gazetede "Pınarbaşı İl Olmalıdır" diye bir haberin yapıldığını görmekteyiz. Bu haberde de (X) işaretiyle bir dipnot verilmiş ve bu dipnotta Sıddık Sami Onar'ın İdare Hukuku adlı eserine atıfta bulunularak halkın bu kitaba bakması istenmiştir (Pınarbaşı Postası, 9 Mayıs 1954 s.1-2.). Gazete burada gerek Osmanlı Devleti gerekse Cumhuriyet idarelerinde hâkim olan idari prensiplere göre Pınarbaşı'nın vilayet olması gerekliliği üzerinde durmuştur.

Sonuç

Pınarbaşı Postası Gazetesi, her ne kadar yayın hayatı 12 sayıyla sınırlı kalmış ve sadece 1953 yılı ile 1954 yılının ilk yarısında çıkmış olsa da, yayımlandığı

dönem itibariyle Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili hayata geçtiği, demokrasinin yaşatılmaya çalışıldığı yıllara denk gelmesi açısından oldukça önemlidir. Pınarbaşı ilçesinin ilk yerel gazetesi olması da gazetenin değerini artırmaktadır. Gazetenin başyazarı ve aynı zamanda mesul müdürlüğünü yapan Mahmut Çapanoğlu'nun Pınarbaşı ile ilgili ideallerini gerçekleştirmeye çalışması açısından da oldukça önemlidir. Yayınlanan 12 sayıda Pınarbaşı'nın mümkün olduğunca sorunlarına değinildiği, Belediye'den, Kaymakamlıktan, Valilikten ve Ankara'dan beklentileri konusunda hiçbir çekinceye girmeden açıkça isteklerde bulunulduğunu görmekteyiz. Bu gazete de dönemin iktidarını elinde bulunduran Demokrat Partiye övgülerin yanında isteklerinin gerçekleşmemesi durumunda olağan eleştirilerde bulunulduğunu da görmekteyiz. Zira ilçedeki memurların uygunsuz hareketlerinin Demokrat Parti'ye mâlolacağını haber ederek DP'ye uyarılarda da bulunmuştur. Yeri geldiğinde iktidarın doğru işlerinden bahsederek bu işlerin devamının gelmesi gerektiğinden, yeri geldiğinde ise hükümetin yapmadığı ve bir türlü giderilemeyen ilçenin sorunlarından bahsedilmiştir. İlçenin bu sorunlarının giderilmemesi halinde ise açık mektuplar yazılarak yetkililerden bizzat bu konularla ilgilenilmesi istenmiştir. Daha da belirtilen ihtiyaçların giderilmemesi halinde bir sonraki seçimde halkın sandık başında bir kez daha düşünerek oyunu vereceği söylenerek adeta DP iktidarına ilçedeki seçim sonuçlarıyla ilgili gözdağı verilmiştir.

Gazetede sadece Pınarbaşı'nı ilgilendiren konular değil ulusal düzeyde haberlere de yer verilmiştir. Ülkenin 1954 seçimlerine hazırlandığı dönemde ülke genelinden haberlerin de verildiği göze çarpmaktadır. Özellikle komünist oldukları gerekçesiyle İstanbul'da yargılanan 167 kişinin yargılanmasını sütunlarına taşıyarak devamında komünistliğin ne olduğuna dair açıklamalar yapılması dikkate değer bir durumdur. Burada yazarın yorumlarına yer verilerek komünistliğin zararları anlatılmış ve halkın komünist düşüncenin karşısında bulunması gerekliliği okurlarla paylaşılmıştır.

Gazetenin yayın hayatı süresince iki önemli konu üzerinde oldukça fazla durduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Pınarbaşı'nın adını da aldığı su kaynağının doğru kullanılarak evlere ulaştırılmasının gerekliliğidir. İkincisi ve son sayılarda oldukça baskın bir şekilde gündeme getirilen konu ise il olma isteğidir. O yıllarda Nevşehir ve Adıyaman'ın il yapılmasının gündeme gelmesi bile Pınarbaşı ahalisini vilayet olma konusunda oldukça heyecanlandır-

mıştır. Bu istek, gelinen sürece bakıldığında Pınarbaşı ilçesinin bir hayali olarak halen devam etmektedir. Gazetenin hemen seçim öncesinde yayın hayatına başlaması ve seçim sonrasında sadece bir sayı çıkması ve ardından bir daha yayınlanmaması, en azından “il olma isteği” yerine getirilmeyen bir ilçenin küskünlüğü ya da artık il olma konusunda beklentilerinin kalmaması olarak yorumlanabilir. Nevşehir’in 1954 Mayıs seçimlerinden birkaç ay sonra il olduğu hesaba katılacak olursa gazetenin il olma hususunda DP hükümetinden beklentilerinden erken vazgeçtiği düşünülebilir.

Gazetede ilanların oldukça fazla olması ve bu ilanlarda otel reklamlarının sayısının hatırı sayılır düzeyde olması 1953-1954 yıllarında Pınarbaşı’nda oldukça fazla sayıda otel olduğunu göstermektedir. Bu otel ihtiyacına da sebep olarak adeta Pınarbaşı’nın dışarıya açılan yüzü olan “at sergisi”nin payı büyüktür. Zira otellerde ahırlar bulunuyor olması ve bunun reklamlarda özellikle belirtiliyor olması çevre il, ilçe ve köylerden at ile gelindiğini bizlere hatırlatmaktadır.

Sosyal haberlerin içeriğine bakıldığında genellikle ilçenin sağlık alanında sıkıntılar yaşadığı ve yeri geldiğinde doğum gerçekleştirecek ebe sıkıntısı çektiğini ve bir eczanenin ilçeye henüz o yıllarda geldiğini öğrenmekteyiz. Bu bilgiler bizlere 1950’li yılların Anadolu’sunda halk sağlığı konusunda ne tür eksikliklerin olduğunu göstermektedir.

Gazetenin yayın hayatının kısa süre olması ilçe adına üzüntü verici bir hadise olmakla birlikte en azından Pınarbaşı ilçe gazeteciliğinin ilk örneği olması ve ilçe halkının sesini üst makamlara duyurabilme alanı bulması açısından oldukça önemlidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Pınarbaşı during the Democrat Party Period
According to the Pınarbaşı Postası Newspaper**

*

Haşim Erdoğan

Neveşehir Hacı Bektaş Veli University

Pınarbaşı district is the largest district within the borders of Kayseri province in terms of surface area. Known as Aziziye, as it was founded during the reign of Sultan Abdulaziz during the Ottoman Empire, the district was a district of Sivas. Pınarbaşı Post newspaper was published as the first local newspaper of Pınarbaşı district during the period when the Democrat Party was politically strong. Published 12 issues in total, the newspaper has been an important tool for the people of Pınarbaşı to announce their voices to higher authorities. The voice of the people of the district was tried to be announced to Pınarbaşı Municipality, District Governorship, Kayseri Governorship and sometimes the government of the period, namely Ankara. In this respect, this newspaper has played an important role in being a spokesperson for the needs and expectations of the people of Pınarbaşı. Mahmut Çapanoğlu, the managing director of the newspaper, saw himself as the representative of the people of Pınarbaşı in her articles and frequently carried her expectations from these authorities on behalf of the district to her columns.

In the first issue of the newspaper, articles were written in support of the Democrat Party, the ruler of the period. The newspaper, which started its publishing life approximately 10 months before the 1954 elections, included political news about the country in its columns as the 1954 elections approached. In the autumn of 1953, it commented on 167 people who were tried in Istanbul on the grounds that they were communists, as “left-handed with bad blood, red” and made comments as a party rather than just reporting the news. The needs of Pınarbaşı are clearly seen in the newspaper reports. According to a report in the newspaper; Pınarbaşı water, which gave its name to the town, is one of the blessings Allah bestowed on this town, complaining about not being able to benefit from this

water until now and it is said that this water will be used free of charge in the houses from now on. Some people of Pınarbaşı thought that water would be given to the houses with money while this service was provided. Thereupon, Pınarbaşı District Governor Hüsametdin Karakimseli said that such a thing was absolutely impossible and heralded the people of Pınarbaşı that water would be given free of charge to the houses.

Before the 1954 elections in Turkey emerged Based on the possibility that some of the provinces of Pınarbaşı district has also shown that intensive efforts on behalf of the province. The Democrat Party government was reminded that it has sufficient features in terms of historical, cultural and geographical location to become a province. The fact that Nevşehir and Adıyaman became provinces at that time encouraged Pınarbaşı newspaper to request provincial status from the Democrat Party. In the newspaper issues, it was emphasized that Pınarbaşı was a liva under the Ottoman administration and it should be a province according to the administrative principle of the Republic. The overlooked point in this regard is that the population of Pınarbaşı decreased compared to the Ottoman period due to the administrative border changes in the Republic period. Pınarbaşı district center has never exceeded twenty thousand throughout the history of the Republic, therefore it has not become a province. The newspaper, which did not continue its publication life after the 1954 elections, almost made Pınarbaşı's dream of becoming a province during the election process, and when this was not realized, its publishing life ended. At the time of its publication, it served as an intermediary in conveying the needs and expectations of Pınarbaşı district to the municipality, governorship and government. The newspaper gives an image that generally praises and supports the government's policies. The newspaper did not refrain from criticizing the same government in cases where its expectations were not met. Although the newspaper was a local newspaper that provided important information about the political, economic and social situation of Pınarbaşı district during the Democratic Party government, it also included national news in its columns.

It is seen that the newspaper focused on two important issues during its publication life. The first of these is the necessity of delivering the water source, which is named after Pınarbaşı, to the homes by using it correctly.

Secondly, the issue that has been brought to the agenda in a very dominant way in recent issues is the desire to be a province. In those years, the fact that Nevşehir and Adıyaman became provinces came to the agenda, which excited the people of Pınarbaşı to become a province. In those years, the fact that Nevşehir and Adıyaman became provinces came to the agenda, which excited the people of Pınarbaşı to become a province. This request still continues as a dream of Pınarbaşı district when the process has been reached. The newspaper starting its publication life just before the election and publishing only one issue after the election and then not being published again can be interpreted as the resentment of a district whose “desire to become a province” has not been fulfilled, or that it no longer has any expectations for becoming a province.

The high number of advertisements in the newspaper and the high number of hotel advertisements in these advertisements show that there were quite a number of hotels in Pınarbaşı in 1953-1954. The “horse exhibition”, which is the face of Pınarbaşı that opens to the outside, has a big share in the need for a hotel. The horse exhibitions were almost like a festival with those who came to Pınarbaşı from many cities to watch and buy the horses known as Uzunyayla horse and known for their solid structures. The fact that there are stables in the hotels and the fact that this is especially stated in the advertisement advertisements reminds us that you come from the surrounding provinces, districts and villages by horse. When we look at the content of social news, we generally learn that the district has problems in the field of health and that a pharmacy has only come to the district in those years. Although the publication life of the newspaper is short is a distressing event for the district, it is very important at least because it is the first example of Pınarbaşı district journalism and that the people of the district find a space to make their voices heard to the higher authorities. In this study, Pınarbaşı district during the Democratic Party period will be examined in the light of the news published in Pınarbaşı Postası newspaper, which is trying to announce this request of a district that wants to become a province to the government.

Kaynakça / References

- 167 Komünist Suçlusunun Muhakemeleri Yapılıyor. (1953,30 Ekim). *Pınarbaşı Postası*, 1-2.
- 27 Eylül Pazar Günü Pınarbaşı D.P. Kongresi Yapıldı. (1953,3 Ekim). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Akay T. (2019). Kuruluşundan Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Aziziye Kazası (Pınarbaşı) ve çevresinde at yetiştiriciliği. *Kafdağı*, 4 (2), 149-159.
- Albayrak M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 230.0.0.0 , Dosya no: M107, Yer No: 149.57..6.
- Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Umum Vilayat Evrakı (A.MKT. UM), Dosya no: 491, Gömlek no: 43, Tarih: 15 / M / 1278 (23 Temmuz 1861).
- Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Şura-yı Devlet (ŞD.), Dosya no: 1340, Gömlek no: 26, Tarih: 16 / B / 1321 (8 Ekim 1903).
- Bir Teklifim Var. (1953,1 Ağustos). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Bölükbaşı D. (2005). *Türk Siyasetinde Anadolu fırtınası Osman Bölükbaşı*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bozkurt M. (2016). *Pınarbaşı (Aziziye)*. Kayseri: Pınarbaşı Belediyesi Kültür Yayınları.
- Canpolat F.A. ve Hayli S. (2017). Pınarbaşı İlçesinde (Kayseri) nüfusun gelişimi. *ZfWT*, 9 (2), 183-200.
- Cumhuriyet Bayramı Neşe İçinde Kutlandı. (1953,30 Ekim). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- D.P. Kongreleri Başladı. (1953,16 Eylül). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Davalarımız: Sağlık Bakımından Su. (1953,16 Eylül). *Pınarbaşı Postası*, 1,3.
- Eczahaneye Kavuşuyoruz. (1953,1 Ağustos). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- En Büyük Davamız Pınarbaşı İl Olmalıdır Çünkü: (1954,15 Nisan). *Pınarbaşı Postası*, 1,4.
- Erdoğan H. (2015). Arşiv belgelerine göre Kafkasya'dan Aziziye'ye (Pınarbaşı) Göç eden muhacirler ve yerli halk ile ilişkileri. *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, 5, 109-118.
- Erdoğan H, ve Pişkin Ç. (2020). Demokrat Parti dönemi iktidar-muhalefet çekişmesinin bir ürünü: Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe olması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 577-590.
- Gayret Bekliyoruz. (1953,1 Ağustos). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Gündüz M. (2019). Adıyaman Kazasının vilayet olması ve bu süreçte yaşanan gelişmeler. *İdealkent Dergisi*, 10 (28), 1230-1254.
- İktidarın Zaferi. (1953,15 Temmuz). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- İnan S. (2014). Demokrat Parti dönemi (1950-1960) siyasi kültür. *Muhafazakâr Düşünce*, 11 (41-42), 247-258.
- İnsan Sağlığına Uymayan Sebepler. (1954,9 Mayıs). *Pınarbaşı Postası*, 1.

- Kayseri Valisine Açık Mektup. (1953,16 Ekim). *Pınarbaşı Postası*, 1-2.
- Kazamızda Seçimler Nasıl Oldu? (1954,9 Mayıs). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Koreden Bir Gazimiz Geldi. (1953,3 Ekim). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Melikgazi Türbesi ve Kalesi Harap Oluyor. (1953,17 Ağustos). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Millet Partisi Kapatıldı. (1953,5 Temmuz). *Pınarbaşı Postası*, 2.
- Muhterem Okuyucularımıza. (1953,30 Ekim). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Particilik Hayatı. (1954,17 Mart). *Pınarbaşı Postası*, 1,4.
- Pınarbaşı Vilayet Olmalıdır. (1954,1 Nisan). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Pınarbaşı Vilayet Olmalıdır. (1954,9 Mayıs). *Pınarbaşı Postası*, 1-2.
- Pulsuz İstida Valilik Makamına. (1953,16 Eylül). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Sağlık Bakımından Su. (1953,17 Ağustos). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Sayın Valimize: Kütüphanemizin Hali Ne Olacak? (1953,3 Ekim). *Pınarbaşı Postası*, 1.
- Sıra Bize Geldi. (1954,17 Mart). *Pınarbaşı Postası*, 1-2.
- Toker M. (1966). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı yılları (1944-1973) DP yokuş aşağı (1954-1957)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Valimiz Kazamıza Geldi. (1953,1 Ağustos). *Pınarbaşı Postası*, 1.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdoğan, H. (2021). Pınarbaşı postası gazetesine göre Demokrat Parti döneminde Pınarbaşı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1436-1454. DOI: 10.26466/opus.866052

Yeni Kurumsalcı Perspektiften Hindistan Siyasetinin Değişimi¹

DOI: 10.26466/opus.796323

*

Hayati Ünlü*

* Dr. Öğretim Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Şırnak/Türkiye

E-Posta: unluhayati@gmail.com

ORCID: [0000-0002-2645-5930](https://orcid.org/0000-0002-2645-5930)

Öz

Bu makalenin amacı, Hindistan siyasetinin değişimini kurumsal analiz üzerinden incelemektir. Kurumlar son dönemlerde siyasal değişim çalışmalarında fazlasıyla incelenmektedir. Sadece resmi kurumlar değil, gayri resmi kurumlar üzerinden de ülke siyasetlerinin değişimi analiz edilebilmektedir. Bu makalede de Hindistan siyaseti, yükselen gayri resmi kurumlar üzerinden incelenecektir. Hindistan siyasetindeki değişim, gayri resmi kurumların değişimi üzerinden tartışılacaktır. Hindistan'ın bağımsızlığı sonrası ülkede iktidar olan Kongre Partisi ülkedeki hem ulus hem de devlet inşası süreçlerini yöneten aktör olmuştur. Resmi kurumlar, Kongre Partisi'nin yönetme gücünü arttırmışken; gayri resmi kurumlar da yönetme kapasitesini pozitif yönde etkilemiştir. Bu noktada Kongre Partisi'nin başvurduğu gayri resmi kurum sekülerizm olmuştur. Sekülerizm, çeşitlilikleriyle tanınan ülkenin bir arada yaşama kültürünü güçlendirmiştir. Kongre Sistemi'nin çöküşü sonrası ise yükselen Hindu milliyetçiliği sekülerizmin yerini almıştır. Hindutva olarak bilinen Hindu milliyetçiliği ideolojisi, bir gayri resmi kurum olarak hem kitleleri mobilize etmiş hem de BJP'yi iktidara taşımıştır. Hindu milliyetçiliğinin anti-demokratik ve dışlayıcı karakteri ise hem ulusal hem de bölgesel anlamda Hindutva karşıtı bir dalga ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Hindutva'ya alternatif birçok ulusal ve bölgesel gayri resmi kurum yükselme geçmiştir. Çalışmada tüm bu gayri resmi kurumların yükselişi ve Hindistan siyasetine etkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *değişim, hindistan, kurumlar, gayri resmi kurumlar, partiler.*

¹ Bu çalışma Hindistan'da Hakim Parti Sisteminin Değişimi: Kurumsalcı Bir Analiz adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

The Change of Indian Politics from a New Institutional Perspective

*

Abstract

The purpose of this article is to examine the change in Indian politics through institutional analysis. In the recent period, institutions have been studied extensively in political change studies. The change in country policies has been able to analyze not only through official institutions but also through informal institutions. This article will also examine Indian politics through emerging informal institutions. The change in Indian politics will be discussed through the change of informal institutions. The Congress Party, which was in power in the country after the independence of India, became the actor that managed both nation and state building processes in the country. While formal institutions increased the power of the Congress Party in those years; informal institutions also positively affected the capacity to manage in the same years. At this point, the unofficial institution that the Congress Party applied to was secularism. During the Congress rule, secularism strengthened the coexistence culture of the country, which was known for its diversity. After the collapse of the Congress System, the rising Hindu nationalism replaced secularism. The ideology of Hindu nationalism known as Hindutva, as an unofficial institution, has both mobilized the masses and brought the BJP to power. The anti-democratic and exclusionary character of Hindu nationalism has created an anti-Hindutva wave both nationally and regionally. In this context, many alternative national and regional informal institutions to Hindutva have been on the rise. The rise of all these unofficial institutions and their impact on Indian politics will be discussed in the study.

Keywords: *change, india, institutions, informal institutions, parties.*

Giriş

Küresel siyaset, Karl Polanyi (2001)'nin belirttiği gibi büyük bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Nasıl eski küresel düzen Çin, Hindistan gibi yükselen güçlerin yeni davranışlarıyla eskisi gibi kalamıyorsa, ülkelerin iç siyasetleri de ekonomik krizlerden sağlık krizlerine, jeopolitik çatışmalardan küresel göç hareketlerine kadar birbirinden farklı birçok gelişmeyle değişime maruz kalmaktadır. Covid-19 salgını da bu değişimin hızını arttırmışken; iç siyasetlerde önceki dönemlere göre daha masif bir şekilde toplumsal talepler yükselmektedir. Bazen ekonomik, bazen gıda, bazen güvenlik, bazen de eğitim gibi konularda tabandan yükselen talepler, devletlerin kapasiteleri üzerinden cevap verebilme yeteneklerini test etmekte, kimi zaman da iç siyasal istikrara zarar verebilmekte ve kurumsal çürüme tartışmalarını alevlendirebilmektedir. Özellikle içerde herhangi bir karışıklık, kargaşa ve düzensizlik arzu etmeyen devletlerin akli ise hemen kuralların düzenleyici rolüne başvurabilmektedir. Kuralların daha organize ve güçlü bir şekilde geri dönüşü, davranışlara yön verebilmesi ve dolayısıyla belli bir sonucun hedeflenmesi ise kurumları tartışmanın merkezine getirmektedir. Kurumlar bu bağlamda karar vericiler için belirsizlik çağında kitle mobilizasyonları gibi istikrar, düzen ve öngörülebilirliğe tehdit olabilecek tüm oluşumlar için bir veto oyuncusu olarak işlev görebilmektedir (Lowndes ve Roberts, 2013, s.1-16).

Kurumların bu düzenleyici işlevlerine ek olarak, son dönemlerde kurumsalci düşünürler en az resmi kurumlar kadar gayri resmi kurumların da önemle altını çizmişlerdir. Yeni kurumsalcılığın ikinci dalgasına karşılık gelen bu düşünürlere göre, siyaset ve yönetim yalnızca resmi kurullarla değil, aynı zamanda gayri resmi kurullar, normlar ve değerlerle de belirlenebilmektedir. Bu bağlamda, gayri resmi kurumlar, tıpkı resmi kurumlar gibi, kurullar koyan, davranışları şekillendiren ve sonucu etkileyen araçlar olarak ortaya çıkabilmektedir. Başka bir deyişle, gayri resmi kurumlar da oyunun kurullarını değiştirebilmektedir. Bu açıdan gayri resmi kurumların kapasiteleri, bu küresel ve yerel sosyo-politik dönüşüm çağında değişimi yönetmek için kullanılabilir. Ayrıca gayri resmi kurumlar yalnızca adetler, gelenekler, kültürel ve bölgesel alışkanlıklar olarak ortaya çıkmaz; aynı zamanda bir fikir ve ideoloji olarak da yükselir (Helmke ve Levitsky, 2004, s.725-734). Nitekim bu çalışmada da Hindistan siyasetinin dönüşümü bazen

bir fikir ve ideoloji bazen de kültürel özellikler üzerinden yükselen gayri resmi kurumlar arası devam eden hegemonik mücadele üzerinden incele-necektir.

Bağımsızlığını 1947 yılında ilan etmiş olan Hindistan'da uzun yıllar ikti-dar, bir hâkim parti karakterine sahip olan Hindistan Kongre Partisi'nin elinde bulunmuştur. İngiliz sömürgeciliğine karşı bir bağımsızlık hareketi olarak ortaya çıkan Hindistan Ulusal Kongresi, bağımsızlık sonrası kendisi-ni siyasal bir partiye dönüştürmüş ve bağımsızlığın kazanılmasında en ön-de gelen aktör olarak da hem yeni millet ve devlet inşasını gerçekleştirmiş hem de kendi kurduğu sistemi kendisiyle özdeşleştirebilmiştir. Nitekim Rajni Kothari (1964) söz konusu hâkim parti dönemini Kongre Sistemi ola-rak isimlendirerek Kongre Partisi ve sistemin doğasının nasıl örtüştüğünün altını çizmiştir. Kongre Partisi bu dönemde kabul edilen yeni anayasadan devletin asli organlarına, hükümet sisteminden seçim sistemine kadar tüm resmi kurumları karizmatik lider Nehru liderliğinde belirleyerek iç politi-kada oyunun kurallarını kendisi belirlemiştir. Yine söz konusu resmi ku-rumlar aracılığıyla kast siyasetinin büyük önem arz ettiği ülke siyasetinde kurmuş olduğu patronaj ilişkileriyle uzun yıllar iktidarını konsolide ede-bilmiştir (Hankla, 2008, s.41-60). Nitekim Kongre Partisi'nin hâkim parti karakterini kaybedip iktidardan düştüğü süreç için söz konusu kurumsal yapının çürümesiyle ilgili olduğu kabul gören güçlü argümanlardan biridir. Ancak bu analiz belki de konunun yarısını içermektedir ve gayri resmi ku-rumlar analizini ihmal etmektedir.

Kongre Partisi'nin hâkim parti sisteminin güçlü şüphesiz resmi kurumlar aracılığıyla sağlanmıştır. Ancak gayri resmi kurumlar da en az resmi ku-rumlar kadar sistemin devamına katkı sağlamıştır. Bu açıdan kurulan pat-ronaj ilişkilerinin ötesinde, sosyal yapıyı bir arada tutan ve kutuplaşmayı önleyen gayri resmi kurumların varlığı göz ardı edilmemelidir. Burada en büyük önem arz eden gayri resmi kurum ise sekülerizm fikridir. Seküler bir toplum inşasıyla Kongre Partisi, kimlik siyasetinin ülkede önüne geçebilmiş ve farklı çıkarlar arası rekabetin Kongre Partisi içerisinde yapılabilmesini sağlamıştır (Upadhyaya, 1992, s.815-853). Bu açıdan bir hâkim parti olarak Kongre Partisi hem bir sosyal hem de bir ideolojik koalisyon özelliği taşı-mıştır. Kongre Sistemi'nin çöküşü ise sekülerizm fikrinin çöküşüyle yakı-nan ilgili olmuştur. Bir taraftan mevcut sekülerizm fikrinin yoğun eleştiriler-le içini boşaltan Hindu milliyetçileri, diğer taraftan ona alternatif bir gayri

resmi kurum olarak Hindutva'yı yüceltmeye çalışmışlardır (Sen, 1993, s.5-23). Bir fikir ve bir ideoloji olarak Hindutva, sadece Kongre Partisi'nin iktidardan düşürmemiş, aynı zamanda bugünkü BJP iktidarının de önünü açarak ülke siyasetinin değişimine büyük katkı sağlamıştır.

1970'lerden bu yana her geçen gün güçlenen Hindutva, özellikle 2014 sonrası Modi liderliğindeki BJP iktidarıyla birlikte hem yeni bir millet hem de yeni bir devlet inşası sürecinde iç politikada kuralları belirleyen, aktörlerin davranışlarını şekillendiren ve netice itibarıyla sonuca etki eden bir gayri resmi kurum niteliği göstermiştir. Ancak gerek sekülerizmin moral ekonomik mirası gerekse de Hindutva'nın birçok sosyal kesimi ayrıştırıcı söylemi, alternatif çok sayıda rakip gayri resmi kurumun ortaya çıkışına aracılık etmiştir (Swaroop, 2017, s.52). Bugün Hindutva fikrine karşı, Güney ve Doğu Hindistan'da Keralite, Dravidanadu, Hilsa, Tamillik gibi bölgesel gayri resmi kurumlar ortaya çıkmaktayken; yine tarihten gücünü alıp Hindutva'nın belli kesimlerde etkileyciliği kaybetmesini fırsat bilen sekülerizm ve Ambedkarizm gibi gayri resmi kurumlar da bir geri dönüş süreci yaşamaktadır. Sekülerizm sonrası Hindistan siyasetinin merkezine oturan ve siyaseti dönüştürmeyi başaran Hindutva'nın koltuğu ise bu rakip gayri resmi kurumlar tarafından sallanmaktadır ve hegemonik mücadele her geçen gün artmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle yükselen gayri resmi kurumlar literatürü incelenecek ve ardından Hindutva'nın nasıl sekülerizme karşı hegemonik üstünlüğe ulaştığı süreç analiz edilecektir. Devamında Hindutva'nın dönüştürücü gücüne teslim olmak istemeyen rakip siyasilerin nasıl Hindutva karşıtı rakip gayri resmi kurumları inşa edip toplumu harekete geçirdikleri tartışılacaktır. Sonuç olarak da artık işlevlerini tam olarak göremeyen kurumların değişime gittiği örneğinden hareketle, Hindistan'daki gayri resmi kurumlar arası mücadelenin geleceğiyle ilgili tartışmada bulunulacaktır.

Kurumların Artan Önemi ve Gayri-Resmi Kurumların Yükselişi

Son yıllarda kurumsal analizler, karşılaştırmalı siyaset çalışmalarında merkezi bir odak haline gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan dünyadaki kurumsal değişim dalgasından beslenen çeşitli araştırma geleneklerinden düşünürler, anayasal tasarım, seçim sistemleri ve diğer resmi kurumsal düzenlemelerin siyasi ve ekonomik sonuçları nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Bu

çalışmalar önemli teorik ilerlemeler sağlamışken, güncel siyaset yapımcıları için oldukça işlevsel olduğunu tartıştığımız kurumlar, tanımı itibariyle örgütlerle aynı manaya gelmemekle birlikte, sosyal, politik ve ekonomik ilişkileri düzenleyen resmi ve gayri resmi kurallar ve normlar olarak tanımlanmaktadır (North, 1990). İnsanlar ve siyaset tarafından hayata geçirilen kurumların (North, 1990; Leftwich ve Sen, 2010), neden bu kadar işlevsel olduğu oldukça tartışılmaktadır. Bu açıdan “oyunun kuralları” olarak görülen kurumlar, her şeyden önce toplumdaki fırsatların, varlıkların ve kaynakların dağılımını yapılandırmaktadırlar. Siyasal açıdan ise daha güçlü siyasi davranış ve sonuçları şekillendirmekte ya da kısıtlamaktadır. Örneğin, siyasi elitler, seçim süreçleri, anayasalar ve piyasa düzenlemeleri gibi siyasi ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra gayri resmi güç ve kaynak paylaşımını (DFID, 2010, s. 22) yönetmek için resmi kuralları belirleyebilmektedirler. Bu şekilde, kurumlar hem güç ilişkileriyle şekillenebilmekte hem de kabul edilebilir yönetim biçimleri ve iktidarın kullanılması için araçsallaştırılabilmektedirler (Wilson, 1997,s.17).

İktidar ilişkilerinde bu kadar büyük önem arz eden kurumların genel bazı özellikleri onların önemini ortaya koymak açısından kritiktir. Bu açıdan ilk olarak kurumların kural koyma özellikleri rasyonel davranış ve siyaset açısından oldukça önemlidir. Günlük sosyal, ekonomik ve politik yaşam için nispeten öngörülebilir bir yapı sağlamaktadırlar (North, 1990, s.6). Kurumlar içerisinde üretilen kural, norm ve değerler kurum içi aktör ve bileşenlerin teşviklerini ve nasıl bir davranış sergileyeceklerini belirlemektedir ki bu da kurumların ikinci özelliğine karşılık gelmektedir. Yani kurumların ikinci özelliği, bünyesindeki üyeleri için belli davranış kalıpları üretebilmesiyle alakalıdır. Davranışlara yön verebilme derecesi kurumun bu noktada kalitesini ortaya koymaktadır. Ancak zamanla kalıcı davranış kalıplarına yol açabilen kurumların kendileri de değişebilmektedir. Bu noktada kurumsal değişim tartışmaları çerçevesinde ele alınan kurumlar, insanların eylemleri yoluyla sürekli olarak yenilenebilmektedir (Giddens, 1984). Böylece toplumların değişimi yapılandırılabilirken (North, 1990,s.3), kurumsallaşmış davranışları değiştirmek de zor olabilmektedir. Kurumların üçüncü özelliği ise siyasal sonuçları üretebilme ya da etkileyebilmeleriyle ilgilidir. Kurumlar oyunun kurallarını belirleyip, davranışlara etki edebilmeleriyle arzu edilen sonuca ulaşmada teşvik edici bir rol oynayabilmektedirler. Tabi

olumlu sonuç üreten kurumlar yola devam ederken; olumsuz sonuç üreten kurumlar ise değişime tabi tutulabilmektedir (Leftwich ve Sen, 2010).

Kurumlar çeşitleri itibariyle ise hem resmi hem de gayri resmi kurumlar olarak karşımıza çıkabilmektedirler. Resmi kurumlar, resmi makamlarca uygulanan yazılı anayasayı, kanunları, politikaları, hakları ve düzenlemeleri içermekteyken; gayri resmi kurumlar, düşünce ve davranışı şekillendiren, genellikle yazılı olmayan sosyal normlar, değerler veya geleneklerdir (Leftwich ve Sen, 2010; Berman, 2013). Pratik siyasette, resmi ve gayri resmi kurallar ve normlar birbirlerini tamamlayabildikleri gibi rekabet de edebilmekte ya da örtüşebilmektedirler (Jütting, Drechsler, Bartsch ve de Soysa, 2007, s.36; Leftwich ve Sen, 2010, s.17). Hangisinin daha güçlü veya zayıf olduğu ise bağlama bağlıdır (Unsworth, 2010). Bazı durumlarda gayri resmi kurumlar, resmi kurumların altını oyabilmekteyken; bazen de onların yerlerini alabilmektedirler (Leftwich ve Sen, 2010, s.17; Jütting, Drechsler, Bartsch ve de Soysa, 2007, s.35-36). Resmi olmayan sosyal normlar, genellikle resmi devlet kurumlarının dizaynını ve uygulanmasını şekillendirebilmektedir (Migdal, 2001; Jütting, Drechsler, Bartsch ve de Soysa, 2007, s.7).

Siyasi kurumlarla ilgili genel karşılaştırmalı araştırmalar, daha çok resmi kurum ve kurallara odaklanarak onlara öncelik verme ve gayri resmi kurumları siyasal açıdan elde edilmek istenen sonuçlara zararlı görme eğilimindedir (Unsworth, 2010). Ancak aynı zamanda kliyalizmden nepotizme, kayırmacılıktan patrimonyalizme kadar birçok bağlamda değişen gayri resmi kurumların daha güçlü siyasi davranış ve sonuçları şekillendirebileceği de düşünülmektedir. Başka bir deyişle oyunun bu gayri resmi kurallarını dikkate almama durumu, politik davranışın altında yatan en önemli teşviklerin ve kısıtlamaların çoğunu gözden kaçırma riski ortaya çıkarabilecektir. Nitekim günümüz dünyasında fikirler gibi gayri resmi kurumlar, resmi güç olan iktidarlar tarafından güç ilişkilerinin kendileri lehine devam etmesi için kullanılabilir. Bu açıdan bu çalışmadaki kurumsal analiz motivasyonu, iyi kurumsal analizin hem resmi hem de gayri resmi kurumlara titiz bir dikkat gerektirdiğinden dolayı, siyasi davranışları mümkün kılan ve sınırlayan teşvikleri anlamak adına gayri resmi kurumların da en az resmi kurumlar kadar dikkatli analiz edilmesi gerektiğiyle ilgilidir.

Gayri resmi kurumlar, karşılaştırmalı siyasette kurumsalci literatürün sınırlarında kalmış olsa da, kurumlar açısından gayri resmiliğe olan ilgi hiç de

yeni değildir. Bugüne kadar “Prizmatik toplumlar”, “ahlaki ekonomi”, “sevgi ekonomileri”, “yasal çoğulculuk”, “kayırmacılık”, “yolsuzluk”, Japonya'daki hükümet-iş dünyası ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar ve Sovyetler Birliği ve ABD Senatolarının “halk kanunları” üzerine yapılan çalışmalar yazılı olmayan kuralların önemini her zaman ortaya koymuştur. Çünkü siyasi hayatı yapılandıran “oyunun kuralları”nın çoğu resmi olmayan bir şekilde oluşturulmuş, inşa edilmiş ve resmi yaptırım kanallarının dışında uygulanmıştır. Örneğin Meksika’da Cumhurbaşkanı yıllardır Anayasa, seçim yasası veya parti tüzüklerindeki kurallara göre değil, daha çok mevcut Cumhurbaşkanı’na halefini seçme hakkı veren yazılı olmayan bir kod olan “Dedazo” aracılığıyla seçilmiştir (Langston, 2003). Yine Japonya’da emekli devlet bürokratlarının özel şirketlerde en üst sıralarda ödüllendirildikleri “Amakudari” katı ama yazılı olmayan bir kural olarak uygulanmaya devam etmektedir (Colignon ve Chikako, 2003). Ayrıca Orta Asya’da klan temelli normlar oyunun kuralları haline gelebilmişken; Sovyetler Birliği’nin çöküşü sonrasında oluşturulan Anayasal yapılar giderek önemsiz hale gelmiş ve çoğu ülkede kayırmacılık, yolsuzluk ve patrimonyalizm kalıpları yeni demokratik, piyasa ve devlet kurumlarıyla bir arada var olabilmektedir (Collins, 2002).

Gayri resmi kurumların işlevselliğiyle ilgili olarak, siyasi aktörler, resmi ve gayri resmi teşviklerin karışımına bazen belli bir yanıt geliştirebilmekte ve bazı durumlarda gayri resmi teşvikler resmi olanların önüne geçebilmektedir. Örneğin savaş sonrası İtalya’da yolsuzluk normları devletin yasalarından daha güçlü hale gelmiş ve yasalar cezasızlıkla ihlal edilebilirken, yasadışı piyasanın kurallarına uymayan aktörler belirli bir cezaya çarptırılmıştır (Della Porta ve Vannucci, 1999, s.15). Farklı bir örnek olarak Brezilya’da yasalar, yargı dışı infazları yasaklamış olsa da, kamu güvenliği organındaki gayri resmi kurallar ve prosedürler polis memurlarının bu tür bir cinayete katılmasını mümkün kılabilmiş ve hatta onları teşvik edebilmiştir. Bu nedenle, şüpheli şiddet suçlularını öldüren polis memurları, kovuşturmadan korunacaklarını ve muhtemelen bir terfi veya ikramiye ile ödüllendirileceklerini düşünmüşlerdir (Brinks, 2003, s.1-19). İşte bu gibi durumlarda, resmi kuralların katı bir analizi, güdüleyici davranışları anlamak için yetersiz kalabilmektedir.

Gayri resmi kurallar bazen kurumsal sonuçlara da etki edip şekillendirebilmekte oldukça kritik bir rol oynayabilmektedir. Burada gayri resmi yapılar,

resmi kurumların performansını önemli derecede ve genellikle beklenmedik şekillerde şekillendirmektedir. Örneğin, yasama ve yürütme ilişkileri her zaman kesin bir şekilde anayasal dizayn ile ilişkili gelişmemiştir. Afrika ve Latin Amerika'daki devlet kurumları üzerinde "Denetimsiz Başkanlık" kontrolüne izin veren neo-patrimonial normlar, genellikle Başkanların anayasal otoritesini fazlasıyla aşan bir düzeyde yürütme hâkimiyeti sağlamıştır. Tam tersi şekilde gayri resmi kurumların Başkanlık yetkisini sınırlayabildiği de görülebilmektedir (O'donnell, 1994, s.55-69). Diğer bir örnek olarak Şili, Anayasal açıdan dünyanın en güçlü Başkanlıklarından birine sahipken; yine de idari danışma ve güç paylaşımını teşvik eden bir dizi gayri resmi kurum nedeniyle Şili Cumhurbaşkanı 1990'larda sistematik olarak anayasal ayrıcalıklarını yetersiz bir şekilde kullanabilmiştir. Sonuç olarak Şili, Başkanlık Sistemlerinin yoğun olduğu Latin Amerika'da bir istisna olarak gösterilmiştir (Siavelis, 2002, s.81).

Gayri resmi kurumlar son olarak seçim kurallarının etkilerini de şekillendirebilmekte ya da resmi kurumsal sonuçları resmi kurallara uymak için teşvikler yaratarak daha az görünür bir şekilde etkileyebilmektedir. Örneğin seçim kurallarıyla ilgili olarak, Kosta Rika'nın orantılı temsil sistemi ve Kongre'deki yeniden seçilme yasağı, milletvekillerine seçim bölgelerindeki hizmetlerini yerine getirmeleri için resmi bir teşvik sunmamaktadır. Ancak yine de Kosta Rika milletvekilleri, gayri resmi bir şekilde parti yönetimindeki bölgelerde bu tür faaliyetlere rutin olarak katılmaktadırlar (Taylor, 1992). Kurumsal sonuçları zımni bir şekilde etkileyebilmekle ilgili olarak ise, çoğunlukla ABD'deki demokrasinin istikrarında resmi kontrol ve dengelemin devletin organları arasında ciddi çatışmaya dönüşmesini engelleyen nazikçe kaybetme, belirli resmi ayrıcalıkların yetersiz kullanımı ve kritik konularda iki partili fikir birliği gibi gayri resmi kurumların işlevi örnek olarak verilmektedir. Böylece ABD'deki Başkanlık demokrasisinin istikrarının yalnızca Anayasa'da belirtilen kuralların bir ürünü olmadığı, aynı zamanda gayri resmi kurallara da dayanmakta olduğunun altı çizilmektedir (Levitsky, 2001).

Bu çalışmada ise gayri resmi kurumlar mantığı, yeni kurumsalcılığın ikinci dalga düşünürlerine benzer olarak oldukça geniş bir perspektiften ele alınacak ve fikirler olarak gayri resmi kurumların siyasi dönüştürücü etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır. Sheri Berman (1998) gibi isimlerin vurguladığı gibi fikirlerin siyaseti dönüştürücü güçlerinin merkeze alınacağı tartışma-

larda, gayri resmi kurumların negatif işlevi kadar, pozitif işlevlerinin de olabileceği ve siyaset yapımçıların kendi siyasetleri adına fikirler gibi gayri resmi kurumları nasıl pozitif yönde kullanabileceği vurgulanacaktır. Hindistan'daki resmi güç olan iktidarın, gayri resmi kurumlar aracılığıyla siyasete yön verebildiği gibi, iktidara muhalefet eden siyaset yapımçıları da kendi alternatif gayri resmi kurumlarını inşa edip iktidara cevap verebilmektedir. Bu şekilde gayri resmi kurumların hegemonik mücadeleleri altında kitleler de bu kurumsal çatılar altında toplanıp, davranışları şekillendirilip, belli sonuçlar için mobilize edilebilmektedir. Sonuç itibariyle siyaset, resmi kurumlar kadar gayri resmi kurumlar tarafından da belirlenebilmektedir.

Modern Hindistan'da İlk Hegemonik Gayri Resmi Kurum Olarak Sekülerizm

Hindistan'da bağımsızlık sonrası ülke siyasetine yön veren bir gayri resmi kurum olarak öncelikle sekülerizm üzerinde durulacaktır. Batılı ülkelerde büyük ölçekli sosyal üretim, tüketim ve dağıtım örgütlenmesinin ürünü olarak gelişen sekülerizm, Hindistan'da ise özellikle bağımsızlık sonrası, ülkenin sahip olduğu çeşitliliğin çatışmaya yol açmasını engelleyen ve ülkeyi mobilizasyonlara karşı ayakta tutan en önemli gayri resmi kurum olarak gelişmiştir. Bağımsızlık sonrası kurulmaya çalışılan yeni devlet ve ulus inşası sürecinde, toplumdaki kast, sınıf, etnik ve inanç yönünden var olan çeşitliliklerin çatışma ihtimaline karşı, tüm bu grupların birbirlerine karşı ortak saygısını önceleyen bir gereklilik var olmuştur. Bu çatışmayı önlemeyle ilgili gelişen tarihsel gereklilik, yeni bir siyasal erdemin kurumsallaştırılmasının gerekli görülmesi sonucunu doğurmuştur. Bu açıdan bağımsızlık hareketinin yeni elitleri, bağımsızlık sonrası kurulan yeni devletin sosyal ve politik kurumlarını, sosyal örgütlenmenin geleneksel fikir ve prensiplerine göre dizayn edilmesine sıcak bakmamışlardır. Eskiden Hinduizm başta olmak üzere ülkenin çeşitli bölgelerinde farklılık arz eden çok sayıda inanç bulunmaktayken; bu çeşitliliği bir arada tutacak yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur. Burada da tüm süreç, sekülerizme yasal bir fikir olarak devlet politikası ve anayasal inşa sürecinde kurumsal bir meşruiyet verilmesiyle sonuçlanmıştır. Kısaca sekülerizm yeni modern rasyonalitenin ideolojik silahı olarak ortaya konmuştur (Sen, 2004, s.35-40).

Sekülerizmin Hindistan siyasetinde bir fikir olarak ortaya çıkmasından yasallaşmasına giden süreç kolay olmamıştır. Doğal olarak toplumun geleneksel kesimleri, özellikle de Hindu geleneksel sosyo-politik yaşam tarzını savunan ve bunun yeni ulus ve devlet sürecine yansıtılması gerektiğini vurgulayan kesimleri tarafından engeller çıkartılmıştır. Özellikle Kongre hareketi içerisindeki Tilak liderliğindeki radikaller, bağımsızlık yolunda şiddeti savundukları kadar, muhafazakâr bir pozisyona ve Hindu geleneklerine de sıkı sıkıya bağlılık taşımışlardır (Seth, 2006: 137-150). Müslümanların da Cinnah liderliğinde zamanla ulusal hareketten ayrılması seküler anlayışa yönelik diğer bir darbe olmuştur (Suda, 1969: 155). Diğer yandan ülkede modernitenin ve doğal olarak sekülerizmin hiçbir zaman giremeyeceği kırsal kesimler söz konusu olmuştur. Devletin politikaları buralarda sosyal yaşamı dönüştürme yeteneğine sahip ana sosyal güç olamamıştır. Buralarda toplum geleneksel yaşam tarzına her zaman devam etmiş ve inançlar buralarda tüm alanları domine etmiştir. Özellikle kast siyaseti, yerelden ulusala siyaseti şekillendirmeye devam eden bir sosyal kurum niteliği taşımıştır (Anderson, 2012). Ancak yine de 1960'lara kadar Hindistan'da sekülerizm ülkenin temel tutkalı olmaya devam etmiştir. Geleneksel değerler ülkede var olmaya devam etse de stratejik olarak seküler siyasete angaje olmak zorunda kalmıştır.

Ülkede sekülerizmin geleneksel tüm engellere rağmen gelişmesinin ardında eş zamanlı olarak milliyetçiliğin gelişmesi yatmaktadır. Aslında tüm kolonizasyon döneminde bile ülke genelinde milliyetçi bir hissiyat eksikliği söz konusu olmuştur. Ancak Ulusal Kongre Hareketi'nin ülkede yavaş yavaş yükselip ulusal bir hareket inşa etmesi geleneksel toplumun ilk defa gelenek dışı bir davranış sergilemesinin önünü açmıştır. Bu noktada sekülerizm ile milliyetçiliği ve hatta Hindu değerleri birleştirerek ulusal bir dalganın ortaya çıkmasına neden olan isim Mahatma Gandhi olmuştur. Gandhi ulusal anlamda bir mobilizasyon için siyaset ve inançlar arasındaki engeli kaldırmıştır. Gandhi'nin "Dinin siyasette hiçbir işe yaramadığını söyleyenler, onun ne anlama geldiğini bilmiyorlar" deyişiyle birlikte, Hindu değerlerine sıkı sıkıya bağlı olan kesimler de harekete dâhil olmaya başlamışlardır (Tandon ve Singh, 2013). Böylece 1920'ye kadar Kongre hareketi Gandhi'nin liderliğinde ılımlı seküler milliyetçilerin kontrolüne geçmiş ve inançlara sıfır tolerans gösteren radikal seküler milliyetçilerin gücü kırılmıştır. Gandhi ulusal bir bilincin doğması için başta Hinduizm olmak üzere tüm inançların

katkılarının şart olduğuna inanmıştır. Bu yüzden Gandhi düşüncesinde derin Hindu atıflar olmasına rağmen, çoğulculuk temelinde bir ulusal hareket paradigması inşa edildiği söylenebilir. Nitekim Hilafet Hareketi'ne bile ilk etapta destek veren Gandhi'nin seküler milliyetçiliği, bu sebeple "karma sekülerizm" olarak da anılmıştır (Panigrahi ve Gandhi, 1985: 32).

Gandhi'nin şiddet karşıtı, inanç, sınıf ve kast çatışmasının önüne geçen karma seküler yaklaşımı, ulusal hareket nezdinde büyük bir armoni ortaya çıkarmıştır. Ancak Gandhi'nin ılımlı tavrına karşılık, Kongre hareketi içerisinde diğer bir seküler model de kendisini güçlendirmeye başlamıştır. Radikal sekülerist olarak adlandırılabilir bu grup, Gandiyen model sekülerizme karşı çıkmış ve Hindistan'ın sosyo-ekonomik problemlerinin bu yaklaşımlar aracılığıyla çözülebileceğine inanmamıştır. Bu doğrultuda popüler Hindu retoriğin yerine sınıf çatışması ve sosyal eşitliğin dilinin hâkim kılınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu açıdan gündemlerini sosyalist, demokratik ve seküler bir gündem teşkil etmiştir (Pantham, 1997, s.523-540). Cevahirlal Nehru liderliğinde gelişen bu grup, daha sonra Gandhi sonrası hareketi ele geçirince yeniden yaklaşımlarına hayat vermeye çalışmışlar ve bu seküler düşünceyle ülkedeki komünist cephenin de desteklerini arkalarına almışlardır. Ancak Nehru'nun sahip olduğu bu seküler yaklaşım temelli uygulamaya konulan politikalar da belli engellerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bunların en önde geleni ise yine etnik problemler olmuştur. Her geçen gün tabanlarını güçlendiren bu Hindu milliyetçileri, Hindu inancı, kültürü ve dilinin başta devlet olmak üzere tüm sosyal yapılara egemen olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Sloganları "Hindi, Hindu, Hindustan" olan bu pragmatik ortodoks Hindular, Cinnah'ın Pakistan'da kurmuş olduğu gibi, Hindistan'da bir Hindu ulusu inşa etmek istemişlerdir. Bu açıdan Nehru'nun radikal sekülerizm fikri, Hindu radikaller güçlendikçe belli bir uzlaşma temelinde buluşmak zorunda kalmıştır (Kumar, 2016: 37-40).

Yükselen Hindu radikal eğilimlere karşı ilk etapta uzlaşmacı bit tavır sergileyen tekrar Gandici perspektifi gündeme dâhil etmişlerdir. Nehru burada dini çoğulculuğu kabul etmiş olsa da, daha da önemli Hindu radikallerin gayret gösterdikleri Hindu üstünlüğü ve azınlıkların asimilasyonu gibi politikalara da izin vermemiştir. Daha sonra ise Nehru, aynı seküler görüşe sahip olan Bhimrao R. Ambedkar ile birlikte, mevcut uzlaşmacı siyaseti, "dini yansızlık" olarak bilinen sekülerizmin defansif bir stratejisiyle dönüştürmeyi başarmıştır (Balasubramanian, 1980: 101). Dini politikadan

özellikle siyaset ve devlet politikasında uzak durmaya karşılık gelen bu seküler yaklaşım, Nehru'nun kısa vadedeki zaferini ilan ederken, onun seküler düşünceyi yasallaştırarak kurumsallaştırmasının da ilk adımını teşkil etmiştir. Bu açıdan Nehru, Ambedkar ile birlikte Hindistan'ın sosyalist, demokratik ve seküler bir ülke olduğunu Anayasa'ya dâhil ettirmiştir. Bunun dışında Anayasa'nın 15. Maddesi'nin 1. Fırkası'nda devletin din, ırk, kast, cinsiyet ve doğum yeri temelinde hiçbir vatandaşa ayrımcılık yapmaması gerektiğine yer vermiştir. Yine 16. Madde'nin 1. Fırkası'nda devlet istihdamına yönelik olarak tüm vatandaşlar için fırsat eşitliğinden bahsedilmiştir. Madde 25'in 1. Fırkası ise dini özgürlüğü garanti eden bir ifadeye sahiplik etmiştir (Indian Constitution, 1949). Tüm bu düzenlemeler, geçici de olsa sekülerizmin ülkede her alanda egemenliğini tesis etmeye yardımcı olmuştur.

Nehru, sekülerizmi yasal kurumsal çerçeveye kavuşturmuş olsa da, bu modelin benimsenmesi için güçlü sosyal desteği mobilize etmekte uzun vadede başarılı olamamış ve radikal sekülerizmin yenilgisini engelleyememiştir. Söz konusu başarısızlık daha çok politik sınırlardan kaynaklanmıştır. Öyle ki Kongre Sistemi çöküşe geçtikçe, sistemin gayri resmi kurumu sekülerizme alternatif her zaman bir adım gerisinde onun düşüşünü bekleyen Hindu milliyetçilerinin Hindutva fikri bir gayri resmi kurum olarak yükselişe geçmiştir. Tabii Hindutva yükselirken, Kongre Sistemi'nin sekülerizmi de tamamen ortadan kalkmış değildir. Sekülerizm bugün bile ulusal anlamda kural koyan ve davranışları biçimlendiren en önemli iki kurumdan birine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla nasıl Kongre Sistemi çökerken sekülerizme alternatif yükselen Hindutva gibi kurumlar kitlesel mobilizasyonun moral ekonomisini teşkil etmişken; benzer şekilde bugün de BJP karşıtı oluşan cephenin moral ekonomik çerçevesini en fazla dolduran seküler değerlerdir denilebilir. 2019 seçimleri de bu manada gayri resmi kurumların bir çatışma alanı olarak takip edilebilmiştir.

Yeni Hegemonik Gayri Resmi Kurum: Hindutva'nın Yükselişi

Hindistan'da gayri resmi hegemonyaya sahip olan sekülerizm fikrinin zayıflamasının etkisiyle, onun yerine ve ona karşı yükselen en önemli gayri resmi kurum şüphesiz Hindu milliyetçiliğinin baskın formu olan Hindutva (Hinduluk) olmuştur. Hindutva kavramı, ilk olarak 1923'te Hindu milliyet-

çiliğinin ilk öne çıkan yorumcusu Vinayak Damodar Savarkar tarafından kullanılmıştır(Savarkar, 2003). 1924'te ise Hindu milliyetçiliğinin temel ilkelere açıklamak için 'Hindutva' adlı bir kitap yazmıştır. 1925'te ise Hinduları Müslümanların "saldırganlıklarından" korumak için RSS (Rashtriya Swayam Sevak Sangh) kurulmuştur (Curran, 1950, 93-98). Keshav Baliram Hedgewar tarafından kurulan RSS, devam eden dönemde Savarkar ile birlikte Hindutvayı, Mahatma Gandhi ve Kongre tarafından öne sürülen bileşik Hindistan milliyetçiliğine karşı yaymaya çalışmıştır. Hedgewar sonrası RSS'nin başına geçen M.S. Golwalkar da Hindutva'ya yeni yorumlar katarak zenginleştirmiştir. Bu üç isim başta olmak üzere birçok Hindutva taraftarı olan düşünür, daha sonraki yıllarda fikre büyük katkı yapmışlar ve özellikle 2014 BJP iktidarıyla birlikte Hindutva ülke siyasetinin merkezine yerleşmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Hindu bireyin nasıl olması gerektiğinden Dharma adı verilen hayatın kurallarına, Hindu Rashtra (Hindu Ulu-su) inşasından sosyal düzen ilişkilerine kadar tüm alanları doldurmaya çalışarak geniş bir çerçeve sunan Hindutva, bir taraftan mobilize olan kitleleri kendi çatısı altında toplayarak mobilizasyonu kontrol altına almışken, diğer taraftan da kendi amaçları doğrultusunda bir mobilize edici işlev gö-rerek belli bir sonuca etki etme kapasitesine sahip olmuştur.

Belli düzeyde mobilize olmuş kitlelere adapte olunabilir bir yol sunarak sosyal etkileşim ve koordinasyonu arttıran bu düşüncenin mimarı Savarkar'dır. Hindistan'da ulus inşasının en önde gelen isimlerinden biri olarak değerlendirilen Savarkar'ın burada bir gayri resmi kurum olarak Hindutva'nın gelişimindeki ulus, devlet ve azınlıklarla ilgili görüşlerinden yararlanılmıştır. Her şeyden önce Joseph Mazzini'den ödünç aldığı Hindistan milliyetçiliği kavramını Savarkar'ın, daha sonraları Hindu milliyetçiliği lehine terk ettiği görülmektedir (Jaffrelot, 1999: 26). Başka bir deyişle Savarkar ilk etapta İtalya'nın birleşmesine öncülük eden Mazzini'nin fikirleriyle Hindistan'ın birleşmesini savunmuş, ancak daha sonraları birleşmesi gerekenin sadece Hindular olduğuna dair fikrini değiştirmiştir. Bu bağlamda Hindi milliyetçiliği için kendi kavramı olan Hindutva'yı geliştiren Savarkar, teritoryal milliyetçilik kavramını da reddetmiş ve belli bir toprağın ulusunu ortaya çıkarmayacağını, ulusun kendilerini kültürel yakınlıklar ve gelenekler ile birbirine bağlanmış, siyasi bir topluluk oluşturan insanlar tarafından ortaya çıkarılabileceğini ifade etmiştir (Gafoor ve Noorani, 2002: 61). Bu açıdan Hindutva'yı bir kültürel milliyetçilik olarak ele alan Savarkar için

kimlik oluşumu milliyetçiliğin temeli olarak görülmüştür (Joglekar, 2006: 4). Hindistan'da bu kimlik Hindu inancından kaynaklanmış ve uzun bir inşa sürecinden geçmiştir. Dışsal farklılıklara rağmen, Hindular kültürel, dini, sosyal, dilsel ve tarihsel yakınlıklarla içsel olarak birbirine bağlanmıştır. Bu yakınlıklar, asimilasyon ve yüzyıllar boyunca sayısız birleşme sürecinde gelişmiştir. Bu süreç de Hinduları homojen ve organik bir ulus haline getirmiş ve hepsinden öte ortak bir ulusal hayata irade kazandırmıştır. Savarkar açısından toplumdaki diğer bölümler farklı kültürel geleneklere sahip olduğu için homojenlik önemli görülmüştür (Devare, 2013:210).

Ulus oluşumunda en fazla katkı sağlayanın kültürel, ırksal ve dini birlik olduğunu savunan Savarkar, birinci derecede öneme sahip olmamasına rağmen, ancak ulusun diğer uluslarla mücadelesinde güçlü olabilmesi adına belli bir toprağı kontrol etmesine ve üzerinde kurulmuş bir devlet sistemine büyük önem vermiştir. Tabii modern zamanlarda ulusun uygulanabilir tek siyasi varlık olarak tanındığı ve tüm dünya toplumlarının ulus temelinde örgütlendiği için söz konusu devlet de Hindu ulusu temelinde örgütlenmeli ve ulusal politikalarını Hindu ulusu bağlamında üretmeliydi. Bir Hindu Devleti bu açıdan Savarkar düşüncesinde önemli bir kriterken, buradaki en fazla önem arz eden konu azınlıkların durumunun ne olacağı konusudur. Bu açıdan söz konusu ulus ise Savarkar, Hinduların dışındaki kimseyi ulusa dahil etmemiş ve başta Müslümanlar ve Hıristiyanlar olmak üzere hepsinin dışlanması gerektiğini iddia etmiştir. Bunun sebebi olarak da azınlıkların Hindistan'ı kutsal toprakları olarak kabul etmemelerini öne sürmüştür. Diğer yandan söz konusu devlet ise Savarkar için durum farklıydı ve azınlıklar, Hindu ulusunun bir parçası olmayacaklarken, devletin bir parçası olmaktan başka çareleri yoktu. Çünkü ulus, kültürel bir kategoriyken; devlet, politik bir kategoriydi. Bu açıdan Savarkar'da azınlık hakları konusunda mecburi bir kabullenme durumu mevcutken; yine de azınlıklar tarafından geliştirilen özel çıkarların reddi konusunda bir geri adım söz konusu değildir (Jaffrelot, 1999).

Hindutva'yı devasa Hindu grubuna bağlı bireylerin davranışları için bir yol gösterici çerçeve olan tasarlayan Savarkar'dan sonra, kavramı geliştiren ve organizasyonel temelle de güçlendirerek kitlesel anlamda büyümesine yardımcı olan yapı ise Ulusal Gönüllüler Birliği (RSS) olmuştur. Hindular'ın çıkarlarını korumak için Keshav Baliram Hedgewar tarafından kurulan RSS, Hedgewar'ın Kongre'deki radikallerin lideri Lokmanya Tilak ile iyi ilişkilere

sahip olması nedeniyle Kalküta'da bazı silahlı radikallerle temas kurarak daha militer bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır (Chitkara, 1997: 87). Hedgewar, Hindu toplumunun örgütsüz ve düzensiz doğası nedeniyle, Hindu- ların toplumsal isyanlarda zarar gördüğünü düşünmüştür. Bu nedenle, menfaatlerini korumak için güçlü bir Hindu örgütü kurmaya karar vermiştir. Bu açıdan 1925'te kurulan RSS, siyasete katılmamış daha kültürel bir organizasyon görüntüsünde olmuştur. Hedgewar, RSS'yi üç amaç etrafında kurmuştur: 1- Çıkarlarını korumak ve tüm faaliyetlerinde birliği ve tutarlılığı sağlamak için Hindu- ların seferber edilmesi, 2- İngiliz militan ve komünal Müslüman siyasetine ve Müslümanların yatıştırılması politikasını izleyen Kongreye muhalefet edilmesi, 3- Sabırla örgütsel çalışma yaparak ve vatan- severlik ruhunu telkin ederek RSS'in yaşamın her kesimindeki etkisini arttırmak. Bu açıdan Hedgewar'a göre, RSS'nin temel amacı politik gücü yakalamak değil, Hindu- ların ülkenin kamusal yaşamındaki etkisini arttırmaktır. Hedgewar zamanında, RSS, beyaz yakalı orta sınıflar arasında popülaritesini arttırmıştır. RSS, 1930 sivil itaatsizlik hareketinde yer almamış ve Hindu Mahasabha'nın siyasi faaliyetlerine doğrudan dâhil olmamıştır. 1940'ta ise Hedgewar, RSS'in Başkanı olarak bir üniversite Profesörü olan Madhav Golwalkar'ı atamıştır. 1973'e kadar RSS'nin başında kalan Golwalkar, Hindu- tutva fikrine katkı yapan diğer önemli bir isim olmuştur (Parvathy, 2003: 86).

Golwalkar'ın Hindutva'ya yaklaşımı, milliyetçilik teorisinin Hint maneviyatına dayandığı ölçüde Savarkar'dan farklı olmuştur. Savarkar modernist ve Batılılaşmaya karşı değilken; Golwalkar, Hindu kültürünün destekçisi ve Batı yaşam tarzına karşı bir pozisyon almıştır (Purohit, 1965: 72). Hint maneviyatçılığın Batı materyalizminden üstün olduğuna inanan Golwalkar, Hindistan'ın kutsal bir toprağa sahip olduğuna ve bu yüzden Hindistan'ın dünyaya liderlik etmesi için ilahi irade sahibi olduğuna inanmıştır. Bu açıdan Golwalkar da bir kültürel milliyetçilik savunuculuğu yapmış ve milliyetçiliği anavatana olan sevgisiyle eş değer görmüştür (Hoveyda, 2010: 45). O da Hindu- lar'ın Hindistan'ı anavatan olarak gördüklerini, çünkü binlerce yıldan beri bu kutsal toprakla özdeşleştirildiklerini iddia etmiştir. Bu açıdan bu eski toprakların çocuklarının yakın bir geçmişte ulus halini aldığı yanlış bir tespitken, bunun ona göre Hindistan binlerce yıldan beri bir ulus olarak var olmuştur (Parvathy, 2003: 52).

Kültürel milliyetçilik anlayışını benimseyen Golwalkar, bu sebeple doğal olarak teritoryal bir milliyetçiliğe karşı olmuştur. Teritoryal milliyetçilik, ülkenin bölünmesine neden olan bölücü ve ulusal karşıtı bir gündemi barındırdığı için, Hindistan'ın parçalara ayrılması da aslında teritoryal milliyetçiliğin bir sonucu olarak görülmüştür. Bu sebeple Golwalkar'ın kültürel milliyetçiliği beş ilkeye dayanmıştır: ortak din, ortak ırk, ortak dil, ortak kültür ve ortak ülke (Jaffrelot: 2010: 133). Bu beş ilke, halkın zihninde ulusal bilincin oluşmasına yardımcı olmuştur. Diğer yandan Golwalkar, Hindu ulusunun karakterini tartışırken belli unsurların altını çizmiştir. Bitişik bölgelerin varlığı üzerine oturmuş bir vatan iması birinci unsuru oluşturmuşken; ikinci unsur, o ülkeyi işgal eden halkın özellikleridir. Halkın bu toprakları kutsal topraklar ve vatan olarak görmesi gerektiği için, ortak kültür, ortak gelenekler, ortak tarihsel geçmiş ve ortak ideallerle birleştirilmek gerekmektedir. Bu ortaklık da onları bir araya getirip kendi yaşam tarzlarını geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Üçüncü unsur, o bölgede yaşayan insanların ortak ekonomik çıkarlarıdır. Tüm bu unsurlar ülkenin ulusal karakterinin kazanılmasına katkıda bulunmaktadır. Böylece, Golwalkar'ın Hindu milliyetçiliğinde kültürel faktörler çok önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle, doğru eğitim ve öğretimi sağlayarak insanların zihinlerinde doğru tutum türünün geliştirilmesine vurgu yapmıştır. Bu açıdan Hindu inancının insanlara doğru türde değerler ve uygulamalar sağlama noktasında faydalı olduğu kanaatinde olmuştur. Bu durum, Hindu ulusunun birlik ve birliğin ruhu ile titreşen ulusal organizmaya evrimleştiği noktaya karşılık gelmiştir (Jaffrelot: 2010: 141).

Golwalkar, Hindutva fikrine önemli bir diğer katkısı, pozitif ve negatif Hindutva ayrımlarıdır. Ona göre, negatif Hindutva, Müslüman komünalizmine ve Kongre sekülerizmine bir reaksiyon olarak gelişmiş ve nefret temellidir. Müslüman ve seküler güçleri, "ötekiler" pozisyonuna atan negatif Hindutva, bu kesimlere karşı siyasal gücü elde tutmanın aracı olmaktadır. Pozitif Hindutva ise, bir reaksiyon ya da nefret temelli olmaktan ziyade, toplumda bir sosyal güç olarak Hinduların örgütlenmesini savunmaktadır. Siyasal gücün yardımı ile tüm sorunların çözülmesinin mümkün olmadığı tarihsel deneyimlerle tecrübe edildiği için, pozitif Hindutva'nın temel amacı siyasal gücü ele geçirmek değildir. Hindu topluluğunun esnekliğinin sırrı hayata karşı tutumlarında bulunabilmektedir (Parvathy, 1994: 117). Onlar sosyal ve siyasal organizasyonlarını, siyasal güç temelinde değil, hayatın

kurallarına karşılık gelen “Dharma” temelinde kurmuşlardır. Eski zamanlarda Dharma’ya uymayan Kral’a bile saygı duyulmazken, Hindu toplumu bu kuralları modern toplum dönemine de taşıyabilmiştir. Bunun için siyasal gücün dışında kalınmalıyken, ancak yine de dışarıdan kontrol edilmesi şarttır. Bu nedenle RSS, siyasal iktidara hiç soyunmamış ve daha çok örgütlü, güçlü ve birleşik toplum ve bireyleri yetiştirmek için bir organizasyon olarak yoluna devam etmiştir. Ayrıca siyasal gücün önemli olmadığı belirtilse de, Hindu ulusunun geleceği için egemenlik ve ulusal güç oldukça büyük önem arz etmiştir (Sharma, 2007: 27).

Görüldüğü üzere Hindutva fikri, tek tek bireylerden, topluma ve ulusa kadar nasıl bir davranış kalıbına sahip olunması gerektiğini ortaya koyarak her bir bileşenin uyması gereken kuralları sıralamıştır. Hindutva bu şekilde sekülerizmin de zayıfladığı dönemlerde, başta Hindu toplumu olmak üzere Hindistan’ın birçok bölgesinde etkinliğini arttırabilmiştir. Janata Parti ve BJP gibi partilerin politikalarında merkezi teşkil etmesiyle de fikir, ülke siyasetinde oyunun kurallarını değiştiren gayri resmi bir kurum niteliğine iyice bürünmüştür. Öyle ki Hindutva yaklaşımı üzerinden partiler kendi kadrolarını oluşturabilmiş, seçmenler oy davranışlarını şekillendirebilmiş ve iktidar gündemini oluşturabilmiştir. İç siyasetin yanında Hindutva, dış siyasette de eski kuralları değiştiren bir rol oynamıştır. Öyle ki Kongre Partisi’nin bağlantısızlar geleneğinden gelen agresif olmayan bir dış politika tercihi, Hindutva siyasetini merkezine alan BJP döneminde değişmiştir. BJP’nin bu tercih değişikliğinde Hindutva’nın etkisi büyükken, Akhand Bharat (Bölünmemiş Hindistan) gibi yeni jeopolitik tahayyüller içeren bir aktifliğe geçilmiştir (Trivedi, 2017: 105). Tabi dönüştürme kapasitesi böylesine güçlü olan bir gayri resmi kurum olarak Hindutva, geniş kitlelerin mobilize olarak çatısı altında toplandığı problem çözen bir yapıya sahip olmanın yanında, bir o kadar iç ve dış çevresinde rahatsızlık oluşturarak problem doğuran bir gayri resmi kurum olarak da algılanabilmiştir. Bu durum da farklı gayri resmi kurumların ortaya çıkmasına yol açan bir atmosferi ortaya çıkarmıştır.

Hindutva Karşıtı Yükselen Alternatif Gayri Resmi Kurumlar

Hindistan’da siyaseti dönüştüren ve Kongre sekülerizminin yerine geçen Hindutva gayri resmi kurumunun grup dışı bileşenleri reddedici ve dışlayıcı karakteri, doğal olarak büyük çeşitlilik arz eden Hindistan toplumunda

kendisini Hindutva sınırları içerisinde tanımlamayan kesimlerin mobilizasyonuna neden olmuştur. Hindutva siyaseti üzerinden seçim siyasetinde bir türlü var olamadığı bölgelerdeki etkinliğini arttırmak isteyen BJP elitlerinin takip ettikleri Hindutva gündemi de bu noktada oldukça etkili olmuştur. Bu doğrultuda BJP'nin karşısında olan muhalefet elitleri, kimi zaman kültürel değerlerle, kimi zaman dilsel milliyetçilikle, kimi zaman da geleneksel gayri resmi kurumlara yeniden başvurarak ulusal ya da bölgesel düzlemde inşa ettikleri alternatif gayri resmi kurumlarla hem kendi tabanlarını konsolide etmeye çalışmışlar hem de tüm seçmenleri kendileri lehine mobilize etmeyi denemişlerdir. Hindistan'da son dönemlerde Hindutva karşıtı yükselen ulusal veya bölgesel çok sayıda gayri resmi kurum örneğine rastlanabilecekken; burada ulusal düzeyde Ambedkarizm, bölgesel düzeyde de Hilsa, Keralite, Dravidanadu, Tamillik ele alınacaktır.

Hindistan'da BJP iktidarının takip ettiği Hindutva gündemi zımni bir şekilde kast ve sınıf siyasetiyle oldukça ilişkili olduğundan, kimliksel açıdan nasıl Müslümanlar büyük bir şiddete maruz kalıyorlarsa benzer bir şiddete maruz kalan kesim de Dalitler'dir. Kast sisteminin dışında kalan ve "dokunulmazlar" olarak anılan Dalitler, ülkenin kuruluş dönemlerinden bu yana sahip olduğu sosyo-politik düzenin en önde gelen kaybedenlerinden olagelmıştır. Bu açıdan Dalitlerin haklarını savunan Dalit hareketi de oldukça eski bir tarihe dayanmaktadır; bu hareketin en önde gelen isimlerinden birisi de Ambedkar olarak kabul edilmektedir. "Dalitlerin Babası" olarak bilinen Ambedkar'ın Dalit haklarını savunmak için geliştirmiş olduğu kast karşıtı, özgürlükçü ve sosyal adaleti savunan öğretisi ve düşünceleri de Ambedkarizm olarak literatürde yerini almıştır (Omvedt, 1994, 223-259). Ambedkarizm çerçevesinde katı kast sistemi ve onun Dalitlere yönelik zalim uygulamalarına karşı mücadelede önemli teorik katkılarda bulunmuş olan Ambedkar, diğer yandan Dalit hareketinin örgütlenmesi adına büyük bir çaba sarf etmiş ve bir sosyal reformcu olmanın yanında bir siyasal lider olarak da harekete katkı sağlamıştır. Fikirselsel açıdan kast sistemi ve sistemin Brahmanca üstünlüğünü, Dalitlerin özgürlüğü ve eşitlik perspektifinde eleştiren Ambedkar, hareketin siyasallaşması adına da Bağımsız İşçi Partisi'nden Hindistan Cumhuriyetçi Partisi'ne ve Tarifeli Kast Federasyonu'na kadar birçok örgütsel girişime de öncülük etmiştir (Gokhale, 1993,s.142). Böylece Ambedkar'ın düşünce ve eylemleriyle temeli atılan Ambedkarizm, bugün de hala güçlü bir gayri resmi kurum olarak Dalitler gibi kendisini

sistem tarafından ezilmiş hisseden kitlelerin sığınabildiği bir platform görevi görebilmektedir (Joseph, 1986,s.60-61). Ambedkarizm'in gelişmeye devam eden güncel meselelerdeki düşünce ve öğretileriyle kitleler, belli konularda belli tavırlar takınarak sonuca etki edebilmektedir. Yani kural koyabildiği gibi, uygulatma kapasitesine de sahiptir.

Hindutva'ya alternatif bölgesel düzlemde yükselen ile ele alacağımız gayri resmi kurum Hilsa'dır. Hilsa, Batı Bengal'de BJP'nin kitleleri Hindutva üzerinden mobilize etme girişimlerine karşı, Batı Bengal Başbakanı Mamata Banerjee'nin kendi tabanını koruma adına bir reaksiyon olarak icat ettiği gayri resmi kurumdur. Hilsa'nın ne olduğuna baktığımız zaman, Bangladeş kıyılarından Batı Bengal kıyılarına akıntı eşliğinde gelen ve özellikle Batı Bengal'de oldukça popüler bir simgeye sahip olan bir balık türü olduğu görülmektedir. Hilsa'nın gayri resmi bir kurum haline dönüşme süreci ise Bangladeş'ten Batı Bengal sınırları içerisine giren gayri resmi göçmenlerin yeniden ülke gündemine girmesiyle başlamıştır. BJP'nin Hindutva oylarını göçmen karşıtlığı üzerinden arttırma amaçlı politikası, Mamata'nın güçlü tepkisiyle karşılaşmıştı. Mamata'nın Bengalli sınır ötesinden gelen her şeye ajan veya mülteci gözüyle bakan BJP Başkanı Amit Şah'a yönelik "Bay Amit Şah, Hilsa yemiyor, ancak biz yiyoruz. Hilsa burada bulunduğu gibi Bangladeş'te de bulunmakta. Peki, Hilsa da illegal bir göçmen mi?" şeklindeki ifadesi, Hilsa üzerinden yeni bir çerçeve oluşturma imkânı ortaya çıkarmıştır(Kundu, 2018). Öyle ki Mamata, BJP'nin yeni stratejisiyle bölgede yükselmeye başlayan Hindutva siyasetine karşılık, Hilsa sembolü aracılığıyla Bengal kimliğine atıf yapmış ve kendini Bengalli hissedenden herkesi Hilsa çatısı altında toplanmaya davet etmiştir. Böylece ulusal anlamda yeni kurallar koyarak geniş kitlesel davranışlar üreten ve siyaseti yeniden dizayn eden Hindutva siyasetine bir reaksiyon olarak Hilsa siyaseti mobilize edilmiş ve bir gayri resmi kurum olarak bölgesel bir davranış kalıbı üretilmeye çalışılmıştır (Pisharoty, 2018).

Hindutva'nın baskısı altında yükselen diğer bir bölgesel gayri resmi kurum Tamil Nadu bölgesinde gelişme göstermiştir. Burada da itiraz, dil üzerinden yükseltilmiş ve Tamil dil milliyetçiliği eyalet partilerinin ulusal formasyonlara karşı mobilize olabilmesine yardımcı olmuştur. Tamilliğin bir gayri resmi kurum kategorisine dâhil eden bugünkü durum, Dravidian İlerleme Federasyonu (Dravida Munnetra Kazhagam – DMK) isimli Dravidian ırkından adını alan partinin, Tamil Nadu'da Hintçe üzerinden baskı

yaptığını iddia ettiği BJP'ye karşı bir çıkış yapmasıyla ortaya çıkmıştır (Iyer, 2017). Akabinde DMK ve BJP arasında karşılıklı atışmalarla yükselen gerilim, tarihsel açıdan kırılmalı taşıyan fay hatlarını harekete geçirince, Batı Bengal'daki Hilsa'ya benzer şekilde, bir saldırıya karşı korumacı bir tepki olarak ve de problem çözen gayri resmi bir kurum olarak Tamil kimlik ve değerleri aracılığıyla kültürel değerler öne çıkarılmıştır. Aslında DMK, Tamil kimliğinden daha büyük bir kimliğe, Dravidian ırkına atıfta bulunan bir partidir, ancak ulusal ve bölgesel gelişmeler partiyi daha çok Tamillik üzerine siyaset yapmaya kanalize etmiştir (Stalin Hits Out, 2017). Burada da Hindistan'ın her zaman alev almaya hazır dil sorunu üzerinden ilerlenmiştir. Sonuç olarak Tamil Naduluların dil siyaseti aracılığıyla, kendi geleneksel düzenlerine müdahalede bulunan merkeze karşı, Tamil gelenek, norm, değer ve duyguları üzerinden net bir sınır çektikleri görülmektedir. Böylece inşa edilen gayri resmi kurum olarak Tamillik, Hindutva siyasetinin kullanışlı bileşenlerini sınırlamakta ve Tamil Nadu'ya girişine izin vermemektedir.

Hindistan'da gayri resmi siyasetin gelişme ihtimalinin belki de en düşük olduğu yer olan Kerala'da, iktidarın Hindutva siyasetinin etkisiyle gelişen Keralalılık refleksi gayri resmi kurumsal siyaset açısından oldukça özgün bir örnektir. Öyle ki 1970'li yıllardan beri Kerala siyasetini domine eden sosyal demokrat parti olan HKP(M) (Hindistan Komünist Partisi-Marksist), en başından bu yana hiçbir vakit kimlik siyaseti takip etmemiş, aksine her zaman sınıf siyasetini tercih etmiştir. Hindutva siyasetinin Kerala'ya müdahalesinin başarılı olma durumunda sınıf siyasetinden kimlik siyasetine geçecek eyalette yeni bir sosyolojik yapılanma gerçekleşeceği için, bu durum HKP(M) yönetimini doğal olarak telaşlandırmış ve hem siyasal elitler hem de Kerala halkı kitlesel bir tepki ortaya koymuştur. Bu açıdan Kerala siyaseti eyalet kimliği konusunda belli bir deneyimi ilk olarak 2017 yılında yaşamıştır. Başbakan Modi, BJP'nin parti mitinginde yapmış olduğu konuşmada, gelişme açısından Kerala'yı Somali'ye benzetince bugüne kadar gelişme ve insani değerler konusunda dünyada ün yapmış Kerala'daki sakinler, başta orta sınıflar olmak üzere eyaletlerini Kerala değerleri üzerinden savunmaya geçmişlerdir (Indian PM Modi, 2016). Modi'ye cevabı eğitim seviyesi oranları üzerinden vermeye çalışan Keralalılar, tepki olarak "PoMoneModi" adında bir hashtag açmışlardır. "Po Mone" ifadesiyle kelimenin tam anlamıyla "geri

dön evlat" anlamına gelen popüler bir film repliği kullanılmıştır (#PoMoneModi: Go, 2016).

HKP(M) kendi siyasal ideolojisi gereği, "PoMoneModi" meselesini gündeminde fazla tutmamışken, BJP'nin geri adım atmayıp halka açık satış yerlerinde kesim için sığır satışını yasaklayan bildirisi, Keralalılarının yanında Kerala yönetiminin de meseleye dahil olmasına sebep olmuştur. Çünkü bildiriyle yasaklanan sığır satışı en fazla Kerala'yı etkiliyordu ve söz konusu hamle Keralalılara karşı yapılmıştı. Bunun üzerine Kerala Başbakanı Pinarayı Vijayan, hedef alınan şeyin aslında Kerala kültür ve değerleri olduğunu iddia ederek yasağa şiddetli bir şekilde karşı çıkmıştır. Kerala Başbakanı tarafından konu, Modi yönetiminin tüm ülkede Hindutva kültürünü yayma çabası olarak değerlendirilmiştir (Don't Need Lesson, 2017). Netice itibarıyla hem Kerala yönetimi hem de Kerala halkı kendi değerlerine yöneltilen bir saldırı karşısında, Keralalılık bağlamında topyekûn savunmaya geçmişlerdir. Keralalılık bir bölgesel değer olarak, ulusal çapta Hindutva değerlerine set çekerek çevreden gelen etkilerle kurumsal değişime uğrama tehdidini boşa çıkarmıştır. Burada da Keralalılık bir gayri resmi kurum olarak hem defansif hem de problem çözen bir karakterde işlev göstermekte ve HKP(M) gibi ideolojik yönü ağır basan bir partinin pragmatist bir yaklaşımla gayri resmi kurumsal siyasetin önünü açması parti için de yeni bir duruma karşılık gelmektedir.

Son olarak Dravidanadu (Dravidileri Toprakları) eskiden var olmuş, lakin tarih sahnesinden geçici olarak ayrılmış ve gayri resmi siyasetin yükselişinin yaşandığı bu dönemde belli kural, norm, değer ve duygular üzerinden yeniden tarih sahnesine dönen gayri resmi kurumlar için en güzel örneklerden birini teşkil etmektedir. Öyle ki Dravidanadu, Kuzey Hindistan Aryanlarının aksine, Güney Hindistan ile coğrafi olarak tanımlanmış, sakinlerinin Dravidi ırkına ait olan ayrı bir millet tahayyülüdür ve kökenleri 1920'li yıllara dayanmaktadır. Kavramı öne çıkaran ilk girişimlerden biri, Periyar olarak bilinen sosyal reformcu E.V. Ramasamy'nin önderlik ettiği Tamil Nadu'daki Dravidyan hareketidir (Pandian, 1987, s.57-71). Tamil Nadu'da Periyar liderliğindeki Adalet Partisi ve C. N. Annadurai liderliğindeki Dravidi İlerleme Federasyonu (DMK), Dravidilerin birliğini tahayyül edilen bir devlet üzerinden sağlamaya girişmişlerdir. Bu açıdan ilk etapta fikir, daha çok Tamil dilini konuşanların yoğunlukta olduğu bölgeyle sınırlıyken, daha sonraları Dravidi dilini konuşan Andhra Pradesh, Telangana, Kerala and

Karnataka gibi yerleri de kapsamıştır. Hatta Sri Lanka, Orissa ve Maharashtra'ya kadar genişlemiştir. Diğer yanda 1940 ve 1960 yılları arasında Dravidanadu hareketi en güçlü dönemini yaşamış olsa da, Tamil hegemonyası korkusuyla Tamil Nadu dışında var olan destekleri kaybetmiştir (Battett, 2015, s.92-93)

Dravidanadu fikrinin yeniden bir gayri resmi kurum olarak ortaya çıkışı ise, Hindutva siyasetinin tüm ülkedeki seküler siyasete zarar verdiğini düşünen HKP(M)'li Comrade Nambiar'ın Kerala'nın seküler topraklara sahip olduğuna ve gerekli görülürse "Dravidanadu" için ayaklanacaklarına dair sosyal medya paylaşmış olduğu görüşüyle ortaya çıkmıştır. Nambiar'ın 28 Mayıs 2017 tarihinde atmış olduğu tweeti sonrasında, Dravidanadu trend konusu haline gelmiş ve başta Keralalılar olmak üzere Güney Hindistan'da yaşayan Dravidi kesimlerden büyük destek görerek büyük bir ivmelenme ortaya çıkarmıştır (DravidaNadu Demand Revives, 2017). Burada ilginç olan bir nokta, Nambiar'ın Keralalı bir Marksist olarak tweet atması ve böyle bir profilden beklenmeyecek şekilde Dravidanadu fikrini desteklemesidir. Bu durum, Hindutva siyasetinin gayri resmi siyaset kapasitesine sahip olmayan kitleler üzerinde nasıl bir dönüştürücü etki yaptığını ortaya koyan bir göstergedir. Söz konusu Dravidanadu trend konusu, dar anlamda aslında Modi liderliğindeki Birlik Hükümeti'nin yeni sığır ticareti kurallarına bir cevaptır (How Slaughter Ban, 2017). Ancak diğer yandan geniş bir jeopolitiğe sahip bir aidiyet hissini uyandırarak ülkede bölgesel siyasetin ötesinde oyunun kurallarını yeniden yazan bir mekaniği devreye sokmuştur. Hindutva karşısında bu kadar geniş bir alanda etkin olabilen tek gayri resmi kurum sekülerizmken, şimdi benzer bir işlevi Dravidanadu fikri de görmeye başlamıştır.

Sonuç

Çalışmada görüldüğü üzere Hindistan siyasetinde kural koyma, davranışları şekillendirme ve sonuca etki etme noktasın gayri resmi kurumlar çok etkin ve işlevseldir. Ancak siyaseti doğası gereği her bir gayri resmi kurum farklı sosyo-politik çıkarlara hitap edebilmektedir. Bu durum da kurumsal bir hegemonik mücadeleyi ortaya çıkarmakta ve kitlelerin çatısı altına girmek isteyecekleri gayri resmi yapılar arası bir rekabete neden olmaktadır. Hindistan'da modern dönemlerin belki de en önde gelen kural koyucu

ideolojisi milliyetçilik olmuştur denebilir. Sömürge sonrası dönemde post-kolonyal milliyetçilik, içeride kimi zaman liberal kimi zaman da seküler ağırlıklı bir milliyetçilik türü ortaya çıkarmışken; her zaman mücadele ettiği tür kültürel milliyetçilik türü olmuştur. Bugün de Hindu milliyetçiliği merkezli ilerleyen kültürel milliyetçilik, ülkede nasıl bir milliyetçiliğin egemen olması gerektiği konusunda sekülerizmle büyük bir mücadele vermektedir. Bu açıdan ülkede Hindu milliyetçiliği ile sekülerizmin iki ana akım gayri resmi kurumu temsil ettiği söylenebilir. Kitleler bağımsızlık sonrası dönemde seküler kurallar çerçevesinde davranışlarını şekillendirmeye daha fazla meyletmişlerken; küreselleşme, postmodernizm gibi trendler sebebiyle ülkede yükselen kimlik siyaseti Hindu çoğunluğu mobilize etmiş ve Hindutva çatısı altında birleştirmiştir. Şuan ülkede davranışları şekillendirebilen en güçlü gayri resmi kurum Hindutva'dır; ancak sekülerizm tamamen ortadan kalkmadığı gibi, Hindutva karşıtı alternatif gayri resmi kurumlar da kitleler nezdinde her geçen gün etkisini arttırmaktadır. Bunlar da çoğunlukla daha önce seküler siyaset kurallarının hâkim olmasına rağmen, Hindutva ile yükselen kimlik siyasetine bir yanıt mahiyetinde ortaya çıkmaktadır. Ancak gayri resmi kurumların en önemli özelliklerinden birisi, resmi kurumlardan farklı olarak yazılı olmadıkları için her şart ve duruma göre değişip kendilerini güncelleyebilmeleridir.

Hindistan'daki gayri resmi kurumlar şiddetli bir hegemonik mücadele içindeyken; hegemonik pozisyonunu kaybeden kurumların belli bir patika-bağımlılığa sahip olduğu ve kurumsal değişim tartışmalarıyla ilgili olarak yeniden eski gücüne kavuşabilecekleri şuan Hindistan siyasetinde oldukça tartışılan bir konudur. Burada gayri resmi kurumların fikrîsel açılımları not edilmesi gereken noktaya karşılık gelmektedir. Öyle ki nasıl sekülerizm hegemonik bir pozisyona sahipken, Hindu milliyetçileri Kongre sekülerizmini "yalancı sekülerizm" olarak değerlendirerek kendileri "pozitif sekülerizm" vurgusu yapmışlarsa, bugün Kongre'nin de benzer bir davranış sergileyebileceği tartışılmaktadır. Nitekim Kongre Partisi'nin de Hindutva'nın etki kapasitesine karşı Hindu ritüellerine dışlayıcı olmadan atıfta bulunan "Soft Hindutva" yaklaşımını benimsediği iddia edilmektedir. Dolayısıyla kurumsal değişim çerçevesinde mevcut gayri resmi kurumların kendi bünyelerindeki kurallarda değişime giderek, yükselen ilgi ve çıkar alanlarına yönelik esneklik göstermeleri stratejik dizayn çerçevesinde tartışılmaya açık bir konudur. Nitekim Hindistan'daki diğer gayri resmi kurumların elitleri

de benzer dizayn hamleleri yapabilmektedir. Örneğin Dalitlerin haklarını savunan Ambedkarizm, kendi fikri yapısını geliştirerek Dalitler dışında ezilen diğer sosyal kesimler için de bir disiplin haline gelebilmiştir. Yine Keralalılık ve Tamillik gibi gayri resmi kurumların da Dravidanadu gibi çerçevelerle ortak gündem geçişkenliğine de şahit olunabilmektedir. Sonuç olarak Hindistan siyaseti, resmi kurumlar gibi gayri resmi kurumlar açısından da dizayn tartişmalarının öneminin artabileceğinin sinyallerini ortaya koymaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Change of Indian Politics from a New
Institutionalist Perspective**

*

Hayati Ünlü
Şırnak University

Global politics has been in a transition period in terms of both domestic and foreign policies. This transition period also has brought about great socio-political change processes. This process of change has accelerated further due to the Covid-19 pandemic. The masses faced economic crisis on the one hand and health and humanitarian crises on the one hand, and massive mass protests and demands have threatened state administrations. The most important political tools used against these rising sociological mobilizations have been institutions. Institutions' rule-setting, behavior-shaping and result-influencing features have enabled them to be the first organizations that come to mind in ensuring order and stability. On the other hand, this power of institutions has been able to use by policy makers in managing political processes. In terms of both controlling the rising mobilizations and using the mobilizations to their interests, policy makers have been able to benefit from the functions of the institutions. In particular, the capacities of political institutions have been able to provide an advantage in political processes due to their functions. In addition to the power of institutions, institutions have existed in politics not only as formal institutions but as informal institutions. In this respect, policy makers have similarly been able to benefit from the functions of not only formal institutions but also informal institutions. This informal capacity of institutions has been of great importance in shaping political processes in this direction and has been able to use by political elites from socio-political change processes. In this context, the role of informal institutions such as ideas and ideologies in the change of the political history of countries can not be denied. In this study, the change in Indian politics has been discussed through these informal institutions.

In the post-independence period of India, the actor that played the most important role in the country's politics was the Congress Party. The National Congress Movement, which was at the center of the independence mo-

vement and directs the movement, transformed into a political party after independence and both went through an institutionalization process and managed the country's politics. When the role of the party in the independence process combined with Nehru's charisma and leadership, the Congress Party was able to establish a great hegemony in the country's politics. As a matter of fact, Rajni Kothari has named the hegemony in question as "Congress System". The Congress Party, which gave its name to the system, became the dominant party of the political system in a way that includes all institutions of the state. In this direction, the Congress Party used all formal institutions in the country for a stronger and stable administration. Informal institutions, which were important for all political processes in the country, from the legislature to the executive and from the judiciary to economic institutions, operated under the control of the Congress. With this power, the Congress Party hosted all different interests in the country's politics and had a political, social and ideological coalition function. On the other hand, in order to maintain its power, the Congress Party similarly controlled not only formal institutions but also informal institutions. It is still possible to find traces of the patronage system established by the Congress Party in the country. In addition, the most important informal institution used by the Congress Party was secularism and through secularism, the party was able to ensure that all different identities living in the country could live together. Although different secular approaches existed within the party, secularism was the most strategic tool of the Congress Party in building national identity. The fall of the Congress has emerged with the decrease of confidence in the idea of secularism and today, it is argued whether a possible rise of the Congress will be realized thanks to the need for secular politics.

The collapse of the Congress System and the incremental rise of BJP politics in the country have developed simultaneously. The BJP is today the foremost political party in Indian politics and these days, it has been discussed whether the "BJP System" emerged after the 2019 elections. This situation has developed in relation not only to the end of the confidence in the Congress System, but also to the rising Hindutva politics. Hindutva politics, whose roots date back to the first quarter of the 1900s, has gained more strength in the 1970s and is now at the center of Indian politics. Hindutva politics, whose founding father was Savarkar, has gradually become a rule, especially with the 1992 Ayodhya Events and the Gujarat Events in 2002,

and shaped the behavior of Indian citizens, primarily Hindu voters. In this way, the idea of Hindutva has become one of the most strategic weapons of the BJP administration as an informal institution and become an informal Pan-Indian institution for a Pan-Indian hegemony. In addition, the informal institutional capacity of the Hindutva idea has given the BJP the control of many formal institutions in the country. However, the difference between Hindutva and secularism is related to its exclusionary capacity. In this respect, Hindutva, which excludes many groups in the country, particularly Muslims, has developed as a negative informal institution, not a positive informal institution contrary to secularism.

Although the Hindutva idea has had a hegemonic character as an informal institution, its negative function has led to the emergence of counter-hegemonic informal institutions. These counter-hegemonic informal institutions rising through identity politics, linguistic nationalism or regional nationalism are of great importance to understand both the changing Indian politics and the future of the BJP system. This informal challenge that emerged in the context of the revival of secularism at the center of the country's politics or the rise of Ambedkarism centered on Dalit politics has been able to mobilize on a regional scale as Hilsa in West Bengal, Keralite in Kerala, and Dravidanadu in Tamil Nadu. This ongoing struggle and competition between informal institutions has actually emerged with the strategies of the BJP, which wants to increase its power in regions where its social base is weak, and the responses of regional elites who want to respond to these strategies. This informal struggle and competition will determine the future of Indian politics. As a result, the change in Indian politics has been analyzed through the hegemonic rise of these informal institutions.

Kaynakça / References

- Anderson, S. (2012). *Caste dominance in Rural India: Cause and effect*. <https://www.ideasforindia.in/topics/governance/castedominance-in-rural-india-cause-and-effect.html> adresinden erişilmiştir.
- Balasubramanian, M. (1980). *Nehru: A study in secularism*. Uppal.
- Berman, S. (1998). *The social democratic moment: Ideas and politics in the making of Interwar Europe*. Harvard University Press.
- Berman, S. (2013). Ideational theorizing in the social sciences since 'policy paradigms, social learning and the state'. *Governance*, 26(2), 217-237.

- Brinks, D. (2003). Informal institutions and the rule of law: The judicial response to state killings in Buenos Aires and Sao Paulo in the 1990s. *Comparative Politics*, 36(1), 1-19.
- Chitkara, M. G. (1997). *Hindutva*. New Delhi: APH Publishing.
- Colignon, R. A. ve Chikako U. (2003). *Amakudari: The hidden fabric of Japans economy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Collins, K. (2002). Clans, pacts and politics in Central Asia. *Journal of Democracy* 13 (3), 137-52.
- Curran, J.A. (1950). The RSS: Militant Hinduism. *Far Eastern Survey*, 19(10), 93-98
- Della Porta, D.ve Alberto V. (1999). *Corrupt exchanges: Actors, resources, and mechanisms of political corruption*. New York: Aldine de Gruyter.
- Devare, A. (2011). *History and the making of a Modern Hindu Self*, Routledge.
- DFID (2010). *Building peaceful states and societies. A DFID Practice Paper*. London: Department for International Development.
- Do Not Need Lesson On Food Habits From Delhi, Nagpur: Kerala CM Pinarayi Vijayan. (28.05.2017.). *Indian Express*.
- Dravidanadu Demand Revives On Twitter, After Centre's Ban On Cattle Slaughter. (30.05.2017). *Newsd*. <https://newsd.in/dravidanadu-demand-revivestwitter-after-centres-ban-cattle-slaughter/> adresinden erişilmiştir.
- Gafoor, A. ve Noorani, A. M. (2002). *Savarkar and Hindutva: The GodseConnection*. LeftWord Books.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Berkeley: University of California Press.
- Gokhale, J. (1993). *From concessions to confrontation: The politics of an India Untouchable Community*. Bombay: Popular Prakashan.
- Hankla, C.R. (2008). Parties and patronage: An analysis of trade and industrial policy in India. *Comparative Politics*, 41(1), 41-60.
- Hoveyda, A. (2011). *Indian Government and politics*. New Delhi: Pearson.
- How Slaughter Ban Revived the Demand for #DravidaNadu. (30.05.2017). *Quint*. <https://www.thequint.com/news/india/how-slaughter-ban-revived-the-demandfor-dravida-nadu>. adresinden erişilmiştir.
- Indian Constitution. (1949). <http://egazette.nic.in/writereaddata/1949/e-2358-1949-0000-109779.pdf> (11.02.2021).
- Indian PM Modi Mocked Over Kerala-Somalia Comparison. (11.05.2016). *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-36264001> adresinden erişilmiştir.

- Iyer, A. (30.04.2017.). Modi govt contemptuous of Tamil Nadu, imposing Hindi: DMK's Stalin. *Hindustan Times*, <https://www.hindustantimes.com/indianews/modi-govt-contemptuous-of-tamil-nadu-imposing-hindi-dmk-sstalin/story-WRlJK7qJMubfv7Z4KmluQJ.html> adresinden erişilmiştir.
- Jaffrelot, C. (1999). The Hindu nationalist movement in India. *The Journal of Asian Studies*. 58(2).
- Jaffrelot, C. (2010). *Religion, caste, and politics in India*. New Delhi: Primus Books.
- Joglekar, J. (2006). *Veer Savarkar Father of Hindu Nationalism*. New Delhi: Lulu.com.
- Jütting, J., Drechsler D., Bartsch, S. ve de Soysa, I. (2007). *Informal institutions: How social norms help or hinder development*. Paris: OECD. <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/product/4107101e.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Kothari, R. (1964). The Congress 'System' in India. *Asian Survey*, 4(12), 1161-1173.
- Kumar, A. (2016). Growth of secularism in the Indian Society. *National Journal of Advanced Research*, 2(3).
- Kundu, I. (2018). Hindutva Vs Hilsa in West Bengal: How Mamata Banerjee Will Counter Amit Shah's Saffron Surge, *Dailyo*. <https://www.dailyo.in/politics/mamata-banerjee-tmc-bjp-amit-shah-westbengal/story/1/26310.html> adresinden erişilmiştir.
- Langston, Joy. 2003. The formal bases of informal power: Mexico. *Paper presented at the conference Informal Institutions and Politics in Latin America*, Kellogg Institute for International Studies, University of Notre Dame, April 24-25.
- Leftwich, A. ve Sen, K. (2010). Beyond institutions: Institutions and organizations in the politics and economics of poverty reduction - Thematic synthesis of research evidence. *DFID-funded Research Programme Consortium on Improving Institutions for Pro-Poor Growth (IPPG)*. Manchester: University of Manchester. [http://www.ippg.org.uk/8933_Beyond%20Institutions.final%20\(1\).pdf](http://www.ippg.org.uk/8933_Beyond%20Institutions.final%20(1).pdf) adresinden erişilmiştir.
- Levitsky, S. (2001). An "organized disorganization": Informal organization and the persistence of local party structures in Argentine Peronism. *Journal of Latin American Studies* 33 (1), 29-68.
- Lowndes V. ve Roberts M. (2013). *Why institutions matter: The new institutionalism in political science*. London: Red Globe Press.
- Mathew, Joseph (1986). *Ideology, protest, and social mobility : Case Study of Mahars & Pulayas*. New Delhi: Inter-India Publications,

- Migdal, J. S. (2001). *State in society: Studying how states and societies transform and constitute each other*. New York: Cambridge University Press.
- North, D.C. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. New York: Cambridge University Press.
- O'Donnell, G. (1994). Delegative democracy. *Journal of Democracy*, 5(1), 55-69.
- Omvedt, G. (1994). *Dalits and the democratic revolution: Dr Ambedkar and the Dalit Movement in Colonial India*. Sage, New Delhi.
- Pandian, J. (1987). *Caste, nationalism and ethnicity: An interpretation of Tamil Cultural History and Social Order*. Bombay: Popular Prakashan,
- Panigrahi, D. N ve Gandhi, I. (1985). *Indira Gandhi: An apostle of national integration*. Vikas.
- Pantham, T. (1997). Indian secularism and its critics: Some reflections. *The Review of Politics*. 59(3), 523-540.
- Parvathy, A. A.(2003). *Hindutva, ideology, and politics*. Deep & Deep Publications.
- Pisharoty, S. B. (05.08.2018). Both the BJP and the Trinamool Congress Are Stirring the Communal Pot in Assam. *The Wire*, , <https://thewire.in/politics/bjp-tmc-nrc-assam-communalism> adresinden erişilmiştir.
- Polanyi, K. (2001). *The great transformation: The political and economic origins of our time*. 2nd ed. Foreword by J. E. Stiglitz; introduction by Fred Block. Boston: Beacon Press.
- Purohit, B. R. (1965). *Hindu Revivalism and Indian nationalism*. Sathi Prakashan.
- Sarvarkar, V.D. (2003). *Excerpts from Hindutva.ed. Chakrabarty B. Communal Identity in India: Its Construction and Articulation in the Twentieth Century*.New Delhi: Oxford University Press.
- Scroll.in. (2016). #PoMoneModi: Go away, sonny, say Malayalis As Prime Minister Compares Kerala To Somalia.<https://scroll.in/article/807927/pomonemodi-go-away-sonny-say-malayalis-asprime-minister-compares-kerala-to-somalia> adresinden erişilmiştir.
- Sen, A. (1993). The threats to secular India. *Social Scientist*, 21(3/4), 5-23.
- Sen, A. (2004). Democracy and secularism in India. Basu, K. (ed.). *India's Emerging Economy*. MIT Press.
- Seth, S. (2006). The critique of renunciation: Bal Gangadhar Tilak's Hindu nationalism. *PostColonial Studies*, 9(2).
- Sharma, J. (2007). *Terrifying vision: M. S. Golwalkar, the RSS, and India*. Penguin Books.

- Stalin Hits Out Against Move to Dub or Carry Hindi Subtitles in Regional Films. (30.05.2017). *News 18*. <https://www.news18.com/news/politics/stalin-hitout-against-move-to-dub-or-carry-hindi-subtitles-in-regional-films-1387857.html> adresinden erişilmiştir.
- Suda, J. P. (1969). *The Indian National movement*. Jai Prakash Nath.
- Swaroop, S.S. (2017). A Critique of 'Hind Swaraj' and 'Hindutva', *Journal of Politics and Governance*. 6(1).
- Tandon, A. ve Singh V. K. (2013). Impact of Mahatma Gandhi's concepts on mental health: Reflections. *Indian Journal of Psychiatry*, 55(Suppl 2).
- Trivedi, P. (2017). *Architect of a philosophy*. Kanpur Graphics, Kanpur.
- Unsworth, S. (2010). *An upside down view of governance*. Brighton: IDS. <http://www2.ids.ac.uk/gdr/cfs/pdfs/AnUpsidedownViewofGovernance.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Upadhyaya, P.C. (1992). The Politics of Indian secularism. *Modern Asian Studies*, 26(4), 815-853.
- Wilson, R. (1997). *Human rights, culture & context*. Anthropological Perspectives. London: Pluto Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ünlü, H. (2021). Yeni kurumsalcı perspektiften Hindistan siyasetinin değişimi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1455-1486. DOI: 10.26466/opus.796323

İrkçilik Bağlamında ‘Elite’ Dizi Filminin Eleştirel Söylem Analizi

DOI: 10.26466/opus.816234

*

Mustafa Oğuz Yeğin*

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Niğde/Türkiye

E-Posta: oguzyeğin@ohu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7912-8415](https://orcid.org/0000-0002-7912-8415)

Öz

Sinema, toplumun içerisinde yaşayan bir sanat olarak yaşadığı toplumdaki eğilimleri, ideolojik kodları ve hassasiyetleri gösterme potansiyeline sahip, ideolojik bir sanattır. Bu perspektiften yola çıkılarak Film Sanatının içerisinde çok boyutlu şekillerde duran söylemsel kodları ve ideolojik orijinleri, sosyokültürel bağlamda, eleştirel bir bakış açısıyla analiz etme fırsatı vardır. Bu noktada filmlerdeki ırkçı söylemlere de, eleştirel söylem analizi yöntemini kullanarak ve söylemsel kodları sosyokültürel bağlamda analiz ederek çözümlemeye gitmek mümkündür. Toplumun içerisinde aktif olarak üretilen “ırkçı söylem” kodlarının filmlerle de ne şekilde desteklendiğini, Fairclough’un sosyokültürel bağlamı ve çok boyutlu yorum sürecini temel alarak yol gösterdiği eleştirel söylem çözümlemesiyle “Elite” dizi filmi özelinde göstermek çalışmanın amacıdır. Filmlerdeki ideolojik ve ırkçı kodların çözümlemeleri sadece eleştirel söylem analizi kullanmakla yetinilmeyip aynı zamanda sinematik kodların da bu ırkçı söylemlere ne şekilde destek olduğunu göstermek amacıyla sinematografik analiz yöntemi de çalışmaya eklenmiştir. Etnik ayrımcılığa dayalı filmsel kodların sinematik yapının içine ne şekilde estetize edilerek eklenildiğini bahsi geçen iki analiz yöntemiyle açığa kavuşturarak literatüre katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Eleştirel söylem analizi, sinematografik analiz, ırkçılık, ideoloji, elite*

Critical Discourse Analysis of 'Elite' TV Series in the Context of Racism

*

Abstract

Cinema is an ideological art that has the potential to show the tendencies, ideological codes and sensitivities in the society it lives in as a living art in society. Based on this perspective, there is an opportunity to analyze the discursive codes and ideological origins in the multidimensional forms within the Film Art in a sociocultural context with a critical perspective. At this point, it is possible to go to the racist discourses in the films, by using the critical discourse analysis method and analyzing the discursive codes in a sociocultural context. It is the aim of the study to show how "racist discourse" codes produced actively in the society are supported with films, "Elite" series with critical discourse analysis based on Fairclough's sociocultural context and multidimensional interpretation process. The analysis of the ideological and racist codes in the movies was added not only to the use of critical discourse analysis, but also to the "Cinematographic Analysis" method to show how cinematic codes support these racist discourses. It has been tried to contribute to the literature by revealing how the filmic codes based on ethnic discrimination are aesthetized and articulated into the cinematic structure with the aforementioned two analysis methods.

Keywords: *Critical discourse analysis, cinematographic analysis, racism, ideology, elite*

Giriş

Genel olarak sinema kuramlarının etrafında şekillenen film dünyası her dönem içerisinde farklı paradigmaları ve nüansları içine almıştır. Filmler, hakim olunan dönemin ve coğrafyanın sanatsal ve siyasal algılayış biçimlerinin dışavurumunun gerçekleştiği devasa bir mecra olmuştur. Film-zihin veya Filmsel imajlar diyebileceğimiz evreni oluşturan; toplumsal sorunlardan, maceraya, felsefeden, dini temalara kadar geniş ölçekte bir film evreninden bahsetmek mümkündür.

Sinema kendi ideolojisini ve bilincini kitlelere empoze edip onları değiştirme ve dönüştürme açısından en az diğer medya araçları kadar etkili ve güçlü bir araç durumundadır. Filmler, anlamı üretip geliştirme yönünden söylemin etkinliğini öne çıkarıp bunu kamera açılarının, sesin, montaj ve efektlerin çeşitli olanaklarını kullanarak bizleri görsel retorikğin etkin kullanım alanına sahip ve kendine has imgelem dünyası olan cezbedici bir sanatsal atmosfere dahil etmektedir.

Hissedilen gerçekliğin salt yansıması olarak kabul edilemeyecek kadar karmaşık bir gösterim logaritmasına sahip olan film dünyasına, bilinçle bağımlı bir imgelem evrenidir diyebiliriz. Frompton'un (2013, s. 21) film-zihin olarak kavramlaştırdığı bu imgelem dünyasını şu şekilde aktardığı görülmektedir:

"Film-zihin filmin kendisidir. Film-zihnin iki boyutu vardır: kavranabilen insanlar ve nesnelere müteşekkil temel film-dünyanın yaratımı ile bu film-dünyanın tasarlanması ve yeniden şekillendirilmesi. Bu yeniden yaratıma dayalı tasarlama ve yeniden şekillendirme sürecini, burada "film-düşünme" olarak adlandıracağız."

Film-zihin veya film-düşünme evrenini dolduran art arda birbirini kovalayan ve akışkan bir yapıya sahip film dünyasında imajlar basit bir lineer gösterge zincirinden çok daha fazlasıdır. Her bir imajın ideolojik ve felsefik boyutlarının yanında estetize edilmiş imaj mahiyetinin de olduğunu bilmek gerekir. İdeolojik ölçüde filmin tamamen bağımsız bir şekilde hiçbir faktörden etkilenmeyen bağımsız bir orijinden çıktığını söylemek olanaksızdır. Yaylağül'e göre: (2004, s.232) "Sinema filmi, sadece yönetmenin ve diğer çalışanların bir ürünü değil, filmi üretenlerle birlikte içinden çıktığı toplumun bir ürünüdür". Filmin çıktığı toplumun kültürel, dini hassasiyetleri, yaşam biçimleri

gibi faktörler filmin üreticilerinin de filmi ne doğrultuda üretecekleri hakkında bir ölçüde fikir vermektedir. Filmin üretiminden sonra izleyicilere sunulduğu anda elimizde çözümlenmeye muhtaç birçok anlamsal kod, söylem ve imajlar dünyası bulunur.

Ryan ve Kellner (2010, s.34-35), film dünyasını; toplumsal argümanların, toplumsal yapı bağlantı temsillerinin ve ilişkilerinin kodlandığı bir şifreleme biçimi olarak görmektedir. Böylece filmlerin toplumsal yaşamın söylemlerini çeşitli şekillerde kodlayarak sinemasal figürler aracılığıyla izleyiciye aktarması mümkün hale gelmektedir. Sinema toplumdan tecrit edilmiş gösterge-lerden ziyade toplumun içinde yaşayan insanların bizzat üretimine katkıda bulunduğu bir sanat faaliyetidir. Bütün bunların neticesinde toplumdaki farklı söylemsel düzlemlerin aktarımını da sağlayan imgeler bütünüdür. Ayrıca söylemin analizi açısından, toplumun genel temsillerinin sinemada yansıtıldığı düşünüldüğünde bunun toplumun işler düzeniyle arasındaki ilgi kurularak çözümlenmeler yapılması gerektiği savunulmaktadır. Bütün bunlar açısından bakıldığında filmlerin içerisindeki esas anlamı çözümlenmenin yollarından biri söylem analizidir.

“Söylem kavramı, esas itibariyle toplumsal alanda süregiden iktidar ilişkilerini, dilin anlamlandırma mücadelesi üzerinden okumayı öneren ve böylece toplumsal gerçeklik tanımlarının bu anlamlandırma mücadelesi boyunca sürekli değiştiğini varsayan bir kuramsal yaklaşımın kilit kavramı olarak karşımıza çıkar” (Durna ve Kubilay, 2010, s.48).

Van Dijk’in ‘Eleştirel Söylem Analizi’ kavramı ise bir yapının içindeki söylemlerin iktidar ve ideoloji açısından bağlantısını ortaya koyan bir kavramdır. Haber metinleri, video içerikleri ve web içeriklerini çözümlenmek için kullanılan bir yöntem olarak süregelmiştir. Özer’in (2009, s.92) tabloştırdığı Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlenmesi makro ve mikro yapılara dayanmaktadır. Makro yapılar, tematik yapılar adı altında; başlıklar, haber girişi, fotoğraf unsurlarından oluşurken, şematik yapılar; durum ve yorumdan oluşmaktadır. Mikro yapılar ise; Sentaktik Çözümlenme, Bölgesel Uyum, Kelime Seçimleri, Haber Retoriği olmak üzere haberin temel argümanlarından oluşmaktadır.

Bir başka eleştirel söylem analizi görüşü olarak Fairclough ve Wodak (1997) ise sekiz maddede eleştirel söylem çözümlenmesinin özünü şu biçimde belirtmiştir (Scollon, 2001, s.141):

- 1- Söylem toplumsal eylemin bir biçimidir.
- 2- Eleştirel söylem çözümlemesi sosyal sorunlara odaklanır.
- 3- Güç ilişkileri sölemseldir.
- 4- Söylem kültürü ve toplumu inşa eder.
- 5- Söylem ideolojik bir işleve sahiptir.
- 6- Söylem tarihseldir.
- 7- Metin ve toplum arasındaki ilişki, aracılı bir ilişkidir.
- 8- Söylem çözümlemesi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.

Fairclough, Eleştirel söylem çözümlemesinde söylemin, siyasi ve içtimai fonksiyonlarını tartışan disiplinler arası bir çözümleme yöntemi olduğunu belirterek, söylem çözümlemesinin belli kuralları olmadığına vurgu yaparak araştırmacıların konu bilgilerine göre farklı yorumlar yapabileceklerine dikkat çeker. Fairclough, sosyokültürel bağlamda, üretim süreci içerisinde olan metnin, toplumsal, ideolojik veya siyasi süreçle ilgili ifadeler ortaya çıkarılarak, yorumlanır ve böylece çözümlemeye gidilmektedir (Akt: Doyuran, 2018, s. 315-316). Fakat özellikle Fairclough'un eleştirel söylem analizini filmsel imajları ve diyalogları irdelemek için kullanmak genel itibariyle çok tercih edilen bir yöntem olmamıştır. Dedeoğlu (2013, s. 42) Eleştirel söylem çözümlemesinin akademide ve literatürde daha çok bir yöntem gibi anlaşılmasının yanında kuramsal bir çerçeve olarak da değerlendirilebileceğini belirtmektedir. "Bu yaklaşım, içinde bulunduğumuz yoğun ilişki ve etkileşimin yaşandığı karmaşık sosyal pratik ve süreçlerin daha iyi anlaşılması ve sorunsallara ilişkin çözüm geliştirilebilmesi yönünde düşünüldüğünde, uygun bir bakış açısı olarak görünmektedir".

Etkileşimci Dünyada Söylem pratikleri içerisinde 'ırkçı söylem' toplumun ve toplumu yönlendiren egemen ideolojilerin kendini ifade biçimi olarak günümüzde önemli bir yere sahiptir.

Her sanat dalının içinde kendini gösterebilen ırkçılığa kavram olarak bakıldığında ise; bireyin irksal kökenleri nedeniyle başka bir kişiden nefret ettiği veya bir grup bireyin sadece kökenleri sebebiyle başka bir grubu hor gördüğü bir düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Toplumlarda geçmişte bir süre, bir grup ikinci grubun üyelerinin (bireylerinin) bir şekilde daha alt tabakada olduğuna karar verdi. İlk grubun üyeleri ikinci gruptakilerle ilgili

basamaklıp inançlar yarattı. Gerçeklikte temeli olmayan bu basamaklıp yargılar, yalnızca önyargılı grubun üyelerinin kalıp yargıların doğru olduğu konusunda ısrar ettikleri için bir tür gerçek statüsü kazanmaya başlamıştır (Charles ve Wilson, 2005, s. 11-13). Neticede ırkçılık olgusu toplum özelinde ideolojik bir anlama bürünerek günümüz toplumsal pratiklerinde, sanatta ve sinemada sunulan önemli bir kavram haline gelmiştir.

Daha önceden de belirtildiği gibi bir bakıma Sinema toplumsal pratikleri ve toplumsal söylemleri, olanakları doğrultusunda film-zihin yapısıyla ve imajlarla anlatan güçlü bir mecradır. Bu bakımdan film içerisindeki karmaşık anlam kodlarının ve art arda gelen ideolojik imajların çözümlenmesi için 'eleştirel bir bakışla' söylem çözümlenmesi yapmanın gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bunu yaparken sadece filmin içerisindeki söylemleri çözümlenmek yeterli olmayıp sinemanın doğasına ait biçimsel yapının da incelenmesi gerekli olmaktadır. Genel olarak bakıldığında haber metinlerinin ve medya metinlerinin nasıl anlamlı, belirli bir dizilimde olan yapıları varsa filmlerin de sinematografiyi (mizansen, kamera açısı, ışık, ses) içeren belirli prensiplere sahip algoritması bulunmaktadır. "Film yeni zamansal ve mekansal kent ilişkilerini analiz etme ve onları bu mekanlarda yaşayanlara anlamlı biçimlerde gösterme kapasitesine sahip tek biçimdir" (Wayne, 2011, s. 50). Bu bağlamda Fairclough'un eleştirel söylem analizini temel alarak, tıpkı toplumsal bir bağlam kapsamında bulunan metnin içinde duran ve açığa çıkarılmayı bekleyen dil yapıları gibi film çözümlenmesi yapılacaktır. Film çözümlenmesi kapsamında 2018 yılında yapılan İspanyol dizi filmi Elite'nin Filistinli Müslüman Nadya karakterinin özellikle koleje başladığı süreci gösteren ilk beş bölümünde yaptığı yoğun ırkçı söylemler baz alınmıştır. Dizi filmin anlatısının içerisinde gömülü biçimde bulunan 'ırkçı söylemlerin' diyaloglarla ve sinematografik açıdan ne şekilde desteklendiği irdelemek ve anlamak makalenin amacı olmaktadır.

İrkçılık Olgusu

Dünyanın çeşitli coğrafyalarında farklı dönemlerde ortaya çıkmış olan ve kendi etniğinden olmayan insanlara yönelik ayrımcılık veya aşağılayıcı davranışları içeren 'ırkçılık' kavramı günümüzde de devam etmektedir. Farklı ülkelerde yapılan çok çeşitli çalışmalar ırkçılık hakkında bize bilgi vermektedir. Bu çalışmalardan bazılarının isimleri şu şekildedir:

“Dovidio and Gaertner, 1986; Essed,1991; Katz and Taylor, 1988; Omi and Winant, 1986; Schuman, Steeh, and Bobo, 1985; in the UK: Barker, 1981; CCCS, 1982; Gilroy, 1987; Husband, 1982; Jenkins and Solomos, 1987; Miles, 1982; Mullard,1985; in West Germany: Hoffmann and Even, 1984; in the Netherlands: Essed, 1991; van Dijk, 1987a; in France: Taguieff, 1988; and in Europe generally: European Parliament, 1986” (Dijk, 1991, s. 25).

Dünya ölçeğinde kurumsallaşmış sosyal ilişkiler biçimlerini detaylı analiz etmeden, sosyal ve ekonomik kurumların ırkçılığı toplumun sosyal hayatından sanatına kadar artırmadaki etkilerini anlamadan ırkçılığı tam anlamıyla yorumlamak mümkün olmamaktadır. Irkçılık tarihinin görmezden gelinerek modern formları anlamaya çalışmakta gerçekçi olmayacaktır. 17. ve 19. yy arasında Afrika kökenli insanların Amerika'ya göç ederek burada sömürgeciliğin gelişmesi, ırkçılık fitilinin ateşlenmesi ve modern ırkçılık mefhumunun ortaya çıkmasının kronolojik olarak art arda geldiği söylenebilmektedir. Bu bağlamda sömürgeci devletlerde kölelik, tahakküm ilişkileri, sınıf farkları gibi çeşitli kümelenmeler temelinde ırkçılık, ABD başta olmak üzere gelişimini sürdürmüştür. Ekonomik ilişkiler temelinde köle olarak ABD'ye göç etmiş milyonlarca Afrikalı, beyaz Amerikalı insanlara hizmet etmiştir ve bu perspektifte yüzlerce yıldır bu ekonomik ilişki devam etmiştir. Dolayısıyla yüzlerce yıl önce beyaz Amerikalılara hizmet eden Afrikalı kökenli göçmenlerin torunları da günümüzde değişen ekonomik ilişkiler temelinde halen bir şekilde modern kölelik denilebilecek düzeyde hizmet etmeye devam etmektedirler. Geçmişten günümüze değin sürdürülen bu ekonomik ilişkileri yalnızca ekonomi temelli açıklamak gerçekçi bir bakış olmayacaktır. Bu noktada “ırkçı ideolojilerin” sonucu olarak kölelik sisteminin doğduğu ve halen değişen ve dönüşüme uğrayan ekonomik ilişkilerin içinde de Modern anlamda ırkçı ideolojilerin olduğunu belirtmek gerekmektedir (Bulmer ve Solomos, 1999, s.9-11).

Irkçılığın kökenlerine baktığımızda temel olarak tahakkümü elinde bulunduranların yani sanayi toplumlarının kurulmasıyla birlikte özellikle sanayilerini erken kurmuş toplulukların diğer kökenlerden gelen insanlara karşı etnik ayrımcılıkta buldukları bilinmektedir. Sanayiyi birlikte yükselişe geçen Batı toplumları yani Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere çeşitli devletlerin kurdukları ekonomi tabanlı işleyişin çarklarını döndürmek için farklı coğrafyalardan alınan işçiler daima farklı bir kategoriye dahil edilerek indirmegeci bir davranışla karşılanmışlardır.

Tarihsel açıdan bakıldığında batılı olmayan ve genellikle doğu ülkelerinden gelen insanların en başta olumsuz ve önyargılı değerlendirilmesi için öncelikli kıstas cilt rengi ve bedensel görünüm farklılıklarında algılanmıştır. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda bu gerçek ya da hayali farklılıklar daha sonra farklı 'ırklar' hakkında halkların biyolojik sınıflandırma yaptığı bir tabu haline gelerek, 'ırkların' doğal olarak ilişkili ahlaki veya sosyo-kültürel özellikleri hakkında sözde bilimsel argümanlar tarafından desteklenmiş, genellikle 'beyaz' ırkın diğer ırklardan üstün olduğu sonucuna yol açmıştır (Dijk, 1991, s.26-27). Özellikle gücü ve ideolojiyi elinde bulunduran Batıdaki beyaz ırkın doğudan ve güneyden gelen kitlelere yönelik önyargılı tutumu ırkçılığı önemli ölçüde artırmıştır. Edward W. Said'e göre "Batı bilgi-iktidar ilişkisinden hareketle, kendini tanımlamak, sömürgeci niyetlerini haklı göstermek ve bu amacını gerçekleştirmek adına hayali bir Doğu üretmiştir" (Çoruk, 2007, s.193). İnsanın temel doğası gereği ve kimliğini inşa ederken oluşturduğu öteki kavramı sınırları dahilinde doğal olarak tanımladığı öteki hep dışarıdan gelenler yabancılar olmuştur. Batının yabancısının ise Doğulular olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Avrupa'da başta Almanya olmak üzere farklı ülkelerde neo-nazileri ve türevlerini destekleyen birtakım siyasi oluşumlar ve gruplar doğudan gelen mültecileri baskı altına alarak çeşitli eylemlerde bulunmuşlardır. 1992 yılında Avusturya'da yabancılara karşı "önce Avusturya" adlı kampanyası başlatılarak mülteciler dışlanmıştır. Benzer şekillerde Fransa'da "Fransa'nın Yeniden Doğuşu İçin üç yüz Tedbir" ve Belçika'da "Vlaams Blok" adlı programlar ile birlikte etnisiteye dayalı ırkçı ayrımlar yapılarak yabancılar nefret duygularıyla birlikte dışlanmışlardır. Avrupa Birliği'nin iltica ve göç yasalarını değiştirerek sığınmacılara yönelik zorlu önlemleri almasıyla birlikte ırkçılığın yükselen eğrisinin devam ettiği görülmektedir. Avrupa'da ırkçı partilerin ve grupların giderek yükseldiği bir dönemde ABD'de "11 Eylül 2001'de" ikiz kule saldırılarının olması da popülist düşman üretme söylemlerini artırmıştır. (Fekete, 2009, s. 1-2) Özellikle olmayan düşmanı tasarlama ve üretme faaliyetleri kapsamında popülist grupların hayal güçlerine katkıda bulunabilecek şekilde yaşanan 11 Eylül Saldırılarını ırkçılığı Avrupa ve ABD'de yükselen bir söylem haline dönüştürmüştür. Böylece "Terörist" gibi kelimelerin özellikle Batı ülkelerindeki ırkçı söylemler bağlamında Müslümanlara yönelik yapılan ağır söylemlerden biri haline geldiği görülmektedir. Ötekinin kurgulanmasında ve kendilik kimliğinin ön plana çıkarılmasında etkin bir faktör

olarak yorumlanabilecek ideoloji mefhumu da ırkçılığa bazı durumlarda destek olmaktadır.

“Maxime Rodinson'un Avrupa Kitabında ikna edici bir şekilde gösterdiği gibi İslam'ın tasavvufu, İslam'ın ve Müslüman öteki'nin imgesi de Batı Avrupa'nın ideolojik ve teolojik birliğinin kurulmasına yardımcı oldu” (Geisser, 2004, s. 36)

Ötekinin çarpıtılarak ve türlü söylemlerle özünden uzaklaştırılarak indirgemeci bir tavırla düşmanlaştırıldığı toplumlar kendi kimliklerini koruyabilecekleri fikrini daima muhafaza etmişlerdir. İrkçı söylemlerin aynı zamanda mensup olunan din dışında ten rengi, fiziki görünüş, bulunulan ülkedeki dili kullanma aksanı gibi faktörlere bağlı olarak da kullanıldığı görülmektedir.

Sinema Filmlerinde İdeoloji ve İrkçı Söylemler

İrkçı bağlamda üretilen söylem kodlarını sadece toplumun gündelik hayatı içerisinde değil aynı zamanda toplumun çarpıcı bir göstergesi haline gelmiş olan, önemli bir sanat alanı durumunda bulunan, Sinema sanatında da görmekteyiz. Filmler üretildikleri coğrafyanın belirli kültürel göstergelerini ve hassasiyetlerini anlatan sanatsal araçlardır. Düşünülen durumun belirli perspektiften gösterilmesi noktasında bir araya gelmiş temsili imaj öğeleri bazı ideolojileri bize aktarmaya çalışırlar.

“Tematik görenekler -eril kahramanlık serüvenleri, romantizm arayışı, kadın melodramı, kurtarıcı şiddet öyküleri, ırkçılığa ve suça ilişkin klişeler vb.- gerçekliği toplumsal değer ve kurumlarla bağlantılandırarak bunların değişmez bir dünyanın doğal ve apaçık göstergeleri olarak algılanmasını sağlar. Bu görenekler seyirciyi belli bir toplumsal düzenin temel varsayımlarını benimsemeye ve bunların içerdiği akılcılık ve adaletsizlikleri gözardı etmeye alıştıır” (Ryan ve Kellner, 2010, s. 18).

Sinema sanatı bağlamında oluşturulan filmlerin şiddet, nefret söylemi ve ırkçılık gibi mefhumlarla yönetmen tarafından estetize edilerek ve aynı zamanda normalleştirilerek tek çare buymuş gibi seyircilere empoze edildiği görülmektedir. Sanat kapsamında yalnızca masumane bir tabii akış içerisinde olan imajlanmış gibi hissedilen filmler esasında toplumun ırkçılık gibi bazı yönelimlerini ideolojik kodlarla da empoze etmektedirler.

Film dünyası gerçeğin yönetmenin süzgecinden geçerek ideolojik bazı argümanlarla biçimlendirildiği bir dünyadır. İdeoloji ise çeşitli biçimlerde üzerimizde tahakküm kurmaktadır. Foucault'un da belirttiği gibi toplumda bulunan belli davranış kalıplarından ve kaçınılması gereken sakıncalı kesimlerden uzaklaşma ve onlardaki çeşitli düşünce kalıplarının kendi kimliğimizde olmasını istemeyerek aslında kimliğimizi ideal olarak oluşturulmuş düzene ve sisteme göre biçimlendirdiğimiz açıktır. Bu biçimlendirme neticesinde bizlere dayatılan bir ideolojiyi de kimliğimize entegre ettiğimiz görünmektedir. Böylece "başka bir kimliğin öznesi" konumuna otomatik olarak geçmiş oluruz. Arzumuz gibi hissettiğimiz ve sahiplendiğimiz fakat içeriği boşaltılmış ve deneyimlerimizden uzak bir kimlik sahibi olarak aslında ideolojinin yansımaları isteyerek kabul etmiş sözde özneler oluruz (Foucault, 2003 s. 15-16).

Filmler genel itibarıyla ideolojik olarak toplumu yöneten genel tahakkümün uzantılarını taşıyarak ve onları çeşitli dönüşümlere uğratarak yansıtan bir sanat aracıdır. Yeri geldiğinde de tahakküm ve değerlere karşı duruşlar sergileyebilen bir sanat olabilmektedir. Ayrıca Ranciere'nin tanımladığı gibi, sanatsal eserin bizi çeşitli yanılsamalara sokarak kendimizi "özne" gibi hissettirmesi nedeniyle veya yönetmenin derdini iyi anlatamaması gibi sebeplerle sanat eserinin/filmin "nedenden sonuca", "niyetten neticeye" giden yolunun her zaman açık olmayabileceği unutulabilmektedir. Yine bundan dolayı kendini aktif karar verici özne olarak gören ve sanatsal eserin ilhamından giderek karşı duruş iradesine sahip/tahakküm karşıtı birey olabildiğini savunan sanat algılayıcısının, bir yanılsama içerisinde olabileceği düşünülmelidir. Egemen düzenin dışına sanat eserini algılayarak çıkıldığı sanrısı neticesinde aktifleşmiş gibi görünen bireyler aslında oldukları yerde durağan ve pasif konumlarını sağlamlaştırmaktan öteye gidememektedirler. Bütün bunlardan dolayı filmler dahil birçok sanat dalının paradoksal bir yapısının olduğu ve genel tahakkümün devamını sağlatabilen ideolojik kodlar alanıyla çevrelenmiş olduğu sonucuna da varılabilmektedir (Ranciere, 2010, s. 49).

Geçmiş dönemde üretilen Hollywood veya Avrupa menşeli filmlerden günümüz filmlerine kadar en masumane görünen filmlerde dahi bize ilk bakışta kendilerini göstermeseler de ideolojik anlamların harmonik şekillerde sanat çerçevesine sığacak biçimlerde dönüştürülmüş ve sembolize edilmiş halleri vardır. Ryan ve Kellner'ın da belirttiği gibi Sinema sanatı, temsilleri

kullanarak ve psikolojik süreçlerden de faydalanarak ideolojik kodlarla bezediği filmlerle bize neyin, ne şekilde olması gerektiği veya ne şekilde sürdürülmesi gerektiğiyle ilgili bilinç aşılması yapmaktadırlar. Bilinç aşılması filmlerde "metaforların" etkileşim gücüne dayanarak, "ideal olanın inşası" şeklinde yapılmaktadır (Ryan ve Kellner, 2010, s. 39).

Filmlerde çeşitli temsiller düzeyinde karşımıza çıkan "ırkçı söylemler" Amerikan Sinemasında eskiden beri var olmuştur. Western filmlerinde sıklıkla gördüğümüz Kızılderilileri sanki insan dışı bir grup varlıkmiş gibi gösteren filmlerin yanı sıra yakın tarihli Amerikan sinemasında da güncel örnekler mevcuttur. Ryan ve Lenos'un tespitlerinden yola çıkıldığında, örneğin 1993 yılında çekilen Sonun Başlangıcı (Falling Down) filminde beyaz Amerikalı figüründe gördüğümüz Bill karakteri son derece ırkçı özelliklere sahip bir karakter görünümündedir. Kendi kötü maddi durumunun sorumlusu olarak gördüğü Asyalı veya Latin göçmenlere karşı ırkçı davranışlar sergileyen hatta şiddet uygulayan Bill'in neden ırkçı davranışlar sergilediği filmde meşru bir yapıyla ve çeşitli simgesel kodlara büründürülerek olumlanmaktadır. Bu simgelerin içerisinde Asyalı bir dükkan sahibinin eski ırkçı bir koda atfen dükkan penceresinin sarı renkle gösterilmesi veya domuzcuk figürüyle beraber gösterilmesi öne çıkmaktadır. Ayrıca gerek Latin kökenli çete üyeleri gerekse Asyalı dükkan sahibi, bakımsız ve pis bir görünümle sembolize edilirken, Bill karakteri ise beyaz Amerikalı olarak düzgün giyimli ve düzgün aksanlı olarak gösterilir. Sinematografik açıdan bakıldığında ise ışık kullanımı, Bill karakterini gösterirken onun ırkçı paradigmasını meşrulaştırır bir mahiyette aydınlık tasvir edilmiş, diğer göçmen kökenli tipler ise parçalı aydınlatma kullanılarak esrarengiz bir hava içerisinde sunulmuştur. Filmde ırkçı olmayan Amerikalı karakterler de olmasına rağmen esasında ideolojik ve görsel kodlardan da anlaşılabilceği üzere beyaz Amerikalı Bill'in saldırgan ve ırkçı davranış kalıpları olumlanmıştır ve film seyirciyi ırkçı prensipleri anlamaya yöneltmektedir (Ryan ve Lenos, 2012, s. 247-250).

Batı menşeli filmlerin yöneldiği ırkçı söylemler kimi zamanlarda ise ırkın milli ve dini değerlerinin kötüyümüş gibi gösterilerek, değişime uğratarak farklı ideolojik kodlarla gösterilmesi durumudur. Bu hususta tarihsel gerçekler ideolojik değişim ve dönüşümlere uğrayarak, sinematografik kimi araçlarla desteklenerek sunulmuştur. 2014 yılında gösterime giren Amerikan yapımı Dracula Untold (Dracula: Başlangıç) filmi bu tezi destekler niteliktedir. Fatih Sultan Mehmet'in Eflak beyliğinin Voyvodası konumunda bulunan

Vlad Tepes (Dracula)'ya yaptığı sefere değinen filmde çeşitli ırkçı söylemler ön plandadır.

Osmanlı İmparatorluğunu insani olmayan bir ırkın temsilcisi gibi gösteren film karşı tarafta bulunan Vlad'a ise halkının ve Hristiyanlığın yegane koruyucusu olarak "ilahi bir güç" yüklemiştir. İlahiliğin karşısında duran ırk olarak barbar ve insanlık dışı atfedilen ırk ise Türklerdir.

"Her zaman köklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olan günümüz bilinci, ilkel zamanların doğal, bilinçsiz, içgüdüsel bütünlüğü arasında bir köprü atar" (Jung, 1980, s.174).

Tarihsel, Arketipsel bir yanılsamayla tarihi gerçeklerden uzaklaşarak son bulan filmde Vlad Tepes "müzakereci", "kurtarıcı", üstün ırka ve dine sahip "ideal Hristiyan" olarak gösterilirken Türkler "istilacı" ve "vahşî" bir ırk olarak idealize edilmiştir. Batının ideal Türk imgelemi bu filmle sinematik kodlar çerçeveselendirmesiyle ırkçı söylemler kullanılarak sembolize edilmiştir.

İspanyol Sinemasına bakıldığında ise beyaz perdeye yansıtılan görüntü özellikle 1950'lerden itibaren hep aynı tarzda olmamıştır. Önceleri Sahra Altı Afrikasındaki İspanyol sömürge deneyimiyle bağlantılı filmler çekilmiştir. Bu filmler "uygarlaştırma projesi" adı altında propaganda temelli görüntülerin ön plana çıktığı varyasyonlarla kendini göstermiştir. Göçmen işçilerin oluşturduğu ekonomik sıkıntılar, Avrupa'nın bir parçası olan İspanyol kimliğine kültürel olarak verdiği zararlar gibi mefhumlar da filmlerde gösterilen çeşitli imgeler olmuştur. Daha sonra ülkenin kolektif hafızasına yabancı bir unsur olarak kazınan Afrikalılarla birlikte, Müslümanlar ve Latin Amerikalı göçmenler de ötekileştirilerek nesne boyutuna indirgenmişlerdir (Blanco ve Lopez, 2017, s. 572-581).

Batı orijinli filmlerde bulunan etnosantrik sinemasal kodlar İspanyol Sinemasında da kendini göstermektedir. Irksal izolasyonun meşruiyetini sorgulayan Montxo Armendariz, Imanol Uribe gibi yönetmenlerin çektiği filmler kadar direkt olarak ırkçı söylemlerde bulunan filmlerde dikkat çekicidir (Goncalves, 2016, s. 52).

1981 yapımı Mariano Ozores'in yönetmenliğindeki Es Peligroso Casarse a 60 Los (60 Yaşında Evlenmek Tehlikelidir) filminde ise ırkçı tavırların bilinçaltı süreçlerine kodlanmış hali gözler önüne serilir. Siyahi insanlardan şüphe ve korku duyan bir iş insanının şanssızlığını siyahi insanlara bağlaması bu filmle siyahi bir insan gösterilerek rasyonalize edilir (Blanco & Ortega , 2018, s. 139).

Jose Luis Cuerda tarafından çekilen 1989 yapımı *Amanece Que No Es Poco* (Gün Doğumu Basit Bir Şey Değildir) adlı komedi filminde de ırkçılığın unsurlarına rastlanır. Köyde geçen komedi filminde İspanya'nın denizaşırı eski kolonilerinden gelmiş latin kökenli ve İspanyolca konuşan insanlara bile yerel halk tarafından ötekileştirici bir dille muhatap olunur (Blanco & Ortega , 2018, s. 144).

1999 Miguel Santemas'ın yönetmenliğindeki *La Fuente Amarilla* (Sarı Çeşme) isimli filmde İspanya'da bulunan suç şebekesi olarak Çin mafyası gösterilerek aslında ülkedeki suç unsurları ve Çinli göçmenler arasında otomatik bir bağ kurulmuş görünmektedir.

Netflix Yayın Platformu ve Sinematik Söylemler

Konvansiyonel analog yayıncılık döneminde ve sonrasında gelişen teknolojiyle birlikte çeşitli ilerlemeler kaydeden dijital yayıncılık 2000'li yılların başından itibaren kendini sürekli yenileyerek göstermektedir. İletişim teknolojilerinin gelişimine paralel bir şekilde ilerleyen internet teknolojileri de daha önce sınırlı olan etkileşimlilik ve interaktiflik gibi özelliklerin doğmasını sağlamıştır. 2007 yılından günümüze kadar geldiğinde Mubi ve Netflix gibi platformların internet üzerinden belirli ücretler karşılığında sinema filmlerini ve çeşitli dizileri izleyicilerle buluşturmaktadır.

Netflix dijital yayıncılık platformu, belirli üyelik protokolleri gerektiren bir sistemdir ve internetin bağlı bulunduğu bilgisayar, mobil telefon, televizyon gibi cihazlarla izlenebilmektedir. Birden fazla profil oluşturma, favori film listesi düzenleme, çeşitli dil ve altyazı seçenekleriyle birlikte büyük bir interaktif platformdur. Bu platform dünya genelinde 165 milyona ulaşan izleyici sayısını da bünyesinde barındırmaktadır (Webteknoloji, 2021).

Yeni bir izleyici mecrasına dönüşen ve filmlere ulaşma alışkanlıklarımızı değiştiren dijital platformlar toplumsal eğilimleri de gözler önüne sermektedir. Yayınlanan dizi ve filmlerin içeriklerine bakıldığında birbirinden farklı ülkelerin yapımlarını bulabildiğimiz Netflix platformunda görünüşte çok sesli bir içerik ortamı bulunmaktadır. Kullanıcılar çok sesli içerik ortamından dilediği ülke yapımını seçerek eğilimlerini göstermektedirler. Ayrıca bir ülkede çok fazla ön plana çıkan bir içerik farklı ülkelerde fazla tercih edilmeye-bilmektedir. Bu perspektiflerden bakıldığında dijital platformların konvansiyonel sinema seyircisinin izleme alışkanlıklarını da değiştirdiği söylenebilir.

“Yaşadığımız toplum göstergeler, imgeler ve gösterge sistemleriyle daha da ilgilenir hale gelen, gitgide ‘sinemalaştırılan’ bir toplum. Dolayısıyla gerçeklik gitgide daha çok sahneleniyor, toplumsal üretim ve gündelik deneyimler de sahnelenen sinemasal emsallerine göre değerlendiriliyor” (Diken ve Laustsen, 2011, s.24). Sinemalaştırılan toplumda hayatın toplumsal akışı içerisinden titizlikle seçilerek ekrana yansıtılan her anlam kodunun arkasında görünenden çok daha fazlası barındırmaktadır.

İmgeler çeşitli anlamlar taşıdığından dolayı, bir kültürün ve kurumların görüşlerini, değerlerini yansıtırlar. Toplum çevrimiçi olarak tasvir edilen görüntülerin türüne bağlı olarak, marjinalleştirilmiş bir kültür hakkında olumlu veya olumsuz bir şekilde harekete geçebilmekte veya düşünebilmektedir. Sonuçta, marjinalleştirilmiş bir grubun sinematik dünyada nasıl tasvir edildiği, görüntülerin retorik tepkisi olarak izleyiciler üzerinde nasıl etkilerde bulunduğunu keşfetmek yani Netflix’in tasviriyile etkileşim düzeylerini düşünmek gerekmektedir (Plothe ve Buck, 2019, s.142-143).

Adorno ve Horkheimer’ın kurumsallaştırdığı kültür endüstrisi bağlamında düşünüldüğünde dijital platformlarda üretilen filmler insanların yegane sosyal ihtiyaçlarıymış gibi yansıtılmaktadır. Sahte bilinçle birlikte kapitalist toplumun tüketicileri bu görsel içerikleri tüketerek özde sistemin yeniden üretimine ve kontrol mekanizmalarına katkıda bulunmaktadırlar (Adorno, 2007, s. 52-53).

Kültür endüstrisi kavramından yola çıkılarak aslında Netflix’in geleneksel çerçevedeki izleyici kalıplarını kırarak sözde demokratik çeşitliliğe sahip içerik ortamı oluşturduğu söylenebilir. Fakat bu oluşturulan ortamla birlikte aslında mevcut sistematik ideolojinin aracı olarak yapımcının ön planda olduğu bir yeniden üretim algoritması görülmektedir. Bu bağlamda Netflix’in daha önceden yayına soktuğu Bodyguard dizi filminde kadın bombacı Müslüman olarak temsil edilirken yine aynı platformda yer alan Homeland adlı dizi filmde ise şiddet ve terör unsurlarıyla birlikte Müslümanlar sembolize edilmiştir.

Yöntem

Fairclough'un Eleştirel Söylem Analizinin Filmlere Uygulanması ve Sinematografik Analiz

İdeolojik olarak çeşitli biçimlerde Sinema Filmlerinin içerisine gömülü durumda bulunan söylem kodlarını açımlayabilmek için "Eleştirel Söylem Analizi" gerekli olmaktadır. Söylemin ideolojik bağlantılarını ve güç ilişkilerini Elite dizi filmi özelinde analiz edebilmek adına bu yöntem tercih edilmiştir. Filistinli Nadya Karakterinin İspanyol okuluna ilk başlama sürecinde yaşadıklarının söylemsel çözümlemesi, "ırkçı söylem" bağlamında, karakterin okula uyum sürecinin bulunduğu ilk beş bölüm baz alınarak yapılmıştır. Çalışmada filmdeki ırkçı söylemsel kodları çözümleyebilmek için Fairclough'un "Eleştirel Söylem Analizi" yöntemi ve ideolojinin filmde hangi sinematik teknik ayrıntılarla sunulduğunu göstermek için ise "Sinematografik Çözümleme" yöntemi kullanılmıştır.

Film sanatı kamera ve birçok sinema tekniği kullanılarak yapılan bir sanattır. Fakat filmler, toplumdaki "gerçekliği" olduğu gibi göstermek yerine, yönetmenin içinde büyüdüğü toplumda ve kendi içerisinde oluşturduğu "ideal ideolojisini" yansıtarak gösterme eğilimindedir. "Bir film çekmeye başladığımız andan, daha ilk çekimden itibaren, şeyleri gerçekten oldukları gibi değil fakat ideolojinin süzgecinden geçtikleri haliyle yeniden üretme zorunluluğuyla karşı karşıya kalırız. Bu, üretim sürecindeki her aşamayı içerir: Konular, stiller, biçimler, anlamlar, anlatı gelenekleri; bunların hepsi genel ideolojik söylemi vurgular. Film kendisini kendisine sunan, kendisiyle konuşan, kendisini öğrenen bir ideolojidir" (Comolli ve Narboni, 1976, s. 25). Filmlerdeki ideolojik imaj uzantıları etrafında sürekli dönen söylemler, açımlanması gereken kodlar olarak kendini göstermektedir. Bu aşamada filmdeki söylemin nasıl çözümleneceği, modelinin ne olması gerektiği giriş bölümünde ayrıntılı olarak bahsettiğimiz gibi ayrı bir tartışma konusu olmaktadır. Söylem analizlerine sıklıkla konu olan ırkçılık, güç ilişkileri veya cinsiyetçi ilişkiler üzerine yapılan çalışmalarda görüleceği gibi Batılı söylemlerin hangi konulara odaklandığına tanıklık etmek pek zor olmamaktadır. Bu tarz çalışmalardan hareketle, Avrupa ve Amerika'da genel olarak söylem yapılarının neler olduğunu kestirmek oldukça kolaylaşır. İlk olarak haber analizleri içindeki

ideolojik veya ırkçı yapıları ortaya çıkarmak ve çözümlmek maksadıyla çıkarılan söylem çözümlmesi sonra roman metinlerini çözümlmek için de kullanılmıştır. Daha sonraları kimi araştırmacılar tarafından Film metinlerini çözümlyerek ideolojik kodları açımlayabilmek maksadıyla da kullanılmıştır.

Farklı biçimlerde uygulanan “Eleştirel Söylem Analizi” yöntemleri ve birbirleri arasındaki ilişki çok boyutlu bir etkileşime sahip görünümündedir.

Fairclough’a göre ideoloji bağlamında daha önce yapılan birçok çalışmada tahakküme ve iktidara bağlılık ilişkilerinin nasıl işlediği sıkça sorgulanmıştır. Ayrıca toplumsal ilişkilerde bulunan etnik grupların birbirleri arasındaki ilişkilerinde ideolojinin rolüne ilişkin çeşitli sorgulamalar yapılmıştır. İdeolojinin işleyişi hakkında deterministik bir durum söz konusu olmamakla birlikte ideolojinin eleştirisi çeşitli sosyal gruplar için ve etnik yapılar için bir mücadele alanı olmaktadır. Eleştirel Söylem Çözümlmesi ve dolayısıyla “eleştirel dil farkındalığı” ideolojik eleştirinin de önemli bir yolu durumunda konumlanmaktadır (Fairclough, 1995, s.17-18).

İdeolojinin birçok alanla etkileşim halinde olması ve çok boyutlu şekilde farklı alanlara yayılması ESA yönteminin de çok katmanlı bir hal almasına sebep olmuştur. Fairclough (1993, s.225) Söylem analizi yapmak için net olarak çerçevesi çizilmiş bir kurallar olmadığına dikkat çekerek, bunun yerine araştırmannın kendi doğasına uygun söylem şekillerine göre farklı yaklaşımlarla sonuca gidilebileceğini belirtir. Fairclough, (1995, s.96) yazılı metinlerdeki dil biçimleri veya sözel olarak var olan dil biçimleriyle toplumun “sosyal süreçlerinin doğası” arasında sistematik bir ilişki kurularak bu sürecin incelenmesi gerektiğinden bahseder. Böylece dilin içerisinde açık olmayan ideolojik bağlantıları ve güç bağlantılarını eleştirel bir tarzda yorumlamak mümkün olabilmektedir.

Fairclough üç boyutlu söylem anlayışı ve bu bağlamda oluşturduğu üç boyutlu Eleştirel Söylem Analizi yöntemini şu şekilde ifade etmektedir: “Söylem ve herhangi bir özel uygulama örneği, aynı anda (i) sözlü veya yazılı bir dil metni, (ii) söylem pratiği (metin üretimi ve metin yorumu), (iii) sosyokültürel uygulama” (2013, s.151). Bu yöntemde dil metninin dilsel tanımı (üretken ve yorumlayıcı) söylemsel süreçler ile metin arasındaki ilişkinin yorumlanmasını ve söylemsel süreçler ile sosyal süreçler arasındaki ilişkinin açıklanmasını içerir (Fairclough, 2013, s.152). Filmlerdeki söylemler çözümlenirken de dilsel metnin sosyal bağlamdaki ilişkileri hakkında önemli ipuçlarına

ulaşmak mümkündür. Cinsiyet ilişkilerinden doğan söylemlere veya tahakküme dayalı söylemlere bu dilsel metnin üç boyuttaki analiziyle ulaşılabilir. Öncelikle söylemde bulunan kişinin bulunduğu yer özellikleri yani söylemin sosyal bağlamda üretildiği yer, söylemin ne şekilde kullanıldığı hakkında fikir verebilen sözcük yapıları gibi bağlamlar üzerinde durulmaktadır. İkinci aşamada ise işlenmemiş bir halde bulunan metinler toplumsal ilişkiler, ideolojik ve güç ilişkileri gibi değişkenlere dayanılarak metnin altında yatan bağıntılar ortaya çıkartılarak yorumlanır. Böylece söylemin filmlerde de hangi kodlarla hangi düzlemde ortaya çıkartıldığı analiz edilebilir. Son aşamada ise daha geniş bir perspektif olan söylemin sosyokültürel boyutlarıyla (Durumsal, Kurumsal, Sosyal) göz önünde bulundurularak metni/söylemi üreten yazarın, hangi ideolojik kodlara sahip olduğu ve hangi amacı taşıdığı analiz edilir. Heterojen ve karmaşık sosyal ilişkilere dayanan söylemler mevcut sosyokültürel ve ideolojik kodlara ulaşmamızı sağlamaktadırlar (Fairclough, 2013, s. 151-153). Film sanatında da ana unsur olarak görüntünün yanı sıra karakterler ve tiplerin diyalogları da geniş yer tutmaktadır. Bu sebeple sinema filmlerini de zengin görsel ve metinsel kaynaklar olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Fairclough'un söylem analizinde bahsettiği, "metinler" ve "sosyokültürel" söylem pratiklerini, Film Dünyasındaki diyaloglardan hareketle, çeşitli filmler bağlamında, analitik bir düzlemde, eleştirel olarak yapabilmemiz mümkündür. Bu yöntemle filmsel argümanları metin olarak ele alarak eleştirel bakış açısıyla söylem analizi yapmak filmin sunduğu ideolojik anlamlara da ulaşmamızı sağlayacaktır. Bu doğrultuda "ırkçı söylemleri" de ideolojik sunum çerçevesinde eleştirel söylem analiziyle irdelememiz mümkün olacaktır.

Söylemlerin yanı sıra Film Dünyasının temelini oluşturan görsel imajların da "Elite" dizi filmi özelinde ne şekilde biçimlendirilerek ırkçı söylem kodlarına destekte bulunduğu "Sinematografik Analiz" perspektifinde değerlendirilecektir. Sinematografi hem çerçevenin uzamsal özelliklerini hem de film ortamının zamansal ya da zamana bağlı karakterini içerir. Klasik anlatılı kurgu filmleri öyküler anlatır, belgeseller olayları anlatır ve gözlemler, avangard filmler yeni ses ve ses kombinasyonları yaratır; tüm bu farklı film türleri izleyiciden önce uzayda ve zamanda ortaya çıkar (Pramaggiore ve Wallis, 2008, s. 134).

“Sinematografi, görsel doku ve anlatı yapısı filmde tematik işlev görür. Uygarlığın yüzey tabakasının hemen altında vahşet ve hayatta kalma savaşının yattığı, bu yüzden, doğadaki kaosun patlak vermesini önlemek için güçlü liderlere ve sağlam bir düzene gerek olduğu gibi muhafazakâr temaların altını çizmekte çeşitli biçimsel yöntemlerden yararlanılır” (Ryan ve Kellner, 2010, s. 115).

Tüm bunlar ele alındığında filmlerin de birçok söylem gibi “ırkçı söylemleri” ele alabileceği ve bu söylemlerin bir metin analizi gibi söylemsel kodlar çerçevesinde çözümlenebileceği ayrıca söylemin film sanatının kendi dünyasına mahsus sinematografik kodlarla da desteklenebileceği ve bu kodların çözümlü için de ek olarak “Sinematografik Analiz” unsurlarına başvurulabilecektir.

Bordwell ve Thompson “Sinematografik Analiz” için sinematografinin unsurlarını genel hatlarıyla üç başlık altında incelemektedir, bunlar: Çekimin fotografik görünüşü, çekimin çerçevesi ve çekimin süresidir. Çekimin fotografik görünüşüyle filmde ışığın ne kadarının kaydedileceği, tonu ve hızı anlatılmaktadır. Çekimin çerçevesi ise “sadece nötr bir sınır değildir; belli bir bakış açısını dayatmaktadır”. Bu bakış açılarını yönetmen bize film yoluyla dayatır ve kadraj içerisine giren nesnelere sorgulanmasını sağlamaktadır. Çekimin süresiyle ise yönetmenin filmde geçen durumlara attığı anlam kodlarına istinaden olayı veya durumu gerçek zamana yakın bir kayıt süresiyle kesmeden göstermesi veya yavaş çekimle birlikte olayın dramatik değerini artırarak göstermesi kastedilmektedir (Bordwell ve Thompson, 2008, s. 162-207). “Her durumda, film yapımcısı tonalite aralığını seçebilir, hareket hızını değiştirebilir ve perspektifi dönüştürebilir” (2008, s. 162).

Netice olarak ırkçı söylemlerin filmler aracılığıyla söylemsel şekillerde ve sinematografik kodlar kullanılarak filmsel imajlar manipüle edilerek sunulması söz konusudur, çalışmada amaç bu kodların hangi temalar üzerinden işlevselleştirildiğini irdeleyerek ortaya çıkarmaktır.

Elite Filmi

Filmin Künyesi

Tablo 1. Film Künyesi (İmdb, 2020)

Yönetmen	Dani de la Orden, Ramón Salazar, Jorge Torregrassa ve Silvia Quer
Yapımcı	Francisco Ramos
Senarist	Darío Madrona, Carlos Montero, Carlos C. Tomé, Jaime Vaca, Breixo Corral, Abril Zamora, Almudena Ocaña, Andrés Seara
Oyuncular	Itzan Escamilla, Miguel Bernardeau, Arón Piper, Omar Ayuso, Álvaro Rico, Mina El Hammani, Ester Expósito, Ainhoa Santamaría
Müzik	Lucas Vidal, Matthew Jordan Leeds
Dağıtıcı	Zeta Ficción, Netflix
Türü	Suç, Dram ve Gerilim
Çıkış Tarihi	5 Ekim 2018
Sezon/Bölüm	3 Sezon/8'er Bölüm
Dili	İspanyolca

Elite Filmi Analizi

İspanyol menşeli bir yapım olan Elite dizi filmi ad olarak dünyada birçok dilde olduğu gibi İspanyolcada da “seçkinler” anlamını taşımaktadır. Dilimize de girmiş olan “elit” sözcüğüne “seçkinler” olarak sözlük anlamıyla bakıldığında ise şu şekilde anlamları bulunduğu görülmektedir.

“Benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena; Bir toplumda saygın ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekonomi, siyaset, askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan kişi veya grup” (Tdk, 2020). Film ad itibarıyla kendi kimliğini “seçkin” veya “seçilmiş” gibi kapsamlarda gören politik veya idari olarak etkin vasıflara sahip ve çeşitli gruplar etrafında kümelenmiş bir grup insanı anlatacağını da göstermektedir.

Film, biri Müslüman olmak üzere üç gencin okullarının dayanıksızlıktan yıkılması neticesinde inşaat firmasının burs vermesiyle “Las Encinas” adıyla anılan seçkin iş insanlarının çocuklarının okuduğu okulda eğitime devam etmeleriyle başlamaktadır. Varlık sahibi ve seçkin ailelerin çocuklarının oluşturduğu çeşitli gruplar etrafında kümelenmiş öğrenciler genel itibarıyla hem fiziken hem de zihinsel olarak eğitime açık bir görünüş sergileyememektedirler. Sosyalleşme faktörünün başat olarak konumlandırıldığı, fiziksel tatminkarlığın ve buna istinaden günlük olarak yaşanacak fantezilerin ön plana çık-

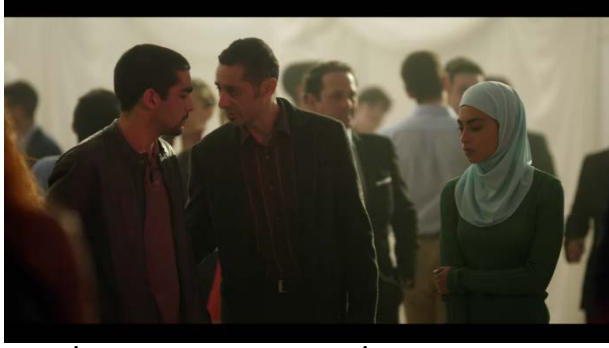

tığı, popülaritenin el üstünde tutulduğu bir ortamda “okul” mekan bağlamında anlamından çok uzak bir işleve sahiptir. Anlamlar dünyasında eğitim mecrası bağlamında görülebilecek okul, film dünyasında işlevsizleştirilerek zengin ve ergen özelliklerini bir arada barındıranların ütöpik dünyalarını besleyen bir yakın çağ ikonu olarak standartlaştırılmıştır. Yakın çağ ikonu olarak okul ergen kitlenin sosyalleşebilmelerini sağlayacak, onları eğlendirecek ve fantezilerini doyurma kapsamında kalması gereken bir yerde konumlandırılacaktır. Sosyal etkileşimin ve toplumun yapı taşı olan aile kurumu filmde dışlanarak yerine anlam aşınmasına uğratılarak sunulmuş bir “okul” öne çıkartılmıştır. Toplumsal düzenin ve bilgeliğin olağan akışını devam ettirecek temele sahip olan eğitim kurumları yakın çağda toplumsal fonksiyonizmni kaybetme zorunluluğu içerisinde kalmış, eğitime dair içeriği boşaltılarak yalnızca şatafatlı görünüme sahip olarak fiziki varlığını sürdürebilir bir değerle sunulmuştur. Zorunluluk temelinde fiziki olarak iyi bir yerleşkeye sahip ve dijital donanımları bünyesine kazandırabilmiş “Las Encinas” görünürde iyi bir eğitim vaadi sunmasına rağmen gerçekte gençlerin jargonunu sahiplenmiş, onlara eğlendirici ve geleneksel eğitim anlayışından çok ötesini karakterize etmiş ve aslında gençlerin idealleştirdiği ütöpik dünyalarına erişebilecekleri yegane mecra konumundadır.

Varlıklı ailelerin çocuklarının ön planda olduğu, çarpık ilişkilerle bezenmiş ve Batı modernist yaşamının hiç kanaatkâr olmayan doyumsuz karakterleriyle çevrelenmiş bir ortamda ülkeye sonradan gelen mültecilerinde yapacağı tek şey ya bu çevreye uyum sağlamak ya da tecrit olma yaptırımına maruz kalmaktır. Genç yaşlarda tecrit olmayı göze alamayan ve bunun için varlıklı ailelerin çocuklarının kurduğu eğlence uzantılı cemiyetlere kardeşiyle birlikte dahil olan Filistinli Nadya karakterinin Müslüman ve muhafazakar sınırları, mülteci olan orijinleri kısmen kaybetmiş görünümleri zengin eğlence grup üyeleri tarafından her yöne çekilebilecek niteliktedir. İrkçi söylemlerin bazı söz kalıplarıyla dizi filmin tüm bölümlerine serpiştirildiği, Müslüman ve muhafazakar kimlikler üzerinden yapılan ırkçılığın ideolojik olarak da görsel dokuyla desteklenerek, estetize edilerek sunulduğu ve normalleştirildiği görülmektedir.

İmaj 1. Nadya Karakterinin İkinci Planda Kalması

İmaj 2. Nadya Karakterinin İkinci Planda Kalması

Nadya karakterinin filmdeki yansıtılma şekillerine bakıldığında öncelikle, ailesine ve geleneksel yaşam değerlerine bağlı, muhafazakar, dini yönden İslam'ın kurallarına uyum sağlamaya çalışan bir portrede sunulmuştur. Bunların yanı sıra eğitim yönünden okulda derece yaparak hedeflerine ulaşmaya meyilli ve hırslı öğrenci görünümündedir. Ailesinin istek ve emirlerine riayet eden, sınırlarını belirlemiş ve bu sınırların dışına çıkma lüksüne sahip olmayan karakterdir. Sinematografik olarak karakterin kadrajlamasına dikkat edildiğinde ise genellikle ailevi diyaloglarda yönetmen tarafından ikincil planda kalmasının vurgulanması amacıyla flu veya kadrajın sağında, çerçevenin dış tarafına yakın biçimlerde sunulmuştur. Bu teknikle verilmek istenen, ideolojik kod ve sosyokültürel bağlamda vurgusu yapılan şey, diğer İspanyol "özgür" ailelerin çocuklarının aksine bir mülteci ve Müslüman olan Nadya'nın özgürlüğünün ailesi tarafından baskı altına alındığı, sıkışık bir hayat düzleminde zevklerinden mahrum kalabilecek kadar sınırlandırıldığıdır.

Böyle bir yaşam alanında Nadya, çizginin dışına yakın olmakla birlikte çizgi dışına çıktığında yaptırma maruz kalabilecek bir çerçevede betimlenmiştir.

İmaj 3. Christian Karakterinin İrkçi Söylemi

İmaj 4. Christian Karakterinin İrkçi Söylemi

Christian Karakterinin 1. Söylemi:

- Merhaba güzelim
- Şey. Pardon.
- Öyle dedim diye intihar bombacısı olma...

Christian Karakterinin 2. Söylemi:

- Şimdiden bomba koymayı mı düşünüyorsun?

Nadya, Christian karakteriyle birlikte Las Encinas okuluna eğitime ilk başlama gününde tanışma fırsatı yakalamışlardır. Nadya'nın sosyokültürel bağlamda kendi Müslüman ve Arap kimliğini temsil eden bir simge olarak

algılanabilecek "hijab" başörtüsü taktığı görülmektedir. Bu durumda dışarıdan kimliğinin ve hassasiyetlerinin rahatlıkla algılanabileceği açıktır. Bu konuda olan Nadya'ya bulunduğu ülkenin genel ideolojik kodlarına sahip çeşitli uzantıların ırkçı söylemlerde bulunma, onu dışlama ve hatta zor kullanma gibi davranışlar sergileyebilmesi olası bir durum olarak görünmektedir. Tüm bunlara rağmen okulda ilk etapta dini inancına ait geleneksel başörtüsü takan Nadya Christian tarafından ırkçı söylemlere maruz kalmıştır. Christian'ın ürettiği söylem iki sahnede de "intihar bombacısı" sıfatıdır. Bir batılı tarafından Müslüman ve/veya Arap kimliğiyle bağdaştırılabilecek sıfatlardan birisi "intihar bombacısı" olmaktadır. Sosyokültürel bağlamda Batıdaki bir ülkede başörtüsü takanlar için oluşacak ilk algı onların intihar eylemleri düzenleme kapasitesine sahip birer "bombacı" olmaları durumudur. Birinci ırkçı söylemden sonra yine Christian karakterinin filmin başka bir sahnesinde ürettiği ikinci ırkçı söylem de birincisinin uzantısı durumundadır. İkinci sahnede zorunlu olarak milli ve manevi unsuru olan hijabını çıkararak Nadya yine de Christian karakteri tarafından ırkçı söylemlere maruz kalmaktan kurtulamamaktadır. İrkçı söylemlerin bu aşamada kimliğe yapışan bir yapısının olduğu da ortaya çıkmıştır ve ısrarla ırkçı sıfatlar Nadya karakterine yapıştırılmaktadır.

Sinematografik açıdan incelendiğinde ise yönetmenin bu söylemlerin olduğu sahnelerde Nadya'yı çerçevenin altın oransal bölümlerinde tutmak yerine sahnenin sağ tarafında ya da sol tarafında önemsiz alanlarda tutmaktadır. Bu görsel düzenlemedeki unsurla birlikte aslında ırkçı söylem normalleştirilmiştir. Bulunulan ülkede, toplum arasında her zaman konuşulan ve normal olan söylemdir, bunun için kimsenin itiraz etmesine gerek görülmemektedir.

İmaj 5. "Hijab" Nedeniyle Ötekileştirilen Nadya

İmaj 6. "Hijab" Nedeniyle Ötekileştirilen Nadya

Azucena Karakterinin Söylemi:

- Daha önce kimse başörtüsünden bahsetmemiști, Şimdi nereden çıktı? (Nadya)
- Kurallarımız gereği aksesuara izin yok. (Azucena)
- Türbanım aksesuar değil. Hem herkes aksesuar takıyor. Pahalı çantalar, altın saatler. (Nadya)
- Onlar süs amaçlı, bir anlama gelmiyorlar.(Azucena)
- Geliyorlar, çok anlama geliyorlar: Senden daha çok param, senden daha tarzım senden daha iyiyim...(Nadya)
- Nadya seni gerçekten anlıyoruz ama biz...(Martin)
- Beni gerçekten anlasaydınız, kültürümden ya da dinimden vazgeçmemi istemezsiniz. (Nadya)
- Nadya bunu düşün, karar senin ama yarında bu şekilde takıp gelersen, seni atmaktan başka çaremiz kalmaz. (Azucena)

Nadya karakteri kolejde "hijab" olarak adlandırılan, Arap coğrafyasında ve Filistin'de yoğun şekilde kullanılan geleneksel başörtüsünü takmaktadır. Dini inancını ve kültürel kodlarını yansıtan "hijab" içselleştirdiği değerlerinin sosyokültürel alanda dışı vurumu olmaktadır. Büyük çoğunluğu Hristiyan olan bir ülkede ve özellikle seçkin iş insanlarının çocuklarının eğitim gördüğü büyük bir kurumda bu simge rahatsızlık yaratmaktadır. Sosyokültürel bağlamda, aşırı eğlencenin, madde kullanımının, serbest şekilde yaşanan cinsel deneyimlerin ve çarpık ilişkilerin karşısında kendi kimliğini konumlandıran Nadya ve onun geleneksel başörtüsü sistemin ideolojik kodlarına karşıdır. Dolayısıyla ülkenin ideolojik algılayış yapısının uzantısı okul yöneticisi Azucena karakteri için de başörtüsü bir dinsel ve/veya ırksal simgedir ve sistem açısından tehdit oluşturmaktadır. Azucena'nın ırkçı bağlamdaki söyleminin temelini atan ötekileştirme söyleminin köklerine bakıldığında Avrupa'nın ideolojik yapısı öne çıkmaktadır. Avrupa'nın ideolojik kodlarına göre başörtüsü kendi kültürler kodlarının karşısında duran, kaygı verici ve militarist bir simge olarak tasarlanmıştır. Bu Avrupa ideolojisinin arketip köklerinde ise sömürgeci tahakkümün yansımaları görülmektedir. "Baş örtüsü, İslam militanlığındaki 'endişe verici' yükseliş iddialarını desteklemek için görsel bir ipucu görevi görüyor. Dünyadaki Müslüman kadınların böylesine bozulmuş bir imajı işgal etmeleri için zemin, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda, Avrupalı sömürgecilerin yönettikleri ve yer aldığı yerli kültürleri yıkmak ve yok etmek için 'öteki' kadını özgürleştirmeye takıntılı hale geldiklerinde atılmıştır (Spencer, 2006, s. 126). Sinematografik unsurların da ırkçı söylem kodlarını destekler bir yapıda kurulduğu görülmektedir. Sahnenin ilk planında eğitim kurumunun yöneticisi Azucena karakteri çerçevenin altın oransal bölünmesinde önemli değer atfedilecek bir figürde çerçevelenmiştir. Ayrıca bu sahnenin son planında, kendinden önceki planları destekleyecek biçimde Azucena ve Martin karakterleri kadrajın önünde ve arkasında konumlandırılmışlardır. İki otorite arasında sıkışık biçimde kalan karakter ise etnik ve dinsel ayrımcılığa uğrayan Nadya'dır. İdeolojik baskı aracı ve ülkedeki otoritenin uzantısı Azucena ve Martin'in söylemsel baskısı, sinematografik araçlarla ve sahne konumlandırılmasıyla da sağlamlaştırılmıştır.

Başında örtü varken
pek düşünemezsin ki canım.

İmaj 7. Lu Karakterinin İrkçi Söylemleri

Yoksa doğuştan mı ırkçısın?

İmaj 8. Lu Karakterinin İrkçi Söylemleri

Lu Karakterinin Söylemi:

- Bu ortam ancak alkolle çekilir, buyur. (Lu)
- Teşekkür ederim, ben içmiyorum. (Nadya)
- Gecen zor geçecek desene. (Lu)
- Yakında çıkarım. (Nadya)
- Hepimizi çoktan yargılamışken, neden bize bir şans tanıyasın değil mi? (Lu)
- Batı hakkında nefret ettiğin ne varsa hepsi burada değil mi? Tüm o günahkar dejenerasyon. (Lu)
- Ben yargılıyordum hani? Görüyorum ki ne düşündüğüme karar vermişsin. (Nadya)
- Başında o örtü varken pek düşünemezsin ki canım. (Lu)
- Konu şampanya içmek istememem mi? Yoksa doğuştan mı ırkçısın? (Nadya)

-...Sana bir tavsiye canım, her şey için zaman vardır, mesela bana bak çocuklarla çıkıyorum, eğleniyorum. (Lu)

Nadya, sınıf arkadaşlarının davetine istinaden onların düzenlediği partiye geleneksel tarzdaki başörtüsünü takarak gelmiştir. Toplumsal ortamdan uzak kalmamak adına yorumlanabilecek bu davranış ayrıca Nadya'nın görünen geleneksel ve dinine bağlı kimliğini koşulsuz olarak tanıtmaya ve bir özne olarak var olabilme mücadelesinin de sessiz bir tezahürüdür. Sınıf arkadaşı Lu karakterinin partide Nadya'nın yanına gelerek onun öteki kimliğini reddetmesine yönelik tahakküm edici, tek tipleştirici ve ırkçı söylemlerde bulunduğu görülmektedir. Bu çerçevede Lu'nun sosyokültürel bağlamda ve özgürlük çatısı altında dayattığı davranış kalıpları "içki içmek, erkeklerle takılmak, eğlenmek" şeklinde olmaktadır. Bu davranış kalıplarının sosyal mecra pratiğe dökülmemesi ve başörtüsü takılması Avrupa'nın değerlerine terstir. Avrupai değerler çatısı altında "sosyal uyum-sosyal entegrasyon" süreçlerinin sağlıklı işlemesi ve sosyal çevreye uyum sağlanmasının en önemli koşulu doğuştan getirilen milli ve dini kimliğin reddedilerek yerine Avrupai tarzda yaşam kalıplarını ve ideolojiyi benimseyen bir kimliğin kazanılmasıdır.

Yönetmenin filmde Avrupa'daki arketipsel yaşam kalıplarını ideolojik olarak sanatsal imajlarla yeniden üretme arzusu bu sahnede de pekiştirilmiştir. Lu karakterinin Nadya'ya Avrupai değerleri dikte ederken kullandığı ırkçı söylemlere sinematografik öğelerle de destek verildiği göze çarpmaktadır. Lu karakteri konuşurken, çerçeveye alındığında yüzü ışık kaynaklarına dönük durumda ve daha iyi aydınlatılmış şekillerde vurgulanırken Nadya ise hafif ters ışıkta yüzüne daha az ışık kaynağının düştüğü bir pozisyonda daha karanlık gösterilmiştir. Ayrıca Lu Nadya'yı dinlerken yan profilden yüzü görülecek şekilde gösterilirken, Nadya Lu'yu dinlerken ise başörtüsünün tamamıyla kafasını kapattığı, tam arka profilden gösterilmiştir. Böylece asıl özne ve karar verici merci, ülkenin ırkçı söylemler üretebilen ve sözde değerlerini koruyabilen kesimleridir, ötekilerin ve farklı dine mensupların özneliği işlevsizleştirilerek yıkıma uğratılmıştır. Bu doğrultuda Müslüman bir mülteci ırkçı söylemlere maruz kalmayı hak eder pozisyonda, sinematografik öğelerle desteklenmiştir.

İmaj 9. Nadya'nın Değişime Uğraması

İmaj 10. Nadya'nın Değişime Uğraması

Elite filminin ilerleyen bölümlerinde kültürel ve manevi değerlerinden ödün vermemeye çalışan, bir yandan da kendini sosyal ortamlardaki eğlence aktivitelerine katılarak da olsa varlığının tanınmasını arzulayan Nadya kültürel değer orijininin kısmen çıkmış biri olarak figüre edilmiştir. Eğlence ortamında kazara içmiş olduğu içki aslında bizlere, Avrupa'nın ideolojik sisteminde ne yaparsa yapsın farklı değerlere sahip bir mülteci çocuğunun hiçbir koşulda genel ideolojik değer kodlarına karşı gelemeyeceğini ve onların pasif bir nesne olduklarını dikte etmektedir. Bu durumda asıl benimsenmesi gereken şey, Avrupai değerlerin ideolojisiyle, eğlencesiyle, yaşam tarzıyla birlikte bütüncül bir şekilde benimsenmesidir.

Sahnenin başında eğik bir kadrajla, başı dönmüş ve mutsuz yüz ifadesiyle gösterilen Nadya kadrajın normalleşmesiyle birlikte yüz ifadesi çok mutlu bir şekilde dönüşüme uğramıştır. Sinematografik araçların da seferber edildiği

bu sahnede, başlarda biraz direnç göstererek ideolojik kodlara karşı gelen Nadya artık Batı'nın ideolojik özgürlük uzantısı olan eğlence kültürüne sahip bir bireyi haline gelmiştir. Sosyokültürel anlamda da entegrasyonunu sağlamış ve normalleşen kadraj aslında onu da normalleştirmiştir. Daha önce Nadya'nın tercih ettiği değerler ve içselleştiremediği sosyal etkileşimi Batı için bir eğridir ve bu sahnede düz bir hale getirilerek mutlu kılınmıştır. İrkçi söylemlerden sonra böyle bir sahnenin çekilmesi ırkçı ideolojik kodları idealleştirme mahiyetinde olmaktadır.

Sonuç

Toplumda üretilen söylem biçimleri bize ideoloji, güç unsurları, tahakküm, sosyal konumlandırma gibi alanlarla ilgili çeşitli fikirler verebilmede önemli bir inceleme alanıdır. Bu inceleme alanı yalnızca metinsel düzlemdeki söylemlerden ibaret olmamakla birlikte aynı zamanda toplumun gerçekliğini kısmen de olsa gösterebilme yeteneğine sahip sinema sanatı içinde inceleme alanı oluşturmaktadır. Çok boyutlu toplumsal söylem kodlarının, ideolojik bir perspektifle yansıtılabildiği film dünyası konumu itibarıyla bu ideolojik kodları estetize ederek sunabilme kabiliyetine sahiptir.

Tipki metinlerde bulunan ideolojik kodları, güç ilişkilerini ve sosyokültürel bağlamı eleştirel bir bakış açısıyla ortaya çıkarabilmek için kullanılacak bir yöntem olan eleştirel söylem analizi, film dünyasının içerisinde üretilen söylem kodlarını da çözümlenebilecek bir yol olabilmektedir. Fakat yalnızca eleştirel söylem analiziyle sinematik evrende üretilen kodları açıklamak mümkün olmayabilmektedir. Bu hususta söylem kodlarının köklerine inebilmek amacıyla aynı zamanda sinematografik çözümleme perspektifinden söylemsel kodlara bakmak yararlı olacaktır.

Eleştirel söylem analizinin önemli bir parçası da etnisiteye dayalı ayrımcılık yani ırkçılıktır. İrkçılığın yakın çağda özellikle batı toplumlarında yükselmesine rağmen çeşitli ideolojik argümanlarla ve sanatın farklı alanlarında normalleştirilerek sunulduğu görülmektedir. İrkçi söylemleri sinematografik unsurlarla destekleyerek normalleştiren sanat alanı sinema olmaktadır. Hızla akan imajlar ve söylemler içerisinde oldukça zengin bir kod üretme kapasitesine sahip olan filmler, söylemi yönetmenin çerçevesini çizdiği dolayimsal bir düzende, estetik algılara hitap edecek şekilde cazipleştirirler. Filmlerde ideo-

loji çerçevesinde sunulan ırkçı kodların da özellikle avrupalı bakış açısıyla izleyiciye rahatsızlık vermeden gösterilmesi mümkün kılınmaktadır. Hassasiyetle hazırlanan ideolojik ve sosyokültürel kodların çözümlenmesini de aynı hassasiyetle, Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesinin "çok boyutlu söylem" modeliyle, yani söylemin üretim sürecini ve yorum sürecini sosyokültürel bağlamda (durumsal, kurumsal, sosyal) irdeleyerek söylemsel kodları açıklamak mümkün olmaktadır. Aynı zamanda ışık, çerçeveleme, renk gibi sinematografik öğeleri de işin içine alarak sonuca gidilebilmektedir. Bu doğrultuda Netflix'te yer alan Elite dizi filmi kapsamında, Nadya karakteri üzerinden irdelenen ırkçı söylemlerle birlikte aslında insanları cezbeden ve avrupalı arzu olarak nitelenen değerlerin de altyapısında nefret ve normatif bağlamlarda bir etnosentrizm olduğu göze çarpmaktadır. Bu ırkçı ve ideolojik uzantıların idealize edildiği yer ise dijital platformlarda yer alan filmlerdir.

Sinema dünyasının çok katmanlı anlam oluşturma potansiyeli ve bu minvalde kullandığı sosyokültürel kodlar filmlerde ışık, renklendirme, ve çeşitli ölçeklendirme biçimleriyle de estetize edilerek bilinçlere sunulur. Normal hayatta heterojen olarak kendi içlerinde bile birbirlerinden ayrı vasıflarda olan göçmenler ve yabancılar, filmsel dünyada homojenleştirilerek sunulmakta ayrıca zihinlerde negatif stereotip algıları oluşturulmaktadır.

Farklı yerlerden gelen ve/veya farklı dinlere mensup karakterlerin Netflix platformundaki Batı orijinli sinema yapımlarında bulunan bazı filmlerde ötekileştirilerek sunulduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca bu karakterlerin etnosantrik bakışlarla öznelliklerinin tahrip edildiği veya tamamen nesneleştirilen bir konumda pasifize edildikleri ortaya çıkmaktadır.

Dünya çapındaki ülkeler holokost soykırımından beri ırkçılık veya nefret söylemi gibi unsurları sinema filmlerinde veya çeşitli görsel araçlarla alenen kullanamamaktadırlar (Jodar & Maria, 2018). Bu nedenle bu tür öğeler çeşitli sinematik metaforlarla ve sinematografik anlam dünyasıyla mevcut ülkelerin ürettiği filmlerin anlatım kodlarına eklenerek sunulmaktadır. Sinematografik araçlarla söylem düzlemini arkasına alan sunuş biçimi bunlardan biri olarak görülebilmektedir. Böylece ideolojik anlam evreninde ırkçılık bağlamında mevcut toplumsal yapının sürekliliği sağlanmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Critical Discourse Analysis of 'Elite' TV Series in the
Context of Racism**

*

Mustafa Oğuz Yeğin
Niğde Ömer Halisdemir University

Cinema is at least as effective and powerful as other media tools in terms of imposing its ideology and consciousness on the masses and changing and transforming them. Films highlight the effectiveness of discourse in terms of producing and developing meaning, and using this various possibilities of camera angles, sound, montage and effects, they include us in an attractive artistic atmosphere that has the effective use of visual rhetoric and is a unique world of imagination.

Ryan and Kellner (2010, p. 34-35), the world of film; social arguments, social structure connection representations and relations are encoded as a form of encryption. Thus, it becomes possible for films to encode the discourses of social life in various ways and convey them to the audience through cinematic figures. Cinema is an artistic activity that contributes to the production of people living in society, rather than signs isolated from society. As a result of all these, it is the whole of images that enables the transmission of different discursive levels in society. In addition, in terms of the analysis of the discourse, considering that the general representations of society are reflected in the cinema, it is argued that analyzes should be made by establishing the relationship between this and the working order of the society. From all these points of view, one of the ways to analyze the main meaning in movies is discourse analysis.

"Critical Discourse Analysis" is necessary to explain the discourse codes that are ideologically embedded in Cinema Films in various ways. This method was preferred in order to analyze the ideological connections and power relations of the discourse specifically for the Elite TV series. The discursive analysis of Nadya Character's experiences during her first enrollment in Spanish school is based on the first five episodes in which the character's adaptation to the school is in the context of "racist discourse". In the study, Fairclough's "Critical Discourse Analysis" method was used to analyze the

racist discursive codes in the film, and "Cinematographic Analysis" method was used to show which cinematic technical details the ideology was presented in the film.

Film art is an art made using a camera and many cinema techniques. But films tend to show the director's "ideal ideology" in the society he grew up in and within himself, rather than showing the "reality" in the society as it is. "From the moment we start shooting a movie, from the very first shot, we are faced with the obligation to reproduce things not as they really are, but as they are filtered by ideology. This includes every stage in the production process: subjects, styles, forms, meanings, narrative traditions; all of these emphasize the general ideological discourse. Film is an ideology that presents itself, speaks to itself, and learns itself "(Comolli & Narboni, 1976, p. 25).

According to Fairclough, in many previous studies in the context of ideology, how the relations of domination and loyalty to power work have been questioned frequently. In addition, various inquiries have been made regarding the role of ideology in the relations between ethnic groups in social relations. Although there is no deterministic situation about the functioning of ideology, criticism of ideology is a field of struggle for various social groups and ethnic structures. CDA and hence "critical language awareness" is positioned as an important way of ideological criticism (Fairclough, 1995, p. 17-18).

Fairclough expresses the three-dimensional understanding of discourse and the three-dimensional Critical Discourse Analysis method he has created in this context as follows: text interpretation), (iii) sociocultural practice "(2013, p. 151). In this method, the linguistic definition of the language text (productive and interpretive) includes the interpretation of the relationship between discursive processes and the text, and the explanation of the relationship between discursive processes and social processes (Fairclough, 2013, p. 152). While analyzing the discourses in the films, it is possible to reach important clues about the relations of the linguistic text in the social context.

Discourses based on heterogeneous and complex social relations enable us to reach existing sociocultural and ideological codes (Fairclough, 2013, pp.151-153). In addition to the image, the dialogues of characters and types also take a large place in film art. For this reason, it would not be wrong to consider movies as rich visual and textual resources. Therefore, it is possible that we can critically conduct "texts" and "sociocultural" discourse practices

that Fairclough mentions in his discourse analysis, in the context of various films, on an analytical level, based on the dialogues in the Film World.

It is the aim of this study to show how the codes of "racist discourse" actively produced in the society are supported by films as well, with the critical discourse analysis that Fairclough guided by taking the sociocultural context and multidimensional interpretation process as the basis of the "Elite" series movie. The analysis of ideological and racist codes in the films is not only content with using critical discourse analysis, but also the cinematographic analysis method was added to the study to show how cinematic codes support these racist discourses.

Kaynakça / References

- Adorno, T. W. (2007). *Kültür endüstrisi kültür yönetimi*. (N. Ülner, M. Tüzel, & E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Blanco, J. M., ve Ortega, T. (2018). Fears and prejudices of a nation. The figure of black in the recent history of Spain through the cinema (1959-2002). *Historia Social*, 131-148.
- Blanco, M., ve Lopez, T. (2017). The figure of a black through the big screen. The entry of Spain into the European Union as the turning point. *Historia y comunicacion social*, 567-583.
- Bordwell, D., ve Thompson, K. (2008). *Film art: An introduction*. New York: The McGraw-Hili Companies Inc.
- Bulmer, M., ve Solomos, J. (1999). *Racism*. New York: United States by Oxford University Press Inc.
- Charles, E., ve Wilson, J. (2005). *Race and racism in literature*. London: Exploring Social Issues Through Literature Greenwood Press.
- Comolli, J., ve Narboni, J. (1976). *Cinema/Ideology/criticism, movies and methods*, Berkeley: University of California Press. (B. Nichols, Dü.) Berkeley: University of California Press.
- Çoruk, A. Ş. (2007). Oryantalizm üzerine notlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 204-216.
- Dedeoğlu, G. (2013). Medya ve iletişim çalışmalarında Teun A. Van Dijk'in yaklaşımı. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 38-58.
- Dijk, T. A. (1991). *Racism and the press*. London: Routledge.
- Diken, B., ve Laustsen, C. B. (2011). *Filmlerle Sosyoloji*. İstanbul: Metis.
- Durna, T., ve Kubilay, Ç. (2010). Söylem kuramları ve eleştirel söylem çözümlenmeleri. T. Durna içinde, *Medyadan Söylemler içinde* (s. 47-83). İstanbul: Libra Yayıncılık.

- Fairclough, N. (1993). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press in Association with Blackwell Publishing.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. New York: Published in the United States of America by Longman.
- Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis*. New York: Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group.
- Fekete, L. (2009). *A suitable enemy: Racism, migration and Islamophobia in Europe*. London: Pluto Press .
- Foucault, M. (2003). *İktidarın gözü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Frampton, D. (2013). *Filmozofi*. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Goncalves, M. (2016). *Transnational orientalisms in contemporary Spanish and Latin American Cinema*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- İmdb Corporation. (2020, Haziran 20). *İmdb* https://www.imdb.com/title/tt7134908/full-credits?ref=ttrel_q1_1 adresinden alındı
- Jodar, L., ve Maria, A. (2018). Neo-racism and its manifestation in the cinema. *Publicaciones Didacticas*, 35-41.
- Jung, J. (1980). *The archetypes and the collective unconscious*. New Jersey: Princeton University Press At Princeton.
- Özer, Ö. (2009). *Eleştirel haber çözümlemeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Plothe, T., ve Buck, A. (2019). *Netflix at the Nexus content, practice, and production in the age of streaming television*. New York: Peter Lang Publishing .
- Pramaggiore, M. (2008). *Tom Wallis Film, A critical introduction*. Boston: Pearson Publishing Company.
- Ramberg, I. (2004). Islamophobia and its consequences on Young People. Islamophobia in Europe: from the Christian anti-Muslim prejudice to a modern form of racism. Mr Vincent Geisser. Budapest: Published by the Directorate of Youth and Sport. G. Vincent içinde, *Islamophobia in Europe: from the Christian anti-Muslim prejudice to a modern form of racism* içinde (s. 36-46). Budapest.
- Ranciere, J. (2010). *Özgürleşen seyirci*. (E. B. Şaman, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Ryan, M., ve Kellner, D. (2010). *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood sinemasının ideolojisi ve politikası*. (E. Özsayar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ryan, M., ve Lenos, M. (2014). *Film çözümlemesine giriş: Anlatı sinemasında teknik ve anlam*. (E. S. Onat, Çev.) Ankara: De Ki Yayınları.
- Scollon, R. (2001). Action and Text: Towards an integrated understanding of the place of text in social (Inter)action. R. Wodak, e M. Meyer, *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde (s. 140-168). London: Sage.

- Spencer, S. (2006). *Race And ethnicity: culture, identity and representation*, Abindgdon. Abindgdon: Routledge is an Imprint of the Taylor & Francis Group.
- TDK. (2020, Haziran 28). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Wayne, M. (2011). *Sinemayı anlamak, marksist perspektifler*. (E. Yılmaz, Çev.) Ankara: De Ki Yayınları.
- Webtekno. (2021, Ocak 2). *Netflix Nedir? Televizyondan Netflix Nasıl İzlenir?*: <https://www.webtekno.com/netflix-nedir-televiyondan-nasil-izlenir-h87660.html> adresinden alındı
- Wodak, R., ve Meyer, M. (2009). *Critical discourse analysis: History, agenda, theory, and methodology*. Los Angeles: Sage Publications.
- Yaylagül, L. (2004). 1960-1970 dönemi Türk Sinemasında düşünce akımları. F. Dalay, & A. Gürata, *Sinemada Anlatı ve Türler* içinde (s. 232). Ankara: Vadi Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yeğin, M. O. (2021). Irkçılık bağlamında 'Elite' dizi filminin eleştirel söylem analizi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1487-1521. DOI: 10.26466/opus.816234

Öğretmen Adaylarının Yirmibirinci Yüzyıl Öğrenme Yaşantılarına Uygun Olarak Yetiştirilmesine İlişkin Öneriler

DOI: 10.26466/opus.811580

*

Özge Can Aran *

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: ozgecan06@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3229-4325](https://orcid.org/0000-0003-3229-4325)

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenme yaşantılarına uygun olarak yetiştirilmesine ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Araştırma kapsamında Harvard Üniversitesi Eğitim Fakültesinin "Proje Sıfır Sınıfı" (Project Zero Classroom) isimli kursuna katılım sağlanmış ve bu proje grubunun öğrenme yaşantılarını geliştirici çalışmaları hakkında bilgi edinilmiştir. Proje grubunun araştırmacının katıldığı kurs programı, 21. yüzyılda etkili ve güçlü öğrenme yaşantılarının oluşturulmasına, genç bireyleri tahmin etmesi oldukça güç olan geleceğe en iyi şekilde hazırlamaya ve onları öğrenmeye adanmış hale getirme yollarına ilişkin bilgileri katılımcılara kazandırmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda bu kursta, öğrencilerin ve öğretmenlerin yaratıcı düşünme ve problem çözme becerileri nasıl desteklenir?, öğrenme nedir ve nasıl geliştirilir?, öğrenci ve öğretmenlerin öğrenmesinde değerlendirmenin rolü nedir? gibi soruların cevaplanması amaçlanmıştır. Nitel Yöntem kullanılan bu araştırmada, araştırmacı öncelikle doküman incelemesi yoluyla 21. Yüzyıl öğrenme yaşantılarını tanımlamış, daha sonra bu tanımlamalardan yola çıkarak öğretmen yetiştirme programlarında zorunlu bir ders olan öğretim ilke ve yöntemleri dersi öğretim programının içeriğinin güncellenmesine ilişkin önerilerde bulunmuştur. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak verilen öneriler doğrultusunda güncellenen öğretim programının öğretmen adaylarının daha nitelikli olarak yetiştirilmesine katkı getireceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: öğretmen yetiştirme, öğretim ilke ve yöntemleri dersi, proje sıfır, 21. Yüzyıl

Recommendations for Educating Prospective Teachers in accordance with Learning Experiences of Twenty-First Century

*

Abstract

The aim of this study is to make recommendations about educating prospective teachers in accordance with learning experiences of 21st century. In this research, Project Zero Classroom Harvard University Graduate School of Education was participated and the information about the Project Zero's studies which improve learning experiences was gotten. The program of the course to which researcher participated aims to obtain information for the participants about the efficient and strong learning experiences in 21st century and the ways that prepare youngsters very well for the future which is not easily estimated and make them devote to learn. In this context, this course aims to answer the questions about how the creative thinking and problem solving skills of students and educators is supported, what learning is and how it can be developed, what the role of assessment in the learning of students and teachers is. In this study, in which qualitative method was used, firstly the researcher described the learning experiences of 21st century and then made suggestions on revising the curriculum of the teaching principles and methods course one of the compulsory courses in teacher education programs through document analysis. It is considered that the revised curriculum based on the result of this research will contribute to educate the pre-service teachers as qualified.

Keywords: *teacher education, teaching principles and methods course, project zero, 21st century*

Giriş

Öğrencilere gerekli davranışların nitelikli bir şekilde kazandırılmasında öğretim hizmetinin önemi büyüktür (Özçelik, 2010). Öğretim hizmetinin nitelikli şekilde sunulmasını sağlayacak kişiler ise öğretmenlerdir. Bu kapsamda, 1848’den beri “öğretmenlik mesleği” kazandırmayı amaçlayan öğretmen yetiştirme programlarında en fazla titizlik gösterilen husus öğretmenlik meslek bilgisi dersleridir (Küçükahmet, 2007). Öğretmenlik meslek bilgisi derslerinden birisi olan öğretim ilke ve yöntemleri dersi, öğretmen adaylarına öğrenmeye etkili şekilde kılavuzluk etme diğer bir ifade ile öğretimi planlama ve uygulama konusunda yol gösterici bir derstir. Bu nedenle bu dersin öğretim hizmetinin niteliğinin etkili olması beklenir. Bu nitelik birçok değişkenden etkilenmektedir. Bu değişkenler öğretim üyelerinin niteliği, öğretim hizmetinin niteliği, sınıfların fiziki koşulları vb. (Safran, 2014; Tan, 1989; Yıldırım, 2013; Yılmaz ve Altınkurt, 2011) olarak sıralanabilir. Öğretmen adaylarını yetiştirecek öğretim üyelerinin sayısı ve niteliğinin önemli değişkenlerden birisidir. Öğretim üyelerinin eğitim ve öğretim sorunlarına ait araştırmalar yapmaları, dünyada eğitimdeki gelişmelerini takip etmeleri, eğitim sistemimiz için yeni bilgi ve beceriler geliştirmeleri gerekir. Ayrıca yapılan çalışmaları ve uygulamaları bilimsel bir tutumla değerlendirerek eğitim sistemimizde yeni gelişmelere imkân hazırlamaları beklenir. Esas itibarıyla, bir eğitim sistemi devamlı araştırma ve değerlendirme isteyen önemli bir kalkınma ve gelişme gücüdür. Öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun kalabalık sınıflarda aşırı ders yükü sonucu, belirtilen bu önemli fonksiyona zaman bulamadığı belirtilmektedir (Tan, 1989). Öğretim hizmetinin niteliğini etkileyen bir diğer değişken ise öğretmen adaylarının eğitiminde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleridir. Öğretmen adayları ile yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adaylarının eğitiminde en sık kullanılan üç yöntemin soru-cevap, düz anlatım ve proje olduğu, en az kullanılan üç yöntemin ise üst bilişsel süreç becerilerini geliştirmeyi (Sönmez, 2010) amaçlayan drama, kavram haritası ve probleme dayalı öğrenme olduğu belirtilmiştir (Büyüköztürk, Akbaba Altun ve Eyidoğan, 2009). Aynı zamanda çalışmada, öğretmen adayları ölçme değerlendirme yöntemi olarak en sık çoktan seçmeli sınavları kullandıklarını belirtirken (Büyüköztürk, Akbaba Altun ve Eyidoğan, 2009), öğretmenler de geleneksel ölçme yöntemlerini kullandıklarını (Gelbal ve

Kelecioğlu, 2014) belirtmiştir. Bu duruma ek olarak öğretmen adayları eğitimin geliştirilmesi için farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasına ilişkin beklentilerini de dile getirmiştir (Büyüköztürk, Akbaba Altun ve Eyidoğan, 2009). Aynı zamanda Aksu, Çivitçi ve Duy (2008)' un yaptıkları araştırmaya göre, öğretim elemanlarının genellikle ilgi çekici etkinliklere yer vermeme, not tutturma, öğrencileri derse hazırlıklı gelmeye özendirme gibi öğretme-öğrenme sürecinde etkili olmayan uygulamalara ağırlık verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çağdaş bir toplumun gereksinim duyduğu öğretmen modelini yetiştirme konusunda başarılı olabilmeleri için bilgi aktarımı yerine, yeni yaklaşımlara uygun öğretime yer vermelerinin önemli olduğu belirtilmektedir (Karagözoğlu, 2009). Sonuç olarak, öğretmen yetiştirme programlarının ülke koşulları ve dünyadaki gelişmelere göre objektif olarak ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü öğretmen yetiştirme programları başarılı olursa, ilkö, orta, lise ve yükseköğretim programlarının da başarısının kaçınılmaz olacağı düşünülmektedir (Türkoğlu, 2009).

Avrupa eğitim sistemlerinin geliştirilmesinde ana slogan olan “Yüksek nitelikli eğitim ve öğretim için yüksek nitelikli öğretmen eğitimi” ifadesi de bunu destekler niteliktedir (Kavak, 2009). Bu nedenle gelişmiş ülkelerdeki önemli öğretim uygulamalarına ilişkin hem üniversitelerdeki akademisyenleri hem de öğretmen adaylarını bilgilendirmek önemlidir. Bu noktada akademisyenlerin farklı dünya ülkelerindeki iyi uygulamalara yönelik yaptıkları araştırma, gözlem veya etkinliklere katılımlarından elde ettikleri deneyimleri sınıf ortamında uygulamaları veya diğer akademisyenler ile paylaşmaları öğretmen adaylarının nitelikli yetişmesi konusunda yol gösterici olacaktır. Bu bağlamda, bu çalışmada araştırmacı dünyada eğitim alanındaki gelişmelere önderlik eden üniversitelerden Harvard Üniversitesi Eğitim Fakültesindeki güncel çalışmalardan birisi olan “Proje Sıfır Sınıf Ortamları” etkinliğine katılımından elde ettiği bilgiler ve alanyazından yola çıkarak öğretmen yetiştirme programlarında önemli bir ders olan öğretim ilke ve yöntemleri dersi öğretim programına ilişkin önerilerde bulunmuştur. Araştırmanın amacının daha iyi anlaşılması için, proje sıfır sınıf ortamları, öğretim ilke ve yöntemleri dersi öğretim programı ve eğitim programının öğelerine ilişkin bilgi verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Proje Sıfır Sınıf Ortamları

“Proje Sıfır” araştırma grubunun temellerinin, filozof Nelson Goodman tarafından 1967 yılında sanatta eğitimi geliştirmek amacıyla atıldığı belirtilmektedir. Goodman’ ın sanat eğitimine odaklanma nedenlerinden birisi sanat öğreniminin birçok bilişsel etkinliği içermesi olarak belirtilmiştir. 1972 yılından sonra ise çoklu zekâ ve beş zihin alanının kuramcısı Howard Gardner bu proje grubunda yönetici yardımcısı olarak görev almıştır. Proje sıfır sınıf ortamları, “Proje Sıfır” adlı proje grubunun çalışmalarından birisidir. Bu proje grubu; anlama, düşünme, yaratıcılık, disiplinler arası ve kültürler arası düşünme ve etik konularında yaklaşık 50 yıldır çalışmalar yapmaktadır. Proje grubu birçok araştırmaya imza atmış, 90 üzerinde kitap ve yüzlerce makale ve rapor yayınlamıştır. Proje grubu, ulusal ve uluslararası düzeyde, çoğunluğu okullarda, iş hayatı, müze gibi kültürel öğeler ve çevrimiçine odaklanan araştırmalara ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca bu proje grubu sempozyum, çalıştay ve yıllık yaz enstitüleri de düzenlemektedir (“About Project Zero”, 2015). Proje Sıfır Sınıf Ortamı ise proje grubunun düzenlediği yaz enstitülerinden birisidir. Bu kursta öğrenme çevreleri, öğretim materyalleri, öğrencilerin içeriği daha iyi anlamaları için destekleyici okul dışı öğrenme ortamları oluşturmak amacıyla eğitimcilere yardımcı olmak amaçlanmaktadır (“Summer Institute”, 2015). 21. Yüzyılda etkili ve güçlü öğrenme yaşantılarının oluşumuna değinilecek ve etkin katılımı destekleyen bu kursta öğrenci katılımının arttırılması, öğrenenlerin eleştirel ve yaratıcı düşüncelerinin sağlanması ve öğrenmeyi ve düşünmeyi görünür hale getirme yollarını katılımcılarının kendilerinin keşfetmeleri beklenmektedir (“Project Zero Classroom”, 2015). Bu noktada Proje Sıfır Sınıf Ortamlarındaki öğrenme yaşantılarının öğretmen adayı ve akademisyenlere özgün bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar öğretmen yetiştirme programlarını yürüten öğretim üyelerinin daha çok geleneksel öğretim yöntemlerini (Arslantaş, 2011; Büyüköztürk, Akbaba Altun ve Eyidoğan, 2009) ve değerlendirme yöntemlerini tercih ettiği (Büyüköztürk, Akbaba Altun ve Eyidoğan, 2009) yönündedir. Aynı zamanda öğretmen adayları öğretim üyelerini ölçme değerlendirme açısından yeterli görmemektedir (Arslantaş, 2011). Öğretmen adaylarının eğitim programlarının gelecekteki uygulayıcıları olduğu düşünüldüğünde, öğretim ilke ve yöntemleri gibi planlı öğretime odaklanan derslerde Proje Sıfır Öğrenme Yaşantıları gibi güncel bakış açlarına yer verilmesinin

öğretmen adaylarının nitelikli öğretmenler olarak yetiştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öğretim İlke ve Yöntemleri Dersi Öğretim Programı

Öğretim ilke ve yöntemleri dersi, almanca, fen bilgisi, bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmenliği gibi öğretmen eğitimi programlarının zorunlu derslerinden birisidir (YÖK, 2020a). Bu dersin amacı öğretimde uygun strateji, yöntem ve tekniklerin uygulanması, öğretimin planlanması ve eğitim programı kavramını açıklamaktır. Dersin sonunda öğrencilerin, öğretim ile ilgili kavramları tanımlayabilmesi, öğretim ile ilgili kavramları açıklayabilmesi, öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini kavrayabilmesi, öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini uygulayabilmesi, planlı öğretim ilkelerini kavrayabilmesi ve uygulayabilmesi beklenmektedir (“Öğretim İlke ve Yöntemleri”, 2015). Dersin içeriği ise öğretim ilke ve yöntemleriyle ilgili temel kavramlar, planlı eğitimin niteliği, planlı öğretimin ilkeleri, eğitim programlarının öğeleri ve bunlar arasındaki ilişkiler, öğretimde hedef ve amaç belirleme, öğretim-öğrenme ilkeleri, modelleri, stratejileri, yöntemleri ve teknikleri, öğretim ve öğrenmede içerik seçimi ve düzenlemesi, öğretim materyalleri; öğretimin planlanması ve öğretim planları, öğretimle ilgili kuram ve yaklaşımlar, etkili okulda öğretim, öğrenme ve öğrenmede başarı; sınıf içi öğrenmelerin değerlendirilmesi gibi konuları kapsamaktadır (“Öğretim İlke ve Yöntemleri”, 2015; YÖK, 2020b). Öğretim ilke ve yöntemleri dersi incelendiğinde bu derste öğretimin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesine odaklanıldığı açıkça görülmektedir. Bu noktada bu dersin öğretim programının Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında etkili öğretimi sağlamaya yönelik önerilen bilgilere uygun olarak güncellenmesinin öğretmen adaylarının daha nitelikli olarak yetiştirilmesine katkı getireceği düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının gelişmiş ülkelerdeki önemli öğretim uygulamalarına ilişkin bilgi sahibi olmaları onların görev yapacakları okullarda da bu uygulamalara yer vermelerini sağlayacak, böylece birçok öğrencinin anlamlı öğrenmesi gerçekleşebilecektir. Aynı zamanda bu araştırma sonuçlarının birçok akademisyen ve eğitimciye öğretimin niteliğini artırma konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada, araştırmacının ilgili alanyazın ve Proje Sıfır Sınıf Ortamların yaşadığı deneyime yönelik aldığı notlardan yola çıkarak öğretim

ilke ve yöntemleri dersi öğretim programının güncellenmesine ilişkin önerileri ortaya konulmuştur. Araştırmada iki temel probleme cevap aranmıştır:

1. Harvard Üniversitesi eğitim fakültesi Proje Sıfır Sınıflarında yer alan 21. yüzyıl öğrenme yaşantılarına ilişkin uygulamalar nelerdir?
2. Araştırmacının ilgili alanyazın ve Proje Sıfır Sınıflarında yer alan 21. yüzyıl öğrenme yaşantılarına yönelik uygulamalardan yola çıkarak, öğretim ilke ve yöntemleri dersi öğretim programının güncellenmesine ilişkin önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın verileri nitel veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Araştırma kapsamında araştırmacı 2015 yılı yaz döneminde 31 saatlik “Proje Sıfır Sınıf Ortamı” kurs programına katılmıştır. Kurs süresi içerisinde, katılımcılardan Proje Sıfır Sınıf Ortamlarındaki deneyimlerine yönelik günlük tutmaları istenmiştir. Bu noktada araştırma kapsamında incelenen veri kaynaklarından birisi araştırmacının kişisel notları ve bir diğeri kursta dağıtılan dokümanlar ve önerilen kitaplardır. Aynı zamanda araştırmacı proje sıfır sınıf ortamlarının koordinatörü ile öğrenme yaşantılarının geliştirilmesine yönelik bilgi alışverişinde bulunmuş ve koordinatörün önerdiği makaleleri derinlemesine incelemiştir. Araştırmanın diğer veri kaynaklarını ise Öğretim ilke ve yöntemleri dersine yönelik Hacettepe Üniversitesi web sayfasından Bologna bilgi paketi kapsamında elde edilen dokümanlar ve YÖK web sayfasında öğretmen yetiştirme programlarına ilişkin yer alan dokümanlar oluşturmaktadır. Araştırmada doküman incelemesinden yararlandığı için araştırma kapsamında etik kurul izni alınmamıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yararlanılan doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmacının veri kaynağı olarak kullandığı dokümanlardan bir kısmını elde ettiği kurs programı, öğrenmenin geliştirilmesine ilişkin mini kursları, Harvard Üniversitesi Eğitim Fakültesinde görevli öğretim üyelerinin sunularını ve çalışma gruplarını

içermektedir. Kurs programı içerisinde yer alan mini kurslar, yaklaşık 2,5 saatlik zaman dilimlerinde, çeşitli konularda etkin katılıma dayalı olarak bir moderator önderliğinde gerçekleşmektedir. Sunular ise; yıllardır “Proje Sıfır” ekibinde çalışan Howard Gardner gibi önemli eğitimcilerin, proje sıfır ile ilişkili konulardaki sunumlarını içermektedir. Çalışma grupları ise, sunular ile mini kurslarda öğrenilenlerin uygulamasının yapıldığı atölyelerdir. Çalışma grupları, öğrenenin bir konuyu anlayıp anlamadığının ortaya çıkarılmasına yönelik etkinlikleri içeren ve aynı zamanda mini kurs ve sunular yardımıyla öğrenilenlerin etkinlikler yoluyla paylaşıldığı, yaklaşık iki saat süren öğrenme ortamlarıdır. Bu çalışma grupları yoluyla kişiler öğrendiklerini paylaşmakta, sorular sormakta ve birbirlerine geri bildirimde bulunmaktadır. Aynı zamanda, çalışma gruplarında “Proje Sıfır” da vurgulanan fikirler ile katılımcıların çalışma alanları arasında bağlantı kurmaları da beklenmektedir. Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında mini kurs, sunu ve çalışma gruplarının (1) anlamayı sağlamak için öğretme ve değerlendirme, (2) düşünme ve öğrenmeyi görünür hale getirme, (3) sanat ile öğrenme ve (4) güncel konular ve sorunlar olmak üzere dört temel konuya odaklandıkları gözlenmiştir. Kurs programına katılanlar, kendi ilgi alanları doğrultusunda bu ana başlıklar içerisine giren etkinliklerden istediklerini seçmektedir. Araştırmacı “anlamayı sağlamak için öğretme ve değerlendirme”, “sanat ile öğrenme” ve “güncel konular ve sorunlara” ilişkin mini kurslara, “düşünme ve öğrenmeyi görünür hale getirme” ye yönelik olarak ise bir sunuya katılmıştır. Bu dört ana başlık kapsamında şekillenen kurs programının genel amacı, anlama, düşünme ve öğrenmenin geliştirilmesidir.

Aynı zamanda araştırma kapsamında Proje Sıfır Araştırma Grubu tarafından üretilen ve önerilen kitaplar da incelemiştir. Araştırmacı öğretim ilke ve yöntemleri dersini yıllardır yürüten bir akademisyen olarak proje sıfır sınıf ortamlarına, öğrenme yaşantılarını nasıl daha etkili olarak geliştirebilirim sorusundan yola çıkarak katılmıştır. Proje Sıfır Sınıf Ortamları içeriğinin web sayfasından incelediğinde, öğretim ilke ve yöntemleri dersi içeriği ile benzerlikleri olduğunu fark ettikten sonra bu araştırmayı planlamıştır. Bu kapsamda bu araştırmada Proje Sıfır Öğrenme Yaşantılarına ilişkin ulaşılan dokümanlar ile Öğretim ilke ve yöntemleri dersine yönelik Hacettepe Üniversitesi web sayfasından Bologna bilgi paketi kapsamında elde edilen dokümanlar ve YÖK web sayfasında öğretmen yetiştirme programlarına ilişkin yer alan dokümanlar birlikte analiz edilerek önerilerde bulunulmuştur.

Verilerin Analizi

Proje sıfır sınıf ortamlarında izlenen içerik ve öğretim ilke ve yöntemleri öğretim programı içeriği incelendiğinde, eğitim programının öğelerine göre içeriğin oluşturulduğu gözlenmiştir. Bu noktada araştırmanın verileri, eğitim programının öğeleri kapsamında temalaştırılarak sunulmuştur. Eğitim programları, hedef, eğitim durumları ve ölçme-değerlendirmeden oluşmaktadır (Senemoğlu, 2013; Tyler, 1969). Programın bu üç temel ögesi birbiriyle ilişki içerisindedir ve bu üç öğeden birisi hakkında alınan karar diğerlerini de etkilemektedir (Ornstein ve Hunkins 1988). Bu nedenle eğitim programları ile ilgili güncellemeler yapılırken, üç öğe arasındaki dinamik süreç bir arada incelenmelidir. Bu kapsamda araştırmacı öğretim ilke ve yöntemleri dersi öğretim programının güncellenmesine yönelik öneride bulunurken, dersin hedefleri, eğitim durumları ve değerlendirme etkinliklerine ilişkin ayrı ayrı önerilerde bulunulmuştur.

Araştırma kapsamında birincil ve ikincil kaynaklara birlikte ulaşılmıştır. Araştırmacı öğretim ilke ve yöntemlerini yıllardır yürüten bir akademisyen olarak bu derse ilişkin deneyimleri ve proje sıfır sınıf ortamlarına kendi katılımı ile birincil kaynak görevini görürken, araştırmada kullanılan kitaplar, kursta dağıtılan notlar ve web sayfalarından elde edilen dokümanlar da ikincil kaynaklardır. Bu noktada birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin birlikte değerlendirilmesinin araştırma sonuçlarının inandırıcılığını yükselteceği düşünülmektedir.

Bulgular, Tartışma ve Sonuç

Araştırma kapsamında “Proje Sıfır Sınıf Ortamları” kurs programından elde edilen verilerin, öğretmen yetiştirme programları içerisinde zorunlu derslerden birisi olan ve tüm öğretmen adaylarının aldığı öğretim ilke ve yöntemleri dersinin 21. Yüzyıl öğrenme yaşantılarına göre etkili olarak güncellenmesi açısından önemlidir. Çünkü sunulan öneriler sadece yayınlanan dokümanlar ile elde edilmemiş olup, Proje Sıfır Sınıf Ortamlarına katılım sonucunda elde edilen deneyimlere dayalı notları da içermektedir. Bu bölümde araştırmanın bulguları, birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin analizini içermektedir. Araştırmacının kurs süresince aldığı notlar ve diğer dokümanlardan elde edilen bulgular anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla birlikte sunulmuştur.

Proje Sıfır Sınıf Ortamları, alanında önder akademisyenlerin sunuları ve mini kurslarda öğrenilenlerin uygulamasının yapıldığı etkinlik gruplarıdır. Aynı zamanda bu ortamlar Proje Sıfır araştırma grubunun 21. Yüzyıl öğrenme yaşantılarına yönelik ürettikleri fikirlerin uygulandığı laboratuvarlardır. Örneğin çalışma gruplarından birisinde çoklu zeka kuramının uygulaması yapılmıştır. Bu kapsamda, çalışma grubu lideri bir şiir okumuş ve katılımcıların şiirden ne anladıklarını farklı materyaller ile anlatmaları beklenmiştir. Bu kapsamda etkinliğin yapıldığı ortama üç adet masa yerleştirilmiştir. Bu masalardan birisinde müzik aletleri, diğerinde kostüm ve aksesuarlar ve en sonuncusunda da iplik, yapıştırıcı, karton, renkli kağıtlar gibi araştırmacıların el sanatları yardımıyla anladıklarını görselleştirmeleri sağlayacak materyaller yerleştirilmiştir. Bu etkinlikte, her bir katılımcıdan şiirden anladıklarını en iyi şekilde ifade etmelerine yardımcı olacak masayı seçmeleri istenmiştir. Daha sonra her bir masadaki katılımcılar, diğer katılımcıların karşısında şiirden anladıklarını materyaller yardımıyla sunmuştur. Bu tür etkinlikler yoluyla, öğrencilerin bir konuyu anlayıp anlamadıkları ortaya çıkarılabilir. Öğretim ilke ve yöntemleri dersinde bu tür uygulamalar yoluyla, öğretmen adaylarına öğretim yöntemlerini nasıl uygulamaları gerektiği gösterilebilir.

Proje sıfır sınıf ortamlarında yapılan bir başka etkinlikte ise; çalışma grubu lideri, katılımcıların kendi alanları ile proje sıfır sınıf ortamlarında öğrendiklerini birleştirici sorular sormalarını istemiştir. Her bir katılımcı kendi alanına yönelik soruları bir kâğıda yazdıktan sonra, kâğıtlar tahtaya yapıştırılmış ve daha sonra çalışma grubundaki tüm katılımcılar birbirine benzeyen soruları gruplamışlardır. Daha sonra birbirine benzeyen soruların sahipleri bir araya gelerek, birbirlerinin soruları üzerine konuşmuş ve soruların daha iyi nasıl ifade edilebileceği üzerinde tartışmışlardır. Bu etkinlik ile “proje sıfır sınıf ortamlarının” temel fikirleri ile çalışılan disiplin arasında bağlantı kurma, grup çalışması, geri bildirimde bulunma ve diğer kişiler ile birlikte derinlemesine düşünmenin önemi vurgulanmıştır. Bu gibi etkinliklerle, öğretmen adaylarının kendi alanları ile derste öğrendikleri bilgileri işbirliğine dayalı öğrenme ortamında uygulamalarının sağlanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın verileri analiz edildiğinde, proje sıfır sınıflarındaki etkinlikler eğitim programının öğelerine (hedefler, eğitim durumları ve değerlendirme) farklı bir bakış açısı kazandırmak üzere oluşturulduğu sonucuna ula-

şılmıştır. Örneğin proje sıfır sınıflarına yeni katılacakların öncelikli olarak alması önerilen ve araştırmacının katılmış olduğu, “anlamayı sağlamak için öğretme ve değerlendirme” mini kursunda bu basamaklara belirgin şekilde vurgu yapılmıştır. Bu kursta beş temel basamaktan söz edilmektedir. Bu basamaklardan birincisi izlenecek yol diğer bir ifade ile tüm ders boyunca izlenecek “kapsamlı anlama hedefleridir”. Bu hedefler, öğrenenin en üst düzey anlamasına odaklanır. Basamakların bir diğeri ise, “konu başlıklarıdır”. Konu başlıkları üniteye odaklanılan içerik ve daha fazlasını öğrenmeye bizi motive eden başlıkları içerir. Bir diğer basamak olan “anlama hedefleri” ise, kapsamlı anlama hedeflerine ve konu başlıklarına bağlı olarak tanımlanan ünite hedefleridir. Dördüncü basamak olan “anlama performansı”, öğrenenin bir ünitenin çeşitli bölümlerinde konunun anlaşıldığını göstermesini kapsamaktadır. Son olarak “sürekli değerlendirme” ise, öğrenenin kendini ve başkasını değerlendirmesi ve öğretmenden süreç içerisinde sık sık aldığı geribildirimini içermektedir (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014). YÖK (2018b) tarafından yayımlanan öğretim ilke ve yöntemleri dersinin içeriği detaylı olarak incelendiğinde, öğretmen adaylarına öğretimi planlama basamaklarını öğretmeyi amaçladığı dikkati çekmektedir. Bu noktada, proje sıfır sınıf ortamları kurs içeriği ile öğretim ilke ve yöntemleri dersinin içeriği arasında bir paralellik göze çarpmaktadır. Her iki derste de, öğretimin planlanmasına yönelik etkinliklere vurgu yapılmaktadır. Araştırmacı bu paralellikten yola çıkarak, “proje sıfır sınıf ortamları” kursu kapsamında minikurs, sunum ve çalışma gruplarında edindiği deneyimler ve incelediği dokümanlardaki bilgileri bütünleştirerek, öğretim ilke ve yöntemleri dersi öğretim programı içeriğine güncel bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamıştır. Araştırmacı tarafından elde edilen veriler hedef, eğitim durumları/öğrenme yaşantıları ve değerlendirme basamaklarını takip ederek sunmuştur:

Hedef Yazımına Farklı Bir Bakış

Öğretim ilke ve Yöntemleri dersinde öğretmen adaylarına öğretimi planlarken nasıl bir yol izleyecekleri konusunda rehberlik edilmektedir. Bu noktada öğretmen adaylarının bir ders planının temel öğelerine ilişkin güncel bakış açılarına sahip olmalarının önemli olduğu düşünülmektedir. Planlamanın birinci basamağı hedeflerin yazılmasıdır. Araştırmacının Harvard Üniver-

site’inde katıldığı etkinliklere ilişkin izlenimleri, hedef ve hedef davranış yazımına farklı bir vurgu yapıldığı yönündedir. “Anlamayı sağlamak için öğretme” kavramı çatısı altında daha önce bahsedilen beş basamaktan (kapsamlı anlama hedefleri, konu başlıkları, anlama hedefleri, anlama performansı ve sürekli değerlendirme) ikisi hedefler başlığı altında incelenmiştir. Bu başlıklar kapsamlı anlama hedefleri ve anlama hedefleridir. Kapsamlı anlama hedefleri, öğrenenlerin ders sonunda neyi öğrenmelerinin beklendiğinin ifade edilmesidir. Bu ifadeler öğrenci dostu ve açık uçlu sorular şeklinde ifade edilebilir. Bu hedefler, Ertürk (1979)’ e göre özel hedefler olarak ifade edilmektedir. Tüm yıl ya da dönem boyunca öğrencilerin kazanması beklenen davranışları ifade etmektedir. Örneğin fen öğretmeni fen dersinde kapsamlı anlama hedefi olarak, “Kimyanın insanlar üzerindeki etkileri ve toplumsal gelişimdeki rolü nedir? ” gibi soruların cevabını arar. Anlama hedefleri ise disiplin açısından önemli kavramları, yöntemleri, amaçları veya yapıları anlama üzerine odaklanır. Bunlar ulusal standartlar, alandaki uzmanlar veya öğretmenin alandaki bilgisi yardımıyla belirlenir. Anlama hedeflerinin, davranışsal ifadeler yerine, “Öğrenciler, memelilerin hayatta kalabilmeleri için diğer türlerle nasıl bir ilişki içinde olduğuna yönelik bir anlayış geliştirecek” gibi anlama ifadelerini içerdiği belirtilmektedir. Diğer bir ifade ile anlama hedefleri, öğrenenin yapacakları yerine öğrenenin anlaması beklenen şeyler üzerine odaklandığı ifade edilmektedir. Davranışsal hedef ifadeleri ile anlama hedefleri arasındaki farklılığı gösteren ifade örnekleri Tablo 1’de sunulmuştur (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014).

Tablo 1. Davranışsal hedef ifadeleri ile anlama hedefleri arasındaki farklılığı gösteren ifade örnekleri

Davranışsal Hedefler	Anlama Hedefleri
Yağmur ormanlarında yaşayan beş hayvanı listele	Öğrenciler memelilerin hayatta kalabilmesi için diğer türlerle nasıl bir ilişki içinde olduğuna yönelik bir anlayış geliştirecek
Yağmur ormanlarının zararlı olma nedenlerini belirle	Öğrenciler sistemin denge içerisinde olmasının önemine ve dengeyi tehdit edenlere ilişkin bir anlayış geliştirecek
Yağmur ormanlarındaki insan ve hayvanlar üzerine rapor yaz	Öğrenciler korunum politika ve uygulamalarının yöre insanları üzerine etkisini anlayacak

Anlama hedefleri, aynı zamanda ders içerisinde anlaşılması önemli görülen bilgilere yönelik öğrenen dostu soruları ve detaylı cümle ifadelerini içerir. Anlamaya yönelik hedeflerin, anlamının boyutlarının (bilgi, yöntem, amaç

ve anlamayı gösteren oluşumlar gibi) bir tanesi yerine daha fazlasını yansıtmaması beklenmektedir. Fakat tüm boyutları yansıtmak zorunda da değildir. Anlamaya yönelik hedeflerin, değinilmediğinde konunun anlaşılmasına engel olacak, kavram karmaşaları, varsayımlar ve bilgi eksikliklerine neden olacak bilgileri içermesi beklenmektedir (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014).

Etkili Öğrenme Yaşantıları

Etkili öğrenme yaşantılarının, eğitim programlarının eğitim durumları basamağında kazandırılması beklenir. Öğretim ilke ve yöntemleri dersinde öğretmen adaylarına, okullarda öğrencilere farklı öğrenme yaşantılarının nasıl kazandırılacağı öğretilmektedir. Bu yaşantıların kazandırılmasında Tam Öğrenme Kuramı, Gagne' nin Öğretim Süreci, Buluş Yoluyla Öğrenme, İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yaklaşımı, Çoklu Zeka Kuramı, Etkin Öğrenme, Yapılandırıcılık ("Öğretim İlke ve Yöntemleri", 2015) gibi kuram, yaklaşım ve modellere değinilmektedir. Bu kapsamda Proje Sıfır Sınıf ortamlarında, öncelikli olarak etkili öğrenme yaşantılarının sağlanmasında konu başlıklarının önemine vurgu yapılmıştır. Konu başlıkları bir ya da daha fazla disiplin için merkezi bir öneme sahip başlıkları içermelidir. Başlıklar ilginç, öğrenenin yaşı, ihtiyaçları ve geçmişine uygun olmalıdır. Aynı zamanda konuyla ilgili çeşitli kaynaklara ulaşılabilir olunması önemlidir. Konunun disiplin içindeki diğer konularla, diğer disiplinlerle, okul dışındaki içeriklerle bağlantılı olması beklenir (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014). Bu kısımdan anlaşılacağı gibi, konular öğrencinin dikkatini çeken, birikimli ve disiplinler arası yapılanmış, araştırmaya açık ve okul dışı ortamlarla da bağlantılı olmalıdır. Bu noktada öğretmen adaylarına öğretmen olduklarında milli eğitimin hedeflerinde uzaklaşmayacak şekilde kendi içeriklerini kendilerinin yapılandırırken bu noktalara dikkat etmeleri vurgulanabilir.

Ayrıca proje sıfır sınıf ortamlarında öğrenenin ezberlemeden konu hakkında etkin olarak düşünmesine odaklanması gerektiği vurgulanmıştır (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014). Bu haliyle eğitim durumlarında derinlemesine öğrenmeye vurgu yapıldığı göze çarpmaktadır. Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında Öğrenme yaşantılarının, farklı özellik ve yaşantılara sahip öğrenenlere yönelik içeriği öykü kullanma, görsel veya uzamsal yaşantı sağlama gibi çeşitli yaklaşımlar ile kazandırmaya yönelik olması gerektiği de

vurgulanmıştır (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014). Ayrıca, proje sınıf ortamlarında daha etkili öğrenme yaşantılarının kazandırılmasında sanat ile öğrenmeye ve disiplinler arası öğrenmeye çok fazla vurgu yapılmaktadır. Ayrıca Regio Emilia yaklaşımına da vurgu yapılmaktadır. Düşünme ve öğrenmeyi görünür hale getirmenin bu yaklaşım ile sağlanabileceği vurgulanmıştır. Öğretim ilke ve yöntemleri dersine zenginlik katacağı düşünülen bu yaklaşımlara bu bölümde sırasıyla yer verilmiştir.

Sanat ile Öğrenme: Öğretme-öğrenme sürecinde önemli olan, bireylerin düşünmelerini sağlamaktır. Öğretmen adaylarına bunu nasıl sağlayacaklarının öğretilmesi önemlidir. Bireylerin düşünmeleri, farklı etkinlikler ile sağlanabilir. Sanat da bu etkinliklerde kullanılan yollardan birisidir. Düşünme alışkanlığının kazandırılmasını sağlayan bu tür etkinlikler ile öğrencilerin üst düzey düşünmeleri sağlanabilir. Bu etkinliklerin amacı, öğrencilerin etkin olarak derse katılmalarından daha çok, öğrencilerin kendi düşünmelerini bu düşünme alışkanlıkları yoluyla desteklemeleridir. Gör-Düşün-Merak et, bu etkinliklerden birisidir. Bu etkinlikte, gözleme, düşünme ve yorumlamaya temel oluşturur. Bu etkinliğin öncesinde öğrenci birkaç dakika sessizce bir sanat eserine bakar. “Gör” me dikkatli bakmayı, tam olarak gözlemlemeyi ve onu yorumlamadan önce fark etmeyi sağlar. “Düşünme” aşamasında öğrencilere onları düşünmeye devam ettiren şeyin ne olduğu sorulur. Burada amaç, görülen şeyi tanımlamaktan öte yorumlamayı bir üst seviyeye taşımaktır. “Bunu söylemeye seni hangi gördüğün şey yönlendirdi?” gibi sorularla öğrencilerin düşüncelerini kanıtlara dayandırmaları sağlanmalıdır. Tahmini ve nedensiz fikirler üretmek yerine üzerinde düşünülmüş cevaplara öğrencileri yönlendirmek amaçlanır. “Merak etme”, dikkatli gözlem, bilgi hakkında düşünme ve bilgiyi sentezleme ve daha sonra merak edilen diğer noktaları belirleme yoluyla yeni bilgi edinmek için gözlemlemeyi içerir. Merak etme, öğrencilerin kendi kendilerine keşfetme ve düşünmeyi içselleştirmeleri için yeni alanlar açmalarını sağlar. Sonuç olarak bu rutin, gelecek araştırmalar için soru sormayı sağlayan çalışmayı başlatır. Öğrenciler inceledikleri tabloya ilişkin, “resimdeki gerçekten kadının kız kardeşi olup olmadığını merak ediyorum” gibi söylediklerinin doğru olup olmadığına yönelik onay almak isteyebilir. “O resmin köşesindekinin bot olup olmadığını merak ediyorum” gibi belirsizliklere yönelebilirler. Bunun yerine öğrenciler, gördükleri yerine

onları daha öte yorumlara götürecek sorular sormaya yönlendirilmelidir (Project Zero, 2015c).

Disiplinlerarası Öğrenme: Dünya hızla değiştiği için, fizik, kimya veya biyoloji gibi disiplinler hakkında kısıtlı bilgiye sahip olmak yeterli olmayacaktır (Bybee, Powell, ve Trowbridge, 2008; Gardner, 2006). Birden fazla disipline ilişkin bilgiye sahip olmanın gelecekte bilgiyi sentezlemek için işe yarayacağı belirtilmiştir (Gardner, 2006). Değişen dünya ile birlikte, eğitimin, derinlemesine anlamaya doğru yönelmesi de disiplini ve disiplinler arası öğrenmeyi önemli kılmaktadır (Project Zero, 2015d). Öğrenciler iki ya da daha fazla disipline ait bilgiyi ve düşünme şekillerini, ürün ortaya çıkarmak, problem çözmek ve dünyanın açıklanmasını sağlamak için kullandıklarında disiplinler arası anlayışı gerçekleştirmiş olurlar (Boix Mansilla, Miller ve Gardner, 2000). Öğrencilerin bilgiyi farklı disiplinlerle ilişkilendirerek kazanması için öğretmenler, öğrenciler ve uzmanlar yardımıyla çeşitli disiplinlerin fikir ve becerilerinin birlikte işe koşulduğu yaşantılar düzenleyebilir. Bu yaşantıları düzenlerken senaryolardan (Victor, Kellough ve Tai, 2008) veya projelerden (Suares-Orozco ve Sattin-Bajaj, 2010) yararlanılabilir.

Disiplinlerarası öğrenmenin gerçekleşmesi için üç temel basamağa ihtiyaç vardır. Bu basamaklar bilginin problem çözerken, ürün ortaya çıkarırken ya da bir olguyu açıklarken kullanılması, her bir disiplinin bakış açısının bir problemi açıklamak üzere belirli bir kavrama, bulguya katkı sağlaması ve disiplinler arasındaki etkileşim diğer bir ifade ile disiplinlerin amaçlı olarak birleştirilmesidir (Boix Mansilla, Miller ve Gardner, 2000). Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında, disiplinler arası öğrenmeye örnek olarak Nazi Almanyası ve Soykırım konusunun tarih, psikoloji ve biyoloji derslerinde ortak olarak işlenmesi örnek gösterilmiştir. Öğrencilerin Nazi Almanyası'ndaki insanların kötü ruhlu otoriteye uyumunu açıklamak için tarih ve psikolojiyi veya tarih ve biyolojiyi birleştirerek bir sonuca varmalarını beklenmektedir. Bu kapsamda psikoloji dersinde bu konuyla ilişkili Milgram deneyi örnek verilmiştir. Bu araştırmada insanlardan bir görevde hata yapan kişilere elektroşok vermeleri istenmiştir. Araştırma sonuçları, %65 oranında kişinin bir başka kişiyi cezalandırmak uğruna elektroşok vermeyi kabul ettiği yönündedir. Bu sonuç insanların emirlere uymaya yüksek eğilim gösterdiği şeklinde ifade edilmiştir. Böylece psikoloji bilimi Nazi otoritesine uyum gösterme altında başka değişkenler olabileceğine öğrencileri yönlendirmektedir. Disiplinler arası bağlantı

kuran öğrencilerin soykırım dönemi boyunca ırkın sahte bilim teorileri ile üstün bir ırk olarak yansıtıldığını kavraması için biyoloji ile tarih dersi birleştirilebilir. Bu durumun derinlemesine anlaşılması, teorilerin inşa edildiği bilimsel temeller ya da kavram karmaşaları ve bu teorilerin popülerlik kazandığı tarihi durumların anlaşılmasını gerektirir. Bu derste, genetik kod hesaplanmasında 20. yüzyıl gen bilimcileri tarafından rapor edilen; zekâ ve güç gibi davranışları belirlemede kullanılan ölçme aracının geçerliğinde eksiklikler, karmaşık ve heterojen olan güç, başarı, suç gibi olguların tek bir genin hareketleri ile birleştirildiği yanlış varsayımlar, genetik bilimcilerin hipotezler doğrulanmadan, genetik olarak kodlanmış ırklar arasındaki farklılıklara ilişkin hipotezlerinin doğru olduğunu kanıtlamaya çalıştıkları ile ilgili durumlar ortaya konulabilir. Tarih dersinde ise genler konusu, birinci dünya savaşındaki kayıplar sonucunda genetik olarak uygun olan ırkın tekrar oluşumu ile ilgili Alman görevlilerin endişeleri kapsamında tartışılabilir. Biyolojide kalıtım ve tarihte politik değişiklik gibi kavramlar bir araya getirilerek, disiplinler arası şekilde birinci dünya savaşı sonrasındaki Almanya kapsamında genetik bulgular daha kapsamlı bir hal içerisine yerleştirilebilir. Birinci dünya savaşından sonra Almanya’ da sosyo-tarihsel durumların gen bilimi programını nasıl şekillendirdiğini tartışılabilir. Disiplinlerarası anlayışı kazanmış öğrencilerin, Almanya’daki durumun adil olmadığını belirtmeleri gibi basit açıklamalar yapmaları yerine bilimsel olarak dikkatli ya da katı olmakla, politik üstünlüğü kaybetme veya hükümetin bilim dışı tezlerini destekleme arasındaki ilişkileri değerlendirmeleri beklenir (Boix Mansilla, Miller and Gardner, 2000).

Disiplinlerarası öğrenme uygulanırken, disiplinlere özgü katkıların anlamını yitirmesine izin verilmemeli, öğrencilerin disiplinlerdeki bilgilere odaklanırken bütünden uzaklaşmamaları sağlanmalı, öğrencilerin öğrenmeye güdülenmesini sağlayan materyallerin disiplinlerin hatalı anlaşılmasını sağlamamalarına dikkat edilmelidir. Ayrıca öğrencilerin bir konuyu sorgularken, farklı disiplinlerin sunduğu bilgilere körü körüne bağlanmamaları sağlanmalıdır. Öğrencilerin bir disipline özgü bilgiyi öğrenirken diğer disipline özgü olan bilgiden uzaklaşmamaları sağlanmalıdır. Önemli olan bir konu hakkında zengin bir bakış açısına sahip olmak ve onu daha ileri bir disiplinler arası anlayışa taşımak için yapılandırmaktır (Boix Mansilla, Miller and Gardner, 2000).

Regio Emilia yaklaşımı: Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında, okul öncesi öğretiminde kullanılan Regio Emilia yaklaşımı örnek gösterilmiştir. İtalya' daki küçük bir şehirden adını alan bu yaklaşım, ikinci dünya savaşından sonra okulların ebeveyn çabalarıyla yenilenmesine dayanır. Bu yaklaşım okulöncesi eğitiminde çocukların nasıl öğrendiğine odaklanmaktadır. Proje Sıfır, okul öncesi öğretimde kullanılan bu yaklaşımdan esinlenerek daha büyük yaş grupları için etkinlik örnekleri tasarlamıştır. Bu etkinlik örneklerinden birisi, dil ve fen bilimleri öğretmenlerinin beraber çalışarak, öğrencilerin doğal ortamı yıl boyunca disiplinler arası araştırmalarını içermektedir. Öğrencilerin bu etkinlikte yazma, bilimsel mantık yürütme ve vatandaşlık becerilerini kullanmaları beklenmektedir. Öğretmenlerin amacı doğal bir göletteki canlı yaşamına yönelik öğrencilerin bir kitap hazırlamasına rehberlik etmektir. Bu kitap, bakteri, tek hücreli hayvanlar, düşen yaprakların tortuları ile beslenen ve besin zincirine prediktör olarak katkı sağlayan tatlı su karidesini açıklamayı hedeflemiştir. Tatlı su karidesi, göletteki canlı hayatının korunmasında zorunlu bir türdür. Öğrencilerin araştırmaları ile göletlerin korunmasına katkı getirmeleri beklenmektedir. Öğrenciler bilgi toplama ve topladıkları bilgiyi kanıtlamak amacıyla göleti ziyaret etmişlerdir. Öğrenciler, göletin belgelendirilmesi için gölet ve çevresindekiler hakkında daha fazla bilgiye sahip olma ve gerekli bilgileri toplamak üzere bu ziyaretlerini gerçekleştirmişlerdir. Öğrenciler göletin sertifikalandırılması için gerekli bilgilere yönelik araştırma yapmışlardır. Öğretmen, öğrencilerden araştırma yaparken bu bilgiyi nasıl biliyorsun? ve onu nasıl kanıtlarsın? gibi sorular yoluyla araştırmalarını sürdürmelerini istemiştir. Öğrenciler bu soruları kanıtlarken buldukları ipuçlarını öğretmenlerine sunmuşlardır. Öğrenciler bireysel ve grup çalışmaları, detaylı bilimsel bilgi, dil bilgisi ve resimler yoluyla gölete ilişkin hikâyeler, bilimsel tanımlar ve resimleri içeren bir kitap oluşturmuştur. Kitap yerel halk kütüphanesine verilmiştir. Kitabın birçok kez incelenmek üzere alındığı gözlenmiştir. Öğrenciler, göleti belgelendirmeye yönelik bu çabaları gazetede yayınladığında kendileri ile gurur duymuşlardır. Aynı zamanda bu projeye katılan öğrenciler 10. Sınıfta yaşadıkları eyalette uygulanan teste İngilizce ve fenden en yüksek notları almışlardır (Krechevsky, Mardell, Rivard, ve Wilson, 2013). Böylece Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında vurgulan Regio Emilia Etkinlikleri yoluyla öğrenciler günlük yaşamla bağlantılı bir proje ortaya koydukları, bu projede ortaya koydukları üründen dolayı olumlu duygulara sahip oldukları ve derslerinde de başarılı oldukları görülmüştür.

Öğrencilerin Anlamalarını Değerlendirme

Proje Sıfır Sınıf Ortamları sürekli değerlendirmeyi benimsemektedir. Sürekli değerlendirme, öğrenenin bir ünite ya da proje boyunca anlama hedeflerinin bir ya da birkaçını kazanıp kazanmadığının değerlendirilmesini içerir. Bu değerlendirme, öğrenenin söyledikleri, yaptıkları ve oluşturdukları gibi performans ürünlerinin değerlendirilmesini içerir. Öğretmen öğrenenin, hedeflenen davranışları kazandığını gösteren kanıtları bulmaya çalışır. Değerlendirme sürecinde elde edilen kanıtlar, öğretimin niteliğinin gelişimi ve öğrencinin ürünlerinin/sunumlarının/ödev veya cevaplarının geliştirilmesi için geribildirim olarak kullanılabilir. Öğrenenin anlaması, öz değerlendirme, akran değerlendirme, öğretmen veya diğer uzmanların değerlendirmesini içeren farklı zamanlarda farklı insanlar tarafından kontrol edilmeyi içerir (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014).

Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında, öğrencilerin konuyu anlayıp anlamadıklarının değerlendirilmesinde boyut ve düzeylerin belirlenmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Boyutlar, öğretilen şeyler hakkındaki kategorilerdir. Anlamanın boyutları; bilgi, yöntem, amaç ve formlardır. “Bilgi”, konunun kendisi ve anlatılan şeydir. Doğrular, kavramlar, teoriler, örnekler, durumlar ve onlar arasındaki ilişkiyi içerir. Eğer bir kişi bir konuyu iyi anlarsa, onun hakkında daha sistematik düşünür ve onu daha iyi düzenler ve bilgiler arası bağlantı kurar. Öğrencilerin bir konuyu anlayıp anlamadıkları bilgi düzeyinde bu kapsamda değerlendirilir. “Yöntem”, anlamanın nasıl olduğu ile ilgilidir. Yöntem disiplin alanında uzman olan kişilerin, bir disiplindeki bilgiyi nasıl uygulamaya koyacağı ile ilgilidir. Anlamayı uzmanların nasıl inşa ettiği ve bilginin niteliği ile ilgilidir. Yöntem öğrencilerin disiplin alanında uzman olan kişilerin bilgiyi inşa ederken kullandıkları, strateji, teknik ve süreçleri kullanarak kullanmadıklarının ölçülmesi ile ilgilidir. “Amaçlar”, ise anlamanın nedeni ile ilgilidir. Öğrencilerin konuyu neden öğrendiklerini anlamaları ile ilgilidir. İzlenen rotadır. “Formlar”, anlamanın ifadeleridir. Bu ifadeler, işler ve ürünleri içerir. Kullanılan yöntem ve semboller oluşumlarda işin içine girer. Örneğin bilgiyi kaydetme bir yöntemse, kayıt notları ve laboratuvar notları formlardır (Project Zero, 2015b).

Düzeyler ise öğrencilerin anlamalarının boyutlandırılmasına yardımcı olur. Öğrencilerin farklı boyutlardaki anlama düzeyleri belirlendiğinde, öğrencilerin üst düzey anlamalarını sağlayacak uygulamalar daha iyi şekilde

planlanabilir. Öğrencilerin anlama düzeyleri, 1. düzey (naive), 2. düzey (no-vice), 3. düzey (apprentice) ve 4. düzey (master) olmak üzere dört boyuttan oluşur. Birinci düzey, bağlantı kuramayan diğer bir ifade ile düşük beceri veya farkındalığa sahip olma ya da bu beceri ve farkındalıklara sahip olmama özelliklerini içerir. İkinci düzey, dışsal motivasyona gerek duyan ezbere ve alışkanlık içeren davranışlardır. Üçüncü düzey, düşünürken rehberliğe ihtiyaç duyma, içsel motivasyona sahip olma ve bilgiyi daha geniş bağlamlarda kullanabilmeyi kapsar. Dördüncü düzey ise otonom, bağımsız düşünen, sorunları gören ve çözendir (Project Zero, 2015b).

Proje Sıfır Sınıf Ortamları, öğrencilerin, anlamaya yönelik performanslarının boyut ve düzeylere göre değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu noktada dereceli puanlama anahtarları ile yapılan değerlendirmelerinin anlamaya yönelik performansı daha iyi şekilde değerlendirmeye yarayacağı belirtilmektedir. Öğretmen adaylarının öğretmen olduklarında takip edecekleri Talim Terbiye Kurulunun sayfasında yer alan öğretim programlarının (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2020) ölçme-değerlendirme kısmında da genel olarak öğrencilerin süreçte değerlendirilmesi vurgulanmaktadır. Bu noktada proje sıfır sınıf ortamlarının dereceli puanlama anahtarlarına yönelik ortaya koyduğu bu alternatif değerlendirme yaklaşımının kullanılmasının öğretmen adaylarına, ileride kendi öğrencilerinin konuyu anlamasının kapsamlı olarak değerlendirilmesinde kılavuzluk edeceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Proje Sıfır ekibinin proje sıfır sınıf ortamlarına yönelik çalışmaları, öğretimin planlanması, etkili öğrenme yaşantılarının sağlanması ve değerlendirilmesine farklı bir bakış açısı sunması açısından önemlidir. Proje Sıfır Sınıf Ortamları, öğrencilerin en iyi şekilde bir konuyu nasıl anlayabileceklerine odaklanmaktadır. Aynı zamanda Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında öğrencilerin bir konuya ilişkin neyi nasıl anladıkları ve onların öğrenme yollarının anlaşılmasına vurgu yapılmaktadır (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014). Bu kapsamda öğretmenlerin, konuyu iyi kavramış öğrencilerine konuyu nasıl öğrendiklerini ifade etme şansı tanımalarının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu durum öğretmenlerin bir konuyu en iyi şekilde nasıl işleyeceklerini planlamaları açısından da önemlidir. Öğretmenlere üniversite eğitimleri sırasında öğretim ilke ve yöntemleri dersi gibi mesleği nasıl icra edeceklerinin öğretildiği derslerde bu tür ipuçlarının verilmesi, onların meslekte başarılı olmaları için gerekli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda değişen neslin öğrenmeye olan ilgisinin artırılması ve öğrenme ihtiyacının

nitelikli bir şekilde karşılanmasında öğretmenlerin öğretim yöntemlerinin önemi büyüktür. Bu nedenle bu dersin içeriğinin sürekli güncellenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Öğretim ilke ve yöntemleri dersi aynı zamanda öğretmen adaylarına çeşitli öğretim yaklaşımlara yönelik bilinç kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu noktada, proje sıfır sınıf ortamlarının 21. Yüzyıl öğrenme yaşantılarına uygun olarak önerdiği sanat ile öğrenme, disiplinler arası öğrenme, Regio Emilia Yaklaşımlarının dersin hedefleri ile tutarlı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu tür çeşitli öğretim yaklaşımlarının öğretmen adayları tarafından bilinmesi çok önemlidir. Çünkü öğretmen adayları bu sayede, mesleğe başladıklarında daha çok öğrenciye ulaşip onların öğrenmesine kılavuzluk edecek ve öğrencilerin konuyu daha iyi kavrayıp konuya çok yönlü bakabilmesini sağlayabilecektir (Gardner, 2006). Öğretim ilke ve yöntemleri dersinde, öğretimin planlanmasına önemli bir vurgu yapılmaktadır. Öğretimin planlanmasında hedeflerin belirlenmesi en önemli basamaktır. Çünkü hedefler öğretmenlere, etkili öğrenme yaşantılarının sağlanması ve ölçme değerlendirme etkinliklerinin düzenlenmesi konusunda kılavuzluk etmektedir. Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında hedef davranış yazımına farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Proje Sıfır ekibi anlamaya odaklanmakta ve anlamayı karmaşık bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, anlama hedeflerini davranışsal hedeflerden farklı olarak görmektedir. Bu kapsamda düşünüldüğünde, öğretmen adaylarını çeşitli hedef örneklerine ilişkin bilgilendirmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda, öğretmen adaylarının farklı değerlendirme yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olması da önemlidir. Çünkü günümüzde öğrencilerin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesinin yanı sıra gerçek yaşam problemlerini çözme süreçleri, bir ürün ortaya koyarken izledikleri basamaklar ya da bir olguyu açıklarken takip ettikleri araştırma süreçlerinin kapsamlı olarak değerlendirilmesi de önem kazanmıştır. Bu noktada çoktan seçmeli sınavlar, bazı becerilerin ölçümünde yetersiz kalması, alternatif ölçme yaklaşımlarına olan ihtiyacı doğurmaktadır. Diğer bir ifade ile bu noktada kapsamlı hazırlanmış dereceli puanlama anahtarlarının önemi büyüktür. Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında, uzun süreli çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan dereceli puanlama anahtarı bu açıdan önemlidir. Bu değerlendirme aracına yönelik öğretmen adaylarının bilgilendirilmesinin onlara ölçme-değerlendirme konusunda farklı bir yol sunacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada öğretim ilke ve yöntemleri dersi temel alındığı için, Proje Sıfır Sınıf Ortamları yaz kursunda bu dersin içeriğinin geliştirilmesine

yönelik dersler alınmıştır. Proje Sıfır Sınıf Ortamları çok kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Aynı zamanda araştırmacıların ilgi alanları doğrultusunda istedikleri kursları seçmelerine imkân tanımaktadır. Daha sonra yapılacak araştırmalarda, araştırmacılar farklı öğretmenlik meslek bilgisi dersleri seçilerek bu derslerin içeriğinin güncellenmesi konusunda Proje Sıfır Grubunun farklı kurslarına katılabilir. Araştırma kapsamında Proje Sıfır Sınıf Ortamlarında araştırmacı tarafından tutulan notlar ve proje ekibinin önerdiği dokümanlar incelemiştir. Daha sonra yapılacak araştırmalarda farklı veri toplama teknikleri kullanılarak daha sistematik şekilde veri toplanabilir.

Teşekkür

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen SHD-2015-5591 nolu araştırma projesinden üretilmiştir. Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne sağladığı destekten dolayı teşekkür ederim.

EXTENDED ABSTRACT

**Recommendations for Educating Prospective
Teachers in accordance with Learning Experiences
of Twenty-First Century**

*

Özge Can Aran
Hacettepe University

Teaching service is of great importance in providing students with the necessary behaviors in a qualified manner (Özçelik, 2010). Teachers are the people who will ensure that the teaching service is provided in a qualified way. In this context, one of the most important issues in teacher training programs is professional teaching knowledge lessons (Küçükahmet, 2007). The teaching principles and methods course, which is one of the professional teaching knowledge courses, guides prospective teachers to learning effectively, in other words, it is a guiding course in planning and implementation of teaching. Therefore, the quality of the teaching service of this course is expected to be effective. In this context, the researcher made suggestions regarding the teaching principles and methods lesson curriculum, which is an important lesson in teacher training programs, based on the knowledge she he gained from her participation in the "Project Zero Classroom Environments" activity, which is one of the current studies at Harvard University Faculty of Education, which is one of the universities leading the developments in education field in the world. Qualitative method was used in the research. The data of the study were collected through document analysis, one of the qualitative data collection techniques. Within the scope of the research, the researcher participated in the 31-hour "Project Zero Classroom Environment" course program in the summer of 2015. In this context, the data sources of the research are the personal notes of the researcher, the documents distributed in the course, the recommended books for the development of 21st century learning experiences in the project zero classroom environment, the documents obtained within the scope of the Bologna information package from the Hacettepe University web page for the teaching principles and methods course, and the documents related to the teacher training programs on the website of Council of Higher Education. When the content followed in project zero classroom

environments and the content of the teaching principles and methods course curriculum were examined, it was observed that the content was created according to the elements of the curriculum. At this point, the data of the research were presented by theming within the scope of the elements of the education program (objectives, educational situations and evaluation). The work of the Project Zero team for project zero classroom environments is important in terms of providing a different perspective to planning teaching, providing and evaluating effective learning experiences. Project Zero Classroom Environments focuses on how students can best understand a topic. At the same time, emphasis is placed on understanding how students learn a subject, in other words, their ways of learning in Project Zero Classroom Environments (Blythe, 1998; Project Zero, 2015a; Reese, 2014). In this context, it is thought that it is important for teachers to give their students who have a good understanding of the subject the chance to express how they have learned the subject. This situation is also important for teachers to plan how to teach a subject best. It is thought that for the teachers to be successful in their profession, it is necessary to give them such clues in the courses where they are taught how to perform the profession such as teaching principles and methods during their university education. At the same time, the teaching methods of teachers are of great importance in increasing the interest of the changing new generation in learning and meeting the learning needs in a qualified way. For this reason, it is considered necessary to constantly update the content of this course. Teaching principles and methods course also aims to raise awareness of prospective teachers about various teaching approaches. At this point, it is seen that the learning with art, interdisciplinary learning and Reggio Emilia Approaches suggested by the project zero classroom environments in accordance with 21st century learning experiences are consistent with the objectives of the course. It is also very important that such various teaching approaches are known by prospective teachers. Because, by this means, prospective teachers will reach more students when they start their profession and guide their learning, and they will be able to enable students to understand a subject better and look at a subject from multiple directions (Gardner, 2006). In the teaching principles and methods course, an important emphasis is placed on the planning of the teaching. Determining the objectives is the most important step in planning the teaching. Because the objectives guide teachers in provi-

ding effective learning experiences and organizing assessment and evaluation activities. A different perspective has been brought to writing target behaviors in Project Zero Classroom Environments. The Project Zero team focuses on understanding and defines understanding as a complex process. Therefore, they see comprehension objectives as different from behavioral objectives. In this context, it is thought to be important to inform prospective teachers about various examples of objectives. It is also important for prospective teachers to have information about different assessment approaches. Because, in addition to evaluating the knowledge level of students, today it has become important to evaluate their processes of solving real life problems, the steps they follow while creating a product, or the research processes they follow while explaining a phenomenon. At this point, the inadequacy of multiple-choice exams in measuring some skills creates the need for alternative assessment approaches. In other words, at this point, comprehensive rubrics are of great importance. In the Project Zero Classroom Environments, the rubric, which emerges as the result of long-term studies, is important in this respect. It is thought that informing prospective teachers about this assessment tool will provide them with a different way of assessment and evaluation. Since the teaching principles and methods course was taken as basis in this study, lessons were taken in the Project Zero Classroom Environments summer course to improve the content of this course. Project Zero Classroom Environments has a very extensive content. It also allows researchers to choose the courses they want in line with their interests. In future research, researchers can choose different teaching profession courses and participate in different courses of Project Zero Group to update the content of these courses. Within the scope of the research, the notes kept by the researcher in Project Zero Classroom Environments and the documents suggested by the project team were examined. In future research, data can be collected more systematically by different data collection techniques.

Kaynakça / References

- About project zero (2015). *Project Zero* 03.03.2015 tarihinde <http://www.pz.gse.harvard.edu/about-project-zero.php> adresinden erişildi.
- Aksu, M.B., Çivitçi, A. ve Duy, B. (2008). Yükseköğretim öğrencilerinin öğretim elemanlarının ders uygulamaları ve sınıf içi davranışlarına ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(16), 17-42.

- Arslantaş, H. İ. (2011). Öğretim elemanlarının öğretim stratejileri-yöntem ve teknikleri, iletişim ve ölçme değerlendirme yeterliklerine yönelik öğrenci görüşleri. *MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ*, 8(15), 487-506.
- Blythe, T. (1998). *The teaching for understanding guide*. Jossey-Bass, San Francisco, CA
- Boix Mansilla, V., Miller, W.C. ve Gardner, H. (2000). On disciplinary lenses and interdisciplinary work. Samuel S. Wineburg & Pam Grossman, *Interdisciplinary Curriculum: Challenges to Implementation* içinde. New York: Teachers College Press. ISBN-100807739871, 080773988X
- Büyüköztürk, Ş., Akbaba Altun, S. ve Eyidoğan, F. (2009). Eğitim fakültesi mezunlarının niteliğine ilişkin bir durum çalışması. *Türkiye'nin Öğretmen Yetiştirme Çıkmazı Ulusal Sempozyumu* içinde (s.156-176). Ankara: Evren Yayıncılık ve Basım.
- Bybee, R. W., Powell, J. C. ve Trowbridge, L. W. (2008). *Teaching secondary school science*. New Jersey: Pearson.
- Ertürk, S. (1979). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan A. Ş.
- Gardner, H. (2006). *Five minds for the future*. Boston: Harvard Business School Press.
- Gelbal, S. ve Kelecioğlu, H. (2007). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 135-145.
- Karagözoğlu, G. (2009). Türkiye' de öğretmen yetiştirme uygulamalarına genel bakış. *Türkiye'nin Öğretmen Yetiştirme Çıkmazı Ulusal Sempozyumu* (s. 11-18). Ankara: Evren Yayıncılık ve Basım.
- Kavak, Y. (2009). Öğretmen yetiştirme modelleri ve yeniden yapılanma çalışmaları. *Türkiye'nin Öğretmen Yetiştirme Çıkmazı Ulusal Sempozyumu* (s. 27-36). Ankara: Evren Yayıncılık ve Basım.
- Küçükahmet, L. (2007). 2006-2007 Öğretim yılında uygulanmaya başlanan öğretmen yetiştirme lisans programlarının değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 203-218.
- Krechevsky, M., Mardell, B., Rivard, M. ve Wilson, D. (2013). *Promoting Reggio-Inspired approaches in all schools*. San Francisco: Jossey-Bass
- Ornstein, A. ve Hunkins, P. F. (1988). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. New Jersey: Prentice Hall
- Öğretim ilke ve yöntemleri (2015). *Hacettepe üniversitesi Ders Kataloğu / AKTS Bilgi Paketi*. 03.03.2015 tarihinde http://akts.hacettepe.edu.tr/ders_detay.php?ders_ref=DRSTNM_000000000000000000006628&ders_kod=EBB279&z_s_link=1&prg_kod=457&submenuheader=2 adresinden erişildi.
- Özçelik, D. A. (2010). *Okullarda ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem

- Project Zero (2015a). *Teaching for understanding (TfU): An Introduction to the Framework. Mini Course 1001a,b'e ait ders notları*. Harvard Project Zero Classroom,US.
- Project Zero (2015b). *Assessing understanding in planning and student work, the dimension of understanding. Mini Course 1003'e ait ders notları*. Harvard Project Zero Classroom,US.
- Project Zero (2015c). *Artful thinking- exploring the power of art to strengthen students thinking and learning. Mini Course 3007'e ait ders notları*. Harvard Project Zero Classroom,US.
- Project Zero (2015d). *Teaching for interdisciplinary understanding: Why It Matters and How We Can Do It Well. Mini Course 4005'e ait ders notları*. Harvard Project Zero Classroom,US.
- Project Zero Classroom (2015). *Project Zero 3.3.2015 tarihinde <http://www.gse.harvard.edu/ppe/program/project-zero-classroom> adresinden erişildi*
- Reese,J. (2014). *Teaching for understanding (TfU): An introduction to the framework. Jim Reese'e ait ders notları*. Washington International School and Harvard Project Zero, US.
- Safran, M. (2014). Eğitim fakülteleri, öğretmen yetiştirme süreci ve yeni arayışlar. *Öğretmen Yetiştirme Politika ve Sorunları Uluslar Arası Sempozyumu IV-ISPITE 2014 15-16 Mayıs 2014, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi*, 2.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sönmez, V. (2010). *Öğretim İlke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Suarez-orozco, M. ve Sattin-Bajaj, C. (2010). *Educating the whole child for the whole world: the ross school model and educating for the global era*. Newyork: Newyork University Press.
- Summer Institute (2015). *Project Zero. 3.3.2015 tarihinde http://projectzero.gse.harvard.edu/project_zero_summer_institutes.php adresinden erişildi*.
- Tan, H. (1989). Türk eğitimde kalite sorunu. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 129-139.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Öğretim Programları*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> sayfasından erişildi.
- Türkoğlu, A. (2009). İlköğretime öğretmen yetiştirme programlarının değerlendirilmesi. *Türkiye'nin Öğretmen Yetiştirme Çıkmazı Ulusal Sempozyumu* (s. 37-55). Ankara: Evren Yayıncılık ve Basım.
- Tyler, R. (1969). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Victor, E., Kellough, R. ve Tai, R. (2008). *Science K-8: An integrated approach*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, A. (2013). Öğretmen eğitimi araştırmaları: Yönelimler, sorunlar ve öncelikli araştırma alanları. *Eğitim ve Bilim*, 38(169).
- Yılmaz, K. ve Altinkurt, Y. (2011). Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası insan bilimleri dergisi*, 8(1), 942-973.
- YÖK (2018a). *Öğretmen yetiştirme lisans programları*. 01.10.2020 https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf adresinden erişildi.
- YÖK (2018b). *Fen Bilgisi öğretmenliği lisans programı*. 01.10.2020 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Can Aran, Ö. (2021). Öğretmen adaylarının yirmibirinci yüzyıl öğrenme yaşantılarına uygun olarak yetiştirilmesine ilişkin öneriler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1522-1548. DOI: 10.26466/opus.811580

Türk-İslam Sentezcilerinde Hukuk, Ahlak ve Din İlişkisi

DOI: 10.26466/opus.848373

*

Ahmet Selim Kadioğlu *

* Dr, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Üniversitesi, Ankara, Türkiye

E-Posta: dr.askadioglu@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0877-4513](https://orcid.org/0000-0003-0877-4513)

Öz

Hukuk, ahlak ve din birer sosyal kurum olarak birbirlerini etkilemektedir. İslamiyet gibi hayatın her alanına nüfuz etmeyi hedefleyen dinlerde, dinin diğer ikisi üzerindeki etkisi daha belirgindir. Bu nedenle İslam toplumlarında din genellikle ahlakın ve hukukun kaynağı olarak görülmüştür. Devlet yöneticilerinin dinin hukuk ve ahlakla olan ilişkisine dair kabulleri de hukuk, ahlak ve din arasındaki ilişkiyi yönlendirmiştir. Türk-İslam Sentezcileri Türkiye’de yüz yılı aşkın süredir doğrudan veya dolaylı olarak devlet yönetiminde etkinliklerini sürdürmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de hukuk, ahlak ve din ilişkilerini açıklamak ve anlamak için Türk-İslam Sentezcilerinin bu konulara dair görüş ve kabullerinin bilinmesi gerekmektedir. Türk-İslam Sentezcilerine göre din, hukuk ve ahlak arasında çok yakın ve göz ardı edilemez bir ilişki ve karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Bu karşılıklı etkileşimde ise dinin hakim bir rolü bulunmaktadır. Bilhassa İslam dini söz konusu olduğunda bu rol çok daha baskındır. Onlara göre ahlak ve hukuk da din gibi ilahi kaynaklıdır. Hatta insanların ürettikleri hukuk kuralları dahi kaynaklarını temelde ilahi iradeden aldıkları için asıl olarak ilahi kaynaklıdır. Bu nedenle hukuk sistemlerinin ve kurallarının dine, ama öncelikle İslam’a dayanması insan doğasına ve sosyal gerçekliğe aykırı sayılmaz.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Sentezcileri, Hukuk ve Din İlişkisi, Ahlak ve Din İlişkisi

The Relation between Law, Ethics, and Religion According to Turkish-Islamic Synthesizers

*

Abstract

Law, ethics, and religion affect each other as social institutions. The influence of religion on the other two is more significant in religions aiming to penetrate all areas of life, such as Islam. For this reason, religion is generally considered the source of ethics and law in Islamic societies. The acceptances of state rulers on the relations of religion with law and ethics have also directed the relation between law, ethics and religion. Turkish-Islamic Synthesizers have been working directly or indirectly in state administration in Turkey for more than a hundred years. Thus, the opinions and acceptances of Turkish-Islamic Synthesizers on these issues should be known in order to explain and understand the relations between law, ethics, and religion in Turkey. According to Turkish-Islamic Synthesizers, there is a very close and undeniable relation and mutual interaction between religion, law, and ethics. Religion has a dominant role in this mutual interaction. This role is much more dominant, especially when it comes to the Islamic religion. According to them, ethics and law are divinely ordained, as is religion. Even the rules of law made by the people are divinely ordained as they take their resources mainly from divine will. Therefore, the fact that the legal systems and rules are based on religion, but primarily Islam, cannot be considered contrary to human nature and social reality.

Keywords: *Turkish-Islamic Synthesis, Relation Between Law And Religion, Relation Between Ethics And Religion*

Giriş

Hukuk, ahlak ve din birer sosyal kurum olmaları cihetiyle buyurganlıkları, belirlenmiş normlarının bulunması ve normlarına uyulmadığı takdirde ceza ve müeyyide uygulamaları özellikleriyle birbirleriyle benzeşmekte, birbirlerini etkilemekte ve toplumu yönlendirmektedirler. Bununla beraber bu benzerlik, etkileşim ve yönlendirmenin nicelik ve nitelik olarak boyutları toplumdaki topluma, çağdan çağa değişmektedir.

Antropolojik olarak bakıldığında Mensching (2004, s.67-75)'in ayrıntılı olarak izah ettiği gibi, iptidai ve kabile/aşiret sistemine dayalı toplum tiplerinde din, ahlak ve hukuk iç içe geçmiş bir birlik halindeydiler. Daha sonra kabilelerin bir araya gelmesiyle meydana gelen devletleşme, kozmopolit şehirlerin oluşumu ve dünyevileşme ile birlikte bu birlik dağılmıştır. Zira önce, başlangıçta dinin ışığında keşfedilmiş ve yine onun tarafından yönlendirilmiş olan ahlak dinden gittikçe bağımsızlaşmaya başlayarak kendine dindışı müstakil bir alan oluşturmuş, daha sonra da bu gelişmeye koşut olarak hukuk da kendi bağımsız alanını teşkil etmiştir. Ancak bu bağımsızlığın tam bir bağımsızlık olmadığı, karşılıklı etkileşim sürecinde dinin başat konumunun hep var olduğu unutulmamalıdır.

Sözünü ettiğimiz dinin başat konumu, her toplumun kendine özgü karakteri yanında dinlerin bireysel ve toplumsal hayat karşısında kendini konumlandırışına göre de değişmektedir. Bu noktada, bireyin ve toplumun hayatının her anını kuşatma ve düzenleme idealiyle ve hukuk sisteminin (fıkıh) tam olarak kazuistik bir tekniğe sahip olmasıyla (Mahmutoğlu, 2012, s.141-142) İslamiyet'in, karşılıklı etkileşimde başat konumu tartışılmaz dinlerden olduğu söylenebilir. Gerçekten de İslam ülkeleri hukuk, ahlak ve din ilişkilerinde dinin kesin ya da görece üstünlüğünün çok açık biçimde sergilendiği ülkeler olmuşlardır.

Diğer yandan devlet yönetimini elinde tutanların bu konudaki yaklaşımları da, kanun yapma yetkisi ile ceza ve müeyyide uygulama hakkına sahip olma açısından hukuk, ahlak ve din ilişkilerindeki karşılıklı etkileşim sürecinde belirleyici olmaktadır. Yani bir ülkede yasama ve yürütme erklerini teşkil edenlerin hukuk, ahlak ve din ilişkileri hakkındaki düşünce ve kabulleri ya da benimsedikleri dünya görüşü veya fikir akımlarının ana yönelimleri bize o ülkede bahsettiğimiz karşılıklı etkileşimin mevcut halinin kökenleri ve gelecekte evrileceği muhtemel vaziyetleri hakkında bilgi verebilir.

Türkiye’de önce bilinçli bir kimlik farkındalığı ve sonrasında savunusu olarak II. Abdülhamid devrinde özellikle “beka” sorunu dolayımında kendisini hissettirmeye başlayan Türk-İslam Sentezi, Tek Parti Dönemi’ndeki -Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy gibi şahsiyetler üzerinden dolaylı etkilerini unutmamak şartıyla- pasif dönemi dışında yaklaşık yüzelli yıldır Türk devlet politikalarını etkilemekte ve yönlendirmektedir. Tanzimat devrinde Avrupa’dan alınan kanunlaştırma politikalarına bir tepki olarak değerlendirebilecek olan Ahmet Cevdet Paşa’nın yürüttüğü Mecelle çalışması da İttihat ve Terakki yönetiminde çıkarılan Hukuk-i Aile Kararnamesi de bu etkileme ve yönlendirmeni ışığında yapılan dikkat çekici kanunlaştırma faaliyetleridir.

1960’lı yıllarda bilinçli ve organize şekilde kendini yeniden göstermeye başlayan Türk-İslam Sentezi, 1970’li yıllara gelindiğinde Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri ile hükümet politikalarını doğrudan etkisi altına almış, 1980’den sonra ise hem ihtilal yönetimi hem de Özal Hükümetleri döneminde devlet politikalarına açıkça yön vermiştir. Günümüzde yine devletin “beka” sorunuyla ilintili biçimde Türk-İslam Sentezinin, “Cumhur İttifakı” olarak hükümet politikalarını belirlemekte ve devleti bizzat yönetmekte olduğu söylenebilir. Dolayısıyla modern dönem Türk düşünce ve siyasi hayatında etkisini v etkinliğini sürekli olarak gösteren Türk-İslam Sentezinin incelenmesi ve araştırılması, geçmişi olduğu gibi günümüz fikir ve politik hayatını da anlama ve açıklamada büyük önem taşımaktadır. (Kadioğlu, 2020, s.815-816)

Bilhassa günümüzde devleti yönetenlerin hukuk ve ahlaka ilişkin genel politikaları ile somut uygulamalarını anlamak ve anlamlandırmak, sebeplerini ve düşünsel kökenleri açıklamak için, Türk-İslam Sentezcilerinin dinle hukuk ve ahlak arasındaki ilişkiye dair görüşlerinin, dini perspektiften hukuk ve ahlakın mahiyetlerine dair değerlendirmelerinin, dinin hukuk ve ahlakın kaynağı olmasına dair yorumlarının da incelenmesi ve araştırılması gerekmektedir.

“Türk-İslam Sentezcilerinde Din” adlı doktora tez çalışmamızdan üretilmiş olan bu çalışma da, sözünü ettiğimiz gereklilik çerçevesinde ve geniş anlamda olmak üzere hukuk, ahlak ve din arasındaki ilişkilere yönelik olarak Türk-İslam Sentezcilerinin görüş ve kabullerini konu edinmekte olup bununla sınırlandırılmıştır. Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Türk-İslam Sentezcilerine ait eserler, çalışmamızın konusu ve

sınırlılıkları doğrultusunda dolaylı gözlem yöntemiyle ele alınmıştır. Literatür taraması yoluyla ulaşılabilen kaynaklar derinlemesine incelenmiş, gözden geçirilmiş ve kuramsal bir derleme ile sunulmuş yorumlanmıştır.

Din ve Ahlak Arasındaki Yapısal ve İşlevsel Yakınlık

Din ve ahlak arasında, dinin diğer sosyal kurumlarla ilişkisine oranla daha açık görünen, toplumsal ve bireysel hayatı daha çok etkileyen bir ilişki söz konusudur. Bilindiği gibi vahye dayalı dinlerin temel amacı, ahlaken olgun fertler yetiştirmek ve böylece de ahlaki bir toplum vücuda getirmektir. Nitekim İslam peygamberi Hz. Muhammed'in "*Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim*" sözü bu amacı dile getirmektedir. Özellikle günlük hayatta ahlak ve dinden, birbirleri yerine ikame edilerek bahsedilmesi de din ve ahlak arasındaki çok yakın ilişkiyi gösterir.

Düşünce tarihinde din ve ahlak arasındaki ilişki genellikle iki şekilde ele alınmıştır. Bunlardan biri ahlakı dine bağlayıp din üzerinde temellendirirken (teolojik ahlak), diğeri insanın ahlaki tecrübesinden hareketle dini temellendirmektedir (ahlaki teoloji). Buradan din ve ahlak felsefesinin başat problemlerinden biri olan ve "*Euthyphron ikilemi*" adı verilen şu soruya ulaşılmaktadır: *Acaba bir şey Tanrı istediği için mi iyidir, yoksa o şey zaten iyi olduğu için mi Tanrı tarafından emredilmiştir?* Düşünce tarihinde soruya verilen cevaplar üç ana grupta toplanabilir: Ahlak, dine dayanır; ahlak ile din iki ayrı bağımsız alandır; ahlak ile din arasında sebep-sonuç ilişkisinden farklı türden ilişkiler vardır. (Aydın, 1997, s.296-297)

Türk-İslam Sentezcilerine göre din ve ahlak arasında çok yakın bir ilişki mevcuttur. Onlar bu yakın ilişkiyi öncelikle din ve ahlakın kaynaklarındaki aynılıkta ararlar. Buna göre din ve ahlak aynı kaynaktan gelmekte olup her ikisi de insanüstü ve ilahi kaynaklıdır. Din ile ahlak arasındaki bu ortak kaynaklık, peygamberlerin şahsında da kendini göstermektedir. Zira peygamberler dini açıdan olduğu gibi ahlaki açıdan da toplumların önderi ve yol göstericisidirler. (Türk Düşünce Hareketi, 2007, s.97-99)

Güngör (1998, s.28)'e göre, Peygamberler ve onların manevi varisleri kabul edilen veliler, ahlaki kurallarını öncelikle kendi yaşamlarında disiplinle uygulamışlar, ahlaki yaşamın önündeki en büyük engel olan benliklerini ahlakilik konusunda eğitmişler, toplumsal ve bireysel ahlaki idealleri tam anlamıyla özümseyerek hayatlarına düstur yapmışlardır. Üst-ben'in temsil ettiği

değerleri bütün hayatlarına hakim kılan peygamberler, veliler, aziz denilen insanlar hem dini hem ahlaki olarak toplumların liderleri olmuşlardır ki bu durum din ile ahlak arasındaki çok yakın ilişkinin delillerinden biridir.

Aslında ahlakın da din gibi ilahi ve insanüstü kaynaklı olduğunu söylemek, başka bir açıdan dinin, ahlakın kaynağı olduğunu söylemektir. Çünkü ilahi ve insanüstü alan, özünde din alandır. Dolayısıyla ahlakın dinle aynı kaynaktan gelmesi demek, ahlakın dinden veya daha yerinde bir tabirle din olandan kaynaklanması demektir. Özellikle toplumsal açıdan baktığımızda insanları bir arada tutan şeyin, onların bir takım manevî normlara, yani ahlâk standartlarına ortak olarak inanmaları olduğunu görmekteyiz. Bu ortak inanç olmadan toplum hayatından söz edemeyiz. Ahlk normları elle tutulup gözle görülmeyen, sadece inanılan şeylerdir. Mesela tabiatta eşitlik yoktur, eşitlik insanlara ait bir idealdir, bir sosyal ahlâk ölçüsüdür. İşte bu ahlâk ölçülerinin ve normlarının en büyük kaynağı dindir. (Güngör, 1976, s.177)

Ancak Güngör (1998, s.115) ahlaki davranış esaslarının ve ahlak kurallarının pek çoğunun dinden gelmesinin inkar edilemez bir gerçek olduğunu belirtmekle beraber, dinin, ahlaki norm ve ölçülerin tek kaynağı olmadığını, ama en büyük kaynaklarından biri olduğunu özellikle ifade etmektedir.

Din ile ahlak arasında yapısal olarak tanımlayabileceğimiz ortak kaynaktan gelmekten dolayı var olan yakınlığın yanı sıra işlevsel yakınlık da Türk-İslam Sentezcileri tarafından, din ve ahlak arasındaki yakın ilişkinin en çok dile getirilen göstergelerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Bilhassa toplumsal düzeni temin etme konusunda din ve ahlak aynı fonksiyonu icra ederler. Dini kurumlar ahlaki değerler ve prensipler için temel teşkil ederek sosyal düzeni koruma görevini yerine getirirken; dini ritüeller, törenler ve kurallar da oluşturdukları veya gdledikleri ahlaki davranışlarla değerler sistemi, grup birliği ve dayanışması oluşturarak bireyi ve toplumu sosyal gerilimler ve tehlikelerden arındırır. (Arslantürk ve Amman, 2000, s.328)

Dini kurumlar, törenler, kurallar gibi sosyolojik açıdan gözlemlenebilecek olan, din ve ahlak arasındaki işlevsel yakınlık ve etkileşim, psikolojik açıdan da kendini göstermektedir. Bu anlamda dinin fertte oluşturduğu Allah korkusu ve sevgisi, inananları suç işlemekten ve suça yönelmekten alıkoymaya yardımcı olarak, toplumsal kargaşa ve kaosun en büyük sebeplerinden ve aynı zamanda neticelerinden biri olan suç unsurunun azalmasına neden olmaktadır. (Arvasi, 1989, s.180-181)

Ahlakın Diniliği ya da Dinin Ahlakiliği

Din ve ahlak arasındaki ilişkide Türk-İslam Sentezcilerinin üzerinde durdukları sorunlardan biri de, ahlakın dinden ve dinin yoğurup şekillendirdiği gelenekten soyutlanmasına yönelik düşünce ve teşebbüslerdir. Onlara göre küreselci zihniyet, özellikle laikliği kullanmak suretiyle ve evrensellik söylemleriyle inançlardan ve geleneklerden kopuk, laik ahlak olarak isimlendirilebilecek yeni bir ahlak yaratmanın peşindedir. Ancak binlerce yıllık inanç ve geleneğin ürünü olan ahlakın dinle bağlantısını koparmak, yani ahlakın diniliğini yok etmek mümkün değildir. (Türk Düşünce Hareketi, 2007, s.97)

Zira onlara göre laik ahlak, söylem olarak hatalı ve imkân olarak sorunludur. Laik bir ahlakı düşünmek, ahlakı sosyal kurum olarak kabul etmemek anlamına gelir. Oysa ahlak pratikte, sosyal bir kurumdur ve üstelik toplumun din ve geleneğinden bağımsız değildir. Laik bir ahlak, dinin ve geleneğin dışında var olacağına göre, her şeyden önce teorik ve felsefi bir disiplin olacaktır. Bu nitelikte bir ahlak ise yalnızca teoride kalacağı ve kolektif şuurdan güç alamayacağı için yaptırım gücüne de sahip olamayacaktır. Böyle işlevsiz bir ahlakın ise hem sosyal hem de bireysel açıdan etkisiz ve anlamsız olacağı ortadadır. Bu gerçeklere rağmen laik bir ahlak oluşturma amacıyla toplumların inanç ve geleneklerine aykırı olan, kolektif şuurla zıtlaşan normların siyasi baskılarla topluma benimsetilmeye çalışılması girişimleri başarısız kalmaya mahkumdur. Bu girişimler yeni bir ahlakın doğuşunu sağlamadıkları gibi, tam aksine toplumlarda mevcut olan ahlaki birikimin ve toplumsal yapının bozulmasına, sosyal kargaşaların ortaya çıkmasına yol açarlar. Toplumun inanç ve geleneklerine aykırı felsefi ve teorik bir ahlak sistemi, kendini ne surette empoze ederse etsin, insanların vicdanını etkilemez ve böyle bir ahlak sisteminin hükümlerini ihlal eden kişiler vicdanlarında kaygı duymaz, vicdan azabı çekmez. Bu nedenle ahlak dine ve geleneğe dayanmak zorundadır. (Arvasi, 1979, s.389-391)

Türk-İslam Sentezcilerince nihayetinde *“bir inanç ve düşünce sistemi”* (Güngör, 1998, s.19) olarak tanımlanan ahlakın, bu niteliğiyle dinin en temel unsuru olan Allah inancını dışlaması mümkün değildir, yani *“Allahsız bir ahlak nizamı kurmak mümkün değildir”* (Arvasi, 1989, s.147). Zira *“Allah’a adanmayan hiçbir ahlak teorisi, ahlakı gerçekleştirmez. Hiçbir değer ve ülkü Allah’ın yerini tutamaz. İnsanlık kendisini sahte tanrılardan kurtarmalıdır. Ahlakın ülküsü olmada ne*

fert, ne toplum, ne sınıf, ne meslek, ne millet, ne de topyekûn insanlık Allah'ın yerini tutabilir" (Arvasi, 1977, s.116).

Diğer yandan Türk-İslam Sentezcilerine göre ahlak nasıl ki bir inanç sistemi olarak tanımlanabilirse, aynı şekilde din de bir ahlak sistemi olarak tanımlanabilir. *"Bugün bütün insanlar için geçerli sayabileceğimiz ahlâk kaidelerinin hepsi dinde vardır. Esasen din, kaynağını Tanrı'dan alan bir ahlâk sisteminden ibarettir"* (Güngör, 1998, s.117).

Zira en spritüal olanı da dahil olmak üzere dinler, büyük ölçüde birer ahlak sistemidirler. Bu sistem insanın Tanrı ile ilişkisini düzenlediği gibi diğer insanlarla ve toplumla da ilişkilerini düzenlemekte, bu ilişkilerde neyin iyi neyin kötü olduğunu belirlemekte ve öğretmektedir. İnsan topluluklarında dinin çok büyük etkilerinin görülmesinin, toplumsal yapı ve ilişkileri etkilemesinin en önemli sebeplerinden birisi de budur. Hiçbir toplum, ahlaki kurallar olmaksızın yaşayamayacağına göre, dinden uzak yaşaması da düşünülemez. (Güngör, 1998, s.19-20).

Adaletin Sağlanmasıda Dinin İşlevi

Adalet kavramı din, ahlak ve hukukun onu ideal olarak kabul etmesi ve hepsinin de ulaşmak istediği temel hedeflerden biri olması nedeniyle dinin hukuk ve ahlak ile ilişkisinde merkezi konulardan biridir. Türk-İslam Sentezcilerine göre, insanın varoluşunda yer alan ve tatmini içsel bir zorunluluk taşıyan adalet, insanoğlunun tüm çabasına rağmen dünyada tam olarak gerçekleştirilememektedir. Ama öte bir dünyada eksiksiz olarak tahakkuk edeceğine inanılan ilahi adalet, insanın bu manevi tatmin ihtiyacını gidermektedir. İyi niyetle ne kadar uğraşsalar, ne kadar etraflıca düşünüp kanunlar çıkarsalar da insanların adaleti tam ve hatta çoğu zaman yeterli olarak temin edemeyecekleri inkar edilemez bir gerçektir. Dünyada insan eliyle dağıtılan bu eksik ve yetersiz adalete karşı, inananların kusursuz olduğuna ve Tanrı "eliyle" dağıtılacağına inandıkları bir de "ilâhî adalet" kavramı vardır. Tanrı'ya inanan insanlara göre her şeyden önce adil olan Tanrı her yapıları, niyetleri, işlerin içyüzünü bilir ve görür, kusursuz adaletiyle de herkese yaptığının tam karşılığını, hak ettiğini tam olarak verir. Böylece dinler, hiçbir insanın varoluşsal olarak göz yumamadığı ama düzeltmek kudretinde de olamadığı ada-

letsizliği Tanrı'ya havale edip onun düzeltilmesini isteyerek hem adalet duygusunu tatmin etmiş hem de bizzat kendisinin adaletsizlik yapmamasını güdülemiş olur. (Güngör, 1998, s.108)

Böylece ilahi adalet kavramı, hukuk ile dinin müşterek noktalarının belki de en önemlisi olan adalet fikri ve duygusunun, hem hukuki hayatta hem de dini hayatta bir temel görevi görmesini sağlayan ana unsurlardan biri olmaktadır. Zaten Türk-İslam Sentezcilerine göre adalet, adaletin nihai dayanağı olan ilahi adaletle temellendirilmek zorundadır. Ki böylece hukuki değerler ilahi adalet içinde temelini bulmuş olur ve sosyal hayata yansırken buradan güç alarak hayatiyetlerini devam ettirmiş olurlar. (Sezen, 1998, s. 165)

Dolayısıyla dinler, adalet idealini sadece öteki dünyada gerçekleştirecek olan ilahi adalet şeklinde ele almaz. Adaleti bu dünyada da tesis etmek dinlerin en önemli amaçlarından biridir. Nitekim dinin insan ilişkileri açısından en çok önem verdiği şey adalet olup, İslamiyet'e göre Allah'ın adil sıfatı, onun en önde gelen sıfatlarından biridir. Bilindiği gibi adaletin gerçekleşmesi için öncelikle insanların, diğer hemcinslerini kendisiyle yaratılıştan eşit görmesi ve kabul etmesi gerekmektedir ki, dinlerin ilk tebliğ ettiği hakikatlerden biri, tüm insanların eşit doğduğu ve yaratılış itibarıyla eşit olduğudur. Hiç kimse renk, soy, ülke ve benzeri hiçbir bakımdan diğer insanlardan üstün olduğunu iddia edemez. İnsanlar sadece sorumluluk çağında ve özgür iradeleri doğrultusunda yapmış olduklarıyla iyi veya kötü sıfatına hak kazanırlar. İslam dinine göre her çocuk İslâm fıtratında doğar, yani her insan doğuştan hem eşit, hem de masumdur. (Güngör, 1998, s.115)

Türk-İslam Sentezcilerine göre İslamiyet, adaleti sağlama konusunda diğer dinlerden daha hassas olup, insanların soyuna, mali durumuna, makamına, konumuna veya dini inancına bakılmaksızın eşit olduğunu, sadece insan oldukları için saygıyı ve adaleti hak ettiklerini kabul eder. İslam'da insanların hukukî durumlarını belirleyen, birbirleri arasında kurdukları statüler değil, Tanrı karşısındaki statüleridir ki, Allah'ın kulu olarak herkes birbirine eşittir. Bundan dolayı birini öbürüne üstün tutarak muamele etmek Allah'ın kanununa karşı gelmek demek olup, bu prensip sadece Müslümanlar için değil, bütün insanlar için geçerlidir. Bu yüzden hangi inanca sahip olursa olsun tarih boyunca insanlar İslâm ülkelerinde rahat ve huzur içinde yaşamışlardır. Müslüman olmayanların hakkı bir Müslümanın hakkı gibi korunmuş, yoksul

ve düşük mevkili birinin hakkı kudret sahibi kimselere yedirilmemiş, insanlara soyları ve inançları sorulmaksızın eşit davranılmıştır. (Güngör, 1998, s.116)

Dünya tarihine bakıldığında dünyanın hemen hemen tüm büyük medeniyet ve kültür bölgelerinde ve toplumların büyük çoğunluğunda görülen, eşitsizliğin kurumsallaşmış veya gelenekleşmiş hali olan, adalet duygusunu körelten sınıf farklılıklarının ve buna dayalı olarak ortaya çıkan sosyal kargaşa ve sınıf kavgalarının İslam ülkelerinde ortaya çıkmamış olması da, yine İslam ahlakının adaleti önceleyen bu yaklaşımından kaynaklanmaktadır (Arvasi, 1980, s.104).

İslamiyet insanlar arasında uygulanmasını ve toplumda hakim olmasını istediği adaletin sağlanması ve korunması için pek çok hüküm getirmiş, bu hükümlere dayalı olarak mekanizmalar oluşturmuştur. Bunların başında kul hakkı kavramı gelmektedir. İslam'a göre insanların bir taraftan diğer insanlara, bir taraftan da Allah'a karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bunların yerine getirilmemesi veya eksik yapılması suç niteliğinde olup cezayı gerektirmektedir. Hak sahipliği gereği Allah kendine karşı işlenmiş suçları affedebilirken, diğer insanlara karşı işlenmiş suçları yani kul hakkını, adalet prensibi gereği hak sahibi affetmedikçe Allah da affetmez, işlenen suçun karşılığı olan cezayı verir. Böyle bir cezayla karşılaşmamak için kul hakkı yememek Müslümanların toplumsal hayatta en fazla sakındıkları hususlardan biridir ki, böylece adaletin sağlanması ve korunması da bizzat suçu önleyerek temin edilmiş olmaktadır. (Güngör, 1998, s.116)

Türk-İslam Sentezcilerine göre ahlak anlayışında toplumsal adalete büyük ehemmiyet veren İslam dini, bireyci ve toplumcu ahlak anlayışlarının arasında bir denge ahlaki benimsemiştir: *"İslamiyet'in ahlak anlayışında ne kolektif ruhu ve cemiyeti tanrılaştıran E. Durkhem'ci telakkiyi, ne de Tanrı Diyonizos benim, diye çılgılık atarak kendi egosunu tanrılaştırmaya kalkışan Nietzsche'ci görüşleri bulabilirsiniz. İslamiyet'te iyi olan ne ferdin hoşuna, ne de cemiyetin hoşuna giden harekettir; bunlar hoşlansalar da, hoşlanmasalar da Allah için yapılan iş ve harekettir. Yalnız Allah için ve yalnız O'nun rızasını kazanmak için yapılan işler iyidir"* (Arvasi, 1979, s.384). Toplum veya bireyden birine değil de bir bakıma her ikisinin temsilcisi olan Allah'a yönelen ahlaki tutum ve davranışlar, İslami ahlak anlayışının denge niteliğini sağlamaktadır. Bu denge, ahlaki normların müeyyidelerinde de ortaya çıkar. Zira İslam ahlakında hem sevgiye hem de korkuya dayalı çift kutuplu bir müeyyide sistemi vardır. (Arvasi, 1979, s.385)

Din ve Hukuk Arasındaki İlişki

Hukuk, uyulması zorunlu olan normlar vaz etmesi ve normların ihlalinde uyguladığı müeyyidelere sahip olması açısından ahlak ve dinle benzeşmektedir. Bu benzeşme iptidai toplumlarda çok daha fazlasına, tam anlamıyla bir iç içe geçme haline tekabül etmekteydi. Hatta iptidai toplumlar, *“sadece birer kült cemaati değil; aynı zamanda teşekkül yolunda olan bir hukuk cemaatidir”* (Mensching, 2004, s.67). Aslında din, normlara ve müeyyidelere sahip olma hususunda iptidai toplumlar dışında ve hatta çağdaş dünyada da hukuktan farklı değildir. Farklılık, bu normlara riayetini ve riayet edilmediğinde uygulanacak müeyyidelerin devlet tarafından koruma altına alınıp alınmamasındadır. Arvasi (1979, s.393)'ye göre din ve ahlak da hukuk gibi “baskıcı” karaktere sahip olmak zorundadırlar, zira onlar da hukuk gibi müeyyidesiz olmazlar. Din ve ahlak tıpkı hukuk gibi, kendi şart ve normları içinde, fert ve toplumları kendilerine uymaya zorlarlar, uyulmaması halinde ise kendi ölçüleri ve sınırları içinde cezalandırırlar. Dolayısıyla müeyyidelerin devletçe yerine getirilmesine bakılmaksızın, din ve hukuk arasındaki yaptırım ve baskıcılık açısından benzerlik olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla birlikte hukuk sadece bu dünyaya yönelik müeyyidelere sahipken, din her iki dünyaya yönelik müeyyidelere sahiptir ve asıl önem verdiği müeyyideler öte dünya için koyduğu müeyyidelerdir. Dinin uyguladığı yaptırımlar bazı durumlarda somut nitelikli olsalar da, dinin asıl yaptırımları manevi niteliktedirler. Katolik Hıristiyanlarda olduğu gibi örgütlü bir yapıya sahip dinlerde yaptırım gücü daha kuvvetli ve maddi nitelikli olur. Çünkü kilise, insanı bir kabahatinden ötürü cemaatten çıkarabilir. İnsanların din hayatının ancak veya daha çok örgütlü dini yapı vasıtasıyla düzenlendiği dinlerde kişinin cemaatle ve dini kurumlarla ilişkisinin kesilmesi (afroz edilmek) dinle ilişkisinin de kesilmesi manasına gelir. Tanrı ile olan münasebetlerin daha çok kişisel özellikte olduğu dinlerde Tanrının insandan hoşnut olması en büyük müeyyidedir. Çünkü bu dinlerin temel amacı “Allah rızası” denilen şeyin kazanılması, yani Tanrı'nın insandan hoşnut olmasıdır. Bu hoşnutsuzluğun sonuçları genellikle ahiret hayatında cezalandırılmak şeklinde ortaya çıkar. Bununla beraber, dünya hayatında da ilâhî cezaya uğranabilir. Kimi inanç mensuplarının, öte dünyadaki daha şiddetli müeyyidelerden kaçınmak için kendi istekleriyle kendilerine bazı cezalar uyguladıkları görülmektedir. Özellikle Hıristiyanlığın bazı kollarında kendi kendilerine eziyet

etmek, acı çektirmek suretiyle gúnahtan arınma gayretlerine çok rastlanır. Müslümanlıktaki kefarete orucunun bu tip bir cezalandırma örneği olduğu ileri sürülebilir. (Güngör, 1998, s.146)

Hukuk ve din arasındaki benzerlikleri vurgulayan Türk-İslam Sentezcileri aslında çok daha başka bir hususu dile getirmek istemektedirler. O da hukukun temel olarak ilahi kaynaklı olduğudur. İster insanlara ve tüm tabiata hakim olan ezeli ve ebedi kanunlar anlamında olsun isterse aklın insan doğasına dayanarak ortaya çıkardığı kanunlar anlamında olsun, her koşulda hukukun ilahi bir tarafı ve kaynağı bulunmaktadır. Bütün hukuk düzenleri ve normları son kertede ezeli ve ebedi nitelikli ilahi hukuktan kaynaklanmaktadır. (Sezen, 1998, s.164)

Kanun olgusu, Türk-İslam Sentezcilerine göre hukukun dinle olan bağıntısının somut olarak ortaya çıktığı temel durumlardan biridir: *“İnsanlığın ilk kanunları “İlâhî Hukuk” fikrine dayanıyordu. Buna göre kanunlar insan iradesinin eseri değildi. Tanrı tarafından gönderilmişti. Bu kanunlar doğrudan doğruya insan yapısı olduğu zaman bile kaynağını ilâhî iradeden almış sayılıyordu. Böylece insanlığın ilk kanunları insan-üstü ve evrensel bir karakter taşıyorlardı. Hakikatte bugün bile hukukun insan-üstü kaynağına olan inanç tamamen ortadan kalkmamıştır. İlâhî hukuka inanır veya inanmazsınız. İnsan iradesinin dışında tabiatın mahiyetinden doğan veya Tanrı’dan gelen bir hukukun varlığı veya yokluğu bir ispat veya çürütme konusu olamaz. Buna rağmen lâik hukuk sistemlerinin hakim olduğu günümüzde bile ilâhî ve tabii hukuk inançları devam etmekte, birçok hukukçu ve yazar gözünde büyük önem kazanmaktadır. Bunun asıl sebebi kanunların bizdeki adalet duygusunu ve ihtiyacını daima eksik bir şekilde tatmin edişidir.”* (Güngör, 1998, s.108-109)

Kurtkan (1977, s.14-15)’a göre, ilahi hukuk veya tabii hukuk kavramının bir doktrin olarak kurucusu ve geliştiricisi durumundaki düşünürlerin Batılı olmasına rağmen, doktrine yapılan itirazların da yine Batı menşeli olması, hukukun dinle ve özellikle İslam diniyle ilişkisinde önem taşıyan hususları gündeme getirmektedir. Doğu toplumlarında, bilhassa İslam aleminde, böyle bir doktrini öne sürmeye ihtiyaç olmadığı meydandadır. Çünkü bu doktrin ve onun ileri sürdüğu değerler zaten toplumun, bütün insanlığın ve hatta kainatın bir bütün teşkil ettiği esasına dayanan tevhid inancını temel bir iman kaidesi olarak kabul eden ve tevhide aykırı hukuku tabii hukuk saymayan İslamiyet’in özünde mevcuttur. Böyle olunca, İslam toplumlarında Kur’an’ın tevhidle ilgili özünü ortaya koyan, tefsir edip değerlendiren din adamları yetişmiş, fakat onlar bu tabii hukuk düşüncesini bir doktrin olarak

öne sürmemişlerdir. Hristiyanlık ise tahrif edilip tevhid inancına dayalı olmaktan çıkarıldığı için, Batı'da tabii hukuk düşüncesini düşünürler ileri sürmek durumunda kalmışlar, fakat topluma mal olmuş kıymet hükümleri halinde, dinden kuvvet almayan tabii hukuk fikrini zamanla Batılı düşünürlerin bizzat kendileri de eleştirir hale gelebilmişlerdir.

Tabii hukukun İslamiyet'in özünde yer aldığı gerçeği, modern hukuk sistemlerinin ana prensipleri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Modern devletlerin kanunlarına bütüncül açıdan bakıldığında çağdaş resmi hukuk donelelerinin özünde ve ruhunda tevhid (yani birlik içinde hayatiyet) esasının bulunduğu görülür. Aynı zamanda İslam'ın özü ve ruhu olan tevhidin, çeşitli dinlere mensup olan ülkelerde, resmi hukukun temelinde yer almakta olduğu söylenebilir. Yani modern ülkelerde, bizzat devletler tarafından inşa edilen hukukun ve hatta devletlerarası hukukun güttüğü temel amaç, halkı çeşitli sosyal grupları, kurumları ve ilişkileri itibariyle bir bütünlüğe, birliğe kavuşturabilmektir. Böylece modern hukuk sistemleri ve normları aslında İslam'a, İslam'ın özüne doğru bir yönelişi ifade ettiği gibi, İslam'ın apaçık izlerini de taşımaktadır. (Kurtkan, 1977, s.174-175)

Nitekim modern hukuk sistemleri tarafından öncelenen ve hayata geçmesi veya korunması için kanunlar çıkarılan şu konular İslamiyet tarafından daha yedinci asır gibi erken bir dönemde vazedilmiştir: Sosyal yardımlaşma ve her vatandaşın orta sınıfa girebilme hakları, insan hakları ve demokrasi, kan davalarının kaldırılması, içki, kumar ve faizin yasaklanarak bunlardan doğan zararların önlenmesi, karaborsaya karşı mücadele, dul ve yetimin haklarının himayesi, kadın haklarının tanınması, çokeşlilikten tekeşliliğe dönülmesi, boşanmaların sınırlamaya tabi olması, kadının ölen kocasına ait terekeye dahil bir mal sayılmasının önlenmesi, hukuk ve mal davalarında kadın-erkek eşitliği, kadının çalışma ve çalışarak kazandığını kendine alıkoyma hakkı, kadınların mal ve mülke varis olabilme ve servetinde istediği gibi tasarruf edebilme hakkı ve bunlara benzeyen birçok haklar. (Kurtkan, 1977, s.175)

Kurtkan'a göre sonuç olarak, hukukun özünde İslam'ın özü olan tevhid esasının yer alması, hukukun salt hukuk ve teşri faaliyetinin ötesinde daha genel bir düzenin yansımaları olduğunu gösterir. Şöyle ki, İslam ve onun özü olan tevhid, öncelikle ve sadece hukuka saygılı bir toplumu değil, bunun ötesine geçerek İslam ahlakını özümsemiş bir toplum oluşturmak ister. Dola-

yısıyla en geniş mahiyetiyle İslam ahlakındaki yeni fiil, hareket ve ilişki şekillerini düzenleyen ve devlet yaptırımına sahip hükümler hukuku meydana getirir iken, sırf inanca ilişkin hükümler ahlakın/dinin tamamen manevi kısmını oluşturur. Şu halde, İslam'da fıkıh adını alan hukukun, ahlaktan ayrı bir yeri ve mahiyeti yoktur. Bu, geçmişte böyle olduğu gibi bugün de böyledir. Çağımızda da sosyal bir düzen anlamında hukukun, İslami ahlaktan ayrı ve kendine has bir varlığı yoktur. Bu durum, İslam'ın, kurumları arasında ilişkinin olmadığı, parçalanmış, birlik ve bütünlükten yani tevhidten uzak bir toplum yapısına olan uzaklığıyla da doğru orantılıdır. (Kurtkan, 1977, s.210)

Din ve hukuk arasındaki ilişkiyi İslam dini açısından incelerken Kurtkan'ın ideal ve aşkın nitelikte olmak üzere ortaya koyduğu ikili ayrımı Ziya Gökalp'te de kısmi bir benzerlikle bulmaktayız. Gökalp (1994, s.66)'e göre İslâmiyet en başından beri, günümüzdeki hukuk kavramından daha geniş bir alana tekabül eden fıkıh kavramı içinde, bir tarafa sırf dini (diyanî) hükümleri, diğer tarafa da hukuki (kazaî) hükümleri koyarak bunları birbirinden ayırmıştır. Daha İslam'ın ilk asırlarında dini hükümleri bildirmek üzere "müftülük" makamı, hukuki hükümleri bildirmek üzere "kadılık" makamı ayrı ayrı tesis edilmiştir. Hatta önde gelen İslam hukukçularından İmam-ı Azam Ebu Hanife, bu iki makamın birleşmesini caiz görmediği için günümüzde Adalet Bakanlığı olarak isimlendirilebilecek olan "Kadı-i kudat" görevini kabul etmemiştir. İslam hukuk anlayışında bu ikili ayrımın varlığı uygulamada pek çok konuda ortaya çıkmaktadır. Dini açıdan caiz olmayan birçok hususun, hukuki açıdan geçerli olduğu çokça görülür. Örnek olarak şunlar verilebilir: Faiz almak dinen caiz olmadığı halde hukuken alınabildiği durumlar bulunmaktadır. Zaman aşımından dolayı bir hak hukuken düşebilirse de, dinen zaman aşımı söz konusu olmaz. Dinen, varise vasiyet etmek caiz olmadığı halde, hukuken bazı hukuki yollar vasıtasıyla varise vasiyet etmek mümkün olabilmektedir. Eşler arasında adaletle davranılamayacaksa çok evlenme dinen caiz olmadığı halde hukuken adaletle davranılamadığı durumda da çok eşlilik mümkün ve geçerlidir. Dinen boşanma hoş görülmediği halde hukuken böyle bir durum söz konusu değildir.

Dolayısıyla Gökalp (1994, s.66-68)'e göre, İslami uygulamada esasen dini hükümlerle hukuki hükümler birbirinden ayrı olup, bunların yetkili makamları da birbirinden ayrıdır. Müftüye başvurduğunda bir işin, sadece başvuru açısından bağlayıcı olacak dini hükmü alınır, hakime başvurulduğunda

ise herkes için bağlayıcı olacak mahkeme hükmü, ilamı alınır. “*Diyanî hükümlerle kazaî hükümler arasında bu kadar derin uçurumlar mevcut*” olup bu iki makamın birleştirilmesi İslami uygulama açısından bakıldığında aslında bilinenin aksine uygun değildir. Zira bir işin dini yönü, doğası gereği kutsal olduğu için oraya idare-i maslahat, uzlaştırıcılık gibi dünyevi tedbirler giremez. Bir işin hukuki yönü ise ekonomi, tıp, fen gibi birçok dünyevi gerekliliğe uymak zorundadır. Dini ve hukuki yönler birbirine karıştığı zaman sosyal açıdan sorunlar çıkar, çünkü bunların esasları ayrı ayrı amaçlara yönelmiştir. Nitekim İslam toplumlarında bilinenin aksine hem dine karşı hem de hukuka karşı genel bir kayıtsızlık ve özensizliğin olmasının nedeni de budur. Bununla beraber aslında tüm bunlar, din ile hukuk arasında mevcut olan çok yakın ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Sonuç

Toplumsal yapı ve ilişkileri düzenleyen ve yönlendiren hukuk, ahlak ve dinin bizzat kendileri de toplum ve toplumsal olan tarafından yönlendirilirler. Konumuz açısından daha açık bir ifadeyle söylersek, bu üç sosyal kurum birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde buldukları gibi, diğer sosyal kurumları etkiler ve onlardan etkilenirler.

Diğer sosyal kurum dediklerimizin başındaysa devlet gelmektedir. Devletin bu üç kurumdan özellikle hukuk üzerindeki etkisi izahtan varestedir. Aslında burada etkiden değil de, oluşturucu ve inşa edici bir rolden bahsetmek daha doğrudur. Ayrıca devletin sadece, yasama, yürütme ve yargı erklerinin üçünü birden içeren geniş anlamıyla değil, bir tek yürütme erkinin kastedildiği dar anlamıyla da hukuk üzerinde bu rolünün var olduğu yadsınamaz.

Devlet ise kendi kendine çalışan statik bir aygıt değildir. Elbette her ülke veya toplumun kendine özgü farklı boyut ve niteliklerde statikleşmiş sayılabilecek bir devlet geleneğinden söz edilebilir. Ancak devlet, yönetim mekanizmasını oluşturan idari kadrolardan ve bilhassa en üst kademedeki idarecilerin tutum, kabul ve görüşleri doğrultusunda şekillenen, fonksiyon icra eden, somut politikalarını ortaya koyan bir yapıdır. Hele devletin kurumsal yapısından ziyade, güçlü ve karizmatik liderlerin öne çıktığı toplumlarda devletin kimi zaman tam anlamıyla lider anlamına geldiği de kabul edilmiş-

tir. Bu durumun en uç örneklerinden birini, Adolf Hitler'in Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisindeki vekili olan Rudolf Hess'in partinin 1934 yılındaki kongresinde yaptığı konuşmada söylediği şu sözlerde buluruz: "Parti Hitlerdir, Hitler Almanya'dır, Almanya ise Hitler'dir."

Demek ki devleti yönetenlerin dünya görüşleri norm koyucu niteliği nedeniyle başta hukuk olmak üzere tüm sosyal kurumları etkilemektedir. Ahlak ve din de bu etkiden azade olmamakla birlikte, bu ikisinin insanın zihniyetini oluşturmadaki büyük etkisini düşündüğümüzde, özellikle dinin etkilenmekten çok etkilediğini söylemek zorundayız. Dolayısıyla bir toplumda yönetici tabakanın din anlayışları, dinin hukuk ve ahlakla olan ilişkisine bakışları, hukuk ve ahlak üzerinde dinin etkilerine dair kabulleri, o toplumda hukuki ve ahlaki yapıyı anlamak ve açıklamak için anahtar rolündedirler. Bu açıdan bakıldığında yüz yılı aşkın süredir Türk siyasi ve fikir hayatı üzerinde etkisini gösteren, yaklaşık son elli yıldır bu etkisinin daha çok doğrudan olduğu gözlemlenen Türk-İslam Sentezi üzerine inceleme ve araştırma yapmak büyük önem taşımaktadır.

Türk-İslam Sentezcilerine göre din, hukuk ve ahlak arasında çok yakın ve göz ardı edilemez bir ilişki ve karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Bu karşılıklı etkileşimde ise dinin hakim rolü bulunmakta olup, bilhassa İslam dini bahis mevzuu olduğunda bu rol çok daha baskındır. Ahlak ve din ilişkisine bakıldığında, öncelikle din ve ahlak aynı kaynaktan gelmekte olup her ikisi de ilahi menşelidir. Peygamberler ve veliler de hem dini hem de ahlaki önderdirler. Ayrıca ahlak ve dinin toplumsal gerilim ve sorunları azaltmak gibi temel işlevsel benzerlikleri de bulunmaktadır. Kısaca ahlak dinden kaynaklanır, din de nihayetinde bir ahlak sistemidir.

Onlara göre ahlak, hukuk ve din ilişkisinde öne çıkan ortak kavramlardan biri olan adaletin sağlanmasında da dinin vazgeçilmez bir rolü vardır. Bu üç sosyal müessese, koydukları kurullarla adaletli bir toplum yapısının, adil bir dünyanın oluşmasını temin etmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu dünyada mutlak adaletin sağlanması mümkün değildir. İnsanlardaki adalet duygusunun tatmin edilemediği bu dünyada din, getirdiği ilahi adalet anlayışıyla bu duyguyu tatmin etmektedir. Özellikle İslam toplumlarındaki kul hakkı kavramına gösterilen mübalağalı önemin sebebi de bu noktada aranmalıdır.

Türk-İslam Sentezcileri bilhassa norm koyma ve bunların ihlalinde ceza ve yaptırım uygulama özellikleriyle din ve hukuk arasındaki benzerliğe ve etkileşime vurgu yapmaktadırlar. Buradaki öne çıkan fark, hukukun sadece

bu dünyaya yönelik ceza ve yaptırımları söz konusu iken, din hem bu dünya hem de öteki dünyaya yönelik ceza ve yaptırımlara sahiptir. Bununla beraber onlara göre din ve hukukun her ikisi de temelde ilahi kaynaklıdır. İnsanların ürettikleri hukuk kuralları, kanunlar dahi kaynaklarını doğrudan veya dolaylı yollarla ilahi iradeden aldıkları için asıl olarak ilahi kaynaklılardır. Öyleyse Türk-İslam Sentezcilerinin ilahi/tabii hukuk doktrinine yakın oldukları söylenebilir.

Özellikle din ve hukuk ilişkilerinde İslamiyet söz konusu olduğunda din ve hukukun iç içe geçmiş, daha doğrusu dinin hukuku büyük oranda masetmiş olması Türk-İslam Sentezcilerinin konuya dair kabullerini şekillendirmektedir. Aslında onlara göre insan tabiatını önceleyen, insanın doğasına aykırı olmayan her hukuk sistemi esasında İslam'ın özüne doğru bir yöneliştir. Bu nedenle hukuk sistemlerinin ve kurallarının dine, ama öncelikle İslam'a dayanması insan doğasına ve dolayısıyla sosyal gerçekliğe aykırı sayılmaz. Zira dinler hem insanüstü niteliğe hem de toplumsal niteliğe sahiptirler; *“Bir hukuk sisteminin dine dayanması, onun sosyal temele dayanmadığını göstermez. Çünkü din en büyük sosyal müesseselerden biridir”* (Güngör, 1998, s.122).

Sonuç olarak 1970'li yıllardan itibaren devleti bizzat yöneten veya yönetmeye ortak olan, Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri, 12 Eylül yönetimi ile onu takip eden Özal hükümetleri ve günümüzde Cumhuriyet Halk Partisi aracılığıyla Türk-İslam Sentezcilerinin görüşleri hem günlük politika üretmede, hem bu politik birikimle bir siyasi gelenek oluşturmada hem de böylece ülkenin siyasi ve toplumsal geleceğini belirlemede yönlendirici olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de hukuk, ahlak ve din ilişkileri de bu yönlendirici etkinin altında şekillenmektedir. İşte Türk-İslam Sentezcilerinin hukuk, ahlak ve din arasındaki etkileşim ve ilişkilere dair görüşlerini incelediğimiz bu çalışma, genel anlamıyla “hukuk”un felsefesi ve sosyolojisine değil, son dönem Türkiye'sinin “hukuku”nun felsefesini ve sosyolojisini anlamak için düşünsel kökenlere yönelik bir projeksiyon sunmaya odaklanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relation between Law, Ethics, and Religion
According to Turkish-Islamic Synthesizers**

*

Ahmet Selim Kadioğlu
Social Sciences University of Ankara

,As the law, morals and religion are social institutions and similar to each other in terms of peremptoriness, having designated norms and penalty and sanction practices when the norms are not followed; thus, they affect and direct each other. On the other hand, these three affect and direct the society, social structure, and relationships as well as getting affected and directed by the society and their social aspects. Therefore, as three social institutions are in mutual interaction with each other, they affect and get affected by other social institutions and the society. The quality and quantity of this similarity, interaction, and direction change among societies and through the ages.

While religion, morals, and law were intertwined in community types based on primitive and tribal systems, this unity disintegrated with the nationalization of the tribes, the formation of cosmopolitan cities, and secularization. Morals, which were discovered in the light of religion at first and also directed by it, started to gradually become independent of religion and formed a secular distinct field for itself. Later, the law formed its independent field in parallel with this development. However, it should be remembered that this independence is not total independence, and the dominant position of religion always present in the mutual interaction process.

The abovementioned dominant position of religion changes based on the positioning of religion in the face of individual and social life in addition to its specific character. At this point, it can be stated that Islam is among the religion with an unquestionable dominant position in the mutual interaction as it has the ideal to surround and regulate each moment of the individual and social life. Its legal system (fiqh) has a complete casuistic technique. Islamic nations have become countries where the exact or relative superiority of religion is clearly displayed in legal, moral, and religious relationships.

Nationalization is an important threshold in the abovementioned process of becoming independent from one another. Then, the state as a social institution has entered into the process of interaction with these three especially law more than other social institutions. The attitudes of those holding the state government in terms of having the rulemaking power and the right to implement penalties and sanctions are determinant in the mutual interaction process in the law, morals, and religious relationships. The opinions and acceptances or adopted world view or main orientations of movements of thought of those with the legislative and executive power in a nation about morals and religious relationships inform us about the origins of the current state and future possible conditions of the mentioned mutual interaction in that nation.

World views of the state governors affect all social institutions especially the law due to their norm-making quality. Although morals and religion are not safe from this effect, especially religion affects rather than getting affected considering the determinative effect of these two on forming the human mentality. Therefore, the administrative class's religious understandings, perspectives on the relationship between religion, law, and morals, and acceptances regarding the effects of religion on the law and morals in a society have the key role in understanding and explaining the law and moral structure in that society. Thus, it is important to conduct a review and study on Turkish-Islamic Synthesis, which has been effective on Turkish politics and ideas for more than a hundred years and has been observed to have a more direct effect in the last fifty years.

The Turkish-Islamic Synthesis made itself evident via especially the "survival" issue during the reign of Abdulhamid the Second first as a conscious awareness of identity and then as a defense. Provided that its indirect effect through individuals like Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy during the One-Party Period is remembered, it affects and directs the Turkish government policies for almost a hundred years except for its passive period. The Mecelle (the civil code of the Ottoman Empire) works carried out by Ahmet Cevdet Pasha as a reaction to legalizing policies obtained from Europe during the Tanzimat (reforms) era and Hukuk-i Aile Kararnamesi (Ottoman Legal Family Decree) issued in the Union and Progress Government (İttihad ve Terakki) are among remarkable legalizing activities performed in consideration of this influence and direction.

The Turkish-Islamic Synthesis revealing once again in a knowing and organized way in the 1960s took hold of the Nationalist Front governments and government policies in the 1970s. It openly directed state policies both in the revolution government and Özal Governments after the 1980s. It can be stated that the Turkish-Islamic Synthesis determines the government policies and administrates the state personally about the "survival" issues of the state in today's world as the "Public Alliance." Therefore, it is important to analyze and investigate the Turkish-Islamic Synthesis, which is effective and active in the modern period of Turkish idea and political life, to understand and explain the idea and political life of today's world like in the past.

According to the Turkish-Islamic Synthesists, there is a very close and unignorable relationship and mutual interaction between religion, law, and morals. Religion has a dominant role in this mutual interaction and when it comes to Islam, this role is so much more dominant. According to them, religion is essential to secure justice, which is one of the prominent common concepts in the relationship of morals, law, and religion.

In conclusion, the opinions of Turkish-Islamic Synthesists about the relationship between religion, and the law and morals must be known to understand and interpret the general policies and real implementations of state governors related to the law and morals, and to explain their reasons and intellectual origins in today's world. This requires the investigation and examination of Turkish-Islamic Synthesists' evaluation of the qualities of the law and morals from the religious perspective and their interpretations regarding the fact that religion is the source of law and morals. This study is planned due to this requirement and seeks an answer for this requirement.

Kaynakça / References

- Arslantürk, Z. ve Amman M. T. (2000). *Sosyoloji: Kavramlar-kurumlar-süreçler-teoriler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Arvasi, S. A. (1977). *İnsan ve insanötesi*. İstanbul: Dokuz Işık Yayınevi.
- Arvasi, S. A. (1979). *Türk-islam ülküsü 1*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Arvasi, S. A. (1980). *Türk-islam ülküsü 2*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Arvasi, S. A. (1989). *Türk-islam ülküsü 3*. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Aydın, M. S. (1997). *Din felsefesi*. Ankara: Selçuk Yayınları.

- Gökalp, Z. (1994). Diyanet ve kaza. O. Metehan (hızl.). *Ziya Gökalp ve Din içinde* (s.64-68.). İstanbul: Kamer Yayınları,
- Güngör, E. (1976). *Türk kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1998). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kadioğlu, A. S. (2020). Türk-İslam Sentezi'nin oluşum ve gelişim süreci. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27).
- Kurtkan, A. (1977). *Sosyolojik açıdan tasavvuf ve laiklik*. İstanbul: Kutsun Yayınevi.
- Mahmutoglu, Y. (2012). İslam hukukunun kazuistik yapısı üzerine. *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 131-151.
- Mensching G. (2004). *Dinî sosyoloji*. M. Aydın (çev.). 2. Baskı. Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Sezen, Y. (1998). *Sosyoloji açısından din*. 3. Basım. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Türk Düşünce Hareketi (2007). *Türk düşüncesi*. 3. Baskı. İstanbul: İrfan Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kadioğlu, S. A. (2021). Türk-İslam sentezcilerinde hukuk, ahlak ve din ilişkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1549-1569. DOI: 10.26466/opus.848373

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

DÜZELTME

OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 33 sayısında yer alan "Toplumsal Değişme, Kişiler Arası Sözsüz İletişim ve Engellilik" adlı makalede, makale başlığı sehven yanlış yazılmıştır. Makale başlık gösterimi aşağıda ki gibi olmalıdır.

Kişilerarası Sözsüz İletişim ve Engellilik İlişkisinin Toplumsal Değişim Bağlamında Analizi

*

DOI: 10.26466/opus.836347

Analysis of Interpersonal Nonverbal Communication and Disability Relationship in the Context of Social Change

*

DOI: 10.26466/opus.836347